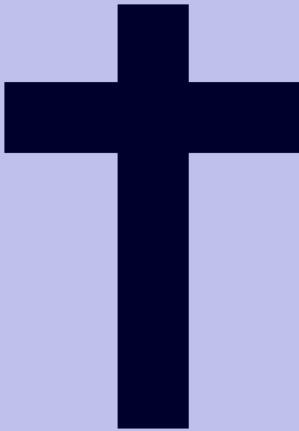

Kura Aləkawalə ɲga
Əntaɲfə

Gude: Kura Aləkawalə ɲga Əntaɲfə New Testament

Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə
Gude: Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə New Testament

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gude

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
56396c70-45d3-5118-be46-8c4c3fec34f1

Contents

Mata	1
Marəkusə	60
Luka	95
Yoohana	158
Slənə	201
Rooma	254
1 Koorintiya	280
2 Koorintiya	305
Galatiya	321
Afisa	331
Filipi	340
Kwalasiya	347
1 Teesaloonika	354
2 Teesaloonika	360
1 Timooti	363
2 Timooti	370
Titusə	375
Filimanə	379
Ibəraaniya	381
Yakubu	402
1 Piita	409
2 Piita	417
1 Yoohana	422
2 Yoohana	429
3 Yoohana	430
Yahuda	431
Səniinə	434

Nunyi Habara daciai Mata

Dzədzəshi'inə nga Yeesu (Luka 3.23-38)

¹ Wiinə ləmənyinə nga dzədzəshi'inə nga Yeesu *Aləmasiihu, jijinə nga *Dawuda. Ma Dawuda, Ibərahiima nə dzədzəci. ² Ma Ibərahiima, kə pwayi ci tə Isiyaaku. Isiyaaku a poo tə Yakubu. Yakubu a poo tə Yahuda da ndzəkənjushi'inəkii. ³ Ma daba'əkii, Yahuda a poo tə i Parasa da Zara dashi Tamara. Ma Parasa, kə pwayi ci tə Hasəroona. Hasəroona a poo tə Arama. ⁴ Arama a poo tə Aminadaba. Aminadaba a poo tə Nashana. Nashana a poo tə Saləmoona. ⁵ Saləmoona a poo tə Boowazə dashi Rahaba. Ma Boowazə, kə pwayi ci tə Oobyadə dashi Ruuta. Ma Oobyadə, kə pwayi ci tə Jasii. * ⁶ Jasii a poo tə nwanjwə Dawuda. †

Dawuda a poo tə Sulayimaanu. Miitə sha nji ka minə nga Uurəya nə məci Sulayimaanu. ⁷ Ma Sulayimaanu, kə pwayi ci tə Raba'ama. Raba'ama a poo tə Abiya. Abiya a poo tə Asa. ⁸ Asa a poo tə Jahusafatə. Jahusafatə a poo tə Yaramə. Yaramə a poo tə Uuzhiya. ⁹ Uuzhiya a poo tə Yatamə. Yatamə a poo tə Ahazə. Ahazə a poo tə Hizikiya. ¹⁰ Hizikiya a poo tə Manasa. Manasa a poo tə Amoona. Amoona a poo tə Joosiya. ¹¹ Joosiya a poo tə Yakuniya da ndzəkənjushi'inəkii. Saa'ikii kəəshi ənji tə manjeevə *Isərayiila aa Babila ka mavaanə.

¹² Ndzaɲənə ka saa'i nga mavaanə də Babila wiinə ləmə nga dzədzəshi'iitə ɓaanii ənji əsə: Ma Yakuniya, kə pwayi ci tə Salaatiyalə. Salaatiyalə a poo tə Zarababila, ¹³ Zarababila a poo tə Abihuda. Abihuda a poo tə Iliyakimə. Iliyakimə a poo tə Azoora. ¹⁴ Azoora a poo tə Zadookə. Zadookə a poo tə Akima. Akima a poo tə Ilihuda. ¹⁵ Ilihuda a poo tə Iliyazara. Iliyazara a poo tə Matanə. Matanə a poo tə Yakubu. ¹⁶ Yakubu a poo tə Yusufu ngurri Mariyaama. Ma kya, ki nə məci Yeesu. Tə ci 'wii ənji *Aləmasiihu.

¹⁷ Də ha'ə dīi zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaɲənə ka Ibərahiima ka dzənə ka Dawuda. Ha'ə əsə, tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaɲənə ka Dawuda ka dzənə ka saa'i nga dzənə ka mavaanə aa Babila. Tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə əsə ndzaɲənə ka dzənə ka mavaanə aa Babila ca'ə ka saa'itə pwayi ənji tə Aləmasiihu.

Poonə tə Yeesu Aləmasiihu (Luka 2.1-7)

¹⁸ Wiinə makə sətə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Ma Mariyaama məci Yeesu, Yusufu gh'əi tə ki. Amma, ma taabu'u kaa kya da məhura, ma dīi səkii, kə ɗasəkii ki də baawəda nga Malaaba Ma'yanə. ¹⁹ Ma Yusufu, əndə ətə ca slənə taa mi patə də rəgwakii. Paa ci mwayi ɗavə

1:1 1.1: Rooma 1.3-4; 2 Tim. 2.8; Mat. 20.30-31. **1:2** 1.2: 'Wat. 21.2-3; 25.26; 29.32-30.24. **1:3** 1.3: 'Wat. 38.29-30; Ruuta 4.18-22. * **1:5** 1.5 Rahaba: Jasə. 2.1-24; Ruuta da Boowazə: Ruuta 1-4. † **1:6** 1.6 Habara nga poonə nga Sulayimaanu: 2 Sam. 11 da 12. **1:7** 1.7: 2 Meem. 11.31-13.23. **1:8** 1.8: 2 Haba. 13.23-21.20; 26.1. **1:9** 1.9: 1 Haba. 26.1-28.27. **1:10** 1.10: 2 Haba. 29.1-33.25. **1:11** 1.11: 2 Haba. 34.1-36.21. **1:16** 1.16: Luka 1.27. **1:18** 1.18: Luka 1.35.

ayinē ka Mariyaama agi ɛnɔi ɛsɛ. Aciɪ ha'ɛ, kɛ dɪi ci aniya nɔa sɛdɛpaɪa maɔfanaakii ci saakii, yaɔɔ shiɪnɛ nɔa ɛnɔa. ²⁰ Ma ci ma'ɛ agi hiɪmanɛ agyanɛkii, wata malaa'ika nɔa Slandanɛ a shigi ka ci agi sɛniɪnɛ, ca ba ka ci, "Yusufu, jijinɛ nɔa Dawuda, ga ha nɔgwalɛ ka nɔgɛrɛnɛ tɛ Mariyaama, kaa kya ndzaa ka minaaku. Aciɪ dɛ Malaaba Ma'yanɛ nɛ ki dɛ ɔfasɛka. ²¹ Ka poonɛ nɛ ki uundzɛ nɔgura. Yeesu[‡] nii kwa ɔɔkɛ ka ci lɛma. Aciɪ ci na luupaa tɛ ɛnjaakii agi 'waslyakɛnatii."

²² Ma slɛnyi ɛtsɛ patɛ, ka mbu'utɛginɛ dɛ sɛtɛ wabi Slandanɛ da ma *anabi. ²³ Ma bii ca, "Kadɛ nɛ kadɛmɛ a ɔfasɛka, kya poo uundzɛ nɔgura, ɛnɔɛ a 'wa tɛ ci Imaniyalɛ", makɛ bana, 'Lɛbɛ daamɛ nɛ ɛntanɔfɛ'.

²⁴ Wata, makɛ ma'i Yusufu ka nɔnyinɛ, ca nɔgɛrɛ tɛ Mariyaama, kaa kya ndzaanɛ ka minaakii, makɛ sɛtɛ bii malaa'ika nɔa Slandanɛ ka ci ɔfanɛ. ²⁵ Amma, mabaamɛ ci dɛ ki taabu'u pwayi ki uundzɛ nɔgurɛta. Makɛ pwayi ki, ca ɔɔkɛ ka uuzɛnɛkii lɛmɛ Yeesu.

2

ɛnɔitɛ shii agyanɛ tikisanyinɛ

¹ Ma Yeosu, asɛkɛ vɛranɛ nɔa Bayitilaama anɛ hanyinɛ nɔa Yahudiya pwayi ɛnɔi tɛ ci, agi zamana nɔa nɔwanɔwɛ *Hirudusɛ. Ma daba'ɛkii, wata ɛnɔitɛ shii agyanɛ tikisanyinɛ a ma'ya da tsaanɔwɛ, tɛya dzɛ aa Urusaliima. ² Mbu'unatii, tɛya lɛgwa, ɛnɔki tii, "Miɪnɛ uuzɛɛtɛ pwayi ɛnɔi kaa ca ndzaa ka nɔwanɔwɛ nɔa Yahudiina? Kɛ nee inɛ ka tikisaakii, makɛ lɛ'yagi ki da tsaanɔwɛ. Ka paslɛnɛ tɛ ci shiɪnɛ." *

³ Makɛ fii nɔwanɔwɛ Hirudusɛ wabɛɛtsa, kɛ ma'i hanɔkalaakii ka shanɛ. Ha'ɛ nɛ patɛnɛ nɔa ɛnɔi ɛsɛ asɛkɛ vɛranɛ nɔa Urusaliima. ⁴ Wata ca 'waa'watɛ patɛnɛ nɔa matakɛnɔwanyinɛ nɔa limanyinɛ da *maliminɛ nɔa bariya, ca lɛgwa ka tii, ɛnɔki ci, "Da sanɛ ci ɛnɔɛ a poo tɛ *Mataɔɔkii nɔa ɛntanɔfwa?†" ⁵ Tɛya ba ka ci, "Asɛkɛ vɛranɛ nɔa Bayitilaama, anɛ hanyinɛ nɔa Yahudiya nɛ ɛnɔɛ a poo tɛ ci. Aciɪ wiɪnɛ sɛtɛ nyaahɛ *anabi:

⁶ "Ya'ɛ Bayitilaama, anɛ hanyinɛ nɔa Yahudiya, ‡ rɛnɔwɛ nɛ hɛ agi vɛranyinɛ nɔa Yahudiya ɛtɛ paleɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ, aciɪ asɛkɛku nɛ matakɛnɔwanɛ a shigi. Ci na ndzaa ka magɛra nɔa ɛnɔi nɔa ɛntanɔfɛ, ɛnɔi *Isɛrayiila.' "

⁷ Wata Hirudusɛ a 'wa tɛ ɛnɔitɛ shi da tsaanɔwɛ, kaa ca ɔa mɛtɛrɛkinɛ da tii yaɔɔ shiɪnɛ nɔa ɛnɔa. Ca lɛgwatɛ a matii taa ka nɔgutɛ saa'i ɔanɛ lɛ'yagi tikisakii. ⁸ Wata ca slɛkɛ ka tii aa Bayitilaama, ca ba ka tii, "Dɛmɛ ka nɛɛhɛtɛ uuzɛnɛkii. Maɔa kɛ lapaa unɛ tɛ ci, shoomeɛ ka bapaanɛ ka nyi, nyi maa, kaa nya dzɛ ka paslɛnɛ tɛ ci."

⁹⁻¹⁰ Ma daba'ɛ wabɛnatii da nɔwanɔwɛ, wata tɛya maɔɔ, tɛya palɛ. Ma tɛya palɛ, tɛya ɛnɛ ka neenɛ ka tikisatɛ nee tii da tsaanɔwɛ. Makɛ ɛnyi tii ka neenɛ ka tikisakii, kɛ dɪi tii manushinɛ ka shanɛ. Tikisakii a dzɛ dɛ ta ka tii kɛnɔwanɛ, ha'ɛ shi tikisakii ka kɛnɔaanɛnɛ dagyanɛ hatɛ dɪi uuzɛnɛkii dave. ¹¹ Tɛya dzɛgɛrɛ aasii, tɛya lapaa tɛ uuzɛnɛkii tii da mɛcikii Mariyaama, tɛya gɛrɛ'waanɛ ka paslɛnɛ tɛ ci. Ma daba'ɛkii, tɛya pɛɛrɛgi mbuurɛnyinatii, tɛya nɔgyaaragi kanyeera da urɛɔya nɔa ɔɛzɛnɛ

‡ **1:21** 1.21 Ma Yeosu dɛ uuratii, makɛ bana, luupaanɛ nɔa Slandanɛ tɛ ɛnɔa. **1:21** 1.21: Jab. 130.7; Mat. 1.25; Luka 1.31; Slɛnɛ 4.12. **1:23** 1.23: Isaa. 7.14. **1:25** 1.25: 1.21. * **2:2** 2.2 Luka 2.4-7; Nɔwanɔwɛ nɔa Yahudiina: Mat. 27.11. † **2:4** 2.4 Waatoo: Alɛmasiihu ‡ **2:6** 2.6 Mika 5.1da 2 Sam. 5.2; Yooh. 7.42.

da  nd 'i tsar  nga ur dya  t  ci  nj  a 'wa miira, t ya vii ka ci. ¹² Ma daba' kii, mak  k  bii  ntanf  ka tii agi s niin  oo'i, ga t ya  n  aa ha Hiruduse, wata t ya  n  satii aa hatii aa v ra ka  nd 'i r gwa pam .

Huyin  aan  hanyin  nga Mis ra

¹³ Mak  pyal   njit  shi da tsaanjw  satii, wata malaa'ika nga Slandan  a shigi ka Yusufu agi s niin , ca ba ka ci, "Ma Hirudus , kad  nii k ya al  uuz t s  kaa ca b l gi. Acii ha' , mad t , ha ng r  t  tii da m cikii, una pal  aan  hanyin  nga Mis ra, una ndzaa dav  see madfa bii nyi ka h  dz gin  dav ." ¹⁴ Mak  fii Yusufu ha' , wata ca mad t , ca ng r  t  uuz t t  tii da m cikii dav d , ca huyi d  tii aan  hanyin  nga Mis ra.

¹⁵ Ca ndzaa dav  see d  mak   nt gi Hirudus . Ma d i  ts  ha' , ka mbu'ut gin  d  s t  bii Slandan  da ma anabi oo'i: "K  'wagi nyi uuz naaki an  hanyin  nga Mis ra."

B el  uuji manjeev n 

¹⁶ Mak  paarat gi Hirudus  oo'i, k  ha'uun   njit  shi da tsaanjw  ka ci, k  b zhi s k kii ka shanj . Ca sl kee ka  nj  a b el gi pat n  nga uuji nguyiran  as k  v ran  nga Bayitilaama da s t  g rut gi d  ki pat , ndzarj n  ka kura poon  ka dz n  ka f z  b ra'i, mak  s t  baanya ci, ndzarj n  ka saa'it  l guyi ci ama  njit  shi da tsaanjw , waatoo, saa'it  'wat gi tikisakii l 'yagin . ¹⁷ D  ha'  ndzaa ka tantanyin  n  s t  bii anabi Irimiya. Ma bii ca:

¹⁸ "K  fii  nji bwaya uura as k  v ran  nga Rama, uura nga bwaya tuun  da mab t s ka. Rahila ca tuu atsa manjeev nat . K  t kuree  nji ka puut paan  t  ki, acci k  m et gi manjeev nat ."

 nyan  an  hanyin  nga Mis ra

¹⁹ Daba'  mak   nt gi Hirudus , wata k  shigi malaa'ika nga Slandan  ka Yusufu agi s niin , ci an  hanyin  nga Mis ra, ²⁰ ca ba ka ci, "Mad t , ha ng r  uuz t s  tii da m cikii, kaa ha  n  aan  hanyin  nga Is rayiila. Acci, ma  njit  ali r gwa nga b l gi uuz t sa, k  m et gi tii."

²¹ Mak  fii Yusufu ha' , wata ca mad t , ca ng r  uuz t t  da m cikii, t ya  n  aan  hanyin  nga Is rayiila. ²² Amma, mak  fii Yusufu oo'i, Ar kilayas  ngir  d g l  nga d i, waatoo, nga Hirudus , kaa ca ndzaa ka njwanjw  nga Yahudiya, k  ngwali ci ka  n n  aa d v .  ntanf  a  n  ka ban  ka ci agi s niin  t  s t  dan kii. Wata ca dz  saakii aan  hanyin  nga Galili, ²³ ca dz  ka ndzaan  as k  v ran  nga Nazaratu. D  ha'  d i ka tantanyin  n  s t  bii anabinyin  agyan  Al masiihu oo'i: "Ka 'wan  n   nji t  ci  nd  Nazaratu."

3

Waazan  nga Yoohana  nd  dfa bap tis ma (Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18; Yooh. 1.19-28)

¹ Ma daba'  f z nyin , k  gi Yoohana  nd  dfa bap tis ma ka waazan  aagi bilin  nga Yahudiya. ² Ca ba, "Uneem  ka dfa 'waslyak n , una baan  ka  ntanf , acci k d h  n  ci ka dfa njwanuunaakii." ³ Ma Yoohana, ci n   nd t  shi *anabi Isaaya a wabi agyan kii, ban  tuu'ina:

“Wiitə ɛndə ca kaala aɡi bilinə, ɛnki ci:
 ‘Hadatəɡimə də rəɡwa ka Slandana,
 kəŋeemə ka ci ka rəɡwa.’ ”

⁴ Ma Yoohana, də shiŋkinə ŋga ŋgalooba dɪi ɛnji kəjeerənaakii. Ca ɛgəgi ŋukii də gyara ŋga kuvə'unə. Ayiwa da moozəŋa ŋji zəmaakii. ⁵ Kə ɡiigi ɛnji aabiikii daga də Urusaliima da anə patənə ŋga hanyinə ŋga Yahudiya da patənə ŋga hanyinə ɛtə ama ɡəərə ŋga Urədunə. ⁶ Təya baabagi 'waslyakəənati, ca dā ka tii bapətisəma asəkə ɡəərə ŋga Urədunə.

⁷ Makə nee Yoohana ka *Farisanyinə da *Sadukiinə laŋə təya shi aabiikii, kaa ca dā ka tii bapətisəma, ca ba ka tii, “Unə rəhunyinə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədfənə nuunə acii mabətəsəkə ŋga ɛntanfə ɛtə na shi. ⁸ Amma, ma dānuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka ɛntanfə. ⁹ Goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədfənə nuunə, acii dɪi Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma ɛntanfə, ka mbeənə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə ŋga Ibərahiima! ¹⁰ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ɛnfuginə ka slərəginətii. Taa ŋgutə ɛnfwə nəndə pooshi ka poonə ŋga'ə, ka cisləginə nə ɛnɟa, ɛnɟə a kəgərə aagi ɡunə. ¹¹ Ma nya, də ma'inə cii kya dā koonə bapətisəma ka baariinə oo'i, kə baa unə ka ɛntanfə. Amma, ma ɛndətə na ugya ba'ə ka shinə, də Malaaba Ma'yanə da ɡunə nii kəya dā koonə bapətisəma. Duunuunaakii palee ka naaki. Mambu'umə ŋyi bahə nya kərə ɟibinaakii. ¹² Tə'i dəvə bə'unaakii ŋga bə'ugi də səkəŋwa. Ka fədfənə nə ci səkəŋwaakii, ca ɛjigərə aa ɛjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi ɡunə ɛtə pooshi ka ɛntənə.”

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mar. 1.9-11; Luka 3.21-22)

¹³ Wata Yeesu a madə də Galili, ca dzə aa ɡəərə Urədunə, kaa Yoohana a dā ka ci bapətisəma. ¹⁴ Amma Yoohana a dā gazhi'waanə ŋga tənəpaanə tə ci, ca ba ka ci: “Ma dəbee, hə nə dā ka nyi bapətisəma. Amma wahənə kə shi aabiiki əsə!” ¹⁵ Amma Yeesu a ba ka ci, “Luuvə sətə bii nyi ka hə. Acii də ha'ə dātənaaŋwə patənə ŋga sətə ca kadeesəkə ka ɛntanfə.” Wata Yoohana a luuvə. ¹⁶ Makə uugi ɛnji dā bapətisəma ka Yeesu, pii ca gimagi aɡi ma'inə. Wata səkəntanfə a wunəgi ka ci, ca nee ka Ma'yanə ŋga ɛntanfə ca jima aanəkii makə kurəkuta. † ¹⁷ Wata ɛnɟə a fa wabənə dadagyə ca ba, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki.”

4

*Təbənə ŋga *Seetanə tə Yeesu*

(Mar. 1.12-13; Luka 4.1-13)

¹ Makə uugi ɛnji dā bapətisəma ka Yeesu, wata Malaaba Ma'yanə a ŋgərə tə ci, ca kərəgərə aagi bilinə, kaa Seetanə a təbətə tə ci. ² Makə baa ci ɛnfwadə pu'unə da uusərə ɛnfwadə pu'unə yadə zəmə amakii, kə dɪi madəfənə tə ci. ³ Wata Seetanə a dzə aabiikii, ɛnki ci ka ci, “Makə dɪi ci *Uuzənə ŋga ɛntanfə nə hə, bwə ka faariitsa təya zə'ugi

3:4 3.4 2 Meem. 1.8. * 3:7 3.7 rəhunyinə: 12.34; 23.33; mabətəsəkə: 24.15-25,37-39. 3:9 3.9
 Luka 1.54-55; Yooh. 8.39; Rooma 2.28-29; 4.12. 3:10 3.10 7.19. 3:11 3.11 Luka 3.16. 3:12
 3.12 Irim. 13.24; Mat. 13.30. 3:15 3.15 5.17; 28.19. † 3:16 3.16 səkəntanfə a wunəgi: Isaa.
 63.19; ɔzaki. 1.1-3; Yooh. 1.51; Slənə 7.56. 3:17 3.17 Isaa. 42.1; Jab. 2.7; Mat. 12.18; 17.5. 4:1
 4.1 Ibər. 2.18; 4.15. 4:2 4.2 Shig. 34.28; Mat. 6.16-17.

ka zōma.” ⁴ Amma Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Əntaa də zəmə daanəkii mbəfdənə ənda, amma ka mbəfdənə nə əndə də taa ngutə wabənə ətə ca shigi da ma Əntanfə.' ”

⁵ Ma daba'əkii, Seetanə a ngərətə tə ci, ca kərə aa Urusaliima, waatoo malaaba maduunə vərənə, ca kəjeə ka ci ka makidakidanənə n̄ga maduunə kuvə n̄ga Əntanfə, ⁶ ənki ci ka ci, “Makə d̄ii ci, Uuzənə n̄ga Əntanfə nə h̄ə tanyi, ləfdəgərə aa panə, acii tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Ka banə nə Əntanfə ka malaa'ikanyinaakii, kaa t̄əya n̄əhətə t̄ə h̄ə, t̄əya kətsa'utə t̄ə h̄ə də ciinətii, acii ga ha d̄əgəgi taa s̄əfd̄əku anə faara.' ”

⁷ Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii əsə tuu'ina, 'Ga ha təkə t̄ə Əntanfə Slandanəku.' ”

⁸ Wata Seetanə a ənə ka ngərənə tə ci, ca kərə aagyanə magərə ginwə ka shaṇə, ca baarii ka ci hanyinə n̄ga duuniya patə da gənətə asəkəkii, ⁹ ca ba ka ci, “Ma ətsə patə, ka viinə nə nyi ka h̄ə, mad̄a k̄ə gərə'waanə h̄ə ka paslənə t̄ə nyi.” ¹⁰ Wata Yeesu a ba ka Seetanə, ənki ci, “Dzəgi gadəvə Seetanə! Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Ka Əntanfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, t̄ə ci daanəkii paslənəku əsə.' ” ¹¹ Makə fii Seetanə ha'ə, wata ca bwasee ka Yeesu. Ma daaba'əkii, malaa'ikanyinə a dzə ka tsakənə t̄ə Yeesu.

'Watəginə n̄ga slənə n̄ga Yeesu anə hanyinə n̄ga Galili
(Mar. 1.14-15; Luka 4.14-15)

¹² Kə fii Yeesu oo'i, kə kəsəgərə ənji t̄ə Yoohana aa furəshina. Makə fii ci ha'ə, ca madə, ca palə aanə hanyinə n̄ga Galili. ¹³ Paa ci kəṇaanə də Nazaratu, amma ca palə aa Kafarənahumə, ca ndzaanə davə. Ma Kafarənahumə, əndə'i vərənə ama uunəvə n̄ga Galili, anə hanyinə n̄ga Zabuloonə da Nafətəlima. ¹⁴ Ma d̄ii ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ci,

¹⁵ “Ma ənjitə agyanə hanyinə n̄ga Zabuloonə da n̄ga Nafətəlima, a rəgwa uunəva, a tanəgi Urədunə, hanyinə n̄ga məshipətə ənja, waatoo Galili,

¹⁶ agi təkunə nə tii.

Ka neenə nə tii ka bərənə ka shaṇə.

Ma ənjitə ndzaanə agi təkunə n̄ga wa, ka bərəginə nə bərənəkii ka tii.”

¹⁷ Ndzaṇənə ka saa'ikii, 'watəgi Yeesu waazanə, ca dzə də banə: “Uneemə ka da 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanfə, acii kədəhə nə ci ka da n̄wanjuunaakii.”

'Wanə n̄ga Yeesu t̄ə ənji t̄əəmənə ənfwadə
(Mar. 1.16-20; Luka 5.1-11)

¹⁸ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə n̄ga Galili, kə lapaa ci ənji bərə'i, t̄əya t̄əəmə. Ndžəkəṇjushi'inə nə tii, waatoo, Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita tii da Andərawəsə ndžəkəṇjuci. Ma t̄əya, t̄əəmənə nə slənətii.

¹⁹ Yeesu a ba ka tii, “Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ənjə a d̄a slənə n̄ga t̄əəmə ənja.” ²⁰ Pii wata t̄əya bwasee ka slaadatii, t̄əya palə atsakii.

²¹ Yeesu a dzə aakəṇwa, ca lapaa t̄ə hara ndžəkəṇjushi'inə bərə'i əsə, Yakubu da Yoohana, manjeevənə n̄ga Zabadiya. Asəkə kumbawalatii nə

tii da i dəsənətii Zabadiya, təya hada də slaafatii. Yeesu a 'wa tē tii. ²² Pii wata təya bwasee ka dəsənətii da kumbawala, təya palə atsakii.

Dzəgunənə nga Yeesu da mbəfəpaanaakii də ənja
(Luka 6.17-19)

²³ Kə wiigi'i Yeesu taa dama patə anə hanyinə nga Galili, ca dzə də dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Njuni Habara agyanə *ɲwanjuunə nga Əntanfə, ca mbəfəpaa də taa ɲgutə tsarə nga bwaneanyinə. ²⁴ Kə huwugi habaraakii taa dama patə anə hanyinə nga Siriya. Wata ənjə a kyaara ka ci patənə nga ənjitə da bwaneanyinə kama kama ashitii, waatoo ənji ginaaji, da ənji ma'idə'ida, da maβiyyi ənja. Ca mbəfəpaa də tii patə. ²⁵ Dabaala laɲə nyi'u tē ci anə hanyinə nga Galili. Kə shi hara ənji daga anə hanyinə nga Dikapooli* da nga Yahudiya, da asəkə vəranə nga Urusaliima, ha'ə da atanəgi gəərə nga Urədunə, təya nə'u tē ci.

5

Waazanə nga Yeesu anə d'angəra
(Luka 6.20-23)

¹ Makə nee Yeesu ka dabaala laɲə, wata ca ndərəgi aanə d'angəra, ca ndzaanə dasə. Lyawarənaakii a əntsahə aabiikii. ² Ca 'watəgi dzəgunənə ka tii, əɲki ci,

³ "Tə'i barəkaanə ashii ənjitə shii oo'i, tyalakinə nē tii akəɲwacii Əntanfə.

Ma təya, ka tii də ɲwanjuunə nga dagyə.

⁴ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ka maβətəsəka, acii ka puutəpaanə nē Əntanfə tē tii.

⁵ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə banee ka nətii akəɲwacii ənja, acii tii na upaa sətə bii Əntanfə viinə.

⁶ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca moo ka shanə tē slənə sətə ci Əntanfə a moo ənjə a slənə. Acii ma təya, ka viinə nē Əntanfə ka tii baawəda nga dā slənəkii makə sətə mwayi tii.

⁷ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca nəhə təgunuunə nga hara ənja. Acii tii maa, ka nəhənə nē Əntanfə təgunuunatii.

⁸ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə dīi ədzəmətii malaabakii. Acii kadə nē təya nee ka Əntanfə.

⁹ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca slənə sətə ca kira jamənə aahada ənja. Acii ka 'wanə nē Əntanfə tē tii manjeevənaakii.

¹⁰ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ci ənjə a cibə də tii putə nga slənə sətə ci Əntanfə a moo. Acii ka tii də ɲwanjuunə nga dagyə.

¹¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, maɗa dzaanii ənji tuunə, ənjə a cibə duunə, ənjə a jaarakə kama kama aashuunə putə nga nə'unə goonə tē nyi.

4:23 4.23 9.35; 4.17. * **4:25** 4.25 Ma Dikapooli, makə bana, Vəranənyinə pu'u. **5:1** 5.1-7.29
Luka 6.20-49. **5:1** 5.1 4.8; 14.23; 15.29; 17.1; 28.16. **5:3** 5.3 Isaa. 57.15; 61.1. **5:4** 5.4 Jab.
126.5. **5:5** 5.5 Jab. 37.11. **5:7** 5.7 18.33; Yak. 2.13. **5:8** 5.8 Jab. 24.3-5. **5:9** 5.9 Ibər.
12.14. **5:10** 5.10 1 Piita 3.14. **5:11** 5.11 10.22; Luka 6.22.

¹² Damə marjushinə ka shaŋə, acii tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə. Ha'ə makə ətsə nji ənjə a cibə də anabinyinə ŋga ŋukə.”

Makə zhatanə da bərənə nə ndzaanə ŋga ənji nə'unə
(Mar. 9.50; Luka 14.34-35)

¹³ “Ma una, makə zhatanə nuunə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə. Amma, mada kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Pooshi nafaakii ma'ə, madaamə pukəginə aa panə, ənjə a wiigi anəkii də səfa.

¹⁴ “Ma una, unə nə bərənə ka *duuniya. Ma vəraatə ghənyi ənji anə danjəra, pooshi ka umbənə shaŋə. ¹⁵ Pooshi əndə ca təzəvə gunə ka garəkuwa, ca umbətə də kəŋwa. Amma ka madzəgamə ha dzəkəpaanəkii, hatə ca bərə taa dama patə asəkə ya. ¹⁶ Ha'ə makə ətsə əsə, wa bərənə goonə a bərə taa ka wu patə, kaa təya shii nee ka ŋunyi slənə goonə, təya dələ də Dəsənuunə ətə dadagyə.

*Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə *bariya*

¹⁷ “Goonə nəhə noonə makə ma shinaaki, ka uulagi bariya ŋga Muusa da dzəgunənə ŋga anabinyinə shi nyi. Aa'a, poosha. Mashimə nyi ka uulaginə. Ma shi nyi, ka mbu'utəginə də dzəgunənətii, kaa ca ndzaa tantanyinə. ¹⁸ Tantanyinə cii kya ba koonə: taa uushi pirihi gi'u, pooshi ka dzəginə agi bariya ca'ə ka saa'itə nə duuniya a uudə, see mada mbu'utəgi əntanfə də aniyaakii patə. ¹⁹ Acii ha'ə, taa wu bwasee ka nə'u bariya taa ətə palee də uundzuundzuunə maa, ha'ə ca dzəgunə ka ənji kaa təya də makə naakii əsə, moodəba'a ndzaanəkii agi ŋwanjuunə ŋga dagyə. Amma taa wu patə nə'utə makə sətə bii bariya, ca dzəgunə ka ənji kaa təya nə'utə makə naakii, gawə ndzaanəkii agi ŋwanjuunə ŋga dagyə. ²⁰ Acii wanyinə ca ba koonə: ma slənə goonə ətə ci əntanfə a moo ənjə a slənə, mada mapaleemə ka slənə ŋga maliminə da ka ŋga *Farisanyinə, pooshi unə ka upaa dəməgərənə aagi ŋwanjuunə ŋga dagyə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə bəzə səka

²¹ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i: 'Ga ha bələ hiinə. Taa wu bəli əndə, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə.' ²² Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu patə bəzhi səkə aashi əndə nə'unə makə ci, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Taa wu patə dzaanii tə əndə nə'unə makə ci, əŋki ci ka ci: madəəkə ənda, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii madiigərə gayinə. Taa wu patə əsə dzaanii tə əndə nə'unə makə ci, əŋki ci ka ci: mazabə ənda nə həl kə d'ii bahə kanə tə ci aagi gunə. ²³ Acii ha'ə, taa ka ha ŋga də sataka nə hə ka vii satakaaku ka əntanfə, mada kə buurətə hə oo'i, kə bəzee hə ka səkə ŋga ndzəkəŋju, ²⁴ ma danəkwa, bwasee ka satakaaku davə gatə, ha palə, ha dzə ka naranə da ndzəkəŋju zəku'i, taabu'u nii kwa ənə ka vii satakaaku ka əntanfə. ²⁵ Mada kə wulii əndə tə hə akəŋwacii gəŋwanə, aluu hadfatəginə da ci pii pii taabu'u mbu'unuunə aakəŋwacii gəŋwanə. Acii mada kə mbu'yuunə aakəŋwacii gəŋwanə, ka viinə nə ci tə hə aacii əndə la gəŋwanə, əndə la gəŋwanəkii a vii tə hə aacii soojiinə, təya dzə ka pa'əginə tə hə a furəshina. ²⁶ Tantanyinə cii kya ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see mada ki'igi hə patənə ŋga kwabatə lii ənji ka hə.”

5:12 5.12 2 Haba. 36.16; Mat. 23.30; Luka 6.23; Slənə 7.52; Ibər. 11.32-38; Yak.5.10. **5:13** 5.13 Mar. 9.50. **5:15** 5.15 Mar. 4.21; Luka 8.16. **5:16** 5.16 Af. 5.8; Fil. 2.15; 1 Piita 2.12. **5:17** 5.17 3.15; 7.12; 22.40; Rooma 3.31. **5:18** 5.18-19 Yak. 2.10. **5:21** 5.21 Shig. 20.13; Leew. 24.17. **5:22** 5.22 1 Yooh. 3.15. **5:24** 5.24 6.14-15. **5:25** 5.25-26 Luka 12.58-59. **5:26** 5.26 18.34.

Dzəgunənə ŋga Yeosu aɣyanə aləhiinə

²⁷ “Kə fii unə ənjə a ba ‘Ga ha aləhiinə’. ²⁸ Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu ca tsaamə minə ətə əntaa naakii ŋga mwamwa’inə, kə baa ci də ki ətsə asəkə ədzəməkii. ²⁹ Aci ha’ə, maɖa ginəku ŋga ciizəmanə ca kavə tə hə ka ɖa ‘waslyakəənə, hurə’yagi, ha kagi. Gəɖə əndə’i purəjanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə. ³⁰ Maɖa ciizəmaku ca kavə tə hə ka ɖa ‘waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gəɖə əndə’i purəjanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə.”

Dzəgunənə ŋga Yeosu aɣyanə lakəgi minə (Mat. 19.9; Mar. 10.11-12; Luka 16.18)

³¹ “Agi banə nə ənji daga ŋukə, ‘Taa wu lakəgi minaakii, wa ca vii ka ki manaahə ləkaləkətə ŋga kaginə də ki.’ ³² Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: taa wu lakəgi minaakii, maɖa əntaa aɣyanə aləhiinə, kə kavə ci tə ki ka aləhiinə ətsa, maɖa kə ŋgirə ki əndə’i ŋgura. Ma ŋgurətə ŋgirə tə ki əsə, kə ali ci hiinə ətsa.”

Dzəgunənə ŋga Yeosu aɣyanə jidəənə

³³ “Kə fii unə əsə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo’i, ‘Ga ha əɖipaa aləkawalaaku. Amma ɖawə sətə ɖii hə aləkawalə akəŋwacii Slandanəku ŋga ɖanə’. ³⁴ Amma, ma nyi, wanyinə ca ba koonə, goona ‘wa ləmə ŋga Slandanə shaŋə, una ɖa aləkawala. Goona jidə də dadagyə, acii ci nə dəgələ *ŋwanjuunə ŋga əntaŋfə. ³⁵ Tada də hanyinə əsə, goona jidə, acii ci nə ha ŋga əji səɖəkii. Tada də Urusaliima əsə, goona jidə, acii vərənə ŋga əntaŋfə ətsa. Ci nə maɖuunə Nwanwa. ³⁶ Goona jidə taa də nuunə əsə, acii pooshi unə ka mbee ka dəvətə tada shiŋkinə rəŋwə ŋga ənduudə taa əndə dəŋwa. ³⁷ Ma ɖanuuna, bamə ‘awa’ taa ‘aa’aa’ə’ tanə. Tada mi shigi da moonə ma’ə, dacii *Seetanə shigi.”

Dzəgunənə ŋga Yeosu aɣyanə ki’itənə (Luka 6.29-30)

³⁸ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo’i, ‘Maɖa kə jikwagi əndə’i əndə ginə ŋga əndə’i ənda, ginəkii jikwaginə ənji naakii əsə. Maɖa kə kuriŋagi əndə’i əndə linyinə ŋga əndə’i ənda, linyinəkii kuriŋaginə ənji naakii əsə’. ³⁹ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: maɖa kə bəzəe əndə’i əndə ka səkəku, ga ha ki’i naaku. Maɖa kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku ŋga ciizəmanə, zhi’wee ka ci ka hwahwaamə ŋga madzəna əsə. ⁴⁰ Maɖa kə kirə əndə tə hə aakəŋwacii gəŋwanə, kaa ca shii ləwutə də kəjeerənaaku, bwasee ka ci, ca ŋgərə baləwaaku əsə. ⁴¹ Maɖa kə kavə əndə’i əndə tə hə tyasə ka kərə ka ci əndə’i uushi ŋga kiloomeeta rəŋwə, kərəwə ka ci ŋga kiloomeeta bəra’i. ⁴² Maɖa kə kədii əndə uushi aciiŋ, vii ka ci səkii. Maɖa kə shi əndə aabiiku ka ndzəma, ndzəmuu ka ci.”

Dzəgunənə ŋga Yeosu aɣyanə uufənə tə ənji daawaanə (Luka 6.27-28,32-36)

5:27 5.27 Shig. 20.14. **5:28** 5.28 Ayb. 31.1; 2 Piita 2.14. **5:29** 5.29-30 18.8-9; Mar. 9.43-47. **5:31** 5.31 Dzak. 24.1; Mat. 19.7; Mar. 10.3-4. **5:32** 5.32 19.9; Mar. 10.11-12; 1 Koor. 7.10-11. **5:33** 5.33-37 23.16-22; Yak. 5.12. **5:33** 5.33 Leew. 19.12; Baan. 30.3. **5:34** 5.34-35 Isaa. 66.1; Slənə 7.49. **5:35** 5.35 Jab. 48.3. **5:37** 5.37 2 Koor. 1.17-19. **5:38** 5.38 Shig. 21.24. **5:39** 5.39 Rooma 12.17. **5:40** 5.40 1 Koor. 6.7; Ibər. 10.34.

⁴³ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo’i, ‘Uuduu tə əndətə abiiku, ha kaaree ka ənji daawaanaaku’.⁴⁴ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: uufəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una dā də’wa ka ənjitə ca cibə duunə. *⁴⁵ Madā kə dīi unə ha’ə, ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə n̄ga Dəsənuunə dadagyə. Aci ma datə ci uuseraakii, kaa ca bəṛə ka bwaya ənji da n̄nyu ənji patə ca ciinə rəjwə. Ca ndzəmə vənə ka ənjitə ca slənə bwaya sləna da ənjitə ca slənə n̄nyu slənə patə.⁴⁶ Madā wata tə ənjitə ca uufə tuunə cuuna uufə tanə, pooshi unə ka upaa shikwa dadagyə. Taa ənji luu tsəkə maa, agi dānə nə tii ha’ə makə ətsa.⁴⁷ Madā wata ka guvīnuunə cuuna wabə, pooshi unə slənyu uushi palee ka n̄ga hara ənji, acii taa ənjitə mashiimə tə Əntanfə maa, agi dānə nə tii ha’ə makə ətsa.⁴⁸ See a ndzaa unə ka ənjitə yadə idəpaa uushi ashitii, makə sətə dīi Dəsənuunə ətə dadagyə yadə idəpaa uushi ashikii.”

6

Dzəgunənə n̄ga Yeesu agyanə vii sataka

¹ “N̄gərəmə han̄kala! Ma una slənə sətə ci Əntanfə a moo, goona dā kaa ənjə a shii neenə. Madā ha’ə cuuna dā, pooshi unə ka upaa shikwa acii Dəsənuunə dadagyə.² Aci ha’ə, ma ha vii uushi ka əndə kədiinə, ga ha baarəgi paŋgəraŋə kaa ənjə a shii neenə. Aci tə’i hara ənji ca dā ha’ə makə ətsə asəkə kuvə də’wanyinə da anə rəgwanyinə, kaa ənjə a shii dələnə də tii. Ma təya, də bəra’i asəkətii ci təya kərə ka Əntanfə. Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənjitsa, kə uugi shikwatii, pooshi ma’ə aakəŋwa.³ Amma, ma ha vii sataka ka əndə kədiinə, vii ka ci ka rəgwatə taa n̄nyu guvaku, pa ca shii.⁴ Maa kə dīi hə ha’ə, ka ndzaanə nə satakaaku ma’umbəkii. Ma Duu ətə ca nee ka ma’umbə uushi əsə, ci na vii ka hə shikwa.”

Dzəgunənə n̄ga Yeesu agyanə dā də’wa (Luka 11.2-4)

⁵ “Ma una dā də’wa, goona dā makə n̄ga ənjitə ca kərə ka Əntanfə də bəra’i asəkətii. Aci ma təya, parakə kadeesəkə ka tii nə madətənə ahada ənja, təya dā də’wa asəkə *kuvə də’wanyinə da ka mətikətikənə n̄ga rəgwa, kaa ənjə a shii neenə ka tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha’ə, pooshi ma’ə aakəŋwa.⁶ Amma, ma ha dā də’wa, dzəgərə aa kumu, ha pa’aanə makuvə ka naaku na, ha dā də’wa ka Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, agi neenə nə ci ka sətə cii kwa dā ma’umbeekii, ci na vii ka hə shikwa.

⁷ “Ma una dā də’wa, goona siiyitəgi də wabənə ətə pooshi nafakii, makə sətə ci ənjitə mashiimə tə Əntanfə a dā. Ma nə tii ka nəhəna, ka fanə nə Əntanfə tə tii putə n̄ga magərə də’watii.⁸ Goona dā makə natii. Aci kə shii Dəsənuunə sətə cuuna moo kədiinə, unə ma’ə makədiimə acii kii.

⁹ Wiinə makə sətə dānuunə də’wa:

“Ya’ə Dəsəniinə ətə dagyə,
d̄fawə ka taa wu patə a d̄əla də ləməku.

¹⁰ Dawə n̄wan̄juunaaku taa da patə.

Wa ənjə a dā sətə cii kwa moo ganə a duuniya

5:43 5.43 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Mar. 12.31; Luka 10.27. * **5:44** 5.44 Shig. 23.4-5; Rooma 12.20; 1 Piita 2.20-23; də’wa: Luka 6.28; 23.34; Slənə 7.60; Rooma 12.14; 1 Koor. 4.12; 1 Piita 3.9.

5:45 5.45 Af. 5.1. **5:48** 5.48 Leew. 19.2. **6:1** 6.1 23.5. **6:8** 6.8 6.32; Luka 12.30. **6:9** 6.9 əzaki. 36.23. **6:10** 6.10 4.17; 7.21; 12.50; 18.14; 21.31; 26.39-42; Mar. 3.35; 14.36; Luka 22.42; Yooh. 4.34; 6.38-40; Slənə 21.14.

makə sətə ci ənjə a dfa gatə dagyə.

¹¹ Ndii keenə zəmə ŋga ka də uusəra ənshinə,

¹² ha tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə,

makə sətə ciina tyaaafagi ka ənji dfaadfa keenə 'waslyakəənə.

¹³ Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə,

amma luupaa tiinə acii *Seetanə.

[Aci naaku nə ŋwanjuunə da baawəda da djuunuunə

ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.]

¹⁴ "Madfa kə tifyagyuunə ka ənji dfaadfa koonə 'waslyakəənə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, ka tifyaginə nə ci koonə noonə 'waslyakəənə əsə. ¹⁵ Amma, madfa pooshi unə tifyagi ka hara ənji 'waslyakəənəti, yoo, pooshi Dəsənuunə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə suumaya

¹⁶ "Ma unə agi dfa suumaya, goona bəzee ka ginuunə makə ŋga ənjitə ca kərə ka Əntanjə də bəra'i asəkəti. Ka datənə nə tii də natii nə rəgujibə, kaa ənjə a shii neenə oo'i, agi dfa suumaya nə tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəŋwa.

¹⁷ Amma, ma ha dfa suumaya, yibəgi ginəku, ha bəzəpaa nəku də maara, ha hadfatəgi də shiŋkinaaku ŋga'ə. ¹⁸ Maa kə dfi ha ha'ə, pooshi hara ənji ka shiinə oo'i, agi dfa suumaya nə ha, madfaamə Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, ci ca nee ka ma'umbee uushi, ka viinə nə ci ka ha shikwa."

Tsəkə gəna asii dagyə

(Luka 12.33-34)

¹⁹ "Goonə dzatə də gəna ka noonə nə ganə a duuniya. Ma a duuniya, ka saaweenə nə məbərə da magənaza, taa mahiirənə əsə, təya hərəma.

²⁰ Amma tsəkəmə gəna goonə gatə dagyə, hatə pooshi məbərə da magənaza ka saaweenə, pooshi mahiirənə ka hərəmanə əsə. ²¹ Aci ma hatə dfi gənaaku, davə ndzaanə nəku sliŋə."

Ndzaanə ŋga ginə makə garəkuwa

(Luka 11.34-36)

²² "Ma ginə, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Madfa jamə nə ginəku, agi məbərəha nə ha ətsa. ²³ Amma madfa pooshi ginəku ndanjə ndanjə, agi təkunə nə ha ətsa. Aci ha'ə, madfa ma bərəətə ashiku, wata təkunə tanə, iitə sanjə ndzaanəkii də təku təkuna?"

Paslənə tə Əntanjə taa tə gəna

(Luka 16.13; 12.22-31)

²⁴ "Pooshi mava ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bəra'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uudə tə əndə'i ənda. Ka gadəenə nə ci ka əndə'i əndə, ca ushapaa tə əndə'i ənda. Pooshi rəgwa ŋga paslənə tə Əntanjə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna.

²⁵ "Aciikii, wanyinə ka banə koonə, goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə taa sətə cuuna sa koona gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkənə əsə, goona buurə. Mapaleemə əpinə ka zəmə də məghərəvənə kwa? Anii mapaleemə shishinə ka kəjeerəna? ²⁶ Tsaaməmə əginəyənə:

6:11 6.11 6.24-34. **6:12** 6.12 6.15. **6:13** 6.13 10.16-25; 24.3-28; Yak. 1.12-15; Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3; 2 Tim. 4.18. **6:14** 6.14-15 5.24; Luka 6.37; Af. 4.32. **6:15** 6.15 18.35. **6:16** 6.16-17 Isaa. 58.5; Mat. 4.2; 9.14-15; 17.21; Mar. 2.18; 9.29; Luka 2.37; 4.2; 5.33; 18.12; Slənə 13.2-3; 14.23; 2 Koor. 6.5; 11.27. **6:19** 6.19 Yak. 5.2-3. **6:20** 6.20 19.21; Mar. 10.21; Luka 12.33. **6:24** 6.24-34 6.11. **6:25** 6.25 Fil. 4.6; 1 Piita 5.7.

pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi dəbwatii əsə. Amma Dəsənuunə ətə dadagyə ca adəvə ka tii. Mapaleemuunə ka əginyinə də məghərəvənə kwa? ²⁷ Wu sanə agyuunə ca mbee ka tsakəvə gərənə nga əpinaakii taa gi'u putə nga buurə uushi'inaakəya? ²⁸ Mi sanə cuuna buurə haala nga kəjeerəna? Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka dətə kəjeerənə ka shishinətii əsə. ²⁹ Amma, wanyinə ka banə koonə: taa nwanjwə Sulayimaanu da patənə nga məghərəvənəakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə. ³⁰ Kə kavə Əntanjə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə dīi, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! Gi'u nə gi'inə goonə tə Əntanjə!

³¹ "Aci ha'ə, goona ənvutə noonə nə də buurə sə nga adənə, taa sə nga sanə, taa kəjeerənə. ³² Aci ma uushi'iitə patə, ənjitə mashiimə tə Əntanjə ca ka hanjalatii davə. Ma Dəsənuunə ətə dadagyə, kə shii ci oo'i, nga'ə koonə nə patənə nga uushi'iitsa. ³³ Amma, ma nga təkəjwanə, kavəm nuunə tanə ka nwanjuunə nga Əntanjə, una da patənə nga sətə mwayi ci. Maa kə dīi unə ha'ə, ma hara uushi'iitə patə ma'ə, ka tsakənənə nə ci koonə. ³⁴ Aci ha'ə, goona buurə uushi'inə nga doorə. Aci ma doorə, tə'i uushi'inə pamə nga buurənə. Wa mabuurənə nga uusəra rəjwə a ndzaanə anə naakii uura, goona tsəkə aamakii."

7

Dzəgunənə agyanə lagi gəjwanə agyanə hara ənja (Luka 6.37-38,41-42)

¹ "Goonə lagi gəjwanə agyanə hara ənja, acii ga Əntanjə a lagi gəjwanə agyanuunə noonə əsə. ² Aci ma ca, ka ləginə nə ci agyanuunə makə sətə ləgyuunə agyanə hara ənji noonə. Də kənjutə gəlatuunə ka ənja, də ci nə ənjə a gəla koonə noonə əsə. ³ Ka mi sanə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəjju, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴ Iitə sanə mbeenəku ka banə ka ndzəkəjju oo'i: "Taku kaa nya nğərəgi ka hə kada agiku", yoo, wahənə da rintə agiku naakwa? ⁵ Hə əndə kərənə ka Əntanjə də bəra'i! Ma danəkwa, nğərəgi rintətsə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha nğiragi uundzə kada agi ndzəkəjju.

⁶ "Goonə vii sətə malaabakii ka ədiinə, acii ga təya ənə ka laakətənə tuunə. Goonə kagi gəna goonə akəjwacii dagəliinə, acii ga təya mama'əgi."

Kədiimə, aləmə, dzamə makuva (Luka 11.9-13)

⁷ "Kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva.

⁸ Aci taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntanjə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə.

⁹ Nğutə əndə sanə ahadoonə ca nğərə faara, ca vii ka uuzənaakii madə ləguyi ci buroodya? ¹⁰ Anii ka nğərənə nə ci rəhunə, ca vii ka ci, madə ləguyi ci hərəfina? Pooshi. ¹¹ Taa unə mənğərəkikinyinə maa, kə shii unə vii nğunyi uushi'inə ka manjeevənə goonə. Sakwa Dəsənuunə ətə dagyə

6:26 6.26 10.29-31; Luka 12.6-7. **6:29** 6.29 1 Meem. 10. **6:30** 6.30-31 14.31. **6:32** 6.32 6.8. **6:33** 6.33 1 Meem. 3.11-14; Jab. 37.4-5. **6:34** 6.34 Shig. 16.4,19-20. **7:1** 7.1 Yak. 4.11-12; 1 Koor. 4.5. **7:2** 7.2 Mar. 4.24; Rooma 2.1; 14.10-12. **7:7** 7.7 Irim. 29.12-14; Mat. 18.19; 21.22; Mar. 11.24; Yooh. 14.13-14; 15.7; 16.24; Yak. 1.5; 1 Yooh. 5.14-15.

dii, kə palee ci də vii nɔnyɪ uushi'inə ka ənjitə kədii aciikii. ¹² Ma patənə nɔga sətə cuuna moo ənjə a dā koonə, dāmə ka tii ha'ə. Aci ci nə ginə nɔga *bariya da dzəgunənə nɔga anabinyinə."

Matya'u rəgwa
(Luka 13.24)

¹³ "Nɔgərəmə matya'u rəgwa, acii ma mabwanə rəgwa, aagi gunə ca dzə. Nɔgufə nə dzənə davə a rəgwa, lanə əsə nə ənji dzənə davə a rəgwa. ¹⁴ Amma, ma rəgwa nɔga upaa əpinə, tya'u ka shaŋə, dzawə nə dzənə davə a rəgwa. Ma ənjitə ca nə'u rəgwakii əsə, gi'u nə tii."

Ənfwə da pawaakii
(Luka 6.43-44)

¹⁵ "Nəhəmə noonə nə acii majirakinə nɔga anabinyinə: ma ci təya shi aabii unə, makə sətə ci furətsoofanyinə a geegi ka natii nə makə bagiinə, təya dzəgərə aagitii ka tsəbənə tə tii. ¹⁶ Ka shiinə nuunə tə tii dāgi slənatii. Pooshi ənji ka slirəba pawə nɔga papawə a ənfwə dəhə uufa. Pooshi ənji ka slirəba pawə nɔga uudəvə a ənfwə kaaya əsə. ¹⁷ Maa nɔnyikii nə ənfwə, nɔnyikii poonəkii. Amma, maɗa bwayakii nə ənfwə, bwayakii poonəkii. ¹⁸ Pooshi nɔnyɪ ənfwə ka poonə bwayakii. Ha'ə əsə, pooshi bwaya ənfwə ka poonə nɔnyikii. ¹⁹ Taa nɔgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə nɔnyikii, ka cisləginə nə ənji hisə, ənjə a kagərə aagi gunə. ²⁰ Də ha'ə, ka shiinə nuunə majirakinə nɔga anabinyinə dāgi sətə cii təya slənə."

Wabənə nɔga Yeesu oo'i, "Mashiimə nyi tuunə"
(Luka 13.25-27)

²¹ "A shii unə, əntaa patənə nɔga ənjitə ca ba ka nyi "Ya'ə Slandana, Slandana' nə upaa dzənə aagi nwanjuunə nɔga dagyə, amma see ənjitə ca slənə sətə ci Daadə ətə dagyə a moo təya slənə. ²² Maɗa kə mbu'ya uusəra nɔga dā gəŋwanə, ənji lanə na ba ka nyi: 'Slandana, Slandana, kə waazii inə wabənə nɔga Əntanfə də ləməku. Də ləməku əsə lyaakagiinə ginaajinyinə lanə, ina dā sə nɔga hurəshishinə lanə əsə.' ²³ Wata ma nii kya ba ka tii: 'Paa nyi sha shii tuunə, dzəgimə abiiki, məza ənja!' "

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i
(Luka 6.47-49)

²⁴ "Də ha'ə taa wu patə fii wabənaaki, ca nə'utə, kə ndzaa ci makə macicirə ənda ətə ghənyɪ yaakii anə pasla. ²⁵ Kə nɔjimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə mədə də nɔgeerənə anə yikii. Amma pooshi uulii, acii agyanə pasla ghənyɪ ənji. ²⁶ Amma taa wu patə nə əndə fii wabənaaki, amma, manə'utəmə ci, kə ndzaa ci makə maba nɔga ənda ətə ghənyɪ yaakii anə mandzənə. ²⁷ Kə nɔjimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə mədə də nɔgeerənə anə yikii. Wata ghəbə, ca uulagi, ma'inə a taasənə, ca vyavinəgi dza'ə."

Baawəɗa nɔga Yeesu

7:11 7.11 Yak. 1.17. **7:12** 7.12 5.17; Rooma 13.8-10; Gal. 5.14. **7:14** 7.14 Slənə 14.22. **7:15** 7.15 Dzək. 13.2-4; Mat. 24.11,24; Slənə 20.29; 2 Koor. 11.13-15; 2 Piita 2.1; 1 Yooh. 4.1. **7:16** 7.16-18 12.33. **7:16** 7.16 Yak. 3.12. **7:17** 7.17 Gal. 5.19-23. **7:19** 7.19 3.10; Luka 3.9; Yooh. 15.2,6. **7:21** 7.21 6.10; 7.24-27; 21.28-31; Rooma 2.13; Yak. 1.22-25; 2.14-26. **7:23** 7.23 25.12; 2 Tim. 2.19. **7:24** 7.24-27 7.21.

²⁸ Makə uudəpaa Yeesu baaba uushi'iitsa, ənji patə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shanə nə makə sətə cii kəya dzəgunə ka tii. ²⁹ Aciə də šiinaakii saakii jigunyī ci ka tii, əntaa makə sətə ci maliminatii a dzəgunə ka tii.

8

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndə uyikuzəna

(Mar. 1.40-45; Luka 5.12-16)

¹ Makə jimagərə Yeesu anə danğəra, dabaala a dzə də nə'unə tə ci. ² Wata əndə uyikuzənə a shi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, "Slandana, madə ka luuvənə nə hə, ka mbeənə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ³ Wata Yeesu a tədapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu." Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashī əndətə. ⁴ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Fatə ŋga'ə, kaa nya ba ka hə: Ga ha bapaa ka əndə sətə dīi shanə. Amma, ma danəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha dā sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi."

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də lawarə ŋga gawə ŋga soojiinə

(Luka 7.1-10)

⁵ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə vərənə ŋga Kafarənahumə, wata gawə ŋga soojiinə ŋga ənji Rooma a əntsahe aabiikii, soojatə a kədii tsakənə tə ci, ⁶ əŋki ci, "Slandana, tə'i lawaraaki gwakə asii. Paa ci ka mbee ka wiinə acii agi danə nə bwanea tə ci lanə lanə." ⁷ Yeesu a ba ka ci, "Ka dzənə nə nyi ka mbədəpaanə də ci." ⁸ Wata gawə ŋga soojiitə a ba ka Yeesu, əŋki ci, "Slandana, mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. Amma, madə wabi hə rəŋwə dyanə, ka mbədənə nə lawaraaki. ⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya dā ka tii gawuunə əsə. Ka mbeənə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: Duu aa hatə! wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə: Shiwa! ca shi. Nya ba ka mavaaki: Slənuu sətə ha'ə! ca slənətə ha'ə."

¹⁰ Makə fii Yeesu wabətsa, kə dīi ka ci ka sə ŋga hurəshishinə. Wata ca ba ka ənjitə ca nə'u tə ci, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə ŋga əndəna. ¹¹ Wanyinə ka banə koonə, tə'i hara slikerənə lanə na ma'ya da tsaanwə i da waka, təya dzə ka ndzaanə dasə ka hakii tii da i Ibərahiima, Isiyaaku da i Yakubu, təya zəmə əndzanə ka hakii agi ŋwanjuunə ŋga dagy. ¹² Amma, ma ənjitə dəbee ka tii nə ŋwanjuunəkii, ka əjiginə nə ənji tə tii aagi təkunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii." ¹³ Wata əŋki Yeesu ka ŋwanwə ŋga soojiita, "Duu saaku aasii. Ma sətə vii hə goonga, ka danə nə ənji ka hə." Wata kə mbə'i lawarə ŋga soojatə agi saa'ita.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea lanə

(Mar. 1.29-34; Luka 4.38-41)

¹⁴ Yoo, Yeesu a dzə aa ha Piita aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu ŋga Piita minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u. ¹⁵ Makə nee ci ka ki ha'ə, wata ca təbətə ciinətə. Wata iza'unə ŋga shishinətə a əpigī. Miitə a madətə, kya gwanjə ka dā ka ci zəma.

¹⁶ Ma ətsə kulagərənə n̄ga uusəra, kə kyaara ənji ka Yeəsu ənji ginaaji laŋə. Ca lyaakagi ginaajinyinə də wabənə tanə, ca mbəḍəpaə də hara ənji bwanea patə. ¹⁷ Ma d̄ii ha'ə, kaa sətə b̄ii *anabi Isaaya a ndzaa ka tantanyinə ətə b̄ii ca, "Ci də naakii nə n̄gərəḡi ghatə ndzaanə gaamə jamə, ca luupaa taamə acii bwaneanyinə gaamə."

Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeəsu
(Luka 9.57-62)

¹⁸ Makə nee Yeəsu ka laŋənə n̄ga dabaala abiikii, wata ca ba ka lyawarənaakii, "Tanəḡyaamə aa tanəḡi uunəva." ¹⁹ Wata əndə'i maləmə a əntsahətə aabiikii, ca ba ka ci, "Maləma, taa aama gi hə patə ka nə'unə nə nyi tə hə." ²⁰ Yeəsu a ba ka ci, "Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, *Uuzənə n̄ga ənda, pooshi haaki bahə n̄ga kapaa tanjalaki davə." ²¹ Wata əndə'i əndə nə'unə tə ci a ba ka ci, "Slandana, taku kaa n̄ya dzə ka n̄gəd̄əḡi tə daadə zəku'i." ²² Yeəsu a ba ka ci, "Nyi'wawə tə nyi. Wa maməətə ənjə a n̄gəd̄ə maməətə ənjatii."

Dədəkənə n̄ga mandalə mədə
(Mar. 4.35-41; Luka 8.22-25)

²³ Wata Yeəsu a ndərəvə aasəkə kumbawala, lyawarənaakii a ndərəvə atsakii. ²⁴ Pii wata mandalə mədə a ndzanə kyanə anə uunəva də n̄geerənə, gi'u mbərə'i kaa kumbawalə a lipəgərə saakii. Amma, ma Yeəsu, ka n̄nyininə nə ci saakii. ²⁵ Wata lyawarənaakii a əntsahətə aabiikii, təya madəe ka ci, əŋki tii ka ci, "'Ya'ə Slandana, luupaa taamə! Wanaamə ka zanə!" ²⁶ Wata ca ba ka tii, "Acii mi n̄gwalyuunə ha'ə kwa? Matəkii nə vii goon̄ga goonə!" Wata ca madətə, ca la n̄guruunə ka mədətə da ka ma'iita. Wata shakətə təya ənəḡi, təya dədəkə kyakya'ə. ²⁷ Tii patə, kə d̄ii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə. Təya ba ahadatii: "Tsarə n̄ga n̄gutə əndə ənə kwa? Taa mədə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci."

Mbəḍəpaanə n̄ga Yeəsu də ənji ginaaji bəra'i
(Mar. 5.1-20; Luka 8.26-39)

²⁸ Yoo, kə mbu'i Yeəsu aanə hanyinə n̄ga Gadara atanəḡi uunəva. Wata ənji bəra'i a shigi ahada gu'u ənja, ənji ginaaji nə tii. Pooshi ənji ka wiinə davə a rəgwa, acii sə n̄ga n̄gwalənə nə tii ka shanə. Təya lapaa tə Yeəsu, ²⁹ pii wata təya wagi vurənə, əŋki tii, "'Ya'ə *Uuzənə n̄ga Əntan̄fə, mi cii kwa alə ashiiinə kwa? Kə shi hə ka cibənə diinə zəku'i, taabu'u mbu'yanə saa'i kwa?"

³⁰ Ma davə kədəhə gi'u, tə'i gəranə n̄ga dagəliinə ca zəmə. ³¹ Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeəsu, təya ba, "Madə kə lakəgi hə tiinə, bwasee keenə, ina dzəgərə aashi dagəliita." ³² Əŋki Yeəsu ka tii, "Paləmə!" Wata təya shigi ashii ənjita, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Patənə n̄ga dagəliinəkii, təya huyi, təya kwaalagərə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə. ³³ Wata magəriinə a huyi aasəkə vəranə, təya dzə ka ba patənə n̄ga sətə slənyi da sətə d̄ii tə ənji ginaajita. ³⁴ Pii wata patənə n̄ga vəranəkii, kə shigi tii ka guunə da Yeəsu. Makə nee tii ka ci, wata təya kədii aciikii kaa ca madəḡi ka tii anə hanyinatii.

9

Mbød'əpaanə nga Yeosu də mahurəməsə ənda
(Mar. 2.1-12; Luka 5.17-26)

¹ Wata Yeosu a ndөрөvə aasəkə kumbawalə, ca tanjəgi uunəva, ca ənə saakii aa hakii aa vərə. ² Hara ənjə a kira ka ci əndə'i mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədzaakii. Makə nee Yeosu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndəta, "Uzənaaki, tsakuu də gazhi'waanə! Kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku."³ Makə fii *maliminə nga bariya ha'ə, wata təya ndzanə wabənə agi hiimatii, təya ba, "Ma əndətsa, kə geegi ci ka naakii nə makə Əntanjəfə."

⁴ Asee, kə shii Yeosu sətə ci təya hiima a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii, "Ka mi də tsarə nga bwaya hiimatə a ədzəmuunə ha'ə kwa? ⁵ Ngutə palee də ŋgufənə saŋa? Gəfə banə ka ci oo'i, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku nii, anii gəfə banə ka ci, mađuu, wiwiwa? ⁶ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəda nga tifyagi 'waslyakəənə nga ənji ganə a duuniya." Wata Yeosu a ba ka mahurəməsə əndəta, "Madətə, ŋgəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii."⁷ Əndətə a madətə, ca palə saakii aasii. ⁸ Makə nee ənji ha'ə, kə ŋgwali tii, wata təya dəla də Əntanjəfə putə nga vii tsarə nga baawədatə kə ənja.

'Wanə nga Yeosu tə Mata
(Mar. 2.13-17; Luka 5.27-32)

⁹ Yoo, Yeosu a madə, ca palə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə dīi ləməkii Mata, ci dasə asəkə kuvə nga slənaakii. Əŋki Yeosu ka ci, "Shiwa atsaki." Wata hatsə Mata a madətə, ca nə'u tə ci.

¹⁰ Wata Yeosu a dzə ka zəmənə aa ha Mata aasii. Ma ca zəmə, kə shi hara ənji luu tsəkə lanə da hara ma'waslyakə ənji lanə, təya ndzaa ka hakii tii da i Yeosu da lyawarənaakii ka zəmənə. ¹¹ Neenə nga *Farisanyinə ha'ə, wata təya ləgwa ama *lyawarənə nga Yeosu, əŋki tii, "Mi saŋə dīi ci maləmə goonə a zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənji əsa?" ¹² Asee, kə fii Yeosu təya ba ha'ə. Wata əŋki ci ka tii, "Pooshi mandandanjə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ¹³ See a shii unə taa mi ci malaaba ləkaləkətə a moo banə zəku'i ətə bii Əntanjəfə tuu'ina, 'Nəhə təgunuunə nga ənji mwayi nyi, əntaa də ka nyi sataka də daba.' Aci ha'ə, ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii."

Ləgwanə agyanə suumaya
(Mar. 2.18-22; Luka 5.33-39)

¹⁴ Ma daba'əkii, kə shi *lyawarənə nga Yoohana aabii Yeosu, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Ya makə agi dənə niinə suumaya, inə da i Farisanyinə, mi saŋə dīi pooshi lyawarənaaku ka də suumaya?" ¹⁵ Yeosu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviinə nga dagwa madanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, madə kə gi tii ka luu madanəkəya, ka ndzaanə nə tii də məbəzəsəkə abii dagwa madanə kwa? Pooshi! Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a ŋgərəgi dagwa madanə abitii, saa'ikii nə təya də suumaya.

16 “Pooshi ɛndɛ ka mbakɛ iirɛ kɔjɛerɛnɛ dɛ kurakii, acii ka mushataginɛ nɛ iirɛ kɔjɛerɛnɛ saakii, ca bwasee ka kurakii, ca tsakɛ ɔanɛ bwanɔ.

17 “Pooshi ɛndɛ ɛsɛ ka ciirɛ kura ma'i inaba aasɛkɛ iirɛ mbuurɛ kuvɛ'unɛ. Mada kɛ dɛi ha'ɛ, ka taginɛ nɛ mbuurɛ kuvɛ'unɛkii acii ɛbunɛ nɛga ma'i inaba. Wata inaba a ɛjagi saakii, mbuurɛ kuvɛ'unɛ a saawagi ɛsɛ. Amma aasɛkɛ kura mbuurɛ kuvɛ'unɛ ciirɛnɛ ɛnji kura ma'i inaba, tɛya ndzaa satii mbɛrɛ mbɛrɛ.”

Uuzɛnɛ nɛga Jayirusɛ ba'a miitɛ tɛbɛtɛ kɔjɛerɛnɛ nɛga Yeesu
(Mar. 5.21-43; Luka 8.40-56)

18 Ma Yeesu agi wabɛnɛ ka ɛnja, wata ɛndɛ'i gawɛ nɛga *Yahudiinɛ a shi aabiikii, ca gɛrɛ'waanɛ akɔnwaciiikii, ca ba ka ci, “Kɛ ɛntɛgi uuzɛnaaki ɛndzɛ'i, amma, shiwa kwadzaanɔwɛ, kaa ha dzɛ ka kavɛ ciinɛ agyanɛtɛ, kya ɛnɛ ka upaa ɛpinɛ.” 19 Makɛ fii Yeesu ha'ɛ, wata ca madɛtɛ, ca nɛ'u tɛ ci. Lyawarɛnaakii a palɛ atsakii.

20 Ma dawa, tɛ'i ɛndɛ'i minɛ cibee bwanea ka ki fɛzɛ pu'u aji bɛra'i. Uushi'inɛ nɛga dɛ tɛ ki. Wata kya ɛntsahɛtɛ daba'ɛ Yeesu, kya tɛbɛtɛ kɔjɛerɛnaakii, 21 kya dzɛ dɛ hiimanɛ agi hanɔkalatɛ tuu'inɛ, “Mada kɛ tɛbɛtɛ nyi taa wata kɔjɛerɛnaakii, ka mbɛɔɔnɛ nɛ nyi.” 22 Wata Yeesu a zɛ'ugi, ca nee ka ki, ca ba ka ki, “Uuzɛnaaki, tsakuu ɔa gazhi'waanɛ! Kɛ mbɛ'i hɛ putɛ nɛga gi'inaaku tɛ nyi.” Shiku ha'ɛ, wata kɛ mbɛ'i miita.

23 Makɛ mbu'i Yeesu aa ha gawɛta, ca dɛmɛgɛrɛ aa hakii aasii, ca lapaa ɛnji tuu wa da ɛnji lanɛ, tɛya nɛgɛrɛ ma. 24 Wata ca ba, “Dɛmɛgimɛ patɛ aa mayi! Acii ɛntaa ɛntɛnɛ ɛnɔki uundzɛ rɛmɛtsa, amma nɔnyinɛ cibɛ ki.” Wata tɛya nɔsɛgi tɛ ci. 25 Amma, pii makɛ sɛbagi ɛnji tɛ dabaala aa mayi, wata Yeesu a dɛmɛgɛrɛ aabii mantɛ uuzɛtɛ, ca kɛsɛ tɛ ki ka ciinɛtɛ, wata hatsɛ kya madɛtɛ. 26 Kɛ huwugi habarakii taa dama patɛ anɛ hanyinɛkii.

Mbɛɔɔpaanɛ nɛga Yeesu dɛ muurɛfinɛ bɛra'i

27 Yoo, Yeesu a madɛ gatɛ, ca palɛ. Wata muurɛfinɛ bɛra'i a dzɛ dɛ nɛ'unɛ tɛ ci, tɛya madɛe ka uuratii, tɛya dzɛ dɛ banɛ, “Jijinɛ nɛga *Dawuda, nɛhuu tɛgunuunɛ geenɛ!” 28 Makɛ dzɛgɛrɛ Yeesu aasɛkɛ ya, wata muurɛfiitɛ bɛra'i a dzɛ aabiikii, ca ba ka tii, “Kɛ gi'yuunɛ tɛ nyi oo'i, ka mbeenɛ nɛ nyi ka mbɛɔɔpaanɛ duunɛ kwa?” ɛnɔki tii, “Awa, ka mbeenɛ nɛ hɛ, 'ya'ɛ Slandana.” 29 Wata Yeesu a tɛbɛtɛ ginɛtii, ca ba, “Makɛ sɛtɛ gi'yuunɛ tɛ nyi, wa ca ɔa ha'ɛ.” 30 Ginɛtii a wunɛgi. Ca dzalɛpaa tɛ tii oo'i, ga tɛya bapaa habarakii taa ka wu. 31 Amma, makɛ pyalɛ tii satii, tɛya dzɛ ka ɛnslɛpaa habarakii anɛ hanyinɛkii patɛ.

Mbɛɔɔpaanɛ nɛga Yeesu dɛ kadɛgulɛma

32 Ma ɛnjitɛ a palɛ satii, wata hara ɛnjɛ a kira ka Yeesu ɛndɛ'i kadɛgulɛma. Ma ca, paa ci ka mbee ka wabɛnɛ, acii tɛ'i ginaaji ashikii 33 Amma Yeesu a lyakagi ginaajitɛ anɛ ɛndɛtɛ, pii wata ɛndɛtɛ a wabɛ. Kɛ dɛi ka sɛ nɛga hurɛshishinɛ ka ɛnji patɛ, tɛya ba, “Pooshi uushi sha dɛi ha'ɛ makɛ ɛtsa anɛ hanyinɛ nɛga *Isɛrayiila shanɛ.” 34 Farisanyinɛ a ba natii, ɛnɔki tii, “Nɔwanɔwɛ nɛga ginaajinyinɛ vii ka ci baawɛɔa nɛga lyaakagi dɛ ginaajinyinɛ.”

Nəhənə ŋga Yeesu tə təgunuunə ŋga ənja

³⁵ Yoo, kə giigi Yeesu aasəkə patənə ŋga madiigərə vəranyinə da uuji vəranyinə, ca dzəgunə asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Njunyi Habara agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, ca mbədəpaə də taa ŋgutə tsarə ŋga bwaneanyinə. ³⁶ Makə nee ci ka dabaala, kə nyihə ci təgunuunatii, acii wata shitə nə tii ha'ə, makə bagiinə yadə magəra. Pooshi əndə tsakənə tə tii. ³⁷ Wata ca ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, "Laŋə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. ³⁸ Acii ha'ə, dəmə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji sləna, təya shi ka slənə cifanə."

10

**Lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i*

(Mar. 3.13-19; Luka 6.12-26)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a 'waa'watə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəda ŋga lyaakagi də ginaajinyinə, təya mbədəpaə də taa ŋgutə tsarə ŋga bwanea əsə. ² Wiinə ləmənyinə ŋga masləkee ənji pu'u aji bəra'i: ŋga 'watəginə ci nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita tii da ndzəkəŋuci waatoo Andərawəsə; i Yakubu tii da ndzəkəŋuci waatoo Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya nə tii; ³ Filibusə da Barətalamawusə; Tooma da Mata əndə luu tsəka; Yakubu uuzənə ŋga Haləfa da Tadawusə; ⁴ Simoonə əndə moo dimwaanə ŋga hanyinaakii da Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaə ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə

(Mar. 6.7-13; Luka 9.1-6)

⁵ Ma lyawariitə pu'u aji bəra'i ŋga Yeesu, kə sləkee ci ka tii də banə oo'i, "Goonə dzə aanə hanyinə ŋga harii slikerənə taa aasəkə vəranyinə ŋga *Samariya. ⁶ Amma aa ha ənji *Isərayiila dzənuunə, acii makə maza bagiinə nə tii. ⁷ Dəmə ka waazanə, una ba: 'Kədəhə nə Əntanfə ka də ŋwanjuunaakii.' ⁸ Mbədəpaamə də ənji bwanea, una madfee ka maməətə ənja, una mbədəpaə də ənji uyikuzənə, una laakəgi ginaajinyinə. Də zabə liwuunə, viimə də zabə əsə. ⁹ Goonə dzə da i kwafa a lipoonə. ¹⁰ Goonə dzə da i mbuure, una dzə ka jahəŋgala, goonə ŋgərəənə əndə'i kəjeerənə, goonə ŋgərəənə əndə'i bibinə, taa zala wiigi'inə, goonə ŋgərəvə aacii unə. Acii ma əndə sləna, kə dəbəe ənjə a vii ka ci zəmaakii. ¹¹ Madfa kə lapaa unə vəranə, dzəgərəmə aasəkəkii, una alə əndətə ca moo luunə tuunə, una ndzaanə gakkii, see saa'itə nuuna bwasee ka vəranəkii. ¹² Tada ŋgutə yi gimuunə aa dəvə patə, ma banuunə ŋga təkəŋwanə: 'A ndzaa unə da jamənə.' ¹³ Madfa kə liwə slanjii yikii tuunə, wa ndzaanə jamə ətə bii unə a ndzaa davə asii. Amma, madfa maluumə tii tuunə, yoo, ŋgərəənəmə jamənə goonə. ¹⁴ Madfa pooshi ənji liwə tuunə taa fii wabəətə gi a moonə, shigimə sə goonə davə asii taa asəkə vəranəkii, una gwa'agi bərəbərə ŋga hakii a səduunə. Ci na baarii oo'i, madfamə tii ŋga'ə. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma uusəra ŋga də gəŋwanə, kadə nə gəŋwanə ŋga ənji vəranəkii a palee ka ŋga ənji *Sadooma da ŋga ənji *Gwamoora də iza'unə."

9:35 9.35 4.23. 9:36 9.36 Baan. 27.17; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 14.14; 15.32; Mar. 8.2.
 10:2 10.2-4 Yooh. 1.40-44; Slənə 1.13. 10:5 10.5-15 Luka 10.4-12. 10:5 10.5 Luka 10.33.
 10:6 10.6 Irim. 50.6; Mat. 15.24; Slənə 13.46. 10:7 10.7 4.17. 10:10 10.10 1 Koor. 9.14;
 1 Tim. 5.18. 10:13 10.13 Luka 2.14. 10:14 10.14 Slənə 13.51. 10:15 10.15 'Wat. 18.20;
 19.1-29; Mat. 11.24.

*Cibətə nə *lyawarənə ŋga Yeesu a sa
(Mar. 13.9-13; Luka 21.12-17)*

16 “Fatəm, wanyinə ka sləkeenə koonə makə sətə ci bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. Acii kii, see a ndzaa unə macicirəkii,* una ndzaa yadə saaweenə ka uushi'inə makə kurəkutiinə. 17 Nəhəmə noonə na, acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. 18 Ka kərənə nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Ka danə nə ətsə ha'ə koonə shii mbee ka ba Njunyi Habara ka tii da ka ənjitə əntaa Yahudiinə. 19 Madə kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurənə agyanə makə sətə nuuna wabə taa sətə nuuna dzə ka banə ka tii. Acii madə kə mbu'i saa'ikii, ka shiinə nuunə sətə nuuna ba. 20 Acii ma sətə nuuna ba, əntaa noonə, amma daciai Ma'yanə ŋga Dəsənuunə na shi. Ci na wabə da moonə.

21 “Kadə nə ndzəkəŋunə a ŋgərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka danə nə tii ha'ə. Ha'ə danə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. 22 Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə. 23 Madə kə cibee ənji koonə asəkə əndə'i vərənə, huyimə sə goonə ka əndə'i. Acii tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi unə ka uudəpaa gəŋutəgi də vəranyinə ŋga *Isərayiila patə, taabu'u shinaaki, nyi *Uuzənə ŋga ənda.

24 “Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Ha'ə nə mava əsə, paa ci ka paleenə ka slandanəkii. 25 Kə mbu'i ha'ə kaa lawarə a ndzaa mbərə mbərə tii da maləmaakii. Ha'ə nə mava əsə, ca ndzaa mbərə mbərə tii da slandanəkii. Madə kə 'wii ənji tə slanda yi də Byaləzabulə,† ləmətə palee də bwaya bwayaanə 'wanə ənji də ənji yaakii.”

*Goonə ŋgwalə ənda
(Luka 12.2-7)*

26 “Acii ha'ə, goona ŋgwalə ənja. Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyē. Taa mi patə nə sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii.

27 Ma sənə cii kya ba koonə ka təkutəkunə, bagimə ka macamə ha. Ma sətə bavə ənji koonə aa limuunə də matatahinə, baabagimə paŋgəraŋə paŋgəraŋə ka ənja. 28 Goona ŋgwalə acii ənja. Acii wata tə ba shishinə mbeənə nə tii ka bələginə, amma, paa tii ka mbeənə ka bələgi əpinə. Amma ŋgwaləmə tə əntarŋə. Ci nə əndə da baawəda ŋga zamaginə də ba shishinə patə da əpinə agi gunə. 29 Əntaa bəra'i ci ənjə a vii əginyinə ka kwaŋə rəŋwə kwə? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəŋwə agitii ca əntə, yadə luuvənə ŋga əntarŋə Dəsənuunə. 30 Taa shiŋkinə ŋga nuunə maa, mabaanakii patə acii əntarŋə. 31 Acii ha'ə, goona ŋgwalə, kə palee unə ka əginyinə patə də məghərəvənə.”

* **10:16** 10.16 Ma asəkə hara zhi'eenə, tə'i 'macicirəkii makə rəhunyinə.' Ma ahada ənji Gufe, zhiina palee də cicirənə. **10:16** 10.16 Luka 10.3. **10:17** 10.17-22 24.9-14; Mar. 13.9-13; Luka 21.12-19; Yooh. 16.1-4. **10:17** 10.17 Slənə 5.40; 2 Koor. 11.24. **10:18** 10.18 Slənə 24.1-26. **10:19** 10.19-20 Luka 12.11-12. **10:21** 10.21 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **10:22** 10.22 5.11; Yooh. 15.18. **10:23** 10.23 16.28; Slənə 8.1. **10:24** 10.24-25 Luka 6.40; Yooh. 13.16; 15.20. † **10:25** 10.25 Ma Byaləzabulə, əndə'i ləmə ŋga *Seetanə. **10:25** 10.25 9.34. **10:26** 10.26 Mar. 4.22; Luka 8.17. **10:28** 10.28 Ibər. 10.31. **10:30** 10.30 Luka 21.18.

*Seedanə tə Yeesu**(Luka 12.8-9)*

³² “Madā kə baḡi ʔndə paŋḡoraŋə akəŋwacii ʔnji oo'i, naaki nə ci, nyi maa, ka banə nə nyi paŋḡoraŋə akəŋwacii Daadə dadagyə oo'i, naaki nə ci. ³³ Amma, ma ʔndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ʔnja, nyi maa, ka kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii Daadə dadagyə.”

*Kira təkəshinə ŋga Yeesu aagi duuniya**(Luka 12.51-53; 14.26-27)*

³⁴ “Goona nəhə noonə makə jamənə shi nyi ka kiranə aasəkə duuniya. Aa'a, ʔntaa jamənə kira nyi, panə kira nyi. ³⁵ Ma shi nyi, ka mbəzeenə ka uuji ŋguyirənə da dəsənətii, uuji makinə da məsənətii, madʔanə da sərəhwatə əsə. ³⁶ ʔnjitə asəkə yi rəŋwə na ndzaanə ka ʔnji daawaanə ŋga natii na.

³⁷ “Taa wu patə uu'i tə dii tādā tə məci palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. Taa wu patə uu'i tə uundzə ŋguraakii taa uncitə minaakii palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki.

³⁸ Ma ʔndətə pooshi ŋgirə ʔnfwaakii ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. ³⁹ Tādā wu patə dii gazhi'waanə ŋga luupaa ʔpinaakii, zamaginə cii kəya zamagi ʔtsa. Amma, tādā wu patə zamagi də ʔpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii.”

*Slənə ŋga shikwa**(Mar. 9.41)*

⁴⁰ “Taa wu patə liwə tuunə, tə nyi liwə ci ʔtsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə ʔndətə sləkəe ka nyi liwə ci ʔtsa. ⁴¹ Taa wu patə liwə tə *anabi ŋga ʔntanfə acii dʔi ci ka anabi ŋga ʔntanfə, ka upaanə nə ʔndəkii shikwa makə sətə ci anabi a upaa. Ha'ə əsə, taa wu patə liwə ŋunyi ʔnda acii dʔi ci ka ŋunyi ʔnda, ka upaanə nə ci shikwa makə ŋga ŋunyi ʔnda. ⁴² Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə ndii ma'inə taa ka moodəba'a agi ʔnji nə'unə tə nyi acii dʔi ci ka lawaraaki, ka upaanə nə ci shikwakii.”

11*Wabənə ŋga Yeesu agyanə Yoohana**(Luka 7.18-35)*

¹ Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabəʔtsə ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, wata ca madə gatə, ca palə ka dzəgunənə da waazanə asəkə makədəhə vəranyinə. ² Ma Yoohana, ʔndə da bapətişəma, map'a'əkii nə ci a furəshina. Makə fii ci uushi'iitə ci *Aləmasiihu a daada, wata ca sləkəe ka hara lyawarənaakii aabiikii. ³ Təya dzə aabiikii, uu'i tii ka ci, “Ma bii Yoohana kwaa, hə nə ʔndətə na shi nii, anii a gəreenə ʔndə'i ʔndə pama?”

⁴ Yeesu a ba ka tii, “ʔnəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna fa da sənə cuuna nee. ⁵ Waatoo, agi wuunənə nə ginə ŋga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəmə ʔnja, ʔnji uyikuzənə əsə, agi mbəədənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə ŋga kadəguləminə, agi madəenə nə ʔnji ka

10:32 10.32 Səniinə 3.5. **10:33** 10.33 Mar. 8.38; Luka 9.26; 2 Tim. 2.12. **10:34** 10.34 Luka 2.14. **10:35** 10.35-36 Mika 7.6. **10:35** 10.35 10.21; 24.10; Mar. 13.12; Luka 21.16. **10:37** 10.37 Džək. 13.7-10; 33.9; Mat. 19.29; Luka 18.29. **10:38** 10.38-39 16.24-25; Mar. 8.34-35; Luka 9.23-24; Yooh. 12.25-26. **10:40** 10.40 18.5; Mar. 9.37; Luka 9.48; Yooh. 13.20; Gal. 4.14. **11:1** 11.1 7.28. **11:2** 11.2 14.3. **11:3** 11.3 Yooh. 1.15,27; 3.31; 11.27.

maməətə ənja, aɡi waazanə nə ənji Njunyi Habara ka maaghiinə əsə.

⁶ Tə'i barəkaanə ashī əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi."

⁷ Ma saa'itə *lyawarənə nɡa Yoohana a palə satii, Yeesu a ndzanə wabənə ka dabaala aɡyanə Yoohana, ənki ci, "Ya saa'itə gyuunə aabii Yoohana aagi bilina, mi sanə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi aɡi mədə kwa? ⁸ Aa mi sanə gyuunə ka caamana? Ka caama əndətə nɡii dagwa kəjeerənə kwa? Ma ənjitə ca nɡa tsarə kəjeerənə ha'ə, aɡi ənji nɡa nwanwə nə tii. ⁹ Bamə ka nyi: mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə. ¹⁰ Aci ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkatə aɡyanəkii. Ma bii əntanfə:

'Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,

kaa ca ta ka hə kənwənə,

ca hadatəgi ka hə də rəɡwa, taabu'u nii kwa dzə.' "

¹¹ Yeesu a tsakə banə, ənki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: ma Yoohana əndə də bapətisəma, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma, ma əndətə palee də uundzuundzuunə aɡi nwanjuunə nɡa dagyə, kə palee ci ka Yoohana. ¹² Watəginə ka zamana nɡa Yoohana ca'ə mbu'ya ka əndzə'i, ha'ə nə nwanjuunə nɡa dagyə aɡi paka'ə də purətə hanjaliinə. Aɡi də gazhi'waanə nɡa saaweenə nə tii. ¹³ Patənə nɡa anabiinə da bariya nɡa Muusa, kə dīi tii anabaakwaanə ha'ə mbu'ya zamana nɡa Yoohana. ¹⁴ Madə nɡa'ə koonə nə luuvənə, ma Yoohana, ci nə *Iliya ətə bii malaaba ləkaləkatə aɡyanəkii oo'i, ka shinə nə ci.

¹⁵ Ma əndətə da liminə nɡa fanə, wa ca fa.

¹⁶ "Amma, də mi sanə mbərə mbərətəginəki də ənji nɡa zamanana? Makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma nə tii, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, ¹⁷ təya ba: 'Kə əgiinə koonə uudaləma; pooshi unə ujə. Kə kii inə koonə wanyanə nɡa wa, amma, matuumuunə.' ¹⁸ Ma bii nyi ha'ə, acii makə shi Yoohana, kə dīi ci suumaya, paa ci nja sa ma'i inaba. Taa wu patə, kə bii ci: 'Əndə gu'wə nə ci!' ¹⁹ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə nɡa ənda, aɡi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Kə bii ənji ka nyi: 'Tsaaməmə tə əndətsa! Bwanƙara nə ci, masa ma'i inabi, guva nɡa ənji luu tsəka da hara ma'waslyakə ənji nə ci!' Patə da ha'ə, ma hiima nɡa əntanfə, aɡi neenə nə ənji ka tantanyinəkii dāgi slənaakii."

Wazənə nɡa Yeesu ka vəranyiitə maviimə goonɡa ka ci

(Luka 10.13-15)

²⁰ Ma vəranyiitə dīi Yeesu sə nɡa hurəshishinə lanə asəkətii, pooshi tii unee ka də 'waslyakəənə. Wata Yeesu a ndzanə wazənə ka tii. ²¹ Ca ba, "Kə dīi anuunə, ənji Koorazinə, kə dīi anuunə, ənji Batəsayida! Aci maci ma sə nɡa hurəshishiitə daadii asəkə vəranyiitə goonə, də Tiira da də Sidoonə dīi, kadə kə nɡaanɡii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə aɡi əntəfaka ka baariinə oo'i, kə baa tii ka əntanfə. * ²² Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra nɡa də gənwənə, kadə nə gənwənə goonə a palee ka nɡa ənji Tiira da nɡa ənji Sidoonə də iza'unə. ²³ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə sanə, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aaɡi gutə sunwə kəgərə nə ənji tuunə! Aci maci ma sə nɡa hurəshishiitə dīi ənji koonə, ka ənji *Sadooma dīi ənji,

11:5 11.5 Isaa. 35.5-6; 26.19; 61.1; Luka 4.18. **11:10** 11.10 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. **11:14** 11.14 1 Meem. 17.1; Mal. 3.23; Mat. 17.12-13; Mar. 9.13. **11:15** 11.15 13.9,43; Mar. 4.9,23; 7.16; Luka 8.8; 14.35. **11:18** 11.18-19 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **11:19** 11.19 9.10; 11.2.

* **11:21** 11.21 Tiira da Sidoonə: Isaa. 23.1-16.

kada ma'e vëranækii ca'e ønshinë. ²⁴ Amma, wanyinë ka banë koonë: ma uusëra nga ða gøŋwanë, gëð'e tøgunuunë nga ønji hanyinë nga Sadooma në Øntanfë a nee acii noonë."

Dzënë aabii Yeesu ka upaa øpisëka

(Luka 10.21-22)

²⁵ Ma ka øtë saa'i, wata Yeesu a ba, "'Ya'e Daada, Slandanë nga dadagya da nga duuniya, kë kuyirii nyi të hë, acii ma sëtë hiwee hë acii ønjitë shii uushi'inë da ønji hiima, kë baarëgi hë ka ønji saakii. ²⁶ Ha'e ðii, Daadë, acii ha'e makë øtsë kadëesëkë ka hë."

²⁷ Wata øŋki ci ka ønja, "Patënë nga uushi'inë, aaciiki ba'avë Daadë. Pooshi øndë shii të nyi, mad'aamë Daadë. Ha'e øsë në Daadë, pooshi øndë shii të ci, mad'aamë nyi da ønjitë ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii të ci. ²⁸ Shoomë aabiiki, unë ønë zhaarë acii mazëzëkë kërënë, kaa nya vii koonë øpisëka. ²⁹ Luumë dzøgünënaaki, una në'u dërëpaaki. Acii pu'u në sëkëki. Paa nyi ka ka uushi aa sëkëki. Ka upaanë nuunë øpisëka.

³⁰ Acii ma dzögünënaaki ønë cii kya vii koonë, ŋgufë. Ma kërënë cii kya kaanë koonë øsë, katsatsa'ë."

12

*Løgwanë agyanë *uusëra nga øpisëka*

(Mar. 2.23-28; Luka 6.1-5)

¹ Ma ka øtë saa'i, Yeesu a pitëgi da sëkërë, waatoo rë nga alëkamaara. Ma uusërakii, uusërë nga øpisëka. Ma lyawarënaakii, kë ðii mad'ëfënë të tii. Wata tëya dzë dë ðiiyiinë alëkamaara, tëya tsëbë. ² Makë nee *Farisanyinë ka tii, wata tëya ba ka Yeesu, "Tsaamuu! Watiitë lyawarënaaku ka ðaada sëtë maviimë *bariya rëgwa nga ðanë uusërë nga øpisëka." ³ Øŋki Yeesu ka tii, "Pooshi unë ŋangii sëtë ðii *Dawuda tii da ønjaakii saa'itë mad'ëfënë a ða të tii kuna? ⁴ Kë dëmögërë ci aasëkë *yi nga Øntanfë, ca ŋgiragi burooditë ðëkërëpa ønji ka Øntanfë, tëya adë da ønjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi bariya vii ka tii rëgwa nga adënë, mad'aamë ka limanyinë daanëtii. ⁵ Anii pooshi unë ŋangii asëkë bariya nga Muusa øo'i, taa ŋgutë uusëra nga øpisëka patë, ma limanyinë, ha'ë në tii agi tanjëgi bariya nga uusëra nga øpisëka acii agi slënëne në tii asëkë yi nga Øntanfwa? Amma, patë da ha'ë, pooshi 'waslyakënë ashitii.

⁶ Wanyinë ca ba koonë: t'ë'i uushi ganë palee ka yi nga Øntanfë. ⁷ Kë bii Øntanfë asëkë malaabya lëkalëkatë øo'i: 'Nöhë tögunuunë nga ønji mwayi nyi, øntaa ða ka nyi sataka ðë daba.' Maci kë shii unë sëtë ci wabëøtsë a moo banë, kada pooshi unë nja ba øo'i, t'ë'i 'waslyakënë ashi ønjitë pooshi agi ða 'waslyakënë. ⁸ Acii ma nyi *Uuzënë nga ønda, Slanda uusëra nga øpisëkë në nyi."

Øndë mantë ciinë

(Mar. 3.1-6; Luka 6.6-11)

⁹ Ma daba'ëkii, wata Yeesu a mad'ë gatë, ca dzë, ca dëmögërë aasëkë *kuvë dë'watii. ¹⁰ Asee, t'ë'i øndë davë øtë ðii ciinëkii mantëkii. Hara ønji davë a lëgwa ka Yeesu, øŋki tii, "Ya øna, mad'a kë mbëðërëpa ønji ðë øndë uusëra øpisëka, kë tanjëgi ønji bariya kwa?" Ma bii tii ha'ë, kaa

11:23 11.23 Isaa. 14.13.15. **11:24** 11.24 10.15; Luka 10.12. **11:25** 11.25 Isaa. 29.14; 1 Koor. 1.18-29. **11:27** 11.27 28.18; Yooh. 1.18; 3.35; 10.15; 13.3; 17.2. **11:28** 11.28-30 Isaa. 28.12. **11:29** 11.29 Irim. 6.16. **12:1** 12.1 Dzëk. 23.25-26. **12:2** 12.2 Shig. 20.8-10. **12:3** 12.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. **12:5** 12.5 Baan. 28.9-10. **12:7** 12.7 9.13. **12:9** 12.9-14 Mar. 2.27-28.

tøya shii upaa sə nga idəpaanə ashikii. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, “Yaci tə'i əndə'i əndə da bagaakii agyuuna, madfa kə kulagərə aa gu'u uusərə nga əpisəka, paa ci ka ngiraginə kwa? ¹² Kə palee əndə ka baga ka shanə. Acii ha'ə, kə vii *bariya rəgwa nga da nga'əənə uusərə nga əpisəka.” ¹³ Wata əŋki Yeesu ka əndətə dīi ciinəkii mantəkii, “Təfəpaa ciinəku.” Wata ca təfəpaa, ciinəkii a ənəpaa ndalə makə nga əndə'i. ¹⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, wata tōya palə, tōya dzə ka da mətərəkīnə nga bələginə tə Yeesu.

Matadə əndə nga Əntanfə

¹⁵ Makə fii Yeesu oo'i, agi dānə nə əŋji mətərəkīnə nga bələginə tə ci, ca palə saakii. Dabaala a dzə də nə'unə tə ci. Ca mbədəpaa də patənə nga əŋji bwanae, ¹⁶ ca wazə ka tii, “Goonə bagi taa wu nə nyi.” ¹⁷ Ma bii ci ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ca:

¹⁸ “Wiitə lawaraakii ətə ta'i nyi, kə uu'i nyi tə ci, ci ca uufagi səkəki.

Ka sləkeenə nə nyi ka Ma'yanaaki aagyanəkii kaa ca ba aniyaaki ka patənə nga əŋji agi duuniya.

¹⁹ Paa ci na dāada mabizhinə da əŋja, taa wazənə, pa ca wabə də ngeerənə ahada əŋja,

²⁰ paa ci ka biiyigi uushi'iitə gwaanəgi satii, paa ci ka bələgi garəkuwatə kədəhə ka əntəginə.

Ka dānə nə ci ha'ə, see madfa jaalii goonəganə nga Əntanfə agyanə *duuniya.

²¹ Tə ci nə patənə nga əŋji a gi'i.”

Bərapaanə nga əŋji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə

(Mar. 3.22-30; Luka 11.14-23)

²² Ma daba'əkii, wata əŋjə a kira ka Yeesu əndə'i muurəfa, kadəguləmə nə ci əsə, acii tə'i ginaaji ashikii. Yeesu a mbədəpaa də ci. Ha'ə əndətə a mbee ka wabənə, ca nee ka ha əsə. ²³ Dabaala patə a ləgwa, əŋki tii, “Matuu maduunə jijinə nga *Dawuda ətsə nii?” Acii kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shanə nə sətə dīi Yeesu. ²⁴ Makə fii Farisanyinə ətsə ha'ə, tōya ba, “Ma ci əndətə a lyaakagi ginaajinyinə, də baawəda nga *Byaləzabulə, nwanwatii.”

²⁵ Shiinə nga Yeesu tə sətə ci tōya hiima, wata əŋki ci ka tii, “Taa ngutə nwanjuunə təkəgi bəra'i putə nga mabizhinə, ka əntənə nə nwanjuunəkii. Ha'ə, taa ngutə vərənə taa ya ətə təkəgi bəra'i, ka ənslənə nə vərənəkii taa yikii. ²⁶ Madfa *Seetanə ca vii baawəda nga lyaakagi sətə ndzaa ka naakii, kə ndzaa ci ətsə kə təkəgi yikii bəra'i, ka ənslənə nə nwanjuunəkii.

²⁷ Yoo, madfa də baawəda nga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu dīi vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda nga dānə ha'a? Slənatii na baarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁸ Amma, makə dīi ci, də baawəda nga Ma'yanə nga Əntanfə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci baarii oo'i, kə njanə Əntanfə da nwanjuunə ahadoonə.

²⁹ “Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madfaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə.

³⁰ “Tadfa wu nê ãndê pooshi liwê tê nyi, ãndê daawaanaakii nê ci ãtsa. Tadfa wu nê ãndê pooshi agi tsakênê tê nyi agi tsækênê ãsê, ãndê kuzhidãginê nê ci. ³¹ Aciï ha’ê, wanyinê ka banê koonê, tadfa ngutê ‘waslyakêênê da bêrapaanê tê ãntanjê, ka tifyaginê nê ãntanjê ka ãnja. Amma, ma bêrapaanê tê Malaaba Ma’yanê, pooshi ãntanjê ka tifyaginê.”

³² Ha’ê ãsê, tadfa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzênê nãa ãnda, ka tifyaginê nê ãntanjê tê ci. Amma, tadfa wu patê bii bwaya uushi aashi Malaaba Ma’yanê, pooshi ãntanjê ka tifyaginê tê ci ãndzê’i ka ca’ê ndênjwê ndênjwê.”

Ënfwê da pawaaakii

(Luka 6.43-45)

³³ “Yoo, madã nãnyikii nê ãnfwa, nãnyikii ndzaanê pookii. Madã bwayakii nê ãnfwa, bwayakii ndzaanê pookii ãsê. Aciï ka pookii shiinê ãnji ãnfwa. ³⁴ Ya unê røhunyina, iitê mbeenuunê ka ba nãnyi uushi, wiinê boo bwayakii nuunê kwa? Aciï sêtê pasê asêkê ãdzãmê nãa ãndê cii kãya ba. ³⁵ Ma nãnyi ãnda, nãnyikii ndzaanê slønaakii, aciï nãnyikii nê aginaakii. Ma bwaya ãndê ãsê, bwayakii ndzaanê slønaakii, aciï bwaya aginê nê ci. ³⁶ Wanyinê ka banê koonê: ma uusêrê nãa ãa gøjwanê, taa wu patê, ka baabaginê nê ci patênê nãa uushi’iitê pooshi nafakii ãtê shi ca wabê. ³⁷ Wabênê goonê nê ãnjê a nãgêrê ka la koonê ãa gøjwanê. Wabênê goonê na baarii tuunê taa pooshi ‘waslyakêênê ashuunê, taa ka ma’waslyakê ãnji nuunê.”

Lãgwa sê nãa hurøshishinê ama Yeesu

(Mar. 8.11-12; Luka 11.29-32)

³⁸ Ma daba’ækii, hara maliminê da hara Farisanyinê a ba ka Yeesu: “Maløma, nãa’ê keenê ha ãa sê nãa hurøshishinê keena nee.” ³⁹ Amma ãnji ci ka tii: “Ma ãnji nãa zamanana, bwaya ãnja, ãnjitê pooshi ka nê’utê bariya nãa ãntanjê nê tii. Agi alønê nê tii kaa ãnjê a ãa ka tii sê nãa hurøshishinê. Amma pooshi sê nãa hurøshishinê ci ãnjê a ãa ka tii, madfaamê ãtê ãii ãntanjê ãa *anabi Yunana. ⁴⁰ Makê sêtê baa Yunana vødê makkê da uusêra makkê asêkê hørøfinê, ha’ê nê Uuzênê nãa ãndê a baanê vødê makkê da uusêra makkê mængødækii agi hanyinê. ⁴¹ Ma uusêra nãa ãa gøjwanê, kadê nê ãnji Niniva a madê, tøya vii ma’inê ka ãnji nãa zamanana, aciï makê fii tii waazanê nãa Yunana, kê baa tii ka ãntanjê. Yoo, tã’i sêtê palee ka Yunana ganê, amma pooshi unê baanê ka ci. ⁴² Ma uusêra nãa ãa gøjwanê, kadê nê miitê ãii nãwanuunê agyanê hanyinê nãa Saba a madê, kya vii ma’inê ka ãnji nãa zamanana, aciï kê ma’ya ki dzadê daga anê hanyinatê, kya shi aabii nãwanjwê Sulayimaanu, kaa kya fa macirê dzøgunønaakii. Yoo, tã’i sêtê palee ka Sulayimaanu ganê, amma pooshi unê agi fa wabønaakii.”

Wabênê nãa Yeesu agyanê ãnyanê nãa ginaaji

(Luka 11.24-26)

⁴³ “Madã kê dzøgi ginaaji ashi ãnda, ka dzønê nê ci kura’ê aagi bilinê ka hatê pooshi ma’inê ãvê ka alê ha nãa øpisøka. Amma paa ci ka upaanê. ⁴⁴ Ka banê nê ci ka naakii na: ‘A ãnê nyi saaki ka hatê shigi nyi ãvê.’ Madã kê ãnyi ci aa ãvê, ca lapaa hakii gbøjê, maslaabakii,

mahadakkii nga'a'ə əsə. ⁴⁵ Makə nee ci ha'a, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mədəfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndəta, təya ndzaanə. Wata ndzaanə nga əndətə a dāgi tēgugunə palee ka nga ŋukə. Ha'a dīi na slənə də bwaya ənji nga zamanana."

I mæci Yeesu da ndzəkəŋushi'inækii

(Mar. 3.31-35; Luka 8.19-21)

⁴⁶ Ma Yeesu ma'a'ə agi wabənə ka ənja, wata kə mbu'ya mæci tii da ndzəkəŋushi'inækii, təya kəŋaanə agyə, təya ləgwa kaa təya wabə da Yeesu. ⁴⁷ Wata əndə'i əndə a ba ka ci oo'i, "Watiitsə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku kəŋə kəŋə agyə. Nga'a'ə ka tii nə wabənə da hə." ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, "Wu saŋə nə yaaya? I wu nə ndzəkəŋushi'inəkya?" ⁴⁹ Wata ca shiku tə lyawarənaakii, əŋki ci, "Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki. ⁵⁰ Acii tafa wu patə ca slənətə sətə ci Daadə ətə dadagyə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki da cikəŋunəki da yaayi."

13

Misaali də əndə giirə slikerənə

(Mar. 4.1-9; Luka 8.4-8)

¹ Agi uusəratə rəŋwə ha'a, Yeesu a madə asii, ca palə, ca ndzaanə ama uunəvə kaa ca dzəgunə ka ənja. ² Lanə ka shaŋə nə dafaala abiikii, see də makə ndərəvə ci aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə asəkəkii, ənjə a kəŋaanə anə ndəra. ³ Kə slənəyi ci də misaalinyinə ka baaba ka tii uushi'inə lanə. Əŋki ci, "Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikerənə. ⁴ Ma ca giirə slikerənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa. Əginyinə a dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dīi hanyinə gi'u anəkii. Slikerənəkii a givagi pii pii, acii wata lyavəvəvərə nə hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusəra, wata magiva slikerənəkii a naa'ugi saakii, acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə. Magiva slikerənəkii a huurəgi saakii. ⁷ Hara slikerənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikerənəkii, dəhəkii a pa'aanə ka ci, pooshi rəgwa ŋga gərənə. ⁸ Amma, ma hara slikerənəkii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə, kə vii tii ŋunyi cifanə. Harakii gya'a'ə gya'a'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə." ⁹ Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, "Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa."

Ka mi də misaali?

(Mar. 4.10-12; Luka 8.9-10)

¹⁰ Wata *lyawarənə ŋga Yeesu a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Ka mi saŋə cii kwa da misaali, ha wabə ka ənja?" ¹¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ma unə, koonə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga shii ma'umbee uushi'inə ŋga ŋwanuunaakii, əntaa ka tii. ¹² Acii, ma əndətə kavə nəkii ka shii uushi'inəkii, ka ci tsakənə nə ənji paaratəginə kaa ca shii d'anə lanə aciikii. Amma, ma əndətə dīi naakii shiinə gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ¹³ Ci nee unə cii kya wabə ka tii də misaali, acii ka tsaamənə nə tii, amma, paa tii ka neenə, ka kapaanə nə tii liminətii, amma, paa tii ka fanə, paa tii ka paaratəginə əsə. ¹⁴ Tii ca mbu'utəgi də wabəətə wabi Əntaŋfə ka ənji *Isərayiila da ma anabi Isaaya ətə bii ci:

'Ka fanə nuunə anəkii anəkii,

amma, pooshi unə ka paaratəginə shaŋə.
Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka neenə shaŋə.

¹⁵ Acii ma ədzəmə ŋga ənjitsa, mapa'əkii,
liminətii əsə, manjiikəkii,
təya dzaa'agi ginətii.
Maci maɖamə tii ha'ə,
kaɖa kə nee tii də ginətii,
təya fatə də liminətii,
təya paaratəgi də ədzəmətii,
təya zhi'wagi aabiiki əsə,
nya mbəɖəpaa də tii.'

¹⁶ Amma, ma unə, tə'i barəkaanə ashuunə, accii agi neenə nə ginuunə,
ha'ə agi fanə nə liminuunə əsə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: laŋə
nə anabinyinə da ənji ŋga Əntanɖə mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə
cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma
mafamə tii əsə."

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali ŋga əndə giirə slikerənə
(*Mar. 4.13-20; Luka 8.11-15*)

¹⁸ "Fatəmə dīi kaa nya ba koonə sətə ci misaali ŋga əndə giirə slikerənə
a moo banə: ¹⁹ maɖa kə fii ənji wabənə agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntanɖə,
amma mapaarətəginə tii, ka ndzaanə nə tii makə slikeriitə kwaalīi ahada
rəgwa, *Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii. ²⁰ Ma
slikeriitə kwaalīi ama pasla, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanɖə,
təya luu pii də moodasəka. ²¹ Amma pooshi wabənəkii əji sləreginə a
ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə ŋga uundzə saa'i. Accii ha'ə, maɖa kə
lii ŋgəra'wə da cibə tə tii putə ŋga wabənə ŋga Əntanɖə, pii wata təya
bwasee. ²² Ma slikeriitə kwaalīi aagi dəhə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə
ŋga Əntanɖə, amma putə ŋga buurə uushi'inə ŋga *duuniya da uudə
gəna, kə saawagi wabənəkii, pooshi nafakii. ²³ Ma slikeriitə kwaalīi
anə ŋunyi hanyinə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanɖə, təya
paaratəgi ŋga'ə, təya ndzaanə makə slikerəətə ca vii ŋunyi cifanə, harakii
gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə makkə pu'unə
makkə pu'unə."

Misaali də kuzənə

²⁴ Yoo, kə dīi Yeesu ka tii əndə'i misaali əsə də banə, "Ma ŋwanjuunə ŋga
dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da sətə dīi də əndətə gi ka ləga ŋunyi
slikerənə asəkə raakii. ²⁵ Ma davəɖə, ətsə taa wu patə ka ŋunyi nə
ci, wata əndə daawaanaakii a dzə ka ləgavə kuzənə aagi aləkamaarakii,
ca palə saakii. ²⁶ Makə givagi aləkamaara, kə girə, kə uugi ŋgərə
manjeevənə, wata kuzənə a shigi ha'ə naakii. ²⁷ Ənji slənə ŋga slanda
rə a dzə ka banə ka ci, əŋki tii: 'Slandana, əntaa ŋunyi slikerənə ləgii
ha? Aa dama dīi gyavagi kuzənə agikəya?' ²⁸ Wata ca ba ka tii: 'Əndə
daawaanə dīi ha'ə.' Ənji slənaakii a ba ka ci: 'Ŋga'ə ka hə maɖa kə giinə
ka mbuudəginə kwa?' ²⁹ Amma ca ba ka tii: 'Aa'aa'ə, bwaseemə, goona
dzə ka mbuudəginə, accii maɖa kə gyuunə ka mbudənə, ka mbudəənənə
nuunə da i aləkamaara atsakii. ³⁰ Wa təya gərə patə. Maɖa kə mbu'ya
saa' ŋga cifanə, kadə nii kya ba ka ənji slənə cifanə, aa təya mbuudəgi

kuzənə zəku'i, təya pukəgərə aagi gunə, taabu'u slənənətii ka nyi cifanə nga raaki, nya pukəgərə aa dəbwə. ”

Misaali də manshidəfə slikərənə
(Mar. 4.30-32; Luka 13.18-19)

³¹ Yeesu a da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci makə hi'u iza, * əndə a nğərə, ca ləgapanə gakkii asəkə tsanə.

³² Slikərənəkii palee patə də ənshidəfənə. Amma, ma'da kə girə, ka daginə ka dandza ka shanə. Əginyinə a shi, təya da kuvənyinatii davə.”

Misaali də burəjanə
(Luka 13.20-21)

³³ Yeesu a da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci makə burəjanə. Minə a gwazətəgi də kəŋwə əjima makke nga əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə.”

Da wabənə nga Yeesu də misaali
(Mar. 4.33-34)

³⁴ Ma uushi'iitə patə, kə wabi Yeesu ka dabaala də misaali, pooshi uushi cii kəya ba ka əŋji yadə misaalikii. ³⁵ Ma ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i:

“Ka wabənə nə nyi ka tii də misaalinyinə, ka banə nə nyi ka tii sətə nji ma'umbeekii daga ka 'watəginə nga duuniya.”

Dzəgunətənə nga Yeesu tə misaali də kuzənə

³⁶ Ma daba'əkii, kə bwasee Yeesu ka dabaala, ca dəməgərə aasii. Wata lyawarənaakii a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Batə keenə taa mi ci misaali də kuzənə a səkərə a moo banə.” ³⁷ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ma əndətə ləgii nnyini slikərənə, ci nə *Uuzənə nga ənda. ³⁸ Ma ra, ci nə duuniya. Ma nnyini slikərənə əsə, tii nə əŋji nga nwanjuunə nga Əntanfə. Ma kuzənə, tii nə əŋji nga Seetanə. ³⁹ Ma əndə daawaatə gi ka ləgavə kuzənətə, ci nə Seetanə. Ma saa'i nga cifanə, ci nə muudinə nga duuniya. Əŋji slənə cifanə əsə, tii nə malaa'ikanyinə. ⁴⁰ Makə sətə ci ənjə a dzatəgi də kuzhinyinə, ənjə a kaanə gunə, ha'ə na da ka muudinə nga duuniya. ⁴¹ Kadə nə Uuzənə nga əndə a sləkee ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya dzatəgi də ənjitə ca kavə əŋji ka da 'waslyakəənə da ənjitə ca da bwaya uushi'inə, təya fədfəgi tə tii agi nwanjuunaakii, ⁴² təya əjigərə tə tii aagi gunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii. ⁴³ Ma ənjitə da goonga ashitii əsə, ka bərənə nə tii makə uusərə agi nwanjuunə nga Dəsənətii. Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.”

Misaali də manğəfə gəna

⁴⁴ “Ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da manğəfə gəna ətə upaa əndə'i əndə asəkə rə, ci ka ha nga uuzanə. Makə upaa ci, ca ənə ka nğəfəginə davə. Ka moodasəkə nə ci ka shanə. Ca dzə ka dərəmagi də uushi'inaakii patə, ca dərəgi də rəta.”

13:30 13.30 3.12; Səniinə 14.14-15. * **13:31** 13.31 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə nga Gudə. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə nga Isərayiila wabi ci. **13:31** 13.31 17.20; Luka 17.6. **13:32** 13.32 Əzakii. 17.23. **13:33** 13.33 1 Koor. 5.6; Gal. 5.9. **13:34** 13.34-35 13.10-17. **13:35** 13.35 Jab. 78.2. **13:40** 13.40 7.19; Yooh. 15.6. **13:41** 13.41 24.31; Mar. 13.27. **13:42** 13.42 8.12. **13:43** 13.43 Dan. 12.3; M.Gəŋw. 5.31; Mat. 11.15. **13:44** 13.44 Fil. 3.7-14.

Misaali dē lu'ulu'u

⁴⁵ "Ha'ē əsə, ma nwanjuunə n̄ga dagyē, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndətə ca alə n̄nyūi lu'ulu'u. ⁴⁶ Wata makə upaa ci n̄nyūikii, ca dzə ka d̄ərəmagi dē uushi'inaakii patə, ca d̄ərəgi dē n̄nyūi lu'ulu'uta."

Misaali dē slaadfa

⁴⁷ "Ha'ē əsə, ma nwanjuunə n̄ga dagyē, kə ndzaa ci mbərə mbərə da slaadfa ətə kagərə ənji aagi uunəva, ca kaasha hərəfinə kama kama lan̄ə. ⁴⁸ Makə nii slaadəkii, ənjə a əlyagi aanə ndərə, ənjə a ndzaanə ka tsəəkəgi n̄nyūi hərəfinə aasəkə d̄əva. Bwayakii əsə, ənjə a pukəgi. ⁴⁹ Ha'ē na d̄a əsə uusera n̄ga muudinə n̄ga duuniya. Kadə nē malaa'ikanyinə a dzə ka tsəəkəgi bwaya ənji ahada n̄nyūi ənja, ⁵⁰ t̄əya əjigərə tē tii aagi gunə. Davə tuunətii, t̄əya tsəbē linyinətii."

Kura uushi'inə da iirə uushi'inə

⁵¹ Yoo, Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Kə fii unə uushi'iit̄sə patə kwa?" T̄əya ba ka ci, "Awa, kə fii inə." ⁵² Wata ca ba ka tii, "Tadfa wu aģi maliminə ndzaa ka lawara aģi nwanjuunə n̄ga dagyē, makə n̄ga slanda yi nē ci, ətə ca n̄giragi kura uushi'inə da iirə uushi'inə asəkə kuvə shigaakii."

Kaareenə ka Yeesu dē Nazaratu

(Mar. 6.1-6; Luka 4.16-30)

⁵³ Makə uudəpaa Yeesu baaba misaalinyiitsa, ca madfə gatə, ca palə saakii ⁵⁴ aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə, ca dzəgunə ka ənji asəkə *kuvə d̄əwatii. Kə d̄ii ka tii ka sē n̄ga hurəshishinə, t̄əya ba ahadatii, "Da san̄ə upaa əndət̄sə shiinə ha'a? Da upaa ci baawədfa n̄ga d̄a sē n̄ga hurəshishina? ⁵⁵ Əntaa uuzənə n̄ga əndə gwaa'a ənfuginə nē ca? Əntaa Mariyaama nē mēca? Əntaa i Yakubu da Yusufu da Simoonə da Yahuda nē ndzəkən̄ushi'inəkəya? ⁵⁶ Əntaa ganə ahadaamə nē cikən̄ushi'inəkii pata? Da san̄ə upaa əndət̄sə sət̄sə ha'a?" ⁵⁷ Wata t̄əya kaaree ka ci. Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka n̄gutə vəranə gi ci patə, ka upaanə nē ci mēghərəvənə. Amma ma gakkii dē vərə da ahada ənji yaakii, paa ci ka upaa mēghərəvənə."

⁵⁸ Madfamə Yeesu sē n̄ga hurəshishinə lan̄ə davə putə n̄ga ghatə vii goon̄gatii.

14*Əntənə n̄ga Yoohana əndə d̄a bapətisəma*

(Mar. 6.14-29; Luka 9.7-9)

¹ Ma ka saa'ita, kə fii *Hirudusə, nwanjwə anə hanyinə n̄ga Galili, habara n̄ga Yeesu. ² Ca ba ka ənji slənaakii, "Ci nē Yoohana əndə d̄a bapətisəma. Kə ma'i ci aģi mamət̄ə ənja. Ci nēe unə upaa ci baawədfa n̄ga d̄aadfa sē n̄ga hurəshishinə ha'ə."

³ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tē Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a p̄əgi a furəshina. Ma d̄ii ci ha'ə, putə n̄ga Hiroodiya, minə n̄ga ndzəkən̄uci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə n̄gərəma Hirudusə tē ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ⁴ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, "Madəbeemə ha n̄gərə tē Hiroodiya ka minaaku shan̄ə." ⁵ Kə mwayi Hirudusə b̄ələginə tē Yoohana, amma n̄gwaliikii acii d̄abaala, acii kə n̄gire tii tē Yoohana ka

anabi. ⁶ Makə zhi'wa kumənəŋŋa uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, kə uji uuzənəŋŋa Hiroodiya uncitə minəkii akəŋwacii ənja. Ha'ə, kə kafeesəkə ka Hirudusə. ⁷ Ca də ka ki aləkawalə də jidə 00'i, taa mi patə bii ki, ka viinə nə ci ka ki. ⁸ Məci a ba ka ki, wa kya kədii nəŋŋa Yoohana. Wata uncitə miitə a ba ka Hirudusə, "Ŋga'ə ka nyi ha vii ka nyi nəŋŋa Yoohana əndə də bəpətisəma əndzə'i asəkə kəŋwa." ⁹ Makə fii ŋwajwə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii. Amma putəŋŋa jidəətə ji'i ci da putəŋŋa madiigərə ənjitə 'waa'wa ci, kə bii ci, wa ənjə a vii ka ki sətə mwayi ki. ¹⁰ Wata ca sləkee ka ənjə a dzə ka lyagi nəŋŋa Yoohana a furəshina. ¹¹ Makə lyagi ənji, wata ənjə a kira asəkə kəŋwa, ənjə a vii ka uncitə miitə, kya luu, kya kərə ka məci. ¹² Wata lyawarənəŋŋa Yoohana a shi, təya ŋgərə waakii, təya dzə ka ŋgədəginə. Ma daba'əkii, təya dzə ka banə ka Yeosu tə sətə dīi.

Adəvənəŋŋa Yeosu ka ənji dəbu'u tufə

(Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

¹³ Makə fii Yeosu habara agyanə Yoohana, ca ndərəvə saakii aasəkə kumbawalə, kaa ca dzə ka ndzaanə daanəkii ka hatə pooshi ənji davə. Amma, makə fii dabaala ha'ə, təya bwasee ka vəranatii, təya nə'u tə ci də səfətii. ¹⁴ Yeosu a jiməgərə asəkə kumbawalə aanə ndərə. Makə nee ci ka dabaala lanə, kə nyihə ci təgunuunatii. Wata ca mbədəpaa də ənji bwaneatii.

¹⁵ Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənaakii a shi aabiikii, əŋki tii, "Kə dīi kədəwanə; wiinə agi bilinə naamə ganə. Aci ha'ə, bawə ka ənji, wa təya dzə aasəkə vəranyinə ka dərə zəmə ka natii na." ¹⁶ Wata Yeosu a ba ka tii, "Pooshi bwatya ŋga dzənatii. Unə nə vii ka tii zəma." ¹⁷ Təya ba ka ci, "Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə ba'ə hərəfīnə bərə'i nəndə acii inə." ¹⁸ Wata ca ba ka tii, "Kiramə ka nyl." ¹⁹ Ca ba ka dabaala, wa təya ndzaanə agyanə kuzəna, ca ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bərə'i, ca madfəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə əntanfə, ca bəatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii, təya vii ka dabaala. ²⁰ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbədaanə, dəvə pu'u aji bərə'i. ²¹ Ma ənjitə agi zəməta, kə mbu'i tii bahə dəbu'u tufə, tsanə nə makinə da manjəevənə.

Wiinəŋŋa Yeosu anə ma'inə

(Mar. 6.45-52; Yooh. 6.15-21)

²² Wata Yeosu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa tanəgi uunəva, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ²³ Ma ənji agi palənə satii, ma ci naakii, wata ca ndərə aa ginjwə, ci daanəkii, kaa ca də'wa. Kə uugi vədfə dfanə, ci daanəkii nə əndə davə, ²⁴ dzadə ahada uunəvə nə kumbawalə əsə. Dzawə ka kumbawaləkii nə dzənə aakəŋwə ma'ə, acii lanə dərəva nə mədə agi əgyanə dakəŋwacii, ma'inə a dzə də dəgənə aashi kumbawala. ²⁵ Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca puke, wata Yeosu a dzə aabii lyawarənaakii də wiinə anə ma'inə. ²⁶ Makə nə lyawarənaakii ka ci ka wiinə anə ma'inə, kə ŋgwaləgi tii ka shanə, əŋki tii, "Wiitə bərəhinə!" təya kaala vurənə. ²⁷ Amma pii Yeosu a wabə ka tii, əŋki ci, "Baneemə ka moodəfuunə. Nyi əna, goona ŋgwəl!" ²⁸ Wata Piita a ba ka ci, əŋki ci, "Slandana, madfa hə ətsə tanyi, bawə ka

nyi, kaa nya dzə aabiiku anə ma'inə." ²⁹ Yeesu a ba ka ci, "Shiwa!" Wata Piita a jiməgəgə asəkə kumbawala, ca wii anə ma'inə, ca dzə aabii Yeesu. ³⁰ Amma, makə nee ci ka mədə anə ma'inə, ca ɲgwaləgi. Wata ndzanə lipənə nə ci aagi ma'inə, ca ka vurənə, "Slandana, luupaa tə nya!" ³¹ Pii wata Yeesu a vii ciinəkii ka ci, ca kəsətə tə ci ka ciinə, ca ba ka ci, "Kə əki gi'inaaku tə nyi. Ma nə hə ka nəhənə, paa nyi ka kavənə tə hə ka wiinə anə ma'inə kwa?" ³² Təya ndərəvə aasəkə kumbawala, wata mədə a dədəkə. ³³ Lyawarənaakii a gərə'waanə asəkə kumbawala, təya paslə tə Yeesu, təya ba, "Tantanyinə, *Uzənə ɲga Əntanjə nə hə."

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə
(Mar. 6.53-56)

³⁴ Makə tanjəgi tii uunəva, təya mbu'u aanə hanyinə ɲga Ginazarətə. ³⁵ Ma ənji davə, kə puləgi tii oo'i, Yeesu ətsə shi. Wata təya sləkee taa dama patə anə hanyinəkii, ənjə a kyaara ka ci ənji bwanea patə. ³⁶ Təya kədii aciikii, taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təbətə. Patənə ɲga ənjitə təbətə, kə mbə'i tii.

15

Alə'aada ɲga dzədzəshi'inə
(Mar. 7.1-13)

¹ Kə shi harii *Farisanyinə da maliminə daga də Urusaliima aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, əɲki tii, ² "Ka mi sanjə ci lyawarənaaku a tanjəgi alə'aada ɲga dzədzəshi'inaama? Acii ma təya, paa tii agi yibəgi ciinətii taabu'u zəmənətii." ³ Yeesu a ba ka tii, əɲki ci, "Ya unə noona, ka mi dee cuuna tanjəgi bariya ɲga Əntanjə putə ɲga alə'aada goona? ⁴ Acii kə bii Əntanjə oo'i: 'Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a bələgi tə ci.' ⁵ Amma, ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəbēe əndə a vii ka dii taa məci, mada bii ci ka tii: 'Ma sənə, kə vii nyi ka Əntanjə', tada paa ci dūunətə tə tii ma'ə, pooshi haala. ⁶ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə ɲga Əntanjə putə ɲga alə'aada goonə. ⁷ Unə ənjitə ca nə'u tə Əntanjə də moodəfə bəra'i, asee, tantanyinə nə anabaakwaanə ɲga Isaaya ətə bii ci anuunə oo'i: ⁸ 'Ma ənjitsa, amatii ci təya hanjətə tə nyi, Amma, ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shanjə. ⁹ Zabə nə paslənətii tə nyi, acii ma alə'aadanyiitə ci təya dzəgunə ka ənja, banə ɲga əndə shiɲkinə, əntaa banaaki.' "

Uushi'iitə ca ajjinətə tə ənda
(Mar. 7.14-23)

¹⁰ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca ba ka tii, "Fatəmə, una paaratəgi: ¹¹ Əntaa sətə ca dzəgərə da ma ənda ca ajjinətə tə ci, amma sətə ca shigi da makii ca ajjinətə tə ci." ¹² Wata lyawarənaakii a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, "Kə shii hə oo'i, ma wabəətsə bii hə, kə kulii aasəkə Farisanyinə nii?" ¹³ Ca ba ka tii, əɲki ci, "Tada ɲgutə slikerənə giva patə, mada əntaa Daadə ətə dadagyə ləgi, ka mbudəginə nə ənji. ¹⁴ Bwaseemə ka tii, goona buurə tə tii, muurəfinə ca kərə tə harakii. Mada

muurəfə ca kərə tə muurəfə makə ci, tii kyakya'ə ca kwaalagərə aa gu'u."

¹⁵ Amma ɛŋki Piita ka ci, "Bawə keenə tafa mi ci misaalitə a moo banə." ¹⁶ Ca ba ka tii, "Ma'ə unə yadə paaratəgi də uushi makə ŋga ɛnjitə kwa?" ¹⁷ Asee, ma'ə unə mapaaratəgimə. Tafa mi patə dzəgərə da ma ɛnda, ka dzəgərənə kura'ə aasəkə, ca gimagi. ¹⁸ Amma, ma sətə ca shigi da ma ɛnda, a ɛdzəmə ca shigi. Ci ca ajjinətə ɛnda. ¹⁹ Acii a ɛdzəmə nə ɛndə ka buurətə bwaya uushi'inə ca kavə tə ci ka bələ ɛnda, ca aləhiinə, ca da badawaanə, ca hərə, ca jirakə, ca wabə bwaya uushi'inə aashi ɛnda. ²⁰ Wiitə tsarə ŋga uushi'iitə ca ajjinətə ɛnda. Amma, ma adənə yadə yibəgi ciinə, pooshi ka ajjinətə ɛnda."

Gi'inə ŋga məshipətə minə tə Yeesu
(Mar: 7:24-30)

²¹ Wata Yeesu a madə gatə, ca palə aanə hanyinə ŋga Tiira da ŋga Sidoonə. ²² Ma anə hanyinəkii, tə'i ɛndə'i mitə Kana'ana. Wata kya shi də tuunə, ɛŋki ki, "Ya'ə Slandana, jijinə ŋga *Dawuda, nəhuu təgunuunaakya! Tə'i uuzənaaki, uncitə minəkii da i ginaaji ashitə. Lya'ə lya'ə nə ki ka sharə." ²³ Amma, majikəmə Yeesu ka ki tafa rəŋwə də makii. Wata lyawarənaakii a ɛntsahə aabiikii, təya kədii aciikii, ɛŋki tii, "Bawə ka ki, wa kya dzə satə, acii agi shine nə ki də nə'unə taamə də wazənə lanə." ²⁴ Yeesu a jikəvə, ɛŋki ci, "Ma sləkəe ɛnji ka nyi, wata ka ɛnji *Isərayiila tanə, acii makə maza bagiinə nə tii."

²⁵ Amma miitə a shi, kya gərə'waanə atsaə səfə Yeesu, ɛŋki ki, "Ya'ə Slandana, tsakuu tə nyi." ²⁶ Yeesu a ba, "Pooshi ŋga'ə nə ŋgərətə zəmə ŋga manjeevənə, ɛŋjə a kagi ka ɛdiinə." ²⁷ ɛŋki miitə, "Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ɛdiinə ɛsə, agi adənə nə tii murəmurinə ŋga zəmətə ca kwaalagi acii slanjiinətii." ²⁸ Yeesu a ba ka ki, "Mina, lanə nə gi'inaaku tə nyi. Ma sətə cii kwa uufə, ka danə nə ɛnji ka hə." Wata kə mbə'i uuzənətə ka saa'ita.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ɛnji bwaneə lanə

²⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə davə, ca dzə də palənə ama uunəvə ŋga Galili, ca ndərəgi aanə dafəgərə, ca ndzaa dasə davə. ³⁰ ɛŋji bəzəkii a dzə aabiikii, təya kərə ɛnji bwaneanyinə kama kama, mabiiyi ɛnja, mahurəməsə ɛnja, muurəfina i kadəguləmina da hara ɛnji bwaneanyinə lanə. Təya banee ka tii akəŋwaciikii. Ca mbədəpaa də tii. ³¹ Makə nee ɛnji kadəguləmə a wabə, mabiiyi ɛnji ɛsə, kə ɛnyi ilənyinatii ka guunə, mahurəməsə ɛnji ɛsə, watiinə ka wiinə, muurəfinə ɛsə, watiinə ka neenə, kə dii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka sharə. Wata təya dūunətə tə ɛntanfə ŋga ɛnji *Isərayiila.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ɛnji dəbu'u ɛnfwadə
(Mar: 8:1-10)

³² Wata Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, ca ba ka tii, "Agi nəhənə nə nyi təgunuunə ŋga ɛnjitsa, acii baanə makkə nə tii aabiiki ɛnshine, pooshi tii da sə ŋga kavənə aa matii. Pa nya moo təya palə də madəfənə, acii ga madəfənəkii a mbee ka tii a rəgwa." ³³ Wata lyawarənaakii a ba ka ci, "Ya ɛna, da upaanaamə zəmə bahə zəməvənə ka ɛnjitə lanə ha'ə ganə agi bilina?" ³⁴ Yeesu a ləgwa a matii, "Buroodi

moonə nəndə acii una?” Təya ba ka ci, “Buroodi mədfəfə da uuji hərəfinə.” ³⁵ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə. ³⁶ Ca ngərə burooditə mədfəfə da hərəfiita, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, təya təkəpaa ka ənja. ³⁷ Patənatii, təya zəmə, təya əburə. Lyawarənaakii a tsəkətə ətə mbədaanə, dəvə mədfəfə. ³⁸ Ma ənjitə aɡi zəmətə, dəbu'u ənfwadə, tsənə nə makinə da manjeevənə. ³⁹ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya palə satii. Ma daba'əkii, ca ndərəvə aasəkə kumbawala, ca palə aanə hanyinə nɡa Magadanə.*

16

Ləgwa sə nɡa hurəshishinə ama Yeesu

(Mar. 8.11-13; Luka 12.54-56)

¹ Yoo, kə shi hara *Farisanyinə da *Sadukinyinə aabii Yeesu, kaa təya təkə tə ci. Təya ba ka ci, kaa ca dfa ka tii sə nɡa hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəda nɡa Əntanfə. ² Ənki Yeesu ka tii, “Ma uusəra a kula, madfa dizə nə səkəntanfə, aɡi banə nuunə: ‘Pooshi ha ka tsəfənə doorə.’ ³ Ma tsəfakə əsə, madfa tsaaməgyuunə aagi əntanfə, una nee dizə təkə təkə nə ha, aɡi banə nuunə: ‘Ka ndzəmənə nə vənə ənshinə.’ Madfa tsaaməgyuunə aagi əntanfə, ka mbeenə nuunə ka batənə taa iitə nə ha a ndzaanə. Amma, pooshi unə ka mbee ka paaratəgi də ndzaanə nɡa zamanana. ⁴ Ma ənji nɡa zamanana, bwaya ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya nɡa Əntanfə nə tii. Aɡi alənə nə tii kaa ənjə a dfa ka tii sə nɡa hurəshishinə. Amma, pooshi sə nɡa hurəshishinə ci ənjə a dfa ka tii, madfaamə ətə dfi Əntanfə də anabi Yunana.” Makə wabi ci ha'ə, wata ca palə saakii.

*Burəjanə nɡa *Farisanyinə da nɡa *Sadukinyinə*

(Mar. 8.14-21)

⁵ Ma təya dzə də tənənə asəkə kumbawala, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə zaanə ka tii nə ngərəənə buroodi. ⁶ Yeesu a ba ka tii, “Nəhəmə noonə na acii burəjanə nɡa Farisanyinə da nɡa Sadukinyinə.” ⁷ Makə fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, ənki tii, “Ma bii ci ha'ə, ətə pooshi amə ngiraanə buroodi.” ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba. Wata ənki ci ka tii, “Ya una, kə əki gi'inə goonə tə nyi. Ka mi cuuna wafə agyanə ghatə buroodya? ⁹ Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaarətəginə kuna? Kə zaanə koonə nə burooditə tufə ətə aɡi ənji dəbu'u tufə kwa? Dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana? ¹⁰ Aa ya burooditə mədfəfə əsa, ətə aɡi ənji dəbu'u ənfwada? Dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana? ¹¹ Iitə təkuree unə ka paaratəginə oo'i, ma cii kya wafə koonə əna, əntaa agyanə buroodi. Nəhəmə noonə na acii burəjanə nɡa Farisanyinə da nɡa Sadukinyinə.” ¹² Wata təya paaratəgi oo'i, əntaa banə bii ci ka tii oo'i, wa təya nəhə natii nə acii burəjaatə ci ənjə a dfa də buroodi. Amma, wa təya nəhə natii nə acii dzəgunənə nɡa Farisanyinə da nɡa Sadukinyinə.

*Banə nɡa Piita oo'i, Yeesu nə *Matađəkii nɡa Əntanfə*

(Mar. 8.27-30; Luka 9.18-21)

¹³ Yoo, kə gi Yeesu aanə hanyinə ətə kədəhə da vəranə nɡa Kayisariya Filipi. Makə gi ci, kə ləguyi ci ama lyawarənaakii, ənki ci, “Ya nyi *Uuzənə

* **15:39** 15.39 Magadanə: uushi rənjwə da Magədəla. Mite vəranə nɡa Magədəla nji Mariyaama Magədəlina. **16:1** 16.1-4 12.38-39; Luka 11.16,29-30. **16:1** 16.1 Yooh. 6.30. **16:6** 16.6 Luka 12.1. **16:7** 16.7-9 Mar. 6.52. **16:8** 16.8 14.31. **16:9** 16.9 14.20. **16:10** 16.10 15.37.

nga ɛnda, wu sanɛ nɛ nyi ci ɛnjɛ a ba?" ¹⁴ Ɖɛŋki tii, "Agi banɛ nɛ hara ɛnji, hɛ nɛ Yoohana ɛndɛ ɔa bapɛtisɛma. Ɖɛŋki hara ɛnji, hɛ nɛ anabi *Iliya. Hara ɛnji ɛsɛ, ɛŋki tii, hɛ nɛ Irimiya taa ɛndɛ'i anabi nga ŋukɛ."

¹⁵ Yeesu a ba ka tii, "Ya unɛ noona? Wu nɛ nyi cuuna ba?" ¹⁶ Simoonɛ Piita a jikɛvɛ, ɛŋki ci, "Hɛ nɛ Matadɛkii,* Uuzɛnɛ nga Ɖntanɔfɛ Ɖndɛ vii ɛpinaɛ." ¹⁷ Yeesu a ba ka ci, "Ɖndɛ barɛkaanɛ nɛ hɛ, Simoonɛ, uuzɛnɛ nga Yunana. Aciɛ ɛntaa ɛndɛ shiŋkinɛ baarɛgi ɛtsɛ ka hɛ, amma Daadɛ ɛtɛ dadagyɛ baarɛgi ka hɛ. ¹⁸ Wanyinɛ ka banɛ ka hɛ ɛsɛ: hɛ nɛ Piita, makɛ banɛ pasla. Anɛ paslanɛ nii kya mbukya Ikɛliisiyaaki. Taa wa, pooshi na palee ka ŋgeerɛnɛ nga Ikɛliisiyakii. ¹⁹ Ka viinɛ nɛ nyi ka hɛ lakila nga makuvɛ nga ŋwanjuunɛ nga dagyɛ. Taa mi patɛ anɛtɛ hɛ ganɛ a duuniya, ma'anɛkii gatɛ dagyɛ. Ha'ɛ ɛsɛ, taa mi patɛ pɛrɛgi hɛ ganɛ a duuniya, mapɛrɛkii gatɛ dagyɛ."

²⁰ Wata Yeesu a ɔa ka lyawarɛnaakii bariya dɛ ŋgeerɛnɛ tuu'inɛ, "Goona ba ka taa wu oo'i, nyi nɛ *Matadɛkii nga Ɖntanɔfɛ."

Wabɛnɛ nga Yeesu agyanɛ tsarɛ nga ɛntɛtɛtɛ nii kɛya ɛntɛ

(Mar. 8.31-9.1; Luka 9.22-27)

²¹ Daga ka saa'ikiɛ watɛgi Yeesu dzɛgunɛtɛnɛ ka lyawarɛnaakii oo'i, tyasɛ see a dzɛ ci aa Urusaliima. Ma dawa, ka sanɛ nɛ ci cibɛnyinɛ lanɛ acii gayinɛ da madiigɛrɛ limanyinɛ da maliminɛ, ɛnjɛ a bɛlɛgi tɛ ci. Ma ka makkɛnɛ nga uusɛra, ka madɛtɛ agi mamɛtɛtɛ ɛnja. ²² Makɛ fii Piita ha'ɛ, wata ka kɛsɛgi tɛ ci aatanɔgala, ca wazɛ ka ci, ɛŋki ci, "Wa Ɖntanɔfɛ a dzagi ɛtsa, Slandana, pooshi ɛtsɛ ka ɔfanɛ shanɛ!" ²³ Amma Yeesu a zɛ'wugi aabii Piita, ɛŋki ci ka ci, "Dzɛgi abiiki, *Seetanɛ! Hɛrɛmbɛɔdɛ nɛ hɛ ka nyi. Aciɛ ma hiimatsaaku, nga ɛndɛ shiŋkinɛ, ɛntaa nga Ɖntanɔfɛ."

²⁴ Wata Yeesu a ba ka lyawarɛnaakii, ɛŋki ci, "Taa wu patɛ ca moo nɛ'unɛ tɛ nyi, tyasɛ see a kaaree ci ka naakii nɛ, ca ŋgɛrɛ ɛnfwɛ nga gwa'avɛnɛ tɛ ci aashikii, ca nɛ'u dɛ nyi. ²⁵ Tada wu patɛ ca ɔa gazhi'waanɛ nga gɛrɛtɛ ɛpinaakii, ka ɛteenɛ nɛ ci ka ɛpinɛkii. Amma tada wu patɛ ɛtee ka ɛpinaakii putɛ nga nɛ'unɛ tɛ nyi, ka upaanɛ nɛ ci bwatyakii. ²⁶ Mi sanɛ nɛ bwatya nga upaa patɛnɛ nga uushi'inɛ asɛkɛ duuniya, amma ɛndɛ ɛtee ka ɛpinaakɛya? Pooshi bwatyakii. Mada kɛ zii ɛpinɛ nga ɛnda, pooshi uushi cii kɛya vii kaa ca ɛnɛ ka upaa dɛ ɛpinɛkii. ²⁷ Aciɛ kɛdɛhɛ nɛ Uuzɛnɛ nga ɛndɛ ka shinɛ tii da malaa'ikanyinaakii agi mɛghɛrɛvɛnɛ nga Dii, ca vii shikwa taa ka wu makɛ sɛtɛ slɛnyi ɛnda. ²⁸ Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ, tɛ'i hara ɛnji ganɛ ahadaamɛ na nee dɛ ginɛtii, tii ma'ɛ mamɛtɛtɛmɛ, ka shinɛ nga Uuzɛnɛ nga ɛnda, kaa ca ndzaa ka ŋwanɔwa."

17

Mɛghɛrɛvɛnɛ nga Yeesu

(Mar. 9.2-13; Luka 9.28-36)

¹ Ma daba'ɛ baanɛ kuwa, Yeesu a ŋgɛrɛ tɛ Piita da i Yakubu tii da ndzɛkɛŋuci, waatoo Yoohana, ca kɛrɛ tɛ tii aanɛ magɛrɛ giŋwa, wata tii ha'ɛ. ² Ma tɛya nee, wata ca zɛ'wɛ akɛŋwaciitii, bɛrɛnɛ nɛ kɛŋwaciinɛkii

16:14 16.14 14.2; 17.10-13; Mat. 21.11. * **16:16** 16.16 Waatoo, Alɛmasiihu. **16:16** 16.16 14.33; Yooh. 1.49; 11.27. **16:18** 16.18 Luka 22.32; Yooh. 1.42; 21.15-17; Af. 2.20. **16:19** 16.19 Luka 11.52; Mat. 18.18; Yooh. 21.15-17. **16:20** 16.20 17.9. **16:21** 16.21 17.22-23; 20.17-19; 26.2. **16:27** 16.27 Jab. 62.13; Ayb. 34.11; Mat. 7.23-27; 13.41; 25.31-46; Luka 13.27; Yooh. 5.29; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 1 Piita 1.17; 2 Tim. 4.14; Sɛniinɛ 22.12. **16:28** 16.28 10.23; 24.34; Mar. 9.1; 13.30; Luka 9.27; 21.32. **17:1** 17.1 5.1.

makə uusəra. Ha'ə nə kəjeerənaakii əsə, ca dəgi tyaslyaslyə makə əmputə kəbənə. ³ Wata ma təya nee, watiitə i Muusa da anabi *Iliya, təya wabəshi da Yeesu. ⁴ Wata Piita a ba ka Yeesu, "Slandana, ŋga'ə dīi makə ganə niinə. Maa ŋga'ə ka hə, ka ratənə nə nyi koonə tsakabanyinə makkə ganə. Naaku rəjwə, ŋga Muusa rəjwə, ŋga Iliya rəjwə." ⁵ Ma ci ma'ə agi wabənə ha'ə, wata məzhidəkwyataminə ətə ca bərə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabə agi məzhidəkwyataminəkii, ca ba, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki. Famə tə ci." ⁶ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata ŋgwalənə a dā tə tii ka shanə, təya kwaalagi aa panə aanə kəjwaciinətii. ⁷ Wata Yeesu a əntsahə aabiitii, ca təbətə tə tii, ca ba, "Madətəmə, goona ŋgwələ." ⁸ Makə madəe tii ka ginətii, maneemə tii taa ka wu ma'ə, madəamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, kə bii Yeesu ka tii, "Goonə ba taa ka wu tə sətəse nee unə. See dāba'ə madənaaki agi mamətə ənja, nyi *Uuzənə ŋga ənda." ¹⁰ Lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, "Aa mi dīi ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəjwa shinə ka Aləmasiihu?" ¹¹ Yeesu a ba ka tii, "Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadatəgi də patənə ŋga uushi'inə. ¹² Amma, wanyinə ka banə koonə: kə uugi Iliya shinə. Mashiimə ənji tə ci, təya cibə də ci makə sətə kadefesəkə ka tii. Ha'ə makə ətsə, kədəhə nə təya cibə də Uuzənə ŋga əndə əsə."

¹³ Wata lyawarənaakii a paaratəgi oo'i, ma Iliyatə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə Yoohana əndə dā bapətisəma.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(Mar. 9.14-29; Luka 9.37-43a)

¹⁴ Ənyanətii aabii dābaala, wata əndə'i əndə a shi, ca gərə'waanə akəjwacii Yeesu, ¹⁵ ca ba, "Slandana, nəhuu təgunuunə ŋga uuzənaaki. Tə'i ma'ida'ida ashikii, agi dānə tə ci ka shanə. Ka əndə'i ha, ca kulagərə aagi gunə, ka əndə'i ha, aagi ma'inə. ¹⁶ Kə kira nyi tə ci ka lyawarənaaku, amma kə təkuree tii ka mbədəpaanə də ci." ¹⁷ Əŋki Yeesu, "Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə əntanəfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dīi!" ¹⁸ Makə kira ənji, Yeesu a wazə ka ginaajikii, wata ginaajikii a shigi ahi uuzəətə. Pii wata kə mbə'i uuzəətə.

¹⁹ Ma dāba'əkii lyawarənaakii a əntsahətə aabii Yeesu daanətii, təya ləgwa ka ci, "Mi sanə dīi təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?" ²⁰ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Putə ŋga gi'uunə ŋga gi'inə goonə tə nyi. Tantanyinə cii kya ba koonə, maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza,* [²¹ 1Amma, ma tsarə ŋga ginaajitsa, see də də'wa da suumaya mbəenə ənji ka lyaakaginə."] kəda ka banə nuunə ka giŋuna: 'Duu aa hatə!' ka dzənə nə ci əsə. Pooshi uushi ca kadəe ka ŋgeerənə goonə.

Ənənə ŋga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mar. 9.30-32; Luka 9.43b-45)

²² Gujənə ŋga lyawarənə ŋga Yeesu patə anə hanyinə ŋga Galili, wata ca ndzanə wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, "Kədəhə nə ənji ka viinə tə Uuzənə ŋga əndə aacii ənja, ²³ təya bələgi tə ci, amma ka madəenə nə

17:2 17.2-8 2 Piita 1.16-18; Səniinə 1.16. **17:5** 17.5 3.17. **17:9** 17.9 16.20. **17:10** 17.10-11 Mal. 3.23-24; Mat. 16.14. **17:12** 17.12-13 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21. **17:17** 17.17 Džək. 32.5,20. * **17:20** 17.20 Hi'ukii palee də ənshidəfədənə anə hanyinə ŋga Gufə. Amma ma wabənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i silkerənə pamə anə hanyinə ŋga Isarayiilla wabi ci. **17:20** 17.20 13.31; 14.31; 21.21; Mar. 11.23; Luka 17.6. **17:22** 17.22-23 16.21.

ənji ka ci agi maməətə ənja ka makkənə ŋga uusəra." Makə fii tii ha'ə, wata səkə ŋga lyawarənaakii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə.

*Ki'i tsəkə ŋga *yi ŋga Əntanfə*

²⁴ Kə gi Yeesu da lyawarənaakii aa Kafarənahumə, wata ənji luu tsəkə ŋga yi ŋga Əntanfə a dzə aabii Piita, təya ləgwa, əŋki tii: "Ya sanjə, agi ki'inə nə maləmə goonə tsəkə ŋga yi ŋga Əntanfə nii?" ²⁵ Əŋki Piita, "Də ŋga'ə nə ci agi ki'inə." Makə ənyi Piita aasii, Yeesu a wabə ka ci zək'u'i, əŋki ci, "Iitə nee hə naaku daa, Simoonə? Wu dəbee ki'i tsəkə ka meeminə ŋga *duuniyana? Manjeevənatii nii, anii hara ənja?" ²⁶ Əŋki Piita, "Hara ənji dəbee tsəkənə." Wata Yeesu a ba, "Makə ha'ə dīi, madəbeemə manjeevənatii a tsəkə. ²⁷ Amma, acii gaanwa bəzee ka səkətii, ma d'anəku, duu aama uunəva, ha kagərə manjəlanja aagi ma'inə. Ma hərəfiitə 'watəgi hə kəsənə, ka lapaanə nə hə kwaba a makii bahə ki'inə də tsəkaaki da naaku, ha kərə ka tii."

18

Wu sanjə palee də gawuuna?

(*Mar. 9.33-37; Luka 9.46-48*)

¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, wata *lyawarənə ŋga Yeesu a shi aabiikii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, "Wu sanjə palee də duunuunə agi ŋwanjuunə ŋga dagya?" ² Wata Yeesu a 'watə tə əndə'i uundzə uuzənə, ca kəŋjə ka ci ahadatii, ³ ca ba, "Tantanyinə cii kya ba koonə: madə mazhi'weemə unə ka noonə nə makə ŋga uuji manjeevənə, pooshi unə ka upaa dəmənə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə shanə. ⁴ Taa wu hətəpaa naakii nə, ca ndzaanə makə ŋga uuzənə, ci palee də duunuunə agi ŋwanjuunə ŋga dagya. ⁵ Taa wu liwə uuzənə, madə putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa."

Uushi'iitə na d'a tə ənda putə ŋga slənə 'waslyakəənə

(*Mar. 9.42-48; Luka 17.1-2*)

⁶ "Taa wu patə kavə tə taa rəŋwə agi manjeeviitə vii ka nyi goonja kaa ca pu'u, gəfə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də ŋga'əənə, ca lipəgərə aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. ⁷ Tə'i ŋgərə'wə ashī ənji *duuniya, acii tə'i sətə ca kavə ənji ka d'a 'waslyakəənə. Pooshi səndə ca tənəpaa tsarə ŋga uushi'iitə ka d'anə. Amma kə dīi anə əndətə ca kavə əndə ka d'a 'waslyakəənə.

⁸ "Madə ciinəku tafa səfəku ca kavə tə hə ka d'a 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gəfə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə yadə ciinə taa səda, acii ndzaanə da i ciinə bəra'i tafa səfə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ⁹ Madə ginəku ca kavə tə hə ka d'a 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gəfə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə də ginə rəŋwə, acii ndzaanə da i ginə kyakya'ə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə."

Misaali də бага ətə zagi

(*Luka 15.3-7*)

¹⁰ "Nəhəmə noonə na, acii goona bərapaa rəŋwə agi uuji manjeeviitsa. Wanyinə ka banə koonə: ma malaa'ikanyinatii, taa guci patə nə tii ka ndzaanə akənəwacii Daadə ətə dagya. [¹¹ Acii ma shi *Uuzənə ŋga ənda, ka luupaa tə maza ənja.] ¹² Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo

bana? Yaci t'ei' endē da bagiinaakii gya'e saɲa, wata rəɲwə agitii a zagyā, iitē d'anəkəyā? Əntaa ka bwaseenə nə ci ka ətə əlɲə pu'unə aji əlɲə ka zəmənə, ca palə ka alə tē ətə rəɲwə zagi kwa? ¹³ Madā kə nee ci, tantanyinə cii kya ba koonə: ka d'anə nə ci moodasəkə putə ɲga rəɲwə ətə sha zii, palee ka putə ɲga əlɲə pu'unə aji əlɲə ətə mazamə. ¹⁴ Ha'ə əsə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, əntaa də uufənaakii zaginə taa rəɲwə agi uuji manjeeviitsa."

Ndzəkəɲunə ətə slənyi 'waslyakəənə

¹⁵ "Madā kə bəzee endə n'ə'unə makə hə ka səkəku, ma d'anəkwa, duu aabiikii, ha dzə ka baarii ka ci 'waslyakəənaakii ahadoonə, unə bəra'i. Madā kə luuvə ci 'waslyakəənaakii, kə zhi'wavə hə də endətə aa rəgwa ətsa. ¹⁶ Amma, madā maluumə ci 'waslyakəənaakii, 'waanə tē endə rəɲwə taa əɲji bəra'i atsaku, kaa əɲji bəra'i taa makkə a mbəe ka vii seeda anə patənə ɲga sətə bii əɲji. ¹⁷ Madā kə kaaree ci ka fa wabənati, bawə ka Ikəliisiya. Madā kə kaaree ci ka fanə tē Ikəliisiya əsə, geegimə ka ci makə endətə pooshi ahadoonə taa *əɲji luu tsəka."

Anətənə da pərginə

¹⁸ "Tantanyinə cii kya ba koonə: taa mi patə anətuunə ganə a duuniya, ma'anəkii dagyə ətsa. Ha'ə əsə, taa mi patə pərgəyuunə ganə a duuniya, mərəkii gatə dagyə ətsa.

¹⁹ "Wanyinə ka tsakə banə koonə əsə: madā kə anətə əɲji bəra'i uura agyuunə kaa təya kədii taa mi patə, ka d'anə nə Daadə ətə dagyə ka tii tē səkii. ²⁰ Acii taa da patə libə əɲji bəra'i taa makkə agi ləməki, davə nə nyi ahadatii."

Misaali də mava ətə naanagi ka tifyagi 'waslyakəənə ka ənda

²¹ Ma daba'əkii, wata Piita a shi aabii Yeesu, ca ləgwa ka ci, əɲki ci: "Slandana, moonə səfə saɲə d'anə endə ka nyi 'waslyakəənə, nya tifyagi ka ca? Səfə mēdfəfə kwa?" ²² Yeesu a ba ka ci, "Pooshi. Əntaa wata səfə mēdfəfə bii nyi koonə. Amma, mēdfəfə səfə ha'ə mēdfəfə pu'unə. ²³ Acii ma ɲwanjuunə ɲga dagyə, mbərə mbərə nə ci da endə'i ɲwanjutə mwayi baanatənə taa iitə nə gəna acii maviinaakii. ²⁴ Ma ca 'watəgi baananə ha'ə, wata əɲjə a kira ka ci mavatə cii kəyā n'ə'u tē ci milyoonyinə ɲga kwaba. ²⁵ Amma, ma mavakii, paa ci da taa mi bahə kaa ca ki'i kwabatə ci ɲwanjwə a n'ə'u tē ci. Wata ɲwanjwə a ba ka əɲjə a dərəmagi də ci da minaakii da manjeevənaakii da uushi'inaakii patə, kaa əɲjə a shii ki'i də kwabakii. ²⁶ Makə fii mavatə ha'ə, wata ca kulagi akəɲwacii ɲwanjwa, ca dza ciinə, ca ba: 'Tuutətə'ə, əsuu ədzəma, ka ki'iginə nə nyi ka hə gənaaku patə.' ²⁷ Wata ɲwanjwə a nəhə təgunuunaakii, ca tifyagi ka ci, ca kapaa tē ci. Mavatə a palə saakii. ²⁸ Amma, makə pyalə ci saakii, wata ca lapaa endə'i mava makə ci ətə cii kəyā n'ə'u tē ci dəmənə ɲga *hwaslə gya'ə tanə. Wata ca tərəfəgi kəjeerənə a uura mavata, əɲki ci: 'Ki'iwu ka nyi dəmənaakii!' ²⁹ Wata mavatə a kulagi akəɲwaciikii, ca dza ciinə, əɲki ci: 'Tuutətə'ə, əsuu ədzəma, ka ki'inə nə nyi ka hə dəmənaaku.' ³⁰ Amma kə naanagi ci, wata ca kərə tē ci aa furəshina, see madā ki'igi ci dəmətə atsakii.

18:14 18.14 6.10. **18:15** 18.15 Leew. 19.17; Gal. 6.1. **18:16** 18.16 Dzak. 19.15; Yooh. 8.17; 2 Koor. 13.1; 1 Tim. 5.19. **18:17** 18.17 Tit. 3.10. **18:18** 18.18 16.19; Yooh. 20.23. **18:19** 18.19 7.7. **18:20** 18.20 28.20. **18:22** 18.22 'Wat. 4.24. **18:23** 18.23 25.19. **18:27** 18.27 Luka 7.42.

31 “Makə nee hara maviinə ka sətə slənyi, kə zhima tə tii asəkətii. Wata təya palə aabii nwanwa, təya bagi ka ci sətə slənyi patə. 32 Makə fii nwanwə ha’ə, wata ca ‘wagərə tə mavatə dīi ha’ə. Nwanwə a dzaana tə ci, əŋki ci: ‘Ma hə, bwaya mava nə hə. Kə tifyagi nyi ka hə patənə nga kwabatə nji nya nə’u tə hə putə nga kədiinaaku aciiki. 33 Pooshi dibə ha nəhə təgunuunə nga guva-slənaaku makə sətə nyihə nyi naaku kwa?’

34 Kə bəzhi səkə nga nwanwə ka shanjə. Wata ca sləkée ka ənjə a pa’əgi tə mavatə a furəshina, ənjə a cibə də ci, see madə ki’igi ci patənə nga gənata.”

35 Yeesu a uudəpaa wabənə, əŋki ci, “Ha’ə əsə nə Daadə ətə dadagyə a da ka taa wu patə agyuunə, maa pooshi ci tifyagi ka ndzəkəŋuci ‘waslyakəənaakii də ədzəmə rəŋwə.”

19

Dzəgunənə nga Yeesu agyanə lakəgi minə

(Mar. 10.1-12)

1 Makə uugi Yeesu baaba uushi’iitsa, wata ca madə anə hanyinə nga Galili, ca palə aanə hanyinə nga Yahudiya atanəgi gəərə nga Urədunə.

2 Dabaala lanə nyi’u tə ci, ca mbəfəpaa də ənji bwanae.

3 Hara *Farisanyinə a dzə aabiiki ka təkənə tə ci də ləgwanə amakii, əŋki tii, “Ya əna, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minakii putə nga taa ngutə uushi kwa?” 4 Ca ənəgi ka tii, “Pooshi unə janġii asəkə malaaba ləkələkətə kwa? Ma bii ca: ‘Ma ka ‘watəginə, ngurə da minə ghənyi Əntanfə tə ənja.’ 5 Əntanfə a ba: ‘Putakii ha’ə, wa ngurə a bwasee ka dīi da məci, ca ləbə tii da minakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə.’

6 Də ha’ə, ndzaanə tii əndə rəŋwə, əntaa ənji bəra’i ma’ə. Aciiki, ma sətə gəŋutəgi Əntanfə, ga əndə a təkée.” 7 Farisanyinə a ba ka Yeesu, “Aa, acii mi dīi bii Muusa, wa əndə a vii ka minə ləkələkətə nga lakəginə tə ki, ca lakəgi tə kya?” 8 Yeesu a ba ka tii, “Putə nga ndalənə nga ədzəmuunə kapaa Muusa koonə rəgwa nga lakəgi makinə goonə. Amma, ma nga ŋukə, saa’i nga ‘watəginə nga duuniya, əntaa ha’ə. 9 Wanyinə ka banə koonə: taa wu patə lakəgi minakii putə nga əndə’i uushi pamə tsanə da aləhiinə, ca ngərə əndə’i, kə ali ci hiinə ətsa.”

10 Lyawarənaakii a jikəvə ka ci, “Madə ha’ə ahada i ngurə tii da minakii ətsa, əntaa gəfə ndzaanə yadə ngərəshinə dəŋwa’ə kwa?”

11 Amma ca ba ka tii, “Ma dzəgunətsa, əntaa taa wu ca luu, amma see ənjitə vii Əntanfə ka tii. 12 Aci tə’i rəgwaninə kama kama ətə pooshi ənji ka ngərəshinə: tə’i hara ənji, putə nga poonə tə tii ha’ə, paa tii ka ngərəshinə. Hara ənji əsə, ənji saawee ka tii. Hara ənji əsə, paa tii ka ngərəshinə putə nga nwanuunə nga dagyə. Ma əndətə ca mbee ka luu dzəgunətsa, wa ca luu.”

Daanə barəkaanə nga Yeesu ka uuji manjəevənə

(Mar. 10.13-16; Luka 18.15-17)

13 Ma daba’əkii, kə kirə ənji manjəevənə ka Yeesu, kaa ca daanə ciinə aanətii, ca da ka tii də’wa. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii nguruunə ka ənja. 14 Amma Yeesu a ba, “Uneemə ka manjəevənə, kaa təya shi aabiiki, goona tənə tə tii, acii ka tsarə nga ənji makə tii də

ɲwanɲuunə ɲga dagyɛ.” ¹⁵ Ca ɗaanə ciinə aanətii. Ma daba'əkii, ca madɗɗə ɗavə, ca palə saakii.

Əndə gəna

(Mar. 10.17-31; Luka 18.18-30)

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə shi əndə'i əndə aabii Yeesu, ca ləgwa, əŋki ci, “Maləma, ɲgutə ɲunyi slənə sanjə slənəki, kaa nya upaa də əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwa?” ¹⁷ Əŋki Yeesu ka ci, “Ka mi dee cii kwa ləgwa ka nyi agyanə sətə ɲnyikəya? Rəɲwə dyanjə nə ɲunyi Ənda. Madɗa ɲga'ə ka hə nə upaa əpiitsa, nə'utə *bariya.” ¹⁸ Əndətə a ləgwa ka ci, “ɲgutə tsarə ɲga bariya da?” Yeesu a ba ka ci, “Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ɲga jirakənə anə ənda, ¹⁹ gadfee ka i duu da muu, uudu'u tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.”

²⁰ Əŋki uundzə dagwatə ka ci, “Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi. ɲgutə mbəɗaanə ka nyi, kaa nya nə'uta?” ²¹ Yeesu a ba ka ci, “Madɗa kə mwayi hə ndzaanə makətsəɗəkii, duu ka ɗərəmaginə də uushi'inaaku patə, ha təkəpaə kwabakii ka maaghiinə. Madɗa kə dii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntanjə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi.” ²² Makə fii uundzə dagwatə ha'ə, ca palə saakii də mafətəsəka, acii lanjə ɗərəva nə gəna aciiiki.

²³ Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, dzawə ɗərəva nə dəmənə ɲga əndə gəna aagi ɲwanɲuunə ɲga Əntanjə.

²⁴ A tsakə nyi banə koonə əsə: gəɗə dəməginə ɲga ɲgyalooɓa ka rəgwa shinə ɲga libərə də ɲgufənə, acii dəmənə ɲga əndə gəna aagi *ɲwanɲuunə ɲga Əntanjə.” ²⁵ Makə fii lyawarənaakii wabətsa, kə dzəgəpaə tə tii ka shanjə, təya ba, “Madɗa ha'ə əna, aa wu dii nə upaa luupaana?” ²⁶ Amma Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, “Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka ɗatənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntanjə, ka ɗatənə nə ci taa mi patə.”

²⁷ Piita a jikəwə ka ci, əŋki ci, “Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə ha, mi niina upana?” ²⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: madɗa kə ndzaa nyi, nyi Uuzənə ɲga əndə, dasə anə dəgələ ɲga məghərəvənaakii agi kura zamanatə na shi, ma unə ənə pu'u aji bəra'i ənə nyi'u tə nyi, ka ndzaanə nuunə anə dəgələ ɲwanɲuunə pu'u aji bəra'i, una ɗa gəɲwanə ka slikerənyinə pu'u aji bəra'i ɲga *Isərayiila. ²⁹ Taa wu patə bwasee ka yaakii, tafa ndzəkəɲushi'inəkii, tafa cikəɲushi'inəkii, tafa dii, tafa məci, tafa manjeevənaakii, tafa raakii putə ɲga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci gya'ə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə, ənjə a vii ka ci əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə əsə. ³⁰ Amma lanjə nə matakəɲwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Lanjə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəɲwanyinə.”

20

Misaali də ənji slənə asəkə tsanə ɲga inabi

¹ “Ma ɲwanɲuunə ɲga dagyɛ, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndə'i slanda ya ətə gimagi tsəɗakə ka alə ənji sləna, kaa təya dzə ka slənənə ka ci asəkə tsanə ɲga inabaakii. ² Makə upaa ci ənji sləna, kə luuvə ci ki'inə ka tii

19:14 19.14 18.3. **19:18** 19.18-19 Shig. 20.12-16; Leew. 19.18. **19:19** 19.19 22.39. **19:21** 19.21 6.20; 8.21-22; Luka 12.33. **19:22** 19.22 Jab. 62.11. **19:26** 19.26 Zak. 8.6; Luka 1.37. **19:28** 19.28 25.31; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2; Səniinə 3.21. **19:29** 19.29 10.37. **19:30** 19.30 20.16; Mar. 10.31; Luka 13.30.

makə sətə ci ənjə a ki'i nga ka uusəra, waatoo *hwaslə rəjwə. Wata ca kərə tə tii aasəkə tsanə kaa təya slənə. ³ Ca ənə ka dzənə aa luuma tibisə əlijə, ca lapaa tə hara ənji pooshi uushi ci təya də. ⁴ Wata ca ba ka tii əsə: 'Dəmə ka da ka nyi slənə asəkə tsanə. Ka ki'inə nə nyi koonə makə sətə difə.' ⁵ Wata təya dzə. Makə ənyi ci ka dəməginə uusərə ahadana, ha'ə əsə tibisə makkə, təya də ha'ə da hara ənji slənə makə əta. ⁶ Ma ətsə kədəhə ka tibisə tufə əsə, makə gi ci aa luuma, ca lapaa hara ənji əsə kəjə kəjə davə. Ca ba ka tii: 'Mi cuuna kagi uusəra zabə kwa?' ⁷ Təya ba ka ci: 'Acii pooshi əndə njirə tiinə ciina kagi uusəra zabə.' Wata ca ba ka tii əsə: 'Dəmə ka slənənə ka nyi asəkə tsanə nga inabi.'

⁸ "Makə dii kədəwanə, wata slanda tsanə nga inabitə a ba ka gawə nga ənji slənaakii: "Waa'wawə tə ənji slənətsa, ha ki'i ka tii kwabatii. Ka ənjitə uugi ba'ə ka dzənə 'watəginəku ki'inə, ha uudəpaa də ənjitə 'watəgi dzənə.' ⁹ Ma ənjitə gi tibisə tufə, ənjə a vii ka taa wu agitii hwaslə rəjwə. ¹⁰ Yoo, makə mbu'i aənə ənjitə 'watəgi dzənə aadəvə aasəkə tsanə, ma nə tii ka nəhənə, ka viinə nə ənji ka tii sətə palee ka nga ənjitə uugi ba'a. Asee, tii maa, hwaslə rəjwə rəjwə vii ənji ka tii. ¹¹ Makə liwə tii kwabatii, wata təya njəerə ma agyanə slanda tsaata, ¹² əjki tii: 'Ma ənjinə uugi hə ba'ə ka njəerənə, nga tibisə rəjwə tanə slənyi tii. Amma, ha ki'i keənə uushi rəjwə nii? Inə ənə kagi uusəra pa'ə ka slənənə, əjki hə tsəfənə nga uusəra!' ¹³ Amma slanda tsaata ənpəpaagi ka əndə'i əndə agitii, əjki ci: 'Guvakya, ma'adəmə nyi tə hə. Əntaa agyanə hwaslə rəjwə narii aŋwə kwa? ¹⁴ Njəruu sətə narii aŋwə, ha palə saaku aasii. Ha'ə mwayi nyi viinə ka əndənə shi nga muudinə makə naaku. ¹⁵ Anii pooshi nyi da baawədə nga də sətə mwayi nyi də kwabaakya? Anii sərəhə ca də tə hə putə nga nga'ənaakya?' " ¹⁶ Yeesu a uudəpaa wabənə, əjki ci, "Ha'ə əsə, ma moodəba'a, ka ndzaanə nə ci ka nga təkəjwanə. Ma nga təkəjwanə əsə, ka ndzaanə nə ci ka moodəba'a."

Makkənə nga wabənə nga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mar. 10.32-34; Luka 18.31-34)

¹⁷ Ma Yeesu a dzə aa Urusaliima, ca 'wagi tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsarə aatanjala, ca ba ka tii, təya dzə də palənə, əjki ci, ¹⁸ "Fatəmə nga'ə! Wanaənə ka dzənə aa Urusaliima. Ma dawa, ka dzənə nə ənji ka viinə tə Uuzənə nga əndə aacii madijərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəjwanə nga bələnə, ¹⁹ təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntanjə. Ma təya, ka njəsənə nə tii tə ci, təya fəslə tə ci, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Ma ka makkənə nga uusəra, ənjə a madəe ka ci agi maməətə ənja."

Kədiinə nga məci i Yakubu da Yoohana
(Mar. 10.35-45)

²⁰ Ma daba'əkii ha'ə, wata məci manjeevənə nga Zabadiya a əntsahə tii da manjeevənətə aabii Yeesu, kya gərə'waanə akəjwaciikii ka kədii uushi. ²¹ Ca ləgwa ka ki, "Mi cii kwa uudə kwa?" Kya ba ka ci, "Dawə ka nyi rəgwa kaa manjeevənaaki bəra'i a ndzaanə atanjalaku agi njəwuunaaku, əndə'i da ciizəmaku, əndə'i əsə da madzənaku." ²² Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa?" Əjki tii ka ci, "Awa, ka mbeenə niinə."

²³ Yeesu a ba ka tii, "Ka sanə nuunə weewee. Amma, ma ndzaanə

atanjalaki, entaa nyi nendē da baawēda nga viinē. Ma hatsa, nga enjite tadēpaa Daadē tē tii.”

²⁴ Fanē nga hara lyawarēnaakii pu'u tē wabēōtsa, wata sēkētii a bēzēgi aashi ndzākēnjushi'iitē bēra'i. ²⁵ Wata Yeesu a 'watē tē tii patē aabiikii, ca ba ka tii, “Kē shii unē oo'i, ma enjite mashiimē tē ōntanjfē, meeminatii ca dā nwanjuunē agyanētii. Ma madiigērē enjatiē ēsē, agi kanē nē tii ka tii *bariya dē baawēda. ²⁶ Amma ma unē, pooshi ka dānē ha'ē ahadoonē. Taa wu patē mwayi ndzaanē ka gawē ahadoonē, see a ndzaa ci ka endē slēnē goonē. ²⁷ Ha'ē taa wu patē mwayi ndzaanē ka matakējwanē ahadoonē, tyasē see a ndzaa ci ka mava goonē. ²⁸ Ha'ē nē nyi Uuzənē nga endē ēsē. Ma shi nyi, entaa ka enjē a slēnē ka nyi, amma, kaa nya slēnē ka enja, nya vēgi epinaaki ka pērapaanē dē enji lanē.”

Mbēdēpaa nē nga Yeesu dē muurēfinē bēra'i

(Mar. 10.46-52; Luka 18.35-43)

²⁹ Ma Yeesu da lyawarēnaakii a bwasee ka vērānē nga Yarikoo, dzənē nē dabaala lanē dē nē'unē tē tii. ³⁰ Tē'i muurēfinē bēra'i dasē dasē atanjala rēgwa. Makē fii tii oo'i, Yeesu ētsē ca pitēgi, wata tēya madēe ka uuratii, enjki tii, “Slandana, *jijinē nga Dawuda, nēhuu tēgunuunē geenē!”

³¹ Dabaala a wazē ka tii, enjē a ba ka tii, “Ndzāamē kēdā'ō!” Amma, ma muurēfiita, wata tēya tsakē ngērēe ka uuratii palee ka ēta, enjki tii, “Slandana, jijinē nga Dawuda, nēhuu tēgunuunē geenē.” ³² Wata Yeesu a kējāanē, ca 'wa tē tii, ca ba, “Mi cuuna moo nya dā koonā?” ³³ Tēya ba ka ci, “Slandana, nga'ē keenē, keena nēe ka ha.” ³⁴ Kē nyihē Yeesu tēgunuunati, ca tēbētē ginētii. Pii wata tēya enē ka neenē ka ha, tēya nē'u tē ci dējwa'ē.

21

Dēmōnē nga Yeesu aasākē vērānē nga Urusaliima

(Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40; Yooh. 12.12-19)

¹ Ma ētsē i Yeesu da lyawarēnaakii kēdēhē ka mbu'unē aasākē vērānē nga Urusaliima, tēya mbu'u aa Bayitifaaaji ashi ginjwē nga Zayitunē, wata ca slēkee ka hara lyawarēnaakii bēra'i ² dē banē ka tii, “Dēmō aasākē vērāatsa. Madā kē mbu'yuunē, pii ka lapaanē nuunē vamēnda gwalē da uuzēnatē. Pēryatēmē, una kira ka nyi. ³ Madā kē lēguyi endē a moonē taa ka mi cuuna pērē, bamē ka ci: 'Slandanē mwayi.' Madā kē fii ci ha'ē, ka bwaseenē nē ci koonē pii pii.”

⁴ Ma slēnyi ētsa, ka mbu'utēginē dē sētē bii anabi oo'i:

⁵ “Bamē ka enji vērānē nga *Sihiyoonā.*

‘Tsaamēmē! Wiitē nwanjwē goonē ka shinē aa hoonē!

Ēndē hanjāla nē ci,

aba'ē vamēnda nē ci, waatoo aba'ē uundzē vamēnda.’ ”

⁶ Wata lyawariitē a madē, tēya palē, tēya datē makē sētē bii Yeesu ka tii. ⁷ Tēya kira vamēndatē ba'ē uundzēkii, tēya luukutēvē kējeerēnyinatii aa ba'ētii. Wata Yeesu a ndērēvē. ⁸ Ma dabaala, kē sasafēpaa tii kējeerēnyinatii a rēgwa, hara enjē a pusha ba nga enfuginē, tēya sasafē a

20:23 20.23 Slēnē 12.2. **20:26** 20.26-27 23.11; Mar. 9.35; Luka 9.48. **20:28** 20.28 Isaa. 53.12; 1 Koor. 6.20; 7.23; Gal. 1.4; 1 Tim. 2.5-6; 1 Piita 1.18-19. **20:29** 20.29-34 9.27-30. **20:30** 20.30-31 1.1; 9.27; 12.23; 15.22; 21.9,15; 22.41-46; Mar. 10.47-48; 11.10; Luka 1.32,69; 2.11; 18.38-39; Yooh. 7.42. * **21:5** 21.5 Ma Sihiyoonā, endē'i lēmē nga vērānē nga Urusaliima. **21:5** 21.5 Isaa. 62.11; Zak. 9.9.

rægwa. ⁹ Ma dabaalatə davə, dakəŋwaciikii da daba'əkii patə, kə ɲgəree tii ka uuratii, təya ba, "Dəlanə də jijinə ɲga *Dawuda! Tə'i barəkaanə ašhi əndətə ca shi də ləmə ɲga Slandana! Dəlaamə də Əntaŋfə!"

¹⁰ Makə mbu'i Yeesu aa Urusaliima, wata vəranəkii a gwazəgi purətə, ənji patə a ləgwa, "Wu saŋə nə əndətsa?" ¹¹ Dabaala a ba, "Ma əndətsa, ci nə anabi Yeesu ətə shi daga də Nazaratu anə hanyinə ɲga Galili."

*Dzənə ɲga Yeesu aasəkə *yi ɲga Əntaŋfə*
(Mar. 11.15-19; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹² Mbu'unaakii wata ca dəməgərə aasəkə yi ɲga Əntaŋfə, ca shaabagi tə patənə ɲga ənji də fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha ɲga pəra kwaba da dəgələnyinə ɲga ənji dəfərə də bilyamasariinə, ¹³ ca ba ka ənjita, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, ma bii Əntaŋfə, 'Yi ɲga də də'wa 'wanə ənji yaaki.' Amma, ma una, agi geeginə nuunə ka yikii ka ha ɲga umbənə ɲga mahiirənə."

¹⁴ Wata muurəfinə da mahurəməsə ənjə a shi aabii Yeesu aasəkə yi ɲga Əntaŋfə, ca mbədəpaa də tii. ¹⁵ Ma madiigərə limanyinə da maliminə, kə zhima tə tii asəkətii, makə nee tii ka sə ɲga hurəshishiitə cii kəya daada, manjeevənə əsə a dzə də ka wanyanə asəkə yi ɲga Əntaŋfə, təya ba, "Dəlanə də jijinə ɲga Dawuda!" ¹⁶ Wata təya ləgwa ka Yeesu, "Agi fanə nə hə sətə ci manjeeviitə a ba see?" Yeesu a ba ka tii, "Awa, agi fanə nə ni. Pooshi unə sha jaŋgii kunə asəkə malaaba ləkələkata? ətə bii ca, 'Kə tasəkapa ha hə tə manjeevənə da ətə ma'ə ka sa 'wanə, kaa təya dəla də hə.' " ¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a bwasee ka tii, ca gimagi asəkə vəranəkii, ca palə saakii aa Bayitaniya, ca baanə davə.

Naalaginə ɲga Yeesu tə ənfwə uudəva
(Mar. 11.12-14,20-24)

¹⁸ Pukətə hakii tsədəkə, ma Yeesu a ənya aasəkə vəranə ɲga Urusaliima, kə dīi madəfənə tə ci. ¹⁹ Wata ca lapaa ənfwə uudəvə atəŋgala rægwa, ca dzə aatsakii. Amma, malapaamə ci pookii davə, wata ba səgafə. Wata ca naalagi tə ənfuta, əŋki ci, "Pa ha poo ma'ə shəŋə!" Pii wata ənfwə uudəvətə a huurəgi hwa'ə. ²⁰ Makə nee lyawurənaakii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə. Əŋki tii, "Iitiitə daa huurəgi uudəvətə pii pii ha'a?" ²¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: madə kə gi'yuunə tə Əntaŋfə yadə hiimanə oo'i, mbu'u taa pooshi ha'ə ka dənə, əntaa wata sənə dīi nyi ka uudəvətə dənuunə tanə, amma taa ka giŋunə maa, ka mbeənə nuunə ka banə: 'Mbuduu, ha dzə ka kulagerənə aagi uunəva!' Ka dənə ha'ə əsə. ²² Madə kə gi'yuunə tə Əntaŋfə, tadə mi patə kədii unə agi də'wa, ka upaanə nuunə səkii."

Wu vii baawəda ka Yeesu
(Mar. 11.27-33; Luka 20.1-8)

²³ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə yi ɲga Əntaŋfə, ca dzəgunə ka ənja, wata madiigərə limanyinə da gayinə a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Də ɲgutə baawəda saŋə cii kwa daada uushi'iinə ha'a? Wu saŋə vii ka hə baawədatə?" ²⁴ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki uushi rəŋwə. Madə kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tadə də ɲgutə baawəda cii kya daada uushi'iina. ²⁵ Ya əna,

wu saŋə sləkee ka Yoohana kaa ca dā bapətišəma ka ənja? Əntaŋfə nii, anii ənda?" Wata təya dā mabizhinə ahadatii, təya ba, "Mi banaamə əna? Madā bii amə oo'i, Əntaŋfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii dīya? ²⁶ Amma madā kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ŋgwalii amə acii dabaala, acii ma təya, kə luuvə tii oo'i, anabi ŋji Yoohana." ²⁷ Wata əŋki tii ka ci, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." Əŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tada də ŋgutə baawəda cii kya dā uushi'iina."

Misaali də əndə da uuji ŋguyirənaakii bəra'i

²⁸ "Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo banə koonə? Tə'i əndə sha dīi da i uuji ŋguyirənaakii bəra'i. Ca dzə aabii gawəkii, ca ba ka ci: 'Uuzətsakya, duu ka slənənə asəkə tsanə ŋga inabi ənshinə.' ²⁹ Uuzətə a ba ka ci: 'Paa nyi ka dzənə.' Amma, ma daba'ə, ca baanə ka dīi, ca dzə ka sləna. ³⁰ Dii a dzə aabii dara əsə, ca ba ka ci makə sətə bii ci ka gawəkii. Uuzətə a ba ka dīi: 'Ka dzənə nə nyi dīi, daadə.' Amma, madzəmə ci. ³¹ Ya aɡi manjeeviitsa, wu saŋə slənyi sətə mwayi dəsənətəya?" Təya ba, "Gawəkii." Wata Yeesu a ba ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: ənji luu tsəkə da badawiinə ŋga makinə na ta koonə kəŋwanə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. ³² Acii ma shi Yoohana, kaa ca baarii koonə ŋunyi rəgwa ŋga nə'unə. Amma, maluuvəmuunə wabənaakii. Amma ənji luu tsəkə da badawiinə ŋga makinə, kə luuvə tii wabənaakii. Taa makə nee unə ka sətə dīi ənjitsə maa, makatəmuunə hiima ŋga luu wabənaakii."

*Misaali də bwaya aɡinə ŋga mooziinə
(Mar. 12.1-12; Luka 20.9-19)*

³³ Wata Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Fatəmə, kaa nya ba koonə əndə'i misaali. Ma sha dīi, tə'i əndə'i əndə dīi rə ŋga inaba. Ca tsatə, ca tələgi gu'u ŋga mya'ə də inaba, ca ghənəgi magərə ha ŋga nəhə uushi'inə, ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. ³⁴ Makə mbu'ya saa'i ŋga cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka ənji slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³⁵ Wata mooziitə a kəəsətə tə lyawariita, təya fəsləgi rəŋwə, təya bələgi rəŋwə. Əndə'i əsa, təya kaalatə tə ci də faariinə. ³⁶ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka hara lyawarənə palee ka ŋga təkəŋwanə də bəzəənə. Wata mooziitə a ənə ka dfanə ka tii ha'ə əsə. ³⁷ Ma daba'əkii, ca sləkee ka tii ka uuzənaakii, ca ba, 'Weewee, ka neenə nə tii ka məghərəvənə ŋga uuzənaaki.' ³⁸ Amma, makə nee mooziitə ka uuzənaakii, wata təya ba ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoome, kaama bələgi tə ci, ama zəmə ya.' ³⁹ Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba'a tsanə, təya bələgi tə ci.

⁴⁰ "Ya ətsa, madā kə gi slanda rətsa, mi dfanəkii də mooziitsa?" ⁴¹ Əŋjə a ba ka Yeesu, "Weewee bələginə bələginəkii tə bwaya aɡinyiitsa, ca vii rəkii ka hara ənji slənə pamə ətə na vii ka ci gyadafə ŋga inabaakii ka cifanəkii." ⁴² Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunə a jangii asəkə malaaba ləkələkatə kuna? ətə bii ci: 'Ma faaratə kaareə ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə. Ma ətsa, slənə ŋga Slandana.

Ma amə əsə, sə n̄ga hurəshishinə kaamə.’

[⁴³⁻⁴⁴ “Taa wu kulii aanə faaratsa, ka əbinə nə ci. Maɗa kə kulii faarakii aanə əndə əsa, ka ədəginə tɛ ci makə əmpunə.] Acii ha’ə cii kya ba koonə: ma *n̄wan̄juunə n̄ga əntan̄fə, kadə nə ənjə a n̄gərəgi acii unə, ənjə a vii ka ənjitə ca vii n̄nyi cifanə.”

⁴⁵ Fanə n̄ga maɗiigərə limanyinə da *Farisanyinə tə misaalinyiitə d̄ii Yeesu, wata t̄əya paaratəgi oo’i, agyanət̄ii cii k̄əya wabə. ⁴⁶ Wata t̄əya alə r̄əgwa n̄ga k̄əsənə tə ci. Amma t̄əya n̄gwaləgi acii dabaala, acii ma dabaala, kə luuvə tii oo’i, anabi nə Yeesu.

22

Misaali də zəmə əndzanə n̄ga da məhura (Luka 14.15-24)

¹ Yeesu a tsakə wabənə ka tii də misaali, əŋki ci: ² “Ma n̄wan̄juunə n̄ga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da n̄wan̄jutə d̄ii əndzanə n̄ga da məhura n̄ga uuzənaakii. ³ Ca sləkee ka lyawarənaakii ka dzənə ka ‘waa’wanə tə ənjitə baabii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Amma kə naanagi tii ka shinə. ⁴ N̄wan̄jutə a ənə ka sləkeenə ka hara lyawarənə də banə oo’i: ‘Kə uugi əndzanə dzəgənə, kə lii nyi uura n̄ga liinə. Taa mi patə, kə uugi tasəkanə. Shoomə əndzə’i ka zəmə əndzanə n̄ga da məhura.’ ⁵ Amma, ma ənjitə baabii ci ka tii əndzanəkii, makamə tii n̄ətii davə. Wata t̄əya palə satii. Harakii, aasəkə rə pyalə tii, harakii, ka d̄a fiiriinatii. ⁶ Hara ənjitə baabii ci ka tii əsə, t̄əya k̄əsətə tə lyawarənaakii, t̄əya cibə də tii, t̄əya b̄əələgi tə tii. ⁷ Kə b̄əzəgi səkə n̄ga n̄wan̄jutə ka shan̄jə. Wata ca sləkee ka soojiinaakii ka b̄əələginə tə mab̄ələ ənjitə, t̄əya ətsagi v̄əranatii.

⁸ Wata ca ‘waa’watə tə harii lyawarənaakii, ca ba ka tii: ‘Kə uugi əndzanə tasəkanə kamə, amma, ma ənjinə baabii nyi ka tii, mambu’umə tii bahə zəmə əndzanəkii. ⁹ Acii ha’ə, d̄əmə ka m̄etik̄etik̄ənə n̄ga r̄əgwan̄yine, una ba ka taa wu patə lapaa unə oo’i, wa ca shi ka zəmə əndzanə.’ ¹⁰ Wata lyawariitə a dzə ka baabanə taa ka wu patə lapaa tii, bwaya əndə da n̄unyi əndə patə. Wata pasə, kə nagi yi əndzanə acii ənja.

¹¹ “Makə dzəgərə n̄wan̄jwə ka tsaamə tə ənjitə ‘wii ci, ma ca nee, wiinə əndə’i əndə agitii yadə k̄əjeerənə n̄ga da məhura ashikii. ¹² N̄wan̄jwə a ləgwa ka ci: ‘Guvakya, dama gima hə aa hanə aasii yadə k̄əjeerənə n̄ga r̄əya ashikwa?’ Mashiiimə əndətə sə n̄ga jik̄əvənə ka n̄wan̄jwa. ¹³ Wata n̄wan̄jwə a ba ka lyawarənaakii: ‘Anətəmə tə ci ciinəkii da s̄ədf̄əkii patə, una kagərə tɛ ci aagi t̄əkunə. Davə tuunə ənji, t̄əya dzə də tsəb̄ə linyinətii.’ ” ¹⁴ Yeesu a uudəpaa wab̄ənaakii, əŋki ci, “Lan̄jə nə ənjitə ‘waa’wii ənji, amma gi’u nə matad̄əkii.”

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka n̄wan̄jwə *Kayisarə (Mar. 12.13-17; Luka 20.20-26)*

¹⁵ Wata *Farisanyinə a dzə ka d̄a m̄ətərək̄inə agyanə makə sətə nii t̄əya mbee ka k̄əsənə tə Yeesu agi wab̄ənaakii. ¹⁶ Wata t̄əya sləkee ka ci ka hara lyawarənət̄ii da hara ənjitə n̄ga kurəgə n̄ga *Hirudusə. T̄əya dzə ka banə ka ci, əŋki tii, “Maləma, kə shii inə oo’i, əndə goon̄ga nə hə, agi dzəgunətənə nə hə r̄əgwa n̄ga əntan̄fə də tantanyinə əsə. Paa hə ka tad̄əpaa taa n̄gutə tsarə n̄ga ənda, acii paa hə ka tsaamənə ka d̄uunuunə n̄ga ənda. ¹⁷ Ya əna, iitə nə hiimaakwa? Kə kapaa bariya gaamə kaamə

rægwa nga vii tsəkə ka ηwanjwə Kayisarə nii? Anii poosha?" ¹⁸ Asee, kə shii Yeesu bwaya hiimatii. Wata əŋki ci, "Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanjə! Mi sanjə cuuna moo təkənə tə nya?" ¹⁹ Baarimə ka nyi kwaba nga tsəkəkii." Təya ηgiragi ka ci. ²⁰ Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə nga wu ənə anə kwabana?" ²¹ Təya ba, "Ma ətsa, kəŋwaciinə nga ηwanjwə Kayisarə." Wata Yeesu a ba ka tii, "Yoo, makə ha'ə diya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntanjə sətə ndzaa ka nga Əntanjə." ²² Makə fii tii wabəətsə nga Yeesu, wata kə dāgi ka tii ka sə nga hurehishinə, təya bwasee ka ci, təya palə satii.

Ləgwanə agyanə madənə nga maməətə ənja

(Mar. 12.18-27; Luka 20.27-40)

²³ Agi uusəratə rəjwə ha'ə, *Sadukiinə a əntsahə aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shanjə. Təya ləgwa ka ci, ²⁴ əŋki tii, "Maləma, ma bii Muusa, madə kə əŋki əndə pooshi manjeevənaakii, see ndzəkəŋjuci nə ηgərə mooryafinə, kaa ca poo ka ndzəkəŋjuci ətə əŋki. ²⁵ Yoo, tə'i ndzəkəŋjushi'inə mədəfə sha dīi ganə. Gawatii a ηgərə minə, ca əntə yadə manjeevənə, ca bwasee ka minə ka ndzəkəŋjuci. ²⁶ Ha'ə slənyi də madzəgəbərə'inə da makkənə, ca'ə ka mədəfənə. Pooshi əndə upaa uuzənə ashii miita. ²⁷ Daba'atii patə, kya əntəgi dəjwa'ə. ²⁸ Ya ətsa, ya uusərə nga madənə nga maməətə ənja, makə watitə patənati ηgirə tə kya, minə nga wu sanjə ndzaanəta?"

²⁹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə kullii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkaləkətə, mashiimuunə ηgeerənə nga Əntanjə. ³⁰ Acii madə kə ma'i maməətə ənji, pooshi tii na ηgərəshi. Amma, makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ³¹ Yoo, ma agyanə madənə nga maməətə ənji əsə, majaanamuunə sətə bii Əntanjə koonə kuna? ³² Ma bii ca, 'Nyi nə Əntanjə ətə ci ləbərəhiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci.' Ma ca, ənjitə də i əpinə a matii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii." ³³ Makə fii dābaala wabəətsə ha'ə, kə dīi ka tii ka sə nga hurehishinə nə dzəgunənaakii.

**Bariyatə palee də dūunuunə*

(Mar. 12.28-34; Luka 10.25-28)

³⁴ Makə fii Farisanyinə oo'i, kə pa'əgi Yeesu ma nga Sadukinyinə, wata təya shi ka ciinə rəjwə. ³⁵ Əndə'i əndə agitii, maləmə nga bariya nə ci. Ca ləgwa uushi ama Yeesu, kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, əŋki ci, ³⁶ "Maləma, ηgutə bariya sanjə palee də dūunuunə agi bariyanyina?" ³⁷ Yeesu a ba ka ci, " 'Uuduu tə Əntanjə Slandanəku də ədzəmə rəjwə, də patənə nga əpinaaku, də patənə nga hanjəkalaaku.' ³⁸ Ətsə nə maduunə bariya, palee patə də dūunuunə. ³⁹ Bərə'inəkii də dūunuunə əsə, makə ətsə nə ci: 'Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.' ⁴⁰ Bariyanyitə bərə'a'i nə kilə nga patənə nga bariyanyinə da dzəgunənə nga anabinyinə."

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*

(Mar. 12.35-37; Luka 20.41-44)

⁴¹ Ma Farisanyinè ma'è ka ha rəjwa, wata Yeesu a ləgwa ka tii uushi, ɛŋki ci, ⁴² “Wu saŋə shii unə nɛ Aləmasiihu? Uuzənə ŋga wu nɛ ca?” Ɖŋki tii: “Uuzənə ŋga *Dawuda nɛ ci.” ⁴³ Ca ba ka tii, “Ya ɛna, maa ha'a, iitɛ dɛi daa cakɛ Malaaba Ma'yanɛ tɛ Dawuda kaa ca 'wa tɛ ci dɛ Slandanəkəya? Ma bii ca:

⁴⁴ ‘Ɖŋki Ɖntanɔ Slandanɛ ka Slandanəki, ndzaanɛ gadəvɛ da ciizəmaki.

Ka kavənɛ nɛ nyi tɛ ɛŋji daawaanaaku aatsaa sɛdɛku.’

⁴⁵ Aa makɛ kɛ 'wii Dawuda tɛ ci dɛ Slandanɛ ɛtsa, iitiitɛ dɛi ndzaanɛ Aləmasiihu ka jijinaakəya?” ⁴⁶ Wata pooshi ɛndɛ mbee ka jikəvənɛ taa dɛ ma rəjwɛ. Ndzaŋɛnɛ ka uusərakii, pooshi ɛndɛ ɛnyi ka ləgwa wabənɛ amakii ma'è acii ŋgwalənɛ.

23

*Dzalənə ŋga Yeesu tɛ ɛŋji agyanɛ *Farisanyinɛ da maliminɛ*

(Mar. 12.38-39; Luka 11.43,46; 20.45-46)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a wabɛ ka dabaala da i ka lyawarənaakii, ² ɛŋki ci ka tii, “Ma maliminɛ da Farisanyinɛ, tii nɛ ɛŋji da baawɛda ŋga dzəgunɛtɛ bariya ŋga Muusa ka ɛnja. ³ Acii ha'è, ma sɛtɛ ci tɛya ba koonɛ patɛ, tyasɛ see a dzəgunuunɛ, una nɛ'utɛ. Amma goona nɛ'u slənətii. Acii ka waazanɛ nɛ tii, amma paa tii ka slənɛtəginɛ. ⁴ Agi ŋgərəvənɛ nɛ tii ka ɛŋji mazəzəkɛ tərənɛ 'wa'è. Amma, ma tii ka nətii, taa dɛ mashiku ciinətii, paa tii ka tɛbɛtənɛ. ⁵ Patənɛ ŋga sɛtɛ ci tɛya da, kaa ɛnjɛ a shii neenɛ. Tsaaməmɛ ka kəŋwaciinətii da basatii acii məsəpaliinɛ. Tsaaməmɛ ka yipənɛ ŋga kəjeerənyinatii. Ma ɛtsɛ patɛ, agi tsakənɛ nɛ tii d'anɛ madiigərəkii ka baariinɛ oo'i, ɛŋji paslənɛ tɛ Ɖntanɔ nɛ tii dɛ tantanyinɛ. ⁶ Ma agi zəmɛ ɛndzanɛ, hatɛ ci ɛnjɛ a dʉunɛtɛ tɛ tii moonətii ndzaanɛ davɛ. Ka hatɛ da ginɛ davɛ moonətii ndzaanɛ asəkɛ kuvɛ dɛ'wanyinɛ. ⁷ Nəhəpaanɛ tɛ tii ŋga'è a luuma moonətii ɛsɛ, ɛnjɛ a 'wa tɛ tii 'Maləma'. ⁸ Amma, ma una, goona luuvɛ ɛnjɛ a 'wa tuunɛ dɛ Maləma. Acii rəjwɛ dyanɛ nɛ Maləmə goonɛ. Unɛ patɛ, ndzəkəŋushi'inɛ ŋga noonɛ nɛ nuunɛ. ⁹ Goona 'wa taa tɛ wu ganɛ a duuniya 'daadɛ', acii rəjwɛ dyanɛ nɛ Dəsənuunɛ, waatoo ɛtɛ dagyɛ. ¹⁰ Ga ɛnjɛ a 'wa tuunɛ 'slandana' ɛsɛ, acii rəjwɛ dyanɛ nɛ Slandanuunɛ, waatoo, ci nɛ *Aləmasiihu. ¹¹ Ma ɛndɛtɛ paleɛ dɛ gawuunɛ ahadoonɛ, tyasɛ see a ndzaa ci ka ɛndɛ slənənɛ koonɛ. ¹² Taa wu patɛ haŋɛtɛ naakii na, ka bərəpaanɛ nɛ ɛŋji tɛ ci. Taa wu patɛ hɛtɛtpaa naakii nɛ ɛsɛ, ka haŋɛtənɛ nɛ ɛŋji tɛ ci.”

Dzalənə ŋga Yeesu tɛ ɛŋjitɛ ca kərə ka Ɖntanɔ

dɛ bərə'i asəkətii

(Mar. 12.40; Luka 11.39-42,44,52; 20.47)

¹³ “Tɛ'i ŋgərə'wɛ ashuunɛ, maliminɛ da Farisanyinɛ! Acii ma unɛ, dɛ bərə'i asəkuunɛ cuuna kərə ka Ɖntanɔ. Kɛ pə'əgyuunɛ rəgwa ŋga dzənɛ aagi *ŋwanuunɛ ŋga Ɖntanɔ agyanɛ ɛnja, unəkii ɛsɛ, pooshi unɛ ka dəmənɛ. Ma ɛŋjitɛ ca moo dəmənɛ, pooshi unɛ agi kapaa ka tii rəgwa ɛsɛ.

22:41 22.41-46 20.30-31. **22:44** 22.44 Jab. 110.1; Slənɛ 2.33-35; 1 Koor. 15.27; Ibər. 1.13; 8.1. **22:46** 22.46 Mar. 12.34; Luka 20.40. **23:3** 23.3 Rooma 2.21-23. **23:5** 23.5 Shig. 13.9; Dzək. 6.8; Baan. 15.38-39; Mat. 6.1. **23:8** 23.8 Yooh. 13.13. **23:11** 23.11 20.26-27; Mar. 9.35; 10.43-44; Luka 9.48; 22.26. **23:12** 23.12 Jab. 75.8; Mat. 18.4; Luka 1.52; 14.11; 18.14.

[14 “Tə'i ɲgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Agi luutənə nuunə uushi'inə ɲga mooryafinə, una da ka tii magərə də'wa ka ənjə a shii dəlanə duunə. Acii ha'ə, maduunə dzalənə nuuna upaa.] 15 Tə'i ɲgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii agi ɲgəjutəginə nuunə də hanyinə da uunəvənyinə patə koonə upaa də əndətə ca nə'u tuunə. Amma, mada kə upaa unə, una dʒeegi ka ci ka əndə ɲga gunə palee ka noonə na.

16 “Tə'i ɲgəra'wə ashuunə, unə ənji kərə ənja! Muurəfinə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i: ‘Mada kə ji'i əndə də *yi ɲga Əntanfə, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, mada kə ji'i əndə də əndzənə ɲga yi ɲga Əntanfə, ka kəsənə nə jidəkii tə ci.’ 17 Madiikə ənja, muurəfinə! Ngutə sanə palee də məghərəvəna? Əndzənə nii, anii yi ɲga Əntanfə ətə geegi ka əndzənə malaabakəya? 18 Agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i: ‘Mada kə ji'i əndə də ha ɲga da sataka, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, mada kə ji'i əndə də satakətə kavə ənji aagyanəkii, ka kəsənə nə jidəkii tə ci.’

19 Una! Muurəfinə nuunə! Ngutə sanə palee də məghərəvəna? Sataka nii, anii hatə ci ənjə a da sataka ətə ca geegi ka satakakii malaabakəya? 20 Acii ha'ə, taa wu patə ji'i də 'wa ləmə ɲga ha ɲga da sataka, kə ji'i ci də taa mi patə davə ətsa. 21 Ha'ə nə yi ɲga Əntanfə əsə. Taa wu patə ji'i də ci, kə ji'i əndəkii də ci da də Əntanfə ətə asəkəkii. 22 Taa wu patə ji'i də 'wa ləmə ɲga dadagyə, kə ji'i ci də dəgələ ɲwanuunə ɲga Əntanfə da də ci ətə dasə asəkəkii.

23 “Tə'i ɲgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Agi viinə nuunə zaka ɲga ɲunyi banyinə kama kama, amma una bwasee ka nə'utə tə tantanyitə dzəgunənə ɲga *bariya, waatoo, slənə uushi də rəgwakii, da nəhə təgunuunə ɲga ənja, da goonɲaanə. Wiitə səndə dəbee danuunə, amma ga ca zaanə koonə əsə nə vii zaka. 24 Unə ənji kərə ənja, muurəfinə nuunə! Wanuunə ka dəməgi kanshaginə agi sə ɲga sanə goonə, accii ga ca gi aasəkuunə. Amma una ndagərə ɲgyalooba.

25 “Tə'i ɲgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Agi bəəzəginə nuunə ba'ə ɲga kərə da ɲga kwalaka, amma, ma dasəkətii, pasə accii uushi'inə ɲga əmbanə da suunanyinə. 26 Muurəfə ɲga Farisa! Bəəzəgi səkə ɲga kərə da kwalakə zəku'i. Mada kə dīi hə ha'ə, ka ndzaanə nə ba'əkii camə əsə.

27 “Tə'i ɲgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Makə gu'u əndə nuunə. Ma da makii, dagwakii ɲga'ə. Amma, ma da səkəkii, pasə accii ilənyinə da mabəslə wunyinə. 28 Ha'ə nuunə makə ətsa. Ma daba'ə unə, ɲga'ə nuunə akəɲwacii ənja. Amma, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə, ma'waslyakə ənjə nuunə.”

Banə ɲga Yeesu tə makə sətə nə ənjə a dzalə

*tə maliminə da *Farisanyinə*

(Luka 11.47-51)

29 “Tə'i ɲgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Agi ghənətənə nuunə nə ɲga gu'u ɲga anabinyinə ɲga'ə, una hadətəgi ɲga'ə tə gu'unyinə ɲga ənjitə ndzaa yadə idəpaa uushi ashitii, 30 una ba: ‘Maci ma saa'i ɲga i

dəsənaamə, da i amə saa'ikii, kadā əntaa da i amə biilə anabinyinə.'

³¹ Ha'ə vii unə seeda agyanə noonə nə oo'i, manjeevənə n̄ga ənjitə bəələgi tə anabinyinə nuunə. ³² Makə ha'ə mwayi unə dəya, dəmə aakəŋwa də daada sətə n̄ji dəsənuunə a daada! ³³ Ya unə rəhunyinə, manjeevənə n̄ga rəhunyinə, iitə taa mbeenuunə ka mbərədənə acii kanə tuunə aagi guna?

³⁴ "Aci ha'ə, fatəmə: ka sləkeenə nə nyi koonə ka anabinyinə da macicirə ənja da hara maliminə. Ka bəələginə nuunə harakii agitii, una gwa'avə harakii aashi ənfwa, una fəslə harakii asəkə *kuvə dəwanyinə goonə, una laakəgi tə tii ka vərə ka vərə. ³⁵ Aci ha'ə, agyanuunə nə gəŋwanə n̄ga bəələ tə ənji goongə patə, n̄janənə ka bələnə tə əndə goongə Habiila, ca'ə ka bələnə tə Zakariya uuzənə n̄ga Barakiya. Ma ca, ahada maduunə kuvə n̄ga Əntanfə da ha n̄ga dā sataka bələgyuunə tə ci.

³⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə: ətsə patə, ka kulaanənə nə dzalənəkii ka ənji n̄ga zamanana."

Uudənə n̄ga Yeesu tə ənji Urusaliima
(Luka 13.34-35)

³⁷ "Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bələgyuunə anabinyinə, kə kaalatuuənə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntanfə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa n̄ga dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənətə aatsatə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁸ Aciikii, ka ndzaanə nə yi n̄ga Əntanfə gbəŋə yadə əndə davə.

³⁹ Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shəŋə, ha'ə mbu'yanə uuseratə nuuna ba oo'i: "Tə'i barəkaanə ashī əndətə ca shi də ləmə n̄ga Slandana! "

24

*Wabənə n̄ga Yeesu agyanə uulagi *yi n̄ga Əntanfə*
(Mar. 13.1-2; Luka 21.5-6)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dəməgi asəkə yi n̄ga Əntanfə. Ma ca palə, lyawarənaakii a dzə aabiikii ka baarii ka ci makə sətə ghənyi ənji maduunə yikii. ² Amma Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə nee unə ka uushi'iitsə patə nii? Tantanyinə cii kya ba koonə: taa rəŋwə, pooshi faara na mbədəanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə."

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə n̄ga duuniya
(Mar. 13.3-13; Luka 21.7-19)

³ Kə gi Yeesu ka ndzaanə dasə anə giŋwə n̄ga Zayitunə, wata lyawarənaakii a shi aabiikii, tii daanətii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Bawə keenə guci saŋə nə ətsə ha'ə a dā. Mi saŋə na slənə ka baariinə oo'i, saa'i n̄ga ənyanaaku da uudənə n̄ga duuniya uugi mbu'yana?" ⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁵ Aci tə'i ənji laŋə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya n̄juusləgi də hara ənji laŋə a rəgwa. ⁶ Kadə nuuna fa habara n̄ga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Aci ma ətsa, weewee ka dānə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə n̄ga duuniya. ⁷ Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. N̄wanjuunə a pa da əndə'i n̄wanjuunə. Kadə nə

madəfəne a kula, gəgədzəne n̄ga hanyinə a daada taa dama patə. ⁸ Ma ətsə patə, makə 'watəginə n̄ga bərakənə ətsa.

⁹ "Ma ka saa'ikii, kadə nə ənjə a kəəsə tuunə, təya kavə tuunə aacii hara ənji kaa təya cibə duunə, ənjə a bəələgi tuunə. Ənji shin̄kinə patə, kadə nə təya ushapaa tuunə putə n̄ga nə'unə goonə tə nyi. ¹⁰ Lan̄ə nə ənjitə na təkuree ka sə'watənə ka saa'ikii. Kadə nə təya n̄suləgi, təya tan̄əgi magənuura n̄ga hara ənji, təya kaaree ka hara ənji. ¹¹ Lan̄ə nə majirakinə n̄ga anabinyinə na shigi, təya n̄uusləgi də hara ənji lan̄ə.

¹² Putə n̄ga tsakənə n̄ga slənə bwaya bwayaanə, tə'i ənji lan̄ə ətə nə uudənə a əpigə a ədzəmətii. ¹³ Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə. ¹⁴ Ma n̄nyu habara agyanə *n̄wan̄uunə n̄ga Əntanjə əsə, ka waazanə nə ənji asəkə patənə n̄ga duuniya, ka seedanə ka patənə n̄ga ənji shin̄kinə. Ma daba'əkii, ka mbu'yanə nə muudinə n̄ga duuniya ha'ə."

Cibətə palee də əjjinənə

(Mar. 13.14-23; Luka 21.20-24)

¹⁵ "Ka neenə nuunə ka ma'əjjinə uushi ətə palee. Ci wabi *anabi Daniyalə anəkii. Kadə na kənaənə anə malaaba ha. (Ma əndətə ca jan̄ga, wa ca paaratəgi n̄ga'ə.) ¹⁶ Madə kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə n̄ga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aanə gin̄unyinə. ¹⁷ Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka n̄gərəənə uushi. ¹⁸ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka n̄gira kəjeerənaakii. ¹⁹ Tə'i n̄gərə'wə agyanə maki d̄asəkiinə da n̄ugiginə ka saa'ikii. ²⁰ Kədiimə acii Əntanjə, acii ga huyinəkii a d̄ii agi vyanə taa uusərə əpisəka. ²¹ Acii ma cibətə na kula ka saa'ikii, ci na palee patə də bwaya bwayaanə, pooshi tsarəkii sha d̄ii shan̄ə makə tagii Əntanjə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi tsarəkii na d̄a shan̄ə ma'ə əsə. ²² Maci pooshi ətə galee Əntanjə ka saa'ikii, kadə pooshi əndə shin̄kinə ca mbədfə. Amma, acii putə n̄ga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²³ "Maa kə bii əndə koonə: 'Waanə Aləmasiihu ganə' taa 'Waatə Aləmasiihu gatə', goona luuvə. ²⁴ Acii kadə nə aləmasiihun̄yinə da anabinyinə n̄ga jirakənə a shigi, təya daada sə n̄ga hurəshishinə ka shan̄ə, kaa təya shii n̄uusləgi də ənja. Maci ka mbeənə nə tii maa, da i matadə ənji n̄ga Əntanjə. ²⁵ Buurətəmə n̄ga'ə! Acii kə bagi nyi koonə daga saa'ikii ma'ə mambu'yanə. ²⁶ Acii ha'ə, madə kə bii ənji koonə oo'i: 'Waatə də bilə!' goona dzə aa dəvə. Taa madə bii ənji koonə oo'i: 'Waanə a kumu', goona luuvə. ²⁷ Acii ma shine n̄ga *Uuzənə n̄ga ənda, pan̄gəranə a babara makə sətə ci vənə a pyapidə, ca bərəgi səkəntanjə taa dama patə, ndzanənə da tsaan̄wə ca'ə aa də waka, ha'ə nii kəya shi. ²⁸ Ka hate d̄ii mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na."

Ənyanə n̄ga Uuzənə n̄ga ənda

(Mar. 13.24-27; Luka 21.25-28)

²⁹ "Ma pii daba'ə cibənyiitsa, ka əndəginə nə uusərə, pooshi ləgidə ka bərənə, tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka gan̄gəzənə nə taa mi patə

24:7 24.7 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2. **24:9** 24.9-14 10.17-22; Yooh. 16.1-4. **24:9** 24.9 5.11.

24:10 24.10 10.35; Luka 12.52-53. **24:11** 24.11 7.15. **24:12** 24.12 2 Tim. 3.1-5. **24:13** 24.13 Səniinə 13.10. **24:14** 24.14 28.19. **24:15** 24.15 Dan. 9.27; 11.31; 12.11. **24:17** 24.17-18 Luka 17.31. **24:21** 24.21 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. **24:23** 24.23-25 Luka 17.23-24. **24:24** 24.24 24.5; 7.15; Səniinə 13.13-14. **24:27** 24.27 24.30,37; 25.31; 1 Koor. 15.23; 1 Tees. 3.13; 4.15; 2 Tees. 2.1,8; Yak. 5.7-8; 2 Piita 3.4; 1 Yooh. 2.28. **24:28** 24.28 Ayb. 39.30; Səniinə 19.17-18.

asəkəntaŋfə. ³⁰ Ka saa'ikii nə ɔnjə a nee agintaŋfə ka sətə ca baarii oo'i, Uuzənə ŋga ɔndə ca shi. Ɖnji *duuniya patə a tuu, tɔya tsaamə tə Uuzənə ŋga ɔndə ca jima agyanə kurabiinə dadagyə, də baawəda da məghərvənə laŋə, ³¹ ca sləkee ka malaa'ikanyinaakii, tɔya ɔdə uutəma ɔtə ca wazə də ŋgeerənə, tɔya dzaadzətə də patənə ŋga matadə ɔnjaakii, ndzaŋənə ka ɔndə'i taŋgala ŋga duuniya ka ca'ə ka ɔndə'i." *

Misaali də ɔnfwə uudəva

(Mar. 13.28-31; Luka 21.29-33)

³² "Wa ɔnfwə uudəvə a ka koonə hiima. Madə kə nee unə wiitsə kə 'watəgi ɔnənə, yoo, kə shii unə ɔtsə, kədəhə nə mətsətsəfə ka dənə. ³³ Ha'ə ɔsə, madə kə nee unə uushi'iitsə patə a dāada, ka shiinə nuunə ɔtsə, kədəhə nə Uuzənə ŋga ɔnda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁴ Tantasyinə cii kya ba koonə: ma ɔnji ŋga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madāadame patə. ³⁵ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shaŋə."

Pooshi ɔndə na shii uusəra taa saa'i

(Mar. 13.32-37; Luka 17.26-30,34-36)

³⁶ "Ma uusəra taa saa'i ŋga dənə ŋga uushi'iitsa, pooshi ɔndə shii. Malaa'ikanyinə ŋga dadagyə maa, pooshi tii shi. Ha'ə nə Uuzənə ɔsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ³⁷ Makə sətə shi dīi tə ɔnji agi zamana ŋga Nuuhu, ha'ə na dā saa'i ŋga ɔnyanə ŋga Uuzənə ŋga ɔnda. ³⁸ Ma agi zamana ŋga Nuuhu taabu'u shi ma'i tuufaənə, kə nji ɔnjə a zəmə, ɔnjə a saasa, kə nji ŋguyirənə da makinə a ŋgəərashi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. ³⁹ Pooshi ɔnji puləgi, ha'ə shi ma'i tuufaənə, ca zamagi də tii patə. Ha'ə na dā ɔsə saa'itə nə Uuzənə ŋga ɔndə a shi.

⁴⁰ "Ma ka saa'ikii, ka dzənə nə ɔnji bəra'i aasəkə rə ka sləna. Ka ŋgərəginə nə ɔnji ɔndə'i ɔndə, ɔnjə a bwasee ka ɔndə'i ɔndə. ⁴¹ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ɔdənə ka təŋwə rəŋwə. Ka ŋgərəginə nə ɔnji ɔndə'i minə, ɔnjə a bwasee ka ɔndə'i. ⁴² Acii ha'ə, kantsaamə ginə, makə dīi ci mashiimuunə taa ŋgutə uusəra nə Slandanuunə a shi. ⁴³ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii davəda, kadə ka ba'əginə nə ci də məgigi, acii ga ca gi ka ci aasii. ⁴⁴ Acii ha'ə, ma unə ɔsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shinə ŋga Uuzənə ŋga ɔnda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə ŋga shinaakii."

Ɖndə gooŋga ŋga mava

(Luka 12.41-48)

⁴⁵ "Ma ɔndə gooŋga ŋga mava, ɔndə haŋkala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ɔnji slənə ka saa'itə difə. ⁴⁶ Madə shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. ⁴⁷ Tantasyinə cii kya ba koonə: ma mavata, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə ŋga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁸ Amma mbu'u ka banə nə bwaya mava də səkəkii oo'i: 'Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə.' ⁴⁹ Wata ca ndzaŋə fəslənə tə hara maviinə makə ci, ca zəmə, ca saasa

24:29 24.29 Isaa. 13.10; 34.4; Hag. 2.6,21; 2 Piita 3.10,12; Səniinə 6.12-14. **24:30** 24.30 Zak. 12.10-14; Dan. 7.13-14; Mat. 24.27; 26.64; Mar. 14.62; Səniinə 1.7. * **24:31** 24.31 13.41; uutəma: 1 Koor. 15.52; 1 Tees. 4.16. **24:34** 24.34 16.28. **24:36** 24.36 Slənə 1.7. **24:37** 24.37-39 'Wat. 6.11-13; 7.7-13; 2 Piita 3.6. **24:42** 24.42 24.44,50; 25.13; Mar. 13.33,35; Luka 12.40; 21.36. **24:43** 24.43 1 Tees. 5.1-2; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3. **24:45** 24.45-47 25.21-23. **24:48** 24.48 2 Piita 3.4.

ənvwə tii da ənji sa ənvwa. ⁵⁰ Amma ka shine nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə n̄ga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. ⁵¹ Ka dzaləne nə slandanəkii tē ci dē n̄gwaan̄gwa'əne, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da n̄ga ənjitə ca kərə ka ɛntan̄fə dē bərə'i asəkətii. Davə tuunə ənji, təya tsəbə linyinətii."

25

Misaali də uuji kadəmiinə pu'u

¹ "Ma ka saa'ita, ka ndzaanə nə n̄wan̄juunə n̄ga dagyə makə sətə sha d̄ii tē uuji kadəmiinə pu'u. Ma təya, kə fə'i tii garəkuwanyinatii, təya dzə aa ha dagwa madfanə ka gənjunə dē ci. ² Tufə agitii, madfiikəkii nə tii. Tufə əsə, macicirəkii nə tii. ³ Ma madfiikəkiinyiita, kə n̄gərəənə tii garəkuwanyinatii yadə əgəənə hara maara. ⁴ Amma, ma macicirəkiinyiita, kə n̄gərəənə tii maarənyinatii. ⁵ Makə səkəpaa dagwa madfanə na, kə zhikuki tii patə, təya kwaalagi aa n̄nyii.

⁶ "Ma ətsə ahada vəda, ənjə a wazha dē banə: 'Waanə dagwa madfanə! Shigimə ka luuginə tē ci!' ⁷ Wata uuji kadəmiitə a madə patə ka hadatəgi dē garəkuwanyinatii. ⁸ Wata madfiikə uuji kadəmiitə tufə a ba ka macicirəkiita: 'N̄diimə keenə maarə gi'u. Wiinə gunə ka mətəginə asəkə garəkuwanyinə geenə.' ⁹ Amma macicirə uuji kadəmiitə a ba ka tii, əŋki tii: 'Yaci pooshi na mbu'u kaamə pata? Ma danuunə, dəmə ka iracii noonə aa luuma.' ¹⁰ Wata kə pyalə madfiikə kadəmiitə ka iracii maarəkii. Ma təya palə ha'ə, wata dagwa madfanə a mbu'ya. Ma uuji kadəmiitə matasəkakii, kə dəməgərə tii atsaa dagwa madfanə ka zəmə əndzanə n̄ga rəya. Ənjə a pa'əgi makuva. ¹¹ Ma daba'əkii, harakiitə tufə a jiga, təya dza makuva, təya ba: 'Slandana, Slandana! Wunəgi keenə makuva!' ¹² Amma dagwa madfanə a ba ka tii, əŋki ci: 'Tantanyinə cii kya ba koonə: mashiimə nyi tuunə.' "

¹³ Wata Yeesu a uudəpaa wabənaakii, əŋki ci, "Nəhəmə, acii mashiimə uusəra taa saa'i."

Misaali də lyawarənə makkə (Luka 19.11-27)

¹⁴ "Ma n̄wan̄juunə n̄ga dagyə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə sha d̄ii tē əndə'i əndə da lyawarənaakii makkə. Ma ca madə kaa ca palə oogə, ca 'waa'watə lyawariitaakii, ca ba'avə uushi'inaakii aaciitii. ¹⁵ Ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə da n̄geerənatii. Waatoo, ca vii ka əndə'i pamə tufə. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə bərə'i. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə rənjwə. Ma daba'əkii, ca madə, ca palə oogə. ¹⁶ Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə, masəkəpaamə ci na. Pii ca dzə ka da dē fiiriinə, ca upaa riiba n̄ga pamə tufə aagyanə əta. ¹⁷ Ha'ə d̄ii əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bərə'i əsə. Ca upaa riiba n̄ga pamə bərə'i aagyanə əta. ¹⁸ Amma, ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rənjwə, ca dzə, ca tələgi gu'u, ca umbee ka kwaba n̄ga slandanəkii davə.

¹⁹ "Ma daba'ə baanə lan̄jə, wata slandanətii a ənya aasii. Ca ləgwa amatii taa mi d̄ii tii ka ci dē gənaakii. ²⁰ Wata əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə a shi aakənjwacii slandanəkii, ca vii ka ci hara pamə tufə, əŋki ci:

'Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə tufə, nya dzə ka da fiiriinə də ci. Wiinə riiba tufə ətə upaa nyi aagyanəkii.' ²¹ Əŋki slandanəkii ka ci: 'Nga'ə dīi, kə kuyirii nyi tə hə. Njuniy əndə slənə nə hə, əndə goonɣa. Kə dīi hə goonɣaanə agi da fiiriinə də magi'u kwaba. Acii ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malanəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka da moodfasəkə da nyi.' ²² Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i, kə shi ci, ca ba ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə bəra'i. Wiinə riiba bəra'i ətə upaa nyi aagyanəkii.' ²³ Əŋki slandanəkii ka ci: 'Nga'ə dīi, kə kuyirii nyi tə hə. Njuniy əndə slənə nə hə, əndə goonɣa. Kə dīi hə goonɣaanə agi da fiiriinə də magi'u kwaba. Acii ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malanəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka da moodfasəkə da nyi.' ²⁴ Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəɣwə, kə shi ci əsə, əŋki ci ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə shii nyi, ma ha, marɣwa'ə ɣɣwa'ə əndə nə hə. Ma moonəku, see a upaa hə cifanə ka hatə maləgamə hə davə, ha dzatəgi ka hatə mabu'umə hə davə. ²⁵ Acii ha'ə, kə ɣɣwaləgi nyi, nya dzə ka umbee ka kwabaaku a gu'u. Wiinə kwabaaku.' ²⁶ Wata slandanəkii a ba ka ci, əŋki ci: 'Bwaya əndə slənə nə hə, manyada! Kə shii hə oo'i, ka upaanə nə nyi cifanə ka hatə maləgamə nyi davə, nya dzatəgi ka hatə mabu'umə nyi davə. ²⁷ Mada ha'ə dīi, paa hə dīi nga'ə. Maci taa ma dīi hə, ha dzə ka shigaginə ka hatə ci ənjə a zhi'igyə də gəna, kadā kə shi nyi ka luunə saaki da i riibakii.' ²⁸ Slandanəkii a ba ka hara ənji slənaakii: 'Luugimə pamətsə rəɣwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii. ²⁹ Acii, ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə, kaa ca shii danə lanə aciikii. Amma, ma əndətə dīi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ³⁰ Ma mazabə əndə slənətsa, ɣɣərəmə tə ci, una kəgərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə ənji, təya tsəbə linyinətii.' "

Da ɣəɣwanə ɣɣa muudinə

³¹ "Mada kə shi Uuzənə ɣɣa əndə da malaa'ikanyinaakii patə agi məghərəvənə ɣɣa ɣwanjuunaakii, ka ndzaanə nə ci dasə agyanə dəgələ ɣwanjuunaakii. ³² Ənjə a dzatəgi tə patənə ɣɣa ənji a duuniya aakəɣwaciikii. Ca təkəe ka tii kurəgə bəra'i, makə sətə ci magəra a ɣɣwadəgi baɣiinə agi uuhinə. ³³ Ca kapaa tə ənji goonɣa da ciizəmakii. Ma ənji 'waslyakəənə əsə, ca kapaa tə tii da madzənəkii. ³⁴ Wata ɣwanɣwə a ba ka ənjitə da ciizəmakii, 'Shooma, unə ənə daanə Daadə koonə barəkaanə. Shoomə koonə luu barəkaanə ɣɣa ɣwanjuunə ətə dəkəpaa ci koonə daga 'watəginə ɣɣa duuniya. ³⁵ Acii kə shi madəfənə a dīi tə nyi, kə ndii unə ka nyi zəma. Kə dīi meegiirənə tə nyi, una ndii ka nyi ma'inə. Kə dīi nyi mu'umuunə, una luu tə nyi aa hoonə aasii. ³⁶ Kə dīi purəkinə tə nyi, una ndii ka nyi sə ɣɣa umbee də purəkinə. Kə gwakə nyi ka bwanea, una dzə ka nəhəpaanə tə nyi. A furəshina nji nyi, una dzə ka nəhəpaanə tə nyi.' ³⁷ Wata ənji goonɣa a ləɣwa ka ci, 'Slandana, guci shiina nee ka hə ka madəfənə, ina vii ka hə zəma? Guci nee inə ka hə ka meegiirənə, ina vii ka hə ma'ina? ³⁸ Guci əsə nee inə ka hə mu'umə, ina luu tə hə aa heenə aasiya, taa hə də purəki, ina vii ka hə sə ɣɣa umbee də purəkina? ³⁹ Guci əsə nee inə ka hə gwakə taa a furəshinə, ina dzə ka nəhəpaanə tə ha?' ⁴⁰ Nwanɣwə a ba ka tii, 'Tantanyinə cii kya ba koonə:

tada guci patê dîi unê ha'ê ka rəŋwə agi ɛnjitê pooshi da məghərəvənə akəŋwacii ɛnja, amma ndzəkəŋushi'inəki nê tii, ka nyi dîi unê ɛtsa.'

⁴¹ "Ma daba'əkii, ca ba ka ɛnjitê da madzəkəkii ɛsə: 'Dzəgimə aɓiiki, manaalya ɛnja, dɛmə aagi gunə ɛtə ɛtatə ɛnji ka *Seetanə da malaa'ikanyinaakii. ⁴² Acii kə kəshi madəfənə tə nyi, amma pooshi unê ndii ka nyi zəma. Kə kəshi meegiirənə tə nyi, amma pooshi unê ndii ka nyi ma'inə. ⁴³ Kə dîi nyi mu'umuunə, amma kə kaaree unə ka luunə tə nyi aa hoonə aasii. Kə dîi purəkinə tə nyi, amma kə təkuree unə ka ndii ka nyi sə ŋga umbee də purəkinə. Gwakə nji nyi da a furəshina, amma kə təkuree unə ka dzənə ka nəhəpaanə tə nyi.' ⁴⁴ Amma təya ləgwa ka ci, ɛŋki tii: 'Slandana, guci saŋə nee inə ka hə də madəfənə taa meegiirənə kə kəshi tə hə, taa hə mu'uma, taa hə də purəkya, taa hə gwaka, taa a furəshina, amma kə təkuree inə ka tsakənə tə ha?' ⁴⁵ Wata ŋwanwə a ɛŋgi ka tii, ɛŋki ci: 'Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə pooshi unə dîi ka ɛnjitə pooshi da məghərəvənə akəŋwacii ɛnja, ka nyi təkuree unə ka ɛnə ɛtsa.' ⁴⁶ Ma ɛnjita, ka kərənə nə ɛnji tə tii aagi dzalənə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Amma, ma ɛnji goonŋa, ka kərənə nə ɛnji tə tii ka ɛpinə ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə."

26

Alə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu

(*Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53*)

¹ Makə uudəpaa Yeesu dzəgunə ka ɛnji patənə ŋga uushi'iitsa, ɛŋki ci ka lyawarənaakii: ² "Kə shii unə, ma cifədoorə, uusəra ŋga *Pasəka. Ma nyi, Uuzənə ŋga ɛnda, ka viinə nə ɛnji tə nyi ka gwa'avə aashi ɛnfwa."

³ Ma ka saa'ikii, kə dzii madiigərə limanyinə da gayinə də nə asii ga gawə ŋga limanyinə patə, waatoo, asii ga Kayafasə. ⁴ Təya anə uura ŋga kəsətənə tə Yeesu yadə shiinə ŋga ɛnja, ɛnjə a bələgi tə ci. ⁵ Amma təya ba, "Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ɛnjə a madəe ka panə."

Bəzəpaanə tə Yeesu də urəɟya də Bayitaniya

(*Mar. 14.3-9; Yooh. 12.1-8*)

⁶ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya asii ga Simoonə ɛtə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci, ⁷ ma ca adə zəma, wata ɛndə'i minə a dzə aɓiikii da i ɛbwə urəɟya aciitə. Ma urədita, ŋga mandalə kwaba. Wata kya dzə, kya ɛjivə aanə Yeesu. ⁸ Amma, makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə zhimagi tə tii asəkətii, ɛŋki tii, "Ka mi saawee ki ɛtsa? ⁹ Maci dərəmaginə dərəmagi ɛnji də urəditsa, kadə kwaba lanə nji ɛnjə a upaa anəkii, ɛnjə a təkəpaa kwabakii ka maaghiinə." ¹⁰ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba, wata ɛŋki ci ka tii, "Ka mi cuuna kavə tə miitsə ka buurə uushi'inə kwa? Acii ma sətə dîi ki ka nyi, ŋnyukii ka shaŋə. ¹¹ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Amma, ma nyi, paa nyi na ndzaanə aɓii unə. ¹² Ma ɛjivə ki urəditsə aashiki ku'u, kə dîi ki ha'ə ka tasəkətə shishinəki ka ŋgəfənə. ¹³ Tantanyinə cii kya ba koonə: tadə da nə ɛnjə a waaza Nunyi Habaranə asəkə duuniya patə, ma sətə dîi ki, ka wabənə nə ɛnji anəkii ka buurətənə də ki davə."

Luuvənə ŋga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja

(Mar. 14.10-11; Luka 22.3-6)

¹⁴ Ma daba'əki, ɛrəwə agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, ətə dīi ləməkii Yahuda Isəkariyoota, a madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, ¹⁵ ca ba ka tii, "Madə vii nyi koonə tə Yeesu, iitə sanə viinuunə ka nya?"

Wata təya ɓaanagi kwaɓa tibisə makkə pu'unə,* təya vii ka ci. ¹⁶ Daga saa'ikii 'watəgi Yahuda tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinə tə Yeesu ka tii.

Zəmə əndzanə ŋga Pasəka

(Mar. 14.12-21; Luka 22.7-14,21-23; Yooh. 13.21-30)

¹⁷ Ma ka təkəŋwanə ŋga uusəra ŋga *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəŋanə, kə shi lyawarənə ŋga Yeesu aabiikii, əŋki tii, "Da daa moonəku ina dzə ka dzəgə ka hə əndzanə ŋga Pasəka?" ¹⁸ Əŋki ci ka tii, "Dəmə aasəkə vərənə aa ha zana, una ba ka ci: 'Ma bii Maləmə tuu, kə uugi saa'yaaki ɗanə kədəhə. Ma nyi da lyawarənaaki, gaku asii niina zəmə əndzanə ŋga Pasəka.' " ¹⁹ Wata lyawarənə ŋga Yeesu a ɗatə makə sətə bii ci ka tii ɗanə, təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

²⁰ Makə dīi kədəwanə, wata Yeesu da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a ndzaanə ka zəma. ²¹ Ma təya dzə də zəmənə, kə bii ci ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja." ²² Makə fii tii ha'ə, kə ɓəzəgi səkətii ka shaŋə. Wata taɗa wu patə ahadatii, ca ləgwa amakii, əŋki tii, "Slandana, nyi kwa?" ²³ Əŋki ci ka tii, "Əndənə caama adə ka ha rəŋwə na vii tə nyi ka ənja. ²⁴ Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə nyaahə ənji agyanəki, amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma əndətə, maci mapoomə ənji tə ci, bidə ci ka ci." ²⁵ Wata Yahuda ətə vii tə ci a ləgwa, əŋki ci, "Maləma, nyi kwa?" Wata Yeesu a ba ka ci, "Hə bagi ha'ə."

Zəmə əndzanə ŋga Slandana

(Mar. 14.22-26; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-25)

²⁶ Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanɗə, ca ɓaatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, "Ndamə, una zəmə. Ma ətsa, shishinəki." ²⁷ Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inaba asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntanɗə, ca vii ka tii, ca ba, "Saasaciimə, patənə goonə. ²⁸ Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi dɛ aləkawalə ŋga Əntanɗə. Idənəkii na əjigi ka putə ŋga ənji lanə ka tifyagi dɛ 'waslyakəənyinə.

²⁹ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inaba ma'ə, see uusəratə nii kya sa kurakii doonə agi ŋwanjuunə ŋga Daadə."

³⁰ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə.

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita

(Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

³¹ Əŋki ci ka lyawarənaakii, "Unə patə, kadə nuunə a huyi ənshinə davədə, una bwasee ka nyi. Ka ɗanə makə sətə wabi Əntanɗə asəkə malaɓa ləkələkətə oo'i: 'Ka ɓələginə nə nyi tə magərə, bagiinə a təkəgi patə əsə.' " ³² Wata ca tsakə banə, əŋki ci, "Amma, madə kə madəe

* **26:15** 26.15 Ma kwaɓa tibisə makkə pu'unə, ci nə kwaɓa ŋga ɗərə də mava (Shig. 21.32). **26:15** 26.15 Shig. 21.32; Zak. 11.12; Yooh. 11.57; 13.2. **26:17** 26.17-29 Shig. 12.1-20. **26:20** 26.20-25 Yooh. 13.2,21-30. **26:23** 26.23 Jab. 41.10. **26:24** 26.24-25 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **26:24** 26.24 Jab. 22.7-8,16-19; Isaa. 53.9. **26:26** 26.26-28 1 Koor. 10.16. **26:28** 26.28 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Ibər. 7.22; 9.15-20. **26:30** 26.30 Luka 22.39; Yooh. 18.1. **26:31** 26.31 Zak. 13.7; Mat. 26.56; Yooh. 16.32.

ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə nga Galili.” ³³ Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə shanjə.” ³⁴ Əŋki Yeesu ka Piita, “Tantanyinə cii kya ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ³⁵ Piita a ba ka ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, əŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha'ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa nga Yeesu də Gyatsimani
(Mar. 14.32-42; Luka 22.39-46)

³⁶ Ma daba'əkii ha'ə, wata Yeesu a dzə da lyawarənaakii ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani. Mbu'unatii aadəvə, ca ba ka tii, “Ndzaamə gadəvə, kaa nya əntsahə aakəŋwa ka də də'wa.” ³⁷ Ca 'waanə tə Piita da manjeevənə nga Zabadiya bəra'i. Ma təya dzə, wata ca ndzanə buurə uushi'inə ka shanjə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁸ Əŋki ci ka tii, “Mabəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, una ndzaa də məgigi atsaki.” ³⁹ Ca əntsahə aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca də də'wa, “Daadə, madə ka moonə nə hə, əntsahəe ka nyi ka cibətsə akəŋwaciiki. Amma, dəwə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha də sətə kadeesəkə ka nyi.”

⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, “Iitiitə daa təkuree unə ka ndzaanə də məgigi atsaki taa nga tibisə rəŋwə dyaŋa? ⁴¹ Ndzaamə də məgigi, una də də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa nga əntanfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ŋga'ə koonə nə də gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə.”

⁴² Yeesu a ənə ka əntsahənə nga bəra'inə əsə ka də də'wa, əŋki ci: “Daada, madə pooshi rəgwa nga əntsaheenə ka cibənə anəki, yoo, sətə mwayi hə patə, wa ca də.” ⁴³ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə uugi ŋunyinə danə lanə agitii. ⁴⁴ Yeesu a bwasee ka tii, ca əntsahə, ca ənə nga makkənə ka də də'wa makə əta. ⁴⁵ Ma daba'əkii, ca ənya aabii lyawariita, ca ba ka tii, “Ma'ə unə a ŋunyi kuna, una əpi səka? Yoo, wiinə, kə uugi saa'i danə ka ənjə a vii tə Uuzənə nga əndə aacii ma'waslyakə ənja. ⁴⁶ Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaamə dzə.”

Kəsənə tə Yeesu
(Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴⁷ Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzubə da ənji daba'əkii, da i ŋgila purəŋanyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə da gayinə sləkee ka tii. ⁴⁸ Asee, ma Yahuda, ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya datə ka baarii də ci ka tii oo'i, “Ma əndətə nii kya nəhəpaa ŋga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci.” ⁴⁹ Pii wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Usa Maləma”, ca nəhəpaa tə ci ŋga'ə. ⁵⁰ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, “Guvakya, dəwə sətə kira tə hə.” Wata təya əntsahə, təya kəsə tə ci.

⁵¹ Wata rəŋwə agi əŋji ŋga Yeesu a əlyagi ŋgila purəŋanaakii, ca patsəgi liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga limanyinə. ⁵² Wata Yeesu a ba ka ci, “Ənəgərə də ŋgila purəŋanaaku. Taa wu pii də ŋgila purəŋanə, də ci bələnə əŋji tə ci naakii. ⁵³ Mashiimə hə oo'i, ka mbeənə nə nyi ka kədii tsakənə tə nyi acii Daadə, pii pii ca sləkee ka nyi kurəgənyinə ŋga malaa'ikanyinə palee ka pu'u aji bəra'i kwa? ⁵⁴ Amma, madfa kaa nya kədii tsakənə acii Daadə əna, guci dīi nə sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, tyasə ka slənənə ha'a?”

⁵⁵ Ma ka saa'ita, kə wabi Yeesu ka əŋjitə shi ka kəsənə tə ci, əŋki ci ka tii, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəŋanə ka ŋgila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə da maabə nə nyi kwa? Uusəra patə ŋji nya ndzaanə dasə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə ka dzəgūnənə ka əŋja, patə da ha'ə, pooshi unə kəshi tə nyi. ⁵⁶ Amma, ma slənyi ətsə patə, kaa malaaba ləkaləkətə ŋga anabiinə a ndzaa ka tantanyinə.”

Wata Iyawaərənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə*

(Mar. 14.53-65; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

⁵⁷ Ma əŋjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha Kayafasə gawə ŋga limanyinə. Davə dzii maliminə da gayinə də na. ⁵⁸ Ma Piita, kə gi ci də nə'unə tə Yeesu ba'ə ba'ə ha'ə mbu'i ci kura'ə aasii aa ha gawə ŋga limanyinə, ca dzə ka ndzaanə dasə da əŋji nəhə yi ŋga Əntaŋfə, kaa ca nee ka muudinə ŋga səkii.

⁵⁹ Ma madiigərə limanyinə da patənə ŋga mətərəkinə, kə ali tii wabənə ŋga jirakənə aashi Yeesu, kaa əŋjə a shii bələginə tə ci. ⁶⁰ Amma taa ŋgahi əŋji laŋə kyaara wabənyinə ŋga jirakənə aashikii, patə da ha'ə kə təkuree tii ka upaanə taa rəŋwə. Ma ka muudinə, wata əŋji bəra'i ahadatii a madətə ⁶¹ əŋki tii, “Ma bii əndətsa, tə'i ci da baawəda ŋga uulagi yi ŋga Əntaŋfə, ca ənə ka ghənətənə agi baanə makkə.” ⁶² Wata gawə ŋga limanyinə a madətə, əŋki ci ka Yeesu, “Pooshi wabənaaku ŋga jikəvənə aagyənə wabəətsə wabi əŋjitsə aashiku kwa?” ⁶³ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Wata gawə ŋga limanyinə a ba ka ci, “Wiinə kə ləbətə nyi duunə da Əntaŋfə əndə vii əpinə: bawə keenə goongga, hə nə *Aləmasiihu Uuzənə ŋga Əntaŋfə tanyi nii?” † ⁶⁴ Yeesu a ba ka ci, “Hə bagi ha'ə. Dəgyənəkii ha'ə maa, wanyinə ka banə koonə: ka neenə nuunə ka Uuzənə ŋga əndə dasə da ciizəma Əntaŋfə əndə baawəda, una nee ka ci ka jima agyənə kurabiinə dadagyo.” ⁶⁵ Makə fii gawə ŋga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, əŋki ci, “Kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntaŋfə. Gaama alə hara uushi'inə ma'ə, kə uugi ama fa bwaya sətə wabi ci. ‡ ⁶⁶ Iitə nee unə noona?” Wata əŋki tii, “Weewee, see bələginə tə ci.”

⁶⁷ Wata təya tiifə giirənə aagikii, təya dəgə tə ci, hara əŋjə a tsa ka ci meeciinə a hwahwaaməkii, ⁶⁸ təya dzə də banə ka ci, “Aləmasiihu, makə dīi ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!”

Hiweənə ŋga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mar. 14.66-72; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

26:52 26.52 'Wat. 9.6. **26:55** 26.55 Luka 19.47. **26:56** 26.56 Mat. 26.31; Luka 24.46. **26:61** 26.61 27.40; Yooh. 2.19; Slənə 6.14. † **26:63** 26.63 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mat. 27.12-14; Uuzənə ŋga Əntaŋfə: Mat. 14.33; 27.40,43; Luka 22.70. **26:64** 26.64 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. ‡ **26:65** 26.65 tsəərəgi kəjeerənə: Baan. 14.6; Ees. 9.3; geegi naakii nə... da Əntaŋfə: Leew. 24.16; Yooh. 19.7. **26:67** 26.67 Isaa. 50.6; 53.5. **26:68** 26.68 21.11.

⁶⁹ Ma ka saa'ikii, dasə nə Piita ahada ya. Wata əndə'i kadəmə a dzə, kya kəŋaanə dagyanəkii, əŋki ki ka ci, "Hə maa, rəŋwə nə hə əgi ənji ŋga Yeesu əndə Galili." ⁷⁰ Amma, ma Piita, kə hiwee ci akəŋwaciiŋ patə, əŋki ci, "Mashiimə nyi sətə cii kwa ba." ⁷¹ Piita a dzəgi a uura maya, əndə'i kadəmə a nee ka ci, wata əŋki ki ka əŋjitə davə, "Ma əndətsa, tii da i Yeesu əndə Nazaratu nji tii." ⁷² Wata ca ənə ka hiweenə, ha'ə maa də jidə, əŋki ci, "Mashiimə nyi tə əndəkii." ⁷³ Makə ta'avə gi'u əsə, wata əŋjitə kəŋə kəŋə davə a əntsahə, təya ba ka Piita, "Weewee, agitii nə hə tanyi. Wabənaaku baarəgi keenə ha'ə." ⁷⁴ Makə fii Piita ha'ə, wata ca gwanjə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əŋki ci, "Tantanyinə, mashiimə nyi tə əndətsa." Pii wata ga'ə gyaagya a wagi. ⁷⁵ Fanə ŋga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, ma taabu'u wanə ŋga gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi. Buurətənaakii ha'ə, wata ca dəməgi, ca dzə də tuunə də kiinə ka shanjə.

27

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Pilaatu*

(Mar. 15.1; Luka 23.1-2; Yooh. 18.28-32)

¹ Ma ətsə tsəfakə, wata patənə ŋga madiigərə limanyinə da *gayinə ŋga Yahudiinə a dā *mətərəkina ŋga bələginə tə Yeesu. ² Təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu ŋgwaməna.

Əntənə ŋga Yahuda

(Slənə 1.18-19)

³ Makə nee Yahuda əndətə vii tə Yeesu aacii ənji oo'i, ka bələginə nə ənji tə Yeesu, wata ca dā wakadakinə, ca ənəpaagi də kwaba tibisətə makkə pu'unə ka madiigərə limanyinə da gayinə, ⁴ əŋki ci ka tii, "Kə dīi nyi wasyakəənə ŋga vii tə əndətə yadə bwaya uushi ashikii." Wata əŋki tii ka ci, "Mi dee nə neenə dāva? Shoonaakwa." ⁵ Wata Yahuda a wa'agi kwabatə asəkə *yi ŋga Əntanjə, ca palə saakii, ca dzə ka əgəvə zə'wa a uurakii, ca əntəgi.

⁶ Wata madiigərə limanyinə a dəmətə kwabata, əŋki tii, "Ma kwabana, madəbəmə ənjə a əjigərə aasəkə mbuurə shiga ŋga yi ŋga Əntanjə, makə dīi ci kwaba ŋga əpinə ŋga ənda." ⁷ Wata təya dā mətərəkina agyanə kwabakii, təya ŋgərə, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, kaa ənjə a ŋgəəfdə mu'uminə davə. ⁸ Ci 'wii ənji babarakii "babara ŋga idəna". Ca'ə ənshinə, ha'ə nə ləmə ŋga babarakii. ⁹ Də ha'ə dīi wabənə ŋga anabi Irimiya ka tantanyinə ətə bii ci: "Wata ənjə a ŋgərə kwaba tibisə makkə pu'unə, waatoo, kwabatə luuvə hara ənji *Isərayiila dərəginə də ci, ¹⁰ təya ŋgərə kwabakii, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, makə sətə bii Slandanə ka nyi d'anə."

Yeesu akəŋwacii Pilaatu ŋgwaməna

(Mar. 15.2-5; Luka 23.3-5; Yooh. 18.33-38)

¹¹ Makə kirə ənji tə Yeesu aakəŋwacii ŋgwaməna, ŋgwaməna a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Hə nə ŋwanjə ŋga *Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə." ¹² Amma, makə rii madiigərə limanyinə da gayinə tsaa səfəkii, majikəmə ci taa rəŋwə. ¹³ Wata əŋki Pilaatu ka ci, "Paa hə əgi fa

uushi'iitse ci tɔya baaba agyanɔku kwa?" ¹⁴ Amma majikɔmɔ Yeesu ka ci taa rɔɔwɔ. Wata ca dɔgi ka ɔɔwamɔna ka sɔ ɔɔa hurɔshishinɔ ka shaɔɔ.

La ka Yeesu ɔɔɔwanɔ ɔɔa bɔlɔnɔ tɔ ci
(Mar. 15.6-15; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)

¹⁵ Taa agi ɔɔgutɔ kumɔnɔ ɔɔa *Pasɔka patɔ, kɔ sɔnaavɔ ka ɔɔwamɔna nɔ kapaa ɔndɔ furɔshinɔ rɔɔwɔ ɔtɔ ci ɔɔɔɔ a moo ɔɔɔɔ a kapaa tɔ ci ka tii. ¹⁶ Ma ka saa'ikii, tɔ'i ɔndɔ furɔshina ɔtɔ dɔii lɔmɔkii Yeesu Barabasɔ. Taa wu patɔ, kɔ shii ci tɔ ci. ¹⁷ Makɔ dzii ɔɔɔɔ dɔ na, wata ɔɔɔɔ Pilaatu ka tii, "Tɔ wu cuuna moo nya kapaa koona? Barabasɔ nii, anii Yeesu ɔtɔ ci ɔɔɔɔ a 'wa Alɔmasiihu?" ¹⁸ Acii kɔ shii ci ndilɔ ndilɔ oo'i, ma vii *ɔɔayinɔ ɔɔa Yahudiinɔ tɔ Yeesu ka ci, acii putɔ ɔɔa sɔrɔha.

¹⁹ Wata Pilaatu a ndzaanɔ dasɔ asɔkɔ dɔgɔlɔ ɔɔa la dɔ ɔɔɔwanaa'kii, minaakii a slɔkee ka ci ka wabɔnɔ dɔ banɔ oo'i, "Ma ɔndɔ ɔɔɔɔgatsa, ga ha dɔ taa mi dɔ ci, acii kɔ sɔnii nyi bwaya sɔniinɔ agyanɔkii ɔnshinɔ davɔdɔ."

²⁰ Wata madiigɔrɔ limanyinɔ da ɔɔayinɔ a ɔɔwanɔ ka tsɔkutɔ ɔɔɔɔ kaa tɔya kɔdii tɔ ci, kaa ca kyapaa ka tii tɔ Barabasɔ, ɔɔɔɔ a bɔlɔgi tɔ Yeesu.

²¹ Wata ɔɔwamɔna a ɔnɔ ka lɔɔwanɔ ama ɔɔɔɔ, ɔɔɔɔ ci, "Tɔ wu agi ɔɔɔɔɔ bɔra'i cuuna moo nya kapaa koonɔ kwa?" Wata ɔɔɔɔ tii, "Kyapaa keenɔ tɔ Barabasɔ!" ²² ɔɔɔɔ Pilaatu ka tii, "Aa mi dɔii cuuna moo nya dɔ dɔ Yeesu ɔtɔ ci ɔɔɔɔ a 'wa Alɔmasiihu?" ɔɔɔɔ tii patɔ, "Wa ɔɔɔɔ a ɔɔw'avɔ tɔ ci aashi ɔnfwɔ!" ²³ Amma ɔɔɔɔ Pilaatu, "Mi nɔ bwaya uushi dɔii ci kwa?" Wata tɔya tsakɔ ɔɔgɔrɔe ka uuratii dɔ ɔɔgɔrɔnɔ, ɔɔɔɔ tii, "Wa ɔɔɔɔ a ɔɔw'avɔ tɔ ci aashi ɔnfwɔ." ²⁴ Makɔ nee Pilaatu oo'i, pooshi uushi mbeenɔkii ka dɔnɔ ma'ɔ, amma see panɔ ca moo madɔnɔ, wata ca ɔɔgɔrɔ ma'inɔ, ca yibɔgi ciinɔkii akɔɔwacii ɔɔɔɔ patɔ, ɔɔɔɔ ci, "Pooshi wabɔnaaki agi ɔntɔnɔ ɔɔa ɔndɔtsa, shoone goone ma'ɔ." ²⁵ Wata ɔɔɔɔ ɔɔɔɔ ɔɔɔɔ, "Wa hakyɔ ɔɔa ɔntɔnaakii a ndzaanɔ oo'reenɔ da manjeevɔnɔ geenɔ." ²⁶ Wata Pilaatu a kapaa ka tii tɔ Barabasɔ. Ca kavɔ kaa ɔɔɔɔ a fɔslɔ tɔ Yeesu, ca vii tɔ ci ɔsɔ kaa ɔɔɔɔ a dzɔ ka ɔɔw'avɔnɔ tɔ ci aashi ɔnfwɔ.

Ha'unɔ ɔɔa soojiinɔ dɔ Yeesu
(Mar. 15.16-20; Yooh. 19.2-3)

²⁷ Ma daba'ɔkii, wata soojiinɔ ɔɔa Pilaatu a ɔɔgɔrɔ tɔ Yeesu, tɔya kɔrɔgɔrɔ tɔ ci aasɔkɔ yi ɔɔa ɔɔwamɔna. Soojiinɔ patɔ, tɔya dzaanɔ ka ci dɔ na, ²⁸ tɔya sɔdɔgi tɔ ci, tɔya ɔgɔvɔ ka ci ɔndɔ'i madizɔ gwada, ²⁹ tɔya ɔɔgɔrɔ dɔha, tɔya fuudɔ makɔ madinɔna, tɔya ɔɔgavɔ ka ci aanɔkii, tɔya kavɔ ka ci zala aa ciizɔmakii, tɔya ɔrɔw'waanɔ ka ha'unɔ dɔ ci, ɔɔɔɔ tii, "Wa ɔpinaaku a ɔrɔɔ aakɔɔwɔ, ɔɔwanɔ ɔɔa Yahudiina!" ³⁰ Tɔya tiifɔ giirɔnɔ aagikii, tɔya luugi zalatɔ acii'kii, tɔya dɔgɔ dɔ ci anɔkii. ³¹ Makɔ uudɔpaa tii ha'unɔ dɔ ci, tɔya ɔɔgɔrɔgi gwadata, tɔya ɔɔgavɔ ka ci naakii kɔjeerɔnɔ, tɔya kɔrɔ tɔ ci ka ɔɔw'avɔnɔ tɔ ci aashi ɔnfwɔ.

ɔɔw'avɔnɔ tɔ Yeesu aashi ɔnfwɔ
(Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)

³² Ma tɔya palɔ a rɔgwa, wata tɔya lapaa ɔndɔ'i ɔndɔ Sirina ɔtɔ dɔii lɔmɔkii Simoonɔ. Soojiinɔ a ɔɔgɔrɔvɔ ka ci ɔnfwɔ ɔɔa ɔɔw'avɔ tɔ Yeesu aashikii. ³³ Tɔya mbu'u ka ɔndɔ'i ha ɔtɔ ci ɔɔɔɔ a 'wa Gwalɔgoota, make

bana “Kəŋwə na.” ³⁴ Təya vii ka Yeesu ma'i inaba gwazə da manjgərikiki kuzəka, kaa ca sa. Makə təbətə ci, wata ca kaaree.

³⁵ Təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa, təya təkəpaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaanə. ³⁶ Wata təya ndzaa davə ka nəhənə tə ci, ³⁷ təya tsa'avə manaahə uushi dagyanəkii, waatoo, 'waslyakəətə lii ənji ashikii. Ma sətə nyaahə ənji dagyanəkii, “Ma əndənə, ci nə Yeesu, ŋwanjwə ŋga Yahudiinə.” ³⁸ Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atanjalakii, rəŋwə da ciizəmakii, əndə'i da madzənakii.

³⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, ⁴⁰ təya ba, “Hə ətsə bii ka uulaginə nə hə yi ŋga Əntanjə, ha ənə ka ghenətənə agi baanə makkə, madfa *Uuzənə ŋga Əntanjə nə hə, luupaa naaku na, ha jimagərə ashī ənfutsa!” ⁴¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə də ci, əŋki tii: ⁴² “Kə mbee ci ka luupaa hara ənji, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. Əntaa kə bii ci, ŋwanjwə ŋga *Isərayiila nə ca? Wa ca jimagərə gadəvə ashī ənfutsa, kaama vii ka ci goŋga! ⁴³ Kə kii ci nəkii oo'i, ka luupaanə nə Əntanjə tə ci. Əŋki ci əsə, Uuzənə ŋga Əntanjə nə ci. Taku kaama nee madfa kə uu'i Əntanjə tə ci, ka luupaa tə ci əndzə'i!” ⁴⁴ Ənji maabətə gwa'avə ənji tə tii atanjalakii maa, ha'ə dzaanii tii tə ci əsə.

Əntənə ŋga Yeesu

(Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)

⁴⁵ Ma ətsə uuserə takərə, kə dīi təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə dəŋə ka tibisə makkə ŋga kədəwanə. ⁴⁶ Ma ətsə bahə tibisə makkə, wata Yeesu a ŋgəree ka uurakii, ca ka vurənə, əŋki ci, “Eeli, Eeli, lyama sabakətani?”, makə bana, “‘Ya'ə Əntanjfwaakya, 'ya'ə Əntanjfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?” ⁴⁷ Wata hara ənjitə kəŋə kəŋə davə ca fa tə ci, əŋki tii, “Waatsə əndətə ka 'wanə tə *Iliya.” ⁴⁸ Əndə'i əndə agitii a huyipaa pii pii, ca dzə ka ŋgərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada, ca vii aadəgyə aama Yeesu kaa ca shibə. ⁴⁹ Amma hara ənjə a ba, “Taku zəku'i kaama nee madfa ka shinə nə Iliya ka luupaanə tə ci.” ⁵⁰ Yeesu a ənə ka ŋgəree ka uurakii, ca ka vurənə, wata əpinə a dzəgi amakii.

⁵¹ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi ŋga Əntanjə. Əntəginakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə. Hanyinə a udzə, taalanə nə faariinə. ⁵² Gu'u ənji a wuunəgi əsə, ənji ŋga Əntanjə laŋə ətə sha məətəgi, kə ma'i tii da i əpinə. ⁵³ Daba'ə makə ma'i Yeesu agi maməətə ənja, təya shiishigi asəkə gu'unyatii, təya dəməgərə aasəkə malaaba vəranə. Ma dava, kə nee laŋənə ŋga ənji ka tii.

⁵⁴ Makə nee gawə ŋga soojiinə da ənjaakii ətə ca nəhə tə Yeesu ka ganjəzənə ŋga hanyinə da sətə slənyi, kə ŋgwaləgi tii ka shanə, təya ba: “Tantanyinə, ma əndətsa, Uuzənə ŋga Əntanjə nə ci.”

⁵⁵ Tə'i makinə laŋə davə ca tsaama dzadə. Ma təya, atsa Yeesu shi tii daga anə hanyinə ŋga Galili, təya tsakə tə ci. ⁵⁶ Ahadatii nə Mariyaama Magədalina, da Mariyaama məci i Yakubu da Yusufu. Ahadatii əsə nə məci manjeevənə ŋga Zabadiya.

27:35 27.35 Jab. 22.19. **27:37** 27.37 27.11. **27:38** 27.38 Isaa. 53.12. **27:39** 27.39 Jab. 22.8; 109.25. **27:40** 27.40 26.61,63. **27:42** 27.42 27.11. **27:43** 27.43 Jab. 22.9; Mat. 26.63. **27:45** 27.45 Am. 8.9. **27:46** 27.46 Jab. 22.1. **27:48** 27.48 Jab. 69.22. **27:51** 27.51 Shig. 26.3; Ibər. 10.19-20. **27:54** 27.54 14.33; 26.63; Mar. 15.39.

*Ngəđəno tə Yeesu**(Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)*

⁵⁷ Makə dii kədəwanə, kə shi ɛndə'i ɛndə gəna ətə dii ləməkii Yusufu, ɛndə Aramatiya. Ci maa, lawarə ŋga Yeesu nə ci. ⁵⁸ Kə gi ci aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu. Wata Pilaatu a ba, wa ɛnjə a vii ka ci. ⁵⁹ Wata Yusufu a dzə, ca jimagərəgi də wə ŋga Yeesu, ca hadətə asəkə kura marəma, ⁶⁰ ca dzə ka baneenə asəkə kura gu'u ətə tələpaa ɛnji ka ci ka naakii na ashi pasla, ca dəlavə maduunə faara aama gu'ukii, ca palə saakii. ⁶¹ Ma Mariyaama Magədalina da ɛndə'i Mariyaama, davə nə tii dasə dasə akəŋwacii gu'ukii.

Ənji nəhə gu'u ŋga Yeesu

⁶² Pukyatə hakii, waatoo, *uusərə ŋga ɛpisəka, wata madiigərə li-manyinə da Farisanyinə a dzə aa ha Pilaatu ka ciinə rəŋwə, ⁶³ təya ba ka ci, "Ya'ə maduunə ɛnda, kə buurətiinə uushi: ma saa'itə majirakətə ma'ə da i ɛpinə, kə bii ci oo'i, ma daba'ə baanə makkə, ka ɛnənə nə ci ka madənə agi maməətə ɛnja. ⁶⁴ Acii ha'ə, bawə ka ɛnjə a nəhə gu'waakii ŋga'ə, see mada dzəgi baatsə makkə, acii ga lyawarənaakii a dzə ka hərətə waakii, təya ba ka ɛnja, kə ma'i ci agi maməətə ɛnja. Maa kə dii ha'ə, ma jirakətsa, ka d'ənə lanə palee ka ŋga ŋukə." ⁶⁵ Əŋki Pilaatu ka tii, "Fəđəmə soojiinə, una kərə aa dəvə. Wa təya nəhətə ŋga'ə makə sətə kadeesəkə koonə." ⁶⁶ Wata təya palə, təya dzə ka d'avə sagida ama gu'ukii, acii ga ɛnjə a wunəgi, təya kavə ɛnji nəhə gu'ukii.

28*Madətənə ŋga Yeesu agi maməətə ɛnja**(Mar. 16.1-10; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)*

¹ Ma daba'ə *uusərə ŋga ɛpisəka, ətə tsəfakə də uusərə alatə, kə gi Mariyaama Magədalina da ɛndə'i Mariyaama ka tsaamə nə ŋga gu'u ŋga Yeesu. ² Pii wata hanyinə a ganğəzə ka shaŋə, acii kə jima malaa'ika ŋga Slandanə dadagyə. Ca dalagi faaratə ama gu'uta, ca ndzaanə dasə anəkii. ³ Ma jiganaakii, bərənə nə ci makə pyapidənə ŋga vəna. Makə ɛmpuətə kəbənə nə kəjeerənaakii də tyaslyaslyaanə ɛsə. ⁴ Makə nee ɛnji nəhə gu'ukii ha'ə, udzənə nə shishinətii acii ŋgwalənə, təya kwaalagi aa panə makə maməətə ɛnja.

⁵ Wata malaa'ikakii a wabə ka makiita, ɛŋki ci, "Goonə ŋgwalə. Kə shii nyi, tə Yeesu cuuna alə, ətə gwa'avə ɛnji aashi ɛnfwa. ⁶ Paa ci ma'ə ganə, kə ma'i ci agi maməətə ɛnji makə sətə bii ci. Shoomə, nda neemə ka hatə ŋji ci pərəbə davə. ⁷ Ma d'anuunə, dəmə pii pii, una dzə ka banə ka lyawarənaakii oo'i, kə ma'i ci agi maməətə ɛnja. Ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə ŋga Galili. Davə nuuna nee ka ci. Buurətəmə sətə bii nyi koonə."

⁸ Makə fii tii ha'ə, wata təya madə pii davə, təya palə də ŋgwalənə ləbə da moodasəkə ka shaŋə, təya huyi ka kərə habarakii ka *lyawarənə ŋga Yeesu. ⁹ Pii wata Yeesu a lapaa tə tii, ɛŋki ci, "Usam!" Wata makiitə a ɛntsahətə aabiikii, təya gərə'waanə, təya kəsətə səfəkii ka paslə tə ci. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Goonə ŋgwalə, dəmə ka banə ka ndzəkəŋushi'inəki kaa təya dzə aanə hanyinə ŋga Galili. Davə nə təya nee ka nyi."

Banə ɲga ənji nəhə gu'u tə sətə slənyi

¹¹ Ma makiitə a palə, wata hara ənji agi soojiitə nja nəhə gu'utə a maɖə, təya palə aasəkə vəranə, təya dzə ka banə ka madiigərə limanyinə tə patənə ɲga sətə slənyi. ¹² Madiigərə limanyinə a dza də nə da gayinə ka ɖa *mətərəkine, təya ɲgərə kwaba laɲə, təya vii ka soojiita, ¹³ təya ba ka tii, "Ma banuuna: 'Lyawarənaakii shi ɖavəɖə, təya shi ka hərəma waakii, inə ka ɲunyinə.'" ¹⁴ Maɖa kə mbu'i habarakii aa limə ɲgwaməna, ka zə'utənə niinə də haɲkalaakii də banə, pooshi sə ɲga idəpaanə ashuunə, ina luupaa tuunə." ¹⁵ Wata soojiitə a luu kwabata, təya ɖatə makə sətə bii ənji ka tii. Ha'ə huwugi habarakii ahada *Yahudiinə ca'ə ka ənshinə.

Wabənə ɲga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntaɲə

(Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

¹⁶ Yoo, lyawarənə ɲga Yeesu pu'u aməntaɲə a palə aanə hanyinə ɲga Galili, aanə ɲiɲutə bii Yeesu ka tii dzənə. ¹⁷ Makə nee tii ka ci, təya paslə tə ci. Amma, ma hara ənji ahadatii, kə shakii tii tə ci, mbu'u əntaa ci ətsa. ¹⁸ Yeesu a əntsahə aabiitii, əɲki ci ka tii, "Kə vii Əntaɲfə ka nyi patənə ɲga baawəɖa ɖadagyə da ɲanə a duuniya. ¹⁹ Acii ha'ə, dəmə aabii patənə ɲga ənji ɲga *duuniya, una zhi'wee ka tii ka lyawarənaaki, una ɖa ka tii bapətisəma aagi ləmə ɲga Dəna, da ləmə ɲga Uuzəna, da ləmə ɲga Malaaba Ma'yanə, * ²⁰ una dzəgunə ka tii kaa təya nə'utə patənə ɲga sətə bii nyi koonə. Ma nyi, ka ndzaanə nə nyi doonə taa guci patə, ca'ə ka muudinə ɲga duuniya."

28:13 28.13 27.64. **28:16** 28.16 5.1; 26.32; 28.10. **28:17** 28.17 14.31. **28:18** 28.18 Dan. 7.14;

Mat. 11.27. * **28:19** 28.19 patənə ɲga ənji: 10.5-6; 24.14; Mar. 16.15; Luka 24.47; bapətisəma: Mat. 3.15; Mar. 16.16; Slənə 2.38; 8.36; 1 Koor. 1.13-16; Af. 4.5; Yooh. 3.22; 4.1-2; Rooma 6.3-4; Dənə, Uuzənə, Malaaba Ma'yanə: 2 Koor. 13.13.

Nunyi Habara daciai Marəkusə

Waazanə nga Yoohana əndə d'a bapətisəma

(Mat. 3.1-12; Luka 3.1-9; Yooh. 1.19-28)

¹ Wiinə 'watəginə nga Nunyi Habara agyanə Yeesu *Aləmasiihu, *Uuzənə nga Əntanjə. ² Kə dīi makə sətə bii Əntanjə ka Uuzənaakii asəkə ləkaləkatə nga *anabi Isaaya oo'i:

"Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki

kaa ca ta ka hə kəŋwanə,

ca hadatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.

³ Ka kaalanə nə ci agi bilinə, ca ba,

Hadatəginə də rəgwa ka Slandana,

Kəŋeemə ka ci ka rəgwa."

⁴ Ha'ə makə ətsə shigi Yoohana əndə d'a bapətisəma aagi bilinə. Ca waaza ka ənja, ca ba, "Uneemə ka d'a 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanjə, ənjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntanjə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə."

⁵ Wata ənji asəkə vəranə nga Urusaliima, da hara hanyinə nga Yahudiya patə a shi ka fa wabənə ama Yoohana. Təya baabagi

'waslyakəənətii, ca d'a ka tii bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ⁶ Ma

Yoohana, shiŋkinə nga ngyalooba nji ka kəjeerənaakii. Ca əgəgi ŋukii də

gyara nga kuvə'unə. Ayiwa da moozəŋa nji zəmaakii. ⁷ Ca ba ka ənja,

"Tə'i əndətə na uugya ba'ə ka shinə, dūunuunaakii palee ka naaki. Taa

zə'u nga bībinaakii, paa nyi mbu'i bahə gwanəənənə, nya pərəgi. ⁸ Də

ma'inə dīi nyi koonə bapətisəma. Amma ma ca, də Malaa'əba Ma'yanə nii

kəya d'a koonə bapətisəma."

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mat. 3.13-17; Luka 3.21-22)

⁹ Ma ka saa'ikii, kə ma'i Yeesu də Nazaratu anə hanyinə nga Galili, ca

palə aabii Yoohana. Yoohana a d'a ka ci bapətisəma asəkə gəərə nga

Urədunə. ¹⁰ Ma ca shigi ha'ə agi ma'inə, wata ca nee ka səkəntanjə

mawunəkii, Ma'yanə nga Əntanjə a jima aanəkii makə kurəkuta. ¹¹ Wata

uura nga əndə a wəbya dadagyə, əŋki ci, "Hə nə Uuzənaaki. Kə uu'i nyi

tə hə. Hə ca uudagi səkəki."

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu*

(Mat. 4.1-11; Luka 4.1-13)

¹² Ma daba'əkii, pii wata Ma'yanə nga Əntanjə a kərəgi tə Yeesu aagi

bilinə. ¹³ Baanə ənfwadə pu'unə nə ci agi bilinə. Seetanə a təbətə tə ci. Tə'i

dabanyinə agi biliita. Amma kə cakə malaa'ikanyinə tə ci.

Wanə nga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwadə

(Mat. 4.12-22; Luka 4.14-15; 5.1-11)

¹⁴ Kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa fureşhina, wata Yeesu a madə, ca

palə aanə hanyinə nga Galili. Ca dzə də waaza Nunyi Habara nga

Əntanjə. ¹⁵ Əŋki ci, "Kə uugi saa'i mbu'unə. Kədəhə nə Əntanjə ka d'a

ɲwanjuunaakii. Uneemə ka ɗa 'waslyakəənə, una baanə ka ci, una vii goonɲa ka ɲunyi Habara."

¹⁶ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə ɲga Galili, wata ca lapaa ndzəkəɲushi'inə bəra'i, təya təəmə; waatoo i Simoonə da Andərawəsə.

¹⁷ Yeesu a ba ka tii, "Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ənjə a ɗa slənə ɲga təəmə ənja." ¹⁸ Pii wata təya bwasee ka slaadatii, təya palə atsakii.

¹⁹ Ma ca əntsahēe gi'u, wata ca nee ka manjeevənə ɲga Zabadiya, waatoo i Yakubu da Yoohana, tii asəkə kumbawalatii ka haɗa də slaadatii. ²⁰ Pii wata ca 'wa tē tii, təya bwasee ka dəsənətii da ənji slənə ka tii asəkə kumbawala, təya palə atsakii.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də əndə ginaaja (Luka 4.31-37)

²¹ Ma daba'əkii, təya palə aasəkə vərənə ɲga Kafarənahumə. Makə mbu'ya *uusəra ɲga əpisəka, wata Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa, ca ndzarə dzəgunənə ka ənja. ²² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dīi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii, əntaa makə sətə ci *maliminə ɲga bariya a dzəgunə ka tii.

²³ Pii wata waatsə əndə ginaaji asəkə kuvə də'watii, ²⁴ ca ka vurənə, əɲki ci, "Yeesu əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba əndətə sləkee əntarɲə nə hə." ²⁵ Wata Yeesu a la ɲguruunə ka ginaajita, əɲki ci, "Ndzaawə kəɗa'ə! Dzəgi ashi əndətsa!" ²⁶ Wata ginaajitə a udzətə tē əndətə, ca kagi vurənə, ca shigi ashikii. ²⁷ Kə dīi ka ənji patə ka sə ɲga hurəshishinə ka sharə, təya ba ahadatii, "Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma ətsa, kura dzəgunənə. Taa ginaajinyinə maa, agi wazənə nə ci ka tii də baawəɗa, təya fa tē ci." ²⁸ Pii wata habaraakii a huwugi taa dama patə anə hanyinə ɲga Galili.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də ənji bwaneə lanə (Mat. 8.14-17; Luka 4.38-41)

²⁹ Makə shigi i Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata təya dzəgərə tii da i Yakubu da Yoohana aasii aa ha i Simoonə da Andərawəsə. ³⁰ Ma gi ci, gwakə nə sərəhu ɲga Simoonə minəkii, kə tsəfəgi shishinətə iza'u. Wata təya ba ka ci oo'i, gwakə nə ki. ³¹ Makə fii ci ha'ə, ca dzə aabitə, ca kəsətə tē ki ka ciinə, ca maɗee ka ki. Wata iza'unə ɲga shishinətə a əpigii. Ka ha'ə, kə dīi ki ka tii zəma.

³² Ma kədəwanə, ətsə kulagərənə ɲga uusəra, wata ənjə a kyaara ka Yeesu ənji bwaneə da ənji ginaaji patə. ³³ Kə jagi ənji vərəatə də nə patə aahatə aa uura mayi. ³⁴ Ca mbədəpaa də ənjitə kyaara ənji da bwaneanyinə lanə kama kama ashitii, ca lyaakagi ginaajinyinə lanə ashitii. Pooshi ci luuvə ginaajinyinə a wabə, acii kə shii tii taa wu nə ci.

Dzənə ɲga Yeesu ka waaza aanə hanyinə ɲga Galili (Luka 4.42-44)

³⁵ Ma ətsə tsəɗakə ha ma'ə mapukəmə, wata Yeesu a maɗə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə, ca ɗa də'wa. ³⁶ Makə ma'i Simoonə da hara ənjita, wata təya palə ka alənə tē ci. ³⁷ Makə lapaa tii tē ci, əɲki tii ka ci, "Agi alənə nə ənji patə tē hə." ³⁸ Əɲki ci ka tii, "Ma ɗanaamə, dzaamə ka hara vəranyinə kədə-kədəhə kaa nya waaza davə əsə. Acii ci nə sətə kira

tə nyi.” ³⁹ Wata ca wiigi'itə hanyinə nga Galili patə, ca dzə də waazanə asəkə kuvə də'wanyinatii, ca lyaakagi ginaajinyinə ashi ənja.

Mbədfəpaanə nga Yeesu də əndə uyikuzəna
(Mat. 8.1-4; Luka 5.12-16)

⁴⁰ Yoo, wata əndə'i əndə uyikuzənə a shi aabii Yeesu, ca gərə'waanə akənjwaciikii, ca kədii kaa Yeesu a tsakə tə ci, əŋki ci, “Maɗa ka luuvənə nə hə, ka mbeənə nə hə ka mbədfəpaanə də nyi, kaa nya shii ndzaanə malaabakii.” ⁴¹ Kə nyihə Yeesu təgunuunə nga əndəta, wata ca tədfapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, “Awa, kə luuvə nyi. Mbədfuu.” ⁴² Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashikii, kə mbə'i ci. ⁴³ Wata Yeesu a ba ka ci, “Duu saaku.” Amma ca ɗa ka ci bariya də ngeerənə ⁴⁴ də banə, “Fətə nga'ə, kaa nya ba ka hə, ga ha bapaa ka əndə sətə ɗii shaŋə. Amma ma ɗanəkwa, duu aa ha *limanə, ha ɓaarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daaba'əkii, ha ɗa sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi.” ⁴⁵ Amma əndətə a dzə saakii də baaba wabəətə taa dama patə yadə mbədfəpaanə taa gi'u. Putə nga ətsə ha'ə, pooshi Yeesu ənyi ka mbee ka dzənə aasəkə əndə'i vəranə ka rəgwa ginə nga ənji ma'ə. Amma kə ndzaa ci saakii agi bilinə, ənjə a shi aabiikii taa dama patə.

2

Mbədfəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mat. 9.1-8; Luka 5.17-26)

¹ Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi Yeesu aasəkə vəranə nga Kafarənahumə. Ma fii ənji asii nə ci, ² wata ənji laŋə a dzə aabiikii, pooshi ha nga zhi'iginə davə asii kura'ə a uura mayi acii laŋənə nga ənja. Ca dzə aakənjwa də waaza wabənə nga Əntanɗə ka tii. ³ Wata hara ənjə a shi da i mahurəməsə ənda, ənji ənfwadə kira tə ci. ⁴ Makə təkuree tii ka mbu'unə aabii Yeesu acii laŋənə nga ənja, wata təya ndərəgi aənə kuvətə ɗii Yeesu davə, təya tələgi ɗanə da ci. Makə tələgi tii, təya kagərə tə mahurəməsə əndətə pərəbə asəkə ədzə baanə. ⁵ Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndəta: “Uuzənaaki, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakənaaku.”

⁶ Ma dava, tə'i hara maliminə dasə dasə ka fanə, wata təya laagwa agi hiimatii, ⁷ əŋki tii, “Ka mi banəkii ha'ə kwa? Kə geegi ci ka naakii nə makə Əntanɗə. Wu sanə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə nga əndə maɗaamə Əntanɗə rəŋwə dyaŋa?” ⁸ Kə shii Yeesu hiimatii. Wata əŋki ci, “Ka mi də tsarə nga hiimatse ha'ə a nuunə kwa? ⁹ Nɗutə palee də nɗufənə saŋa? Gəɗə banə ka mahurəməsə əndətse oo'ya, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakənaaku nii, anii gəɗə banə ka ci, Maɗətə, nɗəruu ədzə baanaaku, duu saakwa? ¹⁰ Amma takumə kaa nya ɓaarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəɗa nga tifyagi 'waslyakəənə nga ənji ganə a duuniya.” Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndəta, ¹¹ “Wanyinə ca ba ka hə, maɗətə, nɗəruu ədzə baanaaku, ha palə saaku aasii.” ¹² Ma ənjə a nee patə, wata hatsə əndətə a maɗətə, ca nɗərə ədzə baanaakii, ca palə saakii aasii. Kə ɗii ka tii patə ka sə nga hurəshishinə. Wata təya ɗuunətə tə Əntanɗə, əŋki tii, “Pooshi inə sha nee ka uushi makə ətsa.”

Wanə nga Yeesu tə Leewi
(Mat. 9.9-13; Luka 5.27-32)

¹³ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu, ca palə aama uunəvə nga Galili. Wata danjkana a dzə ca dzatə də nə abiikii, ca dzəgunə ka tii. ¹⁴ Makə uugi ci dzəgunənə ka tii, ca madə, ca palə də wiigi'inə, wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə dīi ləməkii Leewi, uuzənə nga Haləfa, ci dasə asəkə kuvə nga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." Wata hatsə Leewi a madətə, ca nə'u tə ci.

¹⁵ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Leewi aasii. Tə'i *ənji luu tsəkə lanə da i hara ma'waslyakə ənji lanə ətə nyi'u tə Yeesu. Təya zəmə ka ha rəŋwə da i Yeesu da lyawarənaakii. ¹⁶ Makə nee maliminə nga kurəgə nga *Farisanyinə Yeesu a zəmə da tsarə nga ənjitsa, wata təya ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki tii, "Mi sanə dīi cii kəya zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənja?" ¹⁷ Makə fii Yeesu sətə bii tii, əŋki ci ka tii, "Pooshi mandandanə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. Ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii."

Ləgwanə agyanə suumaya
(Mat. 9.14-17; Luka 5.33-39)

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, lyawarənə nga Yoohana da i Farisanyinə, təya dfa suumaya. Hara ənjə a shi aabii Yeesu, əŋki tii, "Mi sanə dīi ci lyawarənə nga Yoohana tii da Farisanyinə a dfa suumaya, amma ma lyawarənaaku, pooshi tii agi dāna?" ¹⁹ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviinə nga dagwa madanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, mada kə gii tii ka luu madanəkəya, ka dfanə nə tii suumaya abiikii kwa? Pooshi. Maa ka hakii nə tii da i dagwa madanə, pooshi tii ka mbeenə ka dfa suumaya. ²⁰ Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a ŋgərəgi dagwa madanə abitii, saa'ikii nə təya dfa suumaya.

²¹ "Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kura kəjeerənə. Acii ka tsəmətənə nə kurakii. Ca tsakə tsagi iirəkii palee ka ətə sha tsii.

²² "Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuure kuvə'unə. Madfa kə dīi ha'a, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nga ma'i inaba. Ənjə a ətee ka ma'i inaba tii da mbuurə kuvə'unə patə. Kura ma'i inaba tii da kura mbuurə nə ndzaanə mbərə mbərə."

*Ləgwanə agyanə *uusəra nga əpisəka*
(Mat. 12.1-8; Luka 6.1-5)

²³ Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra nga əpisəka, Yeesu a pitəgi tii da lyawarənaakii da səkərə nga aləkamaara. Wata lyawarənaakii a dzə də biiyiinə aləkamaara, təya tsəbə. ²⁴ Makə nee Farisanyinə ha'a, əŋki tii ka Yeesu, "Ka mi ci lyawarənaaku a dfa sətə maviimə *bariya rəgwa nga dfanə uusəra nga əpisəka?" ²⁵⁻²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Mashimə una janġii sətə dīi *Dawuda kuna? Ma agi wanyiitə nji Abiyata ka gawə nga limanyinə, makə nee Dawuda tə'i uushi dəbēe ca upaa, kə dīi madəfənə tə tii da ənjaakii əsə, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nga Əntanfə, ca ŋgiragi burooditə dəkəpaa ənji ka Əntanfə. Ma ətsa, kə tanġi ci bariya acii əntaa taa wu patə ca adə buroodita, see limanyinə tanə. Amma kə agi Dawuda buroodita. Ca vii ka ənjaakii əsə." ²⁷ Yeesu a tsəkə banə ka tii, əŋki ci, "Ma kii Əntanfə uusəra nga əpisəka, kaa əndə a shii nafaginə. Əntaa tə

əndə kii ci kaa uusəra n̄ga əp̄isəka a nafagi də ci. ²⁸ Aci ha'a, ma nyi *Uuzənə n̄ga ənda, taa uusəra n̄ga əp̄isəkə maa, nyi nə Slandanəkii."

3

Əndə mantə ciinə

(Mat. 12.9-14; Luka 6.6-11)

¹ Ma ka əndə'i *uusəra n̄ga əp̄isəka, kə ənyi Yeesu aasəkə kuvə də'wa. Tə'i əndə mantə ciinə davə. ² Ma davə əsa, tə'i hara ənji ca alə sə n̄ga idəpaanə aşi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakənjwacii gəjwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbədəpaanə nə ci də əndətə uusəra n̄ga əp̄isəka. ³ Yeesu a ba ka əndə mantə ciita, "Madətə, kəjnaanə." ⁴ Wata ənji ci ka tii, "Iitə sanə vii bariya gaamə kaamə rəgwa n̄ga dāna? N̄ga də n̄ga'əənə uusəra n̄ga əp̄isəkə saanii, anii n̄ga də bwaya bwayaana? N̄ga mbədəpaanə də əndə saanii, anii n̄ga bələginə tə ca?" Amma kə zavə tii kəfə'a, pooshi tii shii sə n̄ga jikənə ka ci. ⁵ Kə bəzhi səkə n̄ga Yeesu, acii təkuree tii ka nəhə təgunuunə, ca tsaamə tii, ənji ci ka əndə mantə ciita, "Təfapaa ciinəku." Wata ca təfapaa ciinəku, ca ənəgərə makə n̄ga njukə. ⁶ Makə nee *Farisanyinə ha'ə, wata pii təya palə aabii ənji n̄ga *Hirudusə, təya dzə ka də mətərəkīnə n̄ga bələginə tə Yeesu.

Dəjkana ama uunəva

⁷ Wata Yeesu a madə tii da lyawarənaakii, təya palə aama uunəvə n̄ga Galili. Ənji lanə nyi'u tə tii. Hara ənji, ənji Galili nə tii, hara ənji əsə, kə shi tii daga anə hanyinə n̄ga Yahudiya, ⁸ i asəkə vərənə n̄ga Urusaliima, i anə hanyinə n̄ga Idumaya, i atanəji gəərə n̄ga Urədunə, i asəkə vəranyinə n̄ga Tiira da Sidoonə. Ənjitsə patə, aabii Yeesu shi tii, acii kə fii tii habara n̄ga uushi'iitə cii kəyə daada.

⁹ Makə nee Yeesu, wiitsə ənji lanə ka bilatənə tə ci, wata ca ba ka lyawarənaakii kaa təya alyə ka ci kumbawala. ¹⁰ Aci kə fii ənji kə mbədəpaa ci də ənji lanə, ci dii əncəhə ənji bwaneə lanə aabiikii, kaa təya dəba'ətə tə ci. ¹¹ Madə nee ənji ginaaji ka ci, təya kulagi akənjwaciikii, təya ka vurənə, ənji tii, "Hə nə *Uuzənə n̄ga Əntanfə." ¹² Wata Yeesu a wazə ka tii də n̄geerənə, ənji ci, "Goona bagī taa wu nə nyi."

*Tadə *lyawarənə n̄ga Yeesu pu'u aji bəra'i*

(Mat. 10.1-4; Luka 6.12-16)

¹³ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca ndərə aənə giŋwa. Ca 'wa tə ənjitə mwayi ci, kaa təya shi aabiikii. ¹⁴ Ca tadə ənji pu'u aji bəra'i ahadatii, ənji ci ka tii, "Ma ta'i nyi tuunə, kaama ndzaanə ka hakii, nya sləkee koonə ka də waaza. ¹⁵ Nya vii koonə baawəda n̄ga mbədəpaanə də ənji ginaajinyinə." ¹⁶ Wiinə ləmə n̄ga ənjitə ta'i ci: Simoonə ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita; ¹⁷ Yakubu da Yoohana, manjevənə n̄ga Zabadiya; kə ikə ci ka tii ləmə "Buwanərgəgəsə," waatoo makə bana, "Ənjitə pii pii bəzənə səkəti, makə dzənə n̄ga vənə", ¹⁸ i Andərawəsə, i Filibusə, i Barətaləmwusə, i Mata, i Tooma, i Yakubu uuzənə n̄ga Haləfa, i Tadawusə, i Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁹ ba'a Yahuda İskariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

2:27 2.27 Dzək. 5.14. 2:27 2.27-28 Mat. 12.1-14; Luka 13.10-17; 14.1-6; Yooh. 5.1-18; 7.21-24; 9.1-16. 3:1 3.1-6 2.27-28. 3:6 3.6 Yooh. 5.16,18. 3:11 3.11 1.24; 5.7; Mat. 8.29; Luka 4.34,41; 8.28. 3:12 3.12 1.34; Luka 4.41. 3:16 3.16-19 Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44.

Bərəpaanə nga ənji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə
(Mat. 12.22-31; Luka 11.14-23)

²⁰ Ma daaba'əkii, Yeesu a madə, ca palə saakii aasii. Wata danjkana a nə'uunə tə ci, təya dzatə də nə abiiikii. Taa zəmə maa, pooshi i Yeesu upaa saa'i nga zəmənə, acii lanə nə ənji ka şanə. ²¹ Hara ənjə a dzə də pədənə tə ci, əŋki tii, "Ma əndətsa, pooshi ma'ə hanjkalaakii ka hakii." Makə fii ndzəkəŋushi'inəkii ha'ə, wata təya də aniya nga dzənə ka kəşhaginə tə ci ahada danjkana.

²² Ma malimiitə shi də Urusaliima natii, kə bii tii, "Ma ca, Byaləzabulə ngərəgi hanjkalaakii, waatoo ŋwanjwə nga ginaajinyinə, ci ca vii ka ci baawəda nga lyaakagi ginaajinyinə." ²³ Wata Yeesu a 'wa tə tii aabiikii, ca wabə ka tii də misaali, əŋki ci, "Iitiitə mbeənə *Seetanə ka lyaakagi naakii nə şanə? ²⁴ Madə kə təkəgi ŋwanjuunə rəŋwə bəra'i putə nga mabizhinə, pooshi ŋwanjuunəkii ka ta'avənə. ²⁵ Madə kə təkəgi yi rəŋwə bəra'i putə nga mabizhinə, pooshi yikii ka ta'avənə. ²⁶ Ha'ə əsə, madə kə təkə ŋwanjuunə nga Seetanə bəra'i, pooshi ŋwanjuunəkii ka ta'avənə ca uudəgi.

²⁷ "Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madəamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə.

²⁸ "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ŋgutə tsarə nga 'waslyakəənə patə dīi ənda, taa bərəpaanə bərəpaə ci tə Əntanjə əsə, ka tifyaginə nə Əntanjə ka ci 'waslyakəənaakii. ²⁹ Amma taa wu patə ca bərəpaə tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanjə ka tifyagi ka ci 'waslyakəənaakii, ka ndzaanə nə 'waslyakəənaakii anəkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə." ³⁰ Ma wabi Yeesu ha'ə makə ətsa, acii pə'i ənji tə ci oo'i, "Tə'i ginaaji ashikii."

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii
(Mat. 12.46-50; Luka 8.19-21)

³¹ Wata i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii a mbu'u aahatə aasii, təya kəŋaanə a uura mayi, təya sləkəe ka 'wanə tə ci. ³² Lanə dərəva nə ənji dasə dasə abiiikii. Wata əŋki tii ka ci, "Watiitsə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə ka 'wanə tə hə." ³³ Makə fii ci ha'ə, wata ca jikə ka tii, əŋki ci, "I wu şanə nə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəkya?" ³⁴ Ca tsaamə tə ənjitə abiiikii, əŋki ci, "Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki. ³⁵ Tada wu patə ca slənətə sətə ci Əntanjə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki, da cikəŋunəki da yaayi."

4

Misaali də əndə giirə slikerənə
(Mat. 13.1-9; Luka 8.4-8)

¹ Ma daba'əkii, kə ənyi Yeesu ka dzəgunənə ka ənji ama uunəvə nga Galili. Ma saa'ikii, kə dzii ənji də nə lanə abiiikii. Wata ca ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə. Ma danjkana natii, təya kəŋaanə anə ndəra.

² Kə slənyi ci də misaalinyinə ka dzəgunə ka tii uushi'inə lanə. Kə wabi ci ka tii, əŋki ci, ³ "Fatəmə kaa nya ba koonə. Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikerənə. ⁴ Ma ca giirə slikerənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa, əginyinə a shi, təya dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dīi hanyinə gi'u anəkii. Slikerənəkii a givagi pii pii acii wata lyavərəvərə nə

hanyinē anē faara. ⁶ Makē cifē uusēra, wata magiva slikerēnēkii a naa'ugi saakii acii pooshi slēgēginēkii tahu tahu bahē sha ma'inē, ca huurēgi saakii. ⁷ Hara slikerēnēkii a kwaala aagi dēha. Makē giva slikerēnēkii, dēhēkii a pa'ēnē ka ci, pooshi rēgwa ŋga gērēnē. Dē ha'ē dīi, paa ci ēji hi'wa. ⁸ Amma, ma hara slikerēnēkii, kē kwaalii tii anē ŋunyi hanyinē, kē gyaavagi tii, tēya gērē dagwakii, tēya vii ŋunyi cifanē. Harakii makkē pu'unē makkē pu'unē, harakii kuwa pu'unē kuwa pu'unē, harakii ēsē, gya'ē gya'ē.” ⁹ Yeesu a uudēpaa, ēŋki ci, “Ma ēndētē da liminē ŋga fanē, wa ca fa.”

Ka mi dē misaali?

(Mat. 13.10-23; Luka 8.9-15)

¹⁰ Makē ēnēgi Yeesu daanēkii, wata hara ēnji tii da lyawarēnaakii pu'u aji bēra'i a shi aabiikii, tēya lēgwa amakii kaa ca paaratēgi ka tii dē misaalinyiita. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, ēŋki ci, “Ma una, koonē vii ēntanfē rēgwa ŋga shii ma'umbee uushi ŋga ŋwanjuunaakii. Amma ma hara ēnja, see maa dīi ēnji ka tii misaalinyinē, ¹² kaa tēya tsaamē dē ginē, amma paa tii ka neenē; kaa tēya kapaa liminētii ka fanē ēsē, amma paa tii ka paaratēginē. Acii maci mad'amētii ha'ē, kadā kē zhi'wagi tii aabii ēntanfē, ca tifyagi ka tii 'waslyakēnatii.”

Dzēgunētēnē ŋga Yeesu tē misaali ŋga ēndē giirē slikerēnē

¹³ Wata ca lēgwa amatii, ēŋki ci, “Pooshi unē paaratēgi dē misaalitšē kuna? Aa iitiitē daa nuuna paaratēgi dē hara misaalinyina? ¹⁴ Ma ēndē giirē slikerētēsa, wabēnē ŋga ēntanfē cii kēya giirē. ¹⁵ Ma slikerētē kwaalii ahada rēgwa, tii nē ēnjitē ca fa wabēnē ŋga ēntanfē. Makē fii tii, wata *Seetanē a shi pii pii, ca d'ēmēgi wabētē giirē ēnji a ēdzēmētii. ¹⁶ Ma hara ēnji ēsē, makē slikerētē kwaalii ama pasla nē tii. Makē fii tii wabēnē ŋga ēntanfē, pii pii luuvē tii dē moodasēka. ¹⁷ Amma pooshi wabēnēkii ēji slēgēginē a ēdzēmētii bahē sē'watē uushi'inē ŋga uundzē saa'i. Acii ha'ē, madā kē lii ŋgēra'wē da cibē tē tii putē ŋga wabēnē ŋga ēntanfē, pii wata tēya bwasee. ¹⁸ Ma hara ēnji ēsē, makē slikerētē kwaalii aagi dēhē nē tii. Tii nē ēnjitē ca fa wabēnē ŋga ēntanfē, ¹⁹ amma putē ŋga buurē uushi'inē ŋga *duuniya, da uudē gēna, da hara suuna kama kama, kē saawagi wabēnēkii a ēdzēmētii, pooshi nafakii. ²⁰ Ma hara ēnji ēsē, makē slikerētē kwaalii anē ŋunyi hanyinē nē tii. Tēya fa wabēnē ŋga ēntanfē, tēya luuvē, tēya ndzaanē makē slikerētē ca vii ŋunyi cifanē, harakii makkē pu'unē makkē pu'unē, harakii kuwa pu'unē kuwa pu'unē, harakii ēsē, gya'ē gya'ē.”

Misaali ŋga garēkuwa

(Luka 8.16-18)

²¹ ēŋki Yeesu ka tii, “Ya sanja, ka kiranē nē ēnji garēkuwa ka dēslēginē dē kēŋwē taa ka kagērēnē aatsa ēdērē kwa? ēntaa ka madzēgamē ha dzakēpaanē ēnja? ²² Taa mi patē dīi ma'umbeekii, kadē na shigi aa babara. Taa mi patē mashiimē ēnja, kadē na shigi aa babara ēsē. ²³ Ma ēndētē da liminē ŋga fanē, wa ca fa.”

²⁴ ēŋki ci ka tii ēsē, “Kavēmē nuunē ŋga'ē ka paaratēgi dē sētē cuuna fa. Acii taa mi patē cuuna kavē nuunē ka paaratēginē, ha'ē nē ēntanfē a

tsakə paaratəginə koonə, ca palee ka noonə də laɲənə. ²⁵ Acii ma əndətə da i uushi aciiikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma ma əndətə dīi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciiikii."

Misaali də dəvənə ɲga slikerənə

²⁶ Əɲki Yeesu əsə, "Ma *ɲwanɲuunə ɲga Əntaɲfə, kə ndzaa ci makə əndətə ca dzə, ca giirəgi slikerənə asəkə raakii, ²⁷ ca ənya aasii, ca baanə, ca madətə deerənə, ca ka uusəra ka gəranə, acii paa ci da baawəfa ɲga dəvətənə taa gərətə slikerənəkii. Ha'ə givagine slikerənəkii, ca gərəgi. Mashiiimə ci taa iitiitə girə ci. ²⁸ Hanyinə tii da slikerənə dīi slənati, slikerənə a givagi, ca dfa ba, ca gərə, ca pukə, ca əji hi'wa. ²⁹ Madfa mbu'ya cifanə, ka dzənə nə slandakii ka əburənə, acii kə uugi nanə."

Misaali də manshidəfə slikerənə

(*Mat. 13.31-32; Luka 13.18-19*)

³⁰ Əɲki Yeesu əsə, "Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə ɲga ɲwanɲuunə ɲga Əntaɲfə, nya dfa koonə misaali agyanəkii. ³¹ Ma ɲwanɲuunə ɲga Əntaɲfə, kə ndzaa ci makə hi'u iza.* Hi'ukii palee də ənshidəfənə agi ənfuginə patə asəkə duuniya. ³² Madfa ləgii ənji, ca dəvə, ca gərə, ca dfaɲi ka dandza ka shaɲə, ca kaala ciinə madiigərəkii, əginyinə a shi ka baladzanəkii, təya dfa kuvə davə."

³³ Də hara misaalinyinə laɲə makə ətsə jiguɲyi Yeesu ka ənji wabənə ɲga Əntaɲfə. Kə jiguɲyi ci ka tii bahə makə sətə dəbēe təya paaratəgi. ³⁴ Wabənə ɲga Yeesu patə ka tii, see də misaali. Amma makə ənəgi ci daanəkii da lyawarənaakii, kə paaratəgi ci ka tii ɲga'ə tə misaalinyiitə dfaadii ci.

Dədəkənə ɲga mandalə məfa

(*Mat. 8.23-27; Luka 8.22-25*)

³⁵ Ma uusərakii dakədəwanə, əɲki Yeesu ka lyawarənaakii, "Taɲəgyaamə aatanəgi uunəva." ³⁶ Wata təya bwasee ka danƙana davə, təya ndərəvə aabiikii aasəkə kumbawala, təya palə. Tə'i hara kumbawalənyinə davə əsə. ³⁷ Wata mandalə məfə a ndzanə kyanə anə uunəva də ɲgeerənə, ma'inə a ndzanə dəgənə ashii kumbawala, ca na aasəkə kumbawala. ³⁸ Amma ma Yeesu, pərəbə nə ci saakii ka ɲunyinə asəkə gazha-gazhanə ɲga kumbawalə, ca dəkəvə nəkii agyanə ha ɲga ka na. Wata lyawarənaakii a madfəe ka ci, əɲki tii, "Maləma, taa kə məəkyaamə, pooshi haalaaku kwa?" ³⁹ Wata Yeesu a vədəhə, ca la ɲguruunə ka məfa, ca wabə ka ma'inə, əɲki ci, "Ndzaawə kəda'ə." Pii wata mədfətə a dədəkə, ma'inə a ndzaa kəda'ə əsə. ⁴⁰ Əɲki ci ka lyawarənaakii, "Acii mi ɲgwalyuunə ha'ə kwa? Dəɲə əndzə'i kunə pooshi unə vii ka nyi gooɲga?" ⁴¹ Wata ɲgwalənə a kəsəgi tə tii ka shaɲə, təya wabə ahadati, əɲki tii, "Wu sanə nə əndəna? Taa mədfə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci."

5

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də əndə ginaaja

(*Mat. 8.28-34; Luka 8.26-39*)

4:24 4.24 Mat. 7.2; Luka 6.38. **4:25** 4.25 Mat. 25.29. **4:27** 4.27-29 Yak. 5.7; Səniinə 14.14-15.

* **4:31** 4.31 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ɲga Gudfə. Amma ma wabənə ɲga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə ɲga Isərayiila wabi ci. **4:32** 4.32 Əzakii. 17.23.

4:39 4.39 Jab. 89.11; Mar. 6.51.

1 Wata i Yeesu a mbu'u aanə hanyinə nga Gyarəgasinə atanəgi uunəva. 2 Jimagərənə nga Yeesu asəkə kumbawala, wata waatsə əndə ginaaja shigi ahada gu'u ənja, ca shi aabiikii. 3 Ma əndətsa, ahada gu'u ənji ndzaanəkii. Pooshi əndə mbee ka gwaləpaanə tə ci ma'ə, taa də mahyakahyaka'a. 4 Taa guci anyi ənji tə ci ka ciinəkii da i ka sədəkii də mahyakahyaka'a, ha'ə nə ci ka ngəəsləginə, pooshi əndə mbee ka kəsəpaanə tə ci. 5 Vədə da uusəra, ahada gu'u ənji da i anə giŋjunyinə ndzaanəkii ka kaala vurənə da i ka ngəəndzə shishinəkii də faariinə.

6 Makə nee əndə ginaajitə ka Yeesu ci ma'a dzadə, ca huyipaa, ca gərə'upaa akəŋwaciikii. 7 Ca ngəree ka uuraakii də ngəerənə, əŋki ci, "Yeesu, Uuzənə nga Əntanfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Kə kədii nyi aciiku akəŋwacii Əntanfə, unee ka nyi. Ga ha cibə də nyi." 8 Ma bii ci ha'ə ka Yeesu, acii bii Yeesu ka ginaajita, "Shigi ashii əndətsa, ginaajina." 9 Wata Yeesu a ləgwa amakii, "Iitə nə ləməkwa?" Əŋki əndə ginaajita "Ma ləməkya, Bəzəkii, acii laŋə niinə." 10 Wata ca dza ciinə ka Yeesu, əŋki ci, "Tuutəta'ə, ga ha səbagi tə ginaajinyiinə ashiki anə hanyiina."

11 Ma dava, tə'i gəranə nga dagəliinə ca alə zəmatii ashii dəŋgəra. 12 Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, əŋki tii, "Kapaa tiinə keena dzəgərə aashi dagəliitsa." 13 Kə luuvə Yeesu ka tii. Wata ginaajinyiitə a shigi ashii əndəta, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Ma dagəliita, ka dəfanə nə laŋəntii dəbu'u bəra'i. Wata təya hwayagərə, təya kwaalagərə patə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə.

14 Wata magərənə a huyi, təya kərə makii aasəkə vərənə da anə hanyinəkii patə. Wata ənjə a shi ka tsaamə sətə dīi. 15 Makə mbu'i tii aabii Yeesu, ma təya nee, waatsə əndətə sha nji da i ginaajinyinə anəkii. Dasə nə ci da i kəjeerənə ashiki. Kə ənya haŋkalaakii. Makə nee ənjitə shi ha'a, wata təya ngwaləgi. 16 Ma ənjitə nee də ginətii ka sətə dīi Yeesu, wata təya ba ka ənjitə shi daba'ə tə sətə dīi tə əndə ginaajita, da i sətə dīi tə dagəliinə. 17 Wata təya gwanə ka kədiinə acii Yeesu kaa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii.

18 Ma ətsə Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, wata əndətə sha nji da i ginaajinyiitə anəkii a kədii aciikii kaa ca dzə atsakii. 19 Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci. Əŋki ci ka ci, "Ənuu saaku aasii, ha ba ka ənji goonə tə patənə nga sətə dīi Slandanəku ka putaaku, da makə sətə nee ci ka təgunuunaaku." 20 Wata əndətə a palə də baabanə anə hanyinə nga Dikapooli* tə sətə dīi Yeesu ka putaakii. Patənə nga ənjitə fii əsə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə.

*Uuzənə nga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə nga Yeesu
(Mat. 9.18-26; Luka 8.40-56)*

21 Makə ənyi Yeesu ka tanəginə aatanəgi asəkə kumbawala, kə shi danəkana aabiikii gatə aama uunəva. 22 Tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa. Makə nee ci ka Yeesu, wata ca dzə, ca gərə'waanə akəŋwaciikii. 23 Ca dza ka ci ciinə, əŋki ci, "Tə'i uuzənəaaki, gwakə nə ki, də ma də ma nə ki. Tuutəta'ə, nda dīi ka kavə ciinəku agyanətə, kaa kya mbədə." 24 Wata Yeesu a madətə tii da Jayirusə ka dzənə aa hakii. Ənjə a dzə laŋə atsatii də dzaadzashinə.

²⁵ Tə'i əndə'i minə cibee bwanea ka ki. Fəzə pu'u aji bəra'i nə ki ka uushi'inə. ²⁶ Kə cibə ki lanə acii ənji kuzhikinə. Kə zagi ki də gənatə patə əsə kaa kya mbəfə, amma pooshi ki mbə'i. See tsakənə nə bərəhənə aakəŋwa aakəŋwa. ²⁷ Makə fii ki habara ŋga Yeesu, wata kya əntsahətə daba'əkii ahada danšana, kya təbətə kəjeerənaakii. ²⁸ Kya dzə də hiimanə tuu'inə, "Madə kə təbətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbəfəne nə nyi." ²⁹ Ureenatə ka kəjeerənaakii, wata uushi'iitə a ifəgi mbya'ə ashitə. Kə fii ki ashitə oo'ya, kə mbə'i ki acii bərəhəətə nja də tə ki.

³⁰ Pii kə shii Yeesu oo'i, tə'i baawəfa shigi ashikii, wata ca zə'ugi agi ənja. Əŋki ci, "Wu daa uree ka kəjeerənaakya?" ³¹ Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Kə nee hə lanə dzii ənji də nə anəku. Ka mi cii kwa ləgwa əndətə uree ka ha?" ³² Amma wata Yeesu a zə'ugi ka tsaamə əndətə dīi ha'ə. ³³ Ma miita, kə shii ki sətə dīi tə ki. Wata kya shi aabii Yeesu də ŋgwalənə. Shishinətə a dzə də udzənə. Kya gərə'waanə akəŋwaciikii. Kya ba ka ci goonŋa ŋga sətə dīi. ³⁴ Əŋki ci ka ki, "Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə. Ka ndzaanə nə hə jamə."

³⁵ Ma Yeesu ma'ə agi wabənə, wata hara ənjə a shi asii a ha Jayirusə, əŋki tii ka ci, "Kə uudee uuzəətə ka na. Ka mi cii kwa ənvutə tə maləmə ma'a?" ³⁶ Amma pooshi Yeesu kavə nəkii ka sətə bii tii. Wata əŋki ci ka Jayirusə, "Ga ha ŋgwalə, vii goonŋa ka Əntanfə kə uugi." ³⁷ Ma təya dzə də palənə, paa ci luuvə kaa hara ənjə a nə'u tə ci madəamə i Piita, da Yakubu, da Yoohana ndzəkəŋjuci Yakubu. ³⁸ Makə mbu'i tii aasii aa ha Jayirusə, ma Yeesu a nee, wiitsə ənji ka kaala vurənə, təya tuu, təya ŋgəərə ma. ³⁹ Wata ca dzəgərə aasii, əŋki ci, "Ka mi cuuna wazə ha'ə kwa? Ka mi cuuna tuwa? Ma uuzəətsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki." ⁴⁰ Wata təya ŋusəgi tə ci. Yeesu a səbagi tə tii patə aa uura mayi, ca 'wa tə i dīi da məci uuzəətə ba'a ənjitə gi atsakii, təya dəməgərə aabii mantə uuzəəta. ⁴¹ Ca kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, əŋki ci ka ki də uuratii, "Talita kumi," makə banə, "Uncitə mina, madətə bii nyi ka hə." ⁴² Wata hatsə kya madətə, kya wiigi'i gatə. Ma uuzəətsa, pu'u aji bəra'i nə fəzatə. Makə dīi sətə ha'a, wata kə dīi ka ənji ka sə ŋga hurəshishinə ka şanə. ⁴³ Yeesu a də ka tii bariya, əŋki ci, "Goonə ba habarakii şanə ka ənda." Ca ba ka tii, wa təya vii ka ki zəma.

6

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu (Mat. 13.53-58; Luka 4.16-30)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə gatə, ca palə aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə. Lyawarənaakii a dzə atsakii. ² Makə mbu'ya *uusəra ŋga əpisəka, Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa ka dzəgunənə ka ənja. Makə fii ənji dzəgunənaakii, kə dīi ka ənji lanə ka sə ŋga hurəshishinə, əŋki tii, "Da şanə upaa əndətə shiinə ha'a? Wu dzəgunətə ka ca? Iitiitə mbee ci ka də sə ŋga hurəshishinə ha'ə kwa?" ³ Əntaa əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyama nə məca? Əntaa i Yakubu da Yoosi da Yahuda da Simoonə nə ndzəkəŋjushi'inəkəya? Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋjushi'inəkəya?" Wata təya kaaree ka ci. ⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka ŋgufə vəranə gi ci patə, ka upaanə nə ci məghərəvənə. Amma ma gakiil də vərə, da ahada duuraakii da ənji yaakii, paa ci ka

upaa mægħerəvənə.” ⁵ Ci dīi ma dava, pooshi Yeesu upaa rəgwa ŋga da sē ŋga hurəshishinē lanjə. Wata ənji bərəhənə gi'u tanə kaalavə ci ciinə aanətii, ca mbədəpaa də tii. ⁶ Kə dīi ka Yeesu ka sē ŋga hurəshishinē ka shanjə nə għatə vii goonġatii ka ci.

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə
(Mat. 10.5-15; Luka 9.1-6)

Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə ka vəranyiitə kədəhə kədəhə. Ca dzə də dzəgunənə ka ənja. ⁷ Wata ca 'waa'watə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i aabiikii kaa ca sləkee ka tii bəra'i bəra'i. Ca vii ka tii baawəda ŋga lyaakagi də ginaajinyinə. ⁸ Ca da ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ŋgərə taa mi ka dzəginə, taa zəma, taa mbuura, taa kwaba a lipoonə. Ŋgərəmə zala kə uugi. ⁹ Ŋgamə ðifinə, amma goona ŋgərəənə əndə'i kəjeerənə.” ¹⁰ Əŋki ci əsə, “Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vərənə, ndzaamə ga ənjitə liwu tuunə aahatii aasii, dənjə ka saa'itə nuunə madə gatə. ¹¹ Madə kə gyuunə ka hatə pooshi ənji liwu tuunə, təya təkuree ka fa wabənə goonə, gwa'agimə bərəbərə ŋga vəraatsə asəduunə, una dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii ŋga'ə.” ¹² Wata lyawarənaakii a madə, təya palə, təya dzə də waazanə, əŋki tii: wa ənjə a baanə ka Əntanjə. ¹³ Təya dzə də lyaakagi ginaajinyinə lanjə aashi ənja. Təya naahəvə maarə anə ənji bərəhənə lanjə, ənjə a upaa mbədənə.

Əntənə ŋga Yoohana əndə da bapətisəma
(Mat. 14.1-12; Luka 9.7-9)

¹⁴ Kə fii ŋwanjwə *Hirudusə habara ŋga Yeesu, makə dīi ci kə uugi ənji fa ləmə ŋga Yeesu taa dama patə. Uu'i hara ənja, “Ma Yeesu, ci nə Yoohana əndə da bapətisəma. Kə ma'i ci aġi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəda ŋga daada sə ŋga hurəshishinə ha'ə.” ¹⁵ Hara ənjə a ba, “Ci nə anabi *Iliya.” Uu'i hara ənji əsa, “Anabi nə ci makə anabinyiitə nji ŋga ŋukə.” ¹⁶ Makə fii ŋwanjwə Hirudusə ha'a, əŋki ci, “Ma əndətsa, ci nə Yoohana əndə da bapətisəma. Kə shi nya lagi nəkii, amma waatsə kə ənyagi.”

¹⁷ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dīi ci ha'ə, putə ŋga Hiroodiya, minə ŋga ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ŋgərəma Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ¹⁸ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, “Madəbeemə ha ŋgərə minə ŋga ndzəkəŋu ci ma'ə ka əpinə shanjə.” ¹⁹ Acii ha'ə pooshi Hiroodiya ka moo neenə ka Yoohana. Ŋga'ə də ki nə sətə ca bələgi tə ci. Amma pooshi rəgwa. ²⁰ Acii ma Hirudusə, kə shii ci əndə goonġa nə Yoohana, malaabakii nə ci. Ci dīi cii kəya ŋgwələ, paa ci ka moo sətə ca tətəbətə tə Yoohana. Taa guci patə cii kəya fa wabənə ama Yoohana, wata ədzəməkii a lədfə ka shanjə. Patə da ha'a, ŋga'ə ka ci nə fa wabənaakii.

²¹ Amma ma ka əndə'i saa'ya, kə upaa Hiroodiya rəgwa ŋga bələnə tə Yoohana. Waatoo makə mbu'ya kumənə ŋga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, ca da əndzanə ŋga kumənəkii. Ca 'wa tə meemiitə atsakii, da gayi soojiinaakii, da madiigərə ənjitə anə hanyinə ŋga Galili patə. ²² Makə ndzaa tii, uuzənə ŋga Hiroodiya uncitə minəkii a dəməgərə, kya udzə. Kə dīi ŋga'ə ka Hirudusə tii da ənjitə davə patə. Wata əŋki Hirudusə ka ki, “Mi cii kwa uudə kaa nya vii ka ha? Ka viinə nə nyi ka hə sətə cii kwa uudə patə.” ²³ Ca jidfə ka ki, əŋki ci, “Ka viinə nə nyi ka hə taa mi bii

hə patə, taa reeta nga nwanuunaaki.” ²⁴ Wata uncitə miitə a dzə aabii məci. Kya ləgwa amatə, əŋki ki, “Mi kədiinəkya?” Məci a ba ka ki, “Nə nga Yoohana əndə də bapətişəma kədiinəku.” ²⁵ Pii wata kya ənətə aabii nwanwa, kya ba ka ci, “Nga’ə ka nyi ha vii ka nyi nə nga Yoohana əndə də bapətişəma əndzə’i asəkə kəŋwa.” ²⁶ Makə fii Hirudusə ha’ə, kə zhime tə ci asəkəkii ka şarŋə. Amma makə dīi ci kə ji’i ci akəŋwacii əŋjitə davə patə, paa ci mwayi əbipaa jidəkii. ²⁷ Wata pii ca sləkee ka sooja kaa ca dzə aa furəşhina ka lyagi nə nga Yoohana, ca kira ka ci. Soojatə a dzə, ca lyagi, ²⁸ ca kavə asəkə kəŋwa, ca kira ka uncitə miita. Wata kya luu, kya kərə ka məci. ²⁹ Makə fii lyawarənə nga Yoohana haalakii, wata təya şhi, təya ŋgərə waakii, təya ŋgədfəgi.

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu’u tufə
(Mat. 14.13-21; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

³⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci patənə nga sətə dīi tii da sətə jigunyi tii ka ənja. ³¹ Əŋki ci ka tii, “Dzaamə səgaamə ka ndzaanə amə daanaamə ka hatə pooshi əndə davə, koonə əpisəka.” Ma bii ci ka tii ha’ə, acii ma hatə dīi tii davə, aghi şhiishinə nə ənji laŋə aabiikii, taa rəgwa nga adə zəma, paa tii ka upaanə. ³² Wata təya palə asəkə kumbawalə ka hatə pooshi əndə davə. ³³ Ma təya palə, ənji laŋə nee ka tii. Kə şhi ənji tə tii əsə. Wata ənjə a ma’ya asəkə vəranyinə patə. Təya huyi də səfa. Ma taabu’u mbu’i Yeesu tii da lyawarənaakii, tii kə mbu’i ŋukə. ³⁴ Yeesu a jimagərə asəkə kumbawala. Makə nee ci ka dabaala laŋə, kə nyihə ci təgunuunatii, acii makə bagiinə yadə magərə ndzaa tii. Wata ca ndzaŋə dzəgunə ka tii uushi’inə laŋə.

³⁵ Ma ətsə kaa uusərə a kula, lyawarənə nga Yeesu a əntsahə aabiikii, əŋki tii ka ci, “Kə dīi kədəwanə, wiinə aghi bilinə naamə ganə. ³⁶ Bawə kə ənjitsa, wa təya dzə ka dərə zəmə ka natii nə ga ənjitəş kədəhə taa asəkə vərənə.” ³⁷ Amma əŋki Yeesu ka tii, “Unə nə vii ka tii zəma.” Əŋki tii ka ci: “Madamə inə kə gi ka ira buroodi nga kwaba gya’ə bəra’i, pooshi ka mbu’unə ka tii.” ³⁸ Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, “Moonə nə buroodi acii una? Dəmə ka tsaamətənə.” Makə tsaamətə tii, təya ba ka ci, “Tə’i buroodi tufə da hərəfiinə bəra’i.” ³⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, wa dabaala a ndzaanə tsəbukə tsəbukə agyanə kuzəna. ⁴⁰ Wata ənjə a ndzaanə tsəbukə tsəbukə. Hara ənji gya’ə gya’ə, hara ənji tufə pu’unə tufə pu’unə. ⁴¹ Yeesu a ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra’i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə əntarŋfə. Ca baatşəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Ca təkəpaa ka tii hərəfiitə bəra’i əsə. ⁴² Ənji patə a zəmə, təya əburə. ⁴³ Ma daba’əkii, lyawarənaakii a tsəkətə burooditə da hərəfiitə mbəfaanə, dəvə pu’u aji bəra’i. ⁴⁴ Ma ənjitə aghi buroodita, dəbu’u tufə nə ŋguyirənə aghitii.

Wiinə nga Yeesu anə ma’inə
(Mat. 14.22-27; Yooh. 6.16-21)

⁴⁵ Pii ma daba’əkii, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa tanəgi unəvə aasəkə vərənə nga Batəsayida, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ⁴⁶ Ma ənji aghi palənə satii, ca ndərə aa giŋwə ka dəwə. ⁴⁷ Ma ətsə ha pətəpətə, dzadə ahada unəvə nə kumbawalətə dīi lyawarənaakii asəkəkii əsə. Ma ci

naakii, ma'ə ci anə ndəra ci daanəkii. ⁴⁸ Wata ma ca nee, kə uugi gwazə kumbawalə d'anə dzawə ka lyawarənaakii, acii ka rəgwatə ci təya dzə aa dəvə nə mədə ka əgyanə də ngeerənə. Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, Yeesu a shi aabiitii də wiinə anə ma'inə. Makə kaa ca ələgi abitii, ⁴⁹⁻⁵⁰ wata kə nee tii ka ci ca wii anə ma'inə. Ma nə tii ka nəhənə, bərəhinə ca shi. Makə nee tii ka ci, kə nḡwali tii ka shanə, təya kaala vurənə. Pii pii wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Baneemə ka moodəfuunə, nyi əna, goona nḡwalə." ⁵¹ Ca ndərəvə aasəkə kumbawalə aabiitii. Wata mədətə a dədəkə ha'ə. Kə dīi ka tii ka sə nḡa hurəshishinə ka shanə. ⁵² Ma adəvənaakii ka ənji dəbu'u tufə, pooshi tii paaratəgi acii ndalə nə hanḡalatii.

Mbədəpaanə nḡa Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə
(Mat. 14.34-36)

⁵³ Makə tanəgi tii, təya mbu'u aanə hanyinə nḡa Ginazarətə, təya anəpaa kumbawalə davə ama uunəva. ⁵⁴ Jimagərənati asəkə kumbawalə ha'ə, wata pii ənji vəraatə a paaratəgi oo'i, Yeesu ətsa. ⁵⁵ Təya gwanə ka huyinə ka kyaara maβərəhə ənjatii taa dama patə anə hanyiita, təya kira tə tii ka ci asəkə ədzə baanatii, taa da patə fii tii nə ci davə. ⁵⁶ Taa dama patə gi ci, taa aasəkə uundzə vəranə, taa aasəkə mad'uunə vəranə, ha'ə nə ənji ka kira ka ci ənji bwanea, təya banee ka tii asəkə luuma, təya kədii aciikii taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təbətə. Patənə nḡa ənjitə təbətə, kə mbə'i tii.

7

Alə'aada nḡa dzədzəshi'inə
(Mat. 15.1-9)

¹ Ma *Farisanyinə da hara maliminə nḡa *Yahudiinə ətə shi də Urusaliima, kə dzii tii də nə abii Yeesu. ² Ma təya nee, watiitə hara *lyawarənə nḡa Yeesu ka adənə yadə yibəgi ciinətii makə sətə bii alə'aada nḡa dzədzəshi'inətii. ³ Acii ma Farisanyinə da Yahudiinə patə, aḡi nə'unə nə tii alə'aada nḡa dzədzəshi'inə, pooshi tii ka adə zəmə yadə yibəgi ciinətii. ⁴ Taa tii kə shi a luuma maa, pooshi tii ka adənə, see mad'a yibəgi tii ciinətii zəku'i. Tə'i əsə hara alə'aadanyinə lanə ətə līi tii, ci təya nə'u, təya cakubə sə nḡa sa də uushi'inə, da uudiinə, da əbu nḡa əndzənə, da ha nḡa baanə makə ətə baarii alə'aadatii.

⁵ Makə nee Farisanyinə da maliminə ha'ə, wata təya ləgwa ama Yeesu, əŋki tii, "Acii mi sanə pooshi lyawarənaaku ka nə'u alə'aada nḡa dzədzəshi'inaama? Wata adənə nə tii zəmə yadə yibəgi ciinə nii?" ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Asee goonḡa wabi anabi Isaaya aḡyanuunə, unə ənə ca nə'u tə Əntanḡə də moodəfə bəra'i. Kə nyaahə ci sətə bii Əntanḡə oo'i: Ma ənjitsa, amatii ci təya hanḡətə tə nyi, amma ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shanə.

⁷ Zabə nə paslənati tə nyi, acii ma alə'aadanyiitə ci təya dzəgunə ka ənja, banə nḡa əndə shiŋkinə, əntaa banaaki."

⁸ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Aḡi uneenə nuunə ka bariya nḡa Əntanḡə, una nə'u alə'aadanyinə nḡa ənja.

⁹ “Ha’ə dīi kə upaa unə dabara ŋga kaareenə ka bariya ŋga Əntaŋfə, koonə nə’u alə’aadanyinə goonə. ¹⁰ Kə bii Muusa: Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a bələgi tə ci.

¹¹ Amma ma unə, aɡi dzəgunənə nuunə ka ənji oo’i, ma sətə dəbee əndə a vii ka dii taa məci, madfa bii ci ka tii, ma səna, ‘Koorəbanə’, makə banə: ŋga Əntaŋfə nə sətə, ¹² ma bii əndətə ha’ə, kə luuvuunə kaa ca bwasee ka tsakənə tə dii da məci. ¹³ Də ha’ə bwasee unə ka wabənə ŋga Əntaŋfə, koonə dzəgunə alə’aadanyinə goonə. Tə’i hara uushi’inə laŋə makə ətsə əsə cuuna də.”

Uushi’iitə ca ajjinətə tə ənda

(Mat. 15.10-20)

¹⁴ Wata Yeesu a ‘waa’watə dabaala aabiikii, ca wabə ka tii, əŋki ci: “Fatəmə, unə patə, una paaratəgi də sənə cii kya ba koonə. ¹⁵ Pooshi səndə ca dzəgərə aasəkə əndə da makii bahə ajjinətə tə ci. Amma sətə ca shigi da makii ca ajjinətə tə ci. [¹⁶ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”]

¹⁷ Makə dzəgi Yeesu aɡi ənja, ca dzəgərə aasii. Lyawarənaakii a ləgwa amakii tadfa mi ci misaalitə a moo banə. ¹⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Patə da i unə kunə, pooshi unə paaratəgi oo’i, ma sətə ca dzəgərə da ma ənda, əntaa ci ca ajjinətə tə ca? ¹⁹ Acii maa kə zhimə əndə uushi, əntaa aa moodəfə nə ci ka dzənə, amma aa səkə nə ci ka dəmənə, ca gimagi.” (Wabənə ŋga Yeesu ha’ə, ca bəarii oo’i, taa ŋgutə zəma, ŋga’ə ka adənə.)

²⁰ Uu’i Yeesu əsa, “Ma sətə ca shigi a moodəfə ənda, ci ca ajjinətə tə ci. ²¹ Acii a moodəfə əndə ci bwaya uushi a shigi, ca kavə tə ci ka də bwaya hiima, ca də badawaanə, ca hərə, ca bələ ənda, ²² ca aləhiinə, ca də bwaya suuna, ca də bwaya bwayaanə, ca gəpə ənja, ca də ajjinənə, ca sərəhə, ca pədfə ənda, ca də usha’ushaanə, ca də dəəkənə. ²³ Ma uushi’iitə patə, a moodəfə əndə ca shigi, ca ajjinətə tə ənda.”

Gi’inə ŋga məshipətə minə tə Yeesu

(Mat. 15.21-28)

²⁴ Ma daba’əkii, wata Yeesu a madə, ca dzə aanə hanyinə ŋga Tiira. Ca dzəgərə aasii aaha əndə’i ənda. Pooshi ci ka uudənə ənjə a shii oo’ya, gatə nə ci. Amma patə da ha’ə pooshi umbi. ²⁵ Tə’i əndə’i minə, kə kəshi ginaaji tə uuzənətə uncitə minəkii. Makə fi ki habara ŋga Yeesu, pii wata kya shi, kya gərə’waanə akəŋwaciikii. ²⁶ Ma kya, əntaa mitə Yahuda nə ki, amma mitə hanyinə ŋga Siroofinikiya. Wata kya kədii tə Yeesu kaa ca lyakagi ka uuzənətə ginaajita. ²⁷ Əŋki Yeesu ka ki, “Taku ka manjeevənə a əburə zəku’i. Pooshi ŋga’ə nə ŋgərətə zəmə ŋga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə.” ²⁸ Əŋki miita, “Ha’ə tanyi, ‘ya’ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, aɡi adənə nə tii murəmurinə ŋga zəmətə ca kwaalagi acii manjeevənə.” ²⁹ Yeesu a ba ka ki, “Putə ŋga wabəətsaaku, duu saaku aasii. Kə dzəgi ginaaji ashii uuzənaaku.” ³⁰ Wata miitə a ənə satə aasii. Ma kya dzə aasii, pərəbə nə uuzənətə. Kə dzəgi ginaajitə ashitə.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də kadəguləma

³¹ Yeesu madə anə hanyinə ŋga Tiira, ca dzə danə hanyinə ŋga Sidoonə, da ŋga Dikapooli, ca mbu’u aama uunəvə ŋga Galili. ³² Wata ənjə a kira ka ci kadəguləma, paa ci ka mbee ka nyagi wabənə ŋga’ə əsə. Təya kədii tə Yeesu kaa ca kavə ciinə aanə kadəguləmətə, kaa ca mbədə. ³³ Yeesu a

kəshagi tə ci aatanɗala, ca ɗgavə moojiicinəkii aa limə kadəguluməta, ca tifə giirənə aaciikii, ca uree ka gana ɗga əndəta, ³⁴ca tsaamə aa dəgyə, ca ɗgi'i, əŋki ci də uura *Yahudiinə, "Eefata," makə bana, "Wunəgi." ³⁵Pii wata liminə ɗga əndətə a wunəgi, ganakii əsə a pityapaa. Ca ndzanə nyagi wabənə ɗga'ə. ³⁶Yeesu a dā bariya ka ənja, ga təya ba ka əndə sətə dīi. Amma ma ca tsakə dā bariya ka tii, ha'ə nə tii ka tsakə baaba wabənəkii. ³⁷Ma ənjitə fii patə, kə dīi ka tii ka sə ɗga hurəshishinə ka shanə, əŋki tii, "Yawaa, ma sətə dīi ci patə, ɗga'ə. Taa tə kadəgulinə, ka kavənə nə ci ka fanə, təya wabə."

8

Adəvənə ɗga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə (Mat. 15.32-39)

¹Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi dabaala ka dza də nə abii Yeesu. Pooshi sə ɗga zəmə aciitii əsə. Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, əŋki ci ka tii, ²"Agi nəhənə nə nyi təgunuunə ɗga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii ənshinə abiikii, pooshi tii da sə ɗga kavənə aa matii. ³Madā kə kapaa nyi tə tii, təya dzə satii dɛ mədəfənə, ka mbeənə nə mədəfənəkii ka tii a rəgwa, acii dzadə shi hara ənji." ⁴Əŋki lyawarənaakii, "Iitə sanə dānaamə kaama upaa zəmə ganə agi bilinə bahə zəməvənə ka ənjitsa?" ⁵Yeesu a ləgwa amatii, "Buroodi moonə nəndə acii una?" Əŋki tii ka ci, "Buroodi mədəfə." ⁶Wata Yeesu a ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə, ca ɗgərə burooditə mədəfə, ca kuyirii tə Əntanɗə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Wata təya təkəpaa. ⁷Tə'i əsə uuji hərəfinə gi'u aciitii. Ca ɗgərə, ca kuyirii tə Əntanɗə, ca vii ka lyawarənaakii. Təya təkəpaa ka ənji əsə. ⁸Ənjitə gatə patə a zəmə, təya əburə. Wata lyawarənaakii a tsəkətə zəmətə mbədaanə, d'əvə mədəfə. ⁹Ma ənjitə zhimə, ka d'anə nə tii dəbu'u ənfwadə. Wata Yeesu a kapaa tə tii kaa təya palə satii. ¹⁰Ma tii da lyawarənaakii əsə, pii wata təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya palə aanə hanyinə ɗga Daləmanuta.

*Alənə ɗga *Farisanyinə ka dā ka tii sə ɗga hurəshishinə* (Mat. 16.1-4)

¹¹Ma daba'əkii, kə shi Farisanyinə, təya ndzanə dā ka Yeesu mabizhinə, təya ba ka ci, kaa ca dā ka tii sə ɗga hurəshishinə ətə ca baariii oo'i, tə'i ci da baawəda ɗga Əntanɗə. Ma ləguyi tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci. ¹²Kə ɗgi'i Yeesu də ɗgəerənə, əŋki ci, "Ka mi sanə ci ənji ɗga zamanana a alə sə ɗga hurəshishinə kaa ənjə a dā ka təya? Tantanynə cii kya ba koonə, pooshi sə ɗga hurəshishinə ci ənjə a dā ka tii." ¹³Wata Yeesu a unee ka tii. Ca ənə ka ndərəvənə aasəkə kumbawala, kaa ca tanjəgi aatanjəgi uunəva.

*Burəjanə ɗga Farisanyinə da ɗga *Hirudusə* (Mat. 16.5-12)

¹⁴Asee, kə zaanə ka *lyawarənə ɗga Yeesu nə ɗgərəənə buroodi. Wata rəɗwə dyanə nəndə aciitii asəkə kumbawala. ¹⁵Yeesu a dzalə tə tii, əŋki ci, "Nəhəmə noonə na acii burəjanə ɗga Farisanyinə da ɗga Hirudusə." ¹⁶Makə fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, əŋki tii, "Ma bii ci ha'a,

ətə pooshi amə ngiraanə buroodi.” ¹⁷ Ma Yeosu, kə shii ci sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, “Ya una, ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya? Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaarətəgimə kuna? Kə ndaləgi hanjkaala goonə kwa? ¹⁸ Pooshi unə ka neenə də ginuunə kuna? Anii pooshi unə ka fanə də liminuuna? Pooshi unə ka buurətənə kwa? ¹⁹ Saa'itə ngirə nyi buroodi tufə, nya baatsəpaa, nya vii ka ənji dəbu'u tufə, dəvə moonə tsəəkətuunə tətə ətə mbədaana?” Əŋki tii ka ci: “Dəvə ta'i ta'i pu'u aji bəra'i tsəəkətiinə.” ²⁰ Ca ənə ka ləgwanə ka tii, “Makə baatsəpaa nyi buroodi mədəfə ka ənji dəbu'u ənfwadə, dəvə moonə tsəəkətuunə tətə ətə mbədaana?” Əŋki tii ka ci: “Dəvə ta'i ta'i mədəfə.” ²¹ Əŋki ci ka tii, “Amma ca'ə əndzə'i ma'ə unə mapaarətəgimə nii?”

Mbədəpaanə nga Yeosu də muurəfa

²² Wata təya mbu'u aasəkə vərənə nga Batəsayida. Ənjə a kira ka Yeosu muurəfa. Ənjə a kədii tətə ci kaa ca kavə ciinə aashi muurəfətə, kaa ca upaa mbədənə. ²³ Wata Yeosu a kəsətə tətə muurəfətə ka ciinə, təya dzəgi gatə də vərə. Dzəginatii, wata ca tifəvə giirənə aagi muurəfətə, ca kavə ciinə aanəkii. Əŋki ci ka ci, “Agi neenə nə hə ka uushi'inə nii?” ²⁴ Əndətə a tsaamə, əŋki ci, “Agi neenə nə nyi ka ənja. Amma makə ənfuginə cii kya nee, təya wiigi'i.” ²⁵ Yeosu a ənə ka kavə ciinəkii aagi əndətə. Əndətə a tsaamə ngə'ə, wata kə mbə'i ci, ca nee ka ha paŋgəraŋə. ²⁶ See Yeosu a dfa bariya ka əndətə oo'ya, “Duu aasii. Ga ha ənə aasəkə vərənə.”

*Banə nga Piita oo'i, Yeosu nə *Matadəkii nga Əntanfə*

(Mat. 16.13-20; Luka 9.18-21)

²⁷ Wata Yeosu tii da lyawarənaakii a madə ka dzənə aasəkə vəranyiitə anə hanyinə nga Kayisariya Filipi. Ma təya dzə a rəgwa, ca ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Wu saŋə nə nyi ci ənjə a ba?” ²⁸ Əŋki lyawarənaakii, “Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə dfa bəpətisəma. Əŋki hara ənji, hə nə anabi Iliya. Hara ənjə a ba əsa, əndə'i anabi nga ŋukə nə hə.” ²⁹ Əŋki Yeosu, “Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?” Piita a jikəvə, əŋki ci, “Hə nə Matadəkii nga Əntanfə.” ³⁰ Wata Yeosu a dfa ka tii bariya oo'i, “Goona ba wabəətsə agyanəki taa ka wu.”

Wabənə nga Yeosu agyanə əntənaakii

(Mat. 16.21-28; Luka 9.22-27)

³¹ Wata Yeosu a ndzanə dzəgunənə ka lyawarənaakii, ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Tyasə ma *Uuzənə nga ənda, see a sa ci cibənyinə lanə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tətə ci. Ma ka makkənə ngə uusərə, ka madənə nə ci aagi maməətə ənja.” ³² Furəŋə bagi Yeosu ka tii ətsa. Makə fii Piita ha'a, wata ca kəsəgi tətə ci aatanjala, ca wazə ka ci. ³³ Amma Yeosu a zə'ugi, ca tsaamə tətə lyawarənaakii. Ca wazə ka Piita, əŋki ci, “Dzəgi əbiilki, *Seetanə! Ma hiimatsaaku, ngə əndə shiŋkinə, əntaa nga Əntanfə.”

³⁴ Wata Yeosu a 'wa tətə dabaala da lyawarənaakii aabiikii. Əŋki ci ka tii, “Taa wu patə ca moo nə'unə tətə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə ngə gwa'avənə tətə ci aashikii, ca nə'u də nyi. ³⁵ Tada wu patə ca dfa gazhi'waanə ngə gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə ngə nə'unə tətə nyi da putə ngə

Nunyi Habara, ci na luupaa əpinaakii. ³⁶ Mi sanə nə bwatya nga upaa patənə nga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ³⁷ Madfa kə zii əpinə nga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii. ³⁸ Ma aɡi ma'waslyakə zamanana ənə ci ənjə a kaaree ka Əntanfə, ma əndətə dīi ayinə tə ci ka wabənə aɡyanəki da aɡyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə nga ənda, kadə nə ayinə a dfa tə nyi ka wabənə aɡyanə əndəta uusəratə nii kya shi aɡi məghərəvənə nga Daadə da nga malaaba malaa'ikanyinə."

9

¹ Ənki Yeesu ka tii əsa, "Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka *ɣwanjuunə nga Əntanfə da baawədaakii."

*Məghərəvənə nga Yeesu
(Mat. 17.1-13; Luka 9.28-36)*

² Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ɣgərə tə i Piita, da Yakubu da Yoohana, ca kərə tə tii aanə məgərə ɡinwa, wata tii ha'ə. Ma təya nee, wata ca zə'wə akəɣwaciitii, ³ bərənə nə kəjeerənaakii tyaslyasly. Pooshi əndə asəkə duuniya ca mbee ka kubəgi kəjeerənə nduudfa ha'a makə əta. ⁴ Wata ma təya nee, watiitə i anabi *Iliya da Muusa, təya wabəshi da Yeesu. ⁵ Wata Piita a ba ka Yeesu, ənki ci, "Maləma, ɣga'ə dīi makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə, naaku rəɣwə, ɣga Muusa rəɣwə, ɣga Iliya rəɣwə." ⁶ Ma wabi ci ha'ə, acii kə ɣgwaləgi tii ka shanə, paa ci shii sə ɣga banə. ⁷ Wata məzhidəkwyaminə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabya dagi məzhidəkwyaminəkii, ca ba, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki. Famə tə ci." * ⁸ Ma i Piita tsaaməgi, maneemə tii taa ka wu abitii ma'ə madfaamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a ɡinwa, Yeesu a dfa ka tii bariya, ənki ci, "Goonə ba taa ka wu tə sətə nee unə, see daba'ə madənaaki aɡi maməətə ənja, nyi *Uuzənə ɣga ənda." ¹⁰ Kə luuvə tii bariyatə dīi ci ka tii. Amma ma ahadatii satii, kə laɣuyi tii, ənki tii, "Mi da nə madəne aɡi maməətə ənja?" ¹¹ Təya ba ka Yeesu, "Aa mi dīi ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəɣwa shinə ka Aləmasiihu?" ¹² Yeesu a ba ka tii, "Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadatəgi də patənə nga uushi'inə. Əntaa tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə ɣga Əntanfə oo'i, ka sanə nə Uuzənə ɣga əndə cibənyinə kama kama, ənjə a kaaree ka ci kwa? ¹³ Amma wanyinə ka banə koonə, kə uugi Iliya shinə. Kə dīi ənji ka ci sətə kadəesəkə ka tii patə, makə sətə dīi manaahəkii aɡyanəkii asəkə ləkaləkətə ɣga Əntanfə."

*Mbədəpaanə nga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ɡinaaji tə ci
(Mat. 17.14-21; Luka 9.37-43)*

¹⁴ Mbu'unatii aabii hara *lyawarənə, wata təya lapaa kə ndzaanə danƣana ka tii də na, maliminə a dfa ka tii mabizhinə. ¹⁵ Makə nee ənji patə ka Yeesu, kə dīi ka tii ka sə ɣga hurəshishinə. Təya hwaya aabiiki, təya nəhəpaa tə ci. ¹⁶ Yeesu a ləɣwa ama lyawarənaakii, ənki ci, "Anə mi nuunə ka dfa mabizhina?" ¹⁷ Wata əndə'i əndə ahada danƣana a jikəvə, ənki ci, "Maləma, kə kira nyi ka hə uuzənaaki, acii tə'i ɡinaaji anəkii. Pooshi ci ka mbee ka wabənə. ¹⁸ Taa guci patə, maa kə ma'i ɡinaaji

8:38 8.38 Mat. 10.33; Luka 12.9. **9:1** 9.1 Mat. 16.28. * **9:7** 9.7 1.11; famə: Dzak. 18.15.

9:9 9.9 7.36; 8.30. **9:11** 9.11-13 Mal. 3.23-24; Mar. 8.28. **9:13** 9.13 Mat. 11.14; Luka 1.17;

Yooh. 1.21.

anøkii, ginaajikii a uurøvø tø ci aa panø. Əbwyənø nø cikufinø amakii. Ca tsəbø linyinø. Shishinøkii patø a huurəgi shindənjø. Kə kədii nyi acii lyawarənaaku, kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.” ¹⁹ Fanø nğa Yeesu ha'ə, əŋki ci ka tii, “Ya'əmə, unø ənji nğa zamanana, pooshi unø gi'i tə Əntanjə. Ca'ə guci sanə nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramø ka nyi uuzənəkii dii.” ²⁰ Wata ənjø a kira uuzəətø ka ci.

Makə nee ginaajitə ka Yeesu, wata ca dəgəpaa tə uuzəətø də nğeerənø. Uuzəətø a kula. Fuudənø nø ci a panø. Əbwyənø nø cikufinø amakii. ²¹ Wata Yeesu a ləgwa ama dii uuzəətə, əŋki ci, “Guci sanə ndzanəətø ka ca?” Əŋki dii, “Ndzanə ka saa'itø ci ma'ə suundəkii. ²² Lanə jikə ginaajitsə ka uudə bələginø tø ci də kaalagərənø tø ci aagi gunø da i aagi ma'inø. Nəhuu təgunuunø geenø. Tsakuu tiinø, madə ka mbeenø nø hə.” ²³ Əŋki Yeesu ka ci, “Madə ka mbeenø nø nyi, bii ha? Paa ha shii oo'i, ma əndətø gi'i tə Əntanjə, taa mi patø ka mbeenø nø ci ka dətənø kwa?” ²⁴ Pii wata dii uuzəətø a jikəvø də nğeerənø, əŋki ci, “Kə gi'i nyi tə Əntanjə. Tsakuu tə nyi kaa nya tsakə gi'inø tø ci.”

²⁵ Makə nee Yeesu, wiitə ənji ka ja də nø anətii də huyihuyi, ca wazə ka ginaaja, əŋki ci, “Ginaajinø kavø tə uuzəənø ka kadəguləməənə, wanyinø ka wazənø ka hə, shigi ashii uuzəəna. Ga ha ənya aashikii ma'a.”

²⁶ Wata ginaajitə a kapaa vurənø də nğeerənø, ca dəgə tə uuzəətø də nğwaanğwa'ənø, ca shigi ashikii. Wata lakə nø uuzəətø makə mantəkii. Ma nø ənji patø ka banø, “Mantəkii nø uuzəətsa.” ²⁷ Amma Yeesu a kəsətø tə uuzəətø ka ciinø, ca madee ka ci.

²⁸ Ma ətə dzəgərø Yeesu aasii, makə nee lyawarənaakii pooshi əndə abitii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Mi sanə dii təkuree inø ka lyaakagi tə ginaajitsa?” ²⁹ Yeesu a ba ka tii, “Pooshi taa mi ca lyaakagi tsarə nğa ginaajitsa, see də də'wa kə uugi.”

Ənənə nğa Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii

(Mat. 17.22-23; Luka 9.43-45)

³⁰ Makə ma'i tii gatø, təya palə danø hanyinø nğa Galili. Ma Yeesu, paa ci mwayi ənjø a shii taa da nø ci, ³¹ acii agi dzəgunənø nø ci uushi'inø ka lyawarənaakii. Ca dzə də wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, “Ka vəginø nø ənji tə Uuzənø nğa əndə aacii ənja, təya bələgi tø ci. Maa kə bələgi ənji tø ci, ma ka makkənø nğa uusəra, ka madənø nø ci agi maməətø ənja.” ³² Amma, ma lyawarənaakii, paa tii paaratəgi də sətø cii kəya ba ka tii. Kə nğwaləgi tii əsə ka ləgwanø ka ci agyanəkii.

Wu sanə palee də gawuuna?

(Mat. 18.1-5; Luka 9.46-48)

³³ Makə mbu'i tii aa Kafarənahumə, təya dzəgərø aasii. Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Agyanə mi sanə njuuna də mabizhinə una shi a rəgwa?” ³⁴ Amma pooshi tii jikə ka Yeesu, acii ma təya shi a rəgwa, kə dii tii mabizhinə ahadatii oo'i, “Wu sanə palee də dūunuunə ahadaama?” ³⁵ Wata Yeesu a ndzaanə, ca 'wa tə tii patø pu'u aji bəra'i, əŋki ci ka tii, “Taa wu patø mwayi ndzaanə ka matakəjwanə, wa ca ndzaa ka moodəba'a, wa ca ndzaa ka əndə slənənø ka ənji patø əsə.” ³⁶ Wata ca nğərə uuzənø, ca kənjee ahadatii. Ca gapətø tə uuzəətə, əŋki ci ka lyawarənaakii, ³⁷ “Taa wu liwə uuzənø, madə putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətø liwu tə nyi, əntaa wata tə nyi liwə ci, amma tə əndətø sləkəe ka nyi liwə ci.”

*Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci
(Luka 9.49-50)*

³⁸ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka magunura deenə, kə tənəpaa inə tə ci.” ³⁹ Əŋki Yeesu ka ci, “Goona tənəpaa tə ci. Aci ma əndətə ca də sə ŋga hurəshishinə də ləməki, pooshi ci ka wabənə bwayakii agyanəki kwakwatə. ⁴⁰ Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci. ⁴¹ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə ca gyacii koonə ma'inə ka sanə putə ŋga ətə dii unə ŋga Aləmasiihu, weewee ka upaanə nə ci shikwaakii.”

*Uushi'itə na də tə ənda putə ŋga slənə 'waslyakəənə
(Mat. 18.7-9; Luka 17.1-2)*

⁴² “Taa wu patə kavə tə taa rəŋwə aɡi manjeeviitə vii ka nyi goonɡa kaa ca pu'u, ɡədə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də ŋga'əənə, əŋjə a kəgərə tə ci aɡi uunəva, acii sətə na upaa tə ci.

⁴³ “Mada ciinəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, laɡi. ɡədə ɡi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə yadə ciinə acii dzənə də ciinəku bəra'i aɡi ɡunə ətə pooshi ka əntənə. [⁴⁴ Aci ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə əŋji ka əntənə, pooshi ɡunə ka əntənə əsə.]

⁴⁵ Mada sədəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, laɡi. ɡədə ɡi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə yadə sədə acii ndzaanə da i sədəku bəra'i, əŋjə a ka tə hə aɡi ɡunə. [⁴⁶ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə əŋji ka əntənə, pooshi ɡunə ka əntənə əsə.] ⁴⁷ Mada ɡinəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, hurə'yagi. ɡədə ɡi hə aɡi *ŋwanjuunə ŋga Əntəŋfə də ɡinə rəŋwə acii ndzaanə da i ɡinəku kyakya'ə bəra'i, amma əŋjə a ka tə hə aɡi ɡunə. ⁴⁸ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə əŋji ka əntənə, pooshi ɡunə ka əntənə əsə.

⁴⁹ “Də ɡunə nə Əntəŋfə a hadatə də taa wu patə, makə ətə ci əŋjə a hadatə zəmə də zhatana. ⁵⁰ Njunyikii nə zhatana. Amma mada kə ləvəɡi zhatanə saakii, pooshi əŋji ka mbeenə ka ənətəɡinə njamə njamə ma'ə. Ndzaamə ka əŋji makə zhatanə aɡi dzəɡudə. Ndzaashimə aɡi jamənə.” †

10

*Dzəɡunənə ŋga Yeesu aɡyanə lakəɡi minə
(Mat. 19.1-12; Luka 16.18)*

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə ɡatə, ca palə aanə hanyinə ŋga Yahudiya, ca tanəɡi ɡəərə ŋga Urəduənə. Əŋjə a ənə ka dza də nə abiiikii. Ca ənə əsə ka dzəɡunə ka tii wabənə ŋga Əntəŋfə makə ətə sənəavə ci. ² Wata hara *Fərisanyinə a shi aabiiikii, təya alə rəɡwa ŋga təkənə tə ci də ləɡwanə amakii, əŋki tii, “Ya əna, kə vii bariya ɡaamə rəɡwa ka əndə a lakəɡi minaakii kva?” ³ Əŋki Yeesu ka tii, “Mi nə bariya ŋga Muusa ka banə koonə?” ⁴ Əŋki tii, “Kə kapaa Muusa rəɡwa ka ŋɡurə a naahə ləkaləkətə ŋga lakəɡi minaakii, ca lakəɡi tə ki.” ⁵ Əŋki Yeesu, “Ma nyaahə Muusa bariyatə ha'a, acii ndalənə ŋga ədzəmuunə. ⁶ Amma saa'itə tagii Əntəŋfə duuniya, ŋɡurə da minə ɡhənyi ci tə əŋja. ⁷ Ca ba: Putakii ha'ə, wa ŋɡurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minaakii, ⁸ təya ndzaa shishinə

rəŋwə. Də ha'ə ndzaanə tii əndə rəŋwə, əntaa ənji bəra'i ma'ə. ⁹ Aciiikii, ma sətə gəŋjutəgi Əntanƒə, ga əndə a təkée.”

¹⁰ Makə ənəgərə tii aasii, wata *lyawarənə nga Yeesu a ləgwa amakii agyanə wabəətsa. ¹¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Taa wu patə lakəgi minaakii, ca ŋgərə əndə'i minə, kə ali ci hiinə ətsa, ca da 'waslyakəənə ka təkəŋwatə minaakii. ¹² Madfa minə əsə dzəgi sətə atsa ŋguri, kya dzə ka ŋgərə əndə'i ŋgura, aləhiinə nə ki ka ɗanə.”

Daanə barəkaanə nga Yeesu ka uuji manjeevənə
(Mat. 19.13-15; Luka 18.15-17)

¹³ Agi kiranə nə ənji manjeevənə ka Yeesu kaa ca ɗaanə ciinə nga barəkaanə aanətii. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ŋguruunə ka ənja. ¹⁴ Makə nee Yeesu ha'a, wata səkəkii a bəzəgi. Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə nga ənji makə tii də *ŋwanjuunə nga Əntanƒə. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə pooshi luuvə ka Əntanƒə a ndzaanə ka ŋwanjwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwanjuunə nga Əntanƒə shanə.” ¹⁶ Wata Yeesu a fəɗə manjeevənə aashikii, ca ŋgərə ciinəkii, ca ɗaanə ka tii barəkaanə.

Əndə gəna
(Mat. 19.16-30; Luka 18.18-30)

¹⁷ Ma ətsə Yeesu a madə kaa ca palə saakii, wata əndə'i əndə a shi də huyihuyi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, “Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi dəbēe ɗanəki kaa nya upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?” ¹⁸ Əŋki Yeesu ka ci, “Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi əndə? Pooshi ŋunyi əndə madfaamə Əntanƒə ci rəŋwə dyanə. ¹⁹ Kə shii hə bariya nga Əntanƒə, waatoo, Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda nga jirakənə anə ənda, ga ha gəpətə uushi nga ənda, gadēe ka i duu da muu.”

²⁰ Əŋki əndəta, “Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə.” ²¹ Wata Yeesu a tsaamə tə ci, kə kadeesəkə əndəkii ka ci, əŋki ci ka ci, “Uushi rəŋwə mbəɗaanə ka hə nga ɗanə. Ma ɗanəkwa, duu ka ɗərəmaginə də uushi'inaaku, ha təkəpaa kwaɓakii ka maaghiinə. Madfa kə ɗii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntanƒə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi.” ²² Makə fii əndətə ha'ə, wata ca geegi ka ginəkii təkū təkū, ca palə saakii də maɓətəsəka, acii lanə ɗərəva nə gəna aciiikii.

²³ Wata Yeesu a zə'ugi aabii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, “Dzawə ɗərəva nə dəmənə nga ənji gəna aagi ŋwanjuunə nga Əntanƒə.” ²⁴ Kə ɗii ka lyawarənaakii ka sə nga hurəshishinə nə wabənaakii. Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci “Manjeevənaakya, dzawə nə dzənə aagi ŋwanjuunə nga Əntanƒə. ²⁵ Gəɗə dəməginə nga ŋgyalooba ka rəgwa shinə nga libərə də ŋgufənə, acii dəmənə nga əndə gəna aagi ŋwanjuunə nga Əntanƒə.” ²⁶ Kə dzəgəpaa tə lyawarənaakii ka shanə, təya laagwa ahadatii, əŋki tii, “Madfa ha'ə əna, aa wu ɗii nə upaa luupaana?” ²⁷ Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, “Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka ɗatənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntanƒə, ka ɗatənə nə ci taa mi, acii naakii nə baawəɗa patə.”

²⁸ Wata Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə hə.” ²⁹ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə bwasee ka yaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa məci, taa dii, taa manjeevənaakii, taa raakii, maɖa ka putaaki bwasee ci da ka putə ŋga Nynyi Habara, ³⁰ ka upaanə nə ci yinyinə, i ndzəkəŋushi'inə, i manjeevənə, i mənənyinə, i rənyinə, gya'ə aɡi saa'ina, palee ka ətə bwasee ci aa ba'ə. Amma, ka cibeənə nə əŋji ka ci. Ma daba'əkii, ka upaanə nə ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə aɡi zamanatə na shi. ³¹ Amma laŋə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Laŋə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə.”

Makkənə ŋga wabənə ŋga Yeesu aɡyanə əntənaakii
(Mat. 20.17-19; Luka 18.31-34)

³² Ma daba'əkii, Yeesu a maɖə tii da lyawarənaakii, kaa təya dzə aa Urusaliima. Ma təya palə a rəgwa, Yeesu a ta kəŋwanə ka tii. Amma, ma tii, pooshi tii ka mabaneə ma'yanə. Ma əŋjitə ca shi daba'ə əsa, kə ŋgwali tii. Yeesu a ənə ka 'waginə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Ka ndzaŋə banə ka tii aɡyanə sətə na ɖa tə ci. ³³ Əŋki ci, “Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma ɖavə, ka dzənə nə əŋji ka viinə tə Uuzənə ŋga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya laɡi ka ci gəŋwanə ŋga bələnə, təya vii tə ci aacii əŋjitə mashiimə tə Əntaŋfə. ³⁴ Ma təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, təya fəslə, təya bələɡi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka maɖətənə nə ci aɡi maməətə əŋja.”

Kədiinə ŋga Yakubu tii da Yoohana
(Mat. 20.20-28)

³⁵ Wata i Yakubu tii da Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya, a shi aabii Yeesu, əŋki tii ka ci, “Maləma, tə'i uushi ciina uuɖə kaa ha ɖa keenə.” ³⁶ Əŋki Yeesu, “Mi cuuna uuɖə nya ɖa koonə?” ³⁷ Əŋki tii, “Vii keenə rəgwa ŋga ndzaanə ataŋgalaku aɡi ɖuunuunaaku, əndə'i da ciizəma ku, əndə'i əsə da madzənaku.” ³⁸ Amma əŋki Yeesu, “Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa? Ka mbeenə nuunə ka sə'watə bapətisəma makə ətə nə əŋjə a ɖa ka nyi kwa?” ³⁹ Əŋki tii ka ci, “Awa, ka mbeenə niinə.” Yeesu a ba ka tii, “Weewee, ma cibətə nii kya sa, ka sanə nuunə. Ma bapətisəmatə nə əŋjə a ɖa ka nyi əsə, ka ɖanə nə əŋji koonə. ⁴⁰ Amma, ma ndzaanə ataŋgalaki, əntaa nyi nəndə da baawəɖa ŋga viinə. Ma hatsa, ŋga əŋjitə taɖəpaa Əntaŋfə tə tii.”

⁴¹ Fanə ŋga hara lyawarənaakii pu'u tə wabəətsa, wata səkətii a bəzəɡi aashi i Yakubu tii da Yoohana. ⁴² Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aabiikii, əŋki ci, “Kə shii unə oo'i, ma əŋjitə ŋgirə əŋjitə mashiimə tə Əntaŋfə kaa təya ɖa ŋwanuunə aɡyanətii, tii ca haŋətə natii na. Ma madiigərə əŋjatii əsə, aɡi kanə nə tii ka tii bariya də baawəɖa. ⁴³ Amma, ma una, pooshi ka ɖanə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ⁴⁴ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava ka əŋji patə. ⁴⁵ Aacii ma shi nyi *Uuzənə ŋga ənda, əntaa ka əŋjə a slənə ka nyi, amma kaa nya slənə ka əŋja, nya vəɡi əpinaaki ka pərapaanə də əŋji laŋə.”

Mbədəpaanə nga Yeesu də Barətimawə muurəfa
(*Mat. 20.29-34; Luka 18.35-43*)

⁴⁶ Wata i Yeesu da lyawarənaakii a mbu'u aasəkə vəranə nga Yarikoo. Makə ma'i tii da hara ənji lanə, təya palə, wata təya lapaa muurəfə dasə ka kədiinə atanjala rəgwa. Ma ləməkii, Barətimawə, uuzənə nga Timawə. ⁴⁷ Makə fii ci oo'i, Yeesu əndə Nazaratu ətsə ca pitəgi, wata ca madfəe ka uuraakii ka banə, əŋki ci, "Yeesu, *jijinə nga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki." ⁴⁸ Ənji lanə a wazə ka ci, kaa ca ndzaa kəda'ə. Amma wata ca tsakə ŋgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, "Jijinə nga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki." ⁴⁹ Yeesu a kəŋaanə, əŋki ci, "Wamə tə ci." Təya 'wa tə muurəfəta, əŋki tii ka ci, "Dawə moodasəka, madfətə, agi 'wanə nə ci tə hə." ⁵⁰ Wata həryatə muurəfətə a madfətə, ca kagi gwadaakii, ca shi aabii Yeesu. ⁵¹ Əŋki Yeesu ka ci, "Mi cii kwa moo nya da ka ha?" Əŋki muurəfətə, "Maləma, ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha." ⁵² Əŋki Yeesu, "Duu saaku, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi." Pii wata ca ənə ka neenə ka ha, ca dzə atsa Yeesu a rəgwa.

11

Dəmənə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima
(*Mat. 21.1-11; Luka 19.29-40; Yooh. 12.12-19*)

¹ Ma ətsə tii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə nga Urusaliima, kə lapaa tii vəranyinə nga Bayitifaaji da Bayitaniya, ashii giŋwə nga Zayitunə. Wata Yeesu a sləkəe ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, "Dəmənə aasəkə vərəatsə akəŋwacii unə. Madə kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwalə, pooshi ənji sha ŋgirə aa ba'akii. Pəryatəmə, una kira. ³ Madə kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna da ha'ə, bamə ka ci: 'Slandanə mwayi. Ka ənyapaaginə nə ci pii pii'." ⁴ Wata təya madə, təya palə, təya lapaa uundzə vaməndakii magwaləkii a uura mayi, atanjala rəgwa. Ma təya pərə, ⁵ ənjitə kəŋaanə davə a ləgwa amatii, əŋki tii, "Ka mi cuuna pərəgi uundzə vaməndatsa?" ⁶ Təya ba makə sətə bii Yeesu ka tii. Wata ənjitə a unee ka tii, təya pərə, ⁷ təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'a vaməndata. Yeesu a ndərəvə aa ba'akii. ⁸ Makə ŋgirə Yeesu aaba'a vaməndata, ca palə, ənji lanə a sasafəpaa kəjeerənyinatii a rəgwa. Hara ənjə a pusha ba ŋga ənfuginə də bilə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma ənjitə davə, dakəŋwacii da daba'əkii patə, kə ŋgəree tii ka uuratii, təya ba, "Dələnə də Əntanjə. Tə'i barəkaanə ashii əndətə shi də ləmə nga Slandana. ¹⁰ Tə'i barəkaanə agi ŋwanjuunə nga dzədzəshii'inaamə *Dawuda ətə nii kəya da. Dəlaamə də Əntanjə."

¹¹ Mbu'unə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nga Əntanjə. Ca tsaamətə uushi'inə patə asəkəkii. Makə dīi ci kə uugi kədəwanə danə, wata ca madə tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, təya ənə aa Bayitaniya.

Naalaginə nga Yeesu tə ənfwə uudəva
(*Mat. 21.18-19*)

¹² Pukətə hakii təya ənya də Bayitaniya, wata madəfənə a da tə Yeesu. ¹³ Ca nee ka ənfwə uudəvə dzadə gi'u, ca palə aatsaa ənfukii ka tsaamətənə mbu'u ka upaanə nə ci pookii. Amma makə mbu'i ci aatsakii,

ma ca nee, wata ba səgafə, acii ma saa'ita, əntaa saa'i n̄ga poonə n̄ga uudəva. ¹⁴ Wata Yeesu a naalagi tə ənfuta, ənki ci, "Pooshi hə ka poonə bahə kaa əndə a adə pawaaku ma'ə." Kə fii lyawarənaakii əsə.

*Dzənə n̄ga Yeesu aasəkə *yi n̄ga Əntanfə*
(Mat. 21.12-17; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹⁵ Mbu'unatii aasəkə vərənə n̄ga Urusaliima, Yeesu a dəməgərə aasəkə yi n̄ga Əntanfə. Wata ca ndzanə shaabagi tə ənji da fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha n̄ga pəra kwaba da dəgələnyinə n̄ga ənji dəfərə də bilyamasariinə. ¹⁶ Pooshi ci luuvə kaa ənjə a kərə uushi dasəkə yi n̄ga Əntanfə. ¹⁷ Ca dzəgunə ka tii, ənki ci, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, ma bii Əntanfə, 'Yi n̄ga da də'wa n̄ga patənə n̄ga slikerənə 'wanə ənji yaaki.' Amma ma una, kə geegyuunə ka yikii ka ha n̄ga umbənə n̄ga mahiirənə."

¹⁸ Makə fii madiigərə limanyinə da i *maliminə n̄ga bariya, wata təya alə rəgwa n̄ga bələnə tə Yeesu. Acii kə n̄gwalee ci ka tii, makə nee tii, kə d̄ii ka ənji ka sə n̄ga hurəshishinə nə dzəgunənaakii ka tii. ¹⁹ Danə n̄ga kədəwanə, Yeesu tii da lyawarənaakii a dzəgi asəkə vərənə.

Huurəginə n̄ga ənfwə uudəvətə
(Mat. 21.20-22)

²⁰ Pukətə hakii deerənə, təya ənya aasəkə vərənə, wata ma təya tsaməgi, kə huurəgi ənfwə uudəvətə hwa'ə dənə ka slərginəkii. ²¹ Ma Piita, kə buurətə ci sətə d̄ii. Wata ənki ci ka Yeesu, "Maləma, tsaməgi. Ma ənfwə uudəvətə naalagi hə, kə huurəgi hwa'ə." ²² Yeesu a ba ka tii, "Viimə goon̄ga ka Əntanfə. ²³ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə gi'i tə Əntanfə, ka mbeənə nə ci ka banə ka gin̄unə oo'i, Mbuduu, ha dzə ka kuləgərənə aagi uunəva. Madə kii ci nəkii də ədzəmə rənjwə oo'i, ka d̄anə nə Əntanfə ka ci sətə kədii ci, ka d̄anə ka ci. ²⁴ Acii kii wanyinə ka banə koonə, taa mi patə kədii unə də də'wa, kamə nuunə oo'i kə upaa unə səkii, ka upaanə nuunə əsə. ²⁵ Waatoo, taa guci nuunə ka da də'wa, madə tə'i əndə kəsəpaa unə a moodəfuunə, tifyagimə tə ci, kaa Dəsənuunə ətə dadəgyə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. [²⁶ Amma madə pooshi unə tifyagi tə hara ənja, pooshi Dəsənuunə ətə dadəgyə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.]

Wu vii baawəda ka Yeesu
(Mat. 21.23-27; Luka 20.1-8)

²⁷ Mbu'unatii aa Urusaliima, ma Yeesu a dzə də wiigi'inə asəkə *yi n̄ga Əntanfə, wata madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə a shi aabiikii. ²⁸ Wata təya gwanə ka ləgwanə amakii, ənki tii, "Də n̄gutə baawəda sanə cii kwa d̄aada uushi'inə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawədatsa?" ²⁹ Yeesu a ba ka tii, ənki ci, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki. Madə kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tafa də n̄gutə baawəda cii kya d̄aada uushi'inə. ³⁰ Bamə ka nyi, wu sanə sləkəe ka Yoohana kaa ca d̄a bapətisəma ka ənja, Əntanfə nii, anii ənda?" ³¹ See təya ndzanə d̄aada mabizhinə ahadatii, ənki tii, "Mi banaamə əna? Madə bii amə oo'i, Əntanfə sləkəe ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii d̄iya? ³² Amma pooshi amə ka banə oo'i, əndə sləkəe ka ci." Ma təkuree tii ka banə ha'ə, n̄gwalii tii acii d̄abaala, acii ma təya, kə shii

tii oo'i, *anabi nji Yoohana tanyi. ³³ Wata əŋki tii ka ci, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." Əŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tafa də ŋgutə baawəfa cii kya fa uushi'iina."

12

Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə (Mat. 21.33-46; Luka 20.9-19)

¹ Wata Yeesu a 'watəgi wabənə ka tii də misaali, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə sha dīi rə ŋga inabi. Ca tsatə, ca tələgi gu'u ŋga mya'ə də inabi, ca ghənəgi magərə ha ŋga nəhə uushi'inə, ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. ² Makə dīi cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³ Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa tə ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ⁴ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Təya dəəgəpaa tə ci ka na, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci. ⁵ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə əsə. Ma ca, kə bələgi tii tə ci. Ha'ə makə ətsə dīi tii də hara ənji lanə. Təya fəəsləpaa harakii, təya bəələgi harakii. ⁶ Wata moofə uuzənaakii rəŋwə dyanə mbədaanə. Daba'əkii, ca sləkee ka uuzəətə aabiitii. Əŋki dīi, 'Weewee ka neenə nə tii ka məghərəvənə ŋga uuzənaaki.' ⁷ Mbu'unə ŋga uuzəətə aabiitii, wata əŋki tii ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoome, kaama bələgi tə ci, kaama zəmə ya.' ⁸ Wata təya kəsətə tə uuzəətə, təya bələgi tə ci, təya kagi tə ci aaba'ə tsanə.

⁹ "Ya ətsa, mi nə sətə fənə slanda rətə? Ka shinə nə ci, ca bəələgi tə mooziita, ca vii rətə ka hara ənja. ¹⁰ Mashimuunə a jangii sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə kuna? Ma bii ci, 'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.

¹¹ Ma ətsa, slənə ŋga Slandana.

Ma amə əsə, sə ŋga hurəshishinə kaamə.' "

¹² Makə fii gayinə ha'ə, wata təya fa gazhi'waanə ŋga kəsətənə tə Yeesu, acii kə shii tii oo'i ayanətii wabi ci də misaalitsə. Amma kə ŋgwaləgi tii acii dafaala. Wata təya bwasee ka ci, təya palə satii.

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwanjwə *Kayisarə* (Mat. 22.15-22; Luka 20.20-26)

¹³ Ma daba'əkii, wata ənjə a sləkee ka hara *Farisanyinə da ənji ŋga *Hirudusə kaa təya shii upaa sə ŋga idəpaanə ashi Yeesu agi wabənaakii, təya kəsə tə ci. ¹⁴ Təya shi aabiikii, əŋki tii, "Maləma, kə shii inə oo'i əndə goonja nə hə. Paa hə ka tadəpaa taa ŋgutə tsarə ŋga ənda, acii paa hə ka tsaamənə ka duunuunə ŋga ənda. Də goonja nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa ŋga əntanəfə. Ya sanja, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga vii tsəkə ka ŋwanjwə Kayisarə nii, anii poosha? ¹⁵ A ki'yaamə nii, anii a bwasee ama?" Amma kə shii Yeesu jarəwiinatii, wata əŋki ci ka tii, "Mi sanjə cuuna moo təkənə tə nya? Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə." ¹⁶ Təya kira ka ci. Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Ya əna, kəŋwaciinə də ləmə ŋga wu ənə anə kwabana?" Təya ba ka ci, "Ma ətsa, kəŋwaciinə ŋga ŋwanjwə Kayisarə." ¹⁷ Wata Yeesu a ba ka tii, "Viimə ka Kayisarə sətə

ndzaa ka naakii, una vii ka Əntanjə sətə ndzaa ka ɲga Əntanjə.” Fanatii ha'ə, kə dʒi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə ka shaɲə.

Ləgwanə agyanə madənə ɲga maməətə ənja

(Mat. 22.23-33; Luka 20.27-40)

¹⁸ Ma daba'əkkii əsə, *Sadukiinə a shi aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shaɲə.

¹⁹ Əɲki tii ka Yeesu, “Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya, ətə bii ci, mada kə əntəgi əndə anə minaakkii, pooshi ci pwayi ashi miita, see a ɲgərə ndzəkəɲuci tə miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkəɲuci ətə əɲki. ²⁰ Yoo, tə'i hara ndzəkəɲushi'inə mədəfə sha dʒi. Gawatii a ɲgərə minə. Ca əntə, pooshi ci pwayi ashitə. ²¹ Əndətə ɲyi'u tə ci a ɲgərə mooryafiita, ca əntəgi əsə. Pooshi ci upaa uuzənə ashitə. Makə ətsə əsə dʒi ka makkənə. ²² Makə ətsə əsə dʒi ka hara ənjitə mbədaanə. Ndzəkəɲushi'iitə patə mədəfə məəki, pooshi əndə upaa uuzənə ashi miita. Ma daba'əkkii, kya əntəgi əsə. ²³ Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra ɲga madənə ɲga maməətə ənja, makə watiitə tii patə mədəfə ɲgirə tə kya, minə ɲga wu saɲə ndzaanəta?”

²⁴ Yeesu a ba ka tii, əɲki ci, “Kə kullii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaafa ləkaləkətə, mashiimuunə ɲgeerənə ɲga Əntanjə. ²⁵ Acii mada kə ma'i maməətə ənja, pooshi tii na ɲgəərəshi. Amma makə malaai'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ²⁶ Ma agyanə madənə ɲga maməətə ənji əsə, pooshi unə kunə sha ɲangətə asəkə ləkaləkətə ɲga Muusa ətə wabi ci agyanə guutə agi ba? Waatoo saa'itə bii Əntanjə ka ci: Nyi nə Əntanjə ətə ci İbərəhiima da İsiyaaku da Yakubu a paslə tə ci. ²⁷ Ma Əntanjə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Ma ətsa, kə kullii unə ka shaɲə.”

**Bariyatə palee də dʒuunuunə*

(Mat. 22.34-40; Luka 10.25-28)

²⁸ Wata əndə'i maləmə a shi aabiitii. Ma ca fa, təya də mabizhinə. Makə fii ci kə jikə Yeesu ka Sadukiinə ɲga'ə, wata ca ləgwa ka Yeesu, əɲki ci, “Nɲgutə bariya saɲə palee də dʒuunuunə agi bariyanyinə pata?” ²⁹ Əɲki Yeesu ka tii, “Ma ətə palee də dʒuunuunə, ətə bii: Fatəmə, ənji *İsərayiila, ma Əntanjə Slandanaamə, ci nə Əntanjə rəɲwə dyanə. ³⁰ Uuduu tə Əntanjə Slandanəku də ədzəmə rəɲwə, də patənə ɲga əpinaaku, də patənə ɲga haɲkalaaku, də patənə ɲga ɲgeerənaaku. ³¹ Wiinə bəra'inə ɲga bariyatə palee əsə: Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Pooshi bariyatə ca palee ka ətsə bəra'i ma'ə.” ³² Əɲki maləmətə ka Yeesu, “Yawa maləma, ma sətə bii hə, ha'ə tanyi. Waatoo rəɲwə dyanə nə Əntanjə. Pooshi əndə'i əntanjə madaamə ci. ³³ Nɲga'ə nə uudənə tə Əntanjə də ədzəmə rəɲwə, da də patənə ɲga haɲkala, da də patənə ɲga ɲgeerənə. Nɲga'ə əsə nə uudənə tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Gədə kəsətənə təɲə təɲə tə bariyanyitə bəra'i acii daada patənə ɲga sataka, taa hənəgi uushi'inə ka Əntanjə, taa ləgi ka ci uura ɲga daba.” ³⁴ Makə fii Yeesu ɲnyikii wabi ci, wata əɲki ci ka ci, “Pooshi hə dzadə da ɲwanuunə ɲga Əntanjə.” Ma daba'əkkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii ɲgwalənə.

12:17 12.17 Rooma 13.7. **12:18** 12.18 Luka 20.27. **12:19** 12.19 Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8.

12:26 12.26 Shig. 3.2,6. **12:29** 12.29-30 Dzək. 6.4-5. **12:31** 12.31 Leew. 19.18; Mat. 22.39.

12:32 12.32 Luka 20.39. **12:33** 12.33 1 Sam. 15.22; Hoos. 6.6. **12:34** 12.34 Mat. 22.46; Luka

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*
(Mat. 22.41-46; Luka 20.41-44)

³⁵ Ma saa'itə Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi nga Əntanfə, ca ləgwa amatii, əŋki ci, "Iitə saŋə mbee *maliminə nga bariya ka banə oo'i, jijinə nga *Dawuda nə Aləmasiihu?" ³⁶ Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə kavə Ma'yanə nga Əntanfə tə ci ka banə oo'i, 'Əŋki Əntanfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki. Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa sədəku.'

³⁷ Aa makə kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandanə ətsa, iitiitə dīi ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" Də moodasəkə fii dabaala wabənaakii.

Dzalənə nga Yeesu tə ənji agyanə maliminə
(Mat. 23.1-36; Luka 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Ma ca dzə aakəŋwa də dzəgunənə ka tii, wata əŋki ci, "Nəhəmə noonə nə acii *maliminə nga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəəhəpaanə tə tii nga'a a luuma.

³⁹ Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁰ Təya luuwutə yinyinə nga mooryafinyinə, təya gərəətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii əŋja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə."

Viinə nga mooryafinə
(Luka 21.1-4)

⁴¹ Wata Yeesu a ndzaanə kədəhə da hatə ci ənjə a kagerə kwaba asəkə yi nga Əntanfə. Ca tsaamə ənjə a əji. Ənji gəna laŋə əji kwaba laŋə.

⁴² Wata maagha nga mooryafinə a shi, kya əjigərə pyanya bəra'i, waatoo kwaba rəŋwə. ⁴³ Yeesu a 'wa tə lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma sətə əjigərə maagha nga mooryafitsa, kə palee ka nga hara ənjitsə patə. ⁴⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna ŋgiraŋi tii, təya vii. Amma ma kya, agi ghanatə patə ŋgərətə ki sətə cii ta alə də zəmə patə, kya əjigərə."

13

*Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi *yi nga Əntanfə*
(Mat. 24.1-2; Luka 21.5-6)

¹ Ma ətsə Yeesu a shigi asəkə yi nga Əntanfə, wata əndə'i əndə ahada lyawarənaakii a baarə ka ci, əŋki ci, "Maləma, tsaamuu dagwaanə nga ghənəəna da i faariinəkii." ² Yeesu a jikəvə, əŋki ci, "Kə nee hə ka madiigərə ghənəətsə patə nii? Taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə."

Cibənyiiitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya
(Mat. 24.3-14; Luka 21.7-19)

³ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dzə ka ndzaanə dasə anə giŋwə nga Zayitunə, a purəŋa yi nga Əntanfə. I Piita da Yakubu da Yoohana ba'ə Andərəwəsə a shi aabiikii tii daanətii, əŋki tii: ⁴ "Bawə keenə guci saŋə nə ətsə ha'ə a də. Mi saŋə na slənə ka baariinə oo'i, kə mbu'ya saa'i nga dəadfanə nga uushi'iitə pata?"

⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁶ Acii tə'i ənji laŋə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ŋusləgi də hara ənji laŋə a rəgwa. ⁷ Kadə nuuna fa habara ŋga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka danə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə ŋga duuniya. ⁸ Kadə nə əndə'i slikerənə a dzə ka panə da əndə'i. Ŋwanjuunə a pa da əndə'i ŋwanjuunə. Kadə nə gəgədzənə ŋga hanyinə a daadfa taa dama patə, madəfənə a kula əsə. Ma ətsə patə, makə 'watəginə ŋga bərakənə ətsa.

⁹ “Amma, ma una, nəhəmə noonə na. Acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə, təya kərə tuunə aakəŋwacii ŋgwamənyinə da meeminə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Ka danə nə ətsə ha'ə, koonə shii mbee ka bagi ka tii Ŋunyi Habara. ¹⁰ Acii tyasə see a waaza ənji Ŋunyi Habara taa dama patə zəku'i, taabu'u mbu'yanə muudinə ŋga duuniya. ¹¹ Madfa kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sə ŋga banə ka tii. Amma bamə ka tii sətə shivə aa moonə unə akəŋwacii. Acii ma wabəətə nuunə ba, əntaa noonə amma ŋga Malaaba Ma'yanə.

¹² “Kadə nə ndzəkəŋunə a ŋgərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka danə nə tii ha'ə. Ha'ə danə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ¹³ Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə.”

Cibətə palee də əjjinənə

(Mat. 24.15-28; Luka 21.20-24)

¹⁴ “Kadə neenə nuunə ka ma'əjjinə uushi ətə palee ca kəŋaanə ka hatə pooshi dəbee ka ci nə kəŋaanənə davə.” (Ma əndətə ca janğa, wa ca paaratəgi ŋga'ə.) “Madfa kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə ŋga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aanə giŋunyinə. ¹⁵ Ma əndətə dzəkə anə kuvaakii, wa ca jiməgərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ŋgərəənə uushi.

¹⁶ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ŋgira kəjeerənaakii. ¹⁷ Tə'i ŋgərə'wə agyanə maki dəsekiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. ¹⁸ Kədiimə acii Əntanfə, acii ga saa'itsə a dfi deevyanə. ¹⁹ Acii ma ka saa'ikii, ka sanə nə ənji cibənyinə ətə pooshi sha dfi, ŋjanənə ka saa'itə tagii Əntanfə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi uushi na ənə ka danə ha'ə ma'ə makə ci əsə.

²⁰ Maci pooshi ətə galee Əntanfə ka saa'ikii, kadfa pooshi əndə shiŋkinə ca mbədə. Amma acii putə ŋga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²¹ “Maa kə bii əndə koonə, Tsaaməmə, waanə Aləmasiihu ganə, taa, waatəta gatə, goona luuvə. ²² Acii kadə nə aləmasiihunə da anabinyinə ŋga jirəkənə a shigi, kadə nə təya daadfa sə ŋga hurəshishinə, kaa təya shii ŋuusləgi də ənja. Maci ka mbeənə nə tii maa, da i matadə ənji ŋga Əntanfə. ²³ Kə bagi nyi koonə patənə ŋga uushi'inə daga saa'ikii ma'ə mambu'yanə. Acii ha'ə, nəhəmə noonə na.”

*Ənyanə ŋga *Uuzənə ŋga ənda*

(Mat. 24.29-35; Luka 21.25-33)

²⁴ “Amma ma daba'ə cibənyitə ha'ə, ka əndəginə nə uusərə, pooshi ləgida ka bərənə, ²⁵ tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka gəŋgəzənə nə taa

13:8 13.8 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2. **13:9** 13.9-13 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. **13:11** 13.11 Luka 12.11-12. **13:12** 13.12 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **13:13** 13.13 Yooh. 15.21; Səniinə 13.10. **13:14** 13.14 Dan. 9.27. **13:15** 13.15-16 Luka 17.31. **13:19** 13.19 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. **13:21** 13.21-23 Luka 17.23-24. **13:22** 13.22 Mat. 24.24. **13:24** 13.24-25 Mat. 24.29.

mi patə asəkəntanfø. ²⁶ Ma ətsə diya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə nga əndə ca jima agi kurabiinə. Da baawəda ka şanə da məghərəvənə nə şinaakii. ²⁷ Ma daba'ə ətsa, ca sləkee ka malaa'ikanyinə a dzə ka jatə də matadə ənjaakii taa dama patə ndzanənə ka əndə'i tanjala nga duuniya ka ca'ə ka əndə'i."

Misaali də ənfwə uudəva

²⁸ "Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Madə kə nee unə wiitsə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətətsəfə ka dənə. ²⁹ Ha'ə əsə, mada kə nee unə uushi'iitsə a daada, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə nga ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənji nga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madaadfamə patə. ³¹ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma ma wabənaaki, pooshi ka uudənə şanə."

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i

(Mat. 24.36-44)

³² "Ma uusəra taa saa'i nga dənə nga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə nga dagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ³³ Aci ha'a, nəhəmə noonə na, kantsaamə ginə makə dīi ci pooshi unə shii taa guci nə saa'ikii ka dənə. ³⁴ Ma saa'ikii, ka dənə makə nga əndətə gi oogə, ca ba'avə yaakii aacii ənji slənaakii, taa wu patə ahadatii da naakii sləna. Ca ba ka magəra maya, wa ca kantsaa ginə nga'ə. ³⁵ Aci ha'ə, ma unə əsə, kantsaamə ginə makə ətsa, makə dīi ci pooshi unə shii saa'itə nə slanda yi a shi, taa dakədəwanə, taa ahada vəda, taa dakədəha, taa deerənə. Aci ha'a, ndzaamə də məgigi ka gərənə, ³⁶ acii ga ca shi wata hafəsə, ca lapaa tuunə ka ŋunyinə. ³⁷ Ma sətə bii nyi koonə, ci bii nyi əsə ka ənji patə oo'i, kantsaamə ginə, una ndzaanə də məgigi."

14

Alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.1-5; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə bəra'i kaa kumənə nga *Pasəka da kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə a mbu'ya, wata madiigərə limanyinə da *maliminə nga bariya a alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu yadə şiinə nga ənja, kaa təya bələgi tə ci. ² Əŋki tii, "Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə."

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya

(Mat. 26.6-13; Yooh. 12.1-8)

³ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya, kə gi ci aaha Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci. Ma ətsə ca adə zəma, wata əndə'i minə a şigərə da i əbwə* urədyə aciitə. Ma urədita, nga mandalə kwaba acii də ba nga 'narədi' dīi ənji. Kya wunəgi əbukii, kya əjivə urədītə aanə Yeesu. ⁴ Makə nee hara ənjitə davə ha'ə, wata ca zhimagi tə tii asəkətii, əŋki tii ahadatii, "Ka mi saawee ki ka urəditsə zabə ha'ə kwa? ⁵ Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsa, kadə ka upaanə nə ənji kwaba palee ka *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə." Wata ənjitə a wazə

ka ki. ⁶ Əŋki Yeosu ka tii, “Bwaseemə ka miitsa. Ka mi cuuna kavə tə ki ka buurə uushi'ina? Aci ma sətə dīi ki ka nyi, ŋunyikii ka shaŋə. ⁷ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Taa guci patə əsə, ka mbeənə nuunə ka də ŋga'aanə ka tii. Amma ma nya, pooshi nyi na ndzaanə abii unə. ⁸ Kə dīi ki sətə mbee ki ka dānə. Ma əjivə ki, ka shii taasəkəpaa də shishinəki taabu'u ŋgəfənə tə nyi. ⁹ Tantanyinə cii kya ba koonə, tafa da nə ənjə a waaza Ŋunyi Habara asəkə duuniya patə, ma sətə dīi ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə.”

Luuvnənə ŋga Yahuda kaa ca vii tə Yeosu aacii ənja
(Mat. 26.14-16; Luka 22.3-6)

¹⁰ Ma Yahuda Isəkariyoota, rəŋwə nə ci aɡi *lyawarənə ŋga Yeosu pu'u aji bəra'i, wata ca madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, kaa ca vəgi tə Yeosu ka tii. ¹¹ Makə fii tii ha'ə, wata kə uudii səkətii. Təya dfa aləkawalə kaa təya vii ka ci kwaba. Ci əsa, ca 'watəgi tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinə tə Yeosu ka tii.

Dzəgə əndzanə ŋga Pasəka
(Mat. 26.17-25; Luka 22.7-23; Yooh. 13.21-30)

¹² Ma ka təkəŋwanə ŋga uusəra ŋga *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəjanə, waatoo uusəra ŋga laala uura ŋga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, wata lyawarənə ŋga Yeosu a ləgwa amakii, əŋki tii, “Da daa moonəku ina dzəgə ka hə əndzanə ŋga Pasəka?” ¹³ Wata ca sləkee ka lyawarənaakii bəra'i, əŋki ci ka tii, “Dəmə aasəkə vəranə, ka gəŋjunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma dānuuna, nə'umə tə ci. ¹⁴ Ma yitə gimə ci aadəvə, bamə ka slanda yikii oo'i, ma bii Maləmə tuu, miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə ŋga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa? ¹⁵ Kadə nii kəya baarii koonə mad'uunə kuvə anə əndə'i, mahadəkii ŋga'ə, matasəkakii əsə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə.” ¹⁶ Wata lyawariitə bəra'i a madə, təya palə aasəkə vəranə. Təya lapaa makə sətə bii Yeosu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

¹⁷ Makə dīi kədəwanə, Yeosu a shi tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. ¹⁸ Ma ətsə təya adə zəma, wata əŋki Yeosu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja, waatoo aɡyuuənə ənə caama adə doonə.” ¹⁹ Lyawarənaakii a ndzanə dfa mafətə səka. Taa wu ahadatii a ləgwa amakii: Nyi kwa? Nyi kwa? ²⁰ Əŋki Yeosu ka tii, “Agyuunə ənə pu'u aji bəra'i nə əndəkii. Aɡi adənə naamə asəkə kəŋwə rəŋwə da ci. ²¹ Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə makə sətə nyaahə ənji aɡyanəki. Amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma əndəta, maci mapoomə ənji tə ci, bidə ci ka ci.”

Zəmə əndzanə ŋga Slandana
(Mat. 26.26-30; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-26)

²² Ma tii aɡi adə zəma, Yeosu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanfə. Ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii. Əŋki ci ka tii, “Ndamə. Ma ətsa, shishinəki.” ²³ Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inabi asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca vii ka tii. Tii patə, təya saasacii. ²⁴ Yeosu a ba ka tii, “Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntanfə. Idənəkii na əjigi ka putə ŋga ənji lanə. ²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'a, see uusəratə nii kya sa kurakii aɡi

ɲwanjuunə ɲga Əntaɲfə.” ²⁶ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi ɲiɲwə ɲga Zayitunə.

Wabənə ɲga Yeosu agyanə hiweenə ɲga Piita

(Mat. 26.31-35; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

²⁷ Əɲki Yeosu ka tii, “Unə patə, kadə nuuna huyi, una bwasee ka nyi. Ka danə makə sətə wabi Əntaɲfə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i: ‘Ka bələɲinə nə nyi tə magəra, baɲiinə a təkəkəgi patə əsə.’” ²⁸ Wata ca tsakə banə, əɲki ci, “Amma madə kə madəe əɲji ka nyi aɲi maməətə əɲja, ka tanə nə nyi koonə kəɲwanə ka dzənə aanə hanyinə ɲga Galili.” ²⁹ Əɲki Piita ka Yeosu, “Taa kə huyi hara əɲji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə.” ³⁰ Wata əɲki Yeosu ka ci, “Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya ɲga bəra'inə ənshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ³¹ Amma Piita a ba də ɲgeerənə, əɲki ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aɲwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha'ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa ɲga Yeosu də Gyatsimani

(Mat. 26.36-46; Luka 22.39-46)

³² Ma daba'əkii ha'ə, təya dzə ka əndə'i ha ətə ci əɲjə a 'wa Gyatsimani, wata ca ba ka lyawarənaakii, “Ndzaamə gadəvə, kaa nya dzə ka da də'wa.” ³³ Ca 'waanə tə i Piita i Yakubu ba'a Yoohana. Ma təya dzə, wata ca ndzanə buurə uushi'inə ka shanə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁴ Əɲki ci ka tii, “Mabəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəɲimə ganə, goona tsəfə ɲunyinə, ndzaamə də məɲigi.” ³⁵ Ca əntsahə aakəɲwa ɲi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca da də'wa oo'i, madə ka danə, ga ca dzə aagi saa'i ɲga ciba. ³⁶ Əɲki ci, “Daada, taa mi patə ka mbeenə nə hə. Əntsahəe ka nyi ka cibətsə akəɲwaciiki. Amma dawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha da sətə kadeesəkə ka nyi.”

³⁷ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ɲunyinə nə tii patə. Wata əɲki ci ka Piita, “Simoonə, ka ɲunyinə nə hə kuna? Kə təkuree hə ka ndzaanə də məɲigi taa ɲga tibisə rəɲwə dyanə nii? ³⁸ Ndzaamə də məɲigi, una da də'wa, acii goona bwasee ka rəɲwa ɲga Əntaɲfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ɲga'ə koonə nə da gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə.”

³⁹ Yeosu a ənə ka palənə ka da də'wa əsə, ca ənə ka da də'wa makə ətə dīi ci təkəɲwa. ⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ɲunyinə nə tii, acii kə uugi ɲunyinə danə lanə aɲitii ka shanə. Pooshi tii shii sə ɲga banə ka ci. ⁴¹ Makə ənya ci ɲga makkənə, əɲki ci ka tii, “Ma'ə unə a ɲunyi kuna, una əpi səkə? Kə uugi ha'ə dīi. Ma əndzə'i, kə uugi saa'i mbu'yanə. Kə uugi əɲji vəɲinə tə Uuzənə ɲga əndə aacii ma'waslyakə əɲja. ⁴² Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəɲi tə nyi. Madətəmə kaama dzə.”

Kəsənə tə Yeosu

(Mat. 26.47-56; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴³ Ma ətsə Yeosu ma'ə aɲi wabənə, pii wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə aɲi lyawarənaakii pu'u aɲi bəra'i. Kə shi ci dzubə da əɲji daba'əkii, tii patə da i ɲgila purəɲanyinə da i zaliinə aciitii. Madiiğərə limanyinə

da maliminə, ba'ə gayinə sləkee ka tii. ⁴⁴ Asee, ma Yahuda ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya dətə ka bəarii də ci ka tii oo'i: "Ma əndətə nii kya nəhəpaa nğə'a, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci, una palə də gəranə tə ci nğə'a." ⁴⁵ Mbu'unaakii, ca dzə parənə aabii Yeesu, əŋki ci, "Maləma." Ca nəhəpaa tə ci nğə'a. ⁴⁶ Wata təya kəsətə tə ci.

⁴⁷ Wata rəjwə ağı ənji nğə Yeesu ətə kəŋaanə davə a əlyagi nğila purəjanaakii, ca patsəgi liminə nğə mava nğə gawə nğə limanyinə.

⁴⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka nğila purəjanə ka nğila purəjanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə də maabə nə nyi kwa?"

⁴⁹ Uusəra patə, ka hakii naamə doonə, nya dzəgunə ka ənji asəkə *yi nğə əntanfə. Patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma ma dui ənə ha'ə əna, kaa sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə."

⁵⁰ Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

⁵¹ Kəsənətii tə ci, təya palə. Tə'i əndə'i uundzə dagwa davə, ca nə'u tə ci. Wata gwadaakii əgəvə ci aashikii. Təya da gazhi'waanə nğə kəsənə tə ci, ⁵² wata ca sədfəpaa ka tii gwadakii, ca huyipaa saakii də purəki.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə nğə Yahudiinə*

(Mat. 26.57-68; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

⁵³ Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha gawə nğə limanyinə. Davə dzii madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə də nə patə. ⁵⁴ Ma Piita, ba'ə ba'ə gi ci də nə'unə tə i Yeesu kura'ə aasii aa ha gawə nğə limanyinə. Ca ndzaanə ahada ənji nəhə yi nğə əntanfə, ca 'utə gunə.

⁵⁵ Ma madiigərə limanyinə da patənə nğə *mətərəkinə, kə ali tii seeda anə Yeesu, kaa ənjə a shii bələginə tə ci. Amma pooshi tii upaa. ⁵⁶ Lanə nə ənjitə laalii jirakənə aashikii, amma pooshi seedanatii ndzaanə mbərə mbərə. ⁵⁷ Wata hara ənjə a madətə, təya la jirakənə aashikii, ⁵⁸ əŋki tii, "Kə fii inə ca ba oo'i, ka uulaginə nə ci yi nğə əntanfə ətə ghənyi ənji. Ma ağı baanə makkə, ka ghənətənə nə ci ətə əntaa ghənənə nğə ənda."

⁵⁹ Amma patə da ha'a, pooshi seedanatii ndzaa mbərə mbərə.

⁶⁰ Wata gawə nğə limanyinə a madə akəŋwacii ənji patə, ca ləgwə ama Yeesu, əŋki ci, "Pooshi wabənaaku nğə jikəvənə aagyənə wabəətse wabi ənjitə aashiku kwa?" ⁶¹ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Gawə nğə limanyinə a ənə ka ləgwanə amakii, "Hə nə Aləmasiihu *Uuzənə nğə əntanfə kwa?" † ⁶² Yeesu a ba, "Awa nyi. Ka neenə nuunə əsə ka Uuzənə nğə əndə dasə da ciizəma əntanfə əndə baawəfa, una nee ka ci ca jima agyanə kurabiinə dadagyə." ⁶³ Fanə nğə gawə nğə limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, ca ba ka tii, "Gaama alə hara uushi'inə ma'ə.

⁶⁴ Kə fii unə, kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da əntanfə. Iitə nee unə noona?" Tii patə a lagi gəŋwanə ka Yeesu, əŋki tii, "Weewee, see a əntə ci." ⁶⁵ Hara ənji agitii a gwanə ka tiifə giirənə aashii, təya ləkutəgi ginəkii, təya dəgə tə ci, əŋki tii, "Kuragi keenə taa wu digə tə hə." Ənji nəhə yi nğə əntanfə a nğərə tə ci, təya dəgə tə ci də meeciinə.

Hiweenə nğə Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.69-75; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

14:49 14.49 Luka 19.47; 24.46. **14:50** 14.50-52 14.27. **14:56** 14.56 Jab. 35.11. **14:58** 14.58 15.29; Mat. 26.61. † **14:61** 14.61 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mar. 15.3-5; Uuzənə nğə əntanfə: 15.39. **14:62** 14.62 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. **14:63** 14.63-64 Mat. 26.65. **14:65** 14.65 Isaa. 50.6; 53.5; Luka 7.16.

⁶⁶ Ma Piita ma'ə dagərə asəkə yi nga gawə nga limanyinə, wata rənjwə agi kadəmiitə ca slənə davə asii a shigi. ⁶⁷ Makə nee ki ka Piita ca 'utə gunə, kya tsaamə tə ci, əŋki ki, "Hə maa, rənjwə nə hə agi ənji nga Yeesu əndə Nazaratu." ⁶⁸ Amma ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, "Mashiimə nyi sətə cii kwa ba, paa nyi paaratəgi əsə." Wata ca palə saakii aa uura mayi. [Wata gyaagya a wa ka saa'ikii.] ⁶⁹ Makə nee kadəmətə əsə ka Piita, kya ənə ka banə ka ənjitə davə oo'i, "Əndənə maa, əndə nga Yeesu nə ci." ⁷⁰ Amma kə hiwee Piita əsə. Ta'avənə gi'u, wata ənjitə a ba ka ci: "Weewee, agitii nə hə tanyi, acii əndə Galili nə hə." ⁷¹ Wata Piita a gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əŋki ci: "Mashiimə nyi tə əndətə cuuna ba." ⁷² Pii wata ga'ə gyaagya a wa nga bəra'inə. Fanə nga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, "Ma taabu'u wanə gyaagya nga bəra'inə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." Buurətənaakii ha'ə, wata ga'ə ca wagi ka tuunə.

15

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Pilaatu ŋgwaməna*
(Mat. 27.1-2,11-14; Luka 23.1-5; Yooh. 18.28-38)

¹ Pukəpaanə nga ha, wata madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə da patənə nga *mətərəkinə a dza də nə ka da mətərəkinə. Təya ngərə tə Yeesu, təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu. ² Wata Pilaatu a ləgwa ama Yeesu, əŋki ci, "Hə nə ŋwanjwə nga Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə." ³ Madiigərə limanyinə a gwanə ka ra tsaa sədəkii də baaba bwayi wabənyinə laŋə ashikii. ⁴ Wata Pilaatu a ənə ka ləgwanə amakii, "Pooshi hə ka jikəvənə kwa? Fawu bəzə wabətsə ci təya baaba aashiku." ⁵ Amma ma Yeesu, pooshi ci ənyi ka jikənə ka ci ma'ə. Wata ca d'agi ka Pilaatu ka sə nga hurəshishinə.

La ka Yeesu gəjwanə nga bələnə tə ci
(Mat. 27.15-26; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)

⁶ Zhi'wanə nga kumənə nga *Pasəka patə, agi kapaanə nə Pilaatu əndə furəshinə rənjwə ətə ci ənjə a moo kaa ənjə a kapaa tə ci ka tii. ⁷ Ma ka saa'ita, tə'i purətə hanjala nga əndə asəkə furəshina tii da hara ənja. Ma ləməkii Barabasə. Waatoo, kə shi təya madfee ka nə nga ənji ka panə asəkə vəranə, təya bəələgi ənja. ⁸ Wata dabaala a shi, təya kədii acii Pilaatu kaa ca da ka tii sətə sənəavə ci ka danə. ⁹ Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, "Ka uudənə nuunə kaa nya kyapaa koonə tə ŋwanjwə nga Yahudiinə kwa?" ¹⁰ Patə kə shii Pilaatu oo'i, ma vii madiigərə limanyinə tə Yeesu ka ci, acii putə nga sərəha. ¹¹ Amma madiigərə limanyinə a tsəkutə ənji ka banə, wa ca kyapaa ka tii tə Barabasə. ¹² Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa mi d'ii cuuna moo nya da də əndənə cuuna 'wa ŋwanjwə nga Yahudiina?" ¹³ Təya jikəvə ka ci də ŋgeerənə, əŋki tii, "Wa ənja a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." ¹⁴ Əŋki Pilaatu, "Mi nə bwaya uushi d'ii ci kwa?" Wata təya tsakə ŋgərəe ka uuratii də ŋgeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." ¹⁵ Makə d'ii ci nga'ə ka Pilaatu nə uud'agi səkə nga ənja, wata ca kapaa ka tii tə Barabasə, ca kavə ənji ka fəslənə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

*Ha'unə nga soojiinə də Yeosu**(Mat. 27.27-31; Yooh. 19.2-3)*

¹⁶ Wata soojiinə a ngərə tə Yeosu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi nga ngwaməna, təya 'waanə tə hara soojiinə patə, ¹⁷ təya ngərə madizə gwada, təya əgəvə ka ci aashikii makə nga nwanwa. Təya ngərə dəha, təya fuudə makə madinəna, təya ngavə ka ci aanəkii. ¹⁸ Təya gwanə ka nəhəpaanə tə ci, əŋki tii, "Wa əpinaaku a gərə aakənwa, nwanwə nga Yahudiinə!" ¹⁹ Təya dəgə tə ci anəkii də zala, təya tiifə giirənə aashikii, təya gərə'waanə akənwaciikii makə ka hanətənə tə ci. ²⁰ Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ngərəgi madizə gwada, təya ngavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

*Gwa'avənə tə Yeosu aashi ənfwa**(Mat. 27.32-44; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)*

²¹ Ma təya palə a rəgwa, wata təya guɲugərə da əndə'i əndə dīi ləməkii Simoonə, əndə Sirina, dīi i Aləkəsandəra da Rufusə, ca ənya də bilə. Guɲugərənatii, wata soojiinə a ngərəvə ka ci ənfwə nga gwa'avə tə Yeosu aashikii. ²² Təya kərə tə Yeosu ka hatə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana, "Kəɲwə na." ²³ Təya vii ka ci ma'i inabi gwazə da manğərəkiki kuzəka. Amma ca kaaree. ²⁴ Wata təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Təya təkəpaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaanə, kaa təya tagi ətə ci əndə a upaa. ²⁵ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Yeosu aashi ənfwa, tibisə əlinə deerənə. ²⁶ Təya naahəvə tə sətə dīi bəli ənji tə ci, waatoo: 'Nwanwə nga Yahudiinə', təya tsa'avə danəkii. ²⁷ Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atanjala Yeosu, rəɲwə da ciizəmakii, rəɲwə da madzənəkii. [²⁸ Ma ətsa, ma sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, kə ləbətəgi ənji də ci da ma'waslyakə ənja, kə dīi ka tantanyinə.]

²⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, təya ba, "Yawaa, hə ətsə bii ka uulaginə nə hə *yi nga Əntanfə, ha ənə ka ghenətənə agi baanə makkə, ³⁰ jimagərə ashī ənfutsa, ha luupaa naaku na." ³¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madüigərə limanyinə da maliminə də ci ahadatii, əŋki tii, "Kə mbee ci ka luupaa hara ənja, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. ³² Əntaa kə bii ci, ci nə Aləmasiihu, nwanwə nga *Isərayiila? Wa ca jimagərə gadəvə ashī ənfutsa, kaama nee, ama vii ka ci gooɲga." Ənjitə gwa'avə ənji atanjalakii maa, kə dzaanii tii tə ci əsə.

*Əntənə nga Yeosu**(Mat. 27.45-56; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)*

³³ Ma ətsə uusəra ahada na, kə dīi təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, dənə ka tibisə makkə nga kədəwanə. ³⁴ Ma ətsə tibisə makkə, wata Yeosu a ngərəe ka uurakii, ca ka vurənə, əŋki ci, "Eelooyi, Eelooyi, lyama sabakətani?" makə bana, "'Ya'ə Əntanfwaakya, 'ya'ə Əntanfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?" ³⁵ Wata hara ənjitə kənə kənə davə ca fa tə ci, əŋki tii, "Waatsə ka 'wanə tə *Iliya." ³⁶ Əndə'i əndə agitii a huyipaa, ca ngərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada. Wata ca vii aa dəgyə aama Yeosu kaa ca shibə, əŋki ci, "Gəraamə, kaama nee mada ka shinə nə Iliya ka jimagərənə də ci ashī ənfutsa." ³⁷ Amma də ngeerənə kii Yeosu vurənə, ca əntəgi.

15:17 15.17 Luka 23.11. **15:18** 15.18 Mat. 27.11. **15:19** 15.19 14.65. **15:21** 15.21 Rooma 16.13. **15:24** 15.24 Jab. 22.19. **15:26** 15.26 Mat. 27.11. **15:27** 15.27 Isaa. 53.12. **15:29** 15.29-32 Jab. 22.8; 109.25. **15:29** 15.29 14.58. **15:32** 15.32 Mat. 27.11. **15:33** 15.33 Am. 8.9. **15:34** 15.34 Jab. 22.1. **15:36** 15.36 Jab. 69.22.

³⁸ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi nga Əntanfə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə.

³⁹ Ma gawə nga soojiinə, kənjə nə ci ka tsaamənə tə Yeesu. Makə nee ci ka əntənaakii, wata əŋki ci, "Tantanyinə, ma əndətsa, uuzənə nga Əntanfə nə ci."

⁴⁰ Tə'i hara makinə davə ca tsaama dzadə. Ahadatii nə i Mariyaama Magədalina, da Saloomi, ba'a Mariyaama məci i Yakubu uundzəkii tii da Yoosi. ⁴¹ Tii nja nə'u tə ci, təya tsakə tə ci saa'itə nji ci də Galili. Tə'i hara makinə lanə ca tsaamə əsə, ətə shi atsakii aa Urusaliima.

Ngədənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

⁴² Danə nga kədəwanə, makə dīi ci, ma pukətə hakii, *uusəra nga əpisəka, ⁴³ wata Yusufu əndə Aramatiya a shi. Ma ca, gawə nə ci ahada *mətərəkinə. Bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntanfə a da nwanuunaakii əsə. Makə shi ci, ca satə uudəfa, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ngiragərə wə nga Yeesu. ⁴⁴ Fanə nga Pilaatu ha'ə, kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə nə fanə oo'i, kə uugi Yeesu əntəginə. Wata ca sləkee ka ənjə a 'wa tə gawə nga soojiinə, kaa ca ləgwa amakii madə ha'ə tanyi.

⁴⁵ Makə paaratəgi ci ha'ə ama gawə nga soojiinə oo'i, kə uugi ci əntəginə, wata ca vii rəgwa ka Yusufu. ⁴⁶ Yusufu a dzə ka ira marəma, ca dzə ka ngiragərə wə nga Yeesu, ca hadətə asəkə marəməta, ca dzə ka baneenə ka ci asəkə gu'u ətə tələpaa ənji ashi pasla, ca dəlavə faara aama gu'ukii.

⁴⁷ Ma Mariyaama Magədalina tii da Mariyaama məci Yoosi, kə nee tii ka hatə banee ənji ka Yeesu asəkə gu'ukii.

16

Madətənə nga Yeesu agi maməətə ənja

(Mat. 28.1-8; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

¹ Džəginə nga *uusəra nga əpisəka, wata i Mariyaama Magədalina da Mariyaama məci Yakubu ba'ə Saloomi a dzə ka iracii maaratə ca zənə njunyikii, kaa təya dzə ka bəzəpaa də wə nga Yeesu. ² Ma ətsə pədeerənə tsədəkə uusəra alatə, təya madə, təya palə aama gu'uta. Təya mbu'u uusəra kə lə'ya. ³ Ma təya dzə a rəgwa, təya dzə də banə ahadatii, "Wu na dalagi kaamə faara ama gu'u kwa?" ⁴ Ma faarakii, maduunəkii dərəva. Ma təya tsaamə, wata ma təya nee, kə dzəgi faaratə ama gu'wa.

⁵ Dəməgərənatii aasəkə gu'ukii, wata təya lapaa əndə'i uundzə dagwa dasə da ciizəma da i mambwadada kəjeerənə ashikii. Neenatii ka ci, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. ⁶ Əŋki ci ka tii, "Ga ca da koonə ka sə nga hurəshishinə. Kə shii nyi, tə Yeesu əndə Nazaratu cuuna alə ətə gwa'avə ənji aashi ənfwə. Ma ca, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Paa ci ma'ə ganə. Wiitsə hatsə shi ənjə a banee ka ci davə. ⁷ Amma ma d'anuunə, dəmə ka banə ka lyawarənaakii da ka Piita oo'i, waatə ci na 'watəgi mbu'unə koonə aənə hanyinə nga Galili. Davə nuunə nee ka ci, makə sətə shi ca bii koonə." ⁸ Fanatii ha'ə, wata təya gimagi də shirəŋa asəkə gu'ukii. Shishinətii a dzə də udzənə acii ngwalənə ka shəŋə. Pooshi tii bii taa ka wu.

Jigaginə nga Yeesu ka Mariyaama
(Mat. 28.9-10; Yooh. 20.11-18)

[⁹ Ma daba'ə mədənə nga Yeesu agi maməətə ənja, ətsə tsədakə uusərə alətə, kə jigagi ci də nəkii ka Mariyaama Magədalina, waatoo miitə shi ca lyaakagi ginaajinyinə mədəfə ashitə. ¹⁰ Neenətə ka ci, wata kya dzə ka banə ka ənjitə nja nə'u tə ci. Ma saa'ikii, kə lapaa ki tə tii ka ηgəərə ma, təya dzə də tuunə. ¹¹ Amma makə fii tii oo'i, kə nee ki ka ci da i əpinə amakii, paa tii luuvə shanə.]

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii bəra'i
(Luka 24.13-35)

¹² Ma daba'ə ətsə əsə, tə'i hara lyawarənaakii bəra'i, ca palə ka əndə'i uundzə vəranə. Wata ca jigagi ka tii, amma də əndə'i kəηwaciinə pamə da ətə sənəavə tii ka neenə ka ci. ¹³ Wata təya ənə ka banə ka hara ənjatii, amma pooshi tii luuvə ka tii shanə.]

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntanə
(Mat. 28.16-20; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

¹⁴ Ma daba'əkii, ca jigagi də nəkii ka lyawarənaakii pu'u aməntanə, tii agi zəma. Ca waza ka tii putə nga ghatə vii goonqatii da ndalənə nga moodəfətii. Acii pooshi tii luuvə wabənə nga ənjitə 'watəgi neenə ka ci saa'itə ma'i ci. ¹⁵ Wata ca ba ka tii, əηki ci, "Dəmə aasəkə *duuniya taa dama patə, una waaza Nunyi Habara ka patənə nga ənji shiηkinə. ¹⁶ Ma əndətə na vii goonqa, ca luu yibə bəpətisəma, ka upaanə nə ci luupaanə. Amma ma əndətə pooshi vii goonqa, ka kəsənə nə gəηwanə tə ci. ¹⁷ Ma ənjitə na vii goonqa, ka upaanə nə tii baawəda nga da sə nga hurəshishinə. Waatoo, ka lyaakaginə nə tii ginaajinyinə də ləməki, ka wabənə nə tii də uuranyinə kama kama. * ¹⁸ Ka kəsənə nə tii rəhunə, ka saanənə nə tii ηguma agi uushi, amma patə da ha'ə pooshi ka dənə tə tii. Ka kavənə nə tii ciinətii aashi ənji bwanea, təya upaa mbəfənə əsə."†

Ndərənə nga Yeesu aadəgyə
(Luka 24.50-53; Slənə 1.9-11)

¹⁹ Ma daba'ə wabənə nga Yeesu Slandana ha'ə ka lyawarənaakii, wata ca ndərəgi aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ciizəma əntanəfə. ²⁰ Ma lyawarənaakii əsə, təya paalə taa dama patə ka waazanə. Slandanə a dzə də slənənə da tii, ca d'a sə nga hurəshishinə daciitii, ka baariinə ka ənji oo'i, tantanyinə nə waazanatii.]

16:15 16.15-16 Mat. 28.19. **16:16** 16.16 Slənə 2.38. * **16:17** 16.17 Slənə 8.7; 16.18; wabənə də uuranyinə kama kama: Slənə 2.4; 10.46; 19.6; 1 Koor. 14. † **16:18** 16.18 rəhunə: Luka 10.19; Slənə 28.3-6; upaa mbəfənə: Slənə 4.30; 5.16; 8.7; Yak. 5.14-15. **16:19** 16.19 Mat. 22.44.

Nunyi Habara daciai Luka

¹ Wiinə wabənə cii kya naahə ka hə dīi Tawəfilasə mađuunəkii. Ənji lanə dīi gazhi'waanə nga naahə uushi'iitə dfaadīi ahadeenə. ² Kə nyaahə tii makə sətə fii inə a ma ənjitə nee də ginətii təkəŋwanə, ətə ndzaanə ka ənji waaza wabənə nga Əntanfə. ³ Ma nyi əsə, kə caamə nyi də hanƙala agyanə sətə dfaadīi daga ŋukə. Aciī ha'ə kə nee nyi, mađa naahətə nyi ka hə sətə dfaadīi kada'ə kada'ə, ka dfanə nga'ə. ⁴ Ma dīi nyi ha'a, kaa ha shii oo'i, ma sətə jigunyi ənji ka ha, goonƣa tanyi.

Banə nga malaa'ika poonə tə Yoohana əndə dfa bapətisəma

⁵ Ma agi zamanatə dīi *Hirudusə ŋwanjuunə agyanə hanyinə nga Yahudiya, tə'i əndə'i *limanə dīi ləməkii Zakariya. Ma ca, agi kurəgə nga limanyinə nga Abiya nga ŋukə nə ci. Iizabeetə nə ləmə nga minaaikii. Ma kya, agi slikerənə nga *Haruna, mađuunə limanə, shigi ki. * ⁶ Ma tii da minaaikii, ənji goonƣa nə tii akəŋwacii Əntanfə kyakya'ə. Agi nə'utənə nə tii sətə bii Slandanə patə də rəgwakii. ⁷ Amma pooshi tii upaa uuzənə, aciī ma minaaikii Iizabeetə, əntaa mitə poo nə ki. Tii kyakya'ə əsə, kə uugi tii sasaranə.

⁸ Ma ka əndə'i uusəra, makə zhi'wa saa'i nga slənə nga kurəgətə dīi Zakariya agikii, kə gi Zakariya ka dfa slənə asəkə *yi nga Əntanfə makə sətə izee limanyinə ka dfanə. ⁹ Ma sətə ci limanyinə a dfa, ka kuratənə nə tii ahadatii taa wu nə dzənə ka dəzə urədyə a kumu ga Əntanfə. Ma saa'ikii, tə Zakariya kuryagi tii. ¹⁰ Ma ca dəzə urədyə a kumu, ma ənjitə agyə patənətii, təya dfa də'wa. ¹¹ Ma ci ma'ə agi dəzə urədyə, wata kə jigagi malaa'ika nga Əntanfə ka ci. Ca kəŋaanə da ciizəma hatə ci limanyinə a dəzə urədyə.

¹² Makə nee Zakariya ka ci, wata kə kəsəgi ŋgwələnə tə ci, mashiimə ci sə nga dfanə. ¹³ Wata əŋki malaa'ika ka ci, "Zakariya ga ha ŋgwələ, aciī kə fii Əntanfə də'waaku. Ma minaaaku Iizabeetə, ka poonə nə ki ka hə uundzə ŋgura, kadə nii kwa dəkə ka ci ləmə Yoohana. ¹⁴ Kadə dfanə nə hə manjushinə da moodasəka putaakii. Kadə na ndzaanə ka sə nga manjushinə ka ənji patə əsə. ¹⁵ Aciī kadə nii kəya ndzaanə ka gawə əndə akəŋwacii Əntanfə. Paa ci na sa ma'i inaba, taa əndə'i sə nga sanə ətə ca ka əndə agyanə, paa ci na sa. Kadə ndzaanə nə Malaaba Ma'yanə da ci daga asəkə məci əsə. ¹⁶ Kadə ənyatəginə nə ci də ənji bəzəkii agi ənji *Isərayiila kaa təya nə'u tə Əntanfə Slandana. ¹⁷ Kadə nii kəya upaa ŋgeerənə nga Ma'yaatə slənyi ashī anabi *Iliya. Kadə nii kəya takəŋwanə ka Slandana, ca hadatəgi də manjeevənə da dəsənətii, ca ənyatəgi aa rəgwa də ənjitə naanagi ka nə'unə tə Əntanfə, kaa təya ndzaanə da hanƙala, təya nə'u tə Əntanfə. Kadə nii kəya tasəkətə tə ənji kaa təya gəra shinə nga Slandana."

¹⁸ Wata əŋki Zakariya ka malaa'ikata, "Də mi sanə shiinəki oo'i, goonƣa nə sətə bii hə ka nya? Aciī ma nya, kə uugi nyi iirənə; minaaiki əsa, kə paləgi fəzə nga pawatə." ¹⁹ Əŋki malaa'ikatə ka ci, "Nyi nə Jibərila,

1:3 1.3 Slənə 1.1. * **1:5** 1.5 Abiya: 1 Haba. 24.7-19. **1:9** 1.9 Shig. 30.7-8. **1:13** 1.13 1.60,63. **1:15** 1.15 Baan. 6.3; M.Gəŋw. 13.4-5; Luka 7.33. **1:17** 1.17 Mal. 3.1,23-24; Mat. 17.10-13; Mar. 9.13; Yooh. 1.21. **1:18** 1.18 'Wat. 17.17; 18.11.

akəŋwacii Əntaŋfə nə nyi ka ɗa sləna. Ci sləkee ka nyi kaa nya wabə ka hə, nya ba ka hə ŋunyi habaratsa. ²⁰ Amma maluuvəmə hə oo'i, goonŋa nə sənə bii nyi ka hə. Amma shiiwə oo'i, madfa kə mbu'ya uusərakii, kadə na ɗa ha'ə. Aciikii ka ɗaginə nə hə ka masə gana; pa ha mbee ka wabənə madfaamə səndə bii nyi ka hə kə dɗii."

²¹ Ma saa'itə i malaa'ika da Zakariya a wabə ha'a, gəranə nə ənji tə ci agyə. Ka ha'ə kə dɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə təkurənə ŋga Zakariya a kumu ga Əntaŋfə. ²² Makə gimagi Zakariya, mambeemə ci ka wabənə da ənji ma'ə. Davə shii tii oo'i, tə'i uushi ŋga hurəshishinə nee ci a kumu ga Əntaŋfə. Də ciinə wabi ci ka tii.

²³ Makə uugi saa'i ŋga slənə ŋga Zakariya asəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca palə saakii aasii. ²⁴ Ma daba'ə ətse ha'ə, wata kə ɗasəkii minaakii Ilizabeetə. Kə dɗii ki ləgidə tufə asii ka hakii, manjimə ta dzə ka ha, əŋki ki: ²⁵ "Wiinə səndə dɗii Əntaŋfə ka putaaki: kə nee ci ka təgunuunaaki; kə luupaa ci tə nyi, pooshi ma'ə ayinə agiki."

Banə ŋga malaa'ika poonə tə Yeesu

²⁶ Makə dɗii Ilizabeetə ləgidə kuwa də ɗasəka, wata Əntaŋfə a ənə ka sləkeenə ka malaa'ikatə dɗii ləməkii Jibərila aasəkə vəranə ŋga Nazaratu, anə hanyinə ŋga Galili. ²⁷ Ma sləkee Əntaŋfə ka ci, aabii əndə'i kadəma ətə dɗii ləmətə Mariyaama. Ma kya, madfanə ŋga əndə'i əndə nə ki ətə dɗii ləməkii Yusufu. Agi slikərənə ŋga ŋwanjwə *Dawuda shigi ci.

²⁸ Shinə ŋga malaa'ika aabii Mariyaama, wata əŋki ci ka ki, "Dawə manushinə. Acii kə dɗii Əntaŋfə ka hə pwapoonə. Kədəhə nə Slandanə da hə." ²⁹ Makə fii Mariyaama wabənə ŋga malaa'ikatə ha'ə, wata kə kədəppaa tə ki. Kya gwanjə ka buurənə oo'i, uushi mi sanjə bii wabətsa? ³⁰ Wata əŋki malaa'ikatə ka ki, "Mariyaama, ga ha ŋgwalə. Acii kə dɗii Əntaŋfə ka hə pwapoonə. ³¹ Fatə ŋga'ə: ka ɗasəkanə nə hə, ka poonə nə hə uundzə ŋgura, ha ɗəkə ka ci ləmə Yeesu. ³² Ka ndzaanə nə ci ka gawə əndə dərəva. Ka 'wanə nə ənji tə ci *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, Əndə məghərəvənə ka shanjə. Ka viinə nə Əntaŋfə ka ci ŋwanjuunə makə sətə vii ci ka *Dawuda dzədzəci. ³³ Aciikii ka ɗanə nə ci ŋwanjuunə agyanə ənji Isərayiila ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Pooshi ŋwanjuunaakii ka uudənə shanjə."

³⁴ Əŋki Mariyaama ka malaa'ika, "Iitə ɗanə səkii ha'ə, acii ma nya, ma'ə nyi kadəma." ³⁵ Əŋki malaa'ika ka ki, "Ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aagyanəku, ka zadətənə nə Əntaŋfə əndə baawəɗa tə hə, ci əndə məghərəvənə ka shanjə. Aciikii ma uuzətə nii kwa pawə, malaabakii nə ci; ka 'wanə nə ənji tə ci: Uuzənə ŋga Əntaŋfə. ³⁶ Ma Ilizabeetə duurə goonə, taa ŋgahi kə uugi ki iirənə, kə bii ənji masaawa nə ki əsə, amma kuwanə ŋga ləgidatə əna də ɗasəka. Ka poonə nə ki uundzə ŋgura. ³⁷ Acii pooshi sətə palee ka ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə."

³⁸ Əŋki Mariyaama, "Ma nya, ŋga Əntaŋfə nə nyi da nəki. Wa Əntaŋfə a ɗa ka nyi makə səndə bii hə." Wata malaa'ikatə a unee ka ki, ca palə saakii.

Dzənə ŋga Mariyaama aa ha Ilizabeetə

1:19 1.19 Dan. 8.16. **1:25** 1.25 'Wat. 30.23. **1:27** 1.27 Mat. 1.16. **1:31** 1.31 Isaa. 7.14; Mat. 1.21; Luka 2.21; Slənə 4.12. **1:32** 1.32 Isaa. 9.6; 2 Sam. 7.16; Mat. 20.30-31. **1:33** 1.33 Dan. 7.14. **1:35** 1.35 Mat. 1.18; Luka 4.18. **1:37** 1.37 'Wat. 18.14; Mat. 19.26; Mar. 10.27; Luka 18.27.

³⁹ Ma daba'ækii, kə ma'i Mariyaama, kya palə pii pii aasəkə əndə'i vəranə agi giŋunyinə, anə hanyinə ŋga Yahudiya. ⁴⁰ Mbu'unatə aa dəvə, kya dəməgərə aasii aa ha Zakariya, kya nəhəpaa tə Ilizabeetə. ⁴¹ Makə fii Ilizabeetə nəhəpaanə ŋga Mariyaama tə ki, wata gugudənə nə uuzənə asəkətə. Dəməgərənə nə Malaaba Ma'yanə aasəkə ədzəmətə. ⁴² Wata kya ŋgərəe ka uuratə, əŋki ki, "Kə dīi Əntanfə ka hə barəkaanə palee ka harii makinə patə. Tə'i barəkaanə aashi uuzətsə nii kwa poo əsə." ⁴³ Kya tsakə, əŋki ki, "Wu sanə nə nyi bahə məci Slandanəki a shi aabiikya? ⁴⁴ Acii kə nee hə, makə fii nyi nəhəpaanaaku tə nyi, wata gugudənə nə uuzənə asəkəki, gugudənə ŋga moodasəka. ⁴⁵ Ma ha, tə'i barəkaanə ashiku, acii ma sətə bii Slandanaamə ka hə ka danə, kə luuvə hə."

Wanyanə ŋga Mariyaama

⁴⁶ Wata əŋki Mariyaama:

"Wanyinə ca dəla də Slandana,

⁴⁷ Kə dīi nyi maŋushinə də Əntanfə Maluwaaki.

⁴⁸ Acii kə tsaaməgi ci aagiki, nyi talaka, mavaakii.

Weewee daga ənshinə ka banə nə ənji patə ka jiji ka jiji oo'i, əndə barəkaanə nə nyi.

⁴⁹ Acii kə dīi Əntanfə ka nyi maɖuunə uushi,

ci Əndə baawəɖa, Malaaba Ənda.

⁵⁰ Agi danə nə ci ŋga'əənə ka jiji ka jiji ka ənjitə ca ŋgwalə tə ci.

⁵¹ Kə dīi ci maŋgwaarə sləna,

kə taakee ci ka ənjitə ca ɖuunətə natii nə rəŋwə rəŋwə.

⁵² Kə jimagerə ci də meeminə anə dəgələ ŋga ŋwanuunatii, ca vigi madzəgamə ha ŋga ndzaanə ka talakiinə.

⁵³ Ənji maɖəfəna, kə əburətəgi ci də tii də ŋunyi uushi'inə. Ma ənji gəna, kə laakəənə ci tə tii də maɖəfənə.

⁵⁴⁻⁵⁵ Kə shi ci ka tsakənə tə ənji Isərayiila, ənji slənaakii, acii mazaanəmə ka ci nə sətə shi ca bii ka dzədzəshi'inaamə oo'i, ka ɖanə nə ci ŋga'əənə ka Ibərahiima da i ka jijinaakii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

⁵⁶ Kə dīi Mariyaama bahə ləgidə makkə ga Ilizabeetə. Ma daba'ækii, kya maɖə, kya palə satə aasii.

Poonə tə Yoohana, əndə ɖa bapəti səma

⁵⁷ Makə mbu'i saa'i ŋga poonə ŋga Ilizabeetə, wata kya poo suundzə ŋgura. ⁵⁸ Fanə ŋga guvayinyinə da duurənyinatə oo'i, kə dīi Əntanfə ka ki ŋga'əənaakii, wata təya da moodasəkə ka hakii da ki.

⁵⁹ Makə dīi uuzənə luuma rəŋwə, əŋjə a shi ka *ryaminiyagi tə ci. Kə mwayi tii ɖəkə ka ci ləmə Zakariya, makə ŋga dīi. ⁶⁰ Əŋki məci, "Aa'a, wa əŋjə a ɖəkə ka ci ləmə: Yoohana." ⁶¹ Əŋki hara ənji ka ki, "Amma pooshi əndə agi duurənyinə goonə ətə dīi ləməkii ha'ə." ⁶² Makə nee ənji ha'ə, wata əŋjə a ləgwa ka dīi də ciinə kaa təya shii taa iitə cii kəya moo ɖəkə ləmə ka uuzənaakii. ⁶³ Wata Zakariya a ləgwa sə ŋga naahənə anəkii, ca naahətə, "Yoohana nə ləməkii." Neenə ŋga ənji ha'ə, kə kəŋee ka tii patə ka shaŋə.

⁶⁴ Ma Zakariya a uudɔpaa naahɔginɔ ha'ɔ, wata ca ɔnɔgɔrɔ ka wabɔnɔ makɔ nɔga nɔkɔ. Ca ndzanɔ dɔlanɔ dɔ ɔntanfɔ. ⁶⁵ Amma, ma ɔtsɔ ha'ɔ, kɔ nɔgwalee ka guvayiinaakii patɔ. Ka ha'ɔ kɔ dɔlagi haalakii asɔkɔ patɔnɔ nɔga vɔranyiitɔ agi girɔnyinɔ agyanɔ hanyinɔ nɔga Yahudiya. ⁶⁶ Ma ɔnjitɔ fii sɔtɔ daadii patɔ, wata tɔya ndzanɔ buurɔnɔ agyanɔkii. ɔnɔki tii, "Ya uuzɔtsa, iitɔ nii kɔya ndzaana?" Ma bii tii ha'ɔ, acii kɔ nɛe tii, ma uuzɔtsɔ kamɔ, weewee kɔ ndzaa ɔntanfɔ Slandanɔ da ci.

Dɔlanɔ nɔga Zakariya dɔ slɔnɔ nɔga ɔntanfɔ

⁶⁷ Ma Zakariya dii Yoohana, kɔ dɔmɔgɔrɔ Malaaba Ma'yanɔ aasɔkɔ moodɔfɔkii. Wata ca dɔ anabaakwaanɔ, ɔnɔki ci:

⁶⁸ "Wa ɔnjɔ a dɔunɔtɔ tɔ Slandana, ɔntanfɔ nɔga ɔnji Isɔrayiila, acii kɔ shi ci ka tsakɔnɔ tɔ ɔnjaakii,

kɔ luupaa ci tɔ tii.

⁶⁹ Kɔ kɔnɛe ci kaamɔ ka Maluu ɔndɔ baawɔdɔ agi slikerɔnɔ nɔga Dawuda, lawaraakii.

⁷⁰ Ci nɔ sɔtɔ shi ɔntanfɔ a bii da ma malaaba anabiinaakii daga nɔkɔ, oo'i:

⁷¹ Ka luupaanɔ nɔ ci taamɔ acii ɔnji mbiinɔ gaamɔ i acii ɔnjitɔ ca usha taamɔ patɔ.

⁷² Ha'ɔ dii ɔntanfɔ nɔga'ɔnaakii ka dzɔdzɔshi'inaamɔ, kɔ buurɔtɔ ci malaaba alɔkawalɔtɔ anyi ci da tii,

⁷³ waatoo jidɔtɔ ji'i ci ka Ibɔrahiima dzɔdzɔshi'inaamɔ oo'i,

⁷⁴ Kadɔ nii kɔya luupaa taamɔ acii ɔnji mbiinɔ gaamɔ, kaama mbee ka slɔnɔnɔ ka ci yadɔ nɔgwalɔnɔ,

⁷⁵ ama ndzaanɔ malaabakii, ɔnji goonɔga akɔnɔwaciikii, ha'ɔ muudinɔ nɔga baanɔ gaamɔ patɔ.

⁷⁶ Ma hɔ ɔsɔ, uuzɔnaakya, kadɔ nɔ ɔnjɔ a 'wa tɔ hɔ anabi nɔga ɔntanfɔ ɔndɔ mɔghɔrɔvɔnɔ ka shaɔnɔ. Acii kadɔ nii kwa takɔnɔwanɔ ka Slandanɔ kaa ha hadatɔgi ka ci dɔ rɔgwa.

⁷⁷ Waatoo ka baariinɔ nɔ hɔ ka ɔnjaakii oo'i, agi luupaanɔ nɔ ɔntanfɔ tɔ tii dɔ tifyagi ka tii 'waslyakɔnatii.

⁷⁸ Ma ɔntanfɔ gaamɔ, lanɔ nɔ ci ka nɔhɔ tɔgunuunɔ gaamɔ dɔrɔva, agi dɔ kaamɔ nɔga'ɔnɔ nɔ ci.

Ka kavɔnɔ nɔ ci kaa bɔrɔtɔ na luupaa taamɔ a lɔ'ya.

⁷⁹ Ma bɔrɔtsa, kaa ca bɔrɔ ka ɔnjitɔ agi nɔgɔra'wɔ ca nɔgwalɔ acii wa; ca kɔrɔ taamɔ ka rɔgwa jamɔnɔ."

⁸⁰ Ma Yoohana, gɔrɔnɔ nɔ ci, dzɔnɔ nɔ hanɔkalaakii dɔ tsakɔnɔ. Ca ndzaanɔ ahada bilinɔ, ha'ɔ mbu'i uusɔra nɔga jigaginaakii ka ɔnji *Isɔrayiila.

2

*Poonɔ tɔ Yeesu
(Mat. 1.18-25)*

1:68 1.68 Jab. 41.14; 72.18; 111.9; Luka 4.18-21; 7.16; 19.44. **1:69** 1.69 Jab. 132.17; Mat. 20.30-31.
1:70 1.70 Rooma 1.2; Isaa. 9.1-6; Mika 5.1-3. **1:71** 1.71 Jab. 106.10. **1:72** 1.72 Jab. 106.45; 105.8-9; Leew. 26.42. **1:73** 1.73 'Wat. 22.16-18. **1:74** 1.74-75 Tit. 2.12,14. **1:76** 1.76 Mal. 3.1; Mat. 11.10; Mar. 1.2; Luka 7.27. **1:77** 1.77 Irim. 31.34. **1:78** 1.78 Shig. 34.6; Isaa. 60.1-2; Mal. 3.20. **1:79** 1.79 Isaa. 9.1,5; 42.6-7; Mat. 4.16.

¹ Ma agi zamanatə pwayi ənji tə Yoohana, tə'i mađuunə nwanjwə nja ha də Rooma ətə dñi ləməkii Agusətusə. Kə bii ci oo'i, a naahətə ənji ləmə nja ənji patə agyanə hanyinaakii. ² Ci nə təkərwatə naahənə, ətə dñi agi nwanjuunə nja Kiriniyusə, njaməna nja hanyinə nja Siriya. ³ Aciikii patənə nja ənja, kə ma'i tii, kə pyalə tii aa vərə aa hatii, kaa ənjə a dzə ka naahəvə ləmətii.

⁴ Wata Yusufu a mađə də Nazaratu anə hanyinə nja Galili, ca palə aa Bayitilaama anə hanyinə nja Yahudiya, hatə pwayi ənji tə nwanjwə *Dawuda. Acii, ma ca, agi slikerənə nja Dawuda shigi ci. ⁵ Kə gi tii ka naahə ləmətii da minaakii Mariyaama. Ma saa'ikii, ki də dasəka.

⁶⁻⁷ Ma tii ma'ə də Bayitilaama, wata kə mbu'ya uusəra nja poonə nja Mariyaama. Ma'upaamə tii ha nja ndzaanə a kuvə mu'uminə. Aciikii kə gi tii aasəkə kuvətə nji dabanyinə a ndzaanə davə. Wata Mariyaama a po uundzə nğura, təkərwatə pawatə. Kya ləkutətə tə ci də kadəmbula, kya banee ka ci asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.

Jigaginə nja malaa'ika ka magəriinə

⁸ Ma davə agyanə hanyinəkii, tə'i magəriinə də bilə ca nəhə dabanyinatii davəđə. ⁹ Wata ma təya nee, wiitsə malaa'ika nja Əntanjfə Slandanə kə jigagi ka tii, dñunuunə nja Əntanjfə a ləkutətə tə tii. Bərənə nə ha agyanətii makə doosərə. Wata dzabala a dzagi tə tii. ¹⁰ Ənki malaa'ika ka tii, "Goona nğwalə. Acii ma shinaaki, ka ba koonə njunyi habara ətə na də manushinə ka patənə nja ənja. ¹¹ Waatoo, ma ənshinə davəđə, kə pwayi ənji koonə Maluwa, asəkə vəranə nja Dawuda; ci nə *Aləmasiihu Slandana. ¹² Wiinə sətə na baarii koonə tə ci: ka lanə nuunə idənə uuzənə maləkutəkii də kadəmbula, pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii."

¹³ Pii wata wiitsə dabaala nja malaa'ikanyinə, təya ləbəgərə da malaa'ikata, təya dəla də Əntanjfə, ənki tii:

¹⁴ "Nja Əntanjfə nə dñunuunə dagyə; ka ənjitə uu'i ci agi dñuniya də jamənə."

Dzənə nja magəriinə aa Bayitilaama

¹⁵ Wata malaa'ikanyitə a unee ka magəriitə, təya ənə satii aadəgyə, wata ənki magəriinə ahadatii, "Ma danaama, dzaamə aa Bayitilaama əndzə'i əndzə'i kaama dzə ka neenə də ginaamə ka səndə sləkee Əntanjfə ka malaa'ikaakii ka banə kaamə." ¹⁶ Wata təya mađə, təya palə aa Bayitilaama pii pii. Mbu'unatii, təya lapaa tə i Mariyaama da Yusufu; wiinə idənə uuzənə əsə pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii. ¹⁷ Makə nee tii ka idənə uuzənə, təya ndzanə baaba sətə bii malaa'ikatə ka tii agyanə uuzətə. ¹⁸ Kə dñi ka ənji patə ka sə nja hurəshishinə nə sətə ndzaa magəriitə ka baabanə. ¹⁹ Amma, ma Mariyaama, kə kəsəpaa ki wabəətsə patə agi hanjalatə, kya kaala hiimatə agyanəkii. ²⁰ Ma daba'əkii, magəriitə a ənə satii. Təya dzə də dñunətənə tə Əntanjfə, təya dəla də ci. Acii ma sətə fii tii da sətə nee tii də ginətii pata, weewee makə sətə bii malaa'ikatə ka tii lapaa tii.

²¹ Makə dñi luuma rənjwə, kə mbu'ya uusəra nja *ryaminiyagi uuzənə. Wata ənjə a ryaminiyagi tə ci, ənjə a dəkə ka ci ləmə Yeesu, makə sətə shi malaa'ikatə a bii ka məci, ki ma'ə mađasəkamə.

*Kæronæ tæ Yeesu aasækæ *yi nga ðntanfæ*

²² Yoo, kæ mbu'i uusæra nga dæ sætæ bii bariya nga Muusa kaa ngugiginæ a dæ kaa tæya ænæ ka ndzaanæ malaabakii. Wata tæya ngære uuzænæ, tæya kærætæ tæ ci aasækæ væranæ nga Urusaliima ka kapaanæ tæ ci akønɔwacii ðntanfæ Slandanæ kaa ca ndzaanæ ka naakii. ²³ Acii tæ'i manaahækii asækæ bariya nga Slandanæ, oo'i, "Taa ngutæ tækønɔwatæ pawa, madæ uundzæ ngura, wa ænjæ a kapaa akønɔwacii ðntanfæ kaa ca ndzaanæ ka naakii."

²⁴ Ma gi tii æsa, i ka vii sæ nga dæ dæ sataka, makæ sætæ bii bariya nga ðntanfæ, waatoo kurækutiinæ bæra'i taa uuji bilyamasariinæ bæra'i.

²⁵ Tæ'i ændæ'i ændæ dæ Urusaliima dii læmækii Simiyoona. ðndæ goonga næ ci. Agi ngwalænæ næ ci tæ ðntanfæ. Ma ca, agi gæra shinæ nga ændæ luupaanæ tæ ænji *Isærayiila næ ci bislya. Kæ ndzaa Malaaba Ma'yanæ dæ ci æsæ. ²⁶ Kæ bii Malaaba Ma'yanæ ka ci, "Paa ha æntæ madfaamæ hæ kæ næe ka Alømasiihu, waatoo *Matadækii nga ðntanfæ."

²⁷ Ma ka ændæ'i uusæra, kæ kiræ Malaaba Ma'yanæ tæ Simiyoona aasækæ yi nga ðntanfæ. Makæ kira i dii Yeesu dæ mæci tæ uuzænæ aa dævæ æsæ ka dæada ka ci uushi'iitæ baabii ðntanfæ asækæ lækalækætæ, ²⁸ wata Simiyoona a næe ka ci, ca ngærætæ tæ ci dæ bæra'itæ cii. Ca kuyirii tæ ðntanfæ, ænki ci:

²⁹ "'Ya'æ Slandana, ma ænæ dii æna, ma sætæ shi ha bii, kæ datæ hæ tanyi. Aciikii agi jamænæ næ nyi. Ka mbeenæ næ hæ ka kapaa ka nyi rægwa, kaa nya dzæ aa væra.

³⁰ Acii kæ næe nyi dæ ginæki saaki ka ændænæ slækee hæ kaa ca shi ka luupaa ænja.

³¹ Taa wu patæ æsa, ka shiinæ næ ci oo'i, agi luupaanæ næ hæ ænja.

³² Ci næ mæðæræ hatæ na bæarii tæ hæ ka patænæ nga ænji agi duuniya; ci æsæ na dæunætæ tæ ænjaaku Isærayiila."

³³ Fanæ nga i dii dæ mæci tæ sætæ ndzaa Simiyoona kæ baabanæ agyanæ uuzænati, kæ dii ka tii ka sæ nga huræshishinæ dærvæ. ³⁴ Wata Simiyoona a kægya ka tii bæraakanæ acii ðntanfæ. Ma dæba'ækii, ænki ci ka Mariyaama mæci Yeesu, "Kæ næe hæ ka uuzænæ, ðntanfæ ta'i tæ ci. Bæzækii næ ænji Isærayiila a puu'u putaakii, bæzækii næ ænjæ a mbædæ æsæ. Ka ndzaanæ næ ci ka ændætæ na bæarii oo'i, ma ðntanfæ, agi dæ slænæ næ ci. Amma ka kaareenæ næ ænji ka ci. ³⁵ Dæ ha'æ makæ øtsa, ka kuzhi'yaginæ næ ci manɔgædæ uushæ a ædzømæ bæzæ ænja. Ma hæ naaku, Mariyaama, kadæ zømænæ næ ædzømæku tæ hæ, makæ dæ ngjila jifæ ænji tæ hæ."

**Anabi Hanatu*

³⁶ Tæ'i ændæ'i minæ dii læmætæ Hanatu. Anabi næ ki. Uuzænæ nga Fanuyilæ agi slikærænæ nga Asaræ næ ki. Ma kya, iiræ minæ næ ki, kæ fæzhi ki tighæsæ pu'unæ aji ænfwadæ. Fæzæ mædæfæ tanæ dæpaa tii dæ ngurii, ca æntægi.

³⁷ Ma kya, kæ iiræ ki agi mooryafiinæ. Mæbwaseemæ ki ka ndzaanæ asækæ yi nga ðntanfæ. Agi gæræ'unæ næ ki ka ðntanfæ taa guci patæ. Waatoo, kya dæ dæ'wa, kya dæ suumaya æsæ. ³⁸ Ma saa'itæ kira ænji tæ Yeesu, kæ dzæænæ ki dænæ, wata ki maa, kya ndzanæ kuyiriinæ tæ ðntanfæ. Kya wæbæ haala nga uuzætæ ka patænæ nga ænjitæ ca gæra luupaanæ nga ðntanfæ tæ Urusaliima.

ðnænæ aa Nazaratu

³⁹ Makæ uudæpaa i Yusufu dæ Mariyaama dæadægi sætæ bii bariya nga Slandanæ patæ, tæya ænæ satii aa hatii aa væra, waatoo aa Nazaratu ænæ

2:22 2.22-24 Leew. 12; Baan. 18.15-16. 2:23 2.23 Shig. 13.2. 2:30 2.30-31 Isaa. 52.10.

2:32 2.32 Isaa. 42.6; 49.6; 46.13. 2:34 2.34 Isaa. 8.14; 1 Piita 2.8. 2:37 2.37 1 Tim. 5.5; Mat. 6.16-17. 2:38 2.38 Isaa. 52.9.

hanyinè nga Galili. ⁴⁰ Gèrèné nè uuzèné, ca dzè dè upaa ngeerèné da hiima. Kè daané òntanfè ka ci barèkaanè èsè.

*Dzèné nga Yeesu aasèkè *yi nga òntanfè, ci fèzè pu'u aji bèrà'i*

⁴¹ Taa ngutè fèzè patè, mada zhi'wa kumèné nga *Pasèka, agi dzèné nè i dii Yeesu da mèci aa Urusaliima. ⁴² Makè òfi Yeesu fèzè pu'u aji bèrà'i, tèya 'waanè tè ci aa Urusaliima ka kumènekii makè sètè izèè ènjì ka òané. ⁴³ Uudèné nga kumènekii, tèya madè ka palèné satii aasii. Asee, ma Yeesu, kè ènègi ci saakii dè Urusaliima. Amma, mashiimè i dii da mèci. ⁴⁴ Ma nè tii ka nèhèné, ahada hara ènjitè gi tii nè ci. Tèya kagi uusèra pa'è ka wiinè. Makè òfi ci, manèemè tii ka ci, tèya gwanè ka aalèné tè ci ahada duura da i ahada ènjitè shii tè tii. ⁴⁵ Makè manèemè tii ka ci, tèya ènagèrè cèkwè aa Urusaliima dè aalèné tè ci. ⁴⁶ Tèya lapaa tè ci ka makkèné nga uusèra asèkè yi nga òntanfè, ci dasè abii maliminè nga *Yahudiinè. Ca fa sètè nji tèya baaba, ca laagwa ka tii uushi'inè. ⁴⁷ Ènjitè nja fa wabènaakii patè, kè òfi ka tii ka sè nga hurèshishinè, acii dè han'kala nji Yeesu a jiikè ka maliminè.

⁴⁸ Makè nèe i dii da mèci ka ci abii maliminè ha'è, kè òfi ka tii ka sè nga hurèshishinè ngaan'ga'è. Wata ènki mèci ka ci, "Uuzènaakya, ka mi dii hè diinè ha'è kwa? Kè nèe hè, kè sakèlagi han'kala geenè da duu dii ka ha nga aalèné tè hè." ⁴⁹ Wata Yeesu a jikèvé ka tii, ènki ci, "Ka mi njuuna aalè tè nya? Mashii muunè oo'i, kè dèbèe nya ndzaanè ga Daadè asii kwa?" ⁵⁰ Amma, mashiimè tii ginè nga sètè bii ci ka tii.

⁵¹ Wata ca madè, ca palè atsatii aa Nazaratu. Agi baaneè nè ci ka nèkii akènjwacitii uusèra patè. Ma mèci, kè kèsèpaa ki uushi'iitè òaadii patè agi han'kalatè. ⁵² Gèrèné nè Yeesu, tsakèné nè hiimaakii. Kè kadèesèkè ci ka òntanfè da i ka ènjì èsè.

3

Waazanè nga Yoohana èndè òa bapètisèma
(*Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Yooh. 1.19-28*)

¹ Ma agi pu'u aji tufèné nga fèzè nga nwan'uunè nga Tibeeriyasè, mad'uunè nwan'wè nga ha dè Rooma, Puntiyu *Pilaatu nè ngwamèna agyanè hanyinè nga Yahudiya; *Hirudusè nè nwan'wè anè hanyinè nga Galili. Ma anè hanyinè nga Ituriya da anè hanyinè nga Tarakunitisè, Filibusè ndzèkènjuci Hirudusè nè nwan'wa. Ma anè hanyinè nga Abilyanè èsè, Lisaniyasè nè nwan'wa. ² *Anasè da Kayafasè nè gayinè nga limanyinè ka saa'iki.

Agì saa'iki èsè bagèrè òntanfè wabènaakii ka Yoohana, uuzèné nga Zakariya, ci agi bilinè. ³ Aciikii kè wiigi'i ci agyanè hanyiitè ama gèèrè Urèdunè patè, ca dzè dè waazanè ka ènja, ènki ci, "Uneemè ka òa 'waslyakèèné, una baané ka òntanfè, ènjè a yibè koonè bapètisèma, kaa òntanfè a tifyagi koonè 'waslyakèèné goonè." ⁴ Waatoo kè dii makè sètè nyaahè anabi Isaaya asèkè malaaba lèkalèkatè, ètè bii ci:

"Wiitè èndè ca kaala agi bilinè, ènki ci:
Hadatègimè dè rægwa ka Slandana,
kènjèemè ka ci ka rægwa.

⁵ Ngèèd'ètémè magud'anjè ha;
ga g'ijwè da tèpura a ndzaanè.

Kəŋeemə ka madaada rəgwanyinə,
ŋgəərəgimə faariinə davə.

⁶ Ka neenə nə ənji patə makə sətə luupaa Əntanjə ənja.”

⁷ Makə nee Yoohana ka ənjitə shiishi aabiikii kaa ca daada ka tii bapətisəma, wata əŋki ci ka tii, “Unə rəhunyinə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə acii mabətsəkə ŋga Əntanjə etə na shi.

⁸ Amma ma dānuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka Əntanjə. Goona səkəpaanə ka banə əsə oo'i, ka mbərədənə nuunə, acii dīi Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntanjə, ka mbeənə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə ŋga Ibərahiima! ⁹ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa ŋgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ŋga'ə, ka cisləginə nə ənja, ənjə a kəgərə aagi gunə.”

¹⁰ Wata dabaala a ndzanə laagwanə a ma Yoohana, əŋki tii, “Mi dāniinə əna?” ¹¹ Əŋki ci ka tii, “Ma əndətə dīi kəjeerənaakii bəra'i, wa ca ŋgərə əndə'i, ca vii ka əndətə pooshi naakii. Ma əndətə da zəmə əsa, wa ca ndii ka əndətə ka madəfənə.” ¹² *Ənji luu tsəka a shi aabiikii əsə, kaa ca daada ka tii bapətisəma. Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Ya inə əna, mi dāniinə daa Maləma?” ¹³ Əŋki Yoohana ka tii, “Goona laagwa tsəka acii ənji palee ka sətə bii bariya.” ¹⁴ Soojiinə a shi. Təya ləgwa a makii əsə, “Ya inə neena, maci ka dəbəna, mi dāniina?” Əŋki ci ka tii, “Ma dānuuna, goona guutsətə uushi'inə acii ənji də ŋgeerənə taa də jaarakənə ashitii. Amma luumə shikwa ŋga slənə goonə tanə.”

¹⁵ Fanə ŋga ənji ha'ə, wata təya ndzanə kaala hiima agyanə Yoohana oo'i, ci nə *Aləmasiihu. ¹⁶ Wata əŋki Yoohana ka tii patə, “Ma nya, də ma'inə cii kya da koonə bapətisəma. Amma tə'i əndətə palee ka nyi də dūunuunə na shi. Mambu'umə nyi bahə pərəgi zə'u ŋga bībinaakii. Ma ca, kadə nii kəya da koonə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə da gunə.

¹⁷ Tə'i dəvə bə'unaakii ŋga bə'ugi də səkəŋwa. Ka fədənə nə ci səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjime. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə etə pooshi ka əntənə.”

¹⁸ Dagi baaba bəəzə wafənə kama kama ha'ə waazii Yoohana Njuni Habara ka ənja.

¹⁹ Ma ŋwanwə *Hirudusə, kə ŋgərəma ci tə Hiroodiya minə ŋga ndzəkəŋuci ka ci saakii. Makə wazhi Yoohana ka ci acii dānə ha'ə da hara bwaya uushi'iitə daadii ci, ²⁰ wata ca tsakə da bwaya bwayaanə, ca kəgərə tə Yoohana aa fureshina.

Da bapətisəma ka Yeesu
(Mat. 3.13-17; Mar. 1.9-11)

²¹ Makə upaa patənə ŋga ənjitə bapətisəma, kə upaa Yeesu da i ci əsə. Ma ci ka ha ŋga da də'wa, wata wunəginə nə səkəntanjə. ²² Malaaba Ma'yanə a jima aanəkii; ənjə a nee ka ci makə kurekuta. Wata uura ŋga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uuzənaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uufagi səkəki.” *

Dzədzəshi'inə ŋga Yeesu
(Mat. 1.1-17)

3:6 3.6 2.30-31; Slənə 28.28. **3:7** 3.7 Mat. 3.7; Luka 21.5-36. **3:8** 3.8 1.54-55; Mat. 3.9. **3:9** 3.9 Mat. 7.19. **3:16** 3.16 Slənə 1.5; 11.16; 13.25; 19.2-4; Luka 4.18. **3:19** 3.19-20 Mat. 14.3-4; Mar. 6.17-18. **3:21** 3.21 5.16. * **3:22** 3.22 4.18; Uuzənaaki: Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Luka 9.35; 20.13.

²³ Ma Yeesu, kə 'watəgi ci də slənaakii ci fəzə bahə makkə pu'unə. Patənə nga ənja, ma nji təya nəhə, uuzənə nga Yusufu nə ci. Yoo, ma Yusufu, uuzənə nga Heeli; ²⁴ ma Heeli, uuzənə nga Matatə; ma Matatə, uuzənə nga Leewi; ma Leewi, uuzənə nga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə nga Yanayə; ma Yanayə, uuzənə nga Yusufu; ²⁵ ma Yusufu, uuzənə nga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə nga Amwəsə; ma Amwəsə, uuzənə nga Nahumə; ma Nahumə, uuzənə nga Heesli; ma Heesli, uuzənə nga Nagayə; ²⁶ ma Nagayə, uuzənə nga Maata; ma Maata, uuzənə nga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə nga Səmeenə; ma Səmeenə, uuzənə nga Yoosəkə; ma Yoosəkə, uuzənə nga Yooda; ²⁷ ma Yooda, uuzənə nga Yoowanən; ma Yoowanən, uuzənə nga Reesa; ma Reesa, uuzənə nga Jərubaabila; ma Jərubaabila, uuzənə nga Salaatiyalə; ma Salaatiyalə, uuzənə nga Neeri; † ²⁸ ma Neeri, uuzənə nga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə nga Adi; ma Adi, uuzənə nga Koosamə; ma Koosamə, uuzənə nga İləmadamə; ma İləmadamə, uuzənə nga Eeri; ²⁹ ma Eeri, uuzənə nga Yeesu; ma Yeesu, uuzənə nga Iliyazara; ma Iliyazara, uuzənə nga Yoorimə; ma Yoorimə, uuzənə nga Matata; ma Matata, uuzənə nga Leewi; ³⁰ ma Leewi, uuzənə nga Simoonə; ma Simoonə, uuzənə nga Yahuda; ma Yahuda, uuzənə nga Yusufu; ma Yusufu, uuzənə nga Yoonamə; ma Yoonamə, uuzənə nga Iliyakimə; ³¹ ma Iliyakimə, uuzənə nga Məliya; ma Məliya, uuzənə nga Meena; ma Meena, uuzənə nga Matata; ma Matata, uuzənə nga Natanə; ma Natanə, uuzənə nga *Dawuda; ‡ ³² ma Dawuda, uuzənə nga Jasii; ma Jasii, uuzənə nga Oobyadə; ma Oobyadə, uuzənə nga Boowazə; ma Boowazə, uuzənə nga Saləmoonə; ma Saləmoonə, uuzənə nga Naasunu; ³³ ma Naasunu, uuzənə nga Aminadaba; ma Aminadaba, uuzənə nga Adəminə; ma Adəminə, uuzənə nga Arəni; ma Arəni, uuzənə nga Hisəruunu; ma Hisəruunu, uuzənə nga Fareesə; ma Fareesə, uuzənə nga Yahuda; ³⁴ ma Yahuda, uuzənə nga Yakubu; ma Yakubu, uuzənə nga Isiyaaku; ma Isiyaaku, uuzənə nga Ibərahiima; ma Ibərahiima, uuzənə nga Tara; ma Tara, uuzənə nga Nakoorə; ³⁵ ma Nakoorə, uuzənə nga Saruku; ma Saruku, uuzənə nga Ragawə; ma Ragawə, uuzənə nga Falikə; ma Falikə, uuzənə nga Ibeerə; ma Ibeerə, uuzənə nga Sala; ³⁶ ma Sala, uuzənə nga Kayinamə; ma Kayinamə, uuzənə nga Arəfasada; ma Arəfasada, uuzənə nga Seemə; ma Seemə, uuzənə nga Nuuhu; ma Nuuhu, uuzənə nga Lamikə; ³⁷ ma Lamikə, uuzənə nga Matusala; ma Matusala, uuzənə nga Anuuu; ma Anuuu, uuzənə nga Iyaridə; ma Iyaridə, uuzənə nga Mahalaleelə; ma Mahalaleelə, uuzənə nga Kayinamə; ³⁸ ma Kayinamə, uuzənə nga Inoosə; ma Inoosə, uuzənə nga Seetu; ma Seetu, uuzənə nga Adamu; ma Adamu əsə, uuzənə nga Əntarjə nə ci.

4

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu (Mat. 4.1-11; Mar. 1.12-13)*

¹ Ənyaginə nga Yeesu əsəkə gəərə nga Urədunə, manakii də Malaaba Ma'yanə. Wata Ma'yanəkii a kərəgərə tə ci aahada bilinə. ² Baanə ənfwadə pu'unə dii Seetanə ka təbənə tə ci agi bilinə. Pooshi Yeesu kavə zəmə aa makii agi baatsə ənfwadə pu'unə şarjə. Makə dzəgi baatsə ha'ə,

† **3:27** 3.27 Salaatiyalə: 1 Haba. 3.17; Ees. 3.2. **3:30** 3.30-33 Ruuta 4.18-22; 1 Haba. 2.1-14.

‡ **3:31** 3.31 Natan: 2 Sam. 5.14. **3:33** 3.33-38 'Wat. 29.35; 25.19-26; 11.10-20; 5.1-32. **4:1** 4.1-2 Mat. 6.16-17; Luka 4.18; Ibər. 4.15.

wata kə mbee madəfənə ka ci. ³ Wata ɛŋki Seetanə ka ci, “Makə dɛi ci *Uuzənə ŋga ɛntaŋfə nə hə, bawə ka faaratsa, wa ca zə'ugi ka zəma.” ⁴ Wata ɛŋki Yeesu ka ci, “Tə'i manaahəkii tuu'ina, ɛntaa də zəmə daanəkii mbədənə ɛnda.”

⁵ Kə kərəgi Seetanə tə Yeesu ka madəŋə ha. Ca baarii ka ci hanyinə ŋga duuniya patə makə dədə dəha. ⁶ ɛŋki ci ka ci əsə, “Ka viinə nə nyi ka hə baawəda da wahəkii patə, acii kə vii ɛnji ka nyi uushi'iitə patə. Ka mbeənə nə nyi ka viinə ka ɛndətə mwayi nyi əsə. ⁷ Aciikii ma ha, mada ka paslənə nə hə tə nyi, ka viinə nə nyi ka hə uushi'iitə patə.” ⁸ Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii tuu'ina, ka ɛntaŋfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə.”

⁹ Ma daba'əkii əsə, kə kirə Seetanə tə Yeesu aa Urusaliima. Ca kəŋee ka ci ka makidəfəŋənə ŋga maduunə kuvə ŋga ɛntaŋfə, ɛŋki ci ka ci: “Makə dɛi ci Uuzənə ŋga ɛntaŋfə nə hə tanyi, lədfəgərə aa panə. ¹⁰ Acii tə'i manaahəkii tuu'ina, ka banə nə ɛntaŋfə ka malaai'kanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə. ¹¹ Da əsə: Təya kətsa'utə tə hə də ciinətii acii ga ha dəgəgi taa sɛfəku anə faara.” ¹² Yeesu a ba ka ci, “Ma bii malaaba ləkaləkətə, Ga ha təkə tə ɛntaŋfə Slandanəku.”

¹³ Makə uugi Seetanə təəbəginə tə Yeesu də rəgwa kama kama patə, ca madə, ca palə saakii see ka ɛndə'i uusəra.

Watəginə ŋga Yeesu də slənə anə hanyinə ŋga Galili

(Mat. 4.12-17; Mar. 1.14-15)

¹⁴ Ma daba'əkii, Yeesu a ənya aanə hanyinə ŋga Galili. Manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Kə dəlagi haalaakii anə hanyinə ŋga Galili patə. ¹⁵ Wata ca dzə ka dzəgunənə ka ɛnji asəkə *kuvə də'wanyinə ka vərə ka vərə. ɛnji patə a dəla də ci.

Kaareənə ka Yeesu də Nazratu

(Mat. 13.53-58; Mar. 6.1-6)

¹⁶ Ma ka ɛndə'i uusəra, kə mbu'i Yeesu aa Nazratu, vərəatə girə ci davə. Makə mbu'i *uusəra ŋga ɛpisəka, ca madə, ca dzə aasəkə kuvə də'wa makə sətə izee ci ka d'anə. Ca madətə kaa ca jaŋga ləkaləkətə ŋga ɛntaŋfə. ¹⁷ ɛŋjə a vii ka ci ləkaləkətətə nyaahə anabi Isaaya. Makə wunəgi ci, ka lapaa hatə nyaahə ɛnji oo'i:

¹⁸ “Tə'i Ma'yanə ŋga Slandanə ashiki. 1.2,5,8; 2.4,17,18
Aci kə ta'i ci tə nyi, kaa nya ba Nnyini Habara ka matəgunyinə.
Kə sləkəe ci ka nyi kaa nya waazanə ka ɛnjitə makəəsəkii, təya upaa kapaanə tə tii;

nya ba ka muurəfinə əsə, ka wunənə nə ginətii;
ɛnjitə ca sa cibə əsə, ka mbədənə nə tii.

¹⁹ Kə sləkəe ɛntaŋfə Slandanə ka nyi əsə ka ba fəzətə nii kəya d'a pwapoonaakii ka ɛnja.”

²⁰ Makə uudəpaa ci jaŋganə, ca pa'ətə ləkaləkətəkii, ca ɛnəpaagi ka ɛndə nəhə kuvə də'wa, ca ndzaanə. Patənə ŋga ɛnji gatə a kuvə də'wa, aagikii nə ginətii patə. ²¹ Wata Yeesu a ndzaŋə wabənə ka tii, ɛŋki ci, “Ma wabəətə jaŋgii nyi, ɛnshinə dɛi ka tanyi makə sətə fii unə jaŋgii nyi.”

4:4 4.4 Dzək. 8.3. **4:6** 4.6 Mat. 28.18; Yooh. 12.31. **4:8** 4.8 Dzək. 6.13; 5.9. **4:10** 4.10-11 Jab. 91.11-12. **4:12** 4.12 Dzək. 6.16. **4:13** 4.13 22.3,31. **4:14** 4.14 4.18. **4:18** 4.18 1.35; 3.16,22; 4.1,14; 10.21; 24.49; Mat. 1.18,20; 3.11,16; 4.1; 12.18,28,31-32; 28.19; Mar. 1.8,10,12; 3.29; Slənə 1.2,5,8; 2.4,17,18. **4:18** 4.18-19 Isaa. 61.1-2; Mat. 11.5; Luka 7.22. **4:18** 4.18-21 1.68. **4:19** 4.19 Leew. 25.10.

22 Patənə n̄ga ənja, kə dəlii tii də ci. Makə wabi ci ka tii dagwakii, kə đii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə, ən̄ki tii, “Əntaa uuzənə n̄ga Yusufu ətsa?”

23 Wata ən̄ki Yeesu ka tii, “Kə shii nyi n̄gufə koonə nə banə ka nyi o’i: Ma hə ənə ca mbədəpaə də ənja, mbədəpaə də n̄gaanə na. Ma uushi’iitə đaad̄ii hə də Kafarənahumə fii ina, đawə tsarəkkii ganə gaku də vərə əsə.”

24 Ca tsakə banə ka tii, ən̄ki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi ənji vərənə n̄ga *anabi ka gadeenə ka ci. 25 Buurətəmə sətə shi a đii agi zamana n̄ga anabi *Iliya: kə đii fəzə makkə da ləgidə kuwa mandzəməmə vəna, kə đii məza madəfənə agyanə hanyinə patə. Ma ka uusərakii, n̄gaan̄ga’ə nə mooryafinə anə hanyinə n̄ga *Isərayiila. 26 Amma, patə da ha’ə, pooshi Əntan̄fə sləkee ka Iliya taa aa ha wu agitii. Wata aa ha əndə’i mooryafa də Sarapəta anə hanyinə n̄ga Sidoonə tanə sləkee Əntan̄fə ka ci. 27 Ma agi zamana n̄ga anabi Ilisa əsa, n̄gaan̄ga’ə nə ənji uyikuzənə agyanə hanyinə n̄ga Isərayiila. Amma, patə da ha’ə, pooshi əndətə mbə’i agitii patə. Amma wata Naamanə, əndə Siriya mbə’i.”

28 Fanə n̄ga ənjitə asəkə kuvə də’wa patə, wata kə bəzəgi səkətii. 29 Ghərə təya madətə patə, təya əlyagi tə ci, təya kiragi tə ci aanə ginutə đii vərənatii ashikii, kaa təya mbee ka vugəyagərənə tə ci aa panə ka rəgwa n̄ga man̄jirənjəkii. 30 Amma, ma Yeesu, kə dzəgi ci saakii ahadatii, kə gi ci ka ha n̄ga dzənaakii.

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də əndə ginaaja

(Mar. 1.21-28)

31 Ma daba’əkii, Yeesu a mbu’u aa Kafarənahumə, əndə’i vərənə agyanə hanyinə n̄ga Galili. Ma dava, kə jigunyi ci ka ənji *uusərə n̄ga əpisəka.

32 Makə fii tii dzəgunənaakii, kə đii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii.

33 Ma gatə asəkə *kuvə də’wa, tə’i əndə’i əndə da ginaaji ashikii. Wata ca gwanə ka wazənə də n̄geerənə, ən̄ki ci, 34 “Kwaawu! Yeesu, əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamagine diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba Əndətə sləkee Əntan̄fə nə hə.” 35 Wata Yeesu a la n̄guruumə ka ginaajita, ən̄ki ci, “N̄dzaawə kəda’ə! Dzəgi ashī əndətsa.” Ginaajitə a sləbəgi tə əndətə dadalə akənjwacii ənji patə, ca shigi saakii, madamə ci taa mi də əndətə ma’ə. 36 Ənjitə nəhee pata, kə đii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə ka shanə. Təya ba ahadatii, “Mi nə uushi ha’ə makə ətsa? Ma əndəna, agi wabənə nə ci ka ginaajinə də n̄geerənə, da baawəda əsə, kaa təya shigi; təya shigi tanyi.” 37 Də ha’ə waazagi habaraakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də ənji bwanea lanə

(Mat. 8.14-17; Mar. 1.29-34)

38 Makə shigi Yeesu asəkə kuvə də’wa, wata ca dzə aa ha Simoonə aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu n̄ga Simoonə minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza’u ka shanə. Wata ənjə a kədii tə ci kaa ca mbədəpaə də ki. 39 Yeesu a əntsahətə aabitə, ca gwanəanə dagyanətə, ca la n̄guruumə ka sətə ca zəmə tə ki. Wata bwaneatə a dzəgi. Miiitə a madətə, kya gwanə ka đa ka tii zəma.

40 Ma ətsə kulagərənə n̄ga uusərə, ənjitə đii ənjatii magwaakəkii də bwaneanyinə kama kama patə, wata təya kyaara tə tii ka Yeesu. Yeesu a đəkəvə ciinəkii agyanətii də rənjwə rənjwə. Ca mbədəpaə də tii patə.

41 Kə shigi ginaajjinə ashi ənji n̄gaan̄ga'ə əsə də wazənə, əŋki tii ka Yeesu, “*Uuzənə n̄ga Əntan̄fə nə hə!” Amma Yeesu a la ka tii n̄guruunə, ca tən̄jagi wabənə a matii, acii ma t̄yā, kə shii tii oo'i, ci n̄ə Aləmasiihu.

Dzənə n̄ga Yeesu aanə hanyinə n̄ga Yahudiya

(Mar. 1.35-39)

42 Pukənə n̄ga ha, Yeesu a madə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə. Dabaala a ndzanə aalənə tə ci. Makə lii tii tə ci, kə mwayi tii səkəpaanə tə ci. Mamoomə tii ca dzəgi abitii shan̄ə.

43 Amma kə wabi Yeesu ka tii, əŋki ci, “Ma kamə, n̄ga'ə ka nyi n̄ə dzənə ka harii vəranyinə, acii tyasə kə dəbee nya waaza N̄unyi Habara agyanə *n̄wan̄juunə n̄ga Əntan̄fə davə əsə. Acii ka ətsə ha'ə sləkəe Əntan̄fə ka nyi.”

44 Də ha'ə gi ci də waazanə asəkə kuvə də'wanyinə agyanə hanyinə n̄ga Yahudiya.

5

Tadənə n̄ga Yeesu tə təkən̄watə lyawarənaakii

(Mat. 4.18-22; Mar. 1.16-20)

1 Ma ka əndə'i uusəra, kə gi Yeesu, ca kən̄jaanə ama uunəvə n̄ga Ginazarətə. * Ənjə a shi lan̄ə aabiikii, dzaadzashinə nə tii, acii kə mwayi tii fa wabənə n̄ga Əntan̄fə. 2 Ma nee Yeesu, wiitə kumbawalənyinə bəra'i ama ndzanə. Kə jaamagərə slan̄jiinəkii aa panə, t̄yā caakuḃə slaadənyinatii. 3 Wata Yeesu a ndərə aasəkə əndə'i kumbawalə n̄ga əndə'i əndə ahadatii d̄ii ləməkii Simoonə. Ca ba ka ci, “Əntsahəgərə də kumbawalənaaku gi'u ahada ma'inə.” Makə əntsahəgərəgi Simoonə də kumbawalətə, wata Yeesu a ndzaanə, ca ndzanə dzəgunə wabənə n̄ga Əntan̄fə ka dabaala.

4 Makə uudəpaə Yeesu wabənə, ca ba ka Simoonə, “Ma d̄anəkwa, n̄gəruu kumbawalə, kəruu ka hatə d̄ii ma'inə kurən̄ə. Kaalavəmə slaadənyinə goonə da ənjaaku, koonə upaa hərəfinə.” 5 Əŋki Simoonə ka ci, “Daadə, kə ba'agiinə həmə ka təəmənə ta'a, amma taa gazha n̄ga hərəfinə maneemiinə! Amma, makə d̄ii ci hə bii keenə a d̄eenə ha'ə, takwa, kaa nya kaalagərə slaadənyinə.”

6 Makə kaalagərə tii slaadənyinə, kə upaa tii hərəfinə n̄gaan̄ga'ə ha'ə makə a tsaatsagi slaadənyinatii. 7 T̄yā 'waa'wa tə hara ənjinyiitə asəkə əndə'i kumbawalə də ciinə, kaa t̄yā shi ka tsakənə tə tii. Shinə nə ənjita, t̄yā naanətə kumbawalənyinatii kyakya'ə də hərəfinə. Wata d̄anə nə kumbawalənyinə makə liipənə aagi ma'inə acii zəkəkənə n̄ga hərəfinə.

8 Makə nee Simoonə Piita ha'ə, wata ka kulagi atsaə sədə Yeesu, ca ba ka ci, “Əntsahəgi saaku Slandanəki, acii ma nya, ma'waslyakə əndə nə nyi.” 9 Ma bii Simoonə ha'a, acii kə n̄gwalee ka tii da ənjaakii nə b̄əzəənə n̄ga hərəfiitə upaa tii ha'ə. 10 Kə n̄gwalee əsə ka i Yakubu da Yoohana, manjeevənə n̄ga Zabadiya, waatoo ənjinyiitə ca slənə ka hakii da Simoonə. Əŋki Yeesu ka Simoonə: “Ga ha n̄gwale. Əntaa t̄əmə hərəfinə nə slənəaku ma'ə; amma daga ənshinə, t̄əmə ənji nə slənəaku.” 11 Wata i Simoonə da ənjitə ci t̄yā slənə da ci a maanyaapaagi də kumbawalənyinə aanə ndərə, t̄yā bwasee ka uushi'iitə patə, t̄yā nə'u tə Yeesu.

Mbøðþraanø nga Yeessu dæ øndæ uyikuzønæ
(Mat. 8.1-4; Mar. 1.40-45)

¹² Ma øtø Yeessu asøkø øndæ'i vørænø, wata øndæ uyikuzønø a mbu'ya. Neenaakii ka Yeessu, ca gøø'waanø akønɥwaciikii, ca kœdii tœ ci, øŋki ci: "Tuutøtæ'ø Slandanøkya, maða ka luuvønø nø hø, ka mbeenø nø hø ka mbøðþraanø dæ nyi kaa nya shii ndzaanø malaabakii." ¹³ Wata Yeessu a tœdapaa ciinækii, ca tœbøtø tœ ci, ca ba ka ci, "Awa, kœ luuvø nyi. Mbøðfuu." Pii wata uyikuzønøtø a dzøgi ashi øndøtø. ¹⁴ Yeessu a ða ka ci bariya, øŋki ci, "Ga ha bapaa ka øndø sètø ðii shanø. Amma, ma ðanøku, duu aa ha *limanø, ha bœarii ka ci naaku na, ca tsaamøtø taa iitø nø hø. Ma daba'ækii, ha ða sataka makø sètø bii Muusa, kaa ønji patø a shii oo'i, kœ mbø'i hø tanyi." ¹⁵ Amma, patø da ha'ø, agi dzønø nø lœmø nga Yeessu dæ waazanø aakønɥwø aakønɥwa. Wata dzaadzadønø nø ðabaala ka fa sètø ci Yeessu a ba i kaa ca mbøðþraa dæ ønji bwaneatø agitii. ¹⁶ Amma, ma Yeessu, taa guci patø agi dzønø nœ ci ka ða dæ'wa ka hatø pooshi øndø ðavø.

Mbøðþraanø nga Yeessu dæ mahurømøse ønda
(Mat. 9.1-8; Mar. 2.1-12)

¹⁷ Ma ka øndæ'i uusøra, Yeessu a dzøgunø wafønø nga Øntanfœ ka ønja. Tø'i *Farisanyinø da i maliminø ðasø ðasø aþiikii. Kœ shi tii daga asøkø patønø nga vøranyinø agyanø hanyinø nga Galili da agyanø hanyinø nga Yahudiya i ðø Urusaliima. Ma Yeessu, tø'i baawøða nga Øntanfœ ashikii nga mbøðþraa dæ ønji bwanea.

¹⁸ Tø'i hara ønji kira mahurømøse øndø pœrøbø asøkø ødza. Kœ ali tii røgwa nga ðœmøgøraginø ðø ci aasii ka yitø ðii Yeessu ðavø, ka baneenø ka ci akønɥwaciikii. ¹⁹ Amma kœ tøkuree tii ka upaa røgwa acii bœzækii nø ønja. Wata tœya ndrøgi aanø kuva, tœya tœlœgi nø nga kuvøta, tœya ngøø mahurømøse øndøtø patø da i ødzaakii, tœya jimagøøgi ðø ci ðadavø, ðanø dahadahadanø nga ðanɥkana akønɥwacii Yeessu. ²⁰ Makø nee Yeessu kœ gi'i ønjinyiitø tœ ci, øŋki ci ka øndø bwaneatø: "Øndønæ, kœ upaa hø tifyaginø nga 'waslyakønaaku."

²¹ Makø fii maliminø da Farisanyinø ha'ø, wata tœya ndzanø kaala hiima ðø banø oo'i, "Wu da nø øndønø ca geegi ka naakii nø makø Øntanfwa? Wu sanø ca mbee ka tifyagi 'waslyakøønø nga ønda, maðaamø Øntanfœ rønɥwø dyanø?" ²² Asee, ma Yeessu, kœ shii ci sètø a ødzømtii patø. Øŋki ci ka tii: "Ka mi ðø tsarø nga hiimatsø a nuunø ha'ø kwa?" ²³ Ngutø palee ðø ngufønø sanø? Gøðø banø ka ci oo'ya, kœ upaa hø tifyaginø nga 'waslyakønaaku nii, anii gøðø banø ka ci, Maðu, wiiwa?" ²⁴ Amma takumø kaa nya bœarii koonø oo'i, ma nyi Uuzønø nga ønda, tø'i nyi da baawøða nga tifyagi 'waslyakøønø nga ønji ganø a duuniya." Wata øŋki ci ka mahurømøse øndøtø, "Wanyinø ca ba ka hø, maðøtø, ngøruu ødzaaku, ha palø saaku aasii." ²⁵ Wata hatø øndøtø a maðøtø akønɥwacii ønji patø. Ca ngøøø ødzaakii, ca palø saakii aasii, ca dzø ðø ðelanø ðø Øntanfœ. ²⁶ Ma patønø nga ønjitø ðava, kœ dzøgøpaa tœ tii ka shanø. Wata tœya ðuunøtø tœ Øntanfœ. Kœ ngwali tii ngaannga'ø, tœya ba, "Kœ nee amø ka sø nga hurøshishinø ønshinø."

'Wanø nga Yeessu tœ Leewi
(Mat. 9.9-13; Mar. 2.13-17)

²⁷ Ma daba'ækii, kə shigi Yeesu agyə. Wata ca lapaa tə ɛndə luu tsəka, ɛtə dʒi ləmækii Leewi. Dasə a kumu nə ci ka ha ŋga dʒa slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." ²⁸ Wata Leewi a maɔfətə, ca bwasee ka uushi'iite gatə patə, ca nə'u tə ci.

²⁹ Wata Leewi a dzə ka dzəgə ɛndzanə ka Yeesu gakkii asii. Bəzə *əŋji luu tsəka da hara əŋji saakii əsa, kə libə tii da i Yeesu anə zəmətə.

³⁰ Makə nee Farisanyinə da maliminatii ha'ə, təya ŋgungunə. Wata əŋki tii ka lyawarənə ŋga Yeesu, "Mi saŋə dʒi cuuna zəmə, una saasa uushi'inə da əŋji luu tsəka, i da ma'waslyakə əŋji ka ha rəŋwa?" ³¹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi mandandanə əŋji ka alə kuzəka, see əŋji bwanea." ³² Ma shi nyi aasəkə duuniya, ɛntaa kaa nya 'wa tə əŋjitə ca slənə uushi də rəgwakii, amma ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə əŋji aabiiki, kaa təya unee ka 'waslyakənatii, təya baanə ka ɛntanfə."

Ləgwanə agyanə suumaya
(Mat. 9.14-17; Mar. 2.18-22)

³³ Əŋki tii ka Yeesu, "Ma *lyawarənə ŋga Yoohana, kə izee tii ka dʒa suumaya da də'wa. Ha'ə nə lyawarənə ŋga Farisanyinə əsə. Amma, ma lyawarənaaku natii, pooshi tii ka dʒanə ha'ə." ³⁴ Yeesu a əŋigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviinə ŋga dagwa maɔfanə ɛtə bii ci ka tii da məhuraakəya, maɔfa kə gi tii ka luu maɔfanəkəya, ka kavənə nə əŋji tə tii ka dʒa suumaya kwa? Pooshi." ³⁵ Amma kadə nə uusəra a mbu'ya ɛtə nə əŋjə a ŋgərəgi dagwa maɔfanə abitii; saa'ikii nə təya dʒa suumaya."

³⁶ Yeesu a dʒa ka tii ɛndə'i misaali, əŋki ci, "Pooshi ɛndə ca tsəərə kura kəjeerənə ka mbakənə də iirəkii. Maɔfa kə dʒi ha'ə, ka saawaginə nə kura kəjeeriita. Pooshi kurakii ka ndzanənə da iirəkii əsə shaŋə.

³⁷ "Pooshi ɛndə ca ciirə kura ma'i inabi aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Maɔfa kə dʒi ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə ŋga ma'i inabi. Wata ma'i inabi a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə.

³⁸ Ma dəbee, aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə əŋji kura ma'i inabi.

³⁹ Maɔfa kə sii ɛndə ma'i inabi ɛtə uugi ta'avənə, paa ci ka moo sa kurakii ɛtə ma'ə ka əbunə. Ma banəkəya, ɛtə uugi ta'avənə palee də ŋga'əənə ka ɛtə ma'ə ka əbunə."

6

*Ləgwanə agyanə *uusəra ŋga əpisəka*
(Mat. 12.1-8; Mar. 2.23-28)

¹ Ma ka ɛndə'i uusəra, waatoo uusəra ŋga əpisəka, paləginə nə Yeesu da lyawarənaakii dasəkə ra, waatoo rə ŋga aləkamaara. Ma ca dza, dzənə nə tii də əbiiyə mana aləkamaara, təya takədə, təya tsəbə. ² Ma dava, tə'i hara *Farisanyinə. Makə nee tii ha'ə, təya ba ka tii: "Ka mi cuuna dʒa sətə maviimə *bariya rəgwa ŋga dʒanə uusəra ŋga əpisəka?"

³ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi unə janɡii sətə dʒi *Dawuda tii da əŋjaakii saa'itə maɔfəfənə a dʒa tə tii kuna?" ⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi ŋga ɛntanfə, ca ŋgiragi burooditə dəkəpaa əŋji ka ɛntanfə, təya adə da əŋjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi bariya vii rəgwa ŋga adənə ka taa wu, maɔfaamə ka limanyinə daanətii." ⁵ Yeesu a tsəkə banə ka tii, əŋki ci, "Ma nyi *Uuzənə ŋga ɛnda, Slanda uusəra ŋga əpisəkə nə nyi."

*Əndə mantə ciinə**(Mat. 12.9-14; Mar. 3.1-6)*

⁶ Makə mbu'ya əndə'i uusəra nğa əpisəka, kə dəməgərə Yeesu aasəkə *kuvə də'wa. Wata ca ndzanə dzəgunə wabənə nğa Əntanfə ka ənja. Ma dava, tə'i əndə dīi ciizəmanəkii mantəkii. ⁷ Davə nə maliminə da Farisanyinə əsə. Təya alə sə nğa idəpaanə ashī Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakənjwacii gənjwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nē mbu'u ka mbədəpaanə nə ci də əndətə uusəra nğa əpisəka. ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə ağı hanjalatīi patə. Wata ənki ci ka əndə mantə ciita, "Madətə, kənaanə." Madənə nə əndətə, ca kənaanə. ⁹ Ənki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, "Wiinə səndə cii kya moo ləgwanə koonə: iitə sarə vii bariya gaamə kaamə rəgwa nğa dana? Nğa da nğa'əənə uusəra nğa əpisəkə saanii, anii nğa da bwaya bwayaana? Nğa mbədəpaanə də əndə saanii, anii nğa zamaginə də ca?" ¹⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagitiī patə, ənki ci ka əndə mantə ciita, "Tədapaa ciinəku." Ca tədapaa ciinəkii. Wata kə ənəgərə ciinə nğa əndətə makə nğa nəkə. ¹¹ Makə dīi ha'ə, wata səkətīi a bəzəgi ka shanə. Təya ndzanə wabənə agyanə makə sətə mbeənətīi ka danə də Yeesu.

*Tadə *lyawarənə nğa Yeesu pu'u aji bəra'i**(Mat. 10.1-4; Mar. 3.13-19)*

¹² Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i Yeesu, kə nğirə ci aanə ginwə ka da də'wa. Ca ba'agi həmə ka da də'wa. ¹³ Makə puki ha, ca 'waa'watə lyawarənaakii aabiikii. Ca tagi harakii ahadatīi pu'u aji bəra'i. Kə 'wii ci tə tii də masləkə ənja. ¹⁴ Ma nə təya: Simoonə, ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita, Andərawəsə ndzəkənjuci Simoonə, Yakubu, Yoohana, Filibusə, Barətalama wusə, ¹⁵ Mata, Tooma, Yakubu uuzənə nğa Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁶ Yahuda uuzənə nğa Yakubu ba'ə Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii bwaya ənja.

*Mbədəpaanə nğa Yeesu də ənji bwanea da waazanaakii ka ənja**(Mat. 4.23-25)*

¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a jimagərə da lyawarənaakii anə ginuta, ca kənaanə a babara ka hatə dīi lyawarənaakii bəzəkii. Ma davə əsa, tə'i danjkana. Kə shi tii daga də Urusaliima da i asəkə hara vəranyinə anə hanyinə nğa Yahudiya patə, da hara vəranyinə ama maduunə uunəva, waatoo vərənə nğa Tiira da nğa Sidoonə. ¹⁸ Ma shi ənjitsə ha'a, ka fa sətə ci Yeesu a dzəgunə da ka upaa jamənə nğa shishinətīi. Kə mbədəpaa Yeesu də tii patə da i ənji ginaaji. ¹⁹ Makə dīi ci ağı shiginə nə baawəfa dashikii ka mbədəpaaginə də tii patə, patənə nğa ənja, kə aali tii rəgwa nğa dəba'ətənə tə ci.

*Barəkaanə da nğəra'wa**(Mat. 5.1-12)*²⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagi lyawarənaakii, ənki ci:

"Tə'i barəkaanə ashuunə tyalakinə, acii ma unə, koonə də nğanjuunə nğa Əntanfə.

²¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə ka madəfənə ənshinə, acii kadə nuuna əburə gyadə.

Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə da kiinə a gyuunə ənshinə, acii kadə nuuna da manjushinə.

- 22 Tə'i barəkaanə ashuunə mada əbuyi ənji koonə, ənjə a laakə tuunə, ənjə a dzaana tuunə, ənjə a əbipaa tuunə putə nğa nə'unə goonə tə Uzəənə nğa ənda.
- 23 Damə maŋushinə mada kə upaa uushi tuunə ha'ə makə ətsa, kamə kyalaliinə nğa moodfasəka, acii tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə; acii ha'ə makə ətsə nji dzədzəsh'i'inə nğa ənjitə a əbwa ka anabiinə nğa nğəkə.
- 24 "Amma, agi nğərə'wə nuunə, unə ənji gəna, acii kə agyuunə nwanjuunə goonə kə uugi.
- 25 Agi nğərə'wə nuunə, unə ənə maburəkii gyadə ənshinə, acii kadə nə madəfənə a kutsa tuunə.
- Agi nğərə'wə nuunə, unə ənə kə maŋushinə ənshinə, acii kadə nuuna ndzaanə makə ənji nğa wa, ka ndzaanə nuunə da kiinə a gyuunə.
- 26 Agi nğərə'wə nuunə, mada kə kuyirii ənji patə tuunə, acii ha'ə makə ətsə nji dzədzəsh'i'inə nğa ənjitə a kuyirii tə anabiitə nja jaarakə."

Uudənə tə ənji daawaanə
(Mat. 5.38-48; 7.12a)

27 "Ma unə ənə ca fa tə nyi, wanyinə ka ba koonə, uudəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, unə dfa nğa'əənə ka ənji ushanə tuunə. 28 Kədiimə barəkaanə acii Əntanfə ka ənjitə ca mburəzə tuunə; unə dfa də'wa ka putə nğa ənjitə ca cibee koonə. 29 Mada kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku, zhi'wee ka ci ka əndə'i hwahwaamə əsə. Mada kə gutsətə əndə baləwaaku, unee ka ci kaa ca nğərə kəjeerənaaku əsə. 30 Taa wu kədii uushi aciiku, vii ka ci səkii. Mada kə gutsətə əndə uushaaku, ga ha ənə ka ləgwa ka ci səkii ma'ə. 31 Danəkii ha'ə əsə, dāmə ka ənji ndilə ndilə makə sətə mwayi unə ənjə a dfa koonə.

32 "Mada wata tə ənjitə ca uudə tuunə uudənuunə, paa unə ka upaa nğunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dfanə nə tii ha'ə makə ətsa. 33 Mada wata ka ənjitə ca dfa koonə nğa'əənə dfanuunə nğa'əənə, paa unə ka upaa nğunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dfanə nə tii ha'ə makə ətsa. 34 Mada ma nuunə ka vii dəmənə, wata ka ənjitə shii unə oo'i, kadə ənəvəginə nə tii koonə əsə, paa unə ka upaa nğunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi dfanə nə tii dəmənə ka ma'waslyakə ənji makə tii, kaa təya ənəvəgi ka tii makə etəkii. 35 Aciikii bii nyi koonə, uudəmə tə ənji daawaanə goonə. Damə ka tii nğa'əənə. Mada kə vii unə dəmənə ka ənja, goona ka nuunə davə ma'ə. Mada kə dfi unə ha'ə, ka upaanə nuunə maduunə shikwa. Ka ndzaanə nuunə ka maŋjeevənə nğa Əntanfə əndə məghərəvənə ka shanjə. Acii ma ca, nğa'ə nə ci ka ənjitə pooshi ka dfa yawa da ka ma'waslyakə ənja. * 36 Nəhəmə təgunuunə nğa ənji makə sətə ci Dəsənuunə a nəhə təgunuunə goonə."

Dzəgunənə agyanə lagi gəŋwanə agyanə hara ənja
(Mat. 7.1-5)

37 "Goona lagi gəŋwanə agyanə hara ənja. Ma Əntanfə əsa, paa ci na lagi gəŋwanə agyanuunə. Goona vii ka ənji ma'inə. Ma Əntanfə əsa, paa ci na vii koonə ma'inə. Tifyagimə tə ənjitə ca dfa koonə bwaya bwayaanə.

Ma Əntanfə əsa, ka tifyaginə nə ci tuunə. ³⁸ Ndiimə uushi ka hara ənja. Ka ndiinə nə Əntanfə koonə noonə əsə. Də nɔnyɪ kəɲwə nə Əntanfə a gəla koonə aasəkə mbuurenyinə goonə. Ma kəɲukəyɑ, ka natənə nə ci, ca gaɲgəzətə, ca zhizhivətə ɲgɑ'ə, ca haaja aa panə. Aciɪ də kəɲutə gəliigyuuənə ka əɲi nə Əntanfə a gəlagi koonə noonə əsə."

³⁹ Yeesu a dɑ ka tii misaali əsə, əɲki ci, "Pooshi muurəfə ka mbee ka baarii rəgwa ka əndə'i muurəfə makə ci. Maa kə dɪi ha'ə, ka kwaalagərənə nə tii aasəkə gu'wə kyakya'ə. ⁴⁰ Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Amma taa ɲgʊtə əndə uugi dʒəgʊnə uushi'inə, ka ndzaanə nə ci makə ɲgɑ maləmaakii.

⁴¹ "Ka mi saɲə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəɲu, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴² Iitə saɲə mbeenəku ka banə ka ndzəkəɲu oo'i, 'Taku, kaa nya ɲgərəgi ka hə kada agiku', yoo, paa hə ka nee ka rintə agiku naakwa? Hə əndə kərənə ka Əntanfə də bəra'i! Ma dɑnəkwa, ɲgərəgi rintətə? Hə əndə agiku zəkʊ'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ɲgiragi uundzə kada agi ndzəkəɲu."

Ənfwə da pawaakii

(Mat. 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ "Pooshi poo ɲgɑ mandikə ndikə ənfwə ka ndzaanə ɲgərəkiki. Pooshi poo ɲgɑ maɲgərəkiki ənfwə ka ndzaanə ndikə ndikə əsə. ⁴⁴ Aciɪ taa ɲgʊtə ənfwə patə, ka pookii shiinə ənja. Pooshi əɲi ka slirəba pawə ɲgɑ uudəvə a ənfwə dəhə uufɑ. Pooshi əɲi ka slirəba pawə ɲgɑ papawə a ənfwə məkaalənə əsə. ⁴⁵ Ma ɲnyɪ ənda, ɲnyɪkii ndzaanə slənaakii, aciɪ ɲnyɪkii nə ədzəməkii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, aciɪ bwayakii nə ədzəməkii. Aciɪ sətə a ədzəmə əndə cii kəyɑ nyagi."

Misaali də əɲi ghənə yi bəra'i

(Mat. 7.24-27)

⁴⁶ "Ka mi saɲə nuunə ka 'wanə tə nyi Slandanə, Slandana, amma paa unə agi dɑ sətə cii kya ba koonə? ⁴⁷ Takumə, a baarii nyi koonə ndzaanə ɲgɑ əndətə ca shi aabiiki, ca fa wabənaaki, ca nə'utə əsə. ⁴⁸ Kə ndzaa ci makə əndətə ghənyɪ yaakii. Kə tələgi ci gu'wə kurəɲə, ca mbukə baɲgwə anə pasla. Kə ɲgyaara gəərə, kə shi ma'inə, kə naanə ka yikii. Amma, makə dɪi ci dəɲə dəɲə nə yita, magugudəmə. ⁴⁹ Amma, ma əndətə ca fa wabənaaki, paa ci nə'utə, kə ndzaa ci makə əndətə ghənyɪ yaakii, wata ca ndzanə kanə agyanə hanyinə yadə tələgi gu'wə ka mbukənə. Makə ɲgyaara gəərə, ma'inə a naanə ka yikii. Wata ghəbə kə uulagi yaakii, kə rarə'igi dza'ə."

7

Mbədəpaanə ɲgɑ Yeesu də mava ɲgɑ gawə ɲgɑ soojiinə

(Mat. 8.5-13)

¹ Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabəətə patə ka ənja, ca madə, ca palə aasəkə vərənə ɲgɑ Kafaranahumə. ² Ma dava, tə'i əndə'i gawə ɲgɑ soojiinə ɲgɑ ha də Rooma. Tə'i mavaakii uu'i ci dərəva. Gwakə də ma də ma nə ci.

³ Makə fii gawə ɲgɑ soojiinə slənə ɲgɑ Yeesu, wata ca sləkəe ka hara *gayinə ɲgɑ Yahudiinə aabiiki ka banə ka ci, a shi ci ka mbədəpaanə ka ci də mavataakii. ⁴ Madənə nə tii, palənə nə tii aabii Yeesu. Makə mbu'i

tii, tɔya puutɔ tɔ ci, ɛŋki tii ka ci, "Tuutɔta'ɔ! Kɛ mbu'i ɛndɔtsɛ bahɛ ha tsakɛ tɔ ci. ⁵ Aci kɛ uu'i ci tɔ slikerɛnɛ gaamɛ nɔgaɛŋga'ɔ. Ci ghɛnyi keenɛ *kuvɛ dɛ'wa ɛsɛ." ⁶ Wata Yeesu a madɛ, ca dzɛ da tii.

Ma ɛtsɛ Yeesu kɛdɛhɛ ka mbu'unɛ, wata gawɛ nɔga soojiitɛ a slɛkee ka guviniɛkii aabiikii kaa tɔya shi ka banɛ ka ci oo'i, "Slandana, ga ha zaarɛgi naaku na, acii mambu'umɛ nyi bahɛ dzɛnaaku aa haki aasii. ⁷ Ci dɛi paa nyi gi nyi saaki aabiiku. Amma bagi wabɛnɛ rɛŋwɛ, kɛ shii nyi, ka mbɛdɛnɛ nɛ mavaaki. ⁸ Ma bii nyi ha'a, acii nyi maa, tɔ'i gayinɛ akɛŋwaciiki, tɔ'i soojiitɛ cii kya dɛ ka tii gawuunɛ ɛsɛ. Ka mbeenɛ nɛ nyi ka banɛ ka ɛndɛ'i ɛndɛ: 'Duu aa hatɔ!' wata ca palɛ. Nya ba ka ɛndɛ'i ɛndɛ ɛsɛ: 'Shiwa!' ca shi. Nya ba ka mavaaki: 'Slɛnuu sɛtsɛ ha'ɔ!' ca slɛnɛtɛ ha'ɛ."

⁹ Makɛ fii Yeesu wabɛtsa, kɛ dɛi ka ci ka sɛ nɔga hurɛshishinɛ nɛ haala nɔga gawɛ nɔga soojiita. Ca zhi'wagi aabii dabaalatɛ aabiikii, ɛŋki ci ka tii, "Wanyinɛ ca ba koonɛ: taa ahada ɛŋji *Isɛrayiila maa, paa nyi sha lapaa ɛndɛtɛ gi'i tɛ nyi makɛ nɔga ɛndɛtsa."

¹⁰ Makɛ ɛnya ɛŋjitɛ slɛkee gawɛ nɔga soojiitɛ aasii, ma lapaa tɔya, kɛ mbɛ'i mavata.

ɔnyapaaginɛ nɔga Yeesu dɛ ɛpinɛ ama uuzɛnɛ nɔga mooryafinɛ

¹¹ Pii ma daba'ɛkii, Yeesu a madɛ, ca dzɛ aasɛkɛ vɛraatɛ dɛi lɛmɛkii Nayinɛ. Kɛ gi lyawarɛnaakii da bɛzɛ dabaala atsakii ɛsɛ. ¹² Mbu'unaakii kɛdɛhɛ da mayi nɔga vɛranɛ, wata tɔya gunjɔgɛrɛ da ɛŋji tɔya kɛrɛ wɛ aa gu'wɛ. Ma ɛndɛtɛ ɛŋki, ci nɛ uuzɛnɛkii rɛŋwɛ acii mɛci. Ma mɛci ɛsa, kɛ ɛntɛgi nɔgurii. ɔŋji vɛraatɛ lanɛ dzatɛ dɛ nɛ abii miita. ¹³ Makɛ nɛe Yeesu Slandanɛ ka ki, ka nɛhɛ tɛgunuunatɛ. ɔŋki ci ka ki, "Ga ha tuu." ¹⁴ Wata ca ɛntsahɛtɛ, ca tɛbɛtɛ kararaata. ɔŋji kɛrɛ wutɛ a kɛŋaanɛ. ɔŋki Yeesu ka wuta, "Dagwana, wanyinɛ ka banɛ ka hɛ: madɛtɔ!" ¹⁵ Wata bɛrɛkutɛ wutɛ a madɛtɛ, ca ndzaanɛ dasɛ, ca ndzanɛ wabɛnɛ. Wata ɛŋki Yeesu ka mɛci, "Wiinɛ uuzɛnaaku."

¹⁶ Makɛ dɛi ha'ɛ, wata nɔwalɛnɛ a kɛsɛgi tɛ ɛŋjitɛ patɛ ka shanɛ. Tɔya duunɛtɛ tɛ ɛntanɛfɛ, tɔya ba, "Kɛ shigi maduunɛ *anabi agyaamɛ. Kɛ shi ɛntanɛfɛ ka tsakɛ tɛ ɛnjaakii." * ¹⁷ Ma wabɛtsɛ bii ɛŋji agyanɛ Yeesu, kɛ dɛlagi agyanɛ hanyinɛ nɔga Yahudiya patɛ, dɛŋɛ aagyanɛ hanyinɛ ɛtɛ dɛi tii naahɛ ribɛ.

Wabɛnɛ nɔga Yeesu agyanɛ Yoohana

(Mat. 11.2-19)

¹⁸ Kɛ dzɛgunɛgi lyawarɛnɛ nɔga Yoohana ka ci uushi'iitɛ dɛadɛi patɛ. Wata ca 'wa ɛŋji bɛra'i ahadatii, ¹⁹ ca slɛkee ka tii aabii Yeesu Slandanɛ ka lɛgwanɛ ka ci oo'i, "Hɛ nɛ ɛndɛtɛ na shi nii, anii a gɛrɛenɛ ɛndɛ'i ɛndɛ pama?" ²⁰ Makɛ mbu'i lyawariitɛ bɛra'i aabii Yeesu, tɔya ba ka ci, "Yoohana ɛndɛ dɛa bɛrɛtisɛma slɛkee keenɛ aabiiku ka lɛgwanɛ ka hɛ: Hɛ nɛ ɛndɛtɛ na shi nii, anii a gɛrɛenɛ ɛndɛ'i ɛndɛ pama?"

²¹ Ma saa'ikii ha'a, kɛ mbɛdɛpaa Yeesu dɛ ɛŋji bwanea bɛzɛkii. Kɛ luupaa ci ɛŋji acii ginaaji. Kɛ wunɛgi ci ginɛ nɔga muurɛfinɛ lanɛ ɛsɛ. ²² Wata ca jikɛvɛ ka lyawariitɛ slɛkee Yoohana aabiikii, ɛŋki ci, "ɔnɛmɛ, una dzɛ ka banɛ ka Yoohana sɛnɛ cuuna nɛe da sɛnɛ cuuna fa. Waatoo, agi wuunɛnɛ nɛ ginɛ nɔga muurɛfinɛ, agi wiinɛ nɛ mahurɛmɛsɛ ɛŋja; ɛŋji uyikuzɛna ɛsɛ, agi mbɛdɛnɛ nɛ tii. Agi wuunɛnɛ nɛ liminɛ nɔga

^{7:12} 7.12 1 Meem. 17.17. ^{7:15} 7.15 1 Meem. 17.22-23. * ^{7:16} 7.16 1.68; 19.44; anabi: Mat. 16.14; 21.11,46; 26.68; Mar. 6.15; 8.28; 14.65; Luka 7.39; 9.8,19; 22.64; 24.19; Yooh. 4.19; 6.14; 7.40; 9.17.

kadögulëminë, agi madeenë nê òn̄ji ka mamëõtë ònja, agi waazanë nê òn̄ji N̄nyu Habara ka maaghiinë ësë. ²³ Të'i barëkaanë ashi ëndëtë pooshi na unee ka nê'unë të nyi."

²⁴ Makë pyalë lyawarënë nga Yoohana satii, wata Yeesu a ndzanë wabënë ka dabaala agyanë Yoohana, òn̄ki ci, "Ya saa'itë gyyunë aabii Yoohana aagi bilina, mi sanë mwayi unë neena? Kuzënë ëtë ca ba'agi agi mëdë kwa? ²⁵ Aa mi gyyunë ka caamanë da? Ka caama ëndëtë ngii dagwa kôjeerënë kwa? Ma òn̄ji waha ëtë ca kaala n̄nyu kôjeerënë ha'a, asii ga meeminë nê tii. ²⁶ Bamë ka nyi, mi gyyunë ka caamanë kwa? *Anabi gyyunë ka caamanë kwa? Ha'ë tanyi, sëtë palee ka anabi gyyunë ka caamanë. ²⁷ Acii ci nê ëndëtë wabi malaaba lëkalëkatë agyanëkii. Ma bii Ëntan̄fë:

'Wanyinë ka slëkeenë ka maslëkee ëndaaki, kaa ca ta ka hë kênwanë, ca hadatëgi ka hë dë rëgwa taabu'u nii kwa dzë.' "

²⁸ Yeesu a tsakë banë, òn̄ki ci, "Wanyinë ca ba koonë: Ma Yoohana, pooshi òn̄ji sha pwayi ëndë ganë a duuniya ëtë palee ka ci. Amma ma ëndëtë palee dë uundzuundzuunë agi *n̄wan̄juunë nga Ëntan̄fë, kë palee ci ka Yoohana."

²⁹ Makë fii dabaala da *òn̄ji luu tsökë të wabëøtsë wabi Yeesu, kë dëlii tii dë Ëntan̄fë makë d̄ii ci kë liwë tii yibë bapëtisëma acii Yoohana.

³⁰ Amma ma *Farisan̄yinë da maliminë, kë kaaree tii ka luu hiima nga Ëntan̄fë. Ci d̄ii pooshi tii liwë yibë bapëtisëma acii Yoohana.

³¹ Ën̄ki Yeesu ësë, "Dë mi sanë mbërë mbërëtëginëki dë òn̄ji nga zamanana? Të wu sanë pusha tÿya? ³² Kë ndzaa tii makë manjeevënë tÿya buurë asökë luuma, tÿya 'waa'wa hara manjeevënë makë tii, tÿya ba, 'Kë ägiinë koonë uudalëma, pooshi unë ujë. Kë kii inë koonë wanyanë nga wa, amma, matuumunë.' ³³ Ma bii nyi ha'a, acii makë shi Yoohana ëndë dë bapëtisëma, kë d̄ii ci suumaya, paa ci sii ma'i inaba. Makë nee unë ha'ë, òn̄kyuunë, 'Ëndë gu'wë nê ci'. ³⁴ Amma makë shi nyi naaki, nyi *Uuzënë nga ënda, agi adënë nê nyi zëma, nya sa ma'i inaba. Yoo, òn̄kyuunë ësë, "Tsaamëmë të ëndëtësa, bwan̄kara nê ci, masa ma'i inabi, guva nga òn̄ji luu tsëka da hara ma'waslyakë òn̄ji nê ci!' ³⁵ Patë da ha'ë, ma òn̄jitë liwë hiima nga Ëntan̄fë, agi baariinë nê tii tantanyinëkii."

Dzënë nga Yeesu aa ha ëndë'i ëndë Farisa

³⁶ Të'i ëndë'i ëndë Farisa 'wii të Yeesu aa hakii aasii ka zëma. Yeesu a dzë aa ha ëndëta, ka ndzaanë ka zëma. ³⁷ Asee, të'i ma'waslyakë minë davë dë vëra. Makë fii ki oo'i, ga Farisatë asii nê Yeesu ka zëma, kya ngërë òbwë† urëdya, ³⁸ kya kira, kya gwan̄aanë atsa sëdë Yeesu daba'akii, kya tuu. Wata ëjanë nê kiinatë aaba'a sëdë Yeesu. Kya ngërë, kya taadëgi dë shin̄kinë nga nëtë, kya paatë sëdëkii, kya bulövë urëdya aa dëvë.

³⁹ Ma Farisatë 'wii të Yeesu aa hakii aasii, makë nee ci ha'ë, òn̄ki ci dë sëkëkii, "Maci anabi nê ëndëtësa tanyi, kadä kë shii ci taa wu nê miitë ca dëba'ë të ci; taa mi nê ki ësë, kya shiinë nê ci; waatoo, ma'waslyakë ëndë nê ki." ⁴⁰ Wata Yeesu a ba ka Farisata, "Simoonë, të'i nyi da së nga banë ka hë." Ën̄ki Simoonë ka ci, "Wabuu d̄ii, Malëma." ⁴¹ Ën̄ki Yeesu ka ci,

7:22 7.22 4.18-19; Mat. 11.5. **7:27** 7.27 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. **7:29** 7.29-30 Mat. 21.32. **7:29** 7.29 3.7,12. **7:33** 7.33-34 Mat. 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **7:33** 7.33 1.15. **7:34** 7.34 Mat. 9.10. **7:36** 7.36 11.37. † **7:37** 7.37 Ma ëbutsa, ëndë'i faara ëtë d̄ii lëmëkii 'alëbasëtä' ci ònjë a hudëkëgi. **7:37** 7.37-38 Mat. 26.6-7; Mar. 14.3. **7:39** 7.39 7.16.

“Tə'i əndə nyi'u tə ənji bəra'i dəmənə. Ca nə'u tə əndənə *hwaslə gya'ə tufə. Ca nə'u tə əndə'i əndənə əsə hwaslə tufə pu'unə. ⁴² Makə pooshi taa wu mbee ka ki'i dəməətə agitii, wata əndətə a bwasee ka tii ka dəməəta. Ya ətsa, ŋgutə agi ənjitsə bəra'i palee də uufənə tə ca?”

⁴³ Əŋki Simoonə, “Ma nee nyi naaki, əndətə dii dəmənə ŋgaanğa'ə atsakii palee də uufənə tə ci.” Əŋki Yeesu ka ci, “Goonğaaku.” ⁴⁴ Wata ca zə'ugi aabii miita, əŋki ci ka Simoonə, “Kə nee hə ka miitsətsə nii? Kə gimagərə nyi aa haku aasii, amma pooshi hə bii oo'i, wa ənjə a əgəci ma'inə ka nyi, ənjə a yibəgi ka nyi də sədəki. Amma, ma miitsa, kə yibəgi ki ka nyi sədəki də kiinatə, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə. ⁴⁵ Ma ha, paa hə nəhəpaa tə nyi ŋga'ə. Amma, ma kya, makə gimagərə nyi aa haku aasii, paa ki bwasee ka paatə sədəki. ⁴⁶ Ma ha, pooshi hə əji ka nyi maarə aanəki. Amma, ma kya, kə əji ki ka nyi urədyə aaba'a sədəki.

⁴⁷ Aciikii ka banə nə nyi ka hə əsə: ma mađuunə uufəətsə ŋgiragi miitsa, kə baarii oo'i, kə upaa ki tifyaginə ŋga 'waslyakəətə dəadii ki patə. Amma, ma əndətə tifyagi Əntanfə ka ci 'waslyakəənaakii gi'u, gi'u nə uufənaakii əsə.” ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka miita, “Kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku.”

⁴⁹ Ma ənjitə cii kəya zəmə da tii, kə bii tii də səkətii, “Wu da nə əndənə ca tifyagi 'waslyakəənə əsa?” ⁵⁰ Amma əŋki Yeesu ka miita, “Kə upaa hə luupaanə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə.”

8

Ənjitə nja nə'u tə Yeesu

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə ka vərə ka vərə, ca dzə də waaza Nynyi Habara agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə. Kə nyi'u lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tə ci. ² Kə nyi'u hara makinə tə ci əsə ətə mbədfəpaagi ci də tii acii ginaaji da bwanae. Waatoo, Mariyaama Magədalina ətə lyakagi Yeesu ginaajinə mədfəfə ashitə, ³ Yawana, minə ŋga Kuza. Ma ŋguri, ci nə kadala ŋga yi ŋga ŋwanwə *Hirudusə. Suzana da hara makinə bəzəkii. Ma tii pata, kə cakə tii tə i Yeesu də gənatii.

Misaali də əndə giirə slikerənə

(Mat. 13.1-9; Mar. 4.1-9)

⁴ Ma saa'ikii, kə ma'ya ənji asəkə vəranyinə patə, təya shi aabii Yeesu. Makə dzii dabaala də na, wata Yeesu a ndzanə wabənə ka tii də də misaali, əŋki ci: ⁵ “Tə'i əndə gi' aasəkə rə ka giirə slikerənə. Ma ca giirə, hara slikerənə a kwaala ahada rəgwa, ənjə a wiigi'i anəkii. Əginəyənə əsa, təya shi, təya dəmətə. ⁶ Hariinəkii əsə a kwaala ama pasla, ca givagi, ca huurəgi, makə pooshi marəbə hanyinə. ⁷ Harii slikerənə əsə, təya kə kwaala aagi dəha. Gərənə nə tii kyakya'ə da dəha. Dəhəkii a pa'aanə ka səkəŋwa. ⁸ Ma harakii, kə kwaalii tii anə ŋynyi hanyinə. Təya dəvə, təya gərə, təya əji hi'wa. Taa ŋgutə patə, kə vii ci nynyi cifanə gya'a gya'a.” Makə uudəpaa Yeesu wabəətsa, wata ca wazəgi də ŋgeerənə, əŋki ci, “Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”

Ka mi də misaali?

(Mat. 13.10-17; Mar. 4.10-12)

⁹ Ma daba'ækii *lyawarənə ŋga Yeosu a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Mi mwayi misaalitə baariina?” ¹⁰ Əŋki Yeosu ka tii, “Ma unə kamə, koonə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga shii ma'umbee uushi'inə ŋga ŋwarjuunaakii. Amma, ma hara əŋja, see də misaali fanətii; kaa təya tsaamə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii, amma paa tii ka paaratəginə.”

Dzəgunətənə ŋga Yeosu tə misaali ŋga əndə giirə slikərənə
(Mat. 13.18-23; Mar. 4.13-20)

¹¹ “Wiinə səndə mwayi misaalitə baariinə: ma slikərəətsa, kə ndzaa ci makə wabənə ŋga Əntaŋfə. ¹² Ma slikərəətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə əŋjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə. Wata *Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətə a ədzəmətii, acii ga təya vii goonŋa ka Əntaŋfə kaa təya upaa luupaanə. ¹³ Ma slikərəətə kwaalii ama pasla əsə, tii nə əŋjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə, təya luu də moodfasəka. Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii. Ci dii paa tii ka ta'avənə agi nə'unə. Mada kə upaa ŋgəra'wə tə tii, təya bwasee. ¹⁴ Ma slikərəətə kwaalii aagi dəha, tii nə əŋjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə. Amma ma agi ndzaanatii, ka kavənə nə tii natii nə ka buurə uushi'inə kama kama, təya suuna gəna, təya ələ sətə ca kadeesəkə ka tii. Pooshi ŋunyi uushi ci təya mbee ka datənə. ¹⁵ Ma slikərəətə kwaalii anə ŋunyi hanyinə, tii nə əŋjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə, təya kəsəpaa təŋə təŋə də ədzəmə rəŋwə, təya ndzaanə də sə'watənə, təya da ŋunyi uushi ətə ca nafa.”

Misaali ŋga garəkuwa
(Mar. 4.21-25)

¹⁶ “Pooshi əndə ca kavə gunə aasəkə garəkuwa ka umbətənə də dəva taa ka kapaanə atsa ədərə əsə. Amma ka kapaanə nə əŋji garəkuwa ka madzəgamə ha, ka əŋjitə ca dəəmə aa kumu a nee ka ha camə. ¹⁷ Taa mi patə dii ma'umbeekii kadə na shigi aa babara. Ma sətə pooshi əŋji shii, kadə nə əŋjə a shii, kadə na shigi aa babara əsə.

¹⁸ “Damə haŋkala agyanə fanə goonə! Acii ma əndətə da kudəpəshinə ŋga paaratə də sətə cii kəya fa, ka ci tsakənə əŋji paaratəginə. Amma ma əndətə pooshi kavə nəkii davə, taa ətə gi'u agi hiimaakii maa, ka luuginə nə əŋji.”

I məci Yeosu da ndzəkəŋushi'inəkii
(Mat. 12.46-50; Mar. 3.31-35)

¹⁹ Ma daba'ækii, kə shi i məci Yeosu da ndzəkəŋushi'inəkii kaa təya nee ka ci. Amma kə təkuree tii ka mbu'unə aabiikii, pooshi rəgwa acii dabaala. ²⁰ Wata əŋjə a ba ka Yeosu, “Watiitə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə, kə mwayi tii neenə ka hə.” ²¹ Amma wata əŋki Yeosu ka tii, “Əŋjitə ca fa wabənə ŋga Əntaŋfə, təya slənətə sətə bii ci, tii nə yaayi da ndzəkəŋushi'inəki.”

Dədəkənə ŋga mandalə mədə
(Mat. 8.23-27; Mar. 4.35-41)

²² Ma ka əndə'i uəsərə, kə ndərəvə Yeosu da lyawarənaakii aasəkə kumbawalə. Əŋki ci ka tii, “Taŋəgyaamə aa taŋəgi uunəva.” Təya mədə, təya palə. ²³ Ma təya dzə də taŋənə də kumbawalə, Yeosu a tsəfə ŋunyinaakii. Wata mandalə mədə a ndzaŋə kyanə anə uunəva. Ma təya nee, nanə nə ma'inə aasəkə kumbawala kaa təya za. ²⁴ Wata təya

əntsahətə aabii Yeesu, təya madəe ka ci, ɛŋki tii ka ci: “Daada, Daada, wanaamə ka zanə.” Yeesu a vədfəhə, ca la ŋguruunə ka mədfə da ka ma'iitə ca mbudə aadəgyə aadəgyə. Wata shakətə təya ɛnəgi, təya dədəkə kyakya'ə.

²⁵ Ɖŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Pooshi ma'ə vii goonga goonə kuna?” Amma, ma təya, kə ŋgwaləgi tii. Kə dɪi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə əsə. Təya laagwashi ahadatii, “Wu sanə nə ɛndəna? Taa mədfə da ma'inə maa, agi wabənə nə ci ka tii, təya fa tə ci.”

Mbədfəpaanə ŋga Yeesu də ɛndə ginaaja

(Mat. 8.28-34; Mar. 5.1-20)

²⁶ Makə tanjəgi Yeesu da lyawarənaakii aa tanjəgi uunəvə ŋga Galili, waatoo aanə hanyinə ŋga ɛnji Gyarəgasinə, ²⁷ jimagərənaakii asəkə kumbawala, wata təya guŋjəgərə da ɛndə'i ɛndə vəranəkii da ginaajiiinə ashikii. Kə uugi baanə lanə makə tikə ci da kəjeerənə əsə. Paa ci ka ndzaanə asii. Amma ahada gu'u ɛnji nə ndzaanaakii. ²⁸ Neenaakii ka Yeesu, wata ca ka vurənə, ca shi, ca kulagi akəŋwaciikii, ca ŋgərəe ka uurakii, ɛŋki ci, “Yeesu Uuzənə ŋga Ɖntanjə Ɖndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Tuutəta'ə! Ga ha cibə də nyi.” ²⁹ Ma bii ci ha'a, acii kə bii Yeesu ka ginaajitə kaa ca dzəgi. Ma ginaajikəya, kə nji kəya kəəsə tə ɛndəkii ŋgaanŋa'ə. Acii ha'ə, mapa'əki nji ɛndətə a ndzaanə da i mahyakahyaka'ə aciiiki da asədfəkii. Amma, patə da ha'ə ca dzə də bwaatəginə. Ginaajikii a kagi tə ci aagi bilinə.

³⁰ Wata Yeesu a ləgwa ka ci, ɛŋki ci, “Titə nə ləməkwa?” Ɖŋki ci, “Ma ləməkya, Bəzəkii.” Ma bii ci ha'a, acii bəzəkii nə ginaajinyiitə dzii də nə ashikii. ³¹ Wata ginaajinyiitə a dza ciinə ka Yeesu, acii ga ca bii ka tii dzənə aasəkə makurənə gu'u ŋga zanə.

³² Ma dava, tə'i gəranə ŋga dagəliinə ca alə zəmatii ashii dʌŋgərə. Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu kaa ca vii ka tii rəgwa ŋga dzəgərənə aashi dagəliita. Wata Yeesu a vii ka tii rəgwakii. ³³ Təya shigi ashii ɛndətə, təya dzə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Wata dagəliitə a hwayagərə, təya kwaalagərə aagi uunəva, təya zagi davə patə.

³⁴ Makə nee magəriinə ŋga dagəliitə ka sətə dɪi, təya huyipaa, təya kərə makii aasəkə vəranə da aanə hanyinəkii patə. ³⁵ Makə fii ɛnjita, wata təya shigi ka tsaamə sətə dɪi. Təya mbu'yagərə aabii Yeesu, təya lapaa ɛndətə dzəgi ginaajinyiitə ashikii dasə a panə abiiiki. Da i kəjeerənə ashikii nə ci, kə ɛnya hanʌkalaakii. Wata təya ŋgwaləgi. ³⁶ Ma ɛnjitə nee də ginətii makə sətə mbə'i ɛndə ginaajita, kə jigunyi tii ka ɛnjitə shi daba'a. ³⁷ Wata ɛnjinyiitə anə hanyinə ŋga Gyarəgasinə patə a ba ka Yeesu, wa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii, acii kə ŋgwali tii ka shanə. Wata Yeesu a ndərə kumbawalə ka palənə saakii. ³⁸ Wata ɛndətə dzəgi ginaajitə ashikii a kədii acii Yeesu kaa ca dzə atsakii. Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci, ɛŋki ci ka ca, ³⁹ “Ənuu saaku aasii. Duu dzəgunəgi ka ɛnji sətə dɪi Ɖntanjə ka putaaku.” Palənə nə ɛndətə, ca dzə də baaba ka ɛnji patə asəkə vəranə sətə dɪi Yeesu ka putaakii.

Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ŋga Yeesu

(Mat. 9.18-26; Mar. 5.21-43)

⁴⁰ Ənyanə ŋga Yeesu, kə liwə ɛnji tə ci ŋgaanŋa'ə, acii agi gəranə tə ci nji tii patə. ⁴¹ Tə'i ɛndə'i ɛndə ətə dɪi ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa davə də vərə. Kə shi ci aabii Yeesu, ca gərə'waanə atsaə sədfəkii, ca dza ka ci ciinə kaa ca dzə aa hakii aasii. ⁴² Acii tə'i

uuzənaakii rəjwə, uncitə minəkii. Kə dīi fəzətə taa pu'u aji bəra'i. Pooshi labadətə, də ma də ma ha'ə nə ki.

Ma Yeesu a dzə aa ha əndəta, kə tsəkuyi ənji n̄gaan̄ga'ə anəkii. Pooshi rəgwa n̄ga zə'uginakii acii ənja. ⁴³ Tə'i əndə'i minə agi ənjita, cibee bwane ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə n̄ja dā tə ki. Kə zamagi ki də gənətə patə ka ənji kuzhikinə, amma pooshi əndə mbee ka mbədəpaanə də ki. ⁴⁴ Wata kya əntsahətə aabii Yeesu da ba'akii, kya təbətə kəjeerənaakii. Pii wata kə dzəgi bwaneatə ashitə. ⁴⁵ Əŋki Yeesu, "Wu daa uree ka nya?" Əŋki patənə n̄ga ənji ka ci, əntaa tii. Əŋki Piita ka ci, "Daadə, lanə nə ənji abiiiku, pooshi ha n̄ga zə'uginə." ⁴⁶ Əŋki Yeesu, "Amma tə'i əndə uree ka nyi, acii kə fii nyi tə'i baawəda shigi ashiki."

⁴⁷ Makə nee miitə kə puki ba'atə, wata kya shi. Shishinətə a dzə də udzənə acii n̄gwələnə. Kya gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, kya ndzanə dzəgunənə ka ci akəŋwacii ənji patə taa ka mi uree ki ka ci, i makə sətə upaa ki mbədənə pii əsə. ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka ki, "Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə n̄ga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə."

⁴⁹ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, kə mbu'ya əndə yi n̄ga Jayirusə. Əŋki əndətə ka Jayirusə, "Kə uudee uuzətə ka na. Ga ha ənvutə tə maləmə ma'ə." ⁵⁰ Amma, makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka Jayirusə, "Ga ha n̄gwələ. Vii goon̄ga ka Əntan̄fə, ka mbədənə nə uuzənaaku."

⁵¹ Makə mbu'i Yeesu aa ha Jayirusə, makapaamə ci rəgwa taa ka wu ka dəməgərənə atsakii madəamə ka i Piita, da Yoohana, da Yakubu da ka i dii uuzətə da məci. ⁵² Ənji patə davə asii, ka tuunə, təya n̄gəərə ma. Wata əŋki Yeesu ka ənji, "Goona tuu. Ma uuzətsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma n̄nyinə cifə ki." ⁵³ Wata təya n̄səgi tə ci acii kə shii tii, kə əŋki uuzətə tanyi. ⁵⁴ Amma wata Yeesu a kəsətə tə uuzətə ka ciinə, ca ba ka ki də n̄geerənə, "Əndzəgəna, madətə!" ⁵⁵ Wata kə ənyatə əpinə ama uuzətə. Kya madətə pii. Wata əŋki Yeesu, wa ənjə a vii ka ki zəma. ⁵⁶ Ma sətə, kə dīi ka sə n̄ga hurəshishinə ka i dii da məci uuzətə ka shanə. Amma Yeesu a ba ka tii, ga təya bapaa sətə dīi taa ka wu.

9

Sləkeenə n̄ga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i (Mat. 10.5-15; Mar. 6.7-13)

¹ Yoo, kə dzatəgi Yeesu də lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəda da rəgwa n̄ga lyaakaginə də ginaajiinə patə, təya mbədəpaa də ənji bwane. ² Wata ca sləkee ka tii, kaa təya dzə də waazanə agyanə n̄wan̄suunə n̄ga Əntan̄fə, təya mbədəpaa də ənja. ³ Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, "Goona n̄gərə taa mi ka dzəginə, taa zala, taa mbuura, taa zəma, taa kwaba əsə. Taa wu agyuunə, ga ca dzə də kəjeerənyinə bəra'i."

⁴ Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə liwə tuunə ahatii asii, dənə ka saa'itə nuunə madə gatə. ⁵ Ma vəraatə maluumə ənji tuunə dava, shigimə sə goonə davə. Gwa'agimə bərəbərə n̄ga vəraatə asəduunə, unə dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii n̄ga'ə."

⁶ Wata madənə nə tii, təya palə, təya dəmə aasəkə vərənyinə kama kama, təya waaza N̄nyinə Habara, təya mbədəpaa də ənji bwane taa da patə.

*Gwazəginə nga han̄kala nga *Hirudusə**(Mat. 14.1-12; Mar. 6.14-29)*

⁷ Makə fii Hirudusə, ɲwan̄wə anə hanyinə nga Galili, sətə ɗaadii patə, wata kə gwazəgi han̄kalaakii. Aci agi banə nə hara ənji, “Kə ma'i Yoohana agi maməətə ənja.” ⁸ Hara ənjə a ba, “Anabi *Iliya jigagi.” Ma hara ənji əsa, təya ba, “Əndə'i əndə agi anabiinə nga ɲukə madətə agi maməətə ənja.” ⁹ Amma kə bii Hirudusə, “Ya makə kə shi nya lagi nə nga Yoohana, wu da nə əndətsə cii kya fa, ənjə a mbudə madə uushi'inaakii ha'a?” Wata Hirudusə a ndzanə aalənə tə Yeosu kaa ca nee ka ci.

*Adəvənə nga Yeosu ka ənji dəbu'u tufə**(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Yooh. 6.1-14)*

¹⁰ Ma ənjitə sləkee Yeosu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci sətə ɗaadii tii patə. Wata Yeosu a 'wagi tə tii daanətii, təya əntsahəgi dzadə da ənja, aadəbii vərənə nga Batəsayida. ¹¹ Asee, kə fii dabaala. Wata təya ndzanə nə'unə tə ci aa dəvə. Yeosu a luu tə tii. Ca wabə ka tii agyanə ɲwan̄uunə nga Əntanfə. Ma ənjitə ca moo mbəɗəpaanə də tii əsə, kə mbəɗəpaa ci də tii.

¹² Ma ətsə uusəra kədəhə ka kulanə, wata lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a əntsahətə aabii Yeosu, təya ba ka ci, “Bawə kə ənjitə, wa təya palə aasəkə vəranyinə da i aasəkə makədəhə kədəhə giwanyitə a makwakwa, kaa təya upaa zəmə da ha ɲga baanə davə. Aci ma gana, agi bilinə naamə.”

¹³ Amma əŋki Yeosu ka tii, “Unə nə vii ka tii zəma.” Əŋki tii ka ca: “Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə da hərəfinə bəra'i nəndə acii inə. Madəamə inə kə gi ka ira zəmə, pooshi ka mbu'unə ka patənati.” ¹⁴ Ma bii tii ha'ə, acii ɲguyirənə daanətii maa, ka ɗanə nə tii bahə dəbu'u tufə. Wata əŋki Yeosu ka lyawarənaakii, “Kaalamə kurəgənyinə. Ndzaneemə ka ənja. Taa ka ɲgutə kurəga, wa ənji bahə tufə pu'unə a ndzaanə.” ¹⁵ Wata təya ndzaneə kə ənjitə patə. ¹⁶ Yeosu a ɲgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka dabaala. ¹⁷ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a təkətə tə ətə mbəɗəpaanə, dəvə pu'u aji bəra'i.

*Banə ɲga Piita, Yeosu nə *Aləmasiihu**Wabənə nga Yeosu agyanə əntənaakii**(Mat. 16.13-21; Mar. 8.27-31)*

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, Yeosu a ɗa də'wa daanəkii. Aabiikii nə lyawarənaakii əsə. Yeosu a ləgwa ka tii, əŋki ci, “Wu sanə nə nyi ci ənjə a ba?” ¹⁹ Əŋki tii ka ci, “Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə ɗa bapətisəma. Ma hara ənji əsə, agi banə nə tii, anabi *Iliya nə hə. Hara ənji əsə, agi banə nə tii, əndə'i əndə agi anabiinə nga ɲukə madətə agi maməətə ənja.” ²⁰ Əŋki Yeosu, “Ya unə noona, wu nə nyi cuuna ba?” Piita a jikəvə, əŋki ci, “Hə nə Matadəkii daciai Əntanfə.” ²¹ Wata Yeosu a ɗa ka tii bariya, əŋki ci, “Goonə bapaa sətə taa ka wu shanə.”

²² Ma daba'əkii ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci ka tii, “Tyasə ma *Uuzənə ɲga ənda, see a sa ci cibənyinə lanə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə ɲga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja.”

*Nə'unə tə Yeesu**(Mat. 16.24-28; Mar. 8.34-9.1)*

²³ Wata ɛŋki Yeesu ka ɛŋji patə, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ɲgərə ɛŋfwə ɲga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi uusəra patə. ²⁴ Tada wu patə ca də gazhi'waanə ɲga gərətə ɛpinaakii, ka ɛteenə nə ci ka ɛpinəkii. Amma, taa wu patə ɛtee ka ɛpinaakii putə ɲga nə'unə tə nyi, ci na luupaa ɛpinaakii. ²⁵ Mi saŋə nə bwatya ɲga upaa patənə ɲga uushi'inə asəkə *duuniya, amma ɛndə ɛtee ka ɛpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ²⁶ Acii mada kə dɛi ayinə tə ɛndə ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə ɲga ɛnda, kadə nə ayinə a də tə nyi ka wabənə agyanə ɛndəta uusəratə nii kya shi da i məghərəvənə geenə da Daadə da ɲga malaaba malaa'ikanyinə. ²⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: tə'i hara ɛŋji ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka ɲwanjuunə ɲga ɛntaŋfə."

*Məghərəvənə ɲga Yeesu**(Mat. 17.1-8; Mar. 9.2-8)*

²⁸ Makə bii Yeesu wabəətsə ha'ə, ma daba'a baanə taa tighəsə, kə ɲgire ci tə i Piita, da Yoohana da Yakubu, təya ndərə aanə ɲiŋwə kaa ca də də'wa. ²⁹ Ma ca də də'wa, wata kə zə'ugi kəŋwaciinəkii, kə uudəgi kəjeerənaakii talə talə, aɡi bərənə ɛsə. ³⁰ Ndza'a gi'u ha'ə, wata watiitə ɛŋji bərə'i, təya wabəshi da Yeesu. Waatoo i Muusa da *Iliya. ³¹ Kə ɲigagi tii da məghərəvənə. Təya wabə agyanə aniya ɲga mbu'utəgi də slənaakii, waatoo ɛntənaakii də Urusaliima. ³² Asee, kə kwaalagi i Piita da ɛŋjitə abiikii ca'ə ca'ə ka ɲunyinə. Makə vədəhətə tii, wata təya nee ka məghərəvənə ɲga Yeesu da ɛŋjitə bərə'i abiikii.

³³ Makə ɲi ɛŋjitə bərə'i a də rəgwa ɲga təkəginə da Yeesu, ɛŋki Piita ka ci, "Daada, ɲga'ə dɛi makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə: naaku rəŋwə, ɲga Muusa rəŋwə, ɲga Iliya rəŋwə." Asee, mashiimə Piita ɲga ɲga sətə bii ci ka Yeesu. ³⁴ Ci ma'ə ka banə ha'a, wata kə shi məzhidəkwyaminə, kə zadəgi tə tii. Kə ɲgwaləgi lyawarənaakii, makə zadəgi məzhidəkwyamiitə tə tii. ³⁵ Wata ɛndə a wabya daga məzhidəkwyaminə, ɛŋki ci, "Waatsə matadə Uuzənaaki. Famə tə ci." ³⁶ Uudənə ɲga wabəətsə ha'ə, wata maneemə lyawarənaakii ka ɛndə'i ɛndə ma'ə madaamə tə Yeesu daanəkii.

Ma ka tsaakəya, pooshi lyawarənaakii bapaa sətə nee tii taa ka wu.

*Mbədəpaanə ɲga Yeesu də uuzənə ɛtə kəshi ginaaji tə ci**(Mat. 17.14-18; Mar. 9.14-27)*

³⁷ Pukətə hakii, makə ɲimagərə Yeesu da lyawarənaakii a ɲiŋwə, bəzə ɛŋjə a shi ka ɲuŋunə da ci a rəgwa. ³⁸ Wata ɛndə a shigi aɡi dabaala, ca madae ka uuraakii, ɛŋki ci: "Maləma, tuutəta'ə! Tsaamuu uuzənaaki, ci nə cikii, marəŋwa. ³⁹ Aɡi kəəsənə nə ginaaji tə ci. Gi'u ta'avənəkii ca ka vurənə, aɡi ɲghərəvənə nə ginaajikii tə ci də ɲgwaanɡwa'ənə, wata ɛbwyənə nə cikufinə a makii. Ma dzəginə nə ginaajikii kamə, də dzawuunə. ⁴⁰ Kə dzii nyi ciinə ka lyawarənaaku kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii."

⁴¹ Wata Yeesu a ba, "'Ya'əmə, unə ɛŋji ɲga zamanana, pooshi unə gi'i tə ɛntaŋfə, bwaya ɛŋja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci

sə'watənəki tuuna? Kirawə ka nyi uuzənaakukii dīi!" ⁴² Ma uuzəətə a shi, wata ginaajitə a sləbəgi tə ci aa panə, ca dægə tə ci də ŋgwaŋgwa'ənə. Wata Yeesu a la ŋgurūunə ka ginaajita. Ca mbəfəpaa də uuzəətə, ca ənəpaagi də ci ka dīi. ⁴³ Ma ənjitə davə patə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə dūunūnə ŋga əntarjə.

Ənənə ŋga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mat. 17.22-23; Mar. 9.30-32)

Ma patənə ŋga ənjə a tsaamə dagwa dagwaanə ŋga sətə slənyi Yeesu patə, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, ⁴⁴ "Kapaamə liminūnə ŋga'ə koonə fa sənə cii kya ba koonə: ka vəginə nə ənji tə Uuzənə ŋga əndə aacii ənja." ⁴⁵ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabəətsa. Kə ndzaanə ka tii ma'umbeekii, aacii ga təya fii. Kə ŋgwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəki.

Wu sarjə palee də gawuuna?
(Mat. 18.1-5; Mar. 9.33-37)

⁴⁶ Kə hwadəgi mabizhinə ahada lyawarənə ŋga Yeesu, təya laagwashi ahadatii kaa təya shii taa wu palee də gawuunə ahadatii. ⁴⁷ Amma, ma Yeesu, makə shii ci hiima ŋga nətii ha'ə, wata ca ŋgərə uuzənə, ca kəjəe ka ci abiiikii, ⁴⁸ əŋki ci ka tii, "Taa wu liwə uuzənə, madə putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwə tə nyi, tə əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa. Aacii taa wu palee də daraanə ahadoonə patə, ci nə əndə ətə palee də gawuunə."

Ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci
(Mar. 9.38-40)

⁴⁹ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, "Daada, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməkə. Amma makə nee inə, paa ci ka magunūura deenə, kə təjapaa inə tə ci." ⁵⁰ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Goona təjapaa tə ci. Aacii ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci."

*Kaareenə ŋga ənji *Samarīya ka Yeesu*

⁵¹ Makə uugi uusəra ŋga ndərənə ŋga Yeesu aadəgyə mbishanə, kə datə ci anīya saakii ŋga dzənə aa Urusaliima. ⁵² Wata ca sləkee ka ənji zəkū'i. Təya palə, təya dzəgərə aasəkə əndə'i vəranə anə hanyinə ŋga Samariya ka hadə ka ci də ha ŋga ndzaanə davə. ⁵³ Amma, maluuvmə ənji vəranəkii ka ci, aacii kə shii tii oo'i, aa Urusaliima cii kəya moo dzənə. ⁵⁴ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata əŋki i Yakubu da Yoohana ka ci, "Slandana, kə mwayi hə keena ba, wa gunə a jima kaa ca zamagi də tii kwa?" ⁵⁵ Amma wata Yeesu a zə'ugi aadəbii tii, ca wazə ka tii. ⁵⁶ Ma daba'əkii, təya palə ka əndə'i vəranə.

Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Mat. 8.19-22)

⁵⁷ Ma təya dzə a rəgwa, wata əndə'i əndə a ba ka Yeesu, əŋki ci, "Taa aama gi hə patə, ka nə'unə nə nyi tə hə." ⁵⁸ Yeesu a ba ka ci, "Ma gwahyanə, tə'i gu'unyatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, Uuzənə ŋga ənda, pooshi haaki bahə ŋga kapaa tanjalaki davə."

⁵⁹ Əŋki Yeesu ka əndə'i əndə əsə, "Nə'uu tə nyi." Amma əŋki əndəta, "Slandana, taku kaa nya dzə ka ɲgədəgi tə daadə zəku'i." ⁶⁰ Yeesu a ba ka ci, "Wa maməətə ənjə a ɲgədəfə maməətə ənjatii. Amma, ma ha, duu ka waazanə ka ənji aɲanə ɲwanjuunə ɲga Əntanɲfə."

⁶¹ Əŋki əndə'i əndə ka Yeesu əsə, "Slandana, ka nə'unə nə nyi tə hə, amma kapaa ka nyi rəɟwa zəku'i kaa nya dzə ka banə ka ənji geenə, a ta'avə tii." ⁶² Əŋki Yeesu ka ci naakii, "Taa ɲgutə əndə ca uuzə, ca dzə də tsaamənə aaba'əkii, pooshi uushi cii kəya bələpaa. Makə ətsə ha'ə nə əndə slənənə ka ɲwanjuunə ɲga Əntanɲfə əsə, maɲa kə caamə ci aaba'a, pooshi uushi cii kəya ɲapaa."

10

Sləkeenə ɲga Yeesu ka ənji mədəfə pu'unə aji bəra'i

¹ Ma daba'əkii, kə ta'i Yeesu Slandanə hara ənji mədəfə pu'unə aji bəra'i. Kə sləkee ci ka tii ənji bəra'i bəra'i zəku'i aasəkə vərənyinə patə i ka patənə ɲga hatə cii kəya ba dzənə də naakii na. ² Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, "Laɲə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. Aci ha'ə, ɲamə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji slənə, təya shi ka slənə cifanə. ³ Paləmə! Ma nə nyi ka sləkeenə koonə, makə sətə ci uuji bagiinə a dzəgərə aagi furetsoofanyinə. ⁴ Goona ɲgərəənə kwaba, taa mbuura. Goona ɲgərəənə əndə'i biɲinə əsə. Ma una dzə, goona səkəpaanə ka nəəhəshinə a rəɟwa. ⁵ Yitə dəməgəruunə aa dəvə patə, bamə zəku'i: 'Wa Əntanɲfə a kira ndzaanə jamə aa hanə aasii.'

⁶ Maɲa tə'i əndə bahə upaa ndzaanə jamə gatə asii, ka upaanə nə ci də nəhəpaanə goonə tə ci. Maɲa pooshi, wa jamənə goonə a ənə koonə sə goonə. ⁷ Maɲa kə liwə tii tuunə, ndzaamə gatə asii. Adəmə, samə sətə nə ənjə a vii koonə davə. Aci ma əndə slənə, kə dəbēe ənjə a ki'i ka ci zaarənaakii. Goona dəəmə ka yi ka ya. ⁸ Vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, maɲa kə liwə ənji tuunə davə, adəmə sətə nə ənjə a vii koonə. ⁹ Mbəədəpaamə də ənji bwanea. Bamə ka ənji oo'i: 'Kədəhə nə Əntanɲfə ka ɲa ɲwanjuunaakii ahadoonə.' ¹⁰ Amma, vərəatə dəməgəruunə aa dəvə patə, maɲa maluumə ənji tuunə davə, shigimə davə. Dəmə ka hatə ci ənjə a ndzaanə dzubə, una ba ka ənja: ¹¹ 'Taa bərəbərə ɲga vəranə goonə ənə ndərəvə aa səɲiinə, waniinə ca gwa'aanə koonə sə goonə. Amma shiitəmə oo'i, kədəhə nə Əntanɲfə ka ɲa ɲwanjuunaakii ahadoonə.' ¹² Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Wanyinə ca ba koonə: ma uusəra ɲga ɲa gəɲwana, kadə nə gəɲwanə ɲga ənji vəranəkii a palee ka ɲga ənji *Sadooma də iza'unə."

Wazənə ɲga Yeesu ka vərənyitə maviimə goonɲa ka ci (Mat. 11.20-24)

¹³ "Kə dii anuunə, ənji Koorazinə! Kə dii anuunə, ənji Batəsayida! Aci maci ma sə ɲga hurəshiiitə ɲaadii asəkə vərənyitə goonə, də Tiira da də Sidoonə dii, kadə kə ɲgaanɲii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə aɲi əntədaka ka ɲaariinə oo'i, kə baa tii ka Əntanɲfə. ¹⁴ Ci dii, ma uusəra ɲga ɲa gəɲwana, kadə paleenə nə gəɲwanə goonə ka ɲga ənji Tiira da ɲga ənji Sidoonə də iza'unə. ¹⁵ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka

banə saŋa, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə suŋwə kagərə nə əŋji tuunə!”

¹⁶ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Ma əndətə fii tuuna, tə nyi fii ci. Ma əndətə kaaree koonə əsa, ka nyi kaaree ci. Ma əndətə kaaree ka nya, ka əntanfə ətə sləkəe ka nyi kaaree ci.”

Ənyanə ŋga əŋjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i

¹⁷ Ma daba'ə palənə ŋga əŋjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i ka ha ŋga də waaza, kə ənya tii də moodasəkə ka shaŋə, əŋki tii ka Yeesu, “Slandaniina, taa ginaajinyinə maa, maɗa kə wabiinə ka tii də ləməku, kə fii tii tiinə.”

¹⁸ Wata əŋki ci ka tii, “Kə nee nyi ka *Seetanə ca kulya dadagyə makə pyapidənə ŋga vənə. ¹⁹ Wiitsa, kə vii nyi koonə baawəɗa ŋga wiigi'inə agyanə rəhunə da məganɗaŋa i baawəɗa agyanə dabaranyinə ŋga Seetanə patə. Pooshi uushi bwayakii na upaa tuunə. ²⁰ Amma goona də moodasəkə acii makə fii ginaajinyinə tuunə. Gəɗə kə ɗii unə moodasəkə acii makə ɗii ləmuunə manaahəkii dagyə.”

Da maŋushinə ŋga Yeesu

(Mat. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, kə uudagi səkə ŋga Yeesu aashi Malaaba Ma'yanə ka shaŋə. Wata əŋki ci, “Ya'ə Daada, Slandanə ŋga dadagya da ŋga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwəe hə acii əŋjitə shii uushi'inə da əŋji hiima, kə baarəgi hə ka əŋji saakii. Ha'ə ɗii, Daadə, acii ha'ə makə ətə kadeesəkə ka hə.”

²² Wata əŋki ci ka əŋja, “Patənə ŋga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi əŋji shii taa wu nə nyi maɗaamə Daadə. Pooshi əŋji shii taa wu nə Daadə əsə maɗaamə nyi da əŋjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tə ci.”

²³ Ma daba'əkii, Yeesu a zə'ugi aadəbii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii daanətii, “Tə'i barəkaanə ashuunə acii agi neenə nuunə ka sətə ca ɗaada.

²⁴ Acii wanyinə ca ba koonə: laŋə nə anabiinə da meeminə mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə.”

*Misaali də ŋunyi aginə ŋga əndə *Samariya*

²⁵ Wata əndə'i maləmə a maɗətə, ca gwanə ka laagwa uushi'inə ama Yeesu kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, əŋki ci ka ci, “Ya ənə Maləma, mi dəbɛe ɗanəki kaa nya upaa əpinə ətə pooshi ka uudəna?”

²⁶ Əŋki Yeesu ka ci, “Mi saŋə bii bariya ŋga əntanfəwa? Mi cii kəya moo bana?” ²⁷ Wata əndətə a ba ka Yeesu, “Uuduu tə əntanfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə ŋga əpinaaku, də patənə ŋga ŋgeerənaaku, də patənə ŋga haŋkalaaku. Uuduu tə əndətə abiiiku əsə makə sətə cii kwa uudə naaku na.” ²⁸ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Awa! goonɗaaku. Maa agi ɗanə nə hə ha'ə, ka upaanə nə hə əpinə.”

²⁹ Amma, ma maləməta, kə mwayi ci baariinə oo'i, əndə goonɗa nə ci. Wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “I wu saŋə nə əŋjitə abiikya?”

³⁰ Əŋki Yeesu ka ci, “Fatə, tə'i əndə'i əndə sha ma'i də Urusaliima kaa ca dzə aa Yarikoo. Ma ca dzə, wata kə kulavə ci aasəkə maaba. Təya

10:15 10.15 Isaa. 14.13,15. **10:16** 10.16 9.48; Mat. 18.5; Mar. 9.37; Yooh. 13.20. **10:17** 10.17 9.10; Mar. 6.30. **10:18** 10.18 Yooh. 12.31; Səniinə 12.9. **10:19** 10.19 Jab. 91.13. **10:20** 10.20 Shig. 32.32; Fil. 4.3; Səniinə 3.5. **10:21** 10.21 4.18; Mat. 11.25. **10:22** 10.22 Mat. 11.27. **10:24** 10.24 1 Piita 1.10-12. **10:25** 10.25 18.18; Mat. 19.16; Mar. 10.17. **10:27** 10.27 Mat. 22.37,39. **10:28** 10.28 Leew. 18.5; Rooma 10.5; Gal. 3.12; Yooh. 13.17.

ngwaaafegi koejeeronyinø ashikii, tøya føsløgi tø ci, dara øpinø mbidfee tii a makii. Wata tøya palø satii. ³¹ Asee, tø'i øndø'i *Iimanø ca dzønaakii. Makø lapaa ci tø øndøtø gujabø, wata ca wusløgi aadø tanjala røgwa, ca pitøgi saakii. ³² Ha'ø øsø wata øndø'i øndø agi slikørønø nga *Leewi a shinaakii. Makø lapaa ci tø øndøtø øsø, wata ca wusløgi aa tanjala røgwa, ca pitøgi saakii. ³³ Amma tø'i øndø'i øndø Samariya ca dzø naakii oogø da gatø da røgwa. Wata ca lapaa tø ci. Makø nee ci ka øndøtø gujabø, kø nyihø ci tøgunuunaakii. * ³⁴ Ca øntsahøtø aabiikii. Ca ngørø maarø da ma'i inabi, ca høøjivø ka ci ka uyiginø, ca fuudøtø ka ci uyigiita. Ca ndërøvø dø ci aa ba'a vamøndaakii, ca kørøgi tø ci aa kuvø mu'uminø, ca hadatøgi dø ci davø. ³⁵ Pukøtø hakii, ca ngiragi *hwaslø børa'i, ca vii ka slanda kuvøta, ca ba ka ci: 'A nøhøtø hø ka nyi øndøna. Madø ka ziigi hø dø uushi palee ka øna, maa kø ønya nyi, ka shinø nø nyi ka ki'inø ka hø saaku.' "

³⁶ Wata ønki Yeesu ka malømøta, "Ya ha, ya agi ønjinyiitø makka, wu nø øndø nga øndøtø kullii ønji maabøtø aagyanøkøya?" ³⁷ Wata ønki malømøtø ka Yeesu, "Øndøtø dui ka ci nga'øønø." Ønki Yeesu ka ci, "Yoo, kø fii hø. Duu dø danø ha'ø makø øtsa."

Luunø nga i Marøta da Mariyaama tø Yeesu

³⁸ Ma Yeesu da lyawarønaakii a dzø, wata tøya mbu'u aasøkø øndø'i vøranø. Ma dava, tø'i øndø'i minø øtø dui lømøtø Marøta. Kø liwø ki tø ci aa hatø aasii. ³⁹ Tø'i cikønjuci øsø øtø dui lømøtø Mariyaama. Ma kya, kø gi ki, kya ndzaanø dasø a panø atsa søfø Yeesu Slandana, ka fa sètø cii køya dzøgunø ka ønja. ⁴⁰ Ma Marøta natø øsa, wata kø ngørøgi slønø nga makinø hanjalatø dø ngwaaŋgwa'ønø. Wata kya shi aabii Yeesu, ønki ki ka ci, "Ya ønø Slandana, nga'ø ka hø makø bwasee cikønjunøki ka nyi, nyi daanøki, ka paka'anø da slønø nii? Bawø ka ki, wa kya shi ka tsakønø tø nyi dui." ⁴¹ Wata ønki Yeesu Slandanø ka ki, "Hø Marøta, kø ønvutø hø naaku nø dø uushi'inø lanø. ⁴² Amma uushi røŋwø saakii nøndø madøbøkii. Mariyaama tagi ŋunyi uushø øtø pooshi ønji ka mbeenø ka gutsøginø aciitø shanø."

11

Dzøgunønø nga Yeesu ka lyawarønaakii agyanø d'a dø'wa (Mat. 6.9-13; 7.7-11)

¹ Ma ka øndø'i uusøra, Yeesu a d'a dø'wa ka øndø'i ha. Makø uudøpaa ci, wata øndø'i øndø agi lyawarønaakii a løgwa ka ci, "Slandaniina, dzøgunøtø keenø d'a dø'wa makø sètø jigunyi Yoohana ka lyawarønaakii."

² Wata ønki Yeesu ka tii, "Ma una d'a dø'wa, ma banuuna: *
"Ya'ø Døsoniina, d'awø ka taa wu patø a døla dø lømøku.
Dawø ŋwanjuunaaku taa da patø.

³ Duu dø ndii keenø zømø nga adønø uusøra patø.

⁴ Tifyagi keenø 'waslyakøønø geenø, makø sètø ciina tyaafagi ka ønji patø øtø ca daada keenø 'waslyakøønø.
Ga ha kapaa tiinø ka røgwa pu'unø.' "

⁵ Ca tsakø banø ka tii, ønki ci, "Yaci tø'i øndø'i øndø agyuunø da guvakii. Kø ma'i ci, kø gi ci aa hakii ahada vøfa, ca ba ka ci: 'Guvakya, ndii ka nyi

* **10:33** 10.33 Samariya: Mat. 10.5; Luka 9.52; 17.11,16; Yooh. 4.9,39-40; Slønø 1.8; 8.1,5,14-17,25; 9.31. **10:38** 10.38-40 Yooh. 11.2; 12.2-3. **11:1** 11.1 5.16. * **11:2** 11.2 Ŋwanjuunø nga øntanjfø: 4.43; 9.2,62; 10.9,11; 17.21; 19.11; Slønø 1.6-8; 19.8; 28.23,31. **11:3** 11.3 12.22-32.

zøma. ⁶ Acii tēi ʼəndə'i guvaki wuslyagərə aa haki ʼəndzə'i. Oogə nə ci ka dzənə. Pooshi taa mi aciiki nga viinə ka ci əsə. ⁷ Yaci kə jika guvakii ətə ka ci da kumu, ʼəŋki ci, 'Hərəpaa tē nyi kəfə'a! Kə uugi nyi pa'əgi makuva, kə uugiinə baanə da manjeevənəaki. Paa nyi ka mbeənə ka madətənə kaa nya vii ka hə zøma. ⁸ Iitə na də? Wiinə səndə cii kya ba koonə: Ma ʼəndətə, paa ci madətə ka vii ka guvakii sətə kədii ci aciikii putə nga guvanatii, amma putə nga yiirə nʼunyinə agikii ma'i ci ka viinə ka ci sətə dəbee ka ci patə.

⁹ "Ma nya, wanyinə ca ba koonə əsə: ma dʼanuuna, kədiimə, ka viinə nə ʼənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ʼənji koonə makuva. ¹⁰ Acii taa wu patə kədii, ka viinə nə ʼəntanfə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ʼənji ka ʼəndətə dzii makuvə əsə. ¹¹ Ngutə dənə sanə ahadoonə ca ngərə rəhunə, ca vii ka uuzənaakii madə ləguyi ci hərəfina? ¹² Anii ka ngərənə nə ci məganjanə, ca vii ka ci madə ləguyi ci alina? Pooshi. ¹³ Taa unə mənəgərəkikinyinə maa, kə shii unə vii nʼunyi uushi'inə ka manjeevənə goonə; sakwa Dəsənuunə ətə dagyə dii, ka sləkeenə nə ci ka Malaaba Ma'yanə ka ʼənjitə ca kədii aciikii əsə!"

*Bərapaanə nga ʼənji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə
(Mat. 12.22-30; Mar. 3.20-27)*

¹⁴ Ma ka ʼəndə'i uusərə, kə lyaakagi Yeesu ginaaja ashii ʼənda. Ma ginaajikəya, agi kəsəginə nə ci gana a ma ʼəndəkli, pa ca mbee ka wabənə. Makə dzəgi ginaajita, wata masəganatə a ndzanə wabənə. ʼənjitə nji dawa, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə. ¹⁵ Amma ʼəŋki hara ʼənja, "Də baawəfə nga *Byaləzabulə, nwanjwə nga ginaajinyinə, nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə." ¹⁶ Ma hara ʼənji əsa, kə mwayi tii fa bwaya wabənə a ma Yeesu. Təya ba ka ci, a də ci ka tii sə nga hurəshishinə kaa təya shii oo'i, də baawəfə nga ʼəntanfə nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.

¹⁷ Amma, ma Yeesu, kə shii ci hiimatii. Wata ʼəŋki ci ka tii, "Taa ngutə nwanjuunə təkəgi bəra'i putə nga mabizhinə, ka ʼəntənə nə nwanjuunəkii. Yikii əsa, ka dəginə ka uufinə. ¹⁸ Wanuunə ka banə oo'i, də baawəfə nga Byaləzabulə nə nyi ka lyaakagi ginaajinyinə. Waatoo, agi panə nə *Seetanə da naakii nə kwa? Aa iitə mbeənə nwanjuunaakii ka kəŋaanənə diya? ¹⁹ Yoo, madə də baawəfə nga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu dii vii ka *lyawarənə goonə natii baawəfə nga dənə ha'a? Slənatii na baarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁰ Amma makə dii ci, də baawəfə nga ʼəntanfə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci baarii oo'i, kə njanə ʼəntanfə də nwanjuunə ahadoonə.

²¹ "Ma mandalə ʼənda, madə ma'aanəkii nə ci ka nəhə yaakii, pooshi uushi ca uree ka uushi'inaakii. ²² Amma, madə kə shi ʼəndətə palee ka ci də ngeerənə ka ʼənslənə tē ci, ka hwaməpaanə nə ci tē ci, ca gutsetə patənə nga uushi'inə nga pagii tē cii kəya hwafəgi, ca təkəpaa ka ʼənjaakii.

²³ "Tadə wu nə ʼəndə pooshi liwə tē nyi, ʼəndə daawaanaaki nə ci ətsa. Tadə wu nə ʼəndə pooshi agi tsakənə tē nyi agi tsəkənə əsə, ʼəndə kuzhidəginə nə ci."

*Wabənə nga Yeesu agyanə ʼənyanə nga ginaaja
(Mat. 12.43-45)*

²⁴ “Mada kə dzəgi ginaaji ashī ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha ŋga əpisəka. Mada malapaamə ci ha, ka banə nə ci ka naakii na, 'A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’ ²⁵ Wata ca ənə aa dəvə, ca dəmögərə, ca lapaa hakii maslaabakii, mahadakii ŋga'ə. ²⁶ Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mädəfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəmögərə aashi əndəta, təya ndzaanə. Ma ndzaanə ŋga əndəta, ka danə təgugunə palee ka ŋga ŋukə.”

Tantanyinə ŋga waha

²⁷ Baginə ŋga Yeosu ha'ə, wata əndə'i minə gatə agi dabaala a wabə da ci, kya ba ka da ci, “Tə'i barəkaanə ashī miitə pwayi tə hə, ətə sii hə 'wanə a matə.” ²⁸ Wata əŋki Yeosu ka ki, “Amma, ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntənfə, təya nə'utə, palee də barəkaanə.”

Ləgwa sə ŋga hurəshishinə a ma Yeosu

(Mat. 12.38-42)

²⁹ Ma ətsə dabaala a tsakə danə larə abii Yeosu, wata ca ndzanə banə ka tii, əŋki ci, “Ma ənji ŋga zamanana, bwaya ənja. Agi alənə nə tii kaa ənjə a da ka tii sə ŋga hurəshishinə. Amma pooshi sə ŋga hurəshishinə ci ənjə a da ka tii, madaamə ətə dii Əntənfə də anabi Yunana. ³⁰ Waatoo, makə sətə ndzaa Yunana ka sə ŋga hurəshishinə ka ənji vəranə ŋga Niniva, ha'ə nə Uzəzənə ŋga əndə a ndzaanə ka sə ŋga hurəshishinə ka ənji ŋga zamananə əsə. ³¹ Ma uusəra ŋga da gəŋwana, kadə nə miitə dii ŋwanjuunə agyanə hanyinə ŋga Saba a madə, kya vii ma'inə ka ənji ŋga zamanana, acii kə ma'ya ki dzadə daga anə hanyinatə, kya shi aabii ŋwanjwə Sulayimaanu, kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu ganə; amma pooshi unə agi fa wabənaakii. ³² Ma uusəra ŋga da gəŋwana, kadə nə ənji Niniva a madə, təya vii ma'inə ka ənji ŋga zamanana, acii makə fii tii waazanə ŋga Yunana, kə baa tii ka Əntənfə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci.”

Ndzaanə ŋga ginə makə garəkuwa

(Mat. 5.15; 6.22-23)

³³ “Pooshi əndə ca təzəvə gunə aasəkə garəkuwa ka kapaanə ka ma'umbee ha taa ca umbətə də kəŋwə əsə. Amma ka madzakə ha dzəkəpaanəkii, kaa ənjitə ca dəmə aa kumu a nee ka ha camə.

³⁴ “Ma ginəku, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Mada jamə nə ginəku, agi mabərəha nə hə ətsa. Amma, mada pooshi ginəku ndanə ndanə, agi təkunə nə hə ətsa. ³⁵ Acii kii diya, aa ha nəhə acii ga bərənəaku a ndzaanə ka təkunə. ³⁶ Mada ma bərəətə ashiku, pooshi təkunə taa gi'u agikii, ka bərənə ka shaŋə makə sətə ci garəkuwa a bərə.”

*Dzalənə ŋga Yeosu tə *Farisanyinə da *maliminə ŋga bariya*

(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)

³⁷ Uudəpaanə ŋga Yeosu wabənə ha'a, wata əndə'i əndə Farisa a 'wa tə ci aa hakii aasii ka zəma. Fanə ŋga Yeosu ha'a, wata ca palə, təya ndzanə adə zəma. ³⁸ Neenə ŋga əndə Farisatə ha'ə, kə kəŋjəe ka ci acii pooshi Yeosu yibəgi ciinəkii zəku'i makə sətə bii alə'aada ŋga *Yahudiinə.

³⁹ Wata əŋki Yeosu Slandanə ka ci, “Ma unə diya, unə Farisanyinə, agi

bəəzəginə nuunə ba'a n̄ga kwalaka da n̄ga doosa. Amma, ma dasəkə ədzəmuunə, n̄ga'ə koonə nə əmbanə, mən̄gərəkikinyinə nuunə əsə. ⁴⁰ Pooshi nuunə ta'a! Ya Əntanfə ətə dapaa rəgwa ba'a, maɔapaaamə ci rəgwa səkə əsə kwa? ⁴¹ Gəɔfə ma ɔanuunə ɔiya, viimə ka maaghiinə sətə asəkə kwalakinə goonə, da asəkə doosənyinə goonə. Ma ətsə ɔiya, taa mi goonə patə ka ndzaanə camə.

⁴² "Amma, tə'i n̄gərə'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii agi viinə nuunə zaka n̄ga n̄nyinə banyinə kama kama. Amma, paa unə ka slənə uushi də rəgwakii, paa unə ka uudənə tə Əntanfə əsə. Wiitə səndə dəbee ɔanuunə, amma, ga ca zaanə koonə əsə nə vii zaka.

⁴³ "Tə'i n̄gərə'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii ma una, ka hatə da ginə davə moonuunə ndzaanə asəkə *kuvə də'wa. Ma moonuunə əsa, a nəhəpaa ənji tuunə n̄ga'ə a luuma. ⁴⁴ Tə'i n̄gərə'wə ashuunə, acii makə gu'u ənji ətə pooshi ənji nee nuunə, ənjə a wiigi anəkii yadə shiinə."

⁴⁵ Wata əndə'i əndə agi maliminə n̄ga bariya a maɔətə, ca ba ka Yeesu, ənki ci, "Maləma, ma ha wabə ha'ə ɔiya, agi dzaananə nə hə tiinə da i inə əsə." ⁴⁶ Wata ənki Yeesu, "Tə'i n̄gərə'wə ashuunə əsə, unə maliminə, acii agi n̄gərəvənə nuunə ka ənji mazəzəkə kərənə 'wa'ə. Taa də mashiku ciinuunə pooshi unə ka tsakənə tə tii.

⁴⁷ "Tə'i n̄gərə'wə ashuunə, acii agi ghənətənə nuunə nə n̄ga gu'u n̄ga anabinyinə n̄ga'ə. Yoo, dzədzəshi'inuunə bəələgi tə tii. ⁴⁸ Ma ətsə ɔiya, kə baarii oo'i, kə kadeesəkə koonə nə slənə n̄ga dzədzəshi'inuunə; acii ma təya, kə bəələgi tii anabinyinə; ma unə əsa, agi haɔaginə nuunə də nə n̄ga gu'watii. ⁴⁹ Putakii ha'ə baarii Əntanfə shiinaakii, ətə bii ci oo'i: 'Kadə nii kya kaala ka tii anabinyinə da masləkee ənja. Kadə nə təya bəələgi hara ənji agitii, təya cibeə ka hara ənji əsə.' ⁵⁰ Acii ha'ə, patənə n̄ga anabinyiitə bəələgi ənji njanənə ka taganə n̄ga duuniya ca'ə ka əndzə'i, anə ənji n̄ga zamanənə nə gənjwanəkii. ⁵¹ Waatoo njanənə ka bələnə tə Habiila, ca mbu'ya ka n̄ga Zakariya. Ma ca, ahada maɔuunə kuvə n̄ga Əntanfə da ha n̄ga ɔa sataka bəələgi ənji tə ci. Weeweə wanyinə ca ba koonə: aənə ənji n̄ga zamanənə nə gənjwanə n̄ga bəələhiitə a kulaanə.

⁵² "Tə'i n̄gərə'wə ashuunə, unə maliminə, acii kə pa'əgyuunə rəgwa n̄ga shiinə də Əntanfə agyanə ənja. Unəkii əsa, maɔitəgimuunə davə. Ma ənjitə ca moo pitəginə davə əsa, agi tənəginə nuunə tə tii."

⁵³ Ma ətsə Yeesu a palə saakii, wata maliminə da Farisanyinə a ənəgi ka ci də mabu ədzəma, acii kə bəzəgi səkətii aashikii ka sharə. Təya ndzanə laagwa ka ci wabənə lanə, ⁵⁴ kaa təya shii kəsənə tə ci agi wabənəakii.

12

Nəhə na acii ɔaginə ka ənjitə ca kərə ka Əntanfə də bərə'i asəkətii (Mat. 10.26-27)

¹ Tə'i əndə'i saa'i, kə dzii ənji də nə lanə dərəva. Ha'ə maa wiinə nə ənjə a ba'a sədə n̄ga ənja. Wata Yeesu a wabə da lyawarənaakii zəku'i, ənki ci ka tii. "Nəhəmə noonə na acii goona ɔagi ka ənjitə ca kərə ka Əntanfə də bərə'i asəkətii makə n̄ga Farisanyinə. Acii kə ndzaa tii makə burəjanə ətə ca əbutə mahwadə əmpunə patə. ² Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nəndə mashiimə ənji əsə, kadə nə ənjə

a shii. ³ Acii ma sətə cuuna wabə ka təku təkunə, ka fanə nə ənji ka macama ha. Ma sətə cuuna bavə ka əndə a liminəkii də matatahinə əsə, unə ka mapa'ə makuva, kadə wazəginə nə ənji a babara.”

Ngwalənə tə Əntanfə

(*Mat. 10.28-31*)

⁴ “Wanyinə ca ba koonə, unə guviinəki: goona ngwalə acii ənja. Acii wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka bələginə, amma, ma daba'əkii, pooshi uushi ci təya mbee ka d'anə ma'ə palee ka ətsa. ⁵ Wanyinə ca ba koonə əndətə dəbee una ngwalə: ngwaləmə tə Əntanfə. Acii ma ca, makə ngərəgi ci əpinə a ma ənda, ka mbeenə nə ci ka kagərənə tə ci aagi gutə sujwa. Awa, wanyinə ca ba koonə: tə cikii dəbee una ngwalə.

⁶ “Əntaa tufə ci ənjə a vii əginəyinə ka kwaba bəra'i kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəjwə ahadatii ətə ca zaanə ka Əntanfə. ⁷ Taa shiŋkinə nja nuunə maa, mabaanakii patə acii Əntanfə. Makə ha'ə d'iyə, goona ngwalə: kə palee unə ka əginəyinə patə də məghərəvənə.”

Seedanə tə Yeesu

(*Mat. 10.32-33; 12.32; 10.19-20*)

⁸ “Wanyinə ca ba koonə əsə, maɗa kə bagi əndə paŋgəranə akəjwacii ənji oo'i naaki nə ci, nyi maa, *Uuzənə nja ənda, ka banə nə nyi paŋgəranə akəjwacii malaa'ikanyinə oo'i naaki nə ci uusəratə nə Əntanfə a da gəjwanə. ⁹ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəjwacii ənja, nyi maa, Uuzənə nja ənda, ka kaareenə nə nyi ka ci akəjwacii malaa'ikanyinə uusəratə nə Əntanfə a da gəjwanə.

¹⁰ “Taa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə nja ənda, ka tifyaginə nə Əntanfə tə ci. Amma, ma əndətə bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanfə ka tifyaginə tə ci.

¹¹ “Maɗa kə kirə ənji tuunə aakəjwacii gəjwanə aasəkə kuvə də'wa, taa aakəjwacii harii gayinə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sətə nuuna jikəvə ka tii ka luupaa də noonə na. ¹² Acii Malaaba Ma'yanə na dzəgunətə koonə sətə nuuna ba ka saa'ikii.”

Misaali də maɗikə əndə gəna

¹³ Wata əndə'i əndə agi dabaala a jikəvə aagi wabənə nja Yeesu, əŋki ci, “Maləma, bawə ka nyi ka gawaaki, wa ca təkəpaa keenə sə nja zəmə də yitə bwasee dəsəniinə keenə.” ¹⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Wu sanə kapaa tə nyi ka d'a koonə gəjwanə, taa ka təkəpaa koonə sə nja zəmə də ya?”

¹⁵ Wata əŋki Yeesu ka patənə nja ənja, “Damə han'kala, goona ndzaanə ka ənji moo gəna. Acii ma gəna, əntaa ci nəndə ka kəsəpaa əpinə a ma ənda, taa iitə nə bəzənə nja gənakii.”

¹⁶ Ca d'a ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə gəna da ha nja uuzanaakii sha d'ii. Kə upaa ci sə nja ma davə njaan'ga'ə. ¹⁷ Ca ndzaanə, ca hiima, əŋki ci ka naakii na: ‘Iitə sanə d'anəkya? Acii pooshi nyi da ha nja əji sə nja matsa.’ ¹⁸ Ca jikəvə ka naakii na, əŋki ci: ‘Awa, wiinə səndə d'anəki: a waalagi nyi dəbunyinaaki kaa nya ghənə madiigərəkii palee ka i ətsa, nya fədəgərə sə nja maaki aa dəvə da hara uushi'inaaki. ¹⁹ Ma daba'əkii, nya ba: Kay! Tə'i sə nja ma aciiki lanə! Ka mbu'unə ka nyi ka adənə agi fəzənyinə lanə. Acii ha'ə, ka əpinə nə nyi səkə nja əna, ka zəmənə nə nyi, nya sa, nya d'a manjushinə.’ ²⁰ Amma wata əŋki Əntanfə

ka ci, 'Mabana! Ka wɔfɔnɔ ca shi nɛ nyi ka nɔgɔrɔgi ɛpinɛ a maku. Wu sanɛ na fɛdɛ uushi'inaaku ɔtsɛ dzatɛgi ha?' " ²¹ Yeesu a uudɔpaa dɛ banɛ, ɛnki ci, "Ha'ɛ nɛ ndzaanɛ nɔga ɛndɛtɛ ca dzaadza dɛ uushi'inɛ wata ka naakii na, amma paa ci ɛndɛ uushi'inɛ akɛnwacii ɛntanfɛ."

Gi'inɛ tɛ ɛntanfɛ

(Mat. 6.25-34)

²² Yoo, ɛnki Yeesu ka lyawarɛnaakii, "Aciikii cii kya ba koonɛ: goona buurɛ sɛtɛ cuuna kavɛ aa moonɛ koonɛ gɛrɛ dɛ ɛpinɛ; taa sɛtɛ cuuna umbɛ dɛ purɛkinɛ goonɛ ɛsɛ, goona buurɛ. ²³ Acii ɛpinɛ paleɛ ka zɛmɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ, shishinɛ paleɛ ka kɛjɛerɛnɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ ɛsɛ. ²⁴ Tsaamɛmɛ ɛginyinɛ: pooshi ratii, paa tii ka slɛnɛ cifanɛ, pooshi kuvɛ shigatii, pooshi dɛɓwatii ɛsɛ; amma agi adɛvɛnɛ nɛ ɛntanfɛ ka tii. Lanɛ dɛrɛva paleɛ unɛ ka ɛginyinɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ! ²⁵ Wu sanɛ agyuunɛ ca mɛbɛ ka tsakɛvɛ gɛrɛnɛ nɔga ɛpinakii taa gi'u putɛ nɔga buurɛ uushi'inaakɛya? ²⁶ Ya makɛ pooshi unɛ ka mɛbɛnɛ ka dɛtɛ tsarɛ nɔga uuji uushi'inɛ makɛ ɔtsa, ka mi dɛi cuuna ɛnvutɛ noonɛ nɛ dɛ buurɛ hara uushi'ina? ²⁷ Tsaamɛmɛ makɛ sɛtɛ ci gudɛzɛnyinɛ a gɛrɛ dɛ bilɛ: pooshi tii ka slɛnɛnɛ, pooshi tii ka dɛtɛ kɛjɛerɛnɛ ka shishinɛtii ɛsɛ. Amma wanyinɛ ca ba koonɛ: taa nɔwanɔwɛ Sulayimaanu da patɛnɛ nɔga mɛghɛrɛvɛnaakii maa, makamɛ ci dagwa kɛjɛerɛnɛ makɛ gudɛzɛnyinɛ dɛ bilɛ. ²⁸ Kɛ kavɛ ɛntanfɛ kɛjɛerɛnɛ ka kuzhinɛnɛ ɛnɛ ɛnshinɛ una nɛe, ma doorɛ, ɛnjɛ a ɛtsagi. Sakwa unɛ dɛi, paa ci agi vii koonɛ kɛjɛerɛnɛ kwa? Una! gi'u nɛ gi'inɛ goonɛ tɛ ɛntanfɛ! ²⁹ Goona ɛnvutɛ noonɛ nɛ dɛ aalɛ sɛ nɔga adɛnɛ da sɛ nɔga saasanɛ shanɛ. ³⁰ Acii ma uushi'itɛ pata, ɛnjitɛ mashimɛ tɛ ɛntanfɛ ca ka hanɔkalatii davɛ. Ma Dɛsɛnuunɛ, kɛ shii ci oo'i, nɔga'ɛ koonɛ. ³¹ Acii ha'ɛ, ma dɛnuuna, kavɛmɛ nuunɛ tanɛ ka nɔwanɔunɛ nɔga ɛntanfɛ. Ma hara uushi'itɛ ma'ɛ, ka tsakɛnɛnɛ nɛ ci koonɛ. ³² Goona nɔgwalɛ, unɛ ɛnɛ ɛnjaakii, acii kɛ kadɛesɛkɛ ka ɛntanfɛ Dɛsɛnuunɛ nɛ vii koonɛ nɔwanɔunɛ."

Tɛkɛ gɛna asii dagyɛ

(Mat. 6.19-21)

³³ "Dɛrɛmagimɛ dɛ uushi'inɛ goonɛ, tɛkɛpaamɛ kwabakii ka maaghiinɛ. Tɛslɛmɛ mbuurɛ ɛtɛ pooshi ka iirɛnɛ shanɛ ka ɛji kwaba davɛ. Dzatɛgimɛ dɛ uushi'inɛ goonɛ asii dagyɛ ka hatɛ pooshi ka zanɛ shanɛ. Ma dava, pooshi mahɛrɛ ka neenɛ, pooshi mɛbɛrɛ ka adɛginɛ ɛsɛ.

³⁴ Acii ma hatɛ dɛi gɛna goonɛ, davɛ ndzaanɛ nuunɛ sliɔɔ."

Misaali dɛ ɛnjitɛ ca nɛhɛ ya

³⁵ "Ma dɛnuunɛ dɛiya, aanɛmɛ ka dɛ slɛna. Wa garɛkuwa goonɛ a ndzaanɛ da i gunɛ asɛkɛkii. ³⁶ Ndzaamɛ unɛ makɛ ɛnji slɛnɛ ɛtɛ ca gɛrɛ tɛ slanda yatii, ci kɛ pyalɛ ka rɛya. Makɛ ɛnya ci, dzii ci maya, tɛya wunɛgi ka ci mayi pii. ³⁷ Ma ɛnji slɛnɛtsa, tɛ'i barɛkaanɛ ashitii, acii kɛ lapaa slanda yatii tɛ tii dɛ mɛgigi. Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ: ka aanɛnɛ nɛ ci, kaa ca ndzaanee ka tii, ca tɛkɛ ka tii zɛma. ³⁸ Madɛ kɛ ɛnya ci tɛkɛnɛ nɔga wɔfɛ taa paleɛ ka ha'ɛ, madɛ kɛ lii ci tɛ tii ka nɛhɛnɛ, tɛ'i barɛkaanɛ ashitii! ³⁹ Shiimɛ oo'i, maci ka shiinɛ nɛ slanda yi saa'itɛ ci mahɛrɛ a dzɛ ka ci aasii, paa ci ka kapaa ka ci rɛgwa. ⁴⁰ Ma unɛ ɛsa,

12:22 12.22-32 11.3. 12:24 12.24 Jab. 147.9. 12:27 12.27 1 Meem. 10. 12:28 12.28 Mat. 14.31. 12:32 12.32 Isaa. 41.14; Luka 22.29. 12:33 12.33 Mat. 6.19; 6.20; Luka 11.41; 18.22; Slɛnɛ 2.45; 4.34-37; Kwal. 3.1-2. 12:35 12.35-36 Mat. 25.1. 12:36 12.36 Sɛniinɛ 3.20. 12:39 12.39 Mat. 24.43.

see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shinə nga Uuzənə nga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə nga shinaakii.”

Misaali də əndə goonğa nga əndə sləna
(Mat. 24.45-51)

⁴¹ Wata əŋki Piita, “Slandana, ya bii hə misaalitə saŋa, wata keenə daaniinə nii, anii da i ka hara ənji pata?” ⁴² Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, “Ma əndə goonğa nga əndə sləna, əndə haŋkala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə difə. ⁴³ Madfa shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. ⁴⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətsa, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə nga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁵ Amma mbu'u ka banə nə əndə slənətə də səkəkii oo'i, 'Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə'. Wata ca ndzaŋə fəslənə tə hara ənji sləna, nguyirənə da makinə patə, ca adə ngaaŋga'a, ca saasa, ca gaaba. ⁴⁶ Yoo, ka shinə nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə nga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də ngwaŋgwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da nga ənjitə pooshi gi'i tə Əntaŋfə.

⁴⁷ “Ma əndə slənə ətə shii sətə kadeesəkə ka slandanəkii, amma matasəkamə ci, maslənəmə ci səkii əsə, ka fəslənə nə ənji tə ci də ngwaŋgwa'ənə. ⁴⁸ Amma, ma əndə slənə ətə mashiimə sətə kadeesəkə ka slandanəkii, ca slənə məza uushi'inə ətə bahə ənjə a dəgə tə ci ka putakii, gi'u fəsləciinə ənji tə ci. Taa ka wu vii Əntaŋfə ngaaŋga'a, ngaaŋga'a ləgwanəkii a makii. Taa ka wu ba'avə ci ngaaŋga'a, palee ka ətə ləgwanəkii əsə.”

Kira təkəshinə nga Yeesu aagi duuniya
(Mat. 10.34-36)

⁴⁹ “Ma shinaaki, ka kaanə gunə aanə duuniya. Ma mwayi nyi, kadfa kə uugi gunəkii kanə. ⁵⁰ Tə'i əndə'i bəpətisəma cii kya ənə ka upaanə. Ka manvu ma'yanə nə nyi, see madfa pitəgi saa'ikii. ⁵¹ Ma nuunə ka banə noonə saŋa, jamənə kira nyi aasəkə duuniya kwa? Pooshi! Əntaa jamənə kira nyi. Amma wanyinə ca ba koonə: ma shi nya, ka taakeenə ka ənja.

⁵² Daga ənshinə, kə ndzaa təkəshinə ahada ənji asii. Waatoo, madfa tə'i ənji tufə asii, ma ənjinə makka, paa tii ka ndzaanə ka maguŋuura da ənjinə bəra'i; ənjinə bəra'i əsə, paa tii ka ndzaanə ka maguŋuura da ənjinə makkə. ⁵³ Pooshi dənə da uuzənaakii ka ndzaanə ka maguŋuura. Ha'ə nə mənə əsə, paa ki ka ndzaanə ka maguŋuura da uuzənatə. Pooshi sərəhwə ka ndzaanə ka maguŋuura da madanətə əsə.”

Paaratə ndzaanə nga zamanana
(Mat. 16.2-3; 5.25-26)

⁵⁴ Wata əŋki Yeesu ka dabaala əsə, “Madfa kə nee unə kurabiinə a ma'ya da dagərə, agi banə nuunə oo'i, ka d'anə nə vəna. Ka d'anə nə vənəkii əsə. ⁵⁵ Madfa kə fii unə mədfə a əgya da hwarəma, agi banə nuunə, ka tsəfənə nə ha ənshinə. Ka tsəfənə ha'əkii əsə. ⁵⁶ Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə! Agi mbeənə nuunə ka təkəenə ka səndə ca d'adfa anə hanyinə da i dagyə. Aa! iitə saŋə dīi təkuree unə ka paaratəginə də ndzaanə nga zamanana?”

57 “Mi sarjə dīi pooshi unə ka mbeenə ka təkeenə ka sətə dəbee una dā? 58 Ma una dzə ka gəjwanə, unə da əndə mbiinaaku, aluu rəgwa ŋga hadatəginə da ci, unə ma'ə ka dzənə a rəgwa; acii ga ca kirə tə hə aasəkə gəjwanə, mala gəjwanə a ŋgərə tə hə, ca vii aacii soojiinə. Soojiinə, təya kərə tə hə ka pa'əginə a furəshina. 59 Wanyinə ca ba ka hə: dāvə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see madfa ki'igi hə patənə ŋga kwabatə lii ənji ka hə.”

13

Taa zanə taa baanə ka Əntanjə

1 Ma ka saa'ikii ha'ə, tə'i hara ənji jigunyi ka Yeesu sətə upaa tə hara ənji Galili. Waatoo, kə kavə *Pilaatu ka ənjə a bəələgi tə tii saa'itə təya dā sataka. 2 Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, “Ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənə ŋga ənjitə palee ka ŋga hara ənji Galili bahə cibə tii ha'ə kwa? 3 Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, madfa pooshi unə baanə ka Əntanjə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii. 4 Ya ənjitə pu'u aji tighəsə uulaanə maduunə kuvə ka tii dē Siiloomə, ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənati palee ka ŋga hara ənji Urusaliiima patə kwa? 5 Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, madfa pooshi unə baanə ka Əntanjə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii.”

Misaali də uudəvə ətə pooshi ka poonə

6 Wata Yeesu a dā ka tii misaali, əŋki ci, “Tə'i uudəvə sha dīi asəkə tsanə ŋga ənda. Ma ka əndə'i uusəra, kə gi əndətə ka slirəba pookii, amma malapaamə ci. 7 Wata əŋki ci ka əndə nəhə tsaata: 'Kə nee ha, makkənə ŋga fəzə ənə nə nyi ka shinə ka slirəbə poo ŋga uudəvəna, amma paa nyi ka dzənə də lapaanə. Ma dānəkwa, burəgi! Agi saaweenə nə ci ka nyi ka ha zabə.' 8 Amma əŋki əndə nəhə tsaatə ka ca: 'Slandana, əntaa ha'ə. Ma wana, unee zəku'i. Ka ənseenə nə nyi ka hanyinə atsakii, kaa nya dāvə kufə. 9 Mbu'u ka poonə inusərə. Madfa pooshi pwayi, arjwa burəgi.' ”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də magwanə minə

10 Ma ka əndə'i uusəra, kə jigunyi Yeesu ka ənji asəkə kuvə də'wa. Waatoo, *uusəra ŋga əpisəka. 11 Ma dāva, tə'i minə da ginaaji ashitə. Kə uugi ki dā fəzə pu'u aji tighəsə da i ginaajikii. Aciiiki paa ki nja mbee ka madətənə, kya kəŋaanə da'i. Wata də məgwanə njii ta wii. 12 Makə nee Yeesu ka ki, wata ca 'wa tə ki. Əŋki ci ka ki, “Yaaya, kə mbə'i hə acii bwaneaku.” 13 Ca dəkəvə ciinəkii agyanətə. Wata kya madətə pii ha'ə, kya kəŋaanə da'i, kya ndzanə dəlanə də Əntanjə.

14 Neenə ŋga gawə ŋga kuvə də'watə ha'ə, wata səkəkii a bəzəgi makə dīi ci uusəra ŋga əpisəkə mbədəpaa Yeesu də miita. Wata gawətə a ba ka ənjitə dāvə, “Tə'i uusəranjinə kuwa ka dā sləna. Aciiiki ha'ə, agi uusəranjiitə dəbee shinuunə ka ənjə a mbədəpaa duunə, əntaa *uusəra ŋga əpisəka.” 15 Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ci, “Una! Də bəra'i asəkəuunə cuuna kərə ka Əntanjə! Taa uusəra ŋga əpisəka, agi pərəpaanə nuunə liinə goonə taa vaməndiinə goonə, una kərə tə tii ka sa ma'inə. Əntaa ha'ə kwa? 16 Aa! Ya miinə shigi agi slikərənə ŋga Ibərəhiima əsa, ənə gwaləgi *Seetanə tə ki fəzə pu'u aji tighəsə, madəbēemə ənjə a

pærɛpaa tɛ ki uusɛra ŋga ɛpisɛkɛ kwa?" * 17 Makɛ bii Yeesu ha'ɛ, wata ayinɛ a kɛsɛgi tɛ ɛnji mbiinaakii patɛ. Amma, ma hara ɛnji pata, kɛ dɛi ka tii ka moodasɛkɛ nɛ manɔgɛmɛ uushi'iitɛ daadɛi ci.

Misaali dɛ manshidɛdɛ slikerɛnɛ

(Mat. 13.31-32; Mar. 4.30-32)

18 Ɖŋki Yeesu ka ɛnja, "Takwa a dzɛgunɛtɛ nyi koonɛ ndzaanɛ ŋga *ŋwanjuunɛ ŋga ɛntanfɛ, nya ba koonɛ sɛtɛ pushashi tii. 19 Ma ŋwanjuunɛ ŋga ɛntanfɛ, kɛ pushashi tii da hi'u iza,† ɛndɛ a ŋgɛrɛ, ca lɛgapaa asɛkɛ tsanaakii. Makɛ givɛ ci, ca gɛrɛ, ca dɛgi ka danza. Wata shinɛ nɛ ɛginyinɛ, tɛya daada kuvatii davɛ."

Misaali dɛ burɛjanɛ

(Mat. 13.33)

20 Yeesu a tsakɛ banɛ, ɛnji ci, "Ma ŋwanjuunɛ ŋga ɛntanfɛ, takwa a dzɛgunɛtɛ nyi koonɛ ndzaanaakii. 21 Kɛ ndzaa ci makɛ burɛjanɛ, minɛ a gwazɛtɛgi dɛ kɛŋwɛ ɛjima makkɛ ŋga ɛmpunɛ. Wata ɛmpunɛkii patɛ a aslɛgi divɛ."

*Da gazhi'waanɛ ŋga dɛmɛgɛrɛnɛ aagi *ŋwanjuunɛ ŋga ɛntanfɛ*

(Mat. 7.13-14,21-23)

22 Ma Yeesu a dzɛ dɛ palɛnɛ aa Urusaliima, kɛ gi ci dasɛkɛ vɛranyinɛ da giwanyinɛ kama kama, ca dzɛ dɛ dzɛgunɛnɛ ka ɛnja. 23 Wata ɛndɛ'i ɛndɛ a lɛgwa ka ci, ɛnji ci, "Slandana, ya sarɛ, ɛnji gi'u na upaa mbɛdɛnɛ nii?" Wata ɛnji Yeesu ka ɛnjitɛ davɛ: 24 "Dɛmɛ gazhi'waanɛ ŋga dɛmɛgɛrɛnɛ ka matya'u makuvɛ. Aci wanyinɛ ca ba koonɛ: bɛzɛ ɛnji ca alɛ rɛgwa ŋga dɛmɛgɛrɛnɛ, amma paa tii na mbee ka dɛmɛgɛrɛnɛ aa dɛvɛ."

25 "Mada kɛ madɛtɛ slanda yi, kɛ pa'ɛgi ci makuvɛ, unɛ noonɛ ɛsɛ, agyɛ nuunɛ, ka ndzarɛnɛ nuunɛ dza makuvɛ agyanɛkii, unɛ ba ka ci: 'Slandaniina, wunɛgi keenɛ makuva.' Ka jikɛvɛnɛ nɛ ci koonɛ dɛ banɛ: 'Ma unɛ, mashiimɛ nyi taa ɛnji mi nuunɛ.' 26 Ma unɛ ɛsa, ka ɛnɛnɛ nuunɛ ka banɛ ka ci: 'Kɛ zhimaamɛ, kɛ sii amɛ ka ha rɛŋwɛ da hɛ. Asɛkɛ vɛranɛ geenɛ ɛsɛ jigunyi hɛ ka ɛnja.' 27 Ma ci ɛsa, ka banɛ nɛ ci koonɛ, 'Kɛ bii nyi koonɛ, mashiimɛ nyi taa ɛnji mi nuunɛ. Dzɛgimɛ abiiki, unɛ patɛ ɛnji daada bwaya uushi'inɛ!' 28 Kadɛ nuuna tuu, unɛ tsɛbɛ linyinɛ, unɛ kɛ nɛe ka dzɛdzɛshi'inuunɛ Ibɛrahiima, Isiyaaku, Yakubu da anabiinɛ patɛ agi ŋwanjuunɛ ŋga ɛntanfɛ. Amma, ma unɛ, kɛ sɛbagi ɛnji tuunɛ aagyɛ. 29 Kadɛ nɛ ɛnjɛ a ma'ya taa dama patɛ agi duuniya ka shine ka zɛmɛ ɛndzanɛ agi ŋwanjuunɛ ŋga ɛntanfɛ. 30 Ma ka uusɛrakii, tɛ'i hara ɛnji agi moodɛba'ɛnyinɛ na ndzaanɛ ka kɛŋwanɛ. Tɛ'i agi ɛnjitɛ ka kɛŋwanɛ ɛsɛ na ndzaanɛ ka moodɛba'ɛnyinɛ."

Wabɛnɛ ŋga Yeesu agyanɛ uudɛpaa slɛnaakii dɛ Urusaliima

31 Ma ka saa'ikii ha'ɛ ɛsɛ, kɛ ɛnchatɛ harii *Farisanyinɛ aabii Yeesu, wata tɛya ba ka ci, "Dzɛgi saaku ganɛ, duu ka ɛndɛ'i ha, acii ŋga'ɛ ka *Hirudusɛ nɛ bɛlɛginɛ tɛ hɛ." 32 Ɖŋki Yeesu ka tii, "Dɛmɛ, bamɛ ka ɛda mitibɛtibɛnɛkii ɔɔ'i, agi lyaakagi ginaajiinɛ nɛ nyi, agi mbɛdɛpaanɛ nɛ nyi dɛ mabɛrɛhɛ ɛnji ɛnshinɛ da doorɛ; ma cifɛdoora, ka uudɛpaanɛ nɛ nyi slɛnaaki. 33 Amma tyasɛ see a dzɛ nyi dɛ dzɛnaaki aakɛŋwa ɛnshinɛ,

* **13:16** 13.16 slikerɛnɛ ŋga Ibɛrahiima: 1.54-55,73; 3.8; 19.9. † **13:19** 13.19 Hi'ukii paleɛ dɛ ɛnshidɛdɛnɛ anɛ hanyinɛ ŋga Guɛɛ. Amma ma wabɛnɛ ŋga Yeesu, agyanɛ ɛndɛ'i slikerɛnɛ pamɛ anɛ hanyinɛ ŋga Isɛrayiila wabi ci. **13:19** 13.19 Ɖzaki. 17.23; Mat. 13.31. **13:21** 13.21 Mat. 13.33. **13:25** 13.25 Mat. 25.11-12. **13:27** 13.27 2 Tim. 2.19. **13:30** 13.30 Mat. 19.30.

dooræ da cifædooræ. Acii madæbeemæ *anabi a ðntæ ka ðndæ'i ha madfaamæ dæ Urusaliima."

Uudænæ nga Yeesu tæ ðnji Urusaliima
(Mat. 23.37-39)

³⁴ "Ya'æ unæ ðnji Urusaliima, unæ ðnji Urusaliima, kæ bææløgyuunæ anabiinæ, kæ kaalatuunæ dæ faariinæ tæ ðnjitæ slækee ðntanfæ koonæ! Taa guci patæ næ nyi agi alæ rægwa nga dzatægine duunæ aabiiki, makæ sætæ ci gyaagya a dzatægi dæ manjeevænætæ aatsatæ. Amma kæ naanagyuunæ furæshi. ³⁵ Aciikii ka ndzaanæ næ *yi nga ðntanfæ gbønjæ yadæ ðndæ davæ. Wanyinæ ca ba koonæ æsæ, pooshi unæ na nee ka nyi ma'æ shanæ, ha'æ mbu'yanæ uuseratæ nuuna ba oo'i: 'Tæ'i barækaanæ ashii ðndætæ shi dæ lømæ nga Slandana!' "

14

*Mbædæpaanæ nga Yeesu dæ mabærhæ ðndæ *uusæra nga æpisæka*

¹ Tæ'i ðndæ'i uusæra nga æpisæka gi Yeesu ka zæma aa ha ðndæ'i gawa agi kurægø nga *Farisanyinæ. Asee, ma ðnjitæ dava, kæ kantsaa tii ginæ ka Yeesu. ² Ma dava, tæ'i ðndæ'i ðndæ gatæ akønfwaciikii dñi shishinækii ma'aslækii. ³ Wata ðnji Yeesu ka maliminæ da Farisanyinæ, "Kæ kapaa bariya gaamæ kaamæ rægwa nga mbædæpaaginæ dæ ðndæ uusæra nga æpisækæ saanii, anii poosha?" ⁴ Amma kæ busægi tii. Wata Yeesu a ngøræ tæ mabærhæ ðndætæ, ca mbædæpaa dæ ci; ca ba ka ci, "Paluu saaku." ⁵ Wata ðnji Yeesu ka tii æsæ, "Yaci tæ'i ðndæ agyuunæ, kæ kulagøræ uuzænaakii taa laakii aasækæ gu'u ma'inæ uusæra nga æpisækæ sanja, paa ci ka dzænæ ka ngiraginæ pii kwa?" ⁶ Mambeemæ tii ka jikænæ ka ci agyanæ ætsa.

Tadæ ha nga ndzaanæ ætæ pooshi mæghærævænækii

⁷ Wata ma nee Yeesu, taadæ njunyi ha nga ndzaanæ næ ðnjinë 'waa'wii ðnji ka zæma. Aciikii dñi Yeesu ka tii misaali dæ banæ: ⁸ "Madfa kæ bii ðnji ka hæ røya, madfa gi hæ, ga ha dzæ ka aalætæ njunyi ha nga ndzaanæ davæ. Acii paa hæ shii, mbu'u tæ'i ðndætæ palee ka hæ dæ mæghærævænæ ætæ bii ðnji ka ci røyætæ. ⁹ ðndætæ bii koonæ røyæ kyakya'æ æsæ a ba ka hæ: 'Madægi gaduu, vii ha nga ndzaanæ ka ðndætæsa!' Madfa kæ dñi ha'æ, ka danæ næ ayinæ tæ hæ nga dzænæ ka ndzaanæ ka ha nga ndzaanæ nga moodæba'ænyinæ. ¹⁰ Amma, madfa kæ bii ðnji ka hæ røya, madfa kæ gi hæ, ndzaanæ ka ha nga ndzaanæ nga moodæba'ænyinæ. Acii madfa kæ shi ðndætæ bii ka hæ røya, ka banæ næ ci ka hæ: 'Guvakya, shiwa, ngiravæ aahanæ.' Ma ætsæ dñya, ka ndzaanæ næ hæ da mæghærævænæaku akønfwacii ðnjitæ cuuna zømæ da tii patæ. ¹¹ Acii taa wu patæ hanætæ naakii na, ka bærapaanæ næ ðnji tæ ci. Taa wu patæ hæætæpaa naakii næ æsæ, ka hanætænæ næ ðnji tæ ci."

Tsaræ nga ðnjitæ dæbee 'wanæ ðnji ka zømæ ðndzanæ

¹² Wata ðnji Yeesu ka ðndætæ 'wii tæ ci ka zømætæ, "Madfa kæ dñi hæ zømæ ka ðnja, ga ha 'waa'wa tæ guviinæku, taa tæ ndzækønushi'inæku, taa tæ duurønyinaaku, taa tæ ðnji gønæ ætæ ka guvayiinæ da hæ. Acii madfa kæ dñi hæ ha'æ, ka mbeenæ næ tii ka 'wanæ tæ hæ natii æsæ, dæ ha'æ ka ænøvæginæ næ tii ka hæ dæ sætæ vii hæ ka tii. ¹³ Amma, madfa kæ dñi hæ ðndzanæ ka ðnja, tæ matægynyinæ da mahuræmæsæ ðnji da midirinæ da muuræfinæ 'wanæku.

¹⁴ Madfa kə dʒii hə ha'ə, ka upaanə nə hə barəkaanə, acii paa tii ka mbeene ka ənəvəginə ka hə də sətə vii hə ka tii. Əntanjə də naakii nə na ənəvəgi ka hə uusərə madətənə ŋga ənji goonja agi maməətə ənja."

Misaali ŋga Yeesu də zəmə əndzanə

(Mat. 22.1-10)

¹⁵ Makə fii əndə'i əndə agi ənjitə ca zəmə da Yeesu wabəətsa, wata əŋki ci ka ci, "Tə'i barəkaanə ashi əndətə na zəmə əndzanə agi *ŋwanjuunə ŋga Əntanjə dʒii!" ¹⁶ Wata Yeesu a ɗa ka tii misaali, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə jīgə əndzanə. Kə bii ci ka bəzə ənji shinə ka zəmə əndzanəkii.

¹⁷ Makə uugi zəmə ɗanə, wata ca ka tə lawaraakii ka 'waa'wyanə tə ənjitə bii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Lawarətə a dzə, əŋki ci: 'Shoomə, acii ma ənə dʒii ci, kə uugi əndzanə dzəgənə!' ¹⁸ Amma, ma tii pata, kə ali tii sə ŋga əsə də ma. Əŋki əndə'i əndə ka lawarətə: 'Ma nya, ci ənə ha'ə iri nyi ha ŋga uuzanə. Kə dəbee əsə nya dzə ka caamatənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ¹⁹ Əŋki əndə'i əsə, 'Ma nya, kə iri nyi lii uuzanə pu'u. Ka təbətənə tə tii nə nyi ka dzənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ²⁰ Əŋki əndə'i əsə: 'Ma nya, ci ənə ha'ə ŋgire nyi minə. Acii kii paa nyi ka mbeene ka dzənə.'

²¹ "Makə ənya lawarətə aasii, wata ca dzəgunəgi uushi'iitə patə ka slandanəkii. Makə fii slandanəkii ha'ə, wata maβətə səkə a ŋgərgəgi tə ci, əŋki ci ka lawaraakii, 'Duu pii pii aasəkə vəranə, ha wiigi'itə rəgwanyinə patə ka aalə ənja. Matəgunyinə da mahurəməsə ənji da muurəfinə da midirinə patə, ha ba ka tii, təya shi.' ²² Makə dʒii lawarətə ha'ə, ca ənya, əŋki ci ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə ɗatə nyi sətə bii hə, amma kə mbəɗaanə ha ŋga ndzaanə.' ²³ Wata əŋki slandanəkii ka lawarətə: 'Duu aas ba'a vəranə, nə'u u rəgwa bilinə, ha pwaakya ənji kaa təya shi aa haki aasii, kaa yaaki a tsəkwa. ²⁴ Wanyinə ca ba koonə, ma agi ənjitə 'watəgi nyi ba ka tii shinə ka zəma, taa əndə rəŋwə pooshi na upaa rəgwa ŋga zəmə əndzanə gaki asii.' "

Makə sətə dəbee əndə a nə'u tə Yeesu

(Mat. 10.37-38)

²⁵ Ma ka əndə'i uusərə, kə gi Yeesu də wiigi'inə. Nə'unə nə dabaala tə ci. Wata ca zə'ugi aadəβitii, əŋki ci ka tii, ²⁶ "Taa wu patə ca shi aabiiki, wa ca uudə tə nyi palee ka dʒii, palee ka məci, palee ka minaakii, palee ka manjeevənaakii, palee ka ndzəkəŋushi'inəkii uuji ŋguyirənə da makinəkii patə. Wa ca uudə tə nyi əsə palee ka əpinaakii. Madfa pooshi ha'ə, paa ci ka mbeene ka ndzaanə ka lawaraaki. ²⁷ Taa wu nə əndətə manjəgəmə ənfwaakii ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi, paa ci ka mbeene ka ndzaanə ka lawaraaki.

²⁸ "Madfa tə'i əndə'i əndə agyuunə mwayi ghənə maduunə kuva, ka ndzaanə nə ci zəkui, ca ɗa lisaafə ŋga sətə nii kəya zagi, kaa ca nəhee madfa kə mbu'i kwabaakii bahə uudəpaa də slənətsa. ²⁹ Madfa paa ci dʒii ha'ə, madfa kə mbukəpaa ci, mbu'u taa paa ci na mbee ka uudəpaa ghənə kuvəkii. Maa kə dʒii ha'ə makə ətsa, taa wu nee ka ci patə, ka ŋusənə nə ci tə ci. ³⁰ ca ba: 'Ya əndəna, kə gwanə ci ka ghənə kuva, amma kə təkuree ci ka uudəpaa slənəkii!'

³¹ "Ha'ə əsə madfa tə'i ŋwanjwə da ənji dəbu'u pu'u, ca dzə ka panə da əndə'i ŋwanja, ka ənəginə nə ci zəkui, ca kaala hiima, kaa ca fatə ashikii madfa ka mbeene nə ci ka hwaməpaanə tə əndə mbiinaakii ətə

da ɛnji dɔbu'u pupusɔrɔ. ³² Madɔ, ma ca kaala hiima, paa ci na mbee, ka slɔkeenɔ nɔ ci ka ɛnjaakii aabii ɛndɔ'i nwanjutɔ, tii ma'ɔ dzadɔ dzadɔ. Waatoo, kaa ca alɔ hadatɔginɔ ahadatii. ³³ Ha'ɔ dɔi ɔsɔ, taa wu agyuunɔ, madɔ paa ci bwasee ka uushi'inaakii patɔ, paa ci ka mbeenɔ ka ndzaanɔ ka lawaraaki."

Zhatanɔ ɛtɔ pooshi ka nafanɔ
(Mat. 5.13; Mar. 9.50)

³⁴ "Kɔ shii unɔ oo'i, nɔnyi uushi nɔ zhatanɔ. Amma, madɔ kɔ lɔvɔgi zhatanɔ saakii, pooshi ɛnji ka mbeenɔ ka ɛnɔtɔginɔ njamɔ njamɔ ma'ɔ. ³⁵ Pooshi zhatanɔkii ka nafanɔ ka dzɔgɔ dɔ ha, pooshi kuba davɔ ɔsɔ. Wata vugɔdɔginɔ vugɔdɔginɔ ɛnji. Ma ɛndɔtɔ dɔ liminɔ nɔga fanɔ, wa ca fa."

15

Misaali dɔ baga ɛtɔ zagi
(Mat. 18.12-14)

¹ Yoo, kɔ ɛncahɔ *ɛnji luu tsɔka da ma'waslyakɔ ɛnji patɔ aabii Yeesu ka fa sɔtɔ cii kɔya ba. ² Asee agi dzɔnɔ nɔ *Farisanyinɔ da maliminɔ dɔ nɔnɔnɔnɔ, tɔya ba, "ɛndɔtɔ uura, ka mi sanɔ cii kɔya luu ma'waslyakɔ ɛnji, ca adɔ ka ha rɔnjwɔ da tɔya?" ³ Wata Yeesu a dɔ ka tii misaali, ɛnki ci, ⁴ "Yaci tɔ'i ɛndɔ agyuunɔ da bagiinaakii gya'ɔ, wata rɔnjwɔ agitii a zagi, iitɔ danɔkɔya? Ka bwaseenɔ nɔ ci ka harakii ɛtɔ ɛlinɔ pu'unɔ aji ɛlinɔ ka zɔmɔnɔ, ca dzɔ ka aalɔ tɔ ɛtɔ rɔnjwɔ see maa nee ci. ⁵ Madɔ kɔ lapaa ci bagata, ka dɔanɔ nɔ ci moodasɔka, ka nɔgiravɔnɔ nɔ ci aatsa uurakii, ca pyalyagi aasii. ⁶ Madɔ kɔ mbu'ya ci aasii, ka 'waa'watɔnɔ nɔ ci tɔ guviinɔkii da guvayiinaakii, ka banɔ nɔ ci ka tii oo'i: "Daamɔ ka nyi moodasɔka, acii ma bakaaki ɛtɔ shi a zagi, kɔ nee nyi!" ⁷ Wanyinɔ ca ba koonɔ: ha'ɔ ɔsɔ nɔ ɛntanɔfɔ da malaa'ikanyinɔ dadagyɔ. Madɔ kɔ baa ma'waslyakɔ ɛndɔ rɔnjwɔ ka ɛntanɔfɔ, ka dɔanɔ nɔ tii moodasɔkɔ putaakii, palee ka putɔ nɔga ɛnji ɛlinɔ pu'unɔ aji ɛlinɔ ɛtɔ ca 'wa natii nɔ dɔ ɛnji goonɔga; waatoo, ma nɔ tii ka bana, pooshi uushi ci tɔya baa ka ɛntanɔfɔ ka putakii."

Misaali dɔ kwaba ɛtɔ zagi

⁸ "Yaci tɔ'i minɔ da kwabatɔ *hwaslɔ pu'wa, kɔ nɔgirɔ hwaslɔ rɔnjwɔ agikii, kɔ zagi, iitɔ danɔta? Paa ki ka kavɔ gunɔ aasɔkɔ garɔkuwa, kya taasɔgi kuva, kya aalɔ dɔ samɔ, kaa kya nɔhee kwa? ⁹ Madɔ kɔ lapaa ki kwabakii, ka 'waa'watɔnɔ nɔ ki guviinɔtɔ da guvayinatɔ, ka banɔ nɔ ki ka tii oo'i: "Daamɔ ka nyi moodasɔka, acii ma kwabaaki ɛtɔ sha zagi, kɔ nee nyi!" ¹⁰ Wanyinɔ ca ba koonɔ: ha'ɔ makɔ ɛtsɔ ɛsɔ nɔ malaa'ikanyinɔ nɔga ɛntanɔfɔ. Madɔ kɔ baa ma'waslyakɔ ɛndɔ rɔnjwɔ ka ɛntanɔfɔ, ka dɔanɔ nɔ tii moodasɔkɔ ka shanɔ."

Misaali dɔ uuzɔnɔ ɛtɔ zii

¹¹ ɛnki Yeesu ɔsɔ, "Tɔ'i ɛndɔ'i ɛndɔ sha dɔi da uuji nɔguyirɔnaakii bɔra'i. ¹² ɛnki daranɔ ka dɔi: 'Daada, vii ka nyi gyafalaaki agi sɔ nɔga zɔmɔ dɔ yaaku.' Wata dɔsɔnɔtɔi a nɔgɔrɔ uushi'inaakii, ca tɔkɛe bɔra'i, ca nɔgɔrɔ rɔnjwɔ, ca vii ka darata.

¹³ "Ma baanɔ moonɔ, daratɔ a tsɔkɔtɔ uushi'inaakii patɔ, ca dɔrɔmagi, ca palɔnɔgi da i kwabakii ka madzadɔ hanyinɔ. Ma dɔva, kɔ ndzaa ci

ka dā uura saawanē, kē zagi kwabata. ¹⁴ Ma ətəə uudəpaa ci zamagi dē kwabatə patə ha'ə, wata kē kulii məza madəfənə gatə dē vərə. Wata kē ənəpaa ci ka ghəəlinə. ¹⁵ Ca madə, ca dzə, ca gi'i ətəə'i ətəə davə gatə dē vərə ka alə sləna. ətəətə a ba ka ci dzənə aa bilə ka gərə dagəlinə. ¹⁶ Kē mwayi ci zəmə nḡa dagəlinə kaa ca əburə gyadə, amma taa zəməkii pooshi ənji nja vii ka ci.

¹⁷ "Wata ca gwanə ka buurənə agyanə mandzaa tē ci. Ənki ci ka naakii na: 'Yoo, nḡaanḡa'ə nē zəmə ga daadə asii ta'a! Ənji slənə nḡa daadə patə, aḡi zəmənə nē tii, ha'ə ca mbədaanə aciiiii. Amma wanyinə ka ətənə ganə acii madəfənə. ¹⁸ A ətəə nyi saaki aa ha daadə, kaa nya dzə ka banə ka ci, Daada, kē dii nyi 'waslyakəənə ka ətəntəfə da i ka hē patə. ¹⁹ Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tē nyi dē uuzənaaku ma'ə. Ma dānəkwa, əsuu tē nyi makə sətə cii kwa əsə tē ənji slənaaku.' ²⁰ Makə uudəpaa ci dātə hiimatsə ha'ə, wata ca madə, ca nḡərə rəḡwa aa ha dii.

"Ma ətə ci ma'ə dzadə da yi gi'u, kē nee dii ka ci. Dii a nəhə tē ci tēgugunə. Ca huyipaa ka ḡunyanə da ci a rəḡwa. Ca luu tē ci, ca fuudəḡi tē ci pya'ə pya'ə a ədzəməkii. ²¹ Ənki uuzətə ka dii: 'Daada, kē dii nyi 'waslyakəənə ka ətəntəfə da i ka hē patə. Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tē nyi dē uuzənaaku ma'ə.' ²² Amma ənki dii ka lyawarənaakii: 'Huyipaamə aasii, nḡiramə kəjeerənə ətə palee dē dagwaanə, una kavə ka ci aashikii. Nḡiramə sē nḡa ciinə, una nḡavə ka ci. Nḡiramə bibinə əsə, una nḡaanḡavə ka ci. ²³ Əshamə masəbərə la, lagimə uurakii kaa ətjə a dzəḡə ətədzanə, ama zəmə, ama dā moodasəka. ²⁴ Acii kē nee nyi, ma uuzənaaki ətə, makə kē shi ca ətjə, amma waanə ətəshinə. Kē shi ca zii, amma wanyinə kē nee ka ci.' Wata təya gwanə ka dā moodasəka.

²⁵ "Ma sa'ikii, dē bilə ama uuzənə nē ḡawə uuzənə nḡa ətəətə. Ma ca shi aasii, makə mbu'ya ci kədəhə da ya, ma ca fa, dzaadzanə nē ətjə uushi'inə, udzənə nē ətjə. ²⁶ Wata ca 'watə ətəə'i lawara, kaa ca ləḡwa a makii taa mi ci ətjə a dā ha'ə. ²⁷ Ənki lawarətə ka ci: 'Ndzəkəḡu ətəya, kē bilə duu masəbərə la, acii kē nee ci, jamə ətəya uuzənaakii.' ²⁸ Wata ḡawə uuzətə a bəzəḡi səkə. Ca naanagi ka dəmənə aasii. Shiginə nē dii, ca puutə tē ci kaa ca dəməḡərə aasii. ²⁹ Amma ətjə ḡawə uuzətə ka dii: 'Tsaamuu, kē fəzhi nyi nḡaanḡa'ə ka slənənə ka hē, mashimə nya naanii ka dā ka hē sətə mwayi hē. Amma, ma ka nya, mashimə ha vii taa uundzə əhwə kaa nya dā keenə dē ətədzanə da ḡuviinəki. ³⁰ Amma, tsaamuu, makə shi uuzənaaku ətə zamagi dē ḡənaaku ka tii da badawiinə nḡa makinə, la ḡbavə bilə hē ka ci.' ³¹ Wata ətjə dii ka ci: 'Uuzənaakii, taa ḡuci patə aḡiiki nē hē. Uushi'inaaki patə əsə, naaku nē ci. ³² Kē dəbēə ama dzəḡə ətədzanə, ama dā moodasəka. Acii ma ndzəkəḡu ətə, kē nee nyi, makə kē shi ca ətjə, amma waanə ətəshinə. Kē shi ca zii, amma wanyinə kē nee ka ci.' "

16

Misaali də masəkurə lawara

¹ Ənki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Tə'i ətəə'i ətəə ḡəna sha dii da lawaraakii. Kē ba'avə ci uushi'inaakii ka lawarətə. Ma ka ətəə'i uusərə, shinə nē ətjə ka banə ka ci oo'i: 'Aḡi saaweenə nē lawaraaku ka ḡənaaku.'

² Wata 'wanə nē slədanəkii tē lawarətə, ətjə ci ka ci: 'Mi tuu cii kya fa ətjə a ba ashikwa? Datə ka nyi lisaafə nḡa slənaaku dii, acii ma ha, paa

hø ka ndzaanø ka lawaraaki ma'ø.' ³ Wata lawarøtø a kaala hiima: 'Ya makø waanø slandanøki ka ngørøgi slønø aciiki øna, iitø ðanøkya? Wiina, uuzanø, paa nya mbee. Kediinø øsø, ka ðanø nø ayinø tø nyi. ⁴ Yawaa, kø shii nyi sændø nii kya ða, kaa ønjø a luu tø nyi aa hatii aasii mada kø ngørøgi slandanøki slønø aciiki.'

⁵ "Wata ca 'waa'watø tø ønjitø ci slandanøkii a nø'u tø tii dømønø dø røjwø røjwø. Øjki ci ka øndøtø 'watøgi mbu'yanø: 'Iitø ci slandanøki a nø'u tø hø dømønø?' ⁶ Øjki øndøta: 'Garøwa jga maarø gya'a cii køya nø'u tø nyi.' Øjki lawarøtø ka ci: 'Wiinø løkaløkatø jga dømøøtø atsaku. Ndzaanø, naahøtø garøwa tufø pu'unø tsakø tsakø.' ⁷ Ma daba'ækii øsa, øjki ci ka øndø'i øndøta: 'Ya hø øsa, iitø cii køya nø'u tø hø dømønø?' Øjki øndøta: 'Buhø jga aløkamaara gya'a tufø cii køya nø'u tø nyi.' Øjki lawarøtø ka ci: 'Wiinø løkaløkatø jga dømøøtø atsaku. Naahøtø buhø gya'a ønfwadø.'

⁸ "Kø kuyirii slandanøkii tø lawarøtø pooshi nja slønø dø røgwakii, makø kø slønyi ci dø sækura. Ha'ø nø ønjitø ngørøgi slønø uushi'inø jga *duuniya tø tii. Ma tøya, agi sækurønø nø tii agi ða uushi'inatii. Amma ma ønjitø agi børanø, pooshi tii ka kavø hiimatii aakøjwa dø sækurø ha'ø.

⁹ "Ma nyi øsa, wanyinø ca ba koonø: ngørøømø gøna goonø, zamagimø koonø upaa dø guviinø. Maa kø ðii ha'ø, mada kø uudøgi gøna, ka luunø nø ønji tuunø asii ga øntanfø. ¹⁰ Taa wu baarii goongaanø agi uundzø slønø, ka mbeenø nø ønji ka ba'avø madiigørø slønønyinø aaciikii. Taa wu pooshi baarii goongaanø agi uundzø slønø, taa madiigørø slønønyinø ba'avø ønji aaciikii øsø, paa ci ka mbeenø ka ða goongaanø agikii. ¹¹ Yaci ha'ø makø øtsø øsø, mada maslønøgimuunø dø goongaanø dø gøandø upaa unø agi *duuniya, iitø mbeenø ønji ka ba'avø koonø tø tantanyitø uushi'inø ðiya? ¹² Yaci maslønøgimuunø dø goongaanø dø sètø øntaa noonø øsø, wu na mbee ka vii koonø noonø sègoonø ðiya?

¹³ "Pooshi mava øtø ca mbee ka slønøtønø ka slanjiinø børa'i. Ka kaareenø nø ci ka øndø'i øndø, ca uudø tø øndø'i ønda. Ka gadeenø nø ci ka øndø'i øndø, ca ushapaa tø øndø'i ønda. Pooshi røgwa jga paslønø tø øntanfø, unø kø kavø nuunø ka alø gøna."

Hara wabønø jga Yeesu

(Mat. 11.12-13; 5.31-32; Mar. 10.11-12)

¹⁴ Fanø jga *Farisanyinø ha'ø, makø ðii ci jga'ø ka tii nø gøna, wata tøya njusøgi tø Yeesu. ¹⁵ Øjki Yeesu ka tii, "Ma unø ðøya, kø ndzaa unø ka ønjitø ca ðeegi ka natii nø makø ønji goongaa akøjwacii ønja. Amma kø shii øntanfø sètø a ødzømuunø. Ajijinø ka øntanfø nø sètø ci ønjø a nee makø maduunø uushi.

¹⁶ "Ma bariya jga Muusa da wabønø jga anabiinø, kø slønyi døjø ka saa'itø shigi Yoohana øndø ða bapøtisøma. Agi zamanaakii 'watøgi ønji waaza Nunyi Habara agyanø njwanjuunø jga øntanfø. Taa wu patø øsø, kø cinø ci dø ngeerønø kaa ca upaa dømønø aagi njwanjuunøkii. ¹⁷ Gøðø uudønø jga duuniya dø ngufønø acii piriuhuginø jga uushi gi'u agi bariya.

¹⁸ "Mada kø lakøgi øndø minaakii, ca ngørø øndø'i, kø ðii ci aløhiinø øtsa. Mada kø njgirø øndø tø miitø lakøgi ngurii øsø, aløhiinø nø ci ka ðana."

Misaali dø øndø gøna da Lazarusø

19 “Tə'i əndə'i əndə gəna sha dīi. Kə kaalii ci makudə kudə kəjeerənyinə ətə dīi dərəkii ndalə. Taa guci patə agi wahə nji ci. 20 Tə'i maagha əsə dīi ləməkii Lazarusə. A ma kuvə ga əndə gənatə njii kəya ndzaanə. Shishinəkii patə, uyiginə. 21 Kə mwayi ci dəəmə murəmurinə n̄ga dafəətə ca kwaala aanə ha n̄ga adənə n̄ga əndə gənata, kaa ca adə. Ədiinə maa, təya dzə də na'ə uyigiitə ashikii.

22 “Makə əŋki maaghata, wata malaa'ikanyinə a n̄gərətə tə ci, təya kərəgi tə ci aadəgyə aabii Ibərahiima, asii ga Əntanjə. Əntənə n̄ga əndə gənatə naakii, wata ənjə a n̄gədfəgi tə ci. 23 Aagi gutə sunwə gi ci, ca sa cibə ka shanjə. Ma madəenəkii ka ginəkəya, ma n̄ee ca, waatə Ibərahiima, a purəŋakii nə Lazarusə. 24 Wata ca n̄gəree ka uurakii, əŋki ci: ‘Daadə Ibərahiima, nəhuu təgugunaaki. Bawə ka Lazarusə, wa ca cimwacii ma'inə a ma gislə kaa ca shi ka dafəvənə ka nyi a ganaki, kaa nya upaa shiwunə. Acii agi cibənə nə nyi ganə agi guuna.’ 25 Amma əŋki Ibərahiima ka ci: ‘Uuzənaakya, a buurətə hə oo'i, kə shi ha upaa shiwunə hə ma'ə agi duuniya. Ma Lazarusə əsa, agi n̄gəra'wə nji ci. Amma, ma ənə dīi ca, ma ganə, ka maka ma'yanə nə ci. Ma hə əsə, agi cibənə nə hə. 26 Danəkii ha'ə maa, tə'i maduunə n̄gurənyinə ahadaamə. Acii, taa ənjitə ca moo madənə daganə ka dzənə aa hoonə, paa tii ka mbeənə. Pooshi ənji ka mbeənə əsə ka ma'yanə ka hatsə dīi hə davə ka shinə aadə heenə.’ 27 Wata əŋki əndə gənatə ka Ibərahiima: ‘Tuutəta'ə, Daadə, makə ha'ə dīi əna, sləkee ka Lazarusə aa ha daadə aasii. 28 Tə'i ndzəkəŋjushi'inəki tufə. Wa ca dzə ka wabənə ka tii, acii ga təya shi aa hanə natii əsə, ka ha n̄ga cibənə.’ 29 Əŋki Ibərahiima ka ci: ‘Ma ndzəkəŋjushi'inəku, agi fanə nə tii bariya n̄ga Muusa da wabənə n̄ga anabiinə. Wa təya nə'utə sətə bii tii.’ 30 Əŋki əndə gənatə əsə: ‘Daadə Ibərahiima, pooshi dīi; amma, madə əndətə sha əŋki gi ka wabənə ka tii, ka baanə nə tii ka Əntanjə.’ 31 Amma əŋki Ibərahiima: ‘Madə pooshi tii nə'utə bariya n̄ga Muusa da wabənə n̄ga anabiinə, taa əndətə madətə agi maməətə ənji gi ka wabənə ka tii, paa tii ka baanə ka Əntanjə.’ ”

17

Wabənə n̄ga Yeesu agyanə 'waslyakəənə da gi'inə tə Əntanjə (Mat. 18.6-7,21-22; Mar. 9.42)

1 Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Taa guci patə, tə'i uushi'inə ətə ca dəəməgərə də ənji aagi dāada 'waslyakəənə. Amma agi n̄gəra'wə nə əndətə ca kavə əndə ka pu'unə. 2 Madə kə kavə ci tə əndə rəŋwə agi ənjinə ushapaa *duuniya tə tii ka dā 'waslyakəənə, ma sətə na upaa tə ci, gədfə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də n̄ga'əənə, ənjə a kagərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. 3 Nəhəmə noonə na!

“Madə kə dīi əndə nə'unə makə hə 'waslyakəənə, wabuu ka ci. Madə kə baa ci, tifyagi ka ci. 4 Taa kə kyawəri ci ka dānə də hə bwayakii mədfəfə agi uusəra, madə ca dzə də shinə ka banə ka hə oo'i: ‘Kə baa nyi ka hə’, ga ha kəsəpaa tə ci a ədzəməku.”

5 Fanə n̄ga masləkee ənji ha'ə, əŋki tii ka Slandana, “Tsakuu keenə n̄geerənə n̄ga gi'inə tə hə.” 6 Əŋki ci ka tii, “Maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza,* kadə ka mbeənə nuunə ka banə ka baratsa: ‘Mbuduu, duu n̄gubəpaa naaku nə agi uunəva’, ca luuvə koonə əsə.”

16:29 16.29 2 Tim. 3.16. 17:5 17.5 6.13. * 17:6 17.6 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə n̄ga Gudə. Amma ma wabənə n̄ga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə n̄ga Isərayiilla wabi ci. 17:6 17.6 Mat. 13.31; 21.21; Mar. 11.23.

Slənə ŋga lawara

⁷ “Yaci tə'i əndə agyuunə gi lawaraakii aa bilə ka uuzanə taa ka gəranə, ya madfa nee ci ka ci, ca shi də bilə, ka banə nə ci ka ci oo'i: 'Palyəgi tsakə tsakə, ndzaruu adənə' nii? ⁸ Poosha. Amma ka banə nə ci ka ci: 'Tasəkapaə ka nyi adənə zəku'i, zə'wee ka kəjeerənaaku, kaa ha dfa ka nyi slənə saa'itə cii kya adə, nya sa. Ma daba'əkii, ka mbeenə nə hə ka adənə naaku, ha sa.' ⁹ Kə kuyirii ci tə lawaraakii puta slənətə ci ka ci sətə bii ci ətsə nii? ¹⁰ Ha'ə nuunə noonə əsə. Madfa kə datuunə patənə ŋga sətə bii Əntanfə koonə, šiimə oo'i, wata *lyawarənə nuunə. Ma sətə dui una, sətə dəbee una dfa.”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji uyikuzənə pu'u

¹¹ Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, anə ribinə ŋga hanyinə ŋga *Samariya da hanyinə ŋga Galili pitəgi ci. ¹² Ma ətsə kaa ca mbu'u aasəkə əndə'i vəranə ha'ə, wata ənji uyikuzənə pu'u a shi ka guŋunə da ci. Təya kəŋaanə dzadə gi'u da ci, ¹³ təya ŋgəree ka uuratii, əŋki tii, “Yeesu, Dəsəniinə, nəhuu təgunuunə geenə!” ¹⁴ Neenə ŋga Yeesu ka tii, əŋki ci, “Ma dfaunuuna, dəmə ka baarii noonə nə ka limanyinə.” Ma tii ka ha ŋga dzənə, wata ma nee tii, kə mbə'i tii.

¹⁵ Neenatii kə mbə'i tii, wata əndə rəŋwə agitii a ənyatə aaba'a, ca dzə də dələnə də Əntanfə də ŋgeerənə. ¹⁶ Ca kulagi atsaə sədə Yeesu, ca kuyirii tə ci. Asee, ma əndəta, əndə Samariya nə ci. ¹⁷ Wata Yeesu a ləgwa, əŋki ci, “Əntaa ənjitə pu'u patə mbə'ya? Aa maatiinə hara ənjinə əliŋə dīya? ¹⁸ Iitə dīi da pooshi əndə shi ka dələnə də Əntanfə madaamə m'u'umətsa?” ¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Madətə, duu saaku aasii. Kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi.”

Da ŋwanjuunə ŋga Əntanfə (Mat. 24.23-28,37-41)

²⁰ Kə ləguyi harii *Farisanyinə a ma Yeesu taa guci nə Əntanfə a dfa ŋwanjuunaakii agyanə ənja. Əŋki Yeesu ka tii, “Ma dfa ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, pooshi ndzaanə makə sətə ci ənjə a nəhee də ginə. ²¹ Pooshi ənji ka mbeenə ka banə oo'i: 'Tsaamuu, wiinə ganə', taa: 'Wiitə gatə ha'ə.' Acii ma nə dīi ca, kə uugi ŋwanjuunə ŋga Əntanfə ndzaanə ahadoonə.”

²² Wata əŋki ci ka lyawarənaakii, “Kadə nə saa'i a dfa. Madfa kə dīi saa'ikii, kadə nuuna moo neenə ka *Uuzənə ŋga ənda, taa wata uusəra rəŋwə. Amma paa unə ka neenə ka ci. ²³ Ka banə nə ənji koonə: 'Ganə nə ci', taa: 'Gatə ha'ə nə ci.' Ma dfaunuuna, goona dzə, goona nə'u tə tii shanə. ²⁴ Acii makə sətə ci pyapidənə ŋga vənə a bərəgi səkəntanfə taa dama patə, ha'ə nə Uuzənə ŋga əndə a ndzaanə ka uusəraakii paŋgəranə a babara. ²⁵ Amma see a cibə ci ka shanə dərəva zəku'i, ənji ŋga zamanənə a kaaree ka ci əsə.

²⁶ “Makə sətə sha dīi tə ənji agi zamana ŋga Nuuhu, ha'ə na dfa uusəratə nə Uuzənə ŋga əndə a shi. ²⁷ Ma agi zamana ŋga Nuuhu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ŋguyirənə da makinə a ŋgəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. Wata shinə nə mar'i tuufaənə, ca naanə ka duuniya, ca zamagi də ənjitə patə. ²⁸ Kadə na dfa əsə makə agi zamana ŋga *Luudu. Ma agi zamana ŋga Luudu, kə

17:10 17.10 1 Koor. 9.16-17. **17:12** 17.12 Leew. 13.46. **17:14** 17.14 Leew. 14.2-32; Mat. 8.4; Mar. 1.44; Luka 5.14. **17:16** 17.16 10.33. **17:19** 17.19 Mat. 9.22. **17:21** 17.21 11.2,20; Mat. 12.28. **17:22** 17.22-24 21.7-24. **17:23** 17.23-24 Mat. 24.23-25; Mar. 13.21-23. **17:25** 17.25 9.21-22.

nji ɛnjɛ a zɛmɛ, ɛnjɛ a saasa, kɛ nji ɛnjɛ a ɔa fiiriinɛ, kɛ nji ɛnjɛ a laaga uushi'inɛ, kɛ nji ɛnjɛ a ghɛnɛ yinyinɛ. ²⁹ Amma, ma uusɛratɛ shigi Luudu dɛ *Sadooma, kɛ bujikaanɛ gunɛ dadagyɛ da baruuda aagyɛnɛ ɛnjitɛ ɛnɛgi davɛ dɛ Sadooma. Wata dza'ɛ kɛ zagi ɛnji davɛ. ³⁰ Ha'ɛ makɛ ɛtsɛ ɛsɛ na ɔa uusɛratɛ nɛ Uuzɛnɛ nɛa ɛndɛ a jiga.

³¹ "Ma uusɛrakɛya, ma ɛndɛtɛ anɛ kuvaakii da uushi'inaakii a kumu, wa ca jimagɛrɛ, ca huyi, ga ca dɛmɛ aa kumu ka fɛdɛɛnɛ uushi'inaakii. Ma ɛndɛtɛ dɛ bilɛ ɛsɛ, wa ca huyi, ga ca ɛnɛ aasii. ³² Buurɛtɛmɛ haala nɛa minɛ nɛa Luudu! ³³ Taa wu patɛ ca ɔa gazhi'waanɛ nɛa luupaa ɛpinaakii, ka ɛteenɛ nɛ ci ka ɛpinɛkii. Amma taa wu patɛ ɛtee ka ɛpinaakii, ci na luupaa ɛpinaakii. ³⁴ Wanyinɛ ca ba koonɛ: ma ka uusɛrakii davɛdɛ, ka baanɛ nɛ ɛnji bɛra'i ka ɛdzɛ rɛjwɛ, ka nɛgɛrɛginɛ nɛ ɛnji ɛndɛ'i ɛndɛ, ɛnjɛ a bwasee ka ɛndɛ'i ɛndɛ. ³⁵ Ka dzɛnɛ nɛ makinɛ bɛra'i ka ɛdɛnɛ ka tɛjwɛ rɛjwɛ; ka nɛgɛrɛginɛ nɛ ɛnji ɛndɛ'i minɛ, ɛnjɛ a bwasee ka ɛndɛ'i. [³⁶ Ka dzɛnɛ nɛ nɛguyirɛnɛ bɛra'i aasɛkɛ rɛ ka uuzanɛ; ka nɛgɛrɛginɛ nɛ ɛnji ɛndɛ'i ɛndɛ, ɛnjɛ a bwasee ka ɛndɛ'i ɛndɛ."] ³⁷ Wata ɛnji lyawarɛnaakii ka Yeesu, "Da ɔa, Slandana, nɛ ɛtsɛ ha'ɛ a ɔa?" ɛnjɛ Yeesu ka tii, "Ka hatɛ dɛi mantɛ uushi patɛ, davɛ dzanɛ kadɛguyinɛ dɛ na."

18

Misaali dɛ mitɛ mooryafinɛ da bwaya mala gɛjwanɛ

¹ Wata Yeesu a ɔa ka lyawarɛnaakii misaali ka baariiginɛ ka tii oo'i, kɛ dɛbɛɛ tɛya ɔa dɛ'wa taa guci patɛ, ga tɛya zaarɛ shanjɛ. ² ɛnjɛ ci, "Tɛ'i mala gɛjwanɛ sha dɛi asɛkɛ ɛndɛ'i vɛranɛ. Paa ci ka nɛgwalɛnɛ tɛ ɛntanjfɛ, agi ushapaanɛ nɛ ci ɛnja. ³ Tɛ'i mitɛ mooryafinɛ davɛ gatɛ dɛ vɛra ɛsɛ. Agi dzɛnɛ nɛ ki dɛ shinɛ aa hakii ka banɛ ka ci: 'Jikɛvɛ keenɛ ahadɛenɛ da ɛndɛ mbiinaaki.' ⁴ Amma dzɛnɛ nɛ mala gɛjwaatɛ dɛ naanaginɛ, kɛ ta'avɛ ci dɛrɛva ka ɔanɛ ka ki ha'ɛ. Ma daba'ɛkii ɛnjɛ ci dɛ sɛkɛkii: 'Taa nɛgahi paa nyi ka nɛgwalɛnɛ tɛ ɛntanjfɛ shanjɛ, agi ushapaanɛ nɛ nyi ɛnji ɛsɛ, ⁵ patɛ da ha'ɛ, makɛ kɛ uugi nyi zaaranɛ acii haalatɛ, ka ɔanɛ nɛ nyi ka ki gɛjwaatsa. Mada madamɛ nyi ka ki gɛjwaatsa, kadɛ nɛ ta ɛnvutɛ tɛ nyi.' "

⁶ Slandanɛ a tsakɛ banɛ, ɛnjɛ ci, "Famɛ dɛi sɛtɛ bii bwaya mala gɛjwaatsa. ⁷ Ya ɛntanjfwa, paa ci ka tsakɛnɛ tɛ matadɛ ɛnjaakii kwa? Acii ma tɛya, agi tuunɛ nɛ tii ka ci vɛdɛ da uusɛra kaa ca tsakɛ tɛ tii. Kɛ shii nyi, pii tsakɛnɛkii tɛ tii. ⁸ Wanyinɛ ca ba koonɛ: ka viinɛ nɛ ci ma'inɛ ka ɛnji mbiinatii. Patɛ da ha'ɛ, mada kɛ shi *Uuzɛnɛ nɛa ɛnda, ka lapaanɛ nɛ ci ɛnjitɛ gi'i tɛ ɛntanjfɛ ma'ɛ nii?"

Misaali dɛ Farisa da ɛndɛ luu tsɛka

⁹ Agi nɛheɛnɛ nɛ hara ɛnji ka natii nɛ makɛ ɛnji goonga, tɛya bɛrapaa tɛ patɛnɛ nɛa ɛnja. Ka tsaratii dɛi Yeesu misaalina, ɛnjɛ ci: ¹⁰ "Tɛ'i ɛnji bɛra'i gi aasɛkɛ *yi nɛa ɛntanjfɛ ka ɔa dɛ'wa. Farisa nɛ ɛndɛ'i ɛnda, ɛndɛ luu tsɛka nɛ ɛndɛ'i ɛnda. ¹¹ Ma Farisata, kɛ gi ci, ca kɛjaanɛ, ca ɔa dɛ'wa dasɛkɛ ɛdzɛmɛkii, ɛnjɛ ci: 'ɛntanjfɛ, kɛ kuyirii nyi tɛ hɛ, acii ma nya, paa nyi ndzaanɛ makɛ nɛa hara ɛnji, waatoo mahiirɛnɛ, mɛza ɛnja, ɛnji ɔa alɛhiinɛ. Kɛ kuyirii nyi tɛ hɛ ɛsɛ makɛ dɛi ci, ma nya, paa nyi ndzaanɛ

makə əndə luu tsəkətsa. ¹² Agi dfa suumaya nə nyi bəra'i agi luuma; agi viinə nə nyi zaka n̄ga sətə cii kya upaa patə əsə.' ¹³ Amma ma əndə luu tsəkətə naakii, makə gi ci, daba'ə hara ənji kənaanə ci, acii kə n̄gwaləgi ci ka mādēe taa ka ginəkii aadūgyə. Wata ciinəkii pukəvə ci dəkə agyanəkii, əŋki ci, "Ya'ə Əntanfə, nəhuu tagugunaaki, nyi ənə ma'waslyakə ənda."

¹⁴ "Wanyinə ca ba koonə: ma gi əndətə aasiya, Əntanfə kə tifyagi tə ci. Amma, ma Farisata, pooshi Əntanfə tifyagi tə ci. Acii taa wu patə hanjətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Amma taa wu patə hətəpaa naakii na, ka hanjətənə nə ənji tə ci."

Daanə barəkaanə n̄ga Yeesu ka uuji manjeevənə

(Mat. 19.13-15; Mar. 10.13-16)

¹⁵ Yoo, kə kyaara ənji ka Yeesu i idənə manjeevənə kaa ca dfaanə ciinə n̄ga barəkaanə aanətii. Neenə n̄ga lyawarənaakii ha'ə, wata təya ndzanə laala n̄guruunə ka ənjita. ¹⁶ Amma Yeesu a 'watə tə ənjita, əŋki ci, "Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona tən̄a tə tii, acii ka tsarə n̄ga ənji makə tii də *n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma əndətə pooshi luuvə ka Əntanfə a ndzaanə ka n̄wanwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə shanjə."

Əndə gəna

(Mat. 19.16-30; Mar. 10.17-31)

¹⁸ Yoo, kə shi əndə'i gawa aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Maləma, ma hə kamə, n̄unyi əndə nə hə. Mi sanə dfaŋeki kaa nya upaa əpinə n̄ga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?" ¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Ka mi cii kwa 'wa tə nyi n̄unyi ənda? Pooshi n̄unyi ənda, madaamə Əntanfə ci rəŋwə dyanə. ²⁰ Kə shii hə bariya n̄ga Əntanfə, waatoo: 'Ga ha alə hiinə, ga ha bələ hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda n̄ga jirakənə anə ənda, gadēe ka i duu da muu.' "

²¹ Əŋki gawə əndətə, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə." ²² Makə fii Yeesu ha'ə, əŋki ci ka ci, "Awa, kə fii nyi, amma tə'i uushi rəŋwə mbədaanə ka hə n̄ga dfaŋə. Ma dfaŋəkwə, uushi'iitə acii ku patə, duu, fəduu, ha dərəmagi, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Madā kə d̄ii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntanfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ²³ Makə fii əndətə wabəətsə ha'ə, wata kə dzəgəpaa tə ci ashikii; acii lanə dərəva nə gəna acii kii.

²⁴ Makə nee Yeesu kə dzəgəpaa wabəətsə tə əndətə ha'ə, wata əŋki ci: "Una! Dzawə dərəva nə dəmənə n̄ga ənji gəna aagi n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə. ²⁵ Gədə dəməginə n̄ga n̄gyalooaba ka rəgwa shine n̄ga libərə də n̄gufənə acii dəmənə n̄ga əndə gəna aagi n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə."

²⁶ Fanə n̄ga ənji ha'a, wata əŋki tii, "Mada ha'ə əna, wu d̄ii nə upaa luupaana?" ²⁷ Əŋki ci, "Ma sətə təkuree ənji ka dfaŋənə, ka mbeenə nə Əntanfə ka dfaŋənə."

²⁸ Əŋki Piita, "Waniinə, kə bwasee inə ka yinyinə geenə keena nə'u tə hə." ²⁹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə bwasee ka yaakii, taa minakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa duurənyinaakii, taa manjeevənaakii əsə kaa n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə a shii dzənə aakəŋwa, ³⁰ ma ca, ka upaanə nə ci sətə pələe ka ətə bwasee

ci aaba'ə agi zamanana. Ha'ə əsə agi zamanatə na shi, kadə nii kəya upaa əpinə n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə."

Makkənə n̄ga wabənə n̄ga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 20.17-19; Mar. 10.32-34)

³¹ Wata Yeesu a 'wagi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsənə aatan̄gala. Əŋki ci ka tii, "Fətəmə n̄ga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Patənə n̄ga uushi'iitə nyaahə anabiinə agyanə *Uuzənə n̄ga ənda, davə nə ənjə a mbu'utəgi. ³² Waatoo, ka viinə nə ənji tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntan̄fə. Ma təya, ka n̄sənə nə tii tə ci, təya dzaana tə ci. Ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, ³³ təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə n̄ga uusəra, ka madətənə nə ci agi mamətə ənja." ³⁴ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabənaakii. Ma'umbeekii nə wabənəkii ka tii. Mashiimə tii taa agyanə mi n̄ji Yeesu a wabə.

Mbədəpaanə n̄ga Yeesu də muurəfə də Yarikoo
(Mat. 20.29-34; Mar. 10.46-52)

³⁵ Ma ətə Yeesu kədəhə ka mbu'unə aa Yarikoo, tə'i muurəfə dasə ha'ə atan̄gala rəgwa ka kədiinə. ³⁶ Makə fii ci ənjə a pitə də waazənə, ca ləgwa ka ənjitə abiiikii taa mi ci ənjə a waazə ha'ə. ³⁷ Wata əŋki ənji ka ci, "Yeesu, əndə Nazaratu ca pitə." ³⁸ Wata n̄gəreenə nə muurəfətə ka uurakii, əŋki ci, "Yeesu, jijinə n̄ga *Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ³⁹ Ənjitə n̄ja takəŋwa a wazə ka ci kaa ca ndzaa kəda'ə. Amma wata ca tsakə n̄gəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, "Jijinə n̄ga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ⁴⁰ Wata Yeesu a kəŋaanə, ca ba ka ənja, "Əncəhatəgimə ka nyi də ci." Makə əncəha muurəfətə, əŋki Yeesu ka ci: ⁴¹ "Mi cii kwa moo nya dā ka ha?" Əŋki ci, "Slandanəkya, n̄ga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha." ⁴² Əŋki Yeesu ka ci, "Wa ginəku a wunəgi kaa ha ənə ka neenə! Kə mbə'i hə putə n̄ga gi'inaaku tə nyi." ⁴³ Pii wata ca nee ka ha. Nə'unə nə ci tə Yeesu, ca dzə də dəlanə də Əntan̄fə. Makə nee patənə n̄ga ənjitə ha'ə, wata təya ndzanə dəlanə də Əntan̄fə natii.

19

Yeesu tii da Zakayusə

¹ Mbu'unə n̄ga Yeesu aasəkə vəranə n̄ga Yarikoo, ca dzə dasəkə vəranəkii. ² Ma davə də vəra, tə'i əndə'i əndə d̄ii ləməkii Zakayusə. Gawə nə ci agi *ənji luu tsəka. Əndə gəna əsə. ³ Ma saa'ikii, kə ali ci rəgwa n̄ga neenə taa wu nə Yeesu. Amma, makə d̄ii ci gusə nə ci, kə təkuree ci ka neenə ka ci acii dabaala. ⁴ Makə d̄ii ha'ə, wata ca huyipaa aakəŋwa, ca ndərəgi aa ənfwə bəra kaa ca nee ka ci, acii dadavə nii kəya pitəgi.

⁵ Makə mbu'i Yeesu ka hatə d̄ii Zakayusə davə, wata ca madəe ka ginəkii aadəgyə, əŋki ci ka ci, "Zakayusə, tsəgwayi, jiməgərə. Acii, ma ənshina, gaku asii dəbēe ndzaanəki." ⁶ Jiməgərənə nə Zakayusə pii pii, ca luu tə Yeesu də moodasəka.

⁷ Makə nee ənji ha'ə, wata n̄gun̄gunənə nə tii, təya ba, "Aa ha ma'waslyakə əndə gi ci." ⁸ Madətənə nə Zakayusə, əŋki ci ka Yeesu, "Slandana, a təkēe nyi ka uushi'inaaki tatsə mbərə mbərə, nya vii reetakii ka maaghinə. Ma ənjitə gəpi nyi də tii, ka jikəənənə nə nyi ka tii ənfwadə agyanə sətə gəpətə nyi aciiitii." ⁹ Əŋki Yeesu, "Ma ənjinə ganə asii,

ənshinə upaa tii luupaanə. Acii taa Zakayusə əsə, agi slikerənə nga Ibərahiima shigi ci. ¹⁰ Acii ma shi nya, nyi *Uuzənə nga ənda, ka aalənə tə maza ənja, nya luupaa tə tii.”

Misaali də pamə pu'u
(Mat. 25.14-30)

¹¹ Makə nji ənjə a fa wabənə a ma Yeesu ha'ə, kə gi ci aakəjwa də də ka tii misaali. Acii kədəhə nə ci da vəranə nga Urusaliima, ma nə ənji ka nəhənə, kədəhə nə Əntarjə ka də nwanjuunaakii. ¹² Wata əjki ci ka tii, “Tə'i maduunə ənshara. Kə pyalə ci ka madzadə hanyinə ka liwa nwanjuunə, ma daba'əkii ca ənya. ¹³ Ma taabu'u gi ci, ci kə 'watə ənji pu'u agi daguyinaakii. Kə ngirə ci pamə pu'u, ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə. Əjki ci ka tii: 'Zhi'igimə see mada ənya nyi.' ¹⁴ Amma pooshi ənji nga nə nga hanyinaakii ka uufənə tə ci. Kə sləkee tii ka ənji daba'əkii kaa təya dzə ka banə ka ənjitə ca dəkə nwanjwə oo'i: 'Ma əndətsa, paa inə ka moonə ca də keenə nwanjuunə.'

¹⁵ “Yoo, makə upaa ci nwanjuunə, wata ca ənya. Ca sləkee ka ənjə a 'waa'watə ka ci daguyinaakii ətə vii ci ka tii kwabata. Waatoo, kaa ca nee taa iitə nji əndə a zhi'igi naakii də sətə vii ci ka ci. ¹⁶ Təkəjwatə dagwa a shi. Əjki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəjwə vii hə ka nyi, kə tii, kə dīi ka pamə pu'u.' ¹⁷ Əjki ci ka ci: 'Yawa, nga'ə, nnyini əndə slənə nə hə. Kə slənyi hə də uuji uushi'inə də rəgwakii. Aciikii, dəwə nwanjuunə agyanə vəranyinə pu'u.' ¹⁸ Shinə nə bəra'inə. Əjki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəjwə vii hə ka nyi, kə tii, kə dīi ka pamə tufə.' ¹⁹ Əjki nwanjwə ka əndətsa: 'Ma hə əsa, dəwə nwanjuunə agyanə vəranyinə tufə.'

²⁰ “Shinə nə əndə'i dagwa. Əjki ci: 'Slandana, wiinə pamaaku rəjwə. Kə anətə nyi asəkə kəjeerənə, kə ngagi nyi. ²¹ Acii kə ngwali nyi aciiku. Kə shii nyi, ma hə, əndə tamwə nə hə. Kə ndzaa hə makə əndətə ca ngərə sətə madəkəpaamə ci. Kə ndzaa hə əsə makə əndətə ca slənə cifanə nga sətə maləgamə ci.' ²² Əjki nwanjwə ka ci: 'Ma ha, bwaya lawarə nə hə. Wabəətsə a maku nə gəjwanaaku. Kə shii hə oo'i, əndə tamwə nə nyi, agi ngərənə nə nyi sətə madəkəpaamə nyi, agi slənənə nə nyi cifanə nga sətə maləgamə nyi. ²³ Aa ya mada ha'a, mi unee hə ka dəkəpaa pamaaki ka hatə ci ənjə a zhi'igya? Maci ha'ə dīi hə, kə nji nya ngərə pamaaki da i ma'inəkii agyanəkii, nyi kə ənya.'

²⁴ “Wata əjki ci ka ənjitə abiikii: 'Luugimə pamətsə rəjwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii.' ²⁵ Əjki tii ka ci: 'Slandana, əntaa kə uugi ci upaa pamə pu'wa?' ²⁶ Əjki ci: 'Wanyinə ca ba koonə: ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma, ma əndətə dīi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ²⁷ Ma məza ənjaaki əsə, waatoo ənjitə mamoomə nya də ka tii nwanjuunə, kaashatəmə tə tii, una kira tə tii aa hanə, una bəələgi tə tii ganə akənjwaciiki.' ”

²⁸ Makə uugi Yeesu wabəginə ha'ə, wata ca ngərə rəgwa, ca takəjwa ka ənji aa Urusaliima.

Dəmənə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima
(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Yooh. 12.12-19)

19:9 19.9 13.16; Slənə 16.31. **19:10** 19.10 Əzaki. 34.16; Mat. 9.13; Mar. 2.17; Luka 5.32; 1 Tim. 1.15. **19:11** 19.11 11.2; Slənə 1.6. **19:12** 19.12-13 Mar. 13.34; Slənə 1.11; 2.33-36. **19:14** 19.14 Slənə 4.17; 5.28; 13.44-46; 28.25-28. **19:17** 19.17-19 12.42-44; 16.10. **19:26** 19.26 Mat. 25.29.

²⁹ Makə mbu'i Yeesu kədəhə da vəranyinə nga Bayitifaaji da Bayitaniya ashii giŋwə nga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ³⁰ də banə ka tii, "Dəmə aasəkə vəraatə aakəŋwa. Madfa kə mbu'yuunə aa dəvə, ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwalə. Ma uundzə vaməndakii, pooshi əndə sha ŋgirə aa ba'akii shaŋə. Pəryatəmə, una kira. ³¹ Madfa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: 'Slandanə mwayi.'

³² Wata lyawariitə sləkee Yeesu a madə, təya palə, təya lapaa weewee makə sətə bii ci ka tii. ³³ Ma təya pərə vaməndata, əŋki slanjiinəkii ka tii, "Ka mi cuuna pərə uundzə vaməndatsa?" ³⁴ Əŋki tii, "Slandanə mwayi." ³⁵ Wata təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii a ba'a uundzə vaməndata, təya ndərəvə də Yeesu aa ba'akii. ³⁶ Ma ca dzə də palənə, sasafəpaa nə əŋji kəjeerənyinə a rəgwa ka gafəeginə ka ci.

³⁷ Mbu'unə nga Yeesu kədəhə da vərənə nga Urusaliima, ma ətsə ca jimə ashii giŋwə nga Zayitunə, wata dabaala əŋji nə'unə tə ci a ndzanə də moodasəka, təya ŋgərəe ka uuratii ka dəlanə də Əntaŋfə putə nga bəzə uushi'inə nga hurəshishiitə nee tii Yeesu a dfaada. ³⁸ Əŋki tii, "Tə'i barəkaanə ashii ŋwanutə shi də ləmə nga Slandana! Aciə Əntaŋfə nə jamənə dagyə, naakii nə d'uunuunə əsə, ci Əndə məghərəvənə ka shaŋə."

³⁹ Tə'i hara *Farisanyinə gatə agi dabaala. Əŋki tii ka Yeesu: "Maləma, bawə ka lyawarənaaku, wa təya ndzaa kəda'a." ⁴⁰ Əŋki Yeesu, "Wanyinə ca ba koonə: madfa kə ndzaa tii kəda'a, ka ndzanəŋə nə faariinə natii."

Tuunə nga Yeesu agyanə əŋji Urusaliima

⁴¹ Makə əncəhatə Yeesu kədəhə da vərənə, nee ci ka vərənəkii, ca gwanə ka tuunə agyanə əŋji vərənəkii. ⁴² Əŋki ci, "Maci uushə a batə koonə sətə ca kira koonə ndzaanə jamə ənshinə ku! Amma, ma ətsa, kə umbəgi anuunə, paa unə ka mbeenə ka neenə əsə. ⁴³ Tə'i uusəra na shi, waatoo saa'itə nə əŋji mbiinə goonə a tsagerə tuunə aasəkə, təya kərə'utə tuunə, təya pa'əgi rəgwa agyanuunə taa dama patə. ⁴⁴ Ka zaməginə nə tii duunə, təya waaləgi kuvənyinə asəkə vərənə goonə patə. Taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i. Ma nə ətsə a dfa ha'a, aciə mashiimuunə taa guci shi Əntaŋfə ka tsakənə tuunə."

*Dzənə nga Yeesu aasəkə *yi nga Əntaŋfə* (Mat. 21.12-17; Mar. 11.15-19; Yooh. 2.13-22)

⁴⁵ Mbu'unatii aasəkə vərənə, kə dəməgərə Yeesu aasəkə yi nga Əntaŋfə. Wata ca ndzanə shaabagi tə əŋji dfa fiiriinə dāvə. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntaŋfə: 'Ka ndzaanə nə yaaki ka yi nga dfa də'wa.' Amma, ma una, kə geegyuunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə!"

⁴⁷ Ma Yeesu, uusəra patə jigunyi ci ka əŋji asəkə yi nga Əntaŋfə. Kə ali madiigərə limanyinə da maliminə rəgwa nga bələginə tə ci. Ha'ə nə matakəŋwanyinə əsə. ⁴⁸ Amma kə təkuree tii ka rəgwakii, aciə patənə nga ənja, kə kavə tii nətii ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka tii.

19:36 19.36 2 Meem. 9.13. **19:38** 19.38 Jab. 118.26; Luka 2.14. **19:40** 19.40 Hab. 2.11.
19:41 19.41-44 21.20-24. **19:42** 19.42 Dzək. 32.29; Luka 2.14. **19:44** 19.44 1.68; 21.6; Mat. 24.2; Mar. 13.2. **19:46** 19.46 Isaa. 56.7; Irim. 7.11. **19:47** 19.47 21.37; 22.53; Mat. 26.55; Mar. 14.49; Yooh. 18.20. **19:48** 19.48 20.19; 22.2.

20

*Wu vii baawəḍa ka Yeesu
(Mat. 21.23-27; Mar. 11.27-33)*

¹ Ma ka ɛndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə ka ɛnji asəkə yi ŋga ɛntanɔfə, ca waaza Njuni Habara. Kə shi madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə aabiikii. ² ɛŋki tii ka ci, "Bawə keenə də ŋgutə baawəḍa sanə cii kwa daada uushi'iinə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawəḍatsa?" ³ ɛŋki Yeesu ka tii, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi a moonə naaki, bamə ka nyi dɔi: ⁴ Wu sanə sləkke ka Yoohana kaa ca ɔa bapətisəma ka ɛnja, ɛntanɔfə nii, anii ɛnda?"

⁵ Wata tɔya gwanə ka ɔa wabənə ahadatii, ɛŋki tii, "Mi banaamə ɛna? Madə bii amə oo'i, ɛntanɔfə sləkke ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii ɔiya? ⁶ Amma madə kə bii amə oo'i, ɛnji sləkke ka ci, ka kaalatənə nə dabaala taamə, acii ma nə tii ka nəhənə, ma Yoohana, anabi nji ci." ⁷ Wata ɛŋki tii, "Mashiimiinə taa wu sləkke ka ci." ⁸ ɛŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi ɛsə, paa nyi ka banə koonə tadə də ŋgutə baawəḍa cii kya ɔa uushi'iina."

*Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə
(Mat. 21.33-46; Mar. 12.1-12)*

⁹ Wata Yeesu a gwanə ka wabənə ka ɛnji də ɔa misaalina, ɛŋki ci, "Tə'i ɛndə'i ɛndə sha dɔi rə ŋga inabi. Ca ŋgərə rəkii, ca vɛgi ka mooziinə kaa tɔya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. Kə ta'avə ɔi davə. ¹⁰ Makə dɔi cifanə ŋga inaba, wata ca sləkke ka ɛndə slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. Wata tɔya kəsə tə ci, tɔya fəəsləpaa, tɔya ɛnəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹¹ Slanda rətə a ɛnə ka sləkke ka ɛndə'i ɛndə slənaakii. Ma ci ɛsa, kə fəəsləgi mooziitə tə ci, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci, tɔya ɛnəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹² Slanda rətə a ɛnə ka sləkkeənə ka ɛndə'i ɛndə ka makkənə ɛsə. Ma ci ɛsa, kə ɔavə tii ka ci uya, tɔya lyakaanə tə ci. ¹³ ɛŋki slanda rətə ka naakii nə: 'Iitə sanə ɔanəki də ɛnjitsa? Takwa a sləkke nyi ka uuzənaaki ɛtə uu'i nyi. Mbu'u ka gadeenə nə tii ka ci.' ¹⁴ Amma, makə nee mooziitə ka uuzətə, wata ɛŋki tii ahadatii: 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Bələgyaamə tə ci kaama zəmə ya.' ¹⁵ Wata tɔya kəsətə tə ci, tɔya kagi tə ci aa ba'a tsanə, tɔya bələgi tə ci.

"Ya ɛtsa, mi nə sətə ɔanə slanda rətə də tɔya? ¹⁶ Ka shinə nə ci, ca bələgi tə tii, ca vɛgi rətə ka hara mooziinə."

Makə fii ɛnji wabəətsə ha'ə, ɛŋki tii, "Aa'a, wa ɛntanɔfə a dzagya!" ¹⁷ Wata Yeesu a tsaamətə tə tii, ɛŋki ci, "Aa madə ha'ə ɛna, ka mi dɔi nyaah ɛnji aasəkə malaaba ləkaləkata, tuu'inə, 'Ma faaratə kaaree ɛnji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ɛnəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.'

¹⁸ Taa wu patə kullii aanə faaratsa, ka ɛbinə nə ci. Madə kə kullii faarakii aanə ɛndə ɛsa, ka ɛdəginə tə ci makə ɛmpunə."

*Ləgwanə aɣyanə vii tsəkə ka ŋwanjwə *Kayisarə
(Mat. 22.15-22; Mar. 12.13-17)*

¹⁹ Kə ali maliminə da madiigərə limanyinə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu ka tsaakii, acii kə shii tii oo'i, aɣyanətii wabi ci də misaalitsa. Amma kə

ngwali tii acii enja. ²⁰ Wata tōya ndzanē nōhōnē tē Yeesu. Tōya slōkee ka madākēnyinē aabiikii ētē ca deegi ka natii nē makē enji goongga. Ma dīi tii ha'a, kaa tōya mbee ka pwaakya wabōnē ētē madzēmē ama Yeesu; waatoo, ka kavōnē tē ci aasōkē cii ngwamōna. ²¹ Enki madākēnyitē ka Yeesu, "Malōma, kē shii inē oō'i, ma sōnē cii kwa wabē da sōnē cii kwa dzōgunē patē, kē ndzaanē dē rēgwakii; paa hē ka tsaamōnē ka dūunuunē nja ēnda. Dē goongga nē hē ka dzōgunētōnē ka enji rēgwa nja ēntanfē. ²² Ya saṅa, kē kapaa bariya gaamē kaamē rēgwa nja vii tsōkē ka nwanjwē Kayisarē nii, anii poosha?"

²³ Asee, kē shii Yeesu jarōwiinatii. Enki ci ka tii: ²⁴ "Kiramō kwabā kaa nya tsaamētē." Makē caamē ci, ka lōgwa ka tii, enki ci, "Ya ena, kōnwaciinē da lēmō nja wu enē anē kwabāna?" Tōya ba, "Ma ētsa, kōnwaciinē nja nwanjwē Kayisarē." ²⁵ Wata Yeesu a ba ka tii, "Makē ha'ē diya, viimē ka Kayisarē sētē ndzaa ka naakii, una vii ka ēntanfē sētē ndzaa ka nja ēntanfē." ²⁶ Kē tōkuree tii ka upaa sē nja kēsōnē tē ci dē ma'inē agi sōndē wabi ci akōnwacii patōnē nja enja. Kē dīi ka tii ka sē nja hurēshishinē nē jikōvōnaakii, wata tōya enōgi kōdā'a.

Lōgwanē agyanē madōnē nja mamōtē enja
(Mat. 22.23-33; Mar. 12.18-27)

²⁷ Kē shi hara *Sadukiinē aabii Yeesu. Ma tōya, tii nē kurēgōtē ca ba, pooshi mamōtē enji ka madōnē da i ēpinē shanē. ²⁸ Enki tii ka Yeesu, "Malōma, kē nyaahē Muusa kaamē bariya ētē bii ci, mada kē ēntōgi ēndē anē minakii, pooshi tii pwayi manjeevōnē, sē a ngerē ndzōkōnuci tē miita, kaa ca pōo manjeevōnē ka ndzōkōnuci ētē enki. ²⁹ Ma sha dīi, tē'i ndzōkōnushi'inē mōdōfō. Kē ngirē gawatii minē. Kē ēntōgi ci. Pooshi uuzōnē. ³⁰ Bōra'inē a ngerē mooryafiita. Ca ēntōgi. Pooshi uuzōnē. ³¹ Makē ētsē ēsē dīi ka makkōnē. Ha'ē dīi ka tii patē mōdōfō: kē mōtōgi tii. Pooshi ēndē upaa uuzōnē ashitē. ³² Ma daba'ōkii, kya ēntōgi ēsē. ³³ Ya ētsa, maa ma'i tii patē uusōra nja madōnē nja mamōtē enja, makē watiitē tii patē mōdōfō ngirē tē kya, minē nja wu saṅē ndzaanēta?"

³⁴ Enki Yeesu ka tii, "Agi dūuniya ci enjē a ngerēshi. ³⁵ Amma, ma enjitē mbu'i bahē upaa rēgwa nja madōnē da i ēpinē, da nja ndzaanē agi zamanatē na shi, paa tii na ngerēshi. ³⁶ Acii paa tii ka mōtōnē ma'ē. Makē malaa'ikanyinē nē tōya ndzaanē. Manjeevōnē nja ēntanfē nē tii; acii kē madēe ci ka tii da i ēpinē. ³⁷ Ma agyanē madōnē nja mamōtē enji ēsa, taa Muusa maa, ma saa'itē wabi ci agyanē guutē agi ba, kē baarii ci oō'i, ka madōnē nē tii. Ma saa'ikii, kē 'wii ci tē ēntanfē Slandanē dē ēntanfē ētē ci Ibōrahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslō. ³⁸ Ma ēntanfē, enjitē da i ēpinē amatii ca paslō tē ci, ēntaa enjitē yadē ēpinē amatii. Acii ma ndzaa enji patē da i ēpinē amatii, ka ci saakii."

³⁹ Wata enki hara maliminē, "Ma dīi Malōma, nja'ē wabi hē." ⁴⁰ Ma daba'ōkii, pooshi ēndē enyi ka lōgwa wabōnē ama Yeesu ma'ē, acii ngwalōnē.

*Lōgwanē agyanē *Alōmasiihu*
(Mat. 22.41-46; Mar. 12.35-37)

⁴¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Iitə sanə mbee ənji ka banə oo'i, jijinə ŋga *Dawuda nə Aləmasiihu? ⁴² Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə bii ci asəkə ləkələkatə ŋga Jabuura oo'i:

'Əŋki Əntanƣə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

⁴³ Ka kavənə nə nyi ənji daawaanaaku aatsaa səfəku.'

⁴⁴ Wiinə dīi, kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandana. Aa iitə dīi ndzaa ci ka jijinaakəya?"

Dzalənə ŋga Yeesu tə ənji agyanə maliminə

(*Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40*)

⁴⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii akəŋwacii patənə ŋga ənja, ⁴⁶ "Nəhəmə noonə nə acii *maliminə ŋga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəəhəpaanə tə tii ŋga'ə a luuma. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁷ Təya luuwutə yinyinə ŋga mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə."

21

Viinə ŋga mooryafinə

(*Mar. 12.41-44*)

¹ Madeenə nə Yeesu ka ginəkii, ca tsaamə ənji gəna a həəji kwaba asəkə *yi ŋga Əntanƣə. ² Wata maagha ŋga mooryafinə a shi natə. Ma Yeesu a nee, kə əjivə ki pyanya bəra'i. ³ Wata əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə əjigərə maagha ŋga mooryafiiitsa, kə palee ka ŋga hara ənjitə patə. ⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna ŋgiragi tii, təya vii. Amma, ma kya, agi ghanatə patə, kə ŋgərətə ki patənə ŋga sətə cii ta alə də zəmə, kya əjigərə."

Wabənə ŋga Yeesu agyanə uulagi yi ŋga Əntanƣə

(*Mat. 24.1-2; Mar. 13.1-2*)

⁵ Kə wabi lyawarənaakii agyanə dagwaanə ŋga yi ŋga Əntanƣə, acii kə dīi ənji yikii də faariitə da məghərəvənə davə da i hara uushi'inə ətə vii ənji ka Əntanƣə. Əŋki Yeesu: ⁶ "Kə nee unə ka uushi'iitsa: kadə nə uusəra a mbu'ya. Mada kə mbu'ya uusərakii, taa rəŋwə pooshi faara na mbədəanə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə."

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə ŋga duuniya

(*Mat. 24.3-14; Mar. 13.3-13*)

⁷ Əŋki ənjitə nji davə, "Maləma, guci sanə nə ətsə ha'ə a da? Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, kədəhə nə uushi'iitsə ka daadana?"

⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. Acii tə'i ənji lanə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu. Ka banə nə tii əsə, kə uugi uusəra mbəshanə. Ma dānuunə, goona nə'u tsaə sədətii. ⁹ Mada kə fii unə habara ŋga paapanə da purətə hanƣalaanə, goona ŋgwələ shanə. Kə dəbēe ətsə ha'ə a da zəku'i. Amma, əntaa uudənə ŋga duuniya nəndə ka dānə pii ha'ə makə ətsa." ¹⁰ Yeesu a tsəkə banə ka tii, əŋki ci, "Kadə nə əndə'i slikerənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i nwanjuunə. ¹¹ Kadə nə bwaya gəgədzənə ŋga

hanyinè a ðaafà. Kadè nè madəfəfənè da muuva a ðaafà taa dama patə. Kadè nè sè n̄ga n̄gwalənè a ðaafà da madiigərə sagidanyinè agintanfə.

¹² “Amma daga uushi'iitə ha'ə ma'ə madamə, tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya cibee koonə, təya kərə tuunə aakəŋwacii gayinè n̄ga *kuvə də'wa ka ða koonə gəŋwanə, təya kaalagərə tuunə aa furəshina. Ka kəərənə nè ənji tuunə aakəŋwacii meeminè da n̄gwamənan̄yininè putə n̄ga nè'unə goonə tə nyi. ¹³ Ma nè uushi'iitə patə a ðaafà ha'ə, ka wunəgi koonə də rəgwa n̄ga bagi ka tii N̄nyin̄ Habaraaki. ¹⁴ Aciikii, ma ðanuuna, kavəmè aagi hiima goonə, goona ndzaanə ka buurənə agyanə makə sətə nuunə a jikəvə koona mbəðə. ¹⁵ Acii nyi na vii koonə jarəwiinè n̄ga wabənə da hiima. Pooshi əndə taa rəŋwə agi ənji mbiinè goonə na mbee ka ða koonə mabizhinè taa ka uurənə tuunə agi wabənə. ¹⁶ Taa məsənuunə da dəsənuunə da ndzəkəŋushi'inuunə da duurənyinè goonə da guviinuunə maa, ka dyarə'unə nè tii tuunə. Ma hara ənji agyuunə, ka bələginè nè ənji tə tii. ¹⁷ Taa wu patə əsə, kadè nii kəya ushapaa tuunə putə n̄ga nè'unə goonə tə nyi. ¹⁸ Amma taa shiŋkinə goonə rəŋwə, pooshi na za. ¹⁹ Aci ha'ə kəŋaanəmè ndihə ndihə koona luupaa də noonə na.”

Wabənə n̄ga Yeesu agyanə ðaginə n̄ga Urusaliima ka uufinə

(Mat. 24.15-21; Mar. 13.14-19)

²⁰ “Madə kə nee unə kə kərə'utə soojiinè tə vəranə n̄ga Urusaliima, ma ətsə kamə, kədəhə nè vəranəkii ka ðaginə ka uufinə. ²¹ Ma ka uusərakəya, wa ənjitə anə hanyinè n̄ga Yahudiya a huvi ka umbənə aanə giŋunyinè. Ma ənjitə asəkə vəranə, wa təya əntsahəgi. Ma ənjitə aba'ə vəranə, ga təya ənya aasəkə vəranə. ²² Acii ka ndzaanə nè uusərakii ka uusəratə nè əntanfə a ki'itə ka ənja. Ətsə ha'ə na mbu'utəgi də patənə n̄ga uushi'iitə asəkə malaaba ləkaləkatə. ²³ Tə'i n̄gərə'wə agyanə maki ðasəkiinè da n̄jugiginə ka saa'ikii. Acii kadè nè bwaya cibə a ða anə hanyinè, acii tə'i mabətə səkə n̄ga əntanfə agyanə ənja. ²⁴ Ka bələginə nè ənji tə hara ənji də n̄gila purəjanə. Hara ənji, ənjə a kəsə tə tii, ənjə a kərə tə tii ka mavaanə aanə hara hanyinè. Ka udzəginə nè ənjitə mashiimə tə əntanfə tə vəranə n̄ga Urusaliima see madə dzəgi zamanatii.”

*Ənyanə n̄ga *Uuzənə n̄ga ənda*

(Mat. 24.29-31; Mar. 13.24-27)

²⁵ “Kadè nè sè n̄ga hurəshishinè a ðaafà agi uusəra, agi ləgidə da agi tikisanyinè. Kadè nè ənjə a ndzaanə ka maji ma'yanə agi duuniya. Paa tii na shii sè n̄ga ðanə acii dzaadzanə n̄ga uunəvə da madənə n̄ga ma'inə aadəgyə aadəgyə. ²⁶ Kadè nè ma'yanə n̄ga ənjə a ləðə acii n̄gwalənə putə n̄ga sətə na kulaanə ka tii agi duuniya. Acii taa mi patə asəkəntanfə ka gan̄gəzənə. ²⁷ Ma ətsə ðiya, ka neenə nè ənji ka Uuzənə n̄ga əndə ca jima agi kurabiinè. Da baawəða da məghərəvənə lanə nè shinaakii. ²⁸ Madə kə nee unə uushi'iitə a 'watəgi ðaafanə, kəŋaanəmè ndihə ndihə, kavəmè nuunə davə acii kədəhə nuunə ka upaa luupaanə.”

Misaali də ənfwə uudəva

(Mat. 24.32-35; Mar. 13.28-31)

21:12 21.12-19 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. * **21:12** 21.12 Slənə 12.1-4; 18.12-17; da purəjanə 24-26. **21:14** 21.14-15 12.11-12. **21:16** 21.16 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **21:18** 21.18 1 Sam. 14.45; Mat. 10.30; Luka 12.7. **21:19** 21.19 Səniinə 13.10. **21:20** 21.20-24 19.41-44; 20.16; Mat. 22.7. **21:22** 21.22 Dzak. 32.35; Hoos. 9.7. **21:25** 21.25 Jab. 46.3-4; Mat. 24.29. **21:27** 21.27 Mat. 24.30.

²⁹ Yeesu a ɗa ka tii misaali, ɛŋki ci, “Katəmɛ hiima goonɛ agyanɛ ɛnfwɛ uudɔvɛ da hara ɛnfuginɛ patɛ. ³⁰ Madɗa kɛ nee unɛ wiitɛ ka ‘watɛgi ɛnɛnɛ, kɛ shii unɛ ɛtsɛ, kɛdɛhɛ nɛ mɛtsɛtsɛfɛ ka ɗanɛ. ³¹ Ha’ɛ ɛsɛ, madɗa kɛ nee unɛ uushi’iitɛ a ɗaada, ka shiinɛ nuunɛ ɛtsɛ oo’i, kɛdɛhɛ nɛ ɛntanɗɛ ka ɗa nɗwanuunɛ. ³² Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ: ma ɛnɗi nɗa zamanana, pooshi tii ka mɛɛtɛginɛ patɛ, uushi’iitɛ ma’ɛ madɗadamaɛ patɛ. ³³ Ka uudɛginɛ nɛ ha a dagyɛ da ha a panɛ. Amma, ma wabɛnaaki, pooshi ka uudɛnɛ shanɗɛ.”

Nɛhɛtɛnɛ agyanɛ wabɛnɛ nɗa ɛntanɗɛ

³⁴ “Nɛhɛmɛ noonɛ na! Goona kavɛ noonɛ nɛ ka zɛɛmɛ ɛndzanɛ da saasa ɛnvwɛ dɛrɛva. Goona kavɛ noonɛ nɛ agi buurɛ uushi’inɛ nɗa *duuniya, acii ga uusɛrɛ nɗa shinɛ nɗa Uuzɛnɛ nɗa ɛndɛ a lapaa tuunɛ pɛmɛ, ³⁵ makɛ sɛtɛ ci zaanɗanɛ a umbɛɛnɛ ka luwa. Acii ma uusɛrakɛya, pɛmɛ nii kɛya lapaa tɛ patɛnɛ nɗa ɛnɗi agi duuniya. ³⁶ Ndzaamɛ dɛ mɛgigi, ɗamɛ dɛ’wa taa hayi patɛ, koonaa shii upaa nɗɛɛrɛnɛ nɗa mbɛrɛdɛnɛ acii uushi’iitɛ na ɗaada patɛ, una mbee ka kɛɗaanɛnɛ akɛɗwacii Uuzɛnɛ nɗa ɛndɛ yadɛ nɗwalɛnɛ.”

³⁷ Uusɛrɛ patɛ nɗi Yeesu a dzɛgunɛ doosɛrɛ ka ɛnɗi asɛkɛ yi nɗa ɛntanɗɛ. Ma kɛdɛwanɛ, ca dzɛ ka baanɛ ashi ginɗtɛ ci ɛnɗɛ a ‘wa ginɗwɛ nɗa Zayitunɛ. ³⁸ Pukɛnɛ nɗa ha patɛ ha’ɛ nɛ ɛnɗi patɛ ka waaryanɛ aasɛkɛ yi nɗa ɛntanɗɛ ka fa sɛtɛ cii kɛya baaba.

22

Alɛ rɛgwa nɗa kɛsɛnɛ tɛ Yeesu

(*Mat. 26.1-5,14-16; Mar. 14.1-2,10-11; Yoo. 11.45-53*)

¹ Yoo, kɛ mbisha *kumɛnɛ nɗa adɛ buroodi yadɛ burɛɗanɛ, waatoo kumɛnɛ ɛtɛ ci ɛnɗɛ a ‘wa *Pasɛka. ² Makɛ dɗii ci, ma madiigɛrɛ limanyinɛ da *maliminɛ nɗa bariya, nɗwalii tii acii ɛnɗa, kɛ aali tii rɛgwanɗinɛ nɗa bɛlɛginɛ tɛ Yeesu.

³ Wata kɛ nɗgirɛ *Seetanɛ aashi Yahuda ɛtɛ ci ɛnɗɛ a ‘wa Isɛkariyoote. Ma ca, rɛɗwɛ nɛ ci agi *Iyawarɛnɛ nɗa Yeesu pu’u aji bɛra’i. ⁴ Madɛnɛ nɛ ci, ca dzɛ aabii madiigɛrɛ limanyinɛ i da meeminɛ nɗa soojiitɛ ca nɛhɛ yi nɗa ɛntanɗɛ, ca wabɛ da tii agyanɛ makɛ sɛtɛ mbeeɛnɛkii ka viinɛ tɛ Yeesu ka tii. ⁵ Fanatii ha’ɛ, kɛ dɗii tii moodasɛka, tɛya ɗa alɛkawalɛ nɗa vii ka ci kwaɗa. ⁶ Wata kɛ luuvɛ ci, ca ‘watɛgi tsaamɛ nɗunɗi saa’i nɗa viinɛ tɛ Yeesu ka tii yadɛ shiinɛ nɗa ɛnɗa.

Dzɛgɛ ɛndzanɛ nɗa Pasɛka

(*Mat. 26.17-25; Mar. 14.12-21; Yoo. 13.21-30*)

⁷ Mbu’yanɛ nɗa kumɛnɛ nɗa adɛ buroodi yadɛ burɛɗanɛ agikii, waatoo uusɛratɛ nɛ ɛnɗi ka laala uura nɗa uuji bagiinɛ ka buurɛtɛ dɛ Pasɛka,

⁸ wata Yeesu a slɛkɛ ka i Piita da Yoohana, ɛŋki ci ka tii, “Dɛmɛ ka dzɛgɛ kaamɛ ɛndzanɛ nɗa Pasɛka.” ⁹ ɛŋki tii ka ci, “Da daa moonɛku ina dzɛga?” ¹⁰ ɛŋki ci ka tii, “Madɗa kɛ dɛmɛgɛruunɛ aasɛkɛ vɛranɛ, ka guɗunɛ nuunɛ da ɛndɛ da uuda ma’inɛ anɛkii. Ma danuuna, nɛ’umɛ tɛ ci aasɛkɛ yitɛ cii kɛya dɛmɛ aadɛvɛ, ¹¹ una ba ka slanda yikii ɛsɛ: ‘Ma bii Malɛmɛ tuu: miinɛ kuvɛtɛ nii kɛya zɛmɛ ɛndzanɛ nɗa Pasɛka ɗavɛ da Iyawarɛnaakii kwa?’ ¹² Kadɛ nii kɛya baarii koonɛ maduunɛ kuvɛ anɛ

21:34 21.34-35 Isaa. 24.17; 1 Tees. 5.1-3.

19.47; 22.39. **22:1** 22.1 Shig. 12.1-20.

22:7 22.7 Shig. 12.6.

21:36 21.36 Mat. 24.42; Sɛniinɛ 6.17.

21:37 21.37

22:2 22.2 19.48. **22:3** 22.3 4.2,13; 10.18; 22.31,53.

əndə'i, mahadəkii ŋga'ə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə." ¹³ Paləne nə tii, təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

Zəmə əndzanə da Slandana

(Mat. 26.26-30; Mar. 14.22-26; 1 Koor. 11.23-25)

¹⁴ Makə mbu'i saa'i ŋga zəmə əndzanə, Yeesu da masləkee ənjaakii a ndzaanə ka zəma. ¹⁵ Əŋki ci ka tii, "Də tantanyinə nə nyi ka moonə zəmə əndzanə ŋga Pasəkanə doonə, taabu'u cibənəki. ¹⁶ Wanyinə ca ba koonə: paa nyi ka zəmə əndzanə ŋga Pasəka ma'ə shanjə, madaamə uusəra ŋga da tantanyitə əndzanə ŋga Pasəka agi *ŋwanjuunə ŋga Əntanjə kə mbu'ya."

¹⁷ Wata Yeesu a luu kwalakə da ma'i inabi asəkəkii. Ca kuyirii tə Əntanjə. Ma daba'əkii, əŋki ci, "Ndamə kwalakəna, taa wu patə agyuunə, wa ca sa. ¹⁸ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'ə, see saa'itə nə Əntanjə a da ŋwanjuunaakii panjəraŋə."

¹⁹ Ma daba'əkii, ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanjə, ca baatsəpaa, ca vii ka masləkee ənjaakii, əŋki ci, "Ma əna, shishinəki [cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də dənə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁰ Ha'ə əsə vii ci ka tii kwalaka da ma'i inabi asəkəkii daba'ə zəma. Əŋki ci, "Ma ətsa, ci nə kura aləkawalətə ci Əntanjə a da də idənəki. Ka putə goonə nə idənəki a əjigi.]

²¹ "Amma, wiinə əndə viinə tə nyi ka ənji ka zəmənə da nyi. ²² Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə uugi kəŋənə agyanəki, amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja!" ²³ Wata gwanjənə nə lyawarənaakii ka laagwashinə ahadatii taa wu agitii ca mbee ka dənə ha'ə.

Wu sanjə palee də gawuuna?

²⁴ Kə ma'i mabizhinə ahada masləkee ənji banə tuu'inə: wu sanjə nə gawə ahadatəya? ²⁵ Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, "Ma meeminə ŋga hara slikerənə, agi hanjətənə nə tii natii nə akəŋwacii ənjatii. Ha'ə nə gayinə əsə, agi moonə nə tii ənjə a 'wa tə tii ənji dā ŋga'əənə. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka dənə ha'ə ahadoonə. Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, wa ca ndzaanə makə dara. Ha'ə nə matakəŋwanə goonə əsə, wa ca ŋgərə slənə ŋga əndə sləna. ²⁷ Ya sanjə, wu palee də gawuuna, əndənə ca zəmə ku, anii əndənə ca slənə ka ca? Əntaa əndənə ca zəmə kwa? Ma nyi diya, ma nə nyi ahadoonə, makə əndə sləna.

²⁸ "Ma una, kə ndzaa unə da nyi taa guci patə agi cibənyinaaki. ²⁹ Makə sətə vii Daadə ka nyi gawuunə, ma nyi əsə, wanyinə ka viinə koonə. ³⁰ Ka zəmənə naamə, ka sanə naamə agi ŋwanjuunaaki, una ndzaanə anə dəgələ ŋga ŋwanjuunə, una dā gəŋwanə ka makuvə ŋga ənji *Iserayiila pu'u aji bəra'i."

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita

(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Yooh. 13.36-38)

³¹ Əŋki Yeesu, "Simoonə, Simoonə, aa ha nəhə. Kə upaa *Seetanə rəgwa ŋga kəca'ənə tuunə patə makə səkəŋwa. ³² Amma, ma nya, kə dīi nyi

22:14 22.14 6.13. **22:20** 22.20 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Zak. 9.11; Rooma 11.27; 2 Koor. 3.6; Gal. 4.24; Ibr. 8.6; 9.12. **22:21** 22.21-23 Yooh. 13.2,21-30. **22:24** 22.24-26 9.46-48. **22:24** 22.24 Mat. 18.1; Mar. 9.33-34. **22:26** 22.26 9.48; Mat. 23.11; Mar. 9.35. **22:27** 22.27 Yooh. 13.4-5,12-17. **22:30** 22.30 Mat. 19.28. **22:31** 22.31 22.3.

də'wa ka putaaku, acii ga ha bwasee ka gi'inə tə nyi. Madfa kə ɔnyatə hə aabiiki, tsakuu ŋgeerənə ka ndzəkəŋushi'inəku." ³³ Əŋki Piita ka ci, "Slandanəkyə, kə tasəkii nyi dzənə taa aa furəshinə da hə, taa kaa ənjə a bələgi taanwə əsə." ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, "Piita, wanyinə ca ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka šiinə tə nyi."

Ndzaanə ma'aanəkii ka panə

³⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Ya makə sləkée nyi koonə yadə kwaba taa mbuure taa əndə'i fibina, tə'i uushi ətée unə kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi taa mi ətée inə." ³⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Amma, ma ənə dīi ca, əntaa ha'ə. Madfa tə'i kwaba ŋga ənda, wa ca ŋgərəənə. Ha'ə əsə, madfa tə'i mbuure ŋga ənda, wa ca ŋgərəənə. Madfa pooshi ŋgila purəjanə ŋga ənda, wa ca dəfəmagi də kəjeerənaakii kaa ca dəfəciigi. ³⁷ Acii wanyinə ca ba koonə: ma bii malaaba ləkaləkətə, 'Kə dīi ənji də ci makə sətə ci ənjə a də də məza ənja.' Ma ətsa, agyanəki na də ha'ə. Waatoo, ma sətə uugi kəŋənə agyanəkyə, wiinə ka dəfanə." ³⁸ Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, wiinə ŋgila purəjanə ganə bəra'i." Əŋki ci ka tii, "Bwaseemə ha'ə."

Da də'wa ŋga Yeesu aşi giŋwə ŋga Zayitunə (*Mat. 26.36-46; Mar. 14.32-42*)

³⁹ Ma daba'əkii, kə gimagi Yeesu, ca palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə makə sətə izee ci ka dəfanə. Kə nyi'u lyawarənaakii tə ci aa dəvə. ⁴⁰ Makə mbu'i tii aa dəvə, əŋki ci ka tii, "Dəmə də'wa acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntanfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə." ⁴¹ Wata ca əntsahə ba'ə gi'u, ca gərə'waanə, ca ndzanə də də'wa, ⁴² əŋki ci: "Daadə, madfa ka moonə nə hə, əntsahəe ka nyi ka cibətsə akəŋwaciikii. Amma, dəwə sətə kadfeesəkə ka hə, ga ha də sətə kadfeesəkə ka nyi." [⁴³ Wata malaa'ika a jima dadagyə, ca shi ka tsakə ka ci ŋgeerənə. ⁴⁴ Kə əjigi ma'yanə ŋga Yeesu, wata ca ənə ka də gazhi'waanə ŋga də də'wa paləe ka əta. Lyaavanə nə hacifaakii aa panə makə idəna.]

⁴⁵ Makə uudəpaa ci də də'wa, ca madə, ca palə aabii lyawarənaakii. Ma dzənəkəya, ka ŋunyinə nə tii, acii kə dzəgəpaa ŋgərə'wə tə tii. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, "Iitə dīi səkii cuuna tsəfə ŋunyina? Madətəmə, dəmə də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntanfə saa'itə nə Seetanə a təbə tuunə."

Kəsənə tə Yeesu

(*Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Yooh. 18.3-11*)

⁴⁷ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə, wata kə jigagi ənji dzubə. Yahuda, ətə agi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, nəndə ka takəŋwanə ka tii. Ca əntsahətə aabii Yeesu ka nəhəpaanə tə ci ŋga'ə. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, "Yahuda, dāgi nəhəpaanə viinəku tə nyi Uuzənə ŋga əndə ka ənji nii?"

⁴⁹ Makə nee ənjitə abii Yeesu ka sətə ca moo dəfanə, əŋki tii ka ci: "Slandaniina, a buuriinə tə tii də ŋgila purəjanə kwa?" ⁵⁰ Wata əndə'i əndə agitii a burəgi liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga limanyinə də ŋgila purəjanə. Butə nə liminə da ciizəma. ⁵¹ Amma əŋki Yeesu, "Bwaseemə. Goona də ha'ə!" Wata ca ŋgərə liminə ŋga əndətə, ca nyibutə.

⁵² Ma daba'ækii, Yeesu a wabə ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, waatoo ka madiigərə limanyinə da meeminə nga soojiitə ca nəhə yi nga Əntanjə, da ka masariinə; əŋki ci, "Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ngila purəjanə ka ngila purəjanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə də maabə nə nyi kwa?"
⁵³ Uusəra patə njaama ndzaanə ka hakii asəkə *yi nga Əntanjə, patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma, ma ənə dui ca, kə mbu'ya uusəra goonə da baawəda nga nwanjuutə agi təkunə."

Hiweenə nga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.57-58,69-75; Mar. 14.53-54,66-72; Yoo. 18.12-18,25-27)

⁵⁴ Ma daba'ækii, kə kəsətə tii tə Yeesu, təya kərə tə ci aasii aa ha gawə nga limanyinə. Piita əsa, ba'ə ba'ə nə ci ka nə'unə tə tii. ⁵⁵ Kə hənəpaə ənji gunə a mabaraci. Mbu'unatii, təya ndzaanə ka 'utənə. Shinə nga Piita əsə, ca ndzaa dasə abitii. ⁵⁶ Ma davə asii, tə'i kadəmə ca slənə kwaba. Makə nee ki ka Piita ama gunə, kya tsaamətə tə ci, əŋki ki, "Əndənə maa, rənjwə nə ci agi ənji nga Yeesu." ⁵⁷ Amma, ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, "Mina, mashiimə nyi tə əndətsa."

⁵⁸ Ma ta'avə gi'u, kə nee əndə'i əndə ka ci. Əŋki ci, "Hə maa, əndə nga Yeesu nə hə!" Əŋki Piita ka əndəta, "Əntaa əndaakii nə nyi."

⁵⁹ Ma ta'avə gi'u əsa, əndə'i əndə a kəjaanə agyanə wabənə nga əndəta, ca ba, "Goonja tanyi, ma əndətsa, əndə nga Yeesu nə ci, acii əndə Galili nə ci." ⁶⁰ Wata əŋki Piita ka əndətə əsə, "Paa nyi shii sətə cii kwa ba." Daga ci ma'ə ma'uudəpaamə banə ha'ə, wata ga'ə kə wii gyaagya. ⁶¹ Zə'uginə nə Yeesu Slandanə aadəbii Piita, ca tsaamə tə ci. Wata Piita a buurətə sətə shi Slandanə a bii ka ci oo'i, "Ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." ⁶² Buurətənaakii ha'ə, ca dzə də tuunə də kiinə ka shanjə.

Dəgənə tə Yeesu

(Mat. 26.67-68; Mar. 14.65)

⁶³ Ma saa'ikii, ənjitə nja nəhə tə Yeesu a ha'u tə ci, təya dəgə tə ci, ⁶⁴ təya vutəgi ginəkii, təya tsa ka ci meeciinə, əŋki tii ka ci: "Makə dui ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!" ⁶⁵ Kə baabii tii hara uushi'inə ngaanğa'ə nga dzaanənə də ci.

*Yeesu akənjwacii *mətərəkinaə nga Yahudiinə*

(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Yoo. 18.19-24)

⁶⁶ Pukənə nga ha, wata *gayinə nga Yahudiinə da madiigərə limanyinə da maliminə a dza də nə ka da mətərəkinaə. Əŋki tii, wa ənjə a kira ka tii tə Yeesu aa kuvə gənjwanə. ⁶⁷ Mbu'unaakii wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Bawə keenə mada hə nə *Aləmasiihu." Əŋki Yeesu ka tii, "Taa kə bii nyi koonə, paa unə ka luuvənə. ⁶⁸ Mada kə ləguyi nyi uushi a moonə əsə, paa unə ka jikəvənə. ⁶⁹ Amma, ma aakənja gi'u, ka ndzaanə nə nyi, nyi Uuzənə nga ənda, a ciizəmə Əntanjə əndə baawəda." ⁷⁰ Wata əŋki tii patə, "Hə nə *Uuzənə nga Əntanjə ənə nii?" Əŋki ci ka tii, "Unəkii maa, ha'ə bii unə." ⁷¹ Wata əŋki tii ahadatii, "Tə'i uushi dəbee ama ləgwa ama əndə ma'ə kwa? Aməkii maa, kə fii amə səndə bii ci də makii."

23

*Kærənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋgwaməna *Pilaatu*
(*Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Yooh. 18.28-38*)

¹ Wata gayiitə patə a madətə, təya kərə tə Yeesu aakəŋwacii Pilaatu.
² Mbu'unatii, wata təya gwanə ka baaba uushi'inə ashikii. Əŋki tii: "Kə lapaa inə əndənə ka dā rəgwa ŋga ŋusləginə də slikerənə geenə, inə *Yahudiinə. Agi banə nə ci, ga ənjə a vii tsəkə ma'ə ka maduunə ŋwanjwə ŋga ha də Rooma. Agi banə nə ci əsə, ci nə Aləmasiihu, waatoo ŋwanjwa."
³ Əŋki Pilaatu ka Yeesu, "Hə nə ŋwanjwə ŋga Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə."
⁴ Əŋki Pilaatu ka madiigərə limanyinə da dabaala, "Ma nee nyi naakya, pooshi bwaya uushi ashi əndəna." ⁵ Amma kə cakə ənjitə də macavadaanə də baaba uushi'inə ashi Yeesu, "Agi deeginə nə ci ka ənji ka purətə hanjaliinə də dzəgunənaakii. Anə hanyinə ŋga Galili 'watəgi ci danə ha'ə, ca shi aanə hanyinə ŋga Yahudiya. Waanə kə mbu'ya aa hanə əsə."

*Kærənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋwanjwə *Hirudusə*

⁶ Makə fii Pilaatu ha'ə, ca ləgwa, "Ya əndətsa, əndə Galili nə ci kwa?"
⁷ Makə fii ci oo'i, əndə Galili nə Yeesu, waatoo hanyinə ŋga ŋwanjwə Hirudusə, wata ca ba, wa ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii ŋwanjwə Hirudusə. Ma uusərakii, də Urusaliima nə Hirudusə. ⁸ Makə nee ci ka Yeesu, kə dīi ci moodasəkə lajə. Kə mwayi ci neenə ka ci daga ŋukə, acii kə fii ci habaraakii, kə mwayi ci neenə ka dā sə ŋga hurəshishinaakii. ⁹ Wata ca gwanjə ka laagwa uushi'inə bəzəkii a makii. Amma pooshi uushi jikə Yeesu ka ci.
¹⁰ Davə nə madiigərə limanyinə da maliminə, də bwaya ŋguruunə nə tii ka wulanə tə Yeesu. ¹¹ Kə ha'u i Hirudusə da soojiinaakii də ci, kə bərapaa tii tə ci. Təya kavə ka ci ŋunyi kəbənə aashikii. Ma daba'əkii, Hirudusə a ba ka ənjə a ənpəpaagi də Yeesu ka Pilaatu. ¹² Uusərakii njanə i Hirudusə da Pilaatu guvaanə, acii ma ŋga ŋukə tə'i daawaanə ahadatii.

La ka Yeesu gəŋwanə ŋga bələnə tə ci

(*Mat. 27.15-26; Mar. 15.6-15; Yooh. 18.39-19.16*)

¹³ Wata ŋgwaməna Pilaatu a dzatəgi də madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə da hara Yahudiinə. ¹⁴ Əŋki ci ka tii, "Wiina, kə kiroonə ka nyi əndəna. Kə bii unə: agi gwazeenə nə ci ka ənja. Wiinə dīi, akəŋwacii unə ndzaa nyi ka ətsətə haalaakii. Amma ma nyi, ma agi wulanə goonə tə ci, pooshi uushi idəpaa nyi ashikii. ¹⁵ Ha'ə nə Hirudusə əsə. Makə kə nee amə, kə ənyapaagi ci də ci kaamə, ci baarii pooshi uushi idəpaa ci ashikii. Acii ha'ə, ma nee nyi, pooshi bwaya uushi dīi ci bahə bələnə tə ci. ¹⁶ Ma dīya, wa ənjə a fəsləcii tə ci. Ma daba'əkii, ənjə a kapaa tə ci."

[¹⁷ Yoo, taa agi ŋgutə kumənə ŋga *Pasəka patə, kə ndzaa tyasə see a kapaa Pilaatu əndə furəshinə rəŋwə ka ənja.] ¹⁸ Wata ənji patə a gwanjə ka waazənə, əŋki tii, "Kyapaa keenə tə Barabasə, ənjə a bələgi əndətsa!"

¹⁹ Ma Barabasə, kə gimə ci furəshinə putə ŋga mafee ka nə ŋga ənji asəkə vəranə da bələ ənda.

²⁰ Makə kə mwayi Pilaatu kapaanə tə Yeesu, wata ca ənə ka wabənə da ənja. ²¹ Amma, ma təya, kə wazəənə tii, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə

tø ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tø ci aashi ənfwa!" ²² Amma əŋki Pilaatu ka tii ka makkənə, "Mī nə bwaya uushi dīi ci kwa? Pooshi uushi idəpaa nyi aashi əndətə bahə bələnə tø ci. Wa ənjə a fəsləcii tø ci, ənjə a kapaa tø ca." ²³ Amma, ma təya, kə wazəənə tii də ngeerənə, təya dzə də banə, wa ənjə a gwa'avə tø ci aashi ənfwa. Də ha'ə hwaməpaa tii tø Pilaatu. ²⁴ Wata Pilaatu a lagi ka ci gəjwanə makə sətə mwayi tii. ²⁵ Ca kapaa ka tii tø əndətə mwayi tii, waatoo tø əndətə gimə furəshinə putə nḡa madəe ka nə nḡa əŋji asəkə vəranə da bələ ənda. Ca nḡərə tø Yeesu, ca vii ka tii kaa təya də dø ci dø sətə mwayi tii.

Kərənə tø Yeesu ka bələginə

(Mat. 27.32; Mar. 15.21)

²⁶ Ma ənjə a kərə tø Yeesu ka bələginə, kə lapaa tii əndə'i əndə dīi ləməkii Simoonə. Ma ca, əndə Sirina nə ci. Kə lapaa tii tø ci, ci ka ha nḡa shinə də bilə. Təya kəsə tø ci, təya nḡərəvə ka ci ənfwə nḡa gwa'avəno tø Yeesu aashikii, ca nə'u dø tii.

²⁷ Dabaala a dzə də nə'unə tø Yeesu. Tə'i makinə əsə nja kaala vurənə, təya tuutu u atsakii. ²⁸ Zə'uginə nə Yeesu aadəbitii, əŋki ci ka tii, "Ma unə, maki Urusaliima, unemə ka tuunə atsaki. Amma, ma nə uushi d'annunə, tuumə agyanə noonə na, da agyanə manjeevənə goonə. ²⁹ Acii tə'i uusəra na mbu'ya, ətə nə ənjə a ba, tə'i barəkaanə agyanə masaawiinə ətə mapoomə, ətə masamə 'wanə ka manjeevənə. ³⁰ Uusərakii nə ənjə a ndzaḡə banə ka giḡjunyinə: 'Waalyaanəm keenə!' Ka banə nə əŋji ka danḡərənyinə əsə: 'Nḡəəfəgimə tiinə!' ³¹ Ya mada kə dīi əŋji də kantə'wa ənfwə ha'a, iitə na uudəənə ka mahuurəkəya?"

³² Tə'i hara əŋji bəra'i; ma təya, əŋji maabə nə tii. Kə kirə əŋji tø tii ka dzənə ka bələginə tø tii ka ciinə rəjwə da Yeesu.

Gwa'avənə tø Yeesu aashi ənfwa

(Mat. 27.33-44; Mar. 15.22-32; Yooh. 19.17-27)

³³ Mbu'unatii ka hatə ci ənjə a gwa'avə əŋji aashi ənfwa, waatoo hatə ci ənjə a 'wa "Kəjwə na", wata soojiinə a gwa'avə tø Yeesu aashi ənfwa. Təya gwa'avə tø əŋji maabətə bəra'i əsə, rəjwə da ciizəmə Yeesu, rəjwə da madzənakii. ³⁴ Wata əŋki Yeesu, "Daada, tifyagi tø tii, acii mashiimə tii sətə ci təya də." Kə təkəpaa soojiinə kəjeerənaakii ahadatii də kwaanə.

³⁵ Əŋji patə, kə kəjaanə tii ka tsaamə sətə ca d'aaɗa. Ma gayinə nḡa Yahudiinə, kə ha'u tii də Yeesu, əŋki tii, "Kə mbee ci ka luupaa tø hara ənja. Mada ci nə Aləmasiihu əndətə ta'i Əntanḡə, wa ca luupaa naakii na!" ³⁶ Soojiinə maa, kə ha'u tii dø ci. Təya əntsahətə aabiikii kaa təya vii ka ci mahwarəkinə. ³⁷ Əŋki tii, "Mada nḡwanə nḡa Yahudiinə nə hə tanyi, luupaa naaku na!" ³⁸ Tə'i manaahəkii əsə aashi ənfutə gwa'avə əŋji tø Yeesu aashikii oo'i, "Ma əndəna, ci nə nḡwanə nḡa Yahudiinə."

³⁹ Wata əndə'i əndə agi əŋjitə gwa'avə əŋji tø tii a dzaana tø Yeesu. Əŋki ci, "Əntaa kə bii hə oo'i, hə nə Aləmasiihu? Aa luupaa naaku nə, ha luupaa tiina!" ⁴⁰ Amma, makə fii əndə'i əndətə ha'ə, kə lii ci ka ci nḡuruunə, əŋki ci, "Ya ha, əntaa gəjwanə rəjwə lagi əŋji kaama? Paa hə ka nḡwalənə acii Əntanḡə kwa? ⁴¹ Ma kaanjwə, madəbəkii nə gəjwaana, acii ma sətə dīi anḡwə, anəkii lii əŋji kaanjwə gəjwanə. Amma, ma əndətsa, pooshi taa

mi dīi ci ətə madzəmə.” ⁴² Wata ɛŋki ci ka Yeesu, “Yeesu, aa ha buurətə tə nyi uusərətə nii kwa dā nwanjuunaaku.” ⁴³ Ɖŋki Yeesu ka ci, “Tantanyinə cii kya ba ka hə: ɛnshinə ndzaanaaŋwə agi Aləjana.*”

Ɖntənə nɔa Yeesu

(*Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Yooh. 19.28-30*)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ma ətə uusəra ahada na, wata kə bwasee uusəra ka bərənə. Kə dīi təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, ha'ə dīi tibisə makkə nɔa kədəwanə. Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə *yi nɔa Ɖntanfə. Wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i. ⁴⁶ Kanə nə Yeesu vurunə də ngeerənə, ɛŋki ci, “Ya'ə Daada, aasəkə ciiku nə nyi ka ba'avə ma'yanaaki.” Baginaakii ha'ə, wata ca ɛntəgi.

⁴⁷ Neenə nɔa nwanjwə nɔa soojiitə nji davə ka sətə dfaadīi patə, wata ca dəla də Ɖntanfə, ɛŋki ci, “Asee goonɔa tanyi, ma ɛndənə, pooshi sə nɔa idəpaanə ashikii.” † ⁴⁸ Patənə nɔa dabaala ətə shi ka tsaamə sətə ca dā, makə nee tii, kə ɛnyi tii satii də dəəgə ɛdzəmətii acii təgunuunə.

⁴⁹ Patənə nɔa guviinə nɔa Yeesu da makiitə nyi'wa tə ci daga anə hanyinə nɔa Galili, kə kəŋaanə tii dzadə gi'u ka tsaamə sətə ca dā.

Nɔadənə tə Yeesu

(*Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Yooh. 19.38-42*)

⁵⁰ Tə'i ɛndə'i ɛndə dīi ləməkii Yusufu, ɛndə Arimatiya anə hanyinə nɔa Yahudiita. Ma ca, nɔnyi ɛndə nə ci, ɛndə goonɔa ɛsə. Rənjwə nə ci agi *mətərəkine nɔa Yahudiinə. ⁵¹ Amma, madzəmə ka ci nə sətə dīi hara gayinə, waatoo aniyatii da slənətsatii. Acii ma ci, bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Ɖntanfə a dā nwanjuunaakii. ⁵² Wata ca madə, ca palə aa ha nɔgwaməna Pilaatu kaa ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka nɔgiragərə wə nɔa Yeesu. ⁵³ Makə luuvə Pilaatu ka ci, wata ca dzə ka jimagərə də wə nɔa Yeesu ashī ɛnfwa. Ca hadətə tə ci də marəma, ca banee ka ci asəkə kura gu'u ətə tələpaa ɛnji ashī pasla. ⁵⁴ Ma dīi ətə patə, uusəra nɔa ndzanə *uusərə nɔa ɛpisəka.

⁵⁵ Ma makiitə nyi'wa tə Yeesu daga anə hanyinə nɔa Galili, kə gi tii atsaə Yusufu. Kə tsaaməgərə tii aasəkə gu'wə, təya nee taa iitə banee ci ka Yeesu. ⁵⁶ Ma daba'əkii, təya ɛnəgərə aasəkə vərənə. Təya da maarə ətə dīi zənəkii nɔa'ə da urəɔya ka bəzəpaanə də wə nɔa Yeesu.

Ma uusəra asavə, kə ɛpi tii səkə makə sətə bii *bariya.

24

Madətənə nɔa Yeesu agi maməətə ɛnja

(*Mat. 28.1-10; Mar. 16.1-8; Yooh. 20.1-10*)

¹ Ma tsəfakə uusəra alatə, kə ma'i makiita, təya nɔgərəənə maarətə dīi tii, təya dzə aa ma gu'u. ² Ma gi təya, kə dalagi ɛnji faaratə pya'ə ɛnji də ma nɔa gu'ukii. ³ Ma təya dəməgərə, wata malapaamə tii wə nɔa Yeesu Slandana. ⁴ Kə pa'əənə ka tii ma, pooshi tii shii sə nɔa banə. Ma təya nee, kə jigagi nɔguyirənə bəra'i da i kəjeerənə ca bərə ashitii. ⁵ Wata nɔgwələnə a kəsəgi tə tii, təya gwanjəe ka nətii aa panə aa panə. Ɖŋki nɔguyirītə ka tii, “Mi cuuna aalə Ɖndə vii ɛpinə agi maməətə ɛnji kwa? ⁶ Ma ca, kə ma'i ci, paa ci ma'ə ganə. Buurətəmə sətə bii ci koonə, ci ma'ə anə hanyinə

* **23:43** 23.43 Ɖndə'i ləmə nɔa ha dagyə. **23:43** 23.43 2 Koor. 12.3. **23:44-45** 23.44-45 Am. 8.9. **23:46** 23.46 Jab. 31.6; Slənə 7.59. † **23:47** 23.47 pooshi sə nɔa idəpaanə ashikii: Mat. 27.19; Slənə 3.14; 7.52; 22.14. **23:49** 23.49 8.2-3; Jab. 38.12. **23:55** 23.55-56 8.2-3. **23:56** 23.56 Shig. 20.10.

nga Galili. ⁷ Kə bii ci koonə, ma ca, *Uuzənə nga ənda, tyasə ka viinə nə ənji tə ci ka ma'waslyakə ənja; ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənji ka makkənə nga uusəra."

⁸ Wata pii makiitə a buurətə wabəətə nga Yeusu, ⁹ təya madə gatə a ma gu'u, təya dzə ka dzəgunəgi ətsə patə ka *Iyawarənə nga Yeusu pu'u aməntənjə da i ka hara ənjitə nja nə'u tə ci. ¹⁰ Ma makiitə dīi ha'ə, tii nə Mariyaama Magədalina, Yawana, da Mariyaama məci Yakubu da hara makinə. Tii bii sətsə ha'ə ka masləkee ənja. ¹¹ Amma, ma masləkee ənja, kə ngirə tii wabənə nga makiitə ka uushi zabə, pooshi tii luuvə. ¹² Patə da ha'ə, ma Piita, kə ma'i ci, ca huyipaa aanə gu'wa. Ca gwanəanə ka riŋəfdənə. Ma ca nee, wata kəjeerənə mbədaanə. Kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə. Ca palə saakii.

A rəgwa Imawusə
(Mar. 16.12-13)

¹³ Uusərakii ha'ə, *Iyawarənə nga Yeusu bəra'i a dzə aasəkə əndə'i vəranə dīi ləməkii Imawusə. Kiloomēeta pu'u aməntənjə nəndə ahada vəranəkii da vəranə nga Urusaliima. ¹⁴ Təya dzə də wabə haala nga sətə dfaadīi patə.

¹⁵ Asee, ma saa'itə təya wabə ha'ə, kə lapaa Yeusu də naakii nə tə tii. Nə'ushinə nə tii da ci. ¹⁶ Agi neenə nə tii ka ci, amma pooshi tii puləgi oo'i, ci. ¹⁷ Əŋki Yeusu ka tii, "Mi cuuna dzə də wabənə ahadoonə, una dzə də wiina?" Wata təya kəjanə. Kə dzəgəpaa mafətəsəkə tə tii. ¹⁸ Tə'i əndə'i əndə agitii ətə dīi ləməkii Kəliyapasə. Əŋki ci ka Yeusu, "Patənə nga ənji də Urusaliima, kə shii tii sətə dfaadīi davə kwakwatə. Yoo, wata hə daanəku nə mu'umə ətə mashiimə nii?" ¹⁹ Əŋki Yeusu ka tii, "Ngutə uusha?" Əŋki tii ka ci, "Ya sətə dīi tə Yeusu əndə Nazaratu. Ma ca, anabi nji ci, əndə baawəda ka rəgwa sləna da rəgwa wabənə akəŋwacii Əntənjə da akəŋwacii ənji patə. ²⁰ Kə vii madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə geenə tə ci ka ənja, kaa təya dfa gəŋwanə nga bələnə tə ci. Təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. ²¹ Ma ina, kə kii inə niinə oo'i, ci nə əndətə nja dzə ka luupaanə tə ənji *Isərayiila. Amma wiinə dīi, makkənə nga uusəra ənshinə makə dfaadīi uushi'iitsa. ²² Ha'ə maa, tə'i hara makinə ahadeenə kədəpaa tiinə. Acii ma ənshinə pədeerənə tsədfaka, kə wuuri tii aanə gu'u. ²³ Ma dzənətii, malapaamə tii wə nga Yeusu davə. Wata təya shi ka banə keenə oo'i, kə shigi malaa'ikanyinə ka tii; təya ba ka tii oo'i, da i əpinə nə ci. ²⁴ Tə'i hara ənji əsə ahadeenə gi aanə gu'u, təya lapaa ha'ə tanyi makə sətə bii makiita. Amma paa tii nee ka ci.

²⁵ Wata əŋki Yeusu ka tii, "Una, pooshi nuunə! Malyabatanyinə nuunə ka rəgwa nga luuvə sətə wabi anabiinə patə. ²⁶ Madəbeemə *Aləmasiihu a cibə makə ətsə, kaa Əntənjə a vii ka ci dūunuunə kwa?" ²⁷ Wata ca ndzanə dzəgunətə ka tii sətə bii malaaba ləkələkətə agyanə naakii na. Waatoo, ndzanənə asəkə ləkələkətənyinə nga Muusa, ca uudəpaa də nga anabiinə patə.

²⁸ Makə mbu'i tii kədəhə da vəraatə ci lyawariitə bəra'i a dzə aa dəvə, dfanə nə Yeusu makə pitəginə aakəŋwa. ²⁹ Amma təya kəsəpaa tə ci, əŋki tii, "Baa amə ganə, acii kə uugi kədəwanə dfanə, wiinə vədə ka dfanə." Wata Yeusu a dəməgərə atsatii.

³⁰ Tøya ndzaanə ka zəma. Ca ɲgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntaɲfə, ca ɓaatsəpaa, ca vii ka tii. ³¹ Wata kə dzəgi sətə səmədəgi ginətii, tøya puləgi də ci. Amma kə rarə'igi ci akəɲwaciitii. ³² Əɲki tii ahadatii, "Ya makə ɲjii kəya wafə kaɲwə a rəgwa, ca dzəgunətə kaɲwə agyanə sətə bii malaaba ləkaləkətə, əntaa kə ɲjaɲwa fa shiiwə asəkə ədzəmaɲwə kwa?"

³³ Wata tøya madətə ka tsaakii ha'ə, tøya ənəgərə aa Urusaliima. Mbu'unatii, tøya lapaa tə lyawarənə ɲga Yeosu pu'u aməntaɲə da hara ənjitə abitii. ³⁴ Neenatii ka lyawariitə bəra'i, wata əɲki tii ka tii, "Goonga tanyi! Kə ma'i Yeosu Slandanə agi maməətə ənja. Kə shigi ci ka Simoonə."

³⁵ Fanatii ha'ə, wata tøya ndzaɲə dzəgunə ka tii sətə dfaadii a rəgwa, i makə sətə puləgi tii də Yeosu, ci ka ha ɲga ɓaatsəpaa buroodi.

Jigaginə ɲga Yeosu ka lyawarənaakii

(Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

³⁶ Tii ma'ə ka wabənə ha'ə, ma nee tii, kəɲə nə Yeosu də naakii nə ahadatii. Əɲki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə!" * ³⁷ Kə ɲgwali tii, kə li'i ma'yanatii. Acii ma nə tii ka nəhənə, bərəhinə shigərə aagitii.

³⁸ Wata əɲki Yeosu ka tii, "Mi li'i ma'yanə goona? Ka mi də hiimatə ha'ə a nuuna? ³⁹ Tsaamətəmə ciinəki da sədfəki. Də ha'ə shiinuunə oo'i, nyi ənə weewee. Ma dānuuna, ndaabətəmə tə nyi, tsaamətəmə tə nyi koonə shii. Ma bərəhinə kamə, pooshi luwə ashikii, pooshi ilə əsə makə səndə cuuna nee ashiki." ⁴⁰ Ma ca dzə də wabənə ha'ə, ca ɓarii ka tii ciinəkii da sədfəki. ⁴¹ Kə dīi lyawarənə moodasəkə laɲə. Kə dīi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə ka shaɲə. Ha'ə maa, ma'ə tii mambeemə ka luuvənə. Əɲki Yeosu ka tii, "Tə'i unə da zəmə kwa?" ⁴² Wata tøya ɲgərə masəərə hərəfinə, tøya vii ka ci. ⁴³ Ca ɲgərə hərəfiitə, ca adə, ginətii a nee.

⁴⁴ Ma daba'əkii, əɲki Yeosu ka tii, "Wiinə sətə ɲjii kya baaba koonə, nyi ma'ə ahadoonə: kə dəbəc sətə nyaahə əɲji agyanəki patə a da, waatoo, sətə asəkə bariya ɲga Muusa, da asəkə ləkaləkətənyinə ɲga anabiinə da asəkə Jabuura əsə." † ⁴⁵ Wata Yeosu a wunəgi nətii kaa tøya mbee ka paaratə sətə asəkə ləkaləkətəkii. ⁴⁶ Əɲki ci ka tii, "Wiinə sətə nyaahə əɲji agyanəki: tyasə see a cibə Aləmasiihu, ca əntə. Ma ka makkənə ɲga uusəra, ca madətə agi maməətə ənja. ⁴⁷ Ma daba'əkii, əɲjə a waaza ka əɲji agyanə baanə ka Əntaɲfə da upaa tifyaginə ɲga 'waslyakəənə. Ma waazaatsa, də Urusaliima ca ndzaɲə, ca mbu'u ka patənə ɲga əɲji agi duuniya. ⁴⁸ Unə nə seedawiinə ɲga uushi'iitsa. ⁴⁹ Ma sətə bii Daadə viinə koonə, ka sləkeenə nə nyi koonə. Amma ndzaamə ganə asəkə vərənə zəkū'i see mada jima baawəda koonə dadagyə."

Ndərənə ɲga Yeosu aadəgyə

(Mar. 16.19-20; Slənə 1.9-11)

⁵⁰ Ma daba'əkii, wata ca fədə tə lyawarənaakii, tøya palə aaba'ə vərənə kədəhə da vərənə ɲga Bayitaniya. Mbu'unatii, wata ca madəc ka ciinəkii

24:32 24.32 24.45. **24:34** 24.34 Mar. 16.7; 1 Koor. 15.4-5. * **24:36** 24.36 1 Koor. 15.5; jamənə: Luka 2.14. **24:37** 24.37 Mat. 14.26; Mar. 6.49. **24:41** 24.41-43 Yooh. 21.5,10; Slənə 10.41. † **24:44** 24.44 24.27; Yooh. 5.39; Muusa: Slənə 7.9-10,25-27,35,37-39; Yooh. 5.46; anabiinə: Isaa. 52.13-53.12; Hoos. 6.2; Jabuura: Jab. 22.69. **24:45** 24.45 24.25-27,32; Yooh. 20.9. **24:46** 24.46 9.21-22; Mat. 26.56; Mar. 14.49; 1 Koor. 15.3-4; Slənə 17.2-3; 28.23. **24:47** 24.47 3.3; Slənə 1.8; 5.31; 11.18; 17.30-31; 20.21; Rooma 15.19. **24:48** 24.48-49 Slənə 5.32; Yooh. 15.26-27. **24:48** 24.48 Slənə 1.8,22; 2.32; 3.15; 4.33; 10.39-41; 13.31. **24:49** 24.49 4.18.

kaa ca dfaane ka tii barëkaanë. ⁵¹ Ma ca dzë dë dfa ka tii barëkaanë, wata kë təkëgi ci da tii ha'ë, ca ndërëgi aadëgyë. ⁵² Ma tëya, kë gërë'waanë tii ka d'uunëtënë të ci. Ma daba'ëkii, wata tëya madë, tëya ënëgërë aa Urusaliima dë manjushinë. ⁵³ Uusërë patë nji tëya dëla dë Əntanfë asëkë yaakii.

Nunyi Habara daciai Yoohana

Wabæætə ca vii əpinə

¹ Watəginə duuniya ma'ə matagamə, tə'i wabənə. Ma wabənəkii, tii da Əntanfə nji ka hakii. Əntanfə nə ci. ² Ndzanənə ka 'watəginə nə wabənəkii da Əntanfə. ³ Daciikii tagii Əntanfə patənə nga uushi'inə, taa rəjwə pooshi tagii Əntanfə yadə ciinəkii agikii. ⁴ Wabənəkii ca vii əpinə. Ma əpinəkii, ci ca kira bərənə ka ənji shinjkinə. ⁵ Ma bərənəkii əsə, agi təkunə nə ci ka bərənə, pooshi təkunə da baawəda nga bələgi bərənəkii.

⁶ Tə'i əndə'i əndə sləkee Əntanfə ka ci kaa ca slənə ka ci, ətə dīi ləməkii Yoohana. ⁷ Ci shi ka seedaginə ka ənji agyanə bərənəkii kaa patənə nga ənjə a fa habarakii, təya luuvə. ⁸ Əntaa ci də nəkii nə bərənəkii, amma ma shi ci, kaa ca shi ka baarənə ka ənji agyanə bərənəkii.

⁹ Ma bərənəkii, ci nə tantanyitə bərənə. Kə shi ci aa duuniya, kaa ca shii bərənə ka patənə nga ənji shinjkinə. ¹⁰ Asəkə duuniya nji wabənəkii. Daciikii əsə tagii Əntanfə duuniya, amma patə da ha'ə, pooshi *duuniya shii tə ci. ¹¹ Aagi ənjaakii shi ci, amma ma təya, pooshi tii liwə tə ci. ¹² Ma ənjitə liwə tə ci, təya vii goonja ka ləməkii, kə vii ci ka tii baawəda nga ndzaanə ka manjeevənə nga Əntanfə. ¹³ Ma təya, Əntanfə ci saakii vii ka tii əpinə, əntaa dāgi shishinə nga əndə shinjkinə saakii, taa dāgi aniya nga əndə shinjkinə.

¹⁴ Ma wabənəkii, kə ndzaa ci ka əndə shinjkinə, ca ndzaanə ahadaamə. Kə nee inə ka dūunuunaakii, waatoo, ətə vii Dii ka Uuzənaakii rəjwə dyanə. Tə'i ci da pwapoone da goonja ka shanjə. * ¹⁵ Ma Yoohana, kə wabi ci agyanəkii, ca njeere ka uurakii, əŋki ci: "Waatsə əndətə nji kya ba: ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci." ¹⁶ Anəkii anəkii nə wabənəkii ka dā kaamə pwapoone. Agi malanjə nga'ənaakii ənə cii kəya dā kaamə. ¹⁷ Ma vii Əntanfə bariya, daciai Muusa. Amma ma pwapoone da goonjaanə, daciai Yeesu *Aləmasiihu. ¹⁸ Ma Əntanfə, pooshi əndə sha nee ka ci shanjə. Uuzənaakii rəjwə dyanə ci ka nəkii, Əntanfə nə ci. Ka hakii nə tii da Dii, ci baarəgi kaamə furenənə tə ndzaanə nga Əntanfə.

Waazanə nga Yoohana

(*Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18*)

¹⁹ Ma ka əndə'i uusəra, wata *Yahudiinə də Urusaliima a sləkee ka limanyinə da hara ənji agi slikerənə nga *Leewi aabii Yoohana kaa təya ləgwa ka ci wu sanə nə ca. Wiinə seedatə vii ci ka tii, ²⁰ pooshi ci naanagi ka ənəpaagi ka tii də ləgwanatii, kə wabi ci ka tii panjəranə panjəranə,

1:1 1.1-2 'Wat. 1.1-2.4; Yooh. 17.5; Fil. 2.6; 1 Yooh. 1.1-2; Səniinə 19.13-16. **1:3** 1.3-4 1.9-10; 5.26; 1 Koor. 8.6; Kwal. 1.16-17; Ibər. 1.2; Səniinə 3.14. **1:5** 1.5 'Wat. 1.3-4. **1:6** 1.6 Mat. 3.1. **1:8** 1.8 1.20. **1:9** 1.9-10 8.12; 17.25; 1 Yooh. 2.8. **1:12** 1.12 1 Yooh. 3.1; Gal. 3.26; 4.5. **1:13** 1.13 3.3,5-6; 1 Piita 1.23; 1 Yooh. 3.9. * **1:14** 1.14 Gal. 4.4; Fil. 2.7; 1 Tim. 3.16; Ibər. 2.14; 1 Yooh. 4.2; kə nee inə ka dūunuunaakii: Mat. 17.2; Yooh. 2.11; 1 Yooh. 1.1-3. **1:15** 1.15 1.24-27,30; 5.31-34,36. **1:17** 1.17 7.19; Shig. 31.18. **1:18** 1.18 6.46; 14.8-9; Shig. 33.20; Mat. 11.27; 1 Tim. 6.16; 1 Yooh. 4.12. **1:19** 1.19-27 5.33.

əŋki ci, “Ma nyi, əntaa Aləmasiihu nə nyi.” ²¹ Əŋki tii ka ci, “Aa wu d̄ii nə ha? Hə nə *Iliya kwa?” Əŋki ci: “Pooshi.” “Aa, hə nə anabitə bii ənji na shi kwa?” Əŋki ci, “Pooshi.” ²² Əŋki tii ka ci, “Aa, bawə keenə taa wu nə ha, acii ŋga'ə keenə nə ənəpaa də wabənəkii ka ənjitə sləkee keenə. Wu nə hə kwa?” ²³ Yoohana a ənəpaagi ka tii də wabənə asəkə ləkələkətə ŋga anabi Isaaya, əŋki ci, “Nyi nə əndətə kaalii agi bilinə oo'i, Kəŋeemə ka rəgwa ŋga Slandana, hadātəgimə.”

²⁴ Ma ənjitsa, *Fərisanyinə sləkee ka tii. ²⁵ Təya ba ka Yoohana, “Madə əntaa Aləmasiihu taa Iliya taa anabi nə hə saŋa, ka mi cii kwa d̄a ka ənji bapətisəma?” ²⁶ Əŋki Yoohana ka tii, “Də ma'inə cii kya d̄a bapətisəma, amma ahadoonə kəŋə nə əndətə mashiimuunə. ²⁷ Ma ca, ci na uugya ba'ə ka shine. Taa zə'u ŋga b̄ibinaakii mambu'umə nyi bahə pəreginə.”

²⁸ Ma ətsə patə, də Bayitaniya slənyi, atanəgi gəərə ŋga Urədunə, hatə nji Yoohana a yibə bapətisəma ka ənja.

**Uundzə Baga ŋga Əntan̄fə*

²⁹ Ma ka pukyatə hakii, kə nee Yoohana ka Yeesu ca shi aabiikii. Makə nee ci ka ci, əŋki ci, “Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntan̄fə. Ci nə əndə ŋgəregi 'waslyakəənə ŋga *duuniya. ³⁰ Waatsə əndətsə n̄jii kya wabə koonə agyanəkii, ətə n̄jii kya ba, ma əndətə na uugya ba'ə ka shine, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci. ³¹ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma shinaaki, nya d̄a ka ənji bapətisəma də ma'inə, kaa nya shii baariinə tə ci ka ənji *Isərayiila.”

³² Wiinə seeditə vii Yoohana, kə bii ci, “Kə nee nyi ka Malaaba Ma'yanə ca jima dadagyə makə kurəkuta, ca kəŋaanə anəkii. ³³ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma əndətə sləkee ka nyi kaa nya d̄a bapətisəma də ma'inə, ci bii ka nyi oo'i, ma əndətə nii kwa nee Malaaba Ma'yanə a jima, ca kəŋaanə anəkii, ci na d̄a bapətisəma də Malaaba Ma'yanə. ³⁴ Kə nee nyi də ginəki. Wanyinə ka baginə paŋgəranə, ci nə *Uuzənə ŋga Əntan̄fə.” †

*Təkəŋwatə *lyawarənə ŋga Yeesu*

³⁵ Pukyatə hakii əsə, kəŋə kəŋə nə Yoohana tii da lyawarənaakii bəra'i. ³⁶ Makə nee ci ka Yeesu ca dzə a rəgwa, əŋki ci, “Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntan̄fə.”

³⁷ Wata kə fii lyawarənaakii ətə bəra'i ca ba ha'ə, wata təya palə atsa Yeesu. ³⁸ Yeesu a zə'u'gi. Ma ca nee wata təya nə'u tə ci, ca ləgwa ka tii, “Mi cuuna ala?” Əŋki tii ka ci, “Rabbi, (makə bana maləma) da saŋə nə ha?” ³⁹ Əŋki ci ka tii, “Shoomə ka neenə.” Wata təya palə, təya dzə ka neenə ka hatə d̄ii ci davə. Ma saa'ikii, tibisə ənfwadə ŋga kədəwanə. Wata təya uudəpaa ka uusərakii da ci.

⁴⁰ Ma ənjitə bəra'i fii wabənə ŋga Yoohana, təya nə'unətsa tə Yeesu, Anderawəsə nə ləmə ŋga əndə'i əndə agitii, waatoo, ndzəkəŋuci Simoonə Piita. ⁴¹ Pii wata ca dzə ka alətənə tə ndzəkəŋuci, waatoo, tə Simoonə, ca ba ka ci, “Kə lapaa inə tə Aləmasiihu” (makə bana, Matadəkii). ⁴² Wata ca kərə tə Simoonə aabii Yeesu. Yeesu a tsakəm tə ci, əŋki ci, “Simoonə nə

1:20 1.20 3.28. **1:21** 1.21 Mat. 2.14; Yooh. 6.14. **1:23** 1.23 Isaa. 40.3. **1:25** 1.25-26 1.33; Mat. 21.25. **1:27** 1.27 1.15; Slənə 13.25. **1:28** 1.28 10.40; Mat. 3.13. **1:29** 1.29 1.36; Isaa. 53.6-7; 1 Piita 1.19; 1 Yooh. 2.2; Səniinə 5.6. **1:30** 1.30 1.15. **1:32** 1.32 Mat. 3.16. † **1:34** 1.34 Uuzənə ŋga Əntan̄fə: 1.49; 5.18-23; 10.36; 11.27; 20.31; Mat. 3.17; 27.54; Slənə 9.20. **1:36** 1.36 1.29. **1:40** 1.40-42 Mat. 4.18-20. **1:41** 1.41 4.25.

lömöku, uuzənə n̄ga Yoohana. Ma aakəŋwa, Keefasə ndzaanə lömöku." Ma ləmə Keefasə, uushi rəŋwə da 'wanə Piita, waatoo, pasla.

'Wanə n̄ga Yeesu tə Filibusə tii da Nataniyalə

⁴³ Ma pukyatə hakii, kə ma'i Yeesu kaa ca palə aanə hanyinə n̄ga Galili. Wata ca dzə, ca lapaa tə Filibusə, ca ba ka ci, "Nyi'wawə tə nyi." ⁴⁴ Ma Filibusə, əndə Batəsayida nə ci. Waatoo manjeevə vəranə rəŋwə nə tii da i Andərawəsə da Piita.

⁴⁵ Wata Filibusə a lapaa tə Nataniyalə, əŋki ci ka ci, "Ma əndətə nyaahə Muusa agyanəkii asəkə ləkaləkətə n̄ga bariya, i anabiinə maa, kə nyaahə tii agyanəkii, kə lapaa inə tə ci, waatoo Yeesu uuzənə n̄ga Yusufu əndə Nazaratu." ⁴⁶ Əŋki Nataniyalə ka ci, "Bahə tə'i uushi n̄nyikii ca shigi asəkə vəranə n̄ga Nazaratu nii?" Əŋki Filibusə, "Shiwa nda nee ka ci."

⁴⁷ Makə nee Yeesu ka Nataniyalə ca shi aabiikii, kə wabi ci agyanəkii, əŋki ci, "Waatsə tantanyitə uuzətə Isərayiila, tə'i goon̄gaanə ashikii."

⁴⁸ Nataniyalə a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, "Dama san̄ə shii hə tə nya?" Əŋki Yeesu ka ci, "Taabu'u 'wii Filibusə tə hə, kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva." ⁴⁹ Əŋki Nataniyalə, "Maləma, hə nə Uuzənə n̄ga Əntan̄fə tanyi, n̄wan̄wa n̄ga ənji Isərayiila." ⁵⁰ Əŋki Yeesu, "Kə vii hə goon̄ga acii bii nyi kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva tanə nii? Ka neenə nə hə ka hara madiigərə uushi'inə palee ka ətsa." ⁵¹ Wata ca tsakə banə ka ci, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ka neenə nuunə ka dadagyə mawunəkii; malaa'ikanyinə n̄ga Əntan̄fə a ndərə, təya jima aagyanəki, nyi *Uuzənə n̄ga ənda."

2

Zəmə əndzanə n̄ga da məhura də Kana

¹ Ma ka makkənə n̄ga uusəra, kə d̄ii ənji əndzanə n̄ga da məhura asəkə vəranə n̄ga Kana anə hanyinə n̄ga Galili. Kə gi məci Yeesu ka əndzanəkii.

² Ma Yeesu da lyawarənaakii əsə, kə bii ənji ka tii zəmə əndzanəkii.

³ Ma ətsə ənji agi zəmə əndzanəkii, kə uudəgi ma'i inaba. Wata məci Yeesu a shi aabiikii, kya ba ka ci, "Kə uudəgi ma'i inaba agyanə slan̄ji əndzanə." ⁴ Əŋki Yeesu ka ki, "Yaayi, əntaa wabənaaku ətsa. Ma'ə saa'yaaki mambu'umə." ⁵ Məci Yeesu a ba ka ənji sləna, "Damə sətə nii kəya ba koonə patə."

⁶ Ma dava, tə'i gəran̄yinə kuwa. Taa n̄gutə rəŋwə agitii, agi luunə nə ci uuda ma'inə bahə pu'u. Ma gəriitsa, ka kubəginə makə sətə d̄ii alə'aada n̄ga *Yahudiinə ka paslə də Əntan̄fə.

⁷ Wata əŋki Yeesu ka ənji sləna, "Naanatəmə gəriitsə də ma'inə." Təya naanatə pyaslya'ə aa matii. ⁸ Wata əŋki ci ka tii, "Əgəciimə ma'iitsə asəkə gəriitsə, una kərə ka kadala." Wata təya əgə ma'inəkii, təya kərə ka ci.

⁹ Ca təbətə. Asee kə zə'ugi ma'inəkii ka ma'i inabi. Amma mashiimə ci tada dama shi ma'i inabikii. Ma ənji slənətə əgya ma'inəkii, kə shii tii. Wata kadala a 'wa tə dagwa madanə, ¹⁰ əŋki ci ka ci, "Taa wu patə, n̄nyii ma'i inaba viinəkii ka ənji zəku'i. Madfa kə sii ənji, kə əburi ənji, ənjə a kira mahwarəkinə ha'ə. Amma ma hə naaku, madamə hə ha'ə. Mahwarəkinə vii hə zəku'i, ha vii n̄nyikii daaba'ə."

1:42 1.42 Mat. 10.2; 16.18. 1:45 1.45 Dzək. 18.15; Isaa. 9.5; 42.1-4; Əzaki. 34.23; Mika 5.1-3.

1:49 1.49 1.34; 12.13; Mat. 27.42. 2:1 2.1-11 4.46. 2:4 2.4 7.6,30; 8.20; 12.23; 13.1; 17.1; Luka

22.53. 2:6 2.6 Mar. 7.3-4.

¹¹ Ətsə nə 'watəginə n̄ga slənə sə n̄ga hurəshishiitə d̄ii Yeesu. Ma sə n̄ga hurəshishiitsa, də Kana anə hanyinə n̄ga Galili d̄ii ci. Də ha'ə baarii ci d̄uunuunaakii, wata lyawarənaakii a vii ka ci goon̄ga. *

¹² Ma daaba'ə ətsa, wata i Yeesu da məci da i ndzəkənjushi'inəkii da lyawarənaakii a madə, təya palə aa Kafarənahumə, təya banee gi'u davə.

*Shaabaginə n̄ga Yeesu tə ənji d̄a firiinə asəkə *yi n̄ga Əntanjə*
(Mat. 21.12-13; Mar. 11.15-17; Luka 19.45-46)

¹³ Makə uugi kumənə n̄ga *Yahudiinə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka mbəshanə, wata Yeesu a madə, ca palə aa Urusaliima, ¹⁴ ca d̄zə aasəkə yi n̄ga Əntanjə. Makə gi ci, kə lapaa ci ənji d̄ərə də liinə i bagiinə i bilyamasariinə, da ənji p̄ra kwaba dasə anə ha n̄ga ndzaanatii. ¹⁵ Wata ca n̄gəzə zə'wa, ca dzəbatə ka uu'yanə, ca shaabagi tə tii patə asəkə yi n̄ga Əntanjə, bagiinə da liinə patə, ca dzaadzapaa ha n̄ga p̄ra kwaba, ca waa'agi kwabanyinatii, ¹⁶ ca ba ka ənjitə ca d̄ərə də bilyamasariinə, "Fədəginə uushi'iitsə patə! Goona zhi'wee ka yi n̄ga Daadə ka luuma!"

¹⁷ Makə nee lyawarənaakii ha'ə, wata təya buurətə oo'i, ma bii malaaba ləkaləkətə, "Ya'ə Əntanjə, hənənə makə gunə a ədzəməki nə uudəətə cii kya uudə tə yaaku."

¹⁸ Ma daba'əkii ha'ə, wata *gayinə n̄ga Yahudiinə a shi, təya ləgwa ka ci, əjki tii, "N̄gutə sə n̄ga hurəshishinə cii kwa d̄a ka baarəginə keenə oo'i, Əntanjə vii ka hə baawəda n̄ga d̄anə ha'a?" ¹⁹ Əjki Yeesu ka tii, "Mada uulagyuunə yinə n̄ga Əntanjə, əgi baanə makkə nə nyi ka ənənə ka ghənətənə." ²⁰ Əjki tii ka ci, "Agi baanə makkə ənənuku ka ghənətənə nii? Fəzə ənfwadə pu'unə əji kuwa d̄ii ənji ka ghənə yinə n̄ga Əntanjə dee." ²¹ Amma, ma Yeesu, ma yitə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə shishinəkii. ²² Makə madəe Əntanjə ka ci əgi maməətə ənja, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə shi ca bii ha'ə. Davə n̄girə tii sətə bii malaaba ləkaləkətə da sətə bii Yeesu ka goon̄ga.

Shiinə n̄ga Yeesu tə ədzəmə n̄ga patənə n̄ga ənja

²³ Ma saa'itə Yeesu də Urusaliima əgi kumənə n̄ga Pasəka, lan̄jə nə ənjitə vii ka ci goon̄ga, acii kə nee tii ka sə n̄ga hurəshishiitə cii kəya daada.

²⁴ Amma pooshi Yeesu kii nəkii agyanətii, acii kə shii ci tə ənji patə. ²⁵ Pooshi nafa n̄ga banə n̄ga əndə ka ci agyanə ənji, acii ci də naakii nə, kə shii ci patənə n̄ga sətə a moodəfətii.

3

Yeesu tii da Nikoodaməsə

¹ Tə'i əndə'i əndə d̄ii ləməkii Nikoodaməsə. Ma ca, əndə'i gawə n̄ga Yahudiinə nə ci, əgi kurəgə n̄ga *Farisanyinə. * ² Ma ka əndə'i vəda, kə gi ci aabii Yeesu, əjki ci ka ci, "Maləma, kə shii inə, ma hə, maləmə nə hə. Əntanjə sləkəe ka hə əsə. Acii pooshi əndə ca d̄atə tsarə sə n̄ga hurəshishiitə cii kwa d̄aada, madaamə ləbə nə əndəkii da Əntanjə."

* **2:11** 2.11 sə n̄ga hurəshishinə: 2.23; 3.2; 4.54; 6.26; 11.47-48; 20.30; Slənə 2.22; Rooma 15.19.
2:12 2.12 Mat. 4.13. **2:13** 2.13 6.4; 11.55; 12.12; Shig. 12.1-14. **2:16** 2.16 Luka 2.49. **2:17** 2.17 Jab. 69.10. **2:18** 2.18 2.11. **2:19** 2.19 Mat. 26.61; 27.40; Slənə 6.14. **2:21** 2.21 1 Koor. 6.19. **2:22** 2.22 1.45; 12.16; 14.26; Luka 24.6-8,27. **2:23** 2.23 2.11; 6.29; 7.31; 8.30; 9.38; 10.42; 11.45; 12.42; 20.29,31; 16.9. * **3:1** 3.1 Nikoodaməsə: 7.50; 19.39. **3:2** 3.2 Mat. 22.16; Yooh. 2.11.

³ Yeesu a jikə ka ci, ɛŋki ci. “Tantanyinɛ cii kya ba ka hɛ: Pooshi ɛndɛ ca nee ka *ɲwanjuunɛ ɲga ɛntanɲɛ madɛamɛ ɛnji kɛ ɛnyi ka poonɛ tɛ ci.”

⁴ ɛŋki Nikoodamɛsɛ, “Iitɛ da ɛnɛ nɛ ɛnji ka poo iirɛ ɛnda? Aasɛkɛ mɛci ɛnɛgɛrɛnɛkii, kya ɛnɛ ka poonɛ tɛ ci nii?”

⁵ ɛŋki Yeesu, “Tantanyinɛ cii kya ba ka hɛ, madɛamɛ ɛndɛ kɛ upaa poonɛ dagi ma'inɛ da Malaaba Ma'yanɛ, pooshi ci ka dɛmɛnɛ aagi ɲwanjuunɛ ɲga ɛntanɲɛ. ⁶ Ma ɛndɛtɛ pwayi ɛndɛ shinɲinɛ tɛ ci, ɲga ɛndɛ shinɲinɛ nɛ ci. Ma ɛndɛtɛ ɛnyi ɛnji ka poonɛ tɛ ci dagi Malaaba Ma'yanɛ ɛsɛ, ɲga Malaaba Ma'yanɛ nɛ ci. ⁷ Ga ca ɗa ka hɛ ka sɛ ɲga hurɛshishinɛ makɛ fii hɛ bii nyi ka hɛ, tyasɛ see madɛ ɛnyi ɛnji ka poonɛ tuunɛ. ⁸ Ma mɛɗa, ka ɛgɛnɛ nɛ ci taa dama patɛ mwayi ci. Ka fanɛ nɛ hɛ ca hɛwɛ, amma paa hɛ shii taa dama njanɛ ci, taa da cii kɛya dzɛ ka kɛɲɛnɛ ɛsɛ, mashiimɛ hɛ. Ha'ɛ ɛsɛ nɛ taa wu patɛ ɛtɛ pwayi ɛnji tɛ ci dagi Malaaba Ma'yanɛ.”

⁹ ɛŋki Nikoodamɛsɛ ka ci, “Iitɛ daa ɗanɛkii ha'ɛ?” ¹⁰ Yeesu a ba ka ci, “Madɛuunɛ malɛmɛ nɛ hɛ dɛ *Iserayiila. Yoo, mashiimɛ hɛ ɛtsɛ nii? ¹¹ Tantanyinɛ cii kya ba ka hɛ: sɛtɛ shii inɛ ciina wabɛ koonɛ agyanɛkii. Sɛtɛ nee inɛ, ciina seeda agyanɛkii ɛsɛ. Amma ma seeda geenɛ, pooshi unɛ ka moo luuvɛnɛ. ¹² Makɛ wabi nyi koonɛ agyanɛ uushi'inɛ ɲga *duuniya, pooshi unɛ ɲgirɛ ka goonɲa, iitɛ ɗii ɲgɛrɛ nuunɛ ka goonɲa, madɛ kɛ wabi nyi koonɛ agyanɛ sɛtɛ dɛbɛshi tii da ɛntanɲɛwɛ? ¹³ Acii pooshi ɛndɛ sha ɲgirɛ aadɛgyɛ, madɛamɛ ɛndɛtɛ jima dadavɛ, waatoo, *Uuzɛnɛ ɲga ɛnda.

¹⁴ “Makɛ sɛtɛ ɲgirɛ Muusa tibisɛ, ca ɲgabɛtɛ uushi pusha tɛ rɛhunɛ, ca madɛe aadɛgyɛ agi bilinɛ, tyasɛ ha'ɛ nɛ ɛnjɛ a madɛe ka Uuzɛnɛ ɲga ɛndɛ aadɛgyɛ, ¹⁵ kaa taa wu patɛ ɛtɛ vii ka ci goonɲa a upaa ɛpinɛ ɲga ca'ɛ ndɛɲwɛ ndɛɲwɛ.”

¹⁶ Acii kɛ uu'i ɛntanɲɛ tɛ *duuniya ka shaɲɛ, ca vii Uuzɛnaakii rɛɲwɛ dyanɛ. Ma ɗii ci ha'ɛ, kaa patɛnɛ ɲga ɛnjitɛ vii ka ci goonɲa a upaa ɛpinɛ ɲga ca'ɛ ndɛɲwɛ ndɛɲwɛ, paa tii ka zanɛ. ¹⁷ Pooshi ɛntanɲɛ slɛkee ka Uuzɛnaakii aasɛkɛ duuniya kaa ca la gɛɲwanɛ ka duuniya, amma kaa duuniya a upaa luupaanɛ daciikii. ¹⁸ Taa wu patɛ vii ka ci goonɲa, ka mbɛɗɛnɛ nɛ ci acii gɛɲwanɛ. Amma taa wu patɛ naanagi ka vii ka ci goonɲa, kɛ uugi gɛɲwanɛ kɛsɛnɛ tɛ ci, acii paa ci vii goonɲa ka *Uuzɛnɛ ɲga ɛntanɲɛ rɛɲwɛ dyanɛ. ¹⁹ Wiinɛ makɛ sɛtɛ ci gɛɲwanɛ a slɛnɛ: kɛ shi bɛrɛnɛ aasɛkɛ duuniya, amma kɛ kadeesɛkɛ tɛkunɛ ka ɛnji palee ka bɛrɛnɛ, acii bwayakii nɛ slɛnatii. ²⁰ Taa wu patɛ ca ɗa bwaya slɛna, kɛ biipaa sɛkɛ ka ci nɛ bɛrɛnɛ, paa ci ka shinɛ aagi bɛrɛnɛ ɛsɛ, acii paa ci ka moonɛ bwaya slɛnaakii a shigi a babara. ²¹ Amma taa wu ca ɗa slɛnɛ ɲga goonɲa, ka shinɛ nɛ ci aagi bɛrɛnɛ, kaa bɛrɛnɛ a shii baarɛginɛ oo'i, agi fanɛ nɛ ci tɛ ɛntanɲɛ.

Yeesu tii da Yoohana

²² Ma daba'ɛkii, Yeesu tii da lyawarɛnaakii a madɛ, tɛya palɛ aanɛ hanyinɛ ɲga Yahudiya, tɛya ndzaanɛ davɛ gi'u, tɛya ɗa bapɛtisɛma ka ɛnja. ²³ Ma Yoohana naakii, dɛ Ayinoonɛ nɛ ci ka ɗa bapɛtisɛma ka ɛnja. Acii ma dava, tɛ'i ma'inɛ lanɛ. Pooshi dzadɛ da Salimɛ nɛ hakii.

3:3 3.3 1.13. **3:5** 3.5 Tit. 3.5. **3:6** 3.6 6.63. **3:8** 3.8 ɔ.Waaz. 11.5. **3:11** 3.11 3.32; 8.26. **3:12** 3.12 12.32; 14.1-3; 17.5. **3:13** 3.13 Waɓ. 30.4; Rooma 10.6. **3:14** 3.14 Baan. 21.9; Yooh. 8.28; 12.32-34; 18.32. **3:15** 3.15 20.31. **3:16** 3.16 3.36; 5.24; Rooma 8.32; 1 Yooh. 3.1; 4.9-10; 5.11,13. **3:17** 3.17 12.47. **3:18** 3.18 5.22. **3:19** 3.19 8.12. **3:20** 3.20 Af. 5.11-13. **3:21** 3.21 1 Yooh. 2.4. **3:22** 3.22 4.1-2.

Agì madʻənə nə ɛnʒi, ɛnʒə a la tɛ ci davə, ca dʻa ka tii bapətisəma. ²⁴ Ma saa'ikii, ɛnʒi ma'ə mapa'amə tɛ Yoohana a furəshina.

²⁵ Ma ka ɛndə'i uusəra, kə ma'i mabizhinə ahada hara *lyawarənə ŋga Yoohana da ɛndə'i ɛndə Yahuda. Ma mabizhinatii, agyanə dʻa bapətisəma. ²⁶ Wata tɛya madə, tɛya dzə aabii Yoohana, ɛŋki tii ka ci, "Maləma, kə buurətə hɛ tɛ ɛndətə ŋji abiiiku a tanɛgi gəərɛ ŋga Urədunə nii? Waatoo ɛndətə seedii hɛ agyanəkəya? Waatse agì dʻa bapətisəma; taa wu patə agì dzənə aabiikiil!" ²⁷ Ɖŋki Yoohana, "Pooshi ɛndə ca upaa taa mi, madʻaamə Ɖntanʻfə vii ka ci səkii. ²⁸ Unə də noonə nə nə ɛnʒi seedaaki, makə sətə bii nyi, ɛntaa *Aləmasiihu nə nyi, amma kə sləkɛe ɛnʒi ka nyi zəku'i, taabu'u shinəkii. ²⁹ Ma dagwa madʻanə, naakii nə madʻanə, amma ma guva, kəŋə nə ci abii dagwa madʻanə. Madʻa fii ci uura ŋga dagwa madʻanə, ka dʻanə nə ci moodʻasəka lanɛ. Də ha'ə mbu'i moodʻasəkaaki ka shanɛ. ³⁰ Tyasə see a tsakə ci dʻa məghərəvənə, naaki a ɔnya aaba'ə."

Ɖndətə jima dadagyə

³¹ Ma ɛndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. Ma ɛndətə ghənyɛ ɛnʒi də hanyinə, ŋga hanyinə nə ci, agyanə uushi'inə ŋga hanyinə wabənəkii ɛsə. Amma ma ɛndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. ³² Sətə nee ci, da sətə fii ci, cii kəya seeda. Amma pooshi ɛndə luuvə seedaakii. ³³ Taa wu luuvə seedaakii, də ɔtsə ha'ə baarii ci oo'i, ɛndə goonɔa nə Ɖntanʻfə. ³⁴ Ma ɛndətə sləkɛe Ɖntanʻfə, wabənə ŋga Ɖntanʻfə cii kəya wabə, acii kə vii Ɖntanʻfə ka ci Ma'yanaakii lanɛ ka shanɛ. ³⁵ Ma Ɖntanʻfə Dənə, kə uu'i ci Uuzənəakii, ca ba'avə patənə ŋga uushi'inə aaciiki. ³⁶ Taa wu vii goonɔa ka Uuzənəkii, tɛ'i ci da ɛpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Taa wu təkuree ka fanə tɛ Uuzənəkii, paa ci ka upaa ɛpinə, amma agì mabətəsəkə ŋga Ɖntanʻfə ndzaanəkii.

4

*Yeesu da mitə *Samarिया*

¹ Yoo, kə fii *Farisanyinə oo'i, ma ɛnʒitə ca nə'u tɛ Yeesu, ca dʻa ka tii bapətisəma, kə palee ka ɛtə ŋga Yoohana. ² Ma Yeesu, ma ci saakii də ciinəkii, paa ci dʻii ka ɛnʒi bapətisəma, amma lyawarənaakii dʻaadii ka tii. ³ Makə mbu'i aalimə Yeesu nə sətə ci ɛnʒə a baaba ha'ə, ca madə anə hanyinə ŋga Yahudiya, ca ɛnə saakii aanə hanyinə ŋga Galili. ⁴ Ma taabu'u mbu'unəkii aanə hanyinə ŋga Galili, see a dzə ci danə hanyinə ŋga Samariya.

⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə ŋga Samariya, ca dzə aasəkə vərənə ŋga Sikarə. Ma vərənəkii, pooshi dzadə da babaratə shi Yakubu a vii ka uuzənəakii Yusufu. ⁶ Tɛ'i gu'u ma'inə ŋga Yakubu davə. Makə zhaare Yeesu acii wiinə, ca ndzaanə ama gu'u ma'inəkii. Ma mbu'i ci aa dɛvə, uusəra takərə.

⁷ Wata mitə Samariya a shi ka ɛgə ma'inə. Ɖŋki Yeesu ka ki, "Ndi ka nyi ma'inə kaa nya sa." ⁸ Ma saa'ikii, kə pyalə lyawarənaakii aasəkə vərənə ka ira zəma. ⁹ Ɖŋki miitə ka ci, "Ɖndə Yahuda nə hɛ, nyi boo mitə Samariya nə nyi. Iitə daa kədiinəku ma'inə aciikya?" Ma bii ki ha'ə, acii

3:24 3.24 Mat. 4.12; 14.3. **3:26** 3.26 1.29-34. **3:27** 3.27 19.11; 1 Koor. 4.7; Ibər. 5.4. **3:28** 3.28 1.20; Mal. 3.1; Mat. 11.10. **3:29** 3.29 Mat. 9.15. **3:31** 3.31 8.23; 15.19; 1 Yoo. 4.5. **3:32** 3.32 3.11. **3:35** 3.35 5.20; 10.17; 13.3; 14.10; 17.2; Mat. 11.27; 28.18. **3:36** 3.36 3.16. **4:1** 4.1-2 3.22. **4:4** 4.4 4.9; Luka 9.52; 17.11,16; Slənə 8.4-25. **4:5** 4.5 *Wat. 33.19; 48.22.

ma *Yahudiinē, pooshi tii ka adē zəmə ka ha rəŋwə da ənji Samariya. ¹⁰ Wata Yeesu a ba ka ki, “Madfa kə shii hə viinē ŋga Əntanfə, ha shii taa wu nə əndənə ca kədii ma'inə aciiku, kadfa hə kədii ma'iitə ca vii əpinə aciikii, ca vii ka hə.” ¹¹ Əŋki miita, “Maləma, pooshi sə ŋga əlya də ma'inə aciiku. Wiinē əsə kurəŋə dərəva nə gu'u ma'iina. Da saŋə shii hə hatə cii kwa upaa ma'iitə ca vii əpina? ¹² Dzədzəshi'iniinē Yakubu vii keenə gu'u ma'iina. Ci saakii da manjeevənaakii da gəna əpinaakii patə, ganə njii təya sa ma'inə. Kə palee hə ka ci kwa?” ¹³ Yeesu a ba ka ki, “Taa wu sii ma'iitsa, ka ənənə nə meegiirənə ka danə tə ci. ¹⁴ Amma taa wu sii ma'iitə nii kya vii ka ci, pooshi meegiirənə ka danə tə ci ma'ə shaŋə. Ma ma'iitə nii kya vii ka ci, ka ndzaanə nə ci ashikii ka ginə ŋga ma'inə, ca vii ka ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.” ¹⁵ Əŋki miita ka ci, “Maləma, vii ka nyi ma'iitsa! acii ga meegiirənə a dīi tə nyi ma'ə, nya mbədfə acii shine ka əgə ma'inə aahanə.”

¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, “Duu ka 'wanə tə ŋgurəku, una shi da ci.” ¹⁷ Əŋki ki ka Yeesu, “Pooshi ŋgurəki.” Əŋki Yeesu ka ki, “Tə'i goonŋa ashiku makə bii hə pooshi ŋgurəku. ¹⁸ Tufə dīi hə ŋguyirənə. Ma ŋgurətə dīi hə atsakii ŋga əna, əntaa ŋgurəku ŋga tantanyinə. Kə bii hə goonŋa.” ¹⁹ Əŋki miita, “Maləma, asee *anabi nə hə. ²⁰ Ma dzədzəshi'iniinə ənji Samariya, agyanə ŋjuutsə njii təya paslə tə Əntanfə. Amma ma unə Yahudiinə, ma cuuna ba, tyasə seə də Urusaliima paslə nə ənji tə ci.” ²¹ Yeesu a ba ka ki, “Mina, luuvə ka nyi, tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na ndərə aanə ŋjuutsa, taa dzənə aa Urusaliima ka paslənə tə Daadə. ²² Ma unə ənji Samariya, pooshi unə shii tə əndətə cuuna paslə tə ci. Amma ma inə Yahudiinə, kə shii inə tə əndətə ciina paslə, acii daciai Yahudiinə ci luupaanə a shi ka ənja. ²³ Amma tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa. Ma saa'ikii, ma ənji paslənə tə Daadə də goonŋa, ka paslənə nə tii tə ci də ŋgeerənə ŋga Ma'yanakii, təya paslə tə ci də goonŋa makə sətə kadeesəkə ka ci. Tsarə ŋga ənjitsə ci Daadə a moo təya paslə tə ci. ²⁴ Ma Əntanfə, Ma'yanə nə ci. Seə də ŋgeerənə ŋga Ma'yanakii paslənə ənji tə ci, təya paslə tə ci də goonŋa.” ²⁵ Əŋki miitə ka ci, “Kə shii nyi ka shine nə Matadəkii ətə ci ənja a 'wa Aləmasiihu. Madfa kə shi ci, kadə nii kəya baarii keenə patənə ŋga uushi'inə.” ²⁶ Yeesu a ba ka ki, “Wanyinə ca wabə da hə.”

²⁷ Ma ca uudəpaa wabənə ha'ə, wata lyawarənaakii a ənya. Makə lapaa tii tə ci ka wabənə da miita, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Amma pooshi əndə agiti ləguyi ka mitə tadfa mi cii ta uufə, taa ləgwanə ka Yeesu, tadfa ka mi cii kəya wabə da ki.

²⁸ Wata miitə a bwasee ka uuda ma'inatə ama gu'u ma'iita, kya palə aasəkə vərənə, kya dzə ka banə ka ənji, əŋki ki, ²⁹ “Shoomə, nda neemə ka əndə baabagi ka nyi patənə ŋga sətə shi nya daadīi. Matuu ci nə Aləmasiihu nii?” ³⁰ Makə fii ənji ha'ə, wata təya madə, təya palə ka lanə tə Yeesu.

³¹ Ka saa'ikii ha'ə, wata lyawarənaakii a ba ka ci, əŋki tii, “Maləma, wiinə zəmə, zəmuu.” ³² Amma ca ba ka tii, “Ma nya, tə'i zəmaaki ŋga zəmənə ətə pooshi unə shii tsarəkii.” ³³ Wata lyawarənaakii a wabə

4:9 4.9 2 Meem. 17.29-41; Ees. 4.1-3; Mat. 10.5; Luka 9.52-53. **4:10** 4.10 4.26; 7.37. **4:12** 4.12 8.53. **4:13** 4.13-14 6.35; 7.37. **4:15** 4.15 6.34. **4:19** 4.19 9.17; Mat. 21.46. **4:20** 4.20 4.20 12.5-14; Jab. 122.1-5. **4:22** 4.22 Isaa. 2.3; Oob. 17; Rooma 9.3-4. **4:23** 4.23-24 3.3-8; 2 Koor. 3.17; Fil. 3.3. **4:25** 4.25 1.41; 4.29; 7.26; 11.27. **4:26** 4.26 9.37. **4:29** 4.29 Mat. 12.23.

ahadatii, ɔŋki tii, “Tə'i ɛndə kira ka ci zəmə kwa?” ³⁴ Ɖŋki Yeesu ka tii, “Ma zəmaaki, ci nə dā sətə ci ɛndətə sləkee ka nyi a moo nya dā, nya mbu'utəgi də slənaakii. ³⁵ Pooshi unə agi banə, mbədaanə ləgidə ɛnfwadə kaa ɛnjə a slənə cifanə kwa? Amma wanyinə ka banə koonə, tsaməmə ŋga'ə asəkə rə, kə uugi cifanə d'anə. ³⁶ Ma ɛndə slənə cifanə, kə uugi ci nee ka bwatya ŋga slənaakii. Agi kiranə nə ci ɛnji kaa tɔya upaa ɛpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Acii ha'ə, ma ɛndətə sha ləgi da ɛndətə ca slənə cifanə, ka d'anə nə tii manjushinə kyakya'ə. ³⁷ Goonja nə sətə ci ɛnjə a ba, 'tsanjə nə ɛndə ləganə, tsanjə nə ɛndə slənə cifanə.’ ³⁸ Ma nya, kə sləkee nyi koonə, koonə slənə cifanə asəkə rətə pooshi unə sha slənyi davə; hara ɛnji slənyi davə. Ma unə, agi upaa nuunə bwatya ŋga slənətii.”

³⁹ Ma asəkə vɔraata, ɛnji Samariya laŋə vii goonja ka ci putə ŋga wabənə ŋga miita ɛtə bii kya, “Kə baabagi ci ka nyi patənə ŋga uushi'itə shi nya d'adaii.” ⁴⁰ Makə shi tii aabii Yeesu, tɔya kədii tə ci kaa ca banee da tii. Wata tɔya banee bəra'i. ⁴¹ Laŋə əsə nə hara ɛnji vii goonja putə ŋga wabənaakii. ⁴² Ɖŋki tii ka miita, “ɛntaa putə ŋga wabənaaku ciina vii goonja ma'ə. Acii inə də neenə na, kə fii inə amakii, kə shii inə əsə, ci weewee nə Maluu ŋga *duuniya.”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ŋga ɛndə'i gawa

⁴³ Ma daba'ə baneenaakii bəra'i davə, ca madə, ca palə aanə hanyinə ŋga Galili. ⁴⁴ Acii ci saakii kə bii ci, pooshi ɛnji ka d'uunətənə tə *anabi gakkii də vɔra. ⁴⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə ŋga Galili, kə liwə ɛnji Galili tə ci, acii kə shi tɔya nee ka slənaakii də Urusaliima agi kumənə ŋga Pasəka. Acii tii maa, kə gi tii ka kumənəkii. ⁴⁶ Wata ca ɛnə a Kana anə hanyinə ŋga Galili, hatə shi ca zhi'wee ka ma'inə ka ma'i inaba.

Ma ka saa'ikii, tə'i ɛndə'i maduunə ɛndə ŋga ŋgwaməna, ɛtə dīi uuzənaakii gwakə də Kafarənahumə. ⁴⁷ Makə fii ci oo'i, kə shi Yeesu daga anə hanyinə ŋga Yahudiya aanə hanyinə ŋga Galili, wata ca dzə aabiikii ka kədiinə tə ci kaa ca dzə ka mbədəpaa ka ci də uuzənaakii, acii ama wu nə uuzənəkii. ⁴⁸ Ɖŋki Yeesu ka ci, “See mada nee unə ka sə ŋga hurəshishinə zəku'i, taabu'u vii nuunə goonja dīi əna.” ⁴⁹ Ɖŋki gawətə ka ci, “Maduuna, shiwa taabu'u ɛntənə uuzənaaki.” ⁵⁰ Yeesu a ba ka ci, ɛnji ka, “Duu saaku. Kə mbə'i uuzənaaku.” Kə luuvə ɛndətə oo'i, goonja nə sətə bii Yeesu ka ci, wata ca palə saakii.

⁵¹ Ma ci ma'ə ka dzənə a rəgwa, wata kə lapaa maviinaakii tə ci, ɛnji tii ka ci, “Kə mbə'i uuzənaaku.” ⁵² Ca ləgwa ka tii, tada ŋgutə saa'i 'watəgi ci upaa mbədənə. Ɖŋki tii ka ci, ŋga mbədə gwanəaanə ŋga uusəra ɛpigi tsəfənə ŋga shishinəkii. ⁵³ Wata dīi uuzətə a buurətə oo'i, weewee agi saa'ikii bii Yeesu ka ci, “Kə mbə'i uuzənaaku.” Wata tii da yaakii patə, kə vii tii goonja ka Yeesu. ⁵⁴ Ɖtsə nə bəra'inə ŋga slənə sə ŋga hurəshishiitə dīi Yeesu anə hanyinə ŋga Galili ɔnyanaakii danə hanyinə ŋga Yahudiya.

5

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də mahurəməsə ɛnda

4:34 4.34 6.38; 8.28; 12.49-50; 14.31; 15.10; 17.4. **4:35** 4.35 Mat. 9.37; Səniinə 14.14-20. **4:37** 4.37 Miika 6.15. **4:42** 4.42 1 Yoo. 4.14. **4:44** 4.44 Mat. 13.57. **4:46** 4.46-53 Mat. 8.5-13. **4:46** 4.46 2.1-11. **4:48** 4.48 Mar. 13.22; 1 Koor. 1.22. **4:53** 4.53 2.23. **4:54** 4.54 2.11.

1 Ma daba'ə ətša, tə'i kumənə ŋga *Yahudiinə də Urusaliima. Wata Yeesu a madə, ca palə aadəvə. 2 Ma davə asəkə vərana, tə'i ma'inə kədəhə da uura mayi ŋga vərənə ətə ci ənjə a 'wa uura mayi ŋga bagiinə. Ma ma'iitsa, Beetasəda ci ənjə a 'wa də uura *Ibəraaniya. Tə'i ədzəwanyinə tufə davə. 3 Ma atsakii, tə'i mabərəhə ənji laŋə pərəbə pərəbə, muurəfiinə da mahurəməsə ənja, da mabiiyi ənja. [Waato, ka gəra gwazənə ŋga ma'inəkii nə tii. 4 Aci anəkii anəkii nə malaa'ika ŋga Slandanə ka dzəgərənə aagi ma'inəkii ca gwazee. Mada kə gwazee ci, ma mabərəhə əndətə 'watəgi dzəgərənə aagi ma'inəkii, ka mbədfənə nə ci acii taa ŋgutə tsarə ŋga bwanea ca da tə ci.]

5 Tə'i əndə'i əndə davə, fəzə makkə pu'unə aji tighəsə nə ci gwakə ka bwanea. 6 Wata Yeesu a lapaa tə ci davə pərəbə, kə shii Yeesu laŋənə ŋga fəzətə dīi ci makə gwakə ci ka bwanea. Wata ca ləgwa ka ci, "Ŋga'ə ka hə kaa ha mbədfə kwa?" 7 Əŋki əndə bwaneatə ka ci, "Daada, mada kə gwazee ənji ka ma'inə, pooshi əndə ŋgərəgərənə tə nyi aagikii. Ma nya da gazhi'waanə ŋga dzəgərənə aagikii, wata əndə'i əndə a takəŋwagərə ka nyi." 8 Yeesu a ba ka ci, "Madətə, ŋgəruu ədzaaku, ha wii."

9 Pii wata əndətə a mbədfəgi; ca fuudətə ədzaakii, ca 'watəgi wiinə. Asee ma uusərakii, *uusəra ŋga əpisəka. 10 Wata əŋki Yahudiinə ka əndətə, "Uusəra ŋga əpisəkə ənshinə, pooshi *bariya kapaa ka hə rəgwa ŋga wiinə da i ədzaaku." 11 Əŋki əndətə ka tii, "Əndətə mbədfəpaa də nyi bii ka nyi, fuudətə ədzaaku, ha wii." 12 Əŋki tii ka ci, "Wu sanə nə əndətə bii ka hə, fuudətə ədzaaku, ha wiya?" 13 Amma ma əndətə mbədfəpaagi Yeesu tə ci, pooshi ci shii tə Yeesu, acii kə itəgi Yeesu saakii, makə dīi ci laŋə dərəva nə ənji davə.

14 Ma daba'ə ha'ə, wata Yeesu a lapaa tə əndətə asəkə yi ŋga Əntanfə, əŋki ci ka ci, "Fatə ŋga'ə, wiitə kə mbə'i hə. Ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə, acii ga sətə palee ka ətə a dīi tə hə." 15 Wata əndətə a palə, ca dzə ka banə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu mbədfəpaa də ci. 16 Makə fii tii ha'ə, wata təya ndzanə də rəgwa ŋga cibənə də Yeesu. Aci agi uusəra ŋga əpisəkə mbədfəpaa ci də əndətə. 17 Amma Yeesu a ba ka tii, "Ma Daadə, ca'ə əndzə'i nə ci agi slənə. Nyi maa, agi slənə nə nyi." 18 Ma wabəətsa, ci uudee ka madfee ka hanjaka ŋga Yahudiinə, təya alə rəgwa ŋga bələginə tə ci. Aci əntaa wata uusəra ŋga əpisəkə tanəgi ci tanə. Amma kə deegi ci ka naakii nə mbərə mbərə da Əntanfə, acii kə bii ci Dii nə Əntanfə. *

*Baawədfa ŋga *Uuzənə ŋga Əntanfə*

19 Wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi Uuzənə ŋga Əntanfə ka dfa uushi agi hiimaakii tanə, see sətə nee ci Dii a slənə, ci slənənəkii naakii. 20 Aci ma Dənə, kə uu'i ci tə Uuzənaakii, ca baarii ka ci patənə ŋga sətə cii kəya slənə ci saakii. Slənətə palee ka ətə maa nii kəya baarii ka ci, ka danə koonə ka sə ŋga hurəshishinə əsə. 21 Makə sətə ci Dənə a madfee ka maməətə ənji, ca vii ka tii əpinə, ha'ə viinə Uuzənaakii əpinə ka ənjitə cii kəya moo təya upaa əsə. 22 Pooshi Dii ka la gəŋwanə taa ka wu ci saakii. Amma kə vii ci ka Uuzənaakii

5:8 5.8-9 Mat. 9.6-7. **5:9** 5.9 5.16,18; 7.21-22; 9.14; Mar. 2.27-28. **5:10** 5.10 Shig. 20.8-10; Irim. 17.21-22. **5:13** 5.13 6.15; 11.54; 12.36; Mat. 8.18; 13.36. **5:14** 5.14 Mat. 9.2; Yak. 5.16. **5:15** 5.15 9.11. * **5:18** 5.18 bələginə: Mat. 14.5; Yooh. 7.1,25; 8.37,40; 11.53; Yeesu da Dii: 1.34; 3.35; 8.16-19; 10.17-18,29-38; 14.8-11,20,28; 15.9-10; 16.27-28; da pureŋanə 17. **5:19** 5.19 1.34. **5:20** 5.20 3.35. **5:21** 5.21 Rooma 4.17; Af. 2.5; Yooh. 11.25.

baawɔɔa ka shaŋɔ ɔga ɔa gɔŋwanɔ. ²³ Ma ɔii ci ha'ɔ, kaa taa wu patɔ a ɔuunɔtɔ tɔ Uuzɔnaakii makɔ sɔtɔ ci tɔya ɔuunɔtɔ tɔ ci. Taa wu patɔ tɔkuree ka ɔuunɔtɔ tɔ Uuzɔnaakii, pooshi ci ɔuunɔtɔ tɔ Dii ɔtɔ slɔkee ka ci ɔtsa.

²⁴ "Tantanyinɔ cii kya ba koonɔ, taa wu patɔ fii wabɔnaaki, ca vii goonɔga ka ɔndɔtɔ slɔkee ka nyi, ka upaanɔ nɔ ci ɔpinɔ ɔga ca'ɔ ndɔŋwɔ ndɔŋwɔ. Pooshi ɔnji na la ka ci gɔŋwanɔ, amma kɔ pitɔgi ci dagi wa, ca shi ka upaa ɔpinɔ. ²⁵ Tantanyinɔ cii kya ba koonɔ, tɔ'i ɔndɔ'i saa'i na shi, kɔ uugi mbu'yanɔ maa, waatoo saa'itɔ nɔ mamɔtɔ ɔnjɔ a fa wabɔnɔ ɔga Uuzɔnɔ ɔga ɔntanɔfɔ. Ma ɔnjitɔ fii, tɔya luuvɔ, ka upaanɔ nɔ tii ɔpinɔ.

²⁶ Makɔ sɔtɔ ɔii Daadɔ, ci nɔ rɔgwa ɔga ɔpinɔ, ha'ɔ kavɔ ci tɔ Uuzɔnaakii kaa ca ndzaanɔ ka rɔgwa ɔga ɔpinɔ ɔsɔ. ²⁷ Ca vii ka ci baawɔɔa ɔga la gɔŋwanɔ ɔsɔ, acii Uuzɔnɔ ɔga ɔnda nɔ ci. ²⁸ Ga ca ndzaa koonɔ ka sɔ ɔga hurehishinɔ. Acii agi shinɔ nɔ saa'i ɔtɔ nɔ patɔnɔ ɔga mamɔtɔ ɔnjɔ a fa uurakii, ²⁹ tɔya madɔ asɔkɔ gu'unyinatii. Ma ɔnjitɔ slɔnyi ɔga'ɔ, ka shiginɔ nɔ tii, tɔya upaa ɔpinɔ. Ma ɔnjitɔ slɔnyi bwayakii ɔsɔ, ka shiginɔ nɔ tii, ɔnjɔ a vii ka tii ma'inɔ."

Seedanɔ agyanɔ Yeesu

³⁰ "Ma nyi, pooshi nyi da baawɔɔa ɔga ɔa taa mi nyi saaki. Makɔ sɔtɔ bii ɔntanɔfɔ ka nyi, ha'ɔ cii kya la gɔŋwanɔ. Dɔ goonɔga nɔ la gɔŋwanaaki, acii ɔntaa sɔtɔ kadɔesɔkɔ ka nyi cii kya ɔa, amma sɔtɔ ci ɔndɔtɔ slɔkee ka nyi a moo.

³¹ "Maci nyi ca wabɔ agyanɔ naaki na, kadɔ pooshi unɔ ka ɔgɔrɔnɔ ka goonɔga. ³² Tɔ'i ɔndɔ'i ɔndɔ ca wabɔ ka madɔba maki. Kɔ shii nyi ɔsɔ, ma wabɔtɔ cii kɔya wabɔ agyanɔki, tantanyinɔ. ³³ Unɔ dɔ nuunɔ maa, kɔ slɔkee unɔ ka ɔnji aabiiki, waatoo aabii Yoojana. Kɔ bagɔ ci koonɔ goonɔga agyanɔki.

³⁴ "Ma nyi, mandzaamɔ tyasɔ see a wabɔ ɔndɔ shiŋkinɔ ka madɔba maki. Ma wabi nyi agyanɔ Yoojana, koonɔ shii upaa luupaanɔ. ³⁵ Ma Yoojana, makɔ garɔkuwa nji ci, ca hɔnɔ, ca dzɔ dɔ bɔrɔnɔ. Kɔ kadɔesɔkɔ koonɔ nɔ bɔrɔnaakii ɔga uundzɔ saa'i. ³⁶ Amma tɔ'i ɔndɔ'i seedaaki ɔtɔ palee ka seedanɔ ɔga Yoojana agyanɔki. Sɔnɔ cii kya slɔnɔ nɔ seedaaki, waatoo slɔnɔnɔ vii Daadɔ ka nyi kaa nya mbu'utɔgi, ci ca wabɔ agyanɔki, ca baarii oo'i, Daadɔ slɔkee ka nyi. ³⁷ Ma Daadɔ ɔtɔ slɔkee ka nyi ɔsɔ, agi seedanɔ nɔ ci agyanɔki ci saakii. Amma pooshi unɔ sha nee ka ci taa fa uurakii shaŋɔ. ³⁸ Pooshi unɔ agi ɔkɔpaa wabɔnaakii a ɔdzɔmuunɔ, acii pooshi unɔ vii goonɔga ka ɔndɔtɔ slɔkee ci. ³⁹ Taa guci patɔ nuunɔ agi janɔga malaaba lɔkalɔkatɔ, acii kɔ luuvuunɔ oo'i, ka upaanɔ nuunɔ ɔpinɔ ɔga ca'ɔ ndɔŋwɔ ndɔŋwɔ agikii. Ma malaaba lɔkalɔkatɔtsa, agyanɔki cii kɔya wabɔ. ⁴⁰ Patɔ da ha'ɔ, wiinɔ kɔ naanagyunɔ ka shinɔ aabiiki, koonɔ shii upaa ɔpinɔkii.

⁴¹ "Ma nyi, ɔntaa ɔuunɔtɔnɔ ɔga ɔndɔ shiŋkinɔ tɔ nyi cii kya alɔ.

⁴² Kɔ shii nyi taa ɔgutɔ tsarɔ ɔga ɔnji nuunɔ, pooshi uudɔnɔ tɔ ɔntanɔfɔ a ɔdzɔmuunɔ. ⁴³ Ma nya, dɔ baawɔɔa ɔga Daadɔ shi nyi, amma pooshi

5:22 5.22 3.18; 5.27,30; 9.39; 12.47-48; Slɔnɔ 10.42; 1 Yoo. 2.28. **5:23** 5.23 Fil. 2.10-11. **5:24** 5.24 3.16; 5.22; 6.35; 8.51; 10.28; 11.25-26; 14.6; 17.2; 20.31; 1 Yoo. 2.25; 3.14. **5:25** 5.25 11.43; Mar. 5.41; Luka 7.14. **5:26** 5.26 1.4. **5:29** 5.29 11.24. **5:30** 5.30 4.34. **5:31** 5.31-32 5.36. **5:33** 5.33-34 1.15,19,34. **5:36** 5.36 10.25,38; 14.10-11; 15.24,27. **5:37** 5.37 1.34; Shig. 20.19; Dzɔk. 4.12. **5:38** 5.38 16.9. **5:39** 5.39 Luka 24.27,44; Slɔnɔ 13.27; 17.11; 2 Tim. 3.15-16; 1 Piita 1.10-11. **5:41** 5.41 7.18.

unə liwə tə nyi. Amma wiinə əsə, madə shi əndə'i əndə də baawədaakii saakii, ka luunə nuunə tə ci. ⁴⁴ Ma unə, agi dəlaginə nuunə də noonə nə ahadoonə səgoonə. Amma ma dəlaginə n̄ga Əntanfə duunə, pooshi unə agi dā gazhi'waanə n̄ga alənə. Makə ha'ə d̄ii əna, iitə d̄ii mbee nuunə ka vii ka nyi goon̄ga?

⁴⁵ “Goona n̄gərə oo'i, nyi na kərə gəŋwanə goonə aakəŋwacii Daadə. Ma ətsa, Muusa ətə kii unə noonə nə agyanəkii na kərə gəŋwanə goonə.

⁴⁶ Acii maci də tantanyinə vii unə goon̄ga ka Muusa, kadā kə vii unə ka nyi goon̄ga, acii agyanəki nyaahə ci. ⁴⁷ Makə d̄ii ci pooshi unə luuvə sətə nyaahə ca, iitə d̄ii mbee nuunə ka luuvə sənə cii kya ba?”

6

Adəvənə n̄ga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə

(*Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17*)

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə aa tan̄əgi uunəvə n̄ga Galili, waatoo uunəvə n̄ga Tibeeriya makə sətə ci ənjə a 'wa uunəvəkii.

² Dabaala a dzə də nə'unə tə ci, acii kə nee tii ka sə n̄ga hurəshishiitə cii kəya dāadā, waatoo mbəədəpaa də ənji bwanea. ³ Makə mbu'i Yeesu aadəvə, ca ndərəgi aanə d̄an̄gərə, ca ndzaanə dasə davə tii da lyawarənaakii. ⁴ Ma saa'ikii, kə uugi uusəra n̄ga *Pasəka mbəshanə, waatoo kumənə n̄ga *Yahudiinə. ⁵ Makə caamə Yeesu, ma ca nee, dabaala a shi aabiikii, ca ləgwa ama Filibusə, “Da dzənaamə ka upaa zəmətə ca zəməma ka patənə n̄ga ənjitsa?” ⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, kaa ca shii təbətənə tə Filibusə. Acii ma Yeesu, kə shii ci sətə nii kəya dā. ⁷ Əŋki Filibusə ka ci, “Ma sətə ca əhətə tə ənjitsə patə taa gi'u gi'u, ka d̄anə nə kwaba n̄ga zəməkii palee ka *hwaslə gya'ə bəra'i.” ⁸ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii, waatoo Andərawəsə ndzəkəŋuci Simoonə Piita, a jikəvə ka ci, əŋki ci: * ⁹ “Tə'i uuzənə ganə, tə'i buroodi† tufə ba'ə hərəfinə bəra'i aciikii. Amma kə shii nyi, pooshi ka mbu'unə ka ənjitsə patə.” ¹⁰ Yoo ma dava, tə'i kuzhinyinə lan̄ə. Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii: “Bamə ka ənji, wa təya ndzaanə.” Wata ənjitə a ndzaanə patə. Kə mbu'i bahə dəbu'u tufə nə n̄guyirənə ahadatii. ¹¹ Wata Yeesu a n̄gərə burooditə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, ənjə a təkəpaa ka ənjitə dasə dəsə gatə. Ha'ə d̄ii ci də hərəfinə əsə. Wata təya adə makə sətə mwayi tii. ¹² Makə agi tii, əburi tii, əŋki ci ka lyawarənaakii, “Tsəkətəmə ətsə mbaadaanə patə, acii gaama saawee ka zəma.” ¹³ Wata təya tsəkətə patə, təya naanagi d'əvə pu'u aji bəra'i də ətə mbədaanə ama burooditə tufə ətə agi ənja.

¹⁴ Makə nee ənjitə davə ka sə n̄ga hurəshishiitə d̄ii Yeesu, əŋki tii: “Ma əndətsa, ci nə anabitə bii ənji na shi aasəkə duuniya.” ¹⁵ Amma ma Yeesu, kə shii ci oo'i, n̄ga'ə ka tii nə shine ka kəsənə tə ci, kaa təya shii dəkəvənə tə ci tyasə ka n̄wan̄wa. Wata ca madə, ca tsakə ndərənə saakii aanə d̄an̄gərə ci daanəkii.

Wiinə n̄ga Yeesu anə ma'inə

(*Mat. 14.22-33; Mar. 6.45-52*)

5:44 5.44 5.41. **5:45** 5.45 Dzək. 31.24-29. **5:46** 5.46 Dzək. 18.15,18; Luka 24.27; Yooh. 6.14; Slənə 3.22; 7.37. **5:47** 5.47 Luka 16.29-31. **6:2** 6.2 Mat. 6.25; Yooh. 2.23. **6:3** 6.3 Mat. 5.1; 15.29; Mar. 3.13; 6.46; Luka 22.39. **6:4** 6.4 2.13. * **6:8** 6.8 Andərawəsə: 1.40; 12.22; Mat. 4.18; Mar. 13.3. † **6:9** 6.9 Ma burooditsa, də əndə'i hi'u uushi d̄ii ənji ətə ci ənjə a uuzə anə hanyinə n̄ga Isarayilla. **6:11** 6.11 2.19,13. **6:14** 6.14 Dzək. 18.15,18; Yooh. 1.21; 2.11; 5.46; 7.40; Slənə 3.22-23. **6:15** 6.15 5.13; 18.36.

16 Makə dii kədəwanə, lyawarənaakii a madə, təya əntsahəgərə aama uunəva, 17 təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya taŋə aadə Kafarənahumə. Kə uugi ha d'anə təku təkə, amma ma'ə Yeesu mashimə aabiitii. 18 Ma saa'ikii, mandalə mədə a kya, ca gwazee ka ma'inə purətə. 19 Tii kə uugi dzənə bahə kiloomēeta tufə taa kuwa, wata təya nee ka Yeesu ca wii anə ma'inə, ca dzə aabiitii, təya ŋgwaləgi ka shaŋə. 20 Əŋki ci ka tii, "Goona ŋgwələ, nyi əna." 21 Makə fii tii ha'ə, kə liwə tii tē ci də moodasəkə aasəkə kumbawala. Pii wata kumbawalə a mbu'u aama ndzaŋa ŋga hatə njii təya dzə aadəvə.

Alənə ŋga ənji tə Yeesu

22 Ma ka pukyatə hakii, ma ənjitə atanəgi uunəva, kə paaratəgi tii oo'i, rəŋwə nji kumbawalə davə, kə shii tii, ma saa'itə pyalə lyawarənaakii satii, pooshi Yeesu ŋgirə da i ci aasəkə kumbawaləkii, tii daantii pyalətii. 23 Wata hara kumbawalənyinə a shi aahatə də Tibeeriya, waatoo hatə shi Slandanə a kuyirii tə Əntaŋfə agyanə zəma, kaa əŋjə a adə. 24 Ma nee dabaala pooshi Yeesu davə taa lyawarənaakii əsə, pooshi tii davə, təya ndərə kumbawalənyiiita, təya palə aa Kafarənahumə ka alənə tə ci.

Burooditə ca vii əpinə nə Yeesu

25 Makə lapaa ənji tə Yeesu a taŋəgi uunəva, əŋki tii ka ci, "Maləma, guci daa shi hə aahana?" 26 Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma cuuna alə tə nyi, acii agyuunə buroodi, una əburə, əntaa paaratəginə paaratəgyuunə də d'a sə ŋga hurəshishinaaki. 27 Goona slənə ka upaa də zəmətə ca saawagi, amma slənəmə ka upaa də zəmətə ca mbu'u ca'ə ka əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə nə zəmətə nə nyi *Uuzənə ŋga əndə a vii koonə, acii ma nya, Əntaŋfə Daadə baarəgi paŋgəraŋə oo'i Uuzənaakii nə nyi."

28 Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Mi daniinə, keena shii slənə sətə ci Əntaŋfə a moo ina slənə?" 29 Yeesu a ba ka tii, "Ma sətə mwayi Əntaŋfə una d'a, viimə gooŋga ka əndətə sləkēe ci." 30 Əŋki tii, "Ŋgutə sə ŋga hurəshishinə d'anəku, keena nee, ina vii ka hə gooŋga? Tə'i kwa? 31 Ma dzədzəshi'iniinə, kə agi tii *mana agi bilinə, makə sətə bii malaba ləkaləkətə: Dadagyə vya ci ka tii zəmə kaa təya adə." 32 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, əntaa Muusa vya koonə zəmə dadagyə. Daadə vya koonə tə tantanyitə zəmə dadagyə. 33 Acii ma zəmətə vii Əntaŋfə ka əŋja, ci nə əndətə jima dagyə, ca vii əpinə ka *duuniya." 34 Wata təya kədii aciikii, əŋki tii, "Maduuna, vii keenə zəmətsə taa guci patə."

35 Əŋki Yeesu ka tii, "Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ka əŋja. Ma əndətə shi aabiiki, pooshi madəfənə ka d'anə tə ci shaŋə. Ma əndətə vii ka nyi gooŋga, pooshi meegiirənə ka d'anə tə ci shaŋə. 36 Yoo, kə bii nyi koonə, kə nee unə ka nyi, amma pooshi unə vii ka nyi gooŋga. 37 Taa wu patə ətə vii Daadə ka nyi, ka shine nə ci aabiiki. Ma əndətə shi əsə, paa nyi ka kaareenə ka ci shaŋə. 38 Acii, ma shinaaki dadagyə, əntaa ka slənə sətə mwayi maki, amma ka slənə sətə mwayi ma ŋga Əndətə sləkēe ka nyi. 39 Ma sətə ci Əndətə sləkēe ka nyi a moo, wa nya kəsətə təŋə təŋə ka ciinə tə ənjitə vii ci ka nyi, acii ga taa wu agitii a ŋusləgi a rəgwa, ka

madfee nē nyi ka tii da i ɛpinē uusera ŋga muudinē. ⁴⁰ Ma sətē ci Daadē a moo, patənē ŋga ɛnjitē nee ka nyi Uuzənaakii, tēya vii ka nyi goonŋa, ka upaanē nē tii ɛpinē ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka madfeenē nē nyi ka tii da i ɛpinē uusera ŋga muudinē.”

⁴¹ Makē fii *gayinē ŋga Yahudiinē bii ci oo'i, ci nē zəmətē jima dadagyē, wata tēya 'watēgi ŋgəərē ma. ⁴² Ɖŋki tii, “Ɖntaa Yeesu uuzənē ŋga Yusufu ɛtsa, anii ɛntaa ca? Kē shii amē tē dīi da mēci. Aa iitē dīi banəkīi ɛndzə'i oo'i, dadagyē jima ca?”

⁴³ Ɖŋki Yeesu ka tii, “Bwaseemē ka ŋgəərē ma ahadoonē. ⁴⁴ Ma nyi, Daadē sləkee ka nyi. Pooshi ɛndē ca shi aabiiki madfaamē ci kə kavē tē ci kaa ca shi. Ma nyi, ka madfeenē nē nyi ka ci da i ɛpinē uusera ŋga muudinē. ⁴⁵ Kē nyaahē anabinyinē oo'i: 'Taa wu patē, ka dzəgunətənē nē ɛntanfə ka ci.' Ci dīi cii kya ba koonē, taa wu patē fii sətē jigunyi Daadē ka ci, ca luuvē, ci shi aabiiki ɛtsa. ⁴⁶ Ma sətē cii kya moo banē, pooshi ɛndē sha nee ka Daadē. See ɛndətē shi daciiki tanē nee ka ci.

⁴⁷ Tantanyinē cii kya ba koonē, ma ɛndətē vii goonŋa ka nyi, tē'i ci da ɛpinē ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ⁴⁸ Nyi nē zəmətē ca vii ɛpinē. ⁴⁹ Ma dzədzəsh'i'inuunē ɛtē agi *mana agi bilinē, kē mətēgi tii. ⁵⁰ Amma, ma zəmətē jima dadagyē, tsanē nē ci. Taa wu patē agi, paa ci ka ɛntənē. ⁵¹ Nyi nē zəmətē ca vii ɛpinē ɛtē jima dadagyē. Tada wu patē agi zəmənā, ka ndzaanē nē ci da i ɛpinē ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ma zəmētsa, luu ŋga shishinēki ɛtē nii kya vii kaa *duuniya a upaa ɛpinē ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

⁵² Ma sətē bii Yeesu, kē zhima tē *gayinē ŋga Yahudiinē asəkətii ka shanē, wata tēya ndzanē madfee ka mabizhinē ahadatii, ɛŋki tii, “Iitiitē daa viinē ɛndətšē kaamē luu ŋga shishinēki, kaama tsəba?” ⁵³ Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinē cii kya ba koonē, madfa pooshi unē cibē luu ŋga shishinē ŋga *Uuzənē ŋga ɛnda, una sa idənaakii, pooshi unē ka ndzaanē da i ɛpinē. ⁵⁴ Tada wu cibē luu ŋga shishinēki, ca sa idənaaki, tē'i ci da ɛpinē ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka madfeenē nē nyi ka ci da i ɛpinē uusera ŋga muudinē. ⁵⁵ Acii ma luu ŋga shishinēki, tantanyitē zəma nē ci. Tantanyitē sē ŋga sanē nē idənaaki ɛsē. ⁵⁶ Tada wu cibē luu ŋga shishinēki, ca sa idənaaki, ləbē nē ci da nyi, ha'ə nē nyi ɛsē, ləbē nē nyi da ci. ⁵⁷ Acii Daadē sləkee ka nyi. Ma ca, ɛndē vii ɛpinē nē ci. Daciiki dīi nyi da i ɛpinē amaki ɛsē. Ha'ə ɛsē, ma ɛndətē cibē luu ŋga shishinēki, ka upaanē nē ci ɛpinē daciiki. ⁵⁸ Ɖtsē dīi nē zəmətē jima dadagyē. Ɖntaa makē zəmətē shi dzədzəsh'i'inuunē a agi. Acii ma tēya, kē mətēgi tii. Ma ɛndətē agi zəmənā, ka ndzaanē nē ci da i ɛpinē ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

⁵⁹ Ma wabəətšē bii Yeesu, ci agi dzəgunənē ka ɛnji asəkē kuvē də'wa də Kafarənahumē bii ci ha'ə.

Wabəətšē ca vii ɛpinē ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə

⁶⁰ Makē fii ɛnji nē'unē tē Yeesu sətē baabii ci, lanē agitii bii, “Ma dzəgunətsa, ndalē ka shanē, ndalē ka liminē ŋga ɛnda.” ⁶¹ Taa ŋgahi pooshi ɛnji bagi ka Yeesu aamakii, amma kē shii ci oo'i agi ŋgəərē ma nē tii agyanē ɛtsa. Wata ɛŋki ci ka tii, “Iitē daa, kē biipaa koonē səkē nē ɛtsə kwa? ⁶² Iitē dīi ba nuunē madfa nee unē Uuzənē ŋga ɛndē a ndərə aadəgyē ka hatē shi ca nji dava? ⁶³ Ma'yanē ŋga ɛntanfə ca vii ɛpinē,

pooshi nafalə nga baawəda nga əndə shiŋkinə taa gi'u. Dagi wabəətse wabi nyi koonə ci ənjə a upaa əpiinə da Malaaba Ma'yanə. ⁶⁴ Amma tə'i hara ənji ahadoonə ətə pooshi vii ka nyi goonŋa." Ma bii ci ha'ə, acii daga ka 'watəginə shii ci tə ənjitə pooshi na luuvə wabənaakii. Kə shii ci əndətə na vii tə ci ka kəsənə əsə. ⁶⁵ Ca tsakə banə, əŋki ci, "Putə nga ətsə ha'ə bii nyi koonə oo'i, pooshi əndə ca shi aabiiki, maɗaamə Daadə kə kavə tə ci, kaa ca shi."

⁶⁶ Putə nga ətsə ha'ə, lanŋə agi ənji nə'unə tə Yeesu bwasee ka nə'unə tə ci, təya palə satii. ⁶⁷ Wata ca ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, "Ya unə əsa, nga'ə koonə nə palənə səgoonə kwa?" ⁶⁸ Simoonə Piita a ba ka ci, "Slandana, aabii wu dzəniina? Amaku nə wabənə ətə ca vii əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ⁶⁹ Ma inə, kə vii inə ka hə goonŋa, kə shii inə əsə oo'i, hə nə malaaba əndətə shi daciai əntanŋə."

⁷⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Nyi ta'i tuunə unə pu'u aji bəra'i, amma ma əndə rəŋwə ahadoonə, *Seetanə nə ci." ⁷¹ Agyanə Yahuda uuzənə nga Simoonə Isekariyootə cii kəya wabə ha'ə. Acii ma Yahuda, taa ngahi rəŋwə nə ci agi lyawarənə pu'u aji bəra'i, patə da ha'ə, ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə.

7

I Yeesu tii da ndzəkəŋushi'inəkii

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə wiigi'i Yeesu anə hanyinə nga Galili, paa ci mwayi wiigi'inə anə hanyinə nga Yahudiya, acii ma Yahudiitə davə, kə aali tii rəgwa nga bələginə tə ci. ² Ma saa'ikii, kə uugi kumənətii mbəshanə, waatoo kumənə nga kuvə bəlinə. ³ Wata əŋki ndzəkəŋushi'inə nga Yeesu ka ci, "Maɗuu, dzuu aənə hanyinə nga Yahudiya, kaa ənji nə'unə tə hə ətə davə a nee ka uushi'iitə cii kwa ɗaada. ⁴ Maɗa nga'ə ka ənda, kaa ənjə a shii tə ci nga'ə, paa ci ka umbee ka sətə cii kəya ɗaada. Makə agi ɗaada nə hə uushi'iitsa, wa patənə nga *duuniya a shii tə hə!" ⁵ Ma bii ndzəkəŋushi'inəkii ka ci ha'ə, acii pooshi tii vii ka ci goonŋa. ⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ma saa'yaaki, ma'ə mambu'yamə. Ma unə, taa ngutə saa'i patə matahukii koonə. ⁷ Acii pooshi ənji duuniya ka bərapaanə tuunə. Amma ma nyi, kə biiipaa nyi ka tii səkə, acii agi dzənə nə nyi də seedanə agyanətii oo'i, bwayakii nə slənətii. ⁸ Ma unə, dzəmə ka kumətsa. Ma nyi, paa nyi ka dzənə acii ma'ə matahu saa'ikii mashimə ka nyi." ⁹ Makə bagi ci ka tii ha'ə, ca banee də Galili zəku'i.

Dzənə nga Yeesu ka kumənə nga kuvə bəlinə

¹⁰ Makə pyalə ndzəkəŋushi'inə nga Yeesu ka kumənəkii, ca maɗə, ca palə naakii ha'ə. Də itə itə gi ci, paa ci gi panŋəranə panŋəranə. ¹¹ *Gayinə nga Yahudiinə a nəhə tə ci ka ha nga kumənəkii, təya ləgwa, "Maanə əndətə kwa?" ¹² Kə ɗaadii ənji matatahinə lanŋə agyanəkii ahada ɗabaala. Hara ənjə a ba, "Maŋga'ə əndə nə ci." Əŋki hara ənji, "Pooshi, agi nʊsləginə nə ci də hara ənji a rəgwa." ¹³ Amma pooshi əndə ca ngərəe ka uurakii ka wabənə agyanəkii, acii kə ngwalii tii acii gayinatii.

¹⁴ Ma ətsə ənji agi hadahadanə nga kumənəkii, wata Yeesu a maɗə, ca dzəgərə aasəkə *yi nga əntanŋə, ca dzəgunə ka ənja. ¹⁵ Kə ɗii ka

6:63 6.63 3.5-8; 2 Koor. 3.6. **6:64** 6.64 13.11; 16.9. **6:67** 6.67-69 Mat. 16.15-20; Mar. 1.24. **6:71** 6.71 12.4. **7:1** 7.1 5.18. **7:2** 7.2 Leew. 23.33-34; Dzək. 16.13-15. **7:5** 7.5 16.9. **7:6** 7.6 2.4. **7:7** 7.7 15.18; 16.33; 17.14; Mat. 10.22; 24.9; 1 Yooh. 3.13. **7:11** 7.11 11.56. **7:13** 7.13 9.22.

*gayinē nga Yahudiinē ka sē nga hurēshishinē nē dzəgunənaakii, ɛŋki tii, "Iitə daa mbee ɛndənə ka uushi'inə ha'ə yoo, paa ci gi kurəŋə aɡi jiguynana?" ¹⁶ Wata ɛŋki Yeesu ka tii, "Ma sənə cii kya dzəgunə ka ɛnja, ɛntaa dzəgunənaaki saaki, amma daci ɛndətə sləkee ka nyi ca shi. ¹⁷ Taa wu patə ca moo slənə sətə ci ɛntanfə a moo, ka taarapaaginə nə ci ahada sənə cii kya dzəgunə ka ɛnja, ka shiinə nə ci taa daci ɛntanfə ca sha, taa nga naaki nə cii kya wabə. ¹⁸ Ma ɛndətə ca wabə nga naakii na, alə dūunuunə cii kəya alə ka naakii na. Amma ma ɛndətə ca moo dūunuunə ka ɛndətə sləkee ka ca, ci nə ɛndə goonɡa, pooshi sə nga idəpaanə ashikii.

¹⁹ "Ma Muusa, ci vii koonə bariya, amma pooshi unə nə'utə bariyakii. Ci dīi cuuna alə rəɡwa nga bələginə tə nyi." ²⁰ ɛŋki danƙana ka ci, "Ma hə dīya, tə'i uushi ca ndəərə aənəku! ²¹ Wu saŋə ca alə rəɡwa nga bələginə tə ha?" Yeesu a ba ka tii, "Kə dīi nyi ɛndə'i sə nga hurēshishinə *uusəra nga ɛpisəka, kə dāgi koonə patə ka sə nga hurēshishinə. ²² Kə bii Muusa koonə, *ryaminagi manjeevənə goonə. Taa aɡi uusəra nga ɛpisəka maa, aɡi dānə nuunə ha'ə. Shiimə ɛsə, ɛntaa Muusa 'watəgi dānə ha'ə, amma dzədzəshi'inuunə. ²³ Yoo, maɗa kə ryaminii ɛnji uuzənə aɡi uusəra nga ɛpisəka acii ga ɛnə a tanəgi bariya nga Muusa, ka mi dīi cuuna bəzə səkə aashiki acii mbədəpaa nyi də ɛndə uusəra nga ɛpisəka? ²⁴ Bwaseemə ka laɡi ɡəŋwanə də sətə cuuna nee də ginuunə. Amma lamə ɡəŋwanə də rəɡwakii."

Ləɡwanə aɡyanə Mataɗəkii nga ɛntanfə

²⁵ Wata ɛŋki hara ɛnji Urusaliima, "ɛntaa tə ɛndətsə ci gayinə a moo bələginə nii? ²⁶ Tsaaməmə, waatsə ka wabənə ahada ɛnji patə, amma pooshi uushi cii təya jikə ka ci. Mbu'u ma nə tii ka nəhənə, ci nə Mataɗəkii nga ɛntanfə. ²⁷ Amma ma ɛndətsa, kə shii amə hatə shi ci davə. Ma Mataɗəkii, pooshi ɛndə na shii taa da nii kəya shi."

²⁸ Ma Yeesu a dzə də dzəgunənə ka ɛnji asəkə *yi nga ɛntanfə, ca ŋɡərəe ka uurakii ka ləɡwanə, ɛŋki ci, "Kə shii unə tə nyi kwa? da shi nya? ɛntaa də nga naaki nə shi nyi, ɛndə sləkee ka nyi. Ma ca, ɛndə goonɡa nə ci, pooshi unə shii tə ci. ²⁹ Amma ma nyi, kə shii nyi tə ci, acii daciikii shi nyi. Ci sləkee ka nyi ɛsə." ³⁰ Wata təya dā gazhi'waanə nga kəsənə tə ci, amma pooshi ɛndə kavə ciinə aashikii, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə. ³¹ Amma lanə aɡi dābaala vii ka ci goonɡa, ɛŋki tii, "Maɗa kə shi Mataɗəkii, kadə nii kəya dāaɗa sə nga hurēshishinə palee ka ɛtsə ɛndətsə nii?"

Sləkeenə nga gayinə ka soojiinə ka kəsənə tə Yeesu

³² Kə fii *Farisayinə dābaala a dāaɗa matatahinə aɡyanə Yeesu, wata təya maɗə, tii da matakəŋwanyinə nga limanyinə, təya sləkee ka soojiinə ka kəsənə tə ci. ³³ Wata ɛŋki Yeesu, "Ma'ə nyi ka ta'aveenə doonə gi'u. Ma dāba'əkii, ka palənə nə nyi aabii ɛndətə sləkee ka nyi. ³⁴ Ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka neenə ka nyi, pooshi unə na mbu'u ka hatə nii kya ndzaanə." ³⁵ Wata ɛŋki *gayinə nga Yahudiinə ahadatii satii, "Aama daa cii kəya dzə bahə pooshi amə na nee ka ca? Aasəkə vərənyinə nga

7:15 7.15 Mat. 13.54; Luka 2.47. **7:16** 7.16 12.49; 14.10. **7:18** 7.18 5.41; 8.50; 12.43. **7:19** 7.19 1.17; Slənə 7.53; Rooma 2.17-24. **7:20** 7.20 8.48. **7:21** 7.21-23 5.9. **7:22** 7.22 'Wat. 17.9-14; Leew. 12.3. **7:23** 7.23 5.9. **7:24** 7.24 8.15. **7:25** 7.25 5.18. **7:26** 7.26 4.25; 18.20. **7:27** 7.27 9.29. **7:28** 7.28-29 8.55; 17.8,21,25. **7:30** 7.30 2.4; 7.44. **7:31** 7.31 2.23. **7:33** 7.33-36 8.14. **7:33** 7.33 13.33; 16.5. **7:34** 7.34 8.21; 13.36.

Gærikæ hatø dñi ønji gaamø cii køya dzø kwa? kaa ca dzø ka dzøgunønø ka ønji Gærika? ³⁶ Acii kø bii ci, ka alønø naamø tø ci, pooshi amø na nee ka ci, pooshi amø ka mbu'unø ka hatø nii køya ndzaanø. Mi cii køya moo banø sanja?"

Gøærønyinø nga ma'iitø ca vii øpinø

³⁷ Ma ka muudine nga uusøra nga kumøta, waatoo maduunø uusøra nga kumønøkii, kø madøtø Yeesu ahada danjana, ca ngøree ka uurakii, ønji ci, "Taa wu patø ci meegiirønø a da tø ci, wa ca shi aabiiki, ca shi ka sa ma'inø. ³⁸ Makø sètø bii malaaba lækalækatø, ma øndøtø vii ka nyi goonnga, ka shiginø nø gøørø nga ma'iitø ca vii øpinø a ødzømekii."

³⁹ Ma wabi Yeesu øtsa, agyanø Ma'yanø nga øntanfø wabi ci. Ci nø ønji nø'unø a upaa. Ma ka saa'ita, ma'ø tii ma'upaamø zøku'i, accii ma'ø Yeesu ma'upaamø d'uunuunø dagyø.

Tækøginø nga ma nga ønja

⁴⁰ Makø fii hara ønji ahada danjana ca ba ha'ø, ønji tii, "Ma øndøtsa, tanyi ci nø *anabi øtø bii ønji na shi." ⁴¹ Hara ønji øsø, ønji tii, "Matadøkii nø ci!" Amma ma hara ønji, kø bii tii, "Pooshi Alømasiihu ka shinø da Galili! ⁴² Ma bii malaaba lækalækatø, jijinø nga nwanjwa *Dawuda na ndzaa ka Matadøkii. Dø Bayitilaama nø ønjø a poo tø ci øsø, waatoo vøraatø nji Dawuda davø." ⁴³ Accii ha'ø tø'i tækøshinø ahada danjana putaakii. ⁴⁴ Nga'ø ka hara ønji kaa tøya køsø tø ci, amma pooshi øndø kavø ciinø aashikii.

*Ghatø vii goonnga nga *gayinø nga Yahudiinø*

⁴⁵ Wata kø ønyi soojiinø satii. Makø mbu'i tii, løguyi limanyinø da Farisanyinø ka tii, ønji tii, "Mi pooshi unø kira tø ci kwa?" ⁴⁶ Ønji soojiinø ka tii, "Pooshi øndø sha wabø makø nga øndøtsa!" ⁴⁷ Wata ønji Farisanyinø ka tii, "Kø nusløgi ci duunø noonø øsø kwa? ⁴⁸ Kø shuuna fii rønjøwø agi gayinø taa rønjøwø agi Farisanyinø a vii ka ci goonnga nii? ⁴⁹ Ma danjanata, ma vii tii goonnga, accii pooshi tii shii bariya nga Muusa. Accii ha'ø tø'i naalanø agyanøti."

⁵⁰ Yoo, ahadatii nø Nikoodamøse, waatoo øndøtø sha gi aabii Yeesu. Wata ønji ci ka tii, ⁵¹ "Madø nø'utø sètø bii bariya gaamø, pooshi amø ka lagi gønwanø ka øndø, amø ma'ø mafatøme nga'ø tø sètø dñi ci." ⁵² Ønji tii ka ci, "Øndø Galili nø hø øsø kwa? Buurøtø nga'ø tø sètø bii malaaba lækalækatø. Davø shiinøku, ma dø Galili, pooshi *anabi ka shiginø." [⁵³ Wata ønjø a tækøgi satii aasii.

8

¹ Yeesu a ndørø saakii aanø ginjøwø nga Zayitunø.

Miitø køshi ønji tø ki ka aløhiinø

² Ma pukyatø hakii tsøfakø, kø ønyi Yeesu aasøkø *yi nga øntanfø. Ca dzø ka ndzaanø dasø ka dzøgunønø ka ønja. Patønø nga ønjø a dzø aabiiki.

³ Wata *maliminø nga bariya da *Farisanyinø a kira ka ci øndø'i minø øtø køshi ønji tø ki ka aløhiinø, tøya kønjøe ka ki akønjøwaciitii patø. ⁴ Ønji

tii ka Yeosu, "Maløma, ma miina, kə kəshi ənji tə ki, kya aløhiinø. ⁵ Ma agi bariya, kə bii Muusa, ma tsarə ŋga miitsa, see bøløginø tə ki də kaalanø də faariinø. Ya əna, ya ha, iitə bii hə naaku agyanəkøya?" ⁶ Ma bii tii ha'ə, kaa tøya shii təbønə tə ci, tøya shii upaa sə ŋga kəsønə də ci. Amma Yeosu a gwanəanə, ca naahətə uushi də ciinøkii a panø. ⁷ Tøya dzə aakəŋwa də laagwa ka ci uushi'inø, wata ca madətə, əŋki ci ka tii, "Ma əndətə pooshi sha slənyi 'waslyakəənə, wa ca 'watəgi kaalanø tə ki."

⁸ Wata ca ənə ka gwanəanənə ka naahənə a panø. ⁹ Makə fii tii ha'ə, tøya palə satii patə də rəŋwə rəŋwə. Iirə ənji 'watəgi palənə satii. Kə bwasee tii ka Yeosu ci daanøkii tii da miita. ¹⁰ Wata ca madətə, ca ha ka ki, "Mina, maatiinø da? Pooshi əndə mbəfaanə bahə vii ka hə ma'inø kwa?" ¹¹ Əŋki ki, "Pooshi əndə fii Slandana." Əŋki Yeosu ka ki, "Nyi maa, paa nyi ka vii ka hə ma'inø. Duu saaku, amma ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə.]"

*Bərənə ka *duuniya nə Yeosu*

¹² Yeosu a ənə ka wabənə ka ənji, əŋki ci, "Nyi nə bərənə ka duuniya. Ma əndətə ca nə'u tə nyi, paa ci ka wiinø agi təkunə, amma ka upaanə nə ci bərənə ətə ca vii əpinə ka ənja." ¹³ Wata əŋki Farisanyinø ka ci, "Hə saaku ca seeda agyanə naaku na. Pooshi goonğa agi wabənaaku."

¹⁴ Əŋki Yeosu ka tii, "Taa nyi saaki ca seeda agyanə naaki na, amma goonğa nə wabənaaki, acii kə shii nyi hatə shi nyi davə, kə shii nyi hatə nii kya dzə aadəvə əsə. Ma una, pooshi unə shii hatə shi nyi davə, pooshi unə shii hatə nii kya dzə əsə. ¹⁵ Agi lanə nuunə gəŋwanə makə sətə kadeesəkə koonə, amma ma nyi, pooshi əndətə cii kya la ka ci. ¹⁶ Taa ka lanə nə nyi maa, goonğa nə la gəŋwanaaki, acii əntaa nyi daanəki ca la gəŋwanə, amma inə da Daadə. Ci sləkee ka nyi. ¹⁷ Ma agi bariya goonə, tə'i manaahəkii oo'i, mada kə shigi seedawanyinø bəra'i, mada uushi rəŋwə nə wabənətii, ma sətə bii tii, goonğa. ¹⁸ Ma nyi, agi seedanə nə nyi agyanə naaki na. Ha'ə nə Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki." ¹⁹ Əŋki tii ka ci, "Maanə Dəwa?" Əŋki Yeosu ka tii, "Pooshi unə shii tə nyi taa tə Daadə. Maci kə shii unə tə nyi, kada ka shiinə nuunə tə Daadə əsə."

²⁰ Ma wabəətsə baabii Yeosu, ca dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntanfə baabii ci ha'ə. Waatoo a kumu ka hatə ci ənjə a dā viinə. Amma pooshi ənji kəshi tə ci, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə.

Wabənə ŋga Yeosu agyanə hatə nii kəya dzə aadəvə

²¹ Yeosu a ənə ka wabənə ka tii, əŋki ci, "Ka palənə nə nyi saaki, ka alənə nuunə tə nyi, amma agi 'waslyakəənə goonə nuuna mətətə. Pooshi unə ka dzənə ka hatə nii kya dzə aadəvə." ²² Wata əŋki *gayinə ŋga Yahudiinə, "Kə bii ci, pooshi amə ka dzənə ka hatə nii kəya dzə aadəvə. Ya sanə banə cii kəya moo banə oo'i, ka bøløginə nə ci naakii nə nii?" ²³ Əŋki Yeosu ka tii, "Ma unə, ŋga *duuniyanə nuunə, amma ma nyi, dadagyə shi nyi. Agi duuniyanə shigi unə, amma ma nyi, əntaa agi duuniyanə shigi nyi. ²⁴ Ci fii unə bii nyi koonə ka mətətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə. Mada

8:5 8.5 Dzək. 22.22-24. **8:6** 8.6 Mat. 22.15. **8:7** 8.7 Dzək. 17.7; 13.10. **8:9** 8.9 Mat. 22.22. **8:11** 8.11 5.14. **8:12** 8.12 1.5,9-10; 3.19; 9.4-5; 11.9-10; 12.35-36,46; Isaa. 49.6; Mat. 5.14; Luka 2.32; 2 Koor. 4.4,6; Af. 5.8-14; 1 Yooh. 1.5-7; 2.8; 3.14. **8:13** 8.13 5.31-32. **8:14** 8.14 3.2; 7.28-29,33-36; 8.21-22,42; 13.1,33; 16.5,10,28; 17.8; 20.17. **8:15** 8.15 7.24. **8:17** 8.17 Dzək. 19.15. **8:18** 8.18 5.36; 1 Yooh. 5.9. **8:19** 8.19 5.18; 16.3. **8:20** 8.20 2.4. **8:21** 8.21 8.14. **8:23** 8.23 3.31.

pooshi unə vii goonġa oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, weewee ka mǣtəno nuunə agi 'waslyakə̄nə goonə."

²⁵ Wata əŋki tii ka ci, "Wu daa nə ha?" Yeesu a ba ka tii, "Nyi nə əndəte nġii kya ba koonə daga ka 'watəġinə. ²⁶ Tə'i uushi'inə laŋə ətə idəpəa nyi ashuunə, ətə bahə nya lagi koonə gəŋwanə agyanəkii. Amma, ma əndəte sləkee ka nyi, əndə goonġa nə ci. Ma nya, see sətə fii nyi da makii banəki ka *duuniya." ²⁷ Pooshi tii paaratəgi oo'i agyanə Dii nə Yeesu ka wabəne ka tii. ²⁸ Wata əŋki ci ka tii, "Maċa kə maċee unə ka *Uuzənə ŋga ənda, ka shiinə nuunə oo'i, nyi nə əndə daga ŋukə. Davə shiinuunə oo'i, pooshi uushi cii kya ċa də baawəċaaki, amma see sətə bii Daadə banəki ka əŋja. ²⁹ Ləbə niinə da əndəte sləkee ka nyi əsə, pooshi ci bwasee ka nyi daanəki, acii ma nya, taa guci patə ha'ə nə nyi ka slənə sətə ca kaċeesəkə ka ci."

³⁰ Makə fii əŋji uushi'iitə baabii Yeesu, laŋə nə əŋjitə vii ka ci goonġa.

Dimuyinə da maviinə

³¹ Wata əŋki Yeesu ka əŋjitə vii ka ci goonġa, "Maċa kə nə'utə unə dzəgunənaaki, ka ndzaanə nuunə ka lyawarənaaki ŋga tantanyinə.

³² Ka shiinə nuunə goonġa. Goonġakii əsə na kavə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə." ³³ Əŋki tii ka ci, "Ma inə, jijinyinə ŋga Ibərahiima niinə, pooshi inə sha dġii mavaanə ka əndə shaŋə. Mi saŋə dġii cii kwa moo banə oo'i, ka upaanə niinə ndzaanə ka dimuyina?"

³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə slənyi 'waslyakə̄nə, mava ŋga 'waslyakə̄nə nə ci ətsa. ³⁵ Ma mava, paa ci ndzaanə ka ŋga əŋji yikii ha'ə uudənə əpinaakii. Amma ma uuzənə, kə ndzaa ci ŋga yikii ha'ə uudənə əpinaakii. ³⁶ Maċa kə kavə *Uuzənə ŋga əntaŋfə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə, ka ndzaanə nuunə ka dimuyinə tanyi. ³⁷ Kə shii nyi jijinyinə ŋga Ibərahiima nuunə. Amma wanuunə ka moo bələġinə tə nyi, acii pooshi unə ka luuvə dzəgunənaaki. ³⁸ Ma nyi, agyanə sətə baarii Daadə ka nyi cii kya wabə. Amma ma unə, sətə bii dəsənuunə koonə cuuna slənə." ³⁹ Əŋki tii ka ci, "Ibərahiima nə dəsəniinə."

Əŋki Yeesu ka tii, "Maci manjeevənə ŋga Ibərahiima nuunə tanyi, kaċa sətə nġii kəya slənə cuuna slənə. ⁴⁰ Ma nyi, goonġatə fii nyi acii əntaŋfə cii kya ba koonə. Amma wanuunə ka moo bələġinə tə nyi. Pooshi Ibərahiima sha dġii ha'ə makə ətsa! ⁴¹ Ma unə, sətə ci dəsənuunə a slənə cuuna slənə." Wata əŋki tii ka ci, "Ma ina, əntaŋfə ci saakii nə Dəsəniinə rəŋwə dyaŋə. Əntaa mazaguyinə niinə." ⁴² Əŋki Yeesu ka tii, "Maci əntaŋfə nə Dəsənuunə tanyi, kaċa ka uudənə nuunə tə nyi, acii daciikii shi nyi, wanyinə ganə əsə. Pooshi nyi shi də baawəċaaki saaki, amma ci sləkee ka nyi. ⁴³ Mi pooshi unə agi paaratəġinə də sənə cii kya ba koonə kwa? Ma dġii ha'ə, acii pooshi unə agi sə'watənə una fatə wabənaaki. ⁴⁴ Ma unə, manjeevənə ŋga dəsənuunə nuunə, waatoo *Seetanə. Nə'u sətə ci dəsənuunə a moo kaċeesəkə koonə əsə. Ma bələləhiinə nə ci daga ka 'watəġinə, paa ci sha slənyi goonġaanə, acii pooshi goonġa ashikii. Ndilə ndilə tə sətə ashikii nə patənə ŋga jirakənaakii, acii majirakə nə ci, mapoo tə patənə ŋga jirakənə. ⁴⁵ Amma ma nyi, goonġa cii kya ba, ci dġii pooshi unə vii ka nyi goonġa. ⁴⁶ Wu saŋə agyuunə ca baarii oo'i, kə

8:24 8.24 13.19. **8:28** 8.28 3.14; 4.34; 5.18. **8:30** 8.30 2.23. **8:31** 8.31 14.15; 15.8. **8:33** 8.33 Mat. 3.9; Rooma 4.12. **8:34** 8.34 Rooma 6.16,20; 2 Piita 2.19. **8:35** 8.35 Shig. 21.2. **8:36** 8.36 Gal. 5.1. **8:37** 8.37 5.18. **8:39** 8.39 8.33. **8:41** 8.41 Džək. 32.6; Isaa. 63.16. **8:42** 8.42 1 Yooħ. 5.1. **8:44** 8.44 'Wat. 3.1-5; 1 Yooħ. 2.4; 3.8.

dii nyi 'waslyakæna? Makæ goongga wabi nyi koonæ, mi dñi pooshi unæ agi vii ka nyi goongga? ⁴⁷ Ma èndæ nga èntanfæ, wabønæ nga èntanfæ cii kœya luuvæ. Ma unæ, èntaa ènji nga èntanfæ nuunæ, ci dñi pooshi unæ agi luuvønæ èsæ."

Yeesu tii da Ibærahiima

⁴⁸ Wata *gayinæ nga Yahudiinæ a jikæ ka Yeesu, ènki tii, "Makæ bii inæ, ma hæ, èndæ *Samariya nê hæ, èndæ ginaaja, èntaa goongga bii inæ kwa?"

⁴⁹ Ènki Yeesu ka tii, "Ma nyi, pooshi ginaaji ashiki. Agi dñunætænæ nê nyi tæ Daadæ, amma ma unæ, pooshi unæ agi dñunætænæ tæ nyi. ⁵⁰ Ma nyi, pooshi nyi agi alæ dñunætænæ goonæ tæ nyi, amma tæ'i èndæ ca alæ ka nyi. Aashiki aashiki cii kœya la gøjwanæ èsæ. ⁵¹ Tantanyinæ cii kya ba koonæ, ma èndætæ n'utæ dzægünænaaki, paa ci ka èntænæ shanjæ."

⁵² Ènki tii ka ci, "Ma ènæ dñi èna, kè shii inæ tanyi, tæ'i ginaaji ashiku. Kè èntægi Ibærahiima, kè mætægi anabiinæ èsæ, amma wahønæ ka banæ, taa wu patæ n'utæ dzægünænaaku, paa ci ka èntænæ shanjæ. ⁵³ Ma dæsæniinæ Ibærahiima, kè èntægi ci. Ma nê hæ ka banæ, kè palee hæ ka Ibærahiima kwa? Kè mætægi anabiinæ èsæ. Wu sanjæ nê hæ naakwa?"

⁵⁴ Ènki Yeesu ka tii, "Maci dñunætænæ cii kya dñunætæ naaki na, kadfa ka ndzaanæ ka uushi zabæ. Ma èndætæ ca dñunætæ tæ nyi, ci nê Daadæ, èndætæ bii unæ ci nê èntanfæ goonæ. ⁵⁵ Pooshi unæ shii tæ ci, amma ma nyi, kè shii nyi tæ ci. Maci ma bii nyi mashiiimæ nyi tæ ci, kadfa majirakæ nê nyi makæ noonæ. Amma kè shii nyi tæ ci, agi n'utænæ nê nyi wabænaakii èsæ. ⁵⁶ Ma dæsænuunæ Ibærahiima, kè dñi ci moodasækæ oo'i, ka neenæ nê ci ka shinaaki. Kè nee ci boo, kè dñi ci moodasækæ èsæ."

⁵⁷ Wata ènki tii ka ci, "Wiitæ paa hæ mbu'i taa fæzæ tufæ pu'unæ! Iitiitæ sanjæ mbee hæ ka neenæ ka Ibærahiima?" ⁵⁸ Yeesu a ba ka tii, "Tantanyinæ cii kya ba koonæ, tæ'i nyi taabu'u pwayi ènji tæ Ibærahiima." ⁵⁹ Makæ fii tii ha'æ, wata tœya dëmæ faariinæ kaa tœya kaala tæ ci, amma wata Yeesu a raræ'igi ahada ènja, ca dëmægi saakii asækæ yi nga èntanfæ.

9

Mbædæpaanæ nga Yeesu dæ èndætæ pwayi ènji tæ ci mooræfækii

¹ Ma Yeesu a dzæ dæ wiigi'inæ, wata ca lapaa muuræfa. Ma ca, daga poonæ tæ ci nê ci mooræfækii. ² Wata lyawarænaakii a lægwa ka ci, ènki tii, "Malæma, ya èndætæ pwayi ènji tæ ci mooræfækœya, wu sanjæ dñi 'waslyakæna? Ci sanjæ nii, anii ènjitæ pwayi tæ ca?" ³ Yeesu a ba ka tii, "Ma uuræfænaakii, èntaa putæ nga 'waslyakænaakii taa nga ènjitæ pwayi tæ ci. Ma dñi ci mooræfækii, kaa ènjæ a shii neenæ ka ngæerænæ nga èntanfæ ca slænæ ashikii. ⁴ Ma amæ, makæ dñi ci doosære, tyasæ see a dæamæ slænæ nga èndætæ slækee ka nyi. Madæ kè shi wæda, pooshi èndæ ca slænæ. ⁵ Ma nyi ma'æ a duuniya, bærænæ ka duuniya nê nyi."

⁶ Makæ bagi Yeesu ha'æ, wata ca gwanæanæ, ca tiføvæ giirænæ aa panæ, ca hwadætæ dæ hanyinæ, ca ngære, ca løræbøvæ aagi muuræfæta, ⁷ ca ba ka muuræfæta, "Duu aama ma'inæ nga Siiloomæ, ha yibægi ginæku davæ." (Ma

Siiloomə, makə bana, 'Sləkeenə'). Wata əndətə a palə, ca dzə ka yibəgi ginəkii, ca ənya saakii, ca dzə də nee ka ha.

⁸ Ma guvayinaakii da patənə nga ənjitə sha nee ka ci ca kədii, kə laaguyi tii ahadatii, əŋki tii, "Əntaa əndətsə izee ka ndzaanə ka kədiinə ətsə nii?"

⁹ Əŋki hara ənji, "Ci ətsa." Amma əŋki hara ənji, "Pooshi, əntaa ci ətsa, pushashinə pushashi tii." Wata əŋki əndəkii ci saakii, "Nyi əna." ¹⁰ Wata təya ləgwa amakii, əŋki tii, "Iitə dīi daa cii kwa nee ka ha əndzə'ya?"

¹¹ Əŋki ci ka tii, "Əndətə dīi ləməkii Yeesu hwadətə hanyinə; ca lərəbəvə aagiki, əŋki ci ka nyi, wa nya dzə ka yibəgi ginəki agi ma'inə nga Siiloomə. Wata nya palə, nii makə yibəgi nyi, wata nya nee ka ha." ¹² Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Maana?" Ca ba ka tii, "Mashiimə nyi."

*Ləgwanə nga *Farisanyinə ama əndətə*

taa iitə dīi upaa ci neenə ka ha

¹³ Wata təya nğərə tə əndətə nji moorəfəkii, təya kərə tə ci aabii Farisanyinə. ¹⁴ Ma uuseratə hwadətə Yeesu hanyinə, ca wunəgi də ginə nğə muurəfətə, *uusera nğə əpisəka. ¹⁵ Wata Farisanyinə a ənə ka ləgwanə ka əndətə taa iitə dīi upaa ci nee ka ha. Ca ba ka tii, "Hanyinə hwadətə ci, ca lərəbəvə aagiki, nya yibəgi ginəki, wanyinə ka neenə ka ha əndzə'i əna." ¹⁶ Wata əŋki hara Farisanyinə, "Ma əndətsa, əntaa daciə Əntanfə shi ci, acii paa ci agi nətə bariya nğə uusera nğə əpisəka." Amma əŋki hara ənji natii, "Iitiitə daa mbeənə ma'waslyakə əndə ka slənə tsarə nğə hurəshishiitsa?" Kə dīi təkənə nğə ma ahadatii.

¹⁷ Wata təya ənə ka ləgwanə ka əndətə nji moorəfəkii, əŋki tii, "Makə kə bii hə, kə wunəgi ci ka hə ginəku, wu nə ci banəkwa?" Ca ba ka tii, "Ma ca, *anabi nə ci."

¹⁸ Amma pooshi Yahudiinə luuvə oo'i, moorəfəkii shi ca nji, see də makə 'wii tii tə ənjitə pwayi tə ci. ¹⁹ Təya ləgwa ka tii, əŋki tii, "Ya əndətsa, uuzənə goonə nii? Ma bii unə, moorəfəkii pwayi unə tə ci. Iitə dīi cii kəya nee ka ha?" ²⁰ Wata təya ba ka tii, "Kə shii inə uuzənə geənə ətsa, moorəfəkii pwayi inə tə ci əsə. ²¹ Amma taa iitə dīi cii kəya nee ka ha nğə ənəna, pooshi inə shii. Pooshi inə shii əndətə wunəgi ka ci ginəkii əsə. Ləgwamə amakii. Amə matanə nə ca, ka mbeənə nə ci ka batənə koonə ci saakii." ²² Ma wabi tii ha'ə, nğwalii tii acii *gayinə nğə Yahudiinə, acii ma Yahudiinə, kə bii tii oo'i, taa wu patə bii, Matadəkii nğə Əntanfə nə Yeesu, ka laakəginə nə ənji tə ci asəkə *kuvə də'wa. ²³ Ci dīi bii tii, matanə nə ci, ləgwamə amakii.

²⁴ Wata Farisanyinə a ənə ka 'wanə ka bərə'inə tə əndətə nji moorəfəkii, təya ba ka ci, əŋki tii, "Wabuunə keənə ahadoonə da Əntanfə tə sətə dīi. Ma inə, kə shii inə, ma əndətsa, ma'waslyakə əndə nə ci." ²⁵ Ca ba ka tii, "Tada ma'waslyakə əndə nə ci, paa nyi shii. Uushi rənjwə shii nyi, ma nğə njukə, moorəfəkii nji nyi, amma wanyinə ka neenə ka ha nğə əna." ²⁶ Wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Iitə sanə dīi ca? Iitə dīi ci wunəgi ci ka hə ginəkwa?"

²⁷ Əŋki ci ka tii, "Kə bağı nyi koonə kə dzəgi, amma kə təkuree unə ka luuvənə. Ka mi dīi cuuna ənə ka ləgwana? Mbu'u nğə'a koonə noonə nə ndzaanə ka lyawarənaakii kwa?" ²⁸ Wata təya wazə agyanəkii, əŋki tii ka ci, "Hə nə *lawarə nğə əndətsa, amma ma inə, lyawarənə nğə Muusa niinə. ²⁹ Ma Muusa, kə shii inə kə wabi Əntanfə ka ci, amma ma əndətsa, taa hatə shi ci davə mashiimiinə!" ³⁰ Əŋki əndəta, "Una! kə dīi sənə

ka sə ŋga hurəshishinə! Iitə dʒii daa mashiimuunə hatə shi ci dawa? Yoo, waanə kə wunəgi ginəkya? ³¹ Kə shii amə oo'i, ma Əntanʒə, paa ci ka fanə tə ma'waslyakə ənda, see tə ənjitə ca fa tə ci, təya slənə sətə cii kəya moo.

³² Makə tagii Əntanʒə duuniya dəŋə ka əndzə'i, pooshi əndə sha fii kə wunəgi ənji ginə ŋga muurəfa. ³³ Maci ma əndətsa, əntaa daciai Əntanʒə shi ca, kadə pooshi uushi cii kəya mbee ka dʒanə." ³⁴ Əŋki tii ka ci, "Agi 'waslyakəənə pwayi ənji tə hə, agikii girə hə əsə, amma wahənə ka moo dzəgunənə keenə nii?" Wata təya laakəgi tə ci asəkə kuvə də'wa.

Tantanyitə ginə

³⁵ Makə fii Yeesu, kə lyaakagi ənji tə əndətə asəkə kuvə də'wa, ca alətə tə əndətə, ca ləgwa ka ci, əŋki ci, "Kə vii hə goonʒa ka Uzənə ŋga əndə kwa?" ³⁶ Əŋki əndətə, "Wu nə ci daa, Daada? Bawə ka nyi, kaa nya shii vii ka ci goonʒa." ³⁷ Yeesu a ba ka ci, "Kə nee hə ka ci. Ci ca wabə da hə əndzə'i." ³⁸ Əŋki əndətə ka Yeesu, "'Ya'ə Slandana, kə vii nyi ka hə goonʒa." Wata ca gərə'waanə akəŋwacii Yeesu.

³⁹ Əŋki Yeesu, "Ma shi nyi aasəkə duuniyana, ka dʒa gəŋwanə, kaa muurəfinə a mbee ka neenə, ma ənjitə da ginə əsə, təya uurəfəgi."

⁴⁰ Tə'i hara Farisanyinə abiikii fii ca ba ha'ə. Wata əŋki tii ka ci, "Kə ndzaa ci muurəfinə niinə ətsə kwa?" ⁴¹ Yeesu a ba ka tii, "Maci muurəfinə nuunə, kadə pooshi 'waslyakəənə ashuunə. Amma makə agi banə nuunə oo'i, ka neenə nuunə ka ha, tə'i 'waslyakəənə ashuunə."

10

Misaali də magəra

¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə gimə aasəkə kuvə bagiinə,* mada əntaa da makuvə gimə ci, mahərə nə ci, taa əndə dʒa maabə nə ci ətsa. ² Ma əndətə gimə da makuvə, ci nə magəra ŋga bagiinə. ³ Ma ca, ka wunəginə nə əndə nəhə makuvə ka ci makuva, ka fanə nə bagiinaakii uurakii, ca 'wa tə tii ka ləmə ka ləma, ca gimagi də tii agyə. ⁴ Maa kə gimagi ci də tii patə, ka tanə nə ci ka tii kəŋwanə, təya dzə də nə'unə tə ci, acii kə shii tii uurakii. ⁵ Ma əndə'i əndə pamə, pooshi tii ka nə'unə. Huyinə huyinətii aciikii, acii pooshi tii shii uura ŋga hara ənja."

⁶ Kə bii Yeesu ka tii ətsə misaali, amma ma təya, pooshi tii paaratəgi də sətə cii kəya moo banə.

Nunyi magəra nə Yeesu

⁷ Wata Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma nyi, makə makuvə ŋga bagiinə nə nyi. ⁸ Patənə ŋga ənjitə shi taabu'u shinaaki, mahiirənə taa ənji dʒa maabə nə tii, pooshi bagiinə fii tə tii.

⁹ Makə makuvə nə nyi. Taa wu patə shi dabiiki, ka upaanə nə ci luupaənə. Ka gimagərinə nə ci, ca ənə ka dəməginə makə sətə kadeesəkə ka ci, ka upaanə nə ci zəmə əsə. ¹⁰ Ma shine ŋga mahəra, kaa ca shii hərənə, ca bələgi slanda uushi, ca saawee ka səkii. Ma shi nyi, kaa ənjə a shii upaa əpinə. Waatoo, patənə ŋga əpiitə dəbee təya upaa ka sharjə.

9:31 9.31 Jab. 66.18; Waʒ. 15.29; Isaa. 1.15. **9:33** 9.33 3.2. **9:34** 9.34 9.2. **9:37** 9.37 4.26.

9:39 9.39 5.22. **9:40** 9.40 Mat. 15.14; 23.26. **9:41** 9.41 15.22. * **10:1** 10.1 Ma kuvə bagiinə ŋga ənji Isərayiila, aba'ə vərənə ci təya dʒa makə gwamə ŋga liinə. **10:4** 10.4 10.27; Səniinə 14.4. **10:6** 10.6 16.25. **10:8** 10.8 Irim. 23.1-2; Əzakii. 34.2-3. **10:9** 10.9 14.6; Jab. 23.2; Əzakii. 34.14.

11 “Ma nyi, nnyuni magëra në nyi. Ma nnyuni magëra, matasëkakii në ci ka ëntëginë ka putë nga bagiiinë. † 12 Ma magëra zala, ëntaa naakii në bagiiinë. Madä kë nee ci ka furëtsoofa ca shi aagi bagiiinë, ka bwaseenë në ci ka tii, ca huyi saakii. Wata furëtsoofa a kësë bagiiinë, ca taakee ka tii. 13 Ma huyipaa magëratë saakii, acii ëntaa naakii në bagiiinë. Pa ca ka näkii ka tii shañë. 14-15 Nyi në nnyuni magëra. Makë sëtë shii Daadë të nyi, nya shii të ci, ha'ë ësë shii nyi të bagiiinaaki, tÿya shii të nyi. Matasëkakii në nyi ka ëntënë ka putatii. 16 Të'i hara bagiiinaaki ëtë pooshi asëkë kuva. Ma tÿya, tyasë see a aalyatë nyi të tii aasëkë kuva ësë. Ka fatënë në tii uuraki, tÿya ndzaa ahada harakii, magëra rëñwë a gëra të tii.

17 “Putë nga ëtsë ha'ë uu'i Daadë të nyi, acii matasëkakii në nyi ka vigi ëpinaaki, aa nya shii ënënë ka luunë saaki. 18 Pooshi ëndë ngërëgi ëpinaaki, nyi saaki mwayi viginë. Të'i nyi da baawëda nga viginë, të'i nyi da baawëda nga ënënë ka ngërëtënë ësë. Ëtsë në sëtë kavë Daadë të nyi ka ðanë!”

19 Putë nga wabëtsë ësë, kë shigi tækëshinë ahada Yahudiinë. 20 Lanë ahadatii bii, “Ëndë ginaaji në ëndëtsa, maba në ci. Ka mi cuuna fa sëtë cii këya ba koonä?” 21 Amma kë bii hara ënji, “Ma ëndëtë da i ginaaji ashiki, paa ci ka wabënë makë ëtsa. Iitiitë sanë mbeenë ginaaji ka wunëgi ginë nga muurëfa?”

Kaareenë nga ënji ka Yeesu

22 Ma ëtsë dë mëgëviinë, kë mbu'ya kumënë nga buurëtënë dë uusëratë ënyi ënji ka hadatëginë dë *yi nga Ëntanfë dë Urusaliima ësë. 23 Yeesu a wiigi'i atsaä malaba nga Sulayimaanu asëkë yi nga Ëntanfë. 24 Wata ënjë a dzatë dë në abiiki, tÿya lëgwa amakii, ëñki tii, “Ca'ë guci ndzaaniinë ka gëranë a maku, kaa ha ba keenë taa wu në hë kwa? Bagi keenë panqëranë, hë në *Matadëkii nga Ëntanfë nii?” 25 Yeesu a ba ka tii, “Kë bagi nyi koonë daga njukë, amma pooshi unë luuvë. Ma uushi'iinë cii kya slënë dë baawëda nga Daadë, ci ca wabë ka madëba maki. 26 Amma ma unë, pooshi unë vii ka nyi goonga, acii ëntaa bagiiinaaki nuunë. 27 Ma bagiiinaaki, agi fanë në tii uuraki, kë shii nyi të tii, tÿya n'ëu të nyi ësë. 28 Ka viinë në nyi ka tii ëpinë nga ca'ë ndëñwë ndëñwë, paa tii ka zanë shañë, pooshi ëndë luutënë të tii aciiki. 29 Ma Daadë ëtë vii të tii ka nyi, kë palee ci ka patënë nga uushi'inë. Pooshi ëndë luutënë të tii acii Daadë. 30 Ma inë da Daadë, uushi rëñwë niinë.”

31 Makë fii ënji wabi Yeesu ha'ë, wata tÿya fëdë faariinë kaa tÿya kaala të ci. 32 Ëñki ci ka tii, “Nnyuni uushi'inë lanë slënyii akëñwacii unë. Ma uushi'iitsa, Daadë vii ka nyi baawëda nga ðanë. Putë nga ngutë rëñwë agi uushi'iitsë dii cuuna moo kaalanë të nya?” 33 Ëñki tii ka ci, “Ëntaa putë nga nnyuni slënënyinaaku ciina moo kaalanë të hë, amma putë nga bërapaanaaku të Ëntanfë. Ëndë shiñkinë në hë tanë, amma wahënë ka moo geeginë ka naaku në makë Ëntanfë!” 34 Ëñki Yeesu ka tii, “Të'i manaahëkii asëkë lëkalëkatë nga bariya goonë oo'i, ma bii

† 10:11 10.11 magëra: Jab. 23.1; Ëzaki. 34.11-16; Irim. 23.3; Mat. 18.12-14; Ibër. 13.20; Sëniinë 7.17; ëntëginë ka putatii: 15.13; Rooma 5.8; 1 Yoo. 3.16. 10:12 10.12 Slënë 20.29. 10:14-15 10.14 10.27; 2 Tim. 2.19. 10:16 10.16 11.52; Isaa. 56.8; Ëzaki. 34.23-24; 1 Piita 2.25. 10:17 10.17 3.35; 5.18. 10:18 10.18 4.34. 10:19 10.19 9.16. 10:20 10.20 8.48. 10:23 10.23 Slënë 3.11. 10:24 10.24 Luka 22.67. 10:25 10.25 5.36. 10:26 10.26 16.9. 10:27 10.27 8.47; 10.3,14. 10:28 10.28 5.24; 6.39. 10:30 10.30 5.18; 17.21. 10:31 10.31 11.8. 10:33 10.33 Leew. 24.16; Mat. 26.65.

Əntanǵə, ma unə, əntanǵənyinə nuunə. ³⁵ Yoo, kə shii amə oo'i, ma sətə bii malaaba ləkaləkətə, goonǵa ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Makə kə bii Əntanǵə ka əŋjitə luuvə wabənaakii oo'i əntanǵənyinə nə təya, ³⁶ iitə dui ba nuunə, aǵi wabənə nə nyi bwayakii aashi Əntanǵə, makə bii nyi oo'i *Uuzənə ŋǵa Əntanǵə nə nya? Aci ma nyi, Daadə ta'i tə nyi, ca sləkee ka nyi aasəkə duuniya. ³⁷ Madə pooshi nyi aǵi slənə uushi'iitə mwayi Daadə nya slənə, goona vii ka nyi goonǵa. ³⁸ Amma makə aǵi slənə nə nyi uushi'iitsa, taa ŋgahi pooshi unə vii ka nyi goonǵa, kə dəbee una vii goonǵa ka slənənyinaaki, koona shii mbee ka paaratəǵinə oo'i, ashiki nə Daadə, nyi əsə, ashikii nə nyi."

³⁹ Makə fii tii wabi ci ha'ə, wata təya ənə ka da gazhi'waanə ŋǵa kəsənə tə ci, amma wata ca itəǵi saakii ahada ənja. ⁴⁰ Ca ənə ka tanǵəginə aatanǵəǵi gəərə ŋǵa Urədunə, hatə nji Yoohana a da bapəti səma ka ənja. Ca ndzaa davə. ⁴¹ Əŋji laŋə ǵi aabiikii. Əŋki tii ahadatii, "Ma Yoohana, pooshi ci dui əsə ŋǵa hurəshishinə, amma patənə ŋǵa sətə baabii ci aǵyanə əndətsa, goonǵa." ⁴² Əŋji laŋə əsə vii ka ci goonǵa gatə.

11

Əntənə ŋǵa Lazarusə

¹ Tə'i əndə'i əndə dui ləməkii Lazarusə, gwakə ka bwanea nə ci. Ma ca, əndə vərənə ŋǵa Bayitaniya nə ci. Davə də vərə nə ci tii da cikəŋjushi'inəkii, waatoo Mariyaama tii da Marəta. ² Ma Mariyaama, ki sha əjivə urədyə ŋǵa malanǵə kwaba aaba'ə sədə Yeesu, kya taadǵi də shiŋkinə ŋǵa nətə. Ndzəkəŋjuci nə əndə gwakə, waatoo, Lazarusə. ³ Wata cikəŋjushi'iitə bəra'i a sləkee ka wabənə ka Yeesu də banə oo'i, "Slandana, gwakə nə kadashinaaku." ⁴ Makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci, "Ma muudinə ŋǵa gwakənə ŋǵa Lazarusə, əntaa əntənə nii kəya əntə. Ma gwakətsa, ka vii də duunuunə ka Əntanǵə. Də ha'ə əsə nə *Uuzənə ŋǵa Əntanǵə a upaa duunuunə."

⁵ Kə uu'i Yeesu tə i Marəta tii da cikəŋjuci ba'ə Lazarusə. ⁶ Patə da ha'ə, makə fii ci habara ŋǵa gwakənaakii, kə baa ci bəra'i zəku'i. ⁷ Ma daba'əkii wata əŋki ci ka lyawarənaakii, "Ənaamə ə Yahudiya." ⁸ Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Maləma, ma'ə mata'avəmə makə mwayi əŋjitə davə kaalanə tə hə də faariinə. Yoo, wahənə ka moo ənənə aadəvə nii?" ⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Tə'i tibisənyinə pu'u aji bəra'i aǵi ka uusəra. Taa wu patə ca wii doosərə, paa ci ka kulənə, acii aǵi bərənə nə uusəra ka ci a rəǵwa.

¹⁰ Amma madə kə wii ci davədfə, ka kulənə nə ci acii pooshi bərənə aciiikii."

¹¹ Makə baǵi Yeesu ətsa, ca tsakə wabənə, əŋki ci, "Ma guvaamə Lazarusə, kə kulii ci aa ŋunyi. Amma ka dzənə nə nyi ka madeenə ka ci." ¹² Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, madə ka ŋunyinə nə ci, ka mbədfənə nə ci." ¹³ Ma Yeesu, ma mwayi ci banə ka tii, kə əŋki Lazarusə, amma ma nə tii ka nəhənə, ŋunyinə saakii cifə ci. ¹⁴ Wata Yeesu a baǵi ka tii paŋgəraŋə, əŋki ci, "Ma Lazarusə, kə əŋki ci. ¹⁵ Amma kə dui nyi moodasəkə ka putə goonə makə pooshi nyi abiikii, koona shii vii goonǵa ka nyi. Dzaamə aahakii." ¹⁶ Tooma ətə ci ənjə a 'wa tə ci "Huyirənə" a ba

10:34 10.34 Jab. 82.6. **10:36** 10.36 1.34. **10:38** 10.38 10.25. **10:39** 10.39 7.30; 8.20.
10:40 10.40 1.28. **10:41** 10.41 1.29-34; 3.27-28. **10:42** 10.42 2.23. **11:1** 11.1-2 12.1-3; Luka
10.38-39. **11:3** 11.3 11.36. **11:4** 11.4 9.3; 17.1. **11:8** 11.8 8.59; 10.31. **11:9** 11.9-10 8.12;
12.35-36. **11:11** 11.11 Mat. 9.24.

ka hara *Iyawaarəne makə ci, "Palaamə da i maləma kaama shii əntəne da i ci!" *

Yeesu nə Əndə vii əpinə ka ənja

¹⁷ Mbu'unə ŋga Yeesu aadəvə, ma gi ci ka lanə, kə uugi Lazarusə baanə ənfwadə makə ŋgədəgi ənji tə ci. ¹⁸ Ma vəranə ŋga Bayitaniya, kə mbu'i bahə kiloometa makkə ahadatii da Urusaliima. ¹⁹ Lanə əsə nə *Yahudiinə ətə shi ka nəhəpaanə tə i Marəta tii da Mariyaama putə ŋga əntənə ŋga ndzəkəŋushi'inətii. ²⁰ Makə fii Marəta oo'i, agi shinə nə Yeesu, kə dəməgi ki agyə ka gujyanə da ci a rəgwa. Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki asii. ²¹ Gəŋjunatə da ci, wata əŋki ki ka ci, "Slandana, maci ganə nji hə dīi, kadə pooshi ndzəkəŋunəki əŋki! ²² Amma kə shii nyi, taa əndzə'i ka d'anə nə Əntanfə ka hə taa mi patə kədii hə aciikii." ²³ Əŋki Yeesu ka ki, "Ka madənə nə ndzəkəŋu da i əpinə." ²⁴ Əŋki ki ka ci, "Kə shii nyi, ka madənə nə ci da i əpinə uusəra ŋga muudinə ŋga duuniya." ²⁵ Əŋki Yeesu ka ki, "Nyi nə əndə madəenə ka ənjə a gu'u, nyi nə əndə vii ka tii əpinə əsə. Taa wu patə vii ka nyi goonja, ka upaanə nə ci əpinə taa kə əŋki ci. ²⁶ Taa wu əsə nə əndə da i əpinə, ca vii ka nyi goonja, paa ci ka əntənə shaŋə. Kə vii hə goonja oo'i, ka d'anə ha'ə kwa?" ²⁷ Əŋki ki ka ci, "Awa Slandana. Kə vii nyi goonja oo'i, hə nə Matafəkii, Uuzənə ŋga Əntanfə ətə bii Əntanfə kadə na shi aa duuniya."

Tuunə ŋga Yeesu

²⁸ Makə uugi Marəta baginə ha'ə, wata kya ənəgərə aasii, kya dzə ka 'waginə tə Mariyaama cikəŋuci aa tanjala, əŋki ki ka ki, "Kə shi Maləma, agi ləgwanə nə ci tə hə." ²⁹ Makə fii Mariyaama ha'ə, wata kya madə, kya palə də kwasənə ka dzənə ka lanə tə ci. ³⁰ Ma ka saa'ita, ma'ə Yeesu mambu'umə aasəkə vəranəkii, ma'ə ci ka hatə lii Marəta tə ci. ³¹ Ənjitə gi ka nəhəpaanə tə Mariyaama asii, makə nee tii madətə ki, kya palə də kwasənə, wata təya nə'u tə ki. Ma nə tii ka nəhənə, taa aənə gu'u nə ki ka palənə ka tuunə davə.

³² Wata Mariyaama a mbu'u ka hatə dīi Yeesu davə. Makə nee ki ka ci, wata kya kulagi atsaə səfəkii, əŋki ki, "Slandana, maci ganə nji hə, kadə pooshi ndzəkəŋunəki əŋki." ³³ Makə nee Yeesu ka Mariyaama kya tuu, ca nee makə sətə ci hara ənjitə abitə a tuu əsə, kə kullii aasəkəkii ka shaŋə. ³⁴ Ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Da saŋə ŋgədəgyuunə tə ca?" Əŋki tii ka ci, "Shiwa nda nee Slandana." ³⁵ Kə kiwə Yeesu əsə. ³⁶ Wata əŋki ənji, "Neemə makə sətə uu'i ci tə ci." ³⁷ Amma ma hara ənji, kə bii tii, "Kə mbee ci ka wunəgi ginə ŋga muurəfinə. Aa mi dīi paa ci tənagi tə Lazarusə ka əntənə?"

Ənənə ka madəenə ka Lazarusə da i əpinə

³⁸ Fanaakii ha'ə, kə ənyi ka kulagərənə aasəkəkii əsə, wata ca palə aənə gu'ukii. Ma gu'ukəya, burəha da i faara amakii. ³⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ŋgərəgimə faaratə amakii." Əŋki Marəta cikəŋuci mantə əndətsa, "Slandana, kadə na zənə, acii kə uugi ci baanə ənfwadə ənə makə ŋgədəgi ənji!" ⁴⁰ Əŋki Yeesu ka ki, "Paa nyi bii ka hə oo'i, madə vii hə goonja, ka neenə nə hə ka duunuunə ŋga Əntanfə kwa?" ⁴¹ Wata təya

* **11:16** 11.16 Mar. 14.31; Rooma 6.8; Tooma: 20.24. **11:21** 11.21 11.32. **11:24** 11.24 5.29; 6.40,54; Dan. 12.2. **11:25** 11.25 5.21,24; 8.51. **11:27** 11.27 1.34; 4.25. **11:32** 11.32 11.21. **11:35** 11.35 Luka 19.41. **11:37** 11.37 9.6. **11:38** 11.38 20.1; Mat. 27.60.

ngørægi faarakii. Yeesu a tsaamæ aadøgyæ, ønki ci, “Daada, kə kuyirii nyi tē hē acii agi fanē nē hē tē nyi. ⁴² Ma nyi, kə shii nyi, agi fanē nē hē tē nyi taa guci patē. Amma ma cii kya ba øna, ka putē nga ønjinē ganē, kaa tøyā shii vii goonnga oo’i, hē sløkee ka nyi.” ⁴³ Makē uugi ci baginē ha’ø, wata ca madee ka uurakii ka ‘wanø, ønki ci, “Lazarusø gimagi!” ⁴⁴ Wata ca gimagi. Mafuudøkii nē ciinøkii da sødøkii patē da i dara wa agikii. Ønki Yeesu ka tii, “Pørøgimø tē ci, kaa ca mbee ka wiinø.”

*Da *møtørøkinø agyanø Yeesu*

(Mat. 26.1-5; Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2)

⁴⁵ Ma ønjitø shi ka nøhøpaanø tø Mariyaama, kə nee tii ka sètø dii Yeesu, lanø ahadatii vii ka ci goonnga øsø. ⁴⁶ Amma ma hara ønji, kə ønyi tii aabii *Farisanyinø, tøyā dzø ka ba ka tii sètø dii Yeesu. ⁴⁷ Wata Farisanyinø da madiigørø limanyinø a dā møtørøkinø, ønki tii, “Iitø danaama? Tsaamømø ka sø nga hurøshishiitø ci øndøtsø a daada!

⁴⁸ Madā kə bwasee amø ka ci ca dāada ha’ø, ka viinø nø patønø nga ønji ka ci goonnga. Madā kə fii gayinø nga ønji Rooma øsø, ka shinø nø tii, tøyā waalagi yi nga øntanfø gaamø, tøyā saawee ka hanyinø gaamø!”

⁴⁹ Tø’i øndø’i øndø agitii dii lømøkii Kayafasø, ci nø gawø nga limanyinø agi øtø føza. Ønki ci ka tii, “Ya sanø mabiinø nuunø kwa? ⁵⁰ Pooshi unø paaratøgi oo’i, gødø øntønø nga øndø rønøwø putø nga ønji patø, acii zamaginø dø patønø nga hanyinø kwa?” ⁵¹ Weewee ma sètø cii køya ba, øntaa nga ønfunøkii, amma makø dii ci ka gawø nga limanyinø agi øtø føza, anabaakwaanø cii køya dā oo’i, ka øntønø nø Yeesu ka putø nga *Yahudiinø. ⁵² Øntaa wata nga Yahudiinø tanø, amma ka putø nga ønji nga øntanfø taa da patø, kaa tøyā ndzaanø ka ødzømø rønøwø.

⁵³ Uusørakii ‘watøgi *gayinø nga Yahudiinø alø røgwa nga bølønø tø Yeesu.

⁵⁴ Acii ha’ø, ma Yeesu, paa ci ønyi ka wiinø panøoranø ma’ø anø hanyinø nga Yahudiya, amma ca madø, ca palø saakii ka øndø’i ha kødøhø da bilinø, waatoo øndø’i vøranø øtø ci ønjø a ‘wa Iførami. Davø ndzaa tii da lyawarønaakii.

⁵⁵ Mbøshanø nga kumønø nga Pasøka, kə ma’i ønji lanø anø hanyinatii, tøyā palø aa Urusaliima ka laabagi natii na, taabu’u mbu’yanø kumønøkii.

⁵⁶ Tøyā dzø dø alønø tø Yeesu. Ma tøyā dza dø nø asøkø yi nga øntanfø øsø, kə laaguyi tii ahadatii, ønki tii, “Iitø nee unø noona? Weewee paa ci ka shinø ka kumøna, anii ka shinø nø ca?” ⁵⁷ Ma løguyi tii ha’ø, acii kə baabagi madiigørø limanyinø da Farisanyinø oo’i, taa wu patø shii hatø dii Yeesu davø, wa ca shi ka banø, kaa ønjø a shii dzønø ka køsønø tø ci.

12

Bøzøpaanø tø Yeesu dø Bayitaniya

(Mat. 26.6-13; Mar. 14.3-9)

¹ Ma øtsø mbødøanø baanø kuwa kaa ønjø a dā kumønø nga *Pasøka, kə gi Yeesu aa Bayitaniya, vøranø nga Lazarusø øndøtø shi ca madee ka ci agi mamøøtø ønja. ² Makø mbu’i ci aadøvø, kə jigø ønji ka ci zømø nga

11:42 11.42 12.30. **11:44** 11.44 20.6-7. **11:45** 11.45 2.23. **11:47** 11.47-48 2.11; Mat. 26.3-5; Slønø 4.16. **11:49** 11.49-50 18.14. **11:52** 11.52 10.16. **11:53** 11.53 5.18. **11:54** 11.54 5.13; 7.1. **11:55** 11.55 2.13; Baan. 19.11-20; 2 Haba. 30.17-18. **11:56** 11.56 7.11. **12:1** 12.1-3 11.1-2.

kədəwanə. Ma Marəta, kə cakə ki tə tii agi təkə zəməkii. Ma Lazarusə, rəjwə nə ci agi ənjitə ndzaanə ka ha rəjwə da Yeesu.

³ Wata Mariyaama a ηgərə əbwə urədyə. Ma urəditsa, ηga malanə kwaba acii də ba ηga “narədi” dii ənji. Kya əjivə aaba’ə sədə Yeesu, kya taadəgi də shirkinə ηga nətə. Wata mədədəranə ηga urədyakii a nagı yikii də zənənə.

⁴ Tə’i əndə’i lawarə ηga Yeesu, waatoo Yahuda Isəkariyoota ətə ma uudəpaa ba’a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə. Kə bii ci, ⁵ “Maci dərəmaginə ci ənjə a dərəmagi də urəditsa, kada ka dənə nə kwabakii *hwəslə gya’ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə.” ⁶ Ma bii ci ətsə ha’ə, əntaa hakilanə cii kəya hakila tə maaghiinə, amma acii dii ci ka mahəra, makə dii ci, ci ca nəhə mbuurə kwabatii, ka tanə nə ci, ca tsakə də naakii na. ⁷ Amma əjki Yeesu, “Bwasee ka ki. Wa kya kapaa sətə aciitə ka uusəra ηga ηgədənə tə nyi. ⁸ Ma maaghiinə, taa guci patə nə tii abii unə, amma ma nyi, pooshi amə ka ndzaanə doonə taa guci.”

Da mətərəkinə agyanə Lazarusə

⁹ Makə fii danšana oo’i, də Bayitaniya nə Yeesu, wata təya dzə aadəvə. Əntaa wata ka alənə tə Yeesu, amma i ka neenə ka Lazarusə ətə madəe Yeesu agi maməətə ənja. ¹⁰ Wata madiigərə limanyinə a da rəgwa ηga bələginə tə Lazarusə əsə. ¹¹ Acii da tsa uurakii shigi kaareenə ηga hara *Yahudiinə lanə ka tii, təya vii goonja ka Yeesu.

Dəmənə ηga Yeesu aasəkə vəranə ηga Urusaliima

(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40)

¹² Pukyətə hakii, ma dankanatə shi ka kumənə ηga Pasəka, kə fii tii oo’i, ka shinə nə Yeesu aa Urusaliima. ¹³ Wata təya fədə banyinə ηga dibənuuja, təya palə aaba’ə vəranə ka gujyanə də ci. Təya ka vurənə, təya ba, “Dələnə də Əntanfə! Wa Əntanfə a da barəkaanə ka əndətə shi agi ləmə ηga Slandana. Wa Əntanfə a da barəkaanə ka ηwanjwə ηga *Isərayiila!”

¹⁴ Ma Yeesu, kə lapaa ci vamənda, ca ndərəvə aaba’əkii, makə sətə bii malaaba ləkaləkatə oo’i, ¹⁵ “Vəranə ηga *Sihiyoonə ga ha ηgwə! Waatsə ηwanjwaaku ka shinə aba’ə uundzə vamənda.” ¹⁶ Ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də ətsə daga ka saa’ikii, amma makə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci duunuunə, kə buurətə tii oo’i, kə wabi malaaba ləkaləkatə ətsa agyanəkii, ha’ə əsə dii tii ka ci.

¹⁷ Ma ənjitə nji da i Yeesu saa’itə ‘wii ci tə Lazarusə asəkə gu’u, ca madəe ka ci agi maməətə ənja, kə baabii tii ka ənji sətə slənyi. ¹⁸ Ci dii gi danšana ka gəjənə də ci, acii kə fii tii oo’i, ci sha dii sə ηga hurəshishiitsa. ¹⁹ Wata *Farisanyinə a ba ahadatii, əjki tii, “Kə nee unə dii, pooshi amə agi jaalanə shanjə! Tsaaməmə *duuniya patə ca nə’u tə ci!”

Alənə ηga hara ənji Gərikə tə Yeesu

²⁰ Ma ahada ənjitə gi ka paslənə tə Əntanfə agi kuməəta, tə’i hara ənji Gərikə. ²¹ Wata təya shi aabii Filibusə, əndə Batəsayida anə hanyinə ηga Galili, əjki tii ka ci, “Maləma, ηga’ə keenə nə neenə ka Yeesu.” ²² Filibusə a madə, ca dzə ka banə ka Andərawəsə, təya madə, təya dzə ka banə ka

12:2 12.2 Luka 10.40. **12:3** 12.3 Luka 7.37-38. **12:4** 12.4 Yooh. 6.71; 13.2,27; 18.2. **12:5** 12.5 Isaa. 58.7; Mat. 19.21; Yak. 2.15-16. **12:7** 12.7 19.40. **12:8** 12.8 Dzək. 15.11. **12:9** 12.9 11.43-44. **12:11** 12.11 11.45. **12:13** 12.13 Jab. 118.26; Mat. 27.42; Yooh. 1.49. **12:15** 12.15 Zak. 9.9. **12:16** 12.16 2.22; 17.1. **12:17** 12.17 11.42-45. **12:19** 12.19 11.48. **12:21** 12.21 1.44; Luka 19.3; 23.8.

Yeesu. ²³ Əŋki Yeesu ka tii, "Kə uugi saa'i mbu'yanə kaa Uuzənə ŋga əndə a upaa dūunətənə. ²⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə, maɗa ləgagərə ənji slikərənə aagi hanyi, ka bəsəlginə nə ci. Ma daaba'əkii, ca givagi, ca vii hi'u lanə. ²⁵ Ma əndətə uu'i əpinaakii, ka ətēnə nə ci ka əpinaakii. Ma əndətə kaaree ka əpinaakii əsə ganə a duuniya, ka kapaanə nə ci əpinəkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²⁶ Taa wu patə ca moo paslənə tə nyi, tyasə see a nə'u ci tə nyi. Ma əndətə ca paslə tə nyi, taa da ndzaa nyi patə, ka ndzaanə nə ci davə. Taa wu patə ca paslə tə nyi, ka dūunətənə nə Daadə tə ci."

Wabənə ŋga Yeesu aqyanə əntənaakii

²⁷ "Ma nyi, agi mabuurenə nə nyi, mashiimə nyi sə ŋga banə. Maɗa bii nyi, Daada, kasa'əgi ka nyi saa'itsa, pooshi ka ɗanə, acii ka putakii shi nyi, kaa nya shii sa cifa. ²⁸ Daada, baarii dūunuunə ŋga ləməku ka ənja!" Wata əndə'i uura ŋga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, "Kə uugi nyi baarii dūunuunə ŋga ləməki. Ka ənənə nə nyi ka baariinə əsə." ²⁹ Ma danʒkanatə davə, kə fii tii uura ŋga ənda, wata əŋki hara ənji ahadatii, "Dzanə ŋga vənə dīi ha'ə." Əŋki hara ənji natii, "Malaa'ika wabi da ci!"

³⁰ Amma əŋki Yeesu ka tii, "Əntaa ka putaaki də uura ŋga əndətə fii unə, amma ka putə goonə, kaa ca shii tsakənə tuunə. ³¹ Kə uugi saa'i mbu'yanə ka ɗa gəŋwanə ka *duuniyana. Ka ləwutənə nə ənji ŋwanjuunə acii ŋwanjwə ŋga duuniya. ³² Ma nyi, maɗa kə maɗee ənji ka nyi aadəgyə, ka tə'yatənə nə nyi patənə ŋga ənji aabiiki." ³³ Kə bii ci ha'ə kaa ca baarii tsarə ŋga əntətə nii kəya əntə.

³⁴ Əŋki danʒkana, "Ma bariya geenə, kə bii ci keenə, ma *Aləmasiihu, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Iitə dīi banəku oo'i, tyasə ka maɗeenə nə ənji ka Uuzənə ŋga əndə aadəgya? Wu sanə nə *Uuzənə ŋga ənda?" ³⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ka ta'veeenə nə bərənə ahadoonə gi'u. Dəmə aakəŋwa də wiigi'inə goonə agi bərənəkii, acii ga təkunə a lapaa tuunə a rəgwa. Acii ma əndətə ca wii agi təkunə, paa ci ka shii hatə cii kəya dzə aadəvə. ³⁶ Makə wiitə bərənəkii ahadoonə, viimə ka ci goonʒa koona shii ndzaanə ka ənji ŋga bərənə."

Makə baɗi Yeesu wabəətsa, wata ca maɗə, ca dzə ka umbəginə saakii aciitii.

Ghatə vii goonʒa ŋga Yahudiinə

³⁷ Taa ŋgahi ka ginətii ɗaadii Yeesu patənə ŋga sə ŋga hurəshishinaakii, amma paa tii vii ka ci goonʒa. ³⁸ Ma təkuree tii ka vii goonʒa, kaa sətə shi anabi Isaaya bii a ndzaa ka goonʒa, ətə bii cii, "Slandana, wu sanə vii goonʒa ka wabəətə bii ina?"

Tə'i əndə nee ka ŋgeerənaaku kwa?"

³⁹ Acii ha'ə kə təkuree tii ka vii goonʒa, acii kə bii Isaaya əsə, əŋki ci,

⁴⁰ "Kə uurəfəgi Əntanʒ tə tii, acii ga təya nee ka uushi'inə.

Ca pa'əgi hiimatii

acii ga təya paaratəgi də uushi'inə əsə.

Əŋki Əntanʒ, ma dīi nyi ha'ə, acii ga təya zhi'wagi aabiiki, nya mbəɗəpaa də tii."

12:23 12.23 2.4; 12.16. **12:24** 12.24-25 Mat. 10.39; 16.24-25; 1 Koor. 15.36. **12:26** 12.26 14.3; 17.24. **12:27** 12.27 12.23; Mat. 26.38. **12:28** 12.28 17.1; Mat. 3.17; 17.5. **12:31** 12.31 5.22; 14.30; 16.11. **12:32** 12.32-34 3.14. **12:33** 12.33 18.32. **12:34** 12.34 Jab. 89.37; 110.4; Əzaki. 37.25; Yooh. 12.23; 3.14. **12:35** 12.35-36 7.33; 8.12. **12:36** 12.36 5.13. **12:37** 12.37 16.9. **12:38** 12.38 Isaa. 53.1; Rooma 10.16. **12:40** 12.40 Isaa. 6.10.

⁴¹ Ma bii Isaaya ətsa, acii kə nee ci ka dʉunuunə ɲga Yeesu, ca wabə agyanəkii əsə.

⁴² Taa ɲgahi ha'ə, lanjə agi *gayinə ɲga Yahudiinə vii goonja ka Yeesu, amma putə ɲga ɲgwalənə acii *Farisanyinə, pooshi tii ɲja wabəgi paŋgəraŋə agyanə Yeesu, acii ga ənjə a lyaakagi tə tii asəkə kuvə də'wa.

⁴³ Ma təya, gəfdə dələnə ɲga ənji shinjinə kadfeesəkə ka tii acii dələnə ɲga Əntanfə.

La gəɲwanə də wabənə ɲga Yeesu

⁴⁴ Kə maɖee Yeesu ka uurakii ka banə, əŋki ci, “Taa wu patə vii ka ɲi goonja, əntaa wata ka ɲi vii ci goonja, amma da i ka Əndətə sləkee ka ɲi. ⁴⁵ Taa wu patə nee ka ɲi, kə nee ci ka Əndətə sləkee ka ɲi ətsa.

⁴⁶ Ma nya, makə bərənə shi ɲi aa duuniya, acii ga taa wu patə ətə vii ka ɲi goonja, a ndzaanə agi təkunə. ⁴⁷ Maɖa kə fii əndə wabənaaki, amma paa ci nə'utə wabənəkii, paa ɲi ka ɖa ka ci gəɲwanə də nəki. Ka luupaa ənji shi ɲi aa duuniya, əntaa ka ɖa gəɲwanə ka tii. ⁴⁸ Ma əndətə kaaree ka ɲi, ca təkuree ka fa wabənaaki, tə'i əndətə na ɖa ka ci gəɲwanə. Wabənə wabi ɲi na ndzaa ka mala gəɲwanaakii uusera ɲga muudinə! ⁴⁹ Ma ətsa, goonja. Acii əntaa də baawəɖaaki cii kya wabə,

amma Daadə ətə sləkee ka ɲi bii ka ɲi sətə banəki tyasə. ⁵⁰ Kə shii ɲi əsə, ma wabənaakii, ci ca vii əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə ka ənja. Ma sənə bii ɲi əsə, ci nə sətə bii Daadə ka ɲi kaa nya ba.”

13

Yiibəginə ɲga Yeesu tə səɖə ɲga lyawarənaakii

¹ Ma ətsə mbəɖaanə baanə rəɲwə ka kumənə ɲga *Pasəka, kə shii Yeesu oo'i, kədəhə nə ci ka bwasee ka duuniya, kaa ca ənə aabii Dii. Taa guci patə nə ci agi uudənə tə ənjitə a duuniya ətə ndzaa ka naakii, kə uu'i ci tə tii ca'ə ka muudinə.

² Ma ətsə kədəwanə, tii agi zəmənə, kə uugi *Seetanə kavənə aa ədzəmə Yahuda Isəkariyoota uuzənə ɲga Simoonə tə viinə tə ci aacii ənja. ³ Kə shii Yeesu oo'i, aaciikii ba'avə Əntanfə patənə ɲga uushi'inə, kə shii ci oo'i, daci ɲntanfə shi ci, aabiikii cii kəya ənə əsə. ⁴ Wata ca maɖətə ka ha ɲga ndzaanə, ca səɖəgi əndə'i kəjeerənə ashikii, ca ɲgərə gyara, ca ənəpaa də ɲukii. ⁵ Ca ɲgərə ma'inə, ca əjivə aasəkə kələrə, ca ndzanə yiibə səɖə ɲga lyawarənaakii, ca dzə də taadəginə də gyaratə a ɲukii.

⁶ Ca mbu'ya aabii Simoonə Piita. Əŋki Piita ka ci, “Slandana, hə nə yibə ka ɲi səɖə nii?” ⁷ Əŋki Yeesu ka ci, “Pooshi hə paaratəgi də sənə cii kya ɖa əndzə'i, amma kadə nii kwa paaratəgi aakəɲwa.” ⁸ Əŋki Piita, “Paa hə ka yibə səɖəki shaŋə!” Əŋki Yeesu ka ci, “Maɖa paa ɲi yibə ka hə səɖəku, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə.” ⁹ Əŋki Simoonə Piita ka ci, “Slandana, maɖa ha'ə diya, əntaa wata səɖəki tanə yiibəginəku, amma yiibəgi patə da i ciinəki da nəki!” ¹⁰ Əŋki Yeesu, “Taa wu yiibəgi shishinəkii, malaabakii nə ci ətsa, pooshi nafa ɲga ənənə ka yibənə, maɖaamə səɖəkii. Ma unə, patənə goonə malaabakii nuunə, maɖaamə əndə rəɲwə.” ¹¹ Ma bii Yeesu ha'ə, acii kə shii ci tə əndətə na vii tə ci

12:41 12.41 Isaa. 6.1-3. **12:42** 12.42 2.23; 9.22. **12:43** 12.43 7.18. **12:44** 12.44 5.24.

12:45 12.45 14.9; 5.18. **12:46** 12.46 12.35-36. **12:47** 12.47 3.17; 5.22. **12:49** 12.49 7.16-17.

12:50 12.50 4.34. **13:1** 13.1 2.4. **13:2** 13.2 12.4; Luka 22.3. **13:3** 13.3 3.35; 8.14. **13:4**

13.4-5 Luka 12.37. **13:10** 13.10 15.3.

aacii ənja. Ci dīi bii ci, “Patənə goonə malaabakii nuunə, madafamə əndə rəjwə.”

¹² Ma daaba'ə, makə uugi ci yīibəgi səfətii, ca ənə ka rjəwə kəjeerənaakii, ca ənə ka ndzaanə dasə ka ha rjə ndzaanaakii, ca ləgwa amatii, əŋki ci, “Kə paaratəgyuunə də sətə dīi nyi əndzə'i kwa? ¹³ Agi 'wanə nuunə tə nyi Maləma da Slandana. Nga'ə əsə makə 'wii unə tə nyi ha'ə, acii ci nə nyi. ¹⁴ Ma nyi Slandanuunə da Maləmə goonə əsə, kə yīibəgi nyi koonə səduunə. Ma unə əsə, yīibəshimə səfə ahadoonə.

¹⁵ Kə baarii nyi koonə fənə ha'ə, koonə shii fənə makə ətsə dīi nyi koonə.

¹⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi mava ka paleenə ka Slandanəkii. Ha'ə əsə, pooshi masləkee əndə ka paleenə ka əndətə sləkee ka ci.

¹⁷ Makə kə shii unə goonjatsa, mada kə gyuunə aakəjwa də fənə ha'ə makə ətsa, tə'i barəkaanə ashuunə.

¹⁸ “Əntaa agyanuunə patə cii kya wabə. Kə shii nyi ənjitə ta'i nyi. Ka fənə ka goonja nə sətə bii malaaba ləkaləkətə oo'i, 'Ma əndənə ciina zəmə ka kəjwə rəjwə, kə zə'uunə ci ka nyi.’ ¹⁹ Ma bii nyi koonə ətsa daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonja, oo'i nyi nə əndə daga rjəkə, saa'itə nə səkii a slənə. ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə liwə taa tə wu ətə sləkee nyi, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa.”

Wabənə rjə Yeesu agyanə viinə tə ci aacii ənja

(*Mat. 26.20-25; Mar. 14.17-21; Luka 22.21-23*)

²¹ Makə baği Yeesu ha'ə, kə gimə ci agi mabuurəna, wata ca baği paŋgəraŋə, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə ahadoonə ətə na vii tə nyi aacii ənja.” ²² Lyawarənaakii a tsaaməshi ahadatii. Kə gwazəgi haŋkalatii ka shaŋə, acii pooshi tii shii taa agyanə wu ahadatii cii kəya wabə. ²³ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii ətə palee ci də uufənə, atəŋgalakii nə ci dasə. ²⁴ Wata Simoonə Piita a mərəkətə ka ci, əŋki ci, “Ləgwatə amakii taa agyanə wu cii kəya wabə.” ²⁵ Wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Wu daa Slandana?” ²⁶ Əŋki Yeesu, “Ka cimwatənə nə nyi buroodi agi dzəgudə, nya vii ka ci, ci nə əndəkii.” Wata ca əntəcii buroodi, ca fənə dzəgudə, ca vii ka Yahuda uuzənə rjə Simoonə Isəkariyoota. ²⁷ Pii makə liwə ci buroodikii, wata Seetanə a dəməgərə aa ədzəməkii. Əŋki Yeesu ka ci, “Duu ka fə sətə cii kwa fə pii!”

²⁸ Asee, ma wabənə rjə Yeesu, pooshi əndə paaratəgi agitii. ²⁹ Makə dīi ci Yahuda nə əndə kəsə kwaba, ma nyihə hara lyawarənə, makə ma bii Yeesu ka ci, wa ca dzə ka ira uushi'iitə dībə ka fə də kumənə, taa vii uushi ka maaghiinə. ³⁰ Makə liwə Yahuda buroodita, wata ca madə, ca dəməgi dəjwa'ə. Davəfə nə ha saa'ikii.

Kura bariya

³¹ Ma daaba'ə, makə pyalə Yahuda, əŋki Yeesu, “Ma əndzə'i fīya, kə uugi fūunuunə rjə Uuzənə rjə əndə shiginə aa babara, kə uugi fūunuunə rjə Əntənfə shiginə aa babara daciikii əsə. ³² Makə kə shigi fūunuunə rjə Əntənfə paŋgəraŋə aa babara daciikii, ka baariinə nə Əntənfə fūunuunə rjə Uuzənəakii ashikii saakii. Pii pii fənəkii ha'ə əsə.

13:11 13.11 6.64,70-71. **13:12** 13.12-14 Mat. 20.24-28; 23.8-12; Luka 22.27; 1 Tim. 5.10. **13:15** 13.15 1 Yooh. 2.6; Fil. 2.5; 1 Piita 2.21. **13:16** 13.16 15.20; Mat. 10.24. **13:17** 13.17 Yak. 1.25. **13:18** 13.18 Jab. 41.10; Yooh. 17.12. **13:19** 13.19 8.24; 14.29; 16.4. **13:20** 13.20 Mat. 10.40. **13:23** 13.23 19.26; 20.2; 21.7,20. **13:27** 13.27 13.2. **13:29** 13.29 12.6. **13:31** 13.31-32 17.1.

³³ Manjeevnaakya, ma aakəŋwa gi'u, pooshi nyi na ndzaanə ahadoonə ma'ə. Takumə kaa nya ba koonə sətə bii nyi ka *gayinə nga Yahudiinə: ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka dzənə ka hatə cii kya dzə aadəvə.

³⁴ Aci ha'ə wanyinə ka vii koonə kura bariya, waatoo, uufəshimə. Makə sətə uu'i nyi tuunə, tyasə see a uufəshuunə. ³⁵ Mad'a kə uufəshuunə, ka shiinə nə patənə nga əŋji oo'i, lyawarənaaki nuunə."

Wabənə nga Yeesu agyanə hiweenə nga Piita
(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34)

³⁶ Wata, Simoonə Piita a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, "Slandana, aama daa cii kwa dza?" Əŋki Yeesu ka ci, "Ma hatə cii kya dzə aadəvə, paa hə ka nə'unə tə nyi əndzə'i. Amma ma aakəŋwa, ka nə'unə nə hə tə nyi."

³⁷ Əŋki Piita ka ci, "Slandana, acii mi pa nya nə'u tə ha? Matasəkakii nə nyi kaa nya əntə ka putaaku!" ³⁸ Əŋki Yeesu, "Matasəkakii nə hə tanyi kaa ha əntə ka putaaki kwa? Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi."

14

Rəgwa nga dzənə aasii aa ha Əntanfə

¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Goona buurə taa mi. Viimə goonŋa ka Əntanfə, una gi'i tə nyi əsə. ² Ma asii ga Daadə, tə'i kuvənyinə lanə. Wanyinə ka dzənə ka had'a koonə də ha əsə. Maci pooshi ha koonə, kad'a pooshi nyi bii koonə ha'ə. ³ Maa kə gi nyi, kə hadatəgi nyi koonə də ha, ka ənyanə nə nyi, nya shi ka fədənə tuunə aabiiki, koonə shii ndzaanə ka hatə dīi nyi davə. ⁴ Kə shii unə rəgwa nga hatə cii kya dzə aadəvə."

⁵ Əŋki Tooma ka ci, "Slandana, mashiimiinə hatə cii kwa dzə aadəvə, iitə dīi shiiniinə rəgwa nga dzəginə aadəvə?" * ⁶ Əŋki Yeesu ka ci "Nyi nə rəgwa, ashiki nə goonŋaanə, nyi nə əndə vii əpinə əsə. Pooshi əndə ca dzə aabii Daadə mad'aamə daciiki. ⁷ Makə dīi ci kə shii unə tə nyi, ka shiinə nuunə tə Daadə əsə. Daga əndzə'i ka dzənə aakəŋwa kə shii unə tə ci, kə nee unə ka ci əsə."

⁸ Əŋki Filibusə ka ci, "Slandana, ma sətə ciina moo, baarii keenə tə Duu." ⁹ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Filibusə, kə ta'avə nyi ka shanə ahadoonə, amma ca'ə əndzə'i pooshi hə shii tə nyi ni? Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Daadə ətsa. Iitə dīi banəku oo'i, a baarii nyi koonə tə Daada?"

¹⁰ Filibusə, paa hə vii goonŋa oo'i, ashi Daadə nə nyi, ha'ə nə Daadə əsə, ashiki nə ci kwa?" Wata əŋki ci ka lyawarənaakii patə, "Ma wabənə ca shigi da maki koonə, əntaa nga naaki na. Amma Daadə ca da slənaakii ashiki. ¹¹ Ma bii nyi, ashi Daadə nə nyi, ha'ə nə ci əsə, ashiki nə ci, viimə goonŋa ka wabənəkii. Mad'a pooshi unə ka vii goonŋa ka wabənəaki, viimə goonŋa putə nga uushi'iitə cii kya slənə.

¹² "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə vii ka nyi goonŋa, ka slənənə nə ci slənətə cii kya slənə əsə palee ka ənə cii kya slənə, acii aabii Daadə cii kya dzə. ¹³ Taa mi patə kədii unə də ləməki, ka d'anə nə nyi koonə səkii, kaa Daadə a shii upaa d'uunətənə dashiki Uuzənaakii.

¹⁴ Mad'a kədii unə taa mi patə də ləməki, ka d'anə nə nyi koonə."

13:33 13.33 8.14. **13:34** 13.34 15.12,17; 1 Yooh. 2.7-8; 3.11,23; 4.11; 2 Yooh. 5-6. **13:35** 13.35 1 Yooh. 3.14. **13:36** 13.36 8.14; 21.19. **13:38** 13.38 18.27. **14:1** 14.1 14.27. **14:3** 14.3 12.26. * **14:5** 14.5 Tooma: 20.24. **14:6** 14.6 Ibr. 10.20. **14:7** 14.7 8.19. **14:9** 14.9 12.45. **14:10** 14.10 3.35. **14:11** 14.11 5.18,36; 10.37-38. **14:13** 14.13 15.16; 17.1.

Da aləkawalə ŋga vii Malaaba Ma'yanə

¹⁵ “Mada kə uu'i unə tə nyi, ka nə'utənə nuunə bariyaaki. ¹⁶ Ma nyi, ka kədiinə nə nyi acii Daadə, kaa ca vii koonə əndə'i əndə tsakənə tuunə. Ka ndzaanə nə ci ahadoonə ca'ə ka muudinə. ¹⁷ Ma'yanə nə ci. Ci baarəgi paŋgəraŋə tə goongaanə agyanə Əntaŋfə. Ma ci, pooshi *duuniya liwə tə ci, acii pooshi tii nee ka ci, pooshi tii shii tə ci əsə. Amma ma unə, kə shii unə tə ci, acii ka hakii nuunə, ashuunə nii kəya ndzaanə əsə.

¹⁸ “Maa kə pyalə nyi, paa nyi ka bwaseenə koonə unə daanuunə, ka ənyanə nə nyi aabii unə. ¹⁹ Ma aakəŋwa gi'u, pooshi duuniya na nee ka nyi ma'ə. Amma ma unə, ka neenə nuunə ka nyi. Makə fii ci da i əpinə nə nyi, kaa ndzaanə nuunə da i əpinə noonə əsə. ²⁰ Maa kə mbu'ya uusərata, ka shiinə nuunə oo'i, ashī Daadə nə nyi, unə əsə ashiki nuunə, makə sətə fii nyi ashuunə. ²¹ Taa wu patə liwə bariyanyinaaki, ca nə'utə tə tii, ci nə əndətə uu'i tə nyi. Ma əndətə uu'i tə nyi, ka uufənə nə Daadə tə ci. Ma nyi naaki əsə, ka uufənə nə nyi tə ci, nya baarəgi ka ci naaki na.”

²² Əŋki Yahuda (əntaa ŋga Isəkariyoota), “Slandana, iitiitə daa fənanəki baarəginəku naaku nə keenə tanə, amma əntaa ka duuniya?” ²³ Əŋki Yeesu, “Taa wu patə uu'i tə nyi, ka nə'utənə nə ci dzəgunənaaki. Ka uufənə nə Daadə tə ci. Ma nyi inə da Daadə, ka shinə niinə, ina shi ka ndzaanə ashikii. ²⁴ Ma əndətə pooshi ka nə'u dzəgunənaaki, paa ci ka uufənə tə nyi ətsa. Ma dzəgunənə fii unə da maki, əntaa ŋga ənfə nəki, amma daci Daadə ətə sləkee ka nyi shigi dzəgunənəki.

²⁵ “Wanyinə ka ba koonə ənə daga nyi ma'ə ahadoonə. ²⁶ Ma əndə tsakənə tuunə, waatoo Malaaba Ma'yanə ətə nə Daadə a sləkee koonə də ləməki, ci na dzəgunə koonə patənə ŋga uushi'inə, ca buurətə koonə patənə ŋga uushi'iitə bii nyi koonə.

²⁷ “Ndzaanə aŋi jamənə cii kya bwasee koonə. Əntaa tsarə ŋga jamətə ci duuniya a vii, amma naaki saaki. Goona buurə taa mi, goona ŋgwələ əsə. ²⁸ Kə fii unə nya ba, ka palənə nə nyi, amma ka ənyanə nə nyi aabii unə. Mada kə uu'i unə tə nyi, ka fənanə nuunə moodasəkə ŋga dzənaaki aabii Daadə, acii kə palee ci ka nyi. ²⁹ Kə bii nyi koonə ətsə əndzə'i daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonŋa saa'itə nə səkii a slənə. ³⁰ Paa nyi na wabə laŋə doonə ma'ə, acii aŋi shinə nə ŋwanjwə ŋga duuniyana. Əntaa ŋgeerənə paleegi ci ka nyi, ³¹ amma ma na da ha'ə, kaa duuniya a shii oo'i, kə uu'i nyi tə Daadə. Ci fii cii kya slənə patənə ŋga uushi'inə makə sətə bii ci ka nyi. Kwadzaamə kaama bwasee ka hana.”

15

Tantanyitə ənfwə nə Yeesu

¹ “Nyi nə tantanyitə ənfwə inabi, Daadə əsə nə əndə hada də ənfukii. ² Aŋi pwaatəginə nə ci ciinə ŋga ənfwə ətə pooshi ka poonə ŋga'ə. Ma ətə ca poo ŋga'ə, ca hadatəgi, kaa ca shii ndzaanə camə, ca poo laŋə. ³ Ma unə, camə nuunə də dzəgunətə jigunyii koonə. ⁴ Ndzaamə ləbə da nyi, nya ndzaa ləbə doonə naaki. Pooshi baladzanə ŋga ənfwə ka poonə ci

14:15 14.15 14.21,23; 15.10; 1 Yooh. 5.3; 2 Yooh. 6. **14:16** 14.16 7.39; 14.26; 15.26; 16.7,13; 20.22; 1 Yooh. 3.24; 4.13; Slənə 1.4; 2.4. **14:17** 14.17 1 Koor. 2.10-16. **14:19** 14.19 16.16; 8.14. **14:20** 14.20 5.18. **14:21** 14.21 14.15. **14:23** 14.23 Səniinə 3.20. **14:24** 14.24 7.16. **14:26** 14.26 14.16. **14:27** 14.27 16.33; 20.19,21. **14:28** 14.28 8.14. **14:29** 14.29 13.19. **14:30** 14.30 12.31. **14:31** 14.31 15.10; Mat. 26.46. **15:1** 15.1 Hoos. 10.1; Jab. 80.9-12. **15:2** 15.2 Mat. 3.10. **15:3** 15.3 13.10.

saakii mad'aamə ci ma'ə ashi diikii. Ha'ə əsə, pooshi unə ka poonə, mad'a pooshi unə ləbə da nyi.

⁵ “Nyi nə ənfwa, unə nə baladzanə n̄ga ənfwa. Ma əndətə ləbə da nyi, ashikii nə nyi əsə, ci ca poo laɲə, acii mad'a pooshi nyi, pooshi uushi cuuna mbee ka datənə. ⁶ Ma əndətə pooshi ləbə da nyi, ka kaginə nə ənji tə ci makə baladzanə n̄ga ənfwa, ca huurəgi, ənjə a dzatəgi də baladzanəkii, ənjə a kaanə gunə, ca ətsagi. ⁷ Mad'a kə ndzaa unə ləbə da nyi, kə ndzaa wabənaaki ləbə doonə əsə, ka kədiinə nuunə patənə n̄ga uushi'inə ətə cuuna moo, ka upaanə nuunə əsə. ⁸ Mad'a kə ndzaa unə makə ənfutə ca poo laɲə, ka kiranə nuunə d'uunuunə ka Daadə. Ci na baarii oo'i, ənji nə'unə tə nyi nuunə. ⁹ Kə uu'i nyi tuunə makə sətə uu'i Daadə tə nyi. Ndzaamə agi uufənaaki. ¹⁰ Mad'a kə nə'utuunə sətə bii nyi koonə, ka ndzaanə nuunə agi uufənaaki, makə sətə nə'utə nyi ndilə ndilə tə sətə bii Daadə ka nyi, nya ndzaanə agi uufənaakii əsə.

¹¹ “Ma bii nyi koonə ətsa, kaa moodasəkaaki a ndzaanə ahadoonə, moodasəkə goonə a mbu'u əsə. ¹² Ma bariyaaki, uufəshimə, makə sətə uu'i nyi tuunə. ¹³ Ma mad'uunə uufənə ətə ci əndə a uufə tə guviinəkii, vigi əpinaakii ka putatii. ¹⁴ Ma unə, mad'a kə nə'utuunə sətə bii nyi koonə, guviinəkii nuunə. ¹⁵ Paa nyi ka 'wanə tuunə ənji slənaaki ma'ə. Acii ma əndə sləna, paa ci ka shii sətə ci Slandanəkii a d'a. Guviinəkii 'wanəkii tuunə, acii kə bii nyi koonə patənə n̄ga sətə fii nyi ama Daadə. ¹⁶ Əntaa unə ta'i tə nyi, amma nyi ta'i tuunə, nyi kavə tuunə koonə dzə ka əji pawə laɲə, waatoo pawətə pooshi ka uudənə shanjə. Mad'a kə d'ii unə ha'ə, ka viinə nə Daadə koonə taa mi kədii unə aciikii də ləməki. * ¹⁷ Ci d'ii cii kya ba koonə, uufəshimə.”

*Ushapaanə n̄ga ənji *duuniya tuunə*

¹⁸ “Mad'a kə ushapa a duuniya tuunə, buurətəmə oo'i, tə nyi 'watəgi tii ushapaanə. ¹⁹ Maci n̄ga duuniya nuunə, kad'a ka uufənə nə duuniya tuunə. Amma kə ta'i nyi tuunə tsanjə agi duuniya, əntaa natii nuunə. Ci d'ii ushapa tii tuunə. ²⁰ Buurətəmə sətə bii nyi koonə tuu'inə, pooshi mava ca palee ka Slandanəkii. Ci d'ii, mad'a kə cibe tii ka nyi, ka cibeənə n̄ tii koonə noonə əsə. Mad'a kə nə'utə tii dzəgunənaaki, ka nə'utənə n̄ tii noonə əsə. ²¹ Amma ka d'anə n̄ tii koonə patənə n̄ga uushi'iitsa acii d'ii unə ka naaki, acii pooshi tii shii tə əndətə sləkəe ka nyi. ²² Maci pooshi nyi shi, nya wabə ka tii, kad'a pooshi 'waslyakəənatii kəshi tə tii. Amma makə sətə d'ii ci ətsa, pooshi rəgwa mbərəfənətii acii 'waslyakəənatii. ²³ Taa wu patə ushapa tə nyi, tə Daadə ushii ci ətsa. ²⁴ Maci pooshi nyi d'ad'ii uushi'inə ahadatii ətə pooshi əndə sha d'ii tsarəkii makə ətsa, kad'a pooshi 'waslyakəənatii kəshi tə tii. Amma kə nee tii ka uushi'iitsə d'ii nyi, patə da ha'ə kə kaaree tii keenə inə da Daadə. ²⁵ Ma d'ii ətsə patə, kaa sətə nyaahə ənji asəkə bariyatii a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci: 'əntaa uushi d'ii nyi ka tii kaaree tii ka nyi.’

15:4 15.4-5 6.56; 15.7,10,16; Rooma 11.17-18; 2 Koor. 3.5; 4.7; 1 Yooh. 2.6,28; 3.6,24. **15:6** 15.6 Mat. 7.19. **15:7** 15.7 15.16. **15:8** 15.8 14.13; 17.1. **15:9** 15.9 13.1; 5.18. **15:10** 15.10 14.15. **15:11** 15.11 16.22,24; 17.13; 1 Yooh. 1.4. **15:12** 15.12 13.34; 1 Yooh. 4.11. **15:13** 15.13 10.11. **15:16** 15.16 14.13; 15.7; 16.23-24; Mat. 18.19; 1 Yooh. 3.22; 5.14-15; nyi ta'i tuunə: Yooh. 6.70; 13.18. **15:17** 15.17 13.34. **15:18** 15.18 7.7. **15:20** 15.20 13.16. **15:21** 15.21 16.3. **15:22** 15.22 9.41. **15:23** 15.23 Luka 10.16; Yooh. 5.23; 1 Yooh. 2.23. **15:24** 15.24 5.36. **15:25** 15.25 Jab. 69.5; 35.19.

²⁶ “Kadē nē Matsakē tuunē a shi dacia Daadē, waatoo Malaaba Ma'yanē. Ci na baarēgi paŋgəranē tē goonḡaanē nḡa Əntaŋfə. Dacia Daadē nii kya sləkee koonē ka ci, ca wabə aḡyanēki əsə. ²⁷ Ma unē, ka wabənē nuunē aḡyanēki, acii daga saa'itē 'watēgi nyi dzəgunənē ka ənji naamē doonē.

16

¹ “Ma bii nyi koonē ətsə patē, acii goona ənyi aaba'ə aḡi nē'unē tē nyi. ² Kadē nē ənjə a laakēgi tuunē asəkē *kuvə də'wanyinē. Tə'i saa'i na shi əsə, taa wu ca bəlē tuunē, ka nḡərənē nē ci makē paslənē nē ci ka paslənē ka Əntaŋfə də fənə ha'ə. ³ Ma nē ənjə a dā koonē ətsə patē, acii pooshi tii shii tē Daadē taa tē nyi. ⁴ Amma ma bii nyi koonē ətsa, koonā shii buurətənē oo'i, kē shi nyi bii koonē ha'ə saa'itē nē səkii a dā.”

Slənə nḡa Malaaba Ma'yanə

“Ma dīi pooshi nyi bii koonē uushi'iitšə daga nḡkə, acii ka hakii naamē. ⁵ Amma makē wanyinē ka palənē aabii Əndətə sləkee ka nyi, ci dīi cii kya baḡi koonē əndzə'i. Taa nḡahi kē bii nyi koonē ka palənē nē nyi, amma pooshi əndə ahadoonē ləḡuyi ka nyi taa aama cii kya dzə. ⁶ Wata una bəzəgi səkə puta bii nyi ha'ə. ⁷ Tantanyinē cii kya ba koonē, ḡədfə palənaaki koonē, acii madā pooshi nyi pyalē, pooshi Matsakē tuunē na shi koonē. Amma maa kē pyalē nyi, ka sləkeenē nē nyi koonē ka ci. ⁸ Maa kē shi ci əsə, ka baarəḡinē nē ci ka *duuniya taa mi nē 'waslyakəənə, da taa mi nē slənə sətə dagwakii. Ca baarii əsə oo'i, kadē nē Əntaŋfə a dā ka tii ḡəŋwanē. ⁹ Ka baariinē nē ci ka tii oo'i, kē slənyi tii 'waslyakəənə makē dīi ci pooshi tii vii ka nyi goonḡa. ¹⁰ Ka baariinē nē ci ka tii əsə oo'i, dagwakii nē slənaaki, makē dīi ci aabii Daadē cii kya palē, pooshi unē ka neenē ka nyi ma'ə. ¹¹ Ka baariinē nē ci ka tii əsə oo'i, kadē nē Əntaŋfə a dā ka tii ḡəŋwanē, acii ma nḡwanḡa nḡa duuniyana, kē uugi ci upaa naakii.

¹² “Laŋə nē uushi'inē amaki nḡa banē koonē, amma ma əndzə'i, ka dāḡinē laŋə ka nuunē ka əsətənē. ¹³ Yoo, maa kē shi Ma'yanē ətə na baarēgi goonḡaanē aḡyanē Əntaŋfə, ka dzəgunətənē nē ci koonē rəḡwa nḡa goonḡaanē patē. Əntaa də baawədaakii saakii nii kəya wabə, amma sətə fii ci nii kəya ba. Ka banē nē ci koonē uushi'iitē na shi. ¹⁴ Kadē nii kəya dūunətə tē nyi, acii uushi'iitē wabi nyi nii kəya nḡərə, ca ba koonē. ¹⁵ Patənē nḡa sətə marii Daadē, naaki. Ci dīi fii unē bii nyi, ma Ma'yanəkii, ka nḡərənē nē ci sətə vii nyi ka ci, ca ba koonē.”

Mabətəsəkə da moodasəka

¹⁶ “Ma aakəŋwa gi'u, pooshi unē na nee ka nyi. Ma ta'avənē gi'u daaba'əki əsə, ka neenē nuunē ka nyi.” ¹⁷ Wata hara lyawarənaakii a ləḡwa ahadatii, “Mi cii kəya moo banē kwa? Kē bii ci kaamē, ma aakəŋwa gi'u, pooshi amə na nee ka ci; ma ta'avənē gi'u daaba'əki əsə, ka ənənē naamē ka neenē ka ci. Ca ba əsə, acii dīi ci aabii Dii cii kəya dzə. ¹⁸ Mi saŋə ci 'aakəŋwa gi'u' a moo bana? Pooshi amə shii sətə cii kəya wabə aḡyanəkii.”

15:26 15.26 1.15; 5.36; 14.16; 1 Yoo. 5.6-9. **15:27** 15.27 1.14; Slənə 1.8; 1 Yoo. 1.2; 4.14. **16:2** 16.2 9.22. **16:3** 16.3 15.21. **16:4** 16.4 13.19. **16:5** 16.5 8.14. **16:6** 16.6 16.22. **16:7** 16.7 14.16. **16:8** 16.8 Slənə 24.25. **16:9** 16.9 2.23; 5.38; 6.36,64; 7.5; 10.26; 12.37. **16:11** 16.11 12.31. **16:13** 16.13 14.16; 15.26; Slənə 16.6-10; 1 Yoo. 2.27. **16:14** 16.14 17.1. **16:15** 16.15 17.10. **16:16** 16.16 14.19.

¹⁹ Kə shii Yeesu oo'i, nga'ə ka tii nə ləgwanə ka ci, wata əŋki ci ka tii, "Ma aakəŋwa gi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma daaba'əkii gi'u əsə, ka neenə nuunə ka nyi. Ci nə sətə cuuna laagwa ahadoonə agyanəkii kwa?"

²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma unə, ka tuunə nuunə, una ngəərə ma, amma ma *duuniya, ka dfanə nə tii moodasəka. Ka bəzənə nə səkuunə, amma ka zə'unə nə mabətəsəkə goonə ka moodasəka. ²¹ Maa kə uugi saa'i nga minə dfanə kaa kya pawə, ka bəzənə nə səkətə acii kə mbu'ya saa'itə nga sa bwanea. Amma maa kə pwayi ki uuzənəkii, wata bwaneakii a zaanə ka ki, acii ka moodasəkə nə ki nga pawə uuzənə aasəkə duuniya.

²² Ha'ə dīi nuunə. Ma əndzə'i, ka mabətəsəkə nuunə, amma ka ənyanə nə nyi aabii unə, ka dfanə nuunə moodasəkə ka shanə, waatoo tsarə nga moodasəkə ətə pooshi əndə gutsəginə acii unə.

²³ "Maa kə mbu'ya uuserata, pooshi uushi cuuna kədii aciiki. Tanta-nyinə cii kya ba koonə, Daadə na vii koonə taa mi patə kədii unə aciikii də ləməki. ²⁴ Ca'ə mbu'ya ka ənshine, pooshi unə kədii taa mi də ləməki. Ma dfanuunə, kədiimə, ka upaanə nuunə, kaa moodasəkə goonə a shii ndzaanə sarai yadə uushi agikii."

*Jaalanə agyanə *duuniya*

²⁵ "Kə dīi nyi koonə wabənə agi wabənə ka ba koonə də uushi'iitsa. Amma tə'i saa'i na shi ətə pooshi nyi na dfa koonə wabənə agi wabənə ma'ə. Panğəranə panğəranə nii kya wabə koonə agyanə Daadə. ²⁶ Maa kə mbu'ya uuserata, ka kədiinə nuunə aciikii də ləməki. Mabamə nyi koonə əsə, nyi na kədii aciikii ka putə goonə. ²⁷ Acii Daadə də naakii nə maa, kə uu'i ci tuunə. Ma uu'i ci tuunə, acii unə maa, kə uu'i unə tə nyi, una vii goonə oo'i, daciikii shi nyi. ²⁸ Weewee daci Daadə shi nyi aasəkə duuniya. Ma əndzə'i əsə, aabii Daadə cii kya ənə, nya bwasee ka duuniyana."

²⁹ Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, "Wahətə ka wabənə panğəranə panğəranə ha'ə dīi, yadə wabənə agi wabənə agikii. ³⁰ Kə shii inə ha'ə dīi oo'i, kə shii hə patənə nga uushi'inə, kə shii hə sətə a ədzəmiinə taabu'u ləguyi inə amaku. Ətsə ha'ə kavə tiinə ka vii goonə oo'i, daci əntanfə shi hə."

³¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Bahə kə vii unə goonə nii? ³² Acii tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa ətə nuuna təkəgi patə, taa wu patə ca palə saakii, una bwasee ka nyi, nyi daanəki. Amma əntaa nyi daanəki tanyi, acii ma Daadə, abijiki nə ci. ³³ Ma bii nyi koonə ətsa, koonə shii ndzaanə agi jamənə agi ləbəənə libuunə da nyi. Ka cibeenə nə duuniya koonə. Amma kəsəmə ədzəma, acii kə jaalii nyi agyanə duuniya."

17

Da də'wa nga Yeesu ka putə nga lyawarənaakii

¹ Makə uudəpaa Yeesu wabə uushi'iitsa, wata ca tsaamə aadəgyə, əŋki ci, "Daadə, kə uugi saa'i mbu'yanə. Baarii d'uunuunaaki ka ənja, kaa nya baarii ka tii naaku əsə. ² Acii kə vii hə ka nyi baawəda agyanə patənə nga əndə shiŋkinə, kaa nya shii vii əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ka ənjitə vii hə ka nyi patə. ³ Ma əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ci nə shiinə tə hə əntanfə rəŋwə dyanə əndə goonə da shiinə tə nyi Yeesu

Aləmasiihu ətə sləkee hə. ⁴ Ma nya, kə baarii nyi dūunuunaaku asəkə duuniya. Kə uudəpaa nyi slənətə vii hə ka nyi kaa nya də. ⁵ Daada, ma əndzə'i, dūunətə tə nyi gatə ka hatə dīi hə davə, makə sətə dūunətə hə tə nyi saa'itə duuniya ma'ə matagamə.

⁶ "Kə bii nyi tə hə ka ənjitə tadəgi hə tə tii tsənjə agi duuniya, ha vii ka nyi. Naaku nə tii, ha vii ka nyi tə tii əsə. Kə nə'utə tii wabənaaku. ⁷ Ma əndzə'i, kə shii tii oo'i, patənə nga sətə vii hə ka nyi, daciiku ca shi. ⁸ Kə bii nyi ka tii wabəətə vii hə ka nyi, kə liwə tii əsə, kə shii tii tantanyinə oo'i, daciiku shi nyi, təya vii goonga oo'i, hə sləkee ka nyi.

⁹ "Wanyinə ka də də'wa ka putatii. Əntaa putə nga *duuniya patə cii kya də də'wa, amma ka putə nga ənjinə vii hə ka nyi, acii naaku nə tii. ¹⁰ Patənə nga ənjaaki naaku. Patənə nga ənjaaku əsə, naaki nə tii. Dashitii əsə ci ənjə a nee ka dūunuunaaki. ¹¹ Wanyitə ka dzənə aabiiku. Paa nyi ma'ə a duuniya. Amma ma təya, a duuniya nə tii. Malaaba Daada! kaka'atə tə tii də baawədə nga ləməku ətə vii hə ka nyi, kaa təya ndzaanə ka ma rəjwə. * ¹² Ma saa'itə nyi ahadatii, kə kaka'atə nyi tə tii də baawədə nga ləməku ətə vii hə ka nyi, agi nəhənə nə nyi tə tii. Taa rəjwə pooshi əndə sha zii agitii, madaamə əndətə rəjwə, waatoo, əndə nga gunə. Ma dīi ha'ə, kaa sətə bii malaaba ləkələkatə a ndzaa ka tantanyinə.

¹³ "Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aabiiku. Ma bii nyi uushi'iitə asəkə duuniya əsə, kaa təya shii ndzaanə də moodasəkaaki, ca ndzaanə sarai a ədzəmətii. ¹⁴ Kə bii nyi ka tii wabənaaku. Kə ushapaa *duuniya tə tii, acii dīi tii əntaa nga duuniya, makə sətə dīi nyi əntaa nga duuniya əsə. ¹⁵ Ma cii kya kədii aciiku, əntaa kaa ha fədəgi tə tii ganə a duuniya, amma kaa ha kaka'agi tə tii acii ma'waslyakə əndətsa. ¹⁶ Makə sənə dīi nyi əntaa nga duuniya, ha'ə nə tii əsə, əntaa nga duuniya nə tii. ¹⁷ Zhi'ee ka tii, təya ndzaa camə ka hē saaku, təya shii goongaənə nga wabənaaku. ¹⁸ Wanyinə ka sləkeenə ka tii aasəkə duuniya, makə sətə sləkee hə ka nyi aasəkə duuniya naaku əsə. ¹⁹ Wanyinə ka vii naaki nə ka hə ka putatii. Tii maa, kaa təya shii mbee ka vii natii nə ka hə əsə də goongaənə.

²⁰ "Əntaa wata ka putatii cii kya də də'wa, amma da i ka putə nga ənjitə na vii ka nyi goonga putə nga fa Njuni Habara amatii. ²¹ Agi d'anə nə nyi də'wa kaa təya shii ndzaanə ka ma rəjwə patə. Daadə! wa təya ləbə daanjwə, makə sənə dīi anjwə. Wa təya ndzaanə ka ma rəjwə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. ²² Ma dūunuutə vii hə ka nyi, ci vii nyi ka tii, kaa təya shii ndzaanə ka ma rəjwə makə sənə dīi anjwə rəjwə. ²³ Waatoo nya ndzaanə ashitii, hə əsə ha ndzaanə ashiki, təya ndzaanə rəjwə ka shaɲə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. Ma hə əsə, kə uu'i hə tə tii makə sənə uu'i hə tə nyi.

²⁴ "Daada! ma ənjinə vii hə ka nyi, nga'ə ka nyi kaa təya ndzaanə ka hatə nii kya ndzaanə, kaa təya shii neenə ka dūunuunaaki ətə vii hə ka nyi. Ma vii hə ka nyi, acii kə uu'i hə tə nyi daga duuniya ma'ə matagamə.

²⁵ Daadə əndə goonga, pooshi duuniya shii tə hə, amma ma nya, kə shii nyi tə hə. Ma ənjinə əsə, kə shii tii oo'i, hə sləkee ka nyi. ²⁶ Kə bii nyi tə hə ka tii, ka dzənə nə nyi aakəjwa də banə ka tii ha'ə əsə, kaa uudəətə cii

17:3 17.3 1 Yooh. 5.20. **17:4** 17.4 4.34. **17:5** 17.5 1.1-2; 8.58; 17.24. **17:6** 17.6 17.26. **17:10** 17.10 15.8. * **17:11** 17.11-12 6.39; 13.18; ndzaanə ka ma rəjwə: 10.30; 17.21-23; Gal. 3.28. **17:13** 17.13 17.15 11. **17:14** 17.14 7.7; 8.23. **17:15** 17.15 Mat. 6.13; 2 Tees. 3.3; 1 Yooh. 5.18. **17:18** 17.18 20.21. **17:21** 17.21-23 5.18; 17.11. **17:24** 17.24 12.26; 17.5. **17:25** 17.25 1.9-10; 8.55; Mat. 11.25-27.

kwa uufdē tē nyi a ndzaanē ashitii, nyi maa, kaa nya shii ndzaanē ashitii.”

18

Kəsənə tē Yeesu

(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53)

¹ Makē uudəpaa Yeesu də'watsa, tēya madə tii da lyawarənaakii, tēya tanəgi tēhwanē n̄ga Kidəroonə. Ma dāva, tē'i səkətsanə. Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a dēməgəgərə aasəkə tsanəkii. ² Ma Yahuda, əndə viinə tē Yeesu ka ənja, kə shii ci hakii, acii kə izee Yeesu tii da lyawarənaakii ka dzənə aadəvə. ³ Wata Yahuda a palə aadəvə aasəkə tsanə tii da soojiinə n̄ga Rooma da ənji nēhə yi n̄ga Əntanfə. Ma tēya, madiigərə limanyinə da *Farisanyinə sləkēe ka tii. Tēya fəfdəənə uushi'inə n̄ga paginatii da i tikisanyinə aciitii.

⁴ Ma Yeesu, kə shii ci sətə na slənə də ci patə, wata ca əntsahətə aakənwə, ən̄ki ci, “Tə wu daa cuuna ala?” ⁵ Ən̄ki tii, “Tə Yeesu əndə Nazaratu ciina alə.” Ən̄ki ci ka tii, “Aa wanyina.” Ma Yahuda əndə viinə tē ci aacii ənja, davə nə ci kənjə abitii. ⁶ Makə bii Yeesu ka tii, “Aa wanyina”, wata tēya ənəgi aaba'ə, tēya kwaalagi aa panə acii n̄gwələnə. ⁷ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka tii, “Tə wu cuuna alə kwa?” Ən̄ki tii ka ci, “Tə Yeesu əndə Nazaratu.” ⁸ Ən̄ki Yeesu ka tii, “Kə bii nyi koonə, wanyina. Madə tē nyi cuuna alə, wa hara ənjina a palə satii.” ⁹ Ma bii ci ha'ə, kaa sətə wabi ci a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci, “Daada, taa rənjwə pooshi ətə ətee nyi agi ənjitə vii hə ka nyi.”

¹⁰ Ma Piita, da i n̄gila purəjananaakii nə ci. Wata ca də'yagi, ca patsəgi limə ciizəmanə n̄ga mava n̄ga gawa n̄ga limanyinə. Maləcisə nə ləmə n̄ga mavakii. ¹¹ Wata ən̄ki Yeesu ka Piita, “Ənəgərə də n̄gila purəjananaaku! Ma nə hə ka nēhənə, pooshi nyi ka sagi cibəənə vii Daadə ka nyi kwa?”

*Kərənə tē Yeesu aakənwacii *Anasə*

¹² Wata soojiinə n̄ga Rooma da gawatii da i ənji nēhə yi n̄ga Əntanfə, tēya kəsə tē Yeesu, tēya ənəgi tē ci. ¹³ Aakənwacii Anasə 'watəgi tii kərənə tē ci. Ma Anasə, iirə gawə n̄ga limanyinə nə ci. Ci nə sərəhu n̄ga Kayafasə, gawə n̄ga limanyinə agi ətə fəza. ¹⁴ Ma Kayafasə, ci sha bii ka *gayinə n̄ga Yahudiinə oo'i, gəfdə əntənə n̄ga əndə rənjwə putə n̄ga ənji patə.

Banə n̄ga Piita oo'i, mashiimə ci tē Yeesu

(Mat. 26.69-70; Mar. 14.66-68; Luka 22.55-57)

¹⁵ Kəsənətii tē Yeesu, wata Piita tii da əndə'i *lawara a nə'u tē ci. Ma lawarətsa, kə shii gawə n̄ga limanyinə tē ci ka shan̄j, wata ənjə a bwasee ka ci, ca dēməgərə atsa Yeesu aasii aahaakii. ¹⁶ Ma Piita, a uura mayi ənəgi ci. Wata lawarətə shii gawə n̄ga limanyinə tē ci a ənya aaba'ə, ca ba ka əndə'i kadəma ətə ca nēhə uura maya, wa kya gimagərə də Piita aasəkə yi. ¹⁷ Ən̄ki kadəmətə ka Piita, “Əntaa rənjwə nə hə agi *lyawarənə n̄ga əndətsə nii?” Ən̄ki Piita, “Aa'a, pooshi, əntaa nyi.”

¹⁸ Ma ka saa'ikii, tē'i əra. Acii ha'ə kə hənətə maviinə da ənji nēhə yi n̄ga Əntanfə gunə kaa tēya 'utə. Wata Piita a əntsahə aabiitii ka 'utətə shishinəkii.

*Laagwanə nga *Anasə ka Yeesu**(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Luka 22.66-71)*

¹⁹ Ma Anasə gawə nga limanyinə, kə laaguyi ci ka Yeesu uushi'inə agyanə lyawarənaakii da dzəgunənaakii. ²⁰ Əŋki Yeesu ka ci, "Paŋgəranə nji kya dzəgunə ka ənja. Patənə nga dzəgunənaaki əsə, asəkə *kuwə də'wanyinə da asəkə *yi nga Əntanfə nji kya dzəgunə. Ənjə a dzatə də nə patə ka fanə, paa nyi sha wabi taa mi ma'umbeekii. ²¹ Ka mi dīi cii kwa ləgwa amakya? Ləgwatə ama ənjitə nja fa tə nyi. Ma təya, kə shii tii sətə bii nyi."

²² Makə wabi Yeesu ha'ə, wata əndə'i əndə nəhə yi nga Əntanfə a tsa ka ci meeciinə, əŋki ci ka ci, "Makə ətsə wafənəku ka gawə ku?" ²³ Əŋki Yeesu ka ci, "Madə tə'i uushi bii nyi bwayakii, bawə ka taa wu ganə tə səkii. Amma madə goonğa nə sətə bii nyi, ka mi digə hə tə nya?" ²⁴ Wata Anasə a sləkee ka kərənə tə ci ma'anəkii aakəŋwacii Kayafasə gawə nga limanyinə.

*Ənənə nga Piita ka hiweenə tə shiinə tə Yeesu**(Mat. 26.71-75; Mar. 14.69-72; Luka 22.58-62)*

²⁵ Ma Piita, ma'ə gatə kəŋə ca 'utə guna, wata əŋki hara ənji ka ci, "Əntaa rəŋwə nə hə agi lyawarənə nga əndətsə nii?" Amma kə hiwee ci, əŋki ci, "Pooshi, əntaa nyi." ²⁶ Tə'i əndə'i mava nga gawə nga limanyinə davə, waatoo duurə nga ətə patsəgi Piita liminəkii, kə jikəvə ci, əŋki ci, "Pooshi nyi nee ka hə abiiiki asəkə tsanə nii?" ²⁷ Wata Piita a tsakə hiweenə, əŋki ci, "Pooshi." Pii wata ga'ə gyaagya a wagi.

*Yeesu akəŋwacii *Pilaatu**(Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Luka 23.1-5)*

²⁸ Pukənə nga ha tsəfakə, ənjə a ŋgərə tə Yeesu asii ga Kayafasə, ənjə a kərə tə ci aaha ŋgwaməna. Ma *gayinə nga Yahudiinə, pooshi tii gimə da i tii aasii aaha ŋgwaməna, acii nga'ə ka tii nə ndzaanə malaabakii, kaa təya shii mbee ka adə zəmə ŋga kumənə nga *Pasəka. ²⁹ Wata ŋgwaməna ətə dīi ləməkii Pilaatu a dəməgi, ca dzə ka ləgwanə amatii, əŋki ci, "Ŋgutə 'waslyakəənə dīi əndənə koonə kwa?" ³⁰ Ma nə uushi jikəvə tii, "Maci pooshi ci dīi 'waslyakəənə, kadə pooshi inə kira tə ci aakəŋwaciiku."

³¹ Əŋki Pilaatu ka tii, "Aa ŋgərəmə tə ci, una dzə ka də ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya goona." Əŋki tii ka ci, "Ma inə, pooshi ənji vii keənə rəgwa nga bələgi ənda." ³² Ma slənyi ətsə patə, kaa sətə bii Yeesu a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci, ka madəenə nə ənji ka ci aadəgyə.

³³ Pilaatu a ənəgərə aasii, ca 'wa tə Yeesu, əŋki ci ka ci, "Hə nə ŋwanjwə ŋga *Yahudiinə kwa?" ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, "Hə saaku buurətə wafəətsə nii, anii əndə'i əndə bii ka hə agyanəkya?" ³⁵ Əŋki Pilaatu ka ci, "Ma nə hə ka nəhənə, əndə Yahuda nə nyi kwa? Amə ənjaaku tii da madiigərə limanyinə vii tə hə ka nya. Mi slənyi hə sarja?" ³⁶ Əŋki Yeesu ka ci, "Ma ŋwanjuunaaki, əntaa ŋga duuniyana. Maci ma dīi ŋga duuniyanə nə ŋwanjuunaaki, kadə ma ənji nə'unə tə nyi, ka panə nə tii putə ŋga viinə tə nyi ka gayinə nga Yahudiinə. Pooshi, əntaa ŋga hanə nə ŋwanjuunaaki."

³⁷ Wata Pilaatu a ləgwa ka ci, "Aa ŋwanjwə nə hə ənə kwa?" Əŋki Yeesu, "Hə bii oo'i ŋwanjwə nə nyi. Ma pwayi ənji tə nyi, shi nyi aa duuniya, kaa nya shi ka wafənə agyanə rəgwa ŋga goonğaənə. Taa wu patə ndzaanə

ka ændə goonŋa, aŋi fanə nə ci tə nyi.” ³⁸ Əŋki Pilaatu ka ci, “Mi nə rəgwa ŋga goonŋa əsə dii?”

*Lagi gəŋwanə ŋga bələnə tə Yeesu
(Mat. 27.15-31; Mar. 15.6-20; Luka 23.13-25)*

Wata Pilaatu a ənə aabii ənŋi agyə, əŋki ci ka tii, “Ma nyi, paa nyi nee ka bwaya sətə dii əndəna. ³⁹ Amma makə sətə dii alə'aada goonə, taa guci aŋi kapaanə nə nyi koonə əndə furəshina aŋi kumənə ŋga Pasəka. Ŋga'ə koonə nya kapaa koonə tə ŋwanŋwə ŋga Yahudiinə kwa?” ⁴⁰ Wata təya madəe ka uuratii ka banə, əŋki tii, “Poosha, kapaa keenə tə Barabasə.” Ma Barabasə, əndə maabə nə ci.

19

¹ Wata Pilaatu a ba ka ənjə a fəslə tə Yeesu də uu'yanə. ² Soojiinə a ŋgərə dəha, təya fuudətə ka Yeesu makə madinənə, təya ŋgavə ka ci aanəkii. Təya ŋgərə madizə kəjeerənə, təya ŋgavə ka ci. ³ Təya əntsahətə aabiikii, əŋki tii ka ci, “Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwanŋwə ŋga Yahudiinə.” Təya tsəərə ka ci meeciinə.

⁴ Pilaatu a ənə ka gimaginə agyə, əŋki ci ka dabaala, “Ka ŋgiraginə nə nyi koonə tə ci aahanə kaa nya baarii una nee oo'i, pooshi uushi lii nyi ashikii bwayakii bahə bələnə tə ci.” ⁵ Wata Yeesu a gimagi agyə da i madinənə ŋga dəha da i madizə kəjeeriitə ashikii. Əŋki Pilaatu ka tii, “Tsaaməmə! Waanə əndəna!” ⁶ Makə nee madiigərə limanyinə da ənŋi nəhə yi ŋga Əntanŋfə ka ci, wata təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!” Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa ŋgərəmə tə ci, una dzə ka gwa'avəna. Ma nyi nə nyi, pooshi nyi nee ka bwaya uushi ashikii bahə bələnə tə ci.” ⁷ Dabaala a ənə ka banə ka ci, əŋki tii, “Tə'i bariya geenə ətə bii tyasə see a bələ ənŋi tə ci, acii kə bii ci oo'i Uuzənə ŋga Əntanŋfə nə ci.”

⁸ Makə fii Pilaatu ha'ə, kə cakə ŋgwalənə kəsənə tə ci. ⁹ Wata ca ənəgərə aasəkə yaakii, ca dzə ka ləgwanə ama Yeesu, əŋki ci, “Da sanə shi ha?” Amma pooshi Yeesu jikə ka ci. ¹⁰ Wata əŋki Pilaatu ka ci, “Pa ha wabə acii kə kwa? Paa hə shi oo'i, tə'i nyi da baawəda ŋga kapaanə tə hə taa gwa'avənə tə hə aashi ənfwə koo?” ¹¹ Əŋki Yeesu ka ci, “Ətə dii ci Əntanŋfə vii ka hə, ci dii nə hə da baawəda anəki tanə. Acii ha'ə, ma əndətə vii tə nyi ka hə, tə'i ci da 'waslyakəənə lanə ashikii, palee ka naaku.” ¹² Makə fii Pilaatu ətsə ha'ə, kə dii ci gazhi'waanə ŋga kapaanə tə Yeesu. Amma əŋki dabaala də ŋgeerənə, “Madə kə kapaa hə tə ci, kə ndzaa ci ətsə, əntaa guva ŋga maduunə ŋwanŋwə ŋga hə də Rooma nə hə. Acii taa wu bii ŋwanŋwə nə ci, əndə daawaanə ŋga maduunə ŋwanŋwə nə ci ətsa!”

¹³ Makə fii Pilaatu wabəətsa, wata ca ŋgiragi tə Yeesu agyə, ca ndzaanə asəkə dəgələ ŋga la gəŋwanə. Ma hakii, mapəra'ə faariinə ətə ci ənjə a 'wa də uura *Ibərəaniya “Gabata.” ¹⁴ Ma saa'itə ci təya da ha'ə, uusəra takərə, ka pukyatə ha ŋga uusəra ŋga Pasəka. Əŋki Pilaatu ka dabaala, “Wiitə ŋwanŋwə goonə!” ¹⁵ Təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a bələgi tə ci, wa ənjə a bələgi tə ci. Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, “Ŋga'ə koonə kaa nya gwa'avə ŋwanŋwə goonə aashi ənfwə kwa?” Əŋki madiigərə limanyinə, “Maduunə ŋwanŋwə

18:37 18.37 3.32-33; 8.47; 1 Tim. 6.13; 1 Yoo. 4.6. **19:2** 19.2 Luka 23.11. **19:3** 19.3 18.22. **19:4** 19.4 18.38; Luka 23.4. **19:6** 19.6 18.31. **19:7** 19.7 Leew. 24.16; Mat. 26.63-65; Yoo. 1.34; 5.18. **19:9** 19.9 Mat. 26.62-63; 27.12,14. **19:11** 19.11 10.18. **19:12** 19.12 18.37; Luka 23.2; Slənə 17.7.

nga ha dɛ Rooma tanɛ nɛ nwanjwɛ geenɛ!" ¹⁶ Wata Pilaatu a vii tɛ Yeesu ka tii kaa tɔya gwa'avɛ tɛ ci aashi ɛnfwa.

Gwa'avɛnɛ tɛ Yeesu aashi ɛnfwa
(Mat. 27.32-44; Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43)

Wata tɔya ngɔrɛ tɛ ci. ¹⁷ Tɔya ngɔrɛvɛ ka ci ɛnfwɛ nga gwa'avɛnɛ tɛ ci aashikii, tɔya palɛ, tɔya mbu'u ka hatɛ ci ɛnjɛ a 'wa "ha nga kɛnjwɛ na." Ma dɛ uura Ibɛraaniya, Gwalɛgootɛ ci ɛnjɛ a 'wa hakii. ¹⁸ Makɛ mbu'i tii aadɛvɛ, tɔya gwa'avɛ tɛ ci aashi ɛnfwa, tɔya gwa'avɛ da i hara ɛnji bɛra'i ɛsɛ, rɛnjwɛ da ciizɛmakii, rɛnjwɛ da madzɛnakii. ¹⁹ Pilaatu a naahɛtɛ wabɛnɛ, ca vii ka ɛnjɛ a tsa'avɛ dagyanɛkii ashi ɛnfwa. Ma sɛtɛ nyaahɛ ca, "Yeesu ɛndɛ Nazaratu nwanjwɛ nga Yahudiinɛ." ²⁰ ɛnji lanjɛ a janjga, acii ma hatɛ gwa'avɛ ɛnji tɛ ci aashi ɛnfwa, pooshi dzadɛ da vɛranɛ. Dɛ uuranyinɛ kama kama makɛ nyaahɛ ci, waatoo uura Ibɛraaniya, uura Latɛnɛ, da uura Gɛrikɛ. ²¹ Wata ɛnki madiigɛrɛ limanyinɛ ka Pilaatu, "Ga ha naahɛ 'Nwanjwɛ nga Yahudiinɛ.' Amma naahuu, 'Ma ɛndɛna, ma bii ci, ci nɛ nwanjwɛ nga Yahudiinɛ.'" ²² ɛnki Pilaatu ka tii, "Ma sɛtɛ nyaahɛ nyi, ha'ɛ ndzaanɛkii manaahɛkii!"

²³ Makɛ gwa'avɛ soojiinɛ tɛ Yeesu, kɛ ngirɛ tii kɛjeerɛnaakii, tɔya tɛkɛpaa ahadatii ɛnfwadɛ. Amma tɛ'i ɛndɛ'i kɛjeerɛnɛ. Ma kɛjeerɛnɛkii, pooshi ha nga gɛnjuginɛ ashikii. ²⁴ Wata ɛnki soojiinɛ ahadatii, "Gaama tsapaa ɛna. Kurataamɛ, kaama nee ka ɛndɛtɛ ca ngɔrɛ ahadaamɛ." Ma slɛnyi ɛtsɛ patɛ, kaa sɛtɛ bii malaba lɛkalɛkatɛ a ndzaanɛ ka tantanyinɛ, ɛtɛ bii ci, "Kɛ tɛkɛpaa tii kɛjeerɛnaaki ahadatii, tɔya kuratɛ agyanɛ ɛndɛ'i." Ha'ɛ dɛi soojiitɛ ɛsɛ.

²⁵ Ma atsa'a Yeesu ci tsa'a ashi ɛnfwa, davɛ nɛ i mɛci da cikɛnjuci mɛci da Mariyaama minɛ nga Kɛloopa da Mariyaama Magɛdalina. ²⁶ Kɛ nee Yeesu ka mɛci tii da ɛndɛ nɛ'unɛ ɛtɛ palee ci dɛ uudɛnɛ, tii kɛnjɛ kɛnjɛ davɛ. ɛnki Yeesu ka mɛci, "Yaayi, uuzɛnaaku nɛ ci." ²⁷ Wata ɛnki Yeesu ka ɛndɛ nɛ'uuta, "Muu nɛ ki." Daga ka saa'ita ɛndɛ nɛ'uutɛ a ngɔrɛ tɛ ki kaa kya ndzaanɛ gakkii asii.

ɛntɛnɛ nga Yeesu
(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49)

²⁸ Makɛ shii Yeesu oo'i, ma ɛtsɛ ndzaa ci ɛtsa, kɛ uugi slɛnaakii patɛ, pooshi uushi mbɛɛaanɛ, wata ɛnki ci, "Meegiiriiki." Ma bii ci ha'ɛ, kaa sɛtɛ bii malaaba lɛkalɛkatɛ a ndzaanɛ ka tantanyinɛ. ²⁹ Tɛ'i ɛbwɛ davɛ pasɛ da i mahwarɛkinɛ asɛkɛkii. ɛnjɛ a ngɔrɛ soosa, tɔya shimutɛ agikii, tɔya kavɛ aama magɛrɛ muha, tɔya ka ka ci aamakii. ³⁰ Wata Yeesu a shibɛ, ɛnki ci, "Kɛ uugi ha'ɛ." Ca gwanjɛe ka nɛkii, ca ɛntɛgi.

Dzɛbɛ shishinɛ nga Yeesu

³¹ Wata gayinɛ nga Yahudiinɛ a dzɛ ka lɛgwanɛ ama Pilaatu kaa ɛnjɛ a dzɛ ka biiyipaa sɛdɛ nga ɛnjitɛ gwa'avɛ ɛnji, tɔya ngyaaragɛrɛ tɛ tii ashi ɛnfwa. Ma lɛguyi tii ha'ɛ, acii ma pukɛtɛ ha nga uusɛrɛkii, *uusɛra nga ɛpisɛka, paa tii ka moonɛ kaa mamɛɛtɛ ɛnjitɛ a ndzaanɛ ashi ɛnfwa uusɛra nga ɛpisɛka. Malaabakii dɛrɛva ɛsɛ nɛ uusɛra nga ɛpisɛkɛkii.

³² Wata soojiinɛ a dzɛ ka biiyigi sɛdɛnyinɛ nga ɛnjitɛ atanjala Yeesu. ³³ Amma makɛ mbu'ya tii aabii Yeesu, ma nee tii, kɛ uugi ci ɛntɛnɛ, wata tɔya bwasee ka biiyigi sɛdɛkii. ³⁴ Amma wata ɛndɛ'i sooja a dzɛbɛgɛrɛ

uudəmaakii aashi Yeesu, wata pii idənə da ma'inə a əjagi ashikii. ³⁵ Ma əndətə nja tsaamə sətə a slənə ha'a, ci bii ətsa, koonə shii mbee ka luuvənə noonə əsə. Ma sətə bii ci, goonğa. Kə shii ci oo'i, goonğa cii kəya wabə. ³⁶ Ma dīi ətsə patə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, "Taa ilaakii rəywe pooshi ka əbinə." ³⁷ Tə'i əndə'i ha əsə asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii, "Ka tsaamənə nə ənji tə əndətə jibə ənji."

Ngədənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56)

³⁸ Ma daaba'ə ətsa, kə shi Yusufu əndə vəranə nga Arimatiya, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ngiragərə wə nga Yeesu. Wata Pilaatu a vii ka ci rəgwa. Fanaakii ha'a, wata ca palə ka ngiragərənə. Ma ca, əndə nə'unə tə Yeesu nə ci, amma əntaa paŋgəranə. Ngwaliikii acii *gayinə nga Yahudiinə. ³⁹ Tə'i əndə'i əndə əsə dīi ləməkii Nikoodaməsə, ətə sha gi aabii Yeesu davədə. Tii gi tii da Yusufu, ca ngərəənə kuzhikinə nga bəzənə aashi wa, ətə ci ənjə a 'wa 'miira' da 'alulə' magwazəkii.

⁴⁰ Wata ənjitə bəra'i a ngərə wə nga Yeesu, təya hadətə də marəma da i kuzəkəta, makə sətə dīi alə'aada nga Yahudiinə nga ngədə ənja.

⁴¹ Tə'i əndə'i rə kədəhə da hatə bəli ənji tə Yeesu. Ma davə, tə'i kura gu'u ənda ətə pooshi ənji sha ngə'i əndə davə. ⁴² Makə dīi ci, ma pukətə hakii *uusəra nga əpisəka, kədəhə nə gu'ukii əsə, təya kagərə wə nga Yeesu aadəvə.

20

Furəŋə nə gu'wa, pooshi wə ma'a asəkəki

(Mat. 28.1-8; Mar. 16.1-8; Luka 24.1-12)

¹ Ma tsədəkə uusəra alətə, ha ma'a mapukəmə, kə ma'i Mariyaama Magədalina, kya palə aanə gu'u. Ma gi ki, furəŋə nə gu'ukii, kə ngərəgi ənji faaratə nji amakii. ² Wata kya palə də huyinə aabii i Simoonə Piita da əndə'i əndə nə'unə ətə palee Yeesu də uufənə, kya ba ka tii, əŋki ki, "Kə ngiragi ənji tə Slandanə a gu'u. Amma mashiimiinə hatə kapaa ənji tə ci."

³ Wata Piita da əndə'i əndə nə'uutə a palə aama gu'ukii. ⁴ Tii patə bəra'i, təya palə də huyinə, amma kə huyipaa əndə nə'uutə agyanə Piita, ci 'watə mbu'unə aama gu'ukii. ⁵ Ca gwaŋaanə, ca nee ka marəmə davə, amma paa ci gimə aadəvə. ⁶ Simoonə Piita a shi daba'əkii parəŋə da dəməgərənə aasəkə gu'ukii. Ca lapaa marəmə davə dzəŋgwafə, ⁷ da i dara wa, amma pooshi ka hakii da marəməta, kə dənğərəŋgi ci paŋgərəŋə saakii. ⁸ Wata əndə nə'uutə ətə 'watəgi mbu'unə a dəməgərə aadəvə aa gu'u naakii, ca nee, ca vii goonğa. ⁹ Ma təya, dənğə ka saa'ikii, paa tii paaratəgi də sətə bii malaaba ləkaləkətə, oo'i tyasə ka madənə nə ci agi mamətə ənja.

¹⁰ Wata ənji nə'uutə a ənə satii aasii.

Jigaginə nga Yeesu ka Mariyaama Magədalina

(Mat. 28.9-10; Mar. 16.9-11)

¹¹ Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki davə ama gu'u ka tuunə. Ma kya agi tuunə, kya gwaŋaanə, kya tsaamə aadəvə aa gu'u. ¹² Wata kya nee ka malaa'ikanyinə bəra'i da i kəjeerə uuda ashitii. Dasə dasə nə tii ka

hatə nji Yeesu pəɾəbə, əndə'i rəŋwə ka hatə nji nəkii, əndə'i rəŋwə əsə, ka hatə nji sədəkii. ¹³ Təya ləgwa amatə, əŋki tii, "Mina, mi saŋə cii kwa təwa?" Əŋki ki ka tii, "Kə ŋgərəma ənji tə Slandanəki, pooshi nyi shii hatə kapaa ənji tə ci!"

¹⁴ Wata kya zə'ugi, kya nee ka Yeesu kəŋə, amma pooshi ki shii oo'i, Yeesu ətsa. ¹⁵ Əŋki ci ka ki, "Mina, mi saŋə cii kwa təwa? Wu saŋə nə əndətə cii kwa ala?" Ma nə ki ka nəhənə, əndə slənə asəkə rə ca wabə da ki, əŋki ki ka ci, "Mad'uuna, mada hə ŋgərəgi tə ci, bawə ka nyi hatə kapaa hə tə ci, kaa nya dzə ka ŋgərəginə!" ¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, "Mariyaama." Wata kya zə'ugi, kya muu də uura *Ibəraaniya, əŋki ki, "Rabbi!" makə banə, Maləma. ¹⁷ Əŋki Yeesu ka ki, "Ga ha kəsə tə nyi, acii ma'ə nyi manəmə zəku'i aabii Daadə. Amma duu aabii ndzəkəŋushi'inəki, ha ba ka tii oo'i, ka ənənə nə nyi aabii Daadə, waatoo, Dəsənuunə, Əntaŋfwaaki, waatoo, Əntaŋfə goonə." * ¹⁸ Wata Mariyaama a dzə ka banə ka ənji nə'unə oo'i, kə nee ki ka Slandana, kya batə ka tii sətə bii ci ka ki.

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii

(*Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49*)

¹⁹ Ma uusəra alatəkii ha'ə əsə kədəwanə, kə dzii *lyawarənə də na, təya pa'əənə makuvə aanətii, ŋgwalii tii acii gayinə ŋga Yahudiinə. Wata Yeesu a dəməgərə, ca kəŋaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə." ²⁰ Makə bagi ci ka tii ha'ə, wata ca baarii ka tii səkəciinəkii da taŋgalakii. Wata kə dii lyawarənə moodasəkə ka shaŋə ŋga neenə ka Slandana. ²¹ Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə. Makə sətə sləkəe Daadə ka nyi, ha'ə cii kya sləkəe koonə əsə." ²² Makə bagi ci ha'ə, wata ca ədəvə ka tii əpinaakii, əŋki ci ka tii, "Luumə Malaaba Ma'yanə. ²³ Mada kə tifyagyuunə ka ənji 'waslyakəənətii, kə tifyagi Əntaŋfə ka tii. Mada pooshi unə tifyagi ka tii, pooshi ənji ka tifyaginə ka tii əsə."

Yeesu tii da Tooma

²⁴ Ma rəŋwə aŋi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aŋi bəra'i, waatoo Tooma ətə ci əŋə a 'wa 'Huyirənə,' paa ci davə saa'itə shigərə Yeesu. † ²⁵ Wata hara lyawarənə a ba ka ci, əŋki tii, "Kə nee inə ka Slandana." Amma əŋki Tooma ka tii, "Madaamə nyi kə nee ka baavənyinə ŋga kuusa asəkə ciikii, nya təbətə də ciinəkii patə da i taŋgalakii, pooshi nyi ka luuvənə shaŋə."

²⁶ Ma daaba'ə luuma rəŋwə, kə ənyi lyawarənə ŋga Yeesu ka dza də na, təya pa'əənə makuvə aanətii. Ma saa'ikii, davə nə Tooma. Mara'əkii nə makuva, amma wata Yeesu a dzə, ca kəŋaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə." ²⁷ Əŋki ci ka Tooma, "Kavə ciinəku aahanə, ha tsaamətə ciinəki, ha ŋgərə ciinəku, ha kavə aataŋgalaki. Bwasee ka ghatə vii goonŋgaaku ka nyi, ha vii goonŋga." ²⁸ Tooma a ba ka ci, "Slandanəki da Əntaŋfwaakya!" ²⁹ Əŋki Yeesu ka ci, "Kə vii hə goonŋga ha'ə, makə nee hə ka nyi kwa? Tə'i barəkaanə aŋi əŋjitə vii goonŋga, tii ma'ə maneemə ka nyi."

³⁰ Tə'i hara sə ŋga hurəshishinyinə laŋə ətə daadii Yeesu, lyawarənaakii a tsaamə, amma pooshi ənji nyaahə aasəkə ləkaləkətəna. ³¹ Amma ma

20:13 20.13 20.2. **20:14** 20.14 21.4; Luka 24.16. * **20:17** 20.17 ndzəkəŋushi'inəki: Rooma 8.29; Ibər. 2.11-12. **20:19** 20.19 9.22; 14.27; 20.1. **20:20** 20.20 19.34; 20.25,27. **20:21** 20.21 17.18. **20:22** 20.22 14.16. **20:23** 20.23 Mat. 18.18. † **20:24** 20.24 Tooma: 11.16; 14.5; 20.27; 21.2. **20:26** 20.26 20.19. **20:29** 20.29 1 Piita 1.8. **20:30** 20.30 1.14; 2.11.

ənə naahəcii ənji, koona shii vii goonğa oo'i, Yeesu nə Matadəkii, ci nə *Uuzənə nğa Əntanƒə. Dagi gi'inə goonə tə ci nuuna upaa əpinə.

21

Jigaginə nğa Yeesu ka lyawarənaakii mədəfə

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə ənyi Yeesu ka jigaginə ka lyawarənaakii. Ma ətsa, ama uunəvə nğa Tibeeriya.* Wiinə makə sətə slənyi. ² Ma davə, tə'i Simoonə Piita, ba'ə Tooma ətə ci ənjə a wa 'Huyirənə', ba'ə Nataniyalə əndə Kana nğa hanyinə nğa Galili, ba'ə manjeevənə nğa Zabadiya da hara *lyawarənə bəra'i davə nə tii patə. ³ Əŋki Simoonə Piita ka hara ənji, "A palə nyi ka təəmənə." Əŋki tii ka ci, "Amə patə ca palə." Wata təya madə, təya palə aasəkə kumbawala. Amma ha'ə ba'agi tii həmə, pooshi tii kəshi hərəfinə.

⁴ Ma ətsə uusəra a lə'ya, wata Yeesu a kəŋaanə anə ndəra, amma pooshi tii shii oo'i Yeesu ətsa. ⁵ Wata əŋki ci ka tii, "Uuji daguyiina, pooshi unə kəshi uushi kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi taa mi." ⁶ Əŋki ci ka tii, "Kagərəmə slaadə goonə aadə ciizəma kumbawala, ka kəsənə nuunə hərəfinə." Wata təya ka slaadətii. Makə kii tii, kə təkuree tii ka əlyaginə aɡi ma'inə acii kə kəshi tii hərəfinə lanə. ⁷ Wata lawarətə palee Yeesu də uudənə a ba ka Piita, əŋki ci, "Slandanə ətsa!" Makə fii Piita oo'i Slandanə ətsa, wata ca əgətə kəjeerənaakii, acii masədəkii nji ci, ca lədfəgərə aɡi ma'inə. ⁸ Ma hara lyawarənə, kə shi tii aama ndzaŋa də kumbawala, təya əlyə slaadətii pasə da i hərəfinə asəkəkii. Pooshi tii dzadə dzadə da ndəra, wata tədanə gya'ə tanə.

⁹ Makə mbu'i tii aanə ndəra, wata təya nee ka iləgunə da i hərəfinə aɡikii da i buroodi. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Kiramə hərəfiitə kəshuunə." ¹¹ Simoonə Piita a ndərə aasəkə kumbawala, ca kəsətə slaadə pasə da i madiigərə hərəfinə asəkəkii, kaa ca tə'yagi aanə ndəra. Ma asəkəkii, tə'i hərəfinə gya'ə da tufə pu'unə aji makkə. Taa nğahi lanə nə hərəfinə asəkə slaadəkii, amma pooshi tsii. ¹² Əŋki Yeesu ka tii, "Shoomə ka zəmənə." Pooshi əndə ahada lyawarənə satə uudəfə ka ləgwanə ama Yeesu "Wu nə ha?" acii kə shii tii oo'i, Slandanə ətsa. ¹³ Wata Yeesu a dzə, ca nğərə buroodi, ca vii ka tii, ca nğərə hərəfinə, ca vii əsə.

¹⁴ Ətsə nə makkənə nğa jigaginə nğa Yeesu ka lyawarənaakii daaba'ə madənaakii aɡi maməətə ənja.

Yeesu tii da Piita

¹⁵ Ma daaba'ə makə zhimə tii, əŋki Yeesu ka Simoonə Piita, "Simoonə uuzənə nğa Yoohana, kə uu'i hə tə nyi palee ka hara ənjinə kwa?" Əŋki Piita, "Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə." Əŋki Yeesu ka ci, "Nəhuu uuji baɡiinaaki." † ¹⁶ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka ci nğa bəra'inə, əŋki ci, "Simoonə uuzənə nğa Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?" Əŋki Piita, "Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə." Əŋki Yeesu ka ci, "Gəratə ka nyi baɡiinaaki." ¹⁷ Yeesu a ləgwa ka ci nğa makkənə, əŋki ci, "Simoonə uuzənə nğa Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?" Kə bəzhi səkə nğa Piita acii kə ləguyi Yeesu amakii nğa makkənə oo'i, kə uu'i hə tə nyi kwa? Wata

20:31 20.31 3.15; 1 Yooh. 5.13. * **21:1** 21.1 Ma Tibeeriya, əndə'i ləmə nğa uunəvə nğa Galili.

21:3 21.3 Luka 5.5. **21:4** 21.4 20.14; Luka 24.16. **21:6** 21.6 Luka 5.5-7. **21:7** 21.7 13.23; Mat. 14.29. **21:11** 21.11 Luka 5.6. **21:13** 21.13 6.11; Mat. 14.19; 15.36. **21:14** 21.14 20.19,26.

† **21:15** 21.15-17 baɡiinaaki: 10.14-16; Slənə 20.28; 1 Piita 5.2.

əŋki ci ka ci, “Slandana, kə shii hə uushi patə, kə shii hə kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci “Nəhuu bagiinaaki. ¹⁸ Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma saa'itə hə ma'ə uundzə dagwa, kə izee hə ka tasəkanə ka palənə ka hatə cii kwa moo patə. Amma maa kə iirə hə, ka kapaanə nə hə ciinəku, əndə'i əndə a tasəka tə hə, ca kərə tə hə ka hatə pooshi maku ka moonə.”

¹⁹ Ma agi wabəətsa, agi baariinə nə Yeesu makə sətə nə Piita a əntə ka baarii də dūunuunə ŋga Əntaŋfə. Wata əŋki Yeesu ka ci, “Nə'uu tə nyi.”

Yeesu tii da hara lyawarənə

²⁰ Wata Piita zə'ugi, ca nee ka *lawara ətə palee Yeesu də uufənə, ətə sha ləguyi ama Yeesu də banə, ‘Slandana, wu sanə na vii tə hə ka ənja?’ Waatoo saa'itə ndzaa ci ataŋgalakii, təya zəmə əndzanə ŋga Slandana.

²¹ Makə nee Piita ka ci, kə ləguyi ci ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, ya əndənə naakəya?” ²² Əŋki Yeesu ka ci, “Ma ca, maɗa kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura? Ma hə, nə'uu tə nyi.” ²³ Wata wabənəkii a təkəgi ahada ənji nə'unə tə Yeesu oo'i, ma lawarətə, paa ci ka əntənə. Amma pooshi Yeesu bii oo'i, paa ci ka əntənə. Ma bii ca, “Maɗa kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura?” ²⁴ Ci nə lawarətə wabi agyanə uushi'iina, ci nyaahə əsə. Kə shii inə oo'i, ma sətə bii ci, goonja.

Uudəpaanə

²⁵ Yoo, tə'i hara uushi'inə laŋə ətə ɗaafii Yeesu. Maci kə naahəpaa ənji də rəŋwə rəŋwə patə, kə shii nyi, pooshi duuniya ka ŋgərətə laŋənə ŋga ləkaləkətiyinəkii.

Slønə ɲga masləkee ənji ɲga Slandana

¹ 'Ya'ə Tawəfilasə, ma asəkə ləkaləkataaki ɲga təkəɲwanə, kə ɲyaahə ɲyi sətə daadii Yeesu patə da sətə jigunyi ci, daga saa'itə 'watəgi ci sləna ² ha'ə mbu'ya ka saa'itə ɲgirə Əntanɲə tə ci aadəgyə. Ma taabu'u ɲgirə Əntanɲə tə ci aadəgyə, kə dīi ci wabənə ka ənjitə shi ca ta'i dāgi baawəda ɲga Malaaba Ma'yanə, kaa təya ndzaa ka masləkee ənjaakii. ³ Kə baarii ci ka tii naakii nə da i əpinə amakii ɲga baanə ənfwadə pu'unə. Kə daadīi ci uushi'inə lanə ətə ca baarii oo'i, da i əpinə nə ci. Ca wabə ka tii agyanə *ɲwanjuunə ɲga Əntanɲə. Ma ətsə patə, kə slənyi daba'ə əntənaakii da madənaakii agi maməətə ənja. ⁴ Ma ka əndə'i uusəra, ci ahadatīi, kə bii ci ka tii, "Goona dzəgi asəkə vəranə ɲga Urusaliima zəku'i, gəramə sətə bii ɲyi viinə koonə, waatow, sətə bii Daadə oo'i, ka viinə nə ci koonə. ⁵ Aci də ma'inə dīi Yoohana bapətisəma ka ənja. Amma, ma aakəɲwa gi'u, bapətisəma dīi Malaaba Ma'yanə nuuna upaa."

Ndərənə ɲga Yeesu aadəgyə

⁶ Makə libə Yeesu da masləkee ənja, kə ləgyui tii ka ci, əŋki tii: "Slan-dana, əndzə'i nə hə ka ənəpaaginə ka ənji *Isərayiila də ɲwanjuunatii kwa?" ⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Kə kəŋee Daadə ka saa'ikii da zamanakii agi baawədaakii. Ma una, pooshi unə ka shiinə taa guci daadanə uushi'iitsa. ⁸ Amma shiimə oo'i, ka viinə nə Əntanɲə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ci nuuna upaa baawəda, koonə ndzaanə ka ənji waaza wabənəaki asəkə vəranə ɲga Urusaliima da i hara hanyinə ɲga Yahudiya da i *Samariya, dəŋə ka hatə ənyagi hanyinə." *

⁹ Uudəpaanə ɲga Yeesu tə wabəətsa, təya tsaamə tə ci, Əntanɲə a ɲgərətə tə ci aadəgyə, kurabiinə a rarə'igi də ci anə ginətii. ¹⁰ Ma təya tsaamə aadəgyə, ca dzə də ndərənə. Ma nee tii, wata wiitə ənji bəra'i abitii da i mabwadafə kəjeerənə ashitii. ¹¹ Təya ba ka masləkee ənji, "Unə ənji Galili, mi dīi unə kəŋə kəŋə ka tsaamənə aadəgyə kwa? Yeesu ətsə ɲgərətə Əntanɲə tə ci aadəgyə abii unə, ha'ə nii kəya ənya makə sətə nee unə pyalə ci aadəgyə."

Tadə madəbama ɲga Yahuda

¹² Ma daba'ekii, wata masləkee ənjə a jimagerə anə giɲwə ɲga Zayitunə, təya ənya aa Urusaliima; ka danə nə dzadənəkii bahə kiloomeeta rəɲwə.

¹³ Makə mbu'i tii, təya ndərəgi aanə maduunə kuvə anə əndə'i ətə izee tii ka ndzaanə davə. Ma ənjitə dzii də nə dava, tii nə i Piita da Yoohana da Yakubu ba'a Andərawəsə, i Filibusə da Tooma, Barətalamawusə da Mata, əndə'i Yakubu uuzənə ɲga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə ɲga hanyinaakii, ba'a Yahuda, uuzənə ɲga Yakubu. ¹⁴ Mariyaama məci Yeesu i ndzəkəɲshu'inə ɲga Yeesu da i hara makinə patə, davə nə tii, təya ləbə də nə də moodəfə rəɲwə agi kədiinə aci Əntanɲə taa ɲgutə saa'i.

1:1 1.1 Luka 1.1-4. **1:2** 1.2-3 10.41; 13.31; 28.23; Luka 24.36-42,46-51; 1 Tim. 3.16. **1:4** 1.4-5 Luka 3.16; 24.49; Yooh. 14.16. **1:6** 1.6 Luka 24.21. **1:7** 1.7 Mar. 13.32. * **1:8** 1.8 Luka 24.47-48; ənji waaza wabənəaki: 1.21-22; 2.32; 3.15; 5.32; 10.39; Yooh. 15.27. **1:9** 1.9 Luka 24.51; Yooh. 6.62; 1 Piita 3.22. **1:10** 1.10 Luka 24.4. **1:11** 1.11 Luka 21.27; Səniinə 1.7. **1:12** 1.12 Luka 24.52. **1:13** 1.13 Luka 6.14-16. **1:14** 1.14 Luka 23.49.

¹⁵ Ma agi saa'ita, kə dzii ənji nə'unə də na, kə mbu'i laŋənatiı bahə gya'ə da pupusərə. Piıta a madətə ahadatıı, ca wabə ka tii, əŋki ci: ¹⁶ "Ndzəkəŋushi'inəkya, kə wabi Malaaba Ma'yanə da ma *Dawuda agyanə Yahuda ətə baarii tə Yeesu ka ənja. Ma wabənaakii, kə ndzaa tyasə, see a dā ki ka goŋga, waatoo sətə dıı tə Yahuda. ¹⁷ Aciı ma Yahuda, kə ndzaa ci ka əndə gaamə, Yeesu ta'i tə ci kaama slənə ka ha rəjwə ka əntaŋfə. ¹⁸ Amma ma ci, kə dərəgi ci ra də kwabatə upaa ci agi bwaya slənaakii. Ma daba'əkii, ca kulagi aa pa, səkəkii a tsəərəgi, aginaakii a əjagi patə. ¹⁹ Ənji Urusaliıma patə, kə fii tii haalaakii. Ci dıı kavə tii ləmə ka rəkii də uuratıı Akalədama, makə bana, 'Rə ŋga idəna'. ²⁰ Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkatə ŋga Jabuura: 'Ka ndzaanə nə yaakii uufinə zabə, ga əndə a ndzaanə davə.'

Kə nyaahə ənji əsə:

²¹ 'See a ŋgərə əndə'i əndə slənaakii.'

Makə ha'ə dıı əna, ma ənjınə nja dzəədzə deenə oogə da i Yeesu Slandanaamə taa guci patə, ²² 'watəginə ka yibə bapətisəma ŋga Yoohana ka Yeesu, ha'ə ka saa'itə ŋgirə əntaŋfə tə ci aadəgyə, ma əndə rəjwə agi ənjitsa, tyasə, ka ndzaanə nə ci ləbə deenə, ina baaba madənə ŋga Yeesu agi maməətə ənja."

²³ Makə fii ənji ha'ə, təya tadə ənji bəra'i, waatoo Yusufu ətə ci ənjə a 'wa tə ci Barəsaba taa Yusətusə, tii da Matiyasə. ²⁴ Wata təya kədii, əŋki tii, "'Ya'ə Slandana, kə shii hə sətə a ədzəmə ənji patə, baarii keenə ahada ənjınə bəra'i taa tə wu ta'i hə, ²⁵ kaa ca ŋgərə slənə ŋga əndə sləkəenə ənə kagi Yahuda, makə kə pyalə ci saakii makə sətə dəbee ka ci." ²⁶ Ma daba'əkii, təya kapaa haalakii akəŋwacii əntaŋfə kaa ca baarii ka tii taa tə wu ta'i ci. Wata ca baarii ka tii tə Matiyasə. Kə ndzaa Matiyasə ka pu'u aji bəra'inə ŋga masləkee ənja.

2

Jiganə ŋga Malaaba Ma'yanə

¹ Makə mbu'ya uusərə ŋga kumənə ŋga *Peentakoosa, kə dzatə ənji nə'unə də nə patə ka ha rəjwə. ² Pii təya fa lyaamanə ŋga uushi dadagyə makə laamənə ŋga mandalə məda. Wata laamənəkii a nagi kuvətə dzatə tii də nə davə. ³ Wata təya nee ka uushi a jiga makə gana ŋga gunə. Ca taala, ca təkəkəgi agyanə taa wu patə davə. ⁴ Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii patə, təya ndzanə wabənə də uuranyinə kama kama makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka tii waabənə. *

⁵ Ma gatə də Urusaliıma, tə'i *Yahudiinə ətə ca ŋgwalə tə əntaŋfə shiishi agyanə hanyinə ŋga duuniya patə. ⁶ Makə fii ənji wazənə, kə dzii ənji də nə laŋə. Haŋkalatıı a gwazəgi, aciı kə fii tii təya wabə də uura ŋga taa ŋgutə əndə ahadatıı. ⁷ Kə dıı ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shanə, təya ba, "Əntaa ənji Galili nə ənjitsə ca wabə pata? ⁸ Ya əna, iitə dıı mbee tii ka wabənə də uura ŋga taa ŋgutə əndə ahadaama? ⁹ Wiinə kə shaamə agyanə hanyinə ŋga Parətiya, Madiya, İlamiya, Misaputamiya, Yahudiya,

1:16 1.16 Jab. 41.10. **1:18** 1.18-19 Mat. 27.3-8. **1:20** 1.20 Jab. 69.26; 109.8. **1:21** 1.21-22 Luka 1.2; 3.21; 24.51. **1:24** 1.24 Yooh. 2.24-25. **1:26** 1.26 Waḅ. 16.33. **2:1** 2.1 Leew. 23.15-21; Dzək. 16.9-11. **2:3** 2.3-4 Luka 3.16. **2:4** 2.4 Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii: 4.31; 6.3,5; 7.55; 8.17; 10.44; 11.15,24; 13.9; 15.8; 19.2,6; makə sətə vii Ma'yanə ka tii waabənə: 4.31; 10.45-46; 19.6; 1 Koor. 12.10; 14.2-12. **2:7** 2.7 1.11.

Kapadasiya, Puntu, Asiya, ¹⁰ Firigiya, Paməfliya, Misəra, i da purəŋa Libiya ətə ŋga Sirina, i Yahudiinə da ənjitə dəməgərə əgi diina ŋga Yahudiinə, kə shi tii daga də Rooma; ¹¹ wiinə kə shi hara ənji gaamə daga də Karita da Arabiya: wanaamə patə ka fanə təya ba əgi uuranyinə gaamə tə manjwaarə slənətə slənyi Əntanfə.” ¹² Makə gwazəgi haŋkalatii patə, təya ləgwa ahadatii tuu'ina, “Mi sanə cii kəya moo baariinə kaama?” ¹³ Amma, ma hara ənja, təya gwanə ka ŋusənə, əŋki tii, “Kə sii ənjinə ənvwa.”

Waazanə ŋga Piita

¹⁴ Wata Piita a madətə da masləkee ənjitə pu'u aməntanə. Ca madəe ka uurakii, ca wabə ka tii, əŋki ci, “Unə ənji Urusaliima da hara Yahudiinə makə nyi, fatəmə ŋga'a, kaa nya ba koonə: ¹⁵ ma ənjina, masamə tii ənvwə makə sətə suuna hiima, acii ma əyərə magiramə zəku'i.

¹⁶ Amma, fatəmə kaa nya ba koonə sətə bii anabi Yawalə:

¹⁷ ‘Ma bii Əntanfə, ma əgi muudinə ŋga zamana, ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aagyanə ənji patə, manjeevənə goonə ŋguyirənə da makinə, ka dənə nə tii anabaakwaanə; ma daguyinə goonə, ka baariinə nə Əntanfə ka tii goonjgaanaakii, masariinə goonə əsə, ka səniinə nə tii.

¹⁸ Gooŋga boo, ma maviinaaki ŋguyirənə da makinə, ka kyanə nə nyi Malaaba Ma'yanaaki aanətii ka saa'ikii, ka ndzaanə nə tii ka anabiinə.

¹⁹ Ka dənə nə nyi sə ŋga hurəshishinə daga dagyə da agyanə hanyinə əsə; ka jigənə nə idənə da gunə da makiirənə mandəkii.

²⁰ Ka zhi'iginə nə uusəra ka təkunə.

Ka zhi'iginə nə ləgidə dizə makə idəna.

Ma ətsə patə, ka dənə taabu'u nə maduunə uusərə ŋga Slandanaamə a mbu'ya.

²¹ Taa wu kədii luupaanə acii Slandana, ka mbəfənə nə ci.”

²² Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, “Unə ənji Isərayiila, fatəmə wabənaaki ŋga'a. Ma Yeesu əndə Nazaratu, kə baarii Əntanfə oo'i, ci sləkee ka ci, ci nee unə slənyi Əntanfə sə ŋga hurəshishinə də baawəda laŋə daciikii ahadoonə. ²³ Aacii unə kavə Əntanfə tə ci makə sətə dīi ci aniya ŋga dənə. Kə kavuunə tə ci aacii bwaya ənji, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwə, ca əntəgi. ²⁴ Amma kə ŋgiragi Əntanfə tə ci əgi zəmənə ŋga wa, ca madəe ka ci əgi maməətə ənja, acii pooshi wə da baawəda agyanəkii bahə ca gigisləpaa tə ci. ²⁵ Aacii kə wabi Dawuda agyanəkii, oo'i:

‘Wanyinə ka neenə ka Slandanə akəŋwaciiki taa guci patə, əgi tsakənə nə ci tə nyi aacii ga nya gugu'i.

²⁶ Ci nə ədzəməki ka də moodasəka əsə, əgi wabənə nə nyi ŋga moodasəka.

Taa ŋgahi ka əntənə nə nyi, əgi kanə nə nyi na,

²⁷ acii kə shii nyi: 'ya'ə Əntanfwaakya, paa hə ka vugədəgi əpinaaki aagi ənjagu'u,

paa hə ka bwasee ka shishinə ŋga əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.

2:12 2.12 1 Koor. 14.23. **2:17** 2.17-21 Yaw. 3.1-5. **2:21** 2.21 22.16; Rooma 10.13. **2:22** 2.22 Luka 24.19; Yooh. 3.2; Sløne 2.43; 4.30; 5.12-16; 6.8; 14.3; 15.12; 19.11-12; Rooma 15.19; İbər. 2.4. **2:23** 2.23 3.15; 4.28; 7.52; Luka 23.33; 1 Tees. 2.15. **2:24** 2.24 3.15; Luka 24.5. **2:25** 2.25-28 Jab. 16.8-11. **2:27** 2.27 13.35.

28 Kə baarii hə ka nyi rəgwanyinə ŋga upaa də əpinə.

Ka d'anə nə nyi moodfasəkə laŋə, acii agi ndzaanə nə hə da nyi.' "

29 Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, "Ya'ə ndzəkəŋushi'inəkya, takumə kaa nya bagi koonə furəŋə. Ma dzədzəshi'inaamə Dawuda, kə əŋki ci, kə ŋgədəgi əŋji tə ci, kədəhə daamə nə nə ŋga gu'waakii ka ha'ə dəŋə ənshinə. 30 Amma, ma ci ma'ə da i əpinə, anabi ŋji ci, kə shii ci kə jii' ɔntaŋfə ka ci oo'i, kadə nə əndə rəŋwə agi jijinaakii a ŋgərə dəgələ ŋwanuunaakii. 31 Agyanə maɔənə ŋga *Aləmasiihu agi maməətə əŋja wabi Dawuda ha'ə. Aciikii bii ci, pooshi ɔntaŋfə ka bwaseenə ka ci a gu'u. Taa shishinəkii əsə, pooshi ka bəslənə. 32 Ma Yeesutsa, kə maɔe ɔntaŋfə ka ci agi maməətə əŋja. Inə ənə ganə patə, seədawanyinə niinə. 33 Kə dūunəətə ɔntaŋfə tə ci, ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii. ɔntaŋfə Dii a vii ka ci Malaaba Ma'yanə, makə sətə shi ca bii daga ŋukə. Yeesu a pukyağərə keənə əsə, ci ətəə cuuna nee, una fa əsə. † 34 Aci ɔntaa Dawuda ŋgirə aadəgyə, amma ci maa, kə bii ci oo'i, 'Əŋki ɔntaŋfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

35 Ka kavənə nə nyi tə əŋji daawaanaaku aatsaa səɔəku.'

36 Aci ha'ə, wa əŋji Isərayilla patə a shii tantanyinə, ma Yeesu ətə gwa'avuunə tə ci aashi ənfwa, tə ci kavə ɔntaŋfə ka ndzaanə ka Slandanə da Aləmasiihu."

37 Makə fii əŋji ha'ə, kə tabətə moodəfətii, təya ləgwa a ma Piita da a ma hara masləkee əŋji, əŋki tii, "Ndzəkəŋushi'ina, iifə d'aniina?"

38 Əŋki Piita ka tii, "Baamə ka ɔntaŋfə, bwaseemə ka 'waslyakəənə goonə, taa wu ahadoonə, ca luu yibə bapətisəma agi ləmə ŋga Yeesu Aləmasiihu, kaa ɔntaŋfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə, ca vii koonə Malaaba Ma'yanəakii. 39 Aci koonə d'ii ɔntaŋfə aləkawalə ŋga vii Malaaba Ma'yanə da ka manjeevənə goonə da patənə ŋga əŋjitə dzadə, taa moonə 'wii ci patə aabiikii."

40 Kə wabi Piita ka tii laŋə, ca ka ka tii hiima, əŋki ci, "Təkeemə ka noonə na da bwaya əŋji ŋga zamanana koonə luupaa də noonə na, acii bwaya ŋgəra'utə nə təya sa."

41 Laŋənatii, kə liwə tii wabənaakii, əŋjə a yibə ka tii bapətisəma. Kə mbu'i bahə dəbu'u makkə nə əŋjitə vii goonga uusəəkii. 42 Kə d'ii tii gazhi'waanə ŋga fa sətə ŋji masləkee əŋjə a dzəgunə ka tii, təya ndzaanə də ədzəmə rəŋwə, təya zəmə ka hakii, təya d'a də'wa ka ɔntaŋfə əsə.

Ndzaanə ŋga əŋji nə'unə

43 Kə d'ii ɔntaŋfə sə ŋga hurəshishinə ŋgaanğa'ə d'acii masləkee əŋja, ka ha'ə kə əsəgi ŋgwalənə tə əŋji patə. 44 Əŋji nə'unə patə, kə ndzaa tii rəŋwə, təya viishi patənə ŋga sətə ətee əndə'i əndə ahadatii, 45 təya d'ərəmagi də uushi'inatii, təya vii kwabakii ka taa wu ətə ətee ahadatii.

46 Pukyanə ŋga ha patə, agi dzatənə nə tii də nə asəkə *yi ŋga ɔntaŋfə də moodəfə rəŋwə, təya zəəməshi asəkə yinyinatii də moodfasəkə da

2:29 2.29 1 Meem. 2.10; Slønø 13.36. 2:30 2.30 2 Sam. 7.12-13,16. 2:31 2.31 Jab. 16.10. 2:32 2.32 1.8. † 2:33 2.33 ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii: 2.34; 3.13; 5.30-34; 7.55-56; Mar. 16.19; Luka 20.42; 22.69; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwai. 3.1; Ibər. 8.1; 1 Piita 3.22; ca pukyağərə keənə Ma'yanə: 1.4; Yooh. 14.16-17; 15.26. 2:34 2.34-35 Jab. 110.1; Luka 20.42-43; Ibər. 1.13. 2:36 2.36 3.15. 2:37 2.37 16.30; Luka 3.10,12,14. 2:38 2.38 3.19; Luka 3.3. 2:39 2.39 Isaa. 57.18-19; Af. 2.17. 2:41 2.41 2.47; 4.4; 5.14; 6.1,7; 8.4; 11.21,24; 12.24; 13.49; 16.5; 19.20; 21.20; 2 Tees. 3.1. 2:44 2.44-45 4.32-35.

mabane ma'yanē. ⁴⁷ Təya dala də Əntanfə, təya upaa dəlanə əsə acii ənji patə. Ma Slandana, uuserə patə nə ci ka tsakəvənə aashitii tē ənjitə upaa luupaanə.

3

Mbədəpaanə də mahurəməsə ənda

¹ Ma ka əndə'i uuserə, i Piita da Yoohana a dzə aasəkə yi nga Əntanfə ətsə tibisə makkə nga kədəwanə, waatoo saa'i nga da də'wa.

² Tə'i əndə'i əndə gatə a uura mayi nga Əntanfə. Ma uura mayitsa, 'Dagwakii' ci ənjə a 'wa. Mahurəməsəkii daga poonə tē ci nə əndəkii. Pukyanə nga uuserə patə nə ənjaakii ka kiranə tē ci aa dəvə, təya kapaa tē ci, kaa ca kədii sataka acii ənji dzənə aasəkə yi nga Əntanfə. ³ Makə nee ci ka i Piita da Yoohana təya dəmə aasəkə yi nga Əntanfə, ca kədii sataka aciitii. ⁴ Wata i Piita da Yoohana a tsaamə tē ci, əŋki Piita ka ci, "Tsaamuu tiinə." ⁵ Ca tsaamə tē tii də nga'ə. Ma nə ci ka nəhənə, ka upaanə nə ci uushi aciitii. ⁶ Wata Piita a ba ka ci, "Paa nyi da kwaba shanə, amma, ma səndə upaa nyi, ka viinə nə nyi ka hə. Də baawəda nga Yeesu *Aləmasiihu, əndə Nazaratu, madətə, wiiwu." ⁷ Wata Piita a kəsətə ciinəkii da ciizəma, ca madəe ka ci. Pii kə upaa səfəkii da idəkii ngeerənə. ⁸ Həryatə əndətə a madətə, ca kəŋaanə, ca 'watəgi wiinə. Wata ca dəməgərə atsatii. Ca wii, ca dzə də ləədfənə, ca dzə də dəlanə də Əntanfə.

⁹ Patənə nga ənjitə nji davə, kə nee tii ka ci, ca wii, ca dala də Əntanfə.

¹⁰ Kə shii tii oo'i, mahurəməsə əndətə izēe ka kədii sataka a uura mayi 'Dagwakii'. Acii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə nə sətə dīi tē ci.

Waazanə nga Piita atsaə malaba nga Sulayimaanu

¹¹ Makə mabwaseemə əndətə ka i Piita da Yoohana, tii atsaə malabatə ci ənjə a 'wa malaba nga Sulayimaanu, ənji patə a kwəsə pii pii aabiitii, acii kə kəŋee ka tii ka shanə nə sətə dīi.

¹² Makə nee Piita ka tii, ca ba, "Unə ənji Isərayiila, acii mi sanə nuunə ka neenə ka hurəshishinə nga əndətsa? Acii mi cuuna tsaamə tiina? Ma nuunə ka nəhənə, agi baawəda geenə taa camənə geenə cii kəya wii kwa?"

¹³ Əntaa ha'ə. Ma Əntanfə nga i Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu da hara dzədzəshi'inaamə patə, ci vii dūunuunə ka Yeesu lawaraakii. Ma una, kə vii unə tē ci aacii gayinə. Makə mwayi Pilaatu kapaanə tē ci, kə kaaree unə. ¹⁴ Də ha'ə kaaree unə ka Malaaba Əndətə, əndə goonğa, una kədii ka ənjə a kagi koonə tē mabələ ənja. ¹⁵ Də dənə ha'ə kavuunə tē Əndə vii əpinə ka bələginə. Amma kə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja. Ma inə əsə, seedawanyinə niinə nga madənaakii. ¹⁶ Ma əndənə cuuna nee, kə shii unə tē ci. Də baawəda nga Yeesu upaa ci ngeerənə, acii kə vii inə goonğa ka ci. Ha'ə nə ci əsə, putə nga vii goonğa geenə ka Yeesu upaa ci jamənə nga shishinəkii akəŋwacii unə patə.

¹⁷ "Ma ənə ha'ə dīi ndzəkəŋushi'ina, kə shii nyi oo'i, ma unə da i gayinə goonə, dagi ghatə shiinə goonə dīi unə ha'ə də Yeesu. ¹⁸ Amma də ha'ə dīi ka goonğa nə sətə bii Əntanfə da ma anabiinaakii oo'i, ka cibənə nə Matadəkəyaakii.

2:46 2.46 Luka 24.53. **2:47** 2.47 2.41. **3:1** 3.1 10.3,9,30. **3:2** 3.2 14.8. **3:8** 3.8 14.10; Yooh. 5.14. **3:11** 3.11 5.12; Yooh. 10.23. **3:13** 3.13 2.33; 7.32; Shig. 3.6,15; Luka 23.13-23. **3:15** 3.15 2.23-24; 4.10; 5.30-31; 10.39-40; 13.30; 17.31; Iber. 2.10. **3:16** 3.16 Mat. 9.22. **3:17** 3.17 Luka 23.34; 1 Tim. 1.13. **3:18** 3.18 5.42; Luka 24.27,44-46.

19 “Acii ha’ə baamə ka Əntarjə, zhi’wagimə aabiikii, kaa ca tifyagi koonə ‘waslyakəənə goonə. 20 Madə kə dīi unə ha’ə, ka viinə nə Slandanə koonə shiwunə aasəkə moodəfuunə, ka kyanə nə ci koonə də Matadəkəyaakii Yeesu. Ci ta’i koonə tə ci. 21 Ma Yeesu, kə dīi tyasə, see a ndzaa ci dagyə zəku’i, taabu’u nə Əntarjə a daada uushi’iitə baabii ci da ma malaaba anabiinaakii daga njukə. 22 Muusa maa, kə bii ci oo’i, ‘Ka tadənə nə Əntarjə koonə *anabi makə naaki agi ndzəkənjushi’inuunə. See a foonə sətə nii kəya ba koonə patə. 23 Taa wu patə na kaaree ka fanə tə anabita, paa tii ka ndzaanə agi ənji nja Əntarjə, ka zamaginə nə ənji də tii.’ 24 Ha’ə əsə wabi hara anabinyinə patə, ‘watəginə ka Samuyila da hara anabinyinə ətə shi daba’əkii. Kə wabi tii agyanə uushi’inə ətə ca daada əndzə’i. 25 Ndzəkənjushi’ina, koonə wabi Əntarjə da ma anabinyiita. Ha’ə əsə koonə da dzədzəshi’inuunə dīi ci aləkawala, waatoo ətə bii ci ka Ibərahiima, ‘Ka d’aanənə nə nyi barəkaanaaki aagyanə slikəronyina nja duuniya patə, putə nja jijinyinaaku.’ 26 Ha’ə kə tadəgi Əntarjə lawaraakii, ca sləkəe ka ci aahadoonə zəku’i koonə upaa barəkaanə daciikii, una bwasee ka bwaya bwayaanə goonə.”

4

Kərənə tə i Piita da Yoohana aakənjwacii gayinə

1 Ma i Piita da Yoohana a wabə ka ənja, wata limanyinə da njwanjwə nja soojiinə ətə ca nəhə yi nja Əntarjə, da *Sadukiinə a shi aabiitii * 2 də mabəzə səka. Ma bəzəe ka səkətii, acii kə jignuyi i Piita da Yoohana ka ənja, kə bii tii ka ənji oo’i, kə ma’i Yeesu agi maməətə ənja, acii kə ma maməətə ənji patə, kadə nə təya madətə da i əpinə. † 3 Wata təya kəsə tə i Piita, təya pa’əgi tə tii aasəkə kuvə furəshina see pukənə nja ha, acii kə uugi uusərə dzənə ka d’a gənjwanə. 4 Amma, ma agi ənjitə fii wabənə nja masləkəe ənja, bəzəkii nə ənjitə vii goonja. Kə mbu’i lanjənatii bahə dəbu’u tufə.

5 Pukənə nja ha, wata gayinə da masariinə da maliminə a ləbə də Urusaliima patə. 6 Təya dza də nə da gawə nja limanyinə ətə dīi ləməkii *Anasə tii da i Kayafasə i Yoohana i Aləkəsandəra, da i hara slikərənə patə nja maduunə *limanə. 7 Təya sləkəe ka ənji kaa təya kira tə i Piita da Yoohana, təya kənjee ka tii akənjwacii, təya ləgwa ka tii, ənji tii, “Da sanjə upaa unə baawəfatsa? Wu vii koonə rəgwa nja mbədfəpaanə də mahurəməsə əndətsa?”

8 Wata kə cakə Malaaba Ma’yanə natənə ədzəmə nja Piita. Ca ba ka tii, ənji ci, “Unə gayinə da masariinə, 9 madə putə nja nja’aanə dīi inə ka mahurəməsə əndətə dīi inə mawulakii akənjwacii unə ənshinə, una ləgwa keənə taa iitə mbə’i ci, 10 yoo, see a shii unə da i ənji Isərayiila patə oo’i, də ləmə nja Yeesu Aləmasiihu əndə Nazaratu nə əndətə kənjə akənjwacii unə ndanjə ndanjə. Ma unə, kə gwa’avuunə tə Yeesu aashi ənfwa, amma kə madfə Əntarjə ka ci. 11 Kə wabi malaaba ləkələkətə agyanəkii oo’i, ‘Ci nə faaratə kaaree unə, ənji ghənəna,

3:19 3.19 2.38. 3:22 3.22-23 Dzək. 18.15,19; Sløne 7.37. 3:24 3.24 3.18. 3:25 3.25 ‘Wat. 12.3; Gal. 3.8,16. 3:26 3.26 13.46; 18.6; Rooma 1.16. * 4:1 4.1-2 Sadukiinə: 5.17; 23.8; Luka 20.27. 4:1 4.1 Luka 22.4,52. † 4:2 4.2 madənə agi maməətə ənja: 2.24; 4.33; 17.18; 26.23. 4:3 4.3 5.18. 4:4 4.4 2.41. 4:7 4.7 Luka 20.2. 4:8 4.8 2.4. 4:10 4.10 3.6; 3.15. 4:11 4.11 Jab. 118.22; Luka 20.17; 1 Piita 2.4-7.

amma ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.’

¹² Daciikii rəjwə dyanə upaanə ənji mbəfdənə, acii pooshi əndə'i əndə agi duuniya shanə ətə vii Əntanfə ka ci baawəda bahə kaama upaa mbəfdənə daciikii.”

¹³ Kə nee *mətərəkine nga Yahudiinə oo'i, ma i Piita da Yoohana, masoodəfənyinə nə tii. Ma nee tii əsa, tyalakanyinə nə tii, əntaa majanğa ənji əsə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Wata təya puləgi oo'i, tii da Yeesu nja ndzaanə. ¹⁴ Amma, makə nee tii ka əndətə mbəfdəpaagi i Piita da Yoohana kəjə abiti ndanə ndanə, kə ətee tii ka rəgwa nga dā mabizhinə. ¹⁵ Aciikii təya səbagi tə i Piita da Yoohana agyə, təya dā mətərəkine. ¹⁶ Əŋki tii, “Iitə dānaamə də ənjitsa? Acii goonğa, ma ahada ənji Urusaliima patə, pooshi əndə mashiimə kə dīi tii sə nga hurəshishiinə ka shanə. Pooshi amə ka mbee ka dā mabizhinə əsə. ¹⁷ Amma, acii ga wabənəkii a tsakə waazanə ka hara ənja, see a baamə ka tii oo'i, ga təya ənə ka wabənə ka taa wu də ləmə nga Yeesu ma'ə.”

¹⁸ Wata təya ənə ka 'watənə tə masləkee ənja. Makə dəməgərə tii, təya ba ka tii, əŋki tii, “Goona ənə ka wabənə taa dzəgunənə ka ənji də ləmə nga Yeesu ma'ə daga ənshinə!” ¹⁹ Amma əŋki Piita da Yoohana ka tii, “Unə də noonə na, lagimə wabətsa, mada nğa'ə akəŋwacii Əntanfə keena fa noonə, ina bwasee ka fa naakii. ²⁰ Acii ma inə kamə, pooshi inə ka mbee ka ndzaanə zərakə yadə ba ka ənji sətə nee inə da sətə fii inə.”

²¹ Wata mətərəkine a tsakə ka tii bariya də banə, ga təya ənə ka dānə ha'ə ma'ə. Təya kapaa tə tii, pooshi tii upaa rəgwa nga cibeənə ka tii, acii talakiinə patə, agi dūunətənə nə tii tə Əntanfə putə nga sətə slənyi tii. ²² Ma əndətə mbəfdəpaagi tii də sə nga hurəshishinə, kə palee ci ka fəzə ənfwadə pu'unə.

Da də'wa nga ənji nə'unə kaa təya mbee ka waaza

wabənə nga Əntanfə yadə nğwalənə

²³ Makə kapaa ənji tə i Piita da Yoohana, təya ənə sətii aahada hara ənji nə'unatī. Təya ba ka tii sətə bii madiigərə limanyinə da masarinə ka tii.

²⁴ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kədii acii Əntanfə də ədzəmə rəjwə, əŋki tii, “Ya'ə Slandana, hə tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəvə da sətə asəkətii patə. ²⁵ Kə wabi hə da ma dəsəniinə Dawuda lawaraaku. Kə wabi ci də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, ca ba:

'Acii mi ci hara slikerənə a bəzə səka?

Acii mi sanə ci ənjə a hiima uushi'iitə zaba?

²⁶ Kə aanyi meeminə nga *duuniya.

Gayinə əsə, kə gunutə tii də nə kaa təya pa da Əntanfə Slandanə da Matadəkəyaakii.⁷

²⁷ Ha'ə makə ətsə dīi *Hirudusə da Puntiyu *Pilaatu, kə ləbə tii də nə ka hakii asəkə vəraanə da hara slikerənə da ənji *Isərayiila agyanə malaaba lawaraaku Yeesu matadəkəyaaku. † ²⁸ Ma sətə dīi tii patə, kə dīi tii makə sətə mwayi hə agi baawədaaku daga nğkə. ²⁹ Ma əndzə'i, 'ya'ə Slandana, fatə bwaya uushi'iitə ci təya baaba agyaniinə. Vii ka lyawarənaaku nğeerənə nga waaza wabənəaku yadə nğwalənə taa gi'u. ³⁰ Tsakuu tiinə, baarii baawədaaku, ina mbəfdəpaa də ənji bwanea, ina dā uushi'inə nga hurəshishinə agi ləmə nga malaaba lawaraaku Yeesu.”

4:12 4.12 Mat. 1.21; 1 Koor. 3.11. **4:15** 4.15 5.34-35. **4:16** 4.16 Yooh. 11.47. **4:17** 4.17-19 5.28-29.40. **4:24** 4.24 Shig. 20.11; Jab. 146.6. **4:25** 4.25-26 Jab. 2.1-2. † **4:27** 4.27 Hirudusə: Luka 23.7-11; Pilaatu: Luka 23.1. **4:28** 4.28 2.23. **4:29** 4.29 Af. 6.19. **4:30** 4.30 2.22.

³¹ Makə uudəpaa tii dā də'wa, hatə dīi tii davə patə, gan̄gəzənə. Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə naanatənə tə tii patə. Təya ndzan̄ə waaza wabənə n̄ga Əntan̄fə yadə n̄gwələnə.

Sətə ndzaanə n̄ga əndə nə'unə, n̄ga ənji nə'unə patə

³² Ənjitə vii goon̄ga patə, kə ndzaa tii də moodəfə rəjwə, han̄kalatii rəjwə əsə. Pooshi əndə banə oo'i, ma sətə dīi ka naakii, kə ndzaa ka naakii daanəkii. Amma, maləbəkii nə tii patə anə uushi'inatii. ³³ Də baawəda lan̄ə baabii masləkee ənji tə madənə n̄ga Yeesu Slandana agi maməətə ənji makə sətə nee tii. Kə dīi Əntan̄fə barəkaanə aagyanətii patə ka shan̄ə shan̄ə. ³⁴ Pooshi maagha agitii əsə. Acii patənə n̄ga ənjitə da ratii taa yatii, kə dərəmagi tii, təya kira kwabakii, ³⁵ təya kapaa akənjwacii masləkee ənja, masləkee ənjə a təkə ka taa n̄gutə əndətə ətee ahada ənji nə'unə.

³⁶ Ha'ə tə'i əndə'i əndətə dīi ləməkii Yusufu agi slikerənə n̄ga *Leewi. Masləkee ənjə a dəkə ka ci ləmə Barənaba, makə bana, 'Mavii n̄geerənə ka ənja'. Poonə tə ci, anə hanyinə n̄ga Kipərusə. ³⁷ Tə'i raakii, ca dərəmagi, ca kira kwabakii, ca kapaa akənjwacii masləkee ənja.

5

Ananiya da Safira

¹ Amma tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya tii da minakii Safira. Ca dərəmagi də əndə'i ratii. ² Də shiinə n̄ga minakii ca umbee ka hara kwabakii, ca kərə harakii, ca kapaa akənjwacii masləkee ənja, ca dātə makə patə vii ci. ³ Wata ən̄ki Piita ka ci, "Ya hə Ananiya, mi san̄ə kapaa hə rəgwa ka *Seetanə a dəmagerə aa moodəfəkwa? Wiinə kə jirakə hə ka Malaaba Ma'yanə, ha umbee ka hara kwaba n̄ga rə goonə. ⁴ Daga hə ma'ə madərəmagimə, naaku nə rəkii. Makə dərəmagi hə əsə, əntaa naaku nə kwabakii kwa? Iitiitə 'watəgi hə kaala hiima n̄ga dā bwaya slənətsa? Əntaa ka ənji jirakə hə, amma ka Əntan̄fə." ⁵ Makə fii Ananiya wabəətsa, wata ca kulagi, ca əntəgi. Ədzəmə n̄ga ənji fanə patə, kə lagi. ⁶ Wata daguyinə a shi, təya hadətə tə ci, təya n̄giragi tə ci agyə, təya n̄gədəgi.

⁷ Ma daba'ə bahə tibisə makkə, minakii a shi, ki mashiiimə sətə dīi tə n̄gurii. ⁸ Ən̄ki Piita ka ki, "Bawə ka nyi, ha'ə makə ətə nə kwaba n̄ga rətə goonə dərəmagiyunə kwa?" Kya ba, "Awa, ha'ə dərəmagiinə." ⁹ Wata ən̄ki Piita ka ki, "Mi san̄ə gujunuunə də ma ka təbə Ma'yanə n̄ga Slandana? Fawə ənyanə n̄ga daguyiitə n̄gə'i tə n̄gurəku. Watiitə kə mbu'ya a makuvə. Ka n̄gərəginə nə tii tə hə agyə naaku əsə." ¹⁰ Wata kya kulagi atsaə səfəkii, gudərəslə kya əntəgi. Daguyiitə a gimagerə, təya lapaa tə ki mantəkii. Wata təya n̄gərəgi tə ki agyə, təya dzə ka n̄gədəginə tə ki atan̄gala n̄gurii. ¹¹ Wata ədzəmə n̄ga ənji nə'unə patə a lagi da ənjitə fii sətə d'aadii patə.

Slønə n̄ga hurəshishiitə dīi masləkee ənja

¹² Ma masləkee ənja, kə slənyi tii sə n̄ga hurəshishinə lan̄ə ahada ənja. Patənə n̄ga ənjitə vii goon̄ga əsə, agi dzatənə nə tii də nə də ədzəmə rəjwə atsaə malabətə ci ənjə a 'wa Malaaba n̄ga Sulayimaanu. ¹³ Ma hara ənjitə pooshi vii goon̄ga, kə n̄gwali tii ka gujūtə də nə da tii, amma

agi dələnə nə tii də tii. ¹⁴ Ma ənjitə vii goonja ka Slandana, nguyirənə da makinə, tsakənə da tsakənə nə laŋənati, təya ləbə də nə da hara ənji nə'unə. ¹⁵ Putə nja ətə ha'ə, kə kyaara ənji ənji bwanea aa rəgwa da i ədəratii da ədzatii, təya banee ka tii; acii maa kə mbu'ya Piita, taa iitiitə mbu'u ka paləginə nə mənđzaanju'inaakii agyanə hara ənji bwaneatii. ¹⁶ Kə shiishi hara ənji bəzəkii əsə daga ka giwanyitə gunjutə də Urusaliima patə, təya kira ənji bwaneatii da ənji ginaajinyinə. Patə, kə mbə'i tii əsə.

Cibənə nja masləkee ənja

¹⁷ Ma gawə nja limanyinə da patənə nja ənjitə ci təya ndzaanə, waatoo kurəgə nja *Sadukiinə, kə shirəhə tii ka masləkee ənji ka shanə. ¹⁸ Təya kəsə tii, təya kərə tə tii aa furəshina, təya pa'əgi tə tii. ¹⁹ Amma, ma davəfə, wata malaa'ika nja Əntanjə a shi, ca wunəgi makuvənyinə nja furəshina, ca əjagi tə masləkee ənji, ca ba ka tii: ²⁰ "Dzəmə aasəkə *yi nja Əntanjə, una wabə ka ənji agyanə kura əpinə." ²¹ Makə fii masləkee ənji ha'ə, təya palə tsəfakə, təya dəməgərə aasəkə yi nja Əntanjə, təya dzəgunə ka ənja.

Pukənə nja ha, gawə nja limanyinə a shigi da ənjaakii, ca fə'ya mətərəkinaakii da matakənjwanyinə nja *Isərayiila patə. Təya sləkee ka soojiinə aa furəshina ka fə'yanə tə masləkee ənja. ²² Mbu'unə nə soojiinə aa furəshina, malamə tii tə masləkee ənja. Wata təya ənya ka ba nə kə mətərəkənə, ²³ əjki tii, "Kə lapaa inə makuvənyinə mapə'əkii dənə dənə, ənji nəhənə əsə, patə nə tii davə. Amma, ma wunəginiinə makuva, pooshi inə lii tə tii davə." ²⁴ Makə fii njanjwə nja soojiinə da madiigərə limanyinə, kə dzəgəpaa tə tii ka shanə nə sətə dīi tə masləkee ənja. Mashiiimə tii taa mi na uudə ba'a. ²⁵ Wata əndə'i əndə a shi aabiitii, ca ba ka tii, əjki ci, "Ma ənjitə pa'əgyuunə nja mbədə əsəkə furəshina, watiitə əsəkə yi nja Əntanjə ka dzəgunənə ka ənja." ²⁶ Wata njanjwə nja soojiinə da ənjaakii a palə ka 'wanə tə tii, amma əntaa də njeerənə, acii kə njanjwə soojiinə ga ənjə a kaalatə tə tii də faariinə.

²⁷ Makə kira tii tə masləkee ənja, təya kənje ka tii akənjwacii mətərəkənə. Gawə nja limanyinə a ba ka tii, ²⁸ "Kə shiina bii koonə də njeerənə, goona dzəgunə də ləmə nja əndətsə ma'ə, amma wiinə kə gunjutəgyuunə də Urusaliima də dzəgunətsə goonə. Ha'ə maa, nja'ə koonə nə ləbeenə keenə da idənaakii." ²⁹ Wata əjki Piita da hara masləkee ənji ka tii, "Tyasə ka Əntanjə gərə'uniinə palee ka ənda. ³⁰ Ma unə, unə bələgi tə Yeesu də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. Amma kə madəe Əntanjə nja dzədzəshi'inaamə ka ci agi maməətə ənja. ³¹ Ka ci vii Əntanjə məghərəvənə əsə, ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii, kaa ca ndzaa ka gawə da maluwa, ca baarii ka ənji Isərayiila rəgwa nja baanə ka ci, təya upaa tifyaginə nja 'waslyakəənati. ³² Ma inə, seedawanyinə niinə nja uushi'iitsa, ha'ə maa nə Malaaba Ma'yanə ətə vii Əntanjə ka ənjitə ca muu aaya ka ci."

³³ Makə fii mətərəkənə ha'ə, səkətii a bəzəgi. Ha'ə kə mwayi tii bələnə tə tii. ³⁴ Amma tə'i əndə'i əndə Farisa ahadatii ətə dīi ləməkii Gamaliyalə. Ma ca, mashii *bariya nə ci. Gawə nə ci əsə akənjwacii ənji patə. Ca madətə, ca ba ka soojiinə wa təya fədəgi tə masləkee ənji

agyə zəku'i. * ³⁵ Makə dəməgi tii, ca wabə ka mətərəkinə, əŋki ci, "'Ya'ə ndzəkəŋuŋuŋi'inə, əŋji Isərayiila, hiimatəmə ŋga'ə sətə cuuna moo d'anə də ənjitsa. ³⁶ Ma wanyiinə dzəgi aa ba'a, kə shigi Tawəda da ba'akii bahə gya'ə ənfwadə ətə ca nə'u tə ci. Kə zhi'wee ci ka naakii nə ka uushi. Amma kə bələgi ənji tə ci. Ənji nə'unə tə ci patə əsə, kə yiigədəgi tii. Sətə mwayi tii d'anə patə, kə ndzaanə ka uushi ŋga zabə. ³⁷ Ma daba'əkii, saa'i ŋga baana ənja, kə shigi Yahuda əndə Galili. Kə 'wii ci ənji ka nə'unə tə ci, amma kə bələgi ənji tə ci əsə. Ənjaakii patə əsə, kə yiigədəgi tii. ³⁸ Aci ha'ə, shigimə agi wabənə ŋga ənjitə ca nə'u tə Yeesu, una bwasee ka tii. Aci mada əndə ca ba ka tii d'a tsarə slənətsa, kadə na dzəgi. ³⁹ Amma, mada Əntanfə ca ba ka tii d'a tsarə slənətsa, pooshi unə ka mbee ka uulaginə tə tii. Nəhəmə acii goona d'ii panə da Əntanfə."

Wata mətərəkinə a luu wabənə ŋga Gamaliyalə. ⁴⁰ Təya 'wagərə tə masləkee ənja, təya ba ka soojiinə, wa təya fəslə tə tii, təya ba ka tii, "Goona ənə ka wabənə ka ənji də ləmə ŋga əndətsə ma'ə!" Ma daba'əkii, wata təya kapaa tə tii.

⁴¹ Masləkee ənjə a gimagi satii ahada mətərəkinə, təya palə də moodasəkə ka shanə, acii kə mbu'utə Əntanfə də tii kaa təya sa ŋgəra'wə da ciba ka putə ŋga ləmə ŋga Yeesu. ⁴² Pukyanə ŋga uusərə patə, taa asəkə *yi ŋga Əntanfə, taa asəkə yinyinə, mabwaseemə tii ka dzəgunənə da waazanə ka ənji oo'i, Yeesu nə *Matadəkii ŋga Əntanfə. †

6

Tadənə tə ənji mədəfə

¹ Ma ka saa'ita, makə ci laŋənə ŋga ənji nə'unə tə Yeesu a dzə də tsakənə, kə ŋgiirə hara Yahudiinə ənji nə'unə ma, waatoo Yahudiitə ca wabə uura Gərikə, oo'i, kə bwasee Yahudiinə ənji nə'unə ətə ca wabə uura Yahuda ka mooryafinə ətə ca wabə uura Gərikə, pooshi tii agi upaa sətə ci ənjə a təkə taa ŋgutə uusəra. ² Wata masləkee ənji pu'u aji bəra'i a dzatə də ənji nə'unə patə, təya ba ka tii, "Madəbeemə ina bwasee ka waaza wabənə ŋga Əntanfə, ina dzəgərə aagi təkə zəma. ³ Aci ha'ə, ndzəkəŋuŋuŋi'inə, tagimə ənji mədəfə ahadoonə ətə ci ənjə a dala də tii, ətə da Malaaba Ma'yanə a moodəfətii da hiima əsə. Tə tii kavənə ənji aanə slənətsa. ⁴ Ma inə neenə, ina d'a gazhi'waanə ŋga d'a də'wa da waaza wabənə ŋga Əntanfə."

⁵ Ma sətə bii masləkee ənja, kə kadeesəkə ka ənji nə'unə patə. Wata təya tadə tə Sətəfanu, acii ma ca, əndə vii goonŋa nə ci ka shanə, manakii də Malaaba Ma'yanə əsə. Təya tadə əsə tə Filibuse da Pərakwara da Nikanoorə da Timoonə da Pəramina da Nikoolawusə əndə Antakiya, əndətə shi a dəməgərə aagi diina ŋga Yahudiinə. ⁶ Təya kira tə tii aakəŋwacii masləkee ənji. Masləkee ənjə a d'aanə ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii.

⁷ Yoo, kə gi wabənə ŋga Əntanfə aakəŋwa aakəŋwa. Agi tsakənə nə laŋənə ŋga ənji nə'unə də Urusaliima, bəzəkii agi limanyinə əsə vii goonŋa ka Yeesu.

Kəsənə tə Sətəfanu

* **5:34** 5.34 Gamaliyalə: 22.3. **5:36** 5.36 21.38. **5:37** 5.37 Luka 2.2; 13.1-2. **5:40** 5.40 4.18; 5.28. **5:41** 5.41 Luka 6.22-23; 1 Piita 4.13. † **5:42** 5.42 Yeesu nə Matadəkii: 9.22; 17.3; 18.5,28; Luka 24.25-27. **6:1** 6.1 2.45; 4.35. **6:3** 6.3 1 Tim. 3.7-13. **6:6** 6.6 13.2-3; 14.23; 1 Tim. 4.14; 2 Tim. 1.6. **6:7** 6.7 2.41.

⁸ Ma Sətəfanu, kə dʒi ɔntanʃə ka ci pwapoonə, ca vii ka ci baawəfa laɲə, kaa ca ɗa sə ŋga hurəshishinə ka shaɲə ahada əɲja. ⁹ Amma tə'i hara Yahudiinə ətə izee ka dza də nə asəkə kuvə də'wa ətə ci əɲjə a 'wa "Kuvə ŋga Dimwaniinə". Kə shi tii daga də Sirina da i Aləkəsandəriya. Tə'i harii Yahudiinə əsə ətə shi daga də Silikiya da Asiya. Kə dʒi tii mabizhinə da Sətəfanu. ¹⁰ Amma kə təkuree tii ka uurənə tə ci, acii kə wabi ci də hiimatə vii Malaaba Ma'yanə ka ci. ¹¹ Wata təya ŋgaŋgagi əɲji də kwaba, əɲjitə a ba oo'i, "Kə fii inə ca dzaana tə Muusa, ca bərapaa tə ɔntanʃə əsə." ¹² Də ha'ə madɛe tii ka ədzəmə ŋga matakəɲwaniinə da maliminə da hara əɲji patə. Təya əbuunə aanə Sətəfanu, təya kəsə tə ci, təya kərə aakəɲwacii *mətərəkinə. ¹³ Wata təya kira əɲji vii seedanə ŋga jirakənə, əɲjitə a ba, "Ma əndətsa, paa ci ka təkənə da wabə bwaya uushi'inə aashi malaaba *yi ŋga ɔntanʃə da i bariya ŋga Muusa. ¹⁴ Acii kə fii inə kə bii ci oo'i, ma Yeesu əndə Nazaratuta, ka uulaginə nə ci maduunə kuvətəŋ ŋga ɔntanʃə. Ca zhi'wee ka alə'aadanyiitə vii Muusa kaamə."

¹⁵ Tsaamənə nə mətərəkinə tə Sətəfanu. Ma təya nee patə, ma kəɲwaciinəkii, makə ŋga malaa'ika.

7

*Wabənə ŋga Sətəfanu akəɲwacii *mətərəkinə*

¹ Gawə ŋga limaniinə a ləgwa ka Sətəfanu, əɲki ci, "Goonɲa bii tii nii?" ² Əɲki Sətəfanu, "Ndzəkəɲushi'inəki da dəsənəkya, fatəmə kaa nya ba koonə. Ma ɔntanʃə əndə məghərəvənə, kə shigi ci ka dzədzəshi'inaamə Ibərahiima daga ci ma'ə anə hanyinə ŋga Misaputamiya, ci ma'ə madzəmə aa Haranə zəkui." ³ ɔntanʃə a ba ka ci: 'Madəgi anə hanyinaaku, ha bwasee ka duuraaku, ha dzə aagyənə hanyiitə nii kya baarii ka hə.' ⁴ Wata ca bwasee ka hanyinə ŋga Kalədiya, ca dzə ka ndzaanə də Haranə. Makə əɲki dʒi, ɔntanʃə a ŋgiratə tə ci, ca kira tə ci aanə hanyiinə dʒi unə anəkii əndzə'i. ⁵ Ma saa'yakii, pooshi ɔntanʃə vii ka Ibərahiima taa ha ŋga kapaa səɗəkii anə hanyinəkii kaa ca ndzaa ka naakii. Amma, taa ŋgahi pooshi uuzənə ŋga Ibərahiima saa'ita, patə da ha'ə kə bii ɔntanʃə ka ci: ka viinə nə ci ka ci hanyinəkii tii da slikərənaakii ŋga ba'akii. ⁶ ɔntanʃə a tsakə banə ka ci: 'Kadə nə manjeevənaaku a ndzaanə anə məshipətə hanyinə, təya ndzaa ka maviinə, əɲjə a cibə də tii ŋga fəzə gya'ə ənfwadə.' ⁷ Əɲki ci əsə: 'Kadə nii kya la gəɲwanə agyənə əɲjitə nə manjeevənaaku a slənə ka tii. Daba'ə ha'ə, təya ma'yagi anə hanyinəkii, təya shi ka paslənə tə nyi ganə.' ⁸ Wata ɔntanʃə a ɗa aləkawalə də *ryaminyanə ahadatii da Ibərahiima. Kə pwayi Ibərahiima tə Isiyaaku. Ca ryamina tə ci ka tighəsənə ŋga uusəra. Isiyaaku a poo tə Yakubu, ca ryamina tə ci. Ha'ə dʒi Yakubu əsə ka dzədzəshi'inaamə pu'u aji bəra'i.

⁹ "Amma, ma dzədzəshi'inaamə, kə shirəhə tii ka əndə'i ndzəkəɲushi'inətii, waatoo Yusufu, təya dərəmāgi də ci aanə hanyinə ŋga Misəra. Amma kə ndzaa ɔntanʃə kədəhə da ci, ¹⁰ ca ŋgiragi tə ci agi ŋgərə'waakii patə. Kə vii ci ka ci pwapoonə da hiima akəɲwacii *Fəriauna, ŋwanʃwə ŋga Misəra. Fəriauna a kavə tə ci ka gawə agyanə

6:8 6.8 2.22. **6:10** 6.10 6.3; Luka 21.15. **6:11** 6.11 Mat. 26.59-61. **6:13** 6.13 18.13; 21.28; Irim. 26.11. **7:2** 7.2 22.1. **7:3** 7.3 'Wat. 12.1; Ibər. 11.8-10. **7:4** 7.4 'Wat. 11.31; 12.4. **7:5** 7.5 'Wat. 12.7. **7:6** 7.6-7 'Wat. 15.13-14. **7:8** 7.8 'Wat. 17.9-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-30.24; 35.16-18. **7:9** 7.9 'Wat. 37.11,28; 39.2,21.

taa mi patə anə hanyinə nga Misəra da asii gakkii. ¹¹ Ma saa'ikii, kə dīi məza madəfənə anə hanyinə nga Misəra da Kana'ana patə. Kə cibee madəfənəkii ka ənji ka shaŋə. Ha'ə kə təkuree dzədzəshi'inaamə ka sə nga adənə. ¹² Amma, makə fii Yakubu tə'i sə nga adənə anə hanyinə nga Misəra, ca sləkee ka manjeevənaakii aadəvə, dzənə nga təkəŋwanə. ¹³ Makə ənyi tii aa Misəra nga bəra'inə, ma saa'ikii, kə baarii Yusufu naakii nə ka ndzəkəŋushi'inəkii. Də ha'ə əsə shii Fəriauna tə ndzəkəŋushi'inə nga Yusufu. ¹⁴ Wata Yusufu a sləkee ka 'wanə tə dīi, waatoo Yakubu da i yaakii patə, ənji mədəfə pu'unə aji tufə nə tii. ¹⁵ Yakubu a madə, ca palə aa Misəra. Davə əntəgi ci da hara dzədzəshi'inaamə. ¹⁶ Makə mətəgi tii, ənjə a kira tə tii aa Sikamə. Davə ngədəgi ənji tə tii a gu'əndə nga Ibərahiima ətə shi ca dərəgi acii manjeevənə nga Hamoorə də Sikamə.

¹⁷ "Makə uugi saa'i d'anə kədəhə, waatoo saa'itə shi əntəŋfə a bii ka Ibərahiima oo'i, ka d'anə nə ci ka ci sətə bii ci, kə cakə ənji gaamə d'anə lanə də Misəra. ¹⁸ Ha'ə kə ŋgirə əndə'i kura ŋwanəwə aa dəgəla. Ma kura ŋwanətsa, paa ci sha fii habara nga Yusufu. ¹⁹ Kə fyaraanə ci ka dzədzəshi'inaamə, kə cibə ci də tii ka shaŋə. Ha'ə kə bii ci ka tii, tyasə a vugədəgi tii manjeevənətii acii ga təya girə əpinə. ²⁰ Saa'ikii pwayi ənji tə Muusa. Ma Muusa, kə ndzaa ci ka dagwa uuzənə akəŋwacii əntəŋfə. Kə girə ənji tə ci nga ləgidə makkə asii ga dīi. ²¹ Makə nee tii, pooshi bahə kapaanə tə ci asii ma'ə, təya ŋgərə tə ci, təya kapaanə a babara. Wata uuzənə nga Fəriauna minəkii a ŋgərə tə ci, kya gərətə makə uuzənətə nga səkətə. ²² Kə dzəgunətə ənji tə ci də shiinə nga Misəra patə. Ha'ə kə ndzaa ci ka ŋgurə wabənə da slənə patə.

²³ "Makə mbu'i Muusa fəzə ənfwadə pu'unə, kə shi a ədzəməkii nə dzənə ka tsaaətənə tə ndzəkəŋushi'inəkii ənji *Iserayiila. ²⁴ Makə gi ci, wata ca lapaa tə əndə'i əndə Misəra ka cibənə də əndə Iserayiila, wata ca kəsətə tə əndə Misərata, ca dəgəgi tə ci rəŋənə. Də ha'ə ki'i Muusa ka əndə Iserayiilatə naakii. ²⁵ Kə hiimii Muusa ka shiinə nə ənji Iserayiila oo'i, daciikii nə əntəŋfə a luupaa tə tii. Amma, maneemə tii anəkii taa gi'u. ²⁶ Pukətə hakii əsə, ca lapaa tə ənji Iserayiila bəra'i ka panə. Ca alə hadəfənə də tii, ca ba ka tii oo'i: 'Ya una, ndzəkəŋushi'inə nuunə. Mi sanə cuuna pa?' ²⁷ Ma əndətə ali haliminə nga ndzəkəŋuci, kə dzagi ci tə Muusa atəŋgala, ca ba: 'Wu sanə kapaa tə hə ka gawə da mala gəŋwanə ahadeena? ²⁸ Ŋga'ə ka hə nə bələ tə nyi makə ətə bələgi hə tə əndə Misəratə nga mbədə kwa?' ²⁹ Makə fii Muusa ha'ə, ca huyipaa saakii aanə hanyinə nga Madiyanə, ca ndzaa davə. Davə pwayi ci manjeevənə uuji ŋguyirənə bəra'i.

³⁰ "Ma daba'ə fəzə ənfwadə pu'unə, kə jigagi malaa'ika ka Muusa agi bilinə, ci atəŋgala giŋwə nga Siina. Kə jigagi ci də gana nga gunə dagi ba.

³¹ Makə nee Muusa, kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə, ca əntsahə aabii guutə ca ətsa kaa ca tsaaətə ŋga'ə. Wata ma ca fa, uura nga Slandanə a wabə də ci, ³² uu'i ci: 'Nyi nə əntəŋfə ətə ci dzədzəshi'inəku a paslə tə ci, waatoo əntəŋfə nga Ibərahiima, da nga Isiyaaku, da nga Yakubu.' Makə fii Muusa ha'ə, wata shishinəkii a udzə. Ca ŋgwələgi dəŋwa'ə ka

7:10 7.10 'Wat. 41.37-44. **7:11** 7.11-12 'Wat. 41.54; 42.1-2,5. **7:13** 7.13 'Wat. 45.1,3,16. **7:14** 7.14-15 'Wat. 45.9-10,18; 46.6-7,27. **7:16** 7.16 'Wat. 23.3-16; 49.29-30; 50.13; Jasə. 24.32; Ibər. 11.9,13. **7:17** 7.17-18 Shig. 1.7-8. **7:19** 7.19 Shig. 1.10-22. **7:20** 7.20-21 Shig. 2.2-10; Ibər. 11.23. **7:23** 7.23-29 Shig. 2.11-15; Ibər. 11.24-27. **7:29** 7.29 Shig. 2.15,21-22; 18.3-4. **7:30** 7.30-34 Shig. 3.1-10.

tsaamønø. ³³ Wata Əntanfə a ba ka ci: 'Dəðəfi biβinaaku, acii ma hatsə kəŋaanə hə davə, malaaba ha. ³⁴ Neenə nee nyi ka cibənə nga ənjaaki də Misəra. Kə fii nyi ŋgi'inatii, kə jimagərə nyi kaa nya luupaa tə tii. Shiwa kaa nya sləkee ka hə aa Misəra.'

³⁵ 'Ma Muusa, kə kaaree ənji Isərayiila ka ci, təya ba ka ci: 'Wu sarə kavə tə hə ka gawə da mala gəŋwanə ahadeena?' Amma tə ci sləkee Əntanfə kaa ca ndzaa ka gawə da maluwatii əsə dāgi tsakənə nga malaa'ikatə jigagi ka ci dāgi ba. ³⁶ Ci əsə fə'yagi tə tii də Misəra, ca ta ka tii kəŋwanə, ca dā uushi'inə nga hurəshishinə də Misəra, da a gərə ətə dīi ləməkii Madizə Gərə. Kə dīi ci ha'ə agi bilinə nga fəzə ənfwadə pu'unə əsə. * ³⁷ Ci nə Muusatə bii ka ənji Isərayiila oo'i: 'Ka taginə nə Əntanfə koonə anabi makə naaki agi ndzəkəŋushi'inuunə.' ³⁸ Ci nə əndə agi ənjitə dzatə də nə agi bilinə, waatoo dzədzəshi'inaamə ənji Isərayiila. Kə ndzaa ci da malaa'ikatə wabi ka ci agyanə giŋwə nga Siina. Ci əsə liwa wabənə nga əpinə acii Əntanfə ka kiranə kaamə.

³⁹ 'Amma kə naanagi dzədzəshi'inaamə ka fanə tə Muusa. Təya kaaree ka ci. Moodəfətii a ənə ka ənənə aa Misəra əsə. ⁴⁰ Əŋki tii ka *Haruna: 'Dawə kaamə uuləmə kaa ca ta kaamə kəŋwanə. Acii ma Muusanə ŋgiragi taamə də Misəra, mashiimaamə sətə dīi tə ci.' ⁴¹ Təya dātə uuləmə ka saa'ita, ətə ca pusha tə uundzə la. Təya paslə tə ci də laala uura nga uushi'inə, təya da moodasəkə nga sətə dātə tii də ciinətii. ⁴² Amma kə zhi'igi Əntanfə ka tii də ba'a, ca bwasee ka tii kaa təya paslə tikisanyinə. Wiinə sətə naahətə anabiinə agyanətii: †
'Unə ənji Isərayiila, ka nyi laalii unə uura nga uushi'inə, una dzakəgi ka nyi sataka agi fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə kwa? Poosha.

⁴³ Kə ŋgiruunə kuvə sləmə goonə *Malookə da uuləmə goonə ətə pusha tikisa, waatoo Ramfa. Ma təya, uuləmənyitə d'aadfi unə koonə paslə tə tii. Acii ha'ə, ka paləgərənə nə nyi duunə aa tanəgi Babila.' "

⁴⁴ Sətəfanu a tsakə banə, əŋki ci, "Ma dzədzəshi'inaamə, kə kəsəpaa tii *kuvə kuvə'unə saa'itə tii agi bilinə. Ci ca baarii oo'i, kədəhə nə Əntanfə da tii. Kə dātə tii kuvə kuvə'unəkii əsə makə sətə bii Əntanfə ka Muusa, makə sətə nee ci əsə. ‡ ⁴⁵ Ha'ə makə liwə dzədzəshi'inaamə kuvəkii, kə ŋgəriinə tii ha'ə ka saa'i ŋga Jasəwa. Makə lakənə Əntanfə slanjii hanyinə akəŋwaciitii, hanyinəkii a ndzaa ka natii, kə kəsəpaa tii kuvə kuvə'uuta, ha'ə mbu'ya ka zamana ŋga Dawuda əsə. ⁴⁶ Ma Dawuda, kə upaa ci pwaroonə ŋga Əntanfə, ca kədii barəkaanə kaa ca ghənə mađuunə kuvə ka Əntanfə ətə pasli Yakubu tə ci. ⁴⁷ Amma Sulayimaanu ghənyi kuvəkii. ⁴⁸ Patə da ha'ə, ma mađuunə Əntanfə, paa ci ka ndzaanə asəkə kuvənyitə ghənyi ənji ka ci. Makə sətə bii anabi Isaya oo'i:

⁴⁹ 'Ma bii Əntanfə, ma ha dāgyə, ci nə dəgələ ŋwanuunaaki; ma hanyinə, ci nə ha ŋga dəkə səfəki. Kuvə mi ghənənuunə ka nya? Ngutə ha nə ha ŋga əpisəkaakya?

7:35 7.35 Shig. 2.14; 3.2. * **7:36** 7.36 Shig. 7.3; 14.21-29; da pureŋanə 16.1-17; Baan. 14.33; 20.1-11. **7:37** 7.37 3.22-23. **7:38** 7.38 Shig. 19.1-20.17; Slonø 7.53; Gal. 3.19. **7:39** 7.39 Baan. 14.3. **7:40** 7.40-41 Shig. 32.1-8. † **7:42** 7.42-43 Am. 5.25-27; Malookə: Leew. 18.11. ‡ **7:44** 7.44 kuvə kuvə'unə: Shig. 25.9,40. **7:45** 7.45 Jasə. 3.14-17; 18.1; 2 Sam. 6. **7:46** 7.46 Jab. 132.1-5. **7:47** 7.47 2 Sam. 7.5-7; 1 Meem. 6.1-38. **7:48** 7.48 17.24-25. **7:49** 7.49-50 Isaa. 66.1-2.

50 Өнтаа дэ ciinэки даадии ныи uushi'iitсэ патэ kwa?' "

51 Sөтөфану а дзө aakəŋwa дэ банэ ка тii, əŋki ci, "Ma una, mandaləkii нэ moodəfuunə, pooshi unə ka fa wabənə taa gi'u. Kə kaaree unə ka fa тэ Malaaba Ma'yanə taa guci patə. Kə ŋgiruunə дөрөпə ŋга dzədzəshi'inuunə. § 52 Tə'i taa rəŋwə agi anabiinə əтə pooshi dzədzəshi'inuunə cibeə kwa? Kə бөлэги тii əŋjitə sləkee Əntaŋfə ка тii ка baaba shine ŋга Əndə Goonŋa. Ma Əndə Goonŋatsa, kə kaaree unə ка ci əсə, una бөлэги тэ ci. 53 Unə liwə *bariya daciai malaa'ika. Amma, manə'utəmuunə bariyaakii əсə."

Kaalanə тэ Sөтөфану дэ faariinə

54 Makə fii *mətərəkine ŋга Yahudiinə тэ wabəтəтə даадии Sөтөфану ка тii, kə бөзэги сөкəтii ка shəŋə. Əbwyənə тэ тii asəkəтii нэ mabəтəсəкəkii.

55 Amma, ma Sөтөфану, manakii нэ ci дэ Malaaba Ma'yanə. Ca tsaamə aadəgyə. Wata ca nee ка məghərəvənə ŋга Əntaŋfə, ca nee ка Yeesu kəŋə да ciizəma Əntaŋfə əсə. 56 Ca ba, "Kə nee nyi ка səkəntaŋfə mawunəkii, nya nee ка Uuzənə ŋга əndə kəŋə да ciizəma Əntaŋfə."

57 Makə uugi mbeənə ка тii нэ sə'wa mabəтəсəкəkii, wata тəya kaala vurənə, тəya ŋjiikəgi liminətii, тəya dzaanə ка ci дэ нэ патə, 58 тəya əлэги тэ ci aa ba'a vərənə kaa тəya kaala тэ ci дэ faariinə. Seedawanyiinə əсə, тəya səədəgi kəjeerənatii, тəya pukəpaa abii əndə'i suundzə dagwa əтə dii ləməkii Sawulə. 59 Ma тəya kaala тэ Sөтөфану дэ faariinə, ка дзө дэ да дə'wa, "Ya'ə Slandanəki Yeesu, luuwə ma'yanaaki." 60 Wata ка gərə'waanə, ca ŋgərəe ка uurakii ка wabənə, əŋki ci: "Ya'ə Slandana, tifyagi ка тii 'waslyakətsatii." Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca əntəgi.

8

1 Ma Sawulə, kə luuwə ci бөлөнө тэ Sөтөфану.

Cibənə ŋга əŋji nə'unə acii Sawulə

Ma uusərakii, kə lii ŋgəra'wə тэ əŋji nə'unə тэ Yeesu дэ Urusaliima ка shəŋə. Тəya yigədəgi patə aanə hanyinə ŋга Yahudiya i *Samarinya. See masləkee əŋji tanə mbədaanə davə. 2 Kə ŋgirə hara əŋji nə'unə тэ wə ŋга Sөтөфану, тəya ŋgədəgi, тəya tuu waakii ка shəŋə. 3 Ma Sawulə, kə cibə ci дэ əŋji nə'unə тэ Yeesu ка shəŋə. Ha'ə kə giimə ci ка yi ка yi ка kəəsənə тэ тii, ŋguyirənə да makinə patə, ca əjigərə тэ тii aa furəshina.

*Waazanə дэ *Samarinya*

4 Ma əŋji nə'utə yigədəgi, kə kirə тii wabənə ŋга Əntaŋfə taa aama patə gi тii. 5 Filibusə əсə, kə pyalə ci aasəкə maduunə vərənə ŋга Samariya, ca ba ка əŋjitə davə wabənə agyanə Yeesu *Matadəkii ŋга Əntaŋfə. 6 Makə fii dabaala тэ sətə ci Filibusə а ba ка тii, тəya nee ка sə ŋга hurəshishiitə cii kəya daada əсə, тəya kavə hiimatii ка sətə cii kəya ba ка тii patə дэ ədzəmə rəŋwə. 7 Acii kə gimagi ginaajinyinə ashi əŋji

§ 7:51 7.51 Shig. 32.9; 33.5; Irim. 4.4; Rooma 2.28-29; kə kaaree unə ка fa: Isaa. 63.10; Əzaki. 2.3-5. 7:52 7.52 Luka 11.47-48. 7:53 7.53 7.38; Ibər. 2.2. 7:54 7.54 Jab. 37.12; 112.10. 7:55 7.55-56 Mat. 26.64; Sləne 2.33. 7:56 7.56 10.11; Luka 3.21; Yooh. 1.51. 7:58 7.58 22.20. 7:59 7.59 Jab. 31.6; Luka 23.46. 7:60 7.60 Luka 23.34. 8:1 8.1 8.4; 11.19. 8:3 8.3 9.1,13,21; 22.4-5; 26.9-11; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. 8:4 8.4 2.41.

bözəkii də kaala vürənə. Kə mbə'i mahurəməsə ənji də mədərənyinə lanə əsə. ⁸ Kə dīi ənji maɲushinə ka shaɲə də Samariya.

⁹ Ma asəkə vərəatsə əsə, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Simoonə. Kə dīi ci uushi'inə ɲga hiila lanə. Ha'ə kə dzəgəpaa tə ənji Samariya patə ka shaɲə. Ha'ə kə zhi'wee ci ka naakii nə ka maɲuunə uushi. ¹⁰ Aciikii patənə ɲga ənja, gayinə da talakiinə, kə luuvə tii sətə ɲaɲdīi ci, təya ba, "Wiitə baawəda ɲga Əntaɲfə ka shaɲə ətə ci ənjə a ba." ¹¹ Təya nə'u tə ci, acii kə ta'avə ci ka ɲa ka tii sə ɲga hiila. ¹² Amma, makə fii tii waazanə ɲga Filibusə aɲyanə ɲwanjuunə ɲga Əntaɲfə da ɲunyi wabənə ɲga Yeesu, ɲguyirənə da makinə patə, kə luuvə tii, təya luu yibə bapətisəmə.

¹³ Ha'ə nə Simoonə əsə, kə luuvə ci, ca luu yibə bapətisəmə, ca nə'u tə Filibusə. Makə nee ci ka madiigərə sə ɲga hurəshishiitə ci Filibusə a ɲa, kə dzəgəpaa tə ci ka shaɲə.

¹⁴ Makə fii masləkee ənji də Urusaliima oo'i, kə liwə ənji Samariya wabənə ɲga Əntaɲfə, təya sləkee ka i Piita da Yoohana aahadatii. ¹⁵ Makə mbu'i tii aa dəvə, kə dīi tii ka ənji də'wa kaa təya upaa Malaaba Ma'yanə.

¹⁶ Aci kə liwə tii yibə bapətisəmə agi ləmə ɲga Yeesu Slandana, amma ma'ə tii ma'upaamə Malaaba Ma'yanə. ¹⁷ Ma i Piita da Yoohana a ɲa ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, wata təya upaa Malaaba Ma'yanə.

¹⁸ Makə nee Simoonə kə upaa ənji Malaaba Ma'yanə acii putə ɲga kavə ciinə ɲga masləkee ənji aanətii, wata ca ɲa rəgwa ɲga vii kwaba ka masləkee ənja. ¹⁹ Əɲki ci ka tii, "Ndiimə ka nyi baawəɲatsa, kaa nya shii kavə ciinəki aanə ənda, ca upaa Malaaba Ma'yanə əsə." ²⁰ Amma Piita a ba ka ci, "Wa Əntaɲfə a zamagi də hə da kwabaaku. Ma nə hə ka nəhəna, ka upaanə nə hə viinə ɲga Əntaɲfə də kwaba kwa? ²¹ Əntaa slənaaku ətsa, acii pooshi ədzəməku camə akəɲwacii Əntaɲfə. ²² Aci ha'ə, baawə ka Əntaɲfə putə ɲga bwaya uushi'iitə hiimii hə, ha kədi aciikii; mbu'u ka tifyaginə nə ci ka hə sətə hiimii hə asəkə moofəfəku. ²³ Aci kə nee nyi, məɲgərəkikinə nə hə. Kə ɲgərəmə 'waslyakəənə tə hə." ²⁴ Wata əɲki Simoonə ka i Piita da Yoohana, "Kədiimə ka nyi acii Slandanə acii ga taa rəɲwə agi uushi'iitə bii unə a dīi tə nyi."

²⁵ Makə uugi i Piita da Yoohana seedanatii da waaza wabənə ɲga Slandana, təya ənə aa Urusaliima də waaza ɲunyi habara ɲga Yeesu asəkə giwanyinə da vəranyinə ɲga Samariya lanə.

Filibusə da əndə Iitoopiya

²⁶ Ma daba'əkii, wata malaa'ika ɲga Slandanə a ba ka Filibusə: "Maɲətə, duu aadə hwərəmə, ka rəgwətə ca ma'ya də Urusaliima ka dzənə aa Gaza, waatoo rəgwa bilinə." ²⁷⁻²⁸ Filibusə a maɲətə, ca palə. Ma ca dzə də dzənə, wata ca ɲuɲgərə də əndə'i əndə Iitoopiya ca ənə saakii asəkə moota təhwaakii, ci kə uuɲəpaa paslənaakii tə Əntaɲfə də Urusaliima. Ca dzə də ɲaɲga ləkələkatə ɲga anabi Isaaya. Ma əndətsa, gawə nə ci agi ɲwanjuunə ɲga Kandaka, waatoo ki nə ɲwanjwə ɲga Iitoopiya ka ətə saa'i. Əndətə əsə nə əndə kəsə kwabatə. ²⁹ Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka Filibusə, "Əntsahuu aatsa moota təhutsa." ³⁰ Wata ca huyipaa aabiikii. Ma ca fa, waanə ka ɲaɲga ləkələkatə ɲga anabi Isaaya. Filibusə a ləgwa ka ci, əɲki ci, "Agi paaratəginə nə hə də sətə cii kwa ɲaɲga nii?" ³¹ Əndətə a ba ka Filibusə, "Iitə mbeenəki ka paaratəgina? See maa upaa nyi əndə tsakənə tə nyi." Wata ca 'wa tə Filibusə kaa ca ndərə aabiikii kaa təya

ndzaa ka hakii. ³² Wiinø sətø nji ɛndø Iitoopiyatø a janğa asøkø malaafa ləkaləkətəkii:

“Ma ca, taa makii mawunəmø ci.

Kø ndzaa ci makø бага ɛnjø a kørø ka la uurakii, makø sətø ci uundzø бага a ndzaa kəfa'ø taa ɛnjø a laala shiŋkinaakii.

³³ Kə davø ɛnji ka ci ayinø,

ha'ø kə ɛnslø'watəgi ɛnji ka ci dø gooŋgaanaakii.

Pooshi ɛnji ka mbee ka ba habara ŋga slikerənaakii,

acii kə lagi ɛnji ɛpinaakii daga saa'i ŋga ɛntənaakii ma'ø mambu'umø.”

³⁴ Wata ɛndø Iitoopiyatø a ba ka Filibusø, “Ya ɛna, agyanø wu sanjø nø *anabi ka wabəna? Agyanəkii saakii nii, anii anø ɛndø'i ɛnda?” ³⁵ Wata Filibusø a waaza ka ci Ŋunyi Habara ŋga Yeesu, 'watəginø ka sətø janġii ɛndøtø asøkø ləkaləkətø ŋga anabi Isaaya.

³⁶ Ma təya dzø dø dzənø a rəgwa, təya lapaa gøra. Wata ɛnki ɛndø Iitoopiyatø ka Filibusø, “Wiitšø ma'inø. Tə'i uushi ca təjapaa tø nyi ka dfa ka nyi bapətisəma nii?” [³⁷ Filibusø a ba ka ci, “Madfa kə vii hø gooŋga ka Yeesu *Aləmasiihu dø ɛdzəmə rəŋwø, ka dənø nø ɛnji ka hø.” ɛŋki ci, “Kø vii nyi gooŋga oo'i, *Uuzənø ŋga ɛntənfø nø Yeesu Aləmasiihu.”]

³⁸ Wata ca ba ka ɛnjø a kəjəe ka moota təhwaakii. Təya jimagərø, təya dzəgərø aagi ma'inø. Filibusø a yibø ka ci bapətisəma. ³⁹ Makø gimagi tii aġi ma'inø, wata Ma'yanø ŋga Slandanø a vagi tø Filibusø. Pooshi ɛndø Iitoopiyatø ɛnyi ka neenø ka ci ma'ø. Amma ca nø'u rəgwaakii dø moodasøkø lanjø. ⁴⁰ Ma Filibusø əsø, dø Azata ɛnyi ɛnji ka neenø ka ci. Ca dzø aa Kayisariya. Ma a rəgwa, kə gi ci dø waaza Ŋunyi Habara ŋga Yeesu ka vøra ka vøra.

9

Vii gooŋga ŋga Sawulø ka Yeesu

¹ Ma Sawulø, kə gi ci aakəŋwa dø cibənø dø ɛnji nø'unø tø Slandana, ha'ø ca ba ka bəələginø nø ci tø tii. Kø ma'i ci, ca palø aa ha gawø ŋga limanyinø, ² ca kədii kaa ca naahətø ka ci ləkaləkətø kaa ca kørø ka gayinø ŋga *kuvø dø'wanyinø ŋga Damasəkusø, oo'i, madfa kə lapaa ci ɛnji nø'u rəgwa ŋga Slandana, ka kaashatənø nø ci tø tii patø, ŋguyirənø da makinø, ka kira aa Urusaliiima ma'aanəkii.

³ Makø upaa ci ləkaləkətəkii, ca palø. Ma ci ma'ø a rəgwa, kədəhø kaa ca mbu'u aa Damasəkusø, wata ma nee ci, bərənø makø pyapifənø ŋga vənø a jigagi ka ci dadagyø, ca bərəgi hatø dfi ci davø patø. ⁴ Wata kucafø ca kulagi aa panø. Ma ca fa, uura ŋga ɛndø a ba ka ci: “Sawulø, Sawulø, mi sanjø cii kwa cibø dø nyi ha'a?” ⁵ Ca ləgwa, “'Ya'ø Slandana, hø wu sanja?” ɛŋki ci ka ci, “Nyi nø Yeesu ɛtø cii kwa cibø dø ci. ⁶ Amma, ma dənəkwa, madfətø, dzəgərø aasøkø vərənø. Davø nø ɛnjø a ba ka hø sətø nii kwa dfa.” ⁷ Ma guvii-wiinyinø ŋga Sawulø, kə kəjəe ka tii, ca pa'əənø ka tii ma əsø, acii kə fii tii uura ŋga ɛnda, amma maneemø tii ka ɛndəkii. ⁸ Sawulø a madfətø, ca kəjəanø, ca wunəpaa ginəkii, amma paa ci ka mbee ka nee ka taa mi. ɛŋjitø a kəsø tø ci ka ciinəkii, təya kørø tø ci aa Damasəkusø.

⁹ Baanø makkø, paa ci ka mbee ka neenø. Pooshi zəmə a makii, masamø ci taa mi əsø.

¹⁰ Tə'i əndə nə'unə də Damasəkusə ətə dīi ləməkii Ananiya. Kə jigagi Slandanə ka ci, əŋki ci, "Ananiya!" Ca muu, "'Ya'ə Slandana, wanyina."

¹¹ Əŋki Slandanə ka ci, "Madətə, duu ka rəgwatə ci əŋjə a 'wa 'Makəŋə rəgwa', ha ləgwatə asii ga Yahuda tə əndə vərənə ŋga Tarəsi ətə dīi ləməkii Sawulə. Aci agi dā də'wa nə ci. ¹² Kə baarii nyi ka ci əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya ca dəməgərə aabiikii, ca banee ka ciinəkii aanəkii kaa ca ənə ka nee ka ha makə ŋga ŋukə." ¹³ Amma Ananiya a ba, "'Ya'ə Slandana, kə fii nyi a ma əŋji laŋə oo'i, ma əndətsa, kə cibee ci ka əŋji nə'unə tə hə ka shaŋə də Urusaliima. ¹⁴ Wiinə, ma shi ci aa hanə əsə, də baawəda ŋga gayinə ŋga limanyinə kaa ca anə taa tē wu patə ca dā də'wa də ləməku ganə." ¹⁵ Amma əŋki Slandanə ka Ananiya, "Duu, acii matadə əndə slənaaki nə ci kaa ca baaba ləməki ka hara slikərənə da meeminə da əŋji *Isərayiila patə. ¹⁶ Nyi na baarii ka ci əsə makə sətə nii kəya cibə putə ŋga ləməki."

¹⁷ Wata Ananiya a palə, ca dəməgərə aa hatə aasii, ca banee ka ciinəkii aanə Sawulə, ca ba, "Ndzəkəŋənəki Sawulə, Slandanə sləkēe ka nyi, waatoo Yeesu ətə jigagi ka hə a rəgwa ha shi aa hanə. Ma sləkēe ci ka nyi, kaa ha mbee ka neenə də ginəku makə ŋga ŋukə, ha upaa natənə ŋga Malaaba Ma'yanə tə hə əsə." ¹⁸ Wata kurya'ə uushi makə maslyafənə ŋga mbuzə a kulyagərə anə ginəkii, ca ənə ka neenə makə ŋga ŋukə, ca madətə, ca luu yibə bapətisəma. ¹⁹ Ma daba'əkii, ca adə zəma, ca ənə ka upaa ŋgeerənə.

Waazanə ŋga Sawulə də Damasəkusə

Kə ta'avə Sawulə gi'u də Damasəkusə tii da əŋji nə'unə. ²⁰ Pii kə pyalə ci aasəkə *kuvə də'wanyinə kama kama, ca waaza ka əŋji agyanə Yeesu, ca ba, ma Yeesu, *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci. ²¹ Ma əŋjitə nja fa tə ci, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshihinə, təya ba, "Əntaa əndətsə cibə də əŋji dā də'wa də ləmətsə də Urusaliima? Ma shi ci aa hanə əsə, kaa ca kəəsə tə tii, ca kərə aakəŋwacii gayinə ŋga limanyinə ma'aanəkii." ²² Amma, ma waazanə ŋga Sawulə, kə cakə dā ŋgeerənə aakəŋwa aakəŋwa, ca baarii ka *Yahudiinə də Damasəkusə oo'i, ma Yeesu, *Matadəkii ŋga Əntaŋfə nə ci. Makə fii tii ha'ə, wata hiimatii a gwazəgi patə.

²³ Ma daba'ə baanə bəzəkii, kə anyi Yahudiinə uura ka bələginə tə Sawulə. ²⁴ Amma kə fii Sawulə sətə mwayi tii dānə də ci. Vədə da uusərə patə nə tii ka nəhə uura mayi ŋga vərənə kaa təya bələgi tə ci. ²⁵ Asee, ma ka əndə'i vədə, kə ŋgirə *lyawarənə ŋga Sawulə tə ci, təya kavə tə ci aasəkə dəva, təya kyagərə tə ci da nə mahwala ŋga vərənə.

Ənəgərənə ŋga Sawulə aa Urusaliima

²⁶ Makə ənyi Sawulə aa Urusaliima, kə ali ci ləbənə da əŋji nə'unə davə. Amma kə ŋgwələgi tii patə aciikii, acii maluuvmə tii oo'i, əndə nə'unə nə ci. ²⁷ Amma, wata Barənaba a kəsətə tə ci ka ciinə, ca kərə tə ci aabii masləkēe əŋji, ca baği ka tii makə sətə nee Sawulə ka Slandanə a rəgwa ətə wabi ka ci, makə sətə waazii ci də ləmə ŋga Yeesu də Damasəkusə yadə ŋgwələnə əsə. * ²⁸ Wata təya ndzaashi, təya wiigi'i ka hakii da Sawulə də Urusaliima. Ca waaza də ləmə ŋga Slandanə yadə ŋgwələnə.

9:11 9.11 21.39; 22.3. 9:12 9.12 Mar. 8.23-25. 9:15 9.15 13.2; 22.21; 23.11; 26.1; 27.24; Rooma 1.5. 9:16 9.16 20.23; Luka 21.12; 2 Koor. 11.23-28. 9:17 9.17 19.6. 9:20 9.20 17.2; Luka 22.70. 9:21 9.21 8.1; 9.13-14. 9:22 9.22 5.42. 9:23 9.23 23.12. 9:23 9.23-25 2 Koor. 11.32-33. 9:26 9.26-27 9.3-6,20; Gal. 1.18. * 9:27 9.27 Barənaba: 4.36-37; 11.22-30; 12.25; 13.1-4,7,43-50; 14.12,20; 15.2-12,22,35-39; 1 Koor. 9.6; Gal. 2.1,9,13.

²⁹ Ca dzə də wabənə də ɕaada mabizhinə da Yahudiinə ətə ca wabə uura Gərikə əsə. Amma, ma tii natii, rəgwa n̄ga bələginə tə ci nə tii ka alənə.

³⁰ Makə fii ɛnji nə'unə ha'ə, təya kərəgi tə ci aa Kayisariya, ɛnki tii ka ci, wa ca ɛnə saakii aa Tarəsi.

³¹ Ma Ikəliisiyaninə anə hanyinə n̄ga Yahudiya da Galili i Samariya əsə, kə upaa tii ndzaanə jamə, pooshi n̄gərə'wə ma'ə. Kə cakə tii ɕa n̄geerənə aakəŋwə aakəŋwa, təya dzə də n̄gwalənə tə Slandanə əsə agi taa mi ci təya ɕa patə. Də ha'ə cakə ɛnji nə'unə ɕanə lanə dagi tsakənə n̄ga Malaaba Ma'yanə tə tii.

Mbədəpaanə n̄ga Piita də Ayiniya

³² Ma Piita, agi wiigi'inə nə ci ahada ɛnji nə'unə taa dama patə. Kə gi ci ka tsaamətənə tə ɛnji nə'unə də Lida əsə. ³³ Ma davə, kə lapaa ci ɛndə'i mahurəməsə ɛndə ətə d̄ii ləməkii Ayiniya. Paa ci ka mbee ka madətənə. Fəzə tighəsə nə ci pərəbə asəkə ɛdzə baanə. ³⁴ Ɖnki Piita ka ci, "Ayiniya, kə mbədəpaa Yeesu *Aləmasiihu də hə. Madətə, ha fuudətə ha n̄ga baanaaku." Wata həryatə ca madətə. ³⁵ Ɖnji Lida da ɛnjitə anə hanyinə n̄ga Saroonə patə, kə nee tii ka Ayiniya, ca wii. Wata təya zhi'wagi ka nə'unə tə Slandana.

Madfeenə n̄ga Piita ka Tabita

³⁶ Tə'i ɛndə'i vəranə ətə d̄ii ləməkii Yoopa. Ma dava, tə'i ɛndə'i minə d̄ii ləmətə Tabita. Ma də uura Gərikə əsə, Dookasə, makə bana kanyada. Ɖndə nə'unə nə ki. Pukyanə n̄ga ha patə nə ki ka slənə n̄nyii sləna, kya tsakə tə matəgunyinə əsə. ³⁷ Ma saa'ikii, kə gwakə ki ka bwanea, kya ɛntəgi. Ɖnjə a yibəgi tə ki, təya banee ka ki asəkə kuvə anə ɛndə'i. ³⁸ Makə ma Lida, pooshi dzadə da Yoopa, kə fii ɛnji nə'utə davə oo'i, də Lida nə Piita. Wata təya sləkəe ka ɛnji bəra'i aabiikii, təya kədi tə ci, ɛnki tii, "Tsəgwayi pii pii, shiwə aahadeenə." ³⁹ Makə fii Piita ha'ə, wata ca madə, ca palə da tii. Mbu'unaakii, ɛnjə a kərə tə ci aasəkə kuvə anə ɛndə'i. Mooryafinyinə a gujutə də ci patə, təya dzə də tuunə, təya baarii ka ci kəbənə i kəjeeriitə n̄ji Dookasə a təslə, ki ma'ə da i ɛpinə. ⁴⁰ Wata Piita a ba ka tii, wa təya dəməgi patə agyə. Ca gərə'waanə, ca ɕa də'wa, wata ca zhi'igi aabii wa, ca ba, "Tabita, madətə." Kya wunəpaa ginətə. Makə nee ki ka Piita, kya madətə dasə. ⁴¹ Piita a və ka ki ciinəkii, kya kəsətə, ca madəe ka ki. Ma daba'əkii, ca 'wa tə mooryafinyinə da hara ɛnji nə'unə, ca baarii tə ki ka tii da i ɛpinə. ⁴² Kə huwugi habara n̄ga sətə d̄ii Piita asəkə vəranə n̄ga Yoopa patə. Ɖnji lanə vii goon̄ga ka Slandanə əsə. ⁴³ Kə baa Piita də Yoopa lanə asii ga matakəɕə kuvə'unə ətə d̄ii ləməkii Simoonə.

10

Dzənə n̄ga Piita aa ha Koorəniliya

¹ Tə'i ɛndə'i ɛndə də Kayisariya ətə d̄ii ləməkii Koorəniliya. Matakəŋwanə nə ci agi kurəgə n̄ga soojiinə ətə ci ɛnjə a 'wa Italiyaninə.

² Ma ci da yaakii patə, ɛnji n̄gwalənə tə Ɖntan̄fə nə tii. Agi gərə'unə nə tii ka Ɖntan̄fə. Ca vii sataka lanə ka ɛnji əsə, ca ɕa də'wa taa guci patə. ³ Ma ka ɛndə'i uuserə, ətə bahə tibisə makkə n̄ga kədəwanə, kə shitə malaa'ika n̄ga Ɖntan̄fə aabiikii makə səniinə, Koorəniliya a nee ka ci ginə da ginə. Ca ba ka ci, "Koorəniliya!" ⁴ Wata Koorəniliya a fə'yagi

ginækii ka tsaaməne tē ci dē ngwaləne, ca muu, “‘Ya’ə Slandana, mi kwa?” Əŋki malaa’ika ka ci, “Kə fii Əntanfə kədiinaaku. Kə dīi satakaaku ngə’ə ka ci əsə, mazaanəmə hə ka ci. ⁵ Ma d’anəku, sləkee ka əŋji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tē əndə’i əndə dīi ləməkīi Simoonə ətə ci ənjə a ‘wa tē ci Piita. ⁶ Mu’umə nə ci asii ga matakəđə kuvə’unə ətə dīi ləməkīi Simoonə əsə. Ama uunəvə nə yaakīi.” ⁷ Makə pyalə malaa’ikatə saakīi, wata Koorəniliya a ‘watə lyawarənaakīi bəra’i da rəjwə agi soojiinə ngə səkə ciinəkīi ətə ca gərə’u ka Əntanfə əsə. ⁸ Ca ba ka tii sətə bii malaa’ika ka ci patə. Wata ca sləkee ka tii aa Yoopa.

⁹ Ma ka doorəkīi, tii kədəhə ka mbu’unə aa Yoopa, kə ndərəgi Piita aagyanə malərəbə kuvə ka da də’wa ətsə uusərə ahadana. ¹⁰ Ma ka saa’ikīi, kə zhimə madəfənə tē ci, kə mwayi ci sə ngə adənə. Ma əŋji ma’ə ka da ka ci zəma, kə baarii Əntanfə ka ci sə ngə hurəshishinə. ¹¹ Ca nē ka səkəntanfə mawunəkīi. Uushi makə maduunə gwada a jima aa panə da tanjalakīi ənfwadə masakīi. ¹² Ma asəkəkīi, tē’i taa ngutə tsarə ngə daba da sədə ənfwadə, i ətə ca wii anə mbuurəsəkətīi da i ətə ca ləđə a səkəntanfə. ¹³ Ma ca fa, uura ngə əndə a wabə ka ci, əŋki ci, “Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakīi, ha tsəbə.” ¹⁴ Əŋki Piita, “Aa’a, ‘ya’ə Slandana, mashimə nya agi sətə tənəpaa *bariya ka adənə taa ma’ajjinə uushi.” ¹⁵ Wata ma ca fa, əndəkīi a ənə ka wabənə ka ci ngə bəra’inə, əŋki ci, “Ma sətə dətəgi Əntanfə camə, ga ha tsaamə tē ci ajjinə.” ¹⁶ Makə jikətə ka ci sədə makkə, ma daba’əkīi, pii sətə a ndərəgi aa dəgyə shakətə.

¹⁷ Ma Piita agi hiima sətə mwayi Əntanfə banə ka ci dē uushi’iitə nē ci, wata watītsə əŋjitə sləkee Koorəniliya ka tii kəŋə kəŋə a mayi, tii kə uugi ləgwa yi ngə Simoonə. ¹⁸ Təya ‘wa əŋji, təya ləgwa mbu’u davə asii nə Simoonə ətə ci ənjə a ‘wa Piita. ¹⁹ Ma Piita ma’ə agi hiima sətə mwayi Əntanfə banə ka ci dē uushi’iitə baarii ci ka ci, wata Malaaba Ma’yanə a ba ka ci, “Fatə, wiitə əŋji makkə ca alə tē hə. ²⁰ Madətə, jiməgərə, ha dzə da tii. Ga ha buurə taa mi, acii nyi sləkee ka tii.” ²¹ Wata Piita a madətə, ca jiməgərə, ca dzə ka wabənə da tii, ca ba, “Nyi nə əndətə cuuna alə. Iitə nə shinə goona?” ²² Təya ba ka ci, “Koorəniliya matakəjwanə ngə soojiinə sləkee keenə. Ma ca, əndə goonja nə ci, agi gərə’unə nə ci ka Əntanfə taa guci patə. Da ayinaakīi nə ci əsə anə hanyinə ngə Yahudiinə patə. Kə bii malaa’ika ngə Əntanfə ka ci, kaa ca ‘wa tē hə aa hakii aasii kaa ca fa sətə cii kwa ba ka ci.” ²³ Wata Piita a ‘wagerə tē tii, təya baanə davə.

Pukənə ngə ha ca madə, ca palə da əŋjitə makkə. Kə kərəe hara əŋji nə’unə ngə Yoopa ka ci əsə. ²⁴ Təya mbu’u aa Kayisariya ka bəra’inə ngə uusərə. Ma Koorəniliya, a gərə tē tii, kə ‘waa’watə ci tē ndzəkəŋushi’inəkīi da guviinəkīi. ²⁵ Ma ətsə ka Piita a dəməgərə, wata waatsə Koorəniliya. Wata ca gərə’waanə atsaə sədəkīi, ca paslə tē ci. ²⁶ Amma Piita a kəsətə ciinəkīi, ca madəe ka ci, əŋki ci ka ci, “Madətə kəŋə. Acii nyi maa, əndə nə nyi makə hə.” ²⁷ Ma Piita a dzə dē wabənə tii da Koorəniliya, ca dəməgərə aa kumu, ca lapaa əŋji lanə ətə dzii dē nə davə, ²⁸ ca ba ka tii, “Unə dē noonə na, kə shii unə oo’i, kə tənəpaa diina ngə Yahudiinə tē ndzaanə ka hakii taa dzənə aasii aa ha əndə’i slikerənə pamə. Amma, ma nyi, kə baarii Əntanfə ka nyi oo’i, ga ənjə a nēe ka

ajjinøonø nga taa wu patø. ²⁹ Acii ha'ø, makø alya ønji tø nyi, kø shi nyi, madfamø nyi mabizhinø øsø. Yoo, ma ønø ðiya, nga'ø ka nyi nø fa sètø 'wii unø tø nyi ka ci."

³⁰ Øŋki Koorøniliya ka ci, "Kø ðii baanø ønfwadø øna, kønø ha'ø øtø accii øŋwø, saa'itø nya ða dø'wa nga tibisø makkø nga kødøwanø gaki asii, kø shigi øndø ka nyi da køjeerønø ashikii øtø ca pyapicø agi ønda. ³¹ Øŋki ci ka nyi: "Ya'ø Koorøniliya, kø fii Øntañfø køðiinaaku, kø ðii satakaaku nga'ø ka ci. Mazaanømø hø ka ci øsø. ³² Acii ha'ø sløkee ka ønji aa Yoopa, tøya alyatø ka hø tø Simoonø øtø ci ønjø a 'wa tø ci Piita. Mu'umø nø ci asii ga Simoonø matakøðø kuvø'unø øtø ðii yaakii ama uunøva. ³³ Pii nya sløkee ka ønji ka hø. Hø øsø kø ðii hø nga'øonø makø shi hø. Yoo, manø ðiya, waniinø patø akøŋwacii Øntañfø keena fa sètø bii Slandanø ka hø patø, kaa ha ba keenø."

Waazanø nga Piita asii ga Koorøniliya

³⁴ Wata Piita a jikøvø, øŋki ci, "Tantanyinø ønø ha'ø shii nyi oo'i, uushi røŋwø nø ønji akøŋwacii Øntañfø. ³⁵ Madø kø slønyi øndø ŋunyi sløna, ca ŋgwalø accii Øntañfø, ka uufønø nø Øntañfø tø øndøkii, taa ŋgutø slikerønø nø ci patø. ³⁶ Kø shii unø wabøøtsø sløkee Øntañfø ka ønji Isørayiila, waatoo waaza Ŋunyi Habara nga jamønø dacii Yeosu Alømasiihu. Ci nø Slandanø nga taa wu patø. ³⁷ Kø shii unø habara nga sètø ðii anø hanyinø nga Yahudiya patø, 'watøginø daga dø Galili daba'a bapøtisøma øtø waazii Yoohana. ³⁸ Waatoo, makø sètø vii Øntañfø ka Yeosu øndø Nazaratu Malaaba Ma'yanø dø baawøða, makø sètø ŋji køya wiigi'i, ca dzø dø ðaadø ŋunyi sløna, ca mbøðøpaa dø ønjitø cibee *Seetanø ka tii patø, accii kødøhø nø Øntañfø da ci.

³⁹ "Ma inø øsø, seedawanyinø nga sètø ðii ci patø dø Urusaliima da anø hara hanyinø nga Yahudiya. Tø ci øsø bøløgi ønji dø gwa'avønø tø ci aashi ønfwa. ⁴⁰ Amma Øntañfø a madøe ka ci ka makkønø nga uusøra, ca kavø tø ci ka baarii naakii nø da i øpinø. ⁴¹ Øntaa ka ønji patø baarii ci naakii na, amma keenø øtø ta'i Øntañfø keena ndzaa ka seedawanyinaakii, accii kø zhimiinø ka hakii da i ci daba'a madønaakii agi mamøøtø ønja. ⁴² Kø bii ci keenø, keena waaza ka ønji Ŋunyi Habara, ina vii seeda oo'i, ci nø øndøtø kavø Øntañfø tø ci ka la gøŋwanø anø ønji øpinø da mamøøtø ønja. ⁴³ Tø ci seedii patønø nga anabiinø oo'i, patønø nga ønjitø vii ka ci gøŋga, ka upaanø nø tii tifyaginø nga 'waslyakøønatii dagi lømøkii."

Uppaa Malaaba Ma'yanø nga hara slikerønø

⁴⁴ Ma Piita ma'ø agi wabønø, ønjø a fa, wata Malaaba Ma'yanø a shi aasøkø moodøføtii patø. ⁴⁵ Ma ønji nø'unø nga Yahudiinø øtø shi tii da i Piita, kø ðii ka tii ka sø nga hurøshishinø nø shinø nga Malaaba Ma'yanø aasøkø moodøfø nga ønjitø øntaa Yahudiinø. ⁴⁶ Acii kø fii tii tøya wabø møshipøtø uuranyinø, tøya døla dø Øntañfø. Wata øŋki Piita, ⁴⁷ "Makø ðii ci kø upaa ønjitsø Malaaba Ma'yanø makø øtø upaa inø neenø øsø, pooshi øndø ca tønøpaa ða ka tii bapøtisøma." ⁴⁸ Wata ca ba ka ønjø a yibø ka

10:28 10.28 10.15; Gal. 2.12. **10:30** 10.30-33 10.1-8. **10:30** 10.30 1.10; Luka 24.4. **10:32** 10.32 9.43. **10:34** 10.34 Rooma 2.11; Yak. 2.1. **10:35** 10.35 Yooh. 9.31. **10:36** 10.36 Isaa. 52.7; Rooma 3.25-26; 5.1; 2 Koor. 5.18; Kwal. 1.20; Søniiinø 19.16. **10:38** 10.38 Luka 4.18; 13.16; Yooh. 3.2. **10:39** 10.39-40 3.15. **10:41** 10.41 1.4; Luka 24.30-31,41-43; Yooh. 21.12-13. **10:42** 10.42 17.31; Rooma 14.9; 2 Tim. 4.1; 1 Piita 4.5. **10:43** 10.43 13.38; Irin. 31.34. **10:44** 10.44-46 2.4. **10:47** 10.47 8.36.

tii bapētisēma dē lēmē n̄ga Yeesu *Alēmasiihu. Ma daba'ækii, tēya kēdii tē ci kaa ca banee gi'u ahadatii.

11

Wabənə n̄ga Piita ka Ikəliisiya də Urusaliima

¹ Kē fii maslōkee ēnji da hara ēnji n̄'unə ētə anə hanyinə n̄ga Yahudiya oo'i, ēnjitə ēntaa Yahudiinə maa, kē liwə tii wabənə n̄ga Əntanfə. ² Makē gi Piita aa Urusaliima, kē jalə ēnji n̄'unə n̄ga Yahudiinə tē ci, ³ tēya ba, "Ya makə əndə Yahuda nē ha, mi san̄ə gi hē ka dānə aasii aa ha ēnjitə *maryaminiyama? Ha'ə maa, kē fii inə, kē agi hē zēmə da tēya?"

⁴ Wata Piita a ndzanə ba ka tii sətə dīi dē rənjwə rənjwə, ēnki ci, ⁵ "Ma nyi asəkə vəranə n̄ga Yoopa, nya da də'wa, kē baarii Əntanfə ka nyi sə n̄ga hurəshishinə. Uushi makə mad'uunə gwada a jima dadagyə da tanjalakii ənfwadə masəkii. Ha'ə ca mbu'ya aabiiki. ⁶ Makə tsaamətə nyi n̄ga'ə, kē nee nyi ka dabanyinə ētə ca wii anə sədə ənfwadə, i luu bilinə da i ētə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ētə ca lədə a səkəntanfə kama kama patə asəkəkii. ⁷ Wata ma nya fa, əndə'i uura n̄ga əndə a wabə da nyi, ca ba: 'Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə.' ⁸ Amma nya ba: 'Aa'a, 'ya'ə Slandana, acii pooshi ma'ajijinə uushi sha dzəgərə aasəkə maki taa sətə tən̄apaa *bariya ka adənə.' ⁹ Ma nya fa, ca ənə ka wabənə ka nyi n̄ga bəra'inə dadagyə, ēnki ci: 'Ma sətə dātəgi Əntanfə camə, ga ha nəhə tē ci ma'ajijinəkii.' ¹⁰ Ca jikətə ka nyi n̄ga makkənə, wata sətə a ənə ka ndərəginə aa dəgyə shakətə. ¹¹ Ma'ə nyi mata'avəmə dən̄wa'ə, wata watiitšə ēnji makkə kən̄ə kən̄ə a mayi ka hatə dīi inə davə. Kē slōkee ēnji ka tii aabiiki daga dē Kayisariya. ¹² Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi, wa nya dzə da tii, ga nya buurə taa mi. Inə da ēnji n̄'uuənə kuwa gi əsə. Ha'ə ina dəməgərə aasii aa ha əndəkii. ¹³ Wata ca ba keenə makə sətə nee ci ka malaa'ika kən̄ə asii gakii, malaa'ika a ba ka ci: 'Slōkee ka ēnji aa Yoopa, tēya alyatə ka hē tē Simoonə ētə ci ēnjə a 'wa Piita. ¹⁴ Kadə nii kəya ba ka hē wabəətə nii kwa upaa luupaanə da yaaku patə.' ¹⁵ Mbu'unaaki, ma nya 'watəgi dē wabənə ha'ə, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii makə sətə shi aa moodəfaamə n̄ga təkən̄wanə əsə. ¹⁶ Wata nya buurətə wabənə n̄ga Slandanə ētə bii ci: 'Kə yibə Yoohana ka ēnji bapētisəma dē ma'inə, amma, ma unə, ka upaanə nuunə bapētisəma dē Malaaba Ma'yanə.' ¹⁷ Makə kē vii Əntanfə ka tii makə sətə vii ci kaamə saa'itə vii amə goon̄ga ka Slandanə Yeosu Alēmasiihu, nyi wu san̄ə tən̄apaaənəki aniya n̄ga Əntanfwa?" ¹⁸ Makə fii tii ha'ə, kē ətēe tii ka sə n̄ga banə, tēya dala dē Əntanfə, tēya ba, "Asee, patə da i ka ēnjitə ēntaa Yahudiinə vii Əntanfə rəgwa n̄ga baanə ka ci kaa tēya upaa əpinə."

Ikəliisiya də Antakiya

¹⁹ Ma ēnjitə yigədəgi putə n̄ga cibəətə cibə tii daba'a bələginə tē Sətəfanu, kē pyalə tii kura'ə aanə hanyinə n̄ga Finikiya da i Kipərusə i aasəkə vəranə n̄ga Antakiya. Mawaazamə tii taa ka wu madaamə ka *Yahudiinə. ²⁰ Amma, tē'i hara ēnji Kipərusə da n̄ga Sirina, mbu'unatii aa Antakiya, tēya wabə ka hara slikərənə əsə, tēya waaza N̄unyi Habara

nga Slandanə Yeesu. ²¹ Kə ndzaa Slandanə kədəhə da tii. Ha'ə kə vii ənji lanə goonḡa ka ci, təya nə'u tə ci.

²² Makə mbu'i habarakii aa limə ənji nə'unə nga Urusaliima, təya sləkee ka Barənaba aa Antakiya. ²³ Makə mbu'i ci aa dəvə, kə dīi ci maḡushinə acii kə nee ci ka nḡa'aanə nḡa Əntanfə ətə dīi ci ka tii. Wata əḡki ci ka tii, "See a ndzaa unə ka ənji goonḡa də ədzəmə rəḡwə akəḡwacii Slandana."

²⁴ Acii ma ca, maḡa'ə əndə nə ci, da Malaaba Ma'yanə da vii goonḡa nə ci əsə. Ənji bəzəkii ka shanə vii goonḡa ka Slandana.

²⁵ Wata Barənaba a palə aa Tarəsi ka alyanə tə Sawulə. ²⁶ Makə lapaa ci tə ci, ka kira tə ci aa Antakiya. Təya fəzəgi davə ka dzaadza də nə da ənji nə'unə. Təya dzəgunə ka ənji bəzəkii. Də Antakiya əsə 'watəgi ənji 'wanə tə ənji nə'unə 'Ənji nə'unə tə Aləmasiihu'.

²⁷ Aḡi ətə saa'i ma'i hara anabinyinə də Urusaliima ka shinə aa Antakiya.

²⁸ Mbu'unatii aadəvə, wata rəḡwə agitii ətə dīi ləməkii Agabusə a madətə, ca ba də baawəda nḡa Malaaba Ma'yanə, əḡki ci, kadə nə məza madəfənə a kulyaanə ka duuniya patə. Ha'ə makə ətsə əsə kə kullii madəfənəkii aḡi zamana nḡa ḡwanjuunə nḡa Kalawudiyu. ²⁹ Wata ənji nə'unə a anə uura nḡa vii sətə mbee ḡgeerənə nḡa taa wu patə, kaa əḡjə a kərə ka ənji nə'uutə də Yahudiya.† ³⁰ Kə datə tii ha'ə əsə, təya sləkee ka kərənə ka gayinə nḡa Ikəliisiya dacii i Barənaba da Sawulə.

12

Bələnə tə Yakubu da pa'ənə tə Piita

¹ Ma ka saa'ita, kə 'watəgi ḡwanḡwə *Hirudusə cibənə də hara ənji nə'unə. ² Ha'ə kə bii ci ka əḡjə a bələgi tə Yakubu ndzəkəḡuci Yoohana də ḡgila purəjanə. ³ Makə nee ci kə kadeesəkə ka *Yahudiinə nə bələginə tə Yakubu, ca ba, wa əḡjə a kəsətə tə Piita əsə. Ma gi ka d'anə, aḡi kumənə nḡa adə buroodi yadə burəjanə kəshi ənji tə ci. ⁴ Makə kəshi ənji tə ci, təya kərə tə ci aa furəshina. Hirudusə a kavə tə ci aacii soojiinə ənfwadə ənfwadə kurəḡə ənfwadə, kaa təya nəhə tə ci, aadə əḡjə a kərə tə ci aakəḡwacii danḡana daba'a kumənəkii, waatoo kumənə nḡa *Pasəka.

⁵ Ma saa'itə Piita a furəshina, ma ənji nə'unə natii, wata ka d'a də'wa nə tii ka putaakii də gazhi'waanə.

Luupaanə nḡa malaa'ika tə Piita

⁶ Ma ka vədə nḡa uuseratə mwayi Hirudusə ḡgiraginə tə Piita ka la ka ci ḡəḡwanə, Piita a tsəfə ḡnyunə ahada soojiinə bəra'i, ci ma'anəkii də mahyakahyaka'ə bəra'i. Ənji nəhə furəshina əsə, a makuvə nə tii. ⁷ Ma davəfəkii, kə jigagi malaa'ika nḡa Slandana. Bərənə a bərəgi kuvəkii patə. Wata ca dəḡee ka Piita ka tanḡalakii, ca madəe ka ci, əḡki ci, "Madətə pii pii!" Wata mahyakahyaka'ətə a kwalyagərə acii Piita. ⁸ Wata malaa'ikatə a ba ka Piita, "Nḡaḡḡavə uushi'inaaku, ha ḡḡavə fiḡbinaaku." Piita a d'atə ha'ə. Əḡki malaa'ika ka ci, "Əḡtə gwadaaku, ha nyi'wa tə nyi." ⁹ Piita a nə'u tə ci aḡyə. Mashiiimə ci taa, ma sətə ci malaa'ika a d'a,

11:20 11.20 YooH. 7.35. 11:21 11.21 2.41. 11:23 11.23 13.43; 14.22; 15.32; 16.40; 18.23; 20.1,28-31. 11:25 11.25 9.30. * 11:26 11.26 Ma ənji nə'unə tə Aləmasiihu, makə bana, Kəristənə də uura Gərikə. 11:27 11.27 13.1; 15.32. 11:28 11.28 21.10. † 11:29 11.29 Acii anə hanyinə nḡa Yahudiya palee madəfənəkii də d'anə ka saa'ikii. 11:29 11.29-30 12.12,25; Rooma 15.26; 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.4; 9.2,12; Gal. 2.10. 12:4 12.4 4.3. 12:5 12.5 Yak. 5.16. 12:7 12.7-10 5.19.

tantanyinø. Ma nø ci ka nøhønø, taa søniiinø sөнii ci. ¹⁰ Makø paaløgi tii tø ønji nøhø kuvø nga tøkønwanø da nga børa'inø, tøya mbu'u aa uura mayi nga tibisø øtø nga dømøginø aasøkø vøranø. Wata uura mayikii a wunøgi ka tii ci saakii. Tøya gimagi, tøya nø'u øndø'i røgwa. Wata pii malaa'ikatø a bwasee ka ci.

¹¹ Makø ønya nø nga Piita aashikii, ønki ci, "Manø dfiya, kø shii nyi ndilø ndilø øø'i, kø sløkee Slandanø ka malaa'ikaakii ka luupaanø tø nyi acii Hirudusø da bwaya uushi'iitø ci Yahudiinø a moo ðanø dø nyi."

¹² Shiinaakii ha'ø, wata ca palø aasii aa ha Mariyaama mæci Yoohana øtø dfi øndø'i lømøkii Marøkusø. Kø dzii ønji nø'unø dø nø lanø davø, tøya ða dø'wa. ¹³ Mbu'unaakii ca døgøtø uura maya. Tø'i øndø'i kadømø øtø dfi lømøtø Rooda. Makø fii ki, wata kya shi ka faginø taa wu. ¹⁴ Makø paaratøgi ki øø'i, uura nga Piita øtsa, mawunøginø ki uura mayikii acii moodfasøka. Wata kya ønøgørø aasii dø huyi huyi, kya ba: "Waatsø Piita kønø a uura mayi!" ¹⁵ Tøya ba ka ki, "Maba nø hø sanø kwa?" Amma kya tsakø banø øø'i, ci øtsa. Ønki tii, "Malaa'ikaakii øtsa." ¹⁶ Amma, mabwaseemø Piita ka døgø uura mayikii. Wata tøya wunøgi, tøya nee ka ci. Kø kønøe ka tii. ¹⁷ Wata Piita a madøe ka tii ka ciinøkii, kaa tøya ndzaa køðfa'ø, ca dzøgunøtø ka tii makø sètø ngiragi Slandanø tø ci asøkø furøshina. Makø uudøpaa ci, ønki ci ka tii, "A una ba ka Yakubu da hara ønji nø'unø." Daba'ø ha'ø, ca madø, ca palø ka øndø'i ha.

¹⁸ Pukønø nga ha, kø ma'i maduunø mabizhinø ahada soojiinø putø nga sètø slønyi tø Piita. ¹⁹ Makø ali ønji tø ci ka Hirudusø, maneemø tii ka ci. Hirudusø a løgwa a ma soojiinø, pooshi. Wata ca ba ka ønjø a bøaløgi tø soojiita. Ma daba'økii, ca madø anø hanyinø nga Yahudiya, ca palø aa Kayisariya, ca ta'vee davø.

Øntønø nga Hirudusø

²⁰ Ma nwanjwø Hirudusø, ka mabøtøsekø nø ci aashi ønji Tiira da ønji Sidoonø. Aciiikii tøya jagi dø na, tøya shi aabiikii ka sødø rønjwø, tøya wabø da Balasøta, waatoo gawø nga yi nga nwanjwa. Makø uugi tii anøgi wabønø da ci, tøya alø ndzaanø jamø da Hirudusø, acii dø zømø nga nø nga hanyinaakii nø tii. ²¹ Ma ka uusøratø lii Hirudusø, ca ka køjeerø nwanjuunaakii, ca ndzaanø asøkø døgølø nwanjuunaakii, ca wabø ka tii. ²² Ønjø a wazø, tøya ba, "Ma øtsa, wabønø nga Øntanfø, øntaa nga ønda." ²³ Pii wata malaa'ika nga Slandanø a døgøgi tø ci, acii kø luuma ci ðuunuunø nga Øntanfø. Zoozøniinø a tsøbø tø ci. Ha'ø øntøgi ci.

²⁴ Amma, ma wabønø nga Øntanfø, kø gi aakønjwø aakønjwa. ²⁵ Makø uudøpaa i Barønaba da Sawulø sløkeetø sløkee ønji ka tii aa Urusaliima, tøya palø satii, tøya ngerøønø tø Yoohana øtø ci ønjø a 'wa Marøkusø.

13

Sløkeenø nga Malaaba Ma'yanø ka i Barønaba da Sawulø

¹ Ma asøkø Ikøliisiya nga Antakiya, tø'i hara *anabiinø da ønji dzøgunønø, waatoo i Barønaba da Simiyoonø øtø ci ønjø a 'wa øndø ðønja da i Lukiyusø øndø Sirina da Manahina øtø girøshi tii da nwanjwø *Hirudusø. Ahadatii nø Sawulø øsø. ² Ma ka øndø'i uusøra, tøya gørø'u ka Slandanø da ða suumaya. Ønki Malaaba Ma'yanø ka tii, "Fø'yagimø ka nyi tø i Barønaba tii da Sawulø kaa tøya slønø slønøtø 'wii nyi tø tii."

³ Daba'ə suumaya da dā də'wa, təya kavə ciinetii aanətii, təya kapaa tə tii.

Waazanə nga maslōkee ənji anə hanyinə nga Kipərusə

⁴ Makə slōkee Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə, təya palə aa Səluukiya, təya dzə ka dəmə kumbawalə davə nga dzəginə aanə hanyinə nga Kipərusə etə ahada ma'inə. ⁵ Mbu'unatii aanə hanyinəkii aasəkə vərənə nga Salamisa, təya ndzanə baaba wabənə nga Əntanfə asəkə *kuvə də'wanyinə nga Yahudiinə. Kə gi Yoohana ka tsakənə tə tii əsə.

⁶ Makə wiigi'itə tii hanyinə nga Kipərusə patə kura'ə aa Pafusa, təya lapaa əndə'i əndə hiila etə dīi ləməkii Barə-Yeesu. Majirakə nga anabi nga Yahudiinə nə ci. ⁷ Guva nga ngwaməna Sirəgiya Bulusə nə ci əsə. Ma ngwaməna, əndə shiinə nə ci. Ca 'wa tə i Barənaba da Sawulə, ca alə fa wabənə nga Əntanfə amatii. ⁸ Amma, ma əndə hiilatsa, etə dīi ləməkii İlimasə də uura Gərikə, kə dīi ci ka tii mabizhinə, ha'ə kə mwayi ci zhi'wee ka ədzəmə nga ngwaməna acii ga ca nyi'u goonga. ⁹ Amma, ma Sawulə, etə ci ənjə a 'wa tə ci Bulusə əsə, da i Malaaba Ma'yanə nə ci, ca tsaamə tə əndə hiilatsa, ¹⁰ əŋki ci, "Ma hə, əndə nga *Seetanə nə hə, səsəŋwə nga goonga. See sətə dīi bwayakii nəndə a ədzəməku. Pukyane nga uusərə patə, ha'ə nə hə ka zhi'wee ka goonga nga Əntanfə ka jirakənə. ¹¹ Acii ha'ə ka dzalənə nə Slandanə tə hə, ha uurəfəgi, pa ha nee ka uusərə ma'ə kwakwatə." Pii wata təkunə cii kəya nee ma'ə, ca raramə, ənjə a kəsə tə ci ka ciinə, acii paa ci ka nee ka ha ma'ə. ¹² Makə nee ngwaməna ka sətə slənyi, kə vii ci goonga ka Slandana, acii kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə nə dzəgunənə aɣyanəkii.

Bulusə da Barənaba də Antakiya anə hanyinə nga Pisidiya

¹³ Ma daba'əkii, wata Bulusə da ənji nə'ushinaakii a dəmə kumbawalə də Pafusa, təya palə aa Pirəga anə hanyinə nga Paməfliya. Ma Yoohana, kə bwasee ci ka tii davə, ca ənə aa Urusaliima. ¹⁴ Amma, ma təya, təya paləgi tə Pirəga, təya palə aa Antakiya etə anə hanyinə nga Pisidiya. Də asavee əsə, təya dəməgərə aasəkə *kuvə də'wa, təya ndzaanə da ənja, ¹⁵ ənjə a janğa bariya nga Muusa da ləkaləkətə nga anabiinə. Wata gayinə nga kuva a slōkee ka banə ka tii oo'i, "Ndzəkəŋushi'ina, usamə da shine. Mbu'u tə'i wabənə etə ca tsakə tə ənji a moonə."

¹⁶ Bulusə a mādətə, ca mādēe ka ciinəkii ka ənja, ca ba, "Unə ənji *İsərayiila da hara ənji gərə'unə ka Əntanfə, fatəmə! ¹⁷ Ma Əntanfə anə caama nə'u, amə ənji İsərayiila, ci ta'i tə dzədzəshii'inaamə, ca siitə tə tii saa'i tii anə hanyinə nga Misəra. Də mād'uunə baawədə əsə ngiragi ci tə tii də Misəra. ¹⁸ Kə sə'wii ci tə tii ha'ə fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə əsə. ¹⁹ Ca zamagi də slikerənə mādəfə anə hanyinə nga Kana'ana, ca vii ka tii hanyinəkii nga zəmə ya. ²⁰ Ma ətsə patə, agi fəzə gya'ə ənfwadə da tufə pu'unə. Daba'a ha'ə ca dəkəvə ka tii gayinə ahadatii ha'ə mbu'ya ka zamana nga anabi Samuyila. ²¹ Agi zamanaakii kədii tii kaa ənjə a dəkə ka tii nwanwa. Wata Əntanfə a dəkəvə ka tii tə Sawulə uuzənə nga Kise, agi duurə nga Beejaminə. Ca dā ka tii nwanjuunə nga fəzə ənfwadə

13:2 13.2 9.15; 10.19; 22.19; Gal. 1.15-16. **13:3** 13.3 6.6. **13:4** 13.4 10.19; 15.39. **13:5** 13.5 17.2. **13:8** 13.8 2 Tim. 3.8. **13:11** 13.11 9.8; 22.11. **13:13** 13.13 13.5; 15.38. **13:14** 13.14 17.2. **13:15** 13.15 15.21. **13:17** 13.17 Shig. 1.7; Dzək. 5.15. **13:18** 13.18 Shig. 16.35; Baan. 14.33-34; Dzək. 29.4. **13:19** 13.19 Dzək. 7.1; Jasə. 14.1. **13:20** 13.20 M.Gəŋw. 2.16; 1 Sam. 3.20.

pu'unə. ²² Makə ngərəgi Əntanfə tə Sawulə, ca dəkəvə ka tii tə *Dawuda ka nwanjuunə. Wiinə sətə wabi Əntanfə anəkii, əŋki ci: 'Kə upaa nyi tə Dawuda uuzənə nğa Jasii, Ci nə əndətə cii kya uudə, Ci əsə na slənətə ka nyi sətə cii kya uudə patə.'

²³ "Agi slikerənə nğa əndətə kira Əntanfə ka ənji *İsərayiila Maluwa, waatoo Yeesu makə sətə dīi ci aləkawalə nğa d'anə. ²⁴ Daga Yeesu ma'ə mashimə, kə waazii Yoohana ka ənji İsərayiila patə kaa təya zhi'wagi, təya bwasee ka 'waslyakəənətii, təya luu yibə bəpətisəma. ²⁵ Ma Yoohana kədəhə ka uudəpaa slənaakii, kə ləgyi ci ama ənja: 'Makə wu sanə cuuna nəhə tə nya? Əntaa nyi nə əndətə cuuna gəra. Ma əndətə cuuna gəra, ma'ə ci ka shine. Mambu'umə nyi bahə nya dəədfəgi ka ci bibinaakii.'

²⁶ "Ndzəkəŋushi'inə, jijinyinə nğa İbərəhiima da hara ənji gərə'unə ka Əntanfə ahadoonə, kaamə sləkəe Əntanfə Njuni Habara nğa luupaanə. ²⁷ Wiinə, ma ənjitə də Urusaliima da gayinatii, pooshi tii kavə nətii ka shiinə tə Yeesu. Ha'ə əsə mafatəmə tii wabənə nğa anabinyinə ətə ci ənjə a janğa ka tii taa ngutə uusərə nğa əpəsəkə patə. Amma, makə lagi tii ka Yeesu gəŋwanə, kə dīi ka goonğa nə wabənə nğa anabinyinə.

²⁸ Taa nğahi ma'upaamə tii tə ci da 'waslyakəənə bahə bələnə tə ci, amma kə kədii tii acii *Pilaatu ka bələginə tə ci. ²⁹ Makə uudəpaa tii d'anə ka ci makə sətə shi ənjə a nyaahə agyanəkii patə, ənjə a jimagərə də ci ashī ənfwa, təya ngədfəgi tə ci. ³⁰ Amma kə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja. ³¹ Kə baa ci bəzəkii ka baarii naakii nə ka ənjitə shi tii da ci daga də Galili aa Urusaliima. Ma əndzə'i, tii nə seedawanyinaakii ka ənji İsərayiila.

³² "Ma inə əsa, kə kireenə koonə nğunyi wabənə ətə dīi Əntanfə aləkawaləkii ka dzədzəshi'inaamə. ³³ Kə mbu'utə ci kaamə jijinatii də aləkawaləkii əsə. Kə mbu'utəgi ci də madəenə ka Yeesu makə sətə nyaahə ənji asəkə Jabuura nğa bəra'inə oo'i, 'Ma hə, uuzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.'

³⁴ Kə wabi Əntanfə agyanə madəenə ka ci agi maməətə ənji oo'i, paa ci ka ənənə ka əntənə ma'ə, ca bəslə. Wiinə sətə bii ci: 'Ka viinə nə nyi koonə ndilə ndilə tə malaaba bərəkaanə makə ətə vii nyi ka Dawuda.'

³⁵ Aciikii tə'i manaahəkii əsə asəkə əndə'i Jabuura oo'i, 'Paa hə ka bwasee ka shishinə nğa əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.' "

³⁶ Bulusə a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, "Ma Dawuda, kə slənyi ci agi zamanaakii makə sətə mwayi Əntanfə. Ma daba'əkii, ca əntəgi, ənjə a kagərə tə ci agyanə dzədzəshi'inəkii, ca bəsləgi. ³⁷ Amma, ma əndətə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja, ma bəsləmə ci.

³⁸ "Aci ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, see a shii unə oo'i, daci Yeesu ciina waaza koonə agyanə tifyaginə nğa 'waslyakəənə. Aci ma bariya nğa Muusa, paa ci da ngeerənə nğa luupaanə tuunə acii 'waslyakəənə. ³⁹ Amma taa wu patə vii ka Yeesu goonğa, daciikii upaanəki luupaanə. ⁴⁰ Ma dīi əna, nəhəmə noonə nə acii ga sətə bii anabinyinə a kulyaanə koonə ətə bii tii:

13:21 13.21 1 Sam. 8.5,19; 10.21; 11.15. **13:22** 13.22 1 Sam. 16.12; 13.14. **13:23** 13.23 Isaa. 11.1; Rooma 1.3; Səniinə 5.5. **13:24** 13.24 Luka 3.3. **13:25** 13.25 Luka 3.15-16. **13:27** 13.27 3.17. **13:28** 13.28 Luka 23.4,14-15,21-23. **13:29** 13.29 Luka 23.50-56. **13:30** 13.30 3.15. **13:31** 13.31 1.3,8. **13:32** 13.32-33 Jab. 2.7; Rooma 1.3-4. **13:34** 13.34 Isaa. 55.3. **13:35** 13.35 Jab. 16.10. **13:36** 13.36 2.29. **13:38** 13.38 10.43; 15.10. **13:39** 13.39 Rooma 4.25; 6.7; 10.4.

41 'Tsaaməmə, unənə ca ushapaa sətə bii Əntanfə, haŋkala goonə a gwazəgi, una zagi. Aci kadə nii kya slənə əndə'i slənə aɡi zamana goonə ətə pooshi unə na luuvə taa kə bii ənji koonə.'

42 Ma i Bulusə da Barənaba a gimagi asəkə kuvə də'wa, ənjə a kədii tə tii kaa təya ənə ka batə ka tii wabəətə ka əndə'i uuserə ŋga əpisəkətə ca shi. 43 Makə təkəgi ənji a kuvə də'wa, ənji laŋə nyi'u tə tii, Yahudiinə da ənjitə gimə aagi diinə ŋga Yahudiinə patə. I Bulusə da Barənaba a wabə ka tii kaa təya ndzaa də ŋgeerənə aɡi ŋga'əətə dʒi Əntanfə ka tii.

44 Zhi'wanə ŋga uuserə ŋga əpisəkə dʒi dzawə, wata ənjə a ənslyagi pəbə asəkə vəranə aasəkə kuvə də'wa ka fa wabənə ŋga Əntanfə.

45 Makə nee hara Yahudiinə kə dzii ənji də nə laŋə, kə shirəhə tii ka i Bulusə, təya də ka ci mabizhinə, təya dzə da dzaananə tə ci. 46 Amma, ma i Bulusə da Barənaba, kə wabi tii ka tii yadə ŋgwalənə, təya ba, "Kə ndzaa tyasə, a takəŋwa ənji ba koonə wabənə ŋga Əntanfə taabu'u ka hara slikərənə. Amma, makə kə kaaree unə, una baarii oo'i, madəbeemə koonə nə upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, yoo, a zhi'uginə səgeenə aabii hara slikərənə. 47 Aci ha'ə bii Slandanə keenə, əŋki ci, 'Kə kapaa nyi tə hə kaa ha ndzaa ka bərənə ŋga hara slikərənə, ha ndzaa ka rəgwa ŋga mbədənə ha'ə mbu'unəkii ka muudinə ŋga duuniya patə əsə.' "

48 Makə fii ənjitə əntaa Yahudiinə ha'ə, kə dʒi tii moodasəka, təya duunətə tə Slandanə putə ŋga wabənəkii. Ma ənjitə ta'i Əntanfə tə tii ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, kə vii tii gooŋga. 49 Kə təkəgi wabənə ŋga Slandanə taa dama patə anə hanyinəkii əsə. 50 Amma Yahudiinə a tsəvutə tə matakəŋwanyinə ŋga vəranə da hara makinə ətə da məghərəvənə; ma makiita, ənji gərə'unə ka Əntanfə nə tii əsə. Təya madəe ka wabənə aɡyanə i Bulusə da Barənaba. Təya lakəənə tə tii anə hanyinatii. 51 Ma təya dzə də palənə satii, təya gwa'agi bərəbərə ŋga bibinatii aɡyanətii ka baariinə ka tii oo'i, pooshi tii aɡi haalatii ma'ə. Wata təya palə aa Ikuniya. 52 Ma ənji nə'unə ŋga Antakiya, kə dʒi tii moodasəkə ka shaŋə. Kə ndzaa tii da i Malaaba Ma'yanə asəkə ədzəmətii əsə.

14

I Bulusə da Barənaba də Ikuniya

1 Ma də Ikuniya əsə, kə gimə i Bulusə da Barənaba aasəkə kuvə də'wa ŋga Yahudiinə, təya waaza ka ənji də gazhi'waanə. Ha'ə bəzəkii nə ənjitə vii gooŋga ka Slandana, Yahudiinə da hara slikərənə patə. 2 Amma, ma Yahudiitə kaaree ka vii gooŋga ka Slandana, kə madəe tii ka ədzəmə ŋga hara slikərənə kaa təya bərapaa tə ənji nə'unə. 3 Kə ta'avə i Bulusə da Barənaba də Ikuniya ka waazanə ka ənji aɡyanə Slandanə yadə ŋgwalənə taa gi'u. Təya waaza aɡyanə pwapoonaakii. Slandanə a vii ka tii baawəda ŋga də sə ŋga hurəshishinə kama kama ka baariinə oo'i, ma sətə ci təya ba, gooŋga. 4 Amma kə təkəgi ənji kurəgə bəra'i asəkə vəranə. Hara ənji, a ba'a Yahudiinə nə tii. Hara ənji əsə, a ba'a masləkee ənja. 5 Kə mwayi hara slikərənə da Yahudiinə da gayinatii cibeenə ka masləkee ənji

də kaalanə tə tii də faariinə, ⁶ asee, kə gi aa limətii nə sətə mwayi ənji d'anə də tii. Wata təya huyi satii aanə hanyinə nga Likaniya, waatoo aa Lisətira da Dyarəba da hara vərəatə gujūtə də hanyinəkii. ⁷ Təya waaza Njuni Habara nga Slandanə davə.

Kaalanə tə Bulusə də Lisətira

⁸ Tə'i əndə'i əndə də Lisətira, pooshi səfəkii ndalə bahə wiigi'inə. Makə pwayi ənji tə ci, hurəndzəmə nə ci. Mashimə ca wii shanjə. ⁹ Ma ka əndə'i uusera, ca fa waazanə nga Bulusə. Bulusə a tsaamə tə ci. Ma nee ci, ma əndətsa, kə vii ci goonja, kə dəbee ca upaa mbədəpaanə. ¹⁰ Bulusə a madee ka uurakii, ənji ci, "Madətə kənjə anə səfəku." Wata hatsə əndətə a madətə, ca wii.

¹¹ Makə nee danjkana ka sətə dfii Bulusə, təya madee ka uuratii, təya ba də uura nga ənji Likaniya, "Kə jimagərə əntanjənyinə aabii amə makə ənja." ¹² Təya dəkə ləmə ka Barənaba "Jawusə". Ma Bulusə əsə, təya dəkə ka ci "Heerəməsə" puta dfii ci ka nwanjwə wabənə. ¹³ Ma dava, tə'i kuvə uuləma ətə ci təya 'wa Jawusə, a uura mayi nga vərənə. Wata limanə nga uuləməkii a ngerə bubunənyinə, ca zadətə də gudəza, ca kira aa uura mayi nga vərənə kaa təya dā sataka da ənja ka i Barənaba da Bulusə. ¹⁴ Amma, makə fii i Bulusə ha'ə, təya tsaatsagi kəjeerənə ashitii ka baariinə oo'i, kə bəzhi səkətii ka shanjə. Təya huyi aagi ənja, təya dzə də madee ka uuratii, ənji tii, ¹⁵ "Una! ka mi cuuna dā ha'ə kwa? Ma inə kamə, ənji niinə makə noonə. Kə kireenə koonə Njuni Habara koonə bwasee ka mazabə uushi'iitsa, una nə'u tə əntanjə əndə vii əpinə. Ci tagii ha dadagyə da ha apanə da uunəva da sətə asəkətii patə. ¹⁶ Ma nga njukə, kə bwasee ci ka slikərənyinə patə kaa təya paaslə uushi'inatii.

¹⁷ Patə da ha'ə, mabwaseemə ci ka naakii nə yadə seeda, agi d'anə nə ci koonə nga'əənə, ca ndzəəmə koonə vənə, ca vii koonə njunyi cifanə, ca əburətə tuunə də zəma, ca vii koonə moodasəkə əsə." ¹⁸ Taa nghanə kə wabi tii ka tii wabəətsə patə, nghanə tənəpaə tii tə tii ka dā ka tii sataka.

¹⁹ Asee, tə'i hara *Yahudiinə shi aa dəvə daga də Antakiya da Ikuniya. Təya shi ka tsəvutənə tə danjkana. Təya kaala tə Bulusə də faariinə, təya ələgi tə ci aa ba'a vərənə. Ma nə tii ka nəhənə, kə əntəgi ci. ²⁰ Amma ənji nə'unə a shi, təya dzatə də nə aabiikii, ca madətə, ca ənəgərə aasəkə vərənə. Pukənə nga ha, təya madə tii da Barənaba, təya palə aa Dyarəba.

²¹ Makə waazii tii Njuni Habara asəkə vərənəkii, kə upaa tii ənji nə'unə lanə. Ma daba'əkii, təya ənə aa Lisətira da Ikuniya da Antakiya ətə anə hanyinə nga Pisidiya. ²² Ma asəkə vərənyiiitsa, kə vii tii ngeerənə ka ənji nə'unə, təya ba ka tii, wa təya kənjə anə vii goonjatii. Təya tsakə banə ka tii oo'i, see dāgi cibə lanə upaanaamə dəmənə aagi nwanjuunə nga əntanjə. ²³ Daba'ə ha'ə, təya taadəcii ka tii matakənjwanyinə asəkə taa ngtutə Ikəliisiya, təya dā də'wa da suumaya, təya kavə tə tii aacii Slandanə ətə vii tii ka ci goonja.

Ənənə nga i Bulusə da Barənaba aa Antakiya

²⁴ I Barənaba da Bulusə a pitəgi asəkə hanyinə nga Pisidiya, təya mbu'u aanə hanyinə nga Paməfliya, ²⁵ təya waaza wabənə nga əntanjə ka ənji də Pirəga. Ma daba'əkii, təya madə, təya palə aa Ataaliya. ²⁶ Təya dəmə

14:5 14.5 14.19; 2 Tim. 3.11. **14:6** 14.6 Mat. 10.23. **14:8** 14.8 3.2. **14:11** 14.11 28.6.
14:13 14.13-15 10.25-26; Dan. 2.46. **14:15** 14.15 Shig. 20.11; 1 Koor. 8.4-6. **14:16** 14.16 17.30.
14:17 14.17 Jab. 147.8; Irin. 5.24. **14:19** 14.19 14.5; 13.50; 17.13; 2 Koor. 11.25. **14:22** 14.22
 11.23. **14:23** 14.23 6.6; Tit. 1.5.

kumbawalə davə, təya palə aa Antakiya, waatoo vəraatə shi ənjə a kavə tə tii aacii Əntanjə kaa ca da ka tii pwapoonə agi sləna, waatoo ətsə uudəpaa tii.

²⁷ Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzaadzətə də ənji nə'unə, təya ba ka tii habara n̄ga sətə d̄ii Əntanjə daciitii da makə sətə wunəgi ci ka hara slikərənə rəgwa n̄ga vii goon̄ga. ²⁸ Təya ta'vee tii da ənji nə'unə davə.

15

Dza də nə n̄ga matakəḅwanyinə də Urusaliima

¹ Tə'i hara ənji shi daga də Yahudiya aa Antakiya, təya dzəgunə ka ənji nə'unə, təya ba, "Madə *maryaminyamuunə makə n̄ga alə'aada n̄ga Muusa, pooshi unə ka upaa luupaanə." ² Kə d̄ii i Bulusə da Barənaba mabizhinə da ənjitsa. Wabənəkii a gwazəgi ka shanjə. Makə uurəgi haalakii aanətii, ənjə a sləkəe ka i Bulusə da Barənaba da hara ənji nə'unə aa Urusaliima, kaa təya dzə aabii masləkəe ənja da matakəḅwanyinə n̄ga Ikəliisiya agyanə wabəətsa. ³ Makə sləkəe ənji nə'unə ka tii, təya madə, təya paləgi dasəkə hanyinə n̄ga Finikiya da n̄ga *Samarinya, təya dzə də baaba habara n̄ga zhi'inə n̄ga hara slikərənə ka ənji nə'unə. Fanə n̄ga ənji nə'unə ha'ə, agi d̄anə nə tii moodasəka. ⁴ Makə mbu'i tii aa Urusaliima, kə liwə ənji Ikəliisiya da masləkəe ənji da matakəḅwanyinə n̄ga Ikəliisiya tə tii də moodasəka. I Bulusə a baaba ka tii sətə slənyi Əntanjə daciitii patə. ⁵ Amma hara ənji nə'unə kurəgə n̄ga Farisanyinə a madətə, təya ba, "Ma ənjitsa, tyasə, see a ryaminy tii, ənjə a ba ka tii təya nə'u bariya n̄ga Muusa."

⁶ Wata masləkəe ənji da matakəḅwanyinə n̄ga Ikəliisiya a dza də nə ka tsaamənə agyanə wabəətsa. ⁷ Makə ta'avə tii ka d̄aadə wabənə ahadatii, Piita a madətə, əḅki ci: "Ndzəkəḅushi'ina, makə sətə shii unə, daga njukə ta'i Əntanjə tə nyi ahadoonə kaa hara slikərənə a fa N̄unyi Habara da maki, təya luuvə. ⁸ Kə shii Əntanjə ədzəmə n̄ga taa wu patə, ca seeda tə tii də vii ka tii Malaaba Ma'yanə makə sətə vii ci kaamə əsə. ⁹ Matəkəemə ci ahadaamə da tii. Putə n̄ga vii goon̄gatii kubəgi ci ədzəmətii makə naamə. ¹⁰ Makə ha'ə d̄ii əna, ka mi san̄ə cuuna alə haliminə n̄ga Əntanjə də kaanə ka ənji nə'unə tə bariya n̄ga Muusa? Taa amə da dzədzəshi'inaamə maa, kə təkuree amə ka nə'utə bariyaakii. ¹¹ Amma kə vii amə goon̄ga oo'i, putə n̄ga pwapoonə n̄ga Slandanə Yeesu upaa amə luupaanə makə sətə upaa tii natii əsə."

¹² Dabaala a ndzaa kəda'ə, təya ənə ka fanə a ma i Barənaba da Bulusə, təya ba ka tii sə n̄ga hurəshishiitə d̄ii Əntanjə ka hara slikərənə daciitii.

¹³ Makə uudəpaa tii wabənə, Yakubu a madətə, ca jikəvə, əḅki ci: "Fatəmə, ndzəkəḅushi'inə. ¹⁴ Əndzə'i əna bii Simoonə kaamə makə sətə 'watəgi Əntanjə nəhənə tə hara slikərənə kaa ca tadəgi hara ənji agitii, təya ndzaa ka ənjaakii. ¹⁵ Kə d̄ii wabəətsə mbərə mbərə da n̄ga anabiinə makə sətə d̄ii manaahəkii oo'i,

¹⁶ 'Əḅki Slandana: Ma aakəḅwa, ka shinə nə nyi ka hadatəginə də yi n̄ga *Dawuda ətə saawagi. Ka n̄gərənə nə nyi sətə sasaawagi, nya ənə ka hadatəginə, nya kəḅjəe,

14:26 14.26 13.1-2. **14:27** 14.27 11.18; 15.12. **15:1** 15.1 Leew. 12.3; Gal. 5.2. **15:2** 15.2 Gal. 2.1-10. **15:4** 15.4 15.12. **15:7** 15.7 10.1-43. **15:8** 15.8 2.4; 10.44. **15:9** 15.9 10.35. **15:10** 15.10-11 15.19; Gal. 2.16; 3.10-12; Af. 2.5-8. **15:12** 15.12 2.22. **15:16** 15.16-18 Am. 9.11-12; Isaa. 45.21.

¹⁷ kaa hara ən̄jə a alə tə nyi Slandanətii, waatoo patənə ŋga hara slikərəətə 'wii nyi kaa təya ndzaa ka naaki.

¹⁸ Ha'ə bii Slandanə ətə bagi uushi'iitə daga ŋukə.' "

¹⁹ Yakubu a tsakə banə, əŋki ci, "Ma nee nyi naaki, ma hara slikərənə ənə ca zhi'wa aabii Əntanfə, gaama irəla tə tii. ²⁰ Amma, naahaamə ka tii ləkələkətə də banə, ga təya adə zəmətə d̄ii əŋji ka uuləminə taa sləmənyinə, acii ma ətsa, ajjini. Ga təya aləhiinə, ga təya tsəbə luutə malamə əŋji uurakii, ga təya adə idəna. * ²¹ Acii ma bariya ŋga Muusa, daga ŋukə, taa ka ŋgutə vərənə patə, tə'i əŋji waaza agyanəkii, əŋjə a jan̄ga asəkə *kuvə də'wanyinə taa ŋgutə *uusərə ŋga əpisəka."

Ləkələkətə ka hara slikərənə əŋji nə'unə

²² Fanə ŋga masləkəe əŋji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ləbə da əŋji Ikəliisiya patə tə wabəətsa, wata təya anə uura ŋga tadə əŋji ahadatii, kaa təya sləkəe ka tii aa Antakiya, tii da i Bulusə da Barənaba. Wata təya tadə tə Yahuda ətə ci əŋjə a 'wa Barəsaba, tii da Silasə. Matakəŋwanyinə nə tii ahada əŋji nə'unə əsə. ²³ Wata təya sləkəe ka tii də ləkələkətəkii. Wiinə sətə nyaahə tii asəkə ləkələkətəkii:

"Wiinə ləkələkətə ca dzə ka hara slikərənə əŋji nə'unə də Antakiya da Siriya da Silikiya. Ma ləkələkətəna, d̄acii inə ndzəkəŋushi'inuunə masləkəe əŋji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya də Urusaliima. Kə nəhəpaa inə tuunə patə.

²⁴ "Kə fii inə 00'i, kə gi hara əŋji ahadeenə, təya dzə ka madēe ka han̄kala goonə də wabənə, təya kəfəpaa tuunə. Ma ətsa, əntaa inə bii ka tii danə ha'ə. ²⁵ Ma caamiinə, makə kə gi wabənə geenə ka rəgwa rəŋwə, kə dəbēe ina tadə əŋji ahadeenə, ina sləkəe ka tii koonə, təya dzə da i moodəkii gaamə Barənaba da Bulusə. ²⁶ Ma təya, kə vigi tii əpinatii ka putə ŋga slənə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ²⁷ Ci nee unə ka i Yahuda da Silasə ahadoonə, tii na ba koonə də matii sətə nyaahiinə. ²⁸ Kə kadēesəkə ka Malaaba Ma'yanə da inə patə 00'i, geena tsakəənə koonə kərənə pamə palee ka uushi'iitə ndzaa tyasə, waatoo,

²⁹ goona adə sətə d̄ii əŋji ka uuləminə taa sləmənyinə, goona adə idəna, goona tsəbə luutə malamə əŋji uurakii, goona aləhiinə. Madə kə təŋapaa unə noonə nə ka d̄aada tsarə uushi'iitsa, ka ndzaanə nuunə jamə. Ta'avəmə jamə."

³⁰ Makə kapaa əŋji tə i Bulusə, təya palə aa Antakiya, təya dzatə də əŋji nə'unə, təya vii ka tii ləkələkətətə. ³¹ Makə jan̄gatə tii, kə d̄ii tii maŋushinə ka shaŋə acii kə vii wabəətsə ka tii ŋgeerənə. ³² Ma i Yahuda da Silasə, *anahiinə nə tii, kə wabi tii ŋgaan̄ga'ə ka əŋji nə'unə, təya tsakə ka tii ŋgeerənə. ³³ Makə banee tii davə gi'u, əŋji nə'unə a kərəe ka tii də jamənə. Yahuda da Silasə a ənə aabii əŋjitə sləkəe ka tii. [³⁴ Amma, ma nee Silasə, kə dəbēe ca ənəgi davə.]

³⁵ Ma i Bulusə da Barənaba, kə ənəgi tii də Antakiya, təya dzəgunə ka əŋja, təya dzə də waaza wabənə ŋga Slandana, tii da hara əŋji nə'unə lan̄ə əsə.

Təkənə ŋga Bulusə da Barənaba

15:19 15.19 Gal. 5.3. * **15:20** 15.20 15.29; 21.25; ka uuləminə: 1 Koor. 8.1-13; 10.23-33; aləhiinə: Leew. 18.6-18; adə idəna: Leew. 17.10-16. **15:21** 15.21 13.15. **15:22** 15.22-29 11.18; 16.4. **15:24** 15.24 Gal. 1.7; 5.10. **15:28** 15.28-29 10.19; 15.20; Luka 11.46. **15:32** 15.32 11.23,27.

³⁶ Makə ta'avə tii davə, Bulusə a ba ka Barənaba, "Ənaarwə ka caamatə ənji nə'utə shi arwa waazii ka tii wabənə nga Slandanə taa ka ngutə vəranə, kaarwa tsaaətə taa iitə nə tii agi nə'unə." ³⁷ Ma Barənaba əsə, kə mwayi ci 'waanənə tə Yoohana etə ci ənjə a 'wa Marəkusə. ³⁸ Amma kə caamə Bulusə, madəbeemə Yoohana a dzə da tii, acii kə shi ca bwasee ka tii də Paməfiliya, ma'uudəpaamə ci slənəkii da tii. ³⁹ Wata təya dfaanə mabizhinə, təya təkəgi. Barənaba a ngərə tə Marəkusə, təya dəmə kumbawalə, təya palə aanə hanyinə nga Kipərusə. ⁴⁰ Amma, ma Bulusə, kə ngirə ci tə Silasə. Makə dii ənji ka tii də'wa, təya kavə tə tii aacii Slandana kaa ca dfa ka tii pwapoonə agi wiigi'inatii, wata təya palə. ⁴¹ Kə wiigi'itə i Bulusə hanyinə nga Siriya da nga Silikiya, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə kaa təya tsakə ndzaanə də ngeerənə agi vii goonjatii.

16

Nə'unə nga Timooti tə i Bulusə da Silasə

¹ I Bulusə a mbu'u aa Dyarəba da Lisətira. Təya lapaa əndə'i əndə nə'unə davə etə dii ləməkii Timooti, uuzənə nga əndə'i mitə Yahuda. Ma miita, əndə nə'unə nə ki əsə. Ma dii, əndə Gərikə nə ci. * ² Ma Timooti, agi dəlaginə nə ənji nə'unə nga Lisətira da Ikuniya də ci. ³ Kə uu'i Bulusə kaa təya wiigi'i tii da Timooti, wata ca ngərə tə ci, ca *ryaminyagi tə ci, acii kə shii Yahudiitə davə patə oo'i, ma dii, əndə Gərikə nə ci. ⁴ Ma daba'əkii, təya ndzanə wiigi'inə ka vərə ka vərə, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə tə bariyatə kapaa masləkee ənji da matakənjwanyinə nga Ikəliisiya də Urusaliima kaa təya nə'utə. ⁵ Də ha'ə kinə ənji nə'unə ndihə ndihə agi vii goonjatii. Taa ngutə uusərə patə nə lajənətii ka tsakənə əsə.

Neenə nga Bulusə ka əndə Makiduuniya dagi səniinə

⁶ Ma daba'əkii, kə mwayi tii dzənə ka waaza wabənə nga Slandanə aanə hanyinə nga Asiya, amma kə tənəpaə Malaaba Ma'yanə tə tii. Wata təya paləgi aanə hanyinə nga Firigiya da nga Galatiya. ⁷ Makə mbu'i tii aagyənə ribinə nga hanyinə nga Misiya, təya alə dəmögərənə aanə hanyinə nga Bitiniya. Amma maluuvəmə Ma'yanə nga Yeesu ka tii. ⁸ Wata təya pitəgi tə Misiya, təya jimagərə aa Tərawasə. ⁹ Ma uusərəkii davədə, kə səniinə Bulusə davə oo'i, kə nee ci ka əndə Makiduuniya kənjə, ca kədii tə Bulusə, ca ba, "Tyanəgi aanə hanyinə nga Makiduuniya, kaa ha shi ka tsakənə tiinə." ¹⁰ Daba'ə səniinaakii, pii ina tasəka dzənə aanə hanyinə nga Makiduuniya. Acii kə shii inə oo'i, Əntənfə 'wii tiinə ka waaza ka tii Nunyi Habara.

Vii goonga nga Lidiya

¹¹ Wata ina dəmə kumbawalə də Tərawasə, ina kənjə da i aa Samutərasə. Pukənə nga ha ina palə aa Niyapuli. ¹² Ina madə davə, ina palə aa Filipi, vərəatə palee də duunuunə agyanə əndə'i purəjanə nga hanyinə nga Makiduuniya, vəranə nga ənji Rooma əsə. Ina banee gi'u asəkə vərəatsa. ¹³ Ma *uusərə nga əpisəka, kə dəməgiinə aa uura mayi nga vəranə, ina dzə aama gəəra. Mbu'u ka lapaanə niinə ha nga dfa də'wa nga Yahudiinə davə. Wata ina lapaa. Davə ndzaa inə, ina wabə

15:37 15.37 12.12. 15:38 15.38 13.13. 15:39 15.39 13.4. 15:40 15.40 14.26. * 16:1 16.1 14.6; Timooti: Rooma 16.21; 1 Koor. 4.17; Fil. 2.19; 2 Tim. 1.5. 16:2 16.2 6.3; Fil. 2.20,22. 16:3 16.3 Gal. 2.3-5; 1 Koor. 9.20. 16:4 16.4 15.22-29. 16:5 16.5 2.41. 16:6 16.6 10.19.

ka makiitē dzii dē nē davē. ¹⁴ Tē'i ēndē'i minē ētē dīi lēmētē Lidiya ca fa tiinē. Ma kya, mitē Tiyatira nē ki. Dērē dē madizē kōjeerēnyinē nḡa mandalē kwaba nē slēnatē. Ēndē nḡwalōnē tē Ēntanfē nē ki ēsē. Kē wunōgi Slandanē ēdzēmētē. Ha'ē kya kavē hanḡkalatē ka sētē ci Bulusē a ba. ¹⁵ Kē liwē ki yibē bapētisēma da ēnḡi yatē patē, kya kēdii tiinē, ēnḡi ki, "Makē kē shii unē ndilē ndilē oo'i, kē vii nyi goonḡa ka Slandana, yoo, see a dzuunē ka nēe ka yaaki." Kya tsakē kēdiinē tiinē, keena palē.

Pa'ōnō tē i Bulusē a furēshina dē Filipi

¹⁶ Ma ka ēndē'i uusēra, ina dzē ka ha nḡa dā dē'wa, ina lapaa ēndē'i uundzē rēmōnē, mava. Ēndē ginaaji nē ki, aḡi kuranē nē ki uushi'inē kama kama putē nḡa ginaajiitē ashitē. Aḡi dzanē nē ki dē kwaba lanḡe ka slanjiinētē ēsē dē kwaaranē. ¹⁷ Wata nē'unē tiinē da i Bulusē nē ki, kya dzē dē ka vūrēnē, kya ba, "Ma ēnḡitsa, ēnḡi nḡa maduunē Ēntanfē nē tii. Rēḡwa nḡa luupaanē nē tii ka banē koonē." ¹⁸ Ha'ē kē ta'avē ki baanē lanḡe ka d'ānē makē ētsa. Ca zhimagi tē Bulusē asēkēkii ka shanḡe. Ca zhi'wagi, ca ba ka ginaajiitē ashitē, "Wanyinē ca ba ka hē dē lēmē nḡa Yeesu *Alēmasiihu: bwasee ka ki!" Wata pii ginaajiitē a bwasee ka ki ka saa'ita.

¹⁹ Makē nēe slanjiinētē oo'i, kē nḡiikēgi rēḡwa nḡa upaanatii, tōya kēsētē tē i Bulusē da Silasē, tōya kērē tē tii aasēkē luuma aakēḡwacii ēnḡi la ḡēḡwanē. ²⁰ Makē kirē tii tē tii aakēḡwacitii, kē bii tii, ēnḡi tii, "Ma ēnḡina, aḡi ḡwazēnē nē tii hanḡkala nḡa vērāana, wiinē boo, *Yahudiinē nē tii. ²¹ Aḡi dzēḡunēnē nē tii alē'aadatē madēbēemē kaamē, kaama slēnēgi, amē ēnḡi Rooma." ²² Danḡkana a ḡuḡuunē ka tii patē, mala ḡēḡwanyinē a sēdēdēgi kōjeerēnē ashitii, tōya ba ka ēnḡe a fēōslē tē tii dē kurēpa. ²³ Makē fēōslēgi ēnḡi tē tii purē'i purē'i, tōya fēdē tē tii, tōya ēḡigērē tē tii aa furēshina, tōya ba ka ēndē nēhē furēshina kaa ca pa'ēgi tē tii nḡa'ē. ²⁴ Fanē nḡa ēndē nēhē furēshina naakii, wata ca nḡērē tē tii, ca ēḡigērē ancakuvē nḡa furēshina, ca aanēgi sēdētii ashii madiḡgērē rintēnyinē.

²⁵ Ma ahada vēdā, Bulusē da Silasē a dā dē'wa, tōya ka wanyanē ka Ēntanfē. Ēnḡi furēshina a dzē dē fanē tē tii. ²⁶ Mata'avēmē dēḡwa'ē, hanyinē a ḡēḡgdzē patē. Ha'ē mwavēdē nḡa kuvē furēshina a udzēgi. Pii wata makuvēnyinē a wunēgi patē. Mahyakahyaka'ē nḡa taa wu aḡi ēnḡi furēshina ēsē, kē piitēgi. ²⁷ Makē vē'ihē ēndē nēhē furēshina, ma ca nēe, mawuunēkii nē makuvēnyinē patē. Wata ca dē'yagi nḡila purēḡanaakii kaa ca bēlēgi naakii na. Ma nē ci ka nēhēnē, kē huyipaa ēnḡi furēshina satii. ²⁸ Amma Bulusē a madfēe ka uurakii, ca ba ka ci, "Ga ha bēlēgi naaku na, ḡanē niinē patē!" ²⁹ Ēndētē a ba ka ēnḡe a kira ka ci ḡunē, wata ca huyi aabii i Bulusē da Silasē, ca ḡērē'waanē akēḡwacitii. Shishinēkii a dzē dē udzēnē acii nḡwalōnē. ³⁰ Ca fē'yagi tē tii agyē, ca ba, "Ya ēna, iitē d'ānēki kaa nya upaa luupaana?" ³¹ I Bulusē da Silasē a ba ka ci, "Vii goonḡa ka Yeesu Slandana: ka upaanē nē hē luupaanē da yaaku patē." ³² Wata tōya wabē ka ci da ēnḡi yaakii patē aḡyanē Slandana. ³³ Pii aḡi vēdēkii ha'ē ca nḡērē tē tii, ca cakubēgi ka tii uyiginatii. Saa'ikii yibē ēnḡi ka ci bapētisēma da yaakii patē ēsē. ³⁴ Ca kērē tē tii aa hakii aasii, ca nḡiragi ka tii zēma, ca d'ā moodasēkē da yaakii patē putē nḡa vii goonḡatii.

16:13 16.13 17.2. **16:14** 16.14 17.4. **16:15** 16.15 8.36. **16:16** 16.16 19.24. **16:17** 16.17 19.15; Luka 4.34.41. **16:18** 16.18 3.6. **16:20** 16.20 17.6. **16:22** 16.22-23 2 Koor. 11.25; 1 Tees. 2.2. **16:27** 16.27 12.18-19. **16:30** 16.30-31 2.37; 11.14; Yooch. 6.28-29. **16:33** 16.33 16.15.

³⁵ Makë puki ha, mala gəjwanyinə a sləkee ka soojiinə ka banə oo'i: "Wa ənjitə a palə satii." ³⁶ Əndə nəhə furəshina a dzə ka banə ka i Bulusə, əņki ci, "Kə sləkee mala gəjwanyinə ka banə koonə, a paluunə səgoonə. Acii ha'ə, gimagimə, una dzə səgoonə agi jamənə." ³⁷ Amma əņki Bulusə, "Akəjwacii əņji fəəslɪ tii tiinə, wiinə malamə əņji keenə gəjwanə, təya əjigərə tiinə aa furəshina. Wiinə əsə uushi rəjwə niinə da əņji Rooma. Yoo, təya kapaa tiinə də ma'umbeekii nii? Pooshi ka d'anə! Wa təya shi də natii na, təya shi ka kapaanə tiinə." ³⁸ Soojiinə a ənəpaa də wabənəkii ka mala gəjwanyinə. Makə fii tii oo'i, uushi rəjwə da əņji Rooma nə i Bulusə da Silasə, kə ɲgwaləgi tii. ³⁹ Wata təya shi ka kədii tifyaginə aciitii, təya kapaa tə tii, təya ba ka tii, wa təya bwasee ka vərənəkii. ⁴⁰ I Bulusə da Silasə a gimagi asəkə furəshina, təya palə aasii aa ha Lidiya, təya lapaa əņji nə'unə dəvə, təya wabə ka tii kaa təya ndzaa ndihə ndihə də ɲgeerənə agi nə'unə tə Slandana. Ma daba'əkii, təya palə satii.

17

Masləkee əņji də Teesaloonika

¹ Kə gi tii dasəkə vərənyinə ɲga Amfipuli da Apulooniya, təya mbu'u aa Teesaloonika, hatə dii *kuvə də'wa ɲga Yahudiinə dəvə. ² Bulusə a dzə aa dəvə aa kumu, makə sətə sənəavə ci ka d'anə taa da patə. Luuma makkə nə ci ka wabənə da əņja, ca dzə də jangganə asəkə malaaba ləkaləkətə. ³ Ca wabə ka tii, ca bəarii ka tii tantanyinə ɲga sətə bii malaaba ləkaləkətə oo'i, ma *Aləmasiihu, see a sa ci ɲgərə'wa, ca əntə, ca mafətə agi mamətə əņja. Ca ba əsə, "Yeesu ənə cii kya ba koonə, ci nə Aləmasiihu." ⁴ Hara əņjə a luuvə, təya nə'ushi da i Bulusə da Silasə. Ha'ə əsə lanjə agi əņji Gərikə ətə ca gərə'u ka Əntənfə. Matakəjwanyinə ɲga makinə lanjə ləbətəgi də nə da tii əsə.

⁵ Amma kə shirəhə Yahudiinə ka tii. Təya dzatə də badawiinə ɲga vərənə, təya jagi də əņji də kaala bwaya vurunə, təya dzə ka əbigi yi ɲga Yasoone, təya alə tə i Bulusə da Silasə dəvə kaa təya ɲgiragi tə tii ka əņja.

* ⁶ Amma paa tii lapaa tə tii. Wata təya kəsəənə tə Yasoone da hara əņji nə'unə, təya kərə tə tii aakəjwacii gayinə ɲga vərənə, təya madəe ka uuratii, təya ba, "Ənjitə gwazətə nə ɲga əņji taa dama patə, watiinə kə shi aa hanə əsə. ⁷ Yasoone a luu tə tii gakii asii. Wiinə patənətii kə kaanə tii sədə ka bariya ɲga maduunə ɲwanjwə ɲga ha də Rooma, təya ba: tə'i əndə'i ɲwanjwə ətə dii ləməkii Yeesu." ⁸ Makə fii gayinə da əņji ɲga vərənə tə wabətəsa, hanjalatii a madəgi patə. ⁹ See də makə ki'i Yasoone da hara əņji kwaaba taabu'u kapaa gayinə tə tii.

Masləkee əņji də Biriya

¹⁰ Pii ndzəkəjushi'inə a kəree ka i Bulusə da Silasə aa Biriya dəvədə. Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzə aa *kuvə də'wa ɲga Yahudiinə. ¹¹ Ma Yahudiitə dəvə kamə, kə palee tii ka ətə də Teesaloonika də hiima, kə banee tii ka hanjalatii ka fa wabənə ɲga Slandana. Kə dii tii gazhi'waanə ɲga tsaamətənə asəkə malaaba ləkaləkətə uusərə patə, kaa təya shii taa goonjga nə sətə fii tii. ¹² Acii ha'ə lanjə agitii vii goonjga. Lanjə əsə

16:37 16.37 22.25-29; 23.27. 16:40 16.40 11.23. 17:1 17.1-9 1 Tees. 2.1-2. 17:2 17.2 9.20; 13.5,14,44; 14.1; 16.13; 17.10,17; 18.5,26; 19.8-9; 28.17. 17:3 17.3 3.18. 17:4 17.4 13.50; 16.14; 17.17. * 17:5 17.5 Yasoone: Rooma 16.21. 17:6 17.6 16.20. 17:7 17.7 Luka 23.2; Yooh. 19.12. 17:10 17.10 17.2. 17:11 17.11 Yooh. 5.39.

agi matakəŋwanyinə ŋga makinə ŋga Gərikə da ŋguyirənə vii goonja.
¹³ Amma, makə fii Yahudiinə ŋga Teesaloonika oo'i, agi baabanə nə Bulusə wabənə ŋga Əntanƒə də Biriya əsə, təya dzə ka tsəvutənə tə danƒkana davə.
¹⁴ Pii wata ndzəkəŋushi'inə a kəree ka Bulusə aama uunəva. Amma Silasə da Timooti a əŋəgi davə.
¹⁵ Ma ənjitə kəree ka Bulusə, kə gi tii da i ci kura'ə aa Ateena. Ma təya ənya satii aasii, Bulusə a sləkee ka tii kaa təya dzə ka banə ka i Silasə da Timooti oo'i, wa təya shi ka lanə tə ci pii pii.

Ndzaanə ŋga Bulusə də Ateena

¹⁶ Ma Bulusə a gəra tə Silasə da Timooti də Ateena, kə zhima tə ci asəkəkii makə nee ci, taa aa dəma patə tsaaməgi ci, see uuləminə neenəkii asəkə vəranəkii.
¹⁷ Ci dƒii gi ci aakəŋwa də wabənə ka ənji uusəra patə. Taa dama gi ci patə asəkə vəranəkii, taa a luuma lii ci ənja ca wabə ka tii, taa asəkə kuvə də'wa ca wabə ka Yahudiinə da ənji gərə'unə ka Əntanƒə.

¹⁸ Hara ənji dzəgunənə agi kurəgə ŋga *Abikuriyanyinə da Sitookanyinə, kə lii tii tə Bulusə. Hara ənji ahadatii a ba, "Mi saŋə nə əndə waazaanə ka gəgəmənə ha'a? Mi mwayi ci bana?" Hara ənjə a ba, "Mbu'u ma nə ci ka waazanə, agyanə sə ŋga paslənə ŋga məshipətə ənji pamə." Ma wabi tii ha'ə, acii ma Bulusə, agyanə Yeesu da agyanə madənə agi maməətə ənji cii kəya wabə.
¹⁹ Wata təya ŋgərə tə ci, təya kərə tə ci aakəŋwacii mətərəkənə aənə danƒərə ətə ci ənjə a 'wa Ariyapaga, təya ba, "Ŋga'ə keenə nə fa sətə bii kura waazaatə dƒii hə,
²⁰ acii kə kira hə keenə sətə mashimə liminiinə a fii. See a ba hə keenə sətə cii kəya ba."
²¹ Ma bii tii ha'ə, acii ma ənji Ateena da mu'umiitə davə patə, pooshi əndə'i uushi nji təya ƒa, see baaba kura uushi'inə taa fa kura wabənə.

²² Wata Bulusə a madətə ahada mətərəkənə ŋga Ariyapaga, əŋki ci, "Unə ənji Ateena, kə nee nyi taa ka ŋgutə rəgwa patə, ənji diina nuunə.

²³ Acii ma nya dzə də wiinə asəkə vəranə goonə, kə lapaa nyi uushi'iitə cuuna paslə ka tii. Ha'ə nya lapaa ha ŋga ƒa sataka ətə nyaahə ənji ashikii: ka Əntanƒə ətə mashiimə ənji. Yoo, ma ətə cuuna paslə mashiimuunə ƒiya, tə ci cii kya ba koonə.
²⁴ Əntanƒə ətə tagii duuniya patə da uushi'iitə asəkəkii patə, ci nə Slandanə ŋga ha dadagye da ha a panə. Paa ci ka ndzaanə asəkə kuvə gəratə ghənyi ənji də ciinə.
²⁵ Ha'ə əsə paa ci ka alə tsakənə tə ci, makə dƒii ci pooshi uushi cii kəya moo acii ənda, acii ci vii əpinə ka ənji da taa mi patə.

²⁶ Də əndə rəŋwə 'watəgi ci taga slikerənyinə ŋga ənji patə kaa təya ndzaa taa dama patə asəkə duuniya, ca kəŋee ka saa'i da i ribinə ŋga ndzaanatii əsə.
²⁷ Ma dƒii ci ha'ə, kaa təya alə tə Əntanƒə, təya ƒa gazhi'waanə ŋga raramənə, mbu'u ka lapaanə nə tii tə ci, taa ŋgahi paa ci dzadə da taa rəŋwə agyaamə.
²⁸ Daciikii caama mbədə, ama gugudə, ama ndzaanə. Kə dƒii makə sətə bii hara ənji kaala wanyanə goonə oo'i: goonja, slikerənaakii naamə.
²⁹ Yoo, makə dƒii ci, slikerənə ŋga Əntanƒə naamə, madəbeemə ama hiima oo'i, kə pusha Əntanƒə da matsahu burə tibisa, taa viiza taa faara ətə tsahutə əndə də ciinəkii agi hiimaakii.
³⁰ Ma ŋga ŋukə, pooshi Əntanƒə nja ka nə ka ghatə shiinə ŋga ənda. Amma ma ŋga əna, agi banə nə ci ka patənə ŋga ənji taa dama patə, wa təya baanə ka ci.
³¹ Acii kə kəŋee ci ka uusərə ŋga ƒa gəŋwanə ka *duuniya patə. Də goonja nii kəya da daci'i əndətə ta'i

17:12 17.12 11.18. **17:13** 17.13 14.5,19; 1 Tees. 2.14-16. **17:17** 17.17 17.2,4. **17:18** 17.18 4.2; 1 Koor. 1.22. **17:24** 17.24 7.48; Jab. 146.6; 1 Meem. 8.27. **17:25** 17.25 Jab. 50.10-13.

17:26 17.26 Dzək. 32.8; Ayb. 12.23. **17:27** 17.27 Isaa. 55.6. **17:28** 17.28 'Wat. 1.27. **17:29** 17.29 19.26; Isaa. 44.9-20. **17:30** 17.30 14.16; Rooma 2.4.

ci. Kə baarii ci tantanyinəkii ka ənji patə də madfeenə ka ci agi maməətə ənja.”

³² Makə fii ənji wabənə nga Bulusə agyanə madfənə agi maməətə ənja, hara ənjə a nʉsə tə ci, hara ənji əsə a ba, “Ka ənyanə niinə ka fa wabəətə a maku.” ³³ Wata Bulusə a madfəgi saakii ahadatii. ³⁴ Amma hara ənjə a dzə aabiiikii, təya vii goonnga ka Slandana. Ahadatii nə Diyanisiya, əndə nga Ariyapaga, da i əndə'i minə ətə dʉi ləmətə Damarisə, da hara ənja.

18

Bulusə də Koorintiya

¹ Daba'ə ha'ə, Bulusə a madfə də Ateena, ca palə aa Koorintiya. ² Makə mbu'i ci, kə gunəgərə tii da əndə'i əndə Yahuda ətə dʉi ləməkii Akila. Əndə Puntu nə ci. Mata'avəmə ci makə shi ci aa dəvə a vərə tii da minaakii Pərisəkila. Kə ma'ya tii də Rooma anə hanyinə nga Italiya acii kə bii nʉwanwə Kalawudiyu oo'i, *Yahudiinə patə, wa təya madfəgi asəkə vərənəkii. Ci dʉi gi tii aa Koorintiya. Bulusə a dzə ka nəhəpaanə tə tii. *

³ Makə lapaa ci oo'i slənatii rənjwə, waatoo, təslə kuvə kuvə'unə, wata ca ənəgi abitii. ⁴ Ca dzə də baaba wabənə nga Əntanjfə asəkə *kuvə də'wa taa nʉgutə uusərə nga əpisəkə patə, ca dzə də zhi'wanə də Yahudiinə da Gərikanyinə kaa təya nə'u nʉnyi rəgwa.

⁵ Makə mbu'ya i Silasə da Timooti daga anə hanyinə nga Makiduuniya, Bulusə a bwasee ka slənətə njii kəya ɗa, ca dzə aakənjwa də waazanə, ca baarii furənjə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu nə *Matadəkii nga Əntanjfə.

⁶ Makə dʉi tii ka ci mabizhinə, təya dzə də dzaananə tə ci, ca gəgərəgi bərəbərə nga kəjeerənaakii ka baariinə ka tii oo'i, kə shigi ci agi haalatii; ənjki ci, “Ma nyi kamə, pooshi kərənə goonə agyanəki ma'ə. Amma agyanuunə səgoonə. Daga ənshinə aa ha hara slikerənə dzənəki.” ⁷ Də ha'ə bwasee ci ka tii, ca palə saakii aasii aa ha əndə'i əndə ətə dʉi ləməkii Titusə Yasətu. Əndə paslənə tə Əntanjfə nə ci, ətə dʉi yaakii atanjala *kuvə də'wa.

⁸ Ma gawə nga kuvə də'wa ətə dʉi ləməkii Kərisəpusə, kə vii ci goonnga da yaakii patə ka Slandana. Ha'ə əsə tə'i hara ənji Koorintiya lanjə, makə fii tii waazanə nga Bulusə, kə vii tii goonnga. Ha'ə təya luu yifə bapətisəma.

⁹ Ma ka əndə'i vəɗa, kə wabi Əntanjfə ka Bulusə dagi səniinə, ənjki ci ka ci, “Ga ha nʉwalə, waazawə ka ənja, ga ha ndzaa kəɗa'ə. ¹⁰ Acii kədəhə da hə nə nyi. Aciikii ha'ə, pooshi əndə ca uree ka hə. Lanjə nə ənjaaki asəkə vərəana.” ¹¹ Wata Bulusə a ndzaa dawa, ha'ə fəzə rənjwə da ləgidə kuwa. Ca dzə də dzəgunə ka ənji wabənə nga Əntanjfə.

¹² Amma, makə dʉi Galiya nʉgwaməna agyanə hanyinə nga Akaya, Yahudiinə a ləbə də na, təya kəsətə tə Bulusə, təya kərə tə ci aakənjwacii gənjwanə, ¹³ ənjki tii, “Ma əndəna, agi isəkwənə nə ci tə ənji ka paslənə tə Əntanjfə ka rəgwatə tənəpaa bariya.” ¹⁴ Ma ətsə kədəhə kaa Bulusə a wunəpaa makii kaa ca wabə, wata Galiya a ləwugi rəgwa, ca ba ka tii, “Unə Yahudiinə, maci əndə'i bwaya uushi pamə dʉi ci, kə njii kya fa tuunə. ¹⁵ Amma, makə mabizhinə agyanə wabənə saakii da ləmənyinə

17:31 17.31 3.15; 10.42. * **18:2** 18.2 Akila: Rooma 16.3; 1 Koor. 16.19; 2 Tim. 4.19. **18:3** 18.3 20.33-34; 1 Koor. 4.12; 9.12-18; 1 Tees. 2.9; 2 Tees. 3.7-9. **18:5** 18.5-11 11.18. **18:5** 18.5-6 3.26; 5.42. **18:6** 18.6 13.51; 20.26. **18:8** 18.8 8.36. **18:9** 18.9-10 Isaa. 41.10; Irim. 1.8; 1 Koor. 2.3-4. **18:13** 18.13 6.13. **18:14** 18.14-15 23.29; 25.18-20; Yooh. 18.31.

da bariya goonə, unə səgoonə nə tsaamətənə. Ma nyi kamə, paa nyi ka la gəŋwanə ŋga tsarə uushi'iitsa." ¹⁶ Wata ca lyakagi tə tii asəkə kuvə gəŋwanə. ¹⁷ Wata tii patə, təya kəsətə tə Sasətinasə, gawə ŋga kuvə də'wa, təya fəslə tə ci akəŋwacii gəŋwanə. Amma, taa gi'u, makulamə aasəkə Galiya.

Ənənə ŋga Bulusə aa Antakiya

¹⁸ Makə cakə Bulusə baneenə lanə da ənji Koorintiya, ca ba ka tii a madə ci ha'ə. Ca dzə, ca isəgi nəkii asəkə vərənə ŋga Kəŋkəraya ka baariinə oo'i, kə mbu'utəgi ci də aləkawalətə shi ca dīi. Ma daba'əkii, ca dəmə kumbawalə da i Pərisəkila da Akila, təya palə aagyanə hanyinə ŋga Siriya. ¹⁹ Təya kəŋaanə də Afisa zəku'i. Ca dzə aasəkə kuvə də'wa, ca wabə da Yahudiinə davə, ²⁰ təya kədii tə ci kaa ca tsakə ta'veeenə da tii. Amma kə naanagi ci. ²¹ Makə bii ci ka tii madənaakii, ca ba ka tii, "Ka ənyanə nə nyi aabii unə, maa kə luuvə Əntanfə." Wata ca bwasee ka i Pərisəkila da Akila də Afisa, ca dəmə kumbawala, ca palə. ²² Makə mbu'i ci aa Kayisariya, ca dzə aa Urusaliima ka nəhəpaanə tə ənji nə'unə, ca uudəgərə aa Antakiya. ²³ Makə banee ci gi'u davə, wata ca madə, ca wiigi'itə hanyinə ŋga Galatiya da Firigiya, ca dzə də vii ŋgeerənə ka ənji nə'unə patə.

Waazanə ŋga Apoolasə də Afisa

²⁴ Tə'i əndə'i əndə Yahuda ətə dīi ləməkii Apoolasə. Kə shi ci aa Afisa. Ma ca, əndə Aləkəsandəriya nə ci. Kə mbee ci ka wabənə. Kə shii ci malaaba ləkaləkatə ka shanə əsə. † ²⁵ Kə dzəgunətə ənji ka ci rəgwa ŋga Slandanə ŋga'ə. Taa ŋgahi see yibə bapətisəma ŋga Yoohana shii ci, amma kə dīi ci gazhi'waanə ŋga dzəgunətənə ka ənji gəŋə gəŋə agyanə Yeesu. ²⁶ Makə mbu'i ci, ca waaza asəkə kuvə də'wa yadə ŋgwalənə. Makə fii i Pərisəkila da Akila tə ci, təya ŋgərə tə ci, təya tsakə dzəgunətə ka ci rəgwa ŋga Slandanə ŋga'ə. ²⁷ Apoolasə əsə, kə mwayi ci dzənə aagyanə hanyinə ŋga Akaya. Makə mwayi ci d'anə ha'ə, ənji nə'utə də Afisa a tsakə tə ci də naahənə ka ənji nə'utə də Akaya, kaa təya luu tə ci də moodəsəka. Makə mbu'i ci aa dəvə, kə cakə ci tə ənjitə dīi Slandanə ka tii pwapoonə ŋga vii goonğa, ²⁸ acii kə uuri ci tə Yahudiinə akəŋwacii ənji də wabənə, ca baarii tantanyinəkii dasəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, Yeesu nə Matadəkii ŋga Əntanfə.

19

Waazanə ŋga Bulusə də Afisa

¹ Ma saa'itə Apoolasə də Koorintiya, kə gi Bulusə aa Afisa da giŋwə. Makə mbu'i ci, ca lapaa hara ənji nə'unə davə. ² Əŋki ci ka tii, "Makə vii unə goonğa, kə upaa unə Malaaba Ma'yanə kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi. Mashimə ina fii taa tə'i Malaaba Ma'yanə." ³ Bulusə a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Aa, tsarə ŋgutə bapətisəma daa yibə ənji koona?" Əŋki tii, "Tsarə ətə ŋga Yoohana." ⁴ Ca ba ka tii, "Ma yibə bapətisəma ŋga Yoohana, ka ənjitə baanə ka Əntanfə putə ŋga 'waslyakənatii. Amma kə bii Yoohana ka ənji *Isərayiila, see a vii tii goonğa ka əndətə na uugya ba'ə ka shine, waatoo Yeesu." ⁵ Makə fii tii ha'ə, təya luu yibə bapətisəma də ləmə ŋga Yeesu Slandana. ⁶ Bulusə a kavə ciinəkii aanətii, Malaaba Ma'yanə a

18:19 18.19-20 17.2. **18:21** 18.21 Yak. 4.15. **18:23** 18.23 11.42. † **18:24** 18.24 19.3-4; Apoolasə: 1 Koor. 1.12; 3.4-6. **18:26** 18.26 17.2. **18:28** 18.28 5.42. **19:2** 19.2 2.38; 8.16. **19:3** 19.3-4 18.25; Luka 3.3-4,16-17.

jima aagyanətii, tōya wabə də məshipətə uuranyinə, tōya baaba sətə bii Əntanfə ka tii. ⁷ Kə mbu'i tii bahə pu'u aji bəra'i nə ənjikii.

⁸ Ləgɪdə makkə dīi Bulusə ka dzənə aasəkə *kuvə də'wa, ca wabə yadə ɲgwalənə ka ənja, ca zhi'wa də haŋkalatīi ka haala ɲga ɲwanjuunə ɲga Əntanfə. ⁹ Amma kə təkuree hara ənji ka vii goonɲa acii ndalənə ɲga ədzəma, tōya wabə bwayakii aashi rəgwa ɲga Slandanə akəɲwacii dabaala. Makə nee ci ha'ə, ca bwasee ka tii, ca fə'yagi tə ənji nə'unə, ca wabə ka tii taa ɲgutə uusəra patə asəkə kuvə jaŋganə ɲga əndətə dīi ləməkii Tirana. ¹⁰ Fəzə bəra'i nə tii ka dənə ha'ə. Ənji hanyinə ɲga Asiya patə, Yahudiinə da hara slikərənə, kə fii tii wabənə ɲga Slandana.

Manjeevənə ɲga Sikəwa

¹¹ Kə slənyi Əntanfə sə ɲga hurəshishinə ka shaŋə dacii Bulusə. ¹² Ha'ə ənjə a ɲgərə kəjeerənə da aləbuta ka tabətə də shishinəkii, ənjə a kərə ka ənji bwana, tōya mbədə. Ginaajinə əsə, tōya shigi ashitii. ¹³ Tə'i hara *Yahudiinə ətə ca wiigi'i ka vərə ka vərə, kə dīi tii gazhi'waanə ɲga əsətə ləmə ɲga Yeesu kaa tōya mbədəpaə də ənjitə da i ginaaji ashitii, tōya ba ka ginaaji, "Agi banə nə nyi ka hə də ləmə ɲga Yeesu ətə ci Bulusə a waaza, bwasee ka əndətsa!"

¹⁴ Tə'i manjeevənə ɲguyirənəkii mədəfə ɲga maɲuunə *limanə ɲga Yahudiinə ətə dīi ləməkii Sikəwa; da i tii ca ɲaada ha'ə. ¹⁵ Ma ka əndə'i uusəra, ginaaji a ba ka tii, "Kə shii nyi tə Yeesu, kə shii nyi tə Bulusə əsə. I wu saŋə nuunə noona?" ¹⁶ Wata əndə ginaajitə a kulaanə ka tii palee ka ɲgeeriitii patə, ca ɲaadaɲə ka tii uyiginə, ca tsaatsagi kəjeerənə ashitii. Təya gimagi asii gakkii, tōya huyi. ¹⁷ Patənə ɲga ənji də Afisa, kə fii tii sətə slənyi, Yahudiinə da hara slikərənə. Ha'ə kə lagi ədzəmətii, ənjə a ɲuunətə ləmə ɲga Slandanə Yeesu. ¹⁸ Lanə agi ənjitə vii goonɲa əsə shi ka baanə ka Əntanfə akəɲwacii ənji patə, tōya baabagi bwaya uushi'itə ɲji tōya ɲaada. ¹⁹ Ənji lanə əsə agi ənji ɲaada sə ɲga hiila kira ləkələkətənyinatii, tōya ətsagi akəɲwacii ənji patə, tōya baanatə kwabakii, waatoo, *hwaslə dəbu'u tufə pu'unə. ²⁰ Ha'ə cakə wabənə ɲga Slandanə gərənə aakəɲwə aakəɲwa də ɲgeerənə dāgi baawəɲaakii.

Kəɲənə ɲga wabənə də Afisa

²¹ Ma daba'ə ha'ə, wata Bulusə a ɲa aniya ɲga dzənə aanə hanyinə ɲga Makiduuniya da ɲga Akaya, ca mbu'ugərə aa Urusaliima. Ca ba, "Maɲa kə mbu'i nyi, tyasə ka dzənə nə nyi aa Rooma." ²² Wata ca sləkəe ka ənji tsakənə tə ci bəra'i aa Makiduuniya, waatoo Timooti da Irasətə. Ma ci naakii, kə cakə ci baneenə gi'u davə anə hanyinə ɲga Asiya.

²³ Ma ka saa'ikii, kə ma'i maɲuunə haala də Afisa putə ɲga rəgwa ɲga Slandana. ²⁴ Ma dāva, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Dimitəriya. Ma ca, əndə bələnə nə ci, agi bələnə nə ci pusha tə kuvə uuləmə ətə dīi ləməkii *Aretimi. Ma slənətsa, agi upaanə nə tii kwaba lanə da ənji slənaakii.

²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, wata ca dzatə də ənji slənaakii da hara ənjitə ca slənə tsarə slənəkii, əŋki ci ka tii, "Kə shii unə, agi slənənə gaamə caama upaa kwaba lanə. ²⁶ Kə nee unə, una fa də liminuunə əsə oo'i, kə zə'wee Bulusətə ka nə ɲga ənji lanə də banə oo'i: ma əntanfənə ətə ci ənjə a ghənə də ciinə, əntaa sə ɲga paslənə nə ci. Əntaa wata ganə də Afisa tanə

əsə, amma agyanə hanyinə nga Asiya patə cii kəya wabə ha'ə. ²⁷ Maa kə nyi'u ənji ha'ə makə ətsa, ka saaweenə nə ənji ka slønø gaamə. Əntaa wata ətsə tanə əsə, amma ka ndzaanə nə kuvə nga mađuunə Arətimi ka uushi zabə. Ki ka nətə maa, ka əteenə nə ki ka məghərəvənatə. Taa ngahi agi paslənə nə ənji tə ki anə hanyinə nga Asiya da patənə nga duuniya, patə da ha'ə ka bwaseenə nə ənji ka ki."

²⁸ Makə fii tii ha'ə, kə zhima tə tii a səkətii ka shanjə, təya ka vurənə, təya ba, "Ma Arətimi nga ənji Afisa, mađuunəkii nə ki ka shanjə."

²⁹ Wata vərənə a gwazəgi, təya kəsə tə i Gayusə da Arisətarəkusə. Ənji Makiduuniya nə tii, guvii-wiinyinə nga Bulusə nə tii əsə. Təya kərə tə tii də kwasənə aasəkə babara nga buurənə. * ³⁰ Ma Bulusə, kə mwayi ci dzənə aakənjwacii danjkana, amma ənji nə'unə a tənəpaə tə ci. ³¹ Ha'ə əsə, hara madiigərənə nga hanyinə nga Asiya, waatoo guviinə nga Bulusə, a sləkəe ka kədiinə aciikii, ga ca dzə aasəkə babara nga buurənə. ³² Ma saa'ikii, danjkana patə, makədəkii nə tii ka shanjə. Taa wu patə, wazəna. Hara ənjə a ba əndə'i uushi pamə, hara ənji əsə, pamə nə natii. Lanənətii, mashiimə tii sətə dzatə tii də nə ka putakii. ³³ Tə'i əndə'i əndə davə, dii ləməkii Aləkəsandəra. Hara ənjə a ba ka ci sətə dii. Wata Yahudiinə a kavə tə ci aakənjwacii ənja. Ca madəe ka ciinəkii kaa ca ba ka dabaala dalila nga haalatsa. ³⁴ Amma, makə fii tii, əndə Yahuda nə ci, təya madəe ka uuratii patə, ha'ə nga tibisə bərə'i, təya ba, "Ma Arətimi nga ənji Afisa, mađuunəkii nə ki ka shanjə!"

³⁵ Ma ka muudinə, kə dədəkəpaə əndə naahənə nga vərənə tə danjkana, ənji ci, "Unə ənji Afisa, wu sanjə nə əndə mashiimə oo'i, vərənə nga Afisa ca hadəgi də kuvə nga Arətimi mađuunəkii da malaaba faaratə kulyagərə dadagya? ³⁶ Makə pooshi rəgwa nga ušhapaa uushi'iitsa, see a ndzaa unə kəda'ə, goona kwasə. ³⁷ Aci i kə kiroonə ənjinə aa hanə. Wiinə mahərəmə tii asəkə malaaba kuvə nga Arətimi, taa wabə bwaya uushi'inə aashitə. ³⁸ Madə ma Dimitəriya da ənji slənəshinaakii, tə'i tii da kərə gənjwanə nga əndə'i ənda, furənjə nə kuvə gənjwanə, watiitsə ənji la gənjwanə əsə. Wa təya kərə gənjwanətii. ³⁹ Amma, maa əndə'i uushi pamə cuuna alə, ka hadətəginə nə ənji aakənjwa agi mətərəkine. ⁴⁰ Aci i manjwaləkii niinə ka luu gənjwanə nga wazəənə nga ənshinə, makə pooshi amə ka mbeənə ka dzəgunətə dalila nga wazənəkii." ⁴¹ Makə uugi ci baginə ha'ə, ca ba ka danjkana, wa təya təkəgi.

20

Ənənə nga Bulusə aanə hanyinə nga Makiduuniya da Akaya

¹ Makə dədikə haalata, wata Bulusə a dzatə də ənji nə'unə, ca vii ka tii ngeerənə də wabənə. Daba'ə ha'ə, ca ba ka tii, a madə ci kaa ca dzə aanə hanyinə nga Makiduuniya. ² Makə mbu'i ci aa dəvə, ca wiigi'itə hanyinəkii, ca dzə də vii ka ənji nə'unə ngeerənə də wabənə lanjə, ca mbu'u aanə hanyinə nga Akaya. ³ Ca ndzaa davə ləgidə makke. Amma, ma ətsə kaa ca dəmə kumbawalə kaa ca dzə aanə hanyinə nga Siriya, kə fii ci oo'i, kə mwayi *Yahudiinə bələnə tə ci. Wata ca da aniya nga ənəgərənə saakii da Makiduuniya. ⁴ I Soopatira, əndə Biriya, uuzənə nga Pirusa a kərəe ka ci, da Arisətarəkusə da Səkundusa, ənji Teesaloonika, da Gayusə, əndə Dyarəba, da Timooti da ənji Asiya, waatoo Tikikusə da

Tərafima. * ⁵ Tii 'watəgi palənə keenə aa Tərawasə, təya gəree keenə davə. ⁶ Ma inə neenə, daba'a *kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə ma'iinə, ina madə də Filipi, ina dzə ka dəmə kumbawala, ina lapaa tə tii də Tərawasə anə baanə tufə, ina d'apaa luuma rəjwə davə.

Tsaamətənə nga Bulusə tə ənji Tərawasə

⁷ Ma uusəra asavee kədəwanə, kə dzatiinə də nə ka zəmə əndzanə nga Slandana, kə wabi Bulusə ka ənji nə'unə kura'ə ahada vəda, acii kə mwayi ci madənə pukyətə hakii. ⁸ Ma kuvətə dzatiinə də nə davə, kuvə anə əndə'i nə ci. Tə'i garəkuwanyinə lajə davə a kumu. ⁹ Tə'i əndə'i suundzə dagwa ca zəkutə. Ma ləməkii, Iwutika. Anə mapacakinə nga bangwa ndzaa ci naakii. Bulusə a dzə aakəjwa də magəərə wabənaakii. Makə mbee njunyinə ka dagwata, ka kulagərə aa panə daga agyanə makkənə nga kuvətə anə əndə'i. Mantəkii shi ənji ka njgərənə tə ci. ¹⁰ Amma Bulusə a jiməgərə aa panə, ca gwanəaanə tupə anəkii, əjki ci, "Goonaa tuu, da i əpinə nə ci." ¹¹ Makə ənyi Bulusə ka ndərəginə aadəgyə, ca baatsəpaa buroodi, təya adə. Ca ta'avə ka wabənə da tii, ha'ə puki ha. Wata ca madə, ca palə. ¹² Təya dzə satii da suundzə dagwatə vyarəjə. Kə dui tii moodasəkə ka shajə.

Dzənə nga Bulusə aa Milita

¹³ Ma inə, kə pyaliinə aasəkə kumbawalə, ina palə aa Asoosə, keena dzə ka njgərəənənə tə Bulusə davə, acii kə bii ci oo'i, də sədə dzənəkii aa dəvə. ¹⁴ Makə lii ci tiinə də Asoosə, ina njgərə tə ci aasəkə kumbawalə, ina dzə aa Mitilyanə. ¹⁵ Ina madə davə də kumbawalə, ina ələgi pukənə nga ha atanəgala hanyinə nga Kiyooosə ətə ahada ma'inə. Ma ka bəra'inə nga uusərə əsə, ina mbu'u aa Samusa, ina palə uurə, ina mbu'u ka makkənə nga uusərə ha'ə aa Milita. ¹⁶ Gəjə kəjəe Bulusə aa Milita yadə dzənə da Afisa acii ga ca ta'avə anə hanyinə nga Asiya. Ma dui ci ha'ə, kwasiikii acii nga'ə ka ci nə mbu'unə aa Urusaliima taabu'u mbu'yanə kumənə nga *Peentakoosa, maa jamə.

Waazanə nga Bulusə ka matakəjwanyinə nga Ikəliisiya nga Afisa

¹⁷ Daga də Milita sləkəe Bulusə aa Afisa ka ənjə a 'waa'watə ka ci matakəjwanyinə nga Ikəliisiya. ¹⁸ Makə shi tii aabiikii, əjki ci ka tii, "Unə də noonə na, kə shii unə makə sətə ndzaa nyi ahadoonə, 'watəginə ka saa'yatə shi nyi aagyanə hanyinə nga Asiya ha'ə mbu'ya ka ənshinə. ¹⁹ Agi slənənə nə nyi ka Slandana. Paa nyi sha d'uunətə naaki na. Kə slənyii ka ci da kiinə agiki da bwaneatə sii nyi kama kama acii Yahudiinə. ²⁰ Kə shii unə, agi waazaaki patə, pooshi nyi umbee koonə ka sətə ca tsəkə tuunə taa rəjwə. Amma kə jigunyii koonə akəjwacii ənji i ka yi ka ya. ²¹ Kə bii nyi ka Yahudiinə da hara slikerənə patə kaa təya baa ka Əntanjə, təya vii goonəga ka Slandanə Yeesu.

²² "Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aa Urusaliima. Malaaba Ma'yanə ca ba ka nyi dzənə. Mashiiemə nyi sətə na dā tə nyi davə. † ²³ Uushi rəjwə shii nyi ci Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi taa ka njgütə vərənə gi nyi patə; waatoo agi banə nə ci ka nyi oo'i, agi gəranə nə mahyakahyaka'ə da njgəra'wə tə nyi. ²⁴ Amma, manəgərəmə nyi əpinaaki ka uushi. Tada kə əjki nyi, tada mantəmə nyi patə, mbərə mbərə ka nyi, tə maa kə uudəpaa

* **20:4** 20.4 19.29Timooti: 16.1; Tikikussə: Af. 6.21; Tərafima: 21.29. **20:7** 20.7 2.42,46. **20:10** 20.10 1 Meem. 17.21. **20:17** 20.17 18.21. **20:18** 20.18 19.10. **20:21** 20.21 11.18. † **20:22** 20.22 Malaaba Ma'yanə: 10.19. **20:23** 20.23 21.4,11; 9.16.

nyi slønənə liwə nyi acii Slandanə Yeesu, nya baaba Nynyi Habara nga pwapoonə nga Əntanfə.

²⁵ "Wiinə kə shii nyi, ma unə ənə wiigi'i nyi ahadoonə, nya waaza koonə agyanə *ɲwanjuunə nga Əntanfə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə patənə goonə. ²⁶ Acii ha'ə cii kya ba koonə ənshinə, pooshi kərənə nga patənə goonə agyanəki ma'ə. ²⁷ Maneemə nyi ka ɲgwa'əngwa'ənə nga ba koonə patənə nga hiima nga Əntanfə. ²⁸ Nəhəmə noonə nə da gwamətə kavə Malaaba Ma'yanə tuunə ka magəriinəkii, una ndzaa ka magəriinə nga Ikəliisiya nga Slandanə ətə upaa ci də idənaakii. ²⁹ Acii kə shii nyi, ma daba'a palənaaki, kadə nə bwaya furətsoofanyinə a dəmөгərə aahadoonə, paa tii na bwasee ka gwaməkii. ³⁰ Taa ahadoonə əsa, kadə na shigi ətə na da gazhi'waanə nga zə'wee ka hanjkala nga ənji nə'unə kaa təya nə'u tə tii. ³¹ Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii, una buurətə oo'i, fəzə makkə dfii nyi da kiinə agiki ka wabənə ka taa wu ahadoonə wəfə da uusəra.

³² "Ma ənə dfiya, kə ba'avə nyi tuunə aacii Slandanə da wabənə nga pwapoonakii, kaa ca ndzaa kədəhə doonə. Wabəətsə nəndə da baawəfa nga vii koonə ɲgeerənə, ca vii koonə barəkaatə nə ənjaakii a upaa patə.

³³⁻³⁴ Unə də noonə nə, kə shii unə oo'i, pooshi nyi mwayi kwaba nga taa wu, taa kəjeerənə nga ənda. Ciinəkinə slənyi ka nyi sətə cii kya ki'i də haajaaki da nga ənjinə ndzaashiinə. ³⁵ Kə baarii nyi koonə taa ka ɲgutə rəgwa patə oo'i, də tsarə slənətsə ha'ə tsakənuunə tə ənji matə ɲgeerənə, una dzə də buurətə wabənə nga Slandanə Yeesu ətə bii ci: 'Gəfə viinə də barəkaanə acii luunə.' "

³⁶ Makə uugi Bulusə wabənə ha'ə, ca gərə'waanə, ca da də'wa da tii patə. ³⁷ Təya jabətashi, təya ba, "Wa Əntanfə a kərə tə hə jamə." Tii patə, təya tuu. ³⁸ Ma sətə palee də bəzee ka səkətii, ətə fii tii bii ci, paa tii ka ənənə ka neenə ka ci ma'ə. Wata təya kərəe ka ci aasəkə kumbawala.

21

Dzənə ɲga Bulusə aa Urusaliima

¹ Makə jabətii inə, ina təkəgi, ina dəmə kumbawala, ina kəɲee gəɲə, ina mbu'u aa Koosə. Pukətə hakii, ina madə də Koosə, ina mbu'u aa Roodəsa. Ina madə də Roodəsa əsə, ina mbu'u aa Patara. ² Davə lapaa inə kumbawalə ɲga dzəginə aanə hanyinə ɲga Finikiya, ina dəmə, ina palə. ³ Makə mbu'iinə kədəhə da hanyinə ɲga Kipərusə ətə ahada ma'inə, ina bwasee aa madzəna, ina palə aanə hanyinə ɲga Siriya, ina jiməgərə də Tiira, acii davə nə kumbawalə ka jimapaa də uushi'inə. ⁴ Ina alətə hatə dfii ənji nə'unə davə, ina baanə mədəfə gatii. Təya ba ka Bulusə də baawəfa ɲga Malaaba Ma'yanə, ga ca dzə aa Urusaliima. ⁵ Amma, makə mbu'ya saa'i ɲga madənə geenə, ina madə, ina palə. Təya kərəe keenə tii da makinatii da manjeevənatii patə. Makə mbu'iinə aa ba'a vəranə aama uunəva, ina gərə'waanə anə mandzənə, ina da də'wa, ⁶ ina jabətashi. Wata ina dəmə kumbawala. Tii əsə, təya ənə satii aasii.

⁷ Makə uugiinə wayanə daga də Tiira, ina mbu'u aa Putəlimayisa, ina nəhəpaa ənji nə'unə, ina baa rəɲwə da tii. ⁸ Pukətə hakii, ina

20:24 20.24 21.13; **2 Tim.** 4.7. **20:25** 20.25 28.23. **20:26** 20.26 18.6. **20:28** 20.28-31 11.23. **20:28** 20.28 1 Piita 5.2. **20:29** 20.29 Mat. 7.15; Yooh. 10.12. **20:30** 20.30 Gal. 4.17; 1 Yooh. 2.19. **20:31** 20.31 19.10; 1 Tees. 2.11-12; 2 Koor. 11.28. **20:32** 20.32 26.18; 1 Tees. 5.23-24; 2 Tees. 1.11-12. **20:33-34** 20.33-34 18.3. **20:35** 20.35 Mat. 10.8. **20:38** 20.38 20.25. **21:4** 21.4 10.19; 21.11. **21:5** 21.5 20.36.

maðə, ina palə aa Kayisariya. Makə mbu'iinə, ina dēməgərə aasii aa ha Filibusə, əndə waazanə. Rəjwə nə ci agi ənji məðəfə ətə shi ənjə a ta'i də Urusaliima. Ina jima gakkii asii. ⁹ Ma əndətsa, tə'i ci da uuji rəminə ənfwadə, ətə ma'ə manğərəmə ηguyirənə. Agi ðanə nə tii anabaakwaanə. ¹⁰ Makə banee inə davə gi'u, əndə'i *anabi ətə dui ləməkii Agabusə a shi daga də Yahudiya. ¹¹ Ca shi aabii inə, ca ngərətə gyara ηga ηwə ηga Bulusə, ca aanəgi də səðəkii da ciinəkii saakkii də gyarata, ca ba, "Wiinə sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba: 'Ha'ə nə Yahudiinə də Urusaliima a anə tə slanda gyarana, təya vii tə ci acii ənjitə mashiimə tə Əntanfə.' "

¹² Makə fii inə ha'ə da ənjitə davə patə, ina kədii acii Bulusə, ga ca dzə aa Urusaliima. ¹³ Amma wata Bulusə a jikəvə, əŋki ci, "Mi sanə cuuna ηgwalee ka nya, una tuwa? Acii ma nya, matasəkakii nə nyi, əntaa wata ka pa'ənə tə nyi tanə, amma ka əntənə də Urusaliima putə ηga ləmə ηga Slandanə Yeesu." ¹⁴ Makə təkuree inə ka tənəpaə tə ci, ina ndzaa kəða'ə, ina bwasee ka ci, ina ba, "Wa Slandanə a slənə sətə mwayi ci."

¹⁵ Daba'ə baanə gi'u, ina tasəka, ina maðə, ina palə aa Urusaliima. ¹⁶ Hara ənji nə'unə də Kayisariya a palə deenə, təya kərə tiinə aasii aa ha əndə'i əndə nə'unə ηga ηukə, əndə Kipərusə ətə dui ləməkii Manasanə. Gakkii asii jimeenə.

Dzənə ηga Bulusə ka caamatənə tə Yakubu

¹⁷ Mbu'unə geenə aa Urusaliima, kə liwə ənji nə'unə tiinə də moodasəka. ¹⁸ Pukətə hakii, kə giinə da i Bulusə aa ha Yakubu. Davə nə matakəŋwanyinə ηga Ikəliisiya patə əsə. ¹⁹ Bulusə a nəhəpaə tə tii. Daba'əkii ha'ə, ca 'watəgi banə ka tii də rəjwə rəjwə tə sətə dui Əntanfə ahada hara slikərənə putə ηga slənəakkii. ²⁰ Makə fii tii sətə bii Bulusə, təya d'uunətə tə Əntanfə, təya ba ka Bulusə, "Kə nee hə dui ndzəkəŋunə, dəbu'unyinə ηga ənji agi Yahudiinə vii goonğa ka Yeesu. Tii patə əsə, ənji nə'utə *bariya nə tii. ²¹ Kə bii ənji ka tii agyanəku oo'i, kə jigunyi hə ka Yahudiitə ahada hara slikərənə, wa təya bwasee ka bariya ηga Muusa, ga təya *ryaminyə manjeevənətii taa nə'u alə'aadanyinatii. * ²² Iitə nə ðanəna? Acii ndilə ndilə ka shiinə nə tii oo'i, kə shi hə. ²³ Acii ha'ə, ma ðanəku, ðawə sətə ciina ba ka hə. Tə'i inə da ənji ənfwadə ətə dui aləkawalə akəŋwacii Əntanfə. ²⁴ Duu da ənjitsa, ha laabagi naaku nə da tii akəŋwacii Əntanfə, ha ki'i ka tii haajatii. Ma daba'əkii, təya isəgi nətii. Də ha'ə shiinə ənji patə oo'i, taa ngutə uushi bii ənji ka tii agyanəku, pooshi goonğa agikii. Də ha'ə shiinətii agi nə'utə bariya nə hə. ²⁵ Ma hara slikərətə vii goonğa kamə, kə nyaahiinə ka tii ləkaləkətə oo'i, ga təya adə zəmətə dui ənji ka uuləma, ga təya adə idəna, ga təya tsəbə luutə malamə ənji uurakkii, ga təya aləhiinə." ²⁶ Wata Bulusə a ngərə tə ənjitə ənfwadə. Pukətə hakii, ca laabagi naakkii nə da tii, ca dzə aasəkə yi ηga Əntanfə kaa ca ba ka *limanə uusərə ηga uudəpaə laabanatii, waatoo uusərə ηga vii satakatii patə.

*Kəsənə tə Bulusə asəkə *yi ηga Əntanfə*

²⁷ Makə uugi uusərəkkii ðanə kədəhə, waatoo məðəfənə ηga uusərə, Yahudiinə ηga hanyinə ηga Asiya a nee ka Bulusə asəkə yi ηga Əntanfə.

21:8 21.8 6.5; 8.5,40. **21:9** 21.9 2.17. **21:10** 21.10 11.28. **21:11** 21.11 20.23; 21.33; Rooma 15.31. **21:13** 21.13 20.24. **21:14** 21.14 Luka 22.42. **21:18** 21.18 15.13; Gal. 1.19. **21:19** 21.19 11.18. * **21:21** 21.21 ryaminyə: 16.3; Gal. 3.25,28; 5.2. **21:23** 21.23-24 Baan. 6.13-21. **21:25** 21.25 15.29. **21:26** 21.26 1 Koor. 9.19-23.

Wata tōya tsəvutə tə danƙana patə, tōya kəsətə tə ci. ²⁸ Tōya ka vurənə, tōya ba, “Ənji Isərayiila, shoomə ka tsakənə tiina! Waanə əndənə ca wiigi'i taa dama patə ka dzəgunənə ka ənji kaa tōya bərapaa tə ənji gaamə da bəriya nga Muusa da yi nga Əntanfə. Ha'ə maa, waanə kə kira ci hara slikerənə aasəkə yi nga Əntanfə, ha'ə ajiinətə malaaba hana.” ²⁹ Ma bii tii ha'ə, acii kə nee tii ka Tərafima, əndə Afisa tii da Bulusə asəkə vərənə. Ma nə tii ka nəhənə, kə kirə Bulusə tə ci aasəkə yi nga Əntanfə. †

³⁰ Wata vərənəkii a gwazəgi patə, ənjə a dzaanə də nə ka Bulusə, tōya kəsətə tə ci, tōya əlyagi tə ci asəkə yi nga Əntanfə. Pii ənjə a pə'əgi makuvənyinə. ³¹ Tōya moo bələginə tə ci. Asee, kə mbu'i haalakii aa ha matakəɲwanə nga soojiinə nga Rooma etə də Urusaliima oo'i, magwazəkii nə vərənə nga Urusaliima patə. ³² Makə fii ci ha'ə, pii ca fədə soojiinə da gayinatii, tōya huyi aabii danƙana. Makə nee ənji ka matakəɲwanə nga soojiinə da soojiinə, tōya bwasee ka fəslənə tə Bulusə. ³³ Wata matakəɲwanə nga soojiinə a shi, ca kəsə tə Bulusə, ca ba ka soojiinə a anəgi tə ci də mahyakahyaka'ə bəra'i, ca ləgwa ka danƙana, taa wu nə Bulusə da sətə bəzee ci. ³⁴ Hara ənji agi danƙana, tōya ba əndə'i uushi pamə. Hara ənji əsə, pamə nə sətə ci tōya ba. Makə ma'upaamə matakəɲwanə nga soojiinə ɲunyi dalila acii wazənatii, ca ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa hatii. ³⁵ Makə mbu'i Bulusə ka məgərəfinə nga ndərəginə aa hatii aasii, see də makə kirə soojiinə tə ci acii nyaadana nga danƙana. ³⁶ Danƙana patə a dzə də nə'unə tə tii, tōya dzə də banə, “Wa ənjə a bələgi tə ci!”

Wabənə nga Bulusə akəɲwacii danƙana

³⁷ Ma kədəhə ka ənjə a dəməgərə də Bulusə aasii aa ha soojiinə, ca ba ka matakəɲwanə nga soojiinə, “Ka upaanə nə nyi wabənə da hə gi'u kwa?” Matakəɲwanə nga soojiinə a ba ka ci, “Ka mbeenə nə hə ka uura Gərikə kuna? ³⁸ Asee, əntaa hə kunə nə əndə Misəratə jarələgi kwakwatə kaa ca madɛe ka haɲkala nga ənja? Ha'ə ca kərə mabələ ənji dəbu'u ənfwadə aagi bilina?” ³⁹ Əɲki Bulusə ka ci, “Əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə nga Silikiya, uuzətə mashii vərəatə sə nə nyi. Kə kədii nyi aciiku, kapaa ka nyi rəgwa kaa nya wabə ka ənja.” ⁴⁰ Makə kapaa ci ka ci rəgwa, Bulusə a kəɲaanə ka dzakənə, ca madɛe ka ciinəkii kaa ənjə a ndzaa kəda'ə. Makə ndzaa tii shikə shikə, ca wabə ka tii də uura *Ibəraaniya, əɲki ci:

22

¹ “Ndzəkəɲushi'inə da dəsənəki, fatəmə kaa nya pərəgi naaki na akəɲwacii unə.”

² Makə fii tii wabi ci ka tii də uuratii, waatoo də uura Ibəraaniya, tōya tsakə ndzaanə kəda'ə. Ca tsakə banə ka tii, əɲki ci: ³ “Ma nyi, əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə nga Silikiya, amma asəkə vərəanə girə nɛ. Gamaliyalə dzəgunətə tə nyi ndilə ndilə makə sətə bii bəriya nga dzədzəshi'inaamə, nya nə'u tə Əntanfə də ɲgeerənə, makə ənə cuuna nə'u ənshinə. ⁴ Kə cibee nyi ka ənji nə'u rəgwa nga Yeesu, nya bələ tə tii. Nya aanəgi hara ənja, ɲguyirənə da makinə, nya kagərə tə tii aa furəshina. ⁵ Ka mbeenə nə gawə nga limanyinə da *mətərəkinə nga gayinə ka seedanə, acii kə liwə nyi ləkaləkətə aciitii kaa nya kərə ka

ndzəkəŋuſhi'inaamə Yahudiinə aa Damasəkusə, waatoo ləkələkətə ŋga dzənə ka kaashanə də əŋji nə'uutə davə. Nya madə, nya palə ka kaashanə tē tii kaa nya kira aa Urusaliima ma'aanəkii, əŋjə a shi ka cibeenə ka tii."

Banə ŋga Bulusə tə habara ŋga vii gooŋgaakii ka Slandana

⁶ "Ma nya dzə də palənə ətsə kədəhə kaa nya mbu'u aa Damasəkusə, uusərə ahadana, wata pii bərənə a papi'ya dadagyə, ca guŋutə də nyi dəgəji'u. ⁷ Wata nya kulagi aa panə, nya fa əndə'i uura, ca ba ka nyi: 'Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa cibə də nyi ha'a?' ⁸ Nyi əsə, nya muu, əŋki nyi ka ci: 'Ya'ə Slandana, hə wu saŋa?' Əŋki ci ka nyi: 'Nyi nə Yeesu əndə Nazaratu ətə cii kwa cibə də ci.' ⁹ Yoo, ma əŋjitə abiiki, kə nee tii ka bərənə, amma mafamə tii uura ŋga əndətə wabi da nyi. ¹⁰ Nya ləgwa: 'Ya'ə Slandana, mi saŋə dənəkya?' Slandanə a ba ka nyi: 'Maduu, dzəgərə aasəkə vərənə ŋga Damasəkusə. Davə nə əŋjə a ba ka hə sətə mwayi Əntaŋfə kaa ha də patə.' ¹¹ Makə təkuree nyi ka neenə acii bərətə, ka ciinə kəshi əŋjitə giinə da tii tə nyi, dəŋə aa Damasəkusə.

¹² "Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Ananiya, əndə gərə'unə ka Əntaŋfə makə sətə bii *bariya. Agi dəlanə nə Yahudiinə ŋga vərənəkii patə də ci. ¹³ Kə shi ci, ca kəŋaanə abiiki, əŋki ci: 'Ndzəkəŋunə Sawulə, waahanə ka ənənə ka neenə.' Agi saa'yakii ŋnyu ginəki, nya nee ka ci. ¹⁴ Əŋki ci ka nyi: 'Kə ta'i Əntaŋfə ŋga dzədəzəshi'inaamə tə hə kaa ha shii moonaakii, ha nee ka Əndə Gooŋga a rəgwa, ha fa wabənə damakii, ¹⁵ kaa ha ndzaa ka seedawaakii ka əŋji patə agyanə sətə nee hə da sətə fii hə.' ¹⁶ Əŋki ci ka nyi: 'Ya əna, mi cii kwa gərə? Ma dənəkwa, madətə kaa əŋjə a yibə ka hə bapətisəma, ha də də'wa ka Slandana kaa ha upaa tifyaginə ŋga 'waslyakənaaku.' "

'Wanə tə Bulusə kaa ca waaza ka hara slikərənə

¹⁷ "Ma daba'əkii, kə ənyii aa Urusaliima, nya də də'wa asəkə *yi ŋga Əntaŋfə, kə dīi ka nyi makə səniinə, ¹⁸ nya nee ka Yeesu, ca ba ka nyi: 'Madətə pii pii, ha shigi asəkə vərənə ŋga Urusaliima. Acii paa tii na luuvə seedanaaku tə nyi ka tii.' ¹⁹ Əŋki nyi: 'Slandana, tii də natii nə maa, kə shii tii o'o'i, taa ka ŋgutə *kuvə də'wa kə kəəshi nyi i fəslənə tə əŋjitə vii gooŋga ka hə. ²⁰ Ma saa'yatə bələgi əŋji tə seedawaaku Sətəfanu, nyi davə kəŋə əsə. Kə luuvə nyi, nya nəhə kəjeerənyinə ŋga əŋjitə bələgi tə ci.' ²¹ Amma əŋki Slandanə ka nyi: 'Maduu, duu, kaa nya sləkəe ka hə dzadə aa ha hara slikərənə.' "

Anənə ŋga matakəŋwanə ŋga soojiinə tə Bulusə

²² Ma danjkana a fa tə Bulusə, ha'ə mbu'ya ka wabəətsə wabi ci agyanə hara slikərənə, wata təya kaala vurənə, təya ba, "Wa əŋjə a bələgi tə ci, wa əŋjə a ŋgərəgi tsarə ŋga əndətə asəkə duuniya. Madəbeemə ca ndzaanə da i əpinə!" ²³ Ma təya dzə də ka vurənə, təya dzə də gəgərə kəjeerənatii, təya mbudə bərəbərə aadəgyə. ²⁴ Matakəŋwanə ŋga soojiinə a ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa hatii, ca ba, "Wa əŋjə a fəslə tə ci", kaa əŋjə a shii taa putə ŋga mi ci təya kaala vurənə agyanəkii.

²⁵ Makə anəgi əŋji tə Bulusə də zə'wa, ca ba ka soojatə kəŋə davə: "Kə dəbee ha fəslə əndətə da dimwaanə ŋga Rooma ha'ə yadə la gəŋwanə kwa?" ²⁶ Makə fii soojatə ha'ə, ca dzə ka banə ka matakəŋwanatii

oo'i, "Mi cii kwa da ha'a? Acii ma əndətsa, əndə Rooma nə ci." ²⁷ Wata matakəɲwanə ɲga soojiinə a shi ka ləɣwanə ka Bulusə, əɲki ci: "Bawə ka nyi, əndə Rooma nə hə nii?" Əɲki Bulusə, "Awa, əndə Rooma nə nyi." ²⁸ Matakəɲwanə ɲga soojiitə a ba ka ci, "Də kwaɓa laɲə upaa nyi ndzaanə ka əndə Rooma." Əɲki Bulusə ka ci, "Ma nyi, də poonə tə nyi upaa nyi naaki." ²⁹ Wata əɲjitə kavə əɲji ka fəslənə tə Bulusə a bwasee ka ci pii. Matakəɲwanə ɲga soojiinə a ɲɣwaləgi əsə makə paaratəgi ci oo'i, ma Bulusə, əndə Rooma nə ci. Waanə kə anəgi ci tə ci boo.

*Wabənə ɲga Bulusə akəɲwacii *mətərəkine*

³⁰ Pukənə ɲga ha əsə, makə mwayi matakəɲwanə ɲga soojiinə shii goonɲa ɲga sətə wulii Yahudiinə tə Bulusə, wata ca pərəpaa tə ci, ca ba ka əɲji a 'wa tə madiigərənə ɲga limanyinə da patənə ɲga *mətərəkine ɲga Yahudiinə, kaa təya dza də na. Ca kira tə Bulusə, ca kəɲee ka ci akəɲwacii.

23

¹ Wata Bulusə a madɛe ka ginəkii ka tsaamənə tə mətərəkine, əɲki ci: "Ndzəkəɲushi'ina, kə gərə'u nyi ka Əntanfə də ədzəmə rəɲwə 'watəginə daga ɲukə ha'ə mbu'ya ka ənshinə." ² Wata gawə ɲga limanyinə, waatoo Ananiya a ba ka əɲjitə kədəhə abii Bulusə kaa təya dəgə tə ci də meeciinə a makii. ³ Əɲki Bulusə ka ci, "Əntanfə na dəgə tə hə ha'ə naaku əsə, hə bwaya əndəna. Asee, dasə nə hə ka la ka nyi gəɲwanə makə sətə bii *bariya əna, amma wahənə ka tanəgi bariyakii də banə ka əɲjə a dəgə tə nyi." ⁴ Wata əɲjitə kədəhə abiikii a ba ka ci, "Gawə *limanə ɲga Əntanfə dzaanii hə see?" ⁵ Əɲki Bulusə ka tii, "Mashiimə nyi dɛi, ndzəkəɲushi'inə, taa gawə ɲga limanə nə ci. Acii kə bii wabənə ɲga Əntanfə oo'i, ga ha wabə bwaya uushi aɣyanə gawə goonə."

⁶ Makə dɛi ci kə shii Bulusə oo'i, ma əndə'i kurəga, *Sadukiinə nə tii, əndə'i əsə, *Farisanyinə nə tii, wata ca madɛe ka uurakii akəɲwacii mətərəkine, əɲki ci, "Ndzəkəɲushi'inəkya, ma nyi, Farisa nə nyi, uuzənə ɲga əndə Farisa əsə. Acii putə ɲga kanətə kii nyi də goonɲa oo'i, ka madənə nə maməətə əɲji da i əpinə, ci dɛi nyi kəɲə akəɲwacii gəɲwanə."

⁷ Uudə baginaakii ha'ə, wata mabizhinə a madəgi ahada Farisanyinə da Sadukiinə, ha'ə dzadənəkii a təkəgi bəra'i. ⁸ Taa sha dɛi, tə'i mabizhinə ahadatii, acii kə bii Sadukiinə, pooshi madənə ɲga maməətə əɲja, pooshi malaa'ika taa ma'yanə. Əɲki Farisanyinə natii, tə'i uushi'iitə patə. ⁹ Wata bwaya mabizhinə a madəgi ahadatii. Hara maliminə ɲga kurəgə ɲga Farisanyinə a madətə kəɲə, əɲki tii, "Maneemiinə ka bwaya uushi ashi əndətsa. Yaci ma'yanə taa malaa'ika wabi ka ca?"

¹⁰ Makə gwazəgi haalakii, kə ɲɣwali matakəɲwanə ɲga soojiinə naakii acii ga təya pwaatəgi tə Bulusə. Ca ba ka soojiinaakii, wa təya dzə ka ɲgiraginə tə ci də ɲgeerənə ahadatii, təya kərə tə ci aasii aa hatii.

¹¹ Vədfəkii, Slandanə a kəɲaanə abii Bulusə, əɲki ci ka ci, "Ga ha ɲɣwalə. Makə sətə seedii hə tə nyi ganə də Urusaliima, tyasə ha'ə nii kwa seeda tə nyi də Rooma əsə."

Anə uura ɲga bələnə tə Bulusə

¹² Pukønø nga ha, *Yahudiinø a anø uura, tøya jidø oo'i, paa tøya adø zøma, paa tøya sa taa mi, see maa kø bøløgi tii tø Bulusø. ¹³ Kø pitøgi tii tø ønfwadø pu'unø nø ønjitø anyi uuratsa. ¹⁴ Wata tøya dzø aabii madiigørønø nga limanyinø da gayiinø, ønki tii, "Kø ji'iinø bwaya jidfa, ina anøtø uureenø oo'i, pa ina adø zøma da sa taa mi, see maa bøløgiinø tø Bulusø. ¹⁵ Acii ha'ø, ma unø da møtørøkinø, sløkeemø kø ønji ka kædiinø acii matakønwanø nga soojiinø kaa ønjø a kira tø Bulusø koonø, makø koonø tsakø løgwanø amakii tø sətø dui nga'ø. Ma inø øsø, matasøkakii niinø keena bøløgi tø ci taabu'u mbu'yanaakii aabii unø."

¹⁶ Asee, kø fii uuzønø nga cikønuci Bulusø sətø anyi tii, ca dzø, ca dømøgørø aasii aa ha soojiinø, ca bagi ka Bulusø. ¹⁷ Bulusø a 'wa tø øndø'i sooja, ønki ci ka ci, "Køruu tø uundzø dagwatø aabii matakønwanø nga soojiinø. Tø'i uushi cii køya ba ka ci." ¹⁸ Soo jatø a ngrø tø ci, ca kørø aabii matakønwanatii, ønki ci: "Bulusø øtø mapa'økii 'wii tø nyi, ca ba ka nyi, kaa nya kira tø uundzø dagwanø aabiiku. Mbu'u tø'i uushi cii køya ba ka hø." ¹⁹ Matakønwanø nga soojiinø a kəsø tø ci ka ciinø, tøya dzøgi aatangala, ca løgwa ka ci, "Mi dee cii kwa moo banø ka nya?" ²⁰ Ønki ci ka ci, "Kø anøgi Yahudiinø uura kaa tøya sløkee aabiiku kaa ha kørø ka møtørøkinø tø Bulusø doorø, makø kaa tøya tsakø løgwanø tø sətø dui nga'ø. ²¹ Amma ga ha luuvø ka tii, acii kø palee tii ka ønfwadø pu'unø øtø anyi uura, tøya jidø oo'i, pa tøya zømø, pa tøya sa taa mi øsø, see maa bøløgi tii tø ci. Matasøkakii nø tii ka gøra kørønaku tø ci." ²² Wata matakønwanø nga soojiinø a ba ka uundzø dagwata, "Ga ha ba taa ka wu oo'i, kø bii hø ka nyi wabøetsa." Ca ba ka ci, wa ca palø saakii.

Køreginø tø Bulusø ka ngwamønø

²³ Wata matakønwanø nga soojiinø a 'wa gayi soojiinø børa'i, ønki ci ka tii, "Dømø ka tasøka soojiinø gya'ø børa'i, da ønji tøhinø mædfø pu'unø da ønji uudøminø gya'ø børa'i, kaa tøya dzø aa Kayisariya dø tibisø ølinø ønshinø davøfø." ²⁴ Ca ba ka tii øsø, wa tøya tasøka ka Bulusø naakii sø nga dzøginø, tøya kørøgi tø ci dø nga'ø ka Filikusø ngwamønø. ²⁵ Ca naahø løkøløkatø ka ngwamønø, ønki ci:

²⁶ "Wiinø løkøløkatø ca dzø ka Filikusø gawø ngwamønø, daciiki Kølawudiyasø Lisiya. Kø nøhøpaa nyi tø hø. ²⁷ Daba'ø nøhøpaanø, ma øndøtsø sløkee nyi ka hø, kø kəsøtø Yahudiinø tø ci. Gi'u ha'ø mbødøanø kaa tøya bøløgi tø ci. Makø fii nyi, tø'i dimwaanø nga Rooma ashikii, wata ina dzø da soojiinaaki ka luupaanø tø ci. ²⁸ Makø mwayi nyi fa 'waslykøtø slønøyi ci, nya kørø tø ci aasøkø møtørøkinatii. ²⁹ Ma lapaa nyi, atsa bariyatii køshi tii tø ci. Malapaamø nyi taa mi ashikii bahø bølønø tø ci, taa bahø kanø tø ci aa furøshina. ³⁰ Amma makø bagi ønji ka nyi oo'i, kø anyi Yahudiinø uura nga bøløginø tø ci, ci nee hø kørøgi nyi tø ci aabiiku pii pii, nya ba ka ønjinø wullii tø ci øsø, wa tøya dzø ka wulanø tø ci akøn waciiku."

³¹ Wata soojiitø a ngrø tø Bulusø, makø sətø bii ønji ka tii, tøya kørøgi tø ci aa Antipatøra davøfø. ³² Pukøtø hakii soojiinø a ønø satii aasii, ønji tøhinø a palø tii da Bulusø. ³³ Makø mbu'i tii aa Kayisariya, tøya vii løkøløkatøtø ka ngwamønø, tøya vii tø Bulusø ka ci øsø. ³⁴ Makø jangatø ci løkøløkatøta, ca løgwa ka Bulusø, taa øndø hanyinø nga mi nø ci. Makø fii ci, øndø Silikiya nø ci, ³⁵ ønki ci, "Madfa kø shi ønji wulaaku, kadø nii

kya fa wabənaaku patə.” Wata ca ba ka ənǰə a pa'əgi tē Bulusə asəkə yi nǰwanuutə għenyi *Hirudusə.

24

Wulanə tē Bulusə

¹ Daba'ə baanə tufə, wata gawə nga limanyinə, waatoo Ananiya a madə da hara gayinə da əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Tarətula. Ma Tarətula, kə shii ci bariya nga ənǰi Rooma nga'ə. Təya dzə aa Kayisariya ka wulanə tē Bulusə akəǰwacii nǰgwaməna.

² Makə 'wagərə ənǰi tē Bulusə, Tarətula a 'watəgi wabənə də wulanə tē ci, ənǰi ci, “Ya'ə Filikusə gawa, putə nga barəkaanə nga nǰwanuunaaku ndzaa inə jamə. Kə dīi inə ka hə yawa putə nga gazhi'waanə dīi hə ka hadatəgi keenə də hanyinə geenə. ³ Ətsə patə, kə liwiinə də kuyiriinə ka shanǰə. ⁴ Amma, acii ga nya siipaa də wabənə akəǰwaciiku, kə kədii inə baawədaaku kaa ha fatə magusə haalanə geenə. ⁵ Ma lapaa inə əndəna, bwayakii nə ci ka shanǰə. Agi madəenə nə ci ka panə ahada *Yahudiinə asəkə duuniya patə. Rəǰwə nə ci agi matakəǰwanyinə nga kurəgə nga ənǰi Nazaratu əsə. ⁶ Ha'ə kə mwayi ci aǰǰinətə *yi nga Əntanǰə. Amma ina kəsətə tē ci. [Ma mwayi inə, keena lagi ka ci gəǰwanə makə sətə bii bariya geenə. ⁷ Amma Lisiya matakəǰwanə nga sooǰiinə a shi ka gutsəginə tē ci acii inə də nǰgeerənə. ⁸ Ca ba ka ənǰi wulaakii, wa təya shi aakəǰwaciiku.] Madə kə ləgwatə hə ka ci, ka shiinə nə hə dalilatə wulii inə tē ci goonǰa.” ⁹ Makə uugi Tarətula wabənə, wata Yahudiinə patə a jikəvə, ənǰi tii, “Ma sətə bii ci, patə ha'ə tanyi.”

Wabənə nga Bulusə akəǰwacii Filikusə

¹⁰ Wata nǰgwaməna a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca wabə, Bulusə a jikəvə, ənǰi ci, “Makə kə shii nyi oo'i, mala gəǰwanə nə hə nga hanyiinə fəzənyinə lanǰə, də mabanee ma'yanə nə nyi ka pərəgi naaki nə akəǰwaciiku. ¹¹ Madə kə ləgwatə hə nga'ə, mapaləmə tē baanə pu'u aǰi bəra'i, makə gi nyi aa Urusaliima ka paslənə tē Əntanǰə. ¹² Paa tii sha lapaa tē nyi ka dā mabizhinə taa da wu, taa madəe ka haala nga dzatə də ənǰi asəkə yi nga Əntanǰə, taa asəkə *kuvə də'wanyinə taa asəkə vəranə əsə. ¹³ Pooshi tii ka mbeənə ka baarii ka hə tantanyinəkii də wulaatsə wulii tii tē nyi. ¹⁴ Amma wanyinə ka banə ka hə: makə sətə bii rəgwa ətə ci təya 'wa rəgwa nga jirakənə, ha'ə nə nyi agi paslənə tē Əntanǰə nga dzədzəshi'iniinə, nya luuvə sətə bii *bariyya da sətə nyaahə anabiinə.

¹⁵ Agi kanə nə nyi nə də goonǰa, makə sətə ci təya ka natii oo'i, ka madənə nə maməətə ənǰi da i əpinə, nǰnyu i ənǰi da bwaya ənǰi patə.

¹⁶ Putakii cii kya ciǰə ka ndzaanə də malaaba ədzəmə taa guci patə akəǰwacii Əntanǰə da akəǰwacii ənǰa.

¹⁷ “Yoo, daba'a fəzənyinə lanǰə, kə gi nyi aa Urusaliima ka kərə ka ənǰi hanyinaaki uushi'inə da ka dā sataka ka Əntanǰə. ¹⁸ Ma nyi agi d'anə ha'ə, wata təya lapaa tē nyi, ci ətsə ha'ə uudəpaa nyi dā sataka nga laabagi naaki nə asəkə yi nga Əntanǰə. Pooshi ənǰi abiiki, pooshi wazənə əsə. Amma tē'i hara Yahudiinə ətə shi daga agyanə hanyinə nga Asiya. ¹⁹ Madə tē'i tii da wabənə agyanəki, tii dəbēe shinə aakəǰwaciiku ka kira wulaaki. ²⁰ Madə pooshi ha'ə əsə, wa ənǰinə də natii nə a ba 'waslyakəətə lapaa tii

ashiki, saa'itē nyi akəŋwacii *mətərəkine, ²¹ madfaamə wabəətə rəŋwə ətə ŋgəree nyi ka uuraki ka banə akəŋwaciitii oo'i, 'putə ŋga mad'ənə ŋga maməətə ənji ci ənjə a la ka nyi gəŋwanə akəŋwacii unə ənshine.'

²² Amma, makə kə shii Filikusə haala ŋga rəgwa ŋga Slandanə ŋga'ə, kə bii ci, "Madfa kə mbu'ya matakəŋwanə ŋga soojiinə, waatoo Lisiya, ka ləginə nə nyi gəŋwanə goonə." Ma daba'əkii, ca ba ka tii, wa təya təkəkəgi, see ka əndə'i uusəra. ²³ Ca ba ka sooja, kaa ca pa'əgi tē Bulusə, amma ga ca irlə tə ci; wa ca bwasee kaa guviinəkii a nəhə tə ci.

Bulusə akəŋwacii Filikusə da Dərusila

²⁴ Daba'ə baanə gi'u, Filikusə a shi tii da minaakii Dərusila. Mitə Yahuda nə ki. Ca sləkee ka ŋgiranə tē Bulusə kaa ca fa amakii tə wabənə ŋga vii goonŋga ka Yeesu Aləmasiihu. ²⁵ Wata Bulusə a wabə ka tii agyanə ndzaanə ka əndə goonŋga, ca ba ka tii makə sətə ətsətənə əndə naakii na, da makə sətə nə gəŋwanə a dfa uusəra uudənə ŋga duuniya. Makə fii Filikusə ha'ə, wata ca ŋgwaləgi, əŋki ci, "Ma əndzə'i diya, ənuu saaku. Madfa upaa nyi saa'i, ka ənənə nə nyi ka 'wanə tə hə." ²⁶ Aci ma nə ci ka nəhənə, ka viinə nə Bulusə ka ci kwaba. Ci dfi cii kəya 'waa'wa tə ci atsakii atsakii kaa təya wabə. ²⁷ Amma daba'ə fəzə bəra'i, əndə'i əndə a ŋgərə dəgələ ŋga Filikusə. Ma ləməkii, Purəkiiyusə Fisətusə. Ma saa'itə Filikusə a bwasee ka ŋwanuunə, makapaamə ci tə Bulusə, acii kə mwayi ci uudagi səkə ŋga Yahudiinə.

25

Moonə ŋga Bulusə ka mad'uunə ŋwanwə ŋga ha də Rooma a lagi ka ci gəŋwanaakii

¹ Makə mbu'i Fisətusə aagyanə hanyinaakii, daba'a baanə makkə, ca madə daga də Kayisariya, ca palə aa Urusaliima. ² Wata madiigərə limanyinə da *gayinə ŋga Yahudiinə a dzə ka wulanə tē Bulusə, təya tsəfə tē Fisətusə ³ kaa ca tsakə tē tii kaa ənjə a ənə də Bulusə aa Urusaliima. Aci kə dfi tii aniya ŋga bələginə tə ci daga a rəgwa. ⁴ Amma Fisətusə a jikəvə ka tii, əŋki ci, "Mara'əkii nə Bulusə də Kayisariya. Nyi maa, ka ənənə nə nyi aa dəvə kədəhə. ⁵ Wa ina dzə da gayinə ahadoonə, təya wula tə ci davə, madfa tə'i sətə dfi ci."

⁶ Mapaleemə ka baanə tighəse taa baanə pu'u dfi Fisətusə də Urusaliima, ca ənə aa Kayisariya. Pukənə ŋga ha, ca dzə ka ndzaanə asəkə dəgələ ŋga la gəŋwanə, ca sləkee ka ənjə a kira tē Bulusə. ⁷ Makə mbu'i Bulusə, Yahudiitə shi daga də Urusaliima a gujutə də ci. Taa ŋgahi pooshi tii mbee ka baarii tantanyinəkii, amma kə kira tii mandalə wulanyinatii bəzəkii aagyanəkii. ⁸ Wata Bulusə a wabə kaa ca pərəgi naakii na, əŋki ci, "Makaanəmə nyi sədə ka bariya ŋga Yahudiinə; ma'ajjinətəmə nyi *yi ŋga Əntanfə, taa dfa 'waslyakəənə ka mad'uunə ŋwanwə ŋga ha də Rooma, taa gi'u."

⁹ Makə mwayi Fisətusə pa'ətə ba'a ka Yahudiinə, ca ləgwa ka Bulusə, əŋki ci, "Kə luuvə hə, ənjə a ənə də hə aa Urusaliima, ənjə a dzə ka la ka hə gəŋwanə agyanə uushi'iitə akəŋwaciiki davə kwa?" ¹⁰ Amma əŋki Bulusə, "Kəŋə nə nyi asəkə kuvə gəŋwanə ŋga ənji Rooma, hatə dəbēe ənjə a la ka nyi gəŋwanə. Madfamə nyi ka Yahudiinə 'waslyakəənə. Hə

də naaku nə maa, kə shii hə ndilə ndilə. ¹¹ Madfa ma'waslyakə əndə nə nyi, ha'ə kə slənyii sətə mbu'i bahə bələnə tə nyi, paa nyi ka huyinə acii bələnə tə nyi. Amma, madfa pooshi nyi slənyi taa rəjwə aɡi uushi'itšə bii tii aashiki, pooshi əndə da baawəda nɡa viinə tə nyi ka tii. Kə mwayi nyi kaa maduunə nwanwə nɡa ha də Rooma a dzə ka lagi ka nyi gəjwanə.”

¹² Fanə nɡa Fisətusə ha'ə, wata ca da mətərəkine da ənji mətərəkinaakii. Makə uugi tii, ca ba ka Bulusə, “Makə kə mwayi hə kaa maduunə nwanwə nɡa ha də Rooma a dzə ka lagi ka hə gəjwanə, ka ci kərənə ənji tə hə əsə.”

Bulusə akəjwacii Agaripa da Barənika

¹³ Makə banee gi'u, wata nwanwə Agaripa da cikəjuci ətə dʒii ləmətə Barənika a shi aa Kayisariya ka ba 'usa da shine' ka Fisətusə. ¹⁴ Kə baa tii lanə davə, wata Fisətusə a 'wapaa wabənə nɡa Bulusə ka nwanwə, əjki ci, “Tə'i əndə'i əndə bwasee Filikusə a furəshina. ¹⁵ Ma nyi də Urusaliima, madiigərə limanyinə da gayinə nɡa Yahudiinə a kira ka nyi wulaakii, təya kədii tə nyi kaa nya lagi ka ci gəjwanə, nya vii ka ci ma'inə. ¹⁶ Amma nya ba ka tii, pooshi aɡi alə'aada nɡa ənji Rooma nə lagi ka əndə gəjwanə yadə ndzaanə nɡa ənjitə wulii da əndətə wulii ənji tə ci akəjwacii gəjwanə, kaa əndətə wulii ənjə a mbee ka vii hujaaakii. ¹⁷ Acii ha'ə, makə shi tii aa hanə patə, masəkəpaamə nyi na. Pukənə nɡa ha, nya ndzaanə asəkə dəgəlaaki nɡa la gəjwanə, nya sləkəe ka ənjə a kira ka nyi tə əndəkii. ¹⁸ Makə madətə ənjitə wulii tə ci ka wabənə, makiramə tii bwaya wula aagyanəkii, makə sətə hiimii nyi, ¹⁹ see mabizhinə agyanə diinatii da agyanə əndə'i əndə dʒii ləməkii Yeosu ətə əntəgi, amma Bulusə a ba, da i əpinə nə ci. ²⁰ Makə təkuree nyi ka tsaamətə haalakii nɡa'ə, wata nya ləgwa ka Bulusə, madfa kə luuvə ci, ənjə a ənə də ci aa Urusaliima, ənjə a dzə ka lagi ka ci gəjwanə davə. ²¹ Amma kə kədii Bulusə aciiki, kaa maduunə nwanwə nɡa ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gəjwanaakii. Ci dʒii kəsəpaa nyi tə ci taabu'u nii kya sləkəe ka kərənə tə ci ka maduunə nwanwə.”

²² Əjki Agaripa ka Fisətusə, “Nɡa'ə ka nyi nə fatənə tə əndətə də liminəki.” Əjki Fisətusə ka ci, “Ka fanə nə hə doorə.”

²³ Pukətə hakii, Agaripa da cikəjuci a shi də məghərəvənə nɡa nwanwuunə, təya dəməgərə aasəkə kuvə gəjwanə da gayinə nɡa soojiinə da madiigərənə nɡa vəranə patə əsə. Fisətusə a ba ka ənjə a kira tə Bulusə. ²⁴ Makə kira ənji tə ci, wata Fisətusə a ba, “Nwanwə Agaripa da ənjinə ganə patə, waanə əndəna. Kə kira Yahudiinə nɡa Urusaliima da ənə nɡa vərəanə patə wulaakii, təya nɡəree ka uuratii ka banə ka nyi, madəbeemə ənjə a bwasee ka ci da i əpinə. ²⁵ Amma, ma'upaamə nyi 'waslyakəənə ashikii bahə bələnə tə ci. Makə ci də naakii nə bii, wa ənjə a kərə tə ci aakəjwacii maduunə nwanwə nɡa ha də Rooma, kə dʒii nyi aniya nɡa sləkəenə ka ənjə a kərə tə ci ka ci. ²⁶ Amma, mashiimə nyi sətə naahənəki ka slandanəki agyanə haalakii. Aciikii kira nyi tə ci aakəjwacii unə patə, ma palee maa, aakəjwaciiku, nwanwə Agaripa. Madfa kə fataamə wabənəkii, mbu'u ka upaanə nə nyi sə nɡa naahənə. ²⁷ Acii maluuvəmə hankalaaki sləkəe ka əndə furəshina ka gəjwanə yadə laabaginə taa aba'a mi wulii ənji tə ci.”

26

Wabønə nga Bulusə akəŋwacii Agaripa

1 Wata Agaripa a ba ka Bulusə, “Kə kapaə ənji ka hə rəgwa nga wabønə.” Bulusə a madʼee ka ciinəkii ka ənja, ca 'watəgi pəreği naakii nə, əŋki ci: 2 “‘Ya’ə ŋwanjwə Agaripa, kə kadʼeesəkə ka nyi ka shaŋə nə pəreği naaki nə akəŋwaciiku ənshinə agyanə uushi’iinə laalavə *Yahudiinə aashiki. 3 Aci kə shii hə patə tə alə’aada nga Yahudiinə da wabənyinatii. Aciikii kə kədii nyi aciiku kaa ha fatə wabənaaki də sə’watənə.

4 “Kə shii Yahudiinə patə tə ndzaanaaki daga nyi ma’ə uuzənə, 'watəginə ahada ənjaaki da də Urusaliima əsə. 5 Kə shii tii daga ŋukə, maa ka luuvənə nə tii, təya seeda oo’i, ndilə ndilə rəŋwə nji nyi agi ənji ma’iza’u kurəgə ŋga diinə gaamə, waatoo Farisa. 6 Ma əndzə’i, wanyinə kəŋə akəŋwacii gəŋwanə putə ŋga gəra aləkawalətə dīi Əntanjə ka dzədzəshi’inaamə. 7 Makuvə gaamə pu’u aji bəra’i patə əsə, kə kii tii nə ka gəra mbu’utənə ŋga Əntanjə də aləkawalətə. Aciikii ci təya gərə’u ka Əntanjə vədə da uusərə patə. ‘Ya’ə ŋwanjwa, putə ŋga kanətə wulii Yahudiinə tə nyi. 8 Mi saŋə dīi pooshi unə luuvə oo’i, ka madʼeenə nə Əntanjə ka maməətə ənji da i əpina?

9 “Nyi ka nəki maa, ma ŋga ŋukə, kə nee nyi makə kə ndzaa ka nyi tyasə nə dʼaada uushi’inə laŋə ka saawee də ləmə ŋga Yeesu əndə Nazaratu.

10 Kə dīi nyi ha’ə də Urusaliima. Nya pa’əgi ənji nə’unə laŋə a furəshina də baawəda ŋga madiigərə limanyinə. Ha’ə saa’itə ci ənjə a bələgi tə tii əsə, kə luuvə nyi. 11 Kə cibee nyi ka tii asəkə kuvə də wanyinə patə. Kə irəlii nyi tə tii ka bwasee ka vii goonjatii. Kə dīi nyi mabətəsəkə ka shaŋə. Ha’ə kə tanjii nyi ka hara hanyinə, nya dzə ka cibənə də tii.”

Habara nga zhi’wanə nga Bulusə

12 “Ka putakii ha’ə gi nyi aa Damasəkusə, də baawəda ŋga madiigərə limanyinə da i sləkeenatii. 13 Ma uusərə ahadanə dīi ŋwanjwa, ina dzə a rəgwa. Wata bərənə a papi’ya dadagyə, ətə palee ka uusərə də bərənə. Ca shi, ca bərəği hatə dīi nyi davə patə da ənjitə ciina dzə a rəgwa. 14 Ina kwaalagi patə aa panə. Wata, ma nya fa, əndə’i uura a wabə da nyi də uura *Ibəraaniya, əŋki ci: ‘Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa cibə də nyi ha’a? Zabə nə ləəfənaaku akəŋwaciiki, naaku nə cii kwa cibəgi ha’ə.’

15 Əŋki nyi: “‘Ya’ə Slandana, hə wu saŋa?’ Slandanə a ba ka nyi: ‘Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibəgi. 16 Amma, madətə kəŋə. Kə shigi nyi ka hə aci kə ta’i nyi tə hə kaa ha ndzaa ka əndə slənaaki, ha seeda makə sətə nee hə ka nyi ənshinə, da makə sətə nii kya baarii ka hə aakəŋwa. 17 Ka luupaanə nə nyi tə hə aci Yahudiinə da hara slikerənə ətə cii kya sləkee ka hə aabiitii. 18 Ma cii kya sləkee ka hə aabiitii, kaa ha wunəgi ka tii ginətii, kaa təya shigi agi təkunə, təya shi ka bərənə, təya mbədə aci baawəda ŋga *Seetənə, təya shi aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanjə, kaa təya upaa tifyaginə ŋga *waslyakəənatii, təya dəməgərə ka ha ŋga ndzaanatii ahada matadə ənjaaki, aci kə vii tii ka nyi goonja.’

19 “‘Ya’ə ŋwanjwə Agaripa, mabwaseemə nyi ka nə’u sətə baarii Əntanjə ka nyi dadagyə. 20 Ka ənji Damasəkusə 'watəgi nyi waazanə. Ma daba’əkii, nya da də Urusaliima da patənə ŋga sətə gunutə də hanyinə ŋga Yahudiya da ŋga hara slikerənə. Nya ba ka tii: wa təya baanə ka Əntanjə, təya

zhi'wagi aabiikii, tōya slønø slønøtø ca baarii baanatii ka ci. ²¹ Aciikii kashi Yahudiinø tø nyi asøkø yi nga Əntanfə, tōya moo bələginø tø nyi. ²² Amma dənə ənshinø agi tsakənø nø Əntanfə tø nyi. Aciikii wanyinø kənə ganø ka wabə goonğa ka ənji patə, gayinø da talakiinø patə. Pooshi uushi cii kya ba mad'aamə sətə bii anabiinø da Muusa na slønø, ²³ waatoo kadə nø *Matadəkii nga Əntanfə a sa ngərə'wa, ci əsə na 'watəgi mad'ənø agi mamətə ənja. Də ha'ə nii kəya baarii ka Yahudiinø da hara slikərənø tø rəgwa nga bərəətə na luupaa tø tii."

Banə nga Bulusə ka Agaripa kaa ca vii goonğa

²⁴ Ma Bulusə a dzə aakənwa də pərəgi naakii na makə ətsa, wata Fisətusə a ngərəe ka uurakii də ngeerənə, əŋki ci, "Bulusə, maba nø hə! Mad'uunə shiinaaku ca zə'wee ka hə ka maba!" ²⁵ Amma əŋki Bulusə ka Fisətusə, "Ya'ə slandana, əntaa maba nø nyi, da han'kala nø nyi, goonğa cii kya wabə. ²⁶ Aci kə shii nwanwə uushi'iitsə patə. Ci dīi cii kya wabə yadə ngwalənə akən'waciikii. Kə shii nyi, pooshi uushi zaanə ka ci, acii əntaa ka ma'umbu ha dīi uushi'iitsa. ²⁷ Ya'ə nwanwə Agaripa, kə luuvə hə sətə bii anabiinø kwa? Kə shii nyi, kə luuvə hə."

²⁸ Wata əŋki Agaripa ka Bulusə, "Waatoo, ma nø hə ka nəhənə, ka zə'weenə nø hə ka nyi ka əndə nə'unə pii pii ha'ə koo?" ²⁹ Əŋki Bulusə, "Taa pii pii, taa əntaa pii pii, agi kədiinø nø nyi acii Əntanfə, əntaa ka hə daanəku əsə, amma ka patənə nga ənjinə ca fa tø nyi ənshinø, kaa tōya ndzaa makə naaki, mad'aamə mahyakahyaka'ənə nəndə paa nyi ka moonə koonə."

³⁰ Wata nwanwə a mad'ətə. Ngwaməna əsə da Barənika da ənjitə nji dasə dasə da tii patə a mad'ətə natii. ³¹ Makə dəməgi tii, tōya ba ahadatii, "Ma əndətsa, paa ci agi dā uushi'iitə ca mbu'u bahə bələnə tə ci taa pə'əginə tə ci asøkø furəshina əsə." ³² Wata Agaripa a ba ka Fisətusə, "Maci pooshi əndətsə kədii dzənə kaa mad'uunə nwanwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gəjwanə, kadā kə njaanwa kapaa tə ci."

27

Dəmə kumbawalə nga Bulusə aa Rooma

¹ Makə dīi ka tantanyinø oo'i, ka dzənə niinø aanə hanyinø nga Italiya, tōya ba'acii tə Bulusə da hara ənji furəshina acii gawə nga soojiinø ətə dīi ləməkii Yuliyusə. Ma Yuliyusə, asøkø kurəgə nga nwanwə nga ha də Rooma nø ci. ² Wata ina dəmə kumbawalətə shi daga də Adaramitiya, ətə ca dzə ka vəranyinø kama kama ama ndzaŋa nga hanyinø nga Asiya. Ina 'watəgi palənə, inə da i əndə hanyinø nga Makiduuniya asøkø vərənə nga Teesaloonika. Arisətarəkusə nø ləmə nga əndəkii. ³ Pukətə hakii, ina mbu'u aa Sidoonə. Makə ci Yuliyusə a kaka'ə tə Bulusə, kə kapaa ci tə ci kaa ca dzə aa ha guviinəkii, tōya vii ka ci sətə cii kəya moo. ⁴ Ma daba'əkii, ina mad'ə davə, ina zaawa daba'a hanyinø nga Kipərusə ətə ahada ma'inə, acii ma dadava, pooshi ngeerənə nga mədə. ⁵ Ina tanəgi uunəvə ətə dīi hanyinø nga Silikiya da Paməfiliya amakii, ina mbu'u aa Mira anə hanyinø nga Lisiya. ⁶ Davə upaa gawə nga soojiinø əndə'i kumbawalə ətə shi daga də Aləkəsandəriya, ətə ca dzə aagyanə hanyinø nga Italiya. Ina dəmə kumbawaləkii, ⁷ ina palə.

Kə ba'agiinə aarə'u aarə'u ka dzənə samə sama. Nḡahə mbu'iinə aa Kinidusə. Makə tənəpaa mədə tiinə ka dzənə gənjə aakənjwa, ina zaawa daba'a hanyinə nḡa Karita, ina ələgi abii vərənə nḡa Saləmoonə, waatoo gazha-gazhanə nḡa hanyinəkii. ⁸ Nḡahə dzəgiinə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa, ha'ə mbu'iinə ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa "Njuni ha nḡa jipanə", kədəhə da vərənə nḡa Lasaya.

⁹ Makə kə səkəpaa inə nə a rəgwa, kə dzəgi kumənə nḡa tifyagi nḡa 'waslyakəənə. Waatoo, kə dzəgi saa'i nḡa wiinə yadə nḡwalənə. Aci ha'ə, kə uugi wiinəkii dənə dzawə. Makə nee Bulusə ha'ə, ¹⁰ wata ənjki ci, "Nḡuyirəna, ma dzəənə gaamə oogə, ka dənə dzawə. Tə'i asara lanḡ əsə, əntaa wata nḡa uushi'inə taa kumbawalə tanə, amma da i əpinə gaamə." ¹¹ Amma ma gawə nḡa soojiita, maluuvəmə ci wabənə nḡa Bulusə, see nḡa əndə gwazə kumbawalə da nḡa slandakii. ¹² Makə, ma ha nḡa jipaata, pooshi tahu tahu bahə kya vyanə nḡa kumbawalə davə, aciikii lanḡənə nḡa ənja, kə mwayi tii palənə kaa təya mbu'u aa Finika, waatoo əndə'i ha nḡa jipanə anə hanyiitə nḡa Karita. Ma hatsa, ka tsaamənə aadə waka. Madfa kə mbu'i tii aadəvə, ka kyanə nə tii vyanə davə.

Mandalə mədə anə uunəva

¹³ Wata mədə a 'watəgi diganə da hwarəma gi'u gi'u, ma nə tii ka nəhənə, kə upaa tii sətə ci təya moo. Aciikii təya daa'yagi madiigərə tibisə ətə kənjə ka kumbawalə, təya dzə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa nḡa hanyinə nḡa Karita. ¹⁴ Amma, ma ta'avə gi'u, wata mandalə mədə a diga daciizəma tsanḡwə dagyanə təpurerəkii. ¹⁵ Makə digə mədəkii kumbawala, ina təkuree ka kəsəpaanə. Wata ina bwasee ka ci, ca palə deenə asəkəkii. ¹⁶ Ina dzə dashi əndə'i uundzə hanyinə ətə ahada ma'inə ətə dīi ləməkii Kawuda. Tə'i daama nə mədə dadavə. Nḡahə kəsəpaa inə uundzə kumbawala, ina əlyatə. ¹⁷ Makə nḡirə ənji uundzə kumbawala, ənjə a dzakəvə aasəkə maɸuunəkii. Ma daba'əkii, ənjə a dfa dabara nḡa aanəvə zə'unyinə nḡa'ə ashī maɸuunə kumbawalə kaa ca shii ndzaanə də nḡeerənə. Kə nḡwaləgi tii acii zavənə nḡa kumbawalə aḡi mandzənə atanḡala hanyinə nḡa Libiya. Aciikii təya jimagərə də kəjeerənə ətə ca kərə tə kumbawaləkii, acii ga mbəɸəkii a dəlīi tə tii də nḡeerənə, təya kapaa kumbawaləkii kaa mədə a dala tə ci deenə. ¹⁸ Makə ci mədətə a əgə də nḡeerənə, pukətə hakii təya 'watəgi kyaalagərə uushi'iitə nḡirə kumbawaləkii aḡi ma'inə. ¹⁹ Ka makkənə nḡa uusəra əsə, təya kyagərə uushi'inə nḡa kumbawaləkii də ciinətii. ²⁰ Kə ba'agiinə lanḡ, pooshi inə nee ka uusəra taa tikisa, wata dəgənə tiinə nə mandalə mədə nḡa mədanḡkayata. Makamiinə nə nḡa mbəɸənə ma'ə.

²¹ Makə ta'avə tii yadə adə zəma, wata Bulusə a maɸətə ahadatii, ənjki ci, "Nḡuyirəna, maci kə luuvuunə wabənəaaki, kadfa mama'yamaamə anə hanyinə nḡa Karita kaama lə'yagərə aḡi asaranə ha'ə. ²² Makə ha'ə dīi əna, wanyinə ka ba koonə: goona buurə uushi'inə. Aci pooshi əndə ca ətəe ka əpinaakii taa rənjwə ahadoonə, see asara nḡa kumbawala. ²³ Ma Əntanḡə ətə dīi nyi ka naakii, ətə cii kya paslə tə ci əsə, kə sləkəe ci ka malaa'ikaakii aabiiki nḡa mbəɸə davəɸə. ²⁴ Ənjki ci ka nyi: 'Bulusə, ga ha nḡwalə, tyasə ka kəjaanə nə hə akənjwacii maɸuunə nḡwanḡə nḡa ha də Rooma. Wiitə kə luuvə Əntanḡə ka hə, ka luupaanə nə ci patənə nḡa guvii-wiinyinaaku, ka mbəɸənə nə tii.' ²⁵ Aci ha'ə, nḡuyirənə, goona buurə uushi'inə! Aci kə vii nyi goonḡa ka Əntanḡə, ka dənə nə ci ndilə

ndilē makē sētē bii ci ka nyi. ²⁶ Amma ka kōrēnē nē mēdfē taamē aagyane ɛndē'i hanyinē ɛtē ahada ma'inē."

²⁷ Ma ka vōdfē n̄ga pu'u aji ɛnfwadfēnē, ina dzē dē dzōnē agyane uunōvē n̄ga Madityaraniya,* ɛtsē ahada vōdfa. Ma fatē ɛnji gwazē kumbawalē ashiti, kōdōhē nē tii ka mbu'unē aanē ɛndē'i hanyinē. ²⁸ Wata tōya tēkētē kurōjōnē n̄ga ma'inē. Ma tōya fa, ma'ē miita maklē pu'unē aji mēdfē. Ina dzē aakōjwa gi'u, tōya ɛnē ka tēkōnē. Ma tōya fa, wata miita pupusōrē aji tighēsē mbōdfaane. ²⁹ Kē n̄gwālēgi tii acii geena ndōrōnē aagyane faariinē. Wata tōya jimagōrē dē tibisōnyinē n̄ga t̄ngōrē dē kumbawalē ɛnfwadfē daba'ekii. Tōya ka nē dē n̄geerōnē oo'i, ka pukōnē nē ha. ³⁰ N̄ga'ē ka ɛnji gwazē kumbawalē nē jimōgōrōnē satii. Wata tōya dā makē jimōgōrē dē hara tibisē n̄ga t̄ngōrōginē akōjwacii kumbawala. Asee, uundzē kumbawalē jimōgōrēgi tii. ³¹ Makē nēe Bulusē ha'ē, ca ba ka gawē n̄ga soojiinē da soojiinē, "Māfa mandzaamē ɛnjitē asēkē kumbawala, pooshi unē ka mbōdfēnē." ³² Wata soojiinē a lagi zō'u n̄ga uundzē kumbawala, ca palē.

³³ Ma ɛtsē ha kōdōhē ka pukōnē, Bulusē a ba ka tii patē kaa tōya zēmē. Ɖ̄n̄ki ci, "Baanē pu'u aji ɛnfwadfē ɛnshinē cuuna gōra yadē zēmōnē. ³⁴ Acii ha'ē agi kēdiinē nē nyi acii unē kōona zēmē ka ndanē ndanōnē goonē, makē d̄ii ci taa mavurahinē, pooshi na upaa tuunē." ³⁵ Makē bagi ci ha'ē, ca n̄gōrē buroodi, ca dā yawa ka ɛntan̄fē akōjwacii patē, ca baatsōpaa, ca n̄gōrē, ca adē. ³⁶ Wata patēnatii, tōya ɛnya dē ma'yanē, tii maa, tōya adē zēma. ³⁷ Gya'ē bēra'i da mēdfē pu'unē aji kuwa niinē asēkē kumbawalēkii. ³⁸ Makē agi tii, ɛburē tii, tōya ɛjigōrē alēkamaara aagi ma'inē kaa tōya galee ka zēzōkōnē n̄ga kumbawalēkii.

Tsəərginē n̄ga kumbawala

³⁹ Pukōnē n̄ga ha, mashiimē ɛnji gwazē kumbawalē hatē d̄ii inē davē, amma tōya nēe ka hatē d̄ii mēdfē daama davē, da i mandzōnē ɛsē, tōya dā hiima n̄ga mbu'unē aa dōvē, maa jamē. ⁴⁰ Wata tōya laalagi zō'u n̄ga t̄ngōrē dē tibisōnyinē, tōya kaalagōrē tibisēkii aagi uunōva, tōya pōrōpaa zō'u n̄ga aanē dē ɛnfwē n̄ga gwazōginē, tōya mādēe ka kōjeerōnē aadōgyē kumbawalē kaa mēdfē a kōrē tē ci aanē hanyinē. ⁴¹ Amma, makē mbu'iinē ka hatē d̄ii mōgun̄wiinē n̄ga ma'inē, wata kōjwaciiinē n̄ga kumbawalē a ikugōrē aagi mandzōnē, pooshi kumbawalē ɛnyī ka gugōdfēnē ma'ē. Ba'akii a 'watōgi biyinē acii mōjuvinē n̄ga ma'inē.

⁴² Kē mwayi soojiinē bēlōginē tē ɛnji furōshina, acii mbu'u ka dōgōginē nē hara ɛnji lalavwa, tōya huyipaa satii. ⁴³ Amma, makē n̄ga'ē ka gawē n̄ga soojiinē nē luupaanē tē Bulusē, kē tōjapaa ci tē tii ka dā aniyatii. Ca ba: taa wu mbee ka lalavwa, wa ca lalavugi aa tan̄jōgi zōku'i. ⁴⁴ Ma mbōdfaaneekii, dē parōlawa tyājē tii. Hara ɛnji ɛsē, dē mabii ɛnfuyiginē n̄ga kumbawalē tyājē tii. Dē ha'ē taan̄jōginē patē aa tan̄jōgi jamē.

28

Bulusē anē hanyinē n̄ga Malōta

¹ Daba'ē mbōrōdfēnē geenē n̄gahē bii ɛnji keenē oo'i, anē hanyinē n̄ga Malōta niinē ɛtē ahada ma'inē. ² Kē liwē ɛnjitē anē hanyinēkii tiinē dē moodasēka, tōya hēnētē keenē gunē, acii agi ndzēmōnē nē vōnē saa'ikii,

^{27:26} 27.26 28.1. * ^{27:27} 27.27 Ma dē uura Gōrika, Adōriya. ^{27:34} 27.34 Luka 12.7. ^{27:35} 27.35 Luka 22.19. ^{27:41} 27.41 27.22.

tə'i ərə əsə. ³ Wata Bulusə a kwaasha uushiginə, ca pukəgərə aagi gunə. Iza'unə nga gunəkii a lyakagi rəhunə, rəhunəkii a iudəgi tə ci, ca ənəgi təbunə aciikii. ⁴ Makə nee ənji hanyinəkii ma'ə rəhuutə təbunə aciikii, əŋki tii ahadatii, "Ma əndətsa, maβəələhiinə nə ci. Taa ŋgahi kə mbərə'i ci aagi uunəva, dəŋə əndzə'i ma'ə həkya ka nə'unə tə ci. Ka əntənə nə ci." ⁵ Amma, wata Bulusə a məcigərə rəhuutə aagi gunə, pooshi dīi tə ci. ⁶ Təya gərə aslənə nga hakii, taa ca kulagi aa pa, ca əntəgi. Amma, makə gərii tii, maneemə tii ka sətə dīi tə Bulusə, təya ənə ka zhi'eenə, əŋki tii, "Ma əndətsa, sə ŋga paslənə nə ci."

⁷ Ma gatə kədəhə, tə'i əndə'i babara ətə dīi ləmə ŋga slandakii Pubəliyusə, waatoo ci nə gawə ŋga hanyiita. Kə liwə ci tiinə də moodasəka. Ha'ə baanə makkə niinə gakii. ⁸ Asee, ma dīi Pubəliyusə, pərəbə nə ci ka bərəhənə. Shishinəkii da tanə ca dā tə ci. Wata Bulusə a dzə aabiikii, ca dā ka ci də'wa, ca banee ca ciinəkii agyanəkii, ca mbədfəpaa də ci. ⁹ Makə dīi ha'ə, ənji bwanea ŋga hanyinəkii patə, təya shiishi aabii Bulusə, ca mbədfəpaa də tii əsə. ¹⁰ Təya vii keenə uushi'inə laŋə. Ma ətsə keena madə də kumbawalə əsə, təya dzatəgi keenə də sətə ciina moo patə.

Mbu'unə ŋga Bulusə aa Rooma

¹¹ Kə dīi inə ləgidə makkə davə taabu'u ma'iinə, ina palə də kumbawala. Ma kumbawaləkii, tə'i foota ŋga huyirənə ndzəkəŋushi'inə ashikii. Də Aləkəsandəriya shi kumbawaləkii, anə hanyinə ŋga Maləta əsə kya ci vyanə. ¹² Ina mbu'u aasəkə vərənə ŋga Sirakusə, ina baanə makkə davə. ¹³ Ina madə də kumbawalə davə, ina zə'utə, ina mbu'u aa Rigiya. Pukətə hakii, mədfə a diga da hwarəma, ca dala kumbawalə, ina mbu'u aa Putiyali ka bəra'inə ŋga uusəra. ¹⁴ Ma dava, kə lapaa inə ənji nə'unə, təya kədii tiinə keena banee mədfə də tii. Də ha'ə makə ətsa mbu'iinə kədəhə də Rooma. ¹⁵ Makə fii ənji nə'unə davə habara geenə, wata təya shi ka lanə tiinə aa luuma Apiya. Hara ənji əsə, təya dzə ka hatə ci ənjə a 'wa "Ha ŋga jipanə ŋga makkə", kaa təya guŋə deenə. Makə nee Bulusə ka tii, ca kuyiri tə Əntanfə, ədzəməkii əsə, kə cakə dā ŋgeerənə.

¹⁶ Makə mbu'iinə aa Rooma, ənjə a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca dzə ka ndzaanə saakii da sooja ətə ca nəhə tə ci.

Waazanə ŋga Bulusə də Rooma

¹⁷ Ma daba'ə baanə geenə makkə davə, Bulusə a 'waa'wa tə *gayinə ŋga Yahudiinə də Rooma. Makə libə tii, əŋki ci ka tii, "Ndzəkəŋushi'ina, taa ŋgahi madamə nyi taa mi ka ənji gaamə, mabwaseemə nyi ka alə'aada ŋga dzədzəshi'inaamə əsə, amma kə kəshi Yahudiinə ŋga Urusaliiima tə nyi, təya vii tə nyi aacii ənji Rooma. ¹⁸ Makə tsaamətə ənji Rooma wabənaaki, təya moo kapaanə tə nyi, aacii madamə nyi 'waslyakəənə bahə bələnə tə nyi. ¹⁹ Amma, makə maluuwəmə Yahudiinə kapaanə tə nyi, ci bii nyi, tyasə see a kira ənji gəŋwanaaki aakəŋwacii maduunə ŋwanjwə ŋga ha də Rooma, kaa ca lagi ka nyi gəŋwanə. Kə dīi nyi ha'ə, taa ŋgahi mamoomə nyi wulanə tə ənjaaki. ²⁰ Aciikii 'wii nyi tuunə kaa nyə wabə doonə. Ma dīi nyi ma'anəkii ənshinə də mahyakahyaka'əna, putə ŋga kanətə kii ənji Isərayiila patə oo'i, ka shinə nə *Matadəkii ŋga Əntanfə."

²¹ Wata əŋki tii ka ci, "Ma'upaamiinə ləkaləkatə danə hanyinə ŋga Yahudiya agyanəku. Pooshi əsə aagi ndzəkəŋushi'inə sha kira habaraaku

taa ba bwaya wabønə agyanəku. ²² Amma kə mwayi inə ina fa da maku taa mi nə hiimaaku; acii kə shii inə, agi bərapaa nə ənji kurəgətsə dīi hə agikii taa dama patə.”

²³ Wata təya la ka ci uusəra kaa ca ənə ka wabønə ka tii. Makə mbu'ya uusərakii, təya ənə ka dzatə də nə lanə aabiikii əsə. Bulusə a wabə ka tii agyanə nwanjuunə n̄ga Əntanfə, ndzanənə tsədfakə ha'ə mbu'i kədəwanə. Ca də gazhi'waanə n̄ga zhi'wa də ədzəmətii də dzəgunə ka tii habara n̄ga Yeesu, makə sətə dīi manaahəkii asəkə bariya n̄ga Muusa da asəkə ləkaləkətənyinə n̄ga anabiinə. ²⁴ Ma hara ənji ahadatii, kə luuvə tii wabənəkii, hara ənji əsə, maluuvmə tii. ²⁵ Təya təkəgi də mabizhinə.

Amma daga tii ma'ə matəkəgimə zəku'i, kə pa'apaa Bulusə wabənaakii, ənji ci, “Asee, goon̄ga wabi Malaafa Ma'yanə ka dzədzəshi'nuunə da ma anabi Isaaya ²⁶ ətə bii ca:

‘Duu aabii ənjitsa, ha ba ka tii:

Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka paaratəginə shanə.

Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka neenə shanə.

²⁷ Acii ma ədzəmə n̄ga ənjitsa, mapa'əkii,
liminətii əsə, manjiikəkii,
təya dzaa'agi ginətii.

Maci madamə tii ha'ə,
kadfa kə nee tii də ginətii,
təya fatə də liminətii,
təya paaratəgi də ədzəmətii,
təya zhi'wagi aabiiki əsə,
n̄ya mbədfəpaa də tii.’ ”

²⁸ Bulusə a tsakə banə ka tii, ənji ci, “Makə ha'ə dīi əna, shiimə oo'i, ma əndzə'i, ka hara slikərənə sləkəe Əntanfə ka wabønə n̄ga luupaanaakii. Ma tii, ka fanə nə tii!” [²⁹ Makə uugi ci bagi wabəətsa, Yahudiinə a madə, təya palə, təya dzə də də mabizhinə ahadatii.]

³⁰ Fəzə bəra'i ndzaa Bulusə davə, ca dzə də ki'i kwaba n̄ga yitə dīi ci asəkəkii. Kə liwə ci patənə n̄ga ənjitə shi aabiikii. ³¹ Ca dzə də waazanə agyanə nwanjuunə n̄ga Əntanfə yadə n̄gwalənə da dzəgunənə ka ənji agyanə Slandanə Yeesu Matadəkii n̄ga Əntanfə, matənpaamə ənji tə ci əsə.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Rooma

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, matadə masləkee ənda. Kə 'wii Əntanjə tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habaraakii ka ənja. ² Ma Njunyi Habaratsa, daga njukə wabi Əntanjə agyanəkii da ma anabiinaakii, təya naahəgərə aasəkə malaaba ləkaləkətə. ³ Agyanə Uuzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu nə Njunyi Habarakii. Ma ka rəgwa nga əndə shinjkinə, aagi slikerənə nga *Dawuda pwayi ənji tə ci. ⁴ Amma ma ka ndzaanaakii malaabakii, kə baarii Əntanjə də maduunə baawədaakii oo'i, Uuzənaakii nə ci də madəenə ka ci agi maməətə ənja. ⁵ Daciikii upaa inə pwapoonə nga ndzaanə ka masləkee ənji ka putaakii, kaa patənə nga ənji shinjkinə a shii shinə aatsaa sədəkii, təya nə'u sətə cii kəya moo patə. ⁶ Ma ətsa, patə da i unə ənji Rooma agikii, unə ətsə 'wii Əntanjə tuunə koonə ndzaanə ka ənji nga Yeesu Aləmasiihu.

⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə, unə ətsə də Rooma. Ma unə, kə uu'i Əntanjə tuunə, kə 'wii ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii. *

Wa Əntanjə Dəsənaamə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanjə

⁸ Takumə kaa nya 'watəgi də kuyiriinə tə Əntanjə zəku'i də ləmə nga Yeesu Aləmasiihu ka putə goonə, acii taa dama patə asəkə duuniya, kə fii ənji habara nga vii goonğa goonə. ⁹ Taa guci patə agi buurətənə nə nyi tuunə agi də'waaki. Ma ətsa, Əntanjə nə seedaaki. Acii tə ci cii kya paslə də ədzəmə rəjwə ka rəgwa nga waaza Njunyi Habara agyanə Uuzənaakii.

¹⁰ Taa guci patə nyi agi da də'wa, agi kədiinə nə nyi acii Əntanjə, madə kə luuvə ci, kaa ca vii ka nyi rəgwa ha'ə nga dzənə ka caamatənə tuunə nga əna. ¹¹ Acii nga'ə ka nyi ka shanjə nə neenə koonə, koonə shii upaa barəkaanə nga Ma'yanə nga Əntanjə, koonə shii upaa də ngeerənə nga moodəfuunə əsə. ¹² Ma cii kya moo banə, waatoo, kaama tsaakəshi agi vii goonğa gaamə, nya tsakə tuunə, una tsakə tə nyi noonə əsə.

¹³ Ndzəkəjushi'inəkya, nga'ə ka nyi una shii oo'i, ka pu'u ka pu'u nə nyi ka da aniya nga dzənə aahoonə, amma ma'ə nyi ma'upaamə rəgwa nga dzənə zəku'i. Nga'ə ka nyi kaa slənaaki a shii ndzaanə ka magadə uushi ahadoonə, una shii dzənə aakəjwa, makə sətə slənyii ahada hara slikerənə. ¹⁴ Acii tə'i dəmənə atsaki nga waaza Njunyi Habara ka ənji patə. Taa ka ənjitə uunyi nətii, taa ka ənjitə ma'ə nətii ma'uunəmə, taa ka majanğa ənja da ənjitə pooshi janğii patə, tyasə see a waaza nyi ka tii Njunyi Habara. ¹⁵ Acii putakii ha'ə dii nyi da kudəpəshinə nga waaza Njunyi Habara koonə, unə ətsə də Rooma.

Ngeerənə nga Njunyi Habara

¹⁶ Pooshi ayinə ka dfanə tə nyi nga waaza Njunyi Habara shanjə, acii ngeerənə nga Əntanjə nə ci, nga luupaa də ənjitə vii goonğa patə.

1:1 1.1 Slənə 9.3-15; 26.16; Gal. 1.15-16. **1:2** 1.2 3.21; 1 Piita 1.10-12. **1:3** 1.3-4 Mat. 1.1; 20.30-31; Slənə 13.33; 2 Tim. 2.8. **1:5** 1.5 11.13; 15.15-18; Gal. 1.1; 2.7,9. * **1:7** 1.7 ndzaanə jamə: 5.1; 15.33; 16.20; 1 Koor. 7.15. **1:8** 1.8 16.19; 1 Tees. 1.8. **1:9** 1.9-10 15.23; Slənə 19.21; Af. 1.16. **1:13** 1.13 1 Koor. 9.19-22. **1:14** 1.14 Kwal. 3.11.

Ma nga təkəŋwanə, ka luupaa də *Yahudiinə. Ma daaba'əkii əsə, hara slikərənə. ¹⁷ Acii Nnyyi Habara ca baarii makə sətə ci Əntanjə a ngərə ənji ka ənji goonja. Ma dui ci ha'ə, dagi vii goongatii daga ka 'watəginə, ca'ə ka muudinə. Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Ma əndətə ngirə Əntanjə tə ci ka əndə goonja putə nga vii goonjaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə." †

Ma'waslyakəkii nə ənji shiŋkinə patə akəŋwacii Əntanjə

¹⁸ Kə baaryagərə Əntanjə mabətəsəkaakii aagyənə ma'waslyakə ənji da bwaya ənji patə. Ma təya, bwaya ndzaanatii ca tsəŋagi ənji ka shii goonjaanə nga Əntanjə. ¹⁹ Ma mabətəsəkə nga Əntanjə, acii ma sətə ci ənjə a mbee ka neenə ashikii, ci saakii baarəgi ka tii paŋgəranə akəŋwaciitii. ²⁰ Taa ngahi pooshi ənji ka neenə ka Əntanjə də ginə, patə da ha'ə, daga saaitə tagii Əntanjə duuniya, agi baariinə nə ci paŋgəranə ka ənji oo'i, pooshi baawədaakii ka uudənə, waatoo Əntanjə nga tantanyinə nə ci. Də neenə ka uushi'iitə tagii ci, ci ənjə a nee ka baawədaakii. Acii ha'ə, pooshi tii da ma nga wabənə akəŋwaciikii. ²¹ Kə shii tii tə Əntanjə, amma pooshi tii agi haŋətənə tə ci makə sətə difə, pooshi tii agi kuyiriinə tə ci əsə. Hiimatii patə, uushi zabə. Mapa'əkii nə haŋkalatii əsə. ²² Agi dəlaginə nə tii oo'i, kə shii tii uushi'inə, amma pooshi uushi shii tii, mabiinə nə tii. ²³ Təya bwasee ka paslənə tə Əntanjə tətə pooshi ka əntənə shaŋə, təya dzəgərə ka paslə uushi'inə kama kama. Ma uushi'iitsa, harakii makə əndə shiŋkinə datə ənji, harakii makə əgina, taa makə daba, taa makə sətə ca ələ anə səkə.

²⁴ Putə nga dānatii ha'ə kapaa Əntanjə tə tii kaa təya slənə sətə kadfəsəkə ka moodəfətii, təya slənə sə nga ayinə ahadatii. ²⁵ Kə ngirə tii jirakənə, təya bwasee ka goonja nga Əntanjə, təya dzəgərə ka paslə sətə tagii ci, təya fa tə tii bwasee ka əndətə tagii uushi'iitsa. Ma ca, kə dəbee ənjə a dələ də ci ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

²⁶ Putə nga ətsə ha'ə kapaa Əntanjə tə tii kaa təya dzəgərə ka slənə sə nga ayinə. Makinə a dzəgərə ka baanə də makinə makə tii, bwasee ka nguyirənə makə sətə dəbee. ²⁷ Ha'ə əsə kə bwasee nguyirənə ka baanə də makinə, təya dzəgərə ka baanə də nguyirənə makə tii. Agi dānə nə nguyirənə sə nga ayinə ahadatii satii. Də ha'ə nə tii ka təya gəŋwanə nga Əntanjə aanətii mbərə mbərə da slənətii.

²⁸ Pooshi tii nee ka Əntanjə makə uushi. Acii ha'ə kə kapaa ci tə tii kaa təya hiima bwaya uushi'inatii, təya dā. ²⁹ Taa ngutə tsarə nga bwaya bwayaanə patə, tə'i ashitii. Təya moo uushi nga əndə'i ənda, təya dā əbwanə ahadatii, təya sərəhəshi, təya bələhiinə, təya mbəəzə, təya dā jarəwiinə, təya hiima dā ngərəkikinə uusəra patə ka ənja, təya jaarakə aashi ənja, ³⁰ təya saawee ka ləmə nga ənja, təya bərapaa tə Əntanjə, təya dzaanashi natii na, təya haŋətə natii na, təya mbudətə natii na. Taa guci patə, agi hiima rəgwa nga slənə kura 'waslyakəənə nə tii. Paa tii ka fanə tə mapoo tə tii. ³¹ Bwayakii nə rəgwatii, paa tii ka mbu'tuəgi də aləkawalatii, paa tii ka dā nga'aanə, paa tii ka nəhə təgunuunə nga ənji əsə. ³² Kə shii tii weewee oo'i, ma bii bariya nga Əntanjə, ma ənjitə ca dā tsarə nga ndzaatsa, kə dəbee wə ka tii. Patə da ha'ə, agi dzəginə nə tii

1:16 1.16 2.9; Slənə 13.46; 2 Tim. 1.8; 1 Koor. 1.18,24. † **1:17** 1.17 3.21-30; da purəjanə 4; 10.4-13; Hab. 2.4; Gal. 3.9-12; Fil. 3.9; Ibr. 10.38. **1:18** 1.18 2.5,8; Af. 5.6; 2 Tees. 2.12. **1:19** 1.19-20. Aib. 12.9; Jab. 19.2-5; Slənə 17.27-28; 1 Koor. 1.21. **1:21** 1.21 Af. 4.17-18. **1:22** 1.22 1 Koor. 1.19-20. **1:23** 1.23 Džək. 4.16-18; Jab. 106.20. **1:25** 1.25 9.5. **1:26** 1.26-27 1 Koor. 6.9. **1:27** 1.27 Leew. 18.22; 20.13. **1:29** 1.29 Gal. 5.19-21; 2 Tim. 3.2-4.

aakəŋwa. Əntaa wata ətse ha'ə ci təya dfa tanə, amma agi dələnə nə tii də hara ənjitə ca dfa tsarə slənətsa.

2

Gəŋwanə ŋga Əntanfə

¹ Hə ənda, taa wu nə hə, paa hə da rəgwa ŋga lagi gəŋwanə oo'i ma'waslyakə əndə nə zana. Aci ma kə dfi hə ha'ə, amma boo, ma hə, agi slənənə nə hə səkii, agyanə naaku nə cii kwa lagi gəŋwanə. ² Kə shii amə, ma la gəŋwanə ŋga Əntanfə agyanə ənji dfa tsarə slənətsa, də rəgwakii cii kəya la. ³ Ya hə ənda, makə agi slənənə nə hə tsarə uushi'iitse lagi hə gəŋwanə ŋga hara ənji anəkəya, ma nə hə ka nəhənə ka mbərədfənə nə hə acii gəŋwanə ŋga Əntanfə kwa? ⁴ Anii bərapaanə cii kwa bərapaa maduunə pwapoonə ŋga Əntanfə da sə'wanaakii da kəsə ədzəmaakəya? Weewee ŋga'ə nə Əntanfə! Shiiwə oo'i, ma nə ci ka dfa ka hə ŋga'aanə ha'ə, kaa ha shii baanə ka ci. ⁵ Amma makə kə ndaləgi hə ədzəmaku, ha təkuree ka baanə ka ci, agi tsakənə nə hə dza də mabətəsəkə ŋga Əntanfə aagyanəku uuserətə nii kəya la gəŋwanə ka ənja. Ma gəŋwanəkii, də rəgwakii cii kəya la. * ⁶ Aci ma Əntanfə, ka viinə nə ci shikwa ka taa wu patə mbərə mbərə da slənəkii. ⁷ Ma hara ənji, agi dzənə nə tii aakəŋwa də dfa ŋga'aanə, kaa təya shii upaa də d'uunətənə ŋga Əntanfə tə tii, ca vii ka tii məghərəvənə da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka tii nə Əntanfə a vii əpinəkii. ⁸ Hara ənji, ka natii nə ci təya uudə, təya purakəgi, təya bwasee ka nə'u gooŋga, təya dzəgərə ka nə'u bwaya bwayaanə. Aagyanətii nə Əntanfə a əpi mabətəsəkaakii. ⁹ Ŋgəra'wə da cifə na kulaanə ka patənə ŋga ənjitə ca dfa bwaya ndzaanə. Aagyanə *Yahudiinə nii kəya kula ŋga təkəŋwanə. Ma daaba'əkii, aagyanə hara slikərənə. ¹⁰ Amma d'uunuunə da məghərəvənə da ndzaanə jamə nə Əntanfə a vii ka patənə ŋga ənjitə ca slənə ŋga'aanə. Təkəŋwanə ka Yahudiinə. Ma daaba'əkii, ca vii ka hara slikərənə. ¹¹ Aci ma Əntanfə, paa ci ka dfa kama kamaanə ahada ənja.

¹² Ma hara slikərənə, paa tii shii bariya ŋga Muusa. Aci ha'ə, maa dfi tii 'waslyakəənə, əntaa də bariyaakii nə Əntanfə a la ka tii gəŋwanə, amma 'waslyakəənətii satii na zamagi də tii. Ma Yahudiinə, kə shii tii bariya. Də bariyakii əsə nə Əntanfə a la ka tii gəŋwanə. ¹³ Aci əntaa də fa bariya ci ənjə a ndzaanə də gooŋgaanə akəŋwacii Əntanfə, amma də slənə sətə ci bariya a ba. ¹⁴ Ma hara slikərənə, taa ŋgahi paa tii shii bariya, amma mada kə slənyi tii də hiima ŋga nətii makə sətə bii bariya, kə ndzaa tii makə bariya ŋga natii na. ¹⁵ Slənətii ca baarii oo'i, ma sətə bii bariya danə, tə'i manaahəkii a ədzəmətii. Agi baarənə nə han'kalatii əsə oo'i, ma ətsa, gooŋga. Ma bii nyi ətse ha'ə, acii ma ka əndə'i saa'i, mada kə dfi tii məzaanə, ka banə nə ədzəmətii ka tii oo'i, bwayakii dfi tii. Ka əndə'i saa'i əsə, mada kə dfi tii ŋga'aanə, ca ba ka tii ŋga'ə dfi tii. ¹⁶ Ha'ə makə ətse na dfa uuserətə nə Əntanfə a dfa gəŋwanə ka ənji dacii Yeesu Aləmasiihu, ca dzalə tə tii putə ŋga ma'umbəe hiimatii. Ha'ə bii Ŋunyi Habaranə cii kya waaza ka ənja.

**Yahudiinə da bariya ŋga Muusa*

2:1 2.1 Jab. 50.16; Mat. 7.2. **2:4** 2.4 Slənə 17.30; 2 Piita 3.9,15. * **2:5** 2.5 uuserə ŋga la gəŋwanə: Isaa. 2.11-21. **2:6** 2.6 1 Koor. 3.13-15; 2 Koor. 5.10; Af. 6.8; Mat. 16.27. **2:11** 2.11 Slənə 10.34; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17; Yak. 2.1. **2:12** 2.12 Mat. 7.21. **2:16** 2.16 2.6; 1 Koor. 4.5.

17 Unə noonə Yahudiinə, agi banə nuunə, Yahudiinə nuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə aŋyanə bariya, una dəba oo'i, ənji ŋga Əntaŋfə nuunə. 18 Kə shii unə sətə ci Əntaŋfə a moo una dfa, acii kə baarii bariya koonə sətə dəbee una slənə. 19 Agi ŋgərənə nuunə noonə nə oo'i, unə ca baarə rəgwa ka muurəfinə, unə əsə nə bərənə ka ənjitə agi təkunə. 20 Agi dzalə ənjitə mashiimə uushi'inə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka ənjitə ma'ə mazəŋamə. Agi neenə nuunə ka noonə nə makə kə shii unə gooŋgaanə putə ŋga ətə shii unə *bariya. 21 Agi dzəgunənə nuunə ka hara ənji. Mi sanə paa unə ka dzəgunənə ka noonə na? Agi banə nuunə, ga ənjə a hərə, amma wanuunə ka hərənə. 22 Agi banə nuunə, ga ənjə a aləhiinə, amma wanuunə ka aləhiinə. Agi banə nuunə, ga ənjə a paslə uuləminə, amma wanuunə ka ŋgərə uushi a kuvə uuləma. 23 Agi dəlaginə nuunə də upaa bariya ŋga Əntaŋfə, amma agi d'avənə nuunə ayinə ka Əntaŋfə də taŋəgi bariyaakii. 24 Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə ləkaləkətə oo'i, "Putə goonə Yahudiinə ci hara slikərənə a wabə bwaya uushi aashi ləmə ŋga Əntaŋfə."

25 Madfa kə nə'utə hə bariya, ka nafanə nə *ryaminanaaku. Amma madfa kə taŋəgi hə bariya, mbərə mbərə nuunə da əndətə pooshi ryaminii. 26 Yaci kə nə'utə əndə faara yadə ryaminanə bariya sanə, pooshi Əntaŋfə ka neenə ka ci makə maryaminakii kwa? 27 Ma əndətə pooshi ryaminii, madfa kə nə'utə ci bariya, ka d'avənə nə ci ayinə ka hə maryamina ənda. Acii ma ha, da i manaahə bariya aciiku nə hə, amma ha taŋəgi. 28 Əntaa wata nə'unə a ba ma nə Yahudaanə. Əntaa ryaminanə də ciinə tanə əsə nə ryaminanə ŋga gooŋga. 29 Amma ma tantanyitə Yahuda, əndətə dīi Yahudaanaakii a ədzəməkii, waatoo a ədzəməkii nə ryaminanaakii. Ma ətsa, ci nə slənə ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə, əntaa ŋga bariya. Ma əndətsa, Əntaŋfə ca dəla də ci, əntaa əndə shiŋkinə.

3

1 Makə ha'ə dīi əna, pooshi uushi paleegi *Yahudiinə ka hara slikərənə də ci kwa? Anii pooshi uushi ci *ryaminanə a tsakə ka ənda? 2 Awa, tə'i laŋə, tə'i uushi ci kəya tsakə ka rəgwa kama kama. Ŋga təkəwanə, ka Yahudiinə ba'avə Əntaŋfə wabənaakii. 3 Yaci kə naanagi hara ənji ahadatii ka luuvə wabənəkəya? Ma nuunə ka nəhənə ka əntəginə nə gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə putakii kwa? 4 Pooshi ka d'anə shanə! Taa ŋgahi majirakə nə ənda, amma əndə gooŋga nə Əntaŋfə, makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ya'ə Əntaŋfə, ma ha wabə, ka neenə nə ənji ka gooŋgaanaaku, ka jaalanə nə hə aŋyanə ənjitə ca wabə tə hə."

5 Yaci ma 'waslyakənə gaamə, agi ŋgiraginə nə ci gooŋga ŋga Əntaŋfə sanə, iitə banaama? Ka banə naamə kə dīi Əntaŋfə bwaya bwayaanə madfa dzyalə ci taamə kwa? (Makə sətə ci ənjə a ləgwa ləguyi nyi.) 6 Aa'a, pooshi amə ka banə ha'ə! Maci əntaa əndə gooŋga nə Əntaŋfə, kadfa iitiitə mbeenəkii ka la gəŋwanə ka ənji *duuniya? 7 Yaci ma jirakənaaki, agi ŋgiragi gooŋga ŋga Əntaŋfə nə ci da tsakə ka ci məghərəvənə sanə, də iitiitə sanə gwanə nə ənji ka la ka nyi gəŋwanə oo'i, ma 'waslyakə əndə

2:17 2.17 9.4; Isaa. 48.1. 2:19 2.19 Mat. 15.14. 2:21 2.21 Mat. 23.3-4; Yooh. 7.19. 2:24 2.24 Əzakı. 36.20. 2:25 2.25 1 Koor. 7.19; Gal. 5.3. 2:26 2.26 Gal. 5.6. 2:28 2.28-29 9.6; Irım. 4.4; Fil. 3.2-3; Kwal. 2.11. 3:2 3.2 9.4; Jab. 147.19-20. 3:3 3.3-4 9.6; 11.29; Baan. 23.19; 2 Tim. 2.13. 3:4 3.4 Jab. 51.6. 3:5 3.5 9.14.

nə nya? ⁸ Macfa ha'e dui ʔna, ʔntaa a dzaamə aakəŋwa də slənə məzaanə kaa gooŋga a shii cakana? Tə'i hara ʔnji maa ca alə haliminaaki də banə oo'i, kə wabi nyi ha'e makə ʔtsa. Ma gəŋwaatə nə ʔnjə a la ka ʔnjitsa, mbərə mbərə də 'waslyakənatii.

Pooshi ʔndə da gooŋgaanə

⁹ Ya sanə Yahudiina, kə palee amə ka hara slikərənə kwa? Pooshi shaŋə. Kə baŋi nyi kə dzəŋi oo'i, ma Yahudiinə da hara slikərənə, 'waslyakəənə ca də ŋwanjuunə aŋyanətii patə. ¹⁰ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i,

"Pooshi ʔndə taa rəŋwə ʔtə da gooŋgaanə.

¹¹ Pooshi ʔndə paaratəŋinə, taa alənə tə ʔntanfə.

¹² Patə kə ŋuusləŋi tii aŋi nə'unə tə ʔntanfə, kə saawagi tii patə.

Pooshi ʔndə slənə gooŋgaanə, pooshi taa rəŋwə.

¹³ Kə dāŋi matii makə mawunə gu'u ʔnda.

Bwaya jirakənə a dzə də shiginə a matii.

Makə ŋgumətə ama rəhunə nə wabənatii.

¹⁴ Dzaana hiinə nəndə amatii.

¹⁵ Pooshi ka ta'avənə aciitii nə bələ ʔnda.

¹⁶ Taa dama gi tii patə, see zanə də təguunə fanə ʔnji davə.

¹⁷ Pooshi tii shii rəŋwa jamənə.

¹⁸ Pooshi ŋgwalənə tə ʔntanfə a moodəfətii əsə."

¹⁹ Yoo, kə shii amə, ma sətə wabi bariya patə, ka ʔnjitə atsa sədə bariya wabi ci. Ma ʔtsə patə, acii ga taa wu a upaa ha ŋga də mabizhinə, kaa patənə ŋga ʔnji *duuniya a shii oo'i, tə'i gəŋwanə ŋga ʔntanfə ašitii.

²⁰ Acii pooshi ʔntanfə ka ŋgərə ʔndə ka ʔndə gooŋga putə ŋga nə'u sətə bii *bariya. Ma bariya, baarənə ci kəya baarə tanə ka ʔndə oo'i, kə dui ci 'waslyakəənə.

Rəŋwatə ci ʔntanfə a ŋgərə ʔndə ka ʔndə gooŋga

²¹ Ma ŋga ʔnə ha'e, kə baarəŋi rəŋwatə ci ʔntanfə a ŋgərə ʔnji ka ʔnji gooŋga. Ma rəŋwatə əsə, kama kama nə tii da bariya. Seedanə ci anabiinə da bariya a seeda tə rəŋwatsa. ²² Dagi vii gooŋga ŋga ʔnji ka Yeosu Aləmasiihu ci ʔntanfə a ŋgərə tə tii ka ʔnji gooŋga. Ka patənə ŋga ʔnjitə ca vii gooŋga ka Aləmasiihu ci ʔntanfə a də ha'e, pooshi kama kamaanə ŋga ʔnja. ²³ Acii ʔnji patə dui 'waslyakəənə, dzadə dzadə nə tii da məghərəvənə ŋga ʔntanfə. ²⁴ Amma kə dui ʔntanfə pwapoonaakii, ca ŋgərə tə tii ka ʔnji gooŋga də zabə. Ma ʔtsa, daciai Yeosu Aləmasiihu ʔndə pərapaanə taamə. ²⁵ Kə vii ʔntanfə tə ci ka ʔntənə kaa ca tifyagi ka ʔnji 'waslyakəənətii də idənaakii putə ŋga vii gooŋgatii ka ci. Ma dui ʔntanfə ʔtsa, kaa ca shii baarii gooŋgaanaakii. Ma ŋga ŋukə, kə ŋji ʔntanfə a də makə paa ci nja nee ka 'waslyakəətə ŋji ʔnjə a daada. * ²⁶ Amma ma ŋga ʔna, kə kavə ci hiimaakii ka tsaamə 'waslyakəənə ŋga ʔnja kaa ca baarii gooŋgaanaakii. Ka rəŋwatə ha'e baarii ci oo'i, tə'i gooŋgaanə ašikii saakii, ca ŋgərə tə ʔnjitə vii gooŋga ka Yeosu ka ʔnji gooŋga əsə.

3:8 3.8 6.1. **3:9** 3.9 1.18–2.24; 3.23. **3:10** 3.10–12 Jab. 14.1–3. **3:13** 3.13 Jab. 5.10; 140.4. **3:14** 3.14 Jab. 10.7. **3:15** 3.15–17 Isaa. 59.7–8. **3:18** 3.18 Jab. 36.2. **3:20** 3.20 Ayy. 4.17; Jab. 130.3; 143.2; Rooma 4.15; Gal. 2.16; 3.22. **3:21** 3.21–22 1.2, 17. **3:22** 3.22 2.11; 3.9; 10.12; 11.32. **3:23** 3.23 5.2, 12; 8.18–20; 'Wat. 3.19. **3:24** 3.24 5.17; Af. 2.8; Tit. 3.7. * **3:25** 3.25 idənaakii: Mat. 26.28; Af. 2.13; Kwal. 1.20; Iber. 9.12–14; 1 Yooh. 1.7; Səniinə 1.5; 5.9; jamənə: 5.1; 2 Koor. 5.18–21; Af. 2.14–16; Kwal. 1.20; gooŋgaanaakii: 1.17; 3.3–4.

²⁷ Ya makë dïi ha'ë ðna, aa putë nga mi dïi hanjëtënë ëndë naakii na? Pooshi uushi cii këya hanjëtë naakii në putakii. Acii ëntaa putë nga slënaakii ngirë ðntanjfë të ci ka ëndë goonnga, amma putë nga vii goonngaakii.

²⁸ Kë shii amë pooshi ðntanjfë ka ngërë ëndë ka ëndë goonnga putë nga në'u sëtë bii bariya, see dë vii goonngaane tanë.

²⁹ Anii ma ðntanjfwa, nga Yahudiinë në ci tana? ðntaa ðntanjfë nga hara slikërënë në ci ësë kwa? Weewee ha'ë makë ësë, ðntanjfë nga ënji patë në ci.

³⁰ Rëjwë në ðntanjfë. Putë nga vii goonnga nga Yahudiinë ngërënë ðntanjfë të tii ka ënji goonnga. Ha'ë në hara slikërënë ësë. Dagi vii goonngatii ngërënë ðntanjfë të tii ka ënji goonnga. ³¹ Kë baarii ësë oo'i, kë d'ækëpaa amë bariya aatangala dë vii goonnga gaamë kwa? Aa'a poosha, dë ðanë ha'ë caama baarii oo'i, të'i nafalë nga bariya.

4

Misaali nga Ibërahiima

¹ Ya sanja, ya dzëdzëshi'inaamë Ibërahiima, mi nee ca? ² Acii maci kë upaa ci ndzaanë ka ëndë goonnga akëjwacii ðntanjfë putë nga slënaakii, kadfa të'i ci da së nga dëlaginë. Amma ëntaa ha'ë, pooshi ci da së nga dëlaginë akëjwacii ðntanjfë.

³ Të'i manaahëkii oo'i, "Kë vii Ibërahiima goonnga ka ðntanjfë. Putë nga vii goonngaakii ësë ngirë ðntanjfë të ci ka ëndë goonnga." ⁴ Ma ëndë slëna, ka viinë në ënji ka ci zaarënaakii. Pooshi ënji ka banë, nga za'bë vii ënji ka ci, amma putë nga slënaakii. ⁵ Ma ëndëtë paa ci ka kavë nëkii ka slënaakii, amma të ðntanjfë tanë cii këya gi'i, të ci ngërënë ðntanjfë ka ëndë goonnga. Acii kë shii ci, agi ngërënë në ðntanjfë të ma'waslyakë ënji kaa tëya ndzaanë ka ënji goonnga. ⁶ Ha'ë makë ësë bii *Dawuda ësë saa'itë wabi ci agyanë moodasëkë nga ëndëtë ngirë ðntanjfë të ci ka ëndë goonnga tsanjë da slënaakii. ⁷ Waatoo kë bii ci,

"ëndë barëkaanë në ëndëtë tifyagi ðntanjfë ka ci mëzaanaakii, waatoo, ëndëtë tifyagi ðntanjfë ka ci 'waslyakënaakii.

⁸ ëndë barëkaanë në ëndëtë pooshi Slandanë ka tsëkë 'waslyakënaakii shanjë!"

⁹ Ya moodasëkëtsë wabi Dawuda anëkëya, wata ka ënjitë *ryaminii tanë kwa? Pooshi. Patë da i ka ënjitë pooshi ryaminii në moodasëkëkii. Acii kë bii inë, të'i manaahëkii asëkë lëkalëkatë oo'i, "Kë vii Ibërahiima goonnga ka ðntanjfë. Putë nga vii goonngaakii ësë ngirë ðntanjfë të ci ka ëndë goonnga." ¹⁰ Guci sanjë slënyi ha'a? Ya sanjë taabu'u ryaminii Ibërahiima nii, anii daaba'ë ryaminanaakëya? Ci ma'ë maryaminamë slënyi ha'ë.

¹¹ Ma ryaminaatë upaa ci, sagida në ci. Ci baarii oo'i, putë nga vii goonnga nga Ibërahiima ngirë ðntanjfë të ci ka ëndë goonnga. Ma ësë, daga ci ma'ë maryaminamë. Acii ha'ë, ci në dïi patënë nga ënji vii goonnga ka ðntanjfë, taa ngahi paa tii ryaminii, tëya ndzaanë ka ënji goonnga akëjwaciikii.

¹² Ci ësë në dïi ënjitë ryaminii. ðntaa wata putë nga ryaminanatii tanë, amma putë nga gi'inatii të ðntanjfë makë sëtë gi'i dësënaamë Ibërahiima ci ma'ë maryaminamë.

Upaa sëtë d'ækëpaa ðntanjfë ka ënja

13 Kə dīi Əntanjə aləkawalə ka İbərəhiima da jjiyninaakii oo'i, ka ndzaanə nə duuniya patə natii. Ma aləkawalətsa, əntaa putə n̄ga nə'u *bariya n̄ga İbərəhiima, amma acii kə vii ci goon̄ga, Əntanjə a n̄gərə tə ci ka əndə goon̄ga. 14 Acii ma sətə dīi Əntanjə aləkawaləkii n̄ga viinə, maci ka viinə nə ci ka ənji nə'u bariya, kə ndzaa ci ətsə pooshi nafa n̄ga vii goon̄ga n̄ga ənda. Ha'ə əsə, uushi zabə nə aləkawalə n̄ga Əntanjə.

15 Acii ma bariya, mada tan̄gi ənji, mabətəsəkə n̄ga Əntanjə cii kəya kira. Amma ma hatə pooshi bariya, pooshi ənji agi tan̄gi bariya davə.

16 Ma wabətsə patə, dagi vii goon̄ga ci ənjə a upaa sətə dəkəpaa Əntanjə ka ənja. Makə ha'ə dīi əna, putə n̄ga pwapoonaakii nii kəya vii ka ənji də zabə. Acii ha'ə weewee ka viinə nə ci ka jjiyninə n̄ga İbərəhiima patə. Əntaa wata ka ənjitə ca nə'u sətə bii bariya tanə, amma patə da ənjitə vii goon̄ga makə sətə vii İbərəhiima goon̄ga. Acii İbərəhiima nə dəsənaamə patə. 17 Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Kə kavə nyi tə hə kaa ha ndzaa ka dīi slikerənyinə lan̄ə." Acii ha'ə, kə ndzaa İbərəhiima ka dəsənaamə akənjwacii Əntanjə. Ka ci vii İbərəhiima goon̄ga, waatoo ka Əntanjə mamadēe ka maməətə ənja kaa təya ndzaanə da i əpinə. Ma ca, ka wabənə nə ci ka sətə pooshi, wata səkii a da tanyi əsə. 18 Ma İbərəhiima, kə vii ci goon̄ga, kə kii ci nə n̄ga upaa sətə nee ənji paa ci ka upaanə. Waatoo, kə kii ci nə n̄ga ndzaanə ka dīi slikerənə lan̄ə, makə sətə bii Əntanjə ka ci oo'i, "Makə ətsə ha'ə nə lan̄ənə n̄ga slikerənaaku a ndzaanə."

19 Ma saa'ita, ci kə uugi d'anə kədərə kə fəzə gya'ə, amma pooshi vii goon̄gaakii ənya aaba'ə. Mada buurətə ci iirənaakii, kə shii ci kə pitəgi saa'yaakii n̄ga pawə kə uugi. Minaakii Saraatu əsə, kə uugi ənji shiinə əntaa mitə pawə nə ki. 20 Patə da ha'ə, kə shii ci ka upaanə nə ci sətə bii Əntanjə viinə ka ci, paa ci dīi mabizhinə, amma kə cakə vii goon̄gaakii ka ci n̄gērənə, ca dəla də Əntanjə əsə. 21 Kə shii ci tantanyinə oo'i, tə'i Əntanjə da baawəda n̄ga mbu'utəgi də patənə n̄ga aləkawalaakii. 22 Də putə n̄ga vii goon̄ga n̄ga İbərəhiima ha'ə "n̄girə Əntanjə tə ci ka əndə goon̄ga." 23 Ma wabətsə "kə n̄girə Əntanjə tə ci ka əndə goon̄ga", əntaa wata ka putə n̄ga İbərəhiima daanəkii nyaahə ənji. 24 Amma da i ka putə gaamə, acii da i taamə n̄girə ci ka ənji goon̄ga putə n̄ga vii goon̄ga gaamə ka ci, waatoo, ci ətə madēe ka Slandanaamə Yeesu agi maməətə ənja. 25 Kə vii Əntanjə tə ci kaa ca əntə putə n̄ga 'waslyakəənə gaamə. Ca madēe ka ci agi maməətə ənja kaama shii ndzaanə ka ənji goon̄ga akənjwacii kii.

5

Ndzaanə ka ənji goon̄ga akənjwacii Əntanjə

1 Yoo, makə dīi ci kə n̄girə Əntanjə taamə ka ənji goon̄ga putə n̄ga vii goon̄ga gaamə, tə'i jamənə ahadaamə da Əntanjə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. * 2 Ci kərəgərə taamə ka upaa pwapoone n̄ga Əntanjə putə n̄ga vii goon̄ga gaamə. Agyanə pwapoonekii kənaamə ndihə əsə. Agi da manjushinə naamə acii kə kii amə naama n̄ga dzənə ka ndzaanə

4:13 4:13 'Wat. 12.7; 22.17. 4:14 4:14 Gal. 3.18. 4:15 4:15 3.20; 5.13,20; 7.7-13; Gal. 3.19. 4:16 4:16 Gal. 3.7. 4:17 4:17-18 'Wat. 15.5; 17.4-5; 2 Koor. 1.9; İbər. 11.12,19. 4:19 4:19-20 'Wat. 17.1-6; İbər. 11.11. 4:21 4.21 'Wat. 18.14; Luka 1.37. 4:22 4.22 4.3. 4:23 4.23-24 10.9; 15.4. 4:25 4.25 Isaa. 53.4-5,10; Rooma 8.32-34; 1 Koor. 15.17. * 5:1 5.1 3.21-30; jamənə: 3.25-26.

agi nwanjuunə nga Əntanjfə. † ³ Ha'ə əsə, agi dənə naamə manjushinə agi sa cibə gaamə, acii kə shii amə, ma sa ciba, ka kiranə nə ci sə'watənə.

⁴ Madə kə sə'wii ənda, ka kiranə nə ci kənjənə ndihə ndihə. Kənjənə ndihə ndihə əsə, ka kiranə nə ci ka nə nga upaa dagwa uushi. ⁵ Ma ka nətsa, pooshi ka ənəvə da ayinə aagyaamə, acii kə nāgərə Əntanjfə uufənaakii aa ədzəmaamə daci Malaaba Ma'yanə, waatoo, viinə nga Əntanjfə kaamə.

⁶ Tanyi ma *Aləmasiihu, ka putə gaamə əŋki ci ka saa'itə dəkəpaa Əntanjfə. Ma'waslyakə ənji njaamə ka saa'ikii. Pooshi ngeerii amə.

⁷ Dzawə shanjə kaa əndə a əntə taa ka putə nga əndə goonja. Mbu'u ka luuvənə nə əndə'i əndə əntənə ka putə nga əndə slənə nga'aanə.

⁸ Amma ma Əntanjfə, kə baarii ci kaamə makə sətə uu'i ci taamə: waatoo saa'itə amə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə əŋki Aləmasiihu ka putə gaamə.

⁹ Makə dii ci kə njiərə Əntanjfə taamə ka ənji goonja putə nga idənaakii, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə acii mabətəsəkə nga Əntanjfə daciikii.

¹⁰ Ma njaamə, ənji daawaanə nga Əntanjfə, amma kə zhi'wee ci kaamə ka guviinəkii dagi əntənə nga Uuzənaakii. Makə dii ci guviinə nga Əntanjfə naamə nga əna, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə də əpinə nga Uuzənaakii. ¹¹ Əntaa wata ətsə ha'ə, amma agi da manjushinə naamə də ləbənə gaamə də Əntanjfə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaa ka guviinə nga Əntanjfə.

*Adamu da *Aləmasiihu*

¹² Ma 'waslyakəənə, dashi əndə rənjwə shi ci aasəkə duuniya. 'Waslyakəənaakii əsə kira wa, ca təkəgi ka patənə nga slikəryiniə, acii patənə nga ənji dii 'waslyakəənə. ¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii ma saa'itə Əntanjfə ma'ə maviimə bariya, tə'i 'waslyakəənə asəkə duuniya.

Ma saa'itə pooshi bariya, paa ci nja ka nə ka 'waslyakəənə. ¹⁴ Patə da ha'ə, ma ndzanənə ka saa'i nga Adamu ka shinə ka saa'i nga Muusa, kə dii wə nwanjuunə agyanə ənja. Ma wa, kə dii ci nwanjuunə taa agyanə ənjitə pooshi 'waslyakəənəti mbu'i makə nga Adamu, waatoo ətə naanagi ci ka nə'u sətə bii Əntanjfə ka ci.

Ma Adamu, kə ndzaa ci ka misaali nga əndətə na shi. ¹⁵ Amma ma ənjitə bəra'i, kama kama nə slənəti. Acii ənji lanə məkə putə nga 'waslyakəənə nga əndə rənjwə, waatoo Adamu. Amma ma pwapoone nga Əntanjfə, ənji lanə upaa luupaanə daci əndə rənjwə, waatoo Aləmasiihu.

¹⁶ Ma pwapoone nga Əntanjfə, tsanjə nə ci da shikwa nga 'waslyakəənə nga əndətə rənjwə. Acii 'waslyakəətə nga əndə rənjwə kira gənjwanə nga zanə ka ənja. Amma taa ngahi lanə nə 'waslyakəənə nga ənja, pwapoone nga Əntanjfə kira ndzaanə ka ənji goonja akənjwaciikii. ¹⁷ Makə kə shii amə, putə nga 'waslyakəənə nga əndə rənjwə shi wa, ca da nwanjuunə asəkə duuniya, shii amə əsə oo'i, ka paleenə nə slənə nga əndə'i ənda, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Acii patənə nga ənjitə liwə malanjə pwapoone nga Əntanjfə, ca vii ka tii rəgwa nga ndzaanə ka ənji goonja, ka upaanə nə tii əpinə, təya da nwanjuunə daci Aləmasiihu. ‡

† **5:2** 5.2 pwapoone nga Əntanjfə: 6:14; 2 Koor. 6:1; 12:9; Gal. 1.6; 5:4; Af. 2.5-8; 1 Piita 1.10-11; 4.13-14; 5.10,12; nwanjuunə: Rooma 3.23; 5.2; 8.17-18; 8.17-18; 9.23; 1 Koor. 2.7; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.27; 3.4; 1 Tees. 2.12; 2 Tim. 2.10; 1 Piita 5.1. **5:3** 5.3-5 Yak. 1.2-3,12; 1 Piita 1.5-7. **5:5** 5.5 8.39; Jab. 22.6; İber. 6.19. **5:6** 5.6-7 1 Piita 3.18. **5:8** 5.8 Yooh. 3.16. **5:9** 5.9 1.18; 1 Tees. 1.10. **5:10** 5.10 2 Koor. 5.18-20; Kwal. 1.20-22. **5:11** 5.11 8.31. **5:12** 5.12 'Wat. 2.17; 3.19; Rooma 6.21,23; 7.9-10. **5:13** 5.13 4.15. **5:14** 5.14 1 Koor. 15.21-22,45-49. ‡ **5:17** 5.17 da nwanjuunə: Mat. 19.28; 1 Koor. 6.2-3; 2 Tim. 2.12; Səniinə 20.4,6.

¹⁸ Acii ha'ə, makə sətə ci 'waslyakəənə ŋga ɛndə rəŋwə a zamagi də ɛnji patə, ha'ə ɛsə nə goonŋaanə ŋga ɛndə rəŋwə a kira luupaanə ka ɛnji patə, ca vii ka tii ɛpinə. ¹⁹ Makə dīi ci, ɛnji lanə dīi 'waslyakəənə putə ŋga ghatə fanə ŋga ɛndə rəŋwə, ha'ə ɛsə ɛnji lanə na ndzaanə ka ɛnji goonŋa akəŋwacii ɛntanfə putə ŋga fanə ŋga ɛndə rəŋwə.

²⁰ Ma ŋgiragi ɛntanfə bariya, ka siipaa də də məzaanə. Amma ma 'waslyakəənə a tsakə, ha'ə nə pwapoone ŋga ɛntanfə ka tsakəne naakii palee. ²¹ Makə sətə dīi 'waslyakəənə da ŋgeerəne ŋga kira wə ka ɛnja, ha'ə nə pwapoone ŋga ɛntanfə ɛsə: t'ɛi ci da ŋgeerəne ŋga kira goonŋaanə kaamə, ca kərə taamə ka upaa ɛpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

6

*Kura ɛpinə putə ŋga *Aləmasiihu*

¹ Ya makə dīi ha'ə ɛna, iitə banaama? A dzaamə aakəŋwa agi də 'waslyakəənə, kaa pwapoone ŋga ɛntanfə a shii cakanə nii? ² Aa'a, poosha! Ma ka rəgwa 'waslyakəənə, maməətəkii naamə patə, iitə dīi ndzaanaamə agi 'waslyakəənə ɛsa? ³ Kə shii unə tantanyi, kə dīi ɛnji kaamə bapətisəma agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Də ha'ə ləbɣaamə da ci agi ɛntənaakii ɛtsa. ⁴ Də də kaamə bapətisəma məkyaamə, ɛnjə a ŋgəɔɔgi taamə da ci, ama madə kaama shii ndzaanə da kura ɛpinə amaamə, makə sətə ma'i Aləmasiihu agi maməətə ɛnja, də maduunə baawəɔa ŋga Dii.

⁵ Acii makə kə ləbɣaamə da ci agi ɛntənaakii, ha'ə ɛsə kə ləbənə naamə da ci agi madəenə kaamə makə sətə madəe ɛntanfə ka ci. ⁶ Kə shii amə oo'i, ma iirə ndzaanə gaamə, kə bələgi ɛnji tə ci da Aləmasiihu ashi ɛnfwa, kaa shishitə 'waslyakəənə gaamə a shii rarə'iginə davə, kaama mbəɔə acii ndzaanə ka maviinə ŋga 'waslyakəənə. ⁷ Acii madə kə ɛŋki ɛnda, kə mbə'i ci acii ŋgeerəne ŋga 'waslyakəənə. ⁸ Madə kə ɛŋkyaamə da Aləmasiihu, kə vii amə goonŋa oo'i, ka ndzaanə naamə da ɛpinə amaamə da ci. ⁹ Acii kə shii amə oo'i, ma Aləmasiihu, kə madəe ɛntanfə ka ci agi maməətə ɛnja, paa ci ma'ə ka ɛntənə shaŋə. Pooshi wə ma'ə da ŋgeerəne agyanəkii. ¹⁰ Ma ɛntəətə ɛŋki ci, gahu rəŋwə ka ɛnja, putə ŋga 'waslyakəənətii. Ma ndzaatə cii kəya ndzaanə ɛsə, ndzaanə da ɛpinə ka duunətənə də ɛntanfə cii kəya ndzaanə. ¹¹ Ha'ə nuunə ɛsə. Ŋgərəmə noonə nə makə kə məkyaamə ka rəgwa 'waslyakəənə goonə. Ma ndzaatə cuuna ndzaanə ɛsə, ndzaatə ca duunətə tə ɛntanfə cuuna ndzaanə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.

¹² Acii ha'ə, ma shishinuunə ɛtsə na bələgi, goona kapaa rəgwa kaa 'waslyakəənə a də ŋwanjuunə agyanəkii ma'ə, acii goona fii ka ci sətə cii kəya moo. ¹³ Goona kapaa rəgwa kaa shishinuunə a ndzaa ka ha ŋga slənə məza uushi. Amma viimə nuunə ka ɛntanfə. Makə ɛnjitə madətə agi maməətə ɛnja, una vii shishinuunə patə ka ci ka slənəginə də goonŋaanə. ¹⁴ Acii pooshi 'waslyakəənə na də ŋwanjuunə agyanuunə ma'ə. Pooshi unə asəkə cii *bəriya ɛsə, amma agi pwapoone ŋga ɛntanfə nuunə.

5:20 5.20 4.15. **5:21** 5.21 6.23. **6:1** 6.1 3.5-8,31; 5.20. **6:2** 6.2 6.6; 7.4. **6:3** 6.3-4 Gal. 3.27; Kwal. 2.12; Tit. 3.5; 1 Piita 3.21; Mat. 28.19. **6:4** 6.4 2 Koor. 5.14-15,17; Gal. 6.15; Kwal. 3.1-5,10. **6:5** 6.5 Fil. 3.10-11. **6:6** 6.6 Gal. 5.24. **6:9** 6.9-10 Slənə 2.27; Iber. 9.25-28; 1 Piita 3.18. **6:11** 6.11 Gal. 2.19; 1 Piita 2.24. **6:12** 6.12 12.1. **6:14** 6.14 5.2; Gal. 5.18; 1 Yooh. 3.6.

Maviinē ŋga goonŋaana

¹⁵ Ya makē dīi agi pwapoonē ŋga Ɖntanŋfē naame Ɖna, pooshi amē asəkē cii bariya Ɖsa, ka slēnənē naame 'waslyakəənē ma'ə kwa? Poosha! ¹⁶ Kē shii unē, ma sətē vii unē ka ci nuunē, una fa tē ca, kē ndzaa unē ka mava ŋga səkii kwa? Kē ndzaa ci ka slandanuunē. Madā ka dā 'waslyakəənē vii unē nuunē, Ɖntənē nē muudinəkii. Madā ka Ɖntanŋfē vii unē nuunē Ɖsē, ndzaanē ka Ɖnji goonŋa nē muudinəkii. ¹⁷ Ma ŋga ŋukē, agi mavaanē ŋga 'waslyakəənē njuunē. Amma kuyirii amē tē Ɖntanŋfē, acii kē shigi unē, una dzəgərə aagi goonŋaana ŋga Ɖntanŋfē, una n'utē sətē jigunyī Ɖnji koonē dē Ɖdzəmē rəŋwē. ¹⁸ Ma ŋga Ɖna, kē pərapaa Ɖntanŋfē tuunē acii 'waslyakəənē, una Ɖnəpaa ka maviinē agi slēnē goonŋa. ¹⁹ Ma dīi nyi misaali dē mavaanē, koonā shii paaratəginē pii pii, acii unē maa, Ɖnji shiŋkinē nuunē, pooshi unē ka kəsətē uushi tsakē-tsakē aa nuunē. Ma ŋji ŋga ŋukē, kē kapaa unē nuunē ka dā məzaanē dā bwaya bwayaanē anəkii anəkii. Ha'ə Ɖsē dānuunē ŋga Ɖna, kapaamē nuunē ka slēnē goonŋaana, ka dā sətē malaabakii.

²⁰ Ma saa'itē unē ma'ə maviinē ŋga 'waslyakəənē, pooshi dəmənē ŋga slēnē goonŋaana ashuunē. ²¹ Ya Ɖna, mi upaa unē agi uushi'iitē njuuna slēnē ŋga ŋuka? Acii ma ŋga Ɖna, sē ŋga ayinē nē səkii koonē. Ma muudinē ŋga uushi'iitsa, Ɖntəna. ²² Amma ma Ɖndzə'i, kē shigi unē agi mavaanē ŋga 'waslyakəənē. Maviinē ŋga Ɖntanŋfē nuunē ma'ə. Ma səndē upaa unē agikii, ndzaanē malaabakii makē sətē kadeesəkē ka ci. Ma muudinəkii Ɖsē, Ɖpinē ŋga ha'ə ndəŋwē ndəŋwē. ²³ Acii ma shikwa ŋga 'waslyakəənē, Ɖntəna. Amma ma sətē ci Ɖntanŋfē a vii dē zabē, Ɖpinē ŋga ca'ə ndəŋwē ndəŋwē dāgi ləbənē gaamē dā Slandanaamē Yeesu Aləmasiihu.

7

Misaali dē ŋgərəshinē

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma sənē cii kya ba, kē shii unē, acii unē patē kē shii unē bariya. Ma bariya, Ɖndē dā i Ɖpinē amakii cii kəya dā ŋwanjuunē anəkii. ² Ma minē, madā ma'ə ŋguri ka Ɖpinē, tē i bariya ŋga ŋgərəshinē anətē. Amma madā kē Ɖŋki ŋguri, kē ndzaa ci Ɖtə sē pooshi ma'ə bariya ŋga ŋgərəshinē anətē. ³ Acii ha'ə, madā kē ŋgirē ki Ɖndē i ŋgurē, ŋguri ma'ə ka Ɖpinē, ka 'wanē nē Ɖnji tē ki ma'alē ŋguyirənē. Amma madā kē Ɖŋki ŋguri, pooshi bariya ŋga ŋgərəshinē ma'ə anətē. Madā ŋgirē ki Ɖndē i ŋgurē Ɖsē, paa ki ali ŋguyirənē.

⁴ Ha'ə nuunē dīi ndzəkəŋushi'inēki. Makē libuunē dā *Aləmasiihu agi Ɖntənaakii, ma ka rəgwa ŋga bariya, kē ndzaa unē makē mamətəkii. Acii ha'ə, pooshi unē atsaā sədē bariya ma'ə, amma atsaā Ɖndē i Ɖndē nuunē, waatoo Aləmasiihu. Ma ca, kē madē Ɖntanŋfē ka ci agi mamətē Ɖnja. Ɖtə patē, kaama shii nafanē agi slēnē ka Ɖntanŋfē. ⁵ Ma saa'itē amē ma'ə ka nē unē makē sətē kadeesəkē ka shishinaamē, kē ŋgərəma bwaya mwamwa'inē hanŋkala gaamē. Ɖtə patē, bariya madē ka mwamwa'inē gaamē, ama dēməgərə ka slēnē sətē dīi muudinəkii ka wa. ⁶ Ma ŋga Ɖna, pooshi ma'ə bariya anaamē, kē mətəgyaamē səgaamē acii sətē sha anəgi taamē makē a furəshina. Pooshi amē ka paslənē tē Ɖntanŋfē ka rəgwatē

nga ɲukə ma'ə, ətə manaahəkii asəkə bariya. Ma nga əna, ka kura rəgwa caama paslə tə ci, waatoo ənə ci Ma'yanaakii a ɓaarə kaamə.

**Bariya da 'waslyakəənə*

⁷ Iitə ba naamə əna? Ya bariya saɲa, 'waslyakəənə nə ci kwa? Pooshi! Amma bariya sha kavə tə nyi ka shiinə taa mi nə 'waslyakəənə. Maci pooshi bariya bii, "Ga ha moo uushi nga ənda", kadfa pooshi nyi shii taa mi nə moo uushi nga ənda. ⁸ Də fa bariya ha'ə upaa 'waslyakəənə rəgwa nga dəmənə aashiki, ca madɛe ka moo uushi'inə kama kama ashiki. Maci pooshi bariya, kadfa mantəkii nə 'waslyakəənə. ⁹ Nyi ka nəki maa, ma nyi ma'ə mashiimə bariya, da əpinə amaki nji nyi. Amma makə shii nyi bariya, wata 'waslyakəənə a ɲgiragi ka nyi nəkii ha'ə, ¹⁰ nya əntəgi. Ma shi bariya, ka ɓaarə rəgwa nga əpinə shi ci. Amma ma ka nyi, wə kira ci ka nyi. ¹¹ Waatoo, makə shii nyi bariya, davə upaa 'waslyakəənə rəgwa, ca tsəku tə nyi, ca ɓələgi tə nyi. ¹² Makə ha'ə dɛi əna, ma bariya, kə ndzaa ci malaabakii. Sətə bii ci əsə, malaabakii, nga'ə, dagwakii əsə.

¹³ Madfa ha'ə saɲa, kə zhi'i dagwa uushi ka sə nga ɓələginə də nyi kwa? Aa'a, pooshi! 'Waslyakəənə dɛi ha'ə, ca shi dashi dagwa uushi, ca shi ka ɓələginə tə nyi. Də ha'ə shii nyi bwaya bwayaanə nga 'waslyakəənə. Də putə nga bariya shigi 'waslyakəənə paɲgəraɲə aa babara oo'i, bwayakii nə ci shaɲə.

Təkəshinə ənə ashaamə

¹⁴ Kə shii amə, ma *bariya, daci ɔntaɲfə shi ci. Amma ma nyi, əndə shiɲkinə tanə nə nyi, mava nga 'waslyakəənə. ¹⁵ Paa nyi ka paaratəgi də sətə cii kya dfa, acii paa nyi ka dfa sətə cii kya moo nya dfa, amma sətə pooshi maki ka moo dfaɲə cii kya dfa. ¹⁶ Makə dɛi ci əntaa də moonaki nə məzaanə cii kya dfa, ci ca ɓaarii oo'i, nga'ə ka nyi nə bariya. ¹⁷ Makə ha'ə dɛi ətsa, ma cii kya dfa məzaanə, əntaa nyi saaki ca slənə, amma 'waslyakətə ashiki ca dfa. ¹⁸ Acii kə shii nyi oo'i, pooshi nga'aanə ashiki, waatoo agi ndzaanaaki ka əndə shiɲkinə. Taa nga'ə ka nyi nə slənə sətə dagwakii, amma paa nyi ka mbeenə. ¹⁹ Paa nyi ka slənə nga'ətə cii kya moo nya slənə, amma see slənə sətə pooshi maki ka moonə cii kya slənə. ²⁰ Madfa kə slənyii sətə pooshi maki ka moonə, ci ca ɓaarii oo'i, əntaa nyi saaki ca slənə səkii, amma 'waslyakətə ashiki ca slənə.

²¹ Acii ha'ə, kə nee nyi, ma agi ndzaanaaki, ma nya moo slənə nga'aanə, wata məzaanə ca takəɲwa ka shiginə. ²² Ma asəkə moodəfəki, ka maɲushinə nə nyi putə nga bariya nga ɔntaɲfə. ²³ Amma ma nya nee, wiitə əndə'i uushi pamə ashiki. Agi paɲə nə tii da bariyatə nee nyi ci nə malaabakii akəɲwaciiki. Ma səkii, kə zhi'wee ci ka nyi ka mava nga 'waslyakətə ashiki. ²⁴ Ma nyi kamə, ka mabətəsəkə nə nyi! Mi saɲə na luupaa tə nyi acii shishiinə ca kərə tə nyi ka əntəna? ²⁵ Yawa nga ɔntaɲfə, ci luupaa tə nyi daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Ma nyi da haɲkalaaki, nə'u bariya nga ɔntaɲfə cii kya moo. Amma ma shishinəki əna, tə 'waslyakəənə cii kəya moo paslənə naakii.

7:6 7.6 6.7; 8.2-4; 2 Koor. 3.6. **7:7** 7.7-13 4.15. **7:7** 7.7 Dzək. 5.21; 'Wat. 2.16-17; 3.6. **7:8** 7.8 1 Koor. 15.56. **7:9** 7.9 5.13. **7:10** 7.10 Leew. 18.5. **7:11** 7.11 'Wat. 3.13. **7:12** 7.12 1 Tim. 1.8. **7:14** 7.14 Jab. 51.7. **7:15** 7.15 Gal. 5.17. **7:18** 7.18 'Wat. 8.21; Fil. 2.13. **7:23** 7.23 Gal. 5.17; Yak. 4.1; 1 Piita 2.11. **7:24** 7.24-25 1 Koor. 15.57.

8

Ndzaanə makə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə

¹ Makə ha'ə dīi ɔna, ma ɔnjitə libə da Yeesu Aləmasiihu, pooshi ɔnɔwanə nɔa ɔntanɔfə ka kəsənə tə tii shanɔ. ² Aciɔ nɔgeerənə nɔa Malaaba Ma'yanə, ca kira kaamə ɔpinə dagi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci luupaa taamə acii nɔgeerənə nɔa 'waslyakəənə da wa. ³ Ma sətə təkuree bariya ka ɔa slənə ashi ɔndə shiŋkinə, acii putə nɔa ghatə nɔgeerənə nɔa nə'utə sətə bii ci. Ma ɔntanɔfə nə ci, kə slənɔ ci. Waatoo kə sləkəe ci ka Uuzənaakii aagi duuniya də shishinə makə nɔa ma'waslyakə ɔnja, ca ɔntəgi ka madəba matii. Də ha'ə zamagi ci də 'waslyakəənə ashi ɔndə shiŋkinə. ⁴ Ma dīi ɔntanɔfə ɔtsə ha'ə, kaama shii nə'utənə hwatə makə sətə bii bariya, amə ɔnə ca nə'u makə sətə ci Ma'yanakii a dzəgunə kaamə, ɔntaa makə sətə ci maamə a moo. ⁵ Kə shii amə, ma ɔnjitə ca ɔaada sətə ci matii a moo, sətə ci matii a moo ca nɔgərəgi hanɔkalatii. Amma ma ɔnjitə ca ɔaada sətə mwayi Malaaba Ma'yanə, sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo nə nɔgərəgi hanɔkalatii ɔsə. ⁶ Ma ɔndətə kavə nəkii ka nə'u sətə cii kəya moo, wə nə muudinaakii. Ma ɔndətə ca nə'u sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo ɔsə, ndzaanə da ɔpinə da ndzaanə jamə nə muudinaakii. ⁷ Madə sətə ci ma nɔa ɔndə a moo nɔgərəgi hanɔkalaakii, ɔndə daawaanə nɔa ɔntanɔfə nə ci ɔtsa, acii paa ci agi nə'u bariya nɔa ɔntanɔfə. Weewee pooshi. ⁸ Ma ɔnjitə ca ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinətii, paa tii ka kadeesəkə ka ɔntanɔfə shanɔ.

⁹ Amma ma unə, pooshi unə agi ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinuunə. Makə dīi ci weewee tə'i Ma'yanə nɔa ɔntanɔfə a ɔdzəmuunə, makə sətə kadeesəkə ka Ma'yanakii nuunə ka ndzaanə. Taa wu patə nə ɔndə pooshi Ma'yanə nɔa Aləmasiihu a ɔdzəməkii, ɔntaa nɔa Aləmasiihu nə ci ɔtsa. ¹⁰ Amma madə a ɔdzəmuunə nə Aləmasiihu, taa nɔgahi ka ɔntənə nuunə putə nɔa 'waslyakəənə, patə da ha'ə, ka viinə nə Malaaba Ma'yanə koonə ɔpinə acii kə nɔgirə ɔntanɔfə tuunə ka ɔnji goonɔa. ¹¹ Ma ɔntanɔfə, ci madəe ca Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ɔnja. Madə tə'i Ma'yanakii a ɔdzəmuunə, ci weewee na madəe koonə agi maməətə ɔnji ɔsə. Dacii Ma'yaatsə a ɔdzəmuunə nii kəya ɔa ha'ə.

¹² Aciɔ ha'ə ndzəkəŋushi'inə, pooshi ma'ə dəmənə atsaa amə nɔa slənə sətə ci shishinaamə a moo. Amma tə'i dəmənə atsaa amə nɔa slənə sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo. ¹³ Madə kə ndzaa unə makə sətə ci shishinuunə a moo, ka məətənə nuunə. Amma madə ma ndzaanə goonə, də baawəɔa nɔa Malaaba Ma'yanə, una nɔgərəgi ciinuunə agi slənə 'waslyakəənə, ka ndzaanə nuunə da i ɔpinə. ¹⁴ Aciɔ ma ɔnjitə ci Ma'yanə nɔa ɔntanɔfə a ɔaarə ka tii rəgwa, manjeevənə nɔa ɔntanɔfə nə tii. ¹⁵ Ma Ma'yaatsə vii ɔntanɔfə koonə, paa ci kavə tuunə ka ndzaanə ka maviinə bahə kavənə tuunə koonə nɔgwələ. Amma kə geegi Ma'yanəkii koonə ka manjeevənə nɔa ɔntanɔfə. Də baawəɔa nɔa Ma'yanəkii ɔsə caama tuu ka ɔntanɔfə, "Daada! Daada!" ¹⁶ Ma'yanə nɔa ɔntanɔfə ca ləbə da naamə ka ɔaarəginə oo'i, manjeevənə nɔa ɔntanɔfə naamə tanyi. ¹⁷ Makə dīi ci manjeevənaakii naamə, ka upaanə naamə barəkəatə dəkəpaa ci ka ɔnjaakii, ka upaanə naamə amə da i Aləmasiihu. Aciɔ madə kə libaamə da i Aləmasiihu agi sa cibaakii, ka ləbənə naamə da i ci agi məghərəvənaakii ɔsə.

8:1 8.1 1.18; 5.1. **8:2** 8.2 3.27; 7.7-11. **8:3** 8.3 Gal. 4.4; Fil. 2.7-8; 2 Koor. 5.21. **8:4** 8.4 6.22; 7.4; 13.10; Gal. 5.16,25. **8:6** 8.6 6.21; Gal. 6.8. **8:9** 8.9 1 Koor. 3.16. **8:10** 8.10 Gal. 2.20; 1 Yooh. 3.24. **8:11** 8.11 2 Koor. 4.14. **8:12** 8.12 6.18. **8:13** 8.13 Gal. 6.8; Af. 4.22-24. **8:14** 8.14 1 Yooh. 2.29-3.1. **8:15** 8.15 Mar. 14.36; Gal. 4.5-7. **8:17** 8.17 5.12; Gal. 4.7; Fil. 3.10-11.

Məghərəvətə naama upaa

¹⁸ Kə nee nyi, ma cibənə caamə cibə nga əna, pooshi mbu'i bahə kavə naamə davə palee ka məghərəvətə nə Əntanfə a ngiragi, ca vii kaamə.

¹⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii patənə nga uushi'iitə ghənyi Əntanfə, agi gəranə nə tii də patənə nga hanjalatii, kaa Əntanfə a baarəgi manjeevənaakii.

²⁰ Acii kə kulii sətə ghənyi ci patə, təya ndzaa ka uushi zabə. Ma dii ha'ə, əntaa də moonatii. Amma ci lagi oo'i, ha'ə danəkii. Patə da ha'ə, ma'ə tii agi gəranə ²¹ oo'i, uushi'iitə ghənyi Əntanfə patə, ka upaanə nə tii dimwaanə, pooshi tii ka bəslənə ma'ə, təya ləbə da manjeevənaakii agi dimwaanə, waatoo agi məghərəvənaakii. ²² Kə shii amə oo'i, ma uushi'iitə ghənyi Əntanfə patə, agi ngi'inə nə tii dənə əndzə'i, agi zəmənə tə tii makə zəmənə nga bərakənə. ²³ Əntaa wata uushi'iitə tanə ca ngi'i, amma patə da i amə agi ngi'inə naamə. Acii ma amə, kə upaa amə Ma'yanə nga Əntanfə makə sə nga təbətəginə zəku'i, amə ka gəranə tə Əntanfə, kaa ca uudəpaa geeginə kaamə ka manjeevənaakii, ca pərapaa taamə. ²⁴ Acii agi luupaanə taamə 'watəgyaamə ka na. Amma maci kə uugyaamə upaa sətə kii amə nə davə, pooshi amə ka ka nə davə ma'ə. Wu sanjə ca ka nə ka sətə uugi ci upana? ²⁵ Amma makə kə kii amə naamə ka sətə pooshi amə upaa zəku'i, ka gəranə naamə səkii də sə'wanə.

²⁶ Agi tsakənə nə Malaaba Ma'yanə taamə əsə, acii matəkii nə ngeerii amə. Pooshi amə shii kədiinə acii Əntanfə makə sətə dibə. Ma'yanə ci saakii ca kədii ka madəba maamə də ngi'inə ətə pooshi əndə mbee ka batənə. ²⁷ Ma Əntanfə, agi neenə nə ci ka sətə a ədzəmə ənja, kə shii ci hiima nga Ma'yanaakii acii makə sətə kadeesəkə ka ci, ci Ma'yanaakii a kədii aciikii ka madəbama nga ənjaakii.

²⁸ Kə shii amə oo'i, ma ənjitə ca uudə tə Əntanfə, patənə nga sətə ca slənə də tii, ka tsakənə də tii, acii kə shii Əntanfə. Kə dii ətsə ha'ə ka ənjitə 'wii ci, kaa ca mbu'təgi də sətə mwayi ci ka tii. ²⁹ Acii ma ənjitə uugi Əntanfə tadənə tə tii, daga nukə dii ci aniya nga dəkəpəna tə tii, kaa təya ndzaa makə sətə dii Uuzənaakii; kaa Uuzənəkii a ndzaanə ka nga təkəjwanə ahada bəzə ndzəkəjushi'inə əsə. ³⁰ Makə dii ci aniya ha'ə, ca 'wa tə tii kaa təya ndzaanə ka ənjaakii. Ma ənjitə 'wii ci tə tii ha'ə, kə ngirə ci tə tii ka ənji goonja, ca vii ka tii məghərəvənə əsə.

Uudənə nga Əntanfə

³¹ Ya makə dii ha'ə əna, iitə banaama? Ya makə dii ci aba'ə amə nə Əntanfə sanja, wu nə mbee ci panə daama? ³² Paa ci dəkəpəna Uuzənaakii abiikii maa, kə vii ci tə ci kaamə patə. Makə kə vii ci kaamə Uuzənaakəya, mi nə səkii paa ci ka viinə kaamə dii? ³³ Wu sanjə mbu'i bahə wula ənji nga Əntanfə? Əntanfə ci saakii baarəgi oo'i pooshi ma'inə aahatii.

³⁴ Wu sanjə nə əndə vii ka tii ma'ina? Yeesu Aləmasiihu nə əndətə ənji, ca madə agi mamətə ənja. Waatə əsə dasə da ciizəma Əntanfə. Ci ca kədii kaamə acii Əntanfə. ³⁵ Makə dii ha'ə əna, wu nə əndəkii ca təkəe kaamə da uudənə nga Aləmasiihu? bwanea kwa, cibə kwa, anii ngərə'wa? Madəfənə kwa, ghanə kwa, asara kwa, anii wa? ³⁶ Kə dii makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə, oo'i, "Putaku niinə agi asara nga wa uusəra patə. Kə geegi ənji keənə makə bagatə ci ənje

8:18 8.18 2 Koor. 4.17. **8:19** 8.19 Kwal. 3.4; 1 Yooh. 3.2. **8:20** 8.20 'Wat. 3.17-19. **8:23** 8.23 2 Koor. 5.2-5. **8:24** 8.24 2 Koor. 5.7; İbər. 11.1. **8:25** 8.25 2 Koor. 4.18. **8:27** 8.27 Jab. 139.1. **8:28** 8.28 Ayb. 2.10; Af. 1.11. **8:29** 8.29 Kwal. 1.18; İbər. 1.6. **8:30** 8.30 1.7; 5.2; 2 Tees. 2.13-14. **8:31** 8.31-34 İsa. 50.8-9. **8:31** 8.31 Jab. 118.6. **8:32** 8.32 5.8; Yooh. 3.16. **8:34** 8.34 4.25; Slənə 2.33; İbər. 7.25; 1 Yooh. 2.1. **8:35** 8.35 2 Koor. 5.14.

a dzə ka la uurakii.” ³⁷ Patə da ha'ə, aɡi patənə ɲɡa uushi'iitsa, tə'i amə da jaalanə daciikii ətə uu'i taamə! ³⁸ Acii kə shii nyi weewee, pooshi uushi ca təkəe kaamə da uufənaakii, taa əntəna, taa əpina, taa malaa'ika, taa uushi'iitə dadagyə ca ɗa ɲwanjuunə; taa əndzə'i nə səkii, taa aakəɲwa; ³⁹ taa duuniya dadagyə, taa ɲɡa dadagərə, pooshi uushi aɡi uushi'iitə ghənyi Əntaɲfə patə ca təkəe kaamə da uufənə ɲɡa Əntaɲfə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

9

Əntaɲfə da matadə əɲjaakii

¹ Ma wabəənə cii kya moo banə koonə, tantanyinə, acii ma nyi, ɲɡa Aləmasiihu nə nyi, paa nyi ka jirakənə. Ma ədzəməki ənə ci Malaaba Ma'yanə a slənəgi, ci bii ka nyi oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə. ² Lanə ka shaɲə nə tuunaaki anə əɲjaaki. Pooshi zəmənəkii ka uufənə a ədzəməki ³ putə ɲɡa slikerənaaki. Maci ka tsakənə tə əɲjaaki, kada ka luuvənə nə nyi naalanə ɲɡa Əntaɲfə tə nyi, nya təkəgi da Aləmasiihu. ⁴ Tii nə matadə əɲji ɲɡa Əntaɲfə, ka tii geegi ci ka manjeevənaakii, təya ndzaanə aɡi məghərəvənaakii da i ci. Kə dɪi ci aləkawalə da tii, ca vii ka tii bariya, ca baarii ka tii rəgwatə ci təya paslə tə ci. Ka tii dɪi ci aləkawalə ɲɡa vii ka tii uushi'inə. * ⁵ Ma dzədzəshi'inətii əsə, madəlakkii nə tii. Ma ka rəgwa ɲɡa əndə shiɲkinə əsə, aɡi slikerənətii shigi Aləmasiihu. Wa əɲjə a dɛla dɛ ci, Əntaɲfə Əndə ɗa ɲwanjuunə aɡyanə taa wu patə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. *Aamiina. †

⁶ Ma sətə bii nya, əntaa banə bii nyi oo'i, pooshi Əntaɲfə mbu'utəgi də aləkawalaakii. Kə mbu'utəgi ci. Amma əntaa patənə ɲɡa əɲji *Isərayiila nə matadə əɲji ɲɡa Əntaɲfə. ⁷ Əntaa patənə ɲɡa jijinyinə ɲɡa Ibərəhiima əsə nə manjeevənaakii akəɲwacii Əntaɲfə. Kə bii Əntaɲfə ka Ibərəhiima, “Jijinyinə ɲɡa Isiyaaku na ndzaanə ka naaku.” ⁸ Ətsə ca baarii oo'i, tə'i hara manjeeviitə pwayi Ibərəhiima. Ma təya, əntaa manjeevənaakii nə tii akəɲwacii Əntaɲfə. Amma, ma manjeeviitə pwayi əɲji putə ɲɡa aləkawala ɲɡa Əntaɲfə, tii nə tantanyitə jijinyinə. ⁹ Acii wiinə makə sətə dɪi Əntaɲfə aləkawalaakii, kə bii ci, “Ka saa'itə ɗəkəpaa nyi, ka ənyanə nə nyi, ka poonə nə Saraatu uundzə ɲgura.”

¹⁰ Ha'ə əsə nə manjeevənə ɲɡa Rabeeka bəra'i. Ma təya, ka dənə rəɲwə nə tii, waatoo, dzədzəshi'inaamə Isiyaaku. ¹¹⁻¹² Ma saa'itə manjeeviitə ma'ə asəkətə, taa ɲgahi ma'ə ki mapoomə tə tii, ma'ə tii madamə uushi bwayakii taa ɲunyikii əsə, patə da ha'ə kə bii Əntaɲfə ka ki, əɲki ci, “Gawə na paslə ka dara.” Ma bii Əntaɲfə ka ki ha'ə, kaa ca baarii oo'i, ci ca tadə əndə makə sətə kadeesəkə ka ci. Ma cii kəya 'wa ənda, əntaa putə ɲɡa slənə ɲɡa ənda, amma ha'ə kadeesəkə ka ci. ¹³ Makə sətə dɪi manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, “Kə uu'i nyi tə Yakubu, nya kaaree ka Isəwa.”

¹⁴ Iitə nee amə ətsa? Pooshi goonɡaanə ashii Əntaɲfə kwa? Tə'i goonɡaanə ashikii. ¹⁵ Acii kə shi ca bii ka Muusa, əɲki ci, “Ka nəhənə

8:36 8.36 Jab. 44.23; 2 Koor. 4.11. **8:37** 8.37 1 Yooh. 5.4-5. **8:38** 8.38 Af. 1.21; 1 Koor. 3.22; 15.24; 1 Piita 3.22. **8:39** 8.39 5.5; Yooh. 3.16; 2 Koor. 13.13; Af. 1.4; 2.4; 1 Tees. 1.4; 2 Tees. 2.16.

9:2 9.2-3 Shig. 32.32. * **9:4** 9.4 manjeevənaakii: Shig. 4.22; Hoos. 11.1; məghərəvənaakii: Shig. 16.10; 24.16-17; 40.34-35; aləkawalə: 'Wat. 17.7; Shig. 24.7-8; bariya: Shig. 20.24; aləkawalə ɲɡa wiine: 3.2,4; 4.13,17; Gal. 3.6,14. † **9:5** 9.5 15.8; Shig. 3.6,15; Aləmasiihu: Mat. 1.1; Rooma 1.3-4.

9:6 9.6 3.3-4; 2.28-29. **9:7** 9.7 'Wat. 21.12; Mat. 3.9. **9:8** 9.8 Gal. 3.7; 4.23. **9:9** 9.9 'Wat. 18.10,14. **9:10** 9.10-12 'Wat. 25.21-23; Rooma 11.6. **9:13** 9.13 Mal. 1.2-3. **9:14** 9.14 3.5; Dzək. 32.4.

nə nyi təgunuunə ŋga taa wu patə kadeesəkə ka nyi. Nya tsakə taa tə wu patə kadeesəkə ka nyi əsə.” ¹⁶ Acii ha'ə, ma tādənə ŋga Əntanfə tə ənda, əntaa putə ŋga moonə ŋga əndəkii, əntaa putə ŋga slənaakii əsə, amma putə ŋga nəhə təgunuunə ŋga Əntanfə. ¹⁷ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə nə sətə shi Əntanfə a bii ka *Fəriauna, “Ma ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaanə ka ŋwanwa, kaa nya slənə də hə, nya baarii baawədaaki agyanəku, kaa ənjə a dəla də nyi taa dama patə asəkə duuniya.”

¹⁸ Acii ha'ə, paŋgəraŋə oo'i, agi nəhənə nə Əntanfə təgunuunə ŋga taa wu patə kadeesəkə ka ci. Mada kadeesəkə ka ci əsə, ca ndaləgi moodəfə ŋga əndə'i ənda.

Nəhə təgunuunə ŋga Əntanfə da mabətəsəkaakii

¹⁹ Kə shii nyi ka ləgwanə nə əndə'i əndə ahadoonə oo'i, “Mada Əntanfə ca kavə ənji ka da taa mi pata, ka mi dīi cii kəya ka nə ka 'waslyakəənə ŋga ənja?” ²⁰ Guvakya! hə wu saŋə bahə da mabizhinə ka Əntanfə? Ma uuda, paa ci ka ləgwanə ama əndətə ghənyi tə ci oo'i, “Ka mi ghənyi hə tə nyi makə ənə ha'a?” ²¹ Ma əndə ghənə uuda, ci nə əndə da baawəda ŋga ghənə taa mi patə mwayi ci. Mada mwayi ci, ka ghənətənə nə ci uudiinə bəra'i də maŋgabə ndzaba rəŋwə; əndə'i ŋga slənəginə taa guci patə, əndə'i əsə, see tə'i saa'ikii slənəginə nə ənja.

²² Ha'ə nə Əntanfə əsə dīi. Kə mwayi ci baarii mabətəsəkaakii, kaa ənjə a shii baawədaakii. Amma patə da ha'ə, agi sə'wanə nə ci tə ənjitə ca bəzəe ka səkəkii. Tə tii nii kəya zamagi. ²³ Kə mwayi ci əsə baarəgi tə duunuunaakii ka ənja, waatoo ka ənjitə cii kəya nəhə təgunuunətii, ca dəkəpaa tə tii kaa təya ndzaanə agi duunuunaakii. ²⁴ Amə nə ənjitə ta'i ci taamə. Əntaa agi *Yahudiinə tanə ta'i ci, amma da i agi ənjitə əntaa Yahudiinə əsə. ²⁵ Makə sətə bii ci asəkə ləkaləkətə ŋga Hoosaya oo'i, “Ma ənjitə pooshi sha ndzaa ka ənjaaki, ka 'wanə nə nyi tə tii ənjaaki. Ma hanyiitə paa nyi nja uudə tə tii əsə, ka 'wanə nə nyi tə tii moodəkəyaaki.

²⁶ Ka hatsə ha'ə əsə, nə hatə shi ca bii ka tii əntaa ənjaaki nuunə, davə əsə nə ənjə a ba ka tii manjeevənə ŋga Əntanfə Əndə vii əpinə nə tii.”

²⁷ Kə wabi Isaaya əsə agyanə ənji Isərayiila, əŋki ci, “Taa ŋgahi makə mandzənə ama gəəə nə laŋənə ŋga ənji Isərayiila, amma gi'u ahadatii nə ənjitə na upaa luupaanə. ²⁸ Pooshi Slandanə na səkəpaa na, pii pii nii kəya lagi gəŋwanə ka ənja.” ²⁹ Ka dənə makə sətə nyaahə Isaaya əsə, əŋki ci, “Maci pooshi Slandanə Əndə baawəda bwasee kaamə ka hara slikerənə gaamə, kadə kə zagi amə dza'ə makə ŋga *Sadooma da *Gwamooraa.”

Da də'wa kaa Yahudiinə a upaa luupaanə

³⁰ Mi saŋə ci ətəə a moo baarənə? Ma cii kəya baarə, ma ənjitə əntaa Yahudiinə, pooshi tii sha ali rəgwa ŋga ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntanfə. Patə da ha'ə, ənji gooŋga nə tii akəŋwacii Əntanfə ŋga əna, accii kə vii tii gooŋga ka Yeesu. ³¹ Ma Yahudiinə, agi alə bəriyatə ca kavə tə tii ka ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntanfə nə tii, amma paa tii upaa.

9:15 9.15 Shig. 33.19; Mat. 20.1-15. **9:16** 9.16 Af. 2.8. **9:17** 9.17 Shig. 9.16. **9:18** 9.18 Shig. 4.21; 7.3; 9.12; 14.4; 1 Piita 2.8. **9:20** 9.20 Isaa. 29.16; 45.9. **9:21** 9.21 Irim. 18.6; 2 Tim. 2.20. **9:22** 9.22 2.4,8. **9:23** 9.23 5.2. **9:24** 9.24 1.16; 10.12. **9:25** 9.25 Hoos. 2.25; 1 Piita 2.10. **9:26** 9.26 Hoos. 1.10. **9:27** 9.27-28 Isaa. 10.22-23. **9:29** 9.29 Isaa. 1.9. **9:30** 9.30 10.20.

³² Mi sanjə dʒi paa tii upana? Ma dʒi ha'ə, acii də slənə nʒa nʒeeriitii dʒi tii gazhi'waanə nʒa ndzaanə ka ənji goonʒa akəŋwacii Əntanjə, əntaa də vii goonʒa ka Yeesu. Agi pu'unə nə tii ashi faara pu'unə, təya kulagi.

³³ Tə'i ha'ə manaahəkii makə ətsə asəkə ləkələkətə nʒa Əntanjə oo'i, "Tsaamuu wanyinə ka kapaa əndə'i faara asəkə *Sihyoona.

Ma faarakii, ka ndzaanə nə ci ka faara pu'unə nʒa ənja, ci na kulapaa də ənja.

Amma ma əndətə vii ka ci goonʒa, paa nyi na dəvə ka ci ayinə shanjə."

10

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, nʒa'ə ka nyi ka shanjə kaa ənjaaki *Yahudiinə a upaa luupaanə. Agi dʒanə nə nyi də'wa, kaa təya upaa. ² Kə nee nyi, kə kavə tii nə ka nə'unə tə Əntanjə ka shanjə, amma ma'ə tii agi təkunə.

³ Paa tii paaratəgi də rəgwatə ci Əntanjə a nʒərə tə ənji ka ənji goonʒa. Acii ha'ə pooshi tii luuvə kaa təya vii natii nə ka Əntanjə, kaa təya ndzaa ka ənji goonʒa akəŋwaciikii. Amma agi alənə nə tii natii rəgwa nʒa ndzaanə ka ənji goonʒa akəŋwaciikii. ⁴ Ma ətsa, pooshi ka dʒanə, acii ma sətə ci *bariya a moo banə, Aləmasiihu shi ka mbu'utəginə. Ma shi ci, kaa taa wu patə vii ka ci goonʒa a ndzaanə ka əndə goonʒa akəŋwacii Əntanjə.

Moonə nʒa Əntanjə kaa patənə nʒa ənjə a upaa luupaanə

⁵ Wiinə sətə nyaahə Muusa agyanə ndzaanə ka əndə goonʒa akəŋwacii Əntanjə də nə'u bariya, kə bii ci, "Ma əndətə ca nə'utə bariya, ci na mbədfə."

⁶ Amma ma agyanə ndzaanə ka əndə goonʒa akəŋwacii Əntanjə dagi vii goonʒa, kə nyaahə ənji oo'i, "Ga ha ba ka naaku na, wu sanjə nə ndərənə aadəgya?" Waatoo ka kiranə tə Aləmasiihu. ⁷ "Ga ha ba əsə, wu sanjə nə jimənə aagi ənjə a gu'a?" Waatoo ka nʒiranə tə Aləmasiihu. ⁸ Acii kə bii ləkələkətə, "Kədəhə abii unə nə wabənə nʒa Əntanjə. Agi wabənə nuunə agyanəkii, una nʒərəvə aa moodəfuunə."

Ci nə habaranə ciina waaza koonə agyanə vii goonʒaanə. ⁹ Madfa kə bagyuunə putsəkə də moonə oo'i Yeesu nə Slandanaamə, una vii goonʒa də moodəfə rəŋwə oo'i, weewee kə madfə Əntanjə ka ci agi mamətə ənja, ka upaanə nuunə luupaanə. ¹⁰ Acii də moodəfə rəŋwə vii amə goonʒa. Də ha'ə ndzaa amə ka ənji goonʒa akəŋwacii Əntanjə. Də maamə bagyaamə putsəkə. Də ha'ə upaa amə luupaanə əsə. ¹¹ Kə bii ləkələkətə nʒa Əntanjə oo'i, "Ma əndətə vii ka ci goonʒa, paa nyi na dəvə ka ci ayinə shanjə."

¹² Ma wabətsa, taa ka wu patə. Acii pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da ənjitə əntaa Yahudiinə. Rəŋwə dyanə nə Slandanə nʒa patənə nʒa ənja. Ci ca dfa barəkaanə ka patənə nʒa ənjitə ca kədii luupaanə aciikii. ¹³ Kə dʒi makə sətə bii ləkələkətə oo'i, "Taa wu patə kədii luupaanə acii Slandana, ka upaanə nə ci."

¹⁴ Amma, iitə sanjə mbeənə tii ka kədii luupaanə aciikii madfa pooshi tii vii ka ci goonʒa? Iitə mbeənə tii ka vii ka ci goonʒa madfa pooshi tii fii habarakəya? Iitə mbeənə tii ka fanə madfa pooshi ənji waazii ka tii

9:31 9.31 10.2-3. **9:32** 9.32 4.4-5. **9:33** 9.33 Isaa. 8.14; 28.16; 1 Piita 2.6-8. **10:1** 10.1 9.1-3. **10:2** 10.2 Slənə 22.3. **10:3** 10.3 1.17. **10:4** 10.4 Gal. 3.24-25. **10:5** 10.5 Leew. 18.5; Gal. 3.12. **10:6** 10.6-8 Džək. 30.12-14. **10:9** 10.9 1 Koor. 12.3; Fil. 2.11. **10:11** 10.11 9.33. **10:12** 10.12 3.22. **10:13** 10.13 Yaw. 3.5.

habarakəya? ¹⁵ Iitə mbu'unə waazəkii ka tii, maɗa pooshi ənji sləkee ka ənji waazanə ka təya? Kə dīi makə sətə bii ləkələkətə oo'i, "Dagwəkii ka shanə nə shinə nga ənji waaza Njunyi Habara." ¹⁶ Amma gi'u ahadatii liwə Njunyi Habara. Isaaya ci saakii, kə bii ci, "Slandana, wu sanə luuvə waazə geena?" ¹⁷ Acii ma vii goonḡaanə, dagi fa Njunyi Habara ca shigi. Ma fa Njunyi Habara əsə, dagi waazanə tə Aləmasiihu ca shigi.

¹⁸ Amma kə ləguyi nyi, əŋki nyi: ya, tantanyinə pooshi tii fii Njunyi Habara nii? Weewee kə fii tii. Makə sətə bii ləkələkətə oo'i, "Kə fii ənji uura nga ənji waazanə asəkə duuniya patə. Taa dama patə kə mbu'i waazanatii asəkə duuniya." ¹⁹ Nya ənə ka ləgwanə: pooshi ənji Isərayiila paaratəgi kwa? Weewee kə paaratəgi tii, amma paa tii luuvə. Ma nga təkəwanə, kə bii Muusa, əŋki ci, "Ma bii Əntanfə, ka kavənə nə nyi tuunə koonə sərəhə tə ənjitə mambu'umə bahə hanyinə. Nya kavə tuunə ka bəzə səkə aashi ənjitə pooshi shii taa mi."

²⁰ Ma Isaaya nə ci, paŋḡəraŋə bagi ci, kə bii ci, "Ma bii Əntanfə, ma ənjitə pooshi agi alənə tə nyi, tii lapaa tə nyi.

Kə shigi nyi ka ənjitə pooshi agi laagwanə tə nyi."

²¹ Amma ma agyanə ənji Isərayiila, kə bii ci, "Uusəra patə nə nyi agi vii ciinəki ka purətə hanjaliinə da ənji panə tə nyi."

11

Təgunuunə nga Əntanfə agyanə ənji Isərayiila

¹ Takumə kaa nya ləgwa, ya sara, kə kaaree Əntanfə ka ənjaakii *Isərayiila kwa? Poosha, nyi ka naaki nə maa, əndə Isərayiila nə nyi, jijinə nga Ibərahiima agi slikerənə nga Beejaminə nə nyi əsə. ² Pooshi Əntanfə kaaree ka ənjaakii taa gi'u, acii ci ta'i tə tii daga ŋukə. Kə shii unə sətə bii ləkələkətə hatə kirə *Iliya tuunaakii agyanə ənji Isərayiila, ³ ətə bii ci, "Ya'ə Slandana, kə bəələgi tii anabiinaaku, təya waalagi ha nga ɗa ka hə sataka. Nyi rəŋwə dyanə mbəɗaanə. Watiinə ka aalə rəgwa nga bələginə tə nyi." ⁴ Wiinə sətə jikəwə Əntanfə ka ci, əŋki ci, "Kə ɗəkəpaa nyi ka naaki nə ənji ɗəbu'u məɗəfə pu'unə. Pooshi tii sha pasli tə Ba'ələ." ⁵ Ha'ə əsə dīi ka ənə saa'i, tə'i ənji gi'u ətə ta'i Əntanfə ahada ənji Isərayiila putə nga pwarpoonaakii ka tii. ⁶ Ma taɗənaakii tə tii, putə nga pwarpoonaakii ka tii, əntaa putə nga slənati. Acii maci putə nga slənətə ci əŋjə a ɗa ta'i ci tə tii, kə ndzaa ci ətsə əntaa tantanyinə nə pwarpoonaakii.

⁷ Ma kamə, ma ənji Isərayiila, paa tii upaa sətə ci təya alə. See mataɗə ənjitə gi'u tanə upaa səkii. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka fa 'wanə nga Əntanfə. ⁸ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə kavə Əntanfə tə tii kaa təya təkuree ka paaratə də uushi. Ca'ə ənshinə pooshi uushi ci təya nee taa fanə." ⁹ Kə bii Dawuda əsə, "Wa ca ɗa əŋjə a kəsə tə tii agi kumənati!

10:15 10.15 Isaa. 52.7. **10:16** 10.16 Isaa. 53.1; Yooh. 12.38. **10:17** 10.17 Yooh. 17.20. **10:18** 10.18 Jab. 19.5. **10:19** 10.19 Dzək. 32.21; Rooma 11.11. **10:20** 10.20 Isaa. 65.1; Rooma 9.30. **10:21** 10.21 Isaa. 65.2. **11:1** 11.1 Slənə 22.30; 2 Koor. 11.22; Gal. 1.13-14; Fil. 3.5. **11:2** 11.2 11.29; Jab. 94.14; Irim. 31.37. **11:3** 11.3-4 1 Meem. 19.10,14,18. **11:5** 11.5 9.27. **11:6** 11.6 4.5; Gal. 3.18. **11:8** 11.8 Isaa. 29.10; Dzək. 29.3; Mat. 13.14-15.

Wa tɔya kula. Wa ɔnjɔ a dzatɔ tɔ tii!

¹⁰ Wa ca da ɔnjɔ a pa'ɔgi ginɔti,
acii ga tɔya neegi dɔ uushi.

Wa ca da tɔya sa cibɔ uusɔra patɔ.”

¹¹ Ha'ɔ ɔsɔ, wiinɔ ɛndɔ'i uushi cii kya lɔgwa: Ya sanɔ ya ɔnji Isɔrayiila, makɔ pu'i tii, kulii tii, paa tii ka madɔnɔ ma'ɔ kwa? Ka madɔnɔ nɔ tii. Amma putɔ nɔga 'waslyakɔɛnatii upaa ɔnjitɔ ɛntaa Yahudiinɔ luupaanɔ, kaa Yahudiinɔ a shii sɔrɔhɔnɔ ka tii. ¹² Aciikii ha'ɔ, ma 'waslyakɔɛnɔ nɔga Yahudiinɔ, barɔkaanɔ lanɔ kira ci aa duuniya. Dɔ ghatɔ paaratɔginatii upaa ɔnjitɔ ɛntaa Yahudiinɔ ka barɔkaanɔ lanɔ. Makɔ dɔii ci, kɔ kira 'waslyakɔɛnatii barɔkaanɔ lanɔ ɔtsa, mada kɔ ɔnya tii aakɔɔwacii ɔntanfɔ, ka ndzaanɔ nɔ barɔkaanɔkii lanɔ dɔrɔva.

Upaa luupaanɔ nɔga ɔnjitɔ ɛntaa Yahudiinɔ

¹³ Takumɔ kaa nya wafɔ koonɔ dɔii ɔnjitɔ ɛntaa Yahudiinɔ. Ma nyi, ma slɔkee ɔntanfɔ ka nyi, kaa nya ndzaanɔ ka maslɔkee ɛndɔ ahada ɔnjitɔ ɛntaa Yahudiinɔ. Ma slɔnɔtsa, ka dɔlaginɔ nɔ nyi, ¹⁴ kaa ca shii kavɔnɔ tɔ Yahudiinɔ kaa tɔya sɔrɔhɔ tuunɔ, mbu'u ka upaanɔ nɔ hara ɔnji luupaanɔ. ¹⁵ Mada ma kaareenɔ nɔga ɔntanfɔ ka tii, dɔ ci ndzaa ɔnji *duuniya patɔ ka guviinɔ nɔga ɔntanfɔ, iitɔ d'anɔkii mada kɔ luuvɔ ɔntanfɔ tɔ tɔya? Ka ndzaanɔ nɔ ci makɔ ɔnjitɔ mɔɔki, tɔya ɔnɔ ka madɔnɔ da i ɔpinɔ amatii.

¹⁶ Mada kɔ vii ɔnji ka ɔntanfɔ tɔkɔɔwanɔ nɔga buroodi gi'u, kɔ ndzaa ci ɔtsa, naakii patɔ nɔ buroodikii. Mada ma slɔrɔginɔ nɔga ɔnfwa, nɔga ɔntanfɔ, naakii ɔsɔ nɔ ciinɔ nɔga ɔnfukii. ¹⁷ Tɔ'i ɔnfwɔ zayitunɔ nɔga yaa. Kɔ biiyigi hara ciinɔkii, ɔnjɔ a nɔgɔrɔ ciinɔ nɔga zayitunɔ nɔga bilinɔ, ɔnjɔ a gɔɔɔtɔgi da ɔtɔ nɔga yaa. Ma unɔ ɔnjitɔ ɛntaa Yahudiinɔ, makɔ zayitunɔ nɔga bilinɔ nuunɔ. Wanuunɔ agi upaa nɔgeerɔnɔ nɔga ndzaanɔ nɔga Yahudiinɔ. ¹⁸ Aci ha'ɔ, goona bɔrapaa tɔ tantanyitɔ ɔnfwa. Ma unɔ, ciinɔ nɔga ɔnfwɔ nuunɔ. ɛntaa unɔ kɔsɔpaa slɔrɔginɔ, amma slɔrɔginɔ kɔshi tuunɔ. Aci ha'ɔ, goona hanɔtɔ noonɔ na.

¹⁹ Mbu'u ka banɔ nɔ hɔ, “Awa, ma pwaatɔgi ciinɔ nɔga ɔnfwa, kaa ɔnjɔ a shii gɔɔɔtɔginɔ dɔ nyi.” ²⁰ Goonɔga, putɔ nɔga ghatɔ vii goonɔgatii ka Yeesu pwaatɔgi ɔnji tɔ tii. Ma unɔ, putɔ nɔga vii goonɔga goonɔ gɔɔɔtɔgi ɔnji duunɔ aashi ɔnfukii. Aci ha'ɔ, goona hanɔtɔ noonɔ na, amma nɔgwalmɔ.

²¹ Aci ma ɔntanfɔ, paa ci nyihɔ tɔgunuunɔ nɔga tantanyitɔ ɔnfwa, waatoo Yahudiinɔ, makɔ kɔ kaaree tii ka ci. Ha'ɔ nuunɔ ɔsɔ. Mada kaaree unɔ ka ci, paa ci ka nɔhɔ tɔgunuunɔ goonɔ. ²² Kɔ nee amɔ, ma ɔntanfɔ, nɔga'ɔ nɔ ci, iza'u nɔ ci ɔsɔ. Iza'u nɔ ci ka ɔnjitɔ kulii. Ma koonɔ, mada kɔ gi unɔ aakɔɔwa dɔ ndzaanɔ agi nɔga'ɔnaakii, manɔga'a ɛndɔ nɔ ci. Amma mada pooshi, ka pwaatɔginɔ nɔ ɔnji tuunɔ. ²³ Ma Yahudiinɔ ɔsɔ, mada kɔ bwasee tii ka ghatɔ vii goonɔgatii, ka ɔnɔgɔrɔnɔ nɔ ɔntanfɔ dɔ tii ka hatii nɔga nɔkɔ. Aci ka mbeenɔ nɔ ci ka d'anɔ ha'ɔ makɔ ɔtsa. ²⁴ Ma unɔ ɔnjitɔ ɛntaa Yahudiinɔ, ɔnfwɔ nɔga bilinɔ nuunɔ. Ka mbeenɔ nɔ ci ka nɔgɔrɔnɔ tuunɔ, ca gɔɔɔtɔgi da ɔnfwɔ nɔga yaa. Sakwa Yahudiinɔ dɔii? Ka mbeenɔ nɔ ci ka nɔgɔrɔ tɔ tii, waatoo tantanyitɔ ɔnfwɔ yaa, ca ɔnɔ ka gɔɔɔtɔginɔ.

Pwapoonɔ nɔga ɔntanfɔ ka ɔnji patɔ

²⁵ Ndzakɔɔɔnɔshii'inekya, nɔga'ɔ ka nyi koonɔ paaratɔgi dɔ uushi rɔɔwɔ, waatoo, sɔtɔ nɔ ma'umbeekii, acii goona sɔkɔpaanɔ ka banɔ oo'i, kɔ shii

unə patənə n̄ga uushi'inə. Ma ndalənə n̄ga moodəfə n̄ga ənji Isərayiila, əntaa ka ca'ə ndəjwə ndəjwə, amma kadə na uudə, waatoo saa'itə nə mambu'u lanənə n̄ga ənjitə əntaa Yahudiinə a shi patə aatsaa sədə Əntanfə. ²⁶ Makə ətsə ha'ə nə patənə n̄ga ənji Isərayiila a upaa luupaanə, makə sətə bii ləkələkatə oo'i,

“Ka shine nə Maluu də *Sihiyoonə, ca n̄gərəgi patənə n̄ga n̄gərəkikinə ahada jijinyinə n̄ga Yakubu.

²⁷ Saa'ikii nii kya n̄gərəgi ka tii 'waslyakənatii, ci nə aləkawalətə nii kya də da tii.”

²⁸ Ma Yahudiinə, ənji daawaanə n̄ga Əntanfə nə tii ka rəgwa n̄ga N̄unyi Habara, kaa una shii upaa luupaanə. Amma kə ndzaa tii ka moodəkəyaakii putə n̄ga tadənaakii tə tii da dzədzəshi'inətii. ²⁹ Acii ma Əntanfə, paa ci ka zə'u də hiima agyanə əndətə ta'i ci da əndətə d̄ii ci ka ci barəkəanə. ³⁰ Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, kə d̄ii unə purətə han̄kalaanə ka Əntanfə n̄jukə. Amma kə nyihə Əntanfə təgunuunə goonə putə n̄ga ghatə fanə tə ci n̄ga Yahudiinə. ³¹ Ha'ə əsə ci Yahudiinə a də purətə han̄kalaanə ka Əntanfə n̄ga əna. Amma ka nəhənə nə Əntanfə təgunuunatii, putə n̄ga təgunuunaakii ətə cii kəya nəhə agyanuunə. ³² Acii kə pa'əgi Əntanfə tə ənji patə makə ənji furəshina putə n̄ga ghatə fanatii tə ci kaa ca shii nəhə təgunuunatii.

Dəlaamə də Əntanfə

³³ Ma Əntanfə, mawahə nə ci ka san̄ə, kə shii ci uushi'inə patə, pooshi əndə mbee ka baḡi hiimaakii. Pooshi əndə paaratəgi də rəgwaakii əsə.

³⁴ “Wu san̄ə shii hiima n̄ga Slandana? Wu san̄ə mbu'i bahə ka ka ci hiima?

³⁵ Wu sha vii ka ci dəməna?”

³⁶ Acii uushi'inə patə ci tagii. Daciikii ndzaa uushi'inə patə, ka ci saakii. Naakii nə d̄uunuunə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə! *Aamiina.

12

Ndzaanə n̄ga əndə slənə ka Əntanfə

¹ Ndzəkənjushi'inəkya, putə n̄ga nəhə təgunuunə gaamə n̄ga Əntanfə cii kya wabə koonə. Ci d̄ii cii kya kədii tuunə koonə vii noonə nə ka Əntanfə, koonə ndzaanə ka satakətə da i əpinə. Viimə noonə nə patə ka ci, makə sətə kadeesəkə ka ci. Ətsə nə matahu rəgwa n̄ga paslənə ka ci.

² Goona də makə sətə ci ənji *duuniya a də. Amma, wa Əntanfə a zə'wee ka hiima goonə kurakii, koonə shii sətə cii kəya moo. Waatoo, koonə shii n̄unyi uushi, sətə ca kadeesəkə ka ci, da koonə shii goon̄gaanə.

³ Ma cii kya ba əna, putə n̄ga pwapoonə n̄ga Əntanfə ka nyi. Agi banə nə nyi ka taa wu ahadoonə, ga ca n̄gərə naakii na palee ka sətə d̄ibə. Amma, wa ca həətəpaa naakii nə makə sətə d̄ibə. Taa wu patə, wa ca də slənə də vii goon̄gaaakii makə sətə vii Əntanfə ka ci kaa ca slənəgi.

⁴ Kə shii amə, rəjwə nə shishinə n̄ga ənda, amma tə'i purəjanyinə kama kama ətə gəjūtəgi də ci, taa n̄gutə purəjanə patə da slənəakii.

⁵ Ha'ə əsə, taa n̄gahi lan̄ə naamə, shishinə rəjwə naamə agi ləbənə

11:25 11.25 Mat. 24.14; Yooh. 10.16. **11:26** 11.26-27 Isaa. 59.20-21; 27.9; Irim. 31.33-34. **11:29** 11.29 3.3-4; 15.8. **11:32** 11.32 3.22; Gal. 3.22. **11:33** 11.33 Ayb. 11.7; Jab. 139.17. **11:34** 11.34 Ayb. 15.8; Isaa. 40.13. **11:35** 11.35 Ayb. 41.3. **11:36** 11.36 16.27; 1 Koor. 8.6. **12:1** 12.1 6.13; 1 Piita 2.5. **12:2** 12.2 Af. 4.22-24; 1 Tees. 5.21. **12:3** 12.3 1.5; Mat. 20.26; 1 Koor. 12.11,28; Af. 4.17. **12:4** 12.4-5 1 Koor. 12.27.

gaamē da Alēmasiihu. Magəŋukii naamē patē ka ha rəŋwə, makē sətē dīi purəŋanyinē kama kama ašhi shishinē rəŋwə. ⁶ Kə dīi Əntaŋfə kaamē pwapoonē ŋga dā slənənyinē kama kama. Aci ha'ə, mađa waaza Njuni Habara nē pwapootē dīi Əntaŋfə kaamē, tyasē see a waazaamē makē sətē dīi vii goŋga gaamē. ⁷ Mađa pwapoonē ŋga tsakē əŋja, tyasē see a tsakaamē tē tii. Mađa ka dzəgunənē ka əŋji əsə, tyasē see a dzəgunaamē ka əŋja. ⁸ Mađa ka tsakē ŋgeerənē ka hara əŋja, tyasē see a dāamē ha'ə. Mađa pwapoonē ŋga ndzaanē ŋga ciinē fitə əsə, vii amē dē ədzəmē rəŋwə. Mađa pwapoonē ŋga ndzaanē ka matakəŋwanē əsə, slēnaamē dē gazhi'waanē. Mađa pwapoonē ŋga dā ŋga'aanē ka hara əŋji əsə, dāamē dē moodasəka.

⁹ Wa uufənē goonē a ndzaanē ŋga tantanyinē. Goona slənē bwaya bwayaanē shaŋə. Kəsətəmē gooŋgaanē təŋə təŋə. ¹⁰ Makē dīi ci ndzəkəŋushi'inē nuunē putē ŋga Alēmasiihu, uufəməshinē ahadoonē, dāmē gazhi'waanē ŋga dūunətəshinē ahadoonē. ¹¹ Dāmē slənē dē gazhi'waanē, goona ənyadə. Dāmē slənē ka Slandanē dē ədzəmē rəŋwə.

¹² Ma kanətšə kii unē ka Əntaŋfə, wa ca kavə tuunē ka ndzaanē dē moodasəka. Ndzaamē dē sə'watənē aŋi sa cibənyinē goonē, una dā də'wa uusəra patē. ¹³ Təkəpaamē uushi'inē da ndzəkəŋushi'inē əŋji nə'unē ətə pooshi uushi aciitii, una luu mu'uminē aahoonē aasii.

¹⁴ Ma əŋjitə ca cifee koonē, kədiimē acii Əntaŋfə, kaa ca dā ka tii barəkaanē; goona kədii ka tii saawanē. ¹⁵ Dāmē moodasəkə dā əŋjitə ca dā moodasəka. Tuumē ka hakii dā əŋjitə ca tuu əsə. ¹⁶ Ndzaamē ka ma rəŋwə. Goona haŋətē noonē na. Amma, ma dānuuna, hətəpaamē noonē nē ka dā taa ŋgutə tsarə ŋga slənē ka əŋja. Goona ŋgərə noonē nē makē kə shii unē uushi palee ka tii.

¹⁷ Mađa kə dīi əndə koonē bwaya bwayaanē, goona ənəpaagi ka ci dē bwayakii. Amma dāmē gazhi'waanē ŋga dā sətē ci əŋjə a nee oo'i, ŋga'ə dīi unē. ¹⁸ Dāmē gazhi'waanē ŋga ndzaanē aŋi jamənē dā patənē ŋga əŋja. ¹⁹ Kadashinyinaakya, mađa kə dīi əŋji koonē bwaya bwayaanē, goona ki'i noonē. Amma, ma dānuuna, bwaseemē ka ci, aadə mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə a kula aanē əndəkii. Makē sətē dīi manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Nyi na ki'i, bii Slandana." ²⁰ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə əsə oo'i, "Ndii zəmē ka əndə daawaanaaku. Mađa dīi meegiirənē tē ci, ndii ka ci ma'inē. Aci dē dānə ha'ə makē ətsə dāvənəku ka ci ayinē, ca ətsa tē ci makē gunē." ²¹ Goona kapaa rəgwa kaa bwaya bwayaanē a jaala aŋyanuunē, amma jaalamē anəkii dē dā ŋga'aanē.

13

Wa əndə nə'unə a nə'u sətə ci gayinə a ba

¹ Taa wu patē, wa ca nə'u, ca fa tē gayinə ŋga hanyinə. Aci pooshi əndə ca dā ŋwanjuunē mađa pooshi Əntaŋfə vii ka ci. Ma əŋjitə ca dā

12:6 12.6-8 1 Koor. 12.4-11; 12.27-14.40; 1 Piita 4.10-11. **12:7** 12.7-8 Slənə 6.1-3; 2 Koor. 9.5,7.

12:9 12.9 2 Koor. 6.6; 8.24; 1 Tim. 1.5; 1 Piita 1.22; 1 Koor. 13.4-7. **12:10** 12.10 14.15; Yooh. 13.14-15; Gal. 5.13; 6.3,10; Af. 4.2; Fil. 2.2-3. **12:11** 12.11 8.9; Gal. 5.25; Səniinē 3.15. **12:12** 12.12 5.2-3; 8.24-25; Mat. 24.13,22; Luka 18.1; 1 Koor. 10.13; 1 Tees. 2.14. **12:13** 12.13 Gal. 6.10; Ibərə 13.2. **12:14** 12.14 Mat. 5.44. **12:15** 12.15 Ayb. 30.25; 1 Koor. 12.26; 2 Koor. 11.29.

12:16 12.16 Waḃ. 3.7; 1 Koor. 1.10-11,19-20,27-28; 8.1. **12:17** 12.17 Waḃ. 20.22; 1 Koor. 6.7; 1 Tees. 5.15; 1 Piita 3.9. **12:19** 12.19 Dzək. 32.35; Mat. 5.39. **12:20** 12.20 Waḃ. 25.21-22; Mat. 5.44.

ɲwanuunə, ɔntanɲfə ta'i tə tii. ² Acii ha'ə, taa wu patə kaaree ka gayinə, kə kaaree ci ka sətə dɪi ɔntanɲfə ətsa. Ma əndətə ca da ha'ə, gəɲwanə ɲga ɔntanɲfə cii kəya əlyə aagyanəkii. ³ Acii ma gayinə, pooshi ənji slənə ɲga'aanə ka ɲɟwalənə aciitii. Ənji da bwaya bwayaanə nə ɲɟwalənə. Madə ɲga'ə koonə koonə ndzaanə yadə ɲɟwalənə accii gawa, see a doonə goonɟaanə, kaa ca dəlagi duunə. ⁴ Acii ma tsarə ɲga əndətə, əndə slənə ka ɔntanɲfə nə ci, ka shii tsəkənə duunə. Amma madə kə dɪi unə bwaya bwayaanə, ka ɲɟwalənə nuunə aciikii. Acii ma baawədətə vii ɔntanɲfə ka ci, əntaa ɲga zabə, amma kaa ca slənəgi ka ci ka dzalə ənjitə ca da bwaya bwayaanə. ⁵ Acii ha'ə, ɲga'ə madə fii ənji gayinə. Əntaa wata accii bəzee ka səkə ɲga ɔntanɲfə, amma putə ɲga shiitə shii hə oo'i, dagwa uushi cii kwa da.

⁶ Ci dɪi əsə cuuna ki'i tsəka. Acii ma *ənji luu tsəka, madə kə dɪi tii slənəkii də rəɟwakii, slənə ɲga ɔntanɲfə ci təya da. ⁷ Acii ha'ə, ki'imə ka tii sətə dəbɛe una ki'i ka tii. Taa ɲgutə tsarə ɲga tsəkə patə dəbɛe una ki'i, ki'imə. Ha'ə əsə, famə tə ənjitə dəbɛe una fa tə tii, hanɲətəmə tə ənjitə dəbɛe una hanɲətə tə tii əsə.

Uudəshinə ahada ənji nə'unə

⁸ Goona luuvə kaa dəmənə a ndzaanə ashuunə. Uudəshimə aakəɲwa aakəɲwa, accii ci nə dəmənəətə ashuunə. Taa wu patə uu'i tə ənja, kə nə'utə ci bariya ətsa. ⁹ Ma bariya, kə bii ci kaamə, "Goona aləhiinə. Goona bələhiinə. Goona hərə. Goona sərəhə." Patənə ɲga bariyanyitsa da hara bariyanyinə, wiinə hatə njanə tii, waatoo, "Uudu tə əndətə abiiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na." ¹⁰ Ma əndətə da uudənə a ədzəməkii, paa ci ka da daawaanə ka əndətə abiiikii. Acii ha'ə, ma uudənə, ci mbu'utəgi də bariya patə.

¹¹ Dəmə aakəɲwa də d'anə ha'ə, makə kə shii unə, kə uugi saa'i ɲga vədəhənə goonə ka ɲunyinə mbu'yanə, waatoo saa'i ɲga uudəpaa upaa luupaanə gaamə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə, əntaa makə ənə dzəgi aaba'ə saa'itə 'watəgi amə vii goonɟa. ¹² Kədəhə nə ha ka pukənə, pooshi vədə ma'ə. Bwasee amə ka da slənə ɲga təkunə. Nɟəraamə uushi'inə ɲga paginə kaama da panə agi camənə. ¹³ Makə dɪi ci ənji ɲga camənə naamə, wii amə agi camənə, makə sətə dəbɛe ama wii. Gaama ka naamə ka da ajjijinənə da saasa ənwva. Bwasee amə ka aləhiinə da badawaanə, ama bwasee ka paapanə da sərəha. ¹⁴ Nɟərəmə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu kaa ca ndzaanə ashuunə, una bwasee ka da sətə ca kədəesəkə ka shishinuunə. Goona nə'u hiima ɲga shishinuunə.

14

Goona lagi gəɲwanə agyanə əndə nə'unə makə unə

¹ Ma əndə nə'unə ətə matəkii agi vii goonɟaakii, luumə tə ci aahadoonə. Amma goona da ka ci mabizhinə agyanə hiimaakii. ² Ma vii goonɟa ɲga əndə'i ənda, kə kapaa ci ka ci rəɟwa ɲga zəmə taa mi patə. Amma ma

13:1 13.1-7 Slənə 5.29; Tit. 3.1; 1 Piita 2.13-14; Səniinə 13; 20.4. **13:1** 13.1 Waḡ. 8.15-16. **13:3** 13.3 1 Piita 2.14; 3.13. **13:5** 13.5 2.15. **13:7** 13.7 Mat. 22.21. **13:8** 13.8-10 Yooh. 13.34; 1 Koor. 13; 16.14; Gal. 6.10. **13:9** 13.9 Dzək. 5.17-21; Leew. 19.18; Mat. 22.34-40; Gal. 5.14; Yak. 2.8-13. **13:11** 13.11-12 1 Tees. 5.5-8. **13:11** 13.11 Af. 5.14-16; 1 Koor. 7.29-31. **13:12** 13.12 Af. 5.11; 6.11,13; 1 Yooh. 2.8. **13:13** 13.13 Luka 21.34; Af. 5.18. **13:14** 13.14 Fil. 2.5; Kwal. 3.15. **14:1** 14.1-15.6 1 Koor. 8.1-13; 9.22; 10.23-33; Kwal. 2.16,20-22; 1 Tim. 4.4-5; Iber. 13.9. **14:1** 14.1 15.7.

əndətə matəkii agi vii goonğa, banyinə tanə cii kəya zəmə. ³ Ma əndətə ca zəmə taa mi patə, ga ca bərapaa tə əndətə pooshi ka zəmə. Ha'ə əsə, ma əndətə ca zəmə banyinə tanə, ga ca lagi gəjwanə agyanə əndətə ca zəmə uushi'inə patə. Ma bii nyi ha'ə, acii kə ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goonğa. ⁴ Hə wu sanə bahə lagi gəjwanə agyanə əndə slənə nğa əndə'i ənda? Acii see Slandanəkii nə lagi ka ci gəjwanə, taa tə'i ma'inə aahakii, taa pooshi. Ka ndzaanə nə ci yadə ma'inə boo, acii ka mbeənə nə Slandanə ka kavənə tə ci ka ndzaanə yadə ma'inə.

⁵ Ma əndə'i ənda, ka banə nə ci, ma əndə'i uusəra, kə palee ka harakii. Əndə'i əndə naakii, ka banə nə ci, uusərayinə patə uushi rəjwə nə tii. Taa wu patə, wa ca shii sətə cii kəya hiima, ca dətə ha'ə. ⁶ Taa wu patə ca ngərə əndə'i uusəra makə maduunə uusəra, agi dənə nə ci ha'ə kaa ca shii haḗətənə də Slandana. Taa wu patə ca adə zəmə əsə, nğa'ə ka ci, kaa ca haḗətə tə Slandana makə dʒii ci agi kuyiriinə nə ci tə Əntanfə putə nğa zəməkii. Taa wu patə ca kaaree ka zəmətə əsə, nğa'ə ka ci kaa ca haḗətə tə Slandana. Agi kuyiriinə nə ci tə Əntanfə əsə. ⁷ Pooshi əndə ahadaamə ca ndzaanə wata ka naakii nə tanə. Pooshi əndə ca əntə ka naakii nə əsə. ⁸ Madə kə ndzaa amə da i əpinə, ka Slandanə ndzaa amə. Madə kə ənkyaaamə əsə, ka Slandanə ənkyaaamə. Taa da i əpinə naamə, taa kə məkəyaamə, patə nğa Slandanə naamə. ⁹ Acii ma Aləmasiihu, kə əŋki ci, ca madətə agi maməətə ənja, kaa ca shii ndzaanə ka Slandanə nğa ənjitə da i əpinə da maməətə ənji patə.

¹⁰ Ya ha, ka mi cii kwa lagi gəjwanə agyanə ndzəkəjwa? Ya ha əsa, ka mi cii kwa bərapaa tə ndzəkəjwa? Amə patə na kəjaanə akəjwacii Əntanfə, ca də kaamə gəjwanə. ¹¹ Acii tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Nyi Əntanfə ca ba koonə, patənə nğa ənji na gərə'waanə akəjwaciiki, patənə nğa ənji na bagi paŋgəraŋə oo'i, nyi nə Əntanfə." ¹² Acii ha'ə shii amə oo'i, taa wu patə ahadaamə, kadə nii kəya baabagi slənaakii akəjwacii Əntanfə.

Da sətə ca kulapaa də ndzəkəjushi'inuunə

¹³ Makə ha'ə dʒii əna, gaama laalagishi gəjwanə ahadaamə ma'ə. Ma dānuunə, dətəmə hiima acii goona dʒii sətə ca kavə tə ndzəkəjushi'inuunə kaa ca nʒsləgi a rəgwa Əntanfə. ¹⁴ Ma nyi, əndə nğa Slandanaamə Yeesu nə nyi. Kə shii nyi weewee pooshi tsarə nğa zəmə ətə əjjinə akəjwacii Əntanfə. Amma madə kə ngirə əndə'i əndə zəmə makə əjjinə, yoo, wa ca bwasee ka adə zəməkii. ¹⁵ Acii madə kə gwazəgi hiima nğa ndzəkəjwi acii putə nğa zəmətə cii kwa zəmə, paa hə agi uudənə tə ci ma'ə ətsa. Ga ha luuvə kaa ha adə zəmətə ca kavə tə ndzəkəjwi ka zanə, acii ka putaakii əŋki Aləmasiihu. * ¹⁶ Taa nğa'ə ka hə nə səkii, ga ha də, acii ga ənjə a wabi bwaya uushi putə nğa səkii. ¹⁷ Acii ma *nwanjuunə nğa Əntanfə, əntaa wabənə nğa zəma taa saasa uushi'inə. Amma see goonğaənə da ndzaanə agi jamənə da moodasəka ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja. ¹⁸ Taa wu patə ca paslə tə Aləmasiihu ha'ə makə ətsa, ka luuvənə nə Əntanfə tə ci, ənji shiŋkinə a dələgi də ci əsə.

14:2 14.2 Dan. 1.8; 1 Koor. 10.25-28. **14:5** 14.5 Gal. 4.10. **14:6** 14.6 1 Tim. 4.3-5. **14:7** 14.7-9 2 Koor. 5.14-15; Gal. 2.19-20. **14:10** 14.10 2.6. **14:11** 14.11 Isaa. 45.23-24. **14:12** 14.12 Gal. 6.5. **14:13** 14.13 1 Koor. 10.32; 1 Yooh. 2.10. **14:14** 14.14 14.23; Mat. 15.11; Slənə 10.15; Tit. 1.15. * **14:15** 14.15 1 Koor. 8.1,11-13; da purejanə 13; Gal. 6.10. **14:17** 14.17 Mat. 6.31-33; 1 Koor. 8.8; Gal. 5.22-24.

¹⁹ Acii ha'a, see a kaamə nə ka da sətə ca kira ndzaanə jamə, ama da sətə ca tsakə ngeerənə ka ənja. ²⁰ Putə n̄ga zəmə ga ha saawee ka slənətə d̄ii Əntanfə. Zəmənyinə patə, ka zəmənə nə ənja, amma madfa kə agi hə zəmətə ca kavə tə əndə'i əndə ka n̄jsluginə a rəgwa Əntanfə, bwayakii d̄ii hə. ²¹ Acii ha'a, bwasee ka adə taa n̄gutə tsarə n̄ga zəma, taa sa ən̄wa, ha bwasee ka da taa n̄gutə uushi etə ca kavə tə ndzəkənu ka n̄jsluginə a rəgwa Əntanfə. Madfa kə d̄ii hə ha'a, ka danə n̄ga'o. ²² Taa mi patə shii hə agyanə adə zəməkii, ahadoonə saaku da Əntanfə. Ma əndətə shii oo'i, ma sətə cii kəya da, də rəgwakii cii kəya da, ca da yadə shakanə, əndə moodasəkə nə ci. ²³ Amma madfa agi shakanə nə ci tə sətə cii kəya adə, madfa kə agi ci, ka kəsənə nə gənwənə tə ci, acii paa ci kənjaanə agyanə sətə shii ci. Taa mi patə d̄ii ənda, madfa əntaa agyanə vii goon̄gaakii, 'waslyakəənə ətsa.

15

Danə makə sətə ca kadeesəkə ka hara ənja

¹ Ma amə ənə uugi zəjanə agi vii goon̄ga gaamə, tsakaamə tə matə n̄geerənyinə, gaama da wata sətə ca kadeesəkə kaamə. ² Taa wu patə ahadaamə, wa ca tsakə tə əndətə abiikii kaa ca shii gərənə, ca zəna agi vii goon̄gaakii. ³ Acii Aləmasiihu ka naakii nə maa, paa ci d̄ii sətə ca kadeesəkə ka ci. Amma kə d̄ii ka ci makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə d̄ii tii ka hə jarəwiinə, amma aagyanəki kulya jarəwiinəkii." ⁴ Patənə n̄ga naahənə asəkə ləkələkətə, kaamə nyaahə ənji ka shii dzəgunənə kaamə, kaama ka nə ka aləkawalətə d̄ii Əntanfə ka ənjaakii. Ma ka n̄tsa, dagi sə'watənə ca shigi, da dagi kənjənə ndihə ndihə makə sətə ci ləkələkətə a dzəgunə kaamə. ⁵ Ma Əntanfə, Əndə vii ndzaanə də sə'watənə nə ci. Ci ca tsakə kaamə n̄geerənə a ədzəmaamə. Wa ca vii koonə ndzaashinə jamə ahadoonə dagi nə'u dərəpə n̄ga Yeesu Aləmasiihu, ⁶ koonə shii dələnə də Əntanfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka ciinə rəjwə, də ma rəjwə.

*Dələnə də Əntanfə ahada ənjitə əntaa *Yahudiinə*

⁷ Acii ha'a, kə dəbee una ləwəshinə ahadoonə makə sətə liwə Aləmasiihu tuunə. Madfa kə d̄ii unə ha'a, ka dələnə nə ənji də Əntanfə. ⁸ Acii kə bii nyi koonə, ma Aləmasiihu, kə ənəpaa ci ka əndə slənə ka putə n̄ga ənji *Isərayiila, kaa ca shii baariinə oo'i, əndə goon̄ga nə Əntanfə. Ətsə ha'a mbu'utəgi də aləkawalə n̄ga Əntanfə ka dzədzəshii'nə. ⁹ Ma d̄ii ci ha'a əsə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a shii dələginə də Əntanfə putə n̄ga n̄hə təgunuunatii. Makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Ka dələginə nə nyi də hə ahada ənjitə əntaa Yahudiinə, ka kanə nə nyi wanyənə də ləməku."

¹⁰ Kə bii ci əsə,

"Unə ənjitə əntaa Yahudiina, d'amə moodasəkə da matadə ənji n̄ga Əntanfə."

¹¹ Tə'i əsə etə bii,

"Ənjitə əntaa Yahudiina pata, dəlāmə də Slandana.

Ənji pata, dəlāmə də ci."

14:21 14.21 1 Koor. 8.13. **14:23** 14.23 14.14. **15:1** 15.1-2 14.1-2; 1 Koor. 8.1-2; 10.23-24. **15:3** 15.3 Jab. 69.10. **15:4** 15.4 1 Koor. 10.11; 2 Tim. 3.16. **15:5** 15.5 12.16; Fil. 2.2-5. **15:7** 15.7 14.1. **15:8** 15.8 Mat. 15.24; Slənə 3.25-26. **15:9** 15.9 11.30; Jab. 18.50. **15:10** 15.10 Dzak. 32.43. **15:11** 15.11 Jab. 117.1.

¹² Ha'ə əsə kə bii Isaaya, ɔŋki ci,
 “Tə'i slikerənə ŋga Jasii na shi,
 ci na dfa ŋwaruunə agyanə ɔnjitə ɔntaa Yahudiinə.
 Ka ci nə tɔya ka nə əsə.”

¹³ Ma ɔntanfə ɔndə kavənə taamə kaama ka nə ka ci, wa ca natə duunə də moodasəka da ndzaanə jamə daga vii goonŋa goonə ka ci, kaa ka nə goonə a tsakə gərənə aakəŋwa də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə.

Wabənə ŋga Bulusə agyanə slənətə sləkee ɔntanfə ka ci ka d'anə

¹⁴ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii nyi saaki oo'i, ŋga'ə nuunə taa ka ŋgutə rəgwa, kə shii unə patənə ŋga uushi'inə, agi mbeenə nuunə ka dzəgunətəshinə ahadoonə. ¹⁵ Amma tə'i hara wabənə ɔtə nyaahə nyi koonə də ŋgeerənə. Ma dɔi nyi ha'ə, acii ga wabəətsə a zaanə koonə. Pwapoone ŋga ɔntanfə kavə tə nyi ka naahənə ha'ə makə ɔtsa. ¹⁶ Ci ta'i tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habara ŋga Yeesu Aləmasiihu ka ɔnjitə ɔntaa Yahudiinə. Nya slənə makə *limanə, nya waaza Njunyi Habara ŋga ɔntanfə, kaa ɔnjitə ɔntaa Yahudiinə a ndzaanə makə satakətə ca kadeesəkə ka ɔntanfə; acii kə laabagi Malaaba Ma'yanə tə tii. ¹⁷ Acii ha'ə ka hanjətənə nə nyi slənaaki ka ɔntanfə agi ləbənaaki da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁸ Pooshi uushi cii kya hanjətə naaki nə agyanəkii, mad'aamə agyanə sətə slənyi Aləmasiihu daciiki. Waatoo, kə kira ci tə ɔnjitə ɔntaa Yahudiinə ka nə'unə tə ɔntanfə daga wabənaaki da slənaaki. ¹⁹ Kə dɔi ci ha'ə də sə ŋga hurəshishinə kama kama da də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə. Ci dɔi wiigi'i nyi daga də Urusaliima kura'ə aa Ilirikumə ka waaza patənə ŋga Njunyi Habara agyanə *Aləmasiihu. ²⁰ Kə dɔi nyi gazhi'waanə ŋga waaza Njunyi Habara ka hatə pooshi ɔnji sha fii ləməkii, acii ga nya ghənyi kuvə agyanə mbukənə ŋga ɔndə'i ɔnda. ²¹ Kə dɔi makə sətə dɔi manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, “Ma ɔnjitə pooshi sha fii ləməkii, ka neenə nə tii ka ci də ginə. Ma ɔnjitə pooshi sha fii wabənə agyanəkii əsə, ka paaratəginə nə tii də ci.”

Da aniya ŋga Bulusə ka dzənə aa Rooma

²² Ci dɔi, taa ŋgahi kə dɔi nyi aniya ŋga dzənə aahoonə bəzəkii, ama pooshi nyi upaa rəgwa ŋga dzənə zəku'i. ²³ Amma ma ŋga ɔna, makə dɔi ci kə uugi nyi slənaaki ganə anə hanyiina, makə dɔi ci əsə fəzənyinə lanjə nə nyi ka moo dzənə ka neenə koonə, ²⁴ agi aniya nə nyi ŋga d'anə ha'ə. Ma nya dzə aanə hanyinə ŋga Səpeena, ŋga'ə ka nyi nə ŋusləgərənə dagoonə, nya nee koonə. Mada ta'avēe nyi doonə, ka d'anə nə nyi moodasəka, una tsakə tə nyi ka dzənə aakəŋwa. ²⁵ Ma ɔndzə'i dɔiya, aa Urusaliima nə nyi ka dzənə, ka tsakənə tə ɔnji ŋga ɔntanfə ɔtə davə. ²⁶ Acii tə'i kwaba cikə ɔnji nə'unə ŋga hanyinə ŋga Makiduuniya da ŋga Akaya ka tsakənə də maaghiinə ɔtə ahada ɔnji ŋga ɔntanfə də Urusaliima. Kwabakii cii kya kərə ka tii. ²⁷ Ma slənətsa, tii satii dɔi aniya ŋga d'anə ha'ə. Amma ma tanyi, kə dəbee tɔya da ha'ə makə ɔtsa. Acii putə ŋga Yahudiinə upaa ɔnjitə ɔntaa Yahudiinə barəkaanə ŋga ɔntanfə a ɔdzəmətii. Acii ha'ə, kə dəbee ɔnjitə ɔntaa Yahudiinə a tsakə tə Yahudiinə

15:12 15.12 Isaa. 11.10. **15:13** 15.13 5.1-2; 8.14-16,24-28; 12.12. **15:15** 15.15-16 1.5. **15:16** 15.16 Fil. 2.17. **15:18** 15.18 2 Koor. 3.5. **15:19** 15.19 Mar. 16.17; 2 Koor. 12.12. **15:20** 15.20 1 Koor. 3.10-12; 2 Koor. 10.15-16. **15:21** 15.21 Isaa. 52.15. **15:22** 15.22-24 1.9-13. **15:25** 15.25 Slənə 19.21; 20.22; 24.17. **15:26** 15.26 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.1-9; Gal. 2.10.

də uushi'iitə upaa tii patə. ²⁸ Madfa kə mbu'i nyi aa dəvə, nya vii ka tii kwabanə cikə ənji ka tii, ka madənə nə nyi, nya palə aanə hanyinə nga Səpeena dagoonə. ²⁹ Madfa kə gi nyi aahoonə, kə shii nyi ka mbu'unə nə nyi da barəkaanə nga Aləmasiihu lanə.

³⁰ Ndzəkənjushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da putə nga uudfəətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, koonə tsakə tə nyi agi dā də'wa də ngeerənə ka putaaki, ³¹ kaa Əntanfə a kaka'agi tə nyi acii ənjitə pooshi agi nə'unə də Yahudiya. Damə də'wa əsə, kaa ənji nə'unə də Urusaliima a luu gazhi'waanaaki ka tii də bəra'itə cii. ³² Madfa kə dīi ha'ə, madfa kə luuvə Əntanfə, ka dzənə nə nyi ka əpisəkə aahadoonə də moodasəka. ³³ Wa Əntanfə Əndə vii ndzaanə jamə a ndzaa doonə patə. *Aamiina.

16

Nəhəpaanə

¹ Nğa'ə ka nyi una shii tə cikənjushi'inaamə Fibi. Ma kya, agi tsakənə nə ki tə ənji nə'unə asəkə Ikəliisiya nga Kənkəraya. ² Madfa kə mbu'i ki aa hoonə, luumə tə ki agi ləmə nga Slandanaamə, makə sətə dəbee ənji nga Əntanfə a dā. Viimə ka ki sətə dəbee kya upaa acii unə. Acii ma kya, kə cakə ki ənji lanə patə da i nyi.

³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Pərisəkila da Akila. Ma təya, guvii-slənaaki agi slənə nga Yeesu Aləmasiihu nə tii. ⁴ Kə vigi tii əpinatii ka putaaki. Kə kuyirii nyi tə tii ka shanjə. Əntaa wata nyi daanəki kuyirii tə tii, amma patə da i Ikəliisiyanyinə nga ənjitə əntaa *Yahudiinə. ⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji nə'uutə ca dza də nə gatii asii.

Agi nəhəpaanə nə nyi tə kadashinaaki Ipiyaneeta. Ci nə təkəjwanə nga əndətə 'watəgi vii goonja ka Aləmasiihu anə hanyinə nga Asiya patə. ⁶ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Mariyaama. Ma kya, kə slənəyi ki də gazhi'waanə ka putə goonə. ⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə i Andəroonika da Jooniya. Yahudiinə nə tii makə naaki, asəkə furəshina rənjwə njiinə da tii. Kə shii masləkee ənji tə tii patə. Tii əsə 'watəgi ka nyi ndzaanə ka ənji nə'unə.

⁸ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Ampiliyaatu kadashinaaki agi gəshinə da Slandana. ⁹ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Urəbaanusə guva-slənə gaamə agi slənə ka Aləmasiihu da tə guvaki Sətakayasə. ¹⁰ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Apeeləsə, waatoo əndətə ndzaa goonjaanaakii ka tanyi. Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji yi nga Arisətoobulusə. ¹¹ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Heeroodiyənə; Yahuda nə ci makə naaki. Agi nəhəpaanə nə nyi tə ənji nə'unə agi ənji yi nga Narəsiisa. ¹² Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Təriifeena da Təriifoosa. Agi slənə nə tii ka Slandana. Agi nəhəpaanə nə nyi tə guvaki Pəerəsisə. Ma kya, kə slənəyi ki ka Slandanə ka shanjə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Rufusə matadə əndə slənə ka Slandana da tə məci. Ma kya, kə hadii ki də nyi makə uuzənatə nga səkətə. ¹⁴ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Asayinəkərita da Fəleegənə da Heerəməsə da Pətərooba da Heerəma da patənə nga hara ənji nə'unə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Filəloogusə da Juliya da tə i Neeriya da cikənjuci da tə Oolimpa da patənə nga ənji nga Əntanfə ətə dīi tii ka

15:27 15.27 1 Koor. 9.11. **15:30** 15.30 2 Koor. 1.11; Af. 6.18-19; Kwal. 4.3; 2 Tees. 3.1-2. **15:31** 15.31 Slənə 21.10-11; 1 Tees. 2.14-15. **15:32** 15.32 1.7. **15:33** 15.33 1 Tees. 5.23. **16:1** 16.1 Slənə 18.18. **16:3** 16.3 Slənə 18.2,18-19,26. **16:5** 16.5 1 Koor. 16.15,19; Kwal. 4.15; Filim. 2. **16:13** 16.13 Mar. 15.21.

hakii. ¹⁶ Nəəhəpaaməshinə də uufəna. Agi nəhəpaanə nə patənə ŋga Ikəliisiyaniyə ŋga Aləmasiihu tuunə.

Muudinə ŋga wabənə

¹⁷ Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə kavə ginə ka ənjitə ca kira təkəkəshinə aahada ənja, təya gwazee ka vii goonŋa ŋga ənja. Ma təya, agi dənə nə tii daawaanə da dzəgunətətə shuuna liwə. Ma d'anuunə, ndzaamə səgoonə tsənə ahadatii. ¹⁸ Ma tsarə ŋga ənjitsə ca d'a ha'ə, əntaa tə Aləmasiihu Slandanaamə ci təya paslə, amma tə shishinətii satii. Agi dənə nə tii dagwa wabənə kaa təya shii gəpənə də ənjitə pooshi paaratəgi də wabənə ŋga Əntanfə. ¹⁹ Ma unə, pooshi əndətə pooshi fii makə sətə cuuna nə'utə Nnyuni Habara. Acii kii cii kya d'a maŋushinə duunə. Nga'ə ka nyi koonə ndzaamə macicirəkii agyanə dagwa uushi. Ma agi bwaya uushi əsə, goona ka wabənə aagikii. ²⁰ Ma Əntanfə Əndə vii ndzaamə jamə, kədəhə nə ci ka ləgədəginə tə *Seetanə atsaə səduunə. Wa Slandanaamə Yeesu a d'a koonə pwapoone.

²¹ Agi nəhəpaanə nə Timooti guva-slənaaki tuunə. Ha'ə nə Loosiya da Jasonə da Soosipata əsə. Ma təya, Yahudiinə nə tii makə naaki. *

²² Nyi Təəsiya nyaahə ləkaləkətəna. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə naaki agi ləmə ŋga Slandana.

²³ Ma əndənə d'ii nyi gakii asii, waatoo Gayusə, agi nəhəpaanə nə ci tuunə. Gakii asii əsə nə Ikəliisiya ka dza də na. Agi nəhəpaanə nə i Irasəta, əndə kəsə pəritya ŋga vəranə, da ndzəkəŋushi'inaamə Kwaratusə tuunə əsə. †

[²⁴ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a d'a koonə pwapoone patə. *Aamiina.]

Də'wa

²⁵ Duunətaamə tə Əntanfə! Ci nə əndə da baawəda ŋga kavənə tuunə ka kəpənə ndihə ndihə agi vii goonŋa goonə, makə sətə bii Nnyuni Habaranə cii kya waaza agyanə Yeesu Aləmasiihu; waatoo, makə sətə bii wabətətə sha nji ma'umbeekii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ²⁶ Yoo, kə shigi wabənəkii pəngəranə aa babara əndzə'i d'agi naahənə ŋga anabiinə makə sətə mwayi Əntanfə Əndə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə; kaa patənə ŋga *duuniya a nee, təya vii goonŋa ka ci, təya nə'utə tə ci. ²⁷ Ma Əntanfə, ci rəŋwə dyanə, ci daanəkii nə mashii uushi'inə patə. Naakii nə d'uunuunə d'acii Yeesu Aləmasiihu ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə! *Aamiina.

16:16 16.16 1 Koor. 16.20; 2 Koor. 13.12; 1 Tees. 5.26; 1 Piita 5.14. **16:17** 16.17 Mat. 7.15; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.9-10; 2 Yooh. 10. **16:18** 16.18 Fil. 3.19; Kwal. 2.4. **16:19** 16.19 1.8. **16:20** 16.20 1.7. * **16:21** 16.21 Timooti: Slənə 16.1. † **16:23** 16.23 Irasəta: 2 Tim. 4.20. **16:25** 16.25 Af. 1.9; 3.4-5; Kwal. 1.26. **16:26** 16.26 1.2,5.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkatə ŋga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkələkatə ca dzə daciiki Bulusə. Kə 'wii Əntanfə tə nyi, makə sətə mwayi ci, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Sasətinəsə * ² ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya ŋga Əntanfə də Koorintiya. Ma unə, malaaba ənji akəŋwacii Əntanfə nuunə, ləbə da Yeesu Aləmasiihu nuunə. Kə ta'i Əntanfə tuunə, koonə ndzaanə ka ənjaakii, makə sətə ta'i ci tətə patənə ŋga ənjitə ca dā də'wa də ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa dama patə. Ma təya, ŋga Slandanə rəŋwə naamə da tii. ³ Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntanfə

⁴ Taa guci patə agi kuyiriinə nə nyi tətə Əntanfəwaaki ka puta goonə, putə ŋga dā pwapoonaakii koonə dashi Yeesu Aləmasiihu. ⁵ Acii dāgi ləbənə goonə da Aləmasiihu ndzaa unə mawahənyinə agi wabənə goonə da agi shiinə goonə. ⁶ Ma wabəətə shuuna fii agyanə Aləmasiihu, kə əji wabənəkii slərəginə a ədzəmuunə. ⁷ Acii ha'ə, ma agi uushi'iitə ci Əntanfə a vii ka ənja, pooshi ətə eete unə taa rəŋwə, makə dūi ci agi gəranə nuunə ənyanə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Ci kavə tuunə ka kəŋaanənə ndihə ndihə ca'ə ka muudinə, koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ⁹ Ma Əntanfə, əndə goŋga nə ci, ci 'wii tuunə koonə ləbə da Uuzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə agyanə təkəshinə ahada ənji nə'unə

¹⁰ Yoo, ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu koonə ndzaanə ka ma rəŋwə, acii ga təkəshinə a shigərə aahadoonə; wa sətə a ədzəmuunə a ndzaanə uushi rəŋwə, una wabə ka ma rəŋwə. ¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə shi hara ənji yi ŋga Kaləwi ka baginə ka nya paŋgəraŋə oo'i, tə'i mabizhinə ahadoonə. ¹² Waatoo, taa wu ahadoonə, agi banə nə ci, tətə Bulusə cii kəya nə'u, əndə'i əndə əŋki ci, tətə Apoolasə cii kəya nə'u. Əŋki əndə'i əndə, tətə Keefasə cii kəya nə'u. Ma əndə'i əndə əsə, əŋki ci, tətə Aləmasiihu cii kəya nə'u. † ¹³ Ya saŋə matəkəkii nə Aləmasiihu kwa? anii tətə Bulusə saŋə gwa'avə ənji ka putə goona? Ya saa'itə dūi ənji koonə bapətişəma saŋə, agi ləmə ŋga Bulusə kwa? ¹⁴ Kə kuyirii nyi tətə Əntanfə, makə pooshi nyi dūi koonə bapətişəma, madaamə ka i Kərisəpusə tii da Gayusə. ‡ ¹⁵ Acii ha'ə, pooshi əndə banə ahadoonə oo'i, də ləməki dūi ənji koonə bapətişəma. ¹⁶ Awa, kə buurətə nyi hara ənji. Kə dūi nyi bapətişəma ka ənji yi ŋga Sətəfanu əsə. Ma daaba'ə ənjitsa, shoonə mada kə dūi nyi bapətişəma ka əndə'i əndə ahadoonə ma'ə. § ¹⁷ Ma bii nyi ətsə

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Sasətinəsə: Slənə 18.17. **1:2** 1.2 Slənə 18.1; 2 Koor. 1.1. **1:5** 1.5 2 Koor. 8.7. **1:7** 1.7 2 Tees. 1.7; Tit. 2.13. **1:8** 1.8 Fil. 1.6; 1 Tees. 3.13; 5.23. **1:9** 1.9 10.13; 1 Tees. 5.24; 2 Tees. 3.3. **1:10** 1.10-11 3.3; 11.18; 2 Koor. 12.20; Af. 4.2-6; Fil. 2.2; Yooh. 17.21-23. † **1:12** 1.12 3.4; Apoolasə: 3.5-6,22; 4.6; 16.12; Slənə 18.24; 19.1; Piita: 1 Koor. 3.22; 9.5; 15.5; Gal. 2.9,11-14; 2 Koor. 10.7. ‡ **1:14** 1.14 Kərisəpusə: Slənə 18.8; Gayusə: Rooma 16.23-24. § **1:16** 1.16 Sətəfanu: 16.15.

ha'ə, acii ɔntaa ka ɗaada bapɔtisɛma slɔkee Alɛmasiihu ka nyi. Ma slɔkee ci ka nyi, ka waaza Nnyuɔ Habara. Pooshi nyi dɔii koonɔ dagwa ma, taa baarii koonɔ shiinɛ nɔga ɛndɛ shiŋkinɛ. Maci ha'ə dɔii nyi, ma wabɛnaaki agyanɛ ɛntɔnɛ nɔga Alɛmasiihu ashi ɛnfwa, kadɛ pooshi nɔgeerɛnɛ davɛ.

*Baawɔɗa nɔga ɔntanɔfɛ da hiimaakii ashi *Alɛmasiihu*

¹⁸ Ma habara agyanɛ ɛntɔnɛ nɔga Alɛmasiihu ashi ɛnfwa, ma ka ɛnjitɛ zii, madɔikɛ uushi nɛ habarakii ka tii. Amma ma amɛ ɛnɛ upaa luupaanɛ, nɔgeerɛnɛ nɔga ɔntanɔfɛ nɛ habarakii kaamɛ. ¹⁹ Tɛ'i manaahɛkii asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ oo'i, "Ka saaweenɛ nɛ nyi ka hiima nɔga ɛndɛ hiima. Ka ɛndzɛginɛ nɛ nyi shiinɛ nɔga ɛnjitɛ mbee ka uushi'inɛ." ²⁰ Makɛ ha'ə dɔii ɛna, iitɛ ɗanɛ ɛnji hiima? iitɛ ɗanɛ malimina? iitɛ ɗanɛ ɛnji ɗaada mabizhinɛ nɔga zamanana? Kɛ baarii ɔntanɔfɛ paŋgɔranɛ oo'i, madɔikɛ uushi nɛ shiinɛ nɔga ɛndɛ shiŋkinɛ akɛŋwaciikii. ²¹ Acii ma ɔntanɔfɛ, ɛndɛ hiima nɛ ci. Paa ci bwasee ka ɛnji shiŋkinɛ a shii tɛ ci dagi shiinatii satii. Amma ma habaranɛ ciina waaza, ɛtɛ cii tɔya ba madɔikɛ uushi, dadavɛ kadɛesɛkɛ ka ci luupaanɛkii tɛ ɛnjitɛ vii ka ci goonɔga. ²² Ma Yahudiinɛ, kɛ mwayi tii neenɛ ka sɛ nɔga hurɛshishinɛ zɛku'i taabu'u viinɛ tii goonɔga. Ma hara slikerɛnɛ ɛsɛ, kɛ mwayi tii upaa shiinɛ zɛku'i. ²³ Amma ma inɛ, ma habaranɛ ciina baaba, agyanɛ Alɛmasiihu ɛtɛ shi tɔya gwa'avɛ aashi ɛnfwɛ ciina wabɛ. Kɛ biipaa sɛkɛ ka Yahudiinɛ nɛ habarakii. Ma hara slikerɛnɛ ɛsɛ, madɔikɛ uushi ci tɔya nee ka habarakii. ²⁴ Amma ma ɛnjitɛ 'wii ɔntanɔfɛ tɛ tii, Yahudiinɛ da hara slikerɛnɛ patɛ, Alɛmasiihu nɛ habarakii. Ci baarii baawɔɗa nɔga ɔntanɔfɛ da shiinɛ nɔga ɔntanɔfɛ. ²⁵ Acii ma slɛnɛ nɔga ɔntanɔfɛ ɛnɛ ci ɛnjɛ a nee makɛ madɔikɛ uushi, kɛ palee ka hiima nɔga ɛndɛ shiŋkinɛ. Ma raara'anɛ nɔga ɔntanɔfɛ ɛsɛ, tɛ'i ci da nɔgeerɛnɛ palee ka nɔgeerɛnɛ nɔga ɛndɛ shiŋkinɛ.

²⁶ Ndɛzɛkɛŋushi'inɛkya, buurɛtɛmɛ makɛ sɛtɛ njuunɛ saa'itɛ 'wii ɔntanɔfɛ tuunɛ. Ma ɛnjitɛ ci ɛnji shiŋkinɛ a nee ka tii mafyarakii, pooshi tii lanɛ ahadoonɛ. Ha'ə nɛ madɔigɛrɛ ɛnji, ɛnji mɛghɛrɛvɛnɛ ɛsɛ, pooshi tii lanɛ ahadoonɛ. ²⁷ Amma tɛ uushi'iitɛ ci ɛnji *duuniya a nee madɔikɛkii ta'i ɔntanɔfɛ. Ma dɔii ci ha'ə, kaa ca ɗavɛ dɛ ayinɛ ka mafyara ɛnja. Kɛ ta'i ci sɛtɛ maraara'ɛkii ɛsɛ, kaa ca ɗavɛ dɛ ayinɛ ka ɛnji nɔgeerɛnɛ.

²⁸ Ha'ə ɛsɛ kɛ ta'i ci tɛ sɛtɛ geegi ɛnji *duuniya mbɛfɛ, tɔya bɛrapaa, ca ndzaanɛ mazabɛ uushi akɛŋwaciitii, kaa ca shii zamagi dɛ sɛtɛ ci tɔya nee makɛ matahu uushi. ²⁹ Acii ha'ə, pooshi ɛndɛ da rɛgwa nɔga dɔunɛtɛ naakii nɛ akɛŋwacii ɔntanɔfɛ. ³⁰ ɔntanɔfɛ kavɛ tuunɛ koonɛ ndzaanɛ lɛbɛ da Yeesu Alɛmasiihu. Ci kavɛ tɛ Alɛmasiihu ɛsɛ, kaa ca dzɛgunɛtɛ kaamɛ shiinɛ. Yeesu Alɛmasiihu ɗeegi kaamɛ ka ɛnji goonɔga akɛŋwacii ɔntanɔfɛ. Daciikii ndzaa amɛ ka ɛnji nɔga ɔntanɔfɛ, ci pɛrapaa taamɛ ɛsɛ. ³¹ Makɛ sɛtɛ dɔii manaahɛkii asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ oo'i, "Ma ɛndɛtɛ ca moo ɗɛlaginɛ, wa ca ɗɛlagi dɛ Slandana tanɛ."

2

*Habara agyanɛ ɛntɔnɛ nɔga *Alɛmasiihu ashi ɛnfwa*

1:18 1.18 Rooma 1.16; 2 Koor. 4.3. **1:19** 1.19-20 3.18-20; Mat. 11.25; Rooma 1.22. **1:19** 1.19 Isaa. 29.14; Ayb. 12.13,17; Isaa. 19.12-14; 44.25. **1:21** 1.21 Rooma 1.19-20. **1:22** 1.22 Mat. 12.38; Yooh. 4.48; Slɛnɛ 17.18,32. **1:23** 1.23 2.14; Gal. 3.1; 5.11. **1:24** 1.24 1.18; 2.5; Kwal. 2.3. **1:25** 1.25 2 Koor. 13.4. **1:26** 1.26 Yooh. 7.48. **1:27** 1.27-28 Rooma 12.16; Yak. 2.5; Luka 1.51-53; 6.20. **1:30** 1.30 2 Koor. 5.21. **1:31** 1.31 1.29; 2.2; 4.7; Irin. 9.22-23; 2 Koor. 10.17; 11.30; 12.5; Af. 2.9.

¹ Ndzəkəŋjushi'inəkya, ma saa'itə shi nya gi ka wabənə koonə agyanə ma'umbee uushi ŋga Əntanfə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə, pooshi nyi baarii oo'i, kə shii nyi uushi'inə əsə. ² Acii ma saa'itə nyi ahadoonə, pooshi uushi kavə nyi aakəŋwaciiki madaamə Yeesu Aləmasiihu. Ma palee maa, əntənaakii ašhi ənfwa. ³ Ma saa'itə nyi ahadoonə, raara'ə nji nyi. Kə digə ədzəməki acii ŋgwələnə. ⁴ Ma agi dzəgunənaaki da wabənənaaki koonə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə taa baarə koonə shiinə ŋga əndə shiŋkinə. Amma Ma'yanə ŋga Əntanfə da ŋgeerənaakii baarəgi koonə oo'i, gooŋga tanyi nə uushi'iitə fii unə amaki. ⁵ Acii ha'ə, əntaa shiinə ŋga əndə shiŋkinə kavə tuunə ka vii gooŋga, amma ŋgeerənə ŋga Əntanfə kavə tuunə.

Wabənə agyanə shiinə ŋga Əntanfə

⁶ Yoo, patə da ha'ə, shiinə ciina baaba ka ənjitə hadfatəgi Ma'yanə ŋga Əntanfə də moodəfətii. Amma ma shiinəkii, əntaa ŋga duuniyana, əntaa ŋga meeminə ŋga duuniyana əsə. Acii ma təya, ka uudəginə nə ŋgeerənətii pii pii. ⁷ Ma shiinə ənə ciina wabə agyanəkii, ma'umbee shiinə ŋga Əntanfə nə ci. Kə shi ca umbee acii əndə shiŋkinə. Daga ci ma'ə matagamə duuniya, kə dīi ci aniya ŋga baarii kaamə shiitsa, kaama shii mbee ka ndzaanə agi d'uunuunaakii. ⁸ Ma shiitsa, pooshi meeminə ŋga duuniyanə paaratəgi. Maci kə paaratəgi tii, kada pooshi tii gwa'avə tə Slandana aashi ənfwa. Ma ca, əndə məghərəvənə nə ci. ⁹ Ma ətsa, kə dīi ha'ə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Uushi'iitə ma'ə əndə shiŋkinə maneemə, taa fanə, da sətə pooshi əndə sha kii hiima agyanəkii, ci nə tantanyitə sətə d'əkəpaa Əntanfə ka ənjitə uu'i tə ci."

¹⁰ Kaamə baarəgi Əntanfə ma'umbee səkii daciai Ma'yanaakii. Acii ma Ma'yanə ŋga Əntanfə, agi neenə nə ci ka patənə ŋga uushi'iinə furəŋə. Hiima ŋga Əntanfə maa, agi neenə nə ci. ¹¹ Pooshi əndə ca shii hiima ŋga əndə, madaamə ma'yanə ŋga əndəkii ci daanəkii. Ha'ə əsə dīi nə Əntanfə, pooshi əndə ca shii hiimaakii, madaamə Ma'yanaakii saakii. ¹² Ma Ma'yanə a ədzəmaamə, əntaa ŋga *duuniya, amma Əntanfə sləkee kaamə ka Ma'yanəkii, kaama shii paaratəgi də patənə ŋga uushi'iitə vii ci kaamə.

¹³ Ma uushi'iitə ciina baaba ka ənja, əntaa shiinə ŋga ənji shiŋkinə, amma Malaaba Ma'yanə vii keenə shiinəkii, ina baaba ka ənja, waatoo, ka ənjitə da Ma'yanə ŋga Əntanfə a ədzəmətii. ¹⁴ Ma əndətə yadə Ma'yanəkii a ədzəməkii, pooshi ci ka upaa uushi'iitə ci Ma'yanə ŋga Əntanfə a vii. Paa ci ka paaratəgi də uushi'iitsa, madiikə uushi nə ci akəŋwaciikii, acii see Ma'yanə ŋga Əntanfə tanə nə kavə əndə ka paaratəgi də uushi'iitsa. ¹⁵ Ma əndətə da Ma'yanə ŋga Əntanfə a ədzəməkii, ci nəndə paaratəginə də uushi'iitə patə. Amma pooshi ənji duuniya ka paaratəgi də sətə cii kəya fa. ¹⁶ Makə sətə bii malaaba ləkaləkətə, oo'i, "Wu sarə shii hiima ŋga Slandanə bahə ka ka ci hiima?" Amma ma amə, tə'i amə da Ma'yanə ŋga Aləmasiihu.

2:1 2.1 1.17. **2:2** 2.2 1.23; Gal. 6.14. **2:3** 2.3 Slənə 18.9; 2 Koor. 10.1,10. **2:4** 2.4 4.20; 1 Tees. 1.5. **2:5** 2.5 1.18,24. **2:7** 2.7 Rooma 5.2; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.26. **2:8** 2.8 Luka 23.34. **2:9** 2.9 Isaa. 52.15. **2:12** 2.12 Rooma 8.15. **2:13** 2.13 2.4; 12.10. **2:14** 2.14 1.18,23; Yooh. 3.5-12; 2 Koor. 3.14-18. **2:16** 2.16 Isaa. 40.13; Rooma 11.34.

3

Ənji slənə ɲga Əntaɲfə

¹ Ndzəkəɲushi'inəkya, ma nyi ka naaki na, paa nyi wabi koonə makə sətə ci əɲjə a wabə ka əɲjite da Ma'yanə ɲga Əntaɲfə a ədzəmətii. Amma kə wabi nyi koonə makə sətə ci əɲjə a wabə ka əɲji ɲga duuniya. Aci ma'ə unə makə mbərəzhinyinə aɡi nə'unə tə *Aləmasiihu. ² Wanə vii nyi koonə, əntaa dafəna, acii ma'ə unə mambu'umə bahə adə dafəna. Taa ɲga ənə maa, ma'ə unə mambu'umə bahə adənə. ³ Aci ca'ə əndzə'i pooshi kama kamaanə ɲga ndzaanə goonə da ɲga əɲji *duuniya. Ma unə, ma'ə sərəha ahadoonə, ma'ə mbəzənə ahadoonə əsə. Ətsə baarii paɲgəraɲə oo'i, əɲji ɲga duuniyanə nuunə, pooshi kama kamaanə ɲga ndzaanə goonə da hara əɲji saakii. ⁴ Ya saɲə maɲa bii əndə oo'i, tə Bulusə cii kəya nə'wa, əndə'i əndə əsə əɲki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'wa, əntaa mbərə mbərə nə ndzaanə goonə da əɲji duuniya ətsə kwa?

⁵ Wu saɲə nə Apoolasə? Wu saɲə nə Bulusa? Ma inə, əɲji slənə ɲga Əntaɲfə niinə tanə. Dagi slənəkii vii unə goonɲa. Inə patə aɡi slənə niinə ahadoonə makə sətə bii Əntaɲfə keenə dənə. ⁶ Ma nyi, slikerənə ləɡii nyi. Apoolasə əɡi ma'inə aatsakii. Amma Əntaɲfə gərətə. ⁷ Ma əndə ləɡanə da əndə əɡə ma'inə aatsakii, əntaa magadə uushi nə tii. Əntaɲfə nə magadə uushi, acii ci dəvətə, ci gərətə əsə. ⁸ Pooshi kama kamaanə ahada əndətə ləɡii da əndətə əɡi ma'inə. Taa wu patə, ka luunə nə ci shikwakii. ⁹ Aci ma inə, guvii-slənənyinə ɲga Əntaɲfə niinə. Ma unə əsə, rə ɲga Əntaɲfə nuunə.

Makə maghənə ha ɲga Əntaɲfə nuunə əsə. ¹⁰ Ma Əntaɲfə, də pwapoonaakii vii ci ka nyi baawədə ɲga dfa də sləna. Kə ndzaa nyi makə ɲga əndətə mbec ka ghənə kuva. Kə mbukəpaa nyi kuvə ɲga'ə. Əndə'i əndə a shi ka kanə aagyanəkii. Taa wu patə, wa ca ɲgərətə haɲkalaakii ɲga'ə, kaa ca ka aagyanə kuvətsa. ¹¹ Kə uugi mbukə kuvə ndzaanə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu. Pooshi mbukə əndə'i ma'ə. ¹² See kanə aanəkii. Ma hara əɲja, ka kanə nə tii də əndzənə, taa də hara tibisa, taa də faariinə ətə da məghərəvənə. Hara əɲji əsə, ka kanə nə tii də əɲfuginə, taa də ndzafa, taa də uɲkinə. ¹³ Kadə nə slənə ɲga taa wu a baarəɡi naakii na, uusəratə nə Əntaɲfə a dfa gəɲwanə. Uusərakii nə gunə a təbətə slənəkii, ca baarəɡi paɲgəraɲə tə slənə ɲga taa wu patə.

¹⁴ Maɲa ma kaatə kii əndə aagyanə mambukya kuva, tə'i ɲgeerənə davə, ka upaanə nə əndəkii shikwa. ¹⁵ Amma maɲa kə ətsaɡi slənə ɲga əndə aɡi gunə, ka əteenə nə ci ka shikwakii. Ma ci də naakii na, ka mbərədənə nə ci makə əndətə mbərə'ya ɲga hə aɡi gunə.

¹⁶ Ya saɲə kə shii unə oo'i *yi ɲga Əntaɲfə nuunə nii? Ya saɲə kə shii unə oo'i, də naakii nə Ma'yanə ɲga Əntaɲfə a ədzəmuunə nii? ¹⁷ Taa wu patə saawee ka yi ɲga Əntaɲfə, ka saaweenə nə Əntaɲfə ka ci naakii əsə. Aci ma yi ɲga Əntaɲfə, malaabakii. Unə də noonə nə boo, nə yaakii.

¹⁸ Ga taa wu aɡyuuənə a ha'u də naakii na. Maɲa tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i, tə'i ci da shiinə aɡi duuniyana, wa ca bwasee ka hiimatsa, ca hətəpaa naakii na, ca ndzaa ka əndətə pooshi shii taa mi, kaa ca shii ndzaanə ka əndətə shii uushi tanyi. ¹⁹ Aci ma sətə ci əɲji duuniyanə

3:1 3.1 Yooh. 16.12. **3:2** 3.2 İbr. 5.12-13; 1 Piita 2.2. **3:3** 3.3 1.10-11; Gal. 5.19-20. **3:4** 3.4-5 1.12. **3:6** 3.6 Slənə 18.4,11,24-28. **3:8** 3.8 4.5. **3:9** 3.9 Mat. 13.3-9; Af. 2.20-21; 1 Piita 2.4-6. **3:10** 3.10 1 Koor. 15.10. **3:11** 3.11 İsa. 28.16; Slənə 4.11-12. **3:13** 3.13-15 Rooma 2.6; 2 Koor. 5.10. **3:15** 3.15 Yahu. 23. **3:16** 3.16 6.19; Rooma 8.9,11,15; 2 Koor. 6.16; Gal. 5.25; 1 Piita 2.5. **3:18** 3.18 4.10.

a nee makə shiinə, dīikənə nə ci akəŋwacii Əntanfə. Makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Də fyaranə ŋga mafyara ənji kəsənə Əntanfə tē tii." ²⁰ Tə'i manaahəkii əsə ətə bii, "Kə shii Slandanə oo'i, ma hiima ŋga mafyara ənja, uushi zabə." ²¹ Ci dīi cii kya ba koonə, ga taa wu a hanjətə naakii nə putə ŋga slənə ŋga əndə shiŋkinə. Acii noonə nə uushi'inə patə. ²² Taa Bulusə, taa Apoolasə, taa Keefasə, taa *duuniya, taa əpinə, taa əntənə, taa əndzə'ya, taa aakəŋwa, patə noonə. ²³ Ma unə əsa, ŋga Aləmasiihu nuunə. Aləmasiihu naakii əsə, ŋga Əntanfə nə ci.

4

*Masləkee ənji ŋga *Aləmasiihu*

¹ Ŋga'ə ka nyi ka ənjə a shii oo'i, ma inə, ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Aacii inə ba'avə Əntanfə ma'umbee uushi'iinaakii, keena baaba ka ənja.

² Ma tsarə ŋga əndə slənətsa, kə dəbee ca slənə slənəakii də goonḡaanə.

³ Taa mi patə hiimii unə agyanəki, hara ənji ka bəzənə nə tii səkə də nyi, hara ənji əsə ka dəlanə nə tii də nyi, amma ma nyi, paa nyi ka neenə makə uushi. Nyi ka naaki nə maa, paa nyi ka lagi gəŋwanə ŋga naaki nə taa kə slənəyi nyi ŋga'ə taa pooshi. ⁴ Taa ŋgahi paa nyi shii hatə kullii nyi davə, patə da ha'ə əntaa nyi nə lagi gəŋwanə ŋga naaki nə oo'i, pooshi uushi ashiki. Əntanfə na lagi ka nyi gəŋwanə. ⁵ Acii ha'ə, pooshi dibə una lagi gəŋwanə agyanə ənji daga saa'ikii ma'ə mambu'yamə, waatoo daga Slandanə ma'ə mashimə. Ma ca, ci na ŋgiragi tə uushi'iitə ma'umbeekii agi təkunə ka bərənə. Ca baarəgi paŋḡəraŋə tə hiimatə a ədzəmə ənda. Ma uusərakii, ka dəlanə nə Əntanfə də taa wu patə makə sətə dəbee ka ci.

⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma wabi nyi uushi'iitə patə agyaniinə da Apoolasə, kaa ca shii tsakənə tuunə, una nə'u dərəpə geenə, acii goona piitəgi sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə, goona hanjətə noonə na putə ŋga əndə rəŋwə, una bərapaa əndə'i ənda. ⁷ Ya ha, wu sanə dūunətə tē ha? Ya sanə əntaa Əntanfə vii ka hə patənə ŋga uushi'inə acii ku kwa? Madfa viina, ka mi dīi cii kwa hanjətə naaku nə, ha dātə makə də ŋgeeriiku upaa ha?

⁸ Ya sanə kə uugi unə upaa patənə ŋga sətə dəbee una upaa kwa? Kə uugi unə dāginə ka mawahənyinə kwa? Taa ŋgahi əntaa meeminə nuunə sanə, kə dīi unə ŋwanjuunə kwa? Kə mwayi nyi una da ŋwanjuunə, kaama shi zəmə ŋwanjuunə patə. ⁹ Ma cii kya nee naaki, kə geegi Əntanfə keenə mbəfə, inə masləkee ənja. Ma inə, makə ŋga ənjitə lagi ənji ka tii gəŋwanə ŋga bələnə tē tii niinə, inə kəŋaanə akəŋwacii patənə ŋga *duuniya. Malaa'ikanyinə da patənə ŋga ənji shiŋkinə a tsaamə tiinə, ina əntə. ¹⁰ Ma inə, makə madīikə ənji niinə putə ŋga Aləmasiihu. Ya sanə mafyarakii nuunə agi ləbənə goonə da Aləmasiihu kwa? Pooshi ŋgeerənə ashii. Ya unə noonə, tə'i ŋgeerənə ashuunə kwa? Kə bərapaa ənji tiinə. Ya unə noonə, kə dūunətə ənji tuunə kwa? ¹¹ Dəŋə ənshinə agi madafənə da meegiirənə niinə, dəgəjinə patə nə kəjeerənə geenə, agi fəəslənə nə ənji tiinə, pooshi yi geenə əsə. ¹² Də ciiniinə ciina slənə makə a əntəgiinə. Madfa kə dzaanii ənji tiinə, agi dənə niinə ka tii

3:19 3.19 Ayb. 5.12-13; 1 Koor. 1.20. **3:20** 3.20 Jab. 94.11. **3:22** 3.22 Rooma 8.38. **3:23** 3.23 15.28; Rooma 14.7-9. **4:2** 4.2 Luka 12.42. **4:4** 4.4 Jab. 143.2. **4:5** 4.5 3.8; Jab. 139.1-12; Rooma 2.16. **4:7** 4.7 Gal. 6.3. **4:9** 4.9 Rooma 8.36; Ibr. 10.33. **4:10** 4.10-13 2 Koor. 11.23-29. **4:10** 4.10 3.18.

barëkaanë. Madfa cibee ñnji keenë, agi sê'watënë niinë. * 13 Madfa wabi ëndë bwaya uushi aashiinë, dë nyunyi wabënë jikë niinë ka ci. Kë ënëpaa inë ka gëredzäkë nga duuniya. Ca'ë ëndzë'i ma'ajjinëkii niinë akëñwacii duuniya.

14 Ma nyaahë nyi koonë ëtsa, ëntaa ka ðavë dë ayinë koonë, amma kaa nya shii paaratëginë koonë, makë moodë manjeevënaaki. 15 Taa kë upaa unë ñnji dzëgunëtë koonë wabënë nga Alëmasiihu sabakë, rëñwë në dësënuunë. Nyi ndzaanë ka dësënuunë agi lëbënë gaamë da Yeesu Alëmasiihu saa'itë kirë nyi koonë Nyunyi Habara. 16 Aciikii wanyinë ka këdiinë acii unë koonë nê'u dërëpaaki. 17 Putakii ha'ë, wanyinë ka slëkeenë koonë ka Timooti. Ma ca, kadashinaaki në ci, uuzënaaki ëndë goonnga putë nga Slandana. Ci na dzë ka buurëtë koonë ndzaanaaki agi lëbëënë lëbiinë da Alëmasiihu. Ca baarii koonë sënë cii kya dzëgunë ka ñnji taa asëkë ngutë Ikëliisiya taa da patë. †

18 Ma hara ñnji ahadoonë, kë harëtë tii natii na. Ma në tii ka nëhënë, paa nyi ka ënënë ka tsaamëtënë tuunë ma'ë. 19 Amma madfa kë luuvë Slandana, ka dzënë në nyi aahoonë këdëhë. Madfa kë gi nyi, ka neenë në nyi ka baawëfatë marii ñnjitë ca harëtë natii na, ëntaa wata wabënatii. † 20 Aciï ma njanjuunë nga Ñntanfë, paa ci ka baarë naakii në dë wabënë, amma dë baawëfa baarënekii naakii na. 21 Gëdë ngutë sanjë koonä? A dzë nyi da i uu'yanë nii, anii a banee nyi ka ëdzëmëki, nya dzë ka baariinë koonë makë sëtë uu'i nyi tuuna?

5

Alëhiinë ahada ñnji nê'una

1 Kë fii nyi, të'i hara ñnji ca alë hiinë ahadoonë. Ma tsarë nga alëhiitë maa, taa ahada ñnji faara, pooshi tsarëkii ka ðanë. Ma bii nyi ëtsë ha'ë, acii kë fii nyi, të'i ëndë ca baa dë minë nga dii. 2 Makë ha'ë ëtsa, ka mi cuuna harëtë noonë në dii? Ma dëbee, mabëtësäkë ða nuunë. Ma ëndëtë slënyi sëtë ahadoonë, kë dëbee ënjë a laakëgi të ci ahadoonë.

3-4 Taa ngahi pooshi nyi gatë ahadoonë, patë da ha'ë, ðavë ahadoonë në moodëfëki. Aciï ha'ë, agi lëmë nga Slandanaamë Yeesu kë lagi nyi gëñwanë agyanë ëndëtë dii tsarë slënëtsa. Ma ðanuunë, dzatëmë dë në. Ma'yanë maa, ka ndzaanë në ci ahadoonë. Ngërëmë ëndëtë dë baawëfa nga Slandanaamë Yeesu, 5 una kavë të ci aacii *Seetanë kaa shishinëkii a zagi dza'ë. Ma ëpinaakii ësë, ca shii upaa luupaanë uusëra nga ënyanë nga Slandanaamë Yeesu.

6 Pooshi dëbee una harëtë noonë në makë sëtë cuuna ða. Kë shii unë wabënë ëtë ci ënjë a ba, "Burëñanë gi'u ca aslëtë mahwadë ëmpunë."

7 Fëdëginë lee të iirë burëñaatsa ahadoona, waatoo 'waslyakëënë goonë, koonë shii ndzaanë makë mahwadë ëmpunë yadë burëñanë agikëya. Weewee ma unë, malaabakii nuunë, acii kë ëñki Alëmasiihu ka puta gaamë. Ma ca, makë bagatë ngirë ñnji ka ða dë sataka ka Ñntanfë agi kumënë nga *Pasëka në ci. 8 Aciï ha'ë, gaama ða kumënë gaamë dë burooditë dii ñnji dë iirë burëñanë nga 'waslyakëënë da bwaya

* 4:12 4.12 Luka 6.28; Slënë 7.60; Rooma 12.14; dë ciiniinë ciina slënë: Slënë 18.3. 4:13 4.13 Ngërë 3.45. 4:15 4.15 Gal. 4.19. 4:16 4.16 11.1; Fil. 3.17; 1 Tees. 1.6. † 4:17 4.17 Timooti: 16.10; Slënë 16.1; 2 Koor. 1.1. † 4:19 4.19 madfa kë luuvë Slandana: Slënë 18.21; Yak. 4.15. 4:20 4.20 2.4; 15.24. 4:21 4.21 2 Koor. 1.23; 13.10. 5:1 5.1 Leew. 18.8. 5:2 5.2 6.12; 10.23. 5:3-4 5.3-4 Kwal. 2.5. 5:5 5.5 1 Tim. 1.20. 5:6 5.6 Gal. 5.9. 5:7 5.7 Shig. 12.1-15; 13.7; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19.

bwayaanə. Amma ɗaamə kumənə gaamə agi laabanə da goonjaanə, makə sətə ɗii buroodi ətə yadə burəjanə agikii malaabakii.

⁹ Ma asəkə ləkələkataaki nja təkəjanə, kə nyaahə nyi koonə oo'i, goona ndzaanə da ənjitə ca aləhiinə. ¹⁰ Ma wabi nyi koonə ha'ə, əntaa agyanə ənjitə mashiimə tə Əntanjə wabi nyi, acii ma təya, tə'i ənji aləhiinə ahadatii, tə'i ənji moo uushi nja hara ənji, tə'i mahiirənə, tə'i ənji paslə uuləminə əsə. Makə ɗii ci ganə asəkə duuniya nə tii, pooshi rəgwa nja təkəe ka noonə nə da tii. ¹¹ Amma ma wabi nyi koonə ha'ə, agyanə əndətə ca ba oo'i, əndə nə'unə nə ci, asee agi aləhiinə nə ci, taa moo uushi nja əndə'i ənda, taa paslə uuləminə, taa jaarakənə aashi əndə'i ənda, taa əndətə njiirə sa ənvwə tə ci, taa hərənə. Ma tsarə nja əndə nə'uutsa, goona adə asəkə kənjwə rənjwə da ci shanjə. ¹² Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, pooshi nyi da baawəda nja lagi gənjwanə agyanətii. Agyanə ənji nə'unə makə noonə lagi nuunə gənjwanə. ¹³ Makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, "Ləkəgimə məzə ənda ahadoonə." Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, Əntanjə ci saakii na la ka tii gənjwanə.

6

Daadfa gənjwanə ahada ənji nə'unə

¹ Madfa tə'i əndə nə'unə da wula nja əndə'i əndə nə'unə makə ci, iitə sanə bwaseenəkii ka ənji nja Əntanjə, ca kərə wulakii aakənjwacii ənjitə pooshi shii tə Əntanjə? ² Ya sanə pooshi unə shii oo'i, ənji nja Əntanjə na la gənjwanə ka ənji *duuniya kwa? Madfa unə na la gənjwanə ka ənji duuniya, aa pooshi unə mbu'i bahə lagi gənjwanə nja uuji uushi'inə kwa?

³ Mashiimuunə sanə oo'i, amə na la gənjwanə ka mala'ikanyinə kwa? Sakwa uushi'inə nja duuniya ɗii? ⁴ Makə ha'ə na ɗa sanə, madfa shigi mabizhinə ahadoonə, ka mi cuuna dzə ka kərə wulakii aakənjwacii ənjitə pooshi agi nə'unə? ⁵ Agi ɗanə nuunə ayinə ka noonə na. Iitiitə daa pooshi mashii əndə taa rənjwə ahadoonə bahə hadatəgi də mabizhinə ahadoonə ənji nə'unə? ⁶ Wata madfanə nə əndə nə'unə, ca dzə ka kərə wula nja əndə nə'unə makə ci aakənjwacii gənjwanə, ənjitə mashiimə tə Əntanjə ca dzə ka la ka ci gənjwanəkii.

⁷ Makə kə kiiruunəshinə aakənjwacii gənjwanə, kə kulii unə ətsa. Ma dəbee, makə kə bəzee əndə ka səkuunə, sə'watəmə. Madfa kə ali əndə rəgwa nja əgənə tuunə, bwaseemə ka ci. Gəɗə ci acii kərə əndə aakənjwacii gənjwanə. ⁸ Amma ma unə, pooshi unə agi ɗanə ha'ə. Acii unə də noonə nə maa, agi baazee nuunə ka səkuunə ahadoonə səgoonə, nja hərərəshi əsə. Ahadoonə ndzəkənjushi'inə ənji nə'unə maa, agi ɗanə nə tsarə nja ətsa! ⁹ Ya sanə pooshi unə shii oo'i, pooshi bwaya ənji ka upaa dəmənə aagi *njanuunə nja Əntanjə kwa? Goona ha'u də noonə nə zabə. Ma ənji ɗa bwaya ndzaanə, taa ənji paslə uuləminə, taa ma'aləhiinyinə, taa ənjitə ca baa da njuyirənə makə tii, ¹⁰ taa mahiirənə, taa ənji moo uushi nja əndə'i ənda, taa ənjitə ci ənvwə a ɗa tə tii anətii, taa ənji dzaana hara ənji, taa ənji luutə uushi nja hara ənji, patənə nja ənjitə ca ɗa tsarə nja slənətsa, pooshi tii ka upaa rəgwa nja dəmənə aagi njanuunə nja Əntanjə shanjə. ¹¹ Ma nja njukə, ha'ə makə ətsə nji hara ənji goonə. Amma kə tifyagi Əntanjə koonə 'waslyakənə goonə,

ca laabagi tuunə daga ləbənə goonə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu, daga baawəda ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə gaamə əsə.

Duunətənə tə Əntaŋfə də shishinə

¹² Ka banə nə hara əŋji ahadoonə oo'i, tə'i tii da rəgwa ŋga də taa ŋgutə uushi. Ha'ə makə ətsa, amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Ma nyi, ka banə nə nyi, tə'i nyi da rəgwa ŋga slənə taa mi patə. Amma paa nyi ka bwaseenə kaa taa mi a kavə tə nyi aakəŋwa. ¹³ Hara əŋji, ka banə nə tii, ma kapaa Əntaŋfə zəma, ka səka. Ka zəmə dīi Əntaŋfə səkə əsə. Ha'ə makə ətsa. Amma ka zamaginə nə Əntaŋfə də səkə tii da zəmə patə. Ma shishinə, pooshi Əntaŋfə dīi kaamə tə ci ka aləhiinə. Amma, ma dīi ci kaamə shishinə, kaama slənə ka Slandanə də ci, Slandanə a tsakə tə shishinaamə əsə. ¹⁴ Makə sətə madəe Əntaŋfə ka Slandana agi maməətə əŋja, ha'ə nii kəya madəe kaamə də baawədaakii əsə.

¹⁵ Kə shii unə, ma shishinuunə, purəŋanə ŋga shishinə ŋga *Aləmasiihu nə ci. Ya əna, kə dəbee əndə a ŋgərə purəŋanə ŋga shishinə ŋga Aləmasiihu, ca gəŋutəgi da ŋga badawa ŋga minə nii? Pooshi ka dənə shaŋə! ¹⁶ Ya saŋə pooshi unə shii oo'i, ma əndətə ŋgirə shishinəkii, ca gəŋutəgi da ŋga badawa ŋga mina, kə ndzaa tii shishinə rəŋwə kwa? Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Tii bəra'i, ka ndzaanə nə tii shishinə rəŋwə." ¹⁷ Amma ma əndətə gəŋutə də naakii nə da Slandana, kə ndzaa ci malaabakii də Ma'yanaakii.

¹⁸ Makə dīi ha'ə, bwaseemə ka aləhiinə. Patənə ŋga hara 'waslyakəənə, pooshi ka uree ka shishinə ŋga ənda. Amma ma aləhiinə, ka patənə ŋga shishinə cii kəya də 'waslyakəənə. ¹⁹ Ya saŋə pooshi unə shii oo'i, yi ŋga Malaaba Ma'yanə nə shishinuunə kwa? Ma Malaaba Ma'yaatsə ashuunə, Əntaŋfə vii koonə. Əntaa noonə səgoonə nə shishinuunə, amma ŋga Əntaŋfə. ²⁰ Də uushi dzabaŋə pərii ci tuunə. Acii ha'ə, wa shishinuunə a ndzaanə malaabakii, koonə shii vii də dūunuunə ka Əntaŋfə.

7

Wabənə agyanə ŋgərəshinə

¹ Yoo, wiinə jikəvənaaki agyanə wabəənə nyaahoonə. Madə kə bii əndə, paa ci ka ŋgərə minə shaŋə, ci palee də ŋga'əənə. ² Amma acii goona dzəgərə aagi aləhiinə, wa ŋgurə a ŋgərə minə. Minə əsa, wa kya ŋgərə ŋgura. ³ Ga ŋgurə a ənslə'wa də shishinəkii ka minaakii. Ha'ə nə minə əsə, ga kya ənslə'wa də shishinətə ka ŋgurii. ⁴ Acii ŋgurə nə slanda shishinə ŋga minə. Ha'ə nə shishinə ŋga ŋgurə əsə, minə nə slandakii. ⁵ Goona taanashi də shishinuunə, madəamə unə kə luuvə ahadoonə ŋga saa'i gi'u agyanəkii, koonə shii kavə nuunə ka də də'wa. Ma daaba'əkii, unə ənə ka gūŋunə goonə makə ŋga ŋukə əsə koonə mbee ka kaka'atə noonə na. Də ha'ə gatəgi nuunə tə təbənə ŋga *Seetanə tuunə.

⁶ Ma agi wabəətsə bii nyi koonə, pooshi nyi bii tyasə see a doonə ha'ə, amma banə tanə cii kya ba koonə. ⁷ Ma mwayi nya, a ndzaa unə patə makə naaki. Amma taa wu patə tə'i ci da naakii viinə ətə vii Əntaŋfə ka

6:11 6.11 Tit. 3.3-7; Ibr. 9.14; 1 Yoo. 1.7. **6:12** 6.12 8.9; 10.23; Gal. 5.13; 1 Piita 2.16. **6:13** 6.13 Mat. 15.17-19; 1 Tees. 4.3. **6:14** 6.14 15.15,20; Rooma 6.4; 8.11; 2 Koor. 4.14. **6:15** 6.15 12.27. **6:16** 6.16 'Wat. 2.24; Mat. 19.5; Af. 5.31. **6:17** 6.17 Yoo. 17.21-23; Rooma 8.9-11; 2 Koor. 3.17-18; Gal. 2.20. **6:19** 6.19 3.16. **6:20** 6.20 7.23; Rooma 13.14; 1 Piita 1.18-19. **7:2** 7.2 1 Tees. 4.3-4. **7:3** 7.3 Af. 5.21-29.

ci pamə. Acii ɛndə'i ɛnda, ka mbeenə nə ci ka ndzaanə daanəkii, amma ma ɛndə'i ɛndə, paa ci ka mbeenə.

⁸ Wiinə sənə cii kya ba ka ɛnjitə pooshi ɲgirə minə taa ɲgərə ɲgura, da ka mooryafinə. Mada kə ndzaa tii yadə ɲgərəshinə makə naaki, ci palee.

⁹ Amma mada pooshi tii ka mbee ka kaka'agi natii na, wa tɔya ɲgərəshi. Gəfə ci acii hənənə ɲga suuna ɲga shishinə a ɛdzəmətii.

¹⁰ Wiinə sənə cii kya ba ka ɛnjitə ɲgirəshi. ɛntaa banaaki, amma bariya ɲga Slandana. Ma minə, ga kya təkə da ɲgurii. ¹¹ Amma mada kə tikə tii, ga kya ɲgərə ɛndə'i ɲgura. Mbu'u ka ɛnənə nə tii ka naranə da ɲgurii. Ha'ə ɛsə, ga ɲgura a lakəgi minaakii.

¹² Wiinə sənə cii kya ba ka hara ɛnji nyi saaki də maki, ɛntaa Slandana. Mada ma minə ɲga ɛndə nə'unə, mada ɛntaa ɛndə nə'unə nə ki, amma kə luuvə ki ndzaanə gakii, ga ca lakəgi tɔ ki. ¹³ Ha'ə nə minə ɛsə, mada ma ɲgurii, ɛntaa ɛndə nə'unə nə ci, amma kə luuvə ci ndzaanə da ki, ga kya alə rəgwa ɲga təkənətii. ¹⁴ Ma bii nyi ha'ə, acii taa ɲgahi pooshi ɲgurii agi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə ɛntanfə tɔ ci putə ɲga minaakii. Ha'ə nə minə ɛsə. Taa ɲgahi paa ki agi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə ɛntanfə tɔ ki putə ɲga ɲgurii. Maci pooshi ha'ə, kada pooshi manjeevənətii ka ndzaanə ka ɛnji ɲga ɛntanfə. Amma putə ɲga ɛtsə ha'ə, kə ɲgirə ɛntanfə tɔ tii ka manjeevənaakii. ¹⁵ Amma mada kə mwayi minə taa ɲgura ɛtə pooshi agi nə'unə təkənə da ɛndə nə'unə, wa tɔya təkə. Mada kə dɔii ha'ə, pooshi ɛndə nə'uttsə tanəgi bariya. Amma ka ndzaanə jamə 'wii ɛntanfə taamə. * ¹⁶ Unə makinə ɛnji nə'unə, buurətəmə ɲga'ə. Mbu'u taa dacia unə nə ɲguyirənə goonə a upaa luupaanə. Unə ɲguyirənə ɛnji nə'unə ɛsə, buurətəmə ɲga'ə. Mbu'u taa dacia unə nə makinə goonə a upaa luupaanə.

Ndzaanə ɲga ɛndə makə sətə 'wii ɛntanfə tɔ ci

¹⁷ Ma sətə palee, wa ɛndə a slənə makə sətə vii ɛntanfə ka ci baawəda ɲga slənənə. Wa ca ndzaanə saakii makə sətə ɲji ci saa'itə 'wii ɛntanfə tɔ ci. Ha'ə cii kya dzəgunə ka ɛnji taa asəkə ɲgutə Ikəlliisiya. ¹⁸ Mada tɔ'i ɛndə *ryaminii daga ɛntanfə ma'ə ma'wamə tɔ ci, mada kə 'wii ɛntanfə tɔ ci, ga ca alə ɛndzəgi baavə ɲga ryaminanə ashikii. Mada tɔ'i ɛndə ɛsə ɛtə 'wii ɛntanfə paa ci ryaminii, wa ca ndzaanə saakii ha'ə, ga ca ryamina.

¹⁹ Acii pooshi kama kamaanə ahada maryamina ɛnda da ɛndətə pooshi ryaminii akəɲwacii ɛntanfə. Amma nə'u bariya ɲga ɛntanfə nə uushi.

²⁰ Taa wu patə, wa ca ndzaanə makə ɛtə ɲji ci saa'itə 'wii ɛntanfə tɔ ci.

²¹ Mada mava nə ɛndə saa'itə 'wii ɛntanfə tɔ ci, ga ca buurə agyanəkii. Amma mada kə upaa ci rəgwa ɲga ndzaanə ka dimwa, wa ca da ha'ə.

²² Ma bii nyi ɛtsa, acii ma mavatə 'wii ɛntanfə tɔ ci, kə ndzaa ci ka dimwa putə ɲga ləbənəakii da Slandana. Ha'ə nə dimwatə 'wii ɛntanfə tɔ ci ɛsə, kə ndzaa ci ka mava ɲga Slandana. ²³ Də uushi dzabanə pərii ɛntanfə tuunə. Goona ɛnyagərə də noonə nə ka maviinə ɲga ɛnja.

²⁴ Acii ha'ə, ndzəkəɲushi'inəkya, taa wu patə, wa ca ndzaanə akəɲwacii ɛntanfə makə sətə 'wii ɛntanfə tɔ ci.

Wabənə agyanə ɛnjitə pooshi sha ɲgirəshə da mooryafinə

7:7 7.7 Mat. 19.11-12; 1 Koor. 12.11. 7:9 7.9 1 Tim. 5.14. 7:10 7.10-11 Mat. 5.32; 19.9.
7:14 7.14 Rooma 11.16. * 7:15 7.15 ka ndzaanə jamə: 14.33; Rooma 12.18; 14.19; 2 Koor. 13.11;
Kwal. 3.15; Ibər. 12.14. 7:16 7.16 1 Piita 3.1. 7:18 7.18 Gal. 5.1. 7:19 7.19 Rooma 2.25-29;
Gal. 5.6. 7:22 7.22 Af. 6.6; Filim. 16; 1 Piita 2.16. 7:23 7.23 6.20.

²⁵ Ma agyanə ɛnjitə ma'ə matəkətəmə ɲgərəshinə əsə, wiinə sənə cii kya ba. Pooshi uushi bii Slandanə ka nyi agyanəkii, amma ka banə nə nyi koonə naaki hiima, makə dʒii ci, pwapoonə ɲga Slandanə kavə tə nyi ka ndzaanə ka ɛndə goonja. ²⁶ Ma hiimaaki, mada ndzaa ɛndə daanəkii yadə ɲgərəshinə, ci palee. Ma bii nyi ətse ha'ə, acii tə'i cibənyinə laɲə ci ɛnjə a sa ɲga ɛna. ²⁷ Ma ɛndətə ɲgirə minə, ga ca kaaree ka miita. Ma ɛndətə pooshi sha təbətə ɲgərə minə, ga ca ɲgərə. ²⁸ Amma taa ɲgahi kə bii nyi ha'ə, mada kə ɲgirə ɛndə minə, paa ci dʒii 'waslyakəənə. Mada ɲgirə kadəmə ɲgura əsə, paa ki dʒii 'waslyakəənə. Amma shiimə oo'i, tə'i uushi'inə laɲə ca la tə ɛnjitə ɲgirəshi. Ci bii nyi naaki gədə ndzaanə yadə ɲgərəshinə, acii ga tsarə ɲga uushi'iitə a lii tə ɛnda.

²⁹ Ndzakəɲushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə kədəhə. Acii ha'ə, ma ɛnjitə da makinə, wa təya ndzaanə makə pooshi makinə atsatii. ³⁰ Ma ɛnji tuunə, wa təya dʒa makə ɛntaa ka mabətə səkə nə tii. Ma ɛnji ɲusənə, wa təya dʒa makə ɛntaa ka maɲushinə nə tii. Ma ɛnji d'ərə də uushi'inə əsə, wa təya ndzaanə makə pooshi sətə irə tii shi aaciitii. ³¹ Ma ɛnji dʒa slənə ganə a duuniya, wa təya ndzaanə makə pooshi sə ɲga dʒanatii ganə a duuniya. Acii ma duuniyana, pooshi ma'ə laɲə kaa ca uudə.

³² ɲga'ə ka nyi koonə ndzaanə yadə buurə uushi'inə. Ma ɛndətə pooshi sha ɲgirə minə, aagi slənə ka Slandanə kavə ci naakii na. Gazhi'waanaakii patə kaa ca uudagi səkə ɲga Slandana. ³³ Amma ma ɛndətə ɲgirə minə, aagi slənənə ka *duuniya kavə ci naakii na, kaa ca shii uudagi səkə ɲga minaakii. ³⁴ Acii ha'ə kə tikə hiimaakii bəra'i. Ma miitə pooshi ɲgirə ɲgura taa kadəma, kə kavə ki natə nə aagi slənə ka Slandana, kaa kya shii ndzaanə malaabakii camə akəɲwacii Slandana. Amma ma miitə ɲgirə ɲgura, kə kavə ki natə nə aagi slənənə ka duuniya, kaa kya shii uudagi d'ə səkə ɲga ɲgurii.

³⁵ Ma bii nyi koonə ətse, ɲga'ə ka nyi nə tsakənə tuunə, ɛntaa təjanə cii kya təja tuunə. Acii ɲga'ə ka nyi koonə slənə sətə dʒibə ka rəgwakii, una vəgi noonə nə ka slənənə ka Slandanə də ɛdzəmə rəɲwə.

³⁶ Mada tə'i ɛndə ghə'i madanə, amma təya nara da madanaakii oo'i, paa tii ka ɲgərəshinə ma'ə, ka dʒanə ɲga'ə. Amma mada kə tsamətə ɲgurii oo'i, paa ci na kaka'atə naakii na, wa ca ɲgərə tə ki makə sətə mwayi ci, paa ci dʒii 'waslyakəənə. ³⁷ Amma maa ɛndə ci saakii dʒii aniyaakii ɲga banə oo'i, paa ci ka ɲgərənə tə ki ma'ə, mada kə kaka'atə ci shishinəkii əsə, ɲga'ə nə sətə dʒii ci, wa təya ndzaanə daanətii yadə ɲgərəshinə. ³⁸ Makə ha'ə ɛna, ma ɛndətə ɲgirə minə, kə dʒii ci ɲga'ə. Amma ɛndətə pooshi ɲgirə minə shanə palee.

³⁹ Ma miitə ma'ə ɲgurii ka ɛpinə, pooshi ki da rəgwa ɲga ɲgərə ɛndə'i. Amma mada kə ɛntəgi ɲgurii, tə'i ki da rəgwa ɲga ɲgərə ɲgurətə kadfeesəkə ka ki, mada ɛndə nə'unə nə ci. ⁴⁰ Ma aghi hiimaaki naaki, mada kə ndzaa ki sətə yadə ɲgərə ɲgurə ma'ə, gədə ci na palee ka ki də ɲga'əənə. Ma nəhənəki, ma hiimatə dʒii nyi, dagi Ma'yanə ɲga ɛntaɲfə shigi.

8

Wabənə agyanə zəmətə dʒii ɛnji ka uuləminə

¹ Ma agyanə luutə ci ənjə a la uuraakii ka uuləminə, wiinə sənə cii kya jikəvə koonə. Kə shii amə, ma patənə gaamə, tə'i amə da shiinə. Amma ma shiitsa, ci ca kavə əndə ka haṅətə naakii na. Amma ma sətə ca tsakə ənja, uufəna. * ² Taa wu patə ṅgirə naakii nə makə kə shii ci uushi'inə, ca'ə əndzə'i ma'ə ci mashiimə sətə dəbee ca shii. ³ Amma ma əndətə uu'i tə'ə Əntanfə, kə ndzaa ci ka uuzənə ṅga Əntanfə ətsa.

⁴ Ma agyanə luutə lii ənji uuraakii ka uuləminə, kə shii amə, ma uuləminə, pooshi əpinə amatii. Kə shii amə əsə, rəjwə dyanə nə Əntanfə.

⁵ Tə'i uushi'inə lajə agintanfə taa anə hanyinə ətə ci ənjə a paslə tə tii. Taa ṅgahi tə'i tii lajə, ⁶ patə da ha'ə, ma kaamə, rəjwə dyanə nə Əntanfə. Dəsənaamə nə ci. Ci tagii patənə ṅga uushi'inə, naakii naamə. Rəjwə dyanə nə Slandanə əsə, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Daciikii tagii patənə ṅga uushi'inə. Daciikii əsə ndzaa amə da əpinə amaamə.

⁷ Amma əntaa patənə ṅga ənji shii ha'ə. Ca'ə əndzə'i tə'i hara ənji sənəavə ka tii nə haala ṅga uuləminə. Agi adənə nə tii luutə ci təya nee ka uuləminə lii ənji. Ma təya, ma'ə vii goongatii ma'amə ṅgeerənə. Ma ci təya nee, makə kə ajijinətə zəməkii tə tii. ⁸ Ma amə, kə shii amə oo'i, pooshi uushi ci zəmə a tsakə kaamə akəjwacii Əntanfə shaṅə. Tada kə zhimaamə, pooshi uushi cii kəya tsakə kaamə. Ha'ə əsə, tada kə bwasee amə ka adə zəməkii, pooshi uushi cii kəya galee aashaamə.

⁹ Ma unə ətsə shii oo'i, kə vii Əntanfə kaamə rəgwa ṅga adə taa ṅgutə zəma, see a doonə haṅkala, acii goona ndzaa ka faara pu'unə ṅga ənjitə ma'ə vii goongatii ma'amə ṅgeerənə. ¹⁰ Acii ma tsarə ṅga əndətsa, ma'ə kə nee ci ka hə əndətə shii uushi'inə dasə asəkə kuvə uuləma, ha adə luu ṅga uuləma, ka kavənə nə hə tə ci ka adə tsarə luukii əsə. ¹¹ Ma tsarə ṅga əndətə ma'ə vii goongaakii ma'amə ṅgeerənə, ka zanə nə ci putə ṅga shiinaaku. Ma əndətsa, ndzəkəjū nə ci, da i ka putaakii əjki Aləmasiihu, amma wahətsə kə kavə tə ci ka kulənə. ¹² Də ma'ə ka ma'yanə ṅga ndzəkəjūshi'inə ətə ma'ə ma'amə ṅgeerənə agi vii goongatii, cuuna da 'waslyakəənə. Ma ətsa, ka Aləmasiihu cuuna da. ¹³ Acii ha'ə, ma'ə luu ca kavə tə ndzəkəjūnəkii kaa ca kula, paa nyi ka adə luukii ma'ə shaṅə, acii ga nya kavə tə ci ka kulənə.

9

*Sətə dəbee ka masləkee ənji ṅga Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Ma nyi, dimwa nə nyi, masləkee əndə ṅga Aləmasiihu nə nyi. Kə nee nyi ka Yeesu Slandanaamə də ginəki. Unə əsə nə bwatyatə upaa nyi agi slənaaki ka Slandana. Anii əntaa ha'ə? ² Taa pooshi hara ənji luuvə oo'i, masləkee əndə nə nyi, amma ma unə, kə shii unə oo'i, masləkee əndə nə nyi. Acii unə nə sətə baarii oo'i, masləkee əndə nə nyi tanyi putə ṅga ləbənə goonə da Slandanaamə.

³ Wiinə sənə jikəvənəki ka ənji wabə tə nyi. ⁴ Ya sanə pooshi dəbə ənjə a vii keenə zəmə da sə ṅga sanə putə ṅga slənə geenə kwa? ⁵ Ya sanə pooshi nyi da rəgwa ṅga ṅgerə minə, nya palə ka wiigi'inə da i ki kwa?

8:1 8.1-13 Rooma 14.1-15.6. * **8:1** 8.1 Slənə 15.29; Rooma 12.16; uufəna ca tsakə ənja: 13.1-7; 14.1; 16.14; Yooh. 13.34; Rooma 15.1-2; 2 Koor. 8.7-8,24; Gal. 6.10; Af. 5.2. **8:3** 8.3 13.12; Gal. 4.9. **8:4** 8.4 10.19-20; Dzək. 4.35,39; 6.4-5; Gal. 4.8-9. **8:6** 8.6 12.5-6; Yooh. 1.3-4; Af. 4.5-6; Kwal. 1.16. **8:7** 8.7-12 10.23-33. **8:8** 8.8-9 Rooma 14.13,15,17,21; Gal. 5.13. **9:1** 9.1-2 4.9,15; 15.8-10; 2 Koor. 2.14-17; 3.1-3; 5.18-20; 10.7-8,13; 11.5,13; 12.11-13; Gal. 1.1. **9:4** 9.4 Luka 10.7-8; Mat. 10.10.

ina dfa makə sətə ci i Piita* da hara masləkee ənji da ndzəkəŋushi'inə nŋa Slandanaamə a dfa kwa? ⁶ Anii see inə da Barənaba sanə nə slənənə də ciiniinə, keena shii upaa də zəmə aameena? † ⁷ Wu sanə nə soojatə pooshi ənji agi vii ka ci shikwaakəya? Wu sanə nə moozatə pooshi ka adə poo nŋa ənfwə gaki asəkə ra? Wu əsə nə magəratə pooshi ka sa 'wanə nŋa dabiinaakəya?

⁸ Ma uushi'iitə cii kya ba, əntaa də hiima nŋa əndə shiŋkinə cii kya ba. Tə'i manaahəkii maa, asəkə ləkaləkətə nŋa Muusa, ⁹ ətə bii ca, "Goona anəgi ma nŋa la ca slənə koonə asəkə rə." Ya əna, agyanə liinə nə Əntanfə ka wabənə kwa? ¹⁰ Ma ətsə patə, agyaniinə cii kəya wabə. Puta geenə nyaahə ci ətsə ha'ə. Acii ma əndə budənə da əndə slənə cifanə, kə dibə təya ka nə nŋa upaa uushi davə asəkə rə. ¹¹ Makə kə ləgaviinə koonə slikerənə nŋa Malaaba Ma'yanə aa ədzəmuunə, əntaa madəbəkii unə kə ki'i keenə də vii keenə sətə ciina kavə aameenə kwa? ¹² Makə dīi ci kə luuvuunə vii ka hara ənji sətə dəbee, weewee keenə dəbee una 'watəgi vii uushi'iitsa.

Taa nŋahi ha'ə makə ətsə dəbee una dfa keenə, amma pooshi inə kədii koonə tsakə tiinə ha'ə. Kə sə'watiinə patənə nŋa mabuurəna kaa Nŋunyi Habara agyanə Aləmasiihu a shii dzənə aakəŋwa aakəŋwa. ¹³ Amma ga ca zaanə koonə oo'i, ma ənjitə ca slənə asəkə yi nŋa Əntanfə, agi sətə ci ənjə a kərə aadəvə aasii ci təya upaa zəmatii. Ha'ə əsə nə ənjitə ca slənə agyanə ha nŋa dfa sataka. Agi sətə dīi ənji də sataka ci təya nŋərəgi natii zəma. ¹⁴ Ha'ə əsə dīi bii Slandanaamə, əŋki ci, ma əndətə ca dfa slənə nŋa Nŋunyi Habara, dagikii upaanəkii zəmaakii.

¹⁵ Taa nŋahi ha'ə makə ətsa, pooshi nyi kədii acii taa wu. Ma cii kya naahə koonə ha'ə, əntaa koonə vii ka nyi sətə dibə. Gəfə əntənə əŋki nyi acii danə ha'ə makə ətsa, acii paa nyi ka uufənə kaa sətə cii kya dəlagi a ndzaanə ka uushi zabə. ¹⁶ Pooshi waaza Nŋunyi Habara ka kavənə tə nyi kaa nya dəlagi, acii ma ətsa, kə ndzaa ka nyi tyasə see maa waazii nyi. Kə kulii agyanəki madfa paa nyi waazii Nŋunyi Habara! ¹⁷ Maci ma cii kya dfa slənətə də moonə nŋa moodəfəki saakii, kadfa ka upaanə nə nyi ki'ikii. Amma slənə nŋa tyasə cii kya dfa, acii Əntanfə ba'avə slənəkii aaciiki.

¹⁸ Nŋutə shikwa cii kya upana? Ma shikwaaki, waaza Nŋunyi Habara ka ənji nŋa zabə yadə ki'ikii. Pooshi nyi agi ləgwa sətə dibə ənjə a vii ka nyi acii ənja.

¹⁹ Ma nyi, dimwa nə nyi, əntaa mava. Patə da ha'ə, kə kavə nyi naaki nə kaa nya ndzaa ka mava, kaa nya shii upaa də ənji lanə. ²⁰ Ma nyi ahada *Yahudiinə, kə dīi nyi makə sətə ci təya dfa, kaa nya shii əlyatənə də tii. Ma nyi ahada ənjitə dīi *bariya anətii əsə, kə ndzaa nyi ahadatii makə da i bariya anəki nə nyi makə natii, taa nŋahi pooshi. Amma ma ndzaa nyi ha'ə ahadatii, kaa nya shii əlyaginə də tii. ²¹ Ha'ə əsə, nyi ahada ənjitə pooshi shii bariya, kə ndzaa nyi ahadatii makə pooshi nyi shii bariya, kaa nya shii əlyaginə də tii. Pooshi ətsə baarii makə pooshi nyi agi nə'u bariya nŋa Əntanfə. Acii agi nə'u bariya nŋa Aləmasiihu nə nyi. ²² Weewee geegi nyi ka vii goonŋaaki makə ma'ə madfamə nŋeerənə

* **9:5** 9.5 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə ci ənjə a 'wa də Piita. † **9:6** 9.6 Barənaba: Slənə 4.36; 11.22-26; slənənə də ciinə ka upaa də zəma: Slənə 18.3. **9:9** 9.9 Dzak. 25.4; 1 Koor. 10.11; 1 Tim. 5.18. **9:11** 9.11 9.4; Rooma 15.27; Gal. 6.6. **9:12** 9.12 Slənə 20.34-35; 2 Koor. 11.9. **9:13** 9.13 Baan. 18.8-19. **9:14** 9.14 9.4. **9:15** 9.15 Slənə 18.3. **9:16** 9.16 Irim. 20.9. **9:17** 9.17 4.1. **9:19** 9.19-22 10.23-24,32-33; Rooma 15.1. **9:19** 9.19 Mat. 20.26-27. **9:20** 9.20 Slənə 16.3; 21.20-26. **9:21** 9.21 Gal. 2.3-4.

ahada ənjitə ma'ə vii goonġatii mađamə nġeerənə, kaa nya shii əlyaginə də tii. Taa nġutə tsarə nġa ndzaanə patə gi nyi ka la ənja, kə ndzaa nyi makə natii, kaa nya shii luupaa də hara ənji agitii taa də iitə patə.

²³ Uushi'iitə cii kya dā patə, putə nġa Njuni Habara cii kya dā ha'ə, kaa nya shii upaa də shikwatə nə ənġə a upaa agikii da i nyi.

²⁴ Kə shii unə, ma agi laamə nġa huyinə, ənji laŋə ca laamə, amma əndə rəjwə tanə nə upaa shikwa. Aci ha'ə đamə gazhi'waanə nġa huyinə, koonaa shii upaa də shikwa. ²⁵ Taa wu patə bii ka đanə nə ci laamə nġa huyinə, ka hadəginə nə ci də shishinəkii nġa'ə, kaa shishinəkii a ndzaanə ndalə. Ma cii kəya dā ha'ə, kaa ca shii upaa də shikwa. Ma tsarə nġa shikwatə cii kəya alə, ka saawaginə. Amma ma ənə caama alə, pooshi ka saawanə shaŋə ca'ə ndəjwə ndəjwə. ²⁶ Ma nyi, ġəjə cii kya huyi ca'ə ka muudinə. Ha'ə əsə ma nyi, əntaa əndətə ca dā mavutə zabə agi məđə nə nyi. ²⁷ Kə luuvə nyi sa taa nġutə tsarə nġa ciba, kaa shishinəki a ndzaanə matasəkakii taa ka nġutə rəġwa. Ma nyi ənə ca waaza Njuni Habara ka hara ənja, ma cii kya dā ha'ə, acii ga nya kulii a rəġwa.

10

Wabənə agyanə uuləminə

¹ Ndzəkəjushi'inəkya, nġa'ə ka nyi una shii sətə slənyi də dzədzəshi'inaamə saa'itə təya palə agi bilinə. Kurabiinə nja kaka'ə tə tii patə. Patənatii taŋəgi mađuunə ġəəra, pooshi taa mi uree ka tii.

² Patənatii upaa bapətisəma nġa kurabiinə da nġa uunəva kaa təya ndzaa ka ənji nə'unə tə Muusa. ³ Patənatii əsə, kə agi tii zəmətə shi dadagyə.

⁴ Patənatii əsə, kə sii tii ma'iitə shi dadagyə. Aci kə sii tii ma'iitə əja ahi faaratə vii Əntaŋfə ka tii. Ma faaratsə nja dzə atsatii, ci nə Aləmasiihu.

⁵ Patə da ha'ə laŋənatii pooshi slənatii kadeesəkə ka Əntaŋfə. Putakii ha'ə laŋənatii, kə mətəgi tii agi bilinə.

⁶ Ma ətsə patə, wabənə cii kəya wabə kaamə, acii ga bwaya uushi'inə a kadeesəkə kaamə makə natii. ⁷ Goona ndzaa ka ənji paslə uuləminə makə nġa hara ənjatii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə ndzaa ənji ka zəma, təya saasa ənvwa, təya mađə ka uudzənə ka uuləminə."

⁸ Goona aləhiinə makə nġa hara ənjatii. Agi uusərə rəjwə ənji dəbu'u pupusərə aji makkə zamagi Əntaŋfə də tii. ⁹ Gaama təbə tə Slandanaamə makə sətə dīi hara ənjatii. Wata rəhunə a zamagi də tii dza'ə.

¹⁰ Gaama nġəərə ma makə sətə dīi hara ənjatii. Wata malaa'ikatə ca bəələ ənji a zamagi də tii.

¹¹ Ma uushi'iitə slənyi də tii patə, wabənə cii kəya wabə ka ənja. Ma naahəpaa ənji əsə, ka wabəginə kaamə, acii amə nə ənji nġa muudinə nġa saa'i. ¹² Aci ha'ə, taa wu patə nyihə makə ndihə nə ci, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulii. ¹³ Patənə nġa təbəətə ca la tuunə, mbərə mbərə nə ci da ətə ca la taa tə nġutə ənda. Amma ma Əntaŋfə, əndə goonġa nə ci, paa ci ka luuvənə kaa təbənə ətə palee ka nġeerii unə a la

9:22 9.22 Rooma 1.13; 2 Koor. 5.11; 11.29. **9:24** 9.24-25 Fil. 3.12-14; 2 Tim. 2.4-6; 4.7-8; Yak. 1.12; 1 Piita 5.4; Seniina 2.10. **9:27** 9.27 Rooma 8.13; 13.14. **10:1** 10.1 Shig. 13.21; 14.21-29.

10:3 10.3 Shig. 16.13-35; Dzək. 8.3; Jab. 78.24-25. **10:4** 10.4 Shig. 17.6; Jab. 78.15. **10:5** 10.5 Baan. 14.29-30; Jab. 78.31; Ibər. 3.17; Yahu. 5. **10:6** 10.6 Baan. 11.4,34; Jab. 106.14. **10:7** 10.7 Shig. 32.6. **10:8** 10.8 Baan. 25.1-9. **10:9** 10.9 Baan. 21.5-6. **10:10** 10.10 Baan. 14.2,36; 17.6-15; Jab. 106.25-27; Ibər. 3.17-18. **10:11** 10.11 7.29-31; Rooma 15.4. **10:12** 10.12 Gal. 6.1.

tuunə. Madfa kə lii təbənə tuunə, ka viinə nə ci koonə ngeerənə koonə kənaanə ndihə, koonə shii upaa rəgwa n̄ga sə'watənə.

¹⁴ Acii ha'ə kadashinyinaakya, bwaseemə ka paaslə uuləminə. ¹⁵ Ma unə, ənji paaratə də uushi'inə nuunə, ka mbeənə nuunə ka ləginə unə də noonə nə oo'i, ma sənə cii kya ha, goon̄ga tanyi. ¹⁶ Ma kwalakətə caama slənəgi saa'itə ama zəmə əndzanə n̄ga Slandana, aɡi kuyiriinə naamə tə əntan̄fə putakii. Ma amə saɡi də kwalakəkii əsə, ləbənə caama ləbə aɡi idənə n̄ga Aləmasiihu. Ha'ə əsə nə burooditə caama baatsə, ama adə. Ləbənə caama ləbə aɡi shishinə n̄ga Aləmasiihu. ¹⁷ Makə d̄ii ci masləhə rəjwə nə buroodi, taa n̄gahi lan̄ə naamə, amma rəjwə naamə, acii masləhətə rəjwə ha'ə caama adə əsə.

¹⁸ Buuratəmə alə'aada n̄ga *Yahudiinə əsə. Ma ənjitə ca adə luutə ci ənjə a d̄a də satakatə ka əntan̄fə, aɡi ndzaanə nə tii ləbə da əntan̄fə.

¹⁹ Mi cii kya moo banə əna? Uuləmə nə əndə'i uushi nii, anii zəmətə ci ənjə a vii ka ca? Pooshi. ²⁰ Ma sətə cii kya moo banə, ma sətə ci ənji faara a d̄a satakakii, ka ginaajinyinə ci təya d̄a, əntaa ka əntan̄fə. Ma nyi, paa nyi ka moonə una ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə. ²¹ Ya san̄ə iitə mbee nuunə ka zəmə əndzanə n̄ga Slandana, una ənəgərə ka zəmə n̄ga ginaajinyinə əsa? Pooshi unə ka ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə əsə.

²² Ya san̄ə n̄ga'ə koonə nə kavənə tə Slandanə kaa ca sərəhə kwa? Anii ma naamə ka nəhənə, kə palee amə ka ci də ngeerəna?

²³ Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i amə da rəgwa n̄ga d̄a taa n̄gutə uushi. Ha'ə makə ətsa. Amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Tə'i amə da rəgwa n̄ga slənə patənə n̄ga uushi, amma əntaa patənə n̄ga uushi ca kərə ənji aakəjwa. ²⁴ Ga taa wu a slənə wata sətə ca tsakə tə ci, ci daanəkii, amma, wa ca slənə sətə ca tsakə tə hara ənja.

²⁵ Tə'i unə da rəgwa n̄ga d̄ərə taa n̄gutə tsarə n̄ga ləwə a luuma, una tsəbə. Goona kavə ma'yanə goonə ka buurənə taa dama shi ləwəkii.

²⁶ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə, ətə bii ci, "Hanyinə da patənə n̄ga sətə asəkətə, n̄ga Slandanə patə." ²⁷ Madfa kə 'wii əndətə əntaa əndə nə'unə nə ci tə hə ka zəma, madfa kə kadeesəkə ka hə nə dzənə, duu, zəmuu patənə n̄ga sətə vii ci ka hə. Ga ha kavə ma'yanəku ka buurənə taa dama shi zəməkii. ²⁸ Amma madfa kə bii əndə'i əndə ka hə oo'i, ma ləwətsa, ka uuləmə lii ənji, ga ha adə ma'ə. Ma bii nyi ətsa, putaakii kaa ma'yanakii a baanə. ²⁹ Kaa ma'yanə n̄ga əndətsə a baanə bwasee hə ka zəmətə, əntaa putə n̄ga naaku.

Ka ləgwanə nə hə, "Ka mi san̄ə bwaseenəki ka adə uushi putə n̄ga əndətə ca hiima oo'i, bwaya uushi cii kya d̄a? ³⁰ Madfa kə kuyirii nyi tə əntan̄fə putə n̄ga zəmətə, ka mi san̄ə banə əndə ka nyi oo'i, bwayakii d̄ii nyi putə n̄ga adə zəməkəya?"

³¹ Yoo, taa mi patə d̄ii unə, taa zəma, taa sa uushi, d̄amə patə ka d̄uunətənə də Slandana. ³² Hakilamə acii goona bəzəe ka səkə n̄ga Yahudiinə, taa n̄ga hara slikərənə, taa n̄ga ənji n̄ga əntan̄fə. ³³ Ma səndə d̄anuunə tanə, d̄amə makə sətə cii kya d̄a. Acii ma nyi, kə d̄ii nyi gazi'waanə n̄ga uud̄aɡi səkə n̄ga patənə n̄ga ənji aɡi taa mi cii kya d̄a

10:13 10.13 1.9; Yak. 1.13-14. **10:14** 10.14 1 Yooh. 5.21. **10:16** 10.16 11.24-25; Luka 22.17-20. **10:17** 10.17 12.27. **10:18** 10.18 Leew. 7.11-21. **10:19** 10.19 8.4. **10:20** 10.20 Dzak. 32.17; Jab. 106.37; Səniinə 9.20. **10:21** 10.21 2 Koor. 6.15-16. **10:22** 10.22 Dzak. 32.21. **10:23** 10.23-33 Rooma 14.1-15.6. **10:23** 10.23 6.12; 8.7-12. **10:24** 10.24 10.32; 13.5; Rooma 15.1-2; Fil. 2.4. **10:25** 10.25 Rooma 14.2. **10:26** 10.26 Jab. 24.1; 89.12. **10:28** 10.28 8.7. **10:30** 10.30 Rooma 14.6; 1 Tim. 4.4. **10:31** 10.31 Kwal. 3.17. **10:32** 10.32 Rooma 14.13.

patē. Sētē ca tsakē tē ɔnji patē cii kya dā kaa tōya shii upaa luupaanē, ɔntaa ka putaaki cii kya dā.

11

1 Nə'umə dərəpaaki makē ɔnə cii kya nə'u n̄ga *Aləmasiihu.

Wabənə agyanə ləkutə nə n̄ga minə

2 Agi dəlāginə nə nyi duunə ka shaŋə, acii agi buurətənə nuunə wabənəaaki koonə, una nə'utə alə'aada n̄ga ɔnji nə'umə ɔtə dzəgunyii koonə. 3 Amma n̄ga'ə ka nyi una paaratəgi oo'i, taa n̄gutə n̄gurə patē, Aləmasiihu nəndə agyanəkii. Taa n̄gutə minə patē ɔsə, n̄gurə nəndə agyanətə. Ha'ə nə Aləmasiihu ɔsə, ɔntan̄fə nəndə agyanəkii. 4 Acii ha'ə, taa n̄gurə ca dā də'wa taa dā anabaakwaanə da i dara anəkii, kə bərapaa ci tē Aləmasiihu ɔtsa. 5 Amma ma minə, wa kya ləkutəgi nətə saa'itə kya dā də'wa taa dā anabaakwaanə. Madā paa ki d̄ii ha'ə, ci nə kə bərapaa ki tē n̄gurii ɔtsa. Mbərə mbərə nə ki da miitə isəgi nətə. 6 Madā pooshi minə ka ləkutəgi nətə, wa kya isəgi nətə. Amma makē d̄ii ci ayi ayi ka minə nə isəgi nətə, wa kya ləkutəgi nətə.

7 Ma n̄gura, pooshi d̄ibə ca dāvə uushi aanəkii ca dā də'wa, makē d̄ii ci, məndzaan̄gu'inə n̄ga d̄uunuunə n̄ga ɔntan̄fə nə ci. Amma ma minə, məndzaan̄gu'inə n̄ga d̄uunuunə n̄ga n̄gurə nə ki. 8 Acii ma n̄gura, ɔntaa dashi minə tagii ɔntan̄fə tē ci, amma tē minə tagii ɔntan̄fə dashi n̄gura.

9 Ka putə n̄ga n̄gurə ɔsə tagii ci tē ki, ɔntaa ka putatə tagii ci n̄gura. 10 Makə ha'ə d̄ii ɔtsa, kə dəbēe minə a ləkutəgi nətə, ka baariinə oo'i, atsa sədə n̄gurə nə ki, acii ga kya bəzēe ka səkə n̄ga malaa'ikanyinə. 11 Taa n̄gahi b̄ii nyi koonə ɔtsa, patē da ha'ə, ma amə ɔnə ləbə da Slandana, madā pooshi n̄gura, pooshi minə. Madā pooshi minə ɔsə, pooshi n̄gura. 12 Kə shii amə, dashi n̄gurə tagii ɔntan̄fə minə. Ki ca poo n̄guyirənə ɔsə. Amma slənə n̄ga ɔntan̄fə nə patənə n̄ga uushi'inə.

13 Unə də noonə nə nə banə, kə dəbēe minə a dā də'wa ka ɔntan̄fə yadə ləkutə nətə kwa? 14 Patənə n̄ga ɔnji taa dā patē, kə shii tii oo'i, madā kə kapaa n̄gurə shiŋkinaakii magərəkii, sə n̄ga ayinə ka ci. 15 Amma ma ka minə, sə n̄ga rəmaaginətə nə magərə shiŋkinə. Ma vii ɔntan̄fə ka ki shiŋkinə, kaa ca ndzaanə ka sə n̄ga ləkutəgi də nətə. 16 Taa wu patē d̄ii mabizhinə agyanə sət̄sa, wa ca shii oo'i, patənə geenə da Ikəliisiyanyinə n̄ga ɔntan̄fə patē, ha'ə makə ɔtsə ciina nə'u.

Wabənə agyanə ɔndzanə n̄ga Slandana

17 Yoo, wiinə wabənə agyanə zəmə ɔndzanə n̄ga Slandana. Ma agi wabənə cii kya ba koonə, pooshi nyi ka dələnə duunə. Acii ma dza də nə goonə ka dā də'wa ka ɔntan̄fə, pooshi agi kira dzənə aakəŋwa, amma ɔnyanə aa ba'ə cii kəya kira. 18 Ma n̄ga təkəŋwanə, kə fii nyi oo'i, madā dzii unə də nə ka dā də'wa, tē'i təkəshinə ahadoonə. Kə shii nyi weewee ma ɔtsa, tē'i goon̄ga gi'u agikii. 19 Ka ndzaanə nə təkəshinə ahadoonə, kaa ɔnjə a shii nee ka ɔnjitə ca nə'u n̄unyi rəgwa paŋgəraŋə.

20 Madā dzii unə də nə ka zəmə ɔndzanə n̄ga Slandana, ɔntaa ɔndzanə n̄ga Slandanə cuuna zəmə. 21 Ma b̄ii nyi ɔtsa ha'ə, acii ma saa'itə una zəmə, taa n̄gutə ɔndə agi dzənə nə ci aakəŋwa agi adə zəmaakii. Ma

hara ənji, ka madəfənə nə tii. Hara ənji əsə, mawiikakii nə tii. ²² Una! ka mi də d'anə ha'ə kwa? Pooshi yinyinə goonə bahə zəmənə, una saasa davə kwa? Anii gədfə bərapaa Ikəliisiya nga Əntanjə da tə ənjitə pooshi uushatəya? Mi mbeənəki ka banə koonə agyanə ətsa? Dələnə dələnəki duunə kwa? Paa nyi ka dələnə duunə.

²³ Acii ma dzəgunəənə cii kya dzəgunə koonə, Slandanə Yeesu kavə aaciiki. Waatoo, ka vədətə vii ənji tə ci ka bələginə, ca ngərə burooda,

²⁴ ca kuyirii tə Əntanjə, ca baatsəpaa, ənki ci, "Shishinəki cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəjwa də d'anə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁵ Makə uugi tii zəma, ca ngərə ma'i inabi əsə, ənki ci, "Ma ma'i inabina, ci nə kura aləkawalətə ci Əntanjə a d'a də idənaaki. Taa guci cuuna sa patə, samə ha'ə ka buurətəginə də nyi." * ²⁶ Ma bii Slandanə ha'ə, acii taa guci patə agyuunə tsarə burooditsa, una sa tsarə ma'i inabatsa ha'ə makə ətsa, agi baariinə nuunə panğəranə oo'i, kə ənki Slandanaamə ka putə gaamə, ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya.

²⁷ Acii ha'ə taa wu patə zhimə əndzanə nga Slandanə də məzaanə, agi bərapaanə nə ci shishinəkii da idənaakii ətsa. ²⁸ Taa wu patə d'ii aniya nga zəmə əndzanə nga Slandana, wa ca tsaamətə ndzaanaakii nga'ə zəku'i taabu'u zəmənəkii. ²⁹ Ma əndətə pooshi buurətə shishinə nga Slandana, madə zhimə ci əndzaatsa, mabətəsəkə nga Əntanjə cii kəya əlya aagyanəkii. ³⁰ Ci d'ii ənji lanə ahadoonə pooshi tii ndanə ndanə, mazaarəkii əsə. Harakii, kə mətətəgi tii. ³¹ Madə kə tsaamətaamə naamə nə nga'ə zəku'i taabu'u zəmənəamə, pooshi amə ka əlya mabətəsəkə nga Əntanjə aagyanəamə. ³² Amma ma Slandana, agi dzalənə nə ci taamə acii ga gəjwanə a kəshi taamə makə nga ənji duuniya.

³³ Acii ha'ə ndzəkənjushi'inəkya, madə kə gyuunə ka zəmə əndzanə nga Slandana, gaaratəməshinə. ³⁴ Madə tə'i madəfənə ətsa ənda, wa ca zəmə asii zəku'i, acii goona kulagərə aagi gəjwanə nga Əntanjə, una zəmə əndzanə nga Slandana.

Ma hara wabənyinə, madə kə shi nyi, kadə nii kya hadfatəgi koonə.

12

Sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ndzəkənjushi'ina, ma agyanə baawəda nga slənətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, nga'ə ka nyi una shii goonəganəkii. ² Kə shii unə, ma saa'itə unə ma'ə maviiimə goonəga ka Slandana, kə nji ənje a njsləgi duunə ka rəgwanyinə kama kama, koonə paslə uuləminə. Ma təya, uushi zabə nə tii. ³ Acii ha'ə, nga'ə ka nyi una shii oo'i, pooshi əndətə də Ma'yanə nga Əntanjə a ədzəməkii sha bii "Manaalakii nə Yeesu." See Malaaba Ma'yanə əsə nə kavənə tə əndə ka banə oo'i, "Slandanə nə Yeesu."

⁴ Ma sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, tə'i kama kama, amma Ma'yanə rəjwa ca vii ka tii. ⁵ Tə'i slənənyinə kama kama əsə, amma ka Slandanətə rəjwə ha'ə ci ənje a slənə. ⁶ Tə'i rəgwanyinə nga slənə kama kama, amma Əntanjə rəjwə ca vii ka əndə baawəda nga d'a taa ngutə

11:22 11.22 Yak. 2.5-6. **11:23** 11.23-25 10.16; Mat. 26.26-28. * **11:25** 11.25 kura aləkawalə: Irim. 31.31-34; Luka 22.20; 2 Koor. 3.6; İbər. 8.6; idəna: Shig. 24.6-8; İbər. 9.12. **11:26** 11.26 Mat. 26.29. **11:27** 11.27 11.20-22; İbər. 10.29. **11:28** 11.28 2 Koor. 13.5. **11:32** 11.32 İbər. 12.5-6; Səniinə 3.19. **12:2** 12.2 8.4-6; İsa. 44.9-20; Gal. 4.8. **12:3** 12.3 1 Yooh. 4.2-3; Rooma 10.9. **12:4** 12.4-11 12.27-14.40; Rooma 12.6-8; Af. 4.4. **12:5** 12.5 12.28-30.

tsarə ɲga sləna. ⁷ Taa wu patə aɡi baariinə nə ci naakii viitə vii Malaaba Ma'yanə ka ci, ka shii tsakənə də taa wu. ⁸ Ma hara ənji, kə vii ci ka tii hiima ɲga wabə sətə dəbɛɛ ka ənja. Ca vii ka hara ənji baawəda ɲga shii uushi'inə, tɔya ba ka ənja. Ma ətsa, dagi baawəda ɲga Malaaba Ma'yanə rəjwa ha'ə. ⁹ Ca vii ka əndə'i əndə əsə, baawəda ɲga gi'inə tə Əntanjə də ɲgeerənə. Ma ka əndə'i əndə əsə, ca vii baawəda ɲga mbədfəpaa də ənda. Ma ətsə patə, dagi baawəda ɲga Ma'yaatə rəjwə ha'ə. ¹⁰ Ca vii ka hara ənji baawəda ɲga slənə sə ɲga hurəshishinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda ɲga dā anabaakwaanə. Ca vii ka hara ənji baawəda ɲga taarapaaginə ahada uura ɲga Ma'yanə ɲga Əntanjə da ɲga ginaajinyinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda ɲga wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. Hara ənji əsə, ca vii ka tii baawəda ɲga baabagi wabənəkii aagi uuratə ci ənjə a fa. ¹¹ Amma ətsə patə, Ma'yanə rəjwə ha'ə ca vii baawəda ɲga dāda' uushi'iitə makə sətə kədfesəkə ka ci. Taa wu patə da naakii viinə pamə.

Purəjanyinə lanə amma shishinə rəjwə

¹² Ma shishinə ɲga ənda, tə'i purəjanyinə lanə ashikii. Əndə rəjwə da purəjanyinə kama kama ca slənə, amma ka shishiitə rəjwə ha'ə. Ha'ə nə *Aləmasiihu naakii əsə. ¹³ Unə maa, ha'ə nuunə patə makə ətsa. Taa *Yahudiinə taa hara slikərənə, taa maviiinə, taa dimuyinə, amə patə, kə upaa amə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə rəjwə, kaama ndzaanə shishinə rəjwə. Ma'yanə rəjwə sii amə patə.

¹⁴ Acii ma shishinə, əntaa wata purəjanə rəjwə ghənyi, amma purəjanyinə lanə. ¹⁵ Mbu'u ka banə nə sədfə, "Makə dʒii ci əntaa ciinə nə nyi, acii ha'ə əntaa aɡi purəjanyinə ɲga shishinə nə nyi." Taa ɲgahi kə bii ci ha'ə, amma pooshi banaakii ha'ə ka ɲgərəginə tə ci ka ndzaanə ashi shishinə. ¹⁶ Mbu'u ka banə nə liminə naakii əsə, "Makə dʒii ci əntaa ginə nə nyi, acii ha'ə əntaa aɡi purəjanyinə ɲga shishinə nə nyi." Taa ɲgahi kə bii ci ha'ə, pooshi banaakii ha'ə ka ɲgərəginə tə ci ka ndzaanə ashi shishinə. ¹⁷ Maci ginə nə shishinə patə, kadfa də iitə caama fa? Maci liminə nə shishinə patə, kadfa də iitə caama zənəta? ¹⁸ Makə sətə dʒii shishinə, kə dāadavə Əntanjə patənə ɲga purəjanyinə makə sətə kədfesəkə ka ci. ¹⁹ Maci purəjanə rəjwə tanə, kadfa pooshi shishinə. ²⁰ Makə sətə dʒii ci, tə'i purəjanə kama kama, amma shishinə rəjwə.

²¹ Acii ha'ə, pooshi ginə ka banə ka ciinə, "Pooshi nafaaku ka nyi." Ha'ə nə nə əsə, paa ci ka banə ka sədfə, "Pooshi nafaaku ka nyi." ²² Ma purəjaatə caama nee yadə ɲgeerənə ashaamə, pooshi uushi caama mbee ka dʒatənə yadə ci. ²³ Ha'ə nə hatə caamə nee makə pooshi bwatyakii əsə, ci nə ətə caama hadagi ɲga'ə. Ha'ə əsə nə purəjanyitə caama nee makə pooshi daguyinəkii. Ka tii caama kavə naamə. ²⁴ Ma purəjanyitə daguyinəkii ka ginə, kə bwasee amə ka tii makə sətə dʒii tii. Ma nyibuvə Əntanjə purəjanyitə patə ka shishinə, kaama shii nee ka bwatya ɲga purəjanyitə caama nee makə pooshi bwatyatii. ²⁵ Makə ha'ə dʒii əna, pooshi kama kamaanə aɡi shishinə. Taa ɲgutə purəjanə patə, wa ca upaa hadaginə mbərə mbərə da harakii. ²⁶ Madfa aɡi sa cibə nə əndə'i purəjanə ɲga shishinə, patə da harakii ca sa cibəkii da i tii. Madfa kə upaa əndə'i purəjanə dələnə, patə da harakii ca dā manjushinə.

²⁷ Unə patə, shishinə nga Aləmasiihu nuunə. Taa wu patə ahadoonə, purəjanə nga Aləmasiihu nə ci. ²⁸ Ma ahada ənji nə'unə, ma nga təkənwənə, kə dəkəpaa Əntanfə masləkee ənja. Nga bəra'inə ca dəkə anabiinə; nga makkənə ca dəkə maliminə. Ma daba'ə, ca dəkə ənji slənə sə nga hurəshishinə, ca dəkə ənji mbədəpaa də ənja, ca dəkə ənji tsakə ənja, ca dəkə matakəwənyinə, ca dəkə ənji wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. ²⁹ Ma ənjitsa, əntaa masləkee ənji nə tii patə, əntaa anabiinə nə tii patə, taa maliminə. Əntaa taa wu nə əndə da baawədə nga də sə nga hurəshishinə. ³⁰ Əntaa taa wu nə əndə da baawədə nga mbədəpaa də bwaneanyinə, taa da baawədə nga wabənə da məshipətə uuranyinə kama kama, taa baabagi sətə ci təya ba. ³¹ Ma unə, kavəmə moodəfuunə ka upaa viinyiitə palee də məghərvənə. Ma palee patə, dətəmə makə sənə nii kya baarii koonə.

13

Wabənə agyanə uudənə

¹ Taa tə'i nyi da baawədə nga wabənə taa də ngutə uura nga ənji patə da nga malaa'ikanyinə, madə pooshi nyi da uudə ənja, wazənə zabə nə wabənaaki makə tibisətə ca wazə 'yarəlanə. ² Taa tə'i nyi da baawədə nga də anabaakwaanə da nga paaratəgi də ma'umbee uushi'inə, taa tə'i nyi da baawədə nga shii uushi'inə patə, taa tə'i nyi da vii goongə ətə nga kavənə tə giunyuninə ka mbudənə, təya palə ka əndə'i ha, madə pooshi nyi da uudə ənja, uushi zabə nə nyi. ³ Taa kə təkəgi nyi uushi'inaaki patə ka ənja, nya vii shishinəki, ənjə a ətsagi, amma madə pooshi nyi da uudə ənja, pooshi nyi ka ngərə bwatyakii.

⁴ Ma uudənə, ci ca kavə əndə ka sə'watə uushi, ci ca kavə əndə ka də nga'əənə ka ənja, ca kavə əndə ka ndzaanə yadə sərəha, paa ci ka dəuunətə naakii na. ⁵ Ma əndətə da uudə ənja, paa ci ka də sə nga ayinə. Paa ci ka uudə naakii na. Pooshi səkəkii ka bəzənə pii pii. Paa ci ka kəsəpaa bwaya bwayaənə a ədzəməkii. ⁶ Ma əndətə da uudə ənja, paa ci ka də moodasəkə agyanə bwaya uushi. Səe dagwa uushi dənəkii manjushinə. ⁷ Ma əndətə da uudə ənja, pooshi 'waslyakəənə nga ənji ka shiginə a makii pii pii. Taa guci patə tə Əntanfə cii kəya gi'i. Taa guci patə əsə agi kanə nə ci nə nga dagwa uushi. Taa mi patə, agi sə'watənə nə ci.

⁸ Ma uudənə, pooshi ka uudənə. Amma ma anabaakwaanə, ka uudəginə. Ka ləginə nə wabənə də məshipətə uuranyinə. Ha'ə nə shiinə əsə, ka uudəginə. ⁹ Ma shiinə gaamə da anabaakwaanə gaamə, ma'ə ci mambu'umə bahə uushi. ¹⁰ Amma ma saa'itə nə Əntanfə a mbu'utəgi də patənə nga uushi'inə, saa'ikii nə uushi'iitə ma'ə mambu'umə bahə uushi a uudəgi.

¹¹ Ma saa'itə nyi ma'ə uuzənə, uura manjeevənə njii kya wabə, nga uura manjeevənə nji hiimaaki, uura manjeevənə nji slənaaki əsə. Amma makə uugi nyi dənə ka ənda, kə bwasee nyi ka uura manjeevənə patə. ¹² Ma nga əna, ma uushi'iinə caama tsaamə, agi tsaamənə naamə makə sətə ci əndə a tsaamə ma'yanə nga uushi agi ma'inə,* paa ci ka neenə bəranə

12:27 12.27 6.15; 10.17; 12.12; Rooma 12.4-5; Af. 4.4,16; 5.30. **12:28** 12.28 12.8-10; 14.1-4; Slənə 13.1; 15.32; Af. 4.11-12. **12:31** 12.31 14.1. **13:1** 13.1-7 8.1; Rooma 13.8-10. **13:1** 13.1 2 Koor. 12.3-4. **13:2** 13.2 12.8; Mat. 7.22; 17.20. **13:3** 13.3 Dan. 3.19-20; Mat. 19.21. **13:5** 13.5 10.33; Waβ. 10.12; Fil. 2.4. **13:8** 13.8 12.10; 14.1-5. * **13:12** 13.12 Ma Bulusə, kə dfi ci misaali də dyarugala, acii ma dyarugala agi zamana nga Bulusə, pooshi bəranə makə nga əndə'i. Aciiikii dfi Gudə misaali də ma'inə.

nga'ə. Amma ma aakəŋwa, kadə naama nee ginə da ginə. Ma nga əna, tə'i uushi'inə ma'ə nyi mashiimə. Amma ma aakəŋwa, kadə nii kya shii patə, makə sətə shii Əntanƒə tə nyi furəŋə. †

¹³ Ma vii goonƒaanə, da ka na, da uudənə, tə'i tii makkə. Amma ma palee patə, uudənə.

14

Tsakə wabənə aƒyanə sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ma danuuna, damə gazhi'waanə nga uudə ənja. Kamə nuunə əsə ka upaa sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja. Ma palee maa, una upaa baawəda nga dā anabaakwaanə. ² Acii ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, əntaa ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə, amma ka Əntanƒə. Acii pooshi əndə ca paaratəgi də sətə cii kəya ba. Ma'umbee uushi'inə cii kəya wabə də baawəda nga Malaaba Ma'yanə. ³ Amma ma əndə dā anabaakwaanə, ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə. Wabənəkii a tsakə tə tii, ca vii ka tii kwatə kwatənə nga moodəfa, ca banee ka ma'yanətii. ⁴ Ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, tə naakii nə cii kəya tsakə tanə. Amma ma əndə dā anabaakwaanə, tə patənə nga ənji nə'unə cii kəya tsakə. ⁵ Nga'ə ka nyi unə patə, una wabə də məshipətə uuranyinə kama kama. Amma ma palee nyi də uudənə koonə, a doonə anabaakwaanə. Ma əndətə ca dā anabaakwaanə, kə palee ci ka əndətə ca wabə də məshipətə uuranyinə kama kama, accii ma wabətə cii kəya ba də məshipətə uura, see mada ənyapaagi ənji aagi uuratə cii ənja Ikəliisiya a fa, taabu'u tsakənə wabənəkii tə tii.

⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, mada maa gi nyi aahoonə, nya wabə koonə də məshipətə uura, tə'i nafaaki koonə kwa? Taa gi'u pooshi nafaaki koonə. See mada baarii nyi koonə kura uushi ətə baarii Əntanƒə ka nyi, nya kavə tuunə ka shii uushi'inə nga Əntanƒə, nya dā koonə anabaakwaanə, nya dzəgunə koonə wabənə nga Əntanƒə. ⁷ Kataamə hiima ka lyambyada taa kəzhimbəra. Ma təya, uushi'inə nga wanyanə, pooshi əpinə amatii. Mada pooshi wanyanatii shigi nga'ə, ka fanə nə ənji sətə ci təya ba kwa? ⁸ Yaci ma əndə ədə uutəma, mada paa ci ədətə nga'ə, dama fanə ənji bahə iinənə ka pana? ⁹ Ha'ə nuunə əsə dīi. Mada ma wabənə goonə də məshipətə uura, pooshi əndə paaratəginə də sətə cuuna ba, ka ndzaanə nə wabənə goonə zabə aagi məda. ¹⁰ Tə'i uuranyinə kama kama laŋə asəkə duuniya, patənətii tə'i nafatii. ¹¹ Amma mada paa nyi shii uuratə wabəgi ənji, ma əndətə wabəgi də uurata, mu'umə nə ci akəŋwaciiki. Ha'ə nə nyi əsə, mu'umə nə nyi akəŋwaciikii. ¹² Makə dīi ci nga'ə koonə nə upaa viinə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii, see a doonə gazhi'waanə nga alə viitə ca tsakə dzənə nga Ikəliisiya aakəŋwa.

¹³ Acii ha'ə, ma əndətə upaa viinə nga wabənə də məshipətə uura, wa ca dā də'wa, kaa ca upaa baawəda nga ənəpaaginə ka ənji aagi uuratə cii təya fa. ¹⁴ Acii ma nya dā də'wa də məshipətə uura, aƒi paaratəginə nə ədzəməki. Amma ma nyi ka nəki, paa nyi ka paaratəginə də sətə cii kya ba. ¹⁵ Iitə danəki dīi? Ka danə nə nyi də'wa də məshipətə uura, nya dā də'wa əsə də uuratə cii kya paaratəgi. Ka kanə nə nyi wanyanə də məshipətə uura, nya ka də uuratə cii kya paaratəgi əsə. ¹⁶ Mada ma

† **13:12** 13.12 Rooma 8.24; 2 Koor. 5.7; kə shii Əntanƒə taamə: 8.3; Gal. 4.9. **13:13** 13.13 Kwal. 1.4-5; 1 Tees. 1.2-3; Tit. 2.2; Ibər. 10.22-24; 1 Yooh. 4.16. **14:1** 14.1 13.8. **14:2** 14.2 12.10. **14:4** 14.4 14.26. **14:5** 14.5 Baan. 11.29.

cii kwa kuyirii tē ƉntanƆfē dē mēshipōtē uura tanē, dē iitē mbeenē Ɖndē saakii ka luunē 'Aamiina' putē nƆa kuyiriinaaku tē ƉntanƆfwa? Wiinē paa ci fii sētē cii kwa ba! * ¹⁷ Taa dagwakii nƆa'ā nē dē'waaku, ma Ɖndōtē pooshi ka paaratēginē, pooshi ka tsakēnē tē ci.

¹⁸ Kē kuyirii nyi tē ƉntanƆfē, acii agi wabōnē nē nyi dē mēshipōtē uura, palee ka taa wu ahadoonē. ¹⁹ Amma ma agi dza dē nē nƆa Ikēliisiya, gēdē kē wabi nyi dē maki tufē tanē, ka dzēgunēnē ka Ɖnji dē uuratē ci Ɖnjē a fa, acii wabōpaanē sabakē dē mēshipōtē uura.

²⁰ Ndzakēnushi'inēkya, goona ndzaanē makē manjeevōnē agi hiima goonē. Ma agi dā bwaya bwayaanē, ndzaamē makē mbōrēzhinyinē. Amma ma agi hiima, ndzaamē ka matanōnyinē. ²¹ Tē'i manaahēkii asēkē mallaaba lēkalēkatē Ɖtē bii ci, "ƉnƆki Slandana,

ka wabōnē nē nyi ka Ɖnjaaki da ma mēshipōtē Ɖnja.

Dē mēshipōtē uura wabōnēki ka tii.

Patē da ha'ē pooshi Ɖnjaaki ka fanē tē nyi."

²² Acii ha'ē, ma wabōnē dē mēshipōtē uura, ka baarēginē dē slōnē nƆa ƉntanƆfē ka Ɖnjitē pooshi da vii goonƆa, Ɖntaa ka Ɖnjitē da vii goonƆa. Ma anabaakwaanē, ka Ɖnjitē da vii goonƆa ci Ɖnjē a dā, Ɖntaa ka Ɖnjitē yadē vii goonƆa.

²³ Yaci sanē kē dzii patēnē nƆa Ɖnji nē'unē ka hakii, wata taa wu patē ca wabē dē mēshipōtē uuranyina, madā kē dzēgōrē Ɖndōtē yadē vii goonƆa taa Ɖndē saakii ha'ē aahadoona, paa ci ka banē mabiinē nuunē kwa?

²⁴ Amma madā anabaakwaanē cuuna dā, madā dzēgōrē Ɖndōtē da ghatē vii goonƆa, taa Ɖndē saakii ha'ē, madā kē fii ci, ka shiinē nē ci o'o'i, tē'i 'waslyakēnē ashikii. ²⁵ Ma ma'umbee uushi'iitē njii kēya hiima a Ɖdzēmēkii, ka shiginē aa babara, ka gōrē'waanōnē nē ci, ca paslē tē ƉntanƆfē, ca bagi panƆaranē o'o'i, "Weewee ganē nē ƉntanƆfē ahadoonē!"

Ndzaanē ahada Ɖnji nē'unē dē rēgwakii

²⁶ Ndzakēnushi'inēkya, wiinē sōnē cii kya moo banē koonē. Madā kē dzii unē dē nē ka dā dē'wa, Ɖndē'i Ɖndē tē'i ci da wanyanē, Ɖndē'i Ɖndē tē'i ci da dzēgunēnē Ɖsē, Ɖndē'i Ɖndē tē'i ci da ma'umbee wabōnē nƆa ƉntanƆfē, Ɖndē'i Ɖndē tē'i ci da wabōnē dē mēshipōtē uura, ha'ē Ɖsē, tē'i Ɖndē'i Ɖndē ca bagi sētē cii kēya wabē. Taa mi patē cuuna dā, wa ca tsakē tē Ɖnja. ²⁷ Madā tē'i hara Ɖnji ca moo wabōnē dē mēshipōtē uura, ga tēya pitēgi agyanē Ɖnji bōra'i taa makkē. Wa tēya wabē dē rējwē rējwē Ɖsē, Ɖndē rējwē a Ɖnōpaagi aagi uuratē ci Ɖnjē a fa patē Ɖsē. ²⁸ Amma madā pooshi Ɖndē Ɖnōpaaginē aagi uuratē ci Ɖnjē a fa, wa tēya ndzaanē kēdā'ē ahada Ɖnja, tēya wabē ka natii nē da ka ƉntanƆfē.

²⁹ Ma agyanē anabaakwaanē, wa anabinyinē bōra'i taa makkē a dā. Hara Ɖnji Ɖsē, wa tēya tsaamē agyanē sētē ci tēya ba. ³⁰ Amma madā kē vii ƉntanƆfē ka Ɖndē'i Ɖndē wabōnē kaa ca ba ka Ɖnja, ma Ɖndōtē 'watēgi wabōnē, wa ca ndzaanē kēdā'ē. ³¹ Acii patēnē goonē ka dānē nuunē anabaakwaanē dē rējwē rējwē, kaa patēnē goonē a shii upaa dzēgunēnē, una shii upaa kwatē kwatēsōnē nƆa moodōfa. ³² Ma Ɖnjitē da baawōdā nƆa dā anabaakwaanē, ka mbeēnē nē tii ka kōjēe ka anabaakwaanatii. ³³ Acii ma ƉntanƆfē, paa ci ka moonē ama gwazēe ka

* **14:16** 14.16 Aamiina: 2 Koor. 1.20. **14:20** 14.20 Af. 4.14. **14:21** 14.21 Isaa. 28.11-12; Dzēk. 28.49. **14:23** 14.23 Slōnē 2.13. **14:25** 14.25 Isaa. 45.14; Yooh. 4.17-19. **14:26** 14.26 8.1; 12.7-10; 14.4; Af. 4.11-13. **14:29** 14.29 Slōnē 17.11; 1 Tees. 5.21.

uushi. Amma kə mwayi ci ama ɗa uushi də rəgwakii, makə sətə dɗi taa da patə ahada ɛnji nə'unə.

³⁴ Ma makinə, wa tɔya ndzaanə kəɗa'a. Acii pooshi tii da rəgwa nga wabənə. Wa tɔya hɛtəpaa nətii makə sətə bii *bariya. ³⁵ Maɗa tɔ'i uushi ci tɔya moo shiinə, wa tɔya ləgwatə ama nɗuyirənati asii gatii. Acii ayi ayi ka minə nə wabənə ahada ɛnji nga ɛntanɗə.

³⁶ Ma nuunə ka nəhənə sanjə, daciai unə shigi wabənə nga ɛntanɗə kwa? anii koonə tanə sanjə sha? ³⁷ Maɗa tɔ'i ɛndə ahadoonə ca hiima oo'i *anabi nə ci, taa tɔ'i ci da viinə nga Malaaba Ma'yanə, wa ca paaratəgi oo'i, ma sənə cii kya naahə koonə, wabənə nga Slandana. ³⁸ Taa wu dɗi mabizhinə oo'i ɛntaa ha'a, ga ɛnjə a luuvə ka ci. ³⁹ Acii ha'a ndzəkənɗushi'inəkya, kavəmə nuunə aagi ɗa anabaakwaanə. Goona dzavə wabənə aama ɛndətə ca moo wabənə də məshipətə uura əsə. ⁴⁰ Taa mi patə ɗamə də rəgwakii makə sətə dɛbɛe.

15

Wabənə agyanə maɗənə nga Yeesu agi maməətə ɛnja

¹ Ndzəkənɗushi'inəkya, takumə kaa nya ɛnə ka batənə koonə agyanə Nɗunyi Habaratə shi nya waazii koonə. Habarakii shi una vii goonɗa anəkii, ci əsə kəɗaanuunə ndihə ndihə agikii. ² Dagi Nɗunyi Habarakii əsə luupaa ɛntanɗə tuunə, waatoo Nɗunyi Habaratə waazii nyi koonə. Maɗa kə kəsətənuunə Nɗunyi Habarakii tənɗə tənɗə, ka upaa nuunə luupaanə. Amma maɗa pooshi unə kəsətə də goonɗa, kə ndzaa vii goonɗa goonə zabə.

³ Ma nyi, kə waazii nyi koonə Nɗunyi Habaratə ba'avə Slandana aaciiki. Tɔ'i ci da məghərəvənə ka shanɗə, palee ka taa nɗutə uushi. Ma Nɗunyi Habaratsa, ci nə: kə ɛnki Aləmasiihu putə nga 'waslyakəənə gaamə makə sətə shi ɛnjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ha'a na ɗa. ⁴ ɛnjə a nɗəɗəgi tɔ ci, ɛntanɗə a maɗee ka ci agi maməətə ɛnja, makə sətə shi ɛnjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ha'a na ɗa. ⁵ Ma daaba'əkii, kə jigagi ci də naakii nə ka Piita, ca jigagi ka masləkee ɛnji pu'u aji bəra'i əsə. ⁶ Ca jigagi ka saa'i rəɗwə əsə ka ɛnji nə'unə tɔ ci, palee ka gya'a tufə nə laɗənati. Taa nɗahi kə mənəki hara ɛnji ahadatii, amma dənɗə ɛndzə'i bəzəkii nə ɛnjitə ma'a ɗa ɛpinə. ⁷ Ca jigagi də naakii nə əsə ka Yakubu. Ma daaba'əkii, ca jigagi ka masləkee ɛnji patə.

⁸ Ma nga muudinə kə jigagi ci ka nyi. Taa nɗahi ma naakya, paa nyi mbu'i bahə ka jigagi ka nyi, accii kə əkii nyi ka shanɗə, ⁹ nyi nə moodəba'a ɗa masləkee ɛnji patə. Pooshi dɛbɛe maa ɛnjə a 'wa tɔ nyi masləkee ɛnda, accii kə cibee nyi ka Ikəliisiya nga ɛntanɗə. ¹⁰ Amma daga pwapoonə nga ɛntanɗə ka nyi kavə ci tɔ nyi ka ndzaanə makə sənə dɗi nyi ɛndzə'i. Pooshi pwapoonakii ka nyi ndzaanə ka uushi zabə. Kə dɗi nyi slənə də patənə nga ngeeriiki palee ka tii patə. Ma ɛtsə patə, ɛntaa nyi saaki dɗi slənətsa, amma putə nga pwapoonə nga ɛntanɗə ka nyi dɗi slənətsə ha'a.

¹¹ Makə dɗi ci ha'a dɗi ɛna, taa nyi waazii Nɗunyi Habaratsa, taa hara masləkee ɛnji waazii, ha'a makə ɛtsa waazii inə patə, ha'a makə ɛtsə əsə vii unə goonɗa.

14:33 14.33 7.15. **14:34** 14.34-35 11.3; Af. 5.22; 1 Tim. 2.12. **14:37** 14.37 1 Yooh. 4.6. **14:39** 14.39 14.1,5. **14:40** 14.40 14.33. **15:1** 15.1 Gal. 1.11. **15:2** 15.2 Gal. 2.1-2. **15:3** 15.3 11.23; Isaa. 53.5-12. **15:4** 15.4 Yun. 1.17; Mat. 12.40; Yooh. 20.9; Slənə 2.24-31. **15:5** 15.5 Mat. 28.16-17; Luka 24.34,36; Yooh. 20.19. **15:7** 15.7 Luka 24.50. **15:8** 15.8 9.1; Gal. 1.15-16; Slənə 9.3-6. **15:9** 15.9-10 1 Tim. 1.12-16. **15:9** 15.9 Af. 3.8; Gal. 1.13-14. **15:10** 15.10 2 Koor. 11.23. **15:11** 15.11 1.12; Gal. 1.17-18; 2.6-9.

Wabənə agyanə madənə gaamə aɡi maməətə ənja

¹² Ya əna, makə ma waazanə geenə koonə, kə madee Əntanfə ka *Aləmasiihu aɡi maməətə ənja, iitiitə sanə banə hara ənji goonə oo'i, pooshi mantə əndə ka madənə da i əpinə shanə? ¹³ Maci tantanyinə ha'ə, kafa kə ndzaa ci ətsə pooshi Əntanfə madee ka Aləmasiihu. ¹⁴ Maci pooshi Əntanfə madee ka Aləmasiihu, kafa kə ndzaa ci ətsə, uushi zabə nə waazanə geenə, kafa kə ndzaa vii goonɡa goonə ka uushi zabə əsə. ¹⁵ Maci pooshi Əntanfə madee ka Aləmasiihu aɡi maməətə ənja, kafa kə ndzaa ci ətsə jirakənə ciina jirakə aashi Əntanfə. Aci kə bii inə ka ənji oo'i, kə madee Əntanfə ka Aləmasiihu aɡi maməətə ənja. Maci tantanyinə oo'i, pooshi maməətə ənji ka madənə shanə, əntaa kafa paa ci madee ka ci ətsə kwa? ¹⁶ Aci maci pooshi Əntanfə madee ka mantə ənda, Aləmasiihu maa, kafa pooshi Əntanfə madee ka ci ətsa. ¹⁷ Maci pooshi Əntanfə madee ka Aləmasiihu, kafa kə ndzaa ci ətsə uushi zabə nə vii goonɡa goonə, kafa ca'ə əndzə'i ma'ə unə ma'upaamə luupaanə nɡa 'waslyakəənə goonə əsə. ¹⁸ Kə ndzaa ci ətsə əsə, ma ənjitə vii goonɡa ka Aləmasiihu məkki, kafa pooshi tii ka upaa luupaanə. ¹⁹ Maci ma nənə caama ka aashi Aləmasiihu, wata ka putə nɡa əpiinə amaamə tanə, kafa təgunuunə gaamə palee ka nɡa patənə nɡa ənji duuniya.

²⁰ Amma tantanyinə weewee kə madee Əntanfə ka Aləmasiihu aɡi maməətə ənja. Ci nə təkəjwanə nɡa əndətə madee Əntanfə ka ci aɡi ənjitə məkki patə. Madeenə ka ci baarii oo'i, weewee ka madeenə nə ci ka ənjitə məkki əsə. ²¹ Dacii əndə rəjwə shi wə aahanə aa duuniya. Ha'ə əsə dacii əndə rəjwə shi madənə aɡi maməətə ənja. ²² Putə nɡa shiginə nɡa ənji dashi Adamu ci patənə nɡa ənjə a mətətə. Ha'ə əsə, putə nɡa ləbənə nɡa ənji da Aləmasiihu, ka madənə nə tii aɡi maməətə ənja. ²³ Amma ka ɡərashi ka ɡərashi. Aləmasiihu nə nɡa təkəjwanə. Ma uusəra nɡa ənyanaakii əsə, ənjitə vii ka ci goonɡa a madə ha'ə. ²⁴ Uusəra nɡa muudinə a mbu'ya ha'ə. Ma uusəratsa, ci nə saa'itə nə Aləmasiihu a jaala agyanə patənə nɡa uushi'iitə ca da nwanjuunə taa dama patə, taa iitə nə baawədətii patə. Ma daaba'ekii, ca nɡərə nwanjuunə, ca vii ka Əntanfə Dii. ²⁵ Aci ma Aləmasiihu, ci ca da nwanjuunə nɡa əna, see maa mbu'ya saa'itə nii kəya jaala agyanə patənə nɡa ənji daawaanaakii, ca kavə tə tii aatsaa sədəkii. ²⁶ Ma əndə daawaanə nɡa muudinə, ci nə wa. Tə ci nii kəya uudə ba'ə ka zamaginə. ²⁷ Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə kavə ci patənə nɡa uushi'inə aatsaa sədəkii." Makə nyaahə ənji oo'i, patənə nɡa uushi'inə ka ndzaanə nə tii atsa sədəkii, ma ətsa, panɡəranə pooshi Əntanfə kavə naakii nə aatsaa sədə Aləmasiihu. Ci kavə tə patənə nɡa uushi'inə ka ndzaanə atsa sədəkii. ²⁸ Ma kavə Əntanfə patənə nɡa uushi'inə aatsaa sədə Aləmasiihu, kaa ca da nwanjuunə ənətii. Ma Aləmasiihu naakii əsə, ka kavənə nə ci naakii nə aatsaa sədə Əntanfə. Aci Əntanfə kavə taa mi patə ka ndzaanə aatsaa sədəkii. Ma ətsə patə, kaa ca da nwanjuunə patə agyanə taa wu patə.

²⁹ Ya sanə, ya ənjitə ci ənjə a da ka tii bapətisəma ka putə nɡa maməətə ənjatii, madə pooshi madənə nɡa maməətə ənji shanə, ka mi ci ənjə a da ka tii bapətisəma? ³⁰ Ya inə əsa, ka mi dii inə kədəhə da wə taa guci pata?

15:15 15.15 Slənə 1.22; 4.33; 5.30-32. **15:17** 15.17 15.3; Rooma 4.25. **15:18** 15.18 1 Tees. 4.13. **15:20** 15.20 6.14; Kwal. 1.18. **15:21** 15.21-22 15.45-49; 'Wat. 3.17-19; Rooma 5.12,14,18. **15:22** 15.22 2 Koor. 5.17. **15:23** 15.23 15.51-52; 1 Tees. 4.16. **15:24** 15.24 Dan. 2.44. **15:25** 15.25 Jab. 110.1; Mat. 22.44. **15:26** 15.26 Səniinə 1.18; 20.14; 21.4. **15:27** 15.27 Jab. 8.6. **15:28** 15.28 Rooma 11.36.

³¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, ama wə nə nyi uusəra patə. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii agi dā maŋushinə nə nyi oo'i, asəkə cii Yeesu Aləmasiihu naamə, ci nə Slandanaamə. Ma ətsə patə, tantanyinə. ³² Madā banə nga əndə shiŋkinə, kə pii nyi da dabanyinə nga bilinə ganə də Afisa. Madā pooshi Əntaŋfə madəe ka maməətə ənja, mi dīi nə bwatyatə nii kya upaa dāva? Əntaa gədə a zəmiinə, ina sa, makə dīi ci doore ciina əntə kwā?

³³ Goona luuvə ka ənjə a ŋusləgi duunə asəkə ŋunyi rəgwa. Ma ndzaanə da bwaya ənja, ka nə'unə nuunə dərəpatii. ³⁴ Ənyavəmə aagi haŋkala goonə! Goona dā 'waslyakəənə ma'ə shaŋə! Pooshi hara ənji ahadoonə shii tə Əntaŋfə. Ma bii nyi ətsa, ka shii dāvə koonə ayinə.

Kura shishinə daaba'ə wa

³⁵ Tə'i hara ənji na ləgwa, "Də iitə sanə nə maməətə ənjə a madə da i əpina? Tsarə nga ŋgutə shishinə sanə nə təya ndzaanə da ca?"

³⁶ Ya hə əndə ghatə hiima! Ma slikeriitə cii kwa ləga, see maa bəsləgi zəku'i taabu'u givanəkii. ³⁷ Ma slikeriitə cii kwa ləga, hi'u saakii, əntaa ənfwa ghəmə cii kwa ŋgubə, ka ndzaanə taa səkəŋwa taa tsarə nga ŋgutə slikerənə patə. ³⁸ Əntaŋfə kavə tə slikeriitə ka dəvənə makə sətə kadəesəkə ka ci, ca ənəgi ka əndə'i uushi pamə, əntaa slikerənə ma'ə. Taa ŋgutə tsarə nga slikerənə patə ka ndzaanə ka ənfwaakii.

³⁹ Patənə nga uushi'iitə da əpinə amatii, kama kama nə ləwə nga shishinətii. Tsanə nə nga əndə shiŋkinə, tsanə nə nga daba, tsanə nə nga əginyinə, tsanə nə nga hərəfinə əsə. ⁴⁰ Ma uushi'iitə asəkəntaŋfə, tə'i shishinətii. Uushi'iitə ganə anə hanyinə əsə, tə'i shishinətii. Ma shishinə nga uushi'iitə asəkəntaŋfə da ənə ganə anə hanyinə əsə, kama kama nə məghərəvənətii. ⁴¹ Tsanə nə məghərəvənə nga uusəra, tsanə nə nga ləgidā, tsanə nə nga tikisanyinə. Taa ahada tikisanyinə maa, tə'i məghərəvənə kama kama.

⁴² Ha'ə dīi na dā də maməətə ənja saa'i nga madənətii. Ma shishiitə ŋgədəgi ənji, ka bəslənə. Ma shishiitə ma'i əsə, pooshi ka bəslənə ma'ə.

⁴³ Madā kə ŋgədəgi ənji wa, bwaya dagwakii, ndzaanəkii yadə ŋgeerənə dāvə. Madā kə madəe ənji əsə, dagwakii ndzaanəkii, da ŋgeerənə əsə.

⁴⁴ Madā kə ŋgədəgi ənji wa, shishinə saakii ha'ə ci ənjə a ŋgədəgi. Madā kə ma'i ci əsə, ka ndzaanə nə ci ka malaaba shishinə. Weewee tə'i shishinə saakii ha'ə. Shiimə oo'i, tə'i malaaba shishinə əsə. ⁴⁵ Acii tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkatə ətə bii ci, "Ma əndə nga təkəŋwanə, waatoo Adamu, əndə da əpinə amakii ŋji ci." Amma ma Adamu nga muudinə, Ma'yanə nə ci, Əndə vii əpinə. ⁴⁶ Ma shishinə saakii, ci ca 'watəgi shiginə. Ma daba'əkii, malaaba shishinə a shigi. ⁴⁷ Ma Adamu nga təkəŋwanə, də hanyinə ghənyi Əntaŋfə tə ci, hanyinə nə ci. Amma ma Adamu nga bəra'inə, dadagyə shi ci. ⁴⁸ Ma ənji nga *duuniyana, makə nga əndətə ghənyi Əntaŋfə tə ci də hanyinə nə tii. Ha'ə nə ənji nga dadagyə əsə, makə nga əndətə shi dadagyə nə tii. ⁴⁹ Makə sənə pushaamə tə əndətə ghənyi Əntaŋfə tə ci də hanyinə, ha'ə naama ŋgərə pushashinə nga əndətə shi dadagyə.

⁵⁰ Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma shishinə saakii, pooshi ci ka ndzaanə agi *ŋwanjuunə nga Əntaŋfə. Ma sətə ca bəslə, pooshi ci ka ŋgərə shishinə nga sətə pooshi ka bəslənə.

15:30 15.30 Rooma 8.36. **15:31** 15.31 2 Koor. 4.10-11. **15:32** 15.32 Isaa. 22.13; Luka 12.19-20; 2 Koor. 1.8. **15:34** 15.34 Mat. 22.29; Rooma 13.11-14; Af. 5.6-17. **15:36** 15.36-37 Yooh. 12.24. **15:38** 15.38 'Wat. 1.11. **15:43** 15.43 Fil. 3.20-21. **15:45** 15.45-49 15.21-22. **15:45** 15.45 'Wat. 2.7; Yooh. 6.63; 2 Koor. 3.6,17. **15:49** 15.49 'Wat. 5.3.

⁵¹ Fatəmē kaa nya ba koonə ma'umbee wabənə. Ma amə, əntaa patənə gaamə na məətə. Amma patənə gaamə na zə'ugi. ⁵² Darə rəjwə, makə mərīkənə n̄ga ginə naama zə'ugi. Waatoo saa'i n̄ga muudinə, saa'itə nə ənjə a fa uura n̄ga uutəma. Maa kə əgi ənji uutəmaki, ka maɖənə nə maməətə ənja. Pooshi əntənə ma'ə. Ma amə əsə, ama zə'ugi darə patə.
* ⁵³ Aci ma shishinaamə ənə ca bəsləgi, ka zə'uginə ka ətə pooshi ka əntənə, pooshi ka bəslənə əsə. ⁵⁴ Maa kə slənyi ətsə ha'ə, waatoo kə zə'ugi sətə ca əntə, ca bəsləgi, ka sətə pooshi ka əntənə ma'ə. Də ha'ə ɖənə sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkətə ka tantanyinə ətə bii ci, "Kə zamagi Əntan̄fə də wa, kə d̄ii jaalanə."

⁵⁵ "'Ya'ə wa, miinə jaalanaaku kwa?

'Ya'ə wa, miinə n̄geerənaaku kwa?"

⁵⁶ Putə n̄ga 'waslyakəənə upaa wə rəgwa n̄ga bələginə taamə. Putə n̄ga *bariya əsə upaa 'waslyakəənə n̄geerənə agyanaamə. ⁵⁷ Amma kuyirii amə tə Əntan̄fə! Ci ca vii kaamə jaalanə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

⁵⁸ Aci ha'ə kaɖashinyinaaki ndzəkən̄ushi'inəkya, kən̄əmə ndihə ndihə, goona gugudə, ndzaamə taa guci patə agi slənə goonə ka Slandana, makə kə shii unə pooshi slənə goonə ka putə n̄ga Slandanə ka ndzaanə ka uushi zabə.

16

Tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji n̄ga Əntan̄fə

¹ Yoo, ma agyanə tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji n̄ga Əntan̄fə, makə sətə bii nyi ka Ikəliisiyaniyənə anə hanyinə n̄ga Galatiya, ɖamə ha'ə makə ətsa. ² Taa n̄gutə təkən̄wanə n̄ga uusera agi luuma patə, taa wu ahadoonə, wa ca ɖəkəpaa kwaba makə sətə dəbee ca vii. Mada kə d̄ii unə ha'ə, maa kə shi nyi, pooshi uushi nuuna tsəkə ma'ə. ³ Maa kə shi nyi, ka naahənə nə nyi ləkələkətə, nya vii ka ənjitə ta'i unə, nya sləkəe ka tii də kwabatə tsəkətuunə, təya kərə aa Urusaliima. ⁴ Mada kə nee nyi, kə dəbee nya dzə əsə, ka dzənə niinə da tii.

Sətə nə Bulusə a ɖa aakəjwa

⁵ Ka dzənə nə nyi aahoonə da Makiduuniya. Aci aadəvə d̄ii nyi aniya n̄ga dzənə zəkū'i. ⁶ Maa kə mbu'i nyi aahoonə, ka ta'avənə nə nyi doonə gi'u. Mbu'u nya kyagi vyanə goonə maa, taabu'u nii kya maɖə ka dzənə ka hatə nii kya dzə, nya tsəkə tə nyi ka dzənə a rəgwa. ⁷ Ma cii kya moo, əntaa wata dzənə, nya nəhəpaa tuunə, nya pitəgi tanə. Amma agi kanə nə nyi nə n̄ga dzənə ka ta'avənə doonə, mada kə luuvə Slandana. ⁸ Amma ka ənəginə nə nyi ganə də Afisa zəkū'i ca'ə ka saa'i n̄ga kumənə n̄ga *Peentakooa. ⁹ Aci kə wunəgi Əntan̄fə ka nyi rəgwa n̄ga ɖa slənə ganə, ɖa bwatyakii əsə nə slənəkii. Tə'i ənji daawaanə lan̄ə əsə.

¹⁰ Mada kə mbu'i Timooti, ɖamə gazhi'waanə n̄ga luunə tə ci də bəra'itə cii ka banee də ma'yanəkii. Aci ma ca, slənə n̄ga Slandanə cii kəya ɖa makə naaki. * ¹¹ Ga taa wu ahadoonə a bərapaa tə ci. Tsəkəmə tə ci, kaa

15:51 15.51 1 Tees. 4.15-17. * **15:52** 15.52 uutəma: Mat. 24.31; 1 Tees. 4.16. **15:53** 15.53 2 Koor. 5.4. **15:54** 15.54 Isaa. 25.8. **15:55** 15.55 Hoos. 13.14. **15:56** 15.56 Rooma 4.15; 6.14. **15:57** 15.57 Rooma 7.24-25. **15:58** 15.58 16.13. **16:1** 16.1 Slənə 11.29-30; 2 Koor. 8.1-9. **16:5** 16.5 Slənə 15.21; 2 Koor. 1.15-16. **16:6** 16.6 Rooma 15.24. **16:7** 16.7 4.19. **16:8** 16.8-9 Slənə 19.8-10. * **16:10** 16.10 Timooti: 4.17.

ca dzə aakəŋwa agi wiinaakii agi jamənə, ca ənya aabiiki. Aci agi gəranə nə nyi tē tii da hara ndzəkəŋushi'inə.

¹² Ma ndzəkəŋushi'inaamə Apoolasə, kə kədii nyi tē ci kaa ca dzə ka tsaamətənə tuunə, tii da hara ndzəkəŋushi'inə. Amma ma'ə Əntanfə maviimə ka ci rəgwa. Ma uusratə nii kəya upaa rəgwa, kadə nii kəya dzə. †

Muudinə ŋga wabənə

¹³ Nəhəmə noonə na, kəŋəmə ndihə ndihə agi nə'unə, dəmə gazhi'waanə, ndzaamə də ŋgeerənə. ¹⁴ Wa patənə ŋga slənə goonə a ndzaanə agi uufəshinə.

¹⁵ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə, ma Sətəfanu da yaakii patə, tii nə təkəŋwanə ŋga ənjitə 'watəgi vii goonğa ka Aləmasiihu agyanə hanyinə ŋga Akaya patə. Kə vii tii natii nə əsə ka də slənə ka tsakənə də ənji ŋga Əntanfə. ‡ ¹⁶ Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə fa tē tsarə ŋga ənjitsa. Fəmə tē patənə ŋga ənjitə ca slənə da tii ka ciinə rəŋwə əsə.

¹⁷ Agi moodasəkə ŋga i Sətəfanu da Footənatəsə da Akayikəsə nə nyi, acii kə mbu'ya tii aahanə ka madəbama goonə. ¹⁸ Kə shi tii ka uufagi səkəki makə sətə uufagi tii noonə. Ma tsarə ŋga ənjitsa, sə ŋga dəlaginə nə tii.

¹⁹ Kə nəhəpaa Ikəliisiyanyinə ŋga hanyinə ŋga Asiya tuunə patə. Ha'ə nə i Akila də Pərisəkila da patənə ŋga ənji nə'unə ətə ca dza də nə gatii asii əsə. Agi nəhəpaanə nə tii tuunə patə agi ləmə ŋga Slandana. § ²⁰ Kə nəhəpaa patənə ŋga ənji ŋga Əntanfə ənə ganə tuunə patə. Nəhəpaaməshinə də ədzəmə rəŋwə agi ləmə ŋga Əntanfə.

²¹ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə koonə nəhəpaana, kə nəhəpaa nyi tuunə patə.

²² Taa wu nə əndə pooshi ka uufənə tē Slandana, tə'i naalanə ashikii.

Wa Slandanaamə a shi.*

²³ Wa Slandanaamə Yeesu a də koonə pwapoonə. ²⁴ Agi uufənə nə nyi tuunə patə putə ŋga ləbənə gamə da Yeesu Aləmasiihu.

† **16:12** 16.12 Apoolasə: 1.12. **16:13** 16.13 15.38; Jab. 31.25; Af. 6.10. **16:14** 16.14 8.1; Yooh. 13.34; Rooma 13.8-10; 2 Koor. 6.6; Gal. 6.10; Af. 5.2. ‡ **16:15** 16.15 Rooma 16.5; Sətəfanu: 1.16.

16:18 16.18 Fil. 2.29; 1 Tees. 5.12. § **16:19** 16.19 Rooma 16.5; Asiya: Səniinə 1.4,11; Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2. **16:20** 16.20 Rooma 16.16. **16:21** 16.21 Gal. 6.11; Kwal. 4.18; 2 Tees.

3.17; Filim. 19. **16:22** 16.22 Gal. 1.8-9; Səniinə 22.20. * **16:22** 16.22 Ma də uura Gərika, 'Marana tha.'

Bəra'inə ɲga ləkələkətə ɲga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə daciiki Bulusə, masləkee əndə ɲga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanɲə. Inə da ndzəkəɲushi'inaamə Timooti ca nəhəpaa tuunə İkəliisiya ɲga Əntanɲə də Koorintiya da patənə ɲga ənji ɲga Əntanɲə anə hanyinə ɲga Akaya. *

² Wa Əntanɲə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə ɲga Bulusə tə Əntanɲə

³ Dəlaamə də Əntanɲə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Dənə etə ca nəhə təgunuunə gaamə nə ci, daciikii ci patənə ɲga tsakənə a shi.

⁴ Agi tsakənə nə ci taamə agi patənə ɲga mabuurənə gaamə, kaama shii mbee ka tsakənə tə hara ənji gaamə, ama banee ka ma'yanətii də tsarə ɲga tsakəətə cakə Əntanɲə taamə. ⁵ Makə sətə dii amə ləbə da Aləmasiihu agi saasa cibənyinaakii, ha'ə əsə naamə ləbə da ci dərəva agi tsakənə ɲga Əntanɲə taamə daciikii. ⁶ Madfa kə cifiinə, keena shii tsakənə tuunə da luupaanə tuunə. Madfa kə upaa inə tsakənə tiinə əsə, keena shii tsakənə tuunə, una upaa ɲgeerənə ɲga kəɲənə ndihə ndihə, una sə'watə tsarə ɲga cibənə ciina sə'wa. ⁷ Kə shii inə pooshi uushi ca gugudee koonə. Aci kə shii inə, makə sətə dii amə ləbə agi sa cibənyinə geenə, ha'ə əsə ləbə naamə agi tsakənə ciina upaa.

⁸ Ndzəkəɲushi'ina, ɲga'ə keenə una shii tsarə ɲga cibətə sii inə anə hanyinə ɲga Asiya. Ma cibəkii, kə palee ka ɲgeerii inə. Ha'ə maa, kə ɲgərəgiinə hiima ɲga ndzaanə da əpinə ameenə. ⁹ Ma fatiinə ašhiinə, makə kə lagi ənji ɲgəɲwanə ɲga bəələnə tiinə. Amma ma slənyi ətsə patə, acii geenə gi'i neenə na, amma keena shii gi'inə tə Əntanɲə tanə, Əndə madəe ka maməətə ənja. ¹⁰ Kə luupaa ci tiinə acii bwaya tsarə ɲga əntəətəsa, ka tsakənə nə ci tiinə əsə. Tə ci gi'iinə, kaa ca ənə ka luupaanə tiinə. ¹¹ Ma unə əsə, tsakəmə tiinə də də'wa. Madfa ənji lanə dii də'wa ka putə geenə, maa dii Əntanɲə keenə barəkaanə, ənji lanə na kuyirii tə ci putə ɲga barəkaanəkii.

Zə'unə ɲga aniya ɲga Bulusə

¹² Cakərə'inə geenə patə, ma ndzaanə geenə ganə a duuniya, ma palee maa, ndzaanə geenə ahadoonə, ndzaanə geenə də malaaba moodəfa da goonɲaanə əsə. Ma ndzaa inə ha'ə, əntaa də shiinə tsarə etə ɲga əndə shiɲkinə, amma dagi pwapoonə ɲga Əntanɲə. ¹³⁻¹⁴ Ma sənə ciina naahə koonə, sətə cuuna mbee ka janɲatənə, una paaratəgi. Kə paaratəgi unə gi'u, amma, ma nəhənəkya, ma aakəɲwa gi'u, ka paaratəginə nuunə ɲga'ə, koonə shii oo'i, ka dfanə nuunə maɲushinə putə geenə uusəra ɲga shinə ɲga Yeesu Slandana. Ha'ə niinə əsə, ka dfanə niinə maɲushinə putə goonə.

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Af. 1.3; 1 Piita 1.3. **1:5** 1.5 4.10; Jab. 34.20; 94.19; Kwal. 1.24. **1:6** 1.6-7 4.15,17. **1:8** 1.8 4.8; Slənə 19.23; 1 Koor. 15.32. **1:9** 1.9 Rooma 4.17. **1:10** 1.10 2 Tim. 4.18. **1:11** 1.11 4.15; Rooma 15.30. **1:12** 1.12 2.17; 1 Koor. 1.17,19,31; 2.13; İbər. 13.18.

¹⁵ Ma ətsa, kə dīi nyi aniya ŋga dzənə dagoonə, kaa nya jikətə koonə da maŋushinə geenə. ¹⁶ Waatoo, kə mwayi nyi ŋusləgərənə dagoonə, nya dzə aa Makiduuniya, nya ənya dagoonə əsə, koonə shii tsakanə tə nyi ka dzəginə aa Yahudiya. ¹⁷ Ya agi zə'unə ŋga aniyaakya, kə təkuree nyi ka kəŋee ka naaki nə ka da uushi rəŋwə kwa? anii da uushi'inə makə ənji *duuniya sanə cii kya da? Ka banə nə nyi "Awa" a ba ma kwa? Pooshi. ¹⁸ Makə sətə weewee əndə goŋga nə Əntaŋfə, ma wabənə geenə koonə, əntaa a ba ma. ¹⁹ Acii ma Yeosu Aləmasiihu *Uuzənə ŋga Əntaŋfə ətsə waazii inə da Silasə da Timooti koonə agyanəkii, əntaa a ba ma nə awaakii, amma taa guci patə tantanyinə ca shiigi amakii. ²⁰ Acii ci nə "Awa" ŋga patənə ŋga aləkawalənyinə ŋga Əntaŋfə. Ci dīi caama luu "Aamiina" dacii Yeosu Aləmasiihu ka dūunətənə də Əntaŋfə. ²¹ Əntaŋfə kabətə taamə ka hakii dashi Aləmasiihu, ca tadə taamə, ²² ca daanə sagidaakii aagyanaamə, ca vii kaamə Ma'yanakii a ədzəmaamə ka baarəginə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəppaa ci kaamə. ²³ Ma bwasee nyi ka dzənə aa Koorintiya, acii ga nya dzə ka tsakəvə koonə buurə uushi'inə. Əntaŋfə nə seedawaaki, ci shii sətə a ədzəməki. ²⁴ Əntaa baawəda geenə ciina moo baarənə koonə agyanə vii goŋga goonə. Pooshi. Kə shii inə, ndihə ndihə nuunə agi vii goŋga goonə. Ma caama slənə doonə, koonə uufda də səka.

2

¹ Ma bwasee nyi ka aniya ŋga dzənə aahoonə, acii ga nya ənyi ka dzənə ka bəzee ka səkuunə. ² Madfa kə bəzee nyi ka səkuunə, pooshi əndə uufdagi səkəki madfaamə unə. ³ Ənjitə dəbee uufdagi səkəki nuunə. Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətəta, acii goona bəzee ka səkəki, maa kə gi nyi aahoonə. Kə shii nyi weewee, madfa ka moodasəkə nə nyi, ka moodasəkə nuunə noonə əsə. ⁴ Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətəta, də maβətəsəka, kə ma'i haŋkalaaki. Ha'ə maa, da kiinə agiki. Ma mwayi nyi, əntaa ka bəzee ka səkuunə, amma ma dīi nyi ha'ə, kaa nya baarii koonə makə sətə uu'i nyi tuunə ŋgaŋga'ə.

Tifyaginə tə ma'waslyakə ənda

⁵ Taa wu patə bəzee ka səkə ŋga əndə'i ənda, əntaa wata naaki daanəki bəzee ci, amma da i noonə patə bəzee ci. Əntaa mbudfeenə cii kya mbudfee, amma tə'i hara ənji ahadoonə bəzee ci ka səkətii. ⁶ Ma əndətsa, ma dzaləətsə jalə ənji tə ci, kə mbu'i ha'ə. ⁷ Acii ha'ə, ənəmə ka tifyaginə tə ci, una banee ka ma'yanəkii, acii ga maβətəsəkə a gadəgi tə ci. ⁸ Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə baarii ka ci oo'i, kə uu'yuunə tə ci tanyi. ⁹ Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətəta, kaa nya shii təbətənə tuunə, kaa nya paaratəgi madfa agi fanə nuunə wabənaaki ŋga dzalənə tə ci. ¹⁰ Ma əndzə'i, madfa kə tifyagyuuunə əndəkii putə ŋga sətə dīi ci koonə, nyi maa, ka tifyaginə nə nyi tə ci. Taa mi patə dəbee nya tifyagi, ka putə goonə tifyagi nyi akəŋwacii Aləmasiihu. ¹¹ Ma dīi cii kya da ha'ə, acii ga *Seetanə a upaa rəgwa ŋga saaweenə kaamə. Kə shii amə sətə cii kəya moo danə.

1:15 1.15-16 1 Koor. 16.5-6. **1:17** 1.17 1 Koor. 4.18-19. **1:18** 1.18 1.23. **1:19** 1.19 Slənə 18.5. **1:22** 1.22 5.5; Rooma 8.15-16,23; Af. 1.13-14. **1:23** 1.23 11.31; 13.2; Rooma 1.9; Fil. 1.8; 1 Tees. 2.5; 2 Tees. 2.10. **1:24** 1.24 1 Piita 5.3. **2:1** 2.1 12.21; 1 Koor. 4.21. **2:3** 2.3 13.10. **2:4** 2.4 7.8; Slənə 20.31; 1 Koor. 16.24. **2:6** 2.6 7.11. **2:7** 2.7 Kwal. 3.13. **2:9** 2.9 7.15; 10.6. **2:11** 2.11 1 Piita 5.8.

Ghatē baanē nga ma'yanē nga Bulusē dē Tērawasē

¹² Yoo, ma saa'itē mbu'i nyi aa Tērawasē ka waaza Njunyi Habara nga Alēmasiihu, kē nee nyi kē wunēgi Slandanē rēgwa nga dā slēnē lanē davē. ¹³ Amma pooshi ma'yanēki baanē, acii paa nyi lii tē ndzəkənjunēki Titusē davē. Wata nya ba ka ənji davē 'Ta'avəmə', nya madə, nya palə aa Makiduuniya.*

*Jaalanē daciai *Alēmasiihu*

¹⁴ Amma wa ənjə a kuyirii tē Əntanfə! Ci ca kərə tiinē ka jaalanē taa guci patē putē nga ləbənē geenē da Alēmasiihu. Daciai inē əsə cii kəya kukutē dagwa mēdədərənē, waatoo waaza Njunyi Habara nga shiinē tē Alēmasiihu taa dama patē. ¹⁵ Weewee ma inē, makē urədyā niinē ətə ci Alēmasiihu a dəzē ka Əntanfə. Mēdədərənəkii a təkəgi ahada ənjitə ca upaa əpinē da ənjitə ka rēgwa nga zanē patē. ¹⁶ Ma urədyatsa, ma ka ənjitə zii, mada zhinyi ka tii, əntənē əntənətii. Ma ka ənjitə upaa luupaanē əsə, ci nē urədyatə ca vii əpinē. Ya əna, wu dīi nē əndə mbu'i bahē dā maduunē slənətsa? † ¹⁷ Amma ma inē, əntaa makē nga hara ənji niinē. Acii ma təya, agi gwazeenē nē tii ka wabənē nga Əntanfə dē jirakənē. Dē goonəaanē ciina wabə akənjwacii Əntanfə. Ci ta'i tiinē, keena ndzaanē ka ənji slənənē ka Alēmasiihu.

3

Ənji slənē nga kura aləkawala

¹ Ma dəya, goona nyihē makē mbudənē ciina mbudə neenē na. Pooshi. Ma inē, pooshi nafa nga baarii koonē ləkələkətə nga slənē geenē koonā shii tiinē. Pooshi nafa nga naahənē goonē tē habara nga slənē geenē ka hara ənji, makē sətə ci ənjə a dā ka hara ənji əsə. ² Unē dē noonē nē nē ləkələkətə nga slənē geenē, manaahəkii a ədzəmuunē kaa ənji patē a shii, təya jangatə. ³ Panəranə o'o'i, Alēmasiihu ci saakii nyaahē ləkələkətəkii, ca sləkēe daciai inē. Əntaa naahənē nga ciinē nga ənda, amma dē Ma'yanē nga Əntanfə Əndə vii əpinē. Əntaa ashī matsahə faara əsə, amma asəkə moodəfa nga əndə shiŋkinē nē ci manaahəkii.

⁴ Ma ciina wabə uushi'itšə ha'ə, acii mashiikii niinē akənjwacii Əntanfə daciai Alēmasiihu. ⁵ Əntaa mbu'unē mbu'iinē ka neenē na bahē banē oo'i, inē ca dfaada uushi'inē, pooshi. Daciai Əntanfə nē mbeənē geenē. ⁶ Ci kavē tiinē keena ndzaanē mambu'ukii bahē dā slənē nga kura aləkawala. Ma kura aləkawaletsə, əntaa dē manaahē *bariya dīi ənji, amma dē Ma'yanē nga Əntanfə. Acii ma bariya, wə cii kəya kira ka ənja. Amma, ma Ma'yanē nga Əntanfə, əpinē cii kəya vii ka ənja.

⁷ Yoo, ma bariya nga nükə, manaahəkii ashī matsahu faariinē shi, kē baarii Əntanfə məghərəvənaakii dē bariyatsa, lanē dərəva hanətə ənji *Isərayiila tē bariyatsa. Ha'ə maa, kē təkuree tii ka tsaamənē tē Muusa acii bərənē nga kənjwaciinəkii, wiitsə boo, sətə ca uudəgi nē bərənəkii. Kē shii amə, ma bariyatsa, əntənē nē muudinəkii. Patē da ha'ə, tē'i məghərəvənē davē. ⁸ Makē kē shii amə ha'ə, sakwa slənē nga Ma'yanē

2:12 2.12 1 Koor. 16.9. * **2:13** 2.13 1 Tees. 3.1; Titusə: 2 Koor. 7.6,13-14; 8.6,16,23; 12.18; Gal. 2.1,3; 2 Tim. 4.10; Tit. 1.4; Makiduuniya: 7.5; Slənē 20.1. **2:15** 2.15 1 Koor. 1.18. † **2:16** 2.16 wu dīi ...mbu'i bahē ka dā...: 3.5-6. **2:17** 2.17 4.2; Fil. 1.15-17; 1 Tees. 2.3,5,10; 1 Piita 4.11. **3:1** 3.1 5.12; 10.12; Slənē 18.27. **3:2** 3.2 1 Koor. 9.1-2. **3:3** 3.3 Shig. 24.12; Irin. 31.33; Əzaki. 36.26. **3:5** 3.5 2.16; Rooma 15.18. **3:6** 3.6 Yooh. 6.36; Rooma 7.5-6; 8.2,6,10; 1 Koor. 11.25. **3:7** 3.7 Shig. 34.29-30.

nga Əntanfə dīi, pooshi palee də məghərəvənə kwa? ⁹ Acii madfa ka kira məghərəvənə nə slənə sətə ca kira əntənə ka ənja, slənə sətə ca kira luupaanə palee də məghərəvənə. ¹⁰ Weewee ma ətsə ha'ə, kə sha nji da i məghərəvənə. Amma ma nga əna, pooshi ma'ə shanjə, acii kə shi məghərəvənə nga əndə'i ka paleenə ka ci. ¹¹ Acii madfa ma sətə ca uudəgi, tə'i ci da məghərəvənə, sətə pooshi ka uudənə palee də məghərəvənə ka shanjə.

¹² Makə kə shii inə tə'i ha'ə makə ətsa, ka wabənə niinə yadə ngwalənə. ¹³ Əntaa makə nga Muusa niinə. Acii ma ca, kə kavə ci gwada aakənjwaciikii, acii ga ənji Isərayiila a nee ka muudinə nga məghərəvəətə ca uudəgi. ¹⁴ Amma kə təkuree tii ka paaratəginə. Ca'ə ənshinə, madfa kə janji tii iirə aləkawaləta, kə ndzaa ci makə gwada akənjwaciitii. See madfa ndzaa əndə ləbə da Aləmasiihu dzəginə gwadakii, əndə a paaratəgi ha'ə. ¹⁵ Taa ənshinə, madfa janji tii bariya nga Muusa, wata gwadakii a pa'agi hiimatii. ¹⁶ Amma madfa kə zə'ugi əndə aabii Slandana, kə dzəgi gwadakii ətsa. ¹⁷ Ma Slandana, Ma'yanə nə ci. Ma hatə dīi Ma'yanə nga Slandana, tə'i dimwaanə davə. ¹⁸ Ma amə patə, pooshi gwada akənjwacii amə, aji baarə dūunuunə nga Slandanə naamə. Ci ca zə'wee kaamə, kaama pusha tə ci, ama tsakə dzənə aakəjwa də upaa dūunuunə. Ma ətsə patə, slənə nga Ma'yanə nga Slandana.

4

Wahə gaamə

¹ Acii ha'ə, makə kə shii inə putə nga nga'aanə nga Əntanfə keenə ba'avə ci slənətə aacii inə keena slənə, pooshi shishiniinə ka əntənə.

² Ma inə, kə naanagiinə ka slənə sə nga ayinə. Pooshi inə ka da jarəwiinə, pooshi inə ka gwazee ka wabənə nga Əntanfə əsə. Amma pañğəranə ciina wabə goonğaənə akənjwacii Əntanfə. Nga'ə keenə kaa taa wu a shii oo'i, ənji goonğa niinə. ³ Ma Njuni Habaranə ciina waaza, madfa ma'umbee uushi nə ci, ka ənjitə uugi zanə nə ci ma'umbeekii tanə. ⁴ Ma təya, kə təkuree tii ka vii goonğa, acii kə əndəgi *Seetanə hiimanyinatii. Ci dīi təkuree tii ka nee ka bərənə nga Njuni Habara. Ma habarakii,

agyanə dūunuunə nga Aləmasiihu. Ci nə pushashinə nga Əntanfə. *

⁵ Acii ma inə, əntaa neenə nə ciina waaza, amma tə Yeesu Aləmasiihu ciina waaza, oo'i ci nə Slandana; inə neenə əsə, ənji slənə goonə niinə putə nga Yeesu. ⁶ Əntanfə bii, "Wa bərənə a bərəgi aji təkunə." Ci əsə kavə bərənəakii kaa ca bərə a moodəfaamə, ca bərə aagi ənji, ama shii neenə ka dūunuunə nga Əntanfə ca bərə akənjwacii Aləmasiihu.

⁷ Ma inə, taa ngahi makə uuda niinə pooshi ka ta'avənə ka ənsləginə, patə da ha'ə tə'i inə da wahətə səshiinə. Ma ətsə patə, ka baariinə oo'i, ma maduunə nğeerənə əshiinə, nga Əntanfə, əntaa neenə. ⁸ Kə cibee ənji keenə taa ka nğutə rəgwa. Patə da ha'ə, paa tii tənəpaa tiinə. Kə ha'utə ənji diinə. Patə da ha'ə, pooshi inə bwasee ka kanə geenə nga upaa luupaanə. ⁹ Kə iikə ənji keenə daawaanə lanə. Patə da ha'ə, pooshi Əntanfə kəgi tiinə. Kə laadapaa ənji tiinə aa panə, amma patə

3:9 3.9 Rooma 8.2,33; Gal. 3.10. **3:13** 3.13 Shig. 34.33-35. **3:14** 3.14 Isaa. 6.10. **3:16** 3.16 Shig. 34.34. **3:17** 3.17 Yooh. 8.32,36; Rooma 8.2; Gal. 5.1,13. **3:18** 3.18 4.6; 1 Koor. 2.7.

4:1 4.1 3.4,6. **4:2** 4.2 2.17; 6.4. **4:3** 4.3 1 Koor. 1.18. * **4:4** 4.4 Seetanə: Yooh. 12.31; Af. 2.2; pushashinə nga Əntanfə: Kwal. 1.15; İbər. 1.3. **4:5** 4.5 1.24. **4:6** 4.6 'Wat. 1.3; Isaa. 9.1; 2 Koor. 3.18; 1 Piita 2.9. **4:8** 4.8 1.8; 7.5; 11.23-29.

da ha'e, pooshi epine dzegi ameenə. ¹⁰ Taa guci patə, ha'e nə enji ka da gazhi'waanə nga bələnə tiinə makə sətə bəli tii tə Yeesu. Ma dui inə ma'e da i epinə a meenə, kaa enjə a shii oo'i, t'ei epinə nga Yeesu ashiiinə.

¹¹ Agi ndzaanə geenə patə, taa guci ha'e niinə ka nee ka wə aagiinə ka putə nga Yeesu. Ma dui ha'e, kaa enjə a shii neenə oo'i, ma shishinə geenə onə na bəsləgi, t'ei epinə nga Yeesu davə. ¹² Ci ca baarii oo'i, ma wa, ashiiinə cii kəya slənə, amma ma epinə əsə, ashuunə cii kəya da sləna.

¹³ T'ei manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Ma wabi nyi, acii kə vii nyi goonğa ka Əntanfə." Ha'e niinə əsə, kə vii inə goonğa ka ci, ci dui wabiinə.

¹⁴ Kə shii inə, ma Əntanfə, kə madəe ci ka Yeesu Slandanə agi mamətə ənja. Ha'e əsə nii kəya madəe keenə, ca fədfə taamə doonə, ca kərə aakəŋwacii Yeesu. ¹⁵ Patənə nga ətsa, ka putə goonə. Ma Əntanfə, agi dzənə nə ci aakəŋwa də fadfa pwapoonaakii ka enja. Də ha'e əsə dzənə enji aakəŋwa də kuyiriinə tə ci ka duunətənə də ci.

Ndzaanə agi vii goonğa

¹⁶ Acii ha'e, ma inə, pooshi inə ngərəgi hiima. Taa ngahi ma shishiniinə, agi dzənə də saawanə, patə da ha'e, ma ma'yaniiinə, agi tsakə da ngeerənə uusəra patə. ¹⁷ Ma cibəənə ciina cibə, pooshi lanə, pooshi ka ta'avənə əsə. Cibəkii na kavə tiinə ka upaa dagwa uushi etə na ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, waatoo, ndzaanə ka hakii da Əntanfə agi duunuunaakii. Ma ətsa, ci palee patə. ¹⁸ Acii ma ina, pooshi inə ka kavə hiima geenə ka uushi'iitə ci enjə a nee də ginə. Amma ka uushi'iitə pooshi enji ka neenə də ginə kii inə hiima geenə. Ma uushi'iitə ci enjə a nee də ginə, pooshi ka ta'avənə. Amma ma uushi'iitə pooshi enji ka neenə də ginə, tii ca ta'avə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

5

¹ Kə shii amə, madə kə uulagi shishiinə gaamə ganə a duuniya, kə dəkəpaa Əntanfə kaamə əndə'i gatə dagya, waatoo etə fətə ci cisaakii, ci na ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ² Ma amə da i shishiinə gaamə, agi danə nə kudəpəshinə taamə nga upaa əndə'i shishinə, waatoo etə ca shi dadagyə, kaama ngavə. ³ Acii madə kə ngii amə, pooshi amə ka ndzaanə yadə shishinə ma'ə. ⁴ Ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, agi danə nə kudəpəshinə taamə. Əntaa uufənə nə əndə pooshi amə ka uufə shishiinə gaamə nga duuniya, amma uufənə caama uufə tə etə nga dadagyə, kaama upaa, ama ngavə, sətə da i epinə a jaala agyanə sətə ca bəsləgi. ⁵ Əntanfə ci saakii hadfatəgi daamə kaama zə'u ha'e makə ətsa. Ci vii kaamə Ma'yanakii əsə, kaama shii pangəranə oo'i, t'ei hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə kidə.

⁶ Acii ha'e, taa guci patə naamə ka mabanee ma'yanə. Kə shii amə, ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, matəkəkii naamə da Slandana. ⁷ Acii ma ndzaanə caama ndzaanə, əntaa nga neenə ka ci də ginə, amma nga vii goonğa ka ci. ⁸ Ka mabanee ma'yanə naamə. Gədfə bwasee ka shishiinə gaamə kaama dzə ka ndzaanə da Slandana. ⁹ Acii ha'e, taa agi ndzaanə gaamə ganə, taa agi etə na shi aakəŋwa, ma sətə kavaamə

4:10 4.10 1.5; Rooma 6.8; Gal. 6.17; Fil. 3.10-11. **4:11** 4.11 Rooma 8.35-36; 1 Koor. 15.31. **4:12** 4.12 Kwal. 1.24. **4:13** 4.13 Jab. 116.10. **4:14** 4.14 1 Koor. 6.14; Rooma 8.11. **4:15** 4.15 1.5-6.11; 9.11,15. **4:16** 4.16 Af. 3.16. **4:17** 4.17 3.18; Rooma 5.2; 1 Piita 1.6-7. **4:18** 4.18 Rooma 8.25; Ibr. 11.1. **5:1** 5.1 Ayb. 4.21; 2 Piita 1.14. **5:2** 5.2 Rooma 8.23-24. **5:4** 5.4 1 Koor. 15.53-54. **5:5** 5.5 1.22. **5:7** 5.7 1 Koor. 13.12; 1 Piita 1.8-9. **5:8** 5.8 Fil. 1.23.

aakəŋwa, uufagi səkəkii. ¹⁰ Acii tyasə see a kəŋaamə patə akəŋwacii Aləmasiihu, kaa ca dā kaamə gəŋwanə, kaa taa wu a shii upaa sətə dəbee ka ci mbərə mbərə da sətə cii kəya slənə, taa bwayakii, taa ŋunyikii saa'itə ci a duuniya.

Wabənə agyanə ndzaanə ka guviinə ŋga Əntanfə

¹¹ Makə dīi ci agi ŋgwalənə niinə acii Slandana, putakii ha'ə ciina dā gazhi'waanə ŋga baariinə ka əŋja agyanəkii. Kə shii Əntanfə tiinə paŋgəraŋə. Ma nə nyi ka nəhənə əsə, kə shii unə tə nyi asəkə moodəfuunə. ¹² Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa haŋətənə ciina haŋətə niinə, amma rəgwa ciina baarii koonə, koonə cakərə'i akəŋwacii əŋjitə ca dzaana tiinə, koonə shii mbee ka ənəpaaginə ka tii. Acii ma təya, agi cakərə'inə nə tii putə ŋga dagwaanə ŋga shiginə ŋga ənda, təya bwasee ka tsaamə sətə a ədzəməkii. ¹³ Madfa dīikənə ciina dīikə, ka Əntanfə ciina dīikə. Madfa ka rəgwakii ciina dā ha'ə əsə, yoo, ka putə goonə ciina dā ha'ə. ¹⁴ Uudənə ŋga Aləmasiihu ca dā ŋwanjuunə agyaniinə, acii kə paaratəgiinə oo'i, ci əŋki ka putə ŋga əŋji patə. Acii ha'ə, ləbə nə əŋji patə agi əntənaakii. ¹⁵ Ma əŋki Aləmasiihu ka putə ŋga patənə ŋga əŋja, acii ga əŋjə a ndzaanə shitə ha'ə makə sətə kədəesəkə ka tii. Amma kaa təya ndzaanə ka ŋga Aləmasiihu, acii ka putatii əŋki ci, Əntanfə a madfə ka ci agi maməətə əŋja.

¹⁶ Ndzaŋənə ka saa'ina, pooshi inə ka tsaamənə taa tə wu putə ŋga shiginaakii. Taa ŋgahi kə shi nya caamə tə Aləmasiihu ha'ə, amma pooshi nyi agi tsaamənə tə ci ha'ə ma'ə. ¹⁷ Taa wu patə libə da Aləmasiihu, kura taganə nə ci ətsa. Kə dzəgi iirəkii, kurakii nə ci ətsa. ¹⁸ Ətsə patə, danə ŋga Əntanfə. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaanə ka guviinəkii daci Aləmasiihu, ca vii kaamə slənə ŋga baabanə ka hara əŋja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii əsə. ¹⁹ Ma wabənə geenə, ci nə: agi zhi'weenə nə Əntanfə ka patənə ŋga əŋji shiŋkinə ka guviinəkii daci Aləmasiihu. Paa ci ka kəsəpaa 'waslyakənatii a ədzəməkii. Ca ba'avə wabənaakii acii inə, keena waaza ka əŋja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii. ²⁰ Acii ha'ə, madəbama ŋga Aləmasiihu niinə. Əntanfə ca dā wabənaakii daci inə. Agi kədiinə niinə acii unə ka madəbama ŋga Aləmasiihu, zə'umə, koonə ndzaanə ka guviinə ŋga Əntanfə. ²¹ Ma Aləmasiihu, paa ci shii 'waslyakəənə, amma kə kavə Əntanfə tə ci kaa ca ləbə daamə agi 'waslyakəənə gaamə. Ma dīi ci ha'ə, kaama shii ndzaanə agi goonjaanə ŋga Əntanfə dāgi ləbənə gaamə da Aləmasiihu.

6

¹ Ma agi slənə geenə ka hakii da Əntanfə, agi kədiinə niinə acii unə ənə dīi Əntanfə koonə pwapoonə, goona saawee ka pwapoonəkii. ² Wiinə sətə bii Əntanfə:

“Madfa kə mbu'ya saa'yaaki ŋga fanə tuunə,
agi fanə nə nyi tuunə.
Madfa kə mbu'ya uusəra ŋga luupaanə tuunə,

5:9 5.9 Kwal. 1.10; 1 Tees. 4.1. **5:10** 5.10 11.15; Isaa. 2.12; Dan. 7.9-10; 12.2; Slənə 17.31; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 4.5; Fil. 3.19; 2 Tees. 1.7-10. **5:11** 5.11 4.2; 6.4; 1 Koor. 9.22. **5:12** 5.12 1.14; 3.1. **5:14** 5.14 Yooh. 17.23; Rooma 8.35; Gal. 2.20; Af. 3.19; 5.2,25; 1 Yooh. 3.16. **5:15** 5.15 Rooma 6.3-4; 7.4; 14.7-9. **5:17** 5.17 Isaa. 43.19; Rooma 6.4; Gal. 6.15; Af. 4.24; Səniinə 21.5. **5:18** 5.18 Rooma 5.10. **5:19** 5.19 Rooma 3.24-26; Kwal. 1.20. **5:20** 5.20 Mat. 10.40; Isaa. 52.7. **5:21** 5.21 Yooh. 8.46; Rooma 8.3; 1 Koor. 1.30; Gal. 3.13; Ibər. 4.15. **6:1** 6.1 Rooma 5.2; 1 Koor. 15.10. **6:2** 6.2 Isaa. 49.8; Luka 4.19-21.

agi tsakənə nə nyi tuunə.”

Fatəm! Ənə nə saa'i nğa luu viinə nğa Əntanfə; ənshinə nə uusəra nğa luupaanə!

³ Pooshi inə ka uufənə kaa taa wu a idəpaa uushi agi slənə geenə. Aci ha'ə, pooshi inə ka d'avə sətə ca kavə əndə ka pu'unə agi ndzaanaaki akənwacii Əntanfə. ⁴ Amma taa mi patə ciina da, agi baarii niinə oo'i, ənji slənə nğa Əntanfə niinə, də sə'watə cibənyinə, da də sə'watə madzawə uushi'inə kama kama. ⁵ Kə fəsli ənji tiinə, ənjə a pa'əgi tiinə, ənjə a daada keenə mabizhinə, kə slənyiinə palee ka ngeerii inə, ina baanə yadə nynyinə agiinə, yadə zəmə ameenə əsə. ⁶ Dagi laabanə nğa moodəfiinə, da shiinə geenə, da sə'watənə geenə, da nğa'əənə geenə baarii inə neenə nə oo'i, ənji slənə nğa Əntanfə niinə. Ma ətsə patə, dagi Malaaba Ma'yanə da uufənə geenə nğa goonğa. ⁷ Kə baarii inə ha'ə dagi wabənə geenə agyanə goonğaənə da dagi ngeerənə nğa Əntanfə. Ndzaanə geenə ka ənji goonğa nə sə nğa paginə geenə. Də ci luupaa niinə neenə nə əsə.

⁸ Kə duunətə ənji tiinə, ənjə a bərapaa tiinə əsə. Kə dzaanii ənji tiinə, ənjə a dəla diinə əsə. Kə nğirə ənji tiinə ka majirakinə, patə da ha'ə ənji goonğa niinə. ⁹ Kə dii ənji makə pooshi tii shii tiinə, patə da ha'ə kə shii ənji tiinə də nğa'ə. Kə dii makə maməətəki niinə, amma waniinə ma'ə da i əpinə ameenə. Kə jalə ənji tiinə, amma pooshi ənji bəələgi tiinə. ¹⁰ Kə dibə səkiinə a bəzə, amma taa guci patə agi moodasəkə niinə. Maaghiinə niinə, amma agi datənə niinə tə ənji lanə ka ənji waha. Pooshi uushi acii

inə, amma neenə nə patənə nğa uushi'inə. *

¹¹ Ənji Koorintiya, panğəranə wabiinə koonə, pooshi inə umbee koonə ka taa mi a moodəfiinə. ¹² Də ədzəmə rənwə nğiriinə tuunə. Amma ma unə, kə umbee unə keenə ka sətə a moodəfuunə. ¹³ Wanyinə ka kədiinə acii unə makə manjeevənaaki. Tuutəta'ə, baariimə keenə uufənə goonə noonə əsə.

**Yi nğa Əntanfə nuunə*

¹⁴ Goona ndzaashi da ənji ghatə vii goonğa ka Yeesu. Ma ətsa, pooshi ka danə. Iitiitə sanə ndzaashinə goonğaənə da məzaana? Iitiitə əsə ndzaashinə bərənə da təkuna? ¹⁵ Mi sanə nə haala nğa Aləmasiihu da Seetana? Mi sanə nə sətə lifə də əndə nə'unə da əndə ghatə vii goonğa? ¹⁶ Nğutə nğa'əənə sanə nəndə ahada yi nğa Əntanfə da kuvə uuləma? Aci ma amə, yi nğa Əntanfə əndə vii əpinə naamə! Makə sətə bii Əntanfə ci saakii,

“Ka ndzaanə nə nyi ka yi rənwə da ənjaaki, ka ndzaanə nə nyi ahadatii əsə, nyi nə Əntanfəwatii. Tii əsə, ka ndzaanə nə tii ka ənjaaki.”

¹⁷ Aci ha'ə kə bii Slandanə ka tii, “Shigimə ahadatii, goona ndzaanə ka hakii, goona təbətə sətə əntaa malaabakii kaa nya luu tuunə.

¹⁸ Ma nya, ka ndzaanə nə nyi ka Dəsənuunə, una ndzaanə ka manjeevənaaki.

Nyi Slandanə əndə baawəda wabi ha'ə.”

6:4 6.4 4.2. **6:5** 6.5-10 11.23-29. **6:6** 6.6 8.24; Rooma 12.9; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; 1 Tim. 4.12. **6:7** 6.7 10.4-5; Rooma 13.12; 1 Koor. 2.4. **6:9** 6.9 4.10. * **6:10** 6.10 moodasəka: 7.4; Rooma 5.3; 12.12; maaghiinə da ənji waha: 8.9; Fil. 2.17; 4.12-13; 1 Tees. 1.6. **6:13** 6.13 1 Koor. 4.14. **6:14** 6.14-16 1 Koor. 6.9-13; 10.21; Af. 5.5-11. **6:16** 6.16 Leew. 26.12; Irin. 32.38; Əzaki. 37.27; 1 Koor. 3.16. **6:17** 6.17 Isaa. 52.11; Səniinə 18.4. **6:18** 6.18 2 Sam. 7.14; Isaa. 43.6; Am. 4.13; Səniinə 11.17.

7

¹ Kadashinyinaaki, makə dīi ci kə dīi ɔntanfə kaamə aləkawalənyiiṣə ha'ə, bwasee amə ka slənə uushi'iitə ca geegi ka shishinaamə da əpinə gaamə ma'ajjinəkīi, ama ndzaanə malaabakīi. Vigyaamə naamə nə ka ɔntanfə patə, ama ŋgwalə tə ci.

Moodfasəka ŋga Bulusə

² Baariimə keenə uufənə goonə. Pooshi inə dīi bwaya uushi ka taa wu, pooshi inə saawee ka vii gooŋga ŋga taa wu, pooshi inə gəpətə də uushi ŋga taa wu əsə. ³ Ma bii nyi ɔtsə ha'ə, ɔntaa wazənə cii kya wazə koonə. Acii kə shi nya bii oo'i, asəkə moodəfiinə nuunə. Ka hakīi naamə taa agi ɔntənə taa agi ndzaanə da əpinə amaamə. ⁴ Kə shii nyi tuunə furəŋə. Sə ŋga dəlaginaaki nuunə. Agi sa cibənə caama sa patə, mabaneekii nə ma'yanəkīi. Ka maŋushinə nə nyi uusəra patə.

⁵ Taa saa'itə mbu'iinə aa Makiduuniya maa, pooshi inə upaa əpisəka. Taa dama zə'ugiiinə patə, ha'ə nə ənji agi cibeənə keenə, taa daama patə mabizhinə. Ma asəkə ədzəmiinə əsə, ŋgwalənə. ⁶ Amma ma ɔntanfə ɔndə banee ka ma'yanə ŋga ɔndətə lədəgi ma'yanəkīi, kə banee ci ka ma'yaniinə də shinə ŋga Titusə. * ⁷ ɔntaa wata shinaakīi tanə banee ka ma'yaniinə, amma da i wabəənə shi amakīi keenə, waatoo makə sətə cakuunə vii ka ci ŋgeerənə aa moodəfəkīi. Kə bii ci keenə makə sətə dīi kudəpəshinə tuunə ŋga neenə ka nyi, da makə sətə kiwuunə anəkīi, da makə sətə dīi unə aniya ŋga luunə də nyi əsə. Ma ɔndzə'i kamə, agi tsakə də maŋushinə nə nyi.

⁸ Ma ləkələkətətə nyaahə nyi koonə, kə bəzee nyi ka səkūunə də ci. Amma ma nyi, pooshi nyi dīi wakadakinə ŋga naahənə koonə ha'ə. Makə fii nyi, kə bəzhi səkūunə, kə mwayi nyi də wakadakinə. Amma ma bəzəsəkə goonə, ŋga uundzə saa'i. ⁹ Ma ɔndzə'i, paa nyi ma'ə ka də wakadakinə ŋga naahə ləkələkətətə, ka moodfasəkə nə nyi. ɔntaa moodfasəkə ŋga bəzee ka səkūunə cii kya də, amma putə ŋga baanə goonə kə ɔntanfə, acii kə kavə bəzənə ŋga səkūunə tuunə koonə baanə ka ci. Ma bəzənə ŋga səkūunə, də shiinə ŋga ɔntanfə. Acii ha'ə, pooshi inə dəvə koonə ana. ¹⁰ Acii ma mabətəsəkə də shiinə ŋga ɔntanfə, ci ca kavə ɔndə kaa ca hadatəgi də naakīi na, ca kira luupaanə. Pooshi ɔndə əsə ca də wakadakinə ŋga tsarə mabətəsəkətsa. Amma ma mabətəsəkə ŋga ɔndə shiŋkinə saakīi, ci ca kira ɔntənə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Neemə ka sətə dīi ɔntanfə də mabətəsəkətə goonə! Kə kavə ci tuunə ka də kudəpəshinə ŋga baginə; kə bəzhi səkūunə putə ŋga sətə slənyi; una ŋgwaləgi acii sətə na slənə aakəŋwa; kə dəvə mabətəsəkəkīi koonə kudəpəshinə ŋga neenə ka nyi; kə dəvə ci koonə kudəpəshinə ŋga luunə də nyi əsə, una dzalə ɔndətə dīi bwaya bwayaanə. Agi ɔtsə patə, kə baarii unə oo'i, pooshi moonə agi sətə slənyi.

¹² Ma saa'itə nyaahə nyi koonə ləkələkətətə, ɔntaa agyanə ɔndətə dīi bwaya bwayaanə taa ɔndətə dīi ənji ka ci bwaya bwayaanə nyaahə nyi. Amma kaa nya shii baariinə koonə akəŋwacii ɔntanfə oo'i, agi nəhənə nuunə tiinə. ¹³ Acii ha'ə kə baa ma'yaniinə.

Tsaŋə da baanə ŋga ma'yaniinə əsə, ca'ə ɔndzə'i kə cakiinə də maŋushinə putə ŋga moodfasəkə ŋga Titusə, acii kə banee unə ka ma'yanəkīi, unə patə. ¹⁴ Kə dəliigi nyi duunə ka ci. Ma unə əsə, pooshi unə dəvə ka nyi ayinə. Uusəra patə gooŋga njiina wabə koonə. Ha'ə

esə, ma dəlaate njiina dəlagi duunə ka Titusə, goonja. ¹⁵ Acii ha'a, ma uufənaakii tuunə, kə cakə də ngeerənə. Acii agi buuretənə nə ci makə sətə dīi unə aniya nja luunə tə ci aahoonə, una banee ka hanjala goonə ka fa sətə cii kəya ba koonə. ¹⁶ Ka manjushinə nə nyi ka shanjə acii agyuuənə nə hiimaaki patə.

8

Viinə nja ənji nə'unə də patənə nja ngeerənə

¹ Ndzəkənjushi'inəkya, nja'a kə nyi una shii makə sətə dīi Əntanjə pwapoonaakii asəkə İkaliiisyaninə nja Makiduuniya. ² Taa njaahi kə līi cibənyinə tə tii kama kama, maaghiinə nə tii esə, patə da ha'a, ka moodasəkə nə tii uusəra patə. Ci kavə tə tii ka ndzaanə nja ciinətii fitə ka viinə. ³ Ma ətsa, ka seedanə nə nyi oo'i, kə vii tii də patənə nja ngeeriitii. Ha'a maa, kə palee ka sətə dəbee təya vii. Də moonatii satii vii tii makə sətə kadeesəkə ka tii. ⁴ Tii satii kədii acii inə kaa təya upaa rəgwa nja tsakənə tə ənji nja Əntanjə də Yahudiya. ⁵ Ma ətsa, kə palee ka sətə shiina kii niinə davə! Nja təkənjwanə, kə vii tii natii nə ka Slandana, təya vii keenə nətii esə də moonə nja Əntanjə. ⁶ Ci dīi kədii inə tə Titusə, kaa ca dzə aakənjwa də slənətsə njanə ci ahadoonə, ca tsakə tuunə koonə mbu'utəgi də maduunə slənətsə akənjwacii unə noonə esə. * ⁷ Agi patənə nja slənə ka Əntanjə aakənjwa nuunə ka hara ənji nə'unə. Agi vii goonja goonə, agi wabənə goonə, agi shii goonjaanə goonə, agi də kudəpəshinə goonə nja tsakə ənja, da agi uufənə goonə viinə, ətsə patə aakənjwa nuunə. Acii ha'a, nja'a keenə mada gyuunə aakənjwa ha'a makə ətsa agi maduunə slənətsə akənjwacii unə esə.

⁸ Əntaa banə cii kya ba koonə makə bariya. Amma baariinə cii kya moo baariinə koonə makə sətə ci kudəpəshinə a də tə hara ənji kaa təya tsakə ənja. Nja'a kə nyi nya shii taa tantanyinə nə uufənə goonə. ⁹ Kə shii unə pwapoone nja Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Taa njaahi əndə wahə nə ci, patə da ha'a kə geegi ci ka nəkii ka maagha. Ma dīi ci ha'a, ka putə goonə, koonə shii ndzaanə ka ənji waha dāgi geegi ka nəkii ka maagha.

¹⁰ Ma agi wabəətsa, viinə wabənaaki: ka danə nja'a mada kə uudəpaa unə əndzə'i tə sətə njanuunə dənjku. Acii unə nə təkənjwanə nja ənjitə dīi aniya, una datə slənəkii esə. ¹¹ Acii ha'a, uudəpaamə slənəkii də tsarə nja aniyatsə njanuunə də patənə nja ngeerii unə, viimə də sətə upaa unə. ¹² Acii mada tə'i əndə da aniya nja viinə, ca vii sətə upaa ci də patənə nja ngeeriikii, ka kadeesəkənə ka Əntanjə nə viinaakii. Pooshi Əntanjə mwayi əndə a vii sətə paa ci da ci. ¹³⁻¹⁴ Əntaa banə cii kya ba oo'i, wa viinə a galee anə hara ənji, unə esə, ənjə a kaanə koonə 'yapə unə daanuunə. Pooshi. Amma ma nja əna, makə dīi ci tə'i lanə acii unə, nja'a mada kə cakuunə tə ənjitə pooshi uushi aciiitii. Mada zhi'wa saa'itə pooshi uushi acii unə, una moo tsakənə tuunə, mada tə'i lanə aciiitii, ka tsakənə nə tii tuunə natii. Də ha'a tsakəshinuunə mbərə mbərə. ¹⁵ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ma əndətə dzatəgi lanə, pooshi gadəgi ka shanjə. Ma əndətə dzatəgi gi'u esə, pooshi əki ka shanjə."

Titusə da guvii-slənaakii

7:14 7.14 8.24. **7:15** 7.15 2.9. **8:1** 8.1-4 Slənə 11.29-30; Rooma 15.26. * **8:6** 8.6 Titusə: 2.13. **8:7** 8.7 1 Koor. 1.5; 16.1-3,24; Gal. 6.10. **8:9** 8.9 Mat. 8.20; Fil. 2.6-7. **8:10** 8.10 1 Koor. 7.25. **8:12** 8.12 Mar. 12.43. **8:15** 8.15 Shig. 16.18.

¹⁶ Kuyirii amə tə Əntanfə, acii ci kavə tə Titusə kaa ca tsakə tuunə də ədzəmə rəŋwə makə sətə kavə ci tiinə əsə. ¹⁷ Acii əntaa wata də ətə bii inə ka ci cii kəya slənəgi, amma agi dʻanə nə kudəpəshinə tə ci ŋga tsakənə tuunə. Agi moonakii cii kəya dzə aahoonə. ¹⁸ Waniitə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəŋushi'inaamə atsakii. Ma ca, agi dəlaginə nə əŋji də ci asəkə Ikəliisiyanyinə patə putə ŋga mbee ka waaza Ŋnyini Habara ka əŋja. ¹⁹ Tsəŋə da ətsa, kə ta'i Ikəliisiyanyinə tə ci kaa ca dzəədzə deenə agi maɖuunə slənənə akəŋwacii inə. Ma slənəna, kaa əŋji dʻuunətə də Slandanə ciina dʻa, ina baarii oo'i, kə mwayi inə tsakənə tə əŋjitə pooshi uushi aciitii.

²⁰ Ma viinə ənə vii əŋji aacii inə də patənə ŋga ŋgeerənə, pooshi inə ka uudənə əŋjə a idəpaa uushi ashiinə agikii. ²¹ Ma nə hiima geenə, kə mwayi inə dʻa uushi də rəgwakii akəŋwacii əŋja, əntaa wata akəŋwacii Slandana. ²² Acii ha'ə, waniitə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəŋushi'inaamə atsatii. Ma ca, kə təbiinə tə ci laŋə, ina paaratəgi oo'i, tə'i kudəpəshinə ŋga tsakə əŋji a moodəfəkii taa guci patə. Ma ci əsə, mashiikii nuunə aciikii. Acii ha'ə, kə cakə kudəpəshinə dʻanə tə ci ŋga tsakənə tuunə. ²³ Ma Titusə, rəŋwə niinə da ci, guva-slənaaki əsə agi slənənə koonə. Ma hara ndzəkəŋushi'inaamə ətsə gi tii da ci, ka madəbama ŋga Ikəliisiyanyinə gi tii, agi kira dʻuunuunə ka Aləmasiihu nə tii. † ²⁴ Baariimə ka tii uudənə goonə kaa Ikəliisiyanyinə a fa habara goonə, təya shii oo'i, ma dəlaanə ciina dəla duunə, ha'ə tanyi.

9

Viinə ka tsakənə də əŋji ŋga Əntanfə

¹ Ma agyanə viinə ka tsakənə də əŋji ŋga Əntanfə də Yahudiya, pooshi nafa ŋga tsakə naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii kə shii nyi tə'i kudəpəshinə ŋga tsakənə tə əŋji a moodəfuunə. Putakii dəlīi nyi duunə əsə kə əŋji Makiduuniya. Əŋki nyi ka tii, “Ma əŋji nə'unə anə hanyinə ŋga Akaya, matasəkakii nə tii daga dəŋku kaa təya tsakə tə əŋja.” Kə madəe kudəpəshinə goonə ka natii, acii laŋə nə tii ka moo viinə. ³ Acii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə ka ndzəkəŋushi'inaamə aahoonə, acii ga dəlaginə geenə duunə agi haalatə a ndzaanə ka uushi zabə; amma koona ndzaanə matasəkakii makə sətə bii nyi ka tii. ⁴ Madʻa kə mbu'iinə da hara əŋji nə'unə də Makiduuniya aahoonə, təya dzə ka lapaanə pooshi viinə goonə matasəkakii, ka dʻanə nə ayinə tə nyi, acii kə bii nyi ka tii, kə shii nyi tuunə furəŋə! Unə maa, ka dʻanə nə ayinə tuunə ka shaŋə. ⁵ Ci dīi nyi hiima ŋga banə ka ndzəkəŋushi'iitsa, kaa təya takəŋwa ka nyi zəku'i, taabu'u nii kya dzə, una tasəka aakəŋwa makə sətə bii unə, ca ndzaanə matsəkəkii saa'itə nii kya mbu'u. Ci əsə na baarii oo'i, də moonə goonə cuuna vii, əntaa tyasə.

⁶ Buurətəmə oo'i, ma əndətə ləggi slikərənə laŋə, ka upaanə nə ci cifanə laŋə. Ma əndətə ləggi gi'u əsə, gi'u upaanəkii cifanə. ⁷ Taa wu patə, kə dəbee ca vii makə sətə kadeesəkə ka ci, əntaa də maβətəsəka taa kavənə tə ci tyasə ka viinə. Acii əndətə ca vii də moodasəkə ca kadeesəkə ka Əntanfə. ⁸ Tə'i Əntanfə da baawəda ŋga viinə koonə palee ka ətə cuuna moo, kaa sətə dəbee una upaa a ndzaanə acii unə taa guci patə. Ka upaanə nuunə laŋə koona dʻa də taa ŋgutə tsarə ŋga ŋnyini sləna. ⁹ Ma ŋnyini

ənda, kə ndzaa ci makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkate ətə bii ci.

“Kə vii ci də moodəfə rəjwə ka maaghiinə.

Ŋga ca'ə ndəjwə ndəjwə nə ŋga'ənaakii.”

¹⁰ Ma Əntanfə, ci ca vii slikerənə ka əndə ka ləganə, ca vii ka ci zəmə ka adənə. Acii ha'ə, ka viinə nə ci koonə uushi'inə, ca siitəgi koonə. Ma viinə goonə də patənə ŋga ŋgeerənə, tə'i bwatyakii. ¹¹ Taa guci patə, ka dātənə nə ci tuunə ka ənji waha, koonə shii viinə də moodəfə rəjwə uusəra patə, kaa ənji lajə a kuyirii tə Əntanfə putə ŋga viinə goonə ənə ci təya upaa acii inə. ¹² Acii ma viitsə vii unə, əntaa wata ka ki'i haaja ŋga ənji nə'unə tanə, amma agi kavənə nə ci tə ənji lajə ka kuyiriinə tə Əntanfə. ¹³ Acii ma slənətə goonə, ci ca baarii vii goonja goonə. Ka dələnə nə ənji də Əntanfə əsə, acii kə baarii unə oo'i, kə luuvuunə Ŋunyi Habara agyanə Aləmasiihu. Ka dələnə nə tii də ci əsə putə ŋga viitə vii unə də moodəfə rəjwə ka tii da ka hara ənja. ¹⁴ Ka d'anə nə tii kudəpəshinə ŋga neenə koonə, təya da də'wa ka putə goonə, putə ŋga malanjə pwapoonə ətə ci Əntanfə a da koonə. ¹⁵ Kuyirii amə tə Əntanfə putə ŋga viinaakii kaamə, waatoo viitə pooshi ənji ka mbee ka wabənə putsəkə də ma.

10

Wabənə ŋga Bulusə agyanə baawədətə vii Əntanfə ka ci

¹ Nyi Bulusə nyi saaki ca kədii acii unə. Agi banə nə ənji, madfa nyi ahadoonə nya banee ka nəki, ma nyi pooshi ahadoonə əsə, iza'u nə nyi anuunə. Putə ŋga banee ka nə ŋga *Aləmasiihu da ŋga'ənaakii, ² agi kədiinə nə nyi acii unə, goona kavə tə nyi kaa nya ndzaanə iza'u, nyi kə gi aahadoonə. Acii kə shii nyi weewee, ma ənjitə ca hiima oo'i, slənə ŋga *duuniya ciina da, ka lanə nə nyi ka tii ŋguruunə. ³ Goonja a duuniya niinə. Amma, ma paatə ciina pa, əntaa makə ŋga duuniya ciina pa. ⁴ Ma uushi'inə ŋga paginə geenə əsə, əntaa makə ŋga duuniya. Ma neenə, ətə ci Əntanfə a vii. Də ci ciina jaala agyanə ənji daawaanə, ama jaala agyanə ənji daada mabizhinə ⁵ da agyanə ənjitə ca zhi'wee ka hanjala ŋga ənja acii ga təya shii tə Əntanfə; ama zhi'wee ka hiima ŋga ənji kaa təya fa tə Aləmasiihu. ⁶ Madfa kə mbu'utəgyuunə də fanə goonə tə Əntanfə, ma əndətə pooshi ka fanə, matasəkakii niinə ka dzalənə tə ci.

⁷ Tsaamətəmə ŋga'ə agyanə sətə ca da ahadoonə. Tə'i hara ənji ca ba oo'i, ŋga Aləmasiihu nə tii. Wa təya tsakə buurətənə ŋga'ə. Makə sətə ŋgirə tii natii nə oo'i, ŋga Aləmasiihu nə tii, inə maa, ha'ə niinə. ⁸ Taa kə delliigi nyi də baawədənə vii Slandanə keenə, pooshi ayinə ka d'anə tə nyi shanjə. Ma baawədatsa, baawədə ŋga ghenənə duunə aakəjwa, əntaa ŋga ənyanə duunə aaba'ə. ⁹ Ga ənjə a nee ka ətsə makə ŋgwaleenə cii kya ŋgwalee koonə də ləkaləkətənyinaaki. ¹⁰ Ka banə nə hara ənji oo'i, 'Ma ləkaləkətə ŋga Bulusə, iza'u. Amma ma shi ci də naaki na, mantəkii nə shishinəkii, paa ci mbee ka wabənə əsə.' ¹¹ Ma tsarə ŋga ənjitsa, wa təya paaratəgi oo'i, ma sətə ciina wabə asəkə ləkaləkate, ka d'anə niinə inə gatə ahadoonə.

9:9 9.9 Jab. 112.9. **9:10** 9.10 Isaa. 55.10; Hoos. 10.12. **9:11** 9.11 1.11; 4.15. **9:15** 9.15 9.11. **10:1** 10.1-18 1 Koor. 9.3. **10:1** 10.1 10.10; 1 Koor. 2.3. **10:2** 10.2 13.10; 1 Koor. 13.2. **10:4** 10.4 6.7; Rooma 13.12; Af. 6.13-17. **10:5** 10.5 Isaa. 2.12-17. **10:6** 10.6 2.9. **10:7** 10.7 1 Koor. 1.12. **10:8** 10.8 13.10. **10:11** 10.11 13.1-2.

¹² Ma tɔya, agi hanjɔtɔnɔ nɔ tii natii na. Kɛ dɔbɛɛ ina mbɔrɛ mbɔrɛtɛ dɛ neenɛ nɛ da tii kwa? Agi ngɔrɛnɛ nɛ tii dɔunuunatii, tɔya nee make tii palee patɛ. Ma ɛtsa, mabaanɛ. Pooshi tii shii taa mi.

¹³ Ma ina, pooshi dɛla dɛ neenɛ na ka pitɛginɛ aa bilɛ. Amma ka dɛnɛ niinɛ ca'ɛ ka hatɛ dɛkɛpaa ɛntanjɛ keenɛ, ka mbu'u ca'ɛ ka slɛnɛtsɛ ciina dɛ ahadoonɛ. ¹⁴ Makɛ dɛi ci asɛkɛ hatsɛ dɛkɛpaa ɛntanjɛ keenɛ nuuna, makɛ giinɛ aahoonɛ ka kira koonɛ Njunyi Habara agyanɛ Alɛmasiihu, pooshi inɛ pitɛgi hatsɛ dɛkɛpaa ɛntanjɛ keenɛ. ¹⁵ Pooshi inɛ ka dɛlagi dɛ neenɛ nɛ putɛ nɛga slɛnɛtɛ ci hara ɛnjɛ a dɛ, pooshi inɛ ka pitɛgi hatɛ dɛkɛpaa ɛntanjɛ keenɛ. Amma ma sɛtɛ ciina moo, wa vii goonɛa goonɛ a gɔrɛ aakɛŋwa aakɛŋwa, kaa hatɛ dɛkɛpaa ɛntanjɛ keenɛ a tsakɛ bwanɛnɛ, ¹⁶ ina mbee ka dzɛnɛ ka hara hanyinɛ aakɛŋwa ka waaza Njunyi Habara, acii geena dɛliigi dɛ neenɛ nɛ putɛ nɛga slɛnɛ nɛga hara ɛnji ka hatɛ dɛkɛpaa ɛntanjɛ ka tii. ¹⁷ Tɛ'i manaahɛkii asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ oo'i, "Ma ɛndɛtɛ ca moo dɛlaginɛ, wa ca dɛlagi dɛ Slandana tanɛ." ¹⁸ Ma ɛndɛtɛ ca dɛlagi dɛ naakii na, pooshi ɛntanjɛ ka luuvɛnɛ tɛ ci, see tɛ ɛndɛtɛ ci Slandanɛ a dɛlagi dɛ ci.

11

Bulusɛ da majirakinɛ nɛga maslɛkɛ ɛnja

¹ Ma nɛ nyi ka nɛhɛnɛ, ka sɛ'wanɛ nuunɛ tɛ nyi, nya dɛikɛ gi'u. Tuutɛta'ɛ, sɛ'wamɛ tɛ nyi ha'ɛ. ² Agi sɛrɛhɛnɛ nɛ nyi agyanuunɛ putɛ nɛga ɛntanjɛ, acii kɛ vii nyi tuunɛ ka *Alɛmasiihu makɛ sɛtɛ ci ɛnjɛ a vii malaaba madanɛ ka ngurii rɛnjwɛ dyanɛ. ³ Ngwaliiki acii ga sɛtɛ slɛnyi dɛ Hawa a slɛnyi duunɛ noonɛ. Ma Hawa, kɛ gɛpɛtɛ rɛhunɛ dɛ ki dɛ cicirɛnaakii. Ha'ɛ nuunɛ ɛsɛ. Ngwaliiki acii ga hiima goonɛ a nɛslɛgi asɛkɛ matahu rɛgwa, una tɛkuree ka vii goonɛa ka Alɛmasiihu. ⁴ Acii kɛ fii nyi kɛ kapaa unɛ rɛgwa ka ɛndɛ'i ɛndɛ ca waaza koonɛ ɛndɛ'i uushi agyanɛ Yeesu bwasɛ ka ɛtɛ waazii inɛ koonɛ, kɛ liwuunɛ ɛndɛ'i Ma'yanɛ tsanɛ bwasɛ ka ɛtɛ shuunɛ liwu, kɛ liwuunɛ ɛndɛ'i habara tsanɛ bwasɛ ka Njunyi Habaratɛ liwuunɛ.

⁵ Ma cii kya nɛhɛ kamɛ, pooshi nyi ɛki ka ɛnjitɛ cuuna nɛhɛ makɛ matahu maslɛkɛ ɛnji nɛ tii. ⁶ Taa paa nyi mbee ka wabɛnɛ, amma tɛ'i shiinɛ anɛki makɛ sɛtɛ sɛnaavɛ nyi ka baariinɛ koonɛ taa nɛgutɛ saa'i patɛ, taa agi nɛgutɛ uushi patɛ ɛsɛ.

⁷ Ya sanɛ, kɛ dɛi nyi 'waslyakɛnɛ makɛ hɛɛtɛpaa nyi naaki nɛ kaa nya shii duunɛtɛ duunɛ kwa? Acii kɛ waazii nyi koonɛ Njunyi Habara nɛga ɛntanjɛ nɛga zabɛ yadɛ luu taa mi acii unɛ. ⁸ Kɛ liwɛ nyi kwaba acii hara Ikɛliisiiyaninɛ, nya slɛnɛ ahadoonɛ. Ma ɛtsɛ kamɛ, ka banɛ nɛ nyi makɛ kɛ gɛpɛtɛ nyi dɛ uushi aciitii kaa nya shii tsakɛnɛ duunɛ. ⁹ Ma saa'itɛ nyi ahadoonɛ, kɛ mwayi nyi tsakɛnɛ tɛ nyi dɛ kwaba, amma paa nyi fitinii tuunɛ koonɛ vii ka nyi. Kɛ shi hara ndzɛkɛnjushi'inɛ gaamɛ dɛ Makiduuniya, kɛ vii tii ka nyi patɛnɛ nɛga sɛtɛ cii kya moo. Paa nyi fitinii tuunɛ shanɛ. Paa nyi ka dɛnɛ ha'ɛ boo nɛga ɛna taa aakɛŋwa, koonɛ shii tsakɛnɛ tɛ nyi. ¹⁰ Wiitɛ sɛtsɛ cii kya dɛla dɛ naaki na. Dɛ goonɛganɛ nɛga Alɛmasiihu nɛ nyi ka banɛ koonɛ, ma nyi, pooshi ɛndɛ tɛnjapaanɛ

10:12 10.12 3.1. **10:13** 10.13 Rooma 12.3. **10:15** 10.15-16 Slɛnɛ 19.21; Rooma 15.20. **10:17** 10.17 Irim. 9.22-23; 1 Koor. 1.31. **10:18** 10.18 1 Koor. 4.4-5. **11:2** 11.2 Af. 5.25-27. **11:3** 11.3 'Wat. 3.1-5,13. **11:4** 11.4 Gal. 1.8-9. **11:5** 11.5 12.11; 1 Koor. 15.10; Gal. 2.6,9. **11:6** 11.6 1 Koor. 2.6-16; Af. 3.4. **11:7** 11.7 12.13; 1 Koor. 9.12,18. **11:8** 11.8-9 Fil. 4.15-18.

tø nyi ka dæla dæ naaki nø ha'ø anø hanyinø nga Akaya patø. ¹¹ Aa acii mi dïi? Acii paa nyi agi uufðnø tuunø kwa? Kø shii øntanfø, kø uu'i nyi tuunø.

¹² Makø sætsø paa nyi fitinii tuunø, ka dzønø nø nyi aakønwa dø ðanø ha'ø, kaa nya shii tønagi røgwa ka majirakinø nga masløkee ønji nga dølaginø, tøya ba oo'i, mbøø mbøøø nø slønattii da neenø. ¹³ Ma tsarø nga masløkee ønjitsa, øntaa masløkee ønji nga tantanyinø nø tii. Agi jirakønø nø tii dø slønattii, tøya geegi ka natii nø makø masløkee ønji nga Alømasiihu nga tanyi. ¹⁴ Øntaa sø nga hurøshishinø øtsa, acii *Seetaneø maa, kø geegi ci ka naakii nø makø malaa'ikatø ca bøøø. ¹⁵ Acii ha'ø, madfa geegi ønji slønaakii ka natii nø makø ønji slønø goongaanø, øntaa mu'umø uushi. Ma ka muudinø, kadø nø tøya upaa dzalønø øtø døbee tøya upaa.

Sa cibønyinø nga Bulusø putø nga waazanoø

¹⁶ Kaa nya ønø ka banø, ga taa wu a nøhø makø dïikønø cii kya dïikø. Amma makø kø nyihuunø ha'ø, luumø tø nyi makø sètø cuuna luu hara madïikø ønja. Nyi maa, kaa nya shii dølaginø gi'u naaki. ¹⁷ Weewee ma sønø cii kya ba øndzø'i, øntaa hiima nga Slandana. Ma agi dølaanø cii kya døla dæ naaki na, makø nga madïikø øndø cii kya wafø. ¹⁸ Makø dïi ci ønji lanø ca dølagi dæ uushi'inø nga *duuniya, nyi maa, ka ðanø nø nyi ha'ø. ¹⁹ Kø bii unø, kø shii unø uushi'inø. Amma iitø sanø mbee unø ka sø'watø tø madïikø ønja? ²⁰ Waatoo, madfa kø geegi tii koonø makø maviinø, taa gøpøtønø duunø, taa børapaanø tuunø, taa tsagi koonø meecinø, agi sø'watønø nuunø tø tii. ²¹ Ma nyi, øntaa tøkureenø tøkuree nyi ka ðanø koonø ha'ø.

Amma taa mi patø døliigi taa wu, nyi maa, ka dølaginø nø nyi dø sækii. Makø nga madïikø øndø cii kya wafø. ²² Taa ma bii tii ønji *Ibøraaniya nø tii, nyi maa, ci nø nyi. Ønji Isørayiila kwa? Nyi maa, ci nø nyi. Slikøøøøø nga Ibørahiima kwa? Nyi maa, ci nø nyi. ²³ Taa ma bii tii ønji slønø ka Alømasiihu nø tii øsø, amma nyi nø matahu øndø slønø palee ka tii. Makø nga madïikø øndø cii kya wafø. Kø slønyii dæ gazhi'waanø palee ka tii; bøkøkii pya'ø ønji tø nyi a furøshina palee ka tii; bøkøkii føslø ønji tø nyi øsø palee ka tii; ama wø nø nyi uusøra patø. * ²⁴ Tufø jikø *Yahudiinø ka føslønø tø nyi dæ uu'yanø makkø pu'unø aji ølinø. ²⁵ Makkø jikø gayinø nga ha dæ Rooma ka føslønø tø nyi. Kø kaalii ønji tø nyi dæ faariinø rønøwø søðø. Makkø jikø kumbawalø ka cipøgøøøø da nyi aagi ma'inø. Kø shi nyi kii uusøra, nya ba'anøtsaa agi ma'inø. ²⁶ Agi wiigi'inø nø nyi lanø. Pooshi bwaya uushi øtø paa nyi nee. Tø'i tanø gøøra, tø'i mahiirønø a røgwa, tø'i ngwalønø acii ønjaaki Yahudiinø, tø'i ngwalønø øsø acii hara slikøøøøø, tø'i ngwalønø asøkø vøøanyinø, tø'i ngwalønø agi bilinø, tø'i agi uunøva, tø'i øsø acii majirakinø nga ønji nø'unø. ²⁷ Kø slønyii dæ gazhi'waanø ka shønø. Bøkøkii nø nyi ka ba'aginø njihøøøøø yadø njunyinø agiki. Kø dïi madøfønø da meegiirønø tø nyi. Lanø nø nyi ka ndzaanø yadø zama, taa kuvø nga baanø davø, taa køjeerønø. ²⁸ Bwæsø ka harakii maa, uusøra patø nø nyi ka buurø patønø nga Ikøliisiyanyinø. ²⁹ Madfa kø øpigi vii

11:10 11.10 1 Koor. 9.15-18. **11:11** 11.11 1 Koor. 16.24. **11:12** 11.12 11.5; 12.11. **11:13** 11.13 Fil. 3.2; Søniiinø 2.2. **11:15** 11.15 4.10; Rooma 2.6. **11:16** 11.16 12.6. **11:22** 11.22 Fil. 3.5; Rooma 11.1. **11:23** 11.23-29 4.8-12; 1 Koor. 4.11-13; 12.26. * **11:23** 11.23 kø slønyii dæ gazhi'waanø: 1 Koor. 15.10; furøshina: Slønø 16.23. **11:24** 11.24 Dzøk. 25.3. **11:25** 11.25 Slønø 14.19; 16.22. **11:26** 11.26 Slønø 9.23; 14.5. **11:27** 11.27 6.5.

goongga nga enda, agi zhimanə tə nyi asəkəki. Maa kə kavə ənji tə əndə'i əndə ka da 'waslyakəənə, ka bəzənə nə səkəki.

³⁰ Madfa ka dələnə nə nyi də naaki na, see də sətə ca baarə makə sətə əntəgi shishinəki dəlaginəki. ³¹ Ma Əntanfə Dii Yeesu Slandanaamə, wa ənjə a dəla də ləməkii ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. Kə shii ci oo'i, əntaa jirakanə cii kya jirakə. ³² Ma saa'itə nyi də Damasəkusə, tə'i əndə'i ŋgwaməna atsaə sədə ŋwanjwa Arətəsə, kə kavə ci kaa ənjə a nəhə uura mayi nga vəranə, kaa ənjə a shii kəsənə tə nyi. ³³ Amma kə kagərə ənji tə nyi aasəkə dəvə, ənjə a kyagərə tə nyi da mapacakinə ŋga mahwala ŋga vəranə, nya mbərədfə aciikii.

12

Uushi'iitə baarii Slandanə ka Bulusə

¹ Tyasə ka dəlaginə nə nyi də naaki na. Taa ŋgahi pooshi uushi ci dəlaginəkii a tsəkəvə, patə da ha'ə, ka wabənə nə nyi agyanə uushi'iitə baarii Slandanə ka nyi. ² Kə shii nyi, tə'i əndə'i əndə nə'unə shi Slandanə a ŋgərətə tə ci aadəgyə aabiikii. Kə uugi d'anə fəzə pu'u aji ənfwadə əna. Ma əndətsa, nyi ka nəki. Taa tantanyinə kə slənyi ha'ə, taa səniinə, ma ətsa, paa nyi shii. Əntanfə shii ci daanəkii. ³ Ma nyi, kə shii nyi, kə ŋgirə ənji tə nyi aagi Aləjana. Taa tantanyinə, taa səniinə, Əntanfə shii ci daanəkii. ⁴ Ma davə, kə fii nyi uushi'inə əsə ətə pooshi ənji ka mbee ka batənə, pooshi əndə shiŋkinə mbu'i bahə batənə. ⁵ Aci ha'ə, ma ka rəgwatsa, ka dəlaginə nə nyi də naaki na. Amma ma ka rəgwa ŋga əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kya dəlāgi madaamə də uushi'iitə ca baarii ətənaaki dadavə. ⁶ Madfa kə mwayi nyi dəlāgi də naaki na, paa nyi ka ndzaanə ka madiikə ənda, acii goongga nii kya wabə. Amma kə bwasee nyi ka haalakii ha'ə, acii ga əndə'i əndə a ŋgirə tə nyi palee ka makə sətə cii kəya tsaamə tə nyi taa fa wabənaaki.

⁷ Ha'ə əsə, kə dəvə ənji ka nyi əndə'i bwaya uushi ətə ndzaanə makə dəhə ashiki, acii ga nya haŋətə naaki nə putə ŋga uushi'iitə ci Əntanfə a baarii ka nyi. Ma ətsa, masləkee əndə ŋga Seetanə, kaa ca cibəe ka nyi. Ma dīi ətsə patə, acii ga nya haŋətə naaki na. ⁸ Makkə jikə nyi ka kədiinə tə Slandanə kaa ca ŋgərəgi ka nyi. ⁹ Amma ma jikənaakii ka nyi, uu'i ci, "Pwapoonaaki nə sətə dəbee ha upaa, acii madfa matəkii nə ənda, parəkə ndzaanə ŋgeerənaaki ashiki." Ci nee unə, ma ŋga əna, də moodasəkə nə nyi ka dəlāginə də naaki nə putə ŋga ətənaaki, kaa ŋgeerənə ŋga Aləmasiihu a shii ndzaanə ashiki. ¹⁰ Ka moodasəkə nə nyi də ətənaaki. Madfa dzaanii ənji tə nyi əsə, ka moodasəkə nə nyi. Ha'ə əsə, nyi agi sa ŋgərə'wa da ciba, da agi asaranyinə, ətsə patə ka putə ŋga Aləmasiihu cii kya da ha'ə. Makə dīi ci matəkii nə nyi, da ŋgeerənə nə nyi.

Buurə uushi'inə ŋga Bulusə agyanə ənji Koorintiya

¹¹ Ma nyi, kə iikə nyi putə ŋga dələanaaki də nəki. Amma unə kavə tə nyi ka d'anə ha'ə. Ma dəbee, unə nə dələnə də nyi, acii pooshi hatə palee matahu masləkee ənjitsə goonə ka nyi makə sətə cuuna hiima. ¹² Kə ndzaa nyi ahadoonə də sə'watənə ka shaŋə, kə dīi nyi madiigərə slənənyinə da sə ŋga hurəshishinə laŋə əsə. Ci ca baarə oo'i, masləkee əndə ŋga tantanyinə nə nyi. ¹³ Ma nya, paa nyi dīi kama kamaanə ahadoonə da

11:29 11.29 1 Koor. 9.22; Gal. 6.2. **11:30** 11.30 12.5; 1 Koor. 1.31. **11:31** 11.31 1.23. **11:32** 11.32-33 Slənə 9.23-25. **12:5** 12.5-6 11.16,30; 12.1; 1 Koor. 3.31. **12:7** 12.7 Gal. 3.13-14; Ayb. 2.6. **12:9** 12.9 Isaa. 40.29-31; Rooma 5.2; Fil. 4.13. **12:12** 12.12 Slənə 13.6-12; 14.8-10; 16.16-18; 19.11-16; Rooma 15.19.

hara Ikəliisiyanyinə, amma see uushi rəŋwə; waatoo, paa nyi ali tsakənə goonə tə nyi. Acii ha'ə, madə bwayakii dʒii nyi koonə, tuutəta'ə tifyagimə tə nyi!

¹⁴ Wanyinə ka tasəkanə ka dzənə aahoonə ŋga makkənə. Pooshi nyi na alə tsakənə goonə tə nyi əsə. Acii moodəfuunə cii kya moo, əntaa uushi goonə. Acii dənə nə dəkəpaa uushi'inə ka manjeevənaakii, əntaa manjeevənə dəbee dəkəpaanə ka dəsənətii. ¹⁵ Ka d'anə nə nyi moodfasəkə ŋga bələgi sətə acii ki patə, nya vigi patə da naaki na, ka putə ŋga tsakənə duunə. Ya əna, ka galeenə nuunə ka uufənə tə nyi acii uu'i nyi tuunə lanə kwa?

¹⁶ Mbu'u ka luuvənə nuunə oo'i, paa nyi ndzaanə ka tərənə anuunə. Amma ka banə nə əndə'i ənda, kə dʒii nyi koonə jarəwiinə, nya jirakə koonə ka shii satə də nuunə. ¹⁷ Ya sanə kə gəpi nyi duunə ka rəgwa ŋga rəŋwə agi ənjitə sləkəe nyi koonə kwa? ¹⁸ Kə kədii nyi tə Titusə kaa ca dzə aahoonə; nya sləkəe ka əndə'i ndzəkəŋunə əndə nə'unə atsakii. Kə gəpi Titusə duunə kwa? Anii pooshi slənə geenə gi mbərə mbərə? Kə shii nyi mbərə mbərə nə hiima geenə.

¹⁹ Goona nyihə makə baarəgi goonə ciina baarə aakəŋwacii unə. Pooshi. Akəŋwacii əntanfə ciina wabə; ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Kadashinyinə geenə, ma ətsə ciina d'a patə, ka tsakənə duunə koonə dzə aakəŋwa. ²⁰ Ŋgwaliiki acii ga nya gi ka lanə tuunə əntaa makə sətə dəbee nya la tuunə. Madə kə lii nyi tuunə əntaa makə sətə dəbee, ka d'anə nə nyi koonə sətə pooshi dəbee nya d'a koonə. Ŋgwaliiki acii ga nya lapaa mabizhinə ahadoonə da sərəha, da bəzənə ŋga səka, da uufənə ka na, da tsəbəhiinə, da dyaarə'unə, da hanətə na, da mamaadənə ŋga hankala.

²¹ Ŋgwaliiki əsə, madə kə gi nyi aahoonə, acii goona d'avə ka nyi ayinə akəŋwacii əntanfə, nya ŋgəərə ma putə ŋga ənjitə sha dʒii 'waslyakəənə. Acii ma təya, kə təkuree tii ka bwaseenə ka ajjiniinatii da aləhiinatii kaa təya baanə ka əntanfə.

13

Muudinə ŋga wabənə

¹ Madə kə gi nyi aahoonə, ətsə nə makkənə ŋga sədəki. Madə kə gi nyi, taa ŋgutə wabənə patə ma'i ahadoonə, ŋga'ə ka nyi kaa ənji bərə'i taa palee ka bərə'i a baarii tantanyinə ŋga wabənəkii. ² Wanyitə ka wabənə ka ənjitə sha dʒii 'waslyakəənə da patənə ŋga harə ənja, wanyitə ka wabənə koonə nyi pooshi ahadoonə, makə sətə shi nya wabi koonə saa'itə gi nyi aahoonə ŋga bərə'inə. Ma wabənəaaki, acii ga taa wu a kiwə də nyi, maa kə ənyii aahoonə. ³ Makə dʒii ci kə mwayi unə shiinə oo'i, agi wabənə nə *Aləmasiihu da maki, shiimə oo'i, ma ca, əntaa matəkii nə ci ka dzalənə tuunə, amma tə'i ci da ŋgeerənə ahadoonə. ⁴ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Aləmasiihu aashi ənfwa, matəkii nji ci. Amma ma əndzə'i, tə'i ci da əpinə amakii də baawəda ŋga əntanfə. Ma inə əsə, matəkii niinə agi ləbənə geenə da ci. Amma ma agi ndzaanə gaamə doonə, də baawəda ŋga əntanfə ciina slənə putə ŋga ləbənə geenə da Aləmasiihu.

⁵ Tsaamətəmə noonə na, koonə nee madə ma'ə unə da i əpinə agi vii goonə goonə. Təbətəmə noonə na. Pooshi unə shii oo'i, ləbə nə

12:13 12.13 11.7-9. **12:14** 12.14 13.1. **12:15** 12.15 1 Koor. 16.24. **12:17** 12.17 7.2. **12:18** 12.18 2.13; 8.6,16-17. **12:20** 12.20 1.23; 1 Koor. 1.10-11. **12:21** 12.21 13.2. **13:1** 13.1 12.14; Dzak. 19.15; Mat. 18.16; 1 Tim. 5.19. **13:2** 13.2 1.23; 10.11; 12.20; 13.10. **13:4** 13.4 12.9-10; 1 Koor. 1.25; Fil. 2.7-8.

Yeesu Alēmasiihu doonē kwa? Ma ətsə kamə, ha'ə, madfa pooshi unə ka mbu'utəgi də təbəətsə shaŋə. ⁶ Kə shii inə, ka paaratəginə nuunə oo'i, ma inə, kə mbu'utəgiinə. ⁷ Agi kədiinə niinə acii Əntanfə, acii goona dīi bwaya uushi. Ma ciina dfa ha'ə, əntaa kaa ənjə a shii dəla də slənə geenə ahadoonə, amma koonə dfa sətə ndzaanə də rəgwakii, taa ŋgahi ka neenə nuunə makə matəkii niinə. ⁸ Paa inə ka dfa sətə ca bərapaa goonŋaanə, amma sətə ca kira goonŋaanə daniinə. ⁹ Ma ina, taa matəkii niinə, madfa da ŋgeerənə nuunə, ka moodfasəkə niinə. Ma sətə ciina kədii koonə, a dzuunə aakəŋwa agi nə'unə. ¹⁰ Ma cii kya naahə koonə wabəəna saa'inə nyi pooshi ahadoonə, koonə shii baanə ka Əntanfə, acii ga nya gi ka ndzaanə iza'u anuunə də baarə koonə baawədatə vii Slandanə ka nyi. Ma ətsa, baawədfa ŋga ghənənə duunə aakəŋwa, əntaa baawədfa ŋga ənyanə duunə aaba'ə.

¹¹ Ma əndzə'i dīi kadashinyinaakya, a ta'avuunə jamə. Dəmə gazhi'waanə ŋga ndzaanə mayarədakii, nə'utəmə wabəənaaki, luuvəməshinə, una ndzaa agi jamənə. Ma Əntanfə Əndə uufənə taamə, ca vii kaamə ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.

¹² Nəəhəpaaməshinə də ədzəmə rəŋwə agi ləmə ŋga Əntanfə. ¹³ Agi nəəhəpaanə nə ənji ŋga Əntanfə tuunə patə.

¹⁴ Ma pwapoonə ŋga Slandanə Yeesu Alēmasiihu, da uufənə ŋga Əntanfə, da gəshinə ŋga Malaaba Ma'yanə, wa təya ndzaanə doonə patə.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Galatiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee ənda. Əntaa ənji shiŋkinə ta'i tə nyi ka ndzaanə ka masləkee ənda, əntaa də ngeerənə nga əndə əsə, amma də ngeerənə nga Yeesu *Aləmasiihu da nga Əntanfə Dəsənaamə ətə macdeə ka ci agi maməətə ənji nə nyi ka masləkee ənda.
² Ma inə da patənə nga ənji nə'unə ganə, agi nəhəpaanə niinə tuunə, unə ənji nə'unə anə hanyinə nga Galatiya patə. ³ Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoone, təya vii koonə ndzaanə jamə. ⁴ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə vigi ci naakii nə putə nga 'waslyakəənə gaamə, kaa ca shii luupaanə taamə agi məza zamanana. Kə slənyi ci ha'ə makə sətə mwayi Əntanfə Dəsənaamə. ⁵ Wa ənjə a dūunətə tə Əntanfə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Rəŋwə dyanə nə Njunyi Habara

⁶ Kə dīi ka nyi ka sə nga hurəshishinə ka shanə, makə nee nyi pii ha'ə wanuutə kə kaaree ka Əntanfə Əndətə 'wii tuunə dāgi pwapoone nga Aləmasiihu, una gwanə ka nə'u əndə'i njunyi habara. ⁷ Amma, ma goongakii, pooshi əndə'i njunyi habara. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii tə'i hara ənji ca gwazə tuunə, kə mwayi tii saawee ka Njunyi Habara nga Aləmasiihu. ⁸ Amma, ma əndətə waazii koonə əndə'i njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə waazii inə koonə, wa Əntanfə a naalagi tə ci, taa inə, taa malaa'ika ətə jima dadagyə, wa Əntanfə a naalagi tə ci. ⁹ Makə sətə shiina bii koonə daga ŋukə, wanyinə ca ənə ka batənə koonə əsə: ma əndətə waazii koonə njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə shiina waazii koonə, wa Əntanfə a naalagi tə əndəkii.

¹⁰ Ma bii unə noonə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ca kadeesəkə ka ənji kwa? Aa'a, pooshi. Kaa ca kadeesəkə ka Əntanfə cii kya wabə. Anii ma bii unə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ənji shiŋkinə a shii dəlanə də nya? Aa'a, acii maci kaa ca kadeesəkə ka ənji cii kya wabə ha'ə, kadā mandzaamə nyi ka əndə slənə nga Aləmasiihu.

Zhi'inə nga Bulusə ka masləkee ənda

¹¹ Ndəkəŋushi'inəkya, fatəmə kaa nya ba koonə: ma Njunyi Habaratə waazii nyi koonə, əntaa da ma əndə shiŋkinə shigi. ¹² Ma'upaamə nyi daci əndə shiŋkinə, pooshi əndə jigunyi ka nyi əsə. Amma Yeesu Aləmasiihu də naakii nə ŋgiragi ka nyi.

¹³ Kə fii unə habara nga ndzaanaaki ŋukə, saa'yatə nyi ma'ə ka nə'u diina nga *Yahudiinə. Kə shii unə makə sətə njii kya cibee ka Ikəliisiya nga Əntanfə də məza ciba. Kə cinə nyi ka shanə kaa nya saawee. ¹⁴ Kə shii unə makə sətə kavə nyi nəki ka nə'u diina nga Yahudiinə ka shanə, palee ka bəzə baniinəki. Kə cinə nyi də patənə nga ngeeriiki agi nə'u alə'aada nga dzədzəshi'inaamə.

1:1 1.1 1.11-12; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1-2. **1:2** 1.2 1 Koor. 16.1. **1:4** 1.4 2.20; Mat. 20.28; Yooh. 1.29; 2 Koor. 5.21; Af. 5.2; 1 Tim. 2.6; Tit. 2.14; İbər. 9.12-14,26; 1 Yooh. 5.19. **1:6** 1.6 İbər. 12.15. **1:7** 1.7 5.8,10; 2.4; Slənə 15.1,24. **1:8** 1.8-9 1 Koor. 16.22. **1:10** 1.10 1 Tees. 2.4-6. **1:11** 1.11-12 1.1. **1:13** 1.13-14 Slənə 8.3; 9.1; Fil. 3.5-6; 1 Koor. 15.9.

15 Amma, ma Əntañfə da pwapoonaakii, kə tagi ci tə nyi daga ənji ma'ə mapoomə tə nyi. Kə 'wii ci tə nyi kaa nya slənə ka ci. 16 Makə mwayi ci baarii ka nyi Uzənaakii, kaa nya shii waaza Njuni Habara agyanəkii ka hara slikərənə, paa nyi gi ka ləgwanə ama ənda, 17 paa nyi gi aa Urusaliima ka caama hara masləkee ənji ətə takənyui ka nyi agi slənəkii əsə. Amma see nya madə pii pii, nya paləgərə aənə hanyinə nga Arabiyya. Ma daba'əkii, nya madə, nya ənəgərə aasəkə vərənə nga Damasəkusə.

18 See daba'ə fəzə makkə gi nyi aa Urusaliima. Ma gi nyi aadəvə əsə, kaa nya nee ka Piita.* Ina da baanə pu'u aji tufə da ci. 19 Agi baatsaaki ha'ə boo, maneemə nyi ka hara masləkee ənji, madəamə ka Yakubu ndzəkənjuci Slandana. 20 Ma wabəətə nyaahə nyi koonə, goonja tsəkə tsəkə, pooshi jirakənə agikii taa fidyasə. Akənjwacii Əntañfə cii kya ha koonə. 21 Makə ma'i nyi də Urusaliima, kə pyalə nyi aənə hanyinə nga Siriya da nga Silikiya. 22 Ma ka saa'ita, patənə nga Ikəlliisiyanyinə aənə hanyinə nga Yahudiya, mashimə təya nee ka nyi ginə da ginə. 23 Amma, wata fanə njii təya dzə də fa habaraaki tuu'ina, "Ma əndətə nja cibee kaamə njukə, kə zhi'i ci əndzə'i, agi waazanə nə ci ka ənji, kaa təya vii goonja ka Aləmasiihu ətə njii kəya moo saaweenə." 24 Makə fii tii habaraaki ha'ə, wata təya dəla də Əntañfə putə nga zhi'unaaki.

2

Luunə nga hara masləkee ənji tə Bulusə

1 Ma daba'ə fəzə pu'u aji ənfwadə, kə ənyii aa Urusaliima, inə da Barənaaba. Nya 'waanə tə Titusə.* 2 Ma gi nyi aa Urusaliima, acii Əntañfə də naakii nə baarii ka nyi, kaa nya dzə aadəvə, keena dzə ka də mətərəkine, wata inə da gayinə tanə. Nya dzəgunətə ka tii makə sətə cii kya waaza Njuni Habara ka hara slikərənə. Ma dīi nyi ha'ə, keena shii ləbənə ka ma rənjwə agi waazanə geenə, acii ga slənəaaki patə a ndzaa ka uushi zabə. 3 Ma Titusə ətə giinə da i ci, əntaa slikərənə nga *Yahudiinə nə ci. Amma, patə da ha'ə, pooshi ənji bii ka ci tyasə see a *ryamina ci. 4 Taa ngahi kə mwayi hara ənji kaa ca ryamina, amma pooshi dīi ha'ə. Ma ənjitsa, kə datə tii makə ənji nə'unə nə tii makə naamə, təya 'yaakyagərə aahadeenə ka dəkənə tiinə, kaa təya shii tsaamə dimwaatə upaa amə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma təya, kə mwayi tii ənəgərənə daamə aagi mavaanə, kaama nə'u bariya nga Yahudiinə makə nga njukə. 5 Amma, maluuwəmə inə wabənəntii taa gi'u, acii ga goonjaanə nga wabənə nga Əntañfə a zagi a nuunə.

6 Ma ənjitə ndzaanə ka gayinə, maneemə nyi ka gawuunatii makə maduunə uushi dərəvaava. Acii mbərə mbərə nə ənji patə akənjwacii Əntañfə. Ma gayiitə əsə, makə jigunyii ka tii wabənə nga Əntañfə ətə cii kya waaza ka ənja, pooshi əndə'i kura uushi tsəkəvə tii. 7 Kə paaratəgi tii oo'i, kə vii Əntañfə ka nyi slənə nga waaza Njuni Habara ka hara slikərənə, makə sətə vii ci ka Piita slənə nga waaza Njuni Habara ka Yahudiinə. 8 Acii Əntañfə 'wii tə Piita kaa ca ndzaa ka masləkee əndə ka Yahudiinə, Əntañfəkii rənjwə ha'ə 'wii tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee

1:15 1.15-16 Irim. 1.5; Slənə 9.3-5; 22.21; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1; 15.10. * 1:18 1.18 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə nyaahə ənji. 1:18 1.18 Slənə 9.26-28. 1:19 1.19 Mat. 13.55. 1:21 1.21 Slənə 9.30. 2:1 2.1-10 Slənə 15.1-19. * 2:1 2.1-2 1 Koor. 15.2; Fil. 2.16; Barənaaba: Slənə 4.36; Titusə: 2 Koor. 2.13. 2:2 2.2 2.6,9. 2:4 2.4 1.7; 5.1,13; Slənə 15.1,24; 1 Koor. 9.21. 2:6 2.6 Rooma 2.11. 2:7 2.7 1.15-16; Rooma 1.5.

əndə ka hara slikərənə əsə. ⁹ I Yakubu da Piita da Yoohana nə ənjitə kəneə Ikəliisiya kaa təya ndzaanə ka gayinə. Ma təya, kə shii tii oo'i, Əntanfə tagi tə nyi kaa nya slənə ka ci. Makə wabəgəriinə ka ma rəjwə ha'ə, wata təya kəsəshi ciiniinə deenə da Barənaba, ina wabəgərə ka ma rəjwə tuu'ina: ma inə da Barənaba, ahada hara slikərənə dzəniinə ka waazanə. Ma tii natii, ahada Yahudiinə dzənətii ka waazanə. ¹⁰ See ma nə uushi rəjwə bii tii keenə, waatoo, weena dzə də buurətə maaghiitə ahadatii. Ma ətsa, tə'i hiimaaki davə dağa njukə əsə.

Dzalənə nğa Bulusə tə Piita də Antakiya

¹¹ Ma daba'əkii, makə shi Piita aa Antakiya, wata nya madə, nya wabə ka ci akəjwacii patənə nğa ənja acii kə dīi ci məzaanə. ¹² Waatoo ma nğa njukə, kə njii kəya zəmə ka kəjwə rəjwə da hara slikərənə ənji nə'unə. Amma, makə mbu'ya ənjitə sləkəe Yakubu, waatoo ənjitə ca hanətə ryaminanə, wata ca nğwaləgi, paa ci ənyi ka zəmənə ka kəjwə rəjwə da tii ma'ə. ¹³ Ka ha'ə, kə dəməgərə hara ənji nə'unə nğa Yahudiinə ka də ghatə goonğaənə makə naakii. Patə da Barənaba, kə dəməgərə ci aagi jarəwiinəkii da i ci əsə. ¹⁴ Makə nee nyi, manə'umə tii rəgwa goonğa makə sətə bii Nunyi Habara, wata əjki nyi ka Piita akəjwacii patə, "Əndə Yahuda nə hə, amma, makə mbu'ya hə aa hanə, maslənəmə hə makə nğa Yahudiinə. Amma makə nğa hara slikərənə ndzaa hə. Ya makə dīi ha'ə əna, də ititə banəkə ka hara slikərənə, see a da tii sətə ci Yahudiinə a də tyasa?"

*Upaa luupaanə nğa *Yahudiinə da hara slikərənə*

putə nğa vii goonğa

¹⁵ Ma inə, Yahudiinə niinə. Əntaa ma'waslyakə ənji niinə makə sətə ci ənjə a 'wa tə hara slikərənə. ¹⁶ Amma kə shii inə pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goonğa akəjwacii Əntanfə də slənətə sətə bii *bariya, amma see də vii goonğa ka Yeesu Aləmasiihu. Taa inə maa, ka Yeesu Aləmasiihu vii inə goonğa, keena shii ndzaanə ka ənji goonğa akəjwacii Əntanfə. Dəgi vii goonğa geenə ka Aləmasiihu ndzaa inə ka ənji goonğa akəjwacii, əntaa də slənətə sətə bii bariya. Acii pooshi əndə ca ndzaanə ka əndə goonğa akəjwacii Əntanfə də slənətə sətə bii bariya.

¹⁷ Taa inə Yahudiinə, də vii goonğa ka Aləmasiihu ciina upaa ndzaanə ka ənji goonğa akəjwacii Əntanfə. Də ci baarii inə neenə nə tuu'ina: uushi rəjwə niinə da hara slikərətə ci ənjə a 'wa tə tii ma'waslyakə ənja. Madə ha'ə əna, Aləmasiihu ca kərə tiinə ka də 'waslyakəənə nii? Aa'a, pooshi. ¹⁸ Madə kə ənəgərə nyi ka slənə ndilə ndilə tə sətə bii bariya nğa Yahudiinə, ci nə kə tənəgi nyi sətə bii Əntanfə ətsa. ¹⁹ Acii ma nya, mantəkii nə nyi akəjwacii bariyatsa, ci bələgi tə nyi. Ma dīi ha'ə patə, kaa nya ndzaanə da əpinə akəjwacii Əntanfə. Kə bələgi ənji tiinə da Aləmasiihu ashī ənfwa. ²⁰ Taa nğahi wanyinə da əpinə amaki, patə da ha'ə əntaa nyi ca əpi, amma Aləmasiihu. Ma əpiinə amaki əndə'i, də vii goonğa ka *Uuzənə nğa Əntanfə ətə uudəgi tə nyi, ca vəgi əpinaakii ka putaaki. ²¹ Pa nya kəgi pwapoone nğa Əntanfə shənə. Acii maci də nə'u bariya ci əndə ndzaanə ka əndə goonğa akəjwacii Əntanfə, kadə uushi zabə nə əntənə nğa Aləmasiihu.

3

**Bariya taa vii goonnga ka Əntanjə*

1 Unə ənji Galatiya, pooshi ma'ə hanƙala goonə ka hakii. Ya əndə kə dzəgunətə ənji koonə nƙa'ə makə sətə ənƙi Yeosu ashii ənfwa, wu sanə zagi də hanƙala goona ha'ə kwa? 2 Amma tə'i uushi rənjwə mwayi nyi nya fa amoonə. Acii kə upaa unə Ma'yanə nƙa Əntanjə. Ya upaa unə sanə, də slənətə sətə bii bariya saanii? Anii də fa Nnyuni Habara, una luuva? 3 Mi d̄iikətə tuunə ha'ə kwa? Kə 'watəgyuunə də baawəfa nƙa Ma'yanə nƙa Əntanjə; amma koonə uudəpaa də nƙeerii unə nii? 4 A zagi bəzə cibəətə cibəuunə kama kama zabə nii? Ma hiimaaki naaki, pooshi ka zanə zabə.

5 Agi viinə nə Əntanjə koonə Ma'yanaakii, agi slənənə nə ci uushi'iitə ca də hurəshishinə ka ənji ahadoonə əsə. Ya cii kəya də ha'ə sanə, acii putə nƙa slənə sətə bii bariya saanii? Anii acii putə nƙa vii goonnga goonə ka ca?

6 Datəmə hanƙala goonə aənə sətə bii malaaba ləkaləkətə agyanə Ibərahiima tuu'ina, "Kə vii ci goonnga ka Əntanjə. Putə nƙa vii goonngaakii əsə nƙirə Əntanjə tə ci ka əndə goonnga." 7 Makə ha'ə d̄ii əna, a shii unə tuu'inə, ma ənjitə vii goonnga, tii nə tantanyiitə slikerənə nƙa Ibərahiima. 8 Kə bagi malaaba ləkaləkətə daga nƙəkə oo'i, daga vii goonngatii nə hara slikerənə a ndzaanə ka ənji goonnga akənjwacii Əntanjə. Kə bagi malaaba ləkaləkətə Nnyuni Habaratə ka Ibərahiima daga nƙəkə oo'i, "Kadə nə Əntanjə a də barəkaanə ka patənə nƙa slikerənə asəkə duuniya daciiku." 9 Makə vii Ibərahiima goonnga, kə daanə Əntanjə ka ci barəkaanə. Ha'ə nə patənə nƙa ənji əsə: mada kə vii tii goonnga ka Əntanjə, ka tii daanənəkii barəkaanə makə sətə d̄ii ci ka Ibərahiima.

10 Amma, ma patənə nƙa ənjitə ca də hiima tuu'inə, də nə'utə sətə bii bariya mbeənə nə tii ka ndzaanə ka ənji goonnga akənjwacii Əntanjə, kəsənə kəshi ƙənjwanə nƙa Əntanjə tə tii. Acii kə bagi malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Taa wu nə əndəkii patə, mada manə'utəmə ci sətə bii bariya patə, kə kəshi ƙənjwanə nƙa Əntanjə tə ci ətsa." 11 Ma ənə dəya, shii amə paŋgəraŋə oo'i, pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goonnga akənjwacii Əntanjə də nə'utə sətə bii bariya. Acii kə bagi malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Ma əndətə nƙirə Əntanjə tə ci ka əndə goonnga putə nƙa vii goonngaakii, ci na ndzaanə də i əpinə ətə pooshi ka uudənə." 12 Ma bariya, paa ci kəjaanə agyanə banə, wa əndə a vii goonnga ka Əntanjə. Amma kə bii ci makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə ləkaləkətə tuu'ina, "Ma əndətə nə'utə patənə nƙa sətə manaahəkii asəkə bariya, ci na ndzaanə də i əpinə də putakii."

13 Acii ha'ə, ma amə, kə kəshi bariya taamə. Amma kə pərapaa Yeosu Aləmasiihu taamə. Waatoo, ca nƙərəvə aənəkii tə naalatə njaama upaa. Makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Taa wu tsa'agi ənji aashi ənfwə, tə'i naalanə aənəkii." 14 Ma d̄ii Yeosu Aləmasiihu ha'ə patə, kaa barəkaatə bii Əntanjə viinə ka Ibərahiima a mbu'ya ka hara slikerənə əsə d̄acii Yeosu Aləmasiihu, waatoo kaama upaa Ma'yaatə bii Əntanjə viinə kaamə, daga vii goonnga gaamə ka ci.

**Bariya da sətə bii Əntanjə viinə*

3:1 3.1 5.7. **3:2** 3.2-5 4.6; Rooma 8.9-16; 2 Koor. 3.6,17. **3:4** 3.4 4.11. **3:6** 3.6 'Wat. 15.6; Rooma 4.3. **3:7** 3.7 Rooma 4.11-12. **3:8** 3.8 'Wat. 12.3. **3:9** 3.9 Rooma 4.16. **3:10** 3.10 Dzək. 27.26; Yak. 2.10. **3:11** 3.11 Hab. 2.4; Rooma 1.17; 3.20. **3:12** 3.12 Leew. 18.5; Rooma 10.5. **3:13** 3.13 Dzək. 21.23; Rooma 8.3; 2 Koor. 5.21. **3:14** 3.14 3.2-5; Yaw. 3.1-2.

¹⁵ Ndzəkəŋuŋuŋi'inəkya, takumə kaa nya baarə koonə əndə'i wabənə. Mada kə anyi əŋji bəra'i wabənətii, kə kəŋaanə tii anəkii də goonğa, pooshi əndə'i əndə ka mbee ka pəreginə, pooshi əndə'i əndə ka mbee ka tsəkəvə uushi agagikii əsə. ¹⁶ Ha'ə nə aləkawalə nga Əntaŋfə əsə. Ma aləkawalə nga Əntaŋfə, ka Ibərahiima da slikerənaakii dīi ci. Əntaa ka slikerənə bəzəkii dīi ci, amma ka slikerənə rəŋwə. Yeesu Aləmasiihu nə slikerənəkii. ¹⁷ Wiinə sətə mwayi nyi banə: kə dīi Əntaŋfə ka Ibərahiima aləkawala. Daba'ə fəzə gya'ə ənfwadə da makkə pu'unə vii Əntaŋfə bariya ka Yahudiinə. Aci dīi ha'ə, pooshi bariyaakii shi ka pəregi aləkawalə nga Əntaŋfə ka Ibərahiima, paa ci shi ka waalagi uushi'itə bii Əntaŋfə daadənə əsə. ¹⁸ Aci maci ma barəkaanə nga Əntaŋfə, putə nga nə'utə sətə bii bariya, kə ndzaa ci ətsə əntaa putə nga aləkawalətə dīi ci. Amma, ma dīi Əntaŋfə ka Ibərahiima barəkaanə, putə nga aləkawalətə dīi ci ka ci.

¹⁹ Ya makə ha'ə saŋa, ka mi saŋə vii Əntaŋfə bariya ka əŋja? Ma vii Əntaŋfə kaamə bariya, ka shii ŋgiragi də 'waslyakənə pəŋgəraŋə aa babara. Kə ndzaa ci da ŋgeerənə dəŋə ka saa'itə shi slikerənə nga Ibərahiima ətə dīi Əntaŋfə aləkawaləkii ka ci. Makə mbu'ya ci, pooshi bariya da ŋgeerənə ma'ə. Kə vii Əntaŋfə bariya ka əndə rəŋwə daci malaa'ikanyinə, kaa ca ba ka əŋja. Əndə rəgwa nə əndəkii. * ²⁰ Mada kə fii unə tə'i əndə rəgwa, kə shii unə ətsa, ahada əŋji bəra'i nə ci. Amma, ma saa'itə dīi Əntaŋfə aləkawalə ka Ibərahiima, pooshi əndə rəgwa ahadatii, ci rəŋwə dyaŋə wabi ka ci.

*Slənə nga *bariya*

²¹ Ma bii unə noonə, pooshi bariya gəŋu da sətə bii Əntaŋfə dənə kwa? Aa'a, əntaa ha'ə. Aci maci tə'i bariyatə ca vii əpinə, kadā ka ndzaanə nə əŋji ka əŋji goonğa akəŋwacii Əntaŋfə də nə'utə bariyaakii. ²² Amma, ma bii malaaba ləkələkətə, agi da ŋwanuunaakii nə 'waslyakənə agyanə patənə nga *duuniya. Makə ha'ə dīi ətsa, ma sətə bii Əntaŋfə viinə ka əŋjitə vii goonğa ka Yeesu Aləmasiihu, ka tii nii kəya vii.

²³ Ma saa'yatə rəgwa ma'ə mawunəmə kaa əŋə a vii goonğa ka Yeesu Aləmasiihu, magwaləkii njiinə acii bariya makə əŋji furəshina. Amma makə shi Yeesu, kə wunəgi Əntaŋfə keenə rəgwa nga vii goonğa ka ci.

²⁴ Ma ka saa'yakii, kə ndzaa bariya makə əndə dzalənə tiinə taabu'u mbu'ya Aləmasiihu. Ma dīi ha'ə, keena shii ndzaanə ka əŋji goonğa akəŋwacii Əntaŋfə də vii goonğa. ²⁵ Makə wunyi rəgwa nga vii goonğa ka ci, pooshi bariya da ŋgeerənə agyaniinə ma'ə.

²⁶ Unə patə, manjeevənə nga Əntaŋfə nuunə dāgi vii goonğa goonə. Ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. ²⁷ Aci patənə goonə ətsə dīi əŋji koonə bapətisəma nga nə'unə tə Yeesu Aləmasiihu, kə ŋguruunə haŋkalaakii.

²⁸ Ma akəŋwacii Əntaŋfə, pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da hara slikerənə, pooshi kama kamaanə ahada maviinə da dimuyinə, pooshi kama kamaanə ahada ŋguyirənə da makinə. Patənə goonə, uushi rəŋwə nuunə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. ²⁹ Makə dīi ci nga Aləmasiihu nuunə, kə ndzaa unə ka slikerənə nga Ibərahiima ətsa. Kadə upaanuunə sətə bii Əntaŋfə viinə ka ci da slikerənaakii əsə.

3:16 3.16 'Wat. 12.7; 17.7-8. **3:17** 3.17 Shig. 12.40. **3:18** 3.18 Rooma 4.14; 11.6. * **3:19** 3.19 Rooma 4.15; malaa'ikanyinə: Slənə 7.38,53; Ibər. 2.2. **3:20** 3.20 Dzək. 6.4. **3:21** 3.21 Rooma 7.13; 8.2. **3:22** 3.22 Rooma 3.9-30; 11.32. **3:23** 3.23 4.3. **3:24** 3.24-25 Rooma 10.4. **3:26** 3.26 4.5,7; Yooh. 1.12; Rooma 8.14-17. **3:27** 3.27-28 Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Kwal. 3.9-11. **3:27** 3.27 Rooma 6.3; Af. 4.24. **3:29** 3.29 3.7,14,18; 4.7.

4

¹ Takumə kaa nya tsakə banə koonə: madfa ma uuzənə ga dii asii, taa ngahi naakii nə uushi'inə nga dii patə, amma paa ci ka slənə sətə mwayi ci, makə mava ndzaanəkii. ² Ənji nə nəhənə tə ci, təya dəkəpaa ka ci uushi'inə kama kama, ka ha'ə mbu'yanə uuseratə kapaa dii ka ci rəgwa nga də naakii ya. ³ Amə əsə, ha'ə naamə. Ma saa'yatə amə ma'ə makə uuji manjeevənə, kə ndzaa amə ka maviinə nga patənə nga sətə ci əndə shiŋkinə a paslə ganə agi duuniya. ⁴ Amma, makə mbu'ya uuseratə kəjee Əntanfə, kə sləkee ci ka Uzənaakii aagi duuniya. Minə əndə shiŋkinə pwayi tə ci. Ca nə'utə bariya nga Yahudiinə. ⁵ Ma dii ci ha'ə patə, kaa ca shii pərapaa ənjitə gwaləgi bariya tə tii, kaama ndzaanə ka manjeevənə nga Əntanfə. ⁶ Kə sləkee Əntanfə ka Ma'yanə nga Uzənaakii aasəkə moodəfaamə ka baariinə oo'i, unə maa, manjeevənaakii nuunə. Ma'yanəkii kavə taamə ka 'waa'wanə tə Əntanfə, ama ba 'Daadə, Daadaakya'. ⁷ Acii ha'ə, pooshi əndə ma'ə mava ahadoonə. Amma manjeevənə nga Əntanfə nuunə. Makə dii unə ka manjeevənaakii, kadə upaanə nuunə patənə nga sətə bii ci viinə ka manjeevənaakii əsə.

Sətə mwayi Bulusə kaa Ikəliisiya a shii

⁸ Ma saa'yatə unə ma'ə mashiiimə tə Əntanfə, kə ndzaa unə makə maviinə nga əntanfənyinə kama kama. ⁹ Amma, ma əndzə'i, kə shii unə tə Əntanfə. Ma nəe nyi, gəfə banə, Əntanfə shii tuunə. Də iitiitə saŋə cuuna moo ənəgərənə ka nə'u mazabə uushi ətə pooshi ngeeriikəya? Ka mi saŋə cuuna moo ənəgərənə ka ndzaanə ka maviinatəya? ¹⁰ Iitiitə saŋə kavuunə nuunə ka də kumənyinə nga Yahudiina? Taa kumənə nga zhi'wanə nga əndə'i uuserə, taa nga ləgida, taa nga fəza, agi dənə nuunə. ¹¹ Una! Agi buurənə nə nyi tuunə. Ya saŋə, kaa slənaaki aahadoonə a ndzaanə ka uushi zabə nii?

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə ndzaanaaki ahadoonə. Taa ngahi əndə Yahuda nə nyi, amma pooshi nyi ngirə naaki nə makə əndə Yahuda. Acii ha'ə tuutətə'ə, dəmə ha'ə makə naaki. Pooshi unə sha bəzee ka səkəki taa fidyasə. ¹³ Kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi nyi waaza koonə Nyuni Habara, də gwakənaaki ka bwanea ahadoonə upaa nyi rəgwa nga waazanə. ¹⁴ Kə cibuuənə ka putaaki saa'yakii. Maci kaareenə taa kaginə, kadə ka saa'yakii njuuna dzə ka kaginə tə nyi. Amma kə liwuunə tə nyi də moodasəkə makə malaa'ika nga Əntanfə nə nyi, makə Yeesu Aləmasiihu də naakii na. ¹⁵ Aadəma paləgərə moodasəkətə goonə kwa? Acii kə shii nyi weewee, ma saa'yakii, maci kə mbee unə ka ngyaaragi hi'u ginuunə ka viinə ka nyi, kadə kə vii unə. ¹⁶ Dama saŋə dii nyi ka əndə daawaanə goonə makə cii kya ba koonə goonğa?

¹⁷ Ma ənjitə nğəgəgi haŋkala goonə aashitii, əntaa nğuni uushi mwayi tii koonə. Amma, ma mwayi tii, təkəenə kaamə, koonə nə'u tə tii. ¹⁸ Madfa ka nğuni rəgwa, nğə'a nə nğəgəgi haŋkala nga əndə ha'ə makə ətsa. Ma nyi, ka dənə nə nyi koonə ha'ə taa guci patə, əntaa wata nyi ahadoonə. ¹⁹ Uuji ənjaakya! Agi sa bwanea nə nyi asəkə moodəfəki ka puta goonə, makə mitə dəsəka ki agi bərakənə. Agi sanə nə nyi bwaneakii asəkə moodəfəki ka ha'ə ka saa'yatə nuuna nğərə haŋkala nga Yeesu

4:3 4.3 4.9-10. **4:4** 4.4-5 3.13; Yooh. 1.14. **4:6** 4.6 Rooma 8.15-16. **4:7** 4.7 Rooma 4.13; 8.17. **4:8** 4.8 1 Koor. 8.4-6. **4:9** 4.9-10 Af. 1.21; Kwal. 2.8-23. **4:9** 4.9 1 Koor. 8.3; Kwal. 2.15. **4:10** 4.10 Džək. 4.19; Slənə 7.42; Rooma 14.5. **4:12** 4.12 1 Koor. 9.19-21. **4:13** 4.13 Slənə 16.6; 2 Koor. 12.7. **4:17** 4.17 1.7.

Aləmasiihu. ²⁰ Amma, ma mwayi nyi, kadfa ahadoonə nə nyi əndzə'i, acii maci ahadoonə nə nyi, kadfa kə njii nya wabə koonə furəŋə furəŋə. Acii agi buurənə nə nyi tuunə ka sharə.

Makə ndzaanə ŋga Hajara da Saraatu

²¹ Ya unə ətə ca moo kaa *bariya a da ŋwanuunaakii agyanuunə saŋa, pooshi unə fii sətə bii bariya kwa? ²² Ma bii ca, ma Ibərahiima, tə'i manjeevənaakii bəra'i. Əndə'ya, mava pwayi ka ci. Əndə'i əsə, dimwa pwayi ka ci. ²³ Ma uuzəətə pwayi mava ka ci, makə ənə caama poo manjeevənə saakii pwayi ki ka ci. Amma, ma uuzəətə pwayi dimwa ka ci, də putə ŋga aləkawalətə dīi Əntaŋfə pwayi ki ka ci. ²⁴ Ma ətsə patə, kə ndzaa ki makə misaali kaamə. Waatoo, ma makiitə bəra'i, kə ndzaa tii makə aləkawalətə bəra'i ətə dīi Əntaŋfə daga ŋukə. Ma əndə'i rəŋwə agi makiitə bəra'i, waatoo Hajara, kə ndzaa ki makə aləkawalətə dīi Əntaŋfə anə giŋutə dīi ləməkii Siina. Maviinə nə manjeeviitə pwayi ki patə. * ²⁵ Kə ndzaa ki makə giŋwə Siina ətə anə hanyinə ŋga Arabiya. Kə ndzaa ki makə Urusaliima ŋga zamananə əsə. Acii ma patənə ŋga əŋjitə də Urusaliima, maviinə ŋga bariya nə tii. ²⁶ Amma, ma Urusaliima ətə dagyə, kə ndzaa ki makə mitə dimwa, ki nə məsənaamə. ²⁷ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə tuu'ina: "Ma hə, miitə ma'upaamə pawa, dəwə moodasəka.

Ma'ə hə mafamə zəmənə ŋga pawa, amma dəwə kyalaliinə ŋga moodasəka, acii kadə nə manjeevənaaku a palee ka ŋga ŋuzhiwə."

²⁸ Ndzəkəŋushi'inəki, ma unə, manjeevənə ŋga Əntaŋfə nuunə tanyi. Acii daga ŋukə dīi Əntaŋfə aləkawalaakii ha'ə makə ətsa, makə sətə shi ca dīi agyanə poonə tə Isiyaaku. ²⁹ Ma ka saa'ita, ma uuzəətə pwayi əŋji makə manjeevənə saakii, kə cibee ci ka uuzəətə pwayi əŋji də ŋgeerənə ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə. Ci nə tsarəkii ənə ca slənə ahadaamə əndzə'i əsə. ³⁰ Amma iitə bii ləkələkatə ŋga Əntaŋfwa? Ma bii ca, "Lakəgi mitə mava da uuzənətə kyakya'ə. Acii pooshi uuzənə ŋga mava na zəmə yi ŋga dīi, see uuzənə ŋga dimwa daanəkii na zəmə." ³¹ Ndzəkəŋushi'ina, makə ha'ə dīi ənə, manjeevənə ŋga mitə dimwa naamə, əntaa manjeevənə ŋga mava.

5

Goona kagi dimwaanə goonə

¹ Kə pərapaa Yeesu *Aləmasiihu taamə acii *bariya, kaama ndzaa ka dimuyinə saŋə saŋa. Aciiiki ma dānuunə, kəŋjaanəmə ndihə, goona kapaa noonə nə ka də mavaanə ma'ə.

² Fatəmə ŋga'ə. Nyi Bulusə ca ba koonə: madfa kə kapaa unə noonə nə ka dzənə aa babara ka ryaminanə, kə ndzaa ci ətsə pooshi sətə ci Yeesu Aləmasiihu a nafa koonə taa gi'u. ³ Takumə kaa nya ənə ka banə koonə əsə: ma əndətə ca kapaa naakii nə ka dzənə aa babara, wa ca nə'utə patənə ŋga bariya dəŋwa'ə. ⁴ Ma unə əŋjinə ca ba, də nə'utə bariya ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə, kə lagyuunə noonə nə ašhi Yeesu Aləmasiihu. Dzađə dzađə nuunə da pwapoonə ŋga Əntaŋfə

4:19 4.19 1 Koor. 4.15. **4:22** 4.22 'Wat. 16.15; 21.3. **4:23** 4.23 'Wat. 17.18-19; Rooma 4.17-20; 9.7-9. * **4:24** 4.24 Shig. 19.20; Gal. 3.23; 4.1; 5.1; Hajara: 'Wat. 16.1. **4:26** 4.26 Ibər. 12.22; Səniinə 21.2. **4:27** 4.27 Isaa. 54.1. **4:29** 4.29 'Wat. 21.9. **4:30** 4.30 'Wat. 21.10. **5:1** 5.1 2.4; 4.5,9; 5.3. **5:3** 5.3 3.10,12; Rooma 2.25.

esə. ⁵ Amma, ma ina, kə kapaa inə hiima geenə tuu'ina: də vii goonga ka Yeesu Aləmasiihu ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii Əntanƒə. Tə ci niinə ka gəranə də ngeeriitə vii Malaaba Ma'yanə keenə. ⁶ Madə ləbə nə əndə da Yeesu Aləmasiihu, taa maryaminakii nə ci, taa paa ci ryaminii patə, pooshi kama kamaanə akəŋwacii Əntanƒə. Vii ka ci goonga nə magadə uushi, kaama mbee ka uudə tə hara ənji.

⁷ Ma nƒa nƒuka, nƒa'ə njuuna slənə. Wu sanƒə ənyi ka tənƒaginə tuunə agi nə'u rəgwa goonga? ⁸ Ma hiimatsa, əntaa Əntanƒə ətə 'wii tuunə dii koonə. ⁹ Kə shii unə, agi banə nə ənji, də suundzə burəjanə fidyəsə əbunə ma'usə ənvwə pasə a gəra. ¹⁰ Makə dii ci ləbə naamə da Slandanaamə, kə shii nyi, ka dzəgərənə nə hiima gaamə ka rəgwa rəjwə. Amma, ma əndətə ca gwazə tuunə, kadə kəsənə nə gəjwanə nƒa Əntanƒə tə ci, taa ci nə wu patə.

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkyə, maci haala nƒa dzənə aa babara nə nyi ka waazanə, kadfa pooshi ənji ka cibeenə ka nyi. Maci ha'ə nə nyi ka dzənə də waazanə, ma waazanaaki agyanə əntənə nƒa Yeesu Aləmasiihu ashii ənfwa, kadfa pooshi ka bəzəe ka səkə nƒa ənja. ¹² Ma ənjitə ca gwazə tuunə ha'ə, ma moonaki, wa təya dzə aakəjwa də tasə natii nə dənƒwa'ə.

¹³ Ma unə ndzəkəŋushi'inəkyə, ma 'wii Əntanƒə tuunə, koonə ndzaa ka dimuyinə. Amma uushi rəjwə cii kya ba koonə: goona ba noonə, makə dii unə ka dimuyinə, a slənuunə taa mi patə mwayi shishinuunə. Pooshi. Ma dānuuna, uudəshimə, una tsakəshi ahadoonə. ¹⁴ Acii anə wabənə rəjwə libə patənə nƒa bariya nƒa Əntanƒə, waatoo, "Uudu tə əndətə əbiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na." ¹⁵ Amma, madə agi iidəshinə nuunə makə uushi'inə nƒa bilinə, nəhəmə noonə na acii goona zama də noonə na.

Slənə nƒa shishinə da poo nƒa Ma'yanə nƒa Əntanƒə

¹⁶ Ma sənə banəki koonə, kapaamə rəgwa kaa Malaaba Ma'yanə a ta koonə kəjwanə, acii goona slənyi sətə mwayi shishinuunə. ¹⁷ Acii kə shii unə, pooshi Malaaba Ma'yanə ka luuvə sətə mwayi shishinə nƒa əndə slənənə. Shishinə nƒa əndə əsə, paa ci ka luuvə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə slənənə. Ma tii ətsə kyakya'ə, agi mabizhinə nə tii. Ci dii pooshi unə ka mbee ka slənə sətə mwayi unə. ¹⁸ Amma, madə Malaaba Ma'yanə ca ta koonə kəjwanə, pooshi *bariya da ngeerənə anuunə ma'ə.

¹⁹ Ma shishinə nƒa ənda, panƒəranə a babara nə sətə cii kəya slənə. Waatoo, aləhiinə, ajjinəənə, badawaanə, ²⁰ paaslə uuləminə, mətooyaanə, dəkə daawaanə ka ənda, təya daadfa mabizhinə, sərəha, bəzə səka, uudənə ka na, təkəshinə da madəe ka mbəzə ahada ənja, ²¹ ətsə hara ənja, kavə nə ka saasa ənvwə, da bwanƒaraanə. Agi daadfanə nə ənji hara bwaya uushi'inə makə ətsə əsə. Kə shi nya bii koonə nƒukə, amma takumə kaa nya ənə ka batənə koonə əsə: waatoo, ma ənjitə ca slənə tsarə uushi'iitsa, paa tii na dzə aagi *nƒanƒuunə nƒa Əntanƒə shanə.

²² Amma, ma slənə nƒa Malaaba Ma'yanə naakii, wiinə pawakii: uudəshinə, da moodasəka, ndzaashinə agi jamənə, kəsə ədzəma, nəhə təgunuunə nƒa ənda, da nƒa'əənə ka ənja, slənə uushi də rəgwakii,

5:5 5.5 2.16; Rooma 8.23-25. **5:6** 5.6 3.28; 5.22; 6.15; Rooma 4.11; 1 Koor. 7.19; Af. 6.23. **5:8** 5.8 1.6-7. **5:9** 5.9 1 Koor. 5.6. **5:10** 5.10 1.7. **5:11** 5.11 6.12,14; 1 Koor. 1.23. **5:13** 5.13 1 Koor. 6.12; 10.23-24; 1 Piita 2.16. **5:14** 5.14 Leew. 19.18; Rooma 13.9. **5:15** 5.15 Yak. 4.1-2. **5:16** 5.16 5.25; Rooma 8.2-13. **5:17** 5.17 Rooma 7.13-23. **5:18** 5.18 Rooma 6.14; 7.4. **5:19** 5.19-21 Rooma 1.28-32; 1 Koor. 6.9-10; Af. 5.3-5; Kwal. 3.5-8; 1 Tim. 1.9-10; 2 Tim. 3.2-5; 1 Piita 4.3; Səniinə 22.15. **5:22** 5.22 Af. 5.9.

²³ bane ka na, ɔtsɔtɔ na. Ma tii ɔtsa, tii nɔ uushi'iitɔ vii bariya rɛgwa nɔa dʒanɔ. ²⁴ Ma ɛnjitɔ lɔbɔ da Yeesu Alɛmasiihu, kɔ wa'agi tii suunanyinɔ nɔa shishinɔtii. ²⁵ Makɔ dʒii ci Malaaba Ma'yanɔ ca vii kaamɔ ɛpinɔ, wa ca ta kaamɔ kɔɔwanɔ. ²⁶ Gaama dʒuunɔtɔ naamɔ na, gadaama alɔ haliminɔ nɔa ɛnja, gadaama dʒaada sɔrɔhɔ ahadaamɔ ɛsɔ.

6

Tsakɔshinɔ ahada ɛnja

¹ Ndɔkɔɔɔnɔshii'inɔkya, mada kɔ lii unɔ ɛndɔ agi da 'waslyakɔɔnɔ, ma unɔ ɛnɔ ci Ma'yanɔ nɔa ɛntanɔfɔ a ta koonɔ kɔɔwanɔ, ɔnyagɔrɔmɔ dɔ ci kaa ca nɔ'u rɛgwa goonɔa. Amma wabɔmɔ da ci dɔ mooda ɛdzɔma. Ma ɛndɔtɔ ca ɔnyagɔrɔ dɔ ci ɛsɔ, wa ca nɔhɔ naakii na, acii ga ca kulagɔrɔ aagi ndilɔ ndilɔ tɔ 'waslyakɔɔnɔkii da i ci. ² Nɔgɔrɔshimɔ tɔrɔnɔ goonɔ, acii mada agi nɔgɔrɔshii tɔrɔnɔ goonɔ nuunɔ, ci nɔ kɔ slɔnyuunɔ makɔ sɔtɔ wabi Yeesu Alɛmasiihu. ³ Ma ɛndɔtɔ mambu'umɔ bahɔ ɔaananɔ tɔ ci agi ɛnja, mada kɔ bii ci, "Pooshi maduunɔ ɛndɔ makɔ nya", kɔ ha'u ci dɔ naakii na. ⁴ Ma sɔtɔ dɔbɛɛ, taa wu patɔ, wa ca tsaamɔ ndzaanaakii saakii. Mada kɔ nɛɛ ci ka slɔnaakii nɔa'ɔ, wa ca dɔ moodasɔkɔ ka putakii. Amma ga ca dɔ moodasɔkɔ acii paleɛ naakii slɔnɔ ka nɔa hara ɛnji dɔ nɔa'ɛnɔ. ⁵ Acii kadɔ nɔ taa wu patɔ a ba slɔnaakii.

⁶ Ma ɛndɔtɔ ci ɛnjɔ a dzɛgunɔ ka ci wabɔnɔ nɔa ɛntanɔfɔ, wa ca tɔkɛɛ ka nɔnyi sɔtɔ aciiakii patɔ da ɛndɔtɔ ca dzɛgunɔ ka ci.

⁷ Goona ha'u dɔ noonɔ na: kɔ shii unɔ weewɛɛ, pooshi ɛnji ka ha'unɔ dɔ ɛntanɔfɔ. Acii ma sɔtɔ lɛgii ɛnda, ci upaanɔkii. ⁸ Waatoo, ma ɛndɔtɔ slɔnyi sɔtɔ kadeɛsɔkɔ ka shishinɔ, wu nɔ shikwaakii. Amma, ma ɛndɔtɔ slɔnyi sɔtɔ kadeɛsɔkɔ ka Ma'yanɔ nɔa ɛntanɔfɔ, ɛpinɔ ɛtɔ pooshi ka uudɔnɔ nɔ shikwaakii. ⁹ Acii ha'ɔ, gaama zaarɔ agi da nɔa'ɛnɔ ka ɛnja, acii kɔ shii amɔ, mada kɔ mbu'ya uuserakii, mada mazaarɔmɔ amɔ, kadɔ naama upaa shikwa. ¹⁰ Makɔ ha'ɔ dʒii ɛna, taa guci patɔ upaa amɔ rɛgwa nɔa dɔ nɔa'ɛnɔ, dʒaamɔ nɔa'ɛnɔ ka patɔnɔ nɔa ɛnja. Ma paleɛ maa, ka ɛnjitɔ ca nɔ'u tɔ Yeesu Alɛmasiihu makɔ amɔ. *

Muudinɔ nɔa wabɔnɔ

¹¹ Ma ɛndzɔ'i, tsaamɔtɔmɔ madiigɔrɔ naahɔnɔ cii kya naahɔ koonɔ dɔ ciinɔkii. ¹² Ma ɛnjitɔ ca ba koonɔ, see a dzuunɔ aa babara, kɔ mwayi tii kaa ɛnji patɔ a dɔ manushinɔ da tii. Acii kɔ shii tii, maci ɛntɔnɔ nɔa Yeesu Alɛmasiihu ashi ɛnfwa tanɔ nɔ tii ka waazanɔ, kadɔ kɔ cibɛɛ ɛnji ka tii. ¹³ Ma bii nyi ha'ɔ, acii taa tii ɔtsɔ gi aa babara maa, paa tii nɔ'utɔ sɔtɔ bii bariya nɔa Yahudiinɔ patɔ. Ma ci tɔya ba koonɔ tyasɔ see a dzuunɔ aa babara, kaa tɔya shii upaa hanɔtɔnɔ putɔ nɔa luuvuunɔ goonɔ tɔ sɔtɔ bii tii koonɔ. ¹⁴ Amma, ma nya, see uushi rɔɔwɔ ca kavɔ tɔ nyi, kaa nya upaa hanɔtɔnɔ, waatoo ɛnfutɔ ɛnji Yeesu Alɛmasiihu Slandanaamɔ ashikii. Acii dɔ ɛntɔnaakii ashi ɛnfwɔ dʒii uushi'inɔ nɔa *duuniya akɔɔwaciiki makɔ mamɔtɔtɔ uushi'inɔ. Nyi ɛsɔ, kɔ ndzaa nyi

5:23 5.23 1 Tim. 1.9; 2 Piita 1.6. **5:24** 5.24 2.19; 6.14; Rooma 6.6; Kwal. 3.5; 1 Yooh. 3.6. **5:25** 5.25 5.16; 1 Koor. 6.19; Af. 4.30. **5:26** 5.26 Rooma 12.10; Fil. 2.3. **6:1** 6.1 Mat. 18.15; Yak. 5.19; 1 Koor. 10.12. **6:2** 6.2 1 Koor. 9.21; 2 Koor. 11.29. **6:3** 6.3 1 Koor. 4.7. **6:5** 6.5 Rooma 2.6; 14.12. **6:6** 6.6 1 Koor. 9.11,14. **6:8** 6.8 Yooh. 3.6; 6.63; Rooma 8.6,13. **6:9** 6.9 2 Tees. 3.13.

* **6:10** 6.10 Yooh. 13.34; Rooma 12.10; 13.8; 14.15; 1 Koor. 8.1; da purɔɔnɔ 13; 2 Koor. 8.7-8; Gal. 5.6,13-14; Af. 5.2; Fil. 2.2; 1 Tees. 3.12; 4.9; 1 Tim. 1.5; Ibɔr. 13.1; 2 Piita 1.7. **6:11** 6.11 1 Koor. 16.21. **6:12** 6.12 5.2,11.

makə yadə əpənə amaki akəŋwacii uushi'inə ŋga duuniya. ¹⁵ Taa kə gi əndə aa babara da madzəmə ci maa, pooshi uushi d'anəkii. Amma, ma səndə ca tsakə ənda, see ndzaanə ka kura taganə, ci nə magadə uushi.

¹⁶ Ma ənjitə kavə wabəətsə aagi hiimatii, ənji ŋga Əntəŋfə nə tii tanyi. Wa Əntəŋfə a vii ka tii ndzaanə jamə, ca dfa ka tii ŋga'əənə.

¹⁷ Daga ənshinə ka dəŋə aakəŋwa, ga əndə a ənə ka fa maki ma'ə shəŋə. Acii tə'i baavənyinə ashiki ca baarii oo'i, mava ŋga Yeesu nə nyi.

¹⁸ Ndzəkəŋushi'inəkya, wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwaroonə patə. *Aamiina.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Afisa

1 Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi makə sətə mwayi Əntanfə. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə ənji nga Əntanfə də Afisa, ənji goonğa putə nga ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. * 2 Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a d'a koonə pwapoone, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Barəkaanə nga Əntanfə ka ənjaakii

3 Dəlaamə də Əntanfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Aci kə pukuyəgərə ci kaamə barəkaanə ka shəjə aasəkə moodəfaamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. 4 Daga Əntanfə ma'ə matagamə duuniya maa, ta'i ci taamə kaama ndzaanə ka naakii dagi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ta'i ci taamə, kaama shii ndzaanə malaabakii akəŋwaciikii yadə idəpaa uushi ashaamə. 5 Putə nga uudənaakii taamə, kə kavə ci taamə kaama ndzaanə ka manjeevənaakii daci Yeesu Aləmasiihu, makə sətə dīi ci aniya nga d'anə. 6 Dəlaamə də ci putə nga maɸuunə pwapoosakii, waatoo putə nga viitə vii ci kaamə nga zabə daci moodə Uuzənaakii! 7 Də idənə nga Uuzənaakii upaa amə pərapaanə. Waatoo, kə upaa amə tifyaginə nga 'waslyakəənə gaamə. Maɸuunəkii ka shəjə nə pwapoone nga Əntanfə! † 8 Lanə dīi ci kaamə də patənə nga shiinaakii da mbeenakii. 9 Də shiinaakii dīi Əntanfə sətə dīi ci aniya nga d'anə, kə baarii ci kaamə ma'umbee aniyaakii, waatoo ətə dīi ci aniya nga mbu'utəginə daci Aləmasiihu. 10 Ka mbu'utəginə nə ci də aniyaakii maɸa mbu'ya saa'ikii, kaa ca shii dzatəgi də patənə nga uushi'inə ka hakii patə, uushi'iitə dadagyə da ənə ganə a duuniya patə, Aləmasiihu a ndzaanə ka gawa.

11 Agi slənənə nə patənə nga uushi'inə makə sətə mwayi Əntanfə. Ci ta'i taamə, kaama ndzaanə ka ənjaakii agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ətsə patə, putə nga moonaakii, makə sətə dīi ci aniya daga ka 'watəginə.

12 Ma inə ənə ndzaanə ka təkəŋwanə nga ka nə ka Aləmasiihu dīya, a dəleenə də d'uunuunə nga Əntanfə. 13 Ma unə əsə, makə fii unə tə tantanyitə habara, waatoo, Nūnyi Habara ənə kira koonə luupaanə, kə vii unə goonğa ka Aləmasiihu. Wata Əntanfə a d'əvə sagidaakii aashuunə də vii koonə Malaabə Ma'yanə ətə dīi ci aləkawalə nga viinə. 14 Putə nga upaanə gaamə tə Ma'yanə nga Əntanfə, ci ca baarii kaamə paŋgəraŋə oo'i, ka upaanə naamə sətə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ətsə baarii kaamə əsə oo'i, ka viinə nə Əntanfə dimwaanə ka ənjaakii. Dəlaamə də d'uunuunaakii!

Də'wa nga Bulusə kaa ənjə a shii ngeerənə nga Əntanfə

15 Putə nga ətsə ha'ə dīya, agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfə, acii kə fii nyi habara nga vii goonğa goonə ka Slandanə Yeesu, da makə sətə

* 1:1 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1; Afisa: Slənə 18.19-21; 19.1. 1:3 1.3 2.6; 2 Koor. 1.3. 1:4 1.4 5.27; Yooh. 15.16; 17.24; 2 Tees. 2.13. 1:5 1.5 Yooh. 1.12. 1:6 1.6 Mat. 3.17; Rooma 5.2; Kwal. 1.13. † 1:7 1.7 pərapaanə: Kwal. 1.13-14; idənə: Rooma 3.25-26; 1 Koor. 10.16; Af. 2.13; Kwal. 1.20; 1 Yooh. 5.7; Ibə: 8.6; pwapoone: Af. 2.7. 1:9 1.9-10 1.22; Kwal. 1.16,20. 1:11 1.11 1.4; Rooma 8.28-29. 1:13 1.13 4.30; 2 Koor. 1.22; Kwal. 1.5. 1:14 1.14 2 Koor. 1.22.

cuuna uudə tə patənə nga ənji nga Əntanfə. ¹⁶ Paa nyi bədii agi kuyiriinə tə Əntanfə putə goonə, nya buurətə tuunə agi də'waaki, ¹⁷ nya kədii acii Əntanfə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, waatoo, maduunə Ndəsənaamə dagyə, kaa ca vii koonə Ma'yanaakii etə ca kavə tuunə ka ndzaanə macicirəkii, ca baarəgi koonə goonə nga Əntanfə, koonə shii tə ci. ¹⁸ Agi kədiinə nə nyi kaa nuunə a shii nūnənə, una nee ka bərənaakii, koonə shii taa mi nə kanətə 'wii ci tuunə ka ci. Nga'ə ka nyi esə koonə shii taa mi nə maduunə barəkanaakii etə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii; ¹⁹ una shii taa iitə nə lajənə nga ngeerənaakii ashaamə ənə vii goonə. Ma ngeerənaakii ənə ca slənə ashaamə, mbərə mbərə nə ci da ngeeriitə ²⁰ slənyigi ci saa'itə madəe ci ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, ca ndzaneə ka ci dagyə da ciizəmakii. ²¹ Ma dagyə, Aləmasiihu ca da nwanjuunə agyanə patənə nga uushi'iitə agintanfə da i əpinə amatii, taa iitə nə baawədatii patə. Kə palee məghəvənə nga ləməkii ka taa nğutə ləmə ganə a duuniya, da duuniyatə na shi aakəŋwa patə. ²² Patənə nga uushi'inə, kə kavə Əntanfə kaa təya ndzaanə atsaə sədə Aləmasiihu, ca ndzaanə ka Slandanə nga patənə nga uushi'inə. Tə ci kavə Əntanfə ka ndzaanə ka nə nga Ikəliisiya. ²³ Ma Ikəliisiya, shishinə nga Aləmasiihu nə ci. Kə ndzaa ci manakii pasə də ndilə ndilətə ndzaanaakii. Ma Aləmasiihu, ci ca mbu'utəgi də patənə nga uushi'inə. †

2

Ənənə ka upaa kura əpinə

¹ Ma nga njuke, maməətəkii njuunə asəkə ədzəmuunə putə nga ghatə fanə goonə tə Əntanfə da 'waslyakənə goonə. ² Ma ka saa'ikii, kə nyi'uunə bwaya rəgwa nga *duuniya, una nə'u nwanjwə nga ginaajinyinə asəkəntanfə, ci ca tsəku ənjitə pooshi ka fanə tə Əntanfə. ³ Patənə gaamə, ha'ə makə ətsə njaamə ahadatii, ama ndzaanə makə sətə kadəesəkə kaamə, ama slənə sətə kadəesəkə ka shishinaamə, makə sətə mwayi amə. Amə maa, ka gəgərənə naamə mabətəsəkə nga Əntanfə makə nga hara ənji duuniya.

⁴ Amma lajə nə Əntanfə agi nəhə təgunuunə nga ənja. Lajə ka dərəva esə uu'i ci taamə. ⁵ Ma saa'itə njaamə maməətəkii asəkə ədzəmaamə putə nga ghatə fanə gaamə, kə vii ci kaamə kura əpinə ləbə da Aləmasiihu. Shiimə oo'i, də pwapoonə nga Əntanfə upaa unə luupaanə. ⁶ Dagi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu madəe ci kaamə da i ci, ca dzaneə kaama da i ci dagyə. ⁷ Ma dīi ci ha'ə, kaa ca baarii duunuunə nga pwapoonaakii ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. Ma ətsa, dagi uudəənə uu'i ci taamə daci Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Acii də pwapoonə nga Əntanfə upaa unə luupaanə dagi vii goonə goonə. Ma ətsa, viinə nga Əntanfə, ⁹ əntaa putə nga gazhi'waanə goonə shanjə. Ma dīi ci ha'ə, acii ga taa wu a lyaaməgi. ¹⁰ Əntanfə tagii taamə makə sənə dīi amə, ama upaa

1:16 1.16 Kwal. 1.3. **1:17** 1.17 5.17; Waḡ. 2.6; Kwal. 1.9-10. **1:18** 1.18 4.4; Kwal. 1.12. **1:19** 1.19-20 2 Koor. 13.4; Kwal. 2.12. **1:20** 1.20 Slənə 2.33; Kwal. 3.1. **1:21** 1.21 6.12; Rooma 8.38; Gal. 4.8-9; Kwal. 1.13,16,20; 2.9-10,15,20. **1:22** 1.22 1.10; 4.15; 5.23; Jab. 8.7; Kwal. 1.18; 2.19. † **1:23** 1.23 2.14,16,18; 4.1-16,25; 5.30; 1 Koor. 12.4-11,27; Kwal. 2.19; 3.15; manakii pasə: 3.19; 4.10. **2:1** 2.1 2.5. **2:2** 2.2 6.12; Yooh. 12.31; 14.30; Slənə 26.18; 1 Yooh. 2.16. **2:3** 2.3 5.6,8; Rooma 1.28; Kwal. 3.6. **2:4** 2.4 Rooma 8.39; 9.16; Yak. 5.11. **2:5** 2.5 2.8; Rooma 3.24; 6.13; Kwal. 2.13. **2:6** 2.6 1.3; Kwal. 2.12; 3.1. **2:7** 2.7 1.7; Rooma 5.20. **2:8** 2.8 Mat. 20.15; Yooh. 4.10; Slənə 15.11; Gal. 2.16. **2:9** 2.9 Rooma 3.28; 1 Koor. 1.31; 2 Tim. 1.9; Tit. 3.5.

kura taganə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu, kaama da dagwa sləna. Ma dagwa slənəkii, kə uugi ci tasəkapaanə kaamə, kaama slənə.

*Ləbənə gaamə rəjwə agi nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹¹ Buurətəmə oo'i, ma unə, əntaa *Yahudiinə nuunə, ənjitə yadə *ryaminyanə nuunə. Maryamina ənji nə Yahudiinə. Ci dīi ngirə tii tuunə ka uushi zabə. Wiitsə boo, ma ryaminyaa, nga shishinə tanə, də ciinə ci ənjə a da. * ¹² Ma nga njukə, pooshi unə shii tə Aləmasiihu. Pooshi unə nji ahada matafə ənji nga Əntanfə. Pooshi unə ahada ənjitə dīi Əntanfə ka tii aləkawala. Kə ndzaa unə ganə a duuniya, pooshi sətə kii unə nuunə davə, pooshi unə shii tə Əntanfə əsə. † ¹³ Amma ma nga əna, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. Dzaɗə da Əntanfə njuunə, amma kə əncəhatəgi ci duunə kədəhə putə nga idənə nga Aləmasiihu. ‡ ¹⁴ Aci Aləmasiihu ci saakii kira kaamə ndzaanə jamə də kavənə tə Yahudiinə da hara slikərənə kaa təya ndzaanə uushi rəjwə. Də shishinəkii uulagi ci dzəga nga daawaatə nji ahadatii. § ¹⁵ Kə uulagi ci bariya da alə'aadanyinə nga Yahudiinə kaa ca shii kabətə kura ənja ahada Yahudiinə da hara slikərənyinə, təya ndzaa uushi rəjwə agi ləbənətii da ci. Də ha'ə kira ci ka tii ndzaanə jamə. ¹⁶ Də əntənaakii ashii ənfwa njəgəgi ci daawaanə ahadatii. Də əntənaakii ha'ə əsə gənjutəgi ci də slikərənyinə patə, təya ndzaanə shishinə rəjwə, ca ənyatəgi də tii aabii Əntanfə. ¹⁷ Ma shi ci, ka waaza Njuni Habara nga ndzaanə jamə ahada ənji da Əntanfə. Waatoo kə shi ci ka putə goonə, unə hara slikərənə ətsə nji dzadə dzadə da Əntanfə. Kə shi ci əsə ka Yahudiinə ətə dīi kədəhə kədəhə da ci. ¹⁸ Amə patə, Yahudiinə da hara slikərənə, daci Aləmasiihu upaa amə Malaaba Ma'yanə. Də ci upaa amə mbu'unə aabii Dəsənaamə. ¹⁹ Aci ha'ə, ma unə hara slikərənə, əntaa məshipətə ənji taa mu'uminə nuunə ma'ə. Ma nga əna, slanjii hanyinə nuunə da ənji nga Əntanfə. Toonə nuunə agi ənji yaakii. ²⁰ Kə ndzaa unə makə banjgwatə kii ənji aanə faara. Ma faarakii, tii nə masləkəe ənji da anabiinə. Aləmasiihu nə maɗuunə faaratə ca vii njəgərənə ka banjwakii. ²¹ Ci kəsətə banjgwa patə ka hakii, banjwakii a gərə, ca ndzaanə ka malaaba ya ətə dīi ənji ka Slandana. ²² Agi ləbənə goonə da ci ghənyi Əntanfə tuunə ka hakii patə da hara ənji ka ha rəjwə. Ma hatsa, əsəkəkii nə Ma'yanə nga Əntanfə.

3

Slənə nga Bulusə ka putə nga hara slikərənə

¹ Putə nga ətsə ha'ə, agi ɗanə nə nyi də'wa ka Əntanfə. Ma nyi Bulusə, əndə furəshina nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi ka puta goonə hara slikərənə. * ² Weewee kə fii unə oo'i, kə dīi Əntanfə pwapoonaakii nga vii ka nyi slənəna, kaa nya slənə ka putə goonə. ³ Kə njiragi Əntanfə ma'umbee aniyaakii, ca baarəgi ka nyi. Kə naahəcii nyi gi'u agyanə ətsa.

2:10 2.10 Tit. 2.14. **2:11** 2.11-13 Rooma 11.17. * **2:11** 2.11 5.8; ryaminyanə: Gal. 5.6; Fil. 3.3. † **2:12** 2.12 Rooma 9.4; 1 Koor. 15.19; Kwal. 1.21-22; 1 Tees. 4.13; pooshi ahada ənjitə dīi Əntanfə ka tii aləkawalə: 2.19. ‡ **2:13** 2.13 2.17; 3.6; idəna: 1.7; Gal. 1.4. § **2:14** 2.14 ndzaanə jamə: 2.16; 4.3; Kwal. 1.20; uushi rəjwə 1.23; Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Gal. 3.28. **2:15** 2.15 2 Koor. 5.17; Kwal. 2.14. **2:16** 2.16 1.23; Rooma 5.10; Kwal. 1.20-22. **2:17** 2.17 Isaa. 57.18-19; Slənə 2.39. **2:18** 2.18 3.12; Rooma 5.2. **2:19** 2.19 2.12; 3.6; Iber. 12.22-23. **2:20** 2.20 Mat. 16.18; 1 Koor. 3.10-11; Səniinə 21.14. **2:21** 2.21 1 Koor. 3.16. **2:22** 2.22 1 Piita 2.5. **3:1** 3.1-3 Kwal. 1.25. * **3:1** 3.1 əndə furəshina: 4.1; Fil. 1.7; Kwal. 4.18; Filim. 1.9.

⁴ Maɗa ka janngatənə nuunə sətə nyaahə nyi, ka shiinə nuunə oo'i kə paaratəgi nyi də ma'umbee uushi agyanə Aləmasiihu. ⁵ Ma nga ŋukə, pooshi ənji sha bii ka əndə shiŋkinə ma'umbee sətə. Amma ma nga əna, kə ŋgiragi Əntanjə ka malaaba masləkee ənjaakii da anabiinə də Ma'yanaakii. ⁶ Ma ma'umbee səkii, ci nə: kə upaa hara slikerənə da *Yahudiinə patə tə barəkaatə dəkəpaa Əntanjə ka ənjaakii. Kə ndzaa tii rəjwə. Patə da i tii, agi upaanə nə tii sətə dui Əntanjə aləkawalə nga viinə daci Yeesu Aləmasiihu dāgi fa Njuni Habara. †

⁷ Ma Njuni Habara, kə kavə Əntanjə tə nyi ka ndzaanə kə əndə slənəkii. Ətsə patə, pwapoonaakii dui ci ka nyi dāgi slənə nga ŋgeerənaakii. ⁸ Taa ŋgahi nyi palee də ətənə ahada ənji nga Əntanjə, patə da ha'ə ka nyi dui Əntanjə pwapoonaə nga kərə Njuni Habara agyanə laŋənə nga məghərəvənə nga Aləmasiihu ka hara slikerənə. ‡ ⁹ Də pwapoonaakii əsə sləkee ci ka nyi, kaa nya kavə patənə nga ənji kaa təya nee makə sətə cii kəya mbu'utəgi də aniyaakii. Ma Əntanjə əndə taga patənə nga uushi'inə, kə dəkəpaa ci ma'umbee aniyaakii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ¹⁰ Ma dui ətsə patə, kaa madiigərə malaa'ikanyinə da uushi'iitə dadagyə a shii daci Ikəliisiya oo'i, laŋə ka dərəva nə hiima nga Əntanjə. ¹¹ Də ha'ə mbu'utəgi Əntanjə də aniyaakii daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, makə sətə shi ca dui aniya nga d'anə. ¹² Dāgi vii goonja gaamə ka Aləmasiihu da ləbənə gaamə da ci dui amə da baawəɗa nga dzənə aabii Əntanjə yadə ŋgwələnə. ¹³ Aci ha'ə, agi kədiinə nə nyi tuunə, tuutəta'ə, ga ma'yanuunə a ŋgwələ acii nee unə nya sa cibə ha'ə makə ənə ka putə goonə. Ma cibəətə patə, ka shii kərə duunə aakəjwa.

*Shii uufənə ŋga *Aləmasiihu*

¹⁴ Putə nga ətsə ha'ə cii kya gərə'waanə akəŋwacii Daadə. ¹⁵ Ci ca dəkə ləmə ka taa ŋgutə slikerənə dadagyə da a duuniya. ¹⁶ Agi kədiinə nə nyi acii kii kaa ca dā slənə də madiunə baawəɗaakii, ca vii koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə ka shaŋə daci Ma'yanaakii. ¹⁷ Agi kədiinə nə nyi əsə, kaa Aləmasiihu a upaa ha nga ndzaanə a ədzəmuunə dāgi vii goonja goonə. Ha'ə əsə, agi kədiinə nə nyi acii kii kaa taa mi patə cuuna dā, ca ndzaanə agi uufənə. ¹⁸ Maɗa kə dui ha'ə, ma unə da patənə nga ənji nga Əntanjə, ka upaanə nuunə ŋgeerənə nga paaratəginə oo'i, ma uufənə nga Aləmasiihu, bwanə dərəva, magərəkii dərəva, kurəŋə dərəva əsə. ¹⁹ Ma uufənə ci Aləmasiihu a uufə taamə, pooshi ənji ka uufəgi shiinə patə agyanəkii. Amma nga'ə ka nyi koonə shii, una shii ndzaanə manakii pasə də ndilə-ndilətə ndzaanə nga Əntanjə.

²⁰ Ma Əndənə ca slənə ashaamə də ŋgeerənaakii, tə'i ci da baawəɗa nga dā kaamə uushi palee ka sətə caama kədi taa sətə caama hiima. Duunətaamə tə ci. ²¹ Wa Ikəliisiya a d'uunətə tə ci agi ləbənati tii da Yeesu Aləmasiihu taa guci patə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

4

*Uushi rəjwə nə ənji nə'unə tə *Aləmasiihu*

3:3 3.3 3.6. **3:4** 3.4 Rooma 16.24; 2 Koor. 11.6. **3:5** 3.5 Kwal. 1.26. † **3:6** 3.6 ma'umbee səkii: 1.9-10; 2.13-14,18-19; 3.9-11; Rooma 16.25; Kwal. 1.26-27. ‡ **3:8** 3.8 palee də ətənə: 1 Koor. 15.8-10; Gal. 1.13-16; Fil. 3.6-8; 1 Tim. 1.12-16. **3:9** 3.9 1.4. **3:10** 3.10 1.21,23. **3:12** 3.12 Rooma 5.2; Ibr. 4.16; 10.19. **3:13** 3.13 Kwal. 1.24. **3:14** 3.14 6.18-19. **3:16** 3.16 Kwal. 1.11. **3:17** 3.17 Yooh. 14.23; Af. 5.2; Kwal. 1.23; 2.7. **3:18** 3.18 Kwal. 2.2. **3:19** 3.19 1.23; 5.2,25; 2 Koor. 5.14; Kwal. 2.9-10. **3:20** 3.20 Kwal. 1.29.

1 Acii ha'ə dʒii əna, nyi ɛndə fureʃhina putə ŋga slənaaki ka Slandana, agi kədiinə nə nyi tuunə koonə dzə aakəŋwa də ndzaanə makə sətə 'wii ɛntanʃə tuunə koonə ndzaanə. 2 Taa guci patə, hətəpaamə nuunə, goona dā purətə hanʃkalaanə, ndzaamə də sə'watənə, baarəmə uufənə goonə də tsakəshinə ahadoonə. 3 Damə gazhi'waanə ŋga kəšəpaa gəshinə goonə makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka ɛnjaakii, una ndzaanə agi jamənə. 4 Tə'i shishinə rəŋwə da Malaaba Ma'yanə rəŋwə, makə sətə dʒii tə'i uushi rəŋwə caama ka nə ŋga upaanə, waatoo, ətə 'wii ɛntanʃə taamə kaama upaa. 5 Rəŋwə nə Slandana, rəŋwə nə vii goonʒa gaamə da bapətisəma ɛsə. * 6 Rəŋwə nə ɛntanʃə, ci nə Dənə ŋga patənə ŋga ɛnji shiŋkinə, ci ɛsə nə Slandanə ŋga uushi'inə patə, ci ca slənə ashi patənə ŋga ɛnja, tə'i ci ashiti ɛsə. 7 Amma taa wu ahadaamə, kə upaa ci viinə hɛdə hɛdə makə sətə vii Aləmasiihu ka ci, kaa ca slənəgi. 8 Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Makə jaalii ci agyanə ɛnji daawaanaakii, kə ŋgirə ci aadəgyə da tii, ca dā viinə ka ɛnji shiŋkinə."

9 Ya əna, ya "kə ŋgirə ci aadəgya," mi sanə cii kəya baara? Ci ca baarə, kə jimagərə ci aahanə aa panə zəku'i. 10 Ma ɛndətə jima aa panə, ci nə ɛndətə ŋgirə aadəgyə, ca pitəgi səkəntanʃə kaa ca mbu'u taa dama patə. 11 Ci nə ɛndətə dʒii viinə ŋga slənə kama kama ka ɛnji shiŋkinə. Ca vii ka hara ɛnji slənə ŋga ndzaanə ka masləkee ɛnja. Hara ɛnji, ca vii ka tii slənə ŋga ndzaanə ka anabiinə, hara ɛnji təya ndzaanə ka ɛnji waaza Nunyi Habara, hara ɛnji pastiinə da maliminə. 12 Ma dʒii ci ətəpatə, kaa ca shii tasəkapaa ɛnji ŋga ɛntanʃə, kaa təya slənə ka ci, ka shii ghənənə də shishinə ŋga Aləmasiihu, waatoo Ikəliisiya. 13 ɛtsəpatə, kaama shii ndzaanə rəŋwə agi vii goonʒa gaamə da shiinə gaamə tə *Uuzənə ŋga ɛntanʃə, ama ndzaanə ka mazəŋa ɛnja, ama ndzaanə ghəratə makə ŋga Aləmasiihu. 14 Ma dʒii ətəpatə, acii gaama dʒii uura manjeevənə, ama dzəgərə ka fa wabənə ŋga bwaya ɛnja, təya gəpətə taamə də jarəwiitə ci təya latə, təya kavə taamə ka ɛgənə makə mɛdā taa dama patə. 15 Ma dəbee, uufəshaamə, amə wabə goonʒaanə, kaama shii gərənə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu taa ka ŋgutə rəgwa patə, makə dʒii ci, ma Aləmasiihu, nə ŋga Ikəliisiya nə ci. 16 Daciikii dʒii shishinə patə magunukii ka hakii də tsakənə ŋga taa ŋgutə məgununə. Acii madā kə slənəgi taa ŋgutə baladzənə ŋga shishinə makə sətə dəbee ca slənə, ka gərənə nə shishinə ŋga'ə, ca dzə də ghənə naakii nə dagi uufənə.

*Upaa kura ɛpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu*

17 Wanyinə ka banə koonə agi ləmə ŋga Slandana, goona dzə aakəŋwa də ndzaanə makə ŋga hara ɛnja. Acii tə'i hara ɛnji ətə pooshi ndzaanatii kadeesəkə ka ɛntanʃə, hiimatii patə, pooshi ka nafanə. 18 Agi təkunə nə hanʃkalatii patə. Ma ɛpiitə ci ɛntanʃə a vii, paa tii ka upaanə, acii kə ndaləgi tii də moodəfətii, purətə-hanʃkaliinə nə tii ɛsə. 19 Pooshi ayinə ma'ə agitii. Kə dzəgərə tii aagi bwaya ndzaanə də dfaada taa ŋgutə tsarə

4:1 4.1 3.1. 4:2 4.2 5.2; Kwal. 3.12-13. 4:2 4.2 Rooma 8.13; Gal. 6.8; Kwal. 3.9. 4:3 4.3 2.14-16; Kwal. 3.14-15. 4:4 4.4 1.23; 2.18. * 4:5 4.5 Yooh. 10.16; 1 Koor. 8.6; bapətisəma: Mat. 28.19; Rooma 6.3-4. 4:6 4.6 1 Koor. 12.6. 4:7 4.7 Rooma 12.3,6; 1 Koor. 12.11. 4:8 4.8 Jab. 68.19. 4:9 4.9 Yooh. 3.13. 4:10 4.10 1.23. 4:11 4.11 1 Koor. 12.28. 4:12 4.12 1 Koor. 14.26. 4:13 4.13 Kwal. 1.28. 4:14 4.14 1 Koor. 14.20; Iber. 5.13-14; Yak. 1.6. 4:15 4.15-16 5.2. 4:15 4.15 1.22. 4:16 4.16 1.23; 2.21-22; 4.13,25; Kwal. 2.19. 4:17 4.17-18 5.8; Rooma 1.21; 1 Piita 1.14.

nga ajjijinæonæ yadæ øpi sæka. ²⁰ Ma øtsa, pooshi gi mbøeræ mbøeræ da sètæ jigunyuunæ ashi Alømasiihu. ²¹ Kæ shii nyi kæ jigunyi ønji koonø agyanøkii. Makæ dñi ci ønji nø'unø tæ ci nuunø, kæ jigunyi ønji koonø goonngaatæ ashi Yeesu. ²² Kæ bii ønji koonø, bwaseemæ ka iiræ ndzaanø goonø. Goona slønæ makæ nga ñukæ. Acii ma iiræ ndzaanø goonø, ci ca kavæ tuunø ka suuna uushi'inø nga jirakønø, ca saawee koonø. ²³ Ma ødzæmuunø da hankala goonø, tyasæ see a ndzaa ci kurakii. ²⁴ Ngøremø kura ndzaanø, koonæ ndzaa ka ønji goonnga, malaabakii, waatoo kura taganø nga Øntañfæ, koonæ pusha tæ ci.

²⁵ Acii ha'ø, pooshi ma'ø jaarakønø. Taa wu patø, wa ca wabø goonngaanø. Acii amø patø, ønji røjwø naamø ka hakii agi shishinø nga Alømasiihu. ²⁶ Madæ kæ bøzhi sækunø, goona luuvø kaa mabøtæsøkø goonø a kavæ tuunø ka dæ 'waslyakæonø. Ga uusøra a kula agyanø mabøtæsøkø goonø. ²⁷ Goona kapaa røgwa ka *Seetanø. ²⁸ Ma mahøra, wa ca bwasee ka hørønø, ca slønø naakii saakii dæ røgwakii kaa ca shii upaa dæ naakii saakii, ca mbee ka tsakønø dæ maaghiinø. ²⁹ Goona dæ mæza wabønø. Amma ma dænuuna, dæmø wabøtætæ ca tsakø ønja, ca ghønø tæ tii makæ sètæ difø, kaa sètæ cuuna ba a ndzaanø dagwakii ka ønjitæ ca fa tuunø. ³⁰ Goona bøzee ka sækø nga Malaaba Ma'yanæ; acci ci nø sagida nga Øntañfæ ashuunø, ci na baarii oo'i nga Øntañfæ nuunø ka uusøra nga muudinø. ³¹ Bwaseemæ ka patønø nga bwaya bwayaanø, da øndønø nga moodæfa, da bøzø sækæ. Goona waazø taa dzaanashinø ahadoonø taa sørøha. ³² Amma ma dænuuna, dæmø nga'øønø ahadoonø, una ndzaanø dæ nøhø tægunuunø, una tyaafyagishi makæ sètæ tifyagi Øntañfæ tuunø noonø dæcii Alømasiihu.

5

Ndzaanø agi camønø

¹ Makæ dñi ci moodø manjeevønø nga Øntañfæ nuunø, tyasæ see a ndzaa unø makæ naakii. ² Ndzaamø agi uufønø makæ sètæ uu'i Alømasiihu taamø, vigi ci nækii ka Øntañfæ ka putø gaamø. Kæ ndzaa ci makø sataka da ñunyi mædødøranø. Satakakii øsø uufagi sækø nga Øntañfæ. *

³ Makæ dñi ci ønji nga Øntañfæ nuunø, pooshi difø aaløhiinø taa ngutø tsarø nga ajjijinæonø taa sørøhø uushi nga øndø a shigi ahadoonø. ⁴ Goona wabø sè nga ayinø. Pooshi difø mæza wabønø taa dæ buurøon dæ aløhiinø a shigi da moonø. Ma døbee, kuyiriimø tæ Øntañfæ. ⁵ Shiimø oo'i, ma ma'aløhiinø, taa ønji dæ ajjijinæonø, taa ønji sørøhø uushi nga ønja, pooshi tii ka upaa ha nga ndzaanø agi ñwanjuunø nga Alømasiihu da nga Øntañfæ. Acii ma sètæ ci øndø a sørøhø agyanøkii, kæ ndzaa sækii ka uulømaakii øtsa.

⁶ Ga taa wu a kavæ tuunø ka luuvø jirakønø. Putø nga uushi'iitsæ ha'ø nø mabøtæsøkø nga Øntañfwa a kulya aagyanø ønjitæ pooshi ka fanø tæ ci.

⁷ Acii ha'ø, ga taa mi a løbø duunø da tsarø nga ønjitsa. ⁸ Ma nga ñukæ,

4:19 4.19 Kwal. 3.5. **4:23** 4.23 Rooma 12.2. **4:24** 4.24 'Wat. 1.26-27; 2 Koor. 5.17; Kwal. 3.10.
4:25 4.25 4.16; Zak. 8.16-17; Kwal. 3.8-9. **4:26** 4.26 Yak. 1.19-20. **4:28** 4.28 1 Tees. 4.11.
4:29 4.29 5.4; Kwal. 3.8; 4.6; Yak. 3.10. **4:30** 4.30 1.13-14; Isaa. 63.10; Gal. 5.25. **4:32** 4.32
 Mat. 6.14; 18.22-35; Kwal. 3.12-13. **5:1** 5.1 Mat. 5.48; 1 Yooh. 3.1. * **5:2** 5.2 3.17-18; 4.2,15-16;
 1 Koor. 8.1; 2 Koor. 5.14; Gal. 6.10; Fil. 2.2; Kwal. 2.2; 3.14-15; sataka: Gal. 1.4; Ibar. 10.5-10. **5:3**
 5.3-5 Gal. 5.19-21. **5:3** 5.3 Kwal. 3.5. **5:4** 5.4 4.29; Kwal. 3.8. **5:5** 5.5 Rooma 5.17. **5:6**
 5.6 Rooma 1.18; Af. 2.3; Kwal. 2.4,8; 3.6.

agi tøkunə shuuna nji. Amma ma n̄ga əna, makə kə ndzaa unə ka ənji n̄ga Slandana, agi camənə nuunə. Acii ha'ə, tyasə see a ndzaa unə ka ənji n̄ga camənə. † ⁹ Acii camənə ca poo taa n̄gutə tsarə n̄ga dagwa uushi. Ci ca poo d̄a uushi də rəgwakii, da goon̄gaanə əsə. ¹⁰ Damə gazhi'waanə n̄ga shii sətə ca uufd̄agi səkə n̄ga Əntanj̄fə. ¹¹ Ga taa mi a kavə tuunə ka d̄a sətə pooshi ka tsakənə tə ənja, waatoo, uushi'n̄ə n̄ga tøkunə. Amma ma d̄anuuna, n̄giragimə səkii pan̄gəran̄ə ka camənə. ¹² Ayi-ayi maa ka shaŋə nə dazə uushi'iit̄sə ci t̄əya d̄aad̄a ma'umbeekii. ¹³ Mad̄a kə n̄giragi ənji patənə n̄ga uushi'iit̄sə ka camənə, ka neenə nə ənji ka uushi'in̄əkii pan̄gəran̄ə. ¹⁴ Acii b̄ərənə ca baarəgi taa mi patə pan̄gəran̄ə. Ci d̄ii bii ənji oo'i,

“Mat̄səfə n̄unyinə, vəd̄əhu,
mad̄ətə ka ha n̄ga wa,
kaa Aləm̄asiihu a b̄ərə aashiku.”

¹⁵ Acii ha'ə, n̄gərətəmə han̄kala. Goona ndzaanə makə mad̄iikə ənja, amma ndzaamə ka mafyarə ənja. ¹⁶ Taa n̄gutə saa'i patə, slənəgimə ka n̄unyi rəgwa, acii ma zamanana, bwayakii. ¹⁷ Goona ndzaanə makə n̄ga ənjitə yadə faryanə, amma d̄amə gazhi'waanə n̄ga paaratəgi də sətə ci Slandanə a moo una d̄a.

¹⁸ Goona kagi nuunə ka sa ənvwə. Ma ətsa, ka bərapaanə nə ci tuunə. Amma ma d̄anuuna, wa Malaaba Ma'yanə a ndzaanə pasə a ədzəmuunə.

¹⁹ Wabəshimə ahadoonə də kaala wanyanə kama kama ka dələnə də Slandana. Kamə wanyanə ka Slandana də dələnə də ci a ədzəmuunə.

²⁰ Kuyiriimə tə Əntanj̄fə Dəsənaamə putə n̄ga patənə n̄ga uushi'in̄ə. Kuyiriimə tə ci taa guci patə agi ləmə n̄ga Slandanaamə Yeesu Aləm̄asiihu.

Wabənə ka makinə da n̄guyirənə

²¹ Faməshimə ahadoonə putə n̄ga d̄uunətənə goonə tə Slandana.

²² Ma unə makina, baneemə ka nuunə akəŋwacii n̄guyirənə goonə makə sətə cuuna baneə ka nuunə akəŋwacii Slandana. ²³ Acii ma n̄gura, ci nə əndə da baawəd̄a agyanə minakii, makə sətə ndzaa Aləm̄asiihu da baawəd̄a agyanə Ikəl̄iisiya. Aləm̄asiihu ci saakii nə Maluu n̄ga Ikəl̄iisiya, waatoo shishinəkii. ²⁴ Acii ha'ə, tyasə see a fa makinə tə n̄guyirənati makə sətə ci Ikəl̄iisiya a fa tə Aləm̄asiihu.

²⁵ Unə n̄guyirənə əsa, uufd̄əmə tə makinə goonə makə sətə uu'i Aləm̄asiihu tə Ikəl̄iisiya, vigi ci əpinaakii ka putakii, ²⁶ ca kubəgi də ma'inə da də wabənaakii, ca laabagi ka Əntanj̄fə. ‡ ²⁷ Ma d̄ii ci ha'ə, kaa ca n̄gərə Ikəl̄iisiya da məghərəvənətə patə makə mad̄anə camə yadə sə n̄ga idəpaanə ashitə, yadə baavə ashitə, pooshi bwaya uushi ashitə əsə.

²⁸ Ha'ə nə n̄guyirənə əsə. Wa t̄əya uufd̄ə makinati makə sətə ci t̄əya uufd̄ə shishinətii. Ma n̄gurətə ca uufd̄ə minakii, naakii nə uu'i ci ətsa. ²⁹ Pooshi əndə sha kaareə ka shishinəkii, amma ka viinə nə ci ka shishinəkii zəma,

† **5:8** 5.8 n̄ga n̄jukə: 2.3,11-12; 4.17-18,22; Kwal. 3.7; Tit. 3.3; agi camənə: Yooh. 8.12; Kwal. 1.13; 1 Piita 2.9. **5:9** 5.9 Gal. 5.22-23. **5:10** 5.10 Rooma 12.2; 1 Tees. 5.22. **5:13** 5.13 Yooh. 3.20-21. **5:14** 5.14 Isaa. 26.19; 60.1; Rooma 13.11; Yak. 5.8. **5:16** 5.16 Kwal. 4.5. **5:17** 5.17 1.17; Rooma 12.2. **5:18** 5.18 Waḃ. 23.31-35; Rooma 13.13. **5:19** 5.19-20 Jab. 33.2-3; Kwal. 3.16-17; Ibər. 13.15. **5:21** 5.21-6.9 Kwal. 3.18-4.1; 1 Piita 2.18-3.7; 1 Tim. 2.1-13; Tit. 2.1-10; 1 Yooh. 2.12-17. **5:21** 5.21 1 Piita 5.5. **5:22** 5.22-24 Kwal. 3.18; Tit. 2.5; 1 Piita 3.1. **5:22** 5.22 1 Koor. 14.34-35. **5:23** 5.23 1.22; 1 Koor. 11.3. **5:25** 5.25-28 1.23; Kwal. 3.19; 1 Piita 3.7. **5:25** 5.25 3.19. ‡ **5:26** 5.26 bapētisama: Rooma 6.3-4; Tit. 3.5; Ibər. 10.22. **5:27** 5.27 1.4; 2 Koor. 11.2; Fil. 1.10; Kwal. 1.22.

ca hadagi, makə sətə ci Aləmasiihu a ɗa ka Ikəliisiya. ³⁰ Aci ma amə, toonə naamə ahada ənji n̄ga shishinəkii. ³¹ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i,

“Putakii ha'ə, wa n̄gurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minakii, təya ndzaa shishinə rəjwə.”

³² Ma paaratəgi nyi, agi wabəətsa tə'i wabənə asəkə wabənə davə. Waatoo, ma paaratəgi nyi, ayanə Aləmasiihu da Ikəliisiya cii kəya wabə.

³³ Amma unə maa, da i koonə də wabəətsa! Taa n̄gutə n̄gurə patə, tyasə see a uudə ci tə minakii makə naakii na. Taa n̄gutə minə patə əsə, tyasə see a fa ki tə n̄jurii.

6

Manjeevənə da mapoo tə tii

¹ Unə manjeevənə, makə dii ci ənji nə'unə tə Slandanə nuunə, famə tə mapoo tuunə. Ci nə matahu uushi n̄ga ɗanə. ² Wiinə *bariya n̄ga təkəjwanə ətə da i aləkawalə ayanəkii, waatoo “Fawə tə duu da muu.

³ Maɗa kə fii hē tə tii, ka ɗanə nə ndzaanaaku n̄ga'ə, ha gərə əpinə asəkə duuniya.” ⁴ Unə dəsənətii əsə, goona baazee ka səkə n̄ga manjeevənə goonə n̄ga zabə. Amma ma ɗanuuna, gərətəmə tə tii agi nə'unə, una dzalətə tə tii də dzəgunənə.

Wabənə ka maviinə da slanjii na

⁵ Unə maviina, hətəpaamə nuunə ka slanjii nuunə, una fa tə tii ka shanjə. Damə ha'ə də rəjwə a moodəfuunə. Ma ətsa, ka *Aləmasiihu cuuna ɗa. ⁶ Goona ɗa ha'ə wata ka rəgwa ginətii, kaa təya shii dəlaginə duunə. Amma ma ɗanuunə, ɗamə tə sətə ci Əntanjfə a moo də rəjwə a moodəfuunə, makə dii ci maviinə n̄ga Aləmasiihu nuunə. ⁷ Damə slənə goonə də moodasəka makə dii ci ka Slandanə cuuna slənə. Əntaa wata ka əndə shin̄kinə. ⁸ Buurətəmə oo'i, ka viinə nə Slandanə shikwa taa ka wu, maviinə da dimuyinə patə putə n̄ga dagwa slənati.

⁹ Unə slanjiinə n̄ga maviina, kərəmə tə maviinə də rəgwakii. Goona dza ka tii n̄gwalənə shanjə. Buurətəmə oo'i, unə da maviinə goonə patə, n̄ga Slandanə rəjwə nuunə. Dəgəyə nə ci. Ci na ɗa gəjwanə taa ka wu patə yadə ɗa kama kamaanə.

Sə n̄ga paginə n̄ga Əntanjfə

¹⁰ Yoo, wiinə səndə cii kya uudəpaagi koonə: wanyinə ka banə koonə, kəjəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə da Slandana, una kəjə dagi maɗuunə n̄geerənaakii. ¹¹ Tasəkamə də sə n̄ga paginə n̄ga Əntanjfə patə, koonə shii mbee ka kəjənə ndihə, una dzagi jarəwiinə n̄ga *Seetanə.

¹² Aci ma panə gaamə, əntaa da ənji shin̄kinə caama pa, amma da bwaya uushi'itə agintanjfə da i əpinə amatii da ginaajinyinə da əntanjfənyinə caama pa agi mandə zamanana. ¹³ Aci ha'ə, n̄gərəmə sə n̄ga pagiitə vii Əntanjfə koonə patə, koonə n̄gavə, koonə shii mbee ka sə'watə panə n̄ga ənji daawaanə uusera n̄ga panə. Ma ətsa, ka uudənə nə panə, unə ma'ə kəjə ndihə ndihə yadə n̄gwalənə. ¹⁴ Aci ha'ə, ndzaamə matasəkakii

5:30 5.30 1.23; 1 Koor. 12.27. 5:31 5.31 'Wat. 2.24. 5:32 5.32 Səniinə 19.7. 6:1 6.1 Kwal. 3.20. 6:2 6.2-3 Dzək. 5.16. 6:4 6.4 Kwal. 3.21. 6:5 6.5-8 Kwal. 3.22-25; 1 Tim. 6.1-2; Tit. 2.9-10; 1 Piita 2.18-21. 6:6 6.6 1 Koor. 7.22. 6:8 6.8 2 Koor. 5.10; Kwal. 3.24-25. 6:9 6.9 Kwal. 3.25; 4.1; Yak. 2.1. 6:10 6.10 Yooh. 15.5; 1 Koor. 16.13. 6:11 6.11-17 2 Koor. 10.4; 1 Tees. 5.8; Isaa. 59.17. 6:11 6.11 Yak. 4.7. 6:12 6.12 1.21; 2.2; 1 Piita 5.8-9. 6:13 6.13 Rooma 13.12.

agi goongaanə goonə makə sətə cuuna əgəgi ŋuunə. Ndzaamə ka ənji goonŋa əsə, makə sətə cuuna ŋgərəvə kəjeerə tibisa a ədzəmuunə; ¹⁵ una ndzaanə matasəkakii makə sətə cuuna ŋgavə bibinə aasəduunə ka kərə Njuni Habara ŋa ndzaanə jamə. ¹⁶ Taa guci patə, ŋgərəmə vii goonŋa goonə makə sətə cuuna ŋgərə kərəma aacii unə. Acii də ci mbee nuunə ka kəlagi patənə ŋa avənyinə ŋa Seetanə. ¹⁷ Luumə luupaanə, una ŋgavə, makə sətə cuuna ŋgavə dara kəŋu ila aa nuunə. Ŋgərəmə wabənə ŋa Əntanfə, una slənəgi. Acii ci nə ŋgila purəŋanə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii koonə. ¹⁸ Damə ətsə patə agi də'wa, una kədii tsakənə tuunə acii Əntanfə. Damə də'wa taa guci patə, makə sətə vii Malaaba Ma'yanə koonə baawəda ŋa dənə. Ndzaamə də məgigi ndihə, goona gugudə, dāmə də'wa taa guci patə putə ŋa patənə ŋa ənji ŋa Əntanfə. ¹⁹ Damə də'wa ka putaaki əsə, kaa Əntanfə a shii vii ka nyi wabənə ŋa banə ka ənja, kaa nya shii wabənə yadə ŋgwalənə, nya bagi ka ənji sətə ma'ə tii mashiimə agi Njuni Habara. ²⁰ Ma nyi, taa ŋgahi a furəshina nə nyi, madəbama ŋa Yeesu nə nyi putə ŋa Njuni Habaraakii. Damə də'wa ka putaaki, kaa nya shii mbee ka wabənə yadə ŋgwalənə agyanəkii makə sətə dəbee nya dā.

Muudinə ŋa wabənə

²¹ Ma Tikikusə, moodə ndzəkəŋunə nə ci, əndə slənə də goonŋa ka Slandana əsə, ka banə nə ci koonə habaraaki, una shii makə sətə ci slənaaki a dzə aakəŋwa. * ²² Ci dɸii cii kya sləkee koonə ka ci, kaa ca dzə ka banə koonə habara geenə patə, ca shii tsakə koonə ŋgeerənə. ²³ Wa Əntanfə Dəsənaamə dā Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a vii ndzaanə jamə ka patənə ŋa ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, təya kavə tuunə ka uudəshinə, təya tsakə koonə vii goonŋaanə. †

²⁴ Wa Əntanfə a dā pwapoonə ka patənə ŋa ənjitə ca uudə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də uudəətə pooshi ka əntənə.

6:14 6.14 Isaa. 11.5. **6:15** 6.15 Isaa. 52.7; Rooma 10.15. **6:17** 6.17 Isaa. 40.2; Ibər. 4.12.

6:18 6.18-19 3.14; Luka 18.1; Slənə 4.29; Rooma 15.30; Kwal. 4.2-4. **6:20** 6.20 3.2; 2 Koor. 5.20;

Kwal. 4.4. * **6:21** 6.21 Tikikusə: Slənə 20.4; Kwal. 4.7-8; 2 Tim. 4.12; Tit. 3.12. † **6:23** 6.23 ndzaanə jamə: 2 Koor. 13.11.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Filipi

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciai inə Bulusə da Timooti ənji slənə nga Yeesu *Aləmasiihu. Agi nəhəpaanə niinə tuunə ənji nga Əntanjə asəkə vərənə nga Filipi, patə da matakənjwanyinə goonə, da ənji tsakənə tuunə asəkə İkəliisiya. Ma una, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. * ² Wa Əntanjə Dəsənaamə da Sİandanə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Də'wa nga Bulusə ka ənji Filipi

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanjəwaaki taa guci patə cii kya buurətə tuunə. ⁴ Taa guci patə cii kya da də'wa ka putə goonə patə əsə, agi dənə nə nyi də moodasəka, ⁵ acii daga ka 'watəginə ka ca'ə ka əndzə'i nuunə agi tsakənə tə nyi, nya waaza Njunyi Habara. ⁶ Əntanjə 'watəgi də njunyi slənətsə a ədzəmuunə. Kə shii nyi ndilə ndilə, ka dzənə nə ci aakəjwa də da slənəkii see madə uugi, waatoo, saa'itə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya.

⁷ Nğa'ə nya buurətə tuunə patə makə ətsa, acii mazaanəmuunə ka nyi. Amə patə, kə nee amə ka nğa'aanə nğa Əntanjə, nyi a furəshina, da saa'itə wabi nyi agyanə Njunyi Habara akəjwacii gəjwanə, nya baarii goongaanəkii. ⁸ Kə shii Əntanjə oo'i, tantanyinə kə uu'i nyi tuunə patə dərəva, makə sətə uu'i Yeesu Aləmasiihu taamə. ⁹ Ma kədiinaaki acii Əntanjə, wa uufənə goonə a gərə aakəjwə aakəjwa, una shii goongaanə, una taarapaagi də sətə difə agi taa mi patə. ¹⁰ Madə kə dīi ha'ə, ka mbeenə nuunə ka tagi sətə palee də nğa'əənə, koonə mbee ka ndzaanə makətsəkii, yadə idəpaa uushi ashuunə uuseratə nə Aləmasiihu a ənya, † ¹¹ una slənə də rəgwakii agi patənə nğa ndzaanə goonə. Yeesu Aləmasiihu ca vii baawəda nğa dā tsarə slənətsə kaa ənjə a hanjətə da dūunətənə də Əntanjə.

**Aləmasiihu nə əpinaaki*

¹² Ndəkənjushi'ina, nğa'ə ka nyi una shii oo'i, ma sənə kullii anəki, kə cakə tə dzənə nğa waaza Njunyi Habara aakəjwa. ¹³ Acii ha'ə, ma soojiinə ətə ca nəhə yi njwanuunə da patənə nğa hara ənji ganə, kə shii tii oo'i, ma dīi nyi magwaləkii a furəshina, putə nğa nə'unə tə Aləmasiihu. ¹⁴ Ha'ə maa, ma ndzaanaaki a furəshina, kə cakə da ngeerənə ka lanjənə nğa ənji nə'unə agi vii goongatii, təya tsakə dzənə aakəjwa də waaza Njunyi Habara yadə nğwalənə.

¹⁵ Tantanyinə, tə'i hara ənji agitii ca waaza də sərəhənə ka nyi da ka madfə də mabizhinə. Amma tə'i hara ənji ca waaza də ədzəmə rəjwə, kaa təya mbu'utəgi də Njunyi Habara nğa Aləmasiihu taa ka wu patə. ¹⁶ Ma ci təya dā ha'ə, agi uufənə. Acii kə shii tii oo'i, kə kavə Əntanjə aaciiki tə slənə nğa baarii goongaanə nğa Njunyi Habara. ¹⁷ Ma ənjitə

* **1:1** 1.1 Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Rooma 1.8-10; 1 Koor. 1.4; 1 Tees. 1.2-3. **1:6** 1.6 1.10; 2.13. **1:7** 1.7 2 Koor. 7.3; Af. 3.1. **1:8** 1.8 1 Koor. 16.24; 2 Koor. 5.14. **1:9** 1.9 Kwal. 1.9-10. † **1:10** 1.10 Rooma 12.2; Af. 5.27; İbər. 5.14; uuseratə nə Aləmasiihu a ənya: 1 Koor. 1.8; 2 Koor. 5.10; Fil. 1.6; 2.16. **1:11** 1.11 Yooh. 15.8; Yak. 3.17. **1:12** 1.12 Af. 3.1; 2 Tim. 2.9. **1:15** 1.15-17 2 Koor. 2.17.

ca waaza də sərəhənə ka nyi əsə, əntaa də ədzəmə rəjwə ci təya waaza Njunyi Habara nga Aləmasiihu, amma putə nga uufə natii na. Ma nə tii ka hiimanə, ka tsakəvənə nə tii ka nyi cibəənə cii kya cibə a furəshina.

¹⁸ Pooshi haala! Acii taa də bwaya hiima, taa də njunyi hiima ci ənjə a waaza patə, agi fanə nə ənji wəbənə agyanə Aləmasiihu. Acii ha'ə, ka moodfasəkə nə nyi, ka tsakənə nə nyi də moodfasəkə əsə, ¹⁹ acii kə shii nyi, ma muudinəkii patə, ka kapaanə nə ənji tə nyi putə nga də'wa goonə da putə nga tsakənə nga Ma'yanə nga Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Agi kanə nə nyi nəki də patənə nga ədzəməki, paa nyi ka də sətə ca dəvə ka nyi ayinə. Amma taa guci patə, ma palee maa, agi saa'ina, ka waazanə nə nyi yadə ngwalənə, ənjə a shii duunuunə nga Aləmasiihu. Ma shiinə ənji duunuunə nga Aləmasiihu, dagi ndzaanaaki patə, taa nyi ma'ə da i əpinə, taa dagi əntənaaki. ²¹ Ma nya, Aləmasiihu nə əpinaaki. Sakwa nyi kə əjki dii, kə ndzaa ci ka nyi ka riiba. ²² Amma, maa kə ndzaa nyi da i əpinə a maki, ka dənə nə nyi slənə ətə palee də nafanə. Acii ha'ə, mashiimə nyi tafa ngutə taginəki ahada əntənə da ndzaanə da i əpinə a maki. ²³ Kə təkəgi hiimaaki bəra'i: nga'ə ka nyi nə dzənə ka ndzaanə da Aləmasiihu ka hakii. Acii dzənə ka ndzaanə da ci palee də kadəesəkənə ka nyi ka shəjə. ²⁴ Amma gəfə ndzaanaaki da i əpinə a maki ka putə goonə. ²⁵ Kə shii nyi ha'ə makə ətsa. Ha'ə əsə, kə shii nyi, ka ndzaanə nə nyi da i əpinə a maki, nya ndzaanə ahadoonə patə, kaa nya tsakə koonə ngeerənə nga dzənə aakəjwa, una ndzaa da moodfasəkə agi vii goonəga goonə. ²⁶ Madə kə dii ha'ə, ka upaanə nuunə rəgwa nga hanjətənə tə Aləmasiihu putaaki ka shəjə saa'itə nii kya ənə aahadoonə.

²⁷ Ma maduunə uushi palee, nə'utəmə makə sətə bii Njunyi Habara nga Aləmasiihu. Maa dii unə ha'ə, madə kə shi nyi aahadoonə, taa mashimə nyi əsə, ka fanə nə nyi makə sətə kəjnaanəndihə ndihə də ədzəmə rəjwə da hiima rəjwə, una də gazhi'waanə agi Njunyi Habara kaa ənjə a vii goonəga. ²⁸ Goona ngwalə acii ənji daawaanə goonə taa gi'u. Ci na baarii ka tii oo'i, ka zamaginə nə əntanjə də tii, amma ca luupaa tuunə. Ma ətsə patə, daciə əntanjə ca shigi. ²⁹ Acii ma una, əntaa wata vii goonəga ka Aləmasiihu tanə vii əntanjə koonə rəgwakii, amma koonə sa cibə ka putaakii. ³⁰ Yoo, wanaamə kə ləbəgərə agi sa ciba, ama cinə agikii. Ma cibəətsa, mbərə mbərə da ətə shuuna nee ka nyi agikii. Ndilə ndilə əsə ci nə ənə dii nyi agikii əndzə'i, makə sətə fii unə.

2

*Nə'u dərəpə nga Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Kə shii unə, ləbə nuunə da Aləmasiihu; weewee tə'i unə da ngeerənə a ədzəmuunə putakii. Weewee agi baneenə nə uufənaakii ka ədzəmuunə. Ləbə nuunə da Malaaba Ma'yanə əsə, agi dənə nuunə nga'aanə, una nəhəshi təgunuunə. ² Acii ha'ə, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə ndzaanə ka ma rəjwə, una uufəshi, hiima goonə da aniya goonə a ndzaanə rəjwə əsə. Maa kə dii unə ha'ə, ka tsakənə nuunə uufəgi səkəki ka shəjə. ³ Taa mi cuuna slənə patə, goona da putə nga uufə noonə nə taa hanjətə noonə na. Amma baneemə ka noonə na, una ngərə ənji patə makə kə palee tii koonə. ⁴ Taa wu patə, wa ca də sətə ca nafa taa tə wu patə. Ga ca

ndzaa ka da see sətə ca nafa tə naakii na. ⁵ Nə'umə dərəpə ŋga Yeesu Aləmasiihu agi ndzaashinə goonə.

⁶ Ma ca, taa ŋgahi uushi rəŋwə nə tii da Əntanƣə, patə da ha'ə manƣərəmə ci baawədaakii kaa təya ndzaa mbərə mbərə da ci.

⁷ Amma kə bwasee ci ka ətsə ha'ə, ca ndzaa mbərə mbərə da mava, əndə shiŋkinə shigi ci, ndilə ndilə əndə shiŋkinə ŋji ci ahada ənja.

⁸ Kə fii ci tə Əntanƣə, ca banee ka nəkii. Ha'ə kə əŋki ci. Əntənəkii maa, gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

⁹ Putakii ha'ə, kə kapaa Əntanƣə tə ci dzakə agyanə uushi'inə patə, ca vii ka ci məghərəvənə palee ka taa ŋgutə tsarə ŋga məghərəvənə.

¹⁰ Də ha'ə, taa mi patə dadagyə, da anə hanyinə, da ka hatə dīi maməətə ənja, ka gərə'waanə nə tii, təya dūunətə tə ci,

¹¹ təya ba furəŋə əsə oo'i, Slandanə nə Yeesu Aləmasiihu, ka dūunətənə də Əntanƣə Dəsənaamə.

Ndzaanə ŋga ənji nə'unə makə bərənə ka duuniya

¹² Kadashinyinaakya, ma saa'itə nyi ahadoonə, kə njuunə a fa wabənaaki. Ma əndzə'i, pooshi nyi ahadoonə. Amma dəmə aakəŋwa də tsakə fanə. Dəmə aakəŋwa də sləna, una ŋgwalə acii Əntanƣə də ədzəmə rəŋwə, koona upaa taa mi patə agi luupaanə goonə. ¹³ Dəmə aakəŋwa də d'anə ha'ə, makə dīi ci, Əntanƣə ci saakii ca slənə a ədzəmuunə, kaa ca kavə tuunə ka moo slənə uushi'inə ətə kadeesəkə ka ci, ca vii koonə ŋgeərənə ŋga slənəginə də uushi'inəkii əsə.

¹⁴ Taa mi patə cuuna dfa, goona dfa də ŋgunəŋunənə taa də mabizhinə, ¹⁵ koona shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə, una ndzaa makətsəkii, una ndzaa ka ŋunyi manjeevənə ŋga Əntanƣə yadə 'waslyakəənə ashitii. Ahada ənji *duuniya nuunə; bwaya ənja, manƣərəkiki ənji nə tii. Ahadatii nuunə ka bərənə makə tikisanyinə agintanƣə, ¹⁶ una kəsəpaa təŋə təŋə tə wabəətə ca vii əpinə. Madfa kə dīi unə ha'ə, ka upaanə nə nyi rəgwa ŋga dfa moodasəkə ka shanə uusəratə nə Aləmasiihu a ənya, acii mandzaamə gazhi'waanaaki da slənaaki ka uushi zabə ahadoonə.

¹⁷ Ma vii goonƣa goonə, ka ndzaanə nə ci makə sataka ətə cuuna dfa ka Əntanƣə. Mbu'u idənaaki nə ənjə a ŋgərə, ənjə a tsakəvə aagi satakakii. Madfa kə dīi ha'ə, ka tsakənə nə nyi tuunə patə agi dfa moodasəka. ¹⁸ Ha'ə nuunə əsə, kə dəbee una tsakə tə nyi agi dfa moodasəka.

Wabənə agyanə i Timooti da Apafəroodita

2:4 2.4 1 Koor. 10.24. **2:5** 2.5 Yooh. 13.15; Rooma 13.14; 15.5. **2:6** 2.6 Yooh. 1.1-2; 17.5; Ibər. 1.3. **2:7** 2.7 Yooh. 1.14; Rooma 8.3; 2 Koor. 8.9; Ibər. 2.14,17. **2:8** 2.8 Yooh. 10.17; Ibər. 5.8; 12.2. **2:9** 2.9 Slənə 2.33; Af. 1.21; Ibər. 1.4. **2:10** 2.10-11 Isaa. 45.23; Yooh. 5.23; Rooma 10.9; Seniinə 5.13. **2:13** 2.13 1.6; Yooh. 15.5; Rooma 7.18; 15.18; 1 Koor. 12.6; 15.10; 2 Koor. 3.5. **2:15** 2.15-16 1.10; Dzək. 32.5; Dan. 12.3; Mat. 5.14; 10.16; 1 Koor. 1.31; 2 Koor. 1.14; Gal. 2.1-2; Af. 5.8; 1 Tees. 2.19. **2:17** 2.17 Rooma 15.16; 2 Tim. 4.6; 1 Yooh. 3.16. **2:18** 2.18 3.1; 4.4.

19 Yoo, mada kə luuvə Slandanə Yeesu, agi kanə nə nyi nəki nga sləkeenə koonə ka Timooti kədəhə, kaa ca kira ka nyi habara goonə, nya ndzaa ka mabanee ma'yanə. 20 Pooshi əndə ganə makə ci, acii see ci daanəkii aashiki ca buurə tuunə ka shanjə. 21 Hara ənji patə, see slənə uushi'iitə ca kadeesəkə ka tii kavə tii nətii aagikii, makavəmə tii nətii ka slənənə ka Yeesu Aləmasiihu. 22 Ma Timooti, kə shii unə də noonə nə tə nnyuni ndzaanaakii, kə waazii inə Nnyuni Habara da ci, kə slənəyi ci da nyi agi slənəkii makə sətə ci uzənə a slənə tii da dii. 23 Acii ha'ə, mada kə fii nyi sətə na uudəpaa anəki, tə ci cii kya ka nə nga sləkeenə ka ci aahoonə pii. 24 Amma kə gi'i nyi tə Slandana, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, nyi ka nəki maa, ka ənənə nə nyi aa hoonə kədəhə.

25 Ma ndzəkənjushi'inaamə Apafəroodita, kə slənəyi ci da nyi, ina cinə də gazhi'waanə ka putə nga Nnyuni Habara. Kə ndzaa ci ka əndə sləkeenə goonə agi tsakənə tə nyi ka saa'itə mwayi nyi tsakənə tə nyi. Kə nee nyi kə dəbee nya sləkee ka ci aahoonə. 26 Acii nga'ə ka ci ka shanjə kaa ca nee koonə patə. Makə fii ci, kə mbu'i gwakənaakii aa limuunə, kə ma'i hanjalaakii ka shanjə. 27 Weewee kə gwaki ci tanyi, fidyasə mbəfaanə kaa ca əntə. Amma kə nyihə Əntanjə təgunuunaakii. Əntaa wata naakii, amma da i naaki nyihə Əntanjə təgunuunə, acii gadə mabətəsəkə a gadəgi tə nyi. 28 Acii putakii, kə mwayi nyi ka shanjə tə sləkeenə ka ci, koonə ənə ka neenə ka ci, una da moodasəka, mabətəsəkaaki əsə a galee. 29 Acii ha'ə, luumə tə ci də moodasəkə ka shanjə putə nga Slandana, una gadəe ka tsarə nga ənjitsa. 30 Acii fidyasə mbəfaanə kaa ca əntə putə nga slənənə ka Aləmasiihu. Maneemə ci ka əpinaakii makə uushi. Ma dii ci ha'ə, kaa ca shii uudəpaa də tsakənə goonə tə nyi ka madəbamoonə.

3

Ndzaanə ka əndə goonja akənjwacii Əntanjə

1 Ndzəkənjushi'inəkya, wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə: ma dānuuna, dāmə moodasəkə agi ləbənə goonə da Slandana. Pooshi dzawə ka nyi nə ənənə ka dzəkwatə naahə koonə uushi'iitsa. Maa kə dii nyi ha'ə, ka ndzaanə nə hanjala goonə ka hakii. 2 Nəhəmə noonə nə acii mənəgərikinyinə, ədiitsa, ənjitsə kənaanə wata agyanə dzəgunənə nga *ryaminyanə, waatoo, laala kuvə'unə nga shishinə.

3 Amə nəndə da tantanyiitə ryaminyanə. Acii makavəmaamə naamə ka tsarə nga ryaminaatsatii. Amma paslənə gaamə tə Əntanjə dagi tsakənə nga Malaaba Ma'yanə, da da moodasəkə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci nə ryaminyanə nga goonja. 4 Maci ma slənətənə tə sətə ci ginə a nee, ka luupaanə nə ci ənda, ma nyi, tə'i nyi da uushi'iitə kənaanə tii agyanəkii, palee ka taa wu patə. 5 Kə ryaminii ənji tə nyi ka tighəsənə nga uusəra nga poonə tə nyi. Əndə *Isərayiila nə nyi, agi slikərənə nga Beejaminə, hurənə nga əndə Ibəraaniya. Mada nə'utə bariya nga *Yahudiinə əsə, əndə Farisa nji nyi. 6 Ma nga nukə, kə dii nyi gazhi'waanə nga nə'utə bariyatii, ha'ə kə dzəgərə nyi ka cibeənə ka Ikəlisiyanyinə. Ma ka saa'ikii, kə nə'utə nyi bariya nga'ə, ma'idəpaamə ənji uushi ashiki.

7 Amma patənə nga uushi'iitəse nji kya nee makə ka upaanə nə nyi bwatyakii, ma əndzə'i, mazabə uushi nə tii akəŋwaciiki putə nga Yeosu Aləmasiihu. 8 Əntaa wata uushi'iitəse ndzaanə ka uushi zabə akəŋwaciiki, amma patənə nga uushi'inə, putə nga shiinə tə Yeosu Aləmasiihu Slandanəki. Ma shiinə tə ci, ci palee ka patənə nga uushi'inə. Ka putaakii bwasee nyi ka patənə nga uushi'inə, makə giwuuginə nə nyi ka neenə patə kaa nya shii upaa də Aləmasiihu a ədzəməki, 9 nya ndzaa maləbəkii da ci. Kə ŋgirə Əntanfə tə nyi ka əndə goonnga, acii kə vii nyi goonnga ka Aləmasiihu. Ma ŋgirə ci tə nyi ka əndə goonnga, əntaa putə nga slənaaki makə sətə bii bariya. Ma goonngaanaaki, dacii Əntanfə shigi putə nga vii goonngaaki ka ci. 10 Pooshi sətə mwayi nyi, madfaamə shiinə tə Aləmasiihu, nya shii baawədaakii ətə ma'igi ci agi maməətə ənja. Kə mwayi nyi nya ləbə da ci, nya sa cibə makə sətə sii ci naakii, nya luuvə əntənə makə sətə luuvə ci əntənə, * 11 kaa nya shii madfənə agi maməətə ənja, taa də iitə patə.

Da gazhi'waanə nga mbu'unə ka sətə aakəŋwa

12 Paa nyi bii kə uugi nyi upaa shikwa taa pooshi sə nga idəpaanə ashiki mə'ə. Amma, agi d'anə nə nyi gazhi'waanə nga upaa shikwa, makə ka ci 'wii Yeosu Aləmasiihu tə nyi kaa nya ndzaanə ka naakii.

13 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nya, paa nyi kii nəki oo'i, kə uugi nyi upaa shikwakii. Amma uushi rəŋwə cii kya d'a: agi bwaseenə nə nyi ka sətə nja d'a a ba'a patə, nya d'a gazhi'waanə nga mbu'unə ka sətə aakəŋwa.

14 Agi ciŋənə nə nyi əntsahənə aakəŋwa kaa nya mbu'u ka muudinə ka upaa də shikwa, waatoo, əpinə nga ha dagyə. Acii ka upaa də əpinəkii 'wii Əntanfə tə nyi dacii Yeosu Aləmasiihu.

15 Ma amə ənə uugi vii goonnga gaamə zəjanə, kə dəbēe ama ndzaanə də tsarə nga hiimatsa. Madfa tə'i hara ənji agyuunə d'ii hiimatii pamə, ka baariinə nə Əntanfə ka tii, təya shii. 16 Ma d'anaamə tanə, dzaamə aakəŋwa də nə'u rəgwanə mbu'yaamə ka ənshinə agikii.

17 Ndzəkəŋushi'ina, unə patə, nə'umə dərəpaaki. Dzegunəmə tə ənjitə ca slənə makə sətə suuna nee ina slənə əsə. 18 Acii tə'i hara ənji lanə ndzaa ka ənji daawaanə nga sətə ci əntənə nga Aləmasiihu ashii ənfwə a moo baariinə. Kə wabi nyi koonə agyanə ətsə bəzəkii, amma wanyinə ka ənənə ka dzəkwatənə koonə, ha'ə maa, da kiinə agiki. 19 Ma ənjitsa, zamaginə nə ənjə a zamagi də tii. Acii uushi'iitə kadēesəkə ka shishinətii nə əntanfənyinatii. Ma sətə ca kira ka tii ayinə, tə ci neenə tii da məghərəvənə. See buurə uushi'inə nga duuniya tanə nəndə a ədzəmətii. 20 Ma amə, ənji nga dagyə naamə, waatoo ənji nga ŋwanjuunə nga Əntanfə. Jigaginə nga Maluu gaamə dadagyə ciina gərə, waatoo, Slandanə Yeosu Aləmasiihu. 21 Ma ca, ka zhi'weenə nə ci ka matəgugunə shishiinə gaamə, ca ndzaa da məghərəvənə makə naakii. Ka d'anə nə ci ha'ə də madfuunə baawədaakii. Də baawəfakii cii kəya d'a ŋwanjuunə taa agyanə mi patə.

3:7 3.7 Mat. 13.44,46. 3:9 3.9 Rooma 1.17. * 3:10 3.10-11 Rooma 6.8-11; 2 Koor. 4.10-11; madfənə agi maməətə ənja: Slənə 4.2; Rooma 5.17. 3:12 3.12 1 Tim. 6.12; 2 Tim. 4.7; Ibər. 12.1.
3:14 3.14 1 Koor. 9.24-25. 3:16 3.16 Gal. 6.15-16. 3:17 3.17 1 Koor. 4.16; 1 Piita 5.3. 3:18 3.18 1 Koor. 1.23; Gal. 6.12. 3:19 3.19 Rooma 16.18. 3:20 3.20 Af. 2.6; Ibər. 13.14. 3:21 3.21 Rooma 8.29; 1 Koor. 15.25,28,43-53; Kwal. 3.4.

4

Damə moodasəkə nga ləbənə da Slandana

¹ Ndžəkəŋuushi'inəkya, kə uu'i nyi tuunə, ŋga'ə ka nyi nə ənənə ka neenə koonə ka shaŋə. Sə ŋga moodasəkaaki nuunə, sə ŋga dəlaginaaki nuunə əsə. Yoo, kadashinyinaaki, makə kə shii unə oo'i, ka ənyanə nə Aləmasiihu, kəŋaanəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə da Slandana.

² Agi kədiinə nə nyi acii Afoodya da Sintiki, tuutətə'ə, ga mabizhinə a ndzaanə ahadatii ma'ə, wa təya ndzaanə ka ma rəŋwə, makə dīi ci ləbə nə tii da Slandana. ³ Ma hə əsə dīi, ŋnyii guva-slənaakya, agi kədiinə nə nyi aciiku kaa ha tsakə tə makiitsa, acii kə dīi inə gazhi'waanə da tii agi waaza ŋnyii Habara. Kə slənyi tii da Kalimasə da patənə ŋga hara guvii-slənaaki. Manaahəkii nə ləmə ŋga əŋjitsə asəkə ləkələkətə ŋga Əntaŋfə, waatoo, ləkələkətətə na baarii tə əŋjitə upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

⁴ Yoo, taa guci patə, damə moodasəkə agi ləbənə goonə da Slandana. A dzəkəwatə nyi banə koonə əsə: damə moodasəkə. ⁵ Wa haala goonə a ndzaanə ŋnyiyikii akəŋwacii taa wu patə. Kədəhə nə Slandanə ka shine.

⁶ Goona buurə taa mi. Amma, taa agi mi patə, baariimə ka Əntaŋfə sətə cuuna moo agi də'wa, una kədii aciikii də kuyiriinə tə ci. ⁷ Madə kə dīi unə ha'ə, ka viinə nə Əntaŋfə koonə ndzaanə jamə ətə palee ka šiinə ŋga əndə shiŋkinə patə. Jamənəkii na nəhə ədzəmuunə da hiima goonə, una ndzaa ka mabanee ma'yanə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.

⁸ Ndžəkəŋuushi'ina, wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə: ma danuuna, kavəmə ŋnyii uushi'inə ŋga goonəga aagi hiima goonə, ətə bahə dūunətənə, uushi'iitə ndzaa də rəgwakii, ətə malaabakii. Kavəmə əsə aagi hiima goonə tə sətə ca kadeesəkə ka əŋja, ətə ŋga dəlaginə. Taa ŋgutə uushi, madə kə nee una ŋnyiyikii, bahə dəlaginə, kavəmə aagi hiima goonə. ⁹ Slənətəmə sətə jigunyii koonə, una slənətə sətə luuvuunə da sətə fii unə a maki da sətə nee unə agi ndzaanaaki. Madə kə dīi unə ha'ə, ma Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə əŋji Filipi

¹⁰ Ma agi ndzaanaaki ləbə da Slandana, kə dīi nyi moodasəkə ka shaŋə. Acii agi magərə saa'i, kə ənyuunə ka buurətənə tə nyi. Paa nyi bii oo'i, kə bwasee unə ka buurətənə tə nyi, amma rəgwa nəndə ma'upaamuunə ŋga danə ha'ə. ¹¹ Əntaa putə ŋga əteenaaki ka uushi bii nyi ha'ə, makə kə jigunyii ndzaanə də mabanee ma'yanə də sətə upaa nyi. ¹² Kə shii nyi makə sətə ndzaanəki agi ghanə, kə shii nyi əsə makə sətə ndzaanəki madə tə'i uushi'inə aciiki laŋə. Madzəgunəkii nə nyi anəkii taa da patə, taa ka ŋgutə saa'i əsə. Ka mabanee ma'yanə nə nyi, taa nyi maburəkii, taa nyi də madəfənə, taa tə'i uushi'inə laŋə aciiki, taa nyi agi ghanə. ¹³ Tə'i nyi da ŋgeerənə ŋga sə'watə taa mi patə putə ŋga Aləmasiihu. Ci ca vii ka nyi ŋgeerənəkii.

¹⁴ Patə da ha'ə, makə cakuunə tə nyi agi cibaaki, kə dīi unə ŋga'ə. ¹⁵ Unə əŋji Filipi, unə də noonə nə, kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi əŋji waaza ŋnyii Habara, saa'itə madəgi nyi anə hanyinə ŋga Makiduuniya, taa rəŋwə, pooshi əndə'i Ikəliisiya ləbə ciinə da nyi agi viishinə madaamə

4:1 4.1 1 Tees. 2.19-20. **4:3** 4.3 Slənə 3.5. **4:4** 4.4 2.18. **4:5** 4.5 1.10; Rooma 13.11-12; 1 Koor. 16.22; Ibər. 10.25; Yak. 5.8; 1 Tees. 5.1-2. **4:6** 4.6 Jab. 37.5; Mat. 6.25; 1 Piita 5.7. **4:7** 4.7 Yooh. 14.27; Kwal. 3.15. **4:8** 4.8 Rooma 12.17-18. **4:9** 4.9 3.17; 1 Koor. 13.11. **4:11** 4.11 1 Tim. 6.6-8; Ibər. 13.5. **4:13** 4.13 2 Koor. 12.9-10.

unə. ¹⁶ Taa saa'itə nyi də Teesaloonika maa, əntaa wata rəŋwə sləkee unə ka nyi ka sə ŋga tsakənə də nyi. ¹⁷ Amma əntaa viinə goonə cii kya moo. Aa'a, bwatya cii kya alə koonə ka tsakəvənə aagyanə ŋyuni slənə goonə.

¹⁸ Kə liwə nyi patənə ŋga sətə dəbee; ha'ə maa, kə paləgi. Makə kə kira Apafəroodita ka nyi patənə ŋga uushi'iinə sləkee unə ka nyi, pooshi uushi cii kya moo ma'ə. Ma uushi'iinə sləkee unə ka nyi, ŋyuni uushi akəŋwacii Əntaŋfə, makə sataka ətə cii kəya luu, ca kadeesəkə ka ci.

¹⁹ Ma Əntaŋfwaaki, pooshi uushi ətə cii kəya ətee aɡi dūunuunaakii, ka viinə nə ci koonə patənə ŋga sətə dəbee una upaa daciai Yeesu Aləmasiihu.

²⁰ Wa ənjə a dūunətə tə Əntaŋfə Dəsənaamə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

²¹ Yoo, nəhəpaamə tə ənji ŋga Əntaŋfə patə də rəŋwə rəŋwə aɡi ləmə ŋga Yeesu Aləmasiihu. Ma ənji nə'unə ənə dīi inə ganə ka hakii, kə nəhəpa tii tuunə patə. ²² Kə nəhəpa patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə tuunə, ma palee maa, ənjinə ca slənə asəkə yi ŋwanjuunə.

²³ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwaproonə a ədzəmuunə. [*Aamiina].

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Kwalasiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntənfə. Inə da ndzəkənjushi'inaamə Timooti *² ca nəhəpaa tuunə patə ənji nga Əntənfə də Kwalasiya. Ma una, ndzəkənjushi'iniinə nuunə ənji goonğa. Ləbə da Aləmasiihu nuunə. Wa Əntənfə Dəsənaamə a da koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntənfə putə nga ənji Kwalasiya

³ Ma inə agi da də'wa ka putə goonə, agi kuyiriinə niinə tə Əntənfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa guci patə. ⁴ Agi kuyiriinə niinə tə ci, acii kə fii inə makə sətə vii unə goonğa ka Yeesu Aləmasiihu. Kə fii inə əsə makə sətə cuuna uufə ənji nga Əntənfə patə. ⁵ Ma cuuna da ha'ə, acii agi kanə nuunə nə ka sətə dəkəpaa Əntənfə koonə gatə dagyə. Dagi fa Njunyi Habara, waatoo, wabənə nga tantanyinə, paariigyuunə də sətə dəkəpaa Əntənfə koonə. ⁶ Agi siyinə nə wabənə nga Njunyi Habara asəkə duuniya patə. Agi kiranə nə ci njunyi ndzaanə a ədzəmə ənji patə, makə sətə cii kəya kira njunyi ndzaanə aahadoonə noonə əsə, ndzaənə ka saa'itə 'watəgyuunə luu wabənəkii. Davə paaratəgyuunə panğəranə makə sətə dīi Əntənfə koonə barəkaanə. ⁷ Kə jigonyuunə pwapoonə nga Əntənfə acii kadashinə geenə Əpafərasə. Ma ca, əndətə ciina slənə ka hakii nə ci; də ədzəmə rənjwə cii kəya slənə ka Aləmasiihu ahadoonə ka madəbama geenə. † ⁸ Ci bii keenə makə sətə kavə Ma'yanə nga Əntənfə uufənə a ədzəmuunə.

⁹ Ci dīi daga ka saa'itə fii inə habara goonə ha'ə, mazaarəmiinə ka da də'wa ka Əntənfə ka putə goonə, ina da də'wa kaa ca shiitə koonə patənə nga sətə mwayi ci, waatoo, wa ca tsakə koonə Ma'yanaakii koonə upaa hankala da shii uushi'inə nga'ə. ¹⁰ Madə kə dīi ha'ə, ka mbeənə nuunə ka ndzaanə makə sətə mwayi Slandanaamə, una da sətə kafeesəkə ka ci taa guci patə. Ka danə nə ndzaanə goonə nga'ə də dagwa slənə kama kama, ka tsakənə nuunə dzənə aakənjwa əsə agi shiinə tə Əntənfə.

¹¹ Ma ca, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi məghərənənaakii. Aciikii agi kədiinə niinə aciikii əsə, kaa ca vii koonə ngeerənaakii ka shənə, una shii ndzaanə ndihə ndihə, una mbee ka sə'watə taa mi patə.

¹² Kuyiriimə tə Dəsənaamə də moodasəka, acii kə mbu'utəgi ci duunə bahə upaa njunyi uushi'iitə dəkəpaa ci ka ənjaakii agi camənə. ¹³ Ci luupaa taamə acii baawəda nga təkunə, ca əjipaa taamə jamə agi njwanjuunə nga Uuzənaakii kadashinaakii. ¹⁴ Uuzənaakii tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə, daciikii ndzaa amə ka dimuyinə.

*Wabənə ayanə Yeesu *Aləmasiihu da slənəakii*

¹⁵ Ma Əntənfə, pooshi əndə sha nee ka ci. Amma ma Aləmasiihu ənə nee ənji də ginə,

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1. **1:3** 1.3 Af. 1.16; 1 Tees. 1.2-3. **1:4** 1.4 Af. 1.15. **1:5** 1.5 1 Piita 1.3-4; Af. 1.13. **1:6** 1.6 Slənə 2.41; Rooma 1.13; 1 Tim. 3.16. † **1:7** 1.7 Əpafərasə: 4.12; Filim. 23. **1:8** 1.8 1 Koor. 8.1. **1:9** 1.9-10 Af. 1.17; Fil. 1.9. **1:10** 1.10 Af. 4.1; 2.10; Fil. 1.27. **1:11** 1.11-12 Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:13** 1.13-14 Yooh. 5.18; Luka 22.53; Slənə 26.18; Af. 1.6,7,21; 2.2; 6.12. **1:15** 1.15 Yooh. 1.18; 2 Koor. 4.4; 1 Tim. 6.16; İbər. 1.3.

ndilē ndilē makē sētē fii ǀntanǀfē nē ci.

Ci nē nǀa təkəǀwanē
palee ka patənē nǀa sētē ghənyī ǀntanǀfē.

¹⁶ Taa mi patē, daciikii ghənyī ǀntanǀfē,
sētē aǀintanǀfē da sētē anē hanyinē,
uushi'iitē ci ginē a nee
da ǀtē pooshi ginē ka neenē patē,
da uushi'iitē gatē dagyē da i ǀpinē a matii patē,
taa iitē nē baawəfatii patē.

Daciikii ghənyī ǀntanǀfē uushi'inē patē,
ka ci ghənyī ci ǀsē.

¹⁷ Aləmasiihu nē təkəǀwanē nǀa taa mi patē,
ci nē kilatii ǀsē.

¹⁸ Ci nē nē nǀa shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya. †
Ci 'watēgi dē Ikəliisiya,
tē ci 'watēgi ǀntanǀfē madēenē aǀi maməətē ǀnǀa
kaa ca ndzaanē ka gawē nǀa uushi'inē patē.

¹⁹ Acii kē kadēesəkē ka ǀntanǀfē
kaa Uzənaakii a nǀgərə
tē patənē nǀa ndilē ndilē tē ndzaanaakii.

²⁰ Kē kadēesəkē ka ǀntanǀfē ǀsē
kaa tēya nara daciikii taa tii da mi patē.
Kē kira ci jamənē

dagi ǀjigi idənē nǀa Uzənaakii ashi ǀnfwa.
Dē d'anē ha'ə dēegi ci taa ka mi patē
a duuniya da dadagyē,
tēya ndzaanē da ci ka ma rəǀwə yadē mabizhinē.

²¹ Ma nǀa nūkē, ka ma, ǀnji daawaanē nǀa ǀntanǀfē njuunē. Dzaďē
dzadē njuunē da ci accii 'waslyakəətē njuuna daadfa da ǀtē njuuna hiima.

²² Amma, ma nǀa ǀnəna, kē hadfatē ǀntanǀfē duunē dagi ǀntənē nǀa
Uzənaakii, koonā ndzaa ka ma rəǀwə ləbē da ci, unā shii ndzaanē ka
ǀnjaakii, unā ndzaanē malaabakii, yadē idəpaa uushi ashuunē, saa'itē
nuunē a dzē aakəǀwaciikii. ²³ Madfa kaa ca dfa ha'ə, see a dzuunē
aakəǀwa dē vii ǀdzəmə ka Yeesu, unā kəǀaanē ndihē ndihē, goonā
gugudē. Gadē taa mi a nǀgərəgi hanǀkala goonē shanǀ, ga hiima goonē
a dzēgi anē sētē fii unē ǀsəkē Nūnyī Habara. Ma nyi Bulusē, slənāaki nē
waaza Nūnyī Habaratsa. Waatoo Nūnyī Habarakii waazii ǀnji ka taa wu
patē ǀsəkē duuniya.

Slənē nǀa Bulusē ka ǀnji nə'unə tē Yeesu

²⁴ Yoo, ma nǀa ǀnəna, ka moodasəkē nē nyi putē nǀa cibəənē cii
kya cibē ka putē goonē. Accii dagi cibəənē cii kya cibē cii kya uudəpaa
cibətē dəkəpaa Aləmasiihu ka putē nǀa shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya.

²⁵ ǀntanǀfē ta'i tē nyi kaa nya ndzaa ka ǀndē slənənē ka Ikəliisiya. Ci
kavē tē nyi ka dfa slənətšē ka putē goonē, waatoo, slənē nǀa waazagi
wabənaakii patē. ²⁶ Ma nǀa nūkē, ma'umbeekii nǀi wabənē nǀa
ǀntanǀfē ka ǀnǀa. Amma, ma nǀa ǀnəna, kē nǀgiragi ci panǀgəranǀ ka

1:16 1.16 1.13; Yooh. 1.3,19; 1 Koor. 8.6; Ibər. 1.2. **1:17** 1.17 Yooh. 1.1; 8.58. † **1:18** 1.18 nē
nǀa shishinē: 2.19; 3.15; Af. 1.22-23; ci 'watēgi: Slənē 4.2; 26.23; 1 Koor. 15.20; Səniinē 1.5. **1:19**
1.19 2.9-10; Yooh. 1.16; Af. 1.23. **1:20** 1.20 Rooma 3.25-26; Af. 1.9-10,21; 2.13-16. **1:21** 1.21-22
Rooma 5.10; Af. 2.12-13; 5.27. **1:23** 1.23 2.7; Af. 3.17; 1 Tim. 3.16; Ibər. 3.6. **1:24** 1.24 2 Koor.
1.5; 11.23-29; Af. 3.13. **1:25** 1.25 Af. 3.1-3.

ənjaakii. ²⁷ Ma tōya, kə dīi Əntarjə aniya nga ngiragi ka tii dūunuunə da məghərəvənə nga sətə nji ma'umbeekii. Ma ətsa, ci nə: unə ətsə əntaa Yəhudiinə maa, a ədzəmuunə nə Aləmasiihu. Waatoo, weewee ka ndzaanə nuunə ka hakii da Əntarjə agi dūunuunaakii. § ²⁸ Aciikii tə Aləmasiihu ciina waaza ka ənji patə, ina dzalə tə tii, ina dzəgunə ka tii də hanjkala, keena kərə tə taa wu patə aakərwacii Əntarjə, taa wu ahadatii, tōya ndzaanə mazənakii agi ləbənati tii da Aləmasiihu. ²⁹ Ka putakii cii kya cinə agi slənəkii də mađuunə ngeeriitə vii Aləmasiihu ka nyi. Ci ca slənə ashiki kaa nya uudəpaa slənəkii.

2

¹ Kə mwayi nyi una shii makə sətə cii kya cinə ka putə goonə da ənji Lawədikiya da hara ənjitə pooshi sha nee ka nyi də ginətii. ² Ma cii kya da ha'ə, koonə kənaənə ndihə ndihə də ngeerənə asəkə ədzəmuunə, una uufəshi, una shii ndzaanə ləbə ka hakii, una shii nga'ə tə wabəətə nji ma'umbeekii, koonə paaratəgi nga'ə tə sətə baarii Əntarjə kaamə, waatoo, Aləmasiihu. ³ Daciikii tanə upaa nə ənji shii uushi da nyuni hiima patə.

⁴ Ma bii nyi ətsa, acii gadə taa wu a ha'utə duunə də makudə kudə wabənə nga jarəwiinə. ⁵ Taa ngahi dīi amə dzadə dzadə, amma ləbə ka hakii nə ma'yanə gaamə. Makə fii nyi vii unə ədzəmə ka Aləmasiihu, kənaanuunə ndihə ndihə, kə dīi ka nyi moodasəka.

*Kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu*

⁶ Makə kə liwuunə tə Yeesu Aləmasiihu, ndzaa ci ka Slandanuunə, dəmə aakərwə də ndzaanə ləbə da ci ha'ə. ⁷ Ndzaamə asəkə ciikii makə sətə ci ənfwə a əji slərəginə aagi hanyi. Tsakəmə gərənə aakərwə aakərwə, dəmə aakərwə də vii goonja ka ci makə sətə jigunyuunə, kuyiriimə tə Əntarjə taa guci patə.

⁸ Nəhəmə noonə na acii ga taa wu a ha'utə duunə də makurənjə shiinaakii nga zabə. Ma tsarə nga shiitsa, dagi alə'aada nga ənji shinjinə shigi da nga bariyatii, əntaa dagi dzəgunənə nga Aləmasiihu. ⁹ Ma bii nyi ətsa, acii ma Aləmasiihu, ashikii caama nee ka patənə nga ndilə ndilə tə ndzaanə nga Əntarjə. ¹⁰ Ma una, kə upaa unə tə patənə nga tantanyitə əpinə nga Əntarjə dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu. Ci ca da nywanjuunə agyanə patənə nga uushi'iitə da i əpinə a matii, taa iitə nə baawəfatii patə.

¹¹ Dagi ləbənə goonə da ci əsə upaa unə tantanyitə *ryaminanə. Waatoo, əntaa tsarə nga ryaminaatə ci ənji shinjinə a da, amma, ma tsarə nga ryaminaatsa, ngərəgi hanjkala nga da 'waslyakəənə. Ci nə ryaminanə nga Aləmasiihu. ¹² Ma saa'itə dīi ənji koonə bapətisəma, kə ndzaa ci makə kə ngədfəgi ənji tuunə ləbə da Aləmasiihu, ənjə a mādēe koonə ləbə da ci əsə, acii kə gi'yuunə ngeerənə nga Əntarjə ətə mādēe ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. ¹³ Ma nga njukə, makə maməətə ənji nji Əntarjə a nee koonə putə nga slənə 'waslyakəənə goonə da putə nga ghatə shiinə goonə tə ci. Amma, ma nga ənəna, kə mādēe ci koonə ləbə da Aləmasiihu, ca tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə patə, ¹⁴ ca tsəərəgi

1:26 1.26-27 2.2; 4.4; Af. 3.6. § 1:27 1.27 məghərəvənə: 3.4; Rooma 5.2; Af. 1.18. 1:28 1.28 Af. 4.13. 1:29 1.29 Af. 3.20; Fil. 4.13. 2:2 2.2 1.26-27; Af. 5.2. 2:3 2.3 Waḅ. 2.4-5; 1 Koor. 1.24,30; Af. 3.19. 2:4 2.4 2.8; Rooma 16.18. 2:5 2.5 1 Koor. 5.3. 2:7 2.7 1.23. 2:8 2.8 1 Tim. 6.20. 2:9 2.9-10 1.19; 2.15,20; Af. 1.21. 2:11 2.11 Af. 2.11. 2:12 2.12 3.1; Rooma 6.3-4; Af. 1.19-20; 2.6. 2:13 2.13 Af. 2.1,5.

lökälökätē nga bēzē dēmōētē nja nē'u taamē putē nga ghatē nē'u *bariya, ca tsērēgi dē gwa'avōnē aashi ǀnfwa. ¹⁵ Dē ǀntōnē nga Alēmasiihu aashi ǀnfwa kanōvē ci ka ngeerōnē nga patōnē nga uushi'iitē da baawōfa. Ca kwaaslēgi mapa agyanōtii patē, ca dāvē ka tii ayinē akēnjwacii patōnē nga ǀnja.

¹⁶ Acii ha'ē, ga taa wu a yaaree ka dǀekē koonē bariya agyanē zōma taa sē nga sanē, taa dāada kumōnē, taa kumōnē nga kējōnē nga kura lēgidā taa agyanē ifē uusōrē nga ǀpisēka. ¹⁷ Ma uushi'iitō patē, ma nga njukē, kē ndzaa tii ka mēndzaanjgu'īnē nga sētē na dā. Amma, ma tantanyinēkii, Alēmasiihu. ¹⁸ Goona kapaa rēgwa kaa taa wu a saawee koonē dē banē oō'i, ǀndē'i uushi nē ci, acii putā cii kēya siini, ca hēōtēpaa naakii nē nga dā'wa, ca paslētē tē malaa'ikanyinē ǀsē. Ma tsarē nga ǀndōtsa, aslētē naakii nē cii kēya aslētē zaβē. Hiima nga ǀndē shiŋkinē nē hiimaakii. ¹⁹ Kē kagi tii tē Alēmasiihu ǀtē dīi ka nē nga shishinē, waatoo, Ikēliisiya. Makē sētē sōi shishinē nga ǀnda magēnjukii dē bōrēda ka gwadā ka gwadā, ha'ē ndzaa Ikēliisiya patē magēnjukii ka hakii dē baawōfa nga Alēmasiihu, tēya upaa zōma, tēya gērē makē sētē mwayi ǀntanjfē.

*Mǀētōnē da madǀētōnē lǀbē da *Alēmasiihu*

²⁰ Yoo, kē shii unē, ma unē da Alēmasiihu, kē mǀētōgyuunē. Makē dīi ha'ē, kē ndzaa ci, pooshi bariya nga ǀnji *duuniya da ngeerōnē anuunē ma'ǀ. Ya makē dīi ha'ē ǀna, ka mi sanē cuuna ǀnē ka dǀanē makē nga ǀnji duuniya? Ka mi sanē cuuna nē'u wabǀētōsē ci ǀnjō a waaba? Agi banē nē ǀnji: ²¹ "Ga ha kēsē sētōsē aaciilku, ga ha tǀbōtē sētōsā, ga ha uree ka ǀtōsē ǀsē". ²² Ma tsarē nga bariyanyitō patē, agyanē uushi'iitē ca saawagi pii pii ci tēya wabē. Pooshi bwatyatii ma'ǀ. ǀndē shiŋkinē ci saakii laalatē bariyanyinēkii da dzēgūnōnēkii. ²³ Ma tsaratii, ma neenē ǀnda, makē dagi shiinē ca shigi, acii agi kavōnē nē tii ǀndē ka paslōnē, ca banee ka naakii na, ca cibē dē shishinēkii. Amma, ma tantanyinēkii, ma bariyanyitō patē, pooshi bwatyakii, acii pooshi tii da baawōfa nga tējapaa sētē mwayi shishinē dǀanē shanjē.

3

¹ Kē shii unē, ma unē da Alēmasiihu, kē madēe ǀntanjfē koonē agi mamǀētō ǀnja. Makē kē shii unē ha'ē, kavōmē hiima goonē agyanē sētē dagyē ka hatē dīi Alēmasiihu dasē asēkē dēgōlē njwanjwunaakii, da ciizōma ǀntanjfē. ² Davōmē hiima goonē agyanē sētē dāvē. Goona ka hiima ka sōnē agi duuniya. ³ Acii kē mǀētōgyuunē, ma'umbēkii nē ǀpinē goonē asēkē cii Alēmasiihu ga ǀntanjfē. ⁴ Alēmasiihu nē tantanyinē nga ǀpinē goonē. Ka jiganē nuunē da ci, una ndzaanē agi dūunuunaakii saa itē nii kēya jiga. *

Iirē ǀpinē da kura ǀpinē

⁵ Makē ha'ē ǀnē dīya, see a bwasee unē ka iirē ndzaanē goonē agi *duuniya. Waatoo, goona alēhiinē, goona dā ajjijinōnē, goona dā badawaanē, goona ndzaa ka moo slōnē bwaya uushi'inē, goona nee ka uushi'inē mētē mētē, acii ka ndzaanē nē sēkii makē uulōminē goonē.

2:14 2.14 Af. 2.15-16; 1 Piita 2.24. **2:15** 2.15 2.9-10. **2:16** 2.16 Rooma 14.1-6. **2:17** 2.17 Iβēr. 8.5. **2:18** 2.18 Af. 1.21. **2:19** 2.19 1.18; Af. 4.16. **2:20** 2.20 2.9-10; Gal. 4.3-5.9. **2:21** 2.21-22 Isaa. 29.13; Mat. 15.9; 1 Tim. 4.3; Iβēr. 13.9. **3:1** 3.1 2.12; Af. 1.20. **3:2** 3.2 Mat. 6.33.

3:3 3.3 Rooma 6.4; 2 Koor. 5.14. * **3:4** 3.4 Gal. 2.20; Fil. 1.21; dūunuunaakii: 1.27; Fil. 3.21; 1 Koor. 15.43; 1 Yooh. 3.2.

⁶ Putē nga tsarē nga slənətšə ha'ə nē mabətēsəkə nga Əntanfə a shi aanē ənjitē naanagi ka fanē tē ci. ⁷ Unə də noonō nē maa, ma saa'itē unə ma'ə agi slənē 'waslyakəənə, kē njuuna da tsarē uushi'iitsa.

⁸ Amma, ma nga ənəna, bwaseemə ka patənə nga uushi'iina. Waatoo, goona madefē ka mabizhinə, goona bəzə səka, goona da ngərəkikinə, goona dzaanahiinə, goona wabə sē nga ayinə. Ma ətsa, ga ca shigi da moonə shaŋə. ⁹ Goona jaarakəshi ma'ə əsə. Aci kē bwasee unə ka iirē ndzaanə goonə nga ŋukə da bwaya slənə goonə, ¹⁰ una upaa kura haŋkala. Ma ətsa, Əntanfə vii koonə. Agi dzənə nē ci də hadəginə taa guci patē kaa ca pusha da naakii haŋkala, koonə tsakə shiinə tē ci də nga'ə. ¹¹ Ci dīi, pooshi kama kamaanə nga Yahudiinə da hara slikərənə. Pooshi kama kamaanə nga *maryamina ənja da ənjitē pooshi ryaminii. Pooshi banə, waanə məshipətə ənda. Pooshi banə waanə əndətə pooshi shii uushi'inə. Pooshi banə waanə mava taa dimwa. Tii patē, uushi rəŋwə nē tii akəŋwacii Əntanfə. Amma Aləmasiihu nē magadə uushi. Ci nəndə a ədzəmə ənjitē ləbə da ci patē.

¹² Ma unə, ənji nga Əntanfə nuunə. Kə uu'i ci tuunə, kə ta'i ci tuunə. Makə ha'ə, nəhəmə təgunuunə nga ənja, una da nga'əənə, una hətəpaa noonə na akəŋwacii ənja, una kəsə ənji də moodasəka, una sə'watə taa mi patē, ¹³ una ndzaa də səkə pu'u. Madfa kə ma'i mabizhinə ahada hara ənji agyuunə, wa təya tyaafyagishi. Tyaafyagishimə makə sətə tyaafyagi Slandanaamə tuunə. ¹⁴ Ma palee pata, uudəshimə, acii uudənə nē anətənə tuunə ka ma rəŋwə. ¹⁵ Ma jaməətə ci Aləmasiihu a vii, wa ca nəhə patənə nga uushi'iitə cuuna moo slənənə. Aci ka ndzaanə agi jamənə ha'ə 'wii Əntanfə tuunə, una ndzaanə makə əndə rəŋwə. Ndzaamə ka ənji kuyiriinə tē ci əsə.

¹⁶ Kəsətəmə wabənə nga Aləmasiihu a ədzəmuunə təŋə təŋə. Dzəgunəshimə, una dzaləshi ahadoonə də haŋkala. Duunətəmə tē Əntanfə də ka wanyanə kama kama, una dfuunətə tē ci də wanyaatə ci Ma'yanaakii a vii koonə. Dəlamə də ci də moodəfuunə patə, una kuyirii tē ci. ¹⁷ Ma slənə goonə da wabənə goonə patə, dəmə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu, una kuyirii tē Əntanfə Dəsənaamə də ləməkii əsə.

Ndzaanə nga ənji nə'unə tē Yeesu agi kura əpinə

¹⁸ Ma unə makinə, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə, makə sətə dəbēe una da agi ləbənə goonə da Slandanaamə.

¹⁹ Unə ŋguyirənə əsə, uudəmə makinə goonə, goona kəsə tē tii də bwaya aginə.

²⁰ Unə manjeevənə, fatəmə sətə ci ənjitə pwayi tuunə a ba koonə patə, una datə, acii ci kadeesəkə ka Slandanaamə.

²¹ Unə dii manjeevənə əsə, goona dzalə manjeevənə goonə də bəzēe ka səkətii zabə zabə, acii gadə ədzəmətii a lagi.

²² Unə maviinə, fatəmə sətə ci slanji nuunə ənji shiŋkinə a ba koonə patə, una datə. Goona slənətə nga'ə wata ka rəgwa ginətii koonə shii kadeesəkənə ka tii. Amma slənəmə ka tii də ədzəmə rəŋwə, makə dīi unə ka ənji gərə'unə ka Slandanaamə. ²³ Taa ŋgutə slənə cuuna slənə patə, slənəmə də ədzəmə rəŋwə, makə ka Slandanaamə cuuna slənə,

3:5 3.5-8 Gal. 5.19-21. **3:5** 3.5 Rooma 6.6,11; Gal. 5.24; Af. 4.19; 5.3. **3:6** 3.6 Af. 5.6. **3:7** 3.7 Rooma 1.18; Af. 5.8. **3:8** 3.8 Af. 4.29; 5.4. **3:9** 3.9 Af. 4.22,25. **3:10** 3.10 'Wat. 1.26-27; Af. 4.24. **3:11** 3.11 2.11; Gal. 3.28; 1 Koor. 12.13. **3:12** 3.12-15 Af. 4.2-4. **3:13** 3.13 Af. 4.32. **3:14** 3.14 Af. 5.2. **3:15** 3.15 1.18,20; 2 Koor. 13.11; Af. 1.23; 4.4. **3:16** 3.16-17 Af. 5.19-20; Ibr. 13.15. **3:18** 3.18-4.1 Af. 5.21-6.9.

əntaa wata ka putə ɲga ənja. ²⁴ Kə shii unə, Slandanaamə na vii koonə shikwa goonə, waatoo, sətə dəkəpaa ci ka ənjaakii. Acii Aləmasiihu nə tantanyiətə Slandanuunə cuuna slənə ka ci. ²⁵ Patənə ɲga ma'waslyakə ənja, ka ki'itənə nə Əntanfə ka tii 'waslyakəənatii. Acii ma ca, ka lanə nə ci ɲəɲwanə də rəɲwakii, paa ci ka tsaamənə ka məɲhərəvənə ɲga ənda.

4

¹ Unə slanjii maviinə, kəsəmə maviinə goonə də ɲunyi aginə, una hada də tii makə sətə dəbee. Kə shii unə, tə'i Slandanuunə noonə əsə dagyə.

Wabənyinə kama kama

² Dəmə aakəɲwa də kədiinə accii Əntanfə. Cijəmə, goona zaarə. Kuyiriimə tə ci əsə. ³ Ma una da də'wa, kədiimə ka putə geenə əsə, ka Əntanfə a wunəgi keenə rəɲwa, keena waaza wabənaakii ka ənja, ina dzəgunə ka tii wabənə ətə ɲji ma'umbeekii, waatoo, wabənə agyanə Aləmasiihu. Acii ka putakii nə nyi a furəshinə əndzə'i. ⁴ Dəmə də'wa, kaa nya shii wabənə furəɲə furəɲə agyanəkii ka ənji makə sətə dəbee.

⁵ Hakilamə ndzaanə goonə ahada ənjitə ma'ə maluumə tə Yeesu. Taa ɲgutə saa'i patə, dəmə ha'ə. ⁶ Wa wabənə goonə a ndzaanə ɲga'ə, wa ca ndzaanə ghəghə'i, ca tsakə ənja. Shiimə sə ɲga jikənə taa ka wu patə də rəɲwakii.

Muudinə ɲga wabənə

⁷ Ma agyanə habaraaki, kadə nə Tikikusə a ba koonə patə. Ma ca, ndzəkəɲushi'inaamə nə ci, moodəkii. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəɲwə. Ənji slənə ka Slandanə niinə da ci. * ⁸ Ci dii cii kya sləkee ka ci aabii unə, koonə shii makə sətə dii inə ganə, ca tsakə koonə ɲgeerənə a ədzəmuunə. ⁹ Tii da Unisimasə na dzə. Ma ca, kadashinə geenə, ndzəkəɲushi'inaamə nə ci, mahoola ənda, əndə vəranə goonə. Ka banə nə tii koonə sətə ca daada ganə patə. †

¹⁰ Ma Arisətarəkusə ənə dii inə ganə a furəshina da ci, kə nəhəpaa ci tuunə. Kə nəhəpaa Marəkusə tuunə əsə, ətə dii tii ka dzədzənə rəɲwə da Barənaba. Madə kə mbu'i Marəkusə aa hoonə, luumə mu'umuunaakii makə sətə shi nya bii koonə. ‡ ¹¹ Kə nəhəpaa Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Yusətusə tuunə əsə. Ma ahada ənji slənənə ciina slənə da tii putə ɲga *ɲwaɲjuunə ɲga Əntanfə, wata tii makkə tanə nə Yahudiinə. Kə cakə tii tə nyi ɲgaanga'ə.

¹² Kə nəhəpaa Əpafərasə, əndə vəranə goonə, tuunə əsə. Ci maa, əndə slənə ɲga Yeesu Aləmasiihu nə ci, mabədamə ci ka da də'wa ka putə goonə də ədzəmə rəɲwə. Agi cijənə nə ci də da də'wa taa guci patə koonə kəɲaanə ndihə ndihə, una shii slənə sətə mwayi Əntanfə patə, una slənətəgi əsə. § ¹³ Kə nee nyi də ginəki makə sətə cii kəya zaarə ka slənənə koonə da ka ənji Lawədikiya, da ənji Yarapwalisə əsə. ¹⁴ Kə nəhəpaa kadashinə gaamə əndə kuzəka Luka tii da Dimasə tuunə. *

¹⁵ Nəhəpaamə keenə tə ndzəkəɲushi'inə də Lawədikiya. Nəhəpaamə keenə tə Niməfa da ənji Ikəliisiya ətə ca dza də nə gatə asii. † ¹⁶ Madə

3:24 3.24 Af. 6.8. **3:25** 3.25 Yak. 2.1. **4:1** 4.1 Leew. 25.43. **4:2** 4.2-4 Rooma 15.30; Af. 6.18-19. **4:2** 4.2 Fil. 4.6; 1 Tees. 5.17. **4:3** 4.3 Rooma 15.30. **4:4** 4.4 1.26. **4:5** 4.5 Af. 5.16. **4:6** 4.6 Af. 4.29; 1 Piita 3.15. * **4:7** 4.7 Tikikusə: Af. 6.21-22. † **4:9** 4.9 Unisimasə: Filim. 10-12. ‡ **4:10** 4.10 Arisətarəkusə: Slənə 19.29; 27.2; Filim. 24; Marəkusə: Slənə 12.12. § **4:12** 4.12 Əpafərasə: 1.7; Filim. 23. * **4:14** 4.14 Luka: 2 Tim. 4.11; Filim. 24; Dimasə: 2 Tim. 4.10. † **4:15** 4.15 Lawədikiya: Səniinə 3.14.

kə uudəpaa unə jaŋgatə ləkaləkətənə ahadoonə, viimə ka Ikəliisiya ŋga Lawədikiya, təya jaŋgatə ahadatii əsə. Tə'i ləkaləkətətə nyaahə nyi ka tii əsə, kadə nə təya sləkee koonə. Madfa kə liwuunə, jaŋgatəmə ahadoonə.
¹⁷ Ma banuunə ka Arəkipusə, wa ca ciŋə a ma slənətə vii Slandanaamə ka ci, kaa ca uudəpanə. †

¹⁸ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə muudinə ŋga wabəəna. Kə nəhəpaa nyi tuunə. Ga ca zaanə koonə tuu'ina, a furəshina nə nyi. Wa Əntaŋfə a dā koonə pwapoonə.

† 4:17 4.17 Arəkipusə: Filim. 2.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya ŋga Teesaloonika, daciai inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji ŋga Əntəŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. Wa Əntəŋfə a da koonə pwəpoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. *

Vii goonŋa ŋga ənji Teesaloonika da ndzaanatii

² Taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntəŋfə ka putə goonə patə, ina buurətə tuunə agi də'wa taa guci patə əsə. ³ Agi buurətənə niinə tuunə makə sətə cuuna dzə aakəŋwa də slənə putə ŋga vii goonŋa goonə ka Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə, da makə sətə cuuna cinə putə ŋga uudənə tə ci. Agi buurətənə niinə əsə makə sətə kəŋaamuunə ka gəranə tə ci, ina kavə tuunə aakəŋwacii Əntəŋfə Dəsənaamə.

⁴ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii inə, kə uu'i Əntəŋfə tuunə, kə ta'i ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii əsə. ⁵ Acii, ma saa'itə jigunyiinə koonə Nynyi Habara, mandzaamə ci wata də ba ma tanə, amma də ŋgeerənə da tsakənə ŋga Malaaba Ma'yanə. Də ci kəŋaanə inə ka wabənə də goonŋaanə. Kə shii unə ndzaanə geenə saa'itə inə ahadoonə. Ma ndzaa inə ha'ə, ka puta goonə. ⁶ Unə əsa, kə nyi'u unə dərəpə geenə da ŋga Slandana. Taa ŋgahi kə upaa cibə tuunə ka shaŋə, kə liwuunə wabənəkii də moodfasəka ŋga Malaaba Ma'yanə. ⁷ Ha'ə ndzaa unə ka sə ŋga dzəgunənə ka ənji nə'unə patə anə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya.

⁸ Dagoonə ma'ya wabənə agyanə Slandana. Əntaa wata agyanə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya tanə, amma kə shii ənji vii goonŋa goonə ka Əntəŋfə taa dama patə. Acii ha'ə, pooshi nafa ŋga da wabənə ka ənji agyanəkii ma'ə. ⁹ Acii agi dazənə nə tii də matii makə sətə liwuunə mu'umuunə geenə saa'itə giinə aa hoonə. Təya dazə də matii əsə makə sətə bwasee unə ka uuləminə, una zhi'wagi aabii Əntəŋfə Əndə vii əpinə, Əndə goonŋa, una gərə'u ka ci. ¹⁰ Agi dazənə nə tii makə sətə cuuna gərə ənyanə ŋga Uuzənaakii dadagyə, waatoo, Yeesu. Ma ca, kə madəe Əntəŋfə ka ci agi maməətə ənja, ca luupaa taamə acii mabətəsəkə ŋga Əntəŋfə ətə na shi aakəŋwa.

2

Slənə ŋga Bulusə də Teesaloonika

¹ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii unə də noonə nə oo'i, ma dzənə geenə aa hoonə, mandzaamə ka zaarənə zabə. ² Kə shii unə, kə cibee ənji keənə də Filipi, təya dzaanapaa tiinə taabu'u mbu'iinə aa hoonə. Amma, taa ŋgahi kə mwayi ənji təŋapaanə tiinə ka shaŋə, patə da ha'ə dagi tsakənə ŋga Əntəŋfə gaamə kə waazii inə koonə Nynyi Habaraakii yadə ŋgwələnə.

³ Ma waazanə geenə, əntaa jirakənə taa bwaya hiima. Madamiinə jarəwiinə agyanə ənji əsə. ⁴ Amma kə yarədii Əntəŋfə tiinə, ca ba'avə

* **1:1** 1.1 Silasə: 2 Koor. 1.19; 2 Tees. 1.1; 1 Piita 5.12; Timooti: 1 Koor. 4.17; Teesaloonika: Slənə 17.1. **1:2** 1.2-3 2.13; Fil. 1.3; Kwal. 1.3; 2 Tees. 1.3; 2.13. **1:3** 1.3 5.1-2. **1:4** 1.4 2 Tees. 2.13,16. **1:5** 1.5 1 Koor. 4.20. **1:6** 1.6 Slənə 17.5-9; 2 Koor. 6.10; 2 Tees. 3.7,9. **1:8** 1.8 Rooma 1.8. **1:9** 1.9 Yooh. 17.3; Slənə 14.15. **1:10** 1.10 5.1-2,9; Rooma 5.9. **2:1** 2.1 1.5,9. **2:2** 2.2 Slənə 16.19-24; 17.1-9. **2:3** 2.3 2 Koor. 4.2.

waaza Njunyi Habara aacii inø; ha'e wabiinø makø sètø ba'avø ci aacii inø øsø. Ma'alømiinø kadfeesøkønø geenø ka ønja, amma kadfeesøkønø geenø ka Øntanfø. Acii ci shii ødzømiinø. ⁵ Kø shii unø, mawabømiinø koonø mandikø ndikø wabønø, mawaazamiinø koonø Njunyi Habara øsø keena shii upaa dø uushi acii unø. Øntanfø nø seedanø tiinø. ⁶ Ma'alømiinø dølønø nga ønji diinø, taa acii unø, taa acii hara ønji pamø. ⁷ Makø dñi ci masløkee ønji nga Alømasiihu niinø, kadø kø baarii inø koonø gawuunø geenø. Amma madømiinø ha'ø. Kø ndzaa inø da harøkala ahadoonø, makø sètø ci mønø a ndzaanø ahada manjeevønø. ⁸ Kø uu'iinø tuunø lanø. Matasøkakii niinø, øntaa wata ka waaza koonø Njunyi Habara nga Øntanfø tanø, amma ka vøgi øpinø geenø ka putø goonø. Lanø uu'iinø tuunø dørøva.

⁹ Ndzøkønjushi'ina, agi buurøtønø nuunø cifø geenø agi mandalø sløna. Ma saa'itø waazii inø koonø Njunyi Habara, kø slønyiinø vødø da uusøra keena upaa dø zøma aa meenø, acii geena ndzaa ka tøronø agyanø taa wu ahadoonø. ¹⁰ Kø nee unø dø ginuunø. Øntanfø nø seedanø tiinø øsø øø'i, ha'ø njiinø ahadoonø, unø ønji nø'unø: makøtsø ønji njiinø, ønji slønø uushi dø røgwakii njiinø. Mashimø ønjø a idøpaa bwaya uushi ashiiinø.

¹¹ Acii kø shii unø, kø slønyiinø koonø dø røjwø røjwø patø, makø sètø ci dønø a slønø ka manjeevønaakii. ¹² Waatoo, kø ndzaa inø ka vii koonø ngeerønø, ina banee ka ødzømuunø, ina dzøkwatø koonø øsø koonø slønø sètø kadfeesøkø ka Øntanfø. Ci 'wii tuunø koonø ndzaanø agi njøwønaakii, una shii d'uunuunaakii.

¹³ Agi kuyiriinø niinø tø Øntanfø aanøkii aanøkii. Acii, ma saa'itø waazii inø koonø wabønaakii, maluumuunø makø wabønø nga øndø saakii, amma, makø sètø ci ønjø a luu wabønø nga Øntanfø liwuunø; ndilø ndilø wabønaakii liwuunø. Wabønøkii ca slønø asøkø ødzømuunø øsø, unø ønji nø'unø. ¹⁴ Ndzøkønjushi'ina, ma sètø kullii agyanø Ikøliisiiyanyinø nga Øntanfø anø hanyinø nga Yahudiya, waatoo agyanø ønji nø'unø tø Yeesu Alømasiihu, tsarøkii kullii agyanuunø øsø. Acii kø sii unø ngera'wø acii ønji goonø makø sètø sii tii ngera'wø acii slikøronatii Yahudiinø øsø. ¹⁵ Tii bøløgi tø Yeesu Slandana da anabiinø, tøya lyakagi tiinø, tøya biipaa søkø ka Øntanfø, kø ndzaa tii ka ønji mbøzø nga ønji patø. ¹⁶ Agi cijønø nø tii ka tønøginø tiinø acii geena waazii wabønø nga Øntanfø ka hara slikøronø kaa tøya upaa luupaanø. Dø ha'ø uudøgi tii ashi slønø 'waslyakøonatii. Amma tø'i mandalø gøjwanø nga Øntanfø anøtii.

Moonø nga Bulusø tø dzønø ka tsaamøtønø tø ønji Teesaloonika

¹⁷ Ndzøkønjushi'ina, kø tøkøgyaamø nga magusø saa'i. Maneemaamø ka naamø na. Amma ka hakii naamø asøkø ødzømaamø. Kø køshi madøfønø tiinø lanø nga neenø koonø. Acii kii ndzaa inø ka alø røgwa nga ønønø ka caamatønø tuunø. ¹⁸ Kø mwayi inø ønønø aa hoonø. Nyi Bulusø, kø ali nyi røgwakii ka pu'u ka pu'u, amma kø tønøagi *Seetanø tiinø. ¹⁹ Ma tanya, unø ndzaa ka sø nga vii keenø ngeerønø da moodasøkø, unø ndzaa ka sø nga yidø geenø saa'itø nø Yeesu Slandanø a ønya. ²⁰ Ha'ø tanyi, unø nø møghørvønø geenø, unø nø moodasøkø geenø øsø.

2:4 2.4 Irim. 11.20; 1 Tim. 1.11; Gal. 1.10; Af. 3.2. **2:5** 2.5 2.10; Slønø 20.33; 2 Koor. 1.23. **2:6** 2.6 Yooh. 5.41,44. **2:9** 2.9 2 Tees. 3.7-9; Slønø 18.3. **2:10** 2.10 2.5. **2:11** 2.11 Slønø 20.31. **2:12** 2.12 4.1; Rooma 5.2; Fil. 1.27. **2:13** 2.13 1.2-3; Gal. 1.11-12. **2:14** 2.14 Slønø 17.5. **2:15** 2.15 Slønø 2.23; 9.23,29; 13.45,50; 14.2,5,19; 17.5,13; Rooma 11.28; 2 Koor. 11.23-29. **2:16** 2.16 Mat. 23.31-33. **2:17** 2.17 3.10. **2:19** 2.19-20 1 Koor. 9.24-25; Fil. 4.1; 2 Tees. 1.4.

3

¹ Acii ha'ə, makə mambeemiinə ka sə'watənə ma'ə, wata ina anətə wabənə geenə ka ma rəŋwə, ina ndzaa inə daaniinə də Ateena. ² Ina sləkee koonə ka ndzəkəŋushi'inaamə Timooti. Ma ca, əndə slənə ŋga Əntaŋfə nə ci, aŋi slənənə nə ci deenə aŋi waaza Njuni Habara ŋga Aləmasiihu. Ma sləkee inə ka ci, kaa ca dzə ka tsakə koonə ŋgeerənə, ca tsakə kəŋee koonə ka rəŋwa aŋi vii goonŋa goonə, * ³ acii ga taa rəŋwə agyuunə a ənyi aa ba'a putə ŋga ŋgəra'utsə cuuna sa. Kə shii unə də noonə nə oo'i, taa wu patə ca slənə ka Əntaŋfə, ka sanə nə ci ŋgəra'wa. ⁴ Ndilə ndilə ma amə ma'ə ka hakii, kə njiinə a ba koonə oo'i, kadə naama sa ŋgəra'wa. Kə nee unə, kə dīi ha'ə weewee tanyi.

⁵ Yoo, makə mambeemə nyi ka sə'watənə, ci nee unə sləkee nyi ka Timooti aabii unə, kaa ca caamatə taa iitə cuuna dzə aakəŋwa də vii goonŋa goonə. Mabaamə ma'yanəki. Ma nə nyi ka nəhənə, mbu'u kə upaa Seetanə kulapaanə duunə; slənə geenə əsə, ca ndzaa ka uushi zaŋə aħadoonə.

⁶ Amma kə ənya Timooti əndzə'i, kə kira ci keenə ŋunyi habara agyanə vii goonŋa goonə da uufəshinə goonə. Kə bii ci keenə makə sətə cuuna buurətə tiinə taa guci patə, kə kəshi maďəfənə ŋga nee ka giniinə tuunə makə sətə kəshi tiinə əsə. ⁷ Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'ina, taa daga cibə da ŋgəra'ukii ha'ə, kə upaa inə ŋgeerənə putə ŋga vii goonŋa goonə. ⁸ Manə ha'ə dīya, makə kə shii inə kə kəŋaanuunə ndihə ndihə ləbə da Slandana, kə baa ma'yaniiinə ha'ə. ⁹ Yoo, ka mbeenə niinə ka kuyiriinə tə Əntaŋfə gaamə koonə ka shaŋə. Aŋi kuyiriinə niinə tə ci ŋga moodafəkənə dīi inə puta goonə. ¹⁰ Vəďə da uusəra niinə ka ɸa də'wa, pooshi əpisəka, kaa Əntaŋfə a ənə ka wunəŋi keenə rəŋwa ŋga neenə koonə ŋinə da ŋinə, keena dzəgunə koonə sətə mbəfaanə aŋi vii goonŋa goonə, una shii ŋga'ə.

¹¹ Wa Əntaŋfə Dəsənaamə də naakii nə da Slandanaamə Yeesu a wunəŋi keenə rəŋwa, keena dzə aabii unə. ¹² Wa Slandanə a tsakə koonə uufəshinə da uufə hara ənji aakəŋwə aakəŋwa. Wa uufənəkii a ndzaanə makə tsarə uufəətə uu'iinə tuunə. ¹³ Də ha'ə nə uufənəkii a tsakə vii koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə, acii goona ndzaa ka sə ŋga idəpaanə, amma koonə ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə Dəsənaamə saa'itə nə Yeesu Slandanə a shi da malaaba ənjaakii patə.

4

Ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka Əntaŋfə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dīi, ndzəkəŋushi'inə: kə jigunyiinə koonə makə sətə ci ənji nə'unə a ndzaanə, təya kadeesəkə ka Əntaŋfə. Aŋi nə'utənə nuunə ha'ə əsə. Yoo, aŋi kədiinə niinə acii unə də dza ciinə də ləmə ŋga Yeesu Slandana, koonə tsakə dzəginə aakəŋwa aakəŋwa. ² Ma sətə jigunyiinə koonə də baawəɸa ŋga Yeesu Slandanə, kə shii unə patə. ³ Ma mwayi Əntaŋfə, a ndzaa unə malaabakii, goona aləhiinə. ⁴ Taa wu patə agyuunə, wa ca gwaləŋi shishinəkii, ca ndzaa malaabakii, da ayinaakii əsə, ⁵ ga ca kəsə minaakii də gi suuna makə ŋga

3:1 3.1 Slənə 17.15. * **3:2** 3.2 Timooti: 1.1. **3:3** 3.3 Af. 3.13; 2 Tees. 1.4; 2 Tim. 3.12. **3:4** 3.4 Slənə 14.22. **3:5** 3.5 Fil. 2.16. **3:6** 3.6 Slənə 18.5; 2 Tees. 1.3; 1 Tim. 1.5; Filim. 5-7; Gal. 5.6. **3:7** 3.7 2 Tees. 1.4. **3:10** 3.10 2.17. **3:12** 3.12 Gal. 6.10. **3:13** 3.13 5.1-2; Fil. 1.10. **4:1** 4.1 2.13; Kwal. 1.10; 2 Tees. 3.6. **4:3** 4.3 5.23; 1 Koor. 6.13; Ibr. 10.10.

ənjitə mashiimə tə Əntanfə. ⁶ Ga əndə a bəzee ka səkə ŋga ndzəkəŋuci agi haalatsə bii inə koonə patə. Kə dzəkwatiinə koonə banə oo'i, kadə nə gəŋwanə ŋga Əntanfə a kula aanə ənji slənə tsarə uushi'iitsa. ⁷ Acii ma'wamə Əntanfə taamə kaama ndzaanə ma'ajjiinəkii, amma kaama ndzaanə malaabakii akəŋwaciikii. ⁸ Taa wu kaaree ka dzəgunətsa, əntaa wabənə ŋga əndə kaaree ci, amma ŋga Əntanfə. Ci ca vii koonə Malaaba Ma'yanakii.

⁹ Ma agyanə uufə ndzəkəŋushi'inə, pooshi difə ina ənə ka naahənə koonə agyanəkii, acii unə də noonə na, kə dzəgunəgi Əntanfə koonə makə sətə cuuna uufəshi. ¹⁰ Tanyi, agi uufənə nuunə ndzəkəŋushi'inə anə hanyinə ŋga Makiduuniya patə. Dəŋə əndzə'i waniinə agi banə koonə, tsakəmə dzəginə aakəŋwə aakəŋwa də uufənəkii. ¹¹ Damə gazhi'waanə ŋga ndzaanə ŋga'ə ahadoonə, goona səkəpaanə ka kaala moonə aagi uushi'inə ŋga ənja, amma slənəmə noonə sləna koonə upaa zəma aa moonə, makə sətə bii inə koonə. ¹² Madfa kə nə'utuunə ha'ə, ka fənə nə ndzaanə goonə ŋga'ə ka ənjitə ca tsaamə tuunə, pooshi una ka ndzaanə ka tərənə anə taa wu patə əsə.

Shinə ŋga Slandana

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, kə mwayi inə una shii sətə slənyi tə ənjitə mətəgi, acii goona ndzaa ka maβətəsəka, makə ŋga ənjitə makamə nə ka upaa əpinə daba'a əntənə. ¹⁴ Kə vii amə goonja oo'i, kə əŋki Yeesu, kə ma'i ci agi mamətə ənji əsə. Aciikii kə shii amə weewee, ma ənji vii goonja ka Yeesu ətə mətəgi, ka madeenə nə Əntanfə ka tii, ca fədə tə tii, təya ndzaa ka hakii da Yeesu.

¹⁵ Ma ka wabənə ŋga Slandana, waniinə ca ba koonə: ma saa'itə ənyanəkii, maa amə ma'ə ka əpinə, paa amə na takəŋwa ka madənə ka mamətə ənja. ¹⁶ Ma uusərakii, kadə kapaanə nə Əntanfə rəgwa, wata gawə ŋga malaa'ikanyinə a wazə, ənjə a fa muunə ŋga uutəma ŋga Əntanfə. Wata Slandanə ci saakii a jiga dadagyə. Ma ənjitə vii ka ci goonja ətə mətəgi, tii na takəŋwa ka madənə. ¹⁷ Ma daba'əkii, ma amə ənə ca əpi ma'ə, Əntanfə a fədətə taamə da tii dagi kurabiinə, ama guŋə da Slandanə asəkəntanfə. Ha'ə ndzaanaamə da Slandanə ka cha'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁸ Makə dii ha'ə, ŋgərəmə wabətsa, wabəgimə ahadoonə ka ca vii koonə ŋgeerənə, una ndzaa də mabanee ma'yanə.

5

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə saa'i da uusəra ŋga mbu'yanə ŋga uushi'iitsa, pooshi nafa ŋga ənənə ka naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii unə də noonə nə, kə shii unə, haβəsə nə uusəra ŋga Slandanə a shi, makə sətə ci mahərə a shi davəfə. * ³ Ma saa'ita, ənjə a ba, "Jamə nə vəranə taa dama patə, pooshi uushi ca uree kaamə". Saa'ikii nə zanə a kulyaanə ka tii həma'ə makə sətə ci bərakənə a shi ka mitə fəsəka. Pooshi ha ŋga huyinə.

4:7 4.7 4.3; 1 Piita 1.15-16. **4:8** 4.8 1 Koor. 6.19-20. **4:9** 4.9 Irim. 31.33-34; Gal. 6.10; Af. 5.2. **4:10** 4.10 2 Tees. 3.4. **4:11** 4.11 2.9; Af. 4.28; 2 Tees. 3.10,12. **4:12** 4.12 1 Koor. 5.12-13; Kwal. 4.5. **4:13** 4.13-17 5.1-2; 1 Koor. 15.51-52. **4:13** 4.13 1 Koor. 15.18-19; Af. 2.12. **4:14** 4.14 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,12,20. **4:15** 4.15 1 Koor. 7.10,25. **4:16** 4.16 1 Koor. 15.23. **4:17** 4.17 Yooh. 12.26; Rooma 5.17; Fil. 3.20. * **5:2** 5.2 1.2-3,10; 2.19; 3.13; 5.23; Mat. 24.36; Fil. 4.5; 2 Tees. 1.7,10; 2.1-2; haβəsə makə mahərə: Mat. 24.43; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3; 16.15. **5:3** 5.3 Irim. 6.14-15; Mat. 24.39.

⁴ Ma unə, ndzəkəŋushi'inə, əntaa təkunə təkunə nuunə agi haalakii, kaa uusərakii a shi ka lapaanə tuunə habəsə makə mahəra. ⁵ Unə patə, ənji ŋga bərənə da uusəra nuunə. Əntaa ənji ŋga vədə da təkunə naamə.

⁶ Acii ha'ə, gaama tsəfə ŋunyinə makə ŋga hara ənja. Amma ndzaamə ryahu ryahu də məgigi, ama ndzaa ka matsə ənja. ⁷ Acii, ma ənjitə ca tsəfə ŋunyinə, davəfdə ci təya tsəfə. Ma ənjitə ci ənvwə a ka tə tii anətii əsə, davəfdə ca ka tə tii. ⁸ Amma, makə ənji ŋga bərənə naamə, ndzaa amə matsəkii. A dzaamə aakəŋwa də vii goonğa da uudəshinə. Maa kə dīi amə ha'ə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a ŋgavə kəjeerə tibisa ka dzəginə ka panə, acii ga ava a upaa tə ci. Kaamə nə ka luupaanə ŋga Əntanfə taamə. Maa kə dīi amə ha'ə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a ŋgavə dara ila. ⁹ Ma'wamə Əntanfə taamə ka bəzə kaamə səka, ca zamagi daamə, amma kə 'wii ci taamə kaama upaa luupaanə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma ca, kə əŋki ci ka putə gaamə, kaama shii ndzaanə da ci. Taa amə ma'ə da i əpinə, taa amə kə mətəgi, maa kə shi ci, ka ndzaanə naamə da ci. ¹¹ Acii ha'ə, dzəmə də viishi ŋgeerənə ahadoonə də wabəətsa, una dzə də tsəkəshinə makə sətə cuuna slənə əndzə'i.

Muudinə ŋga wabənə

¹² Ndzəkəŋushi'ina, agi kədiinə niinə acii unə koona vii dūunuunə ka ənjitə ca slənə ahadoonə, waatoo matakəŋwanyinə goonə, acii kə kapaa Slandanə tə tii ka takəŋwanə koonə da dzəgunə koonə wabənaakii.

¹³ Gadeemə ka tii, una uudə tə tii laŋə putə ŋga slənətii ahadoonə. Ndzəamə ŋga'ə ahadoonə əsə.

¹⁴ Ndzəkəŋushi'ina, agi banə niinə koonə əsə: wabəmə ka manya'inə, wa təya slənə. Baneemə ka ma'yanə ŋga ənji mabuurə na, una tsəkə tə matə ŋgeerənə, una sə'watə ndzaanə da ənji patə. ¹⁵ Damə hankala acii mada dīi əndə ka əndə bwaya bwayaanə, ga ca ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Amma, wa ca ndzaa ka slənə goonə taa guci patə nə da ŋga'aanə ahadoonə da ka ənji patə. ¹⁶ Ndzəamə ka moodasəkə taa guci patə. ¹⁷ Dzəmə aakəŋwa də fa də'wa ka Əntanfə yadə əpisəka.

¹⁸ Taa agi mi patə, kuyiriimə tə ci. Acii tsarəkii nə ci ka moonə acii unə, unə ənə libə da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁹ Goona təŋagi slənə ŋga Malaaba Ma'yanə. ²⁰ Goona bərapaa wabənə ŋga ənjitə ci Əntanfə a wabə da matii. ²¹ Təkətəmə taa ŋgutə uushi patə, una kəsətə ŋunyikii təŋə təŋə. ²² Taa tsarə ŋga ŋgutə bwaya bwayaanə patə, una bwasee əsə.

²³ Ma Əntanfə Əndə vii ndzaanə jamə, wa ca laabagi tuunə camə, ci saakii. Wa ca kapaa əpinə goonə da shishinuunə jamə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə ca'ə uusəratə nə Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ²⁴ Ma Əntanfə ətə 'wii tuunə, ka slənənə nə ci ha'ə makə ətsa, acii əndə nə'utə aləkawalə nə ci.

²⁵ Kədiimə acii Əntanfə ka putə geenə dīi ndzəkəŋushi'inə. ²⁶ Nəhəpaamə pu'u pu'u tə patənə ŋga ənji nə'unə. ²⁷ Kə ləbətə

5:5 5.5-8 Rooma 13.11-12; Af. 5.8-9. **5:8** 5.8 Af. 6.11-17. **5:9** 5.9 1.10; 2 Tees. 2.14. **5:10** 5.10 4.14; Rooma 14.8-9. **5:12** 5.12 1 Koor. 16.15-18; 1 Tim. 5.17. **5:14** 5.14 2 Tees. 3.6,11,15. **5:15** 5.15 Rooma 12.17; Fil. 1.10. **5:16** 5.16 Fil. 4.4. **5:17** 5.17 5.25; Luka 18.1; Rooma 12.12; Af. 6.18; Kwal. 4.2. **5:18** 5.18 Af. 5.19-20. **5:19** 5.19 Af. 4.30. **5:21** 5.21 1 Koor. 14.29; Af. 5.10; 1 Yooh. 4.1. **5:23** 5.23 5.1-2; 2 Koor. 13.11. **5:24** 5.24 1 Koor. 1.8-9; Fil. 1.6; 2 Tees. 3.3. **5:25** 5.25 1.2-3; Rooma 15.30. **5:26** 5.26 Rooma 16.16.

nyi duunə da Slandana koonə jan̄gatə ləkaləkətənə ka patənə n̄ga ɛn̄ji n̄ə'unə.

²⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a d̄a koonə pwapoonaakii, ca ndzaanə doonə.

Bəra'inə ɲga ləkələkətə ɲga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya ɲga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji ɲga Əntaɲfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. ² Wa Əntaɲfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a d'a koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Shinə ɲga Aləmasiihu ka d'a gəɲwanə

³ Ndzəkəɲushi'ina, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntaɲfə ka putə goonə. Ma dəbeekii ina d'a ha'ə, acii agi gərənə nə vii goonɲa goonə aakəɲwə aakəɲwa. Agi tsakə gərənə nə uufəshinə ahadoonə patə əsə.

⁴ Aciikii, inə də neenə na, agi dəlanə niinə duunə ahada Ikəliisiyanyinə ɲga Əntaɲfə. Agi banə niinə ka tii makə sətə kəɲaanuunə agi vii goonɲa goonə daga ciba da ɲgərə'wə patə ətə d'ii unə agikii.

⁵ Ci nə səndə ca bəarii tuu'ina, də rəgwa nə Əntaɲfə a d'a gəɲwanə ka ənja. Ka mbu'utəginə nə ci duunə koonə ndzaanə agi ɲwanjuunaakii, acii ka putakii cuuna sa ciba. ⁶ Ka slənənə nə Əntaɲfə sətə dəbee, waatoo ka cibeenə nə ci ka ənjitə ca cibee koonə. ⁷ Ma unə ənə ca cibə, ka viinə nə ci koonə əpisəka deenə əsə. Ha'ə na d'a saa'itə nə Slandanə Yeesu a jiga dadagyə tii da madiigərə malaa'ikanyinaakii ahada gana ɲga gunə. ⁸ Ma cii kəya sha, ka cibee ka ənjitə kaaree ka Əntaɲfə d'ənjitə naanagi ka luu ɲunyi Habara ɲga Slandanaamə Yeesu. ⁹ Kadə nə təya sa ciba, Əntaɲfə a zamagi də tii ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə; Slandanə a lakəgi tə tii dzadə, paa tii na nee ka məghərəvənaakii da baawədaakii. ¹⁰ Ma ətsə patə, ka slənənə saa'itə nii kəya ənya. Maa kə mbu'ya maɲuunə uusəraakii, ka d'uunətənə nə ənjaakii tə ci. Patənə ɲga ənjitə vii ka ci goonɲa əsə, təya dəla də ci. Da i unə na d'a ha'ə saa'iki, acii kə liwuunə wabəətə bii inə koonə.

¹¹ Aciikii ciina d'a də'wa ka putə goonə taa guci patə. Ina kədii acii Əntaɲfə kaa ca mbu'utəgi duunə, una ndzaa bahə makə sətə 'wii ci tuunə koonə ndzaanə. Agi kədiinə niinə əsə kaa ca tsakə tuunə agi slənə ɲga'əətə cuuna moo d'anə patə, ca tsakə tuunə əsə koonə dzə aakəɲwa də slənətə cuuna d'a acii kə vii unə goonɲa ka ci. Wa ca tsakə tuunə ha'ə də baawədaakii. ¹² Də ha'ə viinə ənji məghərəvənə ka ləmə ɲga Slandanaamə Yeesu putə goonə. Ma unə əsə, ka viinə nə ci koonə məghərəvənə. Ma ətsə patə ka d'anə ha'ə, də pwapoonə ɲga Əntaɲfə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

2

Sətə na takəɲwa d'anə taabu'u shinə ɲga Yeesu

¹ Ndzəkəɲushi'ina, agi gərənə nuunə shinə ɲga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da dzatə də nə gaamə akəɲwaciikii. Amma agi kədiinə niinə acii unə, ² maa kə fii unə kə bii ənji oo'i, kə mbu'ya uusəra ɲga ənyanə ɲga Slandana, ga han̄kala goonə a gwazəgi pii pii. Goona ɲgwalə, goona

luuvə əsə, taa kə fii unə, kə dʒii ənji anabaakwaanə, taa waazanə, taa kə nyaahə ənji asəkə ləkələkətə də banə oo'i, da meenə shigi, goona luuvə shaŋə. ³ Taa də iitiitə patə, goona kapaa rəgwa ka ənjə a isəkwa tuunə. Aciɪ ma taabu'u mbu'yanə uusərakii, ka bwaseenə nə ənji laŋə ka nə'unə tə Əntaŋfə, ŋwanjwə 'waslyakəənə a shigi. Ma ca, əndə ŋga gunə nə ci.

⁴ Ka bərapaanə nə ci sə ŋga paslənə patə, ca dʒuunətə naakii nə palee ka uushi'inə patə. Ha'ə ca dzə aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ca ndzaa davə, ca ba oo'i, ci nə Əntaŋfə ndilə ndilə. ⁵ Uushi'iitsə patə, kə bii nyi koonə saa'ite nyi ma'ə ahadoonə. Anii kə zaanə koonə saŋa?

⁶ Ma əndzə'i, tə'i uushi pa'əgi ka uushi'iitsə rəgwa. Kə shii unə səkii əsə. Amma, maa kə mbu'i saa'ikii, ka shiginə nə ŋwanjwə 'waslyakəənə paŋgəraŋə. ⁷ Taa əndzə'i, laŋə ci ənjə a slənə bwaya bwayaanə ka Əntaŋfə. Ma amə, kə shii amə makə sətə ci ənjə a slənə bwaya bwayaatsa, acii kə baarii Əntaŋfə kaamə. Amma, ma sətə na slənə, ma'ə zəku'i. See mada ŋgiragi Əntaŋfə sətə pa'əgi ka tii rəgwa. ⁸ Maa kə ŋgərəgi ci, wata ŋwanjwə 'waslyakəətsə a shigi paŋgəraŋə. Amma, maa kə ənya Slandanə Yeesu, ka bələginə nə ci tə ci də mədə ŋga bamakii, ca həhədfəgi tə ci də baawəda ŋga məghərvənənaakii. ⁹ Taabu'u bələginə Yeesu tə ci, kadə nə ŋwanjwə 'waslyakəənə a shi də baawəda ŋga *Seetanə. Ca slənə sə ŋga hurəshishinə ŋga jirakənə kama kama. ¹⁰ Ma ənjitə uugi ŋgərə rəgwa ŋga zanə, ka isəkwanə nə ci tə tii də taa ŋgutə tsarə ŋga məza jarəwiinaakii. Ma ənjitsa, ka zanə nə tii, acii kə kaaree tii ka uudə gooŋga kaa təya upaa luupaanə. ¹¹ Aciɪ ha'ə, kadə nə Əntaŋfə a kavə tə tii, kaa haŋkalatii a zə'ugi, təya nə'u jirakənə. ¹² Ma nii kəya də ha'ə, kaa gəŋwanaakii a kula aənə patənə ŋga ənjitə kaaree ka nə'u gooŋga, təya də moodasəka də slənə 'waslyakəənətii.

Ndzaamə ndihə ndihə agi gooŋga

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, kadashinyinə ŋga Slandana, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə putə goonə. Ma dəbeekii ina də ha'ə, acii kə ta'i Əntaŋfə tuunə daga ci ma'ə matagamə duuniya. Ma ta'i ci tuunə, kaa ca luupaa tuunə. Ci laabagi tuunə də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə koonə nə'utə gooŋgaanə. ¹⁴ Ka ətsə ha'ə 'wii Əntaŋfə tuunə daga waaza Ŋunyi Habara geenə koonə. Ma 'wii ci tuunə, koonə shii upaa ndzaanə agi məghərvənə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁵ Aciɪ ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, kəŋaanəmə ndihə ndihə, una kəsətə təŋə təŋə tə gooŋgatə jigunyiinə koonə də bameenə da də ləkələkətə geenə, una kəsətə təŋə təŋə.

¹⁶ Ma Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də naakii nə da Əntaŋfə Dəsənaamə, kə uu'i ci taamə, agi tsakənə nə ci taamə də pwapooanaakii taa guci patə, ca kavə taamə ka gəra ŋunyi sətə na shi. ¹⁷ Wa ca banee ka ədzəmuunə, ca vii koonə ŋgeerənə ŋga slənə ŋga'əənə da ba ŋunyi wabənə taa guci patə.

3

Də'wa ka putə geenə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dʒii, ndzəkəŋushi'ina: ma dʒanuuna, damə də'wa ka putə geenə kaa wabənə ŋga Slandanə a shii

2:2 2.2 1.15. **2:3** 2.3 1 Tim. 4.1; 1 Yooh. 2.18. **2:4** 2.4 Əzaki. 28.2; Dan. 11.36; Səniinə 13.5-6. **2:8** 2.8 Isaa. 11.4; Səniinə 19.15. **2:9** 2.9 Mat. 24.24; Səniinə 13.11-13. **2:11** 2.11 2 Tim. 4.4. **2:12** 2.12 1.6-8. **2:13** 2.13 1.3. **2:14** 2.14 1 Tees. 5.9. **2:15** 2.15 3.6; 1 Koor. 11.2. **2:16** 2.16 1 Tees. 1.4.

dženə aakəŋwa pii pii, kaa ənjə a dʒuunətə wabənəkii, makə sətə cuuna dʒuunətə əsə. ² Damə keenə də'wa əsə kaa Əntaŋfə a luupaa tiinə acii bwaya ənja. Damə ha'ə, acii əntaa patənə ŋga ənji nəndə da vii goonŋa. ³ Amma, ma Slandana, əndə nə'utə aləkawalə nə ci. Ka tsakənə nə ci koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə, ca nəhə tuunə acii *Seetanə. ⁴ Kə yarədii inə tuunə putə ŋga Slandana. Waatoo, aɡi nə'utənə nuunə makə sətə bii inə koonə. Dəŋə aakəŋwa əsə, ka nə'utənə nuunə ha'ə. ⁵ Wa Slandanə Yeosu Aləmasiihu a baarii koonə rəɡwa, una shii makə sətə uu'i Əntaŋfə tuunə, una sə'watə makə sətə sə'watə Aləmasiihu.

Ŋga'ə nə sləna

⁶ Ndzəkəŋushi'ina, waniinə ka banə koonə də ləmə ŋga Slandanə Yeosu Aləmasiihu: madə tə'i manya'inə ŋga ndzəkəŋushi'inə ahadoonə, goona ndzaa da tii. Ma təya, paa tii ka nə'utə səndə jigunyiinə koonə. ⁷ Unə də noonə na, kə shii unə taa iitə nə'utənuunə dərəpə geenə. Acii ma saa'itə ŋjiinə ahadoonə, əntaa manya'inə ŋjiinə. ⁸ Makapaamiinə neenə nə ka əndə a adəwə keenə yadə ki'inə ka ci saakii. Amma kə slənyiinə iza iza'u wədə da uusera, acii geena ndzaa ka tərənə aɡyanə taa wu ahadoonə. ⁹ Ma dʒii inə ha'ə, əntaa mbu'unə nəndə mambu'umiinə bahə ləɡwa zəmə acii unə, amma ma dʒii inə ha'ə, keena ndzaa koonə ka sə ŋga dzəɡunənə, una nə'u dərəpə geenə. * ¹⁰ Ma saa'itə inə ahadoonə, kə ŋjiinə a ba koonə oo'i, ma əndətə kaaree ka sləna, ga ənjə a vii ka ci zəma.

¹¹ Ma bii inə koonə ha'ə, acii kə fii inə oo'i, tə'i hara ənji ahadoonə, manya'inə nə tii. Pooshi uushi ci təya slənə, madfaamə ndzaanə zərəkə da kaala matii aagi slənə ŋga hara ənji. ¹² Yoo, ma tsarə ŋga ənjitsa, waniinə ka banə ka tii də ŋgeerənə, də ləmə ŋga Slandanə Yeosu Aləmasiihu: wa təya slənə də rəɡwa, təya zəməvə ka natii na.

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, ma una, ga ca wunənə koonə nə də ŋunyi sləna.

¹⁴ Madfa kə naanagi əndə ka nə'utə wabəənə nyaahiinə koonə asəkə ləkələkətəna, kantsaamə ka ci ginə, goona ndzaa da ci, kaa ayinə a shii kəsənə tə ci. ¹⁵ Amma goona nee ka ci makə əndə daawaanə goonə. Ma danuuna, wabəmə ka ci makə sətə cuuna wabə ka ndzəkəŋushi'inuunə.

Muudinə ŋga wabənə

¹⁶ Ma Slandana, ci ca vii ndzaanə jamə. Wa ca vii koonə ndzaanə jamə ci saakii taa guci patə, taa ka ŋgutə rəɡwa patə. Wa ca ndzaa doonə patə.

¹⁷ Nyi Bulusə də ciinəki ca uudəpaa naahə ləkələkətənə də nəhəpaanə tuunə. Ha'ə asəkə taa ŋgutə ləkələkataaki əsə. Naahənə ŋga ciinəki ətsa.

¹⁸ Wa Slandanaamə Yeosu Aləmasiihu a də koonə patə wəpooŋaakii.

3:1 3.1 Slənə 2.4; Rooma 15.30; 1 Tees. 5.25. **3:3** 3.3 1 Koor. 10.13; 1 Yooh. 5.18. **3:4** 3.4 1 Koor. 4.16; Gal. 5.10. **3:6** 3.6 3.12; 1 Tees. 5.14. **3:8** 3.8 1 Tees. 2.9. * **3:9** 3.9 Slənə 18.3; 1 Tees. 1.6; bahə ləɡwa zəma: 1 Koor. 9.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 4.11. **3:11** 3.11 1 Tim. 5.13. **3:12** 3.12 Af. 4.28. **3:13** 3.13 Gal. 6.9. **3:14** 3.14 1 Koor. 5.9,11. **3:15** 3.15 Mat. 18.15-17; 1 Tees. 5.14. **3:16** 3.16 2 Koor. 13.11. **3:17** 3.17 1 Koor. 16.21.

Tækəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə bii Əntaŋfə Maluu gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Ma ca, ka ci caama ka na. * ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Kə ndzaa hə ka ŋunyi uuzənaaki ka rəgwə ŋga vii gooŋga gaamə. †

Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə a da ka hə pwapoonə, təya da ka hə ŋga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Da bariya ka ənjitə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə

³ Timooti, ŋga'ə ka nyi ha ndzaanə də Afisa makə sətə shi nya bii ka hə saa'itə nya dzə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya. Ma mwayi nyi kaa ha da ha'ə, acii tə'i hara ənji də Afisa ətə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə. Bawə ka tii kaa təya bwasee ka d'anə ha'ə. ‡ ⁴ Ga təya ndzaa ka buurə wabənə ŋga ŋukə ətə pooshi gooŋga agikii, ga təya ndzaa ka ŋgaasha uushi'inə ŋga ŋukə. Ma ətsa, pooshi ka uudənə. Acii tsarəkii ca kira mabizhinə. Pooshi haala ŋga sətə ci Əntaŋfə a moo d'anə kaamə da uushi'iitsa. Dagi vii gooŋga gaamə shiinaamə sətə ci Əntaŋfə a moo d'anə kaamə. ⁵ Ma caaŋwa ba ha'ə, kaa ənjə a uudəshi. Ma uudəshina, asəkə malaaba ədzəmə ca shigi, ətə yadə 'waslyakəənə davə, da agi ŋunyi ndzaanə ca shigi da agi vii gooŋga ŋga tantanyinə. ⁶ Amma, ma hara ənji, kə bwasee tii ka uushi'iitsa, təya dzəgərə ka waabə mazaabə uushi'inə ətə pooshi ka tsakənə tə tii. ⁷ Ŋga'ə ka tii nə ndzaanə ka ənji dzəgunə bariya ŋga Əntaŋfə ka ənja. Amma pooshi tii shii ŋga'ə sətə ci təya ba. Saŋə maa, pooshi tii shii sətə ci təya wabə agyanəkii.

⁸ Kə shii amə, ŋga'ə nə bariya ŋga Əntaŋfə, madə kə shii ənji rəgwatə ci ənjə a slənəgi. ⁹ Ŋga'ə maa kə buurətə ənji oo'i, ma bariya, əntaa ka ŋunyi ənji dii Əntaŋfə, amma ka ənjitə ca taŋəji da ənjitə pooshi ka fa ənda da ka ənjitə pooshi ka fa tə Əntaŋfə da ka ma'waslyakə ənja. Kə dii Əntaŋfə bariya əsə ka ənjitə pooshi ka gadeenə ka ci da ka ənjitə bəələgi dəsənətii taa məsənətii da ka hara mabələ ənja. ¹⁰ Kə dii ci bariya əsə ka ma'aləhiinyinə da ŋguyirənə ətə ca baa da ŋguyirənə makə tii da ka ənjitə ca kəəsə ənji ka d'ərginə da ka majirakinə da ka ənjitə ca dzə ka d'a seeda ŋga jirakənə, taa ənjitə ca d'a taa ŋgutə uushi ətə madzəmə mbərə mbərə da ŋunyi dzəgunənə. ¹¹ Ma ŋunyi dzəgunənə, agi Ŋunyi Habara ci ənjə a upaa. Aaciiki ba'avə Əntaŋfə Ŋunyi Habarakii kaa nya baaba ka ənja. Ma Ŋunyi Habarakii, agyanə Əntaŋfə Əndə məghərəvənə. Naakii nə barəkaanə.

Kuyiriinə tə Əntaŋfə putə ŋga luupaanaakii tə ənja

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: 2.7; Maluu: Tit. 3.4; ka na: Kwal. 1.26-27. † **1:2** 1.2 Timooti: 1 Koor. 4.17; uuzənaaki: 1 Koor. 4.15; 1 Tees. 2.11; Tit. 1.4. ‡ **1:3** 1.3 Afisa: Slənə 20.1; dzəgunə sətə madzəmə: 4.1-10; 6.3-5,20-21; 2 Tim. 2.16-18,23-26; Tit. 1.10-16; 3.9-11. **1:3** 1.3 Slənə 20.1. **1:4** 1.4 4.7; 6.20; 2 Tim. 2.16,23; 4.4; Tit. 1.14. **1:5** 1.5 1.14,19; 2.15; 4.12; Rooma 12.9; 13.10; 1 Koor. 8.1; Gal. 6.10; 2 Tim. 1.3,13; 3.10; Tit. 1.15. **1:6** 1.6 1.4; 6.4,20; Tit. 1.10. **1:8** 1.8 Rooma 7.12,16. **1:9** 1.9-10 Gal. 5.19-21. **1:10** 1.10 4.6; 6.3; 2 Tim. 1.13; 2.2,15; 3.14; 4.2-3; Tit. 1.9; 2.1,7-8. **1:11** 1.11 1 Tees. 2.4.

¹² Agi kuyiriinē nē nyi tē Yeesu Alēmasiihu Slandanaamē. Ci vii ka nyi ngeerōnē n̄ga slōnōna. Agi kuyiriinē nē nyi tē ci n̄ga neenaakii ka nyi mahoolakii, ca kavē tē nyi kaa n̄ya slōnē ka ci. ¹³ Taa n̄gahi ma n̄ga n̄jukē, kē cibē nyi dē ci, n̄ya wabē bwaya uushi'inē aashikii, n̄ya dzaana tē ci ɛsē; amma kē nyihē ci tēgunuunaaki, acii paa nyi shii sētē n̄ji kya slōnē, paa nyi da vii goonḡa saa'ikii ɛsē. ¹⁴ Wata Slandanē a ɛjiinē ka nyi pwapoonaakii lan̄ɛ, ca baarii ka nyi rēgwa n̄ga vii goonḡa ka ci da uudōnē tē ɛnja. Makē dii ci, lēbē naamē da Yeesu Alēmasiihu n̄ga ɛna, naamē patē nē vii goonḡakii da uudōnēkii. ¹⁵ Ma sēnē cii kya moo banē, tantanyinē. Kē dēbēe ɛnjē a luuvē dē ɛdzēmē rējwē oo'i, ma shi Yeesu Alēmasiihu aasəkē duuniya, kaa ca luupaa ma'waslyakē ɛnja, nyi palee ka tii patē dē slōnē 'waslyakēonē maa. ¹⁶ Amma kē nyihē ɛntanfē tēgunuunaaki makē n̄ji nyi ka ma'waslyakē ɛndē ka shanjē. Dē fanē ha'ɛ mbee Yeesu Alēmasiihu ka baarii ka ɛnji patōnē n̄ga sē'watōnaakii tē nyi dē luupaanē tē nyi. Ha'ɛ kē ndzaa nyi ka sē n̄ga dzēgunōnē ka taa wu patē na vii goonḡa ka Alēmasiihu, ca upaa ɛpinē n̄ga ca'ɛ ndōjwē ndōjwē. ¹⁷ Wa ɛnjē a d̄uunōtē tē ɛntanfē, ɛnjē a dēla dē ci. Ci nē n̄jwan̄wē n̄ga ca'ɛ ndōjwē ndōjwē. Paa ci ka ɛntōnē, pooshi ɛnji agi neenē ka ci ɛsē. Ci daanēkii nē ɛntanfē. *Aamiina.

¹⁸ Uzōnaaki Timooti, wanyinē ka kavē wabēətsē aaciiku, makē sētē wabi anabiinē agyanaku n̄jukē. Kēsəpaa wabēətsē aasəkē ɛdzēmaku kaa ha mbee ka slōnē n̄nyii slōna, ¹⁹ ha dzē aakōjwa agi nē'unē tē ɛntanfē da n̄nyii ndzaanē. Ma hara ɛnji, kē kaaree tii ka n̄nyii ndzaanē, ha'ɛ saawee tii ka vii goonḡatii. ²⁰ Ma Himiniya da Alēkəsandəra, agikii nē tii. Kē vii nyi tē tii ka *Seetanē kaa tōya shii dzalōnē, tōya bwasee ka dzaananē tē ɛntanfē. †

2

Wabənə agyanə də'wa

¹ Ma n̄ga təkōjwanē, agi banē nē nyi kaa ɛnjē a dā dē'wa, ɛnjē a kēdii acii ɛntanfē, ɛnjē a kuyirii tē ɛntanfē putē n̄ga patōnē n̄ga ɛnja.

² Wa ɛnjē a dā dē'wa putē n̄ga meeminē da madiigērē ɛnji patē, kaama ndzaanē jamē dē mabanee ma'yanē, ama mbee ka gadēe ka ɛntanfē, ama ndzaa makətsəkii ɛsē. ³ Ma ɛtsē patē, n̄ga'ɛ, ka uudagi səkē n̄ga ɛntanfē Maluu gaamē ɛsē. ⁴ Kē mwayi ci taa wu patē, ca upaa luupaanē, ca shii goonḡa. ⁵ Acii rējwē nē ɛntanfē, rējwē ɛsē nē ɛndē rēgwa ahada ɛntanfē da ɛnja, waatō Yeesu Alēmasiihu. ɛndē shinj̄kinē nē ci ɛsē. ⁶ Kē vigi ci naakii nē ka luupaanē dē ɛnji shinj̄kinē patē. Ci baarii ka saa'ikii oo'i, n̄ga'ɛ ka ɛntanfē kaa taa wu patē a upaa luupaanē. * ⁷ Ka ɛtsē ha'ɛ kavē ɛntanfē tē nyi ka ndzaanē ka ɛndē waazanē ka ɛnji da ndzaanē ka masləkee ɛnda. Kē kavē ci tē nyi ka dzēgunē goonḡa ka hara slikērōnē kaa tōya luuvē. Tantanyinē cii kya wabē, ɛntaa jirakōnē. †

1:12 1.12-17 2.7. **1:12** 1.12 Gal. 1.15-16. **1:13** 1.13 Slōnē 8.3; 9.1-5; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. **1:14** 1.14 1.5; 1 Koor. 15.10. **1:15** 1.15 Luka 15.2; 19.10; Rooma 5.8. **1:16** 1.16 Af. 3.7-9; Kwal. 1.25. **1:17** 1.17 Rooma 16.27. **1:18** 1.18 4.14; 6.12; 1 Koor. 9.24-25; 2 Tim. 4.7-8; Yahu. 3. **1:19** 1.19 1.5. **§ 1:20** 1.20 Himiniya: 2 Tim. 2.17; Alēkəsandəra: 2 Tim. 4.14; Seetanē: 1 Koor. 5.5. **2:1** 2.1 Af. 6.18-19; Fil. 4.6. **2:2** 2.2 Ees. 6.10. **2:3** 2.3 Tit. 3.4. **2:4** 2.4 ɛzaki. 18.23; 2 Tim. 2.25-26; 2 Piita 3.9. **2:5** 2.5 Dzək. 6.4-5; 1 Koor. 8.6; Rooma 3.29-30; 10.12-13.

* **2:6** 2.6 Mar. 10.45; 2 Koor. 5.15; Gal. 1.4; Tit. 2.14; 1 Yooh. 3.16; ka saa'ikii: Gal. 4.4; Tit. 1.3.

† **2:7** 2.7 masləkee ɛnda: 1.11-17; Gal. 1.1; 2.7-8; Af. 3.7; 2 Tim. 1.11.

⁸ Acii ha'ə, nga'ə ka nyi kaa nguyirənə taa da patə a dā də'wa. Wa təya dā də'wa də malaaba ədzəma. Ga təya dā də'wa də mabəzə səka, ga təya dā də mabizhinə əsə. ⁹ Ma makinə əsə, wa təya ndzaa da ayinə da hiima nga ka kəjeerənə ətə difə. Ga təya daada hara uushi'inə agi shinjkinatii ətə ca ngəreği hiima nga ənda, ga təya nga pookalima taa sə nga uura taa sə nga ciinə ətə da məghərevənə davə, ga təya nga mandalə kəjeerənə əsə. ¹⁰ Amma, wa təya dā nɣunyi sləna. Ci nə nɣunyi uushi. Ci dəbee ka makiitə ca ba agi nə'unə nə tii tə Əntanfə. ¹¹ Wa minə a ndzaa kəda'ə saa'itə ənjə a dzəgunə, kya banee ka hanjalatə. ¹² Maluuvəmə nyi minə a dzəgunə ka nguyirənə, taa kya ndzaa da baawəda agyanətii. Amma, wa kya ndzaa kəda'ə. ¹³ Acii tə Adamu 'watəgi Əntanfə taganə, taabu'u Hawa. ¹⁴ Əntaa tə Adamu əsə gəpətə *Seetanə, amma tə minə gəpətə ci, kya tanjəgi bariya. ¹⁵ Patə da ha'ə, wa kya poo manjeevənə, ka upaanə nə ki luupaanə, maa kə gi ki aakəjwa agi nə'unə da uudə ənja, kya ndzaa malaabakii akəjwacii Əntanfə, kya ndzaa da ayinə.

3

Matakəjwanɣinə asəkə Ikəliisiya

¹ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə: mada nga'ə ka əndə nə ndzaanə ka matakəjwanə asəkə Ikəliisiya, nɣunyi slənə cii kəya uudə. ² Ma matakəjwanə, wa ca ndzaa ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəjwə dyanjə ndzaanəkii əsə. Wa ca ndzaa ka əndə hiima, ca ətsətə naakii na, ca ndzaa də hanjkala, ca ndzaa ka əndə luu mu'uminə gakii asii. Wa ca ndzaa ka əndə mbee ka dzəgunətənə ka ənji nga'ə. ³ Ga matakəjwanə a kagi naakii nə ka sa ənvwa, ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii əsə. Amma, wa ca ndzaa ka makəda'ə ənda, əndətə ca moo ndzaanə jamə. Ga ca ndzaa ka əndə suuna kwaba. ⁴ Wa ca ndzaa ka əndətə ca mbee ka kərətə yaakii nga'ə, manjeevənaakii a dawuta ka ci, təya fa tə ci ka shanjə. ⁵ Ma bii nyi ətsə ha'ə, mada pooshi əndə mbee ka kərətə yaakii nga'ə, iitiitə sanjə mbeenəkii ka kərətə Ikəliisiya nga Əntanfwa?

⁶ Ha'ə əsə, ma əndətə mata'avəmə agi vii goonjgakii, ga ca ndzaanə ka matakəjwanə, acii ga ca duunətə naakii na, Əntanfə a lagi ka ci gəjwanə, ca vii ka ci ma'inə makə sətə vii ci ka *Seetanə. ⁷ Ha'ə əsə, wa ca ndzaanə ka əndətə ci duuniya patə a gadee ka ci, acii ga ənjə a dāvə ka ci ayinə, ca dzəgərə aasəkə zaanjwanə nga Seetanə.

Ənji tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya

⁸ Ma ənji tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya əsa, wa təya ndzaa matsəkii, ga wabənətii a ndzaa bəra'i, ga təya kapaa natii nə ka sa ənvwa, ga təya kapaa natii nə ka suuna gəna əsə. ⁹ Ma wabənə ətə baariigi Əntanfə kaamə, wa təya kəsəpaa də malaaba ədzəma. ¹⁰ Tii maa, see maa kə təkətə ənji tə tii zəku'i. Mada pooshi ənji idəpaa uushi ashitii, wa təya ndzanə sləna. ¹¹ Ma makinatii* əsə, wa təya ndzaa matsəkii, ga təya pəfəhiinə, wa təya ndzaanə ka ənji hiima, təya ndzaanə ka ənji goonja taa agi mi patə. ¹² Ma əndə tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya, da minə rəjwə

2:8 2.8 1 Piita 3.7. **2:9** 2.9 1 Piita 3.3-5. **2:10** 2.10 5.10. **2:11** 2.11-12 1 Koor. 14.34. **2:13** 2.13 'Wat. 2.7,21-22; 1 Koor. 11.8-9. **2:14** 2.14 'Wat. 3.1-6,13; 2 Koor. 11.3. **3:2** 3.2-7 Tit. 1.6-9; 1 Piita 5.1-4. **3:3** 3.3 2 Tim. 2.24. **3:7** 3.7 2 Koor. 8.21; Slənə 6.3. * **3:11** 3.11 Makinə, ənji tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya, taa makinə nga ənji tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya. **3:11** 3.11 Tit. 2.3.

dyaŋə ndzaanəkii, ca mbee ka kərətə manjeevənaakii da hara ənji yaakii ŋga'ə. ¹³ Ma ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya, maɗa ŋunyikii ci tɔya slənə, ka upaanə nə tii gaɗeenə ŋga ənji ka tii. Ka mbeenə nə tii ka wabənə yadə ŋgwalənə agyanə vii goonɗatii ka Yeesu Aləmasiihu.

Maɗuunə uushi ətə baarii Əntanɗə kaamə

¹⁴ Yoo, kə dɪi nyi aniya ŋga dzənə aabiiku kədəhə. Amma, wanyinə ka naahə ka hə ləkaləkətəna. ¹⁵ Mbu'u tɔ'i uushi na səkəpaa tə nyi. Ma ləkaləkətəna, ci na baarii ka hə makə sətə ci ənji ŋga Əntanɗə a ndzaanə. Ma ənjikii, tii nə Ikəliisiya ŋga Əntanɗə Əndə vii əpinə. Ikəliisiyakii əsə ca kihə goonɗaanə. ¹⁶ Ma sətə vii amə goonɗa anəkii, waatoo sətə ŋji ma'umbeekii, maɗuunəkii dərəva. Pooshi əndə da mabizhinə agyanəkii, waatoo, Əndə shiŋkinə pwayi ənji tə ci, Kə baariigi Malaaba Ma'yanə tə ci oo'i, əndə goonɗa nə ci. Kə nee malaa'ikanyinə ka ci; Kə waazii ənji agyanəkii ka hara slikərənə; Kə vii ənji ka ci goonɗa asəkə duuniya patə; Kə ŋgərətə Əntanɗə tə ci aadəgyə, ca ɗuunətə tə ci.

4

Ənji dzəgunə jirakənə

¹ Yoo, kə bii Malaaba Ma'yanə furəŋə oo'i, ma ka əndə'i saa'i, kadə nə hara ənjə a bwasee ka nə'u goonɗaanə, tɔya dzəgərə ka nə'u jirakənə ŋga ginaajinyinə, tɔya nə'u dzəgunənə ŋga *Seetanə. ² Ma dzəgunətsa, kə təkəpaa majirakinə, ənjitə pooshi ka taarapaanə ahada goonɗaanə da jirakənə acii mantəkii nə ədzəmətii. ³ Ma tsarə ŋga ənjitsa, agi dzəgunənə nə tii oo'i, ma ŋgərəshinə da aadə hara zəmənyinə, bwayakii. Amma Əntanɗə tagapaa zəmənyiiitsa kaa ənjə a adə. Ma ənji nə'unə, waatoo ənjitə shii goonɗa, wa tɔya adə zəməkii də kuyiriinə. * ⁴ Patənə ŋga uushi'inə ətə tagii Əntanɗə, ŋga'ə. Pooshi uushi ŋga kaareenə. Amma, wa ənjə a luu patənə ŋga uushi'inəkii də kuyiriinə tə ci. ⁵ Ma uushi'iitsa, ŋga'ə, acii ha'ə bii Əntanɗə, agi kuyiriinə nə ənji tə ci putakii əsə.

Ŋunyi əndə slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu

⁶ Maɗa agi dzəgunətənə nə hə ka ənji nə'unə tə uushi'iitsa, ka ndzaanə nə hə ka ŋunyi əndə slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu, ha dzə aakəŋwa də fa wabənə ŋga Əntanɗə da nə'utə ŋunyi dzəgunənə, kaa ha upaa də ŋgeerənə. ⁷ Ma wabəətə ŋga ŋukə ətə madzəmə da wabənə ŋga Əntanɗə, ga ha ndzaa ka buurənə, acii uura manjeevənə nə ətsə patə. Duu aakəŋwa də dzəgunə ndzaanə ka əndə ŋga Əntanɗə. ⁸ Ma taadətə shishinə, tɔ'i ci da bwatya. Amma, ma dzəgunə ndzaanə ka əndə ŋga Əntanɗə, ci palee də bwatya taa ka ŋgutə rəgwa patə, acii ka tsakənə nə ci tə əpinə gaamə ka saa'ina da aakəŋwa patə. ⁹ Ma sətə bii nyi, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rəŋwə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə

3:15 3.15 Af. 1.23; 2.19-22. **3:16** 3.16 Mat. 28.18-19; Mar. 16.19; Yooh. 1.14; Slənə 2.33; Af. 1.20-21; Fil. 2.6-11; Kwal. 1.6,23; 2 Tim. 4.17. **4:1** 4.1-11 1.10. **4:1** 4.1 2 Tim. 3.1. * **4:3** 4.3 ŋgərəshinə: 1 Koor. 7.1; zəmənyinə: 'Wat. 9.3; Rooma 14.2; Kwal. 2.21; Ibər. 13.9; kuyiriinə: Rooma 14.6; 1 Koor. 10.30. **4:4** 4.4 'Wat. 1.31; Slənə 10.15. **4:6** 4.6 1.10. **4:7** 4.7 1.4. **4:8** 4.8 6.6.

caama slønə də gazhi'waanə, acii agi kanə naamə nə ka Əntanjə Əndə vii əpinə. Ci nə Maluu ŋga ənji patə; ma palee maa, ŋga ənji nə'unə.

¹¹ Bawə ka ənji nə'unə tə wabəətsa, ha dzəgunətə ka tii. ¹² Ga ha luuvə kaa ənjə a ushapaə tə hə, makə dii hə uundzə dagwa. Amma ndzaanə ka sə ŋga dzəgunənə ka ənji nə'unə ka rəgwa ŋga wabənaaku, da ndzaanaaku, da uudənaaku tə ənja, da vii goonŋaaku, da ndzaanaaku yadə idəpaa uushi ashiku. ¹³ Ma taabu'u nii kya sha, duu aakəŋwa də janŋa malaaba ləkaləkətə ka ənja, ha waaza ka tii, ha dzəgunə ka tii.

¹⁴ Ma baawəda etə vii Əntanjə ka hə saa'itə wabi anabiinə agyanəku, saa'itə kavə matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ciinə aanəku, slənəgiwə də ci. ¹⁵ Duu aakəŋwa də fənə ha'ə makə ətsa, ga ha zaarə, kaa ənji patə a nee ka dzənaaku aakəŋwa. ¹⁶ Hadatə də naaku na da dzəgunənaaku. Duu aakəŋwa də fə uushi'iitsa. Acii maa kə dii hə ha'ə, ka luupaanə nə hə naaku nə də ənjitə ca fa tə hə.

5

Ndzaanə ŋga'ə agi ənji nə'unə

¹ Ga ha wazə ka masara, amma wabuu ka ci makə ka duu. Ma uuji daguyinə əsa, wa təya ndzaa makə ndzəkəŋushi'inəku. ² Ma masara minə, wa kya ndzaanə makə mapoo tə hə. Ma makinə etə ma'ə ma'iirəmə əsə, wa təya ndzaa makə cikəŋushi'inəku; ədzəməku a ndzaa malaabakii akəŋwaciitii, acii ga təya ŋgərəgi hanŋkalaaku.

³ Ma mooryafinyinə etə pooshi əndə tsakənə tə tii, gadfee ka tii. ⁴ Amma, madə tə'i manjeevənə taa jijinyinə ŋga mooryafinə, wa təya dzəgunə makə sətə ci təya fə diinatii zəku'i, waatoo, təya fə ka mapoo tə tii taa dzədzəshi'inətii ŋga'əənə, makə sətə shi təya dii ka tii, acii tsarəkii ca uudagi səkə ŋga Əntanjə. ⁵ Ma mooryafinə etə ki daanətə pooshi əndə tsakənə tə ki, tə Əntanjə gi'i ki, kya dzə aakəŋwa də fə də'wa, kya kədii aciikii vəfə da uusəra. ⁶ Amma, ma mooryafinə etə kagi nətə ka uudə uushi'inə ŋga *duuniya, taa ŋgahi ma'ə ki da i əpinə, patə da ha'ə mantəkii nə ki. ⁷ Ma fənəkwa, bawə ka tii wabəətsə bii nyi ka hə, acii ga ənjə a idəpaa uushi ashitii. ⁸ Ma əndətə pooshi ka hadə də duuraakii, ma palee maa, ənji yaakii, kə kaaree ci ka nə'u tə Əntanjə, bwayakii nə ci, palee ka əndətə yadə vii goonŋa.

⁹ Ga ha naahə ləmə ŋga mooryafinə aagi harakii pii pii. Ma taabu'u naahənəku, see maa nee hə kə mbu'i fəzatə kuwa pu'unə, mashimə ki a ŋgirə ŋgurə palee ka rəŋwə əsə, ¹⁰ ənjə a kuyirii tə ki putə ŋga fə ŋunyi slənətə, waatoo, kə gərətə ki manjeevənətə ŋga'ə, kya luu mu'uminə aa hatə aasii, kya yibəgi səfə ŋga ənji nə'unə makə sətə ci maviinə a fə, kya tsakə ənji agi bwanea, kya kavə nətə ka fə ŋunyi sləna. Madə ha'ə makə ətsə nə slənata, naahuu ləmətə.

¹¹ Amma ma mooryafinyinə etə ma'ə ma'iirəmə, ga ha naahə ləmətii, acii madə kə təkuree tii ka sə'watə ndzaanə yadə ŋgura, ka ŋgərənə nə tii. Də ha'ə bwaseenə tii ka nə'unə tə Aləmasiihu. ¹² Də ha'ə əsə ləginə Əntanjə gəŋwanə anətii, ca vii ka tii ma'inə, acii kə tanəgi tii aləkawalətə dii tii ka ci. ¹³ Ma təya, ka dzəgərənə nə tii aagi ndzaanə zərəkə, wata wiigi'inə ka yi ka yi. Əntaa wata ndzaanə zərəkə tanə, amma təya kaala wabənə aagi ŋga hara ənji, təya luugi wabənə etə əntaa natii, təya ba

4:10 4.10 Tit. 3.4. **4:12** 4.12 1.5; Tit. 2.7. **4:13** 4.13 2 Tim. 3.15-16. **4:14** 4.14 1.18; 5.22; Slənə 6.6; 2 Tim. 1.6; 2.2. **4:16** 4.16 1.10; 4.12; 2 Tim. 2.22; 3.10. **5:1** 5.1 Leew. 19.32. **5:5** 5.5 Luka 2.37; 18.7. **5:10** 5.10 2.10; Iber. 13.2; Yooh. 13.14.

sətə madəbəmə. ¹⁴ Acii ha'a, ma moonəkya, ma mooryafinə ətə ma'a ma'irəmə, wa təya ngərə nguyirənə, təya poo manjeevənə, təya hada də yatii. Mada dīi tii ha'a, pooshi ənji daawaanə gaamə ka upaa rəgwa ŋa wabə bwaya uushi'inə aashaamə. ¹⁵ Ma bii nyi ha'a, acii hara mooryafinə maa, kə uugi tii zə'uginə ka nə'unə tə Seetanə. ¹⁶ Ma minə əndə nə'unə ətə da mooryafinyinə agi duurənyinatə, wa kya tsakə tə tii ka galee ka slənə agyanə Ikəliisiya, kaa Ikəliisiya a mbee ka tsakənə tə hara mooryafinyinə ətə pooshi ənji tsakənə tə tii.

¹⁷ Ma matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ətə ca slənə ŋga'a, gadeemə ka tii ka shaŋə, una ki'itə ka tii ŋga'a. Ma palee maa, ənjitə ca waaza da dzəgunə ka ənji də gazhi'waanə. ¹⁸ Acii kə bii malaaba ləkaləkətə oo'i, "Goonə təŋarəaa la ka zəmənə saa'itə ci agi slənənə koonə." Kə bii ci əsə, "Ma əndə sləna, kə dəbēe ənjə a vii ka ci shikwaakii."

¹⁹ Mada kə wulii ənji matakəŋwanə ŋga Ikəliisiya, ga ha luuvə, madaamə tii kə kira seedawanyinə bəra'i taa makkə. ²⁰ Taa wu patə gi ma'inə aa hakii, dzaluu tə ci akəŋwacii ənji patə, kaa hara ənjə a shii ŋgwaleenə.

²¹ Agi banə nə nyi ka hə akəŋwacii Əntaŋfə, da Yeesu Aləmasiihu, da matadə malaa'ikanyinə, kaa ha nə'utə uushi'iitə bii nyi ka hə patə. Ga ha baarii kama kamaanə ka ənji shaŋə taa agi mi patə. ²² Ga ha kwasə ka kavə ciinə agyanə əndə'i əndə kaa ca ndzaa ka əndə slənə asəkə Ikəliisiya. Ga ha dzəgərə aagi 'waslyakəənə ətə ci hara ənjə a da. Ga ənjə a idəpaa uushi ashiku.

²³ Makə dīi ci, pooshi jamənə ŋga səkəku taa guci patə, ga ha sa wata ma'inə, amma duu də sacii ma'i inaba gi'u ka kuzəka.

²⁴ Ma 'waslyakəənə ŋga hara ənji, paŋgəraŋə a babara taabu'u mbu'unəkii aakəŋwacii gəŋwanə. Ma ŋga hara ənji əsə, daba'a na shigi.

²⁵ Ha'a əsə, paŋgəraŋə a babara nə da ŋunyi slənə ŋga hara ənji; taa pooshi paŋgəraŋə a babara əsə, pooshi na za.

6

¹ Ma maviinə patə, wa təya gadee ka slanjiinətii, təya fa tə tii, acii ga ənjə a wabə bwaya uushi aashi Əntaŋfə da dzəgunənə gaamə. ² Mada ənji nə'unə nə slanjiinə ŋga maviinə, ga təya bərapaa tə slanjiinətii, acii makə dīi tii ndzəkəŋjushi'inə putə ŋga Aləmasiihu. Amma, wa təya tsakə paslənə ka tii, makə dīi ci, ma ənjitə ci təya slənə ka tii, ənji vii goonğa nə tii, moodəkii ŋga Əntaŋfə əsə.

Dzəgunətə uushi'iitə ka ənja, ha ba ka tii kaa təya nə'utə.

Dzəgunə jirakəna

³ Tə'i hara ənji ca dzəgunə ka ənji hara uushi'inə pamə, maluuvmə tii tə tantanyitə wabənə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, maluuvmə tii əsə tə dzəgunənə agyanə makə sətə caama ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə. ⁴ Ma ənjitsa, kə dūunətə tii natii na, mashiimə tii taa mi əsə, madaamə suuna ŋga da mabizhinə da mbəzənə agyanə mazabə wabənə. Ci ca kira sərəha, da mbəzənə, da dzaanashinə, da hiima bwaya uushi aagyanə ənda, ⁵ da daada mabizhinə. Ma ənjitsa, pooshi hanqalati ka hakii, pooshi ma'a goonğa ashitii əsə. Ma nə tii ka nəhəna, gəna ci ənjə a

5:13 5.13 2 Tees. 3.11. **5:14** 5.14 1 Koor. 7.9. **5:17** 5.17 1 Tees. 5.12. **5:18** 5.18 Dzək. 25.4; Luka 10.7; 1 Koor. 9.9,12-14. **5:19** 5.19 Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 2 Koor. 13.1. **5:20** 5.20 Gal. 2.14; Af. 5.11. **5:22** 5.22 4.14. **6:1** 6.1-2 Af. 6.5; Tit. 2.9-10; Filim. 8-20; 1 Piita 2.18. **6:3** 6.3-10 1.3-7. **6:3** 6.3 1.10; Gal. 1.6-9. **6:4** 6.4 1.4; 6.20; 2 Tim. 2.14.

upaa ka rægwa nga diina. ⁶ Yoo, ma nê'unê tê ðentanfø, tê'i bwatya agikii pãlee ka gëna, maa ka mabanee ma'yanê nê êndê dê sêtê cii këya upaa.

⁷ Acii pooshi uushi shi acii amê aa hanê aa duuniya. Pooshi uushi na dzê acii amê maa kê mæëkyaamê. ⁸ Maa tê'i amê da zëma, tê'i amê da køjëerêne êsê, kê mbu'i kaamê. ⁹ Amma, ma ênjitê ca moo da gëna, kê luuvê tii isækwanê nga *Seetanê tê tii, tÿya kulagêrê aasêkê zaanjwanê nga mabaanê da bwaya suunanyinê. Ci ca kavê tê tii ka zaginê dza'a'. ¹⁰ Acii ma suuna kwaba, ci ca kira bwaya uushi'inê kama kama. Puta nga suuna kwaba bwasee hara ênji ka vii goonjatii, tÿya ëlya ka natii nê mabêtesækënyinê kama kama.

Wabêne nga Bulusê ka Timooti

¹¹ Ma hê dïi êndê nga ðentanfø, bwasee ka patêne nga uushi'iitsa, ha da gazhi'waanê nga slênê goonjaanê, ha da gazhi'waanê nga ndzaanê ka êndê nga ðentanfø, ha vii ka ci goonja, ha uudê ênja, ha sê'watê taa mi patê, ha ndzaa ka êndê han kala êsê. ¹² Dawê gazhi'waanê nga slênê nÿnyi uushi'inê, acii kê vii hê goonja. Ma êpiitê nga ca'ê ndêjwê ndêjwê upaa hê, kêsêpaa têjê têjê. Ka êtsê ha'ê 'wii ðentanfø tê hê saa'itê vii hê seeda agyanê vii goonjaaku akêjwacii seedawanyinê lanjê.

¹³ Wanyinê ka wabêne ka hê akêjwacii ðentanfø êtê ca vii êpinê ka taa mi patê, da akêjwacii Yeesu Alêmasiihu. Ma Yeesu, kê vii ci nÿnyi seeda agyanê goonjaanê akêjwacii Puntiyu *Pilaatu. ¹⁴ Wanyinê ka banê ka hê ha'ê, kaa ha nê'utê sêtê bii wabêne nga ðentanfø; ga ha tapaa taa rêjwê, nê'utê patê ka rægwatê pooshi ênji ka upaa sê nga idêpaanê ashiku, ca'ê ka saa'itê nê Slandanaamê Yeesu Alêmasiihu a ãnya. ¹⁵ Ma jiganaakii, ðentanfø na jigagi dê ci ka saa'itê kapaa ci. Acii ma ðentanfø, ci daanêkii ca da nwanjuunê, êndê moodasêkê nê ci êsê. ¹⁶ Ci daanêkii nê êndê pooshi ka êntênê. Ma ha nga ndzaanaakii, agi bêrêne êtê pooshi êndê ka mbu'unê aabiikii. Pooshi êndê sha nee ka ci, pooshi êndê ka neenê ka ci êsê. Wa ênjê a duunêtê tê ci, ca da nwanjuunê nga ca'ê ndêjwê ndêjwê. Wa ca da ha'ê.

¹⁷ Yoo, ma ênji gëna nga zamanana, bawê ka tii ga tÿya hwafê dê gëna, ga tÿya ka nêtii ka gëna êsê, acii makê mêdê nê gëna. Amma, wa tÿya ka nêtii ka ðentanfø. Ci ca vii kaamê taa mi patê, kaama fatê mayamayaanêkii, acii fitê nê ciinêkii kaamê. ¹⁸ Bawê ka tii, wa tÿya da njan'êne, tÿya da nÿnyi slênê lanjê. Wa ciinêtii a ndzaa fitê, tÿya vii ka hara ênji. ¹⁹ Dê ha'ê tsêkênê tii ka natii na nÿnyi ndzaanê ka sêtê na shi aakêjwa, kaa tÿya shii upaa dê tantanyitê êpinê.

²⁰ Ya'ê Timooti, kêsêpaa Nÿnyi Habaratê têjê têjê êtsê ba'avê ðentanfø aaciiku. Ga ha ndzaa da ênjitê ca daada mazabê wabêne da da mabizhinê nga diina. Tsarê nga wabêetê ci ênjê a ba: shiinê. Amma, jirakêne. *

²¹ Hara ênji êsê, êtê ca ba tê'i tii da shiinê, kê bwasee tii ka vii goonja. *
Wa ðentanfø a da koonê pwapoonê.

6:5 6.5 Yooh. 10.12; Slênê 20.33-34; 1 Tees. 2.5; Tit. 1.11; 1 Piita 2.14; 5.2. 6:6 6.6 4.8; Fil. 4.11; Ibêr. 13.5. 6:7 6.7 Ayb. 1.21; ð.Waaz. 5.14. 6:8 6.8 Waß. 30.8-9. 6:12 6.12 1.18; 4.14. 6:13 6.13 Mat. 27.11-26; Yooh. 18.28-19.16. 6:14 6.14 1.3,18; Fil. 1.10; 1 Tees. 5.1-2. 6:15 6.15 Slênê 1.7; 2 Piita 3.3-9; Sëniinê 17.14. 6:16 6.16 Shig. 33.20; Jab. 104.2; Yooh. 1.18; Kwal. 1.15; 1 Yooh. 4.12. 6:17 6.17 Jab. 62.11; Luka 12.15,20; Yak. 5.1. 6:19 6.19 Mat. 6.20. 6:20 6.20 1.4; 6.4; 2 Tim. 1.14. * 6:21 6.21 pwapoonê: Gal. 6.18.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə mwayi Əntanfə. Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waaza ka ənji agyanə əpinə ətə blii Əntanfə, ka viinə nə ci daci Yeesu Aləmasiihu. ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Ma ha, moodə uuzənaaki nə hə. *

Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā ka hə pwaroonə, təya dā ka hə nga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntanfə putə nga vii goonğa nga Timooti

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfə taa guci patə cii kya buurətə tə hə agi dā də'wa; wədə da uuzəra cii kya dā ha'ə, pooshi bədanə. Tə ci cii kya paslə də nɔnyɪ ndzaanə, makə sətə nji dzədzəshɪ'inəkɪ a paslə tə ci. ⁴ Ma nya buurətə tuunaaku putə nga təkənə gaɔɔwə, nga'ə ka nyi nya ənə ka neenə ka hə ka shanə, kaa nya shii dā moodasəkə. ⁵ Agi buurətənə nə nyi vii goonğaaku nga tantanyinə, tsarə ətə nga kuku Looyisə da nga muu Afniki. Kə shii nyi əsə, ma'ə hə dā vii goongakii. ⁶ Aci ha'ə, wanyinə ka buurətənə ka hə oo'i, tsakuu dzənə aakəɔwə də dā slənə də baawədətə kavə Əntanfə aaciiku, waatoo, baawəda ətə vii ci ka hə saa'itə kavə nyi ciinə aanəku kaa ha dā slənə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ma Əntanfə, maviimə ci kaamə ədzəmə nga ngwalənə. Amma kə vii ci kaamə ədzəmə nga ndzaanə dā ngeerənə dā nga uufəshinə dā nga ətsətə na.

⁸ Aci ha'ə, maa ha wabə agyanə Slandanaamə, ga ayinə a dā tə hə. Əndə furəshina nə nyi ka putaakii, amma ga ha ayi acii shiinə nga ənji oo'i, guva-slənaaku nə nyi. Amma sə'watə sa ciba makə naaki putə nga Nɔnyɪ Habara, makə sətə vii Əntanfə ka hə ngeerənə nga sə'watənə. ⁹ Ci luupaa taamə, ca 'watə taamə kaama ndzaanə ka ənjaakii. Ma dɪi ci ha'ə, əntaa putə nga nɔnyɪ slənə gaamə, amma ha'ə mwayi ci dā nga'əənaakii. Waatoo, daga nɔkə dɪi ci aniya nga dānə ha'ə, kaa ca luupaa taamə daci Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma əndzə'i, makə shi Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu, kə baarii Əntanfə furənə oo'i, kə dɪi ci kaamə nga'əənaakii. Kə əbɪpaa Yeesu ngeerənə nga wa, ca baarii oo'i, maa kə liwaamə Nɔnyɪ Habara, ka upaanə naamə əpinə ka ca'ə ndəɔwə ndəɔwə. †

¹¹ Nyi ka nəki maa, kə ta'i Əntanfə tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee ənda dā əndə waaza ka ənji Nɔnyɪ Habarakii, nya dzəgunətə ka tii.

¹² Putakii əsə cii kya sa cibəna. Amma pooshi ayiiki, acii kə shii nyi Əndətə vii nyi ka ci goonğa. Kə shii nyi ndilə ndilə əsə oo'i, ma Nɔnyɪ Habaratə ba'avə ci aaciiki, ka hadatəginə nə ci dənə ka uusəratə nii kəya ənya.

¹³ Kəsətə tənə tənə tə nɔnyɪ wabəətsə jɔgunyii ka hə, ha dzəgunətə ka hara ənji, ha ndzaa dā vii goonğa, ha uufə tə Əntanfə dā ənja makə sətə bii Yeesu Aləmasiihu. ¹⁴ Ga ha kapaa taa tə wu kaa ca zə'wee ka Nɔnyɪ Habaratə ba'avə Əntanfə aaciiku. Amma kəsətə tənə tənə də baawəda nga Malaaba Ma'yanə ənə asəkə ədzəmaamə.

1:1 1.1 1 Tim. 2.7. * **1:2** 1.2 Timooti: 1 Tim. 1.2; 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Fil. 3.5; 1 Tim. 1.5. **1:5** 1.5 Slənə 16.1. **1:6** 1.6 1 Tim. 4.14. **1:7** 1.7 Rooma 8.15. **1:8** 1.8 2.9; Rooma 1.16. **1:9** 1.9 Af. 2.8-9; Tit. 3.5. † **1:10** 1.10 Yooh. 1.14; Tit. 3.6; əpinə dā wa: 1 Koor. 15.20,55,57; Ibər. 2.14-15. **1:11** 1.11 1 Tim. 2.7. **1:13** 1.13 1.5; 1 Tim. 1.10. **1:14** 1.14 1 Tim. 6.20.

¹⁵ Kə shii hə oo'i, patənə nga ənji nə'unə anə hanyinə nga Asiya, kə bwasee tii ka nyi, nyi daanəki. Ahadatii nə i Figilusə da Harəmagana əsə.

¹⁶ Amma, wa Slandanə a da ka ənji yi nga Wanasifara barəkaanə, acii ma ca, laŋə nə ci agi əgə ka nyi ma'i rara'e aasəkə ədzəməki. Paa ci ayi əsə nga anəənə anyi ənji tə nyi. † ¹⁷ Makə shi Wanasifara aa hanə aa Rooma, kə ali ci tə nyi ka shaŋə, kə nee ci ka nyi. ¹⁸ Wa Slandanə a da ka ci barəkaanə uusəratə nii kəya ənya ka da gəŋwanə ka ənja. Kə shii hə furəŋə makə sətə njii kəya da ka nyi nga'aanə də Afisa.

2

*Shikwa nga əndətə ca slənə ka Yeesu *Aləmasiihu*

¹ 'Ya'ə uuzənaaki, ma hə, ndzaa da ngeerənə agi pwapoonə nga Yeesu Aləmasiihu. ² Ma sətə fii hə amaki akəŋwacii seedawanyinə laŋə, bawə ka ənjitə da gooŋga ashitii, waatoo, ka ənjitə na mbee ka dzəgunətənə ka hara ənji əsə.

³ Sə'watə sa ciba putə nga Yeesu Aləmasiihu, makə sətə ci nŋunyi sooja a sə'watə ciba. ⁴ Ndzaanə makə sooja: ma əndətə nŋirə ənji tə ci ka soojaanə, ka d'anə nə ci gazhi'waanə nga uufagi səkə nga gawa ka ha nga panə. Acii ha'ə, paa ci ka ka nəkii ka slənə uushi'inə ətə əntaa nga soojiinə. ⁵ Buurətə əsə agyanə əndə buurə huyihuyinə taa ləəfə uushi'inə. Acii ma əndə da tsarə buurətsa, paa ci ka upaa shikwa, madaamə ci kə nə'utə rəgwanyinə nga buurənəkii. ⁶ Ndzaanə əsə makə mooza ətə ca da gazhi'waanə nga uuzanə, acii ci nə 'watə upaa zəmə nga ra. ⁷ Kavə nəku ka sətə cii kya ba ka hə. Acii maa d'ii hə ha'ə, ka kavənə nə Əntaŋfə tə hə ka shii patənə nga uushi'iitə dəbee ha shii.

⁸ Buurətə tə Yeesu Aləmasiihu agi slikərənə nga Dawuda. Kə madəe Əntaŋfə ka ci agi mamətə ənja. Ha'ə cii kya ba, nya waaza Nŋunyi Habara.

⁹ Putə nga waaza Nŋunyi Habarakii cii kya sa cibə ha'ə, wanyinə ma'anəkii a furəshina makə ma'waslyakə ənda. Amma pooshi wabənə nga Əntaŋfə ma'anəkii, agi dzənə nə ənji aakəŋwa də waazanə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə cii kya sə'watə taa mi patə putə nga matadə ənji nga Əntaŋfə, kaa təya upaa luupaanə dacia Yeesu Aləmasiihu, tii maa, təya ndzaanə agi d'uunuunə nga Əntaŋfə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə, waatoo,

"Maa kə əŋkyaamə da i ca,
ka upaanə naamə əpinə da i ci əsə.

¹² Maa kə gyaamə aakəŋwa də sə'watə ciba,
ka d'anə naamə n'wanjuunə da i ci əsə.

Maa kə bii amə mashiimaamə tə ci,
ci maa, ka banə nə ci mashiimə ci taamə.

¹³ Maa pooshi amə da gooŋga,
ma ci kamə, ka mbu'utəginə nə ci də gooŋgaanaakii,
acii paa ci ka bwasee ka wabənaakii gərəfə a rəgwa yadə mbu'utəginə."

Əndə slənə nga gooŋga

¹⁴ Ma uushi'iitə baabii nyi ka hə, duu də buurətənə ka ənja. Bawə ka tii akəŋwacii Əntaŋfə, ga təya ndzaa ka daada mabizhinə agyanə wabənyinə, acii ma tsarətsa, pooshi bwatyakii, madaamə ləfəgi də nə

1:15 1.15 4.16. † **1:16** 1.16 Wanasifara: 4.19. **2:2** 2.2 1 Tim. 1.10; 4.14. **2:5** 2.5 4.7-8. **2:8** 2.8 Rooma 1.3-4; 1 Koor. 15.4. **2:9** 2.9 1.8; Af. 3.1; Fil. 1.12-14. **2:10** 2.10 Rooma 5.2; Kwal. 1.24. **2:11** 2.11 Rooma 6.8. **2:12** 2.12 Mat. 10.32-33; Rooma 5.17. **2:13** 2.13 Rooma 3.3-4.

nga ɛnji ɛtɛ ca fa. ¹⁵ Ma ha, dawɛ gazhi'waanɛ kaa ha ndzaa ka ɛndɛtɛ ca kadeesɛkɛ ka ɛntanɔfɛ, ha ndzaa makɛ nga ɛndɛ slɛnɛtɛ pooshi ka ayinɛ agi slɛnaakii, ha ndzaa ka ɛndɛtɛ ca baɔi wabɛnɛ nga goonɔa nga'a.

¹⁶ Ma ɛnjitɛ ca daada mɛza wabɛnɛ ɛtɛ ca saawɛ ka lɛmɛ nga ɛntanɔfɛ, ga ha ndzaa da tii. Aciɛ ma tɛya, anɛkii anɛkii nɛ tii ka nɔslɛɔinɛ agi nɛ'unɛ tɛ ɛntanɔfɛ. ¹⁷ Ma wabɛnatii, agi tsakɛ aslɛnɛ makɛ

ma'aslɛ'asla. Ahadatii nɛ i Himiniya da Filita ɛsɛ. ^{*} ¹⁸ Tii ca dzɛɔunɛ ka ɛnji sɛtɛ mandzaamɛ ka goonɔa, waatoo, tɛya ba, kɛ uugi ɛntanɔfɛ madɛɛ ka mamɛtɛtɛ ɛnja. Dɛ ha'ɛ ci vii goonɔa nga hara ɛnji a ɛntɛɔi.

¹⁹ Patɛ da ha'ɛ, ma goonɔaanɛ ɛtɛ shi daciɛ ɛntanɔfɛ, kɛ kɛnɛ dɛ nɔgeerɛnɛ, makɛ faaratɛ mbuki ɛnji kuvɛ anɛkii. Tɛ'i manaahɛkii ashikii oo'i, "Kɛ shii Slandanɛ tɛ ɛnjaakii." Tɛ'i ɛsɛ manaahɛkii oo'i: "Patɛnɛ nga ɛnjitɛ ca 'wa tɛ Yeesu dɛ Slandana, wa tɛya bwaseɛ ka slɛnɛ bwaya uushi'inɛ."

²⁰ Ma asɛkɛ maduunɛ ya, tɛ'i kuyimiinɛ kama kama. Tɛ'i harakii nga ɛndzɛnɛ, tɛ'i nga tibisa ɛsɛ. Harakii ɛsɛ, nga ɛnfwɛ taa ndzaba ghɛnɛtɛ ɛnji. Ma hara kuyimiinsa, agi ɛndzanɛ slɛnɛɔinɛ ɛnji. Ma harakii ɛsɛ, ka slɛnɛɔinɛ ha'ɛ asii saakii. ²¹ Ha'ɛ ɛsɛ, taa wu patɛ bwaseɛ ka slɛnɛ bwaya uushi'iitsa, ka ndzaanɛ nɛ ci makɛ nɔnyi kɛnɔwa ɛtɛ da mɛghɛrɛvɛnɛ davɛ. Slandanɛ a kavɛ tɛ ci ka da nɔnyi slɛna, aciɛ tɛ'i nafalaakii ka ci. Matasɛkakii ndzaanɛkii taa guci patɛ ka da nɔnyi slɛnɛ ɛsɛ.

²² Aciɛ ha'ɛ, ga ha da bwaya uushi'iitɛ ci hara daguyinɛ a da. Amma ndzaa yadɛ idɛpaa uushi ashiku, ha ndzaa da vii goonɔa, ha uudɛ ɛnja, ha ndzaa agi jamɛnɛ. Dawɛ ha'ɛ makɛ nga hara ɛnjitɛ ca kɛdii aciɛ Slandana dɛ malaaba moofɛfa. ²³ Ma ɛnjitɛ ca ndzaa ka wabɛ mazabɛ uushi'inɛ pooshi bwatyakii, ga ha jikɛ aagi wabɛnatii. Aciɛ kɛ shii hɛ, ma tsarɛ nga wabɛtsa, ci ka kira mabizhinɛ. ²⁴ Ma ɛndɛ slɛnɛ nga Slandana, ga ca ndzaa ka daada mabizhinɛ da ɛnja. Amma, wa ca da nga'aanɛ taa ka wu patɛ, ca mbee ka dzɛɔunɛtɛnɛ ka ɛnji nga'a, ca sɛ'watɛ ndzaanɛ da ɛnja. ²⁵ Ma ɛnjitɛ ca daada ka ci mabizhinɛ, wa ca banɛɛ ka hanɔkalaakii akɛnɔwaciitii, ca dzɛɔunɛ ka tii. Mbu'u ka danɛ tɛya baanɛ ka ɛntanɔfɛ kaa tɛya shii goonɔa. ²⁶ Maa dɛi ha'ɛ, ka mbɛrɛdɛnɛ nɛ tii asɛkɛ zaanɔwanɛ nga *Seetanɛ ɛtɛ kɛshi tɛ tii, tɛya nɛ'u sɛtɛ bii ɛntanɔfɛ.

3

Muudinɛ nga duuniya

¹ Yoo, sɛɛ a shii hɛ oo'i, ma muudinɛ nga duuniya, kadɛ nɛ bwaya ɛnjɛ a kavɛ ɛnji ka sa cibɛ ka shanɛ. ² Aciɛ ma saa'ikii, ka uudɛnɛ nɛ ɛnji natii na, kadɛ nɛ ɛnjɛ a uudɛ gɛna, tɛya duunɛtɛ natii na, tɛya dzaana tɛ ɛntanɔfɛ, pa tɛya fa tɛ mɛsɛnɛtii da dɛsɛnɛtii, pa tɛya kuyirii tɛ ɛntanɔfɛ taa tɛ ɛnji tsakɛnɛ tɛ tii, tɛya bɛrapaa taa nɔgutɛ uushi. ³ pa tɛya uudɛ taa tɛ ɛnji yatii, pa tɛya uudɛ tɛ hara ɛnji ɛsɛ, tɛya laala jirakɛnɛ aashi hara ɛnji, tɛya tɛkureɛ ka sɛ'watɛ taa nɔgutɛ uushi, makɛ nga daba ndzaanɛ hanɔkalatii, pa tɛya uudɛ taa nɔgutɛ nɔnyi uushi, ⁴ tɛya tanɔɔi magunɔura, purɛtɛ hanɔkaliinɛ nɛ tii, tɛya zhi'wee ka nɛtii makɛ uushi, tɛya da sɛtɛ kadeesɛkɛ ka tii, tɛya bwaseɛ ka nga ɛntanɔfɛ, ⁵ tɛya da makɛ agi paslɛnɛ nɛ tii tɛ ci, amma tɛya kaareɛ ka tantanyinɛ nga baawɛdaakii. Ma tsarɛ

2:14 2.14 1 Tim. 1.3-7; 6.4; Tit. 3.9. **2:15** 2.15 1 Tim. 1.10. **2:16** 2.16 1 Tim. 1.4. ^{*} **2:17** 2.17 Himiniya: 1 Tim. 1.20. **2:19** 2.19 Baan. 16.5; Yooh. 10.14. **2:20** 2.20 Rooma 9.21. **2:21** 2.21 3.17. **2:22** 2.22 1 Tim. 6.11. **2:23** 2.23 2.16. **2:24** 2.24 1 Tim. 3.3; Tit. 2.7-8. **2:25** 2.25-26 1 Tim. 2.4. **3:1** 3.1 1 Tim. 4.1; 2 Piita 3.3; 1 Yooh. 2.18; Yahu. 18. **3:2** 3.2-4 Gal. 5.19-21.

nga ənjitsa, ga ha ndzaa da tii. ⁶ Tə'i hara ənji ahadatii ca itə aa ha hara ənji aasii, təya dzə ka zhi'wee ka nə nga makinə ətə pooshi nətii ka hakii. Ma makiitə zhi'wee ənji ka nətii, kə nğərəma 'waslyəkəənə ədzəmətii, təya moo uushi'inə nga *duuniya kama kama. ⁷ Taa guci patə nə tii ka da gazhi'waanə nga dzəgunə uushi'inə, amma kə təkuree tii ka shii goonğa. ⁸ Makə sətə shi i Yanasə da Yambəra a kaaree ka Muusa, kə kaaree ənjitsə ka goonğaənə. See hiima bwaya uushi'inə, uushi zabə nə vii goonğatii əsə. ⁹ Amma pooshi məzaanatii ka ta'avənə, acii kadə nə taa wu a nee ka purətə han̄kalaanatii, makə sətə shi ənjə a nee ka nga i Yanasə da Yambəra.

Muudinə nga wabənə

¹⁰ Ma hə kamə, kə shii hə dzəgunənaaki nga'a, kə shii hə ndzaanaaki əsə, da sətə cii kya moo d'anə, da vii goonğaaki, da makə sətə cii kya sə'watə ndzaanə da ənja, da makə sətə cii kya uudə ənja, da makə sətə cii kya sə'watə taa nğutə ciba. ¹¹ Kə shii hə makə sətə sii nyi nğərə'wə da ciba, waatoo tə sətə slənyi tə nyi də Antakiya da Ikuniya da Lisətira. Kə sii nyi cibə ka shaŋə, amma patə da ha'ə, taa guci mwayi ənji d'anə ka nyi, aɡi luupaanə nə Slandanaamə tə nyi. * ¹² Patənə nga ənjitə ca moo ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu makə sətə mwayi əntan̄fə, ka sanə nə tii ciba acii ənja. ¹³ Ma bwaya ənji da majirakinə, ka tsakənə nə tii dzənə aakəŋwə aakəŋwa də ndzaanatii ha'ə. Də d'anə ha'ə ci təya ha'u də nati na, təya ha'u də hara ənji əsə. ¹⁴ Amma, ma hə, duu aakəŋwa də ndzaanə aɡi goonğaanaaku makə sətə jigunyi ənji ka hə, ha luuvə də ədzəmə rəŋwə, acii kə shii hə ənjitə jigunyi ka hə, ¹⁵ ha buurətə oo'i, daga hə ma'ə uundə uuzənə, kə shii hə malaaba ləkələkətə. Ci ca ciciratə tə hə kaa ha shii upaa luupaanə putə nga vii goonğa ka Yeesu Aləmasiihu. ¹⁶ Patənə nga wabənə əsəkə malaaba ləkələkətə, da ma əntan̄fə shigi. Tə'i bwatyakii əsə ka rəgwa nga dzəgunə wabənə nga goonğa ka ənja, da dzalənə də ənja, da hadatəgi də ənji maa kə d̄ii tii 'waslyəkəənə, da kaa ca baarii kaamə makə sətə caama ndzaanə nga'a. ¹⁷ Ma ətsə ha'ə, kaa əndə nga əntan̄fə a ndzaa matasəkakii ka shaŋə, ca ndzaa mambu'ukii bahə da n̄unyi sləna.

4

¹ Ma Yeesu, ka ənyanə nə ci, ca shi ka d̄a n̄wan̄juunə, ci na d̄a gəŋwanə ka ənjitə da i əpinə da ənjitə məəki. Acii ha'ə, wanyinə ka banə ka hə akəŋwacii əntan̄fə da Yeesu Aləmasiihu, ² waazawə wabənə nga əntan̄fə, ha d̄a gazhi'waanə nga zhi'wa də nə nga ənja, taa kə mwayi tii fa wabənəkii, taa pooshi. Maa kə d̄ii ənji bwaya bwayaanə, dzaluu tə tii, ha hada də tii, ha vii ka tii n̄geerənə kaa təya də n̄unyi sləna, ha d̄a gazhi'waanə nga sə'watə taa mi patə saa'itə ha dzəgunə ka ənja. ³ Dawə ha'ə, acii tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na moo fa n̄unyi dzəgunənə. Amma, makə see sətə kad̄eesəkə ka tii nə təya moo fanə, ka jaajatənə nə tii də ənji dzəgunənə lan̄ə, kaa təya dzəgunə ka tii makə sətə mwayi tii. ⁴ Ka n̄jiikəginə nə tii liminətii ka fa goonğaənə, təya dzəgərə ka fa

3:5 3.5 Mat. 7.15,21; Rooma 2.19-20; Tit. 1.16. **3:6** 3.6 Tit. 1.11. **3:8** 3.8 Shig. 7.11,22; 8.3,14; 1 Tim. 6.4-5. **3:10** 3.10 Rooma 16.24; 1 Tim. 1.5. * **3:11** 3.11 Slənə 13.50; 14.5; 14.19; ciba: Jab. 34.20; 2 Koor. 11.23-29. **3:12** 3.12 Mat. 16.24; Yooh. 15.20; Slənə 14.22; 1 Tees. 3.3. **3:14** 3.14 2.2; 1 Tim. 1.10. **3:15** 3.15-16 Yooh. 5.39; Rooma 15.4; 1 Tim. 4.13; 2 Piita 1.21. **3:17** 3.17 2.21. **4:1** 4.1 Slənə 10.42; 2 Koor. 5.10; 1 Piita 4.5. **4:2** 4.2 Slənə 20.20,31; Tit. 1.13. **4:3** 4.3 1 Tim. 1.10; 4.1.

jurakənə. ⁵ Amma, ma ha, duu aakəŋwa də ətətə naaku nə taa aŋi mi patə, ha sə'watə taa ŋgutə sa ciba, ha waaza Njuni Habara ka ənja, ha mbu'utəgi də slənətə vii Əntaŋfə ka hə.

⁶ Ma nyi kamə, ka ndzaanə nə nyi makə sataka ətə ci ənjə a vii ka Əntaŋfə, waatoo kə mbu'ya saa'i ŋga əntənaaki. ⁷ Kə dīi nyi gazhi'waanə ŋga slənə gooŋgaanə, kə uudəpaa nyi slənəaaki əsə, masaaweemə nyi ka vii gooŋgaaki əsə. ⁸ Kə shii nyi oo'i, ma uusəratə nə Slandanə a ənya, tə'i shikwa ca gəra tə nyi aciikii putə ŋga ndzaanaaki matəkii akəŋwaciikii. Ma ca, əndə la gəŋwanə də rəgwakii nə ci. Əntaa ka nyi nyi daanəki nii kəya vii shikwakii əsə, amma da i ka patənə ŋga ənjitə ca moo ənyanaakii ka shaŋə.

Hara wabəŋyine

⁹ Ma danəkwa, dawə gazhi'waanə ŋga shine aa hanə aabiiki pii pii, ¹⁰ acii ma Dimasə, kə bwasee ci ka nyi putə ŋga uudə uushi'inə ŋga duuniyana, ca palə saakii aa Teesaloonika. Kə pyalə Karasəka aanə hanyinə ŋga Galatiya. Titusə əsə, kə pyalə ci aanə hanyinə ŋga Daləmatiya. * ¹¹ See Luka mbədaanə abiiki. Ma ha sha, 'waanə tə Marəkuse, una pyalya, kaa ca shi ka tsakənə tə nyi aŋi sləna. † ¹² Acii Tikikusə maa, kə sləkee nyi ka ci aa Afisa. ‡ ¹³ Ma ha sha, ŋgiraanə ka nyi kəjeerənaaki ŋga kəla də əra ətə bwasee nyi ga Karəpusə də Tərawasə. Ha ŋgiraanə əsə ləkələkatənyinə, ma palee maa, ətə ŋga kuvə'unə.

¹⁴ Ma Aləkəsandəra ənhya, kə dīi ci ka nyi bwaya bwayaanə ka shaŋə. Slandanə na ki'itə ka ci bwaya bwayaanaakii. § ¹⁵ Aa ha nəhə naaku nə aciikii əsə, acii kə dīi ci gazhi'waanə ŋga dzavə waaza Njuni Habara aa meenə ka shaŋə.

¹⁶ Ma saa'itə nyi akəŋwacii gəŋwanə ŋga təkəŋwanə, pooshi əndə gi ka pərapaanə tə nyi taa rəŋwə. Ənji patə, kə bwasee tii ka nyi. Wa Əntaŋfə a tifyagi ka tii 'waslyakətsatii! ¹⁷ Amma kə kəŋaanə Slandanə kədəhə da nyi, ca tsakə ka nyi ŋgeerənə ŋga waaza Njuni Habara furəŋjə, hara slikerənə patə asəkə kuvə gəŋwanə a fa; kə luupaa Slandanə tə nyi ama wə əsə. ¹⁸ Acii ha'ə, kə shii nyi, ka luupaanə nə Slandanə tə nyi acii taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya uushi, ca kərə tə nyi jamə aadəgyə, hatə cii kəya da ŋwanjuunə. Naakii nə duunuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹⁹ Nəhəpaa ka nyi tə Pərisəkila da Akila da ənji yi ŋga Wanasifara.

* ²⁰ Kə ənəgi Irasətə də Koorintiya, nya bwasee ka Tərafima də Milita acii paa ci fatə ndanə ndanənə ŋga shishinəkii. † ²¹ Dawə gazhi'waanə ŋga shine taabu'u danə vyənə. Ma i Abulusə da Pudisə da Linasə da Kəlawudiya da patənə ŋga ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, kə nəhəpaa tii tə hə.

²² Wa Slandanə a ndzaanə a ədzəmaku, ca da koonə pwapoonə.

4:4 4.4 1 Tim. 1.4. **4:6** 4.6 Fil. 2.17; 2 Piita 1.14. **4:7** 4.7-8 1 Koor. 9.24-25; Fil. 3.12-14; 1 Tim. 1.18. * **4:10** 4.10 Fil. 2.21; Dimasə: Kwal. 4.14; Filim. 24; 1 Yooh. 2.15; Titusə: 2 Koor. 2.13. † **4:11** 4.11 Luka: Kwal. 4.14; Marəkuse: Kwal. 4.10. ‡ **4:12** 4.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. **4:13** 4.13 Slənə 20.6. § **4:14** 4.14 Mat. 16.27; Aləkəsandəra: 1 Tim. 1.20. **4:16** 4.16 1.15. **4:17** 4.17 Dan. 6.21; Jab. 22.22; Slənə 1.8; 23.11. **4:18** 4.18 2 Koor. 1.10; Fil. 1.19-20. * **4:19** 4.19 Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2; Wanasifara: 2 Tim. 1.16-17. † **4:20** 4.20 Irasətə: Slənə 19.22; Rooma 16.23; Tərafima: Slənə 21.29.

Ləkaləkātə ŋga Bulusə ka Titusə

¹ Wiinə ləkaləkātə ca dzə ka hə Titusə, daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə ŋga Əntanfə nə nyi, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu əsə. Ci sləkee ka nyi kaa nya dzəgunətə ka matadə ənji ŋga Əntanfə. Ma dzəgunənəkəya, kaa təya vii goonŋa ka ci, təya shii goonŋaanə makə sətə ca dzə da ndzaanə camə. * ² Ətsə patə əsa, kaa təya ka nə ŋga upaanə də əpinə ətə pooshi ka uudənə. Ma əpiitsa, daga ŋukə ŋukə dīi Əntanfə aləkawaləkii ka ənja. Ma ca, paa ci ka jirakənə. ³ Makə mbu'i uuseratə lagi ci, kə ŋgiragi ci wabənə ŋga əpinəkii daci ənji waazanə. Ma nyi əsə, kə ba'acii Əntanfə Maluu gaamə ka nyi, kaa nya waaza ka ənja. †

⁴ Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Titusə. Ma ha, kə ndzaa hə makə tantanyitə uuzənaaki ka rəgwa ŋga vii goonŋa gaamə, amə patə. Wa Əntanfə Dəsənaamə da i Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə a dā ka hə pwapoonə, təya vii ka hə ndzaanə jamə. ‡

Slənə ŋga Titusə agyanə hanyinə ŋga Karita

⁵ Ma unee nyi ka hə agyanə hanyinə ŋga Karita, kaa ha hadatəgi də sətə mbədaanə; kaa ha taadəcii matakəŋwanyinə asəkə taa ŋgutə vərənə, makə sətə bii nyi ka hə. ⁶ Ma matakəŋwanə, kə dəbee ca ndzaanə ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəŋwə dyanə ndzaanəkii. Manjeevənaakii əsa, wa təya ndzaanə ka ənji nə'unə tə Yeesu; ga ənjə a idəpaa tə tii ka rəgwa ŋga 'waslyakənə, taa ka rəgwa ŋga purətə haŋkalaanə. ⁷ Makə dīi matakəŋwanə ka kadala ŋga Əntanfə, kə dəbee ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii. Ga ca duunətə naakii na; ga ca ndzaa ka rəŋutəsəka; ga ca kapaa nəkii ka sa ənvwa; ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii; ga ca ndzaa ka əndə suuna gəna. ⁸ Amma, ma dəbee ndzaanəkəya, əndə luu mu'uminə gaki asii, manŋa'ə ənda, əndə ətsətə naakii na, əndə goonŋa, malaaba ənda, madzalə ənda. ⁹ Kə dəbee ca kəsəpaa mahoola wabənə də bəra'itə cii, makə sətə dzəgunətə ənji ka ci. Də ha'ə mbeenəkii ka dzəgunətə goonŋaanə ka ənji ŋga'ə, ca vii ka tii ŋgeerənə kaa təya nə'utə. Də ha'ə əsə mbeenəkii ka dzalə tə ənji daada mabizhinə.

¹⁰ Acii tə'i purətə haŋkaliinə bəzəkii agi ənji nə'unə. Ma palee, agi *Yahudiinə. Ma təya, agi gəgətənə nə tii wabənə zabə haha'ə ka gəpənə də hara ənja. ¹¹ Ma dəbee, wa ənjə a pa'ətə ka tii ma, kaa təya ndzaa kəda'ə. Acii, ma təya, agi dzəgunənə nə tii sətə madəbəmə. Ma nə tii ka dānə ha'ə, kaa təya upaa rəgwa ŋga gəpə də uushi'inə ŋga ənja. Də ha'ə nə tii ka ŋusləginə də patənə ŋga ənji nə'unə ka hara yinyinə. ¹² Tə'i əndə'i əndə də Karita maa, kə nyihə ənji Karita tə ci makə *anabi. Kə bii ci də naakii nə oo'i, "Ma ənji Karita, majirakənə nə tii ka shaŋə. Bwayakii nə tii makə sə ŋga bilinə. Many'inə nə tii, bwaŋkariinə əsə." ¹³ Ma ətsə kamə, goonŋa wabi əndəta. Aciikii, ma dānəkwa, ndzaawu iza'u anə ənjitsə də dzalənə, kaa təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu.

* **1:1** 1.1 masləkee ənda: 1 Tim. 2.7. **1:2** 1.2 1 Piita 1.3-5; Gal. 3.6,17-18. † **1:3** 1.3 3.4; uuseratə lagi ci: 1 Tim. 2.6. ‡ **1:4** 1.4 Titusə: 2 Koor. 2.13; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:5** 1.5 Slənə 14.23. **1:6** 1.6-9 1 Tim. 3.2-7; 1 Piita 5.1-4. **1:9** 1.9 2.1; 1 Tim. 1.10. **1:10** 1.10-16 3.9-11; 1 Tim. 1.3-7. **1:10** 1.10 1 Tim. 1.6. **1:11** 1.11 1 Tim. 6.5; 2 Tim. 3.6. **1:13** 1.13 2 Tim. 4.2.

¹⁴ Waatoo, ga tɔya ka nɔtii ka wabɔnɔ ɔtɔ ci Yahudiinɔ a gɔɔgɔtɔ. Ga tɔya nɔ'u bariyaninɔ nɔga ɔnjitɔ ca kaaree ka goonɔaanɔ.

¹⁵ Taa nɔgutɔ uushi patɔ, camɔ ka macamɔ ɔnja. Amma, ma ka ma'ajjinɔ ɔnja, kɔ kaaree tii ka nɔ'u goonɔaanɔ, pooshi macamɔ uushi ka tii shanɔ. Kɔ dɔgi hanɔkalatii da moodɔfɔtɔii ajjinɔ. ¹⁶ Ma tɔya, agi banɔ nɔ tii oo'i, kɔ shii tii tɔ ɔntanfɔ. Amma agi baariinɔ nɔ slɔnati oo'i, mashiimɔ tii tɔ ci. Ma'ajjinɔkii nɔ tii, purɔtɔ hanɔkaliinɔ nɔ tii, paa tii ka mbeenɔ ka slɔnɔtɔ taa nɔgutɔ nɔnyi slɔnɔnyinɔ.

2

Nɔnyi dzɔgunɔnɔ

¹ Amma, ma ha, dzɔgunɔtɔ ka ɔnji tɔ goonɔaanɔ makɔ sɔtɔ difɔ.

² Ma dɔnɔkwa, bawɔ ka masariinɔ, ga tɔya kapaa natii nɔ ka taa nɔgutɔ suuna, wa tɔya ndzaanɔ da ayinatii, tɔya ɔtsɔtɔ natii na, tɔya ndzaanɔ dɔ rɔgwakii agi nɔ'unɔ tɔ Yesu, tɔya uufɔ tɔ hara ɔnja, tɔya ndzaanɔ ka ɔnji ɔdzɔmɔ ɔsɔ. ³ Ma iirɔ makinɔ ɔsa, wa tɔya ndzaanɔ malaabakii ka rɔgwa nɔga slɔnati. Ga tɔya pɔdɔhiinɔ. Ga tɔya kapaa natii nɔ ka sa ɔnvwɔ. Wa tɔya dzɔgunɔ nɔnyi uushi ka harii makinɔ ɔtɔ ma'ɔ ma'iirɔmɔ. ⁴ Waatoo, tɔya baarii ka tii makɔ sɔtɔ uufɔnɔtii nɔguyirɔnati da manjeevɔnati. ⁵ Tɔya ɔtsɔtɔ natii na, tɔya ndzaanɔ tsɔslɔ ashii nɔguyirɔnati, tɔya daada slɔnɔ nɔga makinɔ nɔga'ɔ, tɔya da nɔga'aanɔ, tɔya muu aaya ka nɔguyirɔnati. Ma ɔtsɔ patɔ, acii ga ɔnjɔ a ushapaa wabɔnɔ nɔga ɔntanfɔ.

⁶ Ma daguyinɔ ɔsa, bawɔ ka tii, a ɔtsɔtɔ tii natii na. ⁷ Ma hɔ dɔ naaku na, ndzaawu ka sɔ nɔga dzɔgunɔnɔ ka tii, taa agi nɔgutɔ uushi patɔ, ha dɔ nɔnyi slɔna. Wa dzɔgunɔnaaku a ndzaanɔ dɔ goonɔga, dɔ hanɔkala ɔsɔ.

⁸ Ma sɔtɔ cii kwa ba agi dzɔgunɔnɔkɔya, wa ca ndzaanɔ dɔ rɔgwakii yadɔ idɔpaa uushi agikii. Ma ɔtsɔ ha'ɔ, ka dɔvɔ ayinɔ ka ɔnji daawaanɔ gaamɔ, pa tɔya mbee ka wabɔnɔ bwayakii aashaamɔ taa ka nɔgutɔ rɔgwa patɔ.

⁹ Ka maviinɔ ɔsa, bawɔ ka tii, a banee tii ka nɔtii akɔnwacii slanjiinɔtii. Tɔya daada sɔtɔ ca kadɔesɔkɔ ka tii taa agi nɔgutɔ uushi patɔ. Ga tɔya daada mabizhinɔ, ¹⁰ ga tɔya hɔrɔ taa mi nɔga slanjiinɔtii. Amma, ma dɔbee, wa tɔya ndzaanɔ mahoolakii agi sɔtɔ ci tɔya dɔ taa guci patɔ. Ma ɔtsɔ patɔ, kaa dzɔgunɔnɔ agyanɔ ɔntanfɔ Maluu gaamɔ a ndzaanɔ da mɔghɔrɔvɔnɔ taa agi mi patɔ.

Da pwɔpoonɔ nɔga ɔntanfɔ ka ɔnja

¹¹ Ma nɔgiragi ɔntanfɔ pwɔpoonɔakii, ka luupaanɔ dɔ patɔnɔ nɔga ɔnja. ¹² Agi dzalɔnɔ nɔ pwɔpoonɔkii taamɔ, kaama kagi bwaya bwayaanɔ da suuna nɔga ginɔ nɔga duuniya, ama ɔtsɔtɔ naamɔ nɔ agi zamanana, ama ndzaanɔ dɔ rɔgwakii, ama nɔgwalɔ tɔ ɔntanfɔ. ¹³ Ka dɔnɔ naamɔ ha'ɔ, kaama gɔra dɔ uusɔrɔ nɔga upaa barɔkaanɔ ɔtɔ caama ka dɔ na. Ma uusɔrɔkɔya, ka jigaginɔ nɔ ɔntanfɔ gaamɔ, ɔndɔ mɔghɔrɔvɔnɔ, waatoo Yesu Alɔmasiihu Maluu gaamɔ. ¹⁴ Ma na, kɔ vigi ci naakii nɔ ka putɔ gaamɔ kaa ca pɔrapaa taamɔ acii patɔnɔ nɔga 'waslyakɔnɔ, ca laabagi

1:14 1.14 3.9; 1 Tim. 1.14. **1:15** 1.15 1 Tim. 1.5; Mat. 15.11; Rooma 14.14,20. **1:16** 1.16 2 Tim. 3.5; 1 Yooh. 2.4. **2:1** 2.1-9 Af. 5.21-6.9. **2:2** 2.1 1 Tim. 1.10. **2:2** 2.2 1 Koor. 13.13. **2:3** 2.3 1 Tim. 3.11; 1 Piita 3.1-5. **2:5** 2.5 Af. 5.22-24. **2:6** 2.6 1 Yooh. 2.14. **2:7** 2.7 1 Tim. 4.12; Fil. 3.17. **2:8** 2.8 1 Piita 2.15. **2:9** 2.9-10 1 Tim. 6.1-2. **2:10** 2.10 3.4. **2:12** 2.12 Af. 1.4; 1 Yooh. 2.16. **2:13** 2.13 1 Koor. 1.7; 1 Tees. 1.10.

taamē ka ci saakii, kaama ndzaanē ka ɛnjaakii, ama kavē naamē nē ka dā nɔnyɪ slēna.

¹⁵ Ha'ē dzəgunənəku ka ɛnja, ha wabə ka tii, ha dzalə tē tii əsə. Waazawə ka tii dē baawədaaku. Ga ha kapaa rəgwa ka taa wu a bərapaa tē hē shaŋə.

3

Ndzaanə nga ɛnji nə'unə agi duuniya

¹ Ma dānəkwa, buurətə ka ɛnji nə'unə oo'i, a banee tii ka nətii akəŋwacii meeminə da gayinə, təya gadee ka tii. Wa təya əgəgi nɔtii ka dā taa nɔgutə nɔnyɪ slēna. ² Ga təya wabə bwayakii taa ashi wu. Ga təya mbəəzə da ɛnji əsə. Wa təya ndzaanə ka ɛnji haŋkala, təya dā waawa'anə ka patənə nga ɛnji taa guci patə. ³ Aci aməkii maa, ma nga nuka, agi ghatə shiinə njaamə, purətə haŋkaliinə njaamə, mazakii əsə. Kə shi suuna da moo uushi'inə kama kama a zhi'wee kaamə ka maviinə. Kə njaamə a dā bwaya bwayaanə da sərəha. Sə nga bərapaanə njaamə. Kə njaamə a bərashi ahadaamə əsə. ⁴ Amma patə da ha'ə, kə baarii ɛntaŋfə Maluu gaamə nga ɛnənaakii da uufənaakii. ⁵ Kə luupaa ci taamə. Ma dii ci ha'ə, ɛntaa slənənə slənyaamə dē rəgwakii; aa'a, amma təgunuunə gaamə nee ci. Dē iitə luupaa ci taamə saŋa? Dē yibəginaakii taamə upaa amə kura poonə taamə, waatoo, kə ɛnətəgi Malaaba Ma'yanə daamə ka kura kuraanə. ⁶ Ma Ma'yanəkəya, kə vii ɛntaŋfə kaamə bahə uushi dacii Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. * ⁷ Ma dii ci ha'ə, kaa ca shii deeginə kaamə ka ɛnji gooŋga dē pwapoonaakii, kaama ka dē nē ka upaa ɛpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁸ Ma wabətsa, tantanyinə.

Ma uushi'iitsa, kə mwayi nyi ha dzəgunətə ka ɛnji iza iza'u, kaa ɛnji nə'unə tē ɛntaŋfə a cinə agi dā nɔnyɪ slēna. Ma uushi'iitsa, nga'ə, ka tsakənə tē ɛnja. ⁹ Amma, ma wabə uura mabiinə, da haala nga ləmə nga dzədzəshi'inə, da mbəza, da daada mabizhinə agyanə bariya nga Yahudiinə, ga ha luuvə. Ma ətə patə, zabə, pooshi bwatyakii. ¹⁰ Ma ɛnjitə ca kira təkəshinə patə, dzaluu tē tii. Mada kə jalə hē tē tii ha'ə kə dii bəra'i, pooshi tii fii, nɔgərəgi naaku nē tsanə ahadatii. ¹¹ Kə shii hē, ma tsarə nga ɛnjitsa, kə saawii, agi dā 'waslyakənənə nē tii. ɛtsə ha'ə ca baarii oo'i, tii satii ca anə natii na.

Muudinə nga wabənə

¹² Yoo, maa kə sləkee nyi ka Arətima taa ka Tikikusə aabiiku, dāwə gazhi'waanə nga shinə pii aabiiki aa Nikapulisə, makə dii ci davə dii nyi aniya nga kya vyanə. † ¹³ Ma Zinasə, waatoo maləmə nga bariya, da Apoolasə, dāwə hiima nga tsakənə tē tii ka dzəginatii oogə, acii ga təya ətē taa ka mi. ‡ ¹⁴ Ma ɛnji gaamə natii, wa təya kavə nətii ka dā nɔnyɪ slēna dē gazhi'waanə, təya tsakə tē maaghiinə. Mada kə dii tii ha'ə, paa tii ka ndzaanə ka maza bə ɛnja.

2:14 2.14 3.14; Shig. 19.5; ɛzaki. 11.20; Gal. 1.4; Af. 2.10; 1 Tim. 2.6; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.9; 1 Yooh. 3.16. **3:1** 3.1 Rooma 13.1-7; 1 Piita 1.13-17. **3:3** 3.3 1 Koor. 6.11; Af. 5.8. **3:4** 3.4 1.3; 2.10-11; 1 Tim. 1.1; 2.3; 4.10; Tit. 3.6. **3:5** 3.5 Yooh. 3.5; Rooma 6.4; Af. 2.8-9; 5.26; 2 Tim. 1.9; 1 Piita 1.3. * **3:6** 3.6 Rooma 8.9-16; 1 Koor. 6.11; Gal. 5.25; Maluu: 2.13; Fil. 3.20; 2 Tim. 1.10; Tit. 3.4; 2 Piita 1.11; 1 Yooh. 4.14. **3:7** 3.7 Rooma 3.24. **3:9** 3.9-11 1.10-16. **3:9** 3.9 1.14; 1 Tim. 1.4. **3:10** 3.10 Mat. 18.15-17. † **3:12** 3.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. ‡ **3:13** 3.13 Apoolasə: 1 Koor. 1.12. **3:14** 3.14 2.14; 2 Koor. 8.8-9; Gal. 5.22; Af. 4.28; Kwal. 1.10.

¹⁵ Patəneŋga ənjinə dīi inə ganə, kə nəhəpaa tii tə hə. Nəhəpaa tə kadashinyinə geenə, ənji nə'unə. Wa Əntarjə a da koonə pwaroonə, unə patə.

Ləkaləkətə ŋga Bulusə ka Filimanə

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hə, moodə guva-slənə geenə Filimanə. Nyi Bulusə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ca naahə ka hə. Ma nya, kə kəshi ənji tə nyi aa furəshina putə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. * ² Agi naahənə nə nyi əsə ka ndzəkəŋushi'inaamə i Afiya da Arəkipusə. Ma Arəkipusə, kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi madzawə slənənə gaamə. Agi naahənə nə nyi əsə ka Ikəliisiya ətə ca gərəwə ka Əntanfə gaku asii. † ³ Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Uudənə ŋga Filimanə da vii gooŋgaakii

⁴ Ndzəkəŋunə Filimanə, taa guci cii kya dfa də'wa, agi 'wapaanə nə nyi tə hə, nya kuyirii tə Əntanfə, ⁵ acii agi fanə nə nyi uudənaaku tə ənji ŋga Əntanfə patə da gooŋgatə vii hə ka Slandanə Yeesu. ⁶ Agi danə nə nyi də'wa kaa ləbənə gaamə agi nə'unə tə Yeesu a tsakə dfa ka hə ŋgeerənə, ha shii patənə ŋga barəkaatə dīi Əntanfə kaamə daci Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ndzəkəŋunə, kə dīi nyi maduunə moodasəkə putə ŋga uudənaaku tə ənji ŋga Əntanfə. Kə baa ma'yanəki əsə, acii kə əgəvə hə ma'i rara'ə aa ədzəmə ənji ŋga Əntanfə.

Kədiinə putə ŋga Unisimasə

⁸ Acii ha'ə, makə dīi ci, masləkee əndə ŋga Aləmasiihu nə nyi, ka mbeenə nə nyi ka banə ka hə yadə ŋgwalənə tə sətə dəbee ha dfa. ⁹ Amma, putə ŋga uudəənə ahadaamə, taku kaa nya kədii tə hə də kədii kədii. Nyi Bulusə, masara, ca naahə. Wiinə əsə, əndə furəshina nə nyi putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Wanyinə ka kədiinə aciiku ka madəbama ŋga uuzənaaki Unisimasə. Kə ndzaa nyi makə dīi a furəshina, acii kə baarii nyi ka ci rəgwa ŋga vii gooŋga ka Aləmasiihu. ‡ ¹¹ Ma ŋga ŋukə, pooshi nafalaakii ka hə, amma, ma əndzə'i, tə'i nafalaakii kaanwə, əntaa wata ka nyi.

¹² Wanyitsə kə ənyi ka sləkeenə ka ci aabiiku əndzə'i; moodəkəyaaki nə ci. ¹³ Kə mwayi nyi kapaanə tə ci ganə abiiki kaa ca tsakə tə nyi ka madəba maku, waatoo agi ndzaanaaki ganə a furəshina putə ŋga Nūnyi Habara. ¹⁴ Amma paa nyi ka moonə nya kapaa tə ci yadə luuvənaaku, acii paa nyi ka moonə nya kavə tə hə tyasə kaa ha dfa ka nyi ŋga'aanə. Amma, wa ca ndzaanə ŋga luuvənə ŋga ədzəməku.

¹⁵ Mbu'u ci dīi, ma dzəginə ŋga Unisimasə abiiku ŋga uundzə saa'i, kaa ca kavə tə ci ka vii gooŋga ka Yeesu, ca ənə ka ndzaanə abiiku ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁶ Ma əndzə'i, əntaa wata mava nə ci; kə palee ci ka mava, acii ndzəkəŋunə nə ci putə ŋga Aləmasiihu. Sə ŋga uudənə nə ci ka nyi ka shaŋə. Sakwa ka ha, ətsə ndzaa ci ka mavaaku da ndzəkəŋunə putə ŋga Slandana.

* **1:1** 1 Timooti: 1 Koor. 4.17. † **1:2** 2 Rooma 16.5; Arəkipusə: Kwal. 4.17. **1:4** 4 Rooma 1.8. **1:5** 5 1 Tees. 3.6. **1:6** 6 Fil. 1.9; Kwal. 1.9-10. **1:7** 7 Rooma 12.10; 2 Koor. 7.4; Ibər. 13.1. **1:8** 8-20 1 Tim. 6.1-2. **1:9** 9 Filim. 1; Af. 3.1. ‡ **1:10** 10 Unisimasə: Kwal. 4.9; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:13** 13 Fil. 2.30. **1:14** 14 2 Koor. 9.7; 1 Piita 5.2. **1:16** 16 1 Koor. 7.22; 1 Tim. 6.2.

¹⁷ Acii ha'ə, maa kə ŋgire hə tə nyi ka kadashinaaku, luuwə tə ci makə sətə cii kwa luu tə nyi. ¹⁸ Maa kə shi ca bəzee ka səkəku taa ka ŋgutə rəgwa patə, taa dəmənaku nəndə aciikii, tə nyi cii kwa nə'u. ¹⁹ Nyi Bulusə ca naahə ənə də ciinəki oo'i, nyi Bulusə, ka ənəpaaginə nə nyi ka hə saaku. Amma buurətə oo'i, daciiki upaa hə luupaanə. Patə da ha'ə paa nyi ka wabənə agyanəkii. ²⁰ Tuutəta'ə ndzəkəŋunə, uufagi səkəki putə ŋga Slandana. Əgəvə ma'i rara'ə aa ədzəməki putə ŋga Aləmasiihu.

²¹ Kə shii nyi, ka dətənə nə hə makə sənə cii kya naahə ka hə. Kə shii nyi maa, ka dətənə nə hə pələe ka ətsa. ²² Agi kədiinə nə nyi aciiku əsə, kaa ha kapaa ka nyi kuva, acii agi kanə nə nyi na oo'i, ka luunə nə Əntəŋfə də'wa goonə, ca ənəpaagi də nyi aabii unə.

Tsakə nəhəpaanə

²³ Yoo, ma Əpafərasə, guva-furəshinaaki putə ŋga Yeesu Aləmasiihu, kə nəhəpaa ci tə hə. § ²⁴ Ha'ə əsə nə guvii-slənaaki, waatoo Mərəkusə da Arisətarəkusə da Dimasə da Luka, agi nəhəpaanə nə tii tə hə. *

²⁵ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə.

1:19 19 1 Koor. 16.21. § **1:23** 23 Əpafərasə: Kwal. 4.12. * **1:24** 24 Mərəkusə: Slənə 12.12; 2 Tim. 4.11; Arisətarəka: Kwal. 4.10; Dimasə da Luka: Kwal. 4.14.

Lëkalëkatëtë nyaahë ënji ka ënji Ibëraaniya

Wabënehë nga Æntanfë ka ënji shirkinë da ma Uuzënaakii

1 Ma nga ñukë ñukë, kë waabi Æntanfë ka dzëdzëshi'inaamë ka rëgwanyinë kama kama da ma anabinyinë. 2 Amma ma agi zamananë nga muudina, kë wabi ci kaamë da ma uuzënaakii. Të ci ta'i ci kaa patënë nga uushi'inë a ndzaanë aciikii. Daciikii ësë tagii Æntanfë duuniya. *

3 Dashikii neenë ënji ka ngeerënë nga ðuunuunë nga Æntanfë. Ma ca, ndilë ndilë në ci makë sëtë ðii Æntanfë. Të'i ngeerënë ka wabënaakii, ci kavë të patënë nga duuniya ka dzënë aakëñwa dë wabënakii. Makë uugi ci wunëgi rëgwa nga tifyagi 'waslyakënë nga patënë nga ënji shirkinë, kë ñgirë ci aadëgyë, ca dzë ka ndzaanë dasë daciizëma Æntanfë Ñwanjwa agyanë meeminë patë. †

*Duunuunë nga *Uuzënë nga Æntanfë*

4 Ma Uuzënë nga Æntanfë, kë kavë ðii të ci kaa ca palee ka malaa'ikanyinë, makë sëtë palee lëmëtë ikë ci ka ci ka natii dë mëghërëvënë. 5 Aciï ëntaa ka malaa'ika shi Æntanfë a bii oo'i, "Uuzënaaki në hë, daga ënshinë kë ndzaa nyi ka Duu."

Hä'ë ësë, paa ci sha bii ka malaa'ika,
"Duu në nyi, uuzënaaki në hë."

6 Amma ma ka saa'itë Æntanfë këdëhë ka slëkeenë ka mukajaakii aasëkë duuniya, kë bii ci, ëñki ci,
"Wa patënë nga malaa'ikanyinë nga Æntanfë a paslë të ci."

7 Ma malaa'ikanyinë ësë, kë wabi Æntanfë agyanëtii oo'i, ka kavënë në ci të malaa'ikanyinaakii kaa tëya slënë ka ci, tëya ndzaanë makë mëdä. Ca kavë të tii ësë tëya ndzaanë makë gana nga gunë. 8 Amma ma uuzënaakii, kë bii ci ka ci, ëñki ci,

"Ya'ë Æntanfë, ma ñwanjuunaaku,
nga ca'ë ndëñwë ndëñwë në ci.
Dë goonjgaanë cii kwa da ñwanjuunaaku.

9 Kë kadëesëkë ka hë në sëtë da goonjga agikii.
Ma sëtë pooshi goonjga agikii ësë, kë ðiipaa ka hë sëka.

Ci ðii ta'i Æntanfëwaaku të hë,
waatoo Æntanfë rëñwë dyanë,
kaa ha ndzaa da ðuunuunë da moofasëka
palee ka patënë nga guvii-slënaaku."

10 Kë wabi Æntanfë ka ci ësë, ëñki ci,
"Sländana, hë tagii duuniya daga ka 'watëginë,
dë ciinëku saaku ðii hë sëkëntanfë.

11 Patënë nga uushi'iitsa, ka uudëginë,
amma ma hë, ma'ë hë.
Ka iirëginë në tii makë sëtë ci këjeerënë a iirëgi.

* 1:2 1.2 Uuzënaakii: 5.8; daciikii tagii ci: Yooh. 1.2; Kwal. 1.16; Ibër. 11.3. † 1:3 1.3 2 Koor. 4.4; Kwal. 1.15; da ciizëma Æntanfë: 8.1. 1:4 1.4 Af. 1.21; Fil. 2.9. 1:5 1.5 Jab. 2.7; 2 Sam. 7.14; Mat. 3.17; Slënë 13.33; Ibër. 5.5. 1:6 1.6 Jab. 89.28; 97.7. 1:7 1.7 Jab. 104.4. 1:8 1.8-9 Jab. 45.7-8. 1:10 1.10-12 Jab. 102.26-28.

¹² Ka fuudəginə nə hə tē tii,
makə sətə ci ənjə a fuudə baləwa.
Ka zə'uginə nə tii makə sətə ci kəjeerənə a zə'ugi.
Amma ma hə, ca'ə ndəjwə ndəjwə nə hə.
Pooshi muudinə nga əpinaaku əsə."

¹³ Əntaa ka malaa'ika shi Əntanfə a bii, "Ndzaanə gadəvə da ciizəmaki, see mada kavə nyi tē hə kaa ha jaala agyanə ənji daawaanaaku." ¹⁴ I wu sanjə nə malaa'ikanyina? Ma təya, ma'yanyinə nə tii ətə ca slənə ka Əntanfə. Tə tii cii kəya sləkee ka tsakənə tē ənjitə ca upaa luupaanə.

2

Habara nga maduunə luupaanə

¹ Acii ha'ə dīi əna, ngərətəamə hanjkala gaamə nga'ə agyanə habaratə fii amə. Acii mada pooshi amə kavə hanjkala gaamə agyanəkii, ka nusləginə naamə agyanə nyuni rəgwa. ² Ma habaratə fii dzədzəshi'inaamə da ma malaa'ikanyinə, goonja. Ma əndətə tanjəgi habarakii əsə, kə upaa ci dzalənə ətə dəbēe ka ci. ³ Mada ha'ə, ya amə ənə fii habara agyanə maduunə luupaanə nga Əntanfwa, mada kə bwasee amə ka luupaatsa, iitə dīi mbee naamə ka mbərədənə acii gəjwana? Acii Slandanə ci saakii 'watəgi wabənə ka ənji agyanə habaratsa. Ma ənjitə fii tē ci əsə, tii baarəgi kaamə panjəranjə tē goonjaanəkii. ⁴ Saa'ikii rəjwə ha'ə tsakəvə Əntanfə naakii seedawanyinə aagyanə natii də dfaada sə nga hurəshishinyinə lanjə ka baariinə oo'i, ha'ə tanyi. Ca vii ka ənji baawəda nga dfaada uushi'inə kama kama dacia Malaaba Ma'yanaakii, makə sətə kadeesəkə ka ci.

Əndətə ca kərə taamə ka upaa luupaanə

⁵ Əntaa tē malaa'ikanyinə kavə Əntanfə kaa təya ndzaanə ka meeminə agyanə duuniyatə na shi, waatoo duuniyatə caama wabə agyanəkii. ⁶ Amma tē'i əndə'i ha asəkə malaaba ləkaləkətə ətə wabi agyanə əndə shinjinə, əjki ci, "Mi sanjə nə əndə shinjinə bahə ha buuretə tē ca? Wu sanjə nə ci bahə shinaaku ka tsakənə tē ca? ⁷ Kə kavə hə tē ci kaa malaa'ikanyinə a palee ka ci nga uundzə saa'i, ha vii ka ci duunuunə da ngeerənə. ⁸ Ha kavə tē ci kaa ca dfa nwanjuunə agyanə patənə nga uushi'inə." Ma nyaahə ənji oo'i, "Kə kavə Əntanfə tē əndə kaa ca dfa nwanjuunə agyanə patənə nga uushi'inə," ətsə ca baarii oo'i, pooshi səkii paa ci ka dfa nwanjuunə agyanəkii. Amma ma agi saa'ina, kə shii amə pooshi əndə shinjinə agi dfa nwanjuunə agyanə patənə nga uushi'inə zəku'i. ⁹ Amma neemə ka Yeesu əndzə'i. Ci ca dfa nwanjuunə agyanə patənə nga uushi'inə. Kə shi Əntanfə a hətəppaa tē ci, malaa'ikanyinə a palee ka ci ka uundzə saa'i. Ma dīi ha'ə, kaa ca shii əntənə ka putə nga ənji shinjinə dagi pwapoone nga Əntanfə ka tii. Acii ha'ə, putə nga cibənaakii da əntənaakii vii Əntanfə ka ci nwanjuunə da duunuunə.

1:13 1.13 8.1; **Jab.** 110.1. **1:14** 1.14 **Jab.** 34.8; 91.11. **2:1** 2.1-3 6.4-6. **2:2** 2.2 **Slənə** 7.38,53; **Gal.** 3.19. **2:3** 2.3 10.29; 12.25. **2:4** 2.4 **Yooh.** 2.11; **Slənə** 2.22; 1 **Koor.** 12.4-11; 2 **Koor.** 12.12. **2:6** 2.6-8 **Jab.** 8.5-7. **2:8** 2.8 1 **Koor.** 15.27. **2:9** 2.9 **Fil.** 2.8-9.

¹⁰ Əntañfə tagii patəneŋa uushi'inə ka ci saakii. Nğa'ə makə kavə ci tə Yeesu kaa ca ndzaanə ka mambu'ukii daga sa cibaakii, kaa manjeevənaakii a ndzaanə laŋə, təya ndzaanə ađi duunuunaakii əsə. Aci Yeesu kirə tə tii kaa təya shii upaa luupaane. ¹¹ Ma Yeesu tii da ənjitə laabagi ci tə tii, ka ndzaaneŋə nə tii ka dənə rəŋwə. Ci dii, pooshi Yeesu ayii ka 'wanə tə tii ndzəkəŋuushi'inəkii. ¹² Kə bii ci ka Əntañfə, əŋki ci, "Ka wabənə nə nyi ka ndzəkəŋuushi'inəki agyanə ləməku. Ka dəlanə nə nyi də hə ahadatii."

¹³ Kə bii ci əsə, "Ma nya, ka gi'inə nə nyi tə Əntañfə." Ca ba əsə, "Wanyinə da manjeeviitə ba'avə Əntañfə aaciiki."

¹⁴ Makə dii ci, ma manjeeviita, ənji shiŋkinə nə tii patə, acii ha'ə, ma Yeesu, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə ci makə natii kaa ca shii əntənə. Dagi əntənaakii zamagi ci də ŋgeerənə ŋga *Seetanə, makə dii ci ma Seetanə, tə'i ci da ŋgeerənə agyanə wa. * ¹⁵ Də ha'ə mbee ci ka luupaane tə patənə ŋga ənjitə ndzaanə ka maviinə ŋga Seetanə daga ka poonə tə tii, magwaləkii acii wa. ¹⁶ Aci ha'ə, paŋğəraŋə nə ətsə oo'i, əntaa tə malaa'ikanyinə shi ci ka tsakənə, amma tə jijinyinə ŋga Ibərahiima shi ci ka tsakənə.

¹⁷ Aci ha'ə, tyasə see makə ndzaa ci makə ŋga ndzəkəŋuushi'inəkii taa ka ŋgutə rəgwa patə, kaa ca shii ndzaanə ka maduunə *limanə, əndə nəhə təgunuunatii, əndə slənə də ədzəmə rəŋwə ka Əntañfə. Ma ndzaa ci ka maduunə limanə, kaa ca əntə ka putə ŋga ənja, Əntañfə a tifyagi 'waslyakənatii daga əntənaakii. ¹⁸ Makə dii ci kə cibə ci, kə upaa təbənə tə ci əsə, asee ma ənjitə ca ənjə a təbə tə tii, kə mbee ci ka tsakənə tə tii.

3

Kə palee Yeesu ka Muusa

¹ Ndzəkəŋuushi'inəki ətsə 'wii Əntañfə tuunə noonə koona ndzaanə ka ənjaakii, buurətəmə tə Yeesu. Ma ca, masləkee əndə nə ci, kə shi ci ka ndzaanə ka maduunə *limanə ŋga gooŋgaanə caama baaba. ² Ma ca, kə ta'i Əntañfə tə ci kaa ca da slənaakii. Kə luuvə ci əsə tə patənə ŋga sətə bii Əntañfə ka ci, makə sətə shi Muusa a luuvə patənə ŋga sətə bii Əntañfə ka ci, ca slənə ahada ənji *yi ŋga Əntañfə. ³ Amma kə dəbee ənjə a vii duunuunə ka Yeesu palee ka Muusa, makə sətə ci ənjə a vii duunuunə ka əndətə ghənyi ya palee ka yikii. ⁴ Taa ŋgutə yi patə, tə'i əndətə ghənyi. Amma Əntañfə ghənyi patənə ŋga uushi'inə.

⁵ Ma Muusa, əndətə slənyi də gooŋga asəkə yi ŋga Əntañfə nə ci. Slənaakii baarii ka ənji tə sətə ci Əntañfə a ba aakəŋwa. ⁶ Amma ma Aləmasiihu, uuzətə yi ŋga Əntañfə nə ci, əndə luu aya əsə. Ci ca da ŋwaŋuunə asəkə yi ŋga Əntañfə. Amə nə yaakii, amma see a kəŋaame ndihə ndihə, ama ka naamə dəŋə ka muudinə. *

Əpisəkətə nə Əntañfə a vii ka ənjaakii

⁷ Aci ha'ə, makə sətə bii Malaaba Ma'yanə,

"Ma ənshinə, madfa kə fii unə uurakii,

⁸ fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə,

2:10 2.10 1 Koor. 8.6; 12.2; Slənə 3.15. **2:11** 2.11 Mat. 25.40; 12.50; Yooh. 20.17. **2:12** 2.12 Jab. 22.23. **2:13** 2.13 Isaa. 8.17-18. * **2:14** 2.14 2.17; Yooh. 1.14; Seetanə: Yooh. 8.44; 12.31; 1 Yooh. 3.8; Səniinə 12.10. **2:15** 2.15 Rooma 8.21. **2:16** 2.16 Isaa. 41.8-9. **2:17** 2.17 4.14; 5.2; Fil. 2.7; 1 Yooh. 2.2. **2:18** 2.18 4.15; Mat. 4.1-11. **3:1** 3.1 4.14. **3:2** 3.2 Baan. 12.7. * **3:6** 3.6 uuzətə yi: 5.8. **3:7** 3.7-11 Jab. 95.7-11. **3:8** 3.8 Shig. 17.7; Baan. 20.2-5.

makè sètə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi
saa'itə tii agi bilinə,
waatoo, saa'itə kaaree tii ka *ɲwanjuunə ɲga Əntanjə,
təya təbə tə ci əsə.

⁹ Əɲki Əntanjə, 'Ma agi bilinə,
kə tɪfə dzədzəshi'inuunə tə nyi,
dagyanə tii kə nee ka slənaaki agi fəzə ənfwadə pu'unə.

¹⁰ Aciɪ ha'ə, kə bəzhi səkəki aashi əɲjita,
əɲki nyi, kə zii tii, kə təkuree tii ka shii rəgwaaki.

¹¹ Də ha'ə, bəzhi səkəki aashitii, nya jidə, əɲki nyi,
paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii
kaa təya əpisəkə davə! "

¹² Ndəkəɲushi'inəkya, nəhəmə noonə nə aaci ga əndə'i əndə a shigi
ahadoonə ətə dɪi rəgwaakiɪ bwayakii, waatoo, paa ci gi'i tə Əntanjə,
wata ca ɲusləgi a rəgwa Əntanjə Əndə vii əpinə. ¹³ Amma ma səndə
ɗanuunə, tsakəməshinə uusəra patə, aaci ga taa mi a kavə tuunə ka slənə
'waslyakəənə, ədzəmuunə a huurəgi. Dəmə aakəɲwa də tsakəshinə ha'ə,
madə ma'ə saa'itə ci əɲjə a 'wa 'Ənshinə'! ¹⁴ Aciɪ ma amə, madə kə ndzaa
amə ndihə ndihə agi uushi'itə 'watəgyaamə vii goonɲa agyanəkiɪ daga
ka 'watəginə ca'ə ka muudinə, kə ndzaa ci ətsa, uushi rəɲwə naamə dā i
Aləmasiihu. ¹⁵ Kə ndzaa ci makə sətə bii malaaba ləkələkətə oo'i,
"Ma ənshinə, madə kə fii unə uura ɲga Əntanjə,

fətəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə
makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi,
saa'itə kaaree tii ka ɲwanjuunə ɲga Əntanjə."

¹⁶ I wu sanjə sha fii uura ɲga Əntanjə, təya kaaree ka ɲwanjuunaakəya?
Əntaa patənə ɲga əɲjitə ɲgiragi Muusa tə tii anə hanyinə ɲga Misəra
kwa? ¹⁷ Aashi i wu sanjə bəzhi səkə ɲga Əntanjə fəzə ənfwadə pu'una?
Əntaa aashi əɲjitə dɪi 'waslyakəənə, təya kwaalagi, təya mətəgi agi bilinə
kwa? ¹⁸ Ya saa'itə ji'i Əntanjə oo'i, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii
ci ka tii, paa tii ka əpi səkə davə əsə, agyanə i wu sanjə wabi ci ha'a? Tii
nə əɲjitə pooshi tii fii wabənaakii. ¹⁹ Yoo, kə nee amə dɪi kə təkuree tii
ka mbu'unə aanə hanyinəkii aaci paa tii vii goonɲa ka Əntanjə.

4

¹ Ma aləkawalətə dɪi Əntanjə ka əɲji kaa təya upaa əpisəkə, ma'ə ca'ə
əndzə'i. Aciɪ ha'ə, nəhaamə naamə na, aaci ga əndə'i əndə ahadoonə a
təkuree ka mbu'unə aadəvə putə ɲga 'waslyakəənaakii. ² Kə fii amə ɲunyi
habara ɲga Əntanjə makə sətə shi dzədzəshi'inaamə a fii agi bilinə. Ma
təya, kə fii tii, amma pooshi nafii tə tii, aaci, ma saa'itə fii tii, pooshi tii
liwə də vii goonɲa. ³ Ma amə ənə vii goonɲa, kə mbu'yaamə ka ha ɲga
əpisəkəkii. Amma ma təya, pooshi tii mbu'i, makə sətə bii ci,
"Kə bəzhi səkəki, nya jidə, əɲki nyi, ma təya,
paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii
kaa təya əpisəkə davə."

Taa ɲgahi wabi ci ha'ə, patə da ha'ə tə'i əpisəkə, aaci ndzəɲənə ka saa'itə
tagii ci duuniya uugi ci slənaakii patə. ⁴ Tə'i əndə'i ha asəkə malaba
ləkələkətə wabi ci agyanə mədəfənə ɲga uusəra, əɲki ci, "Kə əpi Əntanjə
səkə ka mədəfənə ɲga uusəra makə uugi slənaakii."

⁵ Asøkə hatsə ha'ə əsə, kə nyaahə ənji oo'i, "Paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii kaa təya əpisəkə davə."

⁶ Ma ənjitə 'watəgi fa nunyi habara, paa tii vii goonga. Acii ha'ə, paa tii mbu'i aadəvə. Amma ca'ə əndzə'i, ma'ə rəgwa mawunəkii kaa hara ənjə a mbu'u aadəvə. ⁷ Putə n̄ga ətsə ha'ə, fəzənyinə lan̄ə daba'a ətsa, Əntanfə a la əndə'i uusəra ətə ci ənjə a 'wa, 'Ənshinə.' Kə wabi Əntanfə da ma *Dawuda, kə bii ci wabəətsə uugiinə naahətənə koonə, ətə bii ci, "Ma ənshinə, madə kə fii unə uura n̄ga Əntanfə, fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə."

⁸ Maci daga n̄kə n̄kə kirə Jasəwa tə dzədzəshi'inaamə, təya mbu'u ka hatə d̄ii Əntanfə davə, təya əpisəkə da ci, kadə pooshi Əntanfə gi aakənjwa də la əndə'i uusəra. ⁹ Də ha'ə shii amə oo'i, ma uusəratə dəkəpaa Əntanfə ka ənjaakii n̄ga əpisəka, ma'ə ca'ə əndzə'i, makə sətə əpi ci səkə naakii ka mədfənə n̄ga uusəra. ¹⁰ Acii taa wu patə liwə əpisəkətsə d̄ii Əntanfə aləkawaləkii n̄ga viinə, kə uugi slənaakii, kə əpi ci səkə əsə, makə sətə əpi Əntanfə naakii. ¹¹ Acii ha'ə, ma amə, d̄aamə gazhi'waanə n̄ga dəmənə ka ha n̄ga əpisəkətsa, acii ga taa wu ahadaamə a təkuree ka dəmənə, makə sətə təkuree dzədzəshi'inaamə, acii tsarə n̄ga ghatə vii goongatsa.

¹² Acii, ma wabənə n̄ga Əntanfə, da i əpinə nə ci, kwatsə kwatsə nə ci əsə. Hidamə hidamə nə makii palee ka n̄gila purəjanə ətə ca idə kyakya'ə rəgwa. Agi dəməgərənə nə ci vədikə aasəkə ədzəmə əndə ca'ə ka hatə d̄ii məgununə ca mbu'u aagi mbwasamə. Agi baarəginə nə ci panğəranə tə sətə ci əndə a hiima a ədzəməkii da sətə cii kəya d̄a aniya n̄ga d̄anə. ¹³ Ma Əntanfə, pooshi uushi ətə tagii ci bahə umbəgi agyanə ginəkii. Panğəranə panğəranə nə patənə n̄ga uushi'inə akənjwaciikii. Ka ci naama baaba patənə n̄ga slənə gaamə.

Maduunə limanə nə Yeesu

¹⁴ Makə d̄ii ci tə'i amə da maduunə limanə ətə ndərəgi dzəkə dagi səkəntanfə aadəgyə, waatoo, Yeesu *Uuzənə n̄ga Əntanfə, acii ha'ə, kəsətaamə tən̄ə tən̄ə tə vii goongaanə caama baaba. * ¹⁵ Acii ma maduunə limanə gaamə, əntaa ətə pooshi ka nəhə təgunuunə gaamə. Madə kə palee uushi ka n̄geerii amə, agi nəhənə nə ci təgunuunə gaamə. Ma ca, kə upaa təbənyinə kama kama tə ci weewee makə ətə upaa taamə, amma pooshi ci d̄ii 'waslyakəənə. ¹⁶ Acii ha'ə, n̄gərəgyaamə n̄gwalənə, ama əntsahə aabii n̄wan̄wa əndə d̄a pwapoona, kaa ca nəhə təgunuunə gaamə, ama upaa pwapoona ka tsakənə daamə ka saa'itə caama moo.

5

¹ Taa n̄gutə maduunə *limanə patə, agi ənjaakii ci ənjə a dəkə tə ci, ca slənə ka Əntanfə ka madəba matii, kaa ca d̄a sataka ka Əntanfə ka tifyagi də 'waslyakəənə. ² Makə d̄ii ci tə'i uushi'inə lan̄ə ətə ca palee ka n̄geeriikii, taa ənjitə pooshi ka slənətə uushi də rəgwakii, da ənji ghatə shiinə, ka mbeənə nə ci kərətənə tə tii. ³ Putə n̄ga uushi'iitə lan̄ə ca palee ka n̄geeriikii, tyasə see a d̄a ci sataka ka putə n̄ga 'waslyakəənə makə sətə cii kəya d̄a ka putə n̄ga 'waslyakəənə n̄ga ənja. ⁴ Pooshi əndə

4:5 4.5 3.11. **4:7** 4.7 3.7-8. **4:8** 4.8 Dzak. 31.7; Jasə. 22.4. **4:10** 4.10 4.4. **4:12** 4.12
Isaa. 49.2; 55.11; Irim. 17.10; Yooh. 12.48; Af. 6.17; 1 Piita 1.23; Səniinə 1.16. * **4:14** 4.14 5.8;
8.1; maduunə limanə: 2.17-18; 3.1; 5.1,4-6; 7.24-28; 8.3; 9.7,11. **4:15** 4.15 2.18; 5.2; 7.26; 9.12; 1
Yooh. 3.5. **4:16** 4.16 10.19. **5:1** 5.1 4.14. **5:2** 5.2 2.17-18; 4.15; 7.28. **5:3** 5.3 7.27; 9.7;
Leew. 9.7; 16.6,15.

ca dʒuunətə naakii nə kaa ca ndzaanə ka maʒuunə limanə, maʒaamə ʔntaŋfə 'wii tə ci, makə sətə shi ʔntaŋfə a 'wii tə *Haruna kaa ca ndzaanə ka maʒuunə limanə. *

⁵ Ha'ə nə Aləmasiihu əsə. ʔntaa ci saakii dʒuunətə naakii nə kaa ca ndzaanə ka maʒuunə limanə. Amma ma ʔndətə ta'i tə ci, ci nə ʔndətə bii ka ci,

“Uuzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.”

⁶ Makə sətə bii ci ka ʔndə'i ha asəkə ləkaləkətə əsə,

“Limanə nə hə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

Dərəpə ŋga Maləkisadakə nə'unəku.”

⁷ Ma saa'itə Yeesu asəkə duuniya, kə ʒii ci də'wanyinə, ca kədii də ŋgeerənə, ca maʒee ka uurakii da kiinə agikii ka ʔntaŋfə ətə da baawəʒa ŋga luupaanə tə ci acii ʔntənə. Kə fii ʔntaŋfə də'waakii acii kə ŋgwali ci tə ʔntaŋfə. ⁸ Taa ŋgahi *Uuzənə ŋga ʔntaŋfə nə ci, amma daga cibətə sii ci jiguŋyi ci fanə tə ʔntaŋfə. † ⁹ Makə uudəpaa ʔntaŋfə slənaakii ashikii, kə ndzaa ci ka rəgwa ŋga luupaanə tə patənə ŋga əŋji ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, waatoo, əŋjitə fii tə ci. ¹⁰ Acii kə kavə ʔntaŋfə tə ci ka maʒuunə limanə, ca nə'u dərəpə ŋga Maləkisadakə.

Wabənə agyanə bwaseenə ka rəgwa ŋga ʔntaŋfə

¹¹ Ma agyanə Maləkisadakə, tə'i uushi'inə ŋga baabanə koonə laŋə, amma ka ʒanə keenə dzawə nə batənə koonə, acii pooshi unə ma'ə agi paaratəgi də wabənə pii pii. ¹² Acii taa ŋgahi maliminə dəbee una ndzaanə ŋga əna, amma patə da ha'ə see a ənə əŋji ka dzəgunətə koonə tə təkəŋwatə wabənə ŋga rəgwa ŋga ʔntaŋfə. Ca'ə ʔndzə'i 'wanə sanuunə ka maʒəbama ŋga ʒafəna. ¹³ Taa wu patə ətə ma'ə ka sa 'wanə, ma'ə ci uuzənə a ba'ə. Ma tsarə ŋga ʔndətsa, ma'ə ci mashiimə taarapaanə ahada bwayakii da ŋunyikii. ¹⁴ Amma ma ʔndətə pooshi ma'ə ka sa 'wanə, see ʒafəna cii kəya adə, mata nə ətsa. Ci nə ʔndətə uugi dzəgunə taarapaanə ahada bwayakii da ŋunyikii.

6

¹ Acii ha'ə, dzaamə aakəŋwa də slənə uushi'inə ŋga matanənyinə, gaama ndzəhənəənə ka təkəŋwatə dzəgunənə agyanə rəgwa ŋga Aləmasiihu. Waatoo, gaama ndzəhənəənə ka dzəgunənə ka əŋji, wa təya bwasee ka slənə uushi'itə ca kərə tə tii ka ʔntənə, da wa təya vii gooŋga ka ʔntaŋfə. ² Ha'ə əsə, gaama ndzəhənəənə ka dzəgunənə ka əŋji agyanə yiiḃə* bapətiḃəma, da agyanə kavə ciinə agyanə ʔnda, da agyanə maʒənə ŋga maməətə əŋja, da agyanə gəŋwanə uusera ŋga muudinə. ³ Amma, ma ʒanaamə, dzaamə aakəŋwa də dzəgunə uushi'inə ŋga matanənyinə, maʒa kə luuvə ʔntaŋfə. ⁴ Acii ma əŋjitə nee ka gooŋgaanə ŋga ʔntaŋfə, təya upaa barəkanaakii, təya upaa Malaaba Ma'yanə, ⁵ waatoo, əŋjitə təḃətə ndikə ndikənə ŋga wabənə ŋga ʔntaŋfə da baawəʒa ŋga ŋwanənuunaakii ətə na shi, ⁶ ma tsarə ŋga əŋjitsə, maʒa kə ŋusləgi tii, təya vii ba'ə ka ʔntaŋfə, pooshi səkii ca ənyatə də tii aaba'ə

* **5:4** 5.4 Haruna: Shig. 28.1. **5:5** 5.5 1.5. **5:6** 5.6 Jab. 110.4; Ibər. 6.20. **5:7** 5.7 Mat. 26.36-46. † **5:8** 5.8 1.2; 4.14; 6.4-6; 7.3,28; 10.29; Yooh. 1.34; fanə tə ʔntaŋfə: 4.15; Fil. 2.8. **5:9** 5.9 7.27. **5:10** 5.10 5.6; 6.20. **5:12** 5.12-13 1 Koor. 3.2. **5:14** 5.14 13.9; Rooma 16.19; 1 Koor. 14.20; Af. 4.14. **6:1** 6.1 9.14. * **6:2** 6.2 Yiiḃə bapətiḃəma taa alə'aada ŋga laaḃagi shishinə ka ʒaarə camənə ŋga ʔnda akəŋwacii ʔntaŋfə. **6:2** 6.2 Yooh. 3.25-26; Slənə 19.1-6. **6:4** 6.4-6 2.1-3; 5.8; 10.26-29; 12.25; Mat. 12.31; 1 Yooh. 5.16.

bahë tÿya baanë ka ci. Acii kÿ ðnyi tii ka gwa'avënë tÿ Uuzënë nga ðntanƒë aashi ðnfwa. Dë ha'ë kavë tii ðnji ka bërëpaanë tÿ ci.

⁷ Buurëtaamë agyanë hanyinë ðnë ci patënë nga vënë ca ndzëmë anëkii anëkii, ca ifögërë patë aagikii, së nga zëma a gyaavagi ngaanƒa'ë agikii kaa ðnjitë ca uuzä zëmëkii a nafagi. Ma hanyiitsa, ka ci ðavë ðntanƒë barëkaanë. ⁸ Amma maďa wata kuzhinyinë da dëhënyinë gyaavagi parëkë davë agi hanyinëkii, pooshi nafakii. Ka gëra naalanë nga ðntanƒë në hanyinëkii, gunë a ðsagi tÿ ci hëhëďë.

⁹ Kadashinyinë geena, taa ngahi kÿ wabiinë koonë ha'ë, kÿ shii inë weewee, ma unë, agi nÿ'utënë nuunë makë sëtë dibe, koonä shii upaa luupaanë. ¹⁰ Ma ðntanƒë, ðndë goonƒa në ci, pooshi slënë goonë ka zaanënë ka ci. Ha'ë ðsë në uudëtsë cuuna uudë tÿ hara ðnji nÿ'unë, kÿ cakuunë tÿ tii agi lëmëkii. Kÿ shii ci agi dzënë nuunë aakëƒwa dë tsakënë tÿ tii. Pooshi ka zaanënë ka ci. ¹¹ Ma sëtë ciina moo, wa patënë goonë a ða gazhi'waanë ha'ë ca'ë ka muudinë, koonä shii upaa patënë nga uushi'iitë kii unë nuunë davë. ¹² Pooshi inë ka uudënë una ndzaanë ka manya'inë, amma, ma mooninë, a nÿ'uunë dërëpë nga ðnjitë vii goonƒa, tÿya sÿ'watë, accii tii na upaa sëtë ðii ðntanƒë alëkawalë nga viinë.

Tantanyinë në alëkawalë nga ðntanƒë

¹³ Ma saa'itë ðii ðntanƒë alëkawalë ka Ibërahiima, makë ðii ci pooshi ðndë palee ka ci bahë jidënë dë lëmëkii, kÿ ji'i ci dë lëmëkii saakii.

¹⁴ ðŋki ci ka ci, "Tantanyinë ka ðanë në nyi ka hë barëkaanë, ha ta makë ciŋgëra." ¹⁵ Ma Ibërahiima, kÿ kÿjaanë ci ndihë ndihë, wata kÿ upaa ci sëtë ðii ðntanƒë ka ci alëkawalëkii. ¹⁶ Ma ðnjë a jidë, agi ngërënë në tii lëmë nga ðndëtë palee ka tii, tÿya jidëgi. Jidënë ca lagi gëƒwanë nga taa mi patë agi mabizhinëkii. ¹⁷ Accii ha'ë, ma ðnjitë na upaa sëtë ðii ðntanƒë alëkawalë nga viinë ka tii, makë mwayi ci b'aariinë ka tii paŋgëranë oo'i, paa ci na zÿ'u dë wabënë, see ca tsakëtëgi dë jidä.

¹⁸ Ma alëkawalaakii da jidëakii, pooshi ka zÿ'unë, pooshi ðntanƒë ka jirakënë dë tii ðsë. Ma amë ðnë huyi ka ndzëƒwë ndzëƒunë aabiikii, ma uushi'iitë bërä'i, agi viinë në tii kaamë ngeerënë ka shaŋë a ðdzëmaamë, ama kÿjaanë ndihë ndihë agi kanëtë kii amë nga upaa uushi accii ðntanƒë.

¹⁹ Uushi'iitë kii amë naamë davë kavë taamë ka dzënë gëƒë agi ndzaanë gaamë, ama kÿjaanë ndihë. Putë nga kanëkii mbu'u naamë kura'ë aasëkë hatë malakii dë gwada, waatoo, malaaba ha nga ðntanƒë. ²⁰ Ma hatsa, ci në hatë 'watëgi Yeesu dëmënë kaamë aadävë ka madëbama gaamë. Accii ma ca, kÿ ndzaa ci ka maďuunë limanë ka ca'ë ndëƒwë ndëƒwë. Dërëpë nga Malëkisadakë cii kÿya nÿ'u. †

7

Malëkisadakë limanë nga ðntanƒë

¹ Ma ðndëtë ðii lëmëkii Malëkisadakë, ŋwanƒwë nga vëranë nga Saliimë nji ci, limanë nga ðntanƒë maďuunëkii në ci ðsë. Ma agi saa'ikii, Ibërahiima a ðnya ka ha nga panë, hatë zamagi ci dë meeminë ðnfwadë, kÿ gi Malëkisadakë ka gëƒwayanë da ci a rëƒwa, ca ða ka ci barëkaanë. *

6:8 6.8 Mat. 13.7,22. **6:10** 6.10 10.32-34; 13.1; 1 Yooħ. 4.7-12,19-21. **6:12** 6.12 11.1-12; Luka 21.19. **6:13** 6.13-14 'Wat. 22.16-17; Ibër. 11.12. **6:16** 6.16 Shig. 22.10; Mat. 5.34; 23.16-22.

6:18 6.18 Baan. 23.19. **6:19** 6.19 3.6; Rooma 5.5; Ibër. 9.3. † **6:20** 6.20 4.14; Malëkisadakë: Jab. 110.4; Ibër. 5.6,10; 7.1-4. * **7:1** 7.1 Malëkisadakë: 'Wat. 14.17-20; Ibër. 5.6.

² Wata Ibërahiima a ngërë uushi'itë fë'ya ci ka ha nga panë, ca tækëpaa kurägë pu'u pu'u, ca ngërë kurägë rëjwë rëjwë, ca vii ka ci. Ma lëmë Malëkisadakë, makë bana, nwanja ëndë goonja. Makë ðii ci nwanjwë nga Saliimë† në ci, ci ca baarii oo'i nwanjutë ca kira ndzaanë agi jamënë në ci. ³ Ma ca, pooshi ënji shii të ðii taa mëci taa dzëdzëshi'inëkii, pooshi ënji shii saa'itë pwayi ënji të ci taa saa'i nga ëntënaakii ësë. Amma ma ci, makë nga *Uuzënë nga Ëntanjë në ci, waatoo limanë nga ha'ë ndëjwë ndëjwë.

⁴ Buurëtëmë nga'ë të ðuunuunë nga Malëkisadakë. Kë ngirë dzëdzëshi'inaamë Ibërahiima uushi'itë fi'ya ci agi panë patë, ca tækëpaa kurägë pu'u pu'u, ca ngërë kurägë rëjwë rëjwë, ca vii ka Malëkisadakë.

⁵ Wiitë boo, ma limanyitë agi slikërënë nga *Leewi, ka tii bii *bariya luu kurägë rëjwë agi pu'u acii ënji *Isërayilla, taa ngahi tii maa, jijinyinë nga Ibërahiima në tii. ⁶ Amma ma Malëkisadakë, ëntaa ahada slikërënë nga Leewi në ci, amma patë da ha'ë ka ci vii Ibërahiima kurägë rëjwë agi pu'u, ca ða barëkaanë ka Ibërahiima, waatoo, ka ëndëtë ðii Ëntanjë ka ci alëkawala.

⁷ Kë shii amë panjëränë oo'i, ma ëndëtë ca ða barëkaanë, kë palee ci ka ëndëtë ca luu barëkaanëkii dë ðuunuunë. ⁸ Ma ënjitë ca luu kurägë rëjwë agi pu'u, waatoo, jijinyinë nga Leewi, ënjitë mëëki në tii. Ma Malëkisadakë, makë sëtë bii malaaba lëkalëkatë, pooshi ënji nëe ka waakii. Ka ci vii Ibërahiima kurägë rëjwë agi pu'u. ⁹ Ma saa'itë vii Ibërahiima ka Malëkisadakë kurägë rëjwë agi pu'u, ka banë naamë, Leewi dë naakii në maa, kë vii ci ka ci, taa ngahi ma nga ëna, jijinyinaakii ca luu kurägë rëjwë agi pu'u acii ënja. ¹⁰ Ma bii amë oo'i, kë vii Leewi ka ci kurägë rëjwë agi pu'u, acii ma Leewi, rëjwë në ci agi jijinyinë nga Ibërahiima.

¹¹ Ma saa'itë vii Ëntanjë bariya ka ënji Isërayilla, waatoo saa'itë slikërënë nga Leewi a ða limaanë, pooshi mbu'i ka sëtë mwayi Ëntanjë. Maci ma fii unë kë mbu'i, kafa pooshi nafa nga kira ëndë'i limanë ëtë nyi'u dërëpë nga Malëkisadakë, ca bwasee ka nga *Haruna uuzënë nga Leewi. ¹² Madä kë zhi'i ða limaanë aagyanë ëndë'i slikërënë, tyasë ka zhi'unë në bariya ësë. ¹³ Acii ma Slandanaamë ënë ciina wabë uushi'itë aagyanëkii, agi ëndë'i slikërënë pamë shigi ci. Ma agi slikërëetsa, pooshi agitii sha ðii limanë taa ða slënë anë ha nga ða sataka. ¹⁴ Ma Slandanaamë, panjëränë a babara oo'i, agi slikërënë nga Yahuda shigi ci. Amma ma saa'itë wabi Muusa aagyanë limanyinë, paa ci 'wapaa slikërënë nga Yahuda.

*Ëndë'i *limanë makë Malëkisadakë*

¹⁵ Ma sëtë, kë cakë shiginë panjëränë aa babara oo'i, kë shigi ëndë'i limanë makë Malëkisadakë. ¹⁶ Ma ndzaanaakii ka limanë, ëntaa dagi bariya nga ëndë shinjkinë, amma dagi ngëerënë nga ëpinë ëtë nga ca'ë ndëjwë ndëjwë ndzaa ci ka limanë. ¹⁷ Makë sëtë nyaahë ënji asëkë malaaba lëkalëkatë oo'i, "Limanë në hë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë. Dërëpë nga Malëkisadakë në'unëku." ¹⁸ Ma iirë bariyatë vii Ëntanjë ka ënja, kë ngirë ci, ca uulagi, acii pooshi ngëerënë davë, pooshi ka luupaa ënja. ¹⁹ Ma iirë bariyata, pooshi ngëerënë davë bahë kavë ënji shinjkinë ka

† 7:2 7.2 Ma Saliimë, ëndë'i lëmë nga Urusaliima nga njukë, makë bana, 'Ndzaanë agi jamënë' dë uura Ibëraaniya. 7:5 7.5 Baan. 18.21. 7:14 7.14 'Wat. 49.10; Mat. 2.6; Slënë 13.23; Sëniine 5.5. 7:17 7.17 5.6.

ndzaanë mambu'ukii agi slënatii. Kë kira Æntanfë matahu uushi ëtë caama ka në davë, kaama shii ëntsahënë këdëhë aabiikii.

²⁰ Dagi jidfënë dïi Æntanfë ha'ë. Ma saa'itë kii ënji të slikerënë nga Leewi ka limanyinë, ëntaa dë jida. ²¹ Amma ma Yeesu, ma saa'itë kii Æntanfë të ci ka limanë, kë bii ci ka ci, ënki ci,

“Ma nyi Slandana, kë ji'i nyi,

paa nyi ka ënë dë ma ësë.

Limanë në hë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë.”

²² Ætsë ha'ë baarii kaamë oo'i, ma Yeesu, nga matahu alëkawala ndzaa ci ka ëndë rëgwa.

²³ Ma limanyiitë nga njukë, lanë nji tii, acii kë nji wa ngëërëgi të tii anë limaane. ²⁴ Amma ma Yeesu, ma limaanaakii, pooshi ka dzëginë anëkii, acii kë ndzaa ci da i ëpinë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë. ²⁵ Acii ha'ë, të'i ci da ngëerënë taa guci patë nga luupaa të patënë nga ënjitë ca shi aabii Æntanfë daciikii, acii të'i ci da ëpinë nga ha'ë ndëjwë ndëjwë, ca dë dë'wa ka putatii.

²⁶ Ma Yeesu, ci në mađuunë limaate caama moo. Malaabakii në ci, pooshi së nga idëpaanë ashikii, tsanë në ci agi ma'waslyakë ënja, ca ndërevë dzakë dagyanë sëkëntanfë. ²⁷ Ma ca, rëjwë dyanë dïi ci sataka, waatoo, ëtë vigi ci naakii në, ca dëgi dë sataka ka putë nga 'waslyakëënë nga ënja, paa ci dïi makë nga hara limanyiitë ca dë sataka uusëra patë. Ma tëya, agi d'anë në tii sataka ka natii 'waslyakëënë zëku'i taabu'u d'anë tii ka 'waslyakëënë nga hara ënja. ²⁸ Ma bariya nga Muusa, kë kii ci madiigërë limanyinë taa ngahi të'i uushi'inë lanë ëtë ca palee ka ngëeriitii. Amma, ma dë alëkawalë nga Æntanfë dë jida, daaba'ë bariya dïi ci. Ci kavë të Uuzënaakii. Ma ca, mambu'ukii në ci ka ca'ë ndëjwë ndëjwë.

8

*Mađuunë *limanë gaamë*

¹ Ma sëtë cii kya moo banë koonë, takumë kaa nya bagi koonë panjëranë: Të'i amë da tsarë nga mađuunë limaatsa. Ma ca, dasë në ci da ciizëma Æntanfë mađuunëkii dagyë. * ² Asëkë hatë palee dë laabanë cii këya slënë, waatoo, asëkë tantanyitë kuvë ëtë kapaa Slandanë ci saakii, ëntaa ëndë shinjkinë.

³ Taa ngütë mađuunë limanë patë, agi kanë në ënji të ci ka dë sataka dë uushi'inë kama kama ka Æntanfë. Ha'ë dïi në mađuunë limanë gaamë ësë, kë ndzaa tyasë kë ngirë ci uushi, kaa ca dë dë sataka naakii ësë.

⁴ Maci a duuniya në Yeesu nga ëna, kadä paa ci ka ndzaanë ka limanë shanë, makë dïi ci, ma ganë a duuniya, të'i limanyinë ëtë ca dë sataka makë sëtë bii bariya nga Muusa. ⁵ Ma slënë nga limaatsë ci tëya dë, agi baarënë në ci të mëndzaangu'inë nga sëtë dadagyë tanë, makë ëtë nji Muusa a dë. Acii ma saa'itë Muusa këdëhë kaa ca dë *kuvë kuvë'unë, kë wabi Æntanfë ka ci, ënki ci, “Kapaa hanjalaaku, kaa ha dätë makë sëtë baarii nyi ka hë anë ginwa.” † ⁶ Amma ma Yeesu, kë vii Æntanfë ka ci slënë nga limaane ëtë palee ka nga hara limanyinë dë maghërevënë.

7:19 7.19 9.9; Rooma 3.20. **7:21** 7.21 7.17. **7:22** 7.22 8.6. **7:24** 7.24-25 6.20. **7:25** 7.25 2.11; 10.14; Rooma 8.34; 1 Yoo. 2.1. **7:26** 7.26 4.15. **7:27** 7.27 5.3,9; 7.25; 9.12,26,28; 10.10,12; Rooma 6.10; 1 Piita 3.18. **7:28** 7.28 5.1-2,8; 7.19; Jab. 2.7. * **8:1** 8.1 4.14; da ciizëma Æntanfë: 1.3,13; 7.25; 10.12; 12.2,25; Jab. 110.1; Mat. 22.44; Slënë 2.33; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1. **8:2** 8.2 8.5. † **8:5** 8.5 9.9; 10.1; Kwal. 2.17; kuvë kuvë'unë: 9.2; Shig. 25.9,40.

Ha'ə əsə nə ndzaanaakii ka əndə rəgwa ŋga aləkawalətə ndzaanə ahada Əntanfə da əndə shiŋkinə. Kə palee aləkawaləkii ka aləkawalətə ŋga ŋukə də mēghərəvənə, acii matahu uushi'inə dīi ci aləkawalə ŋga viinə kaamə.

⁷ Maci ma aləkawalətə ŋga təkəŋwanə, pooshi sə ŋga idəpaanə agikii, kadfa pooshi nafa ŋga dā əndə'i aləkawalə ma'ə. ⁸ Amma tə'i uushi idəpaa Əntanfə ashī ənjaakii. Ci dīi bii ci, "Ma bii nyi Slandana, tə'i saa'i na shi ətə nii kya ənə ka dā kura aləkawalə ka ənji Isərayiila da ka ənji Yahudiya.

⁹ Pooshi ka ndzaanə makə ətə shi nya dīi ka dzədžəshi'inətii, waatoo, saa'itə baarii nyi ka tii rəgwa də naaki na kaa təya shigi anə hanyinə ŋga Misəra. Taa ŋgahi kə dīi nyi ka tii ha'ə, patə da ha'ə, pooshi tii nə'utə aləkawalətə dīi nyi ka tii. Wata nya bwasee ka tii, təya palə.

¹⁰ Ma kura aləkawalətə cii kya dā ka ənji Isərayiila, madfa kə mbu'ya saa'ikii, ka kavənə nə nyi tə tii ka təya paaratəgi də bariyaaki, nya naahəvə aa ədzəmətii əsə. Ka ndzaanə nə nyi ka Əntanfəwətii, təya ndzaanə ka ənjaaki əsə.

¹¹ Pooshi əndə na dzəgunə ka əndə hanyinaakii ahadatii, taa banə ka ci, shii tə Slandana. Acii patənətii na shii tə nyi, manjeevənə da matanənyinə patə.

¹² Ka tifyaginə nə nyi ka tii 'waslyakəənətii patə. Pa nya buurə bwaya uushi'iitə ŋji təya daada ma'ə."

¹³ Ma wabi Əntanfə agyanə kura aləkawala, kaa ca baarii oo'i, kə geegi ci ka aləkawalətə ŋga təkəŋwanə ka iirəkii. Ma sətə uugi iirənə, pooshi ka ta'avənə ka uudənə.

9

Malaaba ha ganə a duuniya da ətə dadagyə

¹ Ma agi aləkawalətə ŋga təkəŋwanə, kə vii Əntanfə bariya makə sətə ci ənjə a paslə tə ci. Tə'i əsə ha ətə ghənətə ənji shiŋkinə kaa təya paslə tə ci davə. ² Waatoo, kə dāpaa ənji *kuvə ənji kuvə'unə. Ma səkəkii ŋga təkəŋwanə, tə'i ha ŋga dzakə garəkuwanyinə, tə'i teeburə da i buroodi anəkii ətə dīi ənji də sataka ka Əntanfə. Ma hatsa, Malaaba ha ŋga Əntanfə ci ənjə a 'wa. * ³ Ma asəkə hatsə ha'ə əsə, tə'i gəra kumuwa ətə lagi ənji də gwada. Hatə palee də Laabanə patə nə ləmə ŋga hatsa.

⁴ Ma asəkə gəra kumuutsa, tə'i teeburə, anəkii ci ənjə a ətsa urədyə davə ka Əntanfə. Ma teeburətsa, də əndzənə lərəbəgi ənji. Davə akumu əsə nə *mbyaka ŋga aləkawalə ŋga Əntanfə. Ənjə a lərəbəgi mbyakakii də əndzənə. Ma asəkə mbyakakii, tə'i jaala ŋga əndzənə asəkəkii, da i zəmətə ci ənjə a 'wa *mana asəkə jaalakii. Tə'i əsə shakwata ŋga *Haruna. Ashi shakwatakii shi ba a givə. Tə'i əsə matsahu faariinə

8:6 8.6 7.22; 8.2,6,13; 9.11,15; 12.24; Isaa. 55.3; Irim. 31.31-33; Əzaki. 37.26; 1 Koor. 11.25. **8:8** 8.8-12 Irim. 31.31-34; Ibər. 10.16-17. **8:13** 8.13 8.6. * **9:2** 9.2 kuvə kuvə'unə: 8.5; 9.11-12; Shig. 26.1-30; garəkuwanyinə: Shig. 25.31-39; teeburə: xt Shig. 25.23-30. **9:3** 9.3 Shig. 26.31-33; Leew. 16.2; Ibər. 6.19; 9.7,12; 10.20.

bəra'i ətə shi Əntañfə nyaahə bariya ashikii davə patə asəkə mbyakata. † 5 Ma dagyanə mbyakakii, tə'i uushi'inə bəra'i[‡] datə ənji, pusha tə malaa'ikanyinə, ətə ca baarə məghərəvənə n̄ga Əntañfə. Təya pəərəpaa bəbu'watii agyanə mbyakakii, waatoo, agyanə hatə ci Əntañfə a nəhə təgunuunə n̄ga ənja. Amma ma uushi'iitsa, əntaa saa'i n̄ga wabənə furənjə furənjə agyanətii əna.

6 Wiitə makə səndə datə ənji hatsa. Ma kuvətə n̄ga təkənjwanə, uusəra patə nə limanyinə ka dəmənə aadəvə ka d̄a slənati. 7 Amma ma gərə kumu, see gawə n̄ga limanyinə nə dəmənə aadəvə, rənjwə agi fəza. Ma ca dəmə, ca n̄gərənə aciikii idənə n̄ga dabanyitə cii kəya laala urakii, ka d̄a də sataka putə n̄ga 'waslyakənaakii da n̄ga ənja. 8 Ma uushi'iitsa, agi n̄gərənə nə Malaaba Ma'yanə ca baarii kaamə panjəranə oo'i, mad̄a ma'ə kuvə kuvə'uutsa, ma'ə rəgwa n̄ga dəməgərənə aasəkə Hatə palee də Laabanə mawunəmə əsə.

9 Ci ca baarii tə zamananə gaamə əndzə'i. Ci ca baarii kaamə oo'i, ma laala uura n̄ga dabiinə da hara satakanyinə ka Əntañfə, pooshi ka mbeənə ka kavənə tə əndə paslənə tə Əntañfə kaa ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii shənjə. 10 Ma uushi'iitsa, zəmənə da saasa uushi'inə kama kama, da alə'aada n̄ga kuubəgi uushi'inə tanə cii kəya baarə. Uushi'inə n̄ga duuniya nə tii patə n̄ga uundzə saa'i, see mad̄a mbu'ya saa'itə nə Əntañfə zhi'wee ka patənə n̄ga uushi'inə kaa ca ndzaanə kurakii.

11 Amma kə shi Aləmasiihu. Ci nə mad̄uunə limanə n̄ga dagwa uushi'iitə shi daciikii. Asəkə hatə palee ka kuvə kuvə'unə cii kəya d̄a slənaakii. Matahukii nə hakii əsə. Əntaa əndə shiŋkinə ghənyi hakii. Əntaa ganə a duuniya əsə. 12 Rənjwə dyanə tanə gimə ci aadəvə aasəkə Hatə palee də Laabanə. Paa ci n̄gərənə taa idənə n̄ga əhwa, taa n̄ga la aadəvə, amma idənaakii saakii n̄gərə ci. Ca pərapaa daamə acii 'waslyakəənə gaamə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. § 13 Ma n̄ga n̄jukə, ma ənjitə pooshi malaabakii akənjwacii Əntañfə, idənə n̄ga uuhinə da n̄ga liinə da əntədfakə n̄ga uuji liinə n̄ji ənjə a miicə ka tii kaa təya ndzaanə malaabakii. 14 Mad̄a ma idənə n̄ga dabanyinə, tə'i ci da n̄geerənə n̄ga laabagi ənja, idənə n̄ga Aləmasiihu palee patə. Ma Aləmasiihu, yadə 'waslyakəənə ashikii nə ci. Kə n̄gərə ci shishinəkii, ca d̄agi də sataka ka Əntañfə d̄agi n̄geerənə n̄ga Malaaba Ma'yanə ətə ndzaanə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. Də idənaakii d̄atəgi ci də mōdfəamə malaabakii acii gaama slənyi uushi'iitə ca kərə taamə ka əntənə, amma kaama nə'u tə Əntañfə əndə vii əpinə. 15 Acii ha'ə əndə rəgwa n̄ga kura aləkawalə nə ci. Ma ndzaanaakii ka əndə rəgwa, kaa ənjitə 'wii Əntañfə aabiikii a n̄gərə uushi'iitə d̄ii Əntañfə aləkawalə n̄ga vünə ka tii, ca ndzaanə ka natii ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. Ka slənənə nə ətsə ha'ə, acii kə əŋki ci. Əntənaakii ca pərapaa tə ənji acii bwaya uushi'iitə n̄jii təya daada saa'itə tii agi aləkawalə n̄ga təkənjwanə.

16 Mad̄a kə n̄giirə əndə ma, see mad̄a əŋki ci zəku'i, taabu'u slənəginə mazəmə yi də sətə bii ci patə. 17 Mad̄a ma'ə əndətə da i əpinə, patənə n̄ga sətə bii ci pooshi n̄geerənə davə. Amma ma kə mbu'ya saa'i n̄ga

† 9:4 9.4 Shig. 30.1-6; mbyaka: Shig. 25.10-16; mana: Shig. 16.32-35;shakwata: Baan. 17.21-25; matsahu faariinə: Shig. 25.16. ‡ 9:5 9.5 Agi 'wanə nə ənji də "Cooribima." 9:5 9.5 Shig. 25.18-22. 9:6 9.6 10.11; Baan. 18.2-6. 9:7 9.7 5.3; 9.25; 13.11; Leew. 16.2-16. 9:9 9.9 7.19; 9.2. 9:10 9.10 Leew. 11 da 15; Baan. 19. 9:11 9.11 4.14. § 9:12 9.12 7.27; 10.4; Leew. 16.14-16; idənaakii saakii: 9.25; 12.24; 13.12,20; Mat. 26.28; Rooma 3.25-26; 1 Piita 1.2,18-19; 1 Yooh. 1.7. 9:13 9.13 Baan. 19.1-10,17. 9:14 9.14 Rooma 6.20-23; 8.2. 9:15 9.15 8.6.

æntænaakii, saa'ikii ndzaanæ wabænaakii da ngeeræne davæ. ¹⁸ Ci dñi, alækawalætæ nja tækæjwanæ maa, see dæ makæ æji idænæ zæku'i, taabu'u ndzaa ci da ngeeræne davæ. ¹⁹ Ma saa'itæ bii Muusa bariya nja æntanfa ka ænja, makæ uugi ci baginæ, kæ ngiræ ci idænæ nja liinæ da nja uuhiinæ, ca gwazætægi da ma'inæ, ca ngæræ ba nja ænfwa ci ænjæ a 'wa "izubæ" da madizæ shiŋkinæ nja бага, ca miicigi ka lækalækatæ nja bariya da ka ænji patæ. * ²⁰ Ca ba, æŋki ci, "Wiitæ idænæ nja alækawalæ nja æntanfa koonæ, koonæ næ'utæ." ²¹ Ha'æ æsæ ca miicivæ idænækii aagyanæ kuvæ kuv'unæ da aagyanæ patænæ nja uushi'iitæ ci tæya dæ dæ slænæ, tæya paslæ tæ æntanfa. ²² Weewee madæ makæ sætæ bii *bariya, dæ idænæ ndzaanæ patænæ nja uushi'inæ malaabakii. Madæ pooshi ænji æji idænæ, pooshi tifyaginæ nja 'waslyakæænæ æsæ.

Daginæ nja Yeesu dæ sataka dæ naakii na

ka tifyagi dæ 'waslyakæænæ gaamæ

²³ Ma uushi'iitsa, mændzaanngu'inæ nja sætæ dagyæ, tyasæ see a laabagi ænji ha'æ. Amma ma uushi'inæ nja dagyæ natii, ka paleenæ næ satakattii ka ætsæ dæ dagwaanæ. ²⁴ Acii ma Alæmasiihu, paa ci gimæ aasækæ malaabæ hatæ dñi ændæ shiŋkinæ, waatoo, mændzaanngu'inæ nja tantanyinækii. Amma aadægýæ ngiræ ci, davæ næ ci abii æntanfa ka wabænæ ka madæbama gaamæ. ²⁵ Ma gawæ nja limanyinæ nja Yahudiina, agi dæmænæ næ ci aasækæ Hatæ palee dæ Laabænæ ræjwæ agi fæza, ca ngæræænæ idænæ nja daba bwasæ ka naakii saakii. Amma ma Alæmasiihu, ræjwæ gahu gimæ ci aadævæ, ca dægi sataka dæ naakii næ ka æntanfa gahu ræjwæ æsæ. ²⁶ Maci pooshi ha'æ, kadæ kæ sii ci cibænyinæ lanæ, ndzaænæ ka saa'i nja taganæ nja duuniya. Amma ca gælætæ duuniya kædæhæ ka uudænæ, ca shi ræjwæ gahu, ca dægi sataka dæ naakii næ ka æntanfa, ka shii ngærægi dæ 'waslyakæænæ gaamæ. ²⁷ Taa wu patæ, see madæ æŋki ci ræjwæ. Ma daaba'ækii, æntanfa a dæ ka ci gæjwanæ. ²⁸ Ha'æ æsæ ræjwæ æŋki Alæmasiihu. Dæ æntænaakii dægi ci sataka dæ naakii næ ræjwæ gahu, ka shii ngærægi dæ 'waslyakæænæ nja ænji lanæ. Ka ænyanæ næ ci nja bæra'inæ, ka luupaa tæ ænjitæ ca gæra tæ ci, æntaa ka ngærægi 'waslyakæænæ ma'æ.

10

¹ Ma bariya nja *Yahudiinæ, kæ ndzaa ci ka mændzaanngu'inæ nja dagwa uushi'iitæ na shi aakæjwa tanæ, pooshi bariyaakii ka bæarægínæ pançærænæ tæ makæ sætæ næ tantanyitæ uushi'iitæ a ndzaanæ. Ma agi næ'utæ bariya, satakanyitæ ræjwæ ha'æ ci ænjæ a dæ ka fæzæ ka fæzæ. Ma tsaræ nja satakatsa, pooshi ngeeræne davæ bahæ ca kavæ tæ ænjitæ ca æntsahæ aabii æntanfa kaa tæya ndzaanæ yadæ idæpaa uushi ashitii. ² Maci ma ænjitæ ca paslæ tæ æntanfa, kæ laabagi ænji tæ tii agi 'waslyakæænattii tanyi, kadæ pooshi 'waslyakæænæ ashitii ma'æ; kadæ pooshi tii agi dæ sataka ma'æ æsæ. ³ Amma ma satakatæ ci tæya dæ ka fæzæ ka fæza, ca ca buuretæ ka tii oo'i, agi dænæ næ tii 'waslyakæænæ. ⁴ Acii ma idænæ nja liinæ da nja uuhinæ, pooshi ci da ngeeræne nja ngærægi 'waslyakæænæ.

⁵ Ci dñi, ma saa'itæ Alæmasiihu kædæhæ ka shinæ aasækæ duuniya, kæ bii ci ka æntanfa, æŋki ci,

* **9:19** 9.19-20 Shig. 24.6-8; Ibær. 9.12-13; izubæ: Leew. 14.4,6; Baan. 19.6. **9:22** 9.22 Leew. 17.11. **9:23** 9.23-24 8.5. **9:26** 9.26 7.27. **9:28** 9.28 3.6; 10.10; Isaa. 53.11-12; Mat. 26.28; 1 Koor. 15.50-53. **10:1** 10.1 8.5. **10:4** 10.4 9.12-13. **10:5** 10.5-7 Jab. 40.7-9.

“Pooshi kadfeesəkə ka hə nə də ka ka hə sataka də dabanyinə taa vii ka hə uushi'inə,

amma kə dīi hə ka nyi shishinə
kaa nya də də sataka ka hə.

⁶ Pooshi kadfeesəkə ka hə nə ətsagi ka hə daba
agyanə ha ŋga də sataka,
taa də ka hə hara satakanyinə
ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə.

⁷ Wata əŋki nyi, Əntanfwə, wanyina,
kə shi nyi, kaa nya slənə sətə cii kwa moo nya slənə,
makə sətə nyaahə ənji agyanəki
asəkə malaaba ləkaləkətə.”

⁸ Ma agi wabəətsə wəbi ca, təkəŋwanə ŋga sətə bii ci, əŋki ci, pooshi
kadfeesəkə ka Əntanfwə nə də ka ci sataka, pooshi kadfeesəkə ka ci əsə nə
ətsagi ka ci daba agyanə ha ŋga də sataka, taa də ka ci hara satakanyinə
ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə. Kə bii ci ətsə ha'ə taa ŋgahi patənə
ŋga satakatsə ci əŋə a də, ka nə'u sətə bii bariya ci təya də. ⁹ Ca wabə
ŋga bəra'inə, əŋki ci, “Əntanfwə, wanyinə kə shi nyi, kaa nya slənə sətə
cii kwa moo nya slənə.” Ma wabəətsə, ci baarii kaamə oo'i kə ŋgərəgi
Əntanfwə iirə rəgwa ŋga də sataka, ca ənəvəgi də də sataka ŋga Yeesu.

¹⁰ Də ətsəkii ha'ə ndzaa amə malaabakii, waatoo, də dəgi sataka ŋga Yeesu
Aləmasiihu də naakii nə gahu rəŋwə dyanə.

¹¹ Ma hara limanyinə patə, uusəra patə nə tii agi slənətii, təya dzə də
dəaada satakanyii tə rəŋwə ha'ə anəkii anəkii ətə pooshi da ŋgeerənə ŋga
ŋgərəgi 'waslyakəənə. ¹² Amma ma Aləmasiihu, rəŋwə gahu dīi ci naakii
sataka, ca ŋgərəgi 'waslyakəənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Aciikii ha'ə,
waatə dasə də ciizəma Əntanfwə. ¹³ Davə nə ci dasə, ka gəra saa'itə nə
Əntanfwə a kavə tə ənji daawaanaakii aatsaa sədəkii. ¹⁴ Acii də sataka
rəŋwə tanə laabagi ci ənjaakii agi 'waslyakəənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə,
təya ndzaanə yadə sə ŋga idəpaanə ashitii.

¹⁵ Malaaba Ma'yanə maa, kə baarəgi ci kaamə oo'i, ma uushi'iitsa,
tantanyinə. Ma ŋga təkəŋwanə, kə bii ci, əŋki ci,

¹⁶ “Əŋki Slandana, madə kə mbu'ya saa'ikii,
wiinə aləkawalətə nii kya də ka tii:

Waatoo, ka kavənə nə nyi tə tii
ka paaratəginə də bariyaaki,
nya naahəvə aa ədzəməti əsə.”

¹⁷ Ca tsakə banə, əŋki ci,
“Pa nya buurə bwaya uushi'iitə nji təya dəaada ma'ə.”

¹⁸ Acii ha'ə, makə kə tifyagi Əntanfwə ka tii 'waslyakəənətii, pooshi nafa
ŋga də sataka ma'ə.

Əntsahaamə aabii Əntanfwə

¹⁹ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə upaa amə rəgwa ka shəŋə ŋga dəməənə
aasəkə Hatə palee də Laabanə. Ma rəgwatsa, dəgi idənə ŋga Yeesu upaa
amə. ²⁰ Ci wunəgi kaamə rəgwa ŋga upaa əpinə. Ma rəgwatsa, dəgi
gwada ca dzə, ca mbu'u kura'ə aasəkə hatə palee də laabanə. Waatoo, ma

gwadatsa, ci nə shishinə ŋga Yeesu. * ²¹ Tə'i amə da maduunə limanə
ətə ca nəhə *yi ŋga Əntanfwə. ²² Acii ha'ə, əntsahaamə aabii Əntanfwə

10:10 10.10 7.27. **10:11** 10.11 9.6; Shig. 29.38. **10:12** 10.12 8.1. **10:13** 10.13 Jab. 110.1;

1 Koor. 15.25. **10:16** 10.16-17 Irim. 31.33-34; Ibər. 8.10,12. **10:19** 10.19 4.16; 9.8. * **10:20**
10.20 gwada: 9.3; Mat. 27.51; rəgwa ŋga upaa əpinə: 2.14-15; 9.14-15; Yooh. 14.6. **10:21** 10.21
3.6; 4.14.

də ədzəmə rəjwə, də vii gooŋga ŋga tantanyinə əsə. Acii kə laabagi ci kaamə ədzəmaamə; mayibəkii naamə də ŋunyi ma'inə. ²³ Kəŋaanaamə ndihə ndihə, gaama ŋgwələ ka baaba ka ənji tə sətə kii amə naamə nə davə. Acii ma Əntanjə ənə dii kaamə aləkawala, aundə gooŋga nə ci.

²⁴ Daamə hiima ŋga tsaəkəšhinə ahadaamə, kaama uufəshi, kaama slənə ŋga'əənə. ²⁵ Gaama bwasee ka dza də nə gaamə, makə sətə bwasee hara ənja. Tsaəkəšaamə də ŋunyi wabənə, makə kə nee amə kə uugi uusəra ŋga Slandanə mbəšanə.

²⁶ Madə kə gyaamə aakəjwa də slənə 'waslyakəənə ŋga də əmbanə, dagyanə wanaamə kə shii gooŋgaanə, yoo, kə shii amə, pooshi əndə'i də sataka ŋga ŋgərəgi də 'waslyakəənə ma'ə. ²⁷ Ma əndətə gi aakəjwa də slənə 'waslyakəənə ŋga də əmbanə, see ŋgwələnə ŋgwələnəkii tanə, ca gəra gəjwanə ŋga Əntanjə da bwaya guutə na zamagi də ənji daawaanə ŋga Əntanjə. ²⁸ Ma əndətə tanəgi bariya ŋga Muusa, ka kərənə nə ənji tə ci aakəjwacii gəjwanə. Madə kə shigi seedawinə bəra'i taa makə oo'i, kə tanəgi ci bariya tanyi, ka bələginə nə ənji tə ci, pooshi nəhə təgunuunaakii. ²⁹ Madə ha'ə makə ətsa, asee ma əndətə pooshi nee ka shiŋkinə anə *Uuzənə ŋga Əntanjə, ca cibece ka idənətə ŋgirə Əntanjə kaa aləkawalə a ndzaanə da ŋgeerənə davə, waatoo, idənətə laabagi ənji də ci, ca bərapaa tə Ma'yanə ŋga Əntanjə əsə ətə ca kira pwapoonə, ma əndətsa, ka paleenə nə cibaakii ka ŋga əndətə tanəgi bariya. ³⁰ Acii kə shii amə tə əndətə bii, "Nyi na ki'itə cibə də ciba. Ka ənənə nə nyi ka ki'itə taa mi patə." Kə bii ci əsə, "Əntanjə Slandanə na la gəjwanə ka ənjaakii." ³¹ Ma əndətə nə Əntanjə əndə vii əpinə a lagi ka ci gəjwanə, kə kulii agyanəkii.

³² Yoo, buurətəmə sətə slənyi duunə fəzənyiinə dzəgi aaba'ə, waatoo, saa'itə 'watəgi ənji baarə koonə bərənə ŋga Əntanjə. Ma saa'ita, kə cibuuənə ka shaŋə, amma patə da ha'ə, kə kəŋaanuunə ndihə ndihə, una sə'watə patənə ŋga uushi'inə. ³³ Ka əndə'i saa'i maa, ənjə a dzaana tuunə aamoonə, təya cibece koonə. Ka əndə'i saa'i una ləbəshi da ənjitə ca sa cibə ha'ə makə noonə. ³⁴ Ma saa'ita, kə nyihuunə təgunuunə ŋga ənji furəshina. Madə kə luuwətə ənji uushi'inə goonə, agi sə'watənə nuunə də moofasəka. Acii kə shii unə oo'i, tə'i unə da matahu uushi'inə ətə ŋga ca'ə ndəjwə ndəjwə. ³⁵ Makə kə shii unə ha'ə, kəjəmə ndihə. Acii ma ənjitə kəŋaanə ndihə ndihə, ka upaanə nə tii maduunə shikwa. ³⁶ Kə dəbee una dzə aakəjwa də kəŋaanə ndihə ndihə, koonə mbee ka də sətə kadeesəkə ka Əntanjə, una shii upaa də sətə dii ci aləkawalə ŋga viinə koonə. ³⁷ Acii kə bii Əntanjə oo'i,

"Ma agi uundzə saa'i gi'u, ma əndətə na shi, ka shinə nə ci, paa ci ka səkəpaa na.

³⁸ Ma ənjaaki ənji gooŋga, dagi vii gooŋgatii ka nyi upaanə nə tii əpinə. Amma taa wu ənyi aa ba'ə, paa ci ka kadeesəkənə ka nyi."

³⁹ Ma amə, əntaa tsarə ŋga ənjitə ca ənə aaba'ə kaa təya za naamə; amma ma amə, ənjitə gi'i tə Əntanjə naamə, kaama shii upaa luupaanə ŋga əpinə gaamə.

³² Yoo, buurətəmə sətə slənyi duunə fəzənyiinə dzəgi aaba'ə, waatoo, saa'itə 'watəgi ənji baarə koonə bərənə ŋga Əntanjə. Ma saa'ita, kə cibuuənə ka shaŋə, amma patə da ha'ə, kə kəŋaanuunə ndihə ndihə, una sə'watə patənə ŋga uushi'inə. ³³ Ka əndə'i saa'i maa, ənjə a dzaana tuunə aamoonə, təya cibece koonə. Ka əndə'i saa'i una ləbəshi da ənjitə ca sa cibə ha'ə makə noonə. ³⁴ Ma saa'ita, kə nyihuunə təgunuunə ŋga ənji furəshina. Madə kə luuwətə ənji uushi'inə goonə, agi sə'watənə nuunə də moofasəka. Acii kə shii unə oo'i, tə'i unə da matahu uushi'inə ətə ŋga ca'ə ndəjwə ndəjwə. ³⁵ Makə kə shii unə ha'ə, kəjəmə ndihə. Acii ma ənjitə kəŋaanə ndihə ndihə, ka upaanə nə tii maduunə shikwa. ³⁶ Kə dəbee una dzə aakəjwa də kəŋaanə ndihə ndihə, koonə mbee ka də sətə kadeesəkə ka Əntanjə, una shii upaa də sətə dii ci aləkawalə ŋga viinə koonə. ³⁷ Acii kə bii Əntanjə oo'i,

"Ma agi uundzə saa'i gi'u, ma əndətə na shi, ka shinə nə ci, paa ci ka səkəpaa na.

³⁸ Ma ənjaaki ənji gooŋga, dagi vii gooŋgatii ka nyi upaanə nə tii əpinə. Amma taa wu ənyi aa ba'ə, paa ci ka kadeesəkənə ka nyi."

³⁹ Ma amə, əntaa tsarə ŋga ənjitə ca ənə aaba'ə kaa təya za naamə; amma ma amə, ənjitə gi'i tə Əntanjə naamə, kaama shii upaa luupaanə ŋga əpinə gaamə.

³² Yoo, buurətəmə sətə slənyi duunə fəzənyiinə dzəgi aaba'ə, waatoo, saa'itə 'watəgi ənji baarə koonə bərənə ŋga Əntanjə. Ma saa'ita, kə cibuuənə ka shaŋə, amma patə da ha'ə, kə kəŋaanuunə ndihə ndihə, una sə'watə patənə ŋga uushi'inə. ³³ Ka əndə'i saa'i maa, ənjə a dzaana tuunə aamoonə, təya cibece koonə. Ka əndə'i saa'i una ləbəshi da ənjitə ca sa cibə ha'ə makə noonə. ³⁴ Ma saa'ita, kə nyihuunə təgunuunə ŋga ənji furəshina. Madə kə luuwətə ənji uushi'inə goonə, agi sə'watənə nuunə də moofasəka. Acii kə shii unə oo'i, tə'i unə da matahu uushi'inə ətə ŋga ca'ə ndəjwə ndəjwə. ³⁵ Makə kə shii unə ha'ə, kəjəmə ndihə. Acii ma ənjitə kəŋaanə ndihə ndihə, ka upaanə nə tii maduunə shikwa. ³⁶ Kə dəbee una dzə aakəjwa də kəŋaanə ndihə ndihə, koonə mbee ka də sətə kadeesəkə ka Əntanjə, una shii upaa də sətə dii ci aləkawalə ŋga viinə koonə. ³⁷ Acii kə bii Əntanjə oo'i,

"Ma agi uundzə saa'i gi'u, ma əndətə na shi, ka shinə nə ci, paa ci ka səkəpaa na.

³⁸ Ma ənjaaki ənji gooŋga, dagi vii gooŋgatii ka nyi upaanə nə tii əpinə. Amma taa wu ənyi aa ba'ə, paa ci ka kadeesəkənə ka nyi."

³⁹ Ma amə, əntaa tsarə ŋga ənjitə ca ənə aaba'ə kaa təya za naamə; amma ma amə, ənjitə gi'i tə Əntanjə naamə, kaama shii upaa luupaanə ŋga əpinə gaamə.

10:22 10.22 Əzaki. 36.25; Af. 5.26. 10:23 10.23 3.6. 10:24 10.24 13.1. 10:26 10.26 6.4-6. 10:27 10.27 Isaa. 26.11. 10:28 10.28 Džək. 19.15; 2 Koor. 13.1. 10:29 10.29 2.3; 5.8; 9.12; Mat. 12.31. 10:30 10.30 Džək. 32.35,36. 10:32 10.32-34 6.10. 10:33 10.33 1 Koor. 4.9. 10:34 10.34 11.26; 13.14. 10:35 10.35-36 3.6; 6.11-12. 10:37 10.37-38 Hab. 2.3-4. 10:38 10.38 Rooma 1.17; Gal. 3.11.

11

Tantanyinø nga vii goongga

¹ Wiinø sètø ci vii goongga a moo banø: Waatoo, madfa kø vii amø goongga agyanø uushi, ci ca moo banø, kø shii amø weewee oo'i, ma sètø kii amø naamø davø, ka upaanø naamø sækii. Kø shii amø øsø, ma sètø pooshi amø nee dø ginaamø, tantanyinø. ² Ma ønji nga njukø, putø nga vii goonggatii ngirø ðntanfø tø tii kaa tøya ndzaanø ka ønjaakii.

³ Dagi vii goongga gaamø shii amø oo'i, dø wabønø nga ðntanfø tagii duuniya. Waatoo, dagi sètø pooshi ønji nee dø ginø shigi sètø ci ønjø a nee.

⁴ Putø nga vii goongga nga Habiila dñi ci dagwa sataka ka ðntanfø palee ka nga Kaa'inu. Kø liwø ðntanfø satakaakii. Dø ha'ø baarii ci oo'i, kø ngirø ci tø ci ka njunyi ønda acii kø vii ci ka ci goongga. Ma Habiila, kø øjki ci, amma ca'ø øndzø'i, ma'ø lømækii agi dzønø aakøjwa putø nga vii goonggaakii.

⁵ Putø nga vii goongga nga Anuuu, kø ngirø ðntanfø tø ci aadøgyø yadø øntønø. Pooshi øndø ønyi ka neenø ka ci ma'ø, acii kø ngøragi ðntanfø tø ci. Kø nyaahø ønji agyanøkii oo'i, daga ðntanfø ma'ø manjörømø tø ci, kø kadøesøkø slønækii ka ðntanfø. ⁶ Pooshi øndø ca kadøesøkø ka ðntanfø madfa paa ci vii ka ci goongga. Madfa nga'ø ka øndø nø øntsahønø aabii ðntanfø, tyasø see a vii ci goongga oo'i, davø nø ðntanfø; ca vii goongga oo'i, ma ønjitø ca alø tø ci, ka viinø nø ci ka tii shikwa.

⁷ Putø nga vii goongga nga Nuuhu kapaa ci liminøkii ka saa'itø wabi ðntanfø ka ci agyanø uushi'iitø na slønø. Taa ngahi paa ci nee ka uushi'iitø dø ginøkii, amma kø fii ci tø ðntanfø, ca dfa kumbawala. Kumbawaløkii luupaa tø ci da ønji yaakii acii ma'inø. Dø ha'ø baarii ci oo'i, ma ønji *duuniya, bwayakii nø slønatii. Dø ha'ø øsø ndzaa ci ka øndø goongga akøjwacii ðntanfø putø nga vii goonggaakii.

⁸ Putø nga vii goongga nga Ibørahiima fii ci tø ðntanfø, waatoo saa'itø 'wii ðntanfø tø ci kaa ca madø, ca bwasee ka hanyinaakii, ca palø aanø hanyiitø nø ðntanfø a vii ka ci kaa ca ndzaa ka naakii. Taa ngahi paa ci shii hatø cii køya dzø aadøvø, patø da ha'ø kø ma'i ci, ca bwasee ka hanyinatii, ca palø. ⁹ Putø nga vii goonggaakii ndzaa ci anø hanyiitø dñi ðntanfø aløkawalø nga viinø ka ci. Makø møshipøtø øndø ndzaa ci asøkø kuvø kuvø'unø tii da i Isiyaaku da Yakubu, waatoo, slikøränaakii øtø dñi ðntanfø ka tii aløkawaløtsa. ¹⁰ Ma ndzaanø nga Ibørahiima ka møshipøtø ønda, ka gøra maghønø vøraatø ghønyi ðntanfø, waatoo, vøraatø mbukya ønji nga'ø a gu'u, pooshi ka uulanø.

¹¹ Putø nga vii goongga nga Ibørahiima upaa ci pawa, dagyanø ci kø uugi iirønø. Ma Saraatu minækii boo, masaawa nø ki. Patø da ha'ø, kø vii ci goongga tantanyi oo'i, ka mbu'utøginø nø ðntanfø dø aløkawalaakii.

¹² Ma Ibørahiima, uushi røjwø da mantøkii nø ci ka øtø saa'i acii iirønø. Amma dashikii røjwø dyanø kø ndzaa jijinyinaakii makø tikisa agintanfø dø lanønø, makø mandzønø a gøerø dø lanønø øsø.

¹³ Ma ønjitø patø, agi vii goonggatii mækii tii. Ma tii ka nøtii, pooshi tii upaa uushi'iitø dñi ðntanfø aløkawalø nga viinø ka ønja. Amma makø caamø tii dzadø, tøya nee ka uushi'inøkii, kø dñi tii manushinø. Kø luuvø

11:1 11.1 Rooma 8.24; 2 Koor. 4.18. **11:3** 11.3 'Wat. 1.1; Jab. 33.6,9; Rooma 4.17; 2 Koor. 4.18. **11:4** 11.4 'Wat. 4.3-10. **11:5** 11.5 'Wat. 5.21-24. **11:7** 11.7 'Wat. 6.13-22; Rooma 4.3; 1 Piita 3.20. **11:8** 11.8 'Wat. 12.1-2. **11:9** 11.9 'Wat. 35.12,27. **11:10** 11.10 13.14. **11:11** 11.11 'Wat. 17.19; 18.11-14; 21.2; Rooma 4.19-20. **11:12** 11.12 'Wat. 15.5.

tii paŋgëranjə oo'i, mu'uminə nə tii ganə asəkə duuniyana. ¹⁴ Ma ənji da tsarə wabəətsa, kə baarii tii paŋgëranjə oo'i, hanyinə nga natii nə ci təya alə. ¹⁵ Paa tii agi buurə hanyiitə shi tii anəkii ma'ə. Maci ma'ə tii agi buurənə anəkii, kadā kə nee tii ka rəgwa, təya ənə aadəvə. ¹⁶ Amma agi kanə nə tii nə ka hatə palee, waatoo, hatə nga Əntanjfə dagyə. Ci dui pooshi Əntanjfə ka ayinə putə nga ndzaanaakii ka Əntanjfwatii, acii kə hadapaa ci ka tii də ha.

¹⁷ Putə nga vii goonja nga Ibərahiima luuvə ci da sataka ka Əntanjfə də uuzənaakii rəjwə dyanjə Isiyaaku saa'itə tibə Əntanjfə tə ci. Kə luuvə ci danə ha'ə taa ngahi agyanə uuzəətsə rəjwə dyanjə shi Əntanjfə a dui aləkawalə ka ci ¹⁸ oo'i, "Dashi Isiyaaku nə jijinyinaaku a shigi." ¹⁹ Ma Ibərahiima, kə vii ci goonja oo'i, tə'i Əntanjfə da baawəda nga mafeenə ka əndə agi maməətə ənja. Acii ha'ə, ma Isiyaaku, kə ənyi Ibərahiima ka njəgənə tə ci makə əndətə ma'i agi maməətə ənja.

²⁰ Vii goonjaanə nga Isiyaaku kavə tə ci ka da barəkaanə ka manjeevənaakii Yakubu tii da Isəwa.

²¹ Vii goonjaanə əsə kavə tə Yakubu ka da barəkaanə ka manjeevənə nga Yusufu bəra'i ətsə ci kədəhə ka əntənə. Ma saa'ita, agyanə shakwataakii gwanjaanə ci ka paslənə tə Əntanjfə.

²² Putə nga vii goonjaanə nga Yusufu əsə, ətsə ci kədəhə ka əntənə, wabi ci agyanə ma'yanə nga ənji *Isərayiila satii anə hanyinə nga Misəra. Kə wabi ci əsə makə sətə nə təya da də waakii.

²³ Putə nga vii goonja nga i dui tii da məci Muusa, makə pwayi tii tə ci, kə umbeə tii ka ci nga ləgidə makkə. Acii kə nee tii, ma uuzənəkii, dagwa ka shaŋə, wata paa tii ngwali acii tanjəgi bariya nga njwanjwə *Fəriauna.

²⁴ Putə nga vii goonja nga Muusa əsə, makə girə ci, kə naanagi ci ka luuvənə ənjə a 'wa tə ci uuzənə nga kwatama uuzənə nga njwanjwa. ²⁵ Kə ta'i ci sa cibə tii da ənji nga Əntanjfə palee ka ndzaanə nga uundzə saa'i ka maka ma'yanə agi slənə bwaya uushi'inə. ²⁶ Kə luuvə ci dzaananə tə ci putə nga Aləmasiihu. Gədfə sa cibəkii ka ci acii fədfə patənə nga gəna nga hanyinə nga Misəra. Acii kə kii ci nəkii agyanə shikwatə nji kəya upaa aakəjwa.

²⁷ Putə nga vii goonjaakii ma'i ci, ca bwasee ka hanyinə nga Misəra. Ma palənaakii, əntaa ngwalənə ngwali ci acii bəzənə nga səkə nga njwanjwə nga Misəra. Kə kənjə ci ndihə ndihə, ca palə, makə agi neenə nə ci ka Əndətə pooshi ənji ka neenə ka ci də ginə. ²⁸ Putə nga vii goonjaakii əsə kii ci kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka, ca ba ka ənji Isərayiila kaa təya miicivə idənə aashi mayinyinatii, acii ga malaa'ikatə ca bəələ təkəjwatə manjeevənə a bəələgi da i natii.

²⁹ Putə nga vii goonja nga ənji Isərayiila tanjəgi tii gəərətə ci ənjə a 'wa "Madizə Gəərə", təya wii anə mahuurə hanyinə makə pooshi ma'inə sha nji davə a gəərə. Amma makə dui ənji Misəra gazhi'waanə nga tanjənə tə gəərəkii, wata ma'inə a ndagi tə tii patə.

³⁰ Putə nga vii goonja nga ənji Isərayiila əsə uulii mahwalə nga vərənə nga Yarikoo, saa'itə dui tii baanə mədfəfə ka zaawanə də mahwalakii, see də makə uulii.

11:13 11.13 11.9; 13.14; 'Wat. 23.4; 47.9; Jab. 39.13. **11:16** 11.16 13.14; Shig. 3.6; Mat. 22.32.
11:17 11.17-18 'Wat. 21.12; 22.1-14; Yak. 2.21. **11:19** 11.19 Rooma 4.17. **11:20** 11.20 'Wat. 27.27-29,39-40. **11:21** 11.21 'Wat. 47.31-48.20. **11:22** 11.22 'Wat. 50.24-25; Shig. 13.19.
11:23 11.23 Shig. 1.22; 2.2. **11:24** 11.24 Shig. 2.10-12. **11:26** 11.26 12.2; 13.13. **11:27** 11.27 Shig. 2.15; 12.41. **11:28** 11.28 Shig. 12.1-14. **11:29** 11.29 Shig. 14.21-29. **11:30** 11.30 Jasə. 6.12-21.

³¹ Putë nga vii goonnga nga badawa nga miitë dñi lëmätë Rahabë mbërë'i ki acii ëntënë; waatoo ka saa'itë mæëki ënjitë pooshi ka fanë të Æntanfë. Acii ma kya, kë shi kya liwë mu'uminë ënji *Isarayiila ëtë sha gi ka tærëtë hanyinëkii, kya kapaa të tii gatë asii.

³² Yoo, iitë daa, a dzë nyi aakëjwa dë baabanë të tii kwa? Pooshi saa'i ma'ë nga wabënë agyanë i Gidiyanë da Barakë da Samësënë da Jafëtë da Dawuda da Samuyila da patënë nga anabiitë nja baaba wabënë nga Æntanfë. * ³³ Putë nga vii goongatii paapii tii da hara hanyinë, tÿya jaala agyanëtii patë ësë. Dë goonngaenë slënyi tii. Ma uushi'iitë dñi Æntanfë alëkawalë nga viinë ka tii ësë, kë upaa tii. Kë paa'ëgi tii ma nga livarënyinë putë nga vii goongatii. ³⁴ Kë bëlëgi tii gunë ca hënë gërë gërë, kë mbërë'i tii agi panë, pooshi uushi uree ka tii. Taa ngahi mamëtëkii nji shishinëtii, amma ma ka muudinë, kë ënyi shishinëtii ka upaa ngëerënë, tÿya ënëgi ka nguyirë panë ka shanjë, tÿya laakëënë ënji daawaanatii. ³⁵ Putë nga vii goonnga nga ënji ësë ënyi duurënyinë nga hara makinë ka madënë dagi wa.

Ma hara ënja, kë cibë tii ka shanjë, ha'ë maa, kë mæëki tii. Kë naanagi tii ka luuvë kaareenë ka Æntanfë kaa ënjë a bwasee ka tii. Ma dñi tii ha'ë, acii kë kii tii në nga ënënë ka madënë da i ëpinë ëtë matahukii. ³⁶ Kë sii hara ënji cibë ka shanjë; ënjë a njusë të tii, ënjë a fëslë të tii, ënjë a aanëgi të tii, ënjë a paa'ëgi të tii a furëshina. ³⁷ Ma hara ënja, kë kaalii ënji të tii dë faariinë ka wa. Hara ënji ësë, kë taake ënji ka shishinëtii gëdzalë bërë'i. Hara ënji, kë bëlëi ënji të tii dë ngila purëjanë. Hara ënji ësë, maaghiinë në tii, kuvu'unë nga bagiinë da uuhinë në së nga umbee dë purëkinatii. Kë cibë ënji ka tii ka shanjë. ³⁸ Ma ënjitsë kamë, agi bilinë nji tÿya wiigi'i i agi giñyinë. Asëkë burëhënyinë da gu'unyinë nji tÿya babaanë. Mambu'umë duuniya bahë ndzaanatii dave.

³⁹ Ma ënjitsë patë, kë vii tii ka Æntanfë goonnga, kë kadëesëkë tii ka ci, amma patë da ha'ë pooshi tii upaa uushi'iitë dñi Æntanfë alëkawalë nga viinë ka ënja. ⁴⁰ Acii ma Æntanfë, kaamë da tii dëkëpaa ci matahu uushi. Ma agi hiimaakii, ka fëdënë në ci taamë da tii, paa ci ka geeginë ka tii mambu'ukii bahë ndzaanë abiikii yadë amë.

12

Æntanfë Dësënaamë

¹ Ma amë, makë dñi ci të'i seedawanyinë ha'ë lanë ca tsaamë taamë, bwasee amë ka patënë nga uushi'iitë ca sækëpaa taamë da 'waslyakëënë ënë pooshi ka moonë ca kapaa taamë. Kërjaanaamë ndihë ndihë, ama dzë aakëjwa dë taabidëwa ënë akëjwacii amë. ² Kaama ginaamë ka tsaamënë të Yeesu tanë. Ma ca, ci në slërëginë nga vii goonnga gaamë, 'watëginë ka tækëjwanë ca'ë ka muudinë. Kë luuvë ci kaa ca ëntë ashë ënfwa, paa ci nee ka ëntënëkii makë së nga ayinë. Ma dñi ci ha'ë, kaa ca shii upaa moodasëkë ëtë dëkëpaa Æntanfë ka ci. Acii ha'ë, dasë në ci ëndzë'i da ciizëma dëgëlë *ñwanjuunë nga Æntanfë.

11:31 11.31 Jasë. 2.11-12; 6.21-25; Mat. 1.5; Yak. 2.25. * **11:32** 11.32 M.Gëjw. 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sam. 16.1ca'ë ka 1 Meem. 2.11; 1 Sam. 1.1-25.1. **11:33** 11.33 M.Gëjw. 14.6-7; 1 Sam. 17.34-36; Dan. 6.1-27. **11:34** 11.34 Dan. 3.23-25. **11:35** 11.35 1 Meem. 17.17-24; 2 Meem. 4.18-37. **11:36** 11.36 Irim. 20.2; 37.15. **11:37** 11.37 2 Haba. 24.21. **11:38** 11.38 1 Sam. 13.6. **12:1** 12.1 1 Koor. 9.24. **12:2** 12.2 2.10; 8.1.

³ Buuretəmë nga'ə tē Yeesu: kə luuvə ci kaa ca sa cibə acii ma'waslyakə ənja. Buuretəmë agyanəkii, acii ga shishinuunə a əntəgi, una bwasee dəjwa'ə. ⁴ Ma agi paatə cuuna pa da 'waslyakəənə, weewee agi panə nuunə, amma ma'ə panəkii mambu'umə bahə bəələnə tuunə. ⁵ Acii ha'ə, ma wabəətə shi Əntanfə bii koonə ka tsakə koonə də ngeerənə, oo'i manjeevənaakii nuunə, ga ca zaanə koonə. Kə bii ci, "Uuzənaakya, mada kə dzyalə Slandanə tə hə, kapaa liminəku, ha fatə, ga dzalənəkii a bələgi shishinəku əsə.

⁶ Tə əndətə ci Əntanfə a uudə cii kəya dzalə.

Tə ənjitə n̄gire ci ka manjeevənaakii, tə tii cii kəya fəslə əsə."

⁷ Acii ha'ə, sə'watəmə patənə nga dzaləətə ca la tuunə. Də dzalənəkii ci Əntanfə a baarii koonə oo'i, manjeevənaakii nuunə. Ya sanjə tə'i uuzənə pooshi dii ka dzalənə tə ci mada fii ci 'waslyakəənə kwa? ⁸ Mada pooshi unə agi luu dzalənə makə sətə ci hara ənjə a luu, ci ca baarii ətsə mazaguyinə nuunə, əntaa manjeevənaakii. ⁹ Ma ənjitə pwayi taamə, agi dzalənə nə tii taamə, agi fanə naamə tə tii əsə. Acii ha'ə, ka d'fanə nga'ə mada fii amə ha'ə tə Dəsənaamə ətə dagyə, kaama shii upaa əpinə.

¹⁰ Ma ənjitə pwayi taamə, kə dzyalə tii taamə nga uundzə saa'i tanə, makə sətə kadeesəkə ka tii. Amma ma Əntanfə, ma dzalənaakii taamə, ka shii tsakənə taamə, kaama ndzaanə malaabakii makə naakii. ¹¹ Ma saa'itə ci dzalənə a la taamə, agi n̄gərənə naamə tə ci ka uushi nga mabətə səka, əntaa sə nga moodasəka. Amma ma na uudəpaa ba'ə, ka ndzaanə nə dzalənəkii ka sə nga moodasəka. Ma ənjitə luuvə kapaa liminə ka fanə, ka kavənə nə ci tə tii ka slənə dagwa uushi, təya ndzaanə agi jamənə.

Wazənə agyanə kaaree ka pwapoonə nga Əntanfə

¹² Yoo, wa ciinuunə a ənə ka ndzaanə da ngeerənə. Ha'ə nə iduunə əsə, wa ca ənə ka ndzaanə ndalə. ¹³ Dəmə aakəjwa də wiinə asəkə n̄unyi rəgwa, acii ga ənjitə ca ədərə a tsakə 'urəngaslənə, təya təkuree ka mbədənə dəjwa'ə.

¹⁴ Dəmə gazhi'waanə koonə shii ndzaanə agi jamənə da patənə nga ənja. Daamə gazhi'waanə nga ndzaanə malaabakii əsə, acii pooshi əndə ca nēe ka Əntanfə shanjə madaamə ci kə ndzaanə ha'ə. ¹⁵ Dəmə han̄kala acii ga əndə a n̄usləgi agyanə pwapoonə nga Əntanfə. Ha'ə əsə, dāmə han̄kala acii goona ndzaanə makə man̄gərəkiki uushi ətə ca zhi'wee ka hara uushi'inə n̄gərəkiki. Tsarə nga ənjitə sə ka kavə hara ənji aagi bwaya ndzaanə, ca saawee ka ndzaanə nga ənji lanjə. ¹⁶ Dəmə han̄kala acii ga əndə a slənyi ajjinəənə, taa bərapaanə tə Əntanfə, makə sətə shi Isəwa dii. Ma ca, putə nga zəmə rəjwə tanə bwasee ci ka gawuunaakii ka madzəgaakii. ¹⁷ Kə shii unə, ma daaba'əkii, makə mwayi ci kaa dii dā ka ci barəkaanə, kə kaaree dii ka ci, acii paa ci upaa rəgwa nga baanə ka Əntanfə. Taa n̄gahi da kiinə agikii ali ci dā ka ci barəkaanəkii, patə da ha'ə paa ci upanə.

¹⁸ Ma una, əntaa makə nga ənji Isərayiila nuunə. Ma təya, kə əncahə tii aabii sətə ci ənjə a təbətə də ciinə, waatoo aatsa giŋwə nga Siina. Ma dāvə, kə hən̄yi gunə gərə gərə, kə dii mandə vədə dəgwamə, kə dii

12:5 12.5-6 Waf. 3.11-12; Səniinə 3.19. **12:7** 12.7 Dzək. 8.5. **12:10** 12.10 Mat. 5.48; Rooma 5.2; Yak. 3.17. **12:11** 12.11 12.14; Yak. 3.17-18. **12:12** 12.12 Isaa. 35.3. **12:13** 12.13 Waf. 4.26. **12:14** 12.14 12.11; Jab. 34.15; 1 Koor. 7.15. **12:15** 12.15 Dzək. 29.17; Gal. 1.6. **12:16** 12.16 'Wat. 25.29-34. **12:17** 12.17 'Wat. 27.30-40.

mëdanƙaya ɛsë. ¹⁹ Tøya fa ɛdë uutøma, tøya fa wabønë nƙa ɛnda. Makë fii tii wabønëkii, kë nƙwali tii, tøya kädii, ɛnƙi tii, ga ɛndëkii a ɛnë ka wabønë ka tii ma'ä. ²⁰ Ma wabønëkii, kë palee ka nƙeerii, aƙii kë bii ci, "Taa mi patë tøbëtë ƙiƙuna, taa daba maa, wa ɛnjë a kaalatë të ci dë faariinë ka wa." ²¹ Ma uushi'iitë nee tii gatë, kë nƙwalee ka tii ka shanjë. Muusa dë naakii në maa, kë bii ci, "Agi udzønë në shishinëki, kë nƙwali nyi."

²² Amma ma unë, kë uugi unë mbu'yanë aabii ƙiƙwë nƙa *Sihiiyoona. Asëkë wëranë nƙa ɛntanjë ɛndë vii ɛpinë nuunë, waatoo Urusaliima nƙa dagyë. Ma dawa, të'i malaa'ikanyinë, pooshi baanatënë aƙii lajønë. ²³ Kë mbu'yuunë aagi dza dë në dë manushinë nƙa tøkëjwatë manjèevønë, waatoo, ɛnjitë dëi lëmätii manaahëkii dagyë. Kë mbu'yuunë aakëjwacii ɛntanjë mala ƙëjwanë nƙa patënë nƙa ɛnja. Kë mbu'yuunë aagi ma'yanyinë nƙa ɛnjitë nja slënë goonƙaanë, waatoo, ɛnjitë geegi ɛntanjë ka tii mambu'ukii. ²⁴ Kë mbu'yuunë aabii Yeesu, ɛndë rëgwa nƙa kura alëkawalëtë ahada ɛntanjë da ɛnja. Kë mbu'yuunë ɛsë aabii idënëtë miicivë ɛnja. Ma idënëtësa, matahu uushi wabi ci, ɛntaa makë sëtë wabi idënë nƙa Habiila. *

²⁵ Daamë hanƙala dëi, gaama naanagi ka fa sëtë ci ɛntanjë a ba kaamë. Ma ɛnjitë naanagi ka fa wabønë nƙa ɛndëtë nja baaba wabønë asëkë duuniya, paa tii mbërë'ya. Makë dëi ci ha'ë, iitiitë dëi upaa naamë rëgwa nƙa mbërëdënë, mada tøkuree amë ka fa wabønë nƙa ɛndëtë ca wabya kaamë dadagya? ²⁶ Ma nƙa nƙukë, kë shi uurakii a udzëtë duuniya. Amma ma nƙa ɛna, kë dëi ci alëkawalë oo'i, "Ma'ä nyi ka ɛnënë ka ƙanjgëzëtë duuniya patë da dadagya." ²⁷ Ma wabëtsë bii ci, "Ma'ä nyi ka ɛnënë", ci ca baarii oo'i, ma uushi'iitë tagii ci, ka ƙanjgëzëtënë në ci, ca fëdëgi, kaa uushi'iitë pooshi ka ƙanjgëzënë a ɛnëgi tii daanëtii.

²⁸ Aƙii ha'ë, see a kuyirii amë, aƙii kë upaa amë nƙwanuunë, waatoo, nƙwanuutë pooshi ka ƙanjgëzënë. Dë ha'ë ɛsë, paslaamë të ɛntanjë ka rëgwatë kadëesëkë ka ci, ama nƙwalë të ci, ama ƙërë'u ka ci. ²⁹ Aƙii ma ɛntanjë gaamë, makë ƙunë në ci ɛtë ca zamagi dë uushi'inë dza'ë.

13

Ndzaatë ca kadëesëkë ka ɛntanjë

¹ Dëmë aakëjwa dë uufëshinë ahadoonë makë dëi ci ndzëkëjushi'inë nuunë agi në'unë të Alëmasiihu. ² Ga luu mu'uminë a zaanë koonë. Aƙii të'i hara ɛnji liwë mu'uminë ha'ë, asee paa tii shii oo'i, ma mu'uminëkii, malaa'ikanyinë në tii. ³ Buurëtëmë të ɛnjitë a fureshina, una nƙërë makë ka hakii nuunë. Buurëtëmë të ɛnjitë ca sa cibë ɛsë, aƙii ɛnji shinjikinë në tii makë noonë. Tsakëmë të tii.

⁴ Taa wu patë, wa ca nee ka mëghërëvënë nƙa nƙërëshinë. Wa goonƙaanë a ndzaanë ahada nƙurë tii da minakii. Kadë në ɛntanjë a lagi ƙëjwanë ka ɛnjitë ca dë bwaya ndzaanë agi nƙërëshinë da ka ma'alëhiinyinë.

12:18 12.18-19 Shig. 19.16-22; 20.18-21. **12:20** 12.20 Shig. 19.12-13. **12:22** 12.22 13.14; Gal. 4.26; Sëniinë 5.11; 21.2. **12:23** 12.23 Luka 10.20. * **12:24** 12.24 8.6; 9.12; Habiila: 'Wat. 4.10. **12:25** 12.25 6.4-6; 8.1; Shig. 20.22. **12:26** 12.26 Shig. 19.18; Hag. 2.6,21. **12:28** 12.28 13.14. **12:29** 12.29 Dzak. 4.24. **13:1** 13.1 6.10; 10.24; 13.16; 1 Piita 1.22. **13:2** 13.2 'Wat. 18.1-8; 19.1-3; Ayb. 31.32; Rooma 12.13; 1 Tim. 3.2; 5.10; 1 Piita 4.9; 3 Yooh. 8. **13:3** 13.3 10.34; Mat. 25.36. **13:4** 13.4 1 Koor. 7.2-4; 1 Tees. 4.3-8.

⁵ Goona ka hiima goonə ka uufə gəna, amma dəmə moodasəkə nga sətə upaa unə tanə. Acii Əntanfə də nəkii bii, “Paa nyi ka bwaseenə ka hə şanjə. Ka tsakənə nə nyi tə hə taa guci patə.” ⁶ Acii ha'ə, wa taa wu ahadoonə a bagi furənjə oo'i, “Əntanfə nə əndə tsakənə tə nyi, paa nyi ka ɲɔwalənə şanjə. Mi sanjə datə nə əndə şinjkinə də nya?”

⁷ Buurətəmə tə matakəɲwanyinə goonə nga ɲukə ətə nja baaba koonə wabənə nga Əntanfə. Buurətəmə ɲga'ə tə ndzaanatii, makə sətə dīi tii gazhi'waanə ca'ə ka saa'itə məəki tii aɲi vii goongatii. Nə'utəmə dərəpatii.

⁸ Makə sətə nji Yeesu ɲga mbəfə, ha'ə nə ci ənshinə, ha'ə nə ci ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə əsə. ⁹ Goona luuvə kaa hara ənjə a ɲusləgi duunə də kura dzəgunənyinə kama kama. Waatoo, madfa kə kii ənji koonə bariya aɲyanə zəma, goona luuvə, accii pooshi bwatyakii. Şhiimə oo'i, pwapoonə ɲga Əntanfə ka kavə tuunə ka ndzaanə ndihə ndihə, əntaa bariyanyinə ɲga zəma.

¹⁰ Ma ɲga əna, tə'i kura ha ɲga dfa sataka ətə caama upaa bwatya davə. Ma limanyinə ɲga Yahudiinə, pooshi tii ka upaa bwatya davə şanjə. ¹¹ Ma dabiitə ci gawə ɲga limanyinə a kəla idənatii, ca kərə aasəkə Hatə palee də Laabanə ka dfa də sataka putə ɲga 'waslyakənə, hənəginə hənəginə ənji dabanyinəkii aba'ə vəranə. ¹² Ha'ə dīi nə Yeesu əsə, aba'ə vəranə əɲki ci. Ma dīi ci ha'ə, kaa ca şhii laabagi ənji də idənaakii saakii.

¹³ Acii ha'ə, dzaamə da i amə atsakii aaba'ə vəranə, kaama dzə ka səwagi dzaananə putaakii. ¹⁴ Acii, ma ganə a duuniya, pooshi vəranə gaamə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. Ka alə vəraatə na şhi naamə.

¹⁵ Dəlaamə də Əntanfə taa guci patə daccii Yeesu. Ci nə satakətə caama vii ka ci naamə. Waatoo, dəlanə də ci, ama dfuunətə ləməkii taa da patə.

¹⁶ Ga ca zaanə koonə nə dfa ɲga'əənə ka hara ənji, una slənəshi də uushi'inə goonə. Acii tsarə ɲga satakatsə kadeəsəkə ka Əntanfə.

¹⁷ Famə tə matakəɲwanyinə goonə, həətəpaamə noonə nə akəɲwaciitii, accii taa guci patə ha'ə nə tii ka dfa gazhi'waanə ɲga nəhə əpinə goonə, tii na dzə ka ba slənətii ka Əntanfə əsə. Famə tə tii kaa təya şhii dfa slənətii də moodasəka, əntaa də məbətəsəka, accii pooshi uushi nuuna upaa aɲi bəzəe ka səkətii.

¹⁸ Dəmə aakəɲwa də dfa də'wa ka putə geenə. Acii kə şhii inə, kə dīi inə patənə ɲga sətə dibə ina dfa. ɲga'ə keenə nə slənətə patənə ɲga sətə ndzaanə dagwakii. ¹⁹ Aɲi kədiinə nə nyi accii unə əsə koona dfa də'wa ka putaaki, kaa Əntanfə a dfa ka nyi rəgwa ɲga ənənə aabii unə.

Də'wa ɲga pa'apaaginə

²⁰ Ma Əntanfə, əndə kira ndzaanə jamə nə ci. Ci madfə ka Yeesu Slandanaamə aɲi maməətə ənja, ca kavə tə ci ka madfuunə magəra ɲga bagiinə, waatoo amə, putə ɲga idənaakii ətə əjigi ci ka puta gaamə. Idənəkii geegi ka aləkawalətə dīi ci kaamə, kaa ca ndzaanə da ɲgeerənə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. * ²¹ Wa ca dzatəgi koonə də patənə ɲga dagwa

13:5 13.5 Dzək. 31.6,8; Fil. 4.11-12; 1 Tim. 6.7-10. **13:6** 13.6 Jab. 118.6. **13:7** 13.7 6.12; 1 Koor. 4.16. **13:9** 13.9 Rooma 14.2; Kwal. 2.20-22; 1 Tim. 4.3. **13:11** 13.11 9.7; Leew. 16.27. **13:12** 13.12-13 11.26; Mat. 27.31-33. **13:14** 13.14 11.9-10,13,16; 12.22,28; Fil. 3.20; 2 Koor. 5.6; 1 Piita 2.11; Səniinə 21.2. **13:15** 13.15 Af. 5.19-20; Jab. 50.14,23. **13:16** 13.16 Gal. 6.10; Fil. 4.18. **13:17** 13.17 Əzaki. 3.17; Slənə 20.28-31; 1 Koor. 16.16. **13:18** 13.18 10.22; Rooma 15.30; 2 Koor. 1.12; Slənə 24.16. * **13:20** 13.20 ndzaanə jamə: 12.14; Rooma 5.1; 2 Koor. 13.11; aləkawalə: 8.6; idənaakii: 9.12.

uushi'iitɛ dɔbɛɛ una upaa, koonaa shii dɛ sɛtɛ cii kɔya uudɛ. Wa ca dɛ sɛtɛ kadɛɛsɛkɛ ka ci ashaamɛ ɛsɛ, daci Yeesu Alɛmasiihu. Naakii nɛ ɛwanɔunɛ ka ca'ɛ ndɛɛɔwɛ ndɛɛɔwɛ. *Aamiina.

Muudinɛ ɛga wabɛnɛ

²² Ndzɛkɛɔɔshii'inɛkya, ma lɛkalɛkatɛnɛ nyaahɛ nyi koonɛ, ka shii tsakɛnɛ duunɛ. Agi kɛdiinɛ nɛ nyi acii unɛ, kapaamɛ liminuunɛ ɛga'ɛ ka fa wabɛɛtsa. Acii ma lɛkalɛkatɛna, gusɛ. ²³ Ma ndzɛkɛɔɔshii'inaamɛ Timooti, ɛga'ɛ ka nyi una shii oo'i, kɛ kyapaa ɛɔɔji tɛ ci a furɛshina. Madɛ kɛ shi ci aabiiki kwakwatɛ, ina da ci na dzɛ aahoonɛ. †

²⁴ Nɛɛhɛpaamɛ ka nyi tɛ patɛnɛ ɛga matakɛɔɔwanɔɔnɛ goonɛ da patɛnɛ ɛga ɛɔɔji ɛga ɛntanɔfɛ. Ma ndzɛkɛɔɔshii'inaamɛ ɛɔɔji nɛ'unɛ ɛnɛ shi daga dɛ Italiya, agi nɛɛhɛpaanɛ nɛ tii tuunɛ.

²⁵ Wa ɛntanɔfɛ a dɛ koonɛ pwapoonɛ patɛ. *Aamiina.

Ləkaləkatə nga Yakubu

Nəhəpaanə

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka ənji nga Əntanjə patə ənə yiidəgi taa dama patə aasəkə duuniya. Daciiki Yakubu shigi ləkaləkatəna. Ma nya, əndə slənə nga Əntanjə da nga Slandanə Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə. *

Vii goonğa da shii rəgwa nga ɗa tə uushi

² Ndzəkənjushi'inəkya, taa guci patə lii cibənyinə kama kama tuunə, zhi'weemə ka ci ka sə nga moodasəka. ³ Acii kə shii unə, maɗa kə təbətə cibəkii tə vii goonğa goonə, ma sətə na uudə ba'akii, kəjaanənə ndihə ndihə də ngeerənə. ⁴ Dzəmə aakəjwa də kəjaanənə ndihə ndihə də ngeerənə, koona shii ndzaanə ka ənji goonğa, yadə idəpaa uushi ashuunə, waatoo taa nğutə njunyi uushi patə, tə'i ashuunə.

⁵ Maɗa kə ətee əndə'i əndə goonə ka shii rəgwa nga ɗatə uushi, wa ca kədii acii Əntanjə, ka upaanə nə ci əsə. Acii ma Əntanjə, fitə nə ciinəkii taa ka wu patə, ca vii ka taa wu tə sətə kədii ci yadə ɗavə uushi a ədzəməkii. ⁶ Amma, ma əndə a kədii uushi acii Əntanjə, wa ca shii oo'i, ka viinə nə ci ka ci tantanyinə. Ga ca hiima oo'i, mbu'u pooshi Əntanjə ka viinə ka ci. Acii ma əndətə ca hiima ha'ə, makə ma'inə nə ci ətə ci məɗə a gwazee, taa aa dama patə ca palə. ⁷⁻⁸ Ma tsarə nga əndətə ca dzətə aakəjwa, ca ənyatə aa ba'a, matagimə ci hatə kəjaanə ci, ga ca ka nə nga upaa uushi acii Slandana.

Maagha da əndə gəna

⁹ Maɗa tə'i maagha əndə nə'unə, wa ca ɗa moodasəkə də pwapootə ɗii Əntanjə ka ci. ¹⁰ Ma əndə gəna əndə nə'unə əsə, maɗa kə galee Əntanjə ka məghərəvənaakii taa gənaakii, wa ca ɗa moodasəkə, acii kadə nii kəya kulagi makə gudəzə nga kuzəna. ¹¹ Makə sətə ci gudəzə a naa'ugi, ca yiybəgi maa kə birə uusərə iza'u, pooshi ma'ə dagwa dagwaanaakii, ha'ə nə əndə gəna a əntəgi əsə saa'itə ci agi alə gəna.

Uushi'iitə ca təbətə ənda da ətə ca isəkwa ənda

¹² Əndə barəkaanə nə əndətə kəjaanə ndihə ndihə saa'itə lii nğərə'wə tə ci. Acii maɗa kə kəjaanə ci də ngeerənə agi təbətətsa, ka viinə nə Əntanjə ka ci shikwa, waatoo əpinə ətə ɗii ci aləkawaləkii nga viinə ka ənjitə ca uudə tə ci.

¹³ Taa wu patə ca moo ɗa bwaya uushi, ga ca ba oo'i, Əntanjə ca isəkwa tə ci ka ɗanə ha'ə. Acii pooshi uushi ca tsəku tə Əntanjə, paa ci ka tsəkunə taa tə wu ka ɗa bwaya uushi əsə. ¹⁴ Amma, taa wu patə isəkuyi uushi tə ci, bwaya hiimaakii isəkuyi tə ci kaa ca ɗa bwaya uushi, ca kulapaa də ci.

¹⁵ Maɗa kə girə bwaya hiima, ka kiranə nə ci 'waslyakəənə. 'Waslyakəənə əsə, maa kə girə ci, ci ca kira wa.

* **1:1** 1.1 Yakubu: Mat. 13.55; Slənə 12.17; 15.13; 21.18; 1 Koor. 15.7; Gal. 1.19; 2.9; 1 Piita 1.1. **1:2** 1.2-3 Rooma 5.3-5; 1 Piita 1.6-7. **1:5** 1.5 Waɓ. 2.6. **1:6** 1.6 5.13; Mat. 7.7; 21.21-22; Af. 4.14. **1:9** 1.9 2.5. **1:10** 1.10-11 Ayb. 14.2; Jab. 90.5-6; Isaa. 40.6-8. **1:10** 1.10 5.1. **1:12** 1.12 5.11; 1 Koor. 9.24-25. **1:13** 1.13 Waɓ. 19.3; 1 Koor. 10.13. **1:14** 1.14-15 Rooma 6.19-21; 7.7-10; 1 Yooh. 2.16-17.

¹⁶ Kadashinyinaakya, goona ha'u dē noonē na! ¹⁷ Acii ma ṅunyi uushi da ṅunyi viinē, dadagyē dācii ǀntanǀfē ca shi. Ci dīi uusēra da lēgida da tikisanyinē. Ma ǀntanǀfē, paa ci ka zhi'inē makē uushi'iitsa, ka ǀndǀi saa'i tǀkunē, ka ǀndǀi saa'i mabǀrǀha. ¹⁸ Kē vii ci kaamē ǀpinē dagi Habara ṅga goonǀa, makē sǀtē kadeesǀkē ka ci, kaama shii ndzaanē da mǀghǀrǀvǀnē palēe ka hara uushi'iitē tagii ci.

Fa wabǀnǀ ṅga ǀntanǀfē da slǀnǀginǀ

¹⁹ Kadashinyinaakya, fatǀmǀ ka nya ba koonǀ. Taa wu patǀ, wa ca kapaa liminǀkii ka fatǀ uushi, ga ca kwasǀ ka wabǀnǀ, ga ca bǀzǀ sǀkǀ pii pii ǀsǀ. ²⁰ Acii, ma ǀndǀtǀ bǀzhi sǀkǀkii, paa ci ka mbee ka slǀnǀtǀ sǀtǀ kadeesǀkǀ ka ǀntanǀfē. ²¹ Acii ha'ǀ, ṅǀǀǀǀǀǀ patǀnǀ ṅga 'waslyakǀǀnǀ goonǀ, una kagi, una bwasee ka da bwaya uushi'inǀ ma'ǀ. Una banee ka noonǀ nǀ akǀṅwacii ǀntanǀfē, una luu wabǀtǀ kavǀ aasǀkǀ ǀdzǀmuunǀ. Wabǀnǀkii ǀsǀ ca mbee ka luupaanǀ tuunǀ.

²² Goona ndzaa ka ha'u dē noonǀ nǀ ka fa wabǀnaakii tanǀ, amma, ma dǀanuuna, slǀnǀtǀǀǀmǀ! ²³ Acii, ma ǀndǀtǀ ca fa wabǀnǀkii, amma paa ci agi slǀnǀtǀǀǀnǀ, pooshi uushi tǀkee ka ci da ǀndǀtǀ ca tsaamǀ naakii nǀ asǀkǀ dyarugala. ²⁴ Maa kǀ tsaamǀtǀ ci naakii na, ca palǀ, shiku ha'ǀ kǀ ǀnyi ka zaanǀnǀ ka ci taa iitǀ nǀ ci. ²⁵ Amma, ma ǀndǀtǀ ca kavǀ nǀkii ka fa malaaba wabǀtǀ ca vii dimwaanǀ ka ǀnja, ca kavǀ nǀkii ka fatǀnǀ yadǀ zaanǀnǀ ka ci, ca slǀnǀtǀǀǀ ṅga'ǀ ǀsǀ, ma ǀndǀtsa, ka ci dǀanǀ ǀntanǀfē barǀkaanǀ agi slǀnaakii.

²⁶ Maa kǀ ṅǀǀǀǀ ǀndǀ naakii nǀ makǀ agi nǀ'utǀnǀ nǀ ci tǀ ǀntanǀfē ṅga'ǀ, amma paa ci agi kǀsǀpaa ganakii, naakii nǀ cii kǀya ha'ugi, uushi zabǀ nǀ diinaakii ǀsǀ. ²⁷ Ma nǀ'u diina ǀtǀ kadeesǀkǀ ka ǀntanǀfē Dǀsǀnaamǀ, hakila ṅuzhikinǀ da hakila mooryafinǀ agi ṅǀǀǀǀǀǀ da ǀtsǀtǀ na accii ga mǀza uushi'inǀ ṅga duuniya a kagǀrǀ ǀndǀ aagi 'waslyakǀǀnǀ.

2

Mbǀrǀ mbǀrǀ nǀ patǀnǀ ṅga ǀnji akǀṅwacii ǀntanǀfē

¹ Ndǀkǀṅṅushi'inǀkya, makǀ kǀ vii unǀ goonǀa ka Slandanaamǀ Yeesu Alǀmasiihu ǀndǀ mǀghǀrǀvǀnǀ, goona baarii kama kamaanǀ ahada ǀnja.

² Baamǀ tǀi ǀndǀ gǀna dzǀǀǀrǀ ka hatǀ dzatuunǀ dǀ na. Kǀ kyaala ci kǀjeerǀnǀ dagwakii, ca ṅǀǀǀǀ tuutǀya ṅga mandalǀ kwaba aaciikii. Maagha a dzǀǀǀrǀ naakii ǀsǀ; iirǀ kǀjeerǀnǀ nǀndǀ ashikii tanǀ. ³ Wata una dǀuunǀtǀ tǀ ǀndǀtǀ kyaala ṅunyi kǀjeerǀnǀ, una ba ka ci, "Pyalyagi aa hanǀ, wiinǀ ṅunyi ha ṅga ndzaanǀ." Ma maaghatǀ ǀsǀ, una ba ka ci, "Kǀṅaanǀ gadǀvǀ!" taa "Shiwa, nda ndzaanǀ ganǀ atsaǀ sǀdǀǀki!" ⁴ Madǀ kǀ dīi unǀ ha'ǀ, kǀ baarii unǀ kama kamaanǀ ahadoonǀ, pooshi unǀ slǀnyi dǀ ṅunyi hiima.

⁵ Kadashinyinaakya, fatǀmǀ kaa nya ba koonǀ: kǀ ta'i ǀntanǀfē maaghiinǀ ṅga duuniyanǀ kaa tǀya ndzaa ka ǀnji gǀna dagi vii goonǀǀǀ, tǀya ndzaanǀ agi ṅwanǀuunǀ ǀtǀ dīi ci alǀkawalǀkii ka ǀnjitǀ ca uudǀ tǀ

1:17 1.17 'Wat. 1.14-18; Mat. 7.11. **1:18** 1.18 Yooh. 1.13; Rooma 8.19-23; 1 Piita 1.23. **1:19** 1.19 3.2; Waǀ. 15.1; ǀ.Waaz. 7.8-9. **1:21** 1.21 Kwal. 3.8; 1 Piita 2.1. **1:22** 1.22 2.17; Mat. 7.24,26; Rooma 2.13. **1:25** 1.25 2.12,24; Jab. 19.8; Yooh. 13.17; Rooma 8.2; Gal. 6.2. **1:26** 1.26 3.2,10; Jab. 34.14; 141.3. **1:27** 1.27 Jab. 10.14,18; Isaa. 1.17; Mat. 25.35-36. **2:1** 2.1 2.1-9; Dzǀk. 1.17; 10.17; 16.19; 2 Meem. 19.7; Ayb. 34.19; Jab. 82.2; Waǀ. 24.23; Mat. 5.45; Slǀnǀ 10.34; Rooma 2.11; 10.12; Gal. 2.6; Af. 6.9; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17.

ci. ⁶ Amma una ngərə, una bərapaa maaghiinə. Mashii muunə oo'i, ɛnji gəna ca cibee koonə, təya kərə tuunə aakəŋwacii gəŋwanə kwa? ⁷ Tii nə ɛnjitə ca wabə bwaya uushi'inə agyanə ɲunyi ləmə ŋga Yeesu, waatoo, ləmətə ikə ɛntanfə koonə.

⁸ Kə shii unə mađuunə wabənə ŋga ɛntanfə ətə palee, makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkəkəkətə, waatoo, "Uuduu tə ɛndətə abiiku makə sətə cii kwa uufə naaku na". Mada kə nə'utuunə ha'ə, ŋga'ə dīi unə. ⁹ Amma, mada kə baarii unə kama kamaanə ahada ɛnja, kə dīi unə 'waslyakəənə, kə kəshi gəŋwanə ŋga *bariya tuunə, acii kə tanjəyuuənə bariya. ¹⁰ Acii taa wu nə'utə bariyanyinə patə, amma kə tanjəgi ci rəŋwə agikii, kə tanjəgi ci patə ɛtsa. ¹¹ ɛntanfə bii, "Ga ha aləhiinə." Ci bii ɛsə, "Ga ha bələ ɛnda." Acii ha'ə, mada kə bəli hə ɛnda, kə tanjəgi hə bariya ŋga ɛntanfə, taa ŋgahi ma'aləm hə hiinə. ¹² Wa wabənə goonə da slənə goonə a ndzaanə makə ŋga ɛnjitə nə ɛntanfə a la ka tii gəŋwanə də bariya, waatoo də wabətə ca vii kaamə dimwaanə. ¹³ Acii ma ɛnjitə pooshi ka nee ka təgunuunə ŋga hara ɛnji, pooshi ɛntanfə na nee ka təgunuunatii. Amma, ma ɛndətə nee ka təgunuunə ŋga ɛnda, kadə nii kəya jaala saa'i ŋga la gəŋwanə.

Vii goonja ka Yeosu da slənətənə

¹⁴ Ndzəkəŋushi'ina, yaci kə bii ɛndə oo'i, "Tə'i nyi da vii goonja", amma pooshi slənaakii baarii oo'i, tə'i ci da vii goonja, mi sarə nə bwatyakəya? Ka luupaanə nə tsarə ŋga vii goonjatsə tə ci nii? ¹⁵ Baamə tə'i hara ɛnji nə'unə, taa ŋguyirənə taa makinə, kə ɛtəe tii ka sə ŋga umbee də purəkine, pooshi sə ŋga kavənə aa matii ɛsə. ¹⁶ Wata ɛndə'i ɛndə agyuunə a ba ka tii, "Wa ɛntanfə a kərə tuunə jamə, ca vii koonə sə ŋga umbee də purəkine da sə ŋga kavənə aa moonə." Mada maviimə ci ka tii uushi'iitsa, mi nə bwatya ŋga banaakii ka tii ha'a? ¹⁷ Ha'ə nə vii goonja ɛsə. Maa kə bii ɛndə'i ɛndə də bamakii tanə oo'i, "Tə'i nyi da vii goonja", mada paa ci slənətə sətə bii ɛntanfə, uushi zabə nə vii goonjaakii.

¹⁸ Mbu'u ka banə nə ɛndə'i ɛndə oo'i, "Tə'i ɛndə'i ɛndə da vii goonja. ɛndə'i ɛndə ɛsə, slənənə nə naakii." Yoo, ka banə nə nyi ka ci, "Baarii ka nyi taa iitə ndzaanə ɛndə da vii goonja yadə slənətəginə. Ma nyi ɛsə, ka baariinə nə nyi ka hə vii goonjaaki daga slənaaki." ¹⁹ Kə luuvə hə oo'i, rəŋwə nə ɛntanfə kwa? Maa kə luuvə hə, kə dīi hə ŋga'ə. Ginaajinyinə maa, kə luuvə tii, shishinətii a udzə acii ŋgwələnə ɛsə. *

²⁰ Ya hə maba, paa hə ka moonə ha shii oo'i, ma vii goonja yadə slənətəginə, kə ndzaa ci ka uushi zabə kwa? ²¹ Də mi sarə ndzaa dzədəzəhi'inaamə Ibərahiima ka ɛndə goonja akəŋwacii ɛntanfə? Ma ndzaa ci ka ɛndə goonja, daga slənaakii saa'itə kirə ci tə uuzənaakii Isiyaaku ka da də sataka ka ɛntanfə. ²² Paa ha nee kwa? Ka ha rəŋwə slənə vii goonjaakii da slənaakii. Daga slənaakii ndzaa vii goonjaakii ka tantanyinə. ²³ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkəkəkətə oo'i, "Kə vii Ibərahiima goonja ka ɛntanfə. Putə ŋga vii goonjaakii ɛsə ŋgirə ɛntanfə tə ci ka ɛndə goonja", ca 'wa tə ci guvakii. ²⁴ Kə nee

2:5 2.5 1.9; Luka 6.20-21; 1 Koor. 1.26-28; Səniinə 2.9. **2:8** 2.8 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Rooma 13.9. **2:9** 2.9 2.1. **2:10** 2.10 Mat. 5.19; Gal. 3.10; 5.3. **2:11** 2.11 Shig. 20.13-14. **2:12** 2.12 1.25. **2:13** 2.13 Mat. 5.7; 7.1; 18.32-35. **2:14** 2.14 Mat. 7.21; 1 Yoo. 3.17. **2:15** 2.15 2.15 Mat. 25.35-36. **2:17** 2.17 Gal. 5.6,16,22-24; 1 Yoo. 3.18. * **2:19** 2.19 Dzak. 6.4; ginaajinyinə: Mat. 8.29; Mar. 1.24. **2:21** 2.21 'Wat. 22.9,12; Rooma 4.1-5,13-16,19-22; Ibər. 11.17. **2:23** 2.23 'Wat. 15.6; 2 Haba. 20.7; Rooma 4.3.

unə dʒii, ma slənə ŋga ənda, ci ca kavə əndə ka ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntanʃə, əntaa wata vii gooŋgaakii tanə.

²⁵ Ha'ə nə Rahabə əsə, badawa ŋga minə. Putə ŋga slənətə ndzaa ki ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntanʃə. Waatoo, kə liwə ki tə ənjitə sləkée əŋji Isərayiila, kya baarii ka tii əndə'i rəgwa ŋga palənə satii acii ga ənjə a puli də tii.

²⁶ Makə sətə dʒii shishinə ŋga ənda, əpinə kə dzəgi a makii, ha'ə nə vii gooŋga yadə sləna: pooshi nafakii.

3

Slənə ŋga gana

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ga ənji lanə ahadoonə a moo ndzaanə ka ənji dzəgunənə ka ənja, makə kə shii unə, ma inə ənji dzəgunənə ka ənja, kadə nə gəŋwanə geenə a palee ka ŋga hara ənji də iza'unə. ² Acii amə patə, agi puu'unə naamə lanə. Ma əndətə pooshi ka pu'unə agi wabənaakii, ci nə matakədəkəfə ənda, ka mbeənə nə ci ka ətsətə naakii nə əsə taa ka ŋgutə rəgwa patə. ³ Kə shii amə, agi ŋgaangavənə naamə riidzama aa ma təhinə kaa təya fa taamə. Də ha'ə caama mbee ka kərənə tə tii ka rəgwatə mwayi amə patə. ⁴ Buurətəmə agyanə madiigərə kumbawalənyinə əsə. Taa ŋgahi madiigərəkii nə tii ka shanə, mandalə mədə ca dza tə tii əsə, amma patə da ha'ə də uundzə kada ci əndə gwazənə a kərə tə kumbawaləkii ka hatə mwayi ci ca dzə. ⁵ Ha'ə nə gana ŋga əndə shiŋkinə əsə. Taa ŋgahi dʒii fidyasə, amma tə'i ci da baawəfa lanə.

Buurətəmə agyanə bwanənə ŋga bilinə. Amma ndzanənə ka uundzə gana ŋga gunə cii kəya ətsagi kwarəma'ə! ⁶ Acii ha'ə, ma gana, makə gunə nə ci ashaamə. Ci ca kavə əndə ka dʒa taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə. Ci ca saawee ka patənə ŋga shishinə, ca saawee ka patənə ŋga ndzaanə ŋga əndə əsə ganə asəkə duuniya. Dacii *Seetanə ci baawəfa ŋga gana a shigi. ⁷ Ka mbeənə nə əndə shiŋkinə ka dzalə taa ŋgutə tsarə ŋga dabanyinə, waatoo, daba ŋga bilinə, da əginyinə, da ətə ca ələ anə mbuurə səkətii da hərəfinə. Kə dzalətə ci əsə. ⁸ Amma, ma gana, pooshi əndə shiŋkinə ca mbee ka dzalətənə tə ci! Ma ca, bwaya uushi nə ci, paa ci ka luuvə ndzaanə kəfə'a. Makə ŋguma nə ci ətə ca bələgi ənda. ⁹ Də ci caama dəla də Slandanaamə Dəsənaamə. Də ci əsə caama dzaana ənja, taa ŋgahi kə ghənyi Əntanʃə tə tii kaa təya pusha tə ci. ¹⁰ Də matə rəŋwə ha'ə ci ənjə a dəlāgi də Əntanʃə, də ci ci ənjə a dzaanagi də ənji əsə. Ndzəkəŋushi'ina, ma ətsa, madzəmə! ¹¹ Pooshi ŋunyi ma'inə da mazənə ma'inə ka kiwanə ka gu'u rəŋwə. ¹² Pooshi ənfwə uudəvə ka poo janwa, pooshi ənfwə dəfəmə ka poo uudəvə əsə. Ha'ə nə gu'u ətə ci mazənə ma'inə a kiwa davə əsə, pooshi ənji ka upaa ŋunyi ma'inə davə.

Shiinə ətə ca shi dacii Əntanʃə

¹³ Tə'i əndə hiima da shiinə ahadoonə kwa? Madʒa tə'i, wa ndzaanaakii a baarii shiinaakii, waatoo, wa ca dʒa ŋunyi sləna, ca hətəpəaa naakii nə akəŋwacii ənja, makə dʒii ci tə'i ci da shiinə. ¹⁴ Amma, madʒa tə'i unə da məza sərəha, una uufə noonə na, madəbəmə una dʒuunətə noonə na,

2:25 2.25 Jasə. 6.17; Mat. 1.5; Ibrə. 11.31. **2:26** 2.26 2.17,20. **3:2** 3.2-10 Jab. 141.3; Waḅ. 10.19. **3:2** 3.2 1.26. **3:3** 3.3 Jab. 32.9. **3:6** 3.6 Waḅ. 10.19; Mat. 15.11,18-19. **3:7** 3.7 'Wat. 9.2. **3:8** 3.8 Jab. 140.4; Rooma 3.13; Af. 4.29. **3:9** 3.9 'Wat. 1.26-27. **3:12** 3.12 Mat. 7.16. **3:13** 3.13 Rooma 12.16.

una ɲgəɖəgi gooŋga də jirakənə. ¹⁵ Ma tsarə ɲga shiitsa, ɔntaa tsarə ɔtə ca jima dadagyə, amma ɲga *duuniya, ɲga uufənə ɲga ədzəma, da ɲga Seetanə ɔsə. ¹⁶ Ma hatə ndzaa sərəha da ghatə uufənə ka ɛndə'i ɛnda, davə nə mabizhinə da taa ɲgutə tsarə ɲga bwaya bwayaanə.

¹⁷ Amma, ma ɛndətə da shiinə ɔtə jima dadagyə, macaməkii nə ci, ka kiranə nə ci jamənə ka ɛnja, ca ndzaa da haɲkala da waawa'anə, ka nəhənə nə ci tɛgunuunə ɲga hara ɛnja, ca ɖa ɲunyi slənə taa guci patə, paa ci ka baarii kama kamaanə ahada ɛnja, paa ci ka isəkwa ɛnji ɔsə.

¹⁸ Ma ɛnjitə da mabaneə ma'yanə, ɔtə ca kira jamənə aahada ɛnji ɔsə, ka upaanə nə tii ndzaanə də rəgwakii. Ma ndzaanə də rəgwakii, kə ndzaa ci makə cifanə ɔtə ci ɛndə a upaa agi sətə ləgii ci.

4

*Goona ɖa guvaanə da *duuniya*

¹ Mi sanə ca kyaara mbəzənə da mabizhinə aahadoona? Ɖtsə patə, moo uushi'inə kama kama a ədzəmuunə ca kyaara ɔtsa. ² Kə mwayi unə upaa uushi'inə, amma pooshi unə ka upaa sətə mwayi unə. Acii ha'ə, una bələ ɛnja. Kə mwayi unə uushi'inə ka shanə, amma pooshi unə ka upaanə. Acii ha'ə, una ɖa mabizhinə, una pa. Maguɲweemə unə ka sətə mwayi unə, acii pooshi unə kədii acii Ɖntaɲfə kaa ca vii koonə. ³ Taa kə kədii unə, pooshi unə ka guɲweenə, acii də məza ədzəmə cuuna kədii. Waatoo, ma cuuna kədii uushi'ina, koonə zamagi ka rəgwatə kafeesəkə koonə. ⁴ Unə ɛnji ghatə gooŋga! Mashiimuunə oo'i, ma ɖa guvaanə da duuniya, ɖa mbiinə ka Ɖntaɲfə kwa? Taa wu patə ca moo ɖa guvaanə da duuniya, kə kavə ci naakii nə ka ɖa mbiinə da Ɖntaɲfə. ⁵ Shiimə oo'i, tɛ'i gooŋga agi sətə bii malaaba ləkələkətə; kə bii ci, "Ma Malaaba Ma'yanə ɛnə kavə Ɖntaɲfə aasəkə ədzəmaamə, agi ɔtsənə nə ci taamə ka shanə." ⁶ Amma kə dɪi Ɖntaɲfə kaamə pwapoonə lanə kaamə shii ndzaanə malaabakii. Acii bii malaaba ləkələkətə oo'i, "Agi ɖanə nə Ɖntaɲfə mbiinə da ɛnjitə ca ɖuunətə natii na.

Ma ɛnjitə ca banee ka nətii akəɲwaciikii ɔsə, agi ɖanə nə ci ka tii pwapoonə."

⁷ Acii ha'ə, viimə noonə nə ka Ɖntaɲfə, una kəɲaanə ndihə ndihə agi kaareenə ka *Seetanə. Mada kə dɪi unə ha'ə, ka huyinə nə ci acii unə.

⁸ Ɖncahamanə aabii Ɖntaɲfə, ci maa, ka ɛncahanə nə ci aabii unə. Unə ma'waslyakə ɛnja, fə'yagimə ciinuunə agi 'waslyakəənə! Unə ɛnjitə pooshi kəɲee ka ədzəmuunə ka ha rəɲwə ɔsə, laabagimə ədzəmuunə!

⁹ Damə mabəzəsəkə putə ɲga 'waslyakəənə goonə, una tuu, una ɲgəərə ma ɔsə. Goona ɲsə ma'ə, amma, tuumə. Wa moodasəkə goonə a ndzaa ka mabətəsəka. ¹⁰ Həətəpaamə noonə nə akəɲwacii Slandana. Ma ci boo, ka ɖuunətənə nə ci tuunə.

Wabənə məzakii agyanə ɛnda

¹¹ Ndzəkəɲushi'inəkya, goona wabə məzakii agyanə taa wu ahadoonə. Mada kə wabi ɛndə bwaya uushi'inə agyanə ndzəkəɲuci, taa ca lagi

3:14 3.14 1 Koor. 3.1-3; Gal. 5.20-6.4. **3:15** 3.15 1.5,17. **3:17** 3.17 Mat. 5.48; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; Fil. 1.9-11. **3:18** 3.18 Mat. 5.9. **4:1** 4.1 Rooma 7.5; 1 Piita 2.11. **4:2** 4.2 1 Yoo. 3.16. **4:4** 4.4 Mat. 6.24; Yoo. 15.18-19; 1 Yoo. 2.15. **4:6** 4.6 4.10; Waɖ. 3.34; Mat. 23.12; 1 Piita 5.5. **4:7** 4.7 Af. 6.12; 1 Piita 5.8-9. **4:8** 4.8 Jab. 18.21,25; Isaa. 1.16; Zak. 1.2-3; Mal. 3.6-7. **4:9** 4.9 Luka 6.25. **4:10** 4.10 4.6; 1 Piita 5.6.

gəŋwanə aanəkii, ci baarii oo'i, kə wabi ci bwayakii agyanə *bariya, ca ushapaa bariya əsə. Madfa kə ushapaa hə bariya, kə ndzaa ci ətsa əntaa əndə nə'u bariya nə hə ma'ə, amma kə ndzaa hə ka əndə ushapaanə.

¹² Əntanfə daanəkii nə əndə vii bariya. Ci daanəkii nə əndə la gəŋwanə əsə. Ci daanəkii nə əndə da baawəda ŋga luupaanə da zamagi də ənja. Ya ha, wu nə hə sanə bahə la gəŋwanə agyanə əndə makə ha?

Ənji da fiiriinə, goona takəŋwa ka Əntanfə!

¹³ Unə ənə ca ba oo'i, "Taa ənshinə, taa doorə, ka madənə niinə, ina dzə aa hatə aa vərə ha'ə. Davə niina fəzha ka da fiiriinə, ina upaa kwaba laŋə", wunəpaamə limuunə kaa nya ba koonə! ¹⁴ Mashiimuunə pukyanə ŋga ha doorə. Waato, ma əpinə goonə, rakə da makiirənə ətə ca shigi, əndzə'i ca ənə ka rarə'iginə. ¹⁵ Amma, ma dəbee una ba, "Maa kə uu'i Əntanfə, kə kirə ci əpinə gaamə əsə, ka dfanə naamə ha'ə ha'ə." ¹⁶ Amma, makə madamuunə ha'ə, ma tsarə ŋga ətsə patə, pooshi ŋga'ə, acii kə hanətuunə noonə nə da wabənə goonə.

¹⁷ Madfa kə shii əndə sətə dəbee ca slənə, amma paa ci ka slənətənə ha'ə, 'waslyakəənə dīi ci.

5

Wabənə ka ənji gəna

¹ Yoo, maatiinə ənji gəna? Fatəmə kaa nya ba koonə! Tuumə, una kaala vurənə putə ŋga mafəzəsəkə ətə na kulyaanə koonə. ² Uushi'iitə upaa unə patə, kə bəsləgi, kə adəgi məbərə kəjeerənə goonə əsə.

³ Kə adəgi magənazə kwaba goonə. Magənazəkii ca baarii oo'i, makə sətə adəgi ci kwaba goonə, ha'ə nə gəŋwanə a adəgi shishinuunə makə gunə. Taa ŋgahi kə dzatəgyuunə də gəna, amma agi muudinə ŋga saa'i dzatəgyuunə. ⁴ Wiitə ma ənjitə ca slənə koonə cifanə asəkə rə, pooshi unə ki'i ka tii shikwatii. Famə ŋgəərə matii. Kə mbu'i tuunə ŋga ənjitə aa limə Slandana, Nwanwə agyanə patənə ŋga uushi'inə. ⁵ Kə agyuunə ŋwanjuunə goonə agi duuniya, una da sətə kafeesəkə koonə. Kə səbərətəuunə noonə nə ka saa'itə nə Əntanfə a da koonə gəŋwanə, makə sətə ci ənjə a səbərətə la ka la uurakii. ⁶ Kə lagyuunə gəŋwanə agyanə əndətə madfamə 'waslyakəənə, kə kapaa ci koonə naakii na, una bələgi tə ci.

Goona zaarə agi gəranə tə Slandana

⁷ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona zaarə agi gəranə tə Slandanə ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya. Buurətəmə agyanə mooza: makə sətə cii kəya gəra ŋunyi cifanə ŋga raakii, pa ca zaarə ka gəranə vənə-ləganə, ca'ə ka vənə ŋga magyaha. ⁸ Ha'ə nuunə əsə, goona zaarə agi gəranə tə Slandana. Hadatəgimə də ədzəmuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə, acii kə uugi saa'i ŋga ənyanaakii mbəshanə.

⁹ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona ŋgunə tə hara ənji, acii gadə gəŋwanə ŋga Əntanfə a kəshi tuunə. Wiinə kə uugi əndə gəŋwanə mbu'yanə kədəhə. ¹⁰ Katəmə nuunə agyanə anabiinə. Kə sə'watə tii cifə da

4:11 4.11 Jab. 101.5; 1 Piita 2.1. **4:12** 4.12 Rooma 14.4; 1 Koor. 4.5. **4:13** 4.13-14 Waḫ. 27.1; Luka 12.18-20. **4:14** 4.14 Ayb. 7.9-10; Jab. 39.6. **4:15** 4.15 Slənə 18.21; Rooma 1.10; 1 Koor. 4.19; 16.7. **4:16** 4.16 1 Tim. 6.17; 1 Yooh. 2.16. **4:17** 4.17 Luka 12.47. **5:1** 5.1-6 Waḫ. 15.6; Isaa. 5.8-10; Am. 6.3-7. **5:1** 5.1 1.10; Luka 6.24. **5:2** 5.2-3 Mat. 6.19. **5:4** 5.4 Shig. 3.7; Leew. 19.13; Irim. 22.13; Mal. 3.5. **5:5** 5.5 Irim. 12.3; 25.34. **5:7** 5.7 Yaw. 2.23; 2 Piita 3.3. **5:8** 5.8 Rooma 13.11-12; 1 Tees. 5.5-8; Ibər. 10.25,37. **5:9** 5.9 Mat. 7.1-2.

ngɔra'wɛ saa'itɛ nji tɔya baaba wafɛnɛ nɔa Slandana. Nɛ'umɛ dɛrɛpatii makɛ sɛtɛ sɛ'watɛ tii. ¹¹ Ma ɛnjitɛ sɛ'watɛ ciba, tɔya kɛnɛ ca'ɛ ka muudinɛ, agi banɛ naamɛ, ɛnji barɛkaanɛ nɛ tii. Kɛ shii unɛ makɛ sɛtɛ kɛnaanɛ Ayuba ndihɛ ndihɛ saa'itɛ lii ngɔra'wɛ tɛ ci. Kɛ fii unɛ ɛsɛ makɛ sɛtɛ dɛii Slandanɛ ka ci ka muudinɛ. Aci, ma Slandana, ɛndɛ nɛhɛ tɛgunuunɛ da da nɔa'aaɛ nɛ ci.

¹² Ndzɛkɛnɔushi'inɛkya, ma palee patɛ, goona jidɛ shaɛ. Goona jidɛ dɛ lɛmɛ nɔa ɛntanɔ, taa dɛ hanyinɛ, taa dɛ tsarɛ nɔa taa mi patɛ. Mada "Awa" cuuna moo banɛ, bamɛ "Awa" tanɛ. Mada "Aa'a" cuuna moo banɛ ɛsa, bamɛ "Aa'a" tanɛ. Mada dɛii unɛ ha'ɛ, pooshi gɛnwanɛ nɔa ɛntanɔ ka upaanɛ tuunɛ.

¹³ Mada tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ ahadoonɛ lii ngɔra'wɛ tɛ ci, wa ca da dɛ'wa. Mada tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ lii moodasɛkɛ tɛ ci ɛsɛ, wa ca ka wanyanɛ nɔa dɛla dɛ ɛntanɔ. ¹⁴ Mada tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ gwakɛ ahadoonɛ, wa ca slɛkɛ ka 'waa'watɛ ka ci matakɛnwanɛ nɔa Ikɛliisiya kaa tɔya da ka ci dɛ'wa, tɔya naahɛvɛ ka ci maara agi lɛmɛ nɔa Slandana. ¹⁵ Mada dɛii tii dɛ'wa dɛ gi'inɛ tɛ Slandana, ka mbɛdɛnɛ nɛ ɛndɛ bwanea, ca vii ka ci jamɛnɛ. Mada kɛ dɛii ci 'waslyakɛnɛ ɛsɛ, ka tifyaginɛ nɛ ci ka ci. ¹⁶ Aci ha'ɛ, baabashimɛ 'waslyakɛnɛ ahadoonɛ, una daadashi dɛ'wa ahadoonɛ koonɛ mbɛdɛ. Ma slɛnɛ nɔa dɛ'wa nɔa ɛndɛ goonɔ, tɛ'i nɔgɛrɛnɛ davɛ ka shaɛ. ¹⁷ Katɛmɛ nuunɛ ka *Iliya. ɛndɛ shiɛkinɛ makɛ amɛ nji ci. Kɛ shi ca dɛii dɛ'wa dɛ ɛdzɛmɛ rɛnɔwɛ ga vɛnɛ a ndzɛmɛ. Kɛ dɛii fɛzɛ makkɛ da lɛgidɛ kuwa ɛsɛ pooshi vɛnɛ nɔjimɛ anɛ hanyinɛkii. ¹⁸ Ca ɛnɛ, ca da dɛ'wa ɛsɛ, vɛnɛ a ɛnɛ ka nɔjimanɛ dadagyɛ, uushi'inɛ a ɛnɛ ka dɛvɛnɛ ɛsɛ.

¹⁹ Ndzɛkɛnɔushi'inɛkya, maa kɛ nɔslɛgi ɛndɛ'i ɛndɛ ahadoonɛ, ca bwasee ka goonɔ, ɛndɛ'i ɛndɛ a ɛnyapaagi dɛ ci, ²⁰ shiimɛ oo'i: ma ɛndɛtɛ ɛnyapaa dɛ ma'waslyakɛ ɛndɛ aa rɛgwa, kɛ luupaa ci ɛpinɛ nɔa ɛndɛtɛ aaci ɛntɛnɛ, ca kira tifyaginɛ nɔa 'waslyakɛnɛ lanɛ ɛsɛ.

5:10 5.10 Mat. 5.12; Ibɛr. 11.32-38. **5:11** 5.11 1.12; Shig. 34.6; Ayb. 1.21-22; 2.10; 42.10-17. **5:12** 5.12 Mat. 5.34-37. **5:13** 5.13 1.5-6; Slɛnɛ 16.25. **5:14** 5.14 Mar. 6.13. **5:15** 5.15 Mat. 9.2; Mar. 16.18. **5:16** 5.16 Jab. 32.3-5; 38.4-6; Wafɛ. 28.13; 1 Yoo. 1.8-9. **5:17** 5.17 1 Meem. 17.1. **5:18** 5.18 1 Meem. 18.42-45. **5:19** 5.19 Gal. 6.1.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Piita

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə matadə ənji ŋga Əntanfə. Nyi Piita, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, ca naahə koonə ləkələkətəna, waatoo, unə ənə yiidəgi, una ndzaanə sə goonə anə hanyinə ŋga Puntu, da Galatiya, da Kapadasiya, da Asiya, da i Bitiniya. Ma una, məshipətə ənji nuunə davə. ² Daga ŋukə bii Əntanfə Dəsənaamə oo'i, ka ndzaanə nuunə ka ənjaakii. Kə vii ci koonə Ma'yanaakii koonə ndzaanə ka naakii. Ma dīi ci ha'ə, koonə fa sətə ci Yeesu Aləmasiihu a ba koonə, ca kubəgi tuunə də idənaakii. Wa Əntanfə a tsakə koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwa aakəŋwa. *

Əpiitə nə Əntanfə a vii

³ Dəlaamə də Əntanfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Aci kə nee ci ka təgunuunə gaamə, ca vii kaamə kura əpinə də madəenə ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənja. Də ha'ə caama ka nə ŋga upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁴ Də ha'ə caama gəra patənə ŋga ŋunyi uushi'iitə nə Əntanfə a vii ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, pooshi dagwaanəkii ka zhi'inə, pooshi ka ajjinəginə, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. Kə kapaa ci koonə kidə dagyə abiikii. ⁵ Ma una, də ŋgeerənaakii cii kəya nəhə tuunə putə ŋga vii goonğa goonə. Ma ətə patə, koonə shii upaa də luupaanaakii. Ginə ŋga ənji patə na nee ka luupaanəkii uusərə ŋga uudənə ŋga duuniya.

⁶ Taa ŋgahi tyasə see a sa unə bwanea kama kama ŋga uundzə saa'i, patə da ha'ə dāmə moodasəkə putə ŋga sətə dīi Əntanfə ka putə goonə.

⁷ Ma bwaneatsə cuuna sa ha'ə patə, kaa ca təbə də və goonğa goonə. Kə shii unə tə'i məghərəvənə ka tibisətə ci ənjə a 'wa kanyeera ka shanə, amma paa ci ka ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patə da ha'ə, agi təbənə nə ənji ŋgeerənaakii də gunə. Ha'ə nə və goonğa goonə əsə, kə palee ka kanyeera də məghərəvənə, see madə təbətə ənji tuunə kaa ənjə a shii ŋgeerənə ŋga vii goonğa goonə. Ma uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya, ka upaanə nuunə məghərəvənə, ka upaanə nuunə dələnə da duunətənə əsə akəŋwacii Əntanfə. ⁸ Ma ca, taa ŋgahi pooshi unə sha nee ka ci, patə da ha'ə kə uu'yuunə tə ci. Taa ŋgahi pooshi unə agi neenə ka ci əndzə'i, patə da ha'ə kə liwə unə tə ci də goonğa. Aciikii cuuna də maduunə moodasəkə ka shanə, pooshi əndə ka mbee ka wabənə putsəkə də ma agyanəkii, ⁹ acii agi dzənə nuunə aakəŋwa də upaa luupaanə. Luupaanəkii nə bwatya ŋga vii goonğa goonə.

¹⁰ Ma rəgwa ŋga luupaanə ŋga Əntanfə tə ənja, kə shi anabiinə a aali rəgwakii ka shanə kaa təya shii. Kə wabi tii agyanə pwapoonə ŋga Əntanfə ətə dəkəpaa ci kidə ka viinə koonə. ¹¹ Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəmətii nja ba ka tii makə sətə nə Aləmasiihu a sa ciba; ma daaba'əkii ca upaa duunuunə. Ma anabiinə, kə ali tii kaa təya shii taa guci nə uushi'iitə a dāadə, taa iitə nə uushi'inəkii a dāadə əsə. ¹² Kə baarii

* **1:1** 1.1 2.11; Yak. 1.1. **1:2** 1.2 2.9; Rooma 8.29; Af. 1.4; 2 Tees. 2.13; 2 Piita 1.10; idənaakii: 1.19. **1:3** 1.3 1.23; 2 Koor. 1.3; Tit. 3.5. **1:6** 1.6-7 2 Koor. 4.17; Yak. 1.2-3. **1:7** 1.7 Ayb. 23.10; Jab. 66.10; Isaa. 48.10; 1 Koor. 3.13. **1:8** 1.8 Yooh. 20.29; 2 Koor. 5.7. **1:9** 1.9 Rooma 5.2; 6.22; Af. 1.14. **1:10** 1.10-11 Luka 24.46; 1 Koor. 15.3-4; 2 Piita 1.19-21.

Əntarǝfə ka anabiitǝə oo'i, əntaa ka tii satii də slənətii, amma ka putə ǝǝa ənjitə na shi aakəǝwa, waatoo ka putə goonə. Wiitǝə kə fii unə wabənəkii da ma masləkəe ənji ǝǝa Əntarǝfə. Tii ca waaza koonə Njunyi Habara də ǝǝeerənə ǝǝa Malaaba Ma'yanə ətə ca shi dadagyə. Taa malaai'kanyinə maa, kə mwayi tii uushi'iitsa.

¹³ Aciikii ma dānuuna, hadamə də na. Goona tsəfə ǝnyuinə aǝi haǝkala goonə taa gi'u. Amma kəǝeemə ka hiima goonə aǝyanə barəkaanə ǝǝa Əntarǝfə ətə nii kəya vii koonə uuseratə nə Yeosu Aləmasiihu a jiga.

¹⁴ Famə tə Əntarǝfə, goona kapaa moodəfuunə ka dā sətə njuuna slənə ǝǝa ǝukə saa'itə unə ma'ə mashiimə goonǝaanə. ¹⁵ Ma Əntarǝfə ətə 'wii tuunə koonə ndzaanə ka ənjaakii, camə nə ci yadə 'waslyakəənə ashikii taa fidyasə. Acii ha'ə ndzaamə camə makə naakii yadə 'waslyakəənə ashuunə aǝi sətə cuuna slənə patə. ¹⁶ Acii kə bii Əntarǝfə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ndzaamə camə yadə 'waslyakəənə ashuunə, accii ma nya, camə nə nyi yadə 'waslyakəənə ashiki taa fidyasə."

¹⁷ Ma una dā də'wa akəǝwacii Əntarǝfə, də Dəsənuunə cuuna 'wa tə ci. Acii ha'ə famə tə ci aǝi patənə ǝǝa ndzaanə goonə aǝi duuniya. Acii ma ca, paa ci ka dā kama kamaanə aǝi dā ǝəǝwanaakii ka ənja. Mbərə mbərə da sətə slənyi əndə dānəkii ka ci ǝəǝwanə. ¹⁸ Kə shii unə taa də mi pərii Əntarǝfə tuunə accii mazaabə alə'aadanyiiə jigunyi dzədzəshi'inuunə koonə. Əntaa də ǝəna pərii ci tuunə, accii ma ǝəna, ka saawaginə. ¹⁹ Amma də uushi dzabaǝə pərii ci tuunə, waatoo də idənə ǝǝa *Aləmasiihu. Acii ma Aləmasiihu, makə uundzə bəga nə ci yadə sə ǝǝa idəpaanə ashikii taa fidyasə. ²⁰ Dəga Əntarǝfə ma'ə matagamə duuniya, kə ta'i ci tə ci, kaa ca dā ha'ə. Ma ǝǝa ənəna ka muudinə ǝǝa duuniya, kə ǝǝiragi ci tə ci, ca baarəǝi pəǝǝəraǝə a babara ka putə goonə.

²¹ Daciikii vii unə goonǝa ka Əntarǝfə ətə madəe ka ci aǝi maməətə ənja, ca vii ka ci dūunuunə. Ci dīi vii unə nuunə da hiima goonə ka Əntarǝfə. †

²² Makə kə kubəǝyuuənə ədzəmuunə də nə'u goonǝaanə ǝǝa Əntarǝfə, una uudə tə ndzəkəǝushi'inə ənji nə'unə, ma dānuuna, dəmə aakəǝwa də uudəshinə də ədzəmə rəǝwə. ²³ Acii kə upaa unə kura əpinə dāǝi wabənə ǝǝa Əntarǝfə. Ma wabəətsa, ci ca vii əpinə ka ənja, pooshi wabənəkii ka uudənə əsə. Ci kavə tuunə ka ndzaanə ka slikerənə ǝǝa Əndətə pooshi ka əntənə shaǝə. ²⁴ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

"Patənə ǝǝa ənji shiǝkinə, makə kuzənə nə tii, kadə na huurəǝinə.

Duunuunə ǝǝa əndə shiǝkinə əsə,

makə gudəzə ǝǝa kuzənə nə ci.

Kadə na kudəfəǝi makə gudəza.

²⁵ Amma, ma wabənə ǝǝa Slandana,

pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəǝwə ndəǝwə."

Ma wabəətsa, ci nə Njunyi Habaratə waazii ənji koonə.

1:12 1.12 Af. 3.9-10. **1:14** 1.14 Rooma 12.2; Af. 2.3; 4.17-18. **1:15** 1.15-16 Leew. 19.2. **1:17** 1.17 Isaa. 63.16; Irim. 3.19; Mat. 6.9; 16.27; Rooma 2.6; Yak. 2.1; 1 Piita 4.5. **1:18** 1.18 Mat. 20.28; 1 Koor. 7.23; 6.20. **1:19** 1.19 1.1-2; Yooh. 1.29; Slənə 20.28; 1 Koor. 5.7; Af. 1.7; Ibər. 9.12. **1:20** 1.20 Af. 1.4. † **1:21** 1.21 dūunuunə: 5.1; Rooma 5.2. **1:22** 1.22 2.17; 3.8; 4.8; Rooma 12.9; Gal. 6.10; 2 Piita 1.7; 1 Yooh. 4.11. **1:23** 1.23 Yooh. 1.13; Ibər. 4.12; Yak. 1.18. **1:24** 1.24-25 Isaa. 40.6-8; Yak. 1.10-11.

2

Ənji nga Əntanfə

¹ Makə kə vii Əntanfə koonə kura əpinə, kagimə ɲgərəkikinə dzadə doonə. Goona wabə jirakənə ma'ə, goona ndzaa ka ənji jarəwiinə, goona dfa sərəhə taa agyanə ɲgutə uushi patə, goona tsəbə əndə əsə. ² Amma, ma dānuuna, ndzaamə agi wabənə ɲga Əntanfə taa guci patə makə sətə ci mbərəzhinyinə a sa 'wanə taa guci patə. Də wabənəkii gərənuunə, una upaa luupaanə. ³ Aci tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə nee unə də noonə nə ka ɲga'əənə ɲga Slandana."

⁴ Makə ha'ə dii əna, əncahamə aabii Slandana. Ma ca, ci nə mambədfə faaratə kaaree ənji makə pooshi nafaakii. Amma kə ta'i Əntanfə tə ci, ca palee də məghərəvənə patə. ⁵ Ma unə əsə, ndzaamə makə faariinə ətə da əpinə amatii, kaa Əntanfə a fədfə tuunə ka ghənə də kuvə ɲga ndzaanə ɲga Ma'yanaakii asəkəkii. Una ndzaanə ka malaaba limanyinaakii davə akumu əsə, koona dfa ka ci sləna də ədzəmə rəɲwə, waatoo, slənətə ca kadfeesəkə ka ci putə ɲga Yeesu Aləmasiihu. ⁶ Ma bii nyi ha'ə, acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

"Ka ɲgərənə nə nyi faaratə da məghərəvənə, nya mbukə də banɲgwaaki asəkə vəranə ɲga *Sihyoona. Taa wu vii ka ci goonɲa, paa nyi na davə ka ci ayinə shanə."

⁷ Ma unə ənə vigi nuunə ka faaratsa, kə ndzaa ci ka maduunə uushi ətə palee də məghərəvənə koonə. Amma, ma ənjitə pooshi vigi natii nə ka ci, pooshi ci da məghərəvənə ka tii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

"Ma faaratsə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə."

⁸ Tə'i manaahəkii əsə oo'i:

"Ka ndzaanə nə faaratsə ka faara pu'unə ɲga ənja, ci na kulapaa də ənja."

Ma ci təya pu'u davə, acii kə kaaree tii ka wabənə ɲga Əntanfə. Ha'ə nə hiima ɲga Əntanfə.

⁹ Amma, ma una, slikərətə ta'i Əntanfə nuunə, unə nə limanyinə ɲga ɲwanɲwa, malaaba ənja. Unə nə ənji ɲga Əntanfə. Kə 'wagi ci tuunə agi təkunə, ca əjipaa tuunə aagi mabərə haakii ka shanə. Ma 'wagi ci tuunə ha'ə, koona waaza ka ənji madiigərə uushi'iitə slənyi ci ka putə ɲga ənja.

¹⁰ Ma ɲga ɲukə, əntaa ənji ɲga Əntanfə ɲjuunə. Amma, ma ɲga əna, ənjaakii nuunə. Ma ɲga ɲukə, mashimuunə a shii luupaanə ɲga Əntanfə. Amma, ma ɲga əna, kə liwə unə luupaanaakii.

Maviinə nga Əntanfə

¹¹ Kadashinyinaakya, ma ama, məshipətə ənji naamə ganə agi duuniyana; əntaa ganə nə ha ɲga ndzaanə gaamə. Aciikii nə nyi ka kədiinə tuunə, goona slənə uushi'iitə ci shishinuunə a moo slənənə, acii ma uushi'iitsa, ka zanə nə tii duunə. ¹² Wa slənə goonə a ndzaa ɲga'ə ahada

2:1 2.1 Af. 4.25; Yak. 1.21; 4.11. **2:2** 2.2.1 Koor. 3.2. **2:3** 2.3 Jab. 34.9. **2:4** 2.4 Jab. 118.22; Isaa. 28.16. **2:5** 2.5 2.9; Rooma 12.1; Af. 2.21-22. **2:6** 2.6 Isaa. 28.16; Rooma 9.33. **2:7** 2.7 Jab. 118.22; Mat. 21.42; Slənə 4.11. **2:8** 2.8 Isaa. 8.14; Rooma 9.33. **2:9** 2.9 1.2; Shig. 19.5-6; Leew. 19.2; Dzək. 4.20; 7.6; 14.2; Isaa. 9.1; 43.21; 61.6; Slənə 26.18; Rooma 5.17; 2 Koor. 4.6; Af. 5.8; Tit. 2.14; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.5; Səniinə 1.6; 20.4. **2:10** 2.10 Hoos. 2.25; Rooma 9.25. **2:11** 2.11 1.1,17; Jab. 39.13; Rooma 7.15,17-23; Gal. 5.17; Ibər. 13.14.

ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntarjə. Dəmə makə ətsa. Taa ŋgahi agi tsəbənə nə tii tuunə, amma ka neenə nə tii ka goonjgaanə goonə, təya dəla də Əntarjə saa'itə nii kəya shi.

¹³ Baneemə ka nuunə akəŋwacii gayinə putə ŋga Slandana, taa ka maduunə ŋwarjwə ətə ca dā ŋwarjuunə agyanə ənji patə, ¹⁴ taa ka ŋgwaməniinə, acii ŋwarjwə ca sləkee ka tii ka kəəsə ənjitə ca slənə məzaanə, təya dəla də ənjitə ca dā ŋga'əənə. ¹⁵ Kə mwayi Əntarjə koona slənə ŋga'ə, koona shii pa'ətə də ma ŋga ənjitə mashiiimə goonjgaanə.

¹⁶ Dimuyinə nuunə. Ndzaamə ha'ə. Goona nyihə noonə, makə dīi unə ka dimuyinə, tə'i unə da rəgwa ŋga slənə bwaya bwayaanə makə sətə mwayi unə. Pooshi. Ma dānuuna, ndzaamə ka maviinə ŋga Əntarjə.

¹⁷ Duunətəmə ənji patə, uudəmə hara ənji nə'unə tə Yeesu, ŋgwaləmə acii Əntarjə, una dūunətə maduunə ŋwarjwə əsə.

*Sə'watə cibənə makə ŋga *Aləmasiihu*

¹⁸ Unə maviinə, baneemə ka nuunə akəŋwacii slanjiinuunə ka sharjə. Duunətəmə tə tii. Əntaa wata ka slanjiinətə ca dā koonə ŋga'əənə baneə nuunə ka nuunə, amma, taa ka i'ətə ca cibee koonə, baneemə ka nuunə akəŋwaciiitii. ¹⁹ Ma əndətə ci ənjə a cibee ka ci dāgyanə slənə ŋga'əənaakii, mada kə sə'wii ci cibəkii putə ŋga Əntarjə, ka dānə nə Əntarjə ka ci barəkaanə. ²⁰ Amma, mada ma nuunə ka sə'wa ciba dāgyanə unə kə slənyə məzaanə, pooshi əndə ca nee koonə makə ənja. Amma, mada dāgyanə dā ŋga'əənə goonə ci ənjə a cibee koonə, una sə'wa, ka dānə nə Əntarjə koonə barəkaanə.

²¹ Acii ka putakii ha'ə 'wii ci tuunə, acii Yeesu Aləmasiihu maa, kə cibi ci ka putə goonə. Kə baarii ci koonə rəgwa koona nə'u dərəpaakii. ²² Ma ca, paa ci dīi 'waslyakəənə, pooshi ənji sha fii jirakənə amakii sharjə.

²³ Kə dzaanii ənji tə ci, amma paa ci dzaanii naakii. Kə cibee ənji ka ci, madəkəmə ci daawaanə. Amma kə kii ci nəkii ka Əntarjə əndə dā gəŋwanə də rəgwakii. ²⁴ Kə ŋgərəvə ci 'waslyakəənə gaamə aanəkii saa'itə bələgi ənji tə ci ashi ənfwa. Ma dīi ci ha'ə, kaama ndzaa makə maməətə ənji ka rəgwa slənə 'waslyakəənə, ama ndzaa ka ənji da əpinə amatii ka slənə goonjgaanə. Putə ŋga uyiginə ŋga Yeesu Aləmasiihu upaa unə mbədənə. ²⁵ Ma ŋga ŋukə, makə maza bagiinə njuunə. Amma, ma ŋga əna, kə ənyatə unə aabii Magəra ətə ca nəhə tuunə.

3

Ndzaanə ŋga makinə da ŋguyirənati

¹ Unə makinə əsə, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə. Acii mada kə baneə unə ka nuunə akəŋwaciiitii, ma ŋguyiriitə ma'ə maluuvmə wabənə ŋga Əntarjə, mada nee tii ka slənə goonə, ka zhi'yanə nə hanjalatii. Taa mabamuunə ka tii də ma, ² ka luuvənə nə tii putə ŋga ŋga'əənə ŋga slənə goonə da ŋgwalənə goonə tə Əntarjə.

³ Goona səkəpaanə ka daadā dagwaanə ŋga shishinə. Waatoo goona

2:12 2.12 Isaa. 10.3; Mat. 5.16; 2 Koor. 5.10. **2:13** 2.13-14 Rooma 13.1-7; Tit. 3.1. **2:15** 2.15 3.16. **2:16** 2.16 1 Koor. 6.11,19-20; Gal. 5.13. **2:17** 2.17 1.22; 3.16; Waḅ. 24.21; Mat. 22.21; Gal. 6.10; Fil. 2.12. **2:18** 2.18-3.7 Af. 5.21-6.9. **2:18** 2.18 Af. 6.5-8. **2:19** 2.19-20 5.12. **2:20** 2.20 4.14. **2:21** 2.21 Mat. 16.24; 20.26-28; Yooh. 13.15; Rooma 15.5. **2:22** 2.22 Isaa. 53.9; Yooh. 8.46; Iḅer. 4.15. **2:23** 2.23 3.9; Isaa. 53.7; Mat. 26.55-56,67; 27.14,27-31. **2:24** 2.24 Isaa. 53.4,5; Rooma 6.2,11; Kwal. 2.14; Iḅer. 9.28. **2:25** 2.25 Isaa. 53.6; Əzaki. 34.5-6; Mat. 9.36; Yooh. 10.16; Iḅer. 13.20. **3:1** 3.1 1 Koor. 7.16; Af. 5.22-24.

səkəpaanə ka baaslə shiŋkinə, taa ŋgaanŋa halagaarə ŋga bəzə kwaba, taa aanə dagwa gudyala. ⁴ Amma dāmə rəmarəmaanə goonə dasəkə ədzəma. Ndzaamə da ŋunyi haŋkala, ndzaamə da ŋunyi hiima, ci nə rəmarəmaanə ətə pooshi ka saawanə shaŋə, ci kadeesəkə ka Əntaŋfə pələe əsə. ⁵ Aci də ha'ə dīi makinə ŋga ŋukə rəmaanatii. Ma təya, kə ŋyi'u tii tə Əntaŋfə, təya gərə taa mi patə daciikii. Də banee ka nətii akəŋwacii ŋguyirənatii dīi tii rəmarəmaanə. ⁶ Ha'ə slənyi Saraatu minə ŋga lberahiima. Kə banee ki ka nətə akəŋwacii ŋgurii, ka ha'ə kə 'wii ki tə ci də slandanətə. Madə agi slənə ŋga'əənə nuunə yadə ŋgwalənə, kə ndzaa unə ka manjeevənə ŋga Saraatu.

⁷ Unə ŋguyirənə əsə, ndzaamə da makinə goonə ŋga'ə. Kə shii unə, kə əki ŋgeeritii. Kəsəmə tə tii ŋga'ə, una vii ka tii məghərəvənə, acii kə vii Əntaŋfə koonə əpinə da tii mbərə mbərə. Ndzaamə ŋga'ə, acii ga taa mi a bədapaa də'wa goonə.

Cibənə putə ŋga dā ŋga'əənə

⁸ Ma səndə cii kya uudəpaagi koonə, unə patə, wa hiima goonə a ndzaanə ka ha rəŋwə. Tsaaməshimə təgunuunə ahadoonə, uudəshimə makə sətə ci ndzəkəŋushi'inə a uudəshi, dāadashimə ŋga'əənə, goona dūunətə noonə na. ⁹ Madə kə dīi əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Taa kə dzaanii ənji tuunə əsə, goona dzaana noonə. Amma ma dānuuna, jikəvənə ka əndəkii 'Wa Əntaŋfə a dā ka hə barəkaanə', acii barəkaanə nə sətə dīi Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə koonə saa'itə 'wii ci tuunə. ¹⁰ Aci tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i,

"Ma əndətə mwayi ndzaanə agi jamənə da dā moodasəkə pukyanə ŋga ha patə, wa ca bwasee ka wabənə bwayakii, ga ca jirəkə ma'ə əsə.

¹¹ Wa ca bwasee ka slənə bwaya uushi'inə, ca dā ŋga'əənə, wa ca aalə rəgwa ŋga ndzaanə jamə də patənə ŋga ədzəməkii.

¹² Aci agi neenə nə Əntaŋfə ka ənji goonŋa, mawunəkii ndzaanə liminəkii kaa ca fa də'watii. Amma, ma ənjitə ca dāadā 'waslyakəənə, ka ndzaanə nə tii ka ənji daawaanaakii."

¹³ Yaci kə kavuunə noonə nə agi dā ŋga'əənə pukyanə ŋga ha patə saŋa, wu nə əndəkii ca bərapaa tuuna? ¹⁴ Taa kə cibee ənji koonə dagyanə ŋga'əənə goonə, maŋushinə koonə. Goona ŋgwalə aciitii taa fidyasə, gadə ədzəmuunə a la əsə. ¹⁵ Amma ŋgwaləmə tə Aləmasiihu asəkə ədzəmuunə, una dūunətə tə Slandanə ci daanəkii. Hadamə də nə taa guci patə, koonə mbee ka jikəvənə ka ənjitə ca laagwa koonə agyanə sətə cuuna ka nə ka ci. ¹⁶ Amma, dāmə ha'ə də mabanee moodəfa da dūunətənə tə tii; dāmə ŋga'əətə shii unə taa guci patə. Maa kə dīi unə ha'ə, ma ənjitə ca wabə bwayakii agyanuunə, waatoo, ətə ca dzaana ŋga'əənə goonə ətə cuuna dāadā agi nə unə tə Aləmasiihu, ka ənəgərənə nə ayinə aagitii. ¹⁷ Gəfdə cibənə putə ŋga slənə ŋga'əənə, madə Əntaŋfə mwayi ha'ə, acii slənə bwaya bwayaanə.

18 Ma Yeesu Aləmasiihu, putə ɲga 'waslyakəənə gaamə əŋki ci. Də əntətə rəɲwə dyaŋə uudəpa a ci slənaakii. Əndə goonɲa əŋki ka putə ɲga ma'waslyakə əɲja, kaa ca shii kərəgərənə taamə aabii Əntaɲfə. Kə bələgi əɲji tə ci, amma kə madəe Ma'yanə ɲga Əntaɲfə ka ci.

19 Də Ma'yanəkii ma'i ci, jiməgərə ci ka baɲi wabənə ɲga Əntaɲfə ka ma'yanyinə ɲga əɲjitə mətəgi aɲi zamana ɲga Nuuhu. 20 Ma təya, kə naanagi tii ka nə'u wabənə ɲga Əntaɲfə. Ma saa'ikii, waatoo saa'itə Nuuhu a da kumbawala, kə sə'wii Əntaɲfə tə tii ɲgaanɲa'ə. Patə da ha'ə, wata əɲji tighəsə luuvə dəməgərənə aasəkə kumbawaləkii. Wata tii tanə mbə'i aɲi ma'inə. 21 Ma ma'iitsa, kə ndzaa ci makə bapətisəma ənə ca luupaa tuunə əndzə'i. Ma ma'iitə ci əɲjə a da də bapətisəma ka ənda, əntaa ka yibəgi də ɲiinə ɲga shishinə, amma ka da aləkawalə ka Əntaɲfə də ɲunyi hiima asəkə ədzəma. Dagi madənə ɲga Yeesu Aləmasiihu aɲi mamətə əɲji luupaa bapətisəmakii tuunə. 22 Ma ca, kə ənəgərə ci aadəgyə, kə ndzaa ci da rəgwa ciizəma Əntaɲfə. Aɲi da ɲwanjuunə nə ci aɲyanə malaa'ikanyinə patə da gayinə da uushi'itə da baawəda dadagyə patə. *

4

Ndzaanə ɲga ɲukə da ndzaanə ɲga əna

1 Makə kə shii amə oo'i, kə cibə Yeesu Aləmasiihu ganə a duuniya, acii ha'ə, ma danuuna, hadamə də na, koona shii luuvə sa cibə makə naakii. Acii, ma əndətə cibə shishinəkii, kə kagi ci da 'waslyakəənə. 2 Daga əndzə'i ka dənə ka muudinə ɲga ndzaanə goonə aɲi duuniya, goona da sətə mwayi shishinuunə slənənə, amma damə sətə ca kadeesəkə ka Əntaɲfə. 3 Ma ɲga ɲukə, kə slənyuunə məza uushi'inə makə sətə kadeesəkə ka əɲjitə pooshi aɲi nə'unə tə Əntaɲfə. Kə daadii unə badawaanə, da da ajjiinəənə; kə saasii unə ənvwa palee ka nuunə, kə ndzaa unə wata ka adənə da saasanə, kə bwasee unə ka bariya ɲga Əntaɲfə, una dzəgərə ka paaslə uuləminə. Amma, ma ɲga əna, tanə koonə nə ətə slənyuunə ɲga ɲukə. 4 Makə nee əɲjitə pooshi aɲi nə'unə tə Əntaɲfə oo'i, pooshi unə aɲi da məzaanə ma'ə, kə dii ka tii ka sə ɲga hurəshishinə. Aciikii nə tii ka dzaananə tuunə. 5 Amma kadə nə təya dzə ka ba slənati patə akəɲwacii Əntaɲfə. Kə uugi ci hada də na kaa ca la gəɲwanə ɲga əɲjitə da əpinə amatii da əɲjitə mətəki. 6 Ci dii waazii Aləmasiihu Nunyi Habara ka mamətə əɲjə əsə. Ma saa'itə tii ma'ə mamətəmə, kə lagi Əntaɲfə ka tii gəɲwanə ɲga wa, makə sətə cii kəya lagi ka hara əɲji patə. Amma ma waazanaakii ka tii, ma'yanatii a ndzaa makə ətə ɲga Əntaɲfə.

Əɲji slənə də sətə vii Əntaɲfə ka tii də rəgwakii

7 Kədəhə nə usərə ɲga uudənə ɲga duuniya. Makə dii ha'ə, ɲgərətəmə hanjala goonə, hadamə də nuunə, koona shii mbee ka da də'wa. 8 Amma, ma palee patə, uufəshimə tantanyi tə uufəshinə. Acii ma uufəshinə, ci ca kira tifyaginə ɲga 'waslyakəənə laɲə. 9 Luushimə mu'umuunə ahadoonə də moodasəka, yadə ɲgunɲunənə. 10 Kə shii

3:18 3.18 2.21; Rooma 5.6-8; 6.10; Ibər. 4.15; 7.27. **3:19** 3.19-20 'Wat. 6.2; 2 Piita 2.4; Yahu. 6.

3:20 3.20 'Wat. 6.14-22. **3:21** 3.21 Rooma 6.3-4; Ibər. 10.22. * **3:22** 3.22 da rəgwa ciizəma Əntaɲfə: Mat. 22.44; Rooma 8.34; Slənə 2.33. **3:22** 3.22 Slənə 1.9; Af. 1.21. **4:1** 4.1 2.24; 2 Koor. 4.10; Gal. 5.24. **4:2** 4.2 2.21. **4:3** 4.3 Gal. 5.19-21; Af. 2.3; Tit. 3.3. **4:5** 4.5 1.17; 2 Tim. 4.1. **4:7** 4.7 1 Koor. 10.11; 1 Tees. 5.5-8; 1 Yooh. 2.18. **4:8** 4.8 1.22; Yak. 5.20. **4:9** 4.9 Ibər. 13.2.

unə kama kama vii Əntañfə koonə barəkaanə nğa dfa sləna. Aciikii, taa wu patə, wa ca slənə də nɟunyi barəkaatə vii Əntañfə ka ci də rəgwakii, ca tsakə də hara ənji. ¹¹ Taa wu patə ca waaza, wa ca waaza wabənə nğa Əntañfə makə sətə bii Əntañfə ka ci. Taa wu patə ca tsakə tə hara ənji, wa ca tsakə tə tii makə sətə vii Əntañfə ka ci nɟeərənə. Damə ha'ə kaa ənjə a dʉunətə tə Əntañfə agi sətə cuuna slənə patə də putə nğa Yeesu Aləmasiihu. Acii naakii nə dʉunuunə da nɟeərənə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.

*Cibənə acii nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹² Kadashinyinaakya, ma cibətsə nii dizə agyanuunə kaa ca təbə tuuna, ga ca da koonə ka sə nğa hurəshishinə, ga ca ndzaa koonə makə kura uushi. ¹³ Amma, d'əmə maɟushinə, acii kə libuunə agyanə cibə da Aləmasiihu, koonə shii dfa maɟuunə moodasəkə uusəratə nii kəya jiga da dʉunuunaakii. ¹⁴ Madfa kə dzaanii ənji tuunə acii dʉii unə ka ənji nə'unə tə Aləmasiihu, maɟushinə koonə, acii tə'i Ma'yanə nğa Əntañfə da məghərəvənaakii agyuunə. ¹⁵ Taa wu patə, ga ca da bwaya bwayaanə acii ga ca upaa cibə agikii, taa ka rəgwa nğa bələ ənda, taa ka rəgwa nğa hərənə, taa ka rəgwa nğa kaala makii aagi slənə nğa hara ənji. ¹⁶ Amma, madfa ma cii kwa cibə acii puta dʉii hə ka əndə nə'unə tə Aləmasiihu, ga ayinə a kəsə tə hə, kuyiri tə Əntañfə putə nğa 'wanə tə hə də əndə nə'unə tə Aləmasiihu.

¹⁷ Ma ənə dʉii ca, kə mbu'ya saa'i nğa la gəjwanə nğa Əntañfə. Agyanə ənjaakii 'watəginəkii lanə zəku'i. Ya maa agyanaamə ənjaakii nii kəya 'watəgi la gəjwanə saɟa, iitə nii kəya dfa də ənjitə naanagi ka luuvə wabənə nğa Nɟunyi Habaraakəya? ¹⁸ Ka d'anə makə sətə dʉii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ka d'anə dzawə kaa nɟunyi ənjə a upaa luupaanə. Madfa kə dʉii ha'ə saɟa, iitə na dfa tə ma'waslyakə ənja, ənjitə mashiimə tə Əntañfwa?"

¹⁹ Aciikii, ma ənjitə ca sa cibə də moonə nğa Əntañfə, wa təya banee ka nətii pərəbə ka shaɟə ka Əntañfə də dagwa slənətii. Ci ghənyi taa mi patə, ci ca mbu'utəgi də aləkawalaakii pukyanə nğa ha patə əsə.

5

Nəhəmə ənjitə bii Əntañfə koonə nəhənə

¹ Yoo, unə matakəjwanyinə ahada ənji nə'unə, koonə cii kya wabə əna, nyi matakəjwanə makə unə, əndə seeda cibə nğa Aləmasiihu. Kadə naamə ndzaanə agi dʉunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. ² Wanyinə ka banə koonə: gəramə ənjitə ba'avə Əntañfə aacii unə. Gəramə tə tii, makə sətə ci magəra a gəra bagiinə. Goona gəra tə tii makə əndə təməsəvə tuunə ka dfa slənəkii. Amma gəramə tə tii də moodasəkə makə sətə kadeesəkə ka Əntañfə. Goona dfa slənəkii ka putə nğa dzatə də gəna, amma kapaamə nuunə ka slənəkii də moonə nğa ma goonə. ³ Goona aalə rəgwa nğa dfa nɟwanjuunə agyanə ənjitə kavə Əntañfə aacii unə, amma ndzaamə ka sə nğa dzəgunənə ka tii. ⁴ Madfa kə slənyuunə ha'ə, kadə

4:10 4.10 Rooma 12.6-8. **4:11** 4.11 Rooma 12.7; 1 Koor. 10.31; 12.8; Yak. 3.1. **4:12** 4.12 1.7. **4:13** 4.13 5.1; 2 Koor. 4.10; Rooma 5.2. **4:14** 4.14 2.20; 3.14; Mat. 5.10-12; Mar. 13.11; Slənə 7.55. **4:16** 4.16 2 Tim. 1.8. **4:17** 4.17 Irim. 25.29; Əzaki. 9.6; 2 Tees. 1.8. **4:18** 4.18 Waf. 11.31. **4:19** 4.19 Jab. 31.6. **5:1** 5.1 1.21. **5:2** 5.2 Yooh. 21.15-17; Slənə 20.28; 1 Tim. 6.5. **5:3** 5.3 2 Koor. 1.24; Fil. 3.17; Tit. 2.7.

urpaanə nuunə mafuudəna, waatoo, duunuunə ətə pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə uusəratə nə mađuunə Magəra a jiga.

⁵ Unə daguyinə əsə, baneemə ka nuunə akəŋwacii masariinə. Taa wu patə ahadoonə, ga ca haŋətə nəkii. Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i,

“Ma əndətə ca haŋətə nəkii,
pooshi ɛntaŋfə ka luunə tə ci.
Amma ma əndətə həətəpaa nəkii,
agi ɔanə nə ɛntaŋfə ka ci pwapoonə.”

⁶ Acii kii nə nyi ka banə koonə, həətəpaa noonə nə akəŋwacii ɛntaŋfə. Ma ca, tə'i ci da ŋgeerənə. Maa kə mbu'ya uusəratə dəkəpaa ci, kadə nii kəya vii koonə duunuunə. ⁷ Patənə ŋga sətə pələe ka ŋgeerənə goonə, kapaamə akəŋwacii kii. Acii, ma ca, agi hadanə nə ci duunə.

⁸ Ŋgərətəmə haŋkala goonə, hadamə də nuunə, acii ma əndə daawaanə goonə, waatoo *Seetanə, agi zhiizhi'inə nə ci ahadoonə, ka aalənə taa tə wu kəsənəkii. Ma ca, makə livarətə kəshi madəfənə tə ci, ca bəəyi vurənə, ca aalə sə ŋga kəsənə. ⁹ Ma ɔanuuna, kəŋaanəmə də ŋgeerənə agi nə'unə tə ɛntaŋfə, goonə ŋgwələ acii Seetanə shaŋə. Kə shii unə, tə'i hara ənji nə'unə laŋə makə noonə ətə ca cibə ha'ə agi duuniya makə ətə əsə. ¹⁰ Ma daba'ə cibənə goonə agi baanə gi'u, ka hadatənə nə ɛntaŋfə ci saakii duunə, ca vii koonə ŋgeerənə koonə shii kəŋaanənə ndihə ndihə yadə shakanə. Ma ca, əndə ɔa pwapoonə nə ci, ci 'wii tuunə dagi ləbənə goonə ɔa Aləmasiihu, koonə shii dəmənə aagi duunuunaakii ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Naakii nə ŋwanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹² Silasə cakə tə nyi ka naahə koonə magusə ləkaləkətəna. Ma ca, ndzəkəŋunəki nə ci agi nə'unə tə Slandana. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəŋwə. Ma ləkaləkətənə cii kya naahə koonə, kaa nya shii vii koonə də ŋgeerənə, nya baarii koonə makə sətə dii ndilə ndilə tə pwapoonə ŋga ɛntaŋfə. Ma ɔanuunə, kəŋaanəmə agyanə pwapoonəkii. *

¹³ Kə nəhəpaa cikəŋunəku Ikəliisiya ŋga Babila tuunə. Matadəkii ŋga ɛntaŋfə nə ki makə unə. Kə nəhəpaa uuzənaaki Marəkusə tuunə əsə. †

¹⁴ Nəhəshimə ŋga'ə də ədzəmə rəŋwə. Wa ɛntaŋfə a vii ndzaanə jamə ka patənə goonə, unə ənji nə'unə tə Aləmasiihu.

Bəra'inə nga ləkələkətə nga Piita

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki Simoonə Piita, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu, masləkee əndaakii əsə. Agi naahənə nə nyi koonə ənjitə kavə Əntanjə ka tii vii goonğa etə da məghərəvənə mbərə mbərə da neenə. Ma vii goonğatsa, dagi goonğaane nga Əntanjə gaamə, waatoo Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu shigi.

² Wa Əntanjə a tsakə koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaane jamə aakəjwə aakəjwa dagi shiinə tə ci da shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə.

Wanə nga Əntanjə da tadənaakii taamə

³ Ma Əntanjə da baawədaakii, kə vii ci kaamə patənə nga sətə dəbee, kaama ndzaanə da kura əpinə, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. Ma ətsə patə, dagi shiinə gaamə tə ci, Əndətə 'wii taamə kaama ndzaane agi d'uunuunaakii da nga'ənaakii.

⁴ Də ha'ə upaa amə madiigərə uushi'iitə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, tə'i ci da məghərəvənə ngaanğa'ə. Ma vii Əntanjə koonə uushi'inəkii, kaa ca shii gatsəgi koonə də bwaya uushi'iitə ci ginə nga ənjə a moo ganə a duuniya, etə ca kərə tə tii ka ha nga zanə. Ma dīi ci ha'ə, koona ndzaane makə naakii.

⁵ Aciikii nə nyi ka banə koonə, cinəmə, una tsakə nga'əənə aagi vii goonğa goonə. Tsakəvəmə shii goonğaane aagi nga'əənə goonə.

⁶ Ngərəmə ətsətə na, una tsakəvə aagi shii goonğaane; una ngərə sə'watənə, una tsakəvə aagi ətsətə na, una tsakəvə nə'unə tə Əntanjə aagi sə'watənə.

⁷ Tsakəvəmə uufəshinə ahadoonə aagi nə'unə tə Əntanjə, una tsakəvə uufənə tə ənji patə aagi uufəshinə ahadoonə.

⁸ Mada agi d'anə nuunə ha'ə makə ətsə taa guci patə, paa unə ka ndzaanə zərakə, paa unə ka ndzaanə ka ənjitə yadə nafalatii agi shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

⁹ Ma əndətə paa ci ka d'anə ha'ə, kə ndzaa ci makə muurəfa, kə zaanə ka ci oo'i kə tifyagi Əntanjə ka ci 'waslyakəənaakii etə d'aadīi ci nga njukə.

¹⁰ Aciikii ndzəkənjushi'inəkya, wanyinə ka banə koonə, Əntanjə ta'i tuunə, ci 'wii tuunə əsə. Makə ha'ə dīi əna, cinəmə koona kənjə ndihə ndihə agi 'waatsə da tadəətsə ta'i ci tuunə. Aci madə kə dīi unə ha'ə, pooshi unə ka kulənə agi vii goonğa goonə shanjə.

¹¹ Də ha'ə d'anə Əntanjə koonə rəgwa nga dəmənə aagi njwanjuunə etə pooshi ka uudənə, waatoo, njwanjuunə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. *

¹² Aciikii, taa ngahi kə shii unə uushi'iitə wabi nyi koonə agyanəkii daga njukə, kə kənjaanuunə agyanə goonğaate fii unə əsə, patə da ha'ə pa nya bwasee ka buurətənə koonə agyanəkii taa guci patə.

¹³ Kə d'adate nyi hiimaaki, kə nee nyi ka d'anə nga'ə, nyi kə buurətə koonə agyanəkii, nyi ma'ə da i əpinə amaki, koona shii ndzaane də mēgigi.

¹⁴ Aci kə shii nyi, ma aakəjwa gi'u, kadə ngərəginə nə Əntanjə əpinə amaki, makə sətə bagi Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka nyi.

¹⁵ Aci ha'ə, gazhi'waanaaki patə, koona shii buurətə uushi'iitə d'abə'ə əntənaaki taa guci patə.

1:2 1.2 Yahu. 2. **1:3** 1.3 1.16-17; Af. 1.3. **1:4** 1.4 Rooma 5.2; Yak. 1.14-15. **1:5** 1.5-6 Tit.

2.11-12. **1:6** 1.6 Gal. 5.22-23. **1:7** 1.7 Gal. 6.10. * **1:11** 1.11 2 Tim. 4.18; Maluu: 2.20; 3.18;

Tit. 3.6. **1:12** 1.12 Yahu. 5. **1:14** 1.14 2 Koor. 5.1; 2 Tim. 4.6; Yooh. 21.18-19.

*Duunuunə ɲga Yeesu *Aləmasiihu*

¹⁶ Yoo, ma saa'itə jigunyiinə koonə agyanə shinə ɲga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da d'uunuunaakii, əntaa ma shi uusha d'ii ətə laalatə ənji bii inə koonə. Aa'a, pooshi; neenə nee inə ka d'uunuunaakii də giniinə.

¹⁷ Ma saa'itə vii Əntanfə Dəsənaamə ka ci məghərvənə da d'uunuunə, inə davə kəɲə kəɲə. Kə fii inə uura ɲga Əntanfə ətə palee də d'uunuunə patə, ca wab'ya tuu'ina, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki." ¹⁸ Inə də neenə na, kə fii inə uurakii də liminiinə, ca wab'ya dadag'ye. Acii ma saa'itə wabi ci ha'ə, anə malaaba giɲwə niinə da i ci.

¹⁹ Aciikii shii inə weewee, ma sətə wabi anabinyinə, pooshi jirakənə davə taa fid'yasə. Unə əsa, ɲgərətəmə haɲkala goonə agyanə sətə wabi tii, acii kə ndzaa wabənatiitii makə gunə ətə ca bərə ka matəku təku ha, ka ha'ə kyanə ɲga ha atsaar'wə, vooda a lə'ya, ca bərə a ədzəmuunə.

²⁰ Ma sətə danuunə, shiimə oo'i, ma anabaakwaatə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə, pooshi ənji ka mbeenə ka batənə də shiinatiitii satii.

²¹ Acii pooshi əndə'i anabaakwaanə ətə shi əndə a d'ii agi hiimaakii saakii. Amma Malaaba Ma'yanə vii ka ənji ɲgeerənəkii, Əntanfə a wabə da matii.

2

Majirakinə ɲga ənji dzəgunənə

¹ Yoo, kə shi majirakinə ɲga anabinyinə a shigi ahada ənji ɲga Əntanfə ɲga ɲukə. Ha'ə makə ətsə əsə kadə nə majirakinə ɲga ənji dzəgunənə a shigi ahadoonə. Kadə nə təya dzəgunə koonə jarəwiinə kama kama, təya kərə tuunə ka ha ɲga zanə. Slandanaamə ətə pərapaa tə tii agi 'waslyakəənatiitii maa, kadə nə təya kaaree ka ci. Də fanatiitii ha'ə nə tii ka əlyaanə zanə agyanətii ətə na shi kədəhə. ² Ha'ə maa, tə'i hara ənji laɲə na nə'u bwaya slənatiitii. Kadə nə hara əɲjə a dzaana rəgwa ɲga gooɲgaanə əsə putə ɲga slənatiitii. ³ Ma tii, kadə nə təya da riiba duunə də waabə koonə jirakənə ka puutəma də gəna goonə. Daga ɲukə nə Mala gəɲwanatiitii matasəkakii. Pooshi Əndə zamaginə də tii ka tsəfə ɲunyinə shanə.

⁴ Acii, ma Əntanfə, paa ci caamə aagi malaa'ikanyiitə daad'ii 'waslyakəənə. Amma aagi gunə 'wa'agərə ci tə tii, əɲjə a gwaaləgi tə tii davə agi matəku təku ha ruku ruku, ka gərə uusəra ɲga la gəɲwanə.

⁵ Ha'ə nə əɲjitə sha daad'ii 'waslyakəənə ɲga ɲukə əsə, paa ci caamə aagitiitii. Ci d'ii wunəgi ci rəgwa ka ma'inə, ca bulya aasəkə duuniya aagyanə əɲjitə mashiimə tə ci, zagi uushi'inə patə, see ənji mədəfə mbə'i, tighəsə də Nuuhu ətə nja waaza rəgwa ɲga gooɲgaanə ka əɲja. ⁶ Ha'ə nə vərənyiitə d'ii ləmətii *Sadooma da *Gwamoora əsə, kə zamagi Əntanfə də gunə. Də ha'ə baarii ci oo'i, ha'ə fanəkii də əɲjitə paa tii ka fa wabənaakii.

⁷ Amma, ma *Luudu, əndə gooɲga ɲji ci akəɲwacii Əntanfə, kə zhimagi səkii tə ci putə ɲga ajjiniənə ɲga əɲja. Ma ca, kə luupaa Əntanfə tə ci ka saa'iki, ⁸ acii əntaa maɲgərəkiki əndə ɲji ci. Makə ndzaa ci ahada əɲja, pukyanə ɲga ha patə, agi neenə nə ci ka slənatiitii, agi fanə nə ci uushi'iitə ɲji təya waabə. Amma, makə d'ii ci ka əndə gooɲga, kə biipaa ka ci səkə ka shanə nə sətə ɲjii təya daada.

1:16 1.16-18 Mat. 17.1-8. **1:19** 1.19 Jab. 119.105; Rooma 1.2; 13.12; 1 Piita 1.10-11. **1:21** 1.21 2 Tim. 3.15-16. **2:1** 2.1-22 Yahu. 4-13. **2:1** 2.1 Mat. 7.15. **2:3** 2.3 1 Tim. 6.5. **2:4** 2.4 1 Piita 3.19-20; Yahu. 6. **2:5** 2.5 3.6; 1 Piita 3.20. **2:6** 2.6 'Wat. 19.24-25; Luka 17.29; Yahu. 7. **2:7** 2.7 'Wat. 19.1-16.

⁹ Ma uushi'iitse daadii Slandanaame ha'e pato, ka baarogine oo'i, ke shii ci rəgwatə luupaanəkii ənjitə ca ngwalə aciikii agi cibati. Ma bwaya ənji əsə, ke shii ci hatə kapaanəkii tə tii, təya cibə, ka gəra uusəra nga la gəjwanə. ¹⁰ Ma ənjitə ca nə'u sətə mwayi ginə, təya bərapaa duunuunə nga Əntanfə, tə tii cibeənəkii palee.

Ma majirakinə nga ənjitse cii kya ba koonə, paa tii ka ngwalənə taa acii ngutə uushi shanjə, paa tii ka luuvə wabənə nga ənda. Taa tə uushi'iitə da məghərəvənə dagyə maa, paa tii ka duunətənə, see dzaanənə tə tii.

¹¹ Amma, ma malaa'ikanyinə, tə'i tii da baawəda da ngeerənə ka shanjə, palee ka ənjitse. Patə da ha'e, paa tii ka dzaanənə tə tii, paa tii ka kərə wulatii aakəjwacii Əntanfə əsə. ¹² Amma, ma majirakinə nga ənjitse, agi daadanə nə tii uushi'inə yadə hiima. Kə ndzaa tii makə uushi'inə nga bilinə ətə ca poo wata ka kəəsənə, ənje a bəələ tə tii. Agi dzaanənə nə tii sətə mashiimə tii ginəkii. Makə sətə ci sə nga bilinə a za, ha'e zanətii əsə.

¹³ Kadə ki'inə nə Əntanfə ka tii shikwatii də ciba, makə sətə ci təya cibee ka hara ənji. Acii ma təya, agi moonə nə tii da ngərəkikinə taa ka rəgwa ginə nga ənja. Ma ndzaanə goonə da tii agi gəshinə, sə nga ayinə koonə. Agi kadeesəkənə ka tii nə jarəwiitə ci təya kyaara koonə. ¹⁴ Kə ngərəgi aalə makinə hanjalatii patə, pooshi daada 'waslyakəənə ka mbu'unə ka tii shanjə. Taa da nee tii ka ənjitə ma'e madamə ngeerənə agi nə'unə tə Əntanfə, təya kyaara ka tii jarəwiinə kama kama ka dəməgərəginə də tii aagi daada 'waslyakəənə. Kə d'agi tii ka maviinə nga aalə uushi'inə nga

*duuniya. Kə naalagi Əntanfə tə tii. ¹⁵ Kə kagi tii rəgwa goonja, təya nə'u rəgwa nga Balaamə uuzənə nga Bi'oorə. Ma ca, kə ngərəgi suuna nga kwaba hanjalakii ka ha'e kə aali ci rəgwa nga da ngərəkikinə kaa ca upaagi. ¹⁶ Amma kə wazhi Əntanfə ka ci putə nga 'waslyakəənaakii, ka ha'e kə wabi vaməndaakii da ci makə əndə shinjinə ka saa'ikii. Makə mwayi ci slənə 'waslyakəənə agi mabaanaakii, vaməndakii a tsəjagi ka ci rəgwa.

¹⁷ Ma majirakinə nga ənjitse, kə ndzaa tii makə gəərə ətə ifəgi ma'inə davə, makə kurabiinə ətə ci mədə a ngərəgi. Kə tasəkapaa Əntanfə ka tii ha agi mandə təkunə ruku ruku. ¹⁸ Acii ma təya, agi daada məza wabənə nə tii ka duunətə də nətii. Agi aalə jarəwiinə nga tsəku də ənjitə ca bwasee ka nə'u rəgwa nga ənjitə mashiimə tə Əntanfə. Kə mwayi tii təya ləbə da tii, kaa təya slənə makə sətə mwayi shishinətii. ¹⁹ Agi banə nə tii ka ənja, "Ka upaanə nuunə dimwaanə." Amma, ma tii boo, maviinə nga ngərəkikinə nə tii. Acii patənə nga sətə ngərəgi hanjala nga ənda, kə d'agi əndəkii ka mava nga səkii. ²⁰ Ma ənjitə bwasee ka da ngərəkikinə putə nga shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, madə kə ənyi tii ka kapaa nətii, ngərəkikinəkii a ənə ka ngərəgi hanjalatii, ma ndzaanətii, ka d'anə bwayakii ka shanjə, palee ka ətə shi təya nji agikii, tii ma'e mashiimə tə Yeesu. ²¹ Ma tii, guja mashiimə tii rəgwa nga goonjaanə dəjwa'e, acii kə ənyi tii ka kagi goonjaanə, təya naanagi ka fa sətə bii Əntanfə ka tii. ²² Weewee kə d'ii agyanətii makə sətə bii əndə'i wabənə tuu'ina: "Kə ənyi əda ka na'agi vaananaakii, kə ənəgərə mayibə dagələ ka gwadaləna agi ndzaba."

2:9 2.9 Ayb. 4.7; 1 Koor. 10.13; Səniinə 3.10. **2:10** 2.10 Yahu. 7-8. **2:11** 2.11 Yahu. 9. **2:12** 2.12 Yahu. 10. **2:13** 2.13 Yahu. 12. **2:14** 2.14 Mat. 5.28; 2 Tim. 3.6. **2:15** 2.15 Baan. 22.7,17; Yahu. 11. **2:16** 2.16 Baan. 22.28-31. **2:17** 2.17 Yahu. 13. **2:19** 2.19 Yooh. 8.34; Rooma 6.16. **2:20** 2.20 1.11; Mat. 12.45. **2:21** 2.21 Luka 12.47-48. **2:22** 2.22 Waβ. 26.11.

3

*Ənyanə nga Yeesu *Aləmasiihu aagi duuniya*

¹ Kadashinyinaakya, bəra'inə nga ləkələkataaki ənə cii kya naahə koonə. Ma ləkələkatənyiiisə kyakya'ə, ka buurətənə koonə agyanə sətə uugi unə shiinə, koonə da nnyini hiima agyanəkii nga'ə. ² Patənə nga sətə wabi anabinyinə nga Əntanjə njuke, da sətə bii Maluu gaamə Slandana, waatoo ətə waazii masləkee ənji koonə, ga ca zaanə koonə shaŋə.

³ Ma sətə dānuunə, shiimə oo'i, ma ətsə duuniya kədəhə ka uudənə, kadə shiginə nə ənjitə na slənə patənə nga sətə mwayi moodəfətii. Kadə nə təya tasəkə duunə, ⁴ təya ba, "Əntaa ma bii ci ka ənyanə nə ca? Mabamə ci ha'ə kwa? Aa maanə dui? Kə mətətəgi dəsənaamə patə. Njanənə ka saa'itə tagii Əntanjə uushi'inə ka dənə əndzə'i əsə, poshi sətə zhi'i taa gi'u." ⁵ Ma wabi tii ha'ə, kə mwayi tii dənə makə kə zaanə ka tii oo'i, daga njuke də batə wabənə ghənyi Əntanjə səkəntanjə da hanyinə. Dagi ma'inə ghənyi ci hanyinə. Ma'inəkii ca gərə tə hanyinə əsə.

⁶ Ma'inəkii əsə zamagi də duuniyatə nga njuke. ⁷ Ha'ə əsə nə səkəntanjə da hanyinə caama nee əndzə'i. Də wabətə shigi da ma Əntanjə kapaa ci duuniya ka gərə də gunə. Gunəkii na zamagi də duuniya, uusəratə nii kəya la gəŋwanə da zama də bwaya ənja.

⁸ Kadashinyinaakya, ga ca zaanə koonə nə uushi rəŋwə: ma uusəra rəŋwə da fəzə dəbu'u, kə ndzaa tii mbərə mbərə akəŋwacii Slandanaamə.

⁹ Ma Slandana, paa ci raara'ə agi də sətə bii ci dənə, makə sətə ci hara ənjə a hiima oo'i, raara'ə nə ci. Amma sə'wanə cii kəya sə'wa tuunə, acii paa ci ka moonə ca zamagi də taa wu. Kə mwayi ci taa wu patə ca bwasee ka slənə 'waslyakəənə.

¹⁰ Amma shiimə oo'i ka shine nə uusəra nga Slandanaamə. Habəsə makə mahərə nə uusərakii a shi. Uusərakii nə səkəntanjə a dzagi dəralyalə makə dzanə nga vənə. Patənə nga sətə agintanjə, kadə hənəginə nə gunə. Kadə zaginə nə hanyinə da patənə nga sətə asəkəkii dza'ə rarə'i.

¹¹ Makə kə shii unə oo'i, kadə zaginə nə uushi'iisə ha'ə patə, kə dəbee una ndzaanə malaabakii nga'ə, una kapaa patənə nga nuunə ka Əntanjə.

¹² Gəramə uusəratə nii kəya mbu'ya, ciŋəmə də ngeerənə kaa uusərakii a mbəsha pii pii. Ma uusərakii, kadə hənəginə nə səkəntanjə mədəkə, kadə sləwaginə nə sətə davə patə acii iza'unə nga gunə. ¹³ Amma, ma amə naamə, kura ha dadagyə da kura hanyinə caama gərə, makə sətə dui Əntanjə aləkəwalə nga viinə kaamə. Ma dava, goonŋaanə na ndzaanə davə.

¹⁴ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i kura uushi'inə nuuna upaa ha'ə, ciŋəmə də ngeerənə, kəŋeemə ka ndzaanə goonə də nga'ə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə akəŋwacii Əntanjə, una ndzaanə agi jamənə. ¹⁵ Wunəpaamə liminuunə nga'ə, koonə fa. Ma nə Slandanaamə ka sə'wanə zəku'i taabu'u shinəkii, kaa ənjə a shii upaa luupaanə. Ma wabətəsa, kə nyaahə kadashinə gaamə ndzəkəŋushi'inaamə Bulusə koonə ha'ə də shiitə vii Əntanjə ka ci. ¹⁶ Ma ləkələkatənyinaakii patə, kala hatə wabi ci agyanə uushi'iitsa, kə wabi ci makə sənə cii kya ba koonə əndzə'i əsə. Tə'i hara uushi'inə asəkə ləkələkatətə nyaahə ci, dzawə ka

3:1 3.1 1 Piita 1.1. **3:2** 3.2 Yahu. 17. **3:3** 3.3 Yahu. 18; 2 Tim. 3.1. **3:4** 3.4 Irim. 17.15; Əzaki. 12.22; Mat. 24.27,48-51. **3:5** 3.5 'Wat. 1.6-9; İbər. 11.3. **3:6** 3.6 2.5; 'Wat. 7.11-21; Mat. 24.37-39. **3:8** 3.8 Jab. 90.4. **3:9** 3.9 3.15; 1 Tim. 2.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 5.1-2; 1 Piita 4.7. **3:12** 3.12-13 İsa. 60.21; 1 Koor. 6.9; Səniinə 21.1,27. **3:15** 3.15 3.9; Rooma 2.4.

liminē nē paaratēginē. Ma ɛnjitē mashiimē goonḡaanē, waatoo ɛnjitē pooshi kɛnḡaanē ka hakii, paa tii ka batənē dē rēḡwakii. Agi d'anē nē tii ha'ə dē hara wabənē asəkē ləkələkātē nḡa ɛntanḡfē ɛsē. Mashiimē tii natii ḡɛnwanē ci tēya alya agyanətii dē ciinətii.

¹⁷ Kadashinyinaakya, makē kē shii unē tē'i ɛnji na dfa ha'ə, nḡɛrətəmē nuunē acii ḡa tēya kyaara koonē jarəwiinē kama kama nḡa nḡuslēginē duunē a rēḡwa ɛntanḡfē. ¹⁸ Ma d'anuunē, dēmē aakəḡwə aakəḡwa dē shiinē tē Slandanaamē Yeesu Aləmasiihu Maluu ḡaamē, una dzē aakəḡwə aakəḡwa dē shii pwapoonaakii ɛsē. Nḡa Aləmasiihu nē d'uunuunē daga ɛnshinē ka ca'ə ndəḡwə ndəḡwə. *Aamiina.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Yoohana

Wabənə agyanə Əndətə ca vii əpinə

¹ Waniinə ca naahə koonə agyanə Əndətə ca vii əpinə ka ənja. Ma ca, wabənə ŋga Əntəŋfə nə ci. Daga Əntəŋfə ma'ə matagamə duuniya nə ci. Kə fii inə wabənəkii, kə nee inə ka ci də giniinə, kə caamiinə tə ci də giniinə, ina tabətə tə ci də ciiniinə əsə. ² Ma əpiitə ci wabənəkii a vii, kə baarəgi Əntəŋfə keenə. Kə nee inə ka əpinəkii əsə, kə seedii inə, ina waaza koonə agyanəkii, waatoo, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Daga ka 'watəginə nə tii ka ha rəŋwə da Dii, Əntəŋfə Dii a baarəgi keenə tə ci. * ³ Ma sətə nee inə, fii inə də limiinə əsə, ci ciina waaza koonə noonə əsə, koonə ləbə deenə, ədzəmaamə a ndzaanə ka hakii agi ləbəəənə ləbiinə da Dəsənaamə da Uuzənaakii Yeesu *Aləmasiihu. ⁴ Ma ciina naahə koonə wabəətsa, kaama da moodasəkə ka shaŋə.

Ndzaanə agi macamə ha

⁵ Wiinə wabənə fii inə da ma *Uuzənə ŋga Əntəŋfə, ənə ciina ba koonə oo'i, camə saakii nə Əntəŋfə, pooshi uushi təkunə təkunə ashikii taa gi'u.

⁶ Madə kə bii amə oo'i, maləbəkii naamə da Əntəŋfə, amma ama dzə aakəŋwa də da slənə ŋga təkunə, ci nə kə dii amə ka majirakinə ətsə agi wabənə gaamə da slənə gaamə. ⁷ Amma, madə agi də slənə ŋga camənə naamə, makə sətə dii Əntəŋfə agi camənə, də ha'ə ndzaanaamə maləbəkii, amə patə. Idənə ŋga Yeesu Uuzənaakii əsə a laabagi taamə agi patənə ŋga 'waslyakəənə gaamə.

⁸ Madə kə bii amə, pooshi 'waslyakəənə ashaamə, kə ha'waamə də naamə na. Pooshi goonŋa ashaamə shaŋə əsə. ⁹ Madə kə baabagyaamə 'waslyakəənə gaamə ka Əntəŋfə, ka tifyaginə nə ci kaamə, ca laabagi taamə agi ghatə goonŋaanə gaamə patə. Aci, ma ca, sətə bii ci patə, ka mbu'utəginə nə ci, əndə goonŋa nə ci əsə. ¹⁰ Madə kə bii amə, madəmaamə 'waslyakəənə, ci nə kə zhi'wee amə ka Əntəŋfə ka majiraka. Pooshi wabənaakii a ədzəmaamə əsə.

2

*Yeesu *Aləmasiihu nə Matsakə taamə*

¹ Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya naahə koonə wabəətsə ha'ə, acii goona dii 'waslyakəənə. Amma, maa kə dii əndə 'waslyakəənə, tə'i əndə ca kədii ka madəbama gaamə abii Dəsənaamə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu əndə goonŋa. ² Ci əŋki ka putə gaamə, kaa Əntəŋfə a tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə. Əntaa wata 'waslyakəənə gaamə, amə daanaamə, amma da i ŋga patənə ŋga ənji a duuniya.

³ Maa kə slənətaamə sətə bii Əntəŋfə kaamə, ci ca baarii oo'i, kə shii amə tə ci. ⁴ Taa wu patə ca ba oo'i, kə shii ci tə ci, amma maslənətəmə ci də sətə bii ci, majirakə nə tsarə ŋga əndətsa, pooshi goonŋa ashikii.

1:1 1.1 2.13-14; Yooh. 1.1-2,14; 4.14; 6.35; 8.12; 11.25. * **1:2** 1.2 seedanə: Yooh. 15.27. **1:4** 1.4 Yooh. 15.11. **1:5** 1.5-7 Yooh. 8.12. **1:5** 1.5 1 Tim. 6.16. **1:6** 1.6 2.4. **1:7** 1.7 3.5; Isaa. 2.5; Ibər. 9.12; Səniinə 1.5. **1:9** 1.9 Jab. 32.3-5. **2:1** 2.1 Rooma 8.34; Ibər. 7.25. **2:2** 2.2 4.10; Yooh. 1.29.

⁵ Amma, ma əndətə ca slənətə sətə bii Əntanfə, ci ca uudə tə Əntanfə tantanyinə. Də ha'ə caama shii oo'i, ləbə naamə da i ci. ⁶ Taa wu patə ca ba ləbə ka hakii da Əntanfə nə ci, see a ndzaa ci makə sətə nji Yeesu Aləmasiihu.

Kura wabənə agyanə uudəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, əntaa kura wabətə pooshi unə sha fii cii kya naahə koonə, amma iirə wabənə, waatoo, ətə shi una fii daga ka saa'itə 'watəgyuunə fa wabənə nja Əntanfə. Ma iirə wabəətsa, kə fagyuunə.

⁸ Patə da ha'ə, ma wabəənə cii kya naahə koonə agyanəkii, tə'i kura uushi agikii. Acii ma wabəətsa, kə nee ənji ka kura kuraanəkii agi ndzaanə nja Yeesu Aləmasiihu da agi ndzaanə goonə, makə wiinə təkunə ka dzəginə, wiinə bərənə nja tantanyinə əsə agi bərənə.

⁹ Taa wu patə ca ba oo'i, agi də slənə nja camənə nə ci, amma ca kaaree ka ndzəkənuci, ma əndətsa, ma'ə ci agi təkunə ca'ə əndzə'i. ¹⁰ Taa wu patə ca uudə tə ndzəkənuci, agi camənə nə ci. Ma ci əsa, pooshi uushi ətə ca kavə əndə ka pu'unə ashikii. ¹¹ Amma, taa wu patə kaaree ka ndzəkənuci, agi təkunə nə ci, agikii cii kəya wii, mashiimə ci hatə cii kəya dzə aa dəvə, acii moorəfəki nə ci acii təkunə.

¹² Manjeevənaaki, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə tifyagi Əntanfə koonə 'waslyakəənə goonə putə nja ləmə nja Aləmasiihu.

¹³ Unə masariina, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntanfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyinə əsa, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə jaalii unə agyanə *Seetanə.

¹⁴ Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya buurətə koonə wabəətsa, acii kə shii unə tə Əntanfə Dəsənaamə. Unə masariina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntanfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə kəjaanuunə ndihə ndihə agi nə'unə tə Aləmasiihu, tə'i wabənə nja Əntanfə a ədzəmuunə, kə jaalii unə agyanə Seetanə əsə.

¹⁵ Goona uudə *duuniya, goona ka nuunə ka uushi'inə nja duuniya əsə. Taa wu ca uudə duuniya, paa ci agi uudənə tə Dəsənaamə ətsa. ¹⁶ Ma sətə ci ənjə a də agi duuniya, waatoo, ka dənə nə tii sətə ca kadeesəkə ka shishinətii, təya moo uushi'inə nja duuniya, təya duunətə natii nə putə nja uushi'inə nja duuniya ətə aciitii. Ma ətsə patə, əntaa daga Əntanfə Dəsənaamə shigi, amma asəkə duuniya. ¹⁷ Duuniyakii əsa, agi uudəginə, da patənə nja uushi'inə ətə ci əndə a moo asəkətə ca uudəgi. Amma, ma əndətə ca slənə sətə mwayi Əntanfə, tə'i ci da i əpinə nja ca'ə ndənjwə ndənjwə.

*Əndə daawaanə nja *Aləmasiihu*

¹⁸ Manjeevənaakya, kədəhə nə duuniya ka uudənə. Kə shi ənjə a bii koonə oo'i, kədə nə Əndə Daawaanə nja Aləmasiihu a shigi. Taa əndzə'i maa, kə shigi ənji daawaanə nja Aləmasiihu lajə. Də ha'ə shii amə oo'i, kədəhə nə duuniya ka uudənə. ¹⁹ Ma ənji daawaatə nja Aləmasiihu, agyaamə nji tii. Amma əntaa ənji gaamə nja goonja nji tii. Acii kii dzəgi

2:4 2.4 1.6; 4.6; Yooh. 3.21; 8.44; 16.13. **2:5** 2.5 2.17; 5.3; Yooh. 14.15; 2 Yooh. 6. **2:6** 2.6 Yooh. 13.15; 15.5. **2:7** 2.7-8 4.11; Yooh. 13.34. **2:7** 2.7 2.24; 3.11. **2:8** 2.8 Yooh. 1.9-10; 8.12; Rooma 13.12. **2:9** 2.9 3.10,15; 4.20. **2:10** 2.10 Jab. 119.165; Rooma 14.13. **2:11** 2.11 Yooh. 12.35-36. **2:12** 2.12 1.2 Slənə 4.12. **2:13** 2.13-14 1.1-2. **2:15** 2.15 Yak. 4.4. **2:16** 2.16 Waf. 27.20; Rooma 13.14; Af. 2.3; Yak. 4.16. **2:17** 2.17 Mat. 7.21; 1 Koor. 7.31. **2:18** 2.18 4.3; Mat. 7.15; 2 Yooh. 7.

tii satii. Acii maci ənji gaamə nji tii nga goonja, kadfa pooshi tii dzəgi agyaamə. Amma dzəginatii agyaamə baarii oo'i, tantanyinə, əntaa ənji gaamə nə tii. ²⁰ Ma unə, kə vii Malaaba Əndə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ha'ə əsə shii unə wabənə nga goonja, unə patə. ²¹ Ma cii kya naahə koonə, əntaa acii mashiimuunə goonjaanəkii, amma kə shii unə. Kə shii unə əsə, pooshi jirakənə ka shiginə agi goonjaanə.

²² Makə ha'ə diya, wu dīi nə majiraka? Əndətə bii oo'i, əntaa Aləmasiihu nə Yeesu, ci nə majiraka. Əndə daawaanə nga Aləmasiihu nə ci. Kə kaaree ci ka Dəsənaamə tii da Uuzənaakii. ²³ Acii taa wu patə kaaree ka Uuzənə nga Əntanjfə, paa ci ləbə da Dii əsə. Amma, taa wu patə luuvə oo'i, Uuzənə nga Əntanjfə nə Yeesu, ləbə nə ci da Dii.

²⁴ Ma wabənə nga Əntanjfə ətə cuuna fa 'watəginə ka saa'itə waazii ənji koonə nga təkəjwanə, kəsəpaamə asəkə ədzəmuunə. Madfa kə kəsəpaa unə uushi'iitə fii unə daga ka 'watəginə, ka ndzaanə nuunə ləbə ka hakii da Dəsənaamə da Uuzənaakii taa guci patə. ²⁵ Tə'i sətə bii Yeesu Aləmasiihu ka viinə nə ci kaamə, waatoo, əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə.

²⁶ Ma wabətsə nyaahə nyi koonə patə, agyanə ənjitə ca dfa gazhi'waanə nga nʊsləginə duunə. ²⁷ Amma, ma una, kə vii Aləmasiihu koonə Malaaba Ma'yanə. Makə a ədzəmuunə nə Malaaba Ma'yaatsa, pooshi bahə alə əndə dzəgunənə koonə ma'ə. Acii Malaaba Ma'yanəkii ca dzəgunə koonə patənə nga uushi'inə. Ma sətə cii kəya dzəgunə koonə əsa, goonja, pooshi jirakənə agikii. Acii, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu makə sətə jigunyī Malaaba Ma'yanə koonə.

²⁸ Ma ənə dīi manjeevənaakya, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu Aləmasiihu. Maa kə dīi unə ha'ə, pooshi ədzəmaamə ka udzənə, pooshi amə ka umbənə aciikii acii ayinə saa'itə nii kəya ənya. ²⁹ Kə shii unə, ma Yeesu Aləmasiihu, əndə goonja nə ci. Acii ha'ə, shiimə oo'i, taa wu patə ca slənə də goonjaanə, uuzənə nga Əntanjfə nə ci.

3

Manjeevənə nga Əntanjfə naamə

¹ Una, tsaaməmə makə sətə uu'i Əntanjfə Dəsənaamə taamə! Ha'ə kə 'wii ci taamə manjeevənaakii. Weewee manjeevənaakii naamə əsə. Ma səndə dīi mashiimə ənji *duuniya taamə oo'i, manjeevənə nga Əntanjfə naamə, acii pooshi tii shii tə Dəsənaamə. ² Kadashinyinaakya, kə uugi amə ndzaanə ka manjeevənaakii, iitə sarjə naama ndzaanə aakəjwa? Amma, ma sətə shii amə, ma saa'itə nə Aləmasiihu a ənya, ka ndzaanə naamə makə naakii, acii ka neenə naamə ka ci pangəranjə a babara.

³ Taa wu patə ca ka nəkii oo'i, ka dfanə ha'ə makə ətsa, wa ca ndzaa yadə 'waslyakəənə makə sətə ndzaa Aləmasiihu yadə 'waslyakəənə.

⁴ Taa wu patə ca dfa 'waslyakəənə, agi tanjəginə nə ci bariya nga Əntanjfə. Acii tanjəgi bariya nga Əntanjfə nə dfa 'waslyakəənə. ⁵ Kə shii unə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu, kaa ca ngərəgi 'waslyakəənə gaamə. Ma ca, pooshi 'waslyakəənə ashikii. ⁶ Acii ha'ə, ma əndətə ndzaa ləbə ka

2:19 2.19 Slənə 20.30. **2:20** 2.20 2.27. **2:22** 2.22 4.3; 2 Yooh. 7. **2:23** 2.23 4.15; 5.1; Yooh. 5.23; 15.23; 2 Yooh. 9. **2:24** 2.24 2.7. **2:25** 2.25 Yooh. 5.24. **2:27** 2.27 Irim. 31.34; Yooh. 14.16; 16.13. **2:28** 2.28 3.21; 4.17; Yooh. 5.22; 15.5. **2:29** 2.29 3.10. **3:1** 3.1 3.10; 4.6; Yooh. 1.12; 3.16. **3:2** 3.2 2 Koor. 3.18; Fil. 3.21. **3:5** 3.5 1.7; 2.2; 4.10; Isaa. 53.9; Yooh. 1.29; 8.46; 2 Koor. 5.21; Ibər. 4.15; 9.14; 1 Piita 1.19; 2.22,24; 3.18.

hakii da ci, paa ci ka daaɗa 'waslyakəənə. Amma, taa wu patə ca daaɗa 'waslyakəənə, mashimə ca nee ka ci, mashiimə ci tə ci əsə.

⁷ Manjeevənaakya, goona kapaa rəgwa ka ənjə a ha'utə duunə. Aci see əndətə ca da slənə n̄ga goon̄gaanə nə əndə goon̄ga, makə sətə d̄ii Aləmasiihu əndə goon̄ga. ⁸ Ma əndətə ca ndzaa ka d̄aaɗa 'waslyakəənə, əndə n̄ga Seetanə nə ci. Aci ma Seetanə, kə ndzaa ci ka daaɗa 'waslyakəənə daga 'watəginə n̄ga duuniya. Ma shigi *Uuzənə n̄ga Əntanjə, kaa ca shi ka uulagi slənə n̄ga Seetanə.

⁹ Ma əndətə ndzaa ka uuzənə n̄ga Əntanjə, paa ci ka ndzaanə ka daaɗa 'waslyakəənə, acii tə'i wabənə n̄ga əpinə asəkə ədzəməkii. Makə d̄ii ci Əntanjə nə Dii, paa ci da rəgwa n̄ga daaɗa 'waslyakəənə. ¹⁰ Wiinə səndə təkēe ka manjeevənə n̄ga Əntanjə da n̄ga Seetanə: ma əndətə pooshi ka slənə uushi n̄ga goon̄ga, əntaa uuzənə n̄ga Əntanjə nə ci. Ha'ə əsə nə əndətə pooshi ka uudənə tə ndzəkənjuci.

Uudəshinə

¹¹ Ma bii nyi ha'ə, acii wiinə sətə fii unə daga ka 'watəginə saa'itə fii unə wabənə n̄ga Əntanjə, waatoo tyasə see a uudəshaamə. ¹² Gaama ndzaa makə n̄ga Kaa'inu. Ma ca, əndə n̄ga *Seetanə nə ci. Kə bələgi ci tə ndzəkənjuci. Aci mi san̄ə bələgi ci tə ca? Aci ma slənə n̄ga ndzəkənjuci, nyunyikii. Ma naakii slənə əsa, bwayakii.

¹³ Ndzəkənjushi'inəkya, maɗa bərapaa ənjitə mashiimə tə Əntanjə tuunə, ga ca d̄a koonə ka sə n̄ga hurəshishinə. ¹⁴ Ma amə kamə, kə shii amə, ma n̄ga n̄jukə, makə maməətə ənji njaamə. Amma, ma əndzə'i, ənjitə da i kura əpinə naamə. Kə shii amə ha'ə, acii agi uudənə naamə tə ndzəkənjushi'inaamə. Ma əndətə pooshi ka uudəshinə, makə mantə əndə nə ci. ¹⁵ Ma əndətə bərapaa tə ndzəkənjuci, mbərə mbərə nə ci da mabələ ənda. Kə shii unə, ma mabələ ənda, paa ci da i əpinə n̄ga ca'ə ndənjwə ndənjwə. ¹⁶ Vəgi əpinə n̄ga Yeesu Aləmasiihu ka putə gaamə baarii kaamə makə sətə dəbēe ama uudəshi. Ha'ə naamə əsə, see a vəgyaamə əpinə gaamə ka putə n̄ga ndzəkənjushi'inaamə. ¹⁷ Ma əndətə pooshi ka ətee ka sə n̄ga ki'i də haaja, ca təkuree ka nəhə təgunuunə n̄ga əndətə ətee, iitə san̄ə banəkii oo'i, tə'i uudənə n̄ga Əntanjə asəkə ədzəməkəya?

¹⁸ Manjeevənaakya, makə ha'ə d̄ii əna, gaama bagi wata də ba maamə tanə oo'i, agi uudəshinə naamə. Amma, ma d̄anaama, baarii amə uudəshinəkii də slənə gaamə ka ənja kaa uudəshinəkii a ndzaanə n̄ga goon̄ga. ¹⁹ Maɗa kə d̄ii amə ha'ə, davə shiinaamə oo'i, ənji n̄ga Əntanjə naamə. Ma ca, da goon̄ga nə ci. Də ha'ə ndzaanaamə də mabanee ma'yanə akənjwaciikii, ²⁰ taa n̄gahi kə baarii shishinaamə kaamə oo'i, tə'i ma'inə aa haamə. Aci kə palee Əntanjə ka ədzənaamə, kə shii ci sətə caama slənə patə əsə. ²¹ Kadashinyinaakya, maɗa pooshi shishinaamə vii kaamə ma'inə, ka kənjaanənə naamə akənjwacii Əntanjə yadə n̄gwələnə.

²² Ma patənə n̄ga sətə caama kəɗii aciikii, ka viinə nə ci kaamə, makə d̄ii ci agi nə'utənə naamə wabənaakii, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci.

²³ Wiinə səndə bii Əntanjə kaamə d̄anə: see a vii amə goon̄ga ka Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu, ama uudəshi. Ha'ə bii ci kaamə. ²⁴ Ma

3:6 3.6 3.9; 5.18; Yoo. 15.5; Rooma 6.2,14. **3:8** 3.8 Mat. 12.26-29; Yoo. 8.44. **3:10** 3.10 2.9,29. **3:11** 3.11 2.7-8; 4.11; Yoo. 13.34. **3:12** 3.12 'Wat. 4.8. **3:13** 3.13 Yoo. 15.18. **3:14** 3.14 2.11; Yoo. 5.24; 13.35. **3:15** 3.15 Mat. 5.21-22; Səniine 21.8. **3:16** 3.16 Yoo. 15.13; Gal. 1.4; Fil. 2.17; 1 Tees. 2.8. **3:17** 3.17 Dzək. 15.7. **3:18** 3.18 Yak. 2.15-17. **3:21** 3.21 2.28. **3:22** 3.22 Yoo. 15.16. **3:23** 3.23 Yoo. 2.23; 13.34.

əndətə ca nə'utə sətə bii Əntanfə, ləbə nə ci ka hakii da Əntanfə. Ha'ə nə Əntanfə əsə, ləbə nə ci ka hakii da ci. Kə vii ci kaamə Malaaba Ma'yanaakii. Ci ca baarii kaamə furənjə oo'i, ləbə ka hakii daamə nə Əntanfə.

4

Rəgwatə ci ənjə a təkəe ka Ma'yanə nja Əntanfə da nja əndə daawaanə

¹ Kadashinyinaakya, madfa kə fii unə kə bii əndə koonə oo'i, də baawəda nja Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə, goona luuvə ka ci pii pii. Amma paaratəgimə nja'ə zəku'i, koonə shii madfa goonja cii kəya wabə. Acii tə'i majirakinə nja anabiinə lanjə taa dama patə asəkə duuniya. ² Wiinə makə sətə nuuna mbee ka shiinə oo'i, də baawəda nja Malaaba Ma'yanə ci əndə a wabə: madfa kə fii unə bii əndə oo'i, əndə shinjinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu, ma əndətsa, də baawəda nja Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə. ³ Amma, madfa kə kaaree əndə ka luuvənə oo'i, əndə shinjinə pwayi ənji tə Yeesu, ma əndətsa, paa ci da Malaaba Ma'yanə, amma ma'yanə nja əndə daawaanə nja Aləmasiihu nəndə a ədzəməkii. Ma əndə daawaata, kə fii unə oo'i, kadə nii kəya shi. Kə uugi ci mbu'yanə əsə. Waatsə asəkə duuniya əndzə'i.

⁴ Manjeevənaakya, ma unə, manjeevənə nja Əntanfə nuunə. Kə mbee njeerənə goonə ka nja majirakiitsa, acii ma Ma'yaatsə a ədzəmuunə, kə palee ka nja ənjitsə ca nə'u sətə ca kadeesəkə ka *duuniya. ⁵ Ma majirakinə nja anabiitsa, pooshi uushi ci təya wabə anəkii, madfaamə anə uushi'inə nja duuniya. Ənji duuniya a luuvə wabənətii, acii nja duuniya nə tii. ⁶ Ma amə, manjeevənə nja Əntanfə naamə. Acii ha'ə, taa wu patə shii tə Əntanfə, agi fanə nə əndəkii taamə. Ma əndətə əntaa nja Əntanfə nə ci əsə, paa ci agi fanə taamə. Də ha'ə mbeenaamə ka shii kama kamaanə nja Ma'yanə nja goonja da ma'yanə nja jirakənə.

Agyanə uufəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, uufəshaamə, acii daga Əntanfə nə uufənə ka shinə. Ma əndətə ca uufə ənja, uuzənə nja Əntanfə nə ci. Kə shii ci tə Əntanfə əsə. ⁸ Taa wu nə əndə pooshi ka uufəshinə, mashiimə ci tə Əntanfə. Acii taa mi patə ci Əntanfə a dfa, putə nja uufənə. ⁹ Wiinə makə səndə baarii Əntanfə uufənaakii taamə furənjə: kə sləkəe ci ka Uuzənaakii rənjwə dyanjə aasəkə duuniya, kaama shii upaa əpinə nja ca'ə ndənjwə ndənjwə daciikii. ¹⁰ Wiinə uufənə nja tantanyinə: ma uufənə nja tantanyinə, əntaa tsarə ətə caama uufə tə Əntanfə, amma tsarə ətə uu'i ci taamə, ca sləkəe ka Uuzənaakii, Uuzənaakii a əntəgi kaa Əntanfə a tifyagi 'waslyakəənə gaamə daciikii.

¹¹ Kadashinyinaakya, makə kə uu'i Əntanfə taamə lanjə, amə maa, uufəshaamə ha'ə. ¹² Pooshi əndə sha nee ka Əntanfə. Amma, maa kə uufəshaamə, ləbə ka hakii daamə nə ci. Patənə nja uufənaakii əsə, tə'i asəkə ədzəmaamə.

¹³ Kə vii Əntanfə kaamə Ma'yanaakii. Də ci shii amə ndilə ndilə oo'i, ləbə ka hakii naamə da Əntanfə. Ci boo, ləbə nə ci daamə. ¹⁴ Ma ina,

3:24 3.24 4.13; Yooh. 14.16; 15.5; Rooma 8.5,9,14. **4:1** 4.1 2.18; Mat. 7.15; 1 Tees. 5.21. **4:2** 4.2 Yooh. 1.14; Rooma 10.9; 1 Koor. 12.3. **4:3** 4.3 2.18,22. **4:4** 4.4 5.5. **4:5** 4.5 Yooh. 3.31. **4:6** 4.6 2.4; 3.1; Yooh. 8.47; 18.37. **4:8** 4.8 4.16. **4:9** 4.9-10 Yooh. 3.16. **4:10** 4.10 2.2; 3.5; Rooma 5.8,10. **4:11** 4.11 3.11; 4.21; Mat. 5.44-45; 18.33; Yooh. 13.34; 2 Yooh. 5. **4:12** 4.12 2.5; 4.17; Yooh. 1.18. **4:13** 4.13 3.24.

kə nee inə də giniinə, ci ciina waaza ka hara ənji oo'i, kə sləkee Əntanjə ka Uuzənaakii kaa ca ndzaa ka Maluu ŋga duuniya. ¹⁵ Taa wu patə bagi paŋgəraŋə oo'i, Yeesu nə *Uuzənə ŋga Əntanjə, ləbə ka hakii nə Əntanjə da əndətsa. Ci boo, ləbə nə ci da Əntanjə. ¹⁶ Kə shii amə, kə luuvaamə əsə oo'i, kə uu'i Əntanjə taamə ka shaŋə.

Taa mi patə ci Əntanjə a ɗa, putə ŋga uufənə. Ma əndətə ca ndzaanə də uufəshinə, ləbə ka hakii nə ci da Əntanjə. Əntanjə boo, ləbə ka hakii nə ci da ci. ¹⁷ Ci ɓaarii oo'i, tə'i patənə ŋga uufənaakii a əɗzəmaamə; də ha'ə naama ndzaanə də mabanee ma'yanə saa'itə nə Əntanjə a ɗa gəŋwanə ka ənja, acii makə sətə ɗii Yeesu, ha'ə naamə asəkə duuniyana.

¹⁸ Pooshi i ŋgwalənə da uufənə ka ləbənə ka ha rəŋwə. Maɗa tə'i patənə ŋga uufənə a əɗzəmə ənda, ka lakəginə nə ci ŋgwalənə. See əndətə ca gəra gəŋwanə nə ndzaanə maŋgwələkii. Acii ha'ə, ma maŋgwala, pooshi patənə ŋga uufənə a əɗzəməkii.

¹⁹ Ma caama uufəshi, acii Əntanjə 'watəgi uufənə taamə. ²⁰ Maɗa kə bii əndə'i əndə oo'i, "Kə uu'i nyi tə Əntanjə", amma kə kaaree ci ka ndzəkəŋuci, ma əndətsa, majirakə nə ci. Acii ma əndətə pooshi ka uufənə tə ndzəkəŋuci ətə nee ci də ginəkii, paa ci da rəgwa ŋga uufənə tə Əntanjə ətə paa ci nee də ginəkii. ²¹ Wiinə səndə bii ci kaamə ɗanə: ma əndətə ca uufə tə Əntanjə, wa ca uufə tə ndzəkəŋuci.

5

*Jaalanə gaamə agyanə *duuniya*

¹ Ma əndətə luuvə oo'i, Yeesu nə Aləmasiihu, uuzənə ŋga Əntanjə nə əndəkii. Maɗa kə uu'i əndə tə ɗii ənda, aɡi uufənə nə ci tə uuzənaakii əsə. ² Maɗa aɡi uufənə naamə tə Əntanjə, ama nə'utə sətə cii kəya ba kaamə, də ha'ə caama shii oo'i, aɡi uufənə naamə tə manjeevənə ŋga Əntanjə. ³ Ma uufənə tə Əntanjə, ci nə nə'utənə tə sətə bii ci. Mapaleemə sətə bii ci ka ŋgeerənə gaamə də zəzəkəənə, ⁴ acii taa wu nə uuzənə ŋga Əntanjə, ka jaalanə nə ci aɡyanə duuniya. Ma səndə ca kavə taamə ka jaalanə, ci nə vii gooŋga gaamə ka Yeesu. ⁵ Ma əndə jaalanə aɡyanə duuniya, see əndətə vii gooŋga oo'i, Yeesu nə *Uuzənə ŋga Əntanjə.

*Seedanə aɡyanə Yeesu *Aləmasiihu*

⁶ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə shi ci aasəkə duuniya, ənjə a ɗa ka ci bapətiisəma də ma'inə, ənjə a bələgi tə ci, idənaakii a əjigi. Əntaa wata ɗa ka ci bapətiisəma də ma'inə, amma kə bələgi ənji tə ci, idənaakii a əjigi. Malaaba Ma'yanə ɓaarii kaamə ətsə oo'i, ma uushi'iitsa, gooŋga. Əndə gooŋga nə Malaaba Ma'yanə əsə. ⁷ Makkə nə seedawiinə. ⁸ Waatoo, Malaaba Ma'yanə da ma'inə ŋga bapətiisəma da idənaakii ətə əjigi ci ka putə gaamə. Ma uushi'iitsə makkə, ka ma rəŋwə nə tii patə. ⁹ Maɗa bii hara ənji sətə nee tii, aɡi luuvənə naamə. Sakwa ŋga Əntanjə ɗii ətə palee wabənaakii ka ŋga ənji shiŋkinə də ŋgeerəna? Ma ca, kə wabi ci aɡyanə Uuzənaakii əsə. ¹⁰ Ma əndətə vii gooŋga ka Uuzənə ŋga Əntanjə, tə'i ci da wabətsə a əɗzəməkii. Amma, ma əndətə maluuwəmə wabənə ŋga Əntanjə, kə zhi'wee ci ka Əntanjə ka majiraka, acii maluuwəmə ci sətə bii ci aɡyanə Uuzənaakii. ¹¹ Wiinə wabənə ŋga Əntanjə kaamə: kə vii

4:14 4.14 Yooch. 15.27. 4:15 4.15 2.23. 4:16 4.16 4.8-10; Yooch. 15.5. 4:17 4.17 2.28; 4.12. 4:20 4.20 2.9. 4:21 4.21 4.11; Mat. 22.34-40. 5:1 5.1 1 Piita 1.22-23. 5:3 5.3 2.5; Džək. 30.11; Mat. 11.30. 5:4 5.4 Yooch. 16.33. 5:5 5.5 4.4; Rooma 8.37. 5:6 5.6 Yooch. 16.13; 19.34. 5:7 5.7-9 Yooch. 5.36-37. 5:10 5.10 Rooma 8.16; Gal. 4.6.

ci kaamə əpinəŋ ɲga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ma əpinəkii, daci Uuzənaakii shi kaamə. ¹² Ma əndətə ləbə da Uuzənə ɲga Əntaŋfə, tə'i ci da əpiitsa. Amma, ma əndətə paa ci ləbə da ci, pooshi ci da əpinəkii.

Muudina ɲga wabənə

¹³ Ma unə ənə vii gooŋga ka Uuzənə ɲga Əntaŋfə, ma cii kya naahə koonə uushi'iitsa, koonə shii oo'i, tə'i unə da əpinəŋ ɲga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

¹⁴ Wiinə sətə ca vii kaamə mabaneə ma'yanə akəŋwacii Əntaŋfə: taa mi kədii amə aciikii, mada ma sətə kədii amə aciikii, kə kadeesəkə ka ci, ka luuvənə nə ci kaamə. ¹⁵ Makə kə shii amə oo'i, taa mi patə kədii amə aciikii, aɡi luuvənə nə ci kaamə, kə shii amə əsə, aɡi viinə nə ci kaamə sətə kədii amə aciikii.

¹⁶ Mada kə nee əndə'i əndə ka ndzəkəŋuci ca d'a 'waslyakəənə, wa ca kədii acii Əntaŋfə ka putə ɲga əndətə, mada pooshi 'waslyakəənəkii mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinəŋ ɲga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka viinə nə Əntaŋfə ka ci əpinəkii. Waatoo, ka əndətə d'ii 'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinəŋ ɲga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Amma, tə'i 'waslyakəənə ətə ca kavə əndə ka təkuree ka upaa əpinəkii. Mabamə ɲyi koonə: d'amə də'wa aɡyanə tsarəkii. ¹⁷ Kala məza slənə patə, 'waslyakəənə. Amma, tə'i harii tsarə ɲga 'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinəŋ ɲga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

¹⁸ Kə shii amə oo'i, ma əndətə ndzaa ka uuzənə ɲga Əntaŋfə, paa ci ka ndzaanə ka d'aa d'a 'waslyakəənə, acii aɡi nəhənə nə Uuzənə ɲga Əntaŋfə tə ci. Acii ha'ə pooshi *Seetanə ka ureenə ka ci. *

¹⁹ Kə shii amə oo'i, manjeevənə ɲga Əntaŋfə naamə. Patənə ɲga əŋjite mashiimə tə Əntaŋfə, acii Seetanə nə tii.

²⁰ Kə shii amə oo'i, kə shi Uuzənə ɲga Əntaŋfə, ca vii kaamə haŋkala ɲga shiinə tə Əntaŋfə əndə gooŋga. Ma amə, ləbə naamə da ci daci Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Əntaŋfə əndə gooŋga. Daciikii shi əpinəŋ ɲga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, goona paslə tə uushi'iitə əntaa Əntaŋfə ɲga gooŋga.

Bəra'inə nga ləkələkətə nga Yoohana

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki masara nga Ikəliisiya. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə da manjeevənaaku, matadə minə daga Əntanfə. Kə uu'i nyi tuunə dərəva. Əntaa wata nyi daanəki uu'i tuunə, amma da i patənə nga ənjitə shii goonğaanə nga Əntanfə. ² Ma uudənaaki tuunə, acii tə'i goonğaənəkii a ədzəmaamə. Ka ndzaanə nə goonğaənəkii a ədzəmaamə əsə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə.

³ Ma Əntanfə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Uuzənaakii, ka viinə nə tii kaamə pwaroonə, təya dā kaamə nga'aanə, təya vii kaamə ndzaanə jamə. Ma uushi'iitsə patə, ka ndzaanə nə tii a ədzəmaamə, amə ənə ca nə'u goonğaənə nga Əntanfə, ama uudəshi.

Wabənə agyanə uudəshinə

⁴ Yoo, kə dii nyi moodasəkə ka shanə makə lapaa nyi hara manjeevənaaku, agi nə'utə goonğa nga Əntanfə nə tii, makə sətə bii Dəsənaamə kaamə. ⁵ Mina, ma səndə banəki ka hə, uudəshaamə. Ma wabənə cii kya naahə ka hə, əntaa kurakii; amma kə fii amə wabənəkii daga ka saa'itə 'watəgyaamə fa wabənə nga Əntanfə. ⁶ Ma uudənə makə sətə bii Əntanfə, ci nə nə'utənə wabənaakii. Ma wabənə nga Əntanfə ətə fii amə daga ka 'watəginə, ci ca ba kaamə kaama ndzaanə agi uudəshinə.

⁷ Ma cii kya ba ha'ə, acii tə'i majirakinə lanə taa dama patə asəkə duuniya. Ma təya, maluuvmə tii oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Tsarə nga ənjitsə nə majirakinəkii. Tii nə ənji daawaanə nga Aləmasiihu. ⁸ Acii ha'ə, nəhəmə noonə na, koonə shii upaa patənə nga shikwa nga slənə goonə. Madā pooshi ha'ə, ka əteenə nuunə ka shikwakii.

⁹ Ma əndətə pooshi kəŋaanə agyanə dzəgunənə nga Aləmasiihu tanə, amma ca tsakəvə naakii, paa ci ləbə da Əntanfə. Ma əndətə kəŋaanə agyanə dzəgunənəkii, ci nəndə ləbə da Əntanfə Dəsənaamə da Uuzənaakii. ¹⁰ Acii ha'ə, madā kə gi əndə aa hoonə, ca dzəgunə əndə'i uushi pamə ətə madzəmə mbərə mbərə da dzəgunəətsa, goona luu tə ci aa hoonə aasii. Taa "Usa da shinə", goona ba ka ci. ¹¹ Acii taa wu bii ka ci "Usa da shinə", kə libə ci da ci agi məza slənaakii.

Muudinə nga wabənə

¹² Tə'i hara uushi'inə bəzəkii cii kya moo banə koonə, amma paa nyi ka naahənə koonə də naahə naahə. Acii agi dā aniya nə nyi nga dzənə aa hoonə, nya wabə doonə ma da ma, kaama shii ndzaanə ka moodasəkə ka shanə.

¹³ Kə nəhəpaa manjeevənə nga cikəŋu tə hə. Ki maa, matadəkii nga Əntanfə nə ki.

Makkənə ɲa ləkələkətə ɲa Yoohana

1-2 Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki masara ɲa Ikəliisiya ka hə guvaki Gayusə. Kadashinaaki nə hə dərəva. Agi danə nə nyi də'wa kaa ha ndzaanə agi jamənə, shishinəku a ndzaanə jamə əsə makə sətə dīi ədzəməku jamə akəɲwacii Əntanɲə. ³ Kə shi hara ənji nə'unə aa hanə, təya ba ka nyi makə sətə cii kwa nə'u goonɲaanə də patənə ɲa ədzəməku. Makə fii nyi ha'ə, kə dīi nyi moodasəkə ka shanɲə də ndzaanaaku agi goonɲaanə ɲa Əntanɲə taa guci patə. ⁴ Pooshi uushi palee də ɗa ka nyi moodasəkə makə fanə oo'i, agi nə'u goonɲaanə ɲa Əntanɲə nə manjeevənaaki.

Kuyiriinə ɲa Yoohana tə Gayusə

⁵ Kadashinaakya, kə nee nyi, əndə goonɲa nə hə agi patənə ɲa slənaaku ka ənji nə'unə, taa ɲgahi mu'uminə nə hara ənji agitii. ⁶ Ma ənjitə cakə hə tə tii, makə shi tii aa hanə, kə wabi tii akəɲwacii Ikəliisiya aɲyanə uudənaaku. Tuutəta'ə, tsakuu tə tii makə sətə kadeesəkə ka Əntanɲə, kaa təya dzə aakəɲwə agi wiigi'inatii. ⁷ Acii, ma ma'i ənjitə ka wiigi'inə, kaa təya slənə ka Yeesu Aləmasiihu. Maluuvəmə tii luu uushi acii ənjitə əntaa ənji nə'unə. ⁸ Acii ha'ə, ma amə ənji nə'unə, ɲa'ə maa cakaamə tə tsarə ɲa ənjitə də uushi'inə, kaama ndzaa ka guvii-slənətii agi waaza goonɲaanə ɲa Əntanɲə.

Diyatərifisə da Dimitəriya

⁹ Kə nyaahə nyi magusə ləkələkətə ka Ikəliisiya. Amma, ma Diyatərifisə, maluuvəmə ci kaa ca fa wabənaaki, acii kə mwayi ci gawuunə. ¹⁰ Acii ha'ə, maɗa kə gi nyi aa hoonə, ka pukəginə nə nyi ba'akii, nya baabagi bwaya uushi'iitə cii kəya jaarakə aashiinə. Əntaa wata ətsə cii kəya ɗaada. Ha'ə maa, agi kaareenə nə ci ka luu mu'umuunə ɲa mu'uminə ənji nə'unə, ca tənɲaɲi tə ənjitə ca moo luu mu'umuunatii, ca lakəgi tə tii asəkə Ikəliisiya əsə.

¹¹ Kadashinaakya, ga ha nə'u rəgwa ɲa slənə bwaya bwayaanə, amma nə'u rəgwa ɲa slənə ɲa'aaanə. Ma əndətə ca slənə ɲa'aaanə, uuzənə ɲa Əntanɲə nə ci. Amma, ma əndətə ca slənə bwaya bwayaanə, mashiimə ci tə Əntanɲə. ¹² Ma Dimitəriya, ənji patə ca dəla də ci oo'i, agi slənətənə nə ci ɲa'ə. ɲa'aaanə ɲa slənəakii ca baarii oo'i, agi nə'utənə nə ci goonɲaanə ɲa Əntanɲə agi taa mi patə cii kəya ɗa. Inə maa, kə bii inə boonə oo'i, ɲa'ə nə slənəakii. Kə shii unə boo, goonɲa nə wabənə geenə.

Muudinə ɲa wabənə

¹³ Tə'i uushi'inə lanɲə cii kya moo banə ka hə, amma paa nyi ka moonə nya naahə ka hə də naahə naahə. ¹⁴ Acii kə kii nyi nə ɲa dzənə aabiiku kədəhə, aɲwa wabə ma da ma.

¹⁵ Wa Əntanɲə a vii ka hə ndzaanə jamə. Kə nəhəpaa guviinaaɲwə tə hə. Nəhəpaa tə guviinaaɲwə patə ka ləmə ka ləmə.

Ləkaləkatə nga Yahuda

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Yahuda, ndzəkəŋuci Yakubu. Ma nya, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi naahənə nə nyi koonə, ənjitə 'wii Əntanjə tuunə, una ndzaanə agi uudənə nga Əntanjə Dəsənaamə, Yeesu Aləmasiihu a dzə də nəhənə tuunə. ² Wa Əntanjə a dā koonə nga'əənə, ca vii koonə ndzaanə jamə da uudənə a ədzəmuunə aakəŋwa aakəŋwa.

Maliminə nga jirakənə

³ Kafashinyinaakya, kə dīi nyi aniya ka shaŋə kaa nya naahə koonə agyanə luupaanə ənə upaa amə patə. Amma ma nee nyi, gədə wa nya naahə koonə kaa nya kədii tuunə koonə dā gazhi'waanə agi wabənə nga Əntanjə, ənjə a vii goonja. Aci gahu rəŋwə baarii Əntanjə goonjaanaakii kə ənjaakii. ⁴ Ma bii nyi ha'ə, tə'i hara ənji ətə pooshi shii tə Əntanjə iitəgərə aahadoonə, təya dā gazhi'waanə nga gwazee ka habara nga pwapoonə nga Əntanjə, kaa təya shii upaa rəgwa nga dā tsarə nga bwaya uushi ətə kadeesəkə ka tii. Də dānə ha'ə makə ətsə ci təya kaaree ka Yeesu Aləmasiihu Gawə gaamə, Slandanaamə əsə. Daga nukə tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə makə sətə nə Əntanjə a zamagi də tii.

⁵ Taa ngahi kə shii unə sənə cii kya moo banə, amma nga'ə ka nyi kaa nya ənə ka buurətənə koonə oo'i, ma nga nukə, kə luupaa Əntanjə tə ənjaakii kaa təya bwasee ka hanyinə nga Misəra. Patə da ha'ə, ma daaba'əkii, kə zamagi ci də hara ənji ahadatii ətə pooshi vii ka ci goonja.

⁶ Ha'ə əsə, buurətəmə habara nga malaa'ikanyii tə pooshi luuvə kaa təya ndzaanə ka hatə dəkəpaa Əntanjə tə tii. Ma təya, kə bwasee tii ka hatə dəkəpaa Əntanjə tə tii. Wata ca kaalagərə tə tii aagi təkunə ruku ruku. Ma'aanəkii asəkə mahyakahyaka'ə nə tii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. See mada mbu'ya uuseratə nə Əntanjə a dā gəŋwanə ka *duuniya.

⁷ Buurətəmə agyanə vəranyinə nga *Sadooma da *Gwamoorra da hara vəranyii tə kədə kədəhə da tii əsə. Ma ənji nga vəranyii tsa, kə dzəgərə tii aagi dā ajijinəənə kama kama, təya bwasee ka rəgwa goonja. Kə upaa tii shikwatii nga ndzaanə agi gunə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə boo, kə ndzaa ka dzalənə paŋgəranə ka patənə nga ənja.

⁸ Ha'ə əsə nə ənjitə iitəgərə aahadoonə. Kə sənii tii sənii nə ətə kavə tə tii ka ajijinətə shishinətii, təya bərapaa baawəda nga Əntanjə, təya dzaana tə uushi'iitə dadagyə da məghəvənə. ⁹ Mikayilu maa, ətə dīi ka gawə nga malaa'ikanyinə pata, paa ci dzaanii tə *Seetanə də makii. Saa'itə pii tii da Seetanə agyanə wə nga Muusa, paa ci haŋətə naakii nə bahə wabə bwaya uushi aashi Seetanə. Amma wata ma bii ci ka ci, "Wa Əntanjə a dzalə tə hə." * ¹⁰ Amma ma ənjitsə ahadonə, agi dzaananə nə tii uushi'iitə pooshi tii paaratəgi. Ma təya, makə dabiinə nə tii yadə hiima. Aci agi dānə nə tii see sətə shigi a moodəfətii. Ma təya dzə də dānə ha'ə makə ətsa, gəŋwanə nə tii ka əlyanə aagyanətii. ¹¹ Kə lii

1:1 1 Mat. 13:55; Mar. 6.3. 1:2 2 2 Piita 1.2. 1:3 3 1 Tim. 1.18. 1:4 4-13 2 Piita 2.1-22.
1:4 4 Gal. 5.13; 2 Piita 2.1. 1:5 5 Shig. 12.51; Baan. 14.29-30; 1 Koor. 10.5; 2 Piita 1.12-13.
1:6 6 1 Piita 3.19-20; 2 Piita 2.4. 1:7 7 'Wat. 19.1-24; 2 Piita 2.6. 1:8 8 2 Piita 2.10. * 1:9
9 Dzək. 34.6; Zak. 3.2; 2 Piita 2.11; Mikayilu: Səniinə 12.7. 1:10 10 2 Piita 2.12.

ngøra'wə tē tii, acii kə ngirə tii tsaasəfə nga Kaa'inu, kə vigi tii natii nə ka dā 'waslyakəənə, kaa tōya shii upaa də kwaḃa, makə sətə shi Balaamə a dīi. Agi dānə nə tii panə dā Əntanjə makə sətə shi Koorə a dīi. Acii ha'ə ka zaamaginə nə Əntanjə də tii, makə sətə shi ca zaamagi də Koorə. †
 12 Ma agi gəshinə goonə, kə ndzaa tii makə dīinə ahadoonə. Pooshi uushi shii tii, madaamə natii nə tanə. Pooshi ayinə agitii əsə. Makə kurabiinə ətə ci mədə a pyawərigi yadə ndzəmənə nga vənə nə tii. Makə ənfugitə pooshi ka poonə taa ka saa'yatii nə tii. Makə ənfugitə ci ənjə a mbuudəgi nə tii, tōya huurəgi hwa'ə. 13 Ma tii, makə ma'iitə ca ngørəma əndə nə tii. Tōya dāvə ka natii nə ayinə. Makə tikisanyiitə pooshi ka kəḃaanənə ka hakii nə tii. Ma tōya, kə dəkəpaa Əntanjə ka tii ha agi matəku təku ha ruku ruku. Davə nii tōya ndzaanə ka ca'ə ndəḃwə ndəḃwə.

14 Agyanə tsarə nga ənjitsa shi Anuuhu a wabi. Ma ca, ci nə mədəfənə nga slikerənə ndzəḃənə ka Adamu. Kə bii ci, "Kadə nə Slandanə a shi da malaa'ikanyinaakii gya'ə pu'unyinə da gya'ə pu'unyinə, yadə baanatənə. ‡ 15 Ka la gəḃwanə ka patənə nga ənji cii kōya shi. Bwayakii ka shanjə nə gəḃwanaakii a ndzaanə ka nga ənjitə pooshi nyi'u tə Əntanjə, acii bwayakii nə slənətə dfaadīi tii da uushi'iitə baabii tii aashikii." 16 Ma ənjitsa, uusərə patə nə tii ka ngørəḃə ma, taa guci patə nə tii ka ngørəḃə ma də hara ənja, tōya dā sətə kadeesəkə ka shishinətii, tōya hanətə natii na, tōya dā mandikə-ndikə wabənə ka gəḃətə də ənja, kaa tōya shii nə'u rəḃwatii.

Wabənə ka ənji nə'unə

17 Kadashinyinaakya, ma wabəətə shi masləkee ənji nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a bii koonə oo'i kadə na dā, ga ca zaanə koonə. 18 Kə njii tōya baaba koonə, "Ma ka muudinə nga duuniya, kadə nə ənjə a shigi ətə na ḃusə tuunə. Ma ənjitsa, paa tii shii tə Əntanjə. Agi dānə nə tii sətə kadeesəkə ka tii tanə." 19 Tii nə ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, ənji nga duuniyanə nə tii, pooshi tii shii Ma'yanə nga Əntanjə.

20 Kadashinyinaakya, ma unə, damə gazhi'waanə nga tsakəshinə ahadoonə, koonə shii dzənə aakəḃwə də zəḃanə agi vii goḃḃaanə goonə ətə shi daci Əntanjə ci saakii. Dəmə aakəḃwə də dā də'wə də ḃgeerənə nga Malaaba Ma'yanə. 21 Kavəmə noonə na aagi uudənə nga Əntanjə, una gərə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a nəhə təgunuunə gaamə, ca vii kaamə əḃinə nga ca'ə ndəḃwə ndəḃwə.

22 Tə'i hara ənji pooshi tii ha'avə. Ma tsarə nga ənjitsa, nəhəmə təgunuunatii. 23 Luupaamə hara ənji acii gunə. Ma hara ənji əsə, nəhəmə təgunuunatii. Amma una dzə də kavə na acii ga tōya ḃusləgi duunə. Taa kəḃeerənatii maa, mandəkii putə nga əjijinəənə nga ndzaanatii. Acii ha'ə, goona təbətə shanjə.

Dəlaamə də Əntanjə

24 Dəlaamə də Əntanjə. Ci nə əndə da baawəḃa nga nəhənə tuunə acii goona ḃusləgi gakii a rəḃwa. Ka mbeənə nə ci ka ngørəgi koonə patənə nga 'waslyakəənə goonə, ca kira tuunə ka ndzaanə agi ḃwanuunaakii, una ndzaanə də moodasəkə ka shanjə. 25 Dəlaamə də Əntanjə, acii ci daanəkii nə Slandanə agyanə taa mi patə. Ci luupaa taamə daci

† 1:11 11 Kaa'inu: 'Wat. 4.3-8; 1 Yooh. 3.12; Balaamə: Baan. 22.7,17; 1 Piita 2.15; Koorə: Baan. 16.1-34. 1:12 12 2 Piita 2.13,17. 1:13 13 Isaa. 57.20; 2 Piita 2.17. ‡ 1:14 14 Mat. 25.31; Anuuhu: 'Wat. 5.18,21-24; Ibər. 11.5. 1:17 17 2 Piita 3.2. 1:18 18-19 2 Piita 3.3; 2 Tim. 3.1; 3.2-6. 1:20 20 Kwal. 2.7. 1:22 22 1 Tees. 5.11. 1:23 23 Zak. 3.2. 1:24 24 Fil. 1.10; 1 Tees. 5.23.

Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Wa ənjə a dʒuunətə tə ci, ənjə a dəla də ci. Ci ca dfa nwanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ndzaŋənə ka 'watəginə, ka mbu'yanə ka ənshinə ka dəŋə ka muudinə. *Aamiina.

Səniinə nga Yoohana

¹ Ma ləkaləkatəna, asəkəkii nə uushi'iitə baarii* Yeesu *Aləmasiihu. Əntənfə ba'acii ka ci uushi'iitə, kaa ca baarii ka ənji nə'unə tə ci tə sətə na slənə tyasə kədəhə. Ci dii sləkee Aləmasiihu ka malaa'ikaakii, kaa ca baarii uushi'iitə ka nyi, Yoohana, əndə slənaakii. ² Kə bagi nyi patənə nga uushi'iitə nee nyi, nya bagi makə sətə wabi Əntənfə, nya bagi goonğaənə ənə baarii Yeesu Aləmasiihu ka nyi. ³ Əndə barəkaənə nə əndətə ca janğa wabənə nga anabaakwaanə ənə nyaahə nyi aasəkə ləkaləkatəna. Patənə nga ənjitə ca fa wabənəkii, təya nə'utə, ənji barəka nə tii əsə. Acii kə uugi saa'i nga slənənə nga uushi'iitə mbəshanə.

Nəhəpaənə ka İklıisiyanyinə mədfə anə hanyinə nga Asiya

⁴ Wiinə ləkaləkatə də dזə ka İklıisiyanyinə mədfə anə hanyinə nga Asiya. Ma ləkaləkatəna, daciiki Yoohana shigi. Wa Əntənfə a dā koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə njukə, ci əsə na shi. Ma pwapoonəkii, daciı njunyi ma'yanə mədfə ca shigi əsə. Tii nəndə akənjwacii dəgələ nga njwanuunaakii. ⁵ Wa Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nə əndətə ca baarii goonğa. Tə ci 'watəgi Əntənfə mədeenə agi maməətə ənja. Ci əsə nə Nwanjwə agyanə meeminə nga duuniya patə.

Kə uu'i ci taamə, ca əntəgi də əjigi idənaakii ka putə gaamə kaama shii mbərədənə acii slənə 'waslyəkəənə. ⁶ Ca kavə taamə kaama ndzaanə ka limanyinə agi njwanuunaakii, ama paslə tə Əntənfə Dii. Wa ənjə a duunətə tə ci, ca dā njwanuunə nga ha'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.

⁷ Tsaaməmə! Kədəhə nə ci ka shinə dāgi kurabiinə. Taa wu patə, ka neenə nə ci ka ci də ginəkii. Ənjitə bələgi tə ci maa, ka neenə nə tii ka ci. Patənə nga slikerənyinə nga duuniya, ka tuunə nə tii acii shinaakii. Ha'ə na dā. Aamiina. ⁸ Ma bii Slandanə, Əntənfə Əndə baawəda, ci saakii nə nga təkənjwanə, ci əsə nə nga muudinə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə njukə, ci əsə na shi.

*Jigaginə nga *Aləmasiihu ka Yoohana*

⁹ Ma nyi Yoohana, ndzəkənjushi'inuunə nə nyi. Ləbə naamə da Yeesu. Də ha'ə dii amə ləbə agi cibənə ca dā taamə, ama sə'watə, waatoo, amə patə ənə kavə ci ka ndzaanə agi njwanuunaakii. Ma nyi, kə wazii nyi wabənə nga Əntənfə dā goonğaənə ətə baarii Yeesu. Putakii kəshi ənji tə nyi, ənjə a kərəgi tə nyi aanə hanyinə nga Patamasə ətə ahada ma'inə.

¹⁰ Ma ka əndə'i uusəra alətə, kə njərəgi Ma'yanə nga Əntənfə tə hiimaaki, kə fii nyi wabənə makə wazənə nga uutəma dāba'aki. ¹¹ Ca ba, "Naahətə sətə nee hə, ha sləkee ka ləkaləkatəkii ka İklıisiyanyinə nga vərənə mədfə, waatoo, İklıisiya nga Afisa dā nga Səmiirəna dā nga Parəgama

* **1:1** 1.1 Əntaa səniinə əndə a tsəfə njunyinə amma uushi makə səniinə. Ma də uura Gərikə, uushi'iitə baarii Yeesu Aləmasiihu ka Yoohana. **1:1** 1.1 4.1; 22.6. **1:2** 1.2 6.9. **1:3** 1.3 14.13. **1:4** 1.4 4.5. **1:5** 1.5 2.26; 7.14; 19.15; Kwal. 1.18; 1.18; İbər. 9.14; 1 Yooh. 1.7. **1:6** 1.6 5.10; 20.4,6; 22.5; Shig. 19.6; 1 Piita 2.9. **1:7** 1.7 1.13; 2.9; 7.13; Mat. 24.30; Yooh. 19.34,37; 1 Tees. 4.17. **1:8** 1.8 1.4,8; 2.8; 4.8; 11.17; 16.5; 21.6; 22.13; Shig. 3.14; İsa. 44.6. **1:9** 1.9 22.8. **1:10** 1.10 17.3.

da nga Tiyatira da nga Sarədisə da nga Filadaləfiya da nga Lawədikiya.”

¹² Nya zə'wugi kaa nya tsaaməgi taa wu ca wabə da nyi. Wata nya nee ka uushi'inə mədəfə nga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə.

¹³ Ma ahada uushi'iitə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə, kə nee nyi ka uushi pushashi da əndə shiŋkinə da i magərə kəjeerənə ashikii kura'ə aa ba'ə sədəkii. Ca anəpaa ədzəməkii də gyara nga əndzənə. ¹⁴ Talə talə makə əmputə kəbənə nə shiŋkinaakii. Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə. ¹⁵ Ma sədəkii əsə, makə sətə ci mana tibisa a bərə agi gunə nə ci ka bərənə. Makə wazənə nga ngyaaranə nga ma'inə a gəərə daba'ə vənə nə uurakii əsə. ¹⁶ Ca kəsəpaa tikisanyinə mədəfə da ciizəmakkii. Ngila purəjanə a shigi da makii. Kyakya'ə rəgwa nə ngila purəjanəkii ka idənə. Pyapidənə makə nga uusərə nə kəŋwaciinəkii. † ¹⁷ Ma kə nee nyi ka ci, wata nya kulagi atsaa sədəkii makə mantə ənda. Ca kəsətə tə nyi də ciizəmanəkii, əŋki ci ka nyi, “Ga ha nğwalə: nyi nə nga təkəŋwanə da nga muudinə. ¹⁸ Da i əpinə nə nyi. Kə shi nya əŋki. Amma, ma əndzə'i, tə'i nyi da əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Tə'i nyi da baawəda agyanə wa da agyanə ha nga ndzaanə nga maməətə ənja. ¹⁹ Aci ha'ə, naahətə patənə nga uushi'iitə cii kwa nee, waatoo, uushi'iitə ca slənə əndzə'i da uushi'iitə na slənə aakəŋwa. ²⁰ Wiinə sətə ci uushi'iitə nee hə a moo banə: ma tikisanyitə mədəfə ətə nee hə da ciizəmaki, tii nə malaa'ikanyinə mədəfə ətə ca nəhə Ikəliisiyanyinə mədəfə. Ma uushi'iitə nga əndzənə mədəfə nga dzakə garəkuwanyinə əsə, tii nə Ikəliisiyanyinə mədəfə.”

2

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Afisa.

¹ Əndətə nee nyi a ba ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Afisa oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə kəsəpaa tikisanyinə mədəfə da ciizəmakkii, ca wiigi'i ahada uushi'inə mədəfə nga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə. ² Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi patənə nga ndzaanə goonə. Kə shii nyi makə sətə ndzaa unə də gazhi'waanə agi slənə goonə da sə'watənə goonə. Kə shii nyi əsə, paa unə ka vii rəgwa ka bwaya ənja, təya ndzaanə ahadoonə. Kə gəlatuunə əŋjitə ca jirakə oo'i, masləkee ənjaaki nə tii, una shi ka pukəgi ba'atii oo'i, majirakinə nə tii. ³ Agi sə'watənə nuunə cibənyinə ka putaaki, pooshi unə zhaarə əsə.

⁴ Amma, tə'i uushi cuuna da pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo pooshi unə agi uudənə tə nyi ma'ə makə nga nəkə. ⁵ Aci ha'ə, buurətəmə oo'i, ka nğutə ha sanə nğsləgyuuna? Baamə ka Əntanfə, una slənə sətə njuuna slənə nga nəkə. Madə pooshi unə baanə, ka dzənə nə nyi aabii unə, nya dzə ka nğərəgi ha nga dzakə də garəkuwanyinə goonə ka hatə dii ci davə. ⁶ Amma wiinə sənə cii kya dəla duunə agikii: kə bərapaa unə slənə nga Nikoolanyinə* makə sətə bərapaa nyi slənətii əsə.

1:11 1.11 4.5. **1:12** 1.12 Zak. 4.2. **1:13** 1.13 Dan. 7.13; 10.5. **1:14** 1.14 Dan. 7.9; 10.6.
1:15 1.15 14.2. † **1:16** 1.16 mədəfə 4.5; ngila purəjanə: 2.12; 19.15; lber. 4.12. **1:17** 1.17
1.8; Dan. 8.17-18. **1:18** 1.18 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,25-26. **2:1** 2.1 1.16,20; Af. 1.1. **2:2**
2.2 2 Koor. 11.13; 1 Yooh. 4.1. **2:5** 2.5 2.16,22; 3.3,19. * **2:6** 2.6 Ma Nikoolanyinə, mbərə
mbərə nə dzəgunənatii da nga Balaamə. Tsaamuu 2.14.

⁷ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa nga adə pawə nga ənfutə ca vii əpinə agi Aləjana† nga Əntanfø.”

Ləkaləkətə ka Ikəliisiya nga Səmiirəna

⁸ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Səmiirəna oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə nga təkənwənə da nga muudinə etə shi a əntəgi, amma kə ma'i ci da i əpinə agi maməətə ənja. ⁹ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi cibə goonə, kə shii nyi ghanə goonə əsə. Amma, ma ka nyi, ənji wahə nuunə. Kə shii nyi, ma ənjitə ca jirakə oo'i, *Yahudiinə nə tii, agi wabənə nə tii bwaya uushi'inə aashuunə. Amma, ma tii, əntaa Yahudiinə nə tii. Ənji nga *Seetanə nə tii. ‡ ¹⁰ Goona ngwalə acii taa mi patə etə na cibee koonə. Shiimə oo'i, kadə nə Seetanə a gəlatə tuunə, ənjə a əjigərə hara ənji goonə aa furəshina, təya cibə nga baanə pu'u. Ndzaamə da vii goonga, taa əntənə cuuna əntə putə nga vii goonga goonə. Madə kə dii unə ha'ə, ka viinə nə nyi koonə əpinə etə pooshi ka uudənə putə nga jaalanə goonə.

¹¹ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka mbədənə nə tii acii kanə tə tii aagi gunə, waatoo, əntənə nga bərə'inə. Paa ci ka əntənə ma'ə.”

Ləkaləkətə ka Ikəliisiya nga Parəgama

¹² Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Parəgama oo'i:

Wiinə wabənə da ma Slanda ngila purəjanə etə ca idə kyakya'ə rəgwa. ¹³ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi hatə rii unə davə. Ma gyuunə ka ranə, asəkə giwa nga Seetanə da nwanuunaakii. Amma patə da ha'ə pooshi unə bwasee ka vii ka nyi goonga. Taa ka saa'itə bələgi ənji tə Antipa, əndə seedaaki nga goonga, pooshi unə kaaree ka nyi. Ma ca, kə bələgi ənji tə ci ahadoonə, asəkə giwa nga Seetanə.

¹⁴ Amma, tə'i uushi'inə cuuna dā pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo tə'i hara ənji ahadoonə ca nə'u dzəgunənə nga Balaamə. Ma ca, kə dzəgunətə ci ka Balaka makə sətə kagərə ci tə ənji *Isərayiila ka slənə 'waslyakəənə, ca kagərə tə tii ka adə zəmətə dii ənji ka uuləminə, təya aləhiinə əsə. ¹⁵ Ha'ə, tə'i ahadoonə ca nə'u dzəgunənə nga Nikoolanyinə. ¹⁶ Acii ha'ə, baamə ka Əntanfø. Madə pooshi, ka dzənə nə nyi aabii unə pii, nya dzə ka panə da tii də ngila purəjaanə shigi da maki.

¹⁷ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii zəmətə dəkəpaa Əntanfø dagyə, nya vii ka tii mambwadada faara da i manaahe kura ləmə anəkii. Ma ləmətsa, pooshi əndə na shii, madəamə əndətə nii kya vii ka ci.” §

Ləkaləkətə ka Ikəliisiya nga Tiyatira

¹⁸ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Tiyatira oo'i:

† 2:7 2.7 Əndə'i ləmə nga ha dagyə. 2:7 2.7 22.2,14,19; 'Wat. 2.8-9; 3.22; Əzaki. 28.13; 31.8; Mat. 13.9,43. 2:8 2.8 1.8,18. ‡ 2:9 2.9 2 Koor. 6.10; Yak. 2.5; Seetanə: 3.9; 2 Koor. 11.14-15. 2:10 2.10 Mat. 10.28; 1 Koor. 9.24-25. 2:11 2.11 20.6,14; 21.8. 2:12 2.12 1.16. 2:14 2.14 2.20; Baan. 24.25; 25.1-3; 31.16; 2 Piita 2.15. § 2:17 2.17 Jab. 78.23-25; Yooh. 6.48-51; faara: Zak. 3.9; kura ləmə: 3.12; Isaa. 62.2; 65.15. 2:18 2.18 1.14-15.

Wiinə wabənə da ma *Uuzənə nga Əntarñə. Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə. Ma sədəkii əsə, makə mana tibisa nə ci ka bərənə. ¹⁹ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə, kə shii nyi uudfənə goonə da vii goonğa goonə əsə. Kə shii nyi tsakəshinə goonə da sə'watənə goonə. Weewee, ma slənə goonə nga əna, kə palee ka nga nükə.

²⁰ Amma, tə'i uushi cuuna də pooshi dzəgərə ka nyi. Kə vii unə rəgwa ka miitə ci ənjə a 'wa Izabyalə, kaa kya ndzaanə ahadoonə. Ma kya, ağı jirəkənə nə ki oo'i, ma sətə cii ta ba, da ma Əntarñə shigi. Amma saaweenə cii ta saawee ka ənjaaki də dzəgunə ka tii aləhiinə i adə zəmətə dii ənji ka uuləminə. ²¹ Kə kapaa nyi ka ki saa'ya kaa kya baanə ka nyi. Amma paa ki ka moo bwasee ka aləhiinə. ²² Aci ha'ə, ka gwakəpaanə nə nyi tə ki ka bwanea. Ma ənjitə ca də aləhiinə da ki əsə, ka kyanə nə nyi ka tii bwaya ciba, see maa baa tii ka Əntarñə, təya bwasee ka nə'u sətə jigunyı ki ka tii. ²³ Ka bələginə nə nyi tə ənji nə'unə tə ki. Də ha'ə shiinə patənə nga Ikəliisiya oo'i, nyi nəndə shii sətə a ədzəmə ənda da sətə cii kəya moo. Ka ki'itənə nə nyi taa ka wu agyuunə mbərə mbərə da slənaakii.

²⁴ Ma unə ətsə asəkə vərənə nga Tiyatira, ətə pooshi nyi'u bwaya dzəgunəətsa, madzəgunəmə unə sətə ci hara ənjə a 'wa ma'umbee haala nga Seetanə' əsə, a ba nyi koonə: paa nyi ka kaanə koonə əndə'i slənə ma'ə. ²⁵ Ma nə uushi cuuna də: kəsətəmə tənə tənə tə sətə jigunyuunə da sətə cuuna slənə dənə ka saa'yatə nii kya dza.

²⁶⁻²⁸ Ma ənjitə jaalii, təya kəsəpaa slənaaki dənə ka muudinə, ka viinə nə nyi ka tii baawəda makə sətə upaa nyi acii Daadə, təya ndzaanə ka gayinə agyanə patənə nga slikərənyinə, təya də nwanjuunə agyanətii də zala tibisa, təya fəəsləgi tə tii makə sətə ci ənjə a fəəsləgi uuda, nya vii ka tii vooda nga pukə də ha.

²⁹ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyaninə."

3

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Sarədisə

¹ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Sarədisə oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə da nınyı ma'yanə nga Əntarñə mədəfə da i tikisanyinə mədəfə. Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Ma nə ənji ka nəhənə, da i əpinə nuunə, amma mamətəkii nuunə. ² Ma caamə nyi, gədamə nə slənə goonə akənjwacii Əntarñəwaaki. Aci ha'ə, vədəhmə ka nınyinə, una ənə ka hadatəgi də slənə goonə acii ga ca uudəpaa na. ³ Buurətəmə sətə jigunyuunə da sətə fiı unə. Dəmə də nə'utənə, una baanə ka Əntarñə. Madə pooshi unə və'ihə, ka dzənə nə nyi aabii unə makə sətə ci mahərə a dzə ka hərənə, pooshi unə na shii saa'i nga dzənaaki. ⁴ Tə'i hara ənji ahadoonə gi'u ətə makapaamə nətii nə ka slənə 'waslyakəənə. Kadə niinə a wii ka hakii da tii da i mabwadada kəjeerənyinə aashiinə, acii kə mbu'i tii bahə danə ha'ə.

⁵ Ma ənjitə jaalii, ka nğanə nə tii mabwadada kəjeerənə ha'ə makə ətsa. Paa nyi na əndzəgi ləmətii sharə əsəkə ləkaləkatətə dii ləmə nga

ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə asəkəkii. Kadə nii kya ba akənjwacii Daadə da malaa'ikanyinaakii oo'i, naaki nə tii. *

⁶ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyaninə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Filadaləfiya

⁷ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Kəliisiya nga Filadaləfiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Malaaba ənda, Əndə goonğa əsə. Aciikii nə lakila nga makuvə nga njwanwə *Dawuda. Madə kə wunəgi ci, pooshi əndə mbee ka pa'əginə. Madə kə pa'əgi ci əsə, pooshi əndə mbee ka wunəginə ma'ə. ⁸ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Kə shii nyi, gi'u nə baawəda goonə əsə, amma kə nə'utuunə tə dzəgunənaaki, makaareemuunə ka nyi. Wiitsə kə kapaa nyi makuvə furənjə akənjwaciiku, pooshi əndə pa'əginə. ⁹ Fatəmə! Ma ənji nga Seetanə, waatoo majirakiitsə ca jirakə oo'i, Yahudiinə nə tii, ka kavənə nə nyi tə tii, kaa təya gərə'wə akənjwacii unə. Davə shiinə tii oo'i, kə uu'i nyi tuunə. ¹⁰ Kə nə'utuunə wabənəaaki, una kənaanə ndihə ndihə də sə'watənə. Acii ha'ə, ka nəhənə nə nyi tuunə acii təbətə nə ənjə a təbətə tə duuniya patə ka gəlatənə də patənə nga ənja. ¹¹ Wanyitə ka dzənə kədəhə. Kəsətəmə tənə tənə tə sətə jigunyii koonə, acii ga ənjə a ləwuma shikwa goonə.

¹² Ma ənjitə jaalii, paa tii ka dzəginə shanə asəkə maduunə kuvə nga Əntanjfwaaki. Ka kavənə nə nyi tə tii ka ndzaanə ka kila asəkəkii. Ka naahəvənə nə nyi ləmə nga Əntanjfwaaki da ləmə nga vəranaakii aashitii. Ma vərənəkii, ci nə kura Urusaliima ətə na jima dadagyə daci Əntanjfwaaki. Ka naahəvənə nə nyi kura ləməki aashitii əsə.

¹³ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyaninə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Lawədikiya

¹⁴ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Kəliisiya nga Lawədikiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə ci ənjə a 'wa '*Aamiina', Əndə seeda nga goonğa, pooshi jirakənə ashikii. Ci nə kilə nga patənə nga sətə ghənyi Əntanjə. ¹⁵ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə: pooshi unə watsə watsə, pooshi unə bwasee dənjwa'ə ka nə'unə tə nyi əsə. Maci taa watsə watsə nuunə taa bwaseenə dənjwa'ə ka nə'unə tə nyi, kadə ka shiinə nə nyi sə nga dənə duunə. ¹⁶ Yoo, makə dii ci, gədamə nuunə, ka tifyaginə nə nyi tuunə asəkə maki. ¹⁷ Wanuunə ka banə oo'i, ənji gəna nuunə, pooshi uushi ghii unə, pooshi uushi cuuna moo əsə. Asee, mashiimuunə oo'i, unə nə matəgugunəkii ka shanə, maaghiinə nuunə, moorəfəkii, dimə də purəki. ¹⁸ Wanyinə ka banə koonə, koonə dərə əndzənə aciiki ətə sləwatə ənji nga'ə də gunə, koonə ndzaanə ka ənji gəna; una dərə mabwadada kəjeerənə aciiki ka umbee də purəkinə goonə acii ga ayinə a kəshi tuunə; una dərə kuzəka, koonə bəzəvə aa gyuunə koonə mbee ka nee ka uushi'inə. ¹⁹ Ma nya, ka ənjitə cii kya

* **3:5** 3.5 Mat. 10.32; ləkaləkatə: 13.8; 17.8; 20.15; 21.27; Shig. 32.32; Jab. 69.29; Isaa. 4.3; Luka 10.20. **3:7** 3.7 Isaa. 22.22; Mat. 16.19. **3:9** 3.9 2.9; Isaa. 49.23; 60.14. **3:10** 3.10 1.9; Luka 21.19; 1 Koor. 10.13; 2 Piita 2.9. **3:11** 3.11 2.10.25; 22.7,12,20; Zak. 2.14. **3:12** 3.12 2.17; 14.1; 21.2; 22.4; Əzaki. 48.35. **3:14** 3.14 1.5; 19.11; Yooh. 1.3; 2 Koor. 1.20. **3:17** 3.17 Hoos. 12.9; 1 Koor. 4.8. **3:18** 3.18 6.11; 16.15.

uudə cii kya wazə, nya dzalə tə tii əsə. Aci ha'ə, baamə ka Əntanfə, una nə'u tə nyi də ədzəmə rəjwə. ²⁰ Wanyinə kəjə ka dza makuva. Ma əndətə fii uuraki, ca wunəgi makuva, ka dzəgərənə nə nyi aa hakii aasii, ina adə zəmə ka hakii da i ci.

²¹ Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa nga ndzaanə atanjalaki asəkə dəgələ nwanjuunaaki makə sətə jaalii nyi, wanyinə dasə atanjala Daadə asəkə dəgələ nwanjuunaakii.

²² Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkəliisiyaniyə.

4

Duunətənə tə Əntanfə gatə dadagyə

¹ Ma daba'əkii, nya tsaamə, wata nya nee ka makuvə nga dagyə mawunəkii. Wata nya fa uura nga əndə ətə ca muu makə uutəma, waatoo ətə 'watəgi wabənə ka nyi. Əjki ci ka nyi, "Ngirawə aa hanə kaa nya baarii ka hə sətə na slənə tyasə daba'ə ətsa." ² Pii, wata Malaaba Ma'yanə a nğərəgi hiimaaki. Wata nya nee ka dəgələ nga nwanjuunə dadagyə da Əndə dasə anəkii. ³ Makə nunyi faariinə ətə ci ənjə a 'wa yasəpa da sarədisə nə kəjwaciinəkii ka bərənə. Mənganə a gənütə də dəgələ nga nwanjuunəkii, ca dzə də bərənə makə faara ətə ci ənjə a 'wa iməradə. ⁴ Tə'i hara dəgələnyinə nga nwanjuunə pupusərə aji ənfwadə ətə gənütəgi də dəgələ nga nwanjuunəkii. Ma asəkə dəgələnyinəkii, gayinə pupusərə aji ənfwadə ndzaanə asəkəkii. Kə nğii tii mambwadada kəjeerənyinə da i dara nwanjuunə nga əndzənə anətii əsə. *

⁵ Wata see pyapidənə ca dzə də shiginə anə dəgələ nga nwanjuunəkii makə pyapidənə nga vənə, da wazənə lanə makə dzanə nga vənə. Ma akəjwaciikii, tə'i garəkuwanyinə mədəfə ca hənə; waatoo tii nə ma'yanə mədəfə nga Əntanfə. ⁶ Ma akəjwacii dəgələ nga nwanjuutsa, tə'i uushi makə uunəva ətə ca bərə makə dyarugala. †

Tə'i uushi'inə ənfwadə da i əpinə a matii ətə gənütə də dəgələ nga nwanjuutsa. Tə'i ginə nga uushi'iitə taa dama patə ashitii, daba'atii da akəjwaciitii. ⁷ Ma uushi nga təkəjwanə, makə livarə nə ci. Ma nga bərə'inə əsə, makə la nə ci. Ma kəjwaciinə nga makkənə nga uushi'iitsa, makə nga əndə shiŋkinə. Ma nga ənfwadənə, makə nga zhira ca ləfə nə ci. ⁸ Taa nğutə rəjwə aji uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, tə'i ci da bəbu'wə kuwa. Taa dama patə, tə'i ginə ashitii. Vədə da uusərə nə tii ka ka wanyanə, yadə əpisəka, təya ba,

"Malaabakəya, malaabakəya, malaabakii
nə Slandana, Əntanfə, Əndə baawəda.

Ci nəndə njukə, ci nəndə əndzə'i, ci əsə na shi!"

⁹ Aji kanə nə uushi'iitə wanyanə nga d'uunətənə da kuyiriinə tə Əndətə dasə asəkə dəgələ nga nwanjuunə, ətə da i əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. ¹⁰ Taa guci patə kii tii wanyanə, ma gayiitə pupusərə aji ənfwadə nati, wata təya gərə'waanə akəjwacii Əndətə dasə asəkə dəgələ nga nwanjuuta, waatoo akəjwacii Əndətə da i əpinə nga ca'ə

3:19 3.19 Waβ. 3.11-12; İbər. 12.5-6. **3:20** 3.20 Mat. 8.11; Yooh. 14.23. **3:21** 3.21 1.6; Mat. 22.44; İbər. 8.1. **4:2** 4.2-3 5.7; Jab. 11.4; 103.19. **4:3** 4.3 Əzaki. 1.26-28. * **4:4** 4.4 gayinə: 5.5,8,10; 7.11,13; 11.16; 14.3; 19.4; İsa. 24.23; mambwadada kəjeerənyinə: 6.11. **4:5** 4.5 8.5; 11.19; 16.18; 17.9; Shig. 9.24; 19.16; Əzaki. 1.13-14. † **4:6** 4.6 15.2; Əzaki. 1.22; uushi'inə ənfwadə: 5.6,8,11; 6.1; 7.11; 14.3; 15.7; 19.4; Əzaki. 1.5-12; 10.14. **4:8** 4.8 1.17; 11.17; İsa. 6.2-3; Əzaki. 1.18; 10.12.

ndəŋwə ndəŋwə, təya vii duunuunə ka ci, təya dəədfəgi dara ŋwanjuunatii akəŋwacii dəgələ ŋga ŋwanjuuta, təya ba,

11 “Ya’ə Əntanfø, Slandaniinə, kə mbu’i hə bahə duunətənə tə hə, da dəlanə də hə, ha də ŋwanjuunə, acii hə dīi taa mi patə, də moonaku ghənyi hə tə tii, ndzaa tii.”

5

Mafuudə ləkaləkətə acii Əntanfø

1 Wata nya nee ka mafuudə ləkaləkətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwanjuunə. Manaahəkii nə ba’a da səkə ŋga ləkaləkətəkii. Manyi’əkii hakii mēdfə nə ma ŋga ləkaləkətəkii də buka. 2 Wata nya nee ka mafuunə malaa’ika, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Wu mbu’i bahə əndzəgi buka a ma mafuudə ləkaləkətə, ca wunəpana?” 3 Ma nee nyi, pooshi əndə dagyə taa a duuniya taa agi ənjə agu’u ətə mbu’i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii bahə ca tsaamətə aasəkəkii. 4 Ma nyi, kə kiwə nyi ka shəŋə acii pooshi ənji upaa əndətə mbu’i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii, bahə ca tsaamətə aasəkəkii. 5 Wata rəŋwə agi gayiitə a ba ka nyi, “Ga ha tuu, tsaamuu, wiitsə Əndətə ci ənjə a ‘wa ‘Livarə ŋga slikerənə ŋga Yahuda’, waatoo mafuunə jijinə ŋga *Dawuda. Ma ca, kə jaalii ci. Jaalanaakii vii ka ci baawəfa ŋga əndzəgi də bukatsə hakii mēdfə, ca wunəpaa mafuudə ləkaləkətətsa.”

6 Ma ahadahada dəgələ ŋwanjuunə da uushi’iitə ənfwadə da i əpinatii da ahada gayiita, kə nee nyi ka *Uundzə Baga kəŋə. Makə kə lagi ənji uurakii nə ci. Tə’i ci da mapə mēdfə anəkii da i ginəkii mēdfə əsə. Ma giitə mēdfə, ŋunyi ma’yanə ŋga Əntanfø mēdfə nə tii. Əntanfø sləkee ka tii aasəkə duuniya patə. * 7 Wata Uundzə Bagatə a dzə ka luu mafuudə ləkaləkətətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwanjuunə.

8 Ma kə liwə ci, wata uushi’iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə pupusərə aji ənfwadə a gərə’waanə akəŋwacii Uundzə Bagata. Taa wu agitii, da i kəzhimbərə aciikii, da i kwalakə ŋga əndzənə aciikii əsə, pasə da i urədyə asəkəkii. Ma urədikii, ci ndzaanə ka də’wa ŋga ənji ŋga Əntanfø. † 9 Təya ka kura wanyanə, təya ba,

“Kə mbu’i hə bahə ŋgərə mafuudə ləkaləkətə, ha əndzəgi bukatə a makii, acii kə bələgi ənji tə hə.

Də əjigi idənaaku dərəgi hə ənji ka Əntanfø taa agi ŋgutə slikerənə, taa ŋgutə uura əsə da hanyinə ŋga duuniya patə,

10 ha kavə tə tii

kaa təya ndzaanə ka limanyinə agi ŋwanjuunaaku,

kaa təya paslə tə Əntanfø,

təya də ŋwanjuunə agyanə duuniya.”

4:11 4.11 'Wat. 1.1,31; Səniinə 5.9,12; 11.15,17; 12.10; 15.3-4; 19.6. 5:1 5.1 10.2; Isaa. 29.11; Əzaki. 2.9-10; Dan. 12.4,9. 5:5 5.5 4.4; 'Wat. 49.9; Mat. 1.1; Rooma 1.3-4; İbər. 7.14. * 5:6 5.6 4.6-7; Uundzə Baga: 5.9,12; 6; 7.17; 12.11; 13.8; Isaa. 53.7; İrim. 11.19; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19; ma’yanə mēdfə: 4.5; Zak. 3.9. 5:7 5.7 4.2,9; 5.1,13; 6.16; 7.10,15; 19.4; 20.11; 21.5; 1 Peem. 22.19; Isaa. 6.1; Əzaki. 1.26-28; 10.1. † 5:8 5.8 8.3-4; Jab. 141.2; kəzhimbərə: 15.2. 5:9 5.9 4.11; 5.6; 7.9; 14.3; Jab. 96.1. 5:10 5.10 1.6.

11 Yoo, nya  n  ka tsaam n , nya nee ka malaa'ikanyin  lanj , pooshi  nd  baanat n , t ya gunjut  d  d g l  nwanjuun  da uushi'iit   nfwad  da i  pinatii da gayiita. † 12 Ma nya fa, t ya ng ree ka uuratii ka ka wanyan , t ya ba,

“Ma ha, Bagat  b l gi  nji,
t i h  da baaw fa, da waha, da shiin , da ngeer n .
K  mbu'i h  bah  d lan  d  h ,
 nj  a d unat  t  h ,  nj  a kuyirii t  h .”

13 Ma nya fa  s , taa ngut  uushi da i  pin  a makii dadagy  da a duuniya da agi  njagu'u da agi uun v nyin , tii pat , t ya ka wanyan , t ya ba, “D laam  d   nd t  das  as k  d g l  nwanjuun  tii da Uundz  Baga.

D laam  d  tii put  nga d unuunatii da baaw fatii
ka ca'  nd njw  nd njw .
Kuyirii am  t  tii.”

14 Wata  nki uushi'iit   nfwad  da i  pinatii, “Wa ca da ha' .” Gayiite natii  s , t ya g r 'waan , t ya pasl  t   ntanj  da t  Uundz  Bagata.

6

 ndz gin  nga Uundz  Baga t  bukanyin  a ma l kal kat 

1 Ma daba' kii, nya nee ka Uundz  Bagata, ca  ndz gi r njw  agi bukanyiit  m df f  a ma l kal kat t . Wata, ma nya fa, r njw  agi uushi'iit   nfwad  da i  pinatii a ng ree ka uurakii mak  dzan  nga v na,  nki ci, “Shiwa!” 2 Ma nya tsaam , wata nya nee ka mabwadaf  t hwa da  nd  a ba'akii. Ma  nd t , da i kwadza aciikii n  ci.  nj  a vii ka ci dara nga jaalan , ca pal  d  jaalan , ca dz  ka tsak  jaalan .

3 Uundz  Bagat  a  n  ka  ndz gi b ra'in  nga bukanyiit  a ma l kal kat t . Wata, ma nya fa  s , b ra'in  nga uushi'iit   nfwad  da i  pinatii a ba, “Shiwa!” 4 Wata  nd 'i madiz  t h w  a shigi. Ma  nd t  a ba'akii, k  vii  nji ka ci mag r  ngila pur jan ,  nj  a vii ka ci baaw fa nga gunjut  d  pan  as k  duuniya,  nji shinj kin  a b el shin .

5 Uundz  Bagat  a  n  ka  ndz gi makk n  nga bukanyiit  a ma l kal kat t . Wata, ma nya fa  s , makk n  nga uushi'iit   nfwad  da i  pinatii a ba, “Shiwa!” Ma nya tsaam , wata nya nee ka mad d njw  t hwa. Ma  nd t  a ba'akii, da i së nga g la d  uushi'in  aciikii n  ci.

6 Wata nya fa wab n   s  mak  uura nga  nd  ahada uushi'iit   nfwad  da i  pinatii, ca ba, “Reeta nga taasawa nga s k njw  tan  taa taasawa da reeta nga jika tan  d r gin   nji d  kwaba nga ka uus ra r njw ! Amma ga  nj  a saawee ka maara da ma'i inaba.”

7 Uundz  Bagat  a  n  ka  ndz gi  nfwad n  nga bukat  a ma l kal kat t . Wata, ma nya fa,  nfwad n  nga uushi'iit   nfwad  da i  pinatii a ba, “Shiwa!” 8 Ma nya tsaam , wata nya nee ka d fwa'a nga t hwa. Ma  nd t  a ba'akii, ‘Wa’ n  l m kii. Ha nga ndzaan  nga mam  t   nj  a dz  d  n 'un  t  ci ba'  ba'a. K  vii  nji ka tii baaw fa agyan   nd 'i pur jan  r njw  agi  nfwad  nga duuniya ka b el   nji d  ngila pur jan , i d  mad f n , i d  bwaneanyin , i d  dabanyin  nga bilin .

† 5:11 5.11 malaa'ikanyin : Ayb. 1.6; Dan. 7.10; Ib r. 12.22. 5:12 5.12 4.11. 5:13 5.13 Jab. 150.6; Fil. 2.10. 6:2 6.2-8 19.11,14; Zak. 1.8; 6.1-7. 6:8 6.8 Irim. 14.12;  zakii. 14.21; Hoos. 13.14.

⁹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi tufənə nga bukatə a ma ləkaləkatətə. Nya tsaamə aatsa ha nga dā sataka ka Əntanfə, wata nya nee ka ma'yanyinə nga ənjitə bəələgi ənji putə nga waaza wabənə nga Əntanfə, acii kə ndzaa tii ka ənji goonğa ağı waazanatii. ¹⁰ Təya ka vurənə də nğeerənə, ənki tii, "Ya'ə Slandana, Maduunəkii, Malaabakii, Əndə goonğa. Ca'ə guci gəraniinə la gənwanaaku agyanə ənji *duuniya putə nga bələnə tiinə, ha dā ka tii cibə kwa?" ¹¹ Wata ənjə a vii ka taa wu agitii marəma, ənki ənji ka tii, "Gəreemə gi'u zəku'i, kaa lajənə nga ndzəkənjushi'inuunə a mbu'u, waatoo guvii-slənənyinə goonə ətə ci ənjə a bələgi makə sətə bələgi ənji tuunə noonə." *

¹² Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi kuwanə nga bukatə a ma ləkaləkatətə. Ma nya nee, wata gəgədzənə nə hanyinə də nğeerənə, uusəra a dāgi jakə jakə makə mandə kəbənə, ləgidə əsə, ca dāgi dizə yarə yarə makə idənə. ¹³ Kwaalyanə nə tikisanyinə aa duuniya makə poo nga mana ənfutə gəngəzətə mədə. ¹⁴ Səkəntanfə a fuudəgi makə ədza, ca rarə'igi. Gişunyinə da təpurə ətə ahada uunəvə patə, pooshi tii ma'ə ka hatii nga nükə. ¹⁵ Ma meeminə nga duuniya da gayinə, da gayinə nga soojiinə, da ənji gəna, da madiğərə ənji, da patənə nga hara ənji, maviinə da dimwanyinə patə, kə huyi tii ka umbənə aagi gişunyinə da burəhənyinə. ¹⁶ Təya ba ka gişunyinə da faariinə, "Uulyaanəmə keenə, una umbee keenə acii ga Əndətə dasə asəkə dəgələ nşwanjuunə a nee keenə, una umbee keenə acii cibətə nə *Uundzə Baga a dā keenə putə nga mabətəsəkaakii. ¹⁷ Acii kə mbu'ya bwaya uusəra nga mabətəsəkati. Wu sanjə na mbee ka sə'watəna?"

7

*Ənji *İsərayiila dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə*

¹ Ma daba'əkii, kə nee nyi ka malaa'ikanyinə ənfwadə kənjə kənjə, rənjwə taa ka nğutə purəjanə nga duuniya. Makəsəkii aciitii nə mədənyinə ənfwadə nga duuniya, acii ga mədə a əgya taa aanə hanyinə taa aanə uunəvə taa ka ənfwa. ² Wata, ma nya nee, əndə'i malaa'ika a jiga da tsaanjwə da i sə nga dā də sagida nga Əntanfə mambədəkii aciikii. Ca nğərəe ka uurakii, ca ba ka malaa'ikanyitə ənfwadə ətə vii Əntanfə ka tii baawədə nga cibeenə ka duuniya da uunəva, ³ ənki ci ka tii, "Goonə cibee ka duuniya i uunəva taa ənfuginə zəku'i, see maa dāadaviinə sagida aakənjwacii ənji nə'unə tə Əntanfə gaamə." ⁴ Wata ənjə a ba ka nyi oo'i, ma lajənə nga ənjitə dīi ənji sagida aakənjwacitii, dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Ağı slikerənyinə pu'u aji bəra'i nga ənji İsərayiila shigi tii. ⁵ Waatoo, kə dīi ənji sagida ka ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i ağı slikerənə nga Yahuda; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i ağı slikerənə nga Ruubinə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i ağı slikerənə nga Gada; ⁶ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i ağı slikerənə nga Asarə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i ağı slikerənə nga Nafətəlima; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i ağı slikerənə nga Manasa; ⁷ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i ağı slikerənə nga Simiyoonə;

6:9 6.9 1.2,9; 12.11,17; 19.10; 20.4; 1 Yooh. 1.1-2. **6:10** 6.10 18.24; Jab. 13.2-3; Dzək. 32.43; Luka 18.7. * **6:11** 6.11 marəma: 3.5,18; 4.4; 7.9,13; 19.8,14; İsa. 61.10. **6:12** 6.12-13 8.5,12; 11.13,19; 16.18; Yaw. 2.10; Mat. 24.29. **6:14** 6.14 16.20; 20.11; İsa. 34.4; İbər. 1.11-12. **6:15** 6.15 İsa. 2.10,19,21; 24.21. **6:16** 6.16 5.7; Hoos. 10.8; Luka 23.30. **6:17** 6.17 Yaw. 2.11; Nahu. 1.6; Zeef. 1.14-18; Mal. 3.2. **7:1** 7.1 9.14-15; İrim. 49.36; Dan. 7.2. **7:3** 7.3 9.4; 14.1,3; 22.4; Əzaki. 9.4,6. **7:4** 7.4-8 14.1,3; 21.12-13.

ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga *Leewi; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Isakara; ⁸ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Zabuloonə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Yusufu; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Beejaminə əsə.

⁹ Ma daba'əkii, ma nya tsaamə, wata nya nee ka dabaala, pooshi baanatənə acii lanənati. Taa ngutə slikerənə patə, davə nə tii, uuranyinə da hanyinə nga duuniya patə, davə nə tii. Kənjə kənjə nə tii patə akənjwacii dəgələ nwanjuunə da akənjwacii Uundzə Bagata. Taa wu agi ənjita, da i marəma ashikii nə ci, taa wu da i ba nga slifa acii ki əsə, ka dəlaginə də Əntənfə. ¹⁰ Təya ngərəe ka uuratii, təya ba, "Kə kuyirii inə tə Əntənfə.

Dasə nə ci asəkə dəgələ nwanjuunə.

Kə kuyirii inə tə *Uundzə Baga əsə, acii daciitii shi luupaanə."

¹¹ Patənə nga malaa'ikanyii tə guntə də dəgələ nwanjuunə kənjə kənjə, da gayiita da i uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, təya gərə'waanə akənjwacii dəgələ nwanjuunə, təya paslə tə Əntənfə, ¹² təya ba, "*Aamiina. Nga Əntənfə gaamə nə shiinə, da gawuunə, da baawəfa. Kuyirii amə tə ci, ama dəla də ci, ama duunətə tə ci nga ha'ə ndənjwə ndənjwə. Aamiina."

¹³ Wata rənjwə agi gayiitə a ləgwa ka nyi, ənki ci, "I wu saɳə nə ənjitə da i marəma ashitəya? Dama shi təya?" ¹⁴ Nya ba ka ci, "Mashiimə nyi dīi gawaaki, see hə shii." Ənki ci ka nyi, "Ma ənjitə, tii sə'watə bwaya ngərə'wa, təya kubəgi marəmənyinatii də idənə nga *Uundzə Baga, ca ənəgi tyaslyaslyə. ¹⁵ Ci dīi tii kənjə kənjə akənjwacii dəgələ *nwanjuunə nga Əntənfə, təya paslə tə ci vəfə da uusərə asəkə kuvaakii. Ma Əndətsə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə, ka nəhənə nə ci tə tii. ¹⁶ Pooshi mədəfənə taa ma'igiirənə na də tə tii ma'ə, pooshi uusərə na ətsə tə tii ma'ə, pooshi matəfəha əsə. ¹⁷ Acii ma Uundzə Bagatsə akənjwacii dəgələ nwanjuunə, ci na ndzaa ka məgəratii, ca kərə tə tii ka gərəə nga ma'iitə ca vii əpinə, təya sa davə. Kadə nə Əntənfə a taadəgi ka tii kiinə agitii." *

8

*Əndzəginə nga *Uundzə Baga mədəfənə nga buka a ma ləkaləkətə*

¹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi mədəfənə nga bukatə a ma ləkaləkətətə. Wata dza'ə shikə shikə ənjə a zavə dadəgyə nga reeta nga tibisa. ² Wata nya nee ka malaa'ikanyinə mədəfə. Tii nəndə kənjə kənjə akənjwacii Əntənfə. Ənjə a vii ka tii uutəmanyinə mədəfə. * ³ Əndə'i malaa'ika a shi da i kwalakə nga əndzənə acii ki nga dəzə də urədyə. Ca shi, ca kənjəanə əbii ha nga də sətaka ətə ghənyi ənji də əndzənə. Ənjə a vii ka ci urədyə lanə kaa ca tsəkəvə aagi də'wa nga ənji nga Əntənfə patə, ca dəzə agyanə ha nga də sətaka nga əndzənə akənjwacii dəgələ nwanjuunə. ⁴ Wata makiirənə nga urədita da də'wa nga ənji nga Əntənfə a dəzə aadəgyə acii malaa'ikata, ca mbu'u a akənjwacii Əntənfə. ⁵ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a ngərəə kwalakə nga urədita, ca fədfəvə ila nga guutə anə ha nga də sətaka aasəkəkii, ca kyagərəə kwalakəkii aasəkə

7:9 7.9 5.9; 6.11; Leew. 23.40. **7:10** 7.10 5.7. **7:11** 7.11 4.4,6. **7:12** 7.12 4.11. **7:13** 7.13 6.11; 7.9. **7:14** 7.14 1.5; 22.14; Jab. 51.9; Dan. 12.1; Mat. 24.21. **7:15** 7.15 21.3. **7:16** 7.16 Isaa. 49.10. * **7:17** 7.17 5.6; 21.6; Yooh. 10.10,11; Əzaki. 34.11-16,23-24; kiinə: 21.4; Jab. 126.5-6; Isaa. 25.8. **8:1** 8.1 Zak. 2.17; Hab. 2.20. * **8:2** 8.2 uutəmanyinə: Jasə. 6.4,6; Mat. 24.31. **8:3** 8.3 5.8; Shig. 30.1,3.

duuniya. Wata wazənə makə dzanə nga vəna da i pyapidənə makə pyapidənə nga vəna da i gəgədzənə nga hanyinə.

Uutəmanyinə

⁶ Wata malaa'ikanyiiṭə mədfəfə da i uutəmanyinatii a tasəka kaa təya ədə uutəmatii.

⁷ Malaa'ika nga təkəŋwanə a ədə uutəmaakii: pii wata laarənyinə da gunə gwazə da idəna ca əja aanə duuniya. Wata purəjanə rəŋwə agi makkə nga duuniya, kə ətsagi; purəjanə rəŋwə agi makkə nga ənfuginə əsə, kə ətsagi; patənə nga katə'wə kuzəna, kə ətsagi.

⁸ Bəra'inə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata ənjə a ngərə uushi makə mađuunə giŋwə ətə ca ətsa, ənjə a kagerə aagi uunəva. Wata purəjanə rəŋwə agi makkə nga uunəvə a zhi'igi ka idəna. ⁹ Patənə nga uushi'iṭə da i əpinə amatii agi uunəvəta, kə məətəgi tii. Patənə nga kumbawalənyiiṭə davə əsə, kə biiyigi.

¹⁰ Makkənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata mađuunə tikisa a kulyagərə dadagyə, ca dzə də hənənə makə garəkuwa. Aagyanə purəjanə rəŋwə agi makkə nga gəərənyinə da gu'u ma'inə kulyagərə tikisakii. ¹¹ Ma ləmə nga tikisakii, 'Ngərəkikinə'. Wata purəjanə rəŋwə agi makkə nga ma'inə a dagi ngərəkiki. Ənji laŋə məəki acii ngərəkikinə nga ma'inəkii.

¹² Ənfwadənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata kə gali purəjanə rəŋwə agi makkə nga bərənə nga uusəra da ləgidə da nga tikisanyinə. Pooshi bərənə ka purəjanə rəŋwə agi makkə nga kanə nga uusəra, ha'ə nə vədfə əsə.

¹³ Ma daba'əkii, nya tsaamə, nya nee ka zhira ca lədfə agintanfə. Ca tuu də ngəerənə, "Kawa'ə! Kawa'ə! Kawa'amə ənji duuniya! Madfa kə əgi malaa'ikanyiiṭə mbədaanə makkə tə uutəmanyinatii, ka kulyaanənə nə cibə koonə laŋə."

9

¹ Wata malaa'ika nga tufənə a ədə uutəmaakii. Ma nya tsaamə, wata nya nee ka tikisa ətə kulyagərə aa duuniya. Ənjə a vii ka ci uuzənə nga makuvə nga makurəŋə gu'u nga zanə. * ² Tikisakii a wunəgi ma nga gu'ukii. Wata makiirənə a pukyagi asəkə gu'ukii makə ətsanə nga mađuunə kuva, ca əndəgi uusəra da səkəntanfə. ³ Aiywanyinə a shigi agi makiirənəkii aasəkə duuniya. Ənjə a vii ka tii tsarə nga baawəda nga həəhənə makə nga arədədənə. ⁴ Ənjə a ba ka tii, ga təya cibəe ka kuzəna taa ka ngutə tsarə nga ba da ənfuginə. Amma, wa təya cibəe ka ənjitə pooshi sagida nga əntanfə akəŋwaciitii tanə. ⁵ Ənjə a vii ka tii rəgwa nga cibeenə ka tii nga ləgidə tufə, amma ga təya bəələgi tə tii. Ma zəmənə nga cibəkii əsə, makə ətə ci əhənə nga arədədənə a zəmə ənda. ⁶ Ma agi ləgidətə tufə, ka alənə nə ənji shiŋkinə wa, amma paa tii ka upaanə shaŋə. Ka uufənə nə tii məətəginə, amma ka huyinə nə wa aciitii.

⁷ Ma aiywanyinəkii, makə təhinə nga paginə nə tii, da i uushi makə dara əndzənə agyanətii. Makə nga ənji shiŋkinə nə kəŋwaciinətii əsə.

8:5 8.5 4.5; 6.12-13; Leew. 16.12; Əzaki. 10.2. **8:7** 8.7-12 9.15,18; Əzaki. 5.2,12. **8:7** 8.7 Shig. 9.23-25. **8:8** 8.8 16.3-4; Shig. 7.20,21. **8:11** 8.11 Irim. 8.14. **8:12** 8.12 6.12-13; Isaa. 13.10; Əzaki. 32.7-8. * **9:1** 9.1 makurəŋə gu'u: 11.7; 20.1; Ayb. 26.6; 28.22; Luka 8.31; 2 Piita 2.4. **9:2** 9.2 'Wat. 19.28; Shig. 19.18. **9:3** 9.3-11 Shig. 10.12-20. **9:4** 9.4 7.2-3. **9:6** 9.6 Ayb. 3.21; Irim. 8.3. **9:7** 9.7 Ayb. 39.19-20; Yaw. 2.4.

8 Makə şinjkinə nga makinə nə şinjkinatii də gərənə. Linyinətii əsə, makə ətə a ma livara. 9 Ma a ədzəmətii, tə'i uushi makə kərəmə nga tibisa. Makə wazənə nga moota-təhinə laŋə, təya dzə ka panə, nə bəbu'watii ka wazənə. 10 Ma gazhatii da zəmənə nga əhənətii, mbərə mbərə da nga arədədənə. Da gazhatii nə tii da baawəda nga cibeenə ka ənji nga ləgidə tufə. 11 Tə'i ŋwaŋwatii, malaa'ika nə ci. Aaciikii ba'avə ənji makurəŋə gu'u nga zanə. Ma ləməkii də uura *İbəraaniya, Abadanə. Də uura Gərikə əsə, Apooliyənə, makə banə, əndə zaginə.

12 Ma kawa'amə nga təkəŋwanə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, tə'i kawa'anyinə bəra'i na shi.

13 Wata malaa'ika nga kuwanə a ədə uutəmaakii. Ma nya fa, wata əndə'i uura a shigi danə tanŋalanyinə ənfwadə nga ha nga da sataka, ətə ghənyi ənji də əndzənə akəŋwacii Əntaŋfə. 14 Uurakii a ba ka kuwanə nga malaa'ikata, əŋki ci, "Kapaa tə malaa'ikanyiiətə ənfwadə ətə shi ənjə a anəgi tə tii a gəərə Ufəratisa." 15 Wata kuwanə nga malaa'ikatə a kapaa tə tii. Ma təya, kə tasəkəpaa ənji tə tii ka slənənə agi saa'ita, waatoo, agi tibisəta nga uuserata nga ləgidəta da nga fəzəta. Ma slənətii, bəələginə tə patənə nga purəjanə rəŋwə agi makkə nga ənja. 16 Wata soojiinə a shi a ba'a təhinə. Kə bii ənji ka nyi laŋənətii: miliyoonə gya'ə bəra'i.

17 Wiinə makə sətə nee nyi ka təhinə da ənjitə a ba'atii agi uushi'iitə bəarii ənji ka nyi: ma ənjitə a ba'a təhinəkii, tə'i kərəmə nga tibisa a ədzəmətii dizə makə gunə da shigəna da shishima shishima. Ma nə nga təhinəkii, makə nga livarənyinə. Gunə da makiirənə da baruuda ətə ca tsakə iza'unə ca bujika da matii. 18 Də ha'ə bəələgi ənji tə purəjanə rəŋwə agi makkə nga ənja, waatoo, də guuta da makiiriita da baruudətə ca bujika a ma təhiita. 19 Aci da matii da da gazhatii nə baawəda nga təhinəkii. Ma gazhatii, makə nga rəhunə da nəkii nə tii. Də ci ci təya iidə ənja.

20 Ma ənjitə mbədaanə ətə məbələgimə uushi'iitə tə tii, pooshi tii baanə kə Əntaŋfə. Paa tii bwasee ka bwaya slənətii. Mabwaseemə tii ka paslə ginaajjinyinə da uuləminə nga əndzənə taa nga ŋgutə tsarə nga tibisa taa nga faara taa nga ənfwa. Ma uushi'iitə cii təya paslə, paa tii ka nee ka uushi'inə, paa tii ka fa uushi'inə, paa tii ka mbee ka wiinə əsə.

21 Ma ənjitsa, pooshi tii baanə ka Əntaŋfə, paa tii bwasee ka bəələhiinə da daada sə ŋga hiila, paa tii bwasee ka aləhiinə da hərənə əsə.

10

Malaa'ika da suundzə ləkaləkatə aciikii

1 Ma daba'əkii, nya nee ka əndə'i maduunə malaa'ika ca jima dag-intaŋfə da i kurabiinə ashikii da i mənŋanə anəkii. Makə uusera nə kəŋwaciinəkii ka bərənə. Makə ənfwə nga gunə nə shiraŋəkii əsə.

2 Tə'i suundzə ləkaləkatə mawunəkii aciikii. Ca ka sədə ciizəmanəkii anə uunəva. Ma sədə madzənəkii əsə, anə hanyinə. 3 Ca ŋgərəe ka uurakii, ca 'wa makə tuunə nga livara. Wata dzanə nga vənə mədəfə a muu.

4 Makə muyi tii, ma ətsə kaa nya naahə, wata ma nya fa, əndə a wabya da nyi dadagyə. Əŋki ci ka nyi, "Ga ha naahə sətə bii dzanə nga vənə mədəfə,

wa ca ndzaa ma'umbeekii." ⁵ Wata malaa'ikatə kəŋaanə anə uunəva da anə hanyinə a madəe ka ciinəkii nga ciizəmanə aadəgyə, ⁶ ca jidəgi də ləmə nga Əntanfə ətə da i əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ci tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəva da i uushi'iitə asəkətii patə. Malaa'ikakii a ba, "Pooshi səkəpaanə ma'ə! ⁷ Ma saa'itə nə mədəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii, saa'ikii nə Əntanfə a uudəpaə aniya nga ma'umbee uushaakii makə sətə bii ci ka lyawarənaakii, waatoo anabiinaakii."

⁸ Wata uuratə fii nyi ca wabə da nyi dadagyə a ənə ka banə ka nyi, "Duu, luuwu mawunə ləkaləkətətə acii malaa'ikatsə kəŋə anə uunəva da anə hanyinə." ⁹ Nya dzə aabii malaa'ikata, nya ba ka ci, "Vii ka nyi uundzə ləkaləkətətə." Əŋki ci ka nyi, "Nğəruu, ha tsəbəgi. Ma a maku, ka fanə nə hə ndikə ndikə makə moozəŋa. Amma ka hwarakəginə a səkəku." ¹⁰ Nya luu uundzə ləkaləkətətə aciikii, nya tsəbəgi. Ma nya fa, ndikə ndikə makə moozəŋa. Amma, makə ndagərə nyi, ma nya fa, kə hwarakəgi a səkəki. ¹¹ Əŋki əŋji ka nyi əsə, "Tyasə, ka ənənə nə hə ka dā anabaakwaanə ayyanə hanyinə da slikerənyinə da uuranyinə lanjə da ayyanə meeminə lanjə."

11

Seedawanyinə nga Əntanfə bəra'i

¹ Wata ənjə a vii ka nyi uushi makə zala nga gəla də uushi'inə. Əŋki ənji ka nyi, "Madətə, duu, ha gəlatə maduunə kuvə nga Əntanfə da ha nga dā sataka, ha baanatə tə ənjitə ca paslə tə Əntanfə asəkəkii.

² Amma ga ha gəla da i babara nga ba'a nga kuvəkii, acii kə vii ənji babarakii ka ənjitə mashiimə tə Əntanfə. Kadə nə təya wiigi'itə vərənə nga Əntanfə nga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. * ³ Kadə nii kya sləkee ka seedawanyinaaki bəra'i da i kəjeerənə təguunə ashitii, təya dā anabaakwaanə aji baanə dəbu'u rəŋwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə."

⁴ Ma seedawanyiiitsa, kəŋə kəŋə nə tii akəŋwacii Slandanə nga duuniya. Tii nə ənfwə zayitunə bəra'i da garəkuwanyinə bəra'i. ⁵ Patənə nga ənjitə mwayi cibeənə ka tii, ka shiginə nə gunə a ma seedawanyiiitsa, təya zamagi də ənji daawaanatii. Də ha'ə bələginə tii tə ənjitə ca moo cibeənə ka tii. ⁶ Tə'i tii da baawəda nga təŋaŋi vənə ka ndzəmənə aji saa'yatə ci təya dā anabaakwaanatii. Tə'i tii da baawəda əsə nga zə'wee ka ma'inə ka idəna. Tə'i tii əsə da baawəda nga kyaanə ka duuniya taa ŋgutə tsarə nga bwaya uushi patə ka saa'yatə ci təya moo.

⁷ Madə kə uudəpaə tii slənətii, ka shiginə nə daba asəkə makurəŋə gu'u nga zanə, ca pa da tii, ca mbee ka tii, ca bələgi tə tii. ⁸ Kadə nə ənjə a bwasee ka wunyinatii anə rəgwa asəkə maduunə vərənə. Də wabənə asəkə wabənə ikə ənji ləmə nga vərənəkii, waatoo *Sadooma taa Misəra. Davə gwa'avə ənji tə Slandanətii. † ⁹ Ənji nga hanyinə da uuranyinə kama kama da slikerənyinə kama kama na tsaamə watii nga baanə makkə da reeta. Pooshi ənji na kapaə rəgwa, ənjə a ŋgədəgi tə tii. ¹⁰ Kadə nə ənji *duuniya a dā moodasəkə putə nga məətənə nga anabiitə bəra'i, acii ma təya, kə kira tii ka tii ciba. Putə nga məətənətii nə təya dā kumənə,

10:6 10.6 Jab. 146.6; Dan. 12.7; Slənə 4.24. **10:7** 10.7 22.6; Irim. 25.4; Am. 3.7-8. **10:8** 10.8-10

Əzaki. 2.8-3.3. **11:1** 11.1 21.15. * **11:2** 11.2 Jab. 79.1; Luka 21.24; ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i: 12.6,14; 13.5; Dan. 7.25; 12.7. **11:4** 11.4 Zak. 4.1-3,11-14; Yooh. 8.17. **11:5** 11.5 2 Meem. 1.10; Jab. 97.3; Irim. 5.14. **11:6** 11.6 Shig. 7.17-19; 1 Meem. 17.1; Yak. 5.17. **11:7** 11.7 13.1-2; 17.8. † **11:8** 11.8 Luka 13.33-34; Sadooma: 'Wat. 18.20; Isaa. 1.10; Əzaki. 16.46; Misəra: Shig. 3.16-19; 7.3-5.

təya viishi uushi'inə ahadatii. ¹¹ Ma daba'a baanə makkə da reeta, əpinə a shi da ma Əntañfə, ca dzəgərə aa matii, təya madətə. Patənə nga ənjitə nee ka tii, ka ngwaləginə nə tii ka şanə. ¹² Wata anabiitsə bəra'i a fa wabənə dadagyə. Ca ba ka tii də ngeerənə, "Ngiramə aa hanə!" Ənji daawaanatii a tsaamə tə tii, təya ndərə aadəgyə ağı məzhidəkwatyaminə.

¹³ Ma ka saa'ita, kadə nə bwaya gəgədzənə nga duuniya a da. Purəjanə rənjwə ağı pu'u nga vəranəkii na waaləgi, ənji dəbu'u mədəfə na məətə ağı gəgədzənə nga hanyinəkii. Mbədaanə nga ənjə a ngwaləgi ka şanə, təya dəla də Əntañfə nga dadagyə.

¹⁴ Ma kawa'amə nga bəra'inə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, ka şinə nə kawa'amə nga makkənə pii.

Mədəfənə nga uutəma

¹⁵ Mədəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii. Wata nya fa uuranyinə dadagyə, təya ba də ngeerənə, ənji tii, "Ma baawəda nga da nwanjuunə aqyanə duuniya, acii Slandanaamə da Matadəkəyaakii. Ka danə nə ci nwanjuunə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə." ¹⁶ Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə ətə dəsə dəsə asəkə dəgələ nwanjuunatii akənjwacii Əntañfə, təya gərə'waanə akənjwacii Əntañfə ka paslənə tə ci, ¹⁷ təya ba, "Slandaniinə Əntañfə, Maduunəkii, hə nəndə əndzə'i, hə nəndə njukə əsə.

Kə kuyirii inə tə hə
nga slənənə də maduunə baawədaaku,
ha da nwanjuunə.

¹⁸ Ma ənjitə pooshi ağı nə'unə tə hə, kə bəzəgi səketii.

Mabətəsəkaaku boo, kə uugi mbu'yanə,
waatoo, saa'i nga da gənjwanə ka maməətə ənja.

Kə mbu'ya saa'i nga vii şikwa
ka ənji paslənə tə hə əsə, waatoo, anabiinə
da patənə nga ənjaaku, uuji ənji
da madiigərə ənji patə ətə ca ngwalə tə hə.
Kə mbu'ya saa'i nga zamagi də ənjitə
ca zagi də duuniya."

¹⁹ Ma daba'əkii, ənjə a wunəgi maduunə kuvə nga Əntañfə dadagyə, ənjə a nee ka *mbyaka da i aləkawalə nga Əntañfə asəkəkii asəkə maduunə kuvəkii. Wata pyapidənə makə nga vənə da i gəgədzənə nga hanyinə da i madiigərə laara ci ənjə a nee, ənjə a fa wazənə makə dzanə nga vənə. †

12

Əndə'i minə da rəhunə

¹ Wata əndə'i sə nga hurəşhishinə ka şanə a jigəgi ağıntañfə, waatoo, tə'i minə. Uusəra nə kəjeerənətə. Anə ləgidə kii ki sədətə, da i madijənə nga tikisanyinə pu'u aji bəra'i anətə əsə. ² Ma minəkii, də dəsaəka nə ki. Ağı bərakənə nə ki, kya dzə də tuunə acii zəmənə nga pawə. ³ Əndə'i sə nga hurəşhishinə a jigəgi əsə ağıntañfə, waatoo, tə'i əndə'i uushi makə

11:10 11.10 Yooh. 16.20. **11:11** 11.11 Əzaki. 37.9-10. **11:12** 11.12 2 Meem. 2.11; Slənə 1.9.
11:13 11.13 6.12-13; Əzaki. 38.19-20. **11:15** 11.15 4.11; Shig. 15.18; Jab. 22.29-30; Dan. 2.44;
1 Koor. 15.24-28. **11:16** 11.16 4.4. **11:17** 11.17 1.8; 4.8; 15.3; 16.7; 19.6,15; 21.22; Am. 4.13;
2 Koor. 6.18. **11:18** 11.18 19.5; Jab. 2.1-5; 110.5-6. † **11:19** 11.19 4.5; 6.12-13; 8.7; 15.5; Ayb.
38.22-23; mbyaka: 1 Meem. 8.1.6. **12:1** 12.1 Isaa. 7.14; 26.17.

madizə maduunə rəhunə da i nəkii mədfəfə, da i mapanyinə pu'u anəkii əsə. Taa ɣgutə rəɣwə aɡi nəkii ətsə mədfəfə, da i dara ɣwanjuunə. *

⁴ Kə slyaabagərə gazhakii purəjanə rəɣwə aɡi makkə ɣga tikisanyinə aɡintanfə, təya kwaalyagərə aa duuniya. Rəhunəkii a kəɣaanə akəɣwacii miitə ca bərakə, kaa ca tsəbəɡi pii tə uuzəətə cii ta poo. ⁵ Wata kya poo uundzə ɣgura. Ma ca, ci na dfa ɣwanjuunə aɡyanə patənə ɣga slikerənyinə də zala tibisa. Makə pwayi ki uuzənəkii, wata ənjə a vagi, ənjə a kərəɡi ka Əntanfə aənə dəgələ ɣwanjuunaakii. ⁶ Minəkii natə əsə, kə huyipaa ki satə aa bilə, ka hatə hadatəɡi Əntanfə ka ki. Davə kaka'ə ənji tə ki ɣga baanə dəbu'u rəɣwə da ɡya'ə bəra'i da kuwa pu'unə. †

⁷ Wata panə a hwadəɡi dagyə. I Mikayilu da malaa'ikanyinaakii ca pa tə rəhuutə tii da malaa'ikanyinaakii. ⁸ Amma, wata ənjə a mbee ka rəhuutə da malaa'ikanyinaakii. Mabwaseemə ənji ka tii dadagyə ma'ə. ⁹ Wata ənjə a kyagərə maduunə rəhuutə aa duuniya. Ci nə rəhuutə ɣga ɣukə ɣukə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləma, "İbəliisa" taa "Seetanə". Ci ca ɡəpə də ənji *duuniya patə. Kə kyagərə ənji tə tii da malaa'ikanyinaakii patə aa duuniya.

¹⁰ Wata nya fa əndə'i uura ca wabə də ɣgeerənə dagyə, əɣki ci, ‡
"Kə luupaa Əntanfə taamə,
kə baarii ci ɣgeerənaakii da ɣwanjuunaakii.
Kə baarii Matadəkəyaakii baawədaakii əsə,
acii ma əndənə ca wula tə ndzəkəɣushi'inaamə
akəɣwacii Əntanfə vədə da uusəra,
kə kəshi ənji tə ci, ənjə a kagərə aa panə.

¹¹ Kə jaalii ndzəkəɣushi'inaamə aɡyanəkii S
də baawəda ɣga idənə ɣga Suundzə Baga
da putə ɣga seedanatii aɡyanə gooɣaanə,
təya vigi əpinatii, pooshi tii ubi wa.

¹² Acii ha'ə, wa ha dadagyə a dfa maɣushinə,
wa ənji davə patə a dfa maɣushinə əsə!
Amma, ma duuniya da uunəva, kə kulii anətii,
acii kə jiməgərə Seetanə aagiti.ii.
Ka mabətəsəkə nə ci ka şanə, acii kə shii ci,
ɡusə mbədaanə saa'yaakii."

¹³ Makə nee rəhuutə oo'i, kə kyagərə ənji tə ci aa duuniya, ca 'watəɡi laakənə tə miitə pwayi uundzə ɣgurəta. ¹⁴ Amma ənjə a vii ka miitə bəbu'wə ɣga maduunə zhira, kaa kya lədfəɡi satə aa bilə ka hatə dii ki davə. Davə kaka'ə ənji tə ki ɣga fəzə makkə da reeta. Jamə satə acii rəhuuta. * ¹⁵ Wata rəhuutə a vushi ma'inə da makii atsa miitə makə huyinə ɣga ɡərəra, kaa ma'iitə a shii vaanənə tə ki. ¹⁶ Amma kə cakə hanyinə tə ki. Waatoo, kə tsagərə hanyinə kurəɣə, ca ndaɡi ma'iitə vushi rəhuuta. ¹⁷ Wata səkə ɣga rəhuutə a bəzəɡi aashi miita. Ca dzə ka panə da harii mavudatə patə. Tii ca nə'u bariya ɣga Əntanfə, təya kəsətə tənə tənə tə wabəətə baarii Yeesu ka ənja. ¹⁸ Wata rəhuutə a dzə, ca kəɣaanə anə ndəra.

* **12:3** 12.3 rəhunə: 12.7,9,13; 13.2; 16.13; 20.2; Dan. 7.7,24. **12:4** 12.4 Dan. 8.10. **12:5** 12.5 19.15; Jab. 2.9. † **12:6** 12.6 1 Meem. 17.1-7; 19.5-7; Mat. 2.13; baanə 1260: 11.2. **12:7** 12.7 Dan. 10.13; Yahu. 9. **12:9** 12.9 20.2; 'Wat. 3.1; Isaa. 14.12; 27.1; Luka 10.18; Yooh. 12.31. ‡ **12:10** 12.10 4.11; 11.15; əndənə ca wula tə ənja: Ayb. 1.9-11; Zak. 3.1. § **12:11** 12.11 6.9; Mat. 16.25; Uundzə Baga: 5.6; 1 Yooh. 2.14; 5.4. **12:12** 12.12 18.20. * **12:14** 12.14 fəzə makkə da reeta: 11.2. **12:17** 12.17 6.9; 11.7; 13.7; Dan. 7.21.

13

Dabanyinə bəra'i

¹ Ma daba'əkii, wata nya nee ka əndə'i daba ca shigi dagi uunəva. Pu'u nə mapanyinə anəkii, mədfəfə nə nəkii əsə. Taa ngutə rəjwə agi mapanyinəkii, tə'i dara nwanjuunə anəkii. Taa ngutə rəjwə agi nənyitə mədfəfə əsə, tə'i ləmə ətə ca bərapaa tə Əntanfə ashikii. * ² Ma dabatsə nee nyi, kə pusha ci tə bwaya. Ma sədəkii əsə, kə pushashi tə sədfə nğa uushi makə shiməderənə. Makə nğa livarə nə makii. Kə vii rəhuutə ka dabakii ngeerənaakii da nwanjuunaakii da mađuunə baawəfaakii. ³ Ma rəjwə agi nənyinə nğa dabatsa, tə'i mađuunə baavə davə. *Duuniya patə, kə dii ka tii ka sə nğa hurəshishinə, acii pooshi dabakii əŋki acii uyikii, amma kə əmbəgi. Wata təya nə'u tə ci. ⁴ Təya paslə tə rəhuuta, acii kə vii ci ka dabatə baawəfaakii. Təya paslə tə dabatə naakii əsə, təya dzə də banə, "Wu sanə nəndə makə dabatsa? Wu nəndə panə da ca?"

⁵ Ənjə a vii ka dabatsə rəgwa kaa ca mbudə naakii na, ca wafə bwaya uushi'nə aashi Əntanfə, ənjə a kapaə tə ci da baawəfa nğa dənə ha'ə nğa ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. † ⁶ Ca 'watəgi dzaananə tə Əntanfə da tə ləməkii, da ha nğa ndzaanaakii, da patənə nğa ənjitə dadagyə.

⁷ Ənjə a vii ka ci rəgwa kaa ca pa da ənjaakii, ca mbee ka tii. Ənjə a vii ka ci baawəfa agyanə taa ngutə slikerənə, da uura da taa ngutə hanyinə əsə. ⁸ Patənə nğa ənjinə a duuniya, ka paslənə nə tii tə ci. See ənjitə nyaahə ənji ləmətii aasəkə ləkaləkətətə dii ləmə nğa ənjitə ca upaa əpinə nğa ca'ə ndəjwə ndəjwə asəkəkii, tii nəndə pooshi na paslə tə ci. Ma ləkaləkətətsa, nğa Uundzə Baga ətə shi ənjə a bələgi. Daga ənji ma'ə matagamə duuniya nyaahə ənji. ‡ ⁹ Maa tə'i əndə da liminə nğa fanə, wa ca fa. ¹⁰ Ma əndətə kavə ənji ka kəsənə tə ci, ka kəsənə nə ənji tə ci. Ma əndətə kavə ənji ka bələnə tə ci də nğila purəjanə əsə, də nğila purəjanə nə ənjə a bələ tə ci. Acii ha'ə, wa ənji nğa Əntanfə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, təya dzə aakəjwa də vii goonjatii.

¹¹ Ma daba'əkii, nya ənə ka nee ka əndə'i daba ətə shigi agi hanyinə. Bəra'i nə mapa anəkii makə nğa bəga. Makə nğa rəhunə nə ci ka wabənə əsə. ¹² Də baawəfa nğa dabatə nğa təkəjwanə nə ci ka slənənə akəjwaciikii əsə. Ca tsəkuvə ənji *duuniya patə ka paslənə tə dabatə nğa təkəjwanə, waatoo ətə əmbəgi bwaya uyaakii. ¹³ Ma bəra'inə nğa dabatsa, kə dii ci sə nğa hurəshishinə lajə. Ha'ə maa, kə kavə ci kaa gunə a jigəgi dadagyə, ca kulya aa duuniya. Ginə nğa taa wu a nee. ¹⁴ Ca gəpə də ənji asəkə duuniya də sə nğa hurəshishinyinaakii ətə vii ənji ka ci rəgwa nğa dənə akəjwacii dabatə nğa təkəjwanə. Ca ba ka tii, wa təya ghənətə uushi pusha tə dabatə dəvə ənji ka ci uyi də nğila purəjanə, amma ma'ə ci da i əpinə, kaa təya d'uunətə də ci. ¹⁵ Ənjə a vii rəgwa ka bəra'inə nğa dabatsa, kaa ca ədəgərə əpinə aasəkə maghənə sətə pusha tə dabatə nğa təkəjwanə, kaa maghənə sətə a wafə, ca bələgi patənə nğa ənjitə pooshi ka paslənə tə ci. ¹⁶ Bəra'inə nğa dabatsə a ənə ka kavə ənji patə, kaa təya dəvə sagida nğa dabakii aa ciizəmatii taa aa kəjwaciitii. Manjeevənə da masariinə, ənji gəna da maghənə, dimuyinə

* **13:1** 13.1 uunəva: Dan. 7.3; daba: 11.7; 13.11-17; 16.10; 17.3,7-13; 19.20; Dan. 7.3-8,21,25. **13:2** 13.2 Tees. 2.9. **13:3** 13.3 17.8. **13:4** 13.4 Jab. 89.7. † **13:5** 13.5 Dan. 7.25; ləgidə 42: 11.2. **13:6** 13.6 Dan. 11.36. **13:7** 13.7 12.17. ‡ **13:8** 13.8 3.5; Uundzə Baga: 5.6. **13:10** 13.10 14.12; Irim. 15.2; 43.11; Luka 8.15. **13:11** 13.11 Mat. 7.15. **13:13** 13.13 16.14; 20.8. **13:15** 13.15-16 14.9,11; 15.2; 16.2; 19.20; 20.4; Isaa. 44.5; Dan. 3.5.

da maviinə patə, kə kavə ci tə tii tyasə, see maa dəvə tii sagida ha'ə. ¹⁷ Mada pooshi əndə da sagidatə ashikii, waatoo, ləmə ŋga dabatsə taa lamba ŋga ləməkii, pa ca dərə taa dərəmagi də uushaakii.

¹⁸ Aci ha'ə, wa ənjə a ndzaa ndihə ndihə, mashiikii. Ma əndətə da hanjala, wa ca paaratəgi sətə ci lamba ŋga dabatsə a moo banə. Aci lamba ŋga əndə shiŋkinə nə lambaakii. Ma lambakii, gya'ə kuwa da kuwa pu'unə aji kuwa.

14

**Uundzə Baga də ənjaakii*

¹ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka Uundzə Baga kəŋə anə giŋwə ətə ci ənjə a 'wa *Sihiyoonə. Tə'i ənji dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə abiikii. Tii patə da i ləməkii da ŋga Dii manaahəkii akəŋwaciitii.

* ² Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, makə ŋgyaarənə ŋga ma'inə a gəərə daba'a vənə, ca wazə makə dzanə ŋga vənə. Ma uurakii əsə, kə fii nyi makə dza kəzhimbəra. ³ Ma ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə, kəŋə kəŋə nə tii akəŋwacii dəgələ ŋga ŋwanuunə ŋga Əntanfə da akəŋwacii uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə. Təya ka kura wanyanə, ətə pooshi əndə ca mbee ka katənə, madaamə tii satii, waatoo ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Tii nə ənjitə dərəgi Əntanfə aji ənji shiŋkinə patə. † ⁴ Tii nə ŋgyuyiriitə mashimətii a baa də makinə, malaabakii nə tii. Tii ca nə'u tə Uundzə Baga taa aama gi ci patə. Tə tii pərapaa Əntanfə a duuniya aji hara ənji. Tii nə ŋga təkəŋwanə ətə pərapaa Əntanfə a duuniya kaa təya ndzaanə ka naakii da ka Uundzə Baga. ⁵ Pooshi ənji sha fii təya jirakə. Pooshi ənji sha idəpaa uushi ashitii əsə.

Habara ŋga malaa'ikanyinə makkə

⁶ Wata nya nee ka əndə'i malaa'ika ca lədfə agintanfə. Da i Nynyi Habara shi ci ətə pooshi ka uudənə, kaa ca baaba ka ənji duuniya, waatoo taa ka ŋgütə slikerənə, da uuranyinə da hanyinyinə patə. ⁷ Ca ŋgəree ka uurakii, ca ba, "Ŋgwələmə tə Əntanfə, una duunətə tə ci, acii kə mbu'ya saa'i ŋga la gəŋwanaakii. Pəsləmə tə ci. Ci tagii ha dadagyə da duuniya da uunəva da gəərənyinə patə."

⁸ Wata əndə'i malaa'ika a nə'u tə ŋga təkəŋwanə, ca dzə də banə, əŋki ci, "Kə kulii kya, kə kulii Babila, maduunə vərənə. Ki tsəkuvə slikerənyinə patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Ma ətsa, ci kira mabətəsəkə ŋga Əntanfə." ⁹ Wata əndə'i malaa'ika a nə'u əsə tə harakiitə bəra'i, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, "Taa wu patə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, ca luuvə ənjə a naahə ka ci sagida aakəŋwaciikii taa aaciikii, ¹⁰ ka gəŋwə nə ci da mabətəsəkə ŋga Əntanfə, ca sa cibə laŋə. Iza'u ka shəŋə nə cibəkii a ndzaanə anəkii. Də gəŋə nə ənjə a cibə də ci akəŋwacii malaaba malaa'ikanyinə da Uundzə Baga. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ŋga gəŋəkii. ¹¹ Ma makiirənə ŋga guutə ci təya sa cibə agikii, ka ndərənə nə ci aadəgyə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patənə ŋga ənjitə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, təya

13:17 13.17 13.18; 15.2. * **14:1** 14.1 22.4; giŋwə ŋga Sihiyoonə: Isaa. 4.5; Yaw. 3.5; ənji 144,000: 3.12; 7.3-4; **14:2** 14.2 1.15; 15.2; 19.6; Əzaki. 1.24-25. † **14:3** 14.3 4.4,6; kura wanyanə: 5.9. **14:4** 14.4 Yooh. 10.4-5. **14:5** 14.5 Isaa. 53.9; Zeef. 3.12-13. **14:6** 14.6 Mat. 24.14. **14:7** 14.7 Jab. 146.6. **14:8** 14.8 17.2; 18.2. **14:9** 14.9 13.15. **14:10** 14.10 15.7; 16.1,19; 19.20; 'Wat. 19.24; Jab. 11.6; Irin. 25.15; Əzaki. 38.22; Mat. 25.41.

luu sagida nğa ləməkii, pooshi tii ka upaa əpisəkə shanə. Vədə da uusəra cibənətii.”

¹² Aci ha'ə, wa ənji nğa Əntanfə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, waatoo ənjitə ca nə'utə bariya nğa Əntanfə, təya dzə aakənwə də vii goonğa ka Yeesu.

¹³ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, əjki ci ka nyi, “Naahətə wabəəna: ma ənjitə məəki agi paslənə tə Slandana, manjushinə ka tii daga əndzə'i, ca'ə aakənwə.” Wata Malaaba Ma'yanə a jikəvə, əjki ci, “Ha'ə ndilə ndilə, kə uudəpaa tii slənətii, ka əpinə nə tii səka, acii kə nee tii ka bwatya nğa slənətii.”

*La gəjwanə agyanə ənji *duuniya*

¹⁴ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mambwafada kurabiinə da i uushi makə əndə dasə anəkii. Tə'i dara nwanjuunə nğa əndzənə anəkii, da mahidəhidamə rəgəjwə aciikii. ¹⁵ Wata malaa'ika a shigi asəkə maduunə kuvə nğa Əntanfə dadagyə, ca nğəree ka uurakii, ca ba ka əndətə dasə anə kurabiinə, “Kə uugi saa'i mbu'yanə. Dawə slənə də rəgəjwaaku, kaa ha magi də cifanə nğa duuniya, acii kə uugi zəjanə bahə manə.” ¹⁶ Wata əndətə dasə anə kurabiinə a nğərə rəgəjwaakii, ca kyatə aagyanə duuniya, ca magi cifanə. ¹⁷ Nya nee ka əndə'i malaa'ika əsə, ca shigi asəkə maduunə kuvə nğa Əntanfə dadagyə, da i mahidəhidamə rəgəjwə aciikii naakii əsə. ¹⁸ Wata əndə'i malaa'ika a shigi anə ha nğa də sataka, waatoo malaa'ikakii ca nəhə gunə. Ca nğəree ka uurakii də banə ka malaa'ikatə da i mahidəhidamə rəgəjwə aciikii, əjki ci, “Dawə slənə də mahidəhidamə rəgəjwaaku, ha slibagərəgi də poo nğa inaba, acii kə uugi cifanəkii dəfanə a duuniya.” ¹⁹ Wata malaa'ikatə a kyatə rəgəjwaakii aagyanə duuniya, ca slibagərə mana poo nğa inaba patə, ca fədvəvə aasəkə ha nğa mya'ə poo nğa ənfwa. Waatoo, kə ndzaa hakii makə maduunə məbətəsəkə nğa Əntanfə. ²⁰ Ma hatsa, a ba'a vəranə nə ci. Ənjə a mya'ə inabitsə asəkəkii. Wata idənə a huyi makə huyinə nğa gəgərə kilooməeta gya'ə makkə. Ma kurəjənəkii əsə, ka dəfanə meeta da reeta.

15

Malaa'ikanyinə ətə kira cibənyinə mədfəfə

¹ Wata nya nee ka əndə'i maduunə sə nğa hurəshishinə ka shanə agintanfə, waatoo, tə'i malaa'ikanyinə mədfəfə. Tii na kira muudinə nğa cibənyinə mədfəfə ətə na la tə ənja. Də cibənyinəkii nə məbətəsəkə nğa Əntanfə a uudə əsə. ² Nya nee ka uushi makə uunəvə ətə ca bərə makə dyarugala, gwazə da gunə. Kə nee nyi ka ənjitə pooshi pyaslə tə dabətə da i pushashinaakii, təya kaaree ka luu sagida nğa lamba nğa ləməkii. Kənjə kənjə nə tii atanğala sətə makə uunəva, da i kəzhimbərənyinə aciitii ətə vii Əntanfə ka tii. ³ Təya ka wanyanə nğa Muusa, əndə paslənə tə Əntanfə. Təya ka wanyanə nğa Uundzə Baga əsə. Əjki tii, *
“Slandanə Əntanfə, Maduunəkəya,
sə nğa hurəshishinə,
maduunəkii dərəva nə slənaaku.
Nwanjwə nğa slikərənyinə patə nə hə,

14:11 14.11 19.3; Isaa. 34.10. **14:12** 14.12 13.10. **14:13** 14.13 1.3; 16.15; 19.9; 20.6; 22.7,14; İbər. 4.9-10. **14:14** 14.14-20 Yaw. 4.13; Mat. 13.39-40. **14:14** 14.14 1.7,13. **14:19** 14.19 19.15; Isaa. 63.1-6. **15:1** 15.1 4.5; 15.7; 16.1; 17.1; 21.9. **15:2** 15.2 4.6; 5.8; 13.15,18; 14.2.

15:3 15.3-4 4.11. * **15:3** 15.3 16.5-6; 19.2; 22.12; Dzək. 32.4; Jab. 145.17; wanyanə: Shig. 15.1; Jab. 111.2; 139.14.

goonğa nə rəgwaaku.

⁴ 'Ya'ə Slandana, taa wu patə, ka ɲɠwalənə nə ci tə hə, ca dʉunətə tə hə.

Acii hə rəɲwə dyanə nəndə malaabakii.

Patənə ɲɠa slikerənyinə ɲɠa duuniya na shi ka paslənə tə hə,

acii kə nee ənji patə ka goonğaanaaku."

⁵ Ma daba'ə ətsa, kə nee nyi ka maɟuunə kuvə ɲɠa Əntanfə dadagyə mawunəkii. Nya nee ka *kuvə kuvə'unə asəkə kuvəkii, ətə ca baarii oo'i, kədəhə nə Slandana. ⁶ Wata malaa'ikanyiiṣə mədəfə a shigi asəkə maɟuunə kuvəkii, da i mambwadada kəjeerənə ətə ca bərə ashiṣii. Təya aanəpaa ədzəmətii də gyara ɲɠa əndzənə. Da i cibənyiiṣə mədəfə aciṣii.

⁷ Wata rəɲwə aɲi uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a vii ka malaa'ikanyiiṣə mədəfə kwalakə ɲɠa əndzənə mədəfə pasə pasə da i məbətəsəkə ɲɠa Əntanfə Əndə vii əpinə ɲɠa ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. ⁸ Kə naɲi maɟuunə kuvə ɲɠa Əntanfə də makiirənə ətə ca baarii dʉunuunə da baawəda ɲɠa Əntanfə. Pooshi əndə mbee ka dəməgərənə aasəkə maɟuunə kuvətsa, maɟaamə cibənyiiṣə ɲɠa malaa'ikanyiiṣə mədəfə kə uɲi.

16

Kwalakənyinə ɲɠa məbətəsəkə ɲɠa Əntanfə

¹ Wata nya fa əndə'i uura ca wabə də ɲgeerənə asəkə maɟuunə kuvə ɲɠa Əntanfə. Ca ba ka malaa'ikanyiiṣə mədəfə, əɲki ci, "Nɲerəmə kwalakənyinə ɲɠa cibənyiiṣə mədəfə ɲɠa məbətəsəkə ɲɠa Əntanfə acii unə, una dzə ka əjigərənə aanə duuniya."

² Wata malaa'ika ɲɠa təkəɲwanə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aanə duuniya. Makə əjagərə ci, pii wata uyiginə a kyaalagii ahi ənjitə da i sagida ɲɠa dabata, təya paslə tə pushashinaakii. Uyiginəkii a zəmə tə tii ka shəɲə.

³ Wata malaa'ika ɲɠa bəra'inə a shi ka əjagərə naakii aagi uunəva. Ma kə əjagərə ci, pii wata ma'inə a zə'ugi makə idənə ɲɠa mantə ənda. Patənə ɲɠa uushi'inə da əpinatii aɲi uunəva, kə məətəgi.

⁴ Wata malaa'ika ɲɠa makkənə a shi ka əjagərə naakii aagi ma'inə ɲɠa gəərənyinə da aa gu'u ma'inə. Makə əjagərə ci, pii wata ma'inə a zə'ugi ka idənə əsə. ⁵ Wata nya fa malaa'ikatə ba'avə ənji ma'inə aaciikii, ca ba, "'Ya'ə Malaabakii, hə nəndə əndzə'i, hə nəndə ɲukə əsə.

Də goonğaənə lagi hə gəɲwanə.

⁶ Acii ma ənjitsa, kə bəələgi tii anabiinə da harii ənjaaku.

Watiitə kə upaa tii sətə ali tii, wahətə kə vii ka tii idənə kaa təya sa."

⁷ Wata nya fa əndə'i uura danə ha ɲɠa də sataka, əɲki ci,

"Awa, 'ya'ə Slandanə Əntanfə, Maɟuunəkəya, də goonğaənə nə hə ka la gəɲwanaaku."

⁸ Ma daba'əkii, wata malaa'ika ɲɠa ənfwadənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii əsə aagi uusəra. Makə əjagərə ci, wata uusəra a upaa rəgwa ɲɠa tsakə də iza'unə, ca ətsa ənji makə gunə. ⁹ Kə səədəgi

15:4 15.4 14.7; Jab. 86.9; 98.2-3; Isaa. 2.2-3; Irim. 10.6-7. **15:5** 15.5 11.19; Shig. 40.34; Slənə 7.44. **15:6** 15.6 1.13; Dan. 10.5. **15:7** 15.7 4.6; 14.10; 16.1. **15:8** 15.8 Shig. 40.34-35; Isaa. 6.4; Əzaki. 44.4. **16:1** 16.1 15.1; Jab. 69.25; Isaa. 66.6; Irim. 10.25. **16:2** 16.2 13.15; Shig. 9.10. **16:3** 16.3-4 8.8; Shig. 7.17-21; Jab. 78.44. **16:6** 16.6 17.6; 18.24; 19.2; Dzək. 32.43; Jab. 79.3,10; Mat. 23.35,37. **16:7** 16.7 15.3.

shishinətii ka shanə, acii iza'unə nga uusəra. Wata təya baaba məza uushi'inə aashi Əntanfə. Ci boo nəndə da baawəda agyanə cibənyiiitsa, amma mabwaseemə tii ka da 'waslyakəənati, kaa təya d'uunətə tə ci.

¹⁰ Wata malaa'ika nga tufənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagyanə dəgələ nwanjuunə nga dabata. Makə əjagərə ci, pii wata nwanjuunaakii a dāgi dəgwamə acii mandə vəda. Ənjə a ngi'i ka shanə acii zəmənə nga cibənyiiitsa. * ¹¹ Təya baaba bwaya uushi'inə aashi Əntanfə nga dadagyə putə nga cibənyiiitsə ci təya sa da putə nga uyigiitə ashiti. Mabwaseemə tii ka bwaya ndzaanatii.

¹² Wata malaa'ika nga kuwanə a dzə ka əjigərə sətə asəkə kwalakaakii aagi maduunə gərə nwanjuunə nga Ifəratisa. Makə əjigərə ci, pii wata gərəkii a ifəgi, kaa meeminə da tsaanwə a shii upaa rəgwa nga dzənə. ¹³ Wata nya nee ka ginaajinyinə makkə makə gwandiinə. Rənwə ca shigi da ma rəhuuta, əndə'i a shigi da ma dabata, əndə'i a shigi da ma majirakənə nga anabitə əsə. ¹⁴ Ma ginaajinyiitsa, nga Seetanə nə tii. Ma təya, agi danə nə tii sə nga hurəshishinə, təya dzə aabii meeminə nga duuniya patə, təya dzatə də tii ka ha rənwə kaa təya tasəka panə agi maduunə uusəra nga Əntanfə Əndə baawəda. † ¹⁵⁻¹⁶ Wata ginaajinyiitsə a dzatə də meemiitsə ka ha rənwə, waatoo ka hatə ci ənjə a 'wa Arəmagidoonə də uura *Ibəraaniya.

Ma bii Yeesu, "Fatəmə kaa nya ba koonə: makə mahərə nii kya shi. Tə'i barəkaanə aashi əndətə nii kya la tə ci dəməgigi, nya la tə ci da i kəjeerənaakii matasəkakii atanjalakii ka nwanə, acii ga ayinə a kəshi tə ci, ca wii ahada ənji də purəki."

¹⁷ Wata malaa'ika nga mədəfənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagi mədə. Makə əjagərə ci, pii wata nya fa əndə'i uura danə dəgələ nga nwanjuunə asəkə maduunə kuvə nga Əntanfə, ca ngərəe ka uurakii, ənji ci, "Kə uugi ha'ə!" ¹⁸ Wata pyapidənə cii kya nee, i wazənə makə dzənə nga vənə cii kya fa, i gəgədzənə nga hanyinə. Makə ghənyə ənji əndə shinjkinə, pooshi tsarə gəgədzənə nga hanyiitsə sha dīi. Acii tsarə gəgədzətə palee patə. ¹⁹ Ma vərənə nga Babila, kə 'waarakəgi ginəkii makkə. Vəranyinə nga taa ngutə hanyinə əsə, kə waalagi. Də ha'ə buurətə Əntanfə tə maduunə vəraatsa, ca kavə tə ki kaa kya sa ma'iza'u cibə nga bwaya mabətəsəkaakii. ²⁰ Patənə nga təpurətə ahada uunəva, kə zagi dza'ə. Ha'ə nə giyunyinə əsə. ²¹ Wata kwaalyanə nə madiigərə laarənyinə dadagyə aagyanə ənja. Taa ngutə rənwə agi laarənyiiitsa, kə mbu'i zəzəkənaakii kiloo tufə pu'unə. Kə wabi ənji bwaya uushi'inə aashi Əntanfə putə nga cibətsə ci təya cibə. Acii ma cibətsa, bwayakii ka shanə.

17

Dzalənə tə maduunə kaarəwa

¹ Wata rənwə agi malaa'ikanyiiitsə mədəfə da i kwalakənyiiitsə mədəfə aciitii a shi aabiiki, ənji ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya baarii ka hə makə sətə nə ənjə a dzalə tə maduunə kaarəwatsa, waatoo maduunə vəraatə ghənyə ənji abii gərənyinə lanə. ² Ma kya, kə baa meeminə nga duuniya

16:9 16.9 9.20-21; 16.11.21. * **16:10** 16.10 13.1-2; dəgwamə: Shig. 10.21-22; Isaa. 8.22. **16:12** 16.12 Isaa. 11.15; 44.27; 46.11. **16:13** 16.13-14 12.3; 13.1-2; Shig. 8.2; Jab. 78.45. † **16:14** 16.14 11.17; 13.13-14; 19.20; Mat. 24.24; 2 Tees. 2.9; panə: 19.11-21. **16:15-16** 16.15 3.3,18. **16:17** 16.17-21 16.1; Isaa. 66.6. **16:18** 16.18 4.5; 6.12-13. **16:19** 16.19 14.10; 18.2. **16:21** 16.21 11.19; 16.9. **17:1** 17.1 Irim. 51.13.

də ki. Ənji duuniya əsə, madfa kə baa tii də ki, təya dfa makə ənvwə ca ka tə tii anətii.”

³ Pii wata Malaaba Ma'yanə a nğərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a kərəgi tə nıy aa bilə. Ma dawa, kə nee nıy ka minə, ki dasə a ba'a madizə daba etə da ləmənıyınə taa dama patə ashikii, waatoo ləmənıyıtə ca bərapaa tə Əntanfə. Mədəfə nə nəkii, pu'u nə mapanyinə anəkii əsə.

* ⁴ Ma miitsa, kə kii ki nıy nıy kəjeerənyinə nğa əndədəza, da i uushi'inə nğa əndzənə ashitə, da i faaranyinə etə da məghərəvənə kama kama. Ma aciitə, tə'i kwalakə əndzənə etə pasə acii bwaya uushi'inə ka shanə, waatoo slənə nğa aləhiinatə. ⁵ Ma a kənwaciiətə, tə'i manaahə ləma, amma, ma'umbeekii nə sətə ci ləməkii a moo banə, oo'i, "Nıy nə madıuənə Babila, məci kaarəwiinə patə, məci ma'ajjınə uushi'inə nğa duuniya."

⁶ Nya tsamə tə miitsa. Ma nya nee, agi kanə tə ki a nətə nə idənə nğa ənji nğa Əntanfə, ma palee maa, nğa ənjitə bələgi ənji putə nğa vii seedanə agyanə Yeesu.

Makə nee nıy ka ki, kə dii ka nıy ka sə nğa hurəshishinə ka shanə.

⁷ Wata əjki malaa'ikatə ka nıy, "Mi cii kwa dfa hurəshishinə kwa? Ka banə nə nıy ka hə sətə ci ənjə a moo banə də miitsə da i dabatsə ətsə da i nəkii mədəfə da i mapanyinaakii pu'u əsə ətsə dii miitsə a ba'akii. ⁸ Ma dabatsa, da i əpinə shi ca nıy, amma paa ci ma'ə da i əpinə. Kadə nii kəya ənə ka shiginə asəkə makurənjə gu'u nğa zanə əsə, ənjə a bələgi tə ci. Tə'i hara ənji asəkə duuniya etə pooshi ənji nyaahə ləmətii aasəkə ləkaləkətə taabu'u taganə nğa duuniya, waatoo ləkaləkətətə dii ləmə nğa ənjitə ca upaa əpinə nğa ca'ə ndənıwə ndənıwə asəkəkii. Ma təya, maa nee tii ka dabatsa, ka danə ka tii ka sə nğa hurəshishinə, acii da i əpinə shi ca nıy, asee paa ci ma'ə da i əpinə, amma kadə nii kəya ənə ka shiginə əsə. †

⁹ "Aci ha'ə, wa ənjə a ndzaa mashiikii agyanə uushi'iitsa. Ma nənyıtsə mədəfə, tii ndzaa ka ginıyınıy mədəfə ətsə dii miitsə dasə anəkii, təya ndzaa ka meeminə mədəfə əsə. ¹⁰ Ma tufə agi meemiitsa, paa tii ma'ə. Ma rənjwə əsə, ma'ə ci agi nwanıuunə. Əndə'i rənjwə, ma'ə ci mashinə zəku'i. Madfa kə shi ci, nğa uundzə saa'i nii kəya dfa nwanıuunə. ¹¹ Ma dabatsə əsə, ətsə sha nıy da i əpinə, amma paa ci ma'ə, ci saakii nə tighəsənə nğa nwanıwa. Rənjwə nə ci əsə agi meemiitsə mədəfə. Madfa kə shigi ci, kadə nə ənjə a bələgi tə ci.

¹² "Ma mapanyıtsə pu'u nee hə anəkii əsə, tii ndzaa ka meeminə pu'u, etə ma'ə ma'watəgimə dfa nwanıuunə. Amma ka viinə nə ənji ka tii baawəda nğa dfa nwanıuunə da dabatsə nğa tibisa rənjwə dyanə. ¹³ Tii pu'u patə, rənjwə nə hiimatii. Təya vii nğeerənatii da baawədatii ka dabatsa. ¹⁴ Kadə nə təya pa da *Uundzə Baga. Amma Uundzə Baga na jaala anətii, acii ma ca, ci nə Slandanə agyanə slandanənyinə, Nwanıwə agyanə meeminə. Ma ənjitə 'wii ci, waatoo matadə ənjaakii, ənjitə nıy'i tə ci də ədzəmə rənjwə, kadə nə təya jaala da ci agyanə meemiitsa."

¹⁵ Malaa'ikatə a ənə ka banə ka nıy, əjki ci, "Ma gəərənyıtsə nee hə, ətsə dii kaarəwatə dasə abitii, tii ndzaa ka ənji nğa sliəkərənyinə da uuranyinə nğa duuniya patə. ¹⁶ Ma mapanyıtsə pu'u nee hə, tii patə da dabatsa, kadə nə təya kaaree ka kaarəwatsa, təya fədəma uushi'inətə patə, təya bwasee ka ki də purəkii, təya tsəbəgi ləwatə. Ma

17:2 17.2 14.8; 17.18; 18.3; Irim. 51.7; Nahu. 3.4. * **17:3** 17.3 Malaaba Ma'yanə: 1.10; 21.10; Əzaki. 8.3; 40.2; daba: 13.1-2. **17:4** 17.4 18.3,16; Irim. 51.7; Əzaki. 28.13. **17:5** 17.5 Irim. 2.20; Hoos. 1.2. **17:6** 17.6 16.6. **17:7** 17.7-8 13.1-2. † **17:8** 17.8 13.3; ləkaləkətə: 3.5. **17:9** 17.9 13.18. **17:12** 17.12 Dan. 7.7,24. **17:14** 17.14 19.16,19; Dzek. 10.17; Jab. 136.3; Dan. 2.47; 1 Tim. 6.15. **17:15** 17.15 17.1.

sətə mbədəanə, təya ətsagi də gunə. ¹⁷ Aci Əntañfə kavə aa ədzəmətii kaa təya slənə ka ciinə rənjwə, təya slənə aniyaakii, təya vii ka dabatsə ngeerənətii nğa də nwanjuunə, ha'ə mbu'yanə saa'yatə nə Əntañfə a mbu'utəgi də wabənaakii. ¹⁸ Ma miitsə nee hə, ki ndzaa ka mađuunə vərənə ətə dii nwanjuunə agyanə meeminə nğa duuniya."

18

Kulanə nğa Babila

¹ Ma daba'ə ha'ə, kə nee nyi ka əndə'i malaa'ika ca jima dadagyə. Da i baawəda lanə nə ci. Tə'i bərənə gunutə də ci əsə, bərənəkii bəragi patənə nğa duuniya. ² Ca nğoree ka uurakii, ənki ci, "Kə kulii ki, kə kulii mađuunə Babila. Kə zə'ugi ki ka ha nğa ndzaanə nğa taa nğutə tsarə nğa ginaajinyinə kama kama, da nğa taa nğutə tsarə nğa ma'ajjiinə shaara ətə ci ənjə a kaaree. ³ Aci kə tsəkuvə ki slikerənyinə nğa duuniya patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Də ha'ə kavə ki ənji ka upaa mabətəsəkə nğa Əntañfə putə nğa aləhiinatii. Kə baa meeminə nğa duuniya də ki. Ənji də fiiriinə əsə, kə dāgi tii gəna putə nğa moo uushi'inatə."

⁴ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, ca ba, "Ya'ə ənjaaki, shigimə sə goonə asəkə vəraatsa, goona jigunyi slənə 'waslyakənatə, acii goona upaa cibəətə nii ta cibə. ⁵ Shigimə, acii ma 'waslyakənatə, kə dzii də nə lanə, ha'ə kə mbu'ya aadəgyə aabii Əntañfə. Kə buurətə Əntañfə bwaya haalatə əsə. ⁶ Wa bwaya bwayaanatə a ənə aanətə. Wa cibəətə njii ta cibə də ənjə a ənə aanətə satə, wa ənjə a ənə ka jikətənə ka ki. Wa ənjə a ki'itə ka ki, ənjə a natə ka ki kwalakətə də ma'iza'u sə nğa sanə, palee ka ətə njii ta dā ka ənja. ⁷ Wa ənjə a cibə də ki makə sətə njii ta dūunətə natə na, əndə wahə nji ki, kya dzə də banə oo'i, 'Wanyinə dasə, kwatamə nə nyi, əntaa mooryafinə nə nyi, pooshi uushi ca bəzəe ka səkəki shanjə!'

⁸ Aci ha'ə, ağı uusərə rənjwə nə asara a kulyaanə ka ki həma'ə, waatoo, məətənə da mabətəsəkə da madəfənə, ənjə a ətsagi tə ki də gunə, acii ma Əntañfə Slandana, mađuunəkii nə ci. Ci ca lagi ka ki gənjwanə."

⁹ Ma meeminə nğa duuniya ətə baa də ki, maa nee tii ka makiirənə nğa ətsanə nğa vərəatsa, ka tuunə nə tii acii ağı wahə nji tii davə.

¹⁰ Təya kənjaanə dzadə ka tsaamənə, nğwalii tii acii gə təya saanə cibə da i tii patə, təya ba, "Kayitu! Kayitu! Mađuunə vərənə nğa Babila! Da i ngeerənə nji hə. Amma, ndza'ə gi'u kə lagi gənjwanaaku!"

¹¹ Ənji də fiiriinə asəkə duuniya əsə, təya tuu agyanətə, təya bəzəgi səka, acii pooshi əndə dərə uushi'inatii ma'ə. ¹² Waatoo, əndzənə da hara tibisənyinə nğa bəzə gəna, i matsahu faariitə da məghərəvənə dava, i nğunyi kəjeerənyinə nğa bəzə gəna kama kama makə marəmənyinə i garədoomanyinə, i nğunyi ənfuginə kama kama, i dagwa uushi'itə ci ənjə a dā də linyinə nğa coona i də ənfuginə, i dagwa uushi'inə ətə ci ənjə a dā də tibisənyinə taa faariinə. ¹³ Ma ənjitsa, kə irəgi tii ka ki də harii uushi'inə kama kama əsə, shaashimənyinə kama kama da hara bənyinə kama kama ətə ca zənə nğa'ə, da inaba, da i maara da i nğunyi əmputə aləkamaara da i səkənjwa, i liinə da bəginə, təhinə da i moota təhinə, da i

17:16 17.16 17.2; 18.8; Leew. 21.9; Əzaki. 23.29; Hoos. 2.5. **17:17** 17.17 17.13. **18:1** 18.1-24 Isaa. 13; 47; Əzaki. 27. **18:2** 18.2 14.8; 16.19; Isaa. 13.20-22; 21.9; 34.11,14; Irim. 50.39-40; 51.8. **18:3** 18.3 17.2; 18.11-19; Isaa. 23.8; Əzaki. 27.22-23,33. **18:4** 18.4 Isaa. 48.20; Irim. 51.45; 2 Koor. 6.17. **18:5** 18.5 'Wat. 18.20. **18:6** 18.6 Jab. 137.8; Irim. 50.29. **18:7** 18.7-8 Isaa. 47.8-9. **18:8** 18.8 17.16. **18:9** 18.9-10 Əzaki. 26.16-17; 27.30-35. **18:12** 18.12-13 Əzaki. 27.12-24.

maviinə, waatoo, ənji shinkinə. Ma uushi'iitə patə, pooshi əndə dərənə aciitii ma'ə.

¹⁴ Wata təya tuu agyanə vərənəkii, təya ba, "Patənə nga uushi'iitə kavə hə naku ənəkii, kə ətee hə. Patənə nga gənaaku əsə, pooshi ma'ə, paa hə ka ənənə ka upaanə ma'ə boo."

¹⁵ Ma ənji də fiiriinə ətə upaa gəna dagi dərəginə də uushi'inə asəkə vərənəkii, kə kənaənə tii dzadə, ɲgwali tii acii ga təya saanə cibə da i tii, təya tuu, təya ɲgəərə ma, ¹⁶ təya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunə vərənə! Ma ɲga ɲukə, kə ɲjii kwa ɲgaanɲa ɲjii kəjeerənyinə ɲga əndədəzə kama kama, i ɲga ənduudə, ha ɲgaanɲa uushi'inə ɲga əndzənə i ɲga ɲjuni faariinə ka geeginə ka hə ka rəmənə. ¹⁷ Ndza'ə gi'u ətee hə ka gənaaku patə."

Patənə ɲga slanɲii kumbawalənyinə, da ənji gwazə kumbawalənyinəkii, da ənjitə asəkətti, da ənjitə ca wii də kumbawalə ka də fiiriinə, tii maa, kə kənaənə tii dzadə. ¹⁸ Makə nee tii ka makiirənə ɲga guutə ca ətsa tə vərəatsa, təya ka vurənə, təya ba, "Pooshi vərənə ətə gi aashi vərəatə də dʉunuunə." ¹⁹ Təya fədfə hanyinə agyanətii, təya tuu, təya ɲgəərə ma, təya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunə vərənə! Patənə ɲga ənjitə da i kumbawalati, də gənaaku dʉi tii gəna, wata kaa ha ətee ka uushi'inaaku patə ndza'ə gi'u!" Də ha'ə uudəpaa tii tuunatii agyanə vərəatsa.

²⁰ Acii ha'ə, wa patənə ɲga ənji dadagyə a də moodasəka putə ɲga zamaginə də ki. Damə moodasəka, ənji ɲga Əntanɲə da masləkee ənja da anabiinə, acii kə ki'i Əntanɲə koonə noonə ashitə.

²¹ Ma daba'əkii, wata əndə'i maduunə malaa'ika a ɲgərətə faara. Mbərə mbərə nə zəzəkəənə ɲga faarakii da ɲga maduunə tərɲwa. Wata ca kagərə aagi uunəva, əɲki ci, "Ha'ə nə ənjə a zamagi də maduunə vərənə ɲga Babila də ɲgeerənə, pooshi ənjə na nee ka ki ma'ə şanə! ²² Pooshi ənji na fa wanyanə da kəzhimbərə asəkə vərənəkii ma'ə, da ənji ədə lyambyaada taa uutəma şanə. Pooshi ənji na nee ka ənji slənə ɲga ciinə kama kama ma'ə əsə. Pooshi ənji na fa ədənə də tərɲwə şanə ma'ə, şikə şikə nə vərənəkii a ndzaanə. ²³ Pooshi ənjə na nee ka bərənə ɲga garəkuwa asəkə vərənəkii ma'ə şanə. Moodasəkə ɲga kərə madanə əsə, pooshi ənjə na fa ma'ə şanə. Ma ɲga ɲukə, ənji da fiiriinə ɲga vərənəkii palee də ɲgeerənə asəkə duuniya patə. Kə gəpətəgi ki də ənji ɲga slikerənyinə patə də uushi'inatə ɲga jirəkənə."

²⁴ Də ha'ə upaa ki ciba, acii asəkə vərənəkii lapaa ənji idənə ɲga anabiinə da ɲga hara ənji ɲga Əntanɲə. Awa, davə lapaa ənji idənə ɲga ənji patə ətə bəələgi ənji asəkə duuniya.

19

¹ Ma daba'ə ətsa, kə fii nyi wazənə ɲga uushi dadagyə makə wazənə ɲga maduunə dzadənə ɲga ənja, təya ba, "Haleeluya!*" Ci nə Maluu gaamə, Əndə məghərəvənə nə ci, Əndə baawəda əsə. ² Acii də goonɲaanə lii ci gəɲwanə. Kə lagi ci gəɲwanə ɲga maduunə kaarəwata. Ki saawee ka *duuniya patə də da aləhiinatə. Kə jalə Əntanɲə tə ki, acii kə bəələgi ki ənji nə'unə tə ci." ³ Təya ənə ka banə, əɲki tii, "Haleeluya! Ma makiirənə

18:15 18.15 Isaa. 47.15; Əzaki. 27.36. **18:16** 18.16 17.4. **18:18** 18.18-19 Əzaki. 27.28-34.

18:20 18.20 12.12; Irım. 51.48. **18:21** 18.21 Irım. 51.63-64. **18:22** 18.22 Isaa. 16.10; 24.8; Əzaki. 26.13. **18:23** 18.23 Isaa. 23.8; 47.12; Irım. 7.34. **18:24** 18.24 16.6; Isaa. 26.21; Irım.

51.49; Əzaki. 24.7-8. * **19:1** 19.1 Ma Haleeluya, kyalaliinə ka dʉunətənə də Əntanɲə. **19:1** 19.1 4.11. **19:2** 19.2 15.3; 16.6; 22.12; Dzək. 32.43; Jab. 79.10.

ngə guutə ətsagi tə maɖuunə vərəata, ka ndərənə aadəgyə ca'ə ndənjwə ndənjwə." † 4 Wata gayiitə pupusərə əji ənfwadə, da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, təya gərə'waanə ka paslənə tə Əntanjə, ci dasə anə dəgələ ngə njwanjuunə, təya ba, "Aamiina. Haleeluya!" 5 Wata əndə'i uura a wabə gatə ka hatə dīi dəgələ ngə njwanjuunə, əjki ci, "Duunətəmə tə Əntanjə, unə, patənə ngə ənjitə ca nə'u tə ci, da patənə ngə ənji ətə ca njwalə tə ci, uuji ənji da madiigərə ənji patə."

*Zəmə əndzanə ngə rəyə ngə *Uundzə Baga*

6 Wata nya ənə ka fa wazənə ngə uushi makə wazənə ngə maɖuunə dzadənə ngə ənja, makə ngəyaaranə ngə ma'inə a gəərə daba'a vəna, makə dzanə ngə vəna əsə. Nya fa təya ba, "Haleeluya! Əntanjə Slandanə gaamə ca dā njwanjuunə. Aciikii nə baawədə patə.

7 Daamə moodasəka, ama dā maɖushinə, dəlaamə də ɖuunuunaakii, acii kə mbu'i saa'i ngə rəyə ngə Uundzə Baga. Maɖanaakii boo, kə tasəkii ki.

8 Kə vii ənji ka ki njunyi malaaba kəjeerənə ətə ca bərə, kaa kya ngavə aashitə."

Ma njunyi kəjeeriitsa, ci ndzaa ka njunyi sləna ngə ənji ngə Əntanjə.

9 Wata əjki malaa'ikatə ka nyi, "Naahətə wabəəna. Ənji moodasəkə nə ənjitə bii ənji ka tii zəmə əndzanə ngə rəyə ngə Uundzə Baga." Malaa'ikatə a ənə ka banə ka nyi, əjki ci, "Ma wabəətsa, tantanyinə, da ma Əntanjə shigi." ‡ 10 Makə fii nyi ha'ə, wata nya gərə'waanə ətsaa sədəkii ka paslənə tə ci. Amma əjki ci ka nyi, "Ga ha dā ha'ə! Acii nyi maa, əndə slənə ngə Əntanjə nə nyi makə noonə da ndzəkənjushi'inəku, waatoo ənjitə kəsətə tənə tənə tə wabəətə baarii Yeesu. Tə Əntanjə paslənəku."

Ma wabəətə baarii Yeesu, ci nə tantanyinə ngə sətə wabi anabinyinə anəkii.

Əndə ndərə mabwadafa təhwa

11 Ma nya tsaamə, wata nya nee ka ha dagyə mawunəkii, nya nee ka mabwadafa təhwa asəkəkii da i əndə a ba'akii. Ma ləmə ngə əndətə a ba'a təhukii, "Əndə Gooŋga, Mayarəda Ənda". Də gooŋgaanə nə ci ka la gənjwanə, ca dzə də panə də gooŋgaanə əsə. 12 Makə gana ngə gunə nə ginəkii ka bərənə. Da i daranyinə ngə njwanjuunə lanjə anəkii nə əndəkii. Tə'i ləməkii manaahəkii ashikii, amma pooshi əndə paaratəginə də ləmətsa, madaamə ci saakii. 13 Ma kəjeeriitə njii ci, tə'i idəna taa dama patə. Tə'i əndə'i ləmə ci ənjə a 'wa də ci əsə, waatoo, "Wabənə ngə Əntanjə". 14 Wata soojiinə ngə dadagyə a nə'u tə ci a ba'a mabwadafa təhinə, da i malaaba mabwadafa kəjeerənyinə ashitii. 15 Da makii shigi mahidahidamə ngila purəjanə, də ci nii kəya jaala agyanə slikerənyinə patə, ca dā njwanjuunə agyanətii də zala tibisa, makə sətə ci ənjə a mya'ə

† 19:3 19.3 makiirənə: 14.11; Isaa. 34.10. 19:4 19.4 4.4,6; 5,7; Jab. 106.48. 19:5 19.5 11.18; Jab. 22.25; 115.13; 134.1; 135.1. 19:6 19.6 11.17; 14.2; Jab. 47.6-10; 96.7-10; Zak. 14.9. 19:7 19.7 21.2. 19:8 19.8 6.11. ‡ 19:9 19.9 14.12; Isaa. 25.6; Mat. 22.2; Luka 14.15-16; tantanyinə: 21.5; 22.6. 19:10 19.10 6.9; 22.8-9. 19:11 19.11 4.1; 19.2; Jab. 72.1-14; 98.9; Isaa. 11.4; Əzakii. 1.1-3; Slənə 7.56. 19:12 19.12 1.14-15; 2.17. 19:13 19.13-15 Isaa. 63.1-6. 19:13 19.13 Yooh. 1.1. 19:14 19.14 6.2-8,11.

inaba. Də ha'ə nii kəya bəarii bwaya məbətəsəkə nğa Əntənəfə Əndə baawəda. ¹⁶ Ma ashı kəjeerənaakii, mbərə mbərə da gədfəhaciinəkii, tə'i manaah ləma, waatoo, "Nwanjwə agyanə meeminə, Slandanə agyanə Slandanəyininə".

¹⁷ Ma daba'əkii, wata nya nee ka malaa'ika kənjə agi uusəra, ca nğoree ka uurakii ka banə ka patənə nğa shaarəyininə ətə ca lədfə agintənəfə, ənjki ci, "Shooma, dzatəmə də nə ka ha rənjwə, acii kə mbu'ya saa'i nğa mad'uunə kumənə nğa Əntənəfə! ¹⁸ Shoomə ka ciku ləwunyininə nğa meeminə da nğa soojiinə da gayinatii, da luu nğa təhinə da nğa ənjitə ca ndərə tə tii, da nğa patənə nğa ənja, maviinə da dimuyinə, madiğərə ənji da uuji ənji patə."

¹⁹ Wata nya nee ka dabata da meeminə nğa duuniya da soojiinatii, kə dzatə tii də nə ka hakii, kaa təya pa da Əndətə ca ndərə mambwadada təhutə da soojiinaakii. ²⁰ Ənjə a kəsə tə dabatə tii da majirakə nğa anabitə dīi sə nğa hurəshishinə akənjwaciikii. Də sə nğa hurəshishinəkii gəpətə ci də ənjitə luuvə kaa ənjə a da ka tii sagida nğa dabata, təya paslə tə mapusha tə dabata. Wata ənjə a əjigərə tə tii bəra'i da i əpinə aagi gunə ətə dīi kurəjənəkii makə uunəva. Baruuda a dzə də tsakə iza'uunə ka gunəkii. § ²¹ Kə bəələgi ənji soojiinatii də nğila purənaatə shigi da ma Əndətə a ba'a təhuta. Wata shaarəyininə patə a ciku ləwatii, təya əbuurəgi gyađə.

20

*Anənə tə *Seetanə nğa fəzə dəbu'u*

¹ Wata nya nee ka malaa'ika ca jima dadagyə ndzanə da i uuzənə nğa makuvə nğa gu'u nğa zanə da i mandalə mahyakahyaka'ə aciikii. * ² Ca kəsətə rəhuuta, waatoo, rəhuutə nğa nükə nükə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləmə "İbəliisa" da "Seetanə", ca anəgi tə ci kaa ca ndzaa ma'anəkii nğa fəzə dəbu'u. ³ Wata ca kagərə tə ci aasəkə makurənjə gu'u nğa zanə, ca pa'əgi, ca nyii'igi ma nğa gu'ukii, acii ga Seetanə a gəpətə də slikerəyininə ma'ə. Ma daba'ə fəzə dəbu'utsa, tyasə ka kapaanə nə ənji tə ci nğa uundzə saa'ya.

⁴ Ma daba'əkii, wata nya nee ka dəgələyininə nğa nwanjuunə da i slanjii dəgələkii dasə dasə anəkii. Kə vii ənji ka tii baawəda nğa la gəjwanə. Kə nee nyi ka ma'yanyinə əsə nğa ənjitə laalagi ənji nətii putə nğa waaza goonğaətə bəarii Yeosu, da putə nğa waaza wabənə nğa Əntənəfə. Ma təya, kə ənyi tii ka upaa əpinə, təya da nwanjuunə da *Aləmasiihu nğa fəzə dəbu'u. Acii mapasləmə tii ka dabatə da pushashinaakii, paa tii liwə sagidaakii aa kənjwaciitii taa aaciitii əsə. ⁵ Tii nə təkəjwanə nğa madənə agi maməətə ənja. Ma mbədaanənə nğa maməətə ənja, paa tii ma'i da i tii, see daba'ə fəzətsə dəbu'u. ⁶ Patənə nğa ənjitə upaa madənə nğa təkəjwanə, ənji moodasəkə nə tii, malaabakii. Pooshi əntənə nğa bəra'inə da baawəda anə tsarə nğa ənjitsa. Ca ndzaanə nə tii ka limanyinə nğa Əntənəfə da nğa Aləmasiihu, təya da nwanjuunə da ci nğa fəzə dəbu'u.

19:15 19.15 1.16; 2.26-27; 11.17; 14.14-20; Irim. 25.30-31. **19:16** 19.16 17.14. **19:17** 19.17-18 Əzaki. 39.4-5,17-19. **19:18** 19.18 13.16. **19:19** 19.19 17.12-14; Jab. 2.2; Əzaki. 38.2-9,14-16; Zak. 14.2. § **19:20** 19.20 13.1-2,13.15; baruuda: 14.10; 20.10,14; 21.8; Isaa. 30.33. * **20:1** 20.1 10.1; 18.1; gu'u nğa zana: 9.1. **20:2** 20.2 12.3,9. **20:4** 20.4 6.9; 13.15; Dan. 7.9,22; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2. **20:6** 20.6 1.6; 2.11.

Muudinə nga panə

⁷ Ma daba'ə kə uugi fəzətsə dəbu'u, ka pəryapaanə nə ənji tə Seetanə asəkə furəshinaakii. ⁸ Ka gimaginə nə ci, ca dzə ka gəpə də slikerənyinə nga duuniya patə. Ma slikerənyiiitsa, tə tii ci ənjə a 'wa Gwagə da Magwagə. Ka dzatəginə nə Seetanə də tii patə ka ha rənjwə, kaa təya pa da Əntanjə. Makə mandzənə a gəərə nə lənjənati. ⁹ Wata nya nee, təya təkəgi taa dama patə anə hanyinə nga duuniya, təya gunjətəgi də hatə dii ənji nga Əntanjə davə, da vəraatə uu'i ci. Amma, wata ma nya nee, gunə a jima dadagyə, ca ətsagi tə tii. ¹⁰ Ma Seetanə, əndə gəpənə də tii, kə kagərə ənji tə ci aagi guutə dii kurənjənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii, waatoo hatə shi ənjə a kagərə tə dabatə da majirakə nga anabita. Ka sanə nə tii ngəra'wə vəfə da uusəra nga ca'ə ndənjwə ndənjwə.

Maduunə uusəra nga da gəjwanə

¹¹ Wata nya nee ka maduunə mambwafada dəgələ nwanjuunə da i Əndə dasə asəkəkii. Ma nya tsaamə, wata kə zagi hanyinə da səkəntanjə akənjwaciikii. Pooshi ənji ənyi ka neenə ka tii ma'ə. ¹² Wata nya nee ka maməətə ənji da i əpinatii, uuji ənji da madiigərə ənji patə, kənjə kənjə akənjwacii dəgələ nga nwanjuunə. Ənjə a wunəpaa ləkaləkəteniyinə, ənjə a wunəpaa əndə'i ləkaləkətə əsə, waatoo ləkaləkətətə ca baarii tə ənjitə ca upaa əpinə. Ənjə a la gəjwanə ka maməətə ənji mbərə mbərə da slənənyinatii, makə sətə nyaahə ənji asəkə ləkaləkəteniyiita. ¹³ Ma maməətə ənjitə aagi uunəva, kə ma'i tii. Ma wa, da ha nga ndzaanə nga maməətə ənja, kə kapaa tii natii maməətə ənji əsə, ənjə a la gəjwanə ka taa wu patə agitii, makə sətə nji təya slənə. ¹⁴ Ma daba'əkii, ənjə a kagərə tə i ha nga ndzaanə nga maməətə ənji da wə aagi guutə makə uunəva. Waatoo əntənə nga bəra'inə nə gunəkii. † ¹⁵ Patənə nga ənjitə malapaamə ənji ləmətii manaahəkii asəkə ləkaləkətətə dii ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə asəkəkii, wata ənjə a kagərə tə tii aagi guutə makə uunəva.

21

Kura ha dadagyə da kura ha a panə

¹ Ma daba'əkii, kə nee nyi ka kura ha dadagyə da kura ha a panə. Ma təkəjwatə ha dadagyə da ha a panə, kə dzəgi. Kə ifəgi uunəvənyinə əsə. ² Wata nya nee ka malaaba vəranə, waatoo kura Urusaliimə, ca jima dadagyə daciə Əntanjə. Matəsəkakii nə ki makə sətə ci madanə a tasəka, kaa kya gunu da ngurri. ³ Nya fa əndə'i uura dasəkə dəgələ nga nwanjuunə, ca ngəree ka uurakii, əjki ci, "Ma nə diya, kə uugi ha nga ndzaanə nga Əntanjə ndzaanə ahada ənja. Ka ndzaanə nə ci agitii, təya ndzaa ka ənjaakii. Ci saakii ca ndzaa da tii, ca ndzaa ka Əntanjəwatii. ⁴ Ka taadəginə nə ci ka tii kiinə agitii. Pooshi ma'ə məətənə, pooshi ma'ə tuutunə əsə taa məbətəsəka, pooshi ma'ə zəmənə nga uushi. Aci ma iirə uushi'inə, kə dzəgi."

20:8 20.8 13.14; Jasə. 11.4; Əzaki. 38.2,10-12. **20:9** 20.9 Baan. 2; 2 Meem. 1.10,12; Jab. 78.68; Əzaki. 38.22; 39.6. **20:10** 20.10 19.20. **20:11** 20.11 5.7; 6.14; 21.1; Jab. 114.3,7; Mat. 24.35; 2 Piita 3.10. **20:12** 20.12-13 3.5; 22.12; Dan. 7.9-10. **20:12** 20.12 Shig. 32.32. † **20:14** 20.14 20.10; 1 Koor. 15.26; əntənə nga bəra'inə: 2.11. **20:15** 20.15 3.5. **21:1** 21.1 21.5; Isaa. 65.17; 2 Piita 3.13. **21:2** 21.2 3.12; 19.7; 21.9-22.5; 22.17; Isaa. 52.1; Mat. 22.2; Gal. 4.26; İbr. 11.16; 12.22. **21:3** 21.3 7.15; Leew. 26.12; Əzaki. 37.26-28; Zak. 2.9; 2 Koor. 6.16. **21:4** 21.4 7.17; Isaa. 26.19; 35.10.

⁵ Wata Əndətə dasə anə dəgələ nğa nwanjuunə a ba ka nyi, əŋki ci, “Ma əndzə'i, aɡi deeginə nə nyi taa ka mi patə, kaa ca ndzaa kurakii.” Ca ba ka nyi əsə, “Naahuu ətsa, acii ma wabəətsa, mayarədakii, goonga boo.” * ⁶ Ca ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, “Kə uugi slənə danə. Nyi nə nğa təkəŋwanə da nğa muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaə əsə. Taa wu patə ci ma'igiirənə a da tə ci, ka viinə nə nyi ka ci rəgwa nğa sa ma'inə nğa zabə yadə ki'inə asəkə gəərə ətə ca vii əpinə. ⁷ Taa wu patə jaalii, ka upaanə nə ci uushi'iitsa, ka ndzaanə nə nyi ka Əntaŋfwaakii, ca ndzaa ka uuzənaaki əsə. ⁸ Amma, ma maŋgwalinə, da ənjitə yadə vii goonga, da ma'ajjiinə ənja, da mabəələ ənja, da ma'aləhiinyinə, da mwabiinə, da ənji paslə uuləminə, da patənə nğa majirakinə, aɡi gunə nə ha nğa ndzaanatii, waatoo, guutə dīi kurəŋənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii. Ci nə əntənə nğa bəra'inə.”

Kura Urusaliima

⁹ Ma daba'əkii, kə shi malaa'ika aabiiki. Ma ca, rəŋwə nə ci aɡi malaa'ikanyiiitə mədəfə nji da i kwalakənyinə mədəfə nğa muudinə nğa cibənyinə aciiiti. Əŋki ci ka nyi, “Shiwa, kaa nya baarii ka hə tə Madanə ətə na ndzaa ka minə nğa Uundzə Baga.” ¹⁰ Wata Malaaba Ma'yanə a nğərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a nğərə tə nyi, ca kərə tə nyi aənə magərə giŋwə ka shaŋə, ca baarii ka nyi tə vərənə nğa Əntaŋfə, waatoo, Urusaliima. Vəranəkii a dzə də jimanə dadəgyə daciikii. ¹¹ Vəranəkii a dzə də bərənə makə faara ətə da məghərəvənə davə. Camə saakii makə faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Duunuunə nğa Əntaŋfə ca bərə ha'ə davə. ¹² Tə'i magərə mahwala nğa vərənəkii da i uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i, da malaa'ikanyinə pu'u aji bəra'i ətə ba'avə ənji nəhə uura mayinyinəkii aaciitii. Ma aši uura mayinyinəkəya, kə naahəvə ənji ləmənyinə nğa slikerənyinə pu'u aji bəra'i nğa ənji Isərayiila. ¹³ Taa ka nğutə purəŋanə ənfwadə patə, tə'i uura mayinyiitə makkə, waatoo, makkə da tsaŋwa, makkə da hwarəma, makkə da waka, makkə da baŋgawə əsə. ¹⁴ Ma mahwala nğa vərənəkii, aɡyanə faaranyinə pu'u aji bəra'i mbuki ənji. Aaɡyanətii naahətə ənji ləmənyinə pu'u aji bəra'i nğa masləkə ənji nğa *Uundzə Baga.

¹⁵ Ma acii malaa'ikatə ca wabə da nya, tə'i zala nğa əndzənə ka gəlatəginə də vərənəkii da uura mayinyinəkii da mahwalakii. ¹⁶ Ma bwanənə da gərənə nğa vərənəkii, mbərə mbərə taa dama patə. Wata malaa'ikatə a gəlatə vərənəkii də zalatə nğa gələginə. Ma gəlatə ca, kiloomeeta† dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i nə gərənəkii a panə da gərənəkii aadəgyə. Ha'ə nə bwanənəkii əsə. ¹⁷ Ca gəlatə gərənə nğa mahwalakii aadəgyə, meeta‡ mədəfə pu'unə aji bəra'i, makə sətə dīi zala nğa gəla də uushi'inə. ¹⁸ Də faara ətə ci ənjə a 'wa yasəpa ghənyi ənji mahwala nğa vərənəkii. Ma vərənəkii əsə, də əndzənə ghənyi ənji, nɔnyikii, wata

* **21:5** 21.5 5.7; 21.1; Isaa. 43.19; 2 Koor. 5.17; mayarədakii: 19.9. **21:6** 21.6 1.8; 7.17; 22.1; Isaa. 55.1; Zak. 14.8; Yooh. 7.37. **21:7** 21.7 2 Sam. 7.14; Əzaki. 11.20. **21:8** 21.8 2.11; 19.20; 21.27. **21:9** 21.9-22.5 Isaa. 54.1-17. **21:9** 21.9 15.1. **21:10** 21.10 17.3; Əzaki. 40.2; Mat. 4.8. **21:11** 21.11 21.18,23; Isaa. 60.1-3,19; Əzaki. 43.2. **21:12** 21.12-13 7.5-8; 'Wat. 35.22-26; Shig. 28.21; Əzaki. 48.30-35. **21:14** 21.14 Ibər. 11.10; Af. 2.20. **21:15** 21.15 11.1; Əzaki. 40.3.

† **21:16** 21.16 Ma aɡi uura Gərikə, pooshi kiloomeeta. Amma tə'i uushi nğa gəla də babara ci ənjə a 'wa 'stadia'. Ma kiloomeeta dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i, mbərə mbərə da stadia dəbu'u pu'u aji bəra'i. **21:16** 21.16 Əzaki. 48.16-17. ‡ **21:17** 21.17 Ma aɡi uura Gərikə, pooshi meeta. Də hwaslə ciinə ci təya aɡi. Ma meeta mədəfə pu'unə aji bəra'i, mbərə mbərə da hwaslə ciinə gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə.

yanə makə dyarugala. ¹⁹ Anə faariinə ətə da məghərəvənə davə mbuki ənji mahwala nga vəranəkii. Ma faara nga təkəŋwanə, faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Ma faara nga bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa safira. Ma faara nga makkənə, faaratə ci ənjə a 'wa agata. Ma faara nga ənfwadənə, faaratə ci ənjə a 'wa iməradə. ²⁰ Ma faara nga tufənə, faaratə ci ənjə a 'wa wanikisa. Ma faara nga kuwanə, faaratə ci ənjə a 'wa sarədisa. Ma faara nga mədəfənə, faaratə ci ənjə a 'wa kirisoolita. Ma faara nga tighəsənə, faaratə ci ənjə a 'wa beerila. Ma faara nga əliŋənə, faaratə ci ənjə a 'wa toopaza. Ma faara nga pu'unə, faaratə ci ənjə a 'wa kərisooperasə. Ma faara nga pu'u aməntəŋənə, faaratə ci ənjə a 'wa yiyakinta. Ma faara nga pu'u aji bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa amatisəta əsə. ²¹ Ma uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i əsə, də faara ətə da məghərəvənə davə ətə ci ənjə a 'wa lu'ulu'u dii ənji. Taa ngutə rəŋwə aji uura mayinyitə pu'u aji bəra'i, də lu'ulu'ukii rəŋwə dii ənji. Ma rəgwa asəkə vəranəkii əsə, də əndzənə dii ənji, ŋunyikii, wata yanə makə dyarugala.

²² Maneemə nyi ka *yi nga Əntəŋfə asəkə vəranəkii. Acii i Əntəŋfə Slandanə Əndə baawəfa da Uundzə Baga, tii də natiŋ nə nə ha nga paslənə davə. ²³ Pooshi nafalə nga bərənə nga uusəra taa nga ləgidə asəkə vəranəkii. Acii məghərəvənə nga Əntəŋfə da nga Uundzə Baga ca bərə asəkəkii. ²⁴ Ka wiinə nə slikerənyinə nga duuniya patə aji bərənəkii. Ma meeminə nga duuniya əsə, ka kərənə nə tii gənatiŋ aasəkə vəranəkii ka dʉunətənə də Əntəŋfə. ²⁵ Ma uura mayinyinə nga vəranəkii əsə, mawunəkii ndzaanətii taa guci patə, accii pooshi vədə davə. ²⁶ Ka kərənə nə ənji ŋunyi uushi'inə da gəna nga slikerənyinə patə aasəkə vəranəkii. ²⁷ Amma pooshi ma'ajjinə uushi'inə ka dəmənə aasəkə vəranəkii. Taa əndətə ca daada bwaya uushi'inə taa jirakənə, paa ci ka dəmənə aadəvə aasəkə vəranəkii. See əndətə nyaahə ənji ləməkii aasəkə ləkaləkətətə nga Uundzə Baga, waatoo ləkaləkətətə dii ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii. §

22

¹ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a baarii ka nyi gərəə nga ma'inə ətə ca vii əpinə. Dawə dawə saakii nə ma'inəkii. Ca hwaya ka hatə dii dəgələ nga ŋwanjuunə nga Əntəŋfə tii da nga *Uundzə Baga. ² Ma ma'iitsa, aji huyinə ahadahada rəgwa nga vəranəkii. Ma anə ndəra nga gərəəkii əsə, tə'i ənfuginə daga daga. Aji poonə nə ənfuginəkii pu'u aji bəra'i aji fəza. Taa ngutə ləgidə, ha'ə nə tii ka poonə. Ha'ə nə manakii əsə. Ka mbədəpaanə nə ba nga ənfuginəkii də slikerənyinə nga ənji duuniya patə. Ənfuginəkii ca vii əpinə əsə. * ³ Ma asəkə vəranəkii əsə, pooshi ənji ka lapaa sətə tifyagi Əntəŋfə ka giirənə. Dəgələ ŋwanjuunə nga Əntəŋfə da nga Uundzə Baga na ndzaanə asəkə vəranəkii. Ənji nə'unə tə ci əsə, kadə nə təya paslə tə ci, ⁴ təya nee ka kəŋwaciinəkii, ənjə a naahəvə ləməkii aa kəŋwaciitii. ⁵ Pooshi vədə na də ma'ə. Pooshi ənji na moo garəkuwa taa uusəra, accii Əntəŋfə Slandanə ci saakii na ndzaa ka bərənati. Ka dənanə nə tii ŋwanjuunə ca ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

21:18 21.18-21 21.11; Isaa. 54.11-12; Əzaki. 28.13. **21:22** 21.22 11.17. **21:23** 21.23 22.5; Isaa. 60.1-2,19-20; 24.23. **21:24** 21.24 Jab. 68.30; Isaa. 60.3. **21:25** 21.25-26 Isaa. 60.11. § **21:27** 21.27 21.8; 22.15; Isaa. 35.8; 52.1; Əzaki. 44.9; 1 Koor. 6.9-10; 2 Piita 3.13; ləkaləkətə: 3.5. **22:1** 22.1-2 21.6; Əzaki. 47.1-12. * **22:2** 22.2 21.21; ənfuginə: 2.7. **22:3** 22.3 7.15; Irim. 3.17. **22:4** 22.4 14.1; Jab. 17.15; Mat. 5.8. **22:5** 22.5 1.6; 21.23; Dan. 7.18,27.

⁶ Wata əŋki malaa'ikatə ka nyi, "Ma wabəətsa, gooŋga, mayarədakii əsə. Əntanfə Slandanə vii Ma'yanaakii ka anabiinə, ci sləkee ka malaa'ikaakii aabii ənji paslənə tə ci ka baarii ka tii sətə na slənə tyasə kədəhə."

Shinə ŋga Yeesu

⁷ Əŋki Yeesu, "Wanyitşə ka dzənə kədəhə. Ənji barəkaanə nə ənjitə ca nə'utə wabənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətəna."

⁸ Ma nyi, Yoohana, kə fii nyi uushi'iitsa, kə nee nyi də ginəki əsə. Makə fii nyi, nya tsaamə, wata nya gərə'waanə atsaə səfə malaa'ikatə baarii ka nyi uushi'iitsə, kaa nya paslə tə ci. ⁹ Amma əŋki ci ka nyi, "Ga ha də ha'ə! Aci nyi maa, əndə slənə ŋga Əntanfə nə nyi makə noonə da ndzəkəŋushi'inəku anabiinə da patənə ŋga ənjitə ca nə'utə wabənə asəkə ləkaləkətəna. Tə Əntanfə paslənəku."

¹⁰ Ca tsəkə banə ka nyi, əŋki ci, "Ga ha kapaa wabənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətəna kaa ca ndzaa ka ma'umbee uushi. Aci kədəhə nə uushi'iitsə patə ka slənənə. ¹¹ Taa wu ca slənə bwaya uushi'inə, bwaya uushi'inə dzənəkii də slənənə. Taa wu nə əndə fii əjjinə əsə, ma'əjjinəki ndzaanəkii ətsa. Ma əndətə ca slənə tantanyinə, tantanyinə ndzaanə slənaakii. Ma əndətə malaabakii, malaabakii ndzaanəkii."

¹² Əŋki Yeesu, "Wanyitşə ka dzənə kədəhə. Ka ŋgərəənənə nə nyi shikwaaki, kaa nya vii ka taa wu mbərə mbərə da sətə slənyi ci. ¹³ Nyi nə ŋga təkəŋwanə da ŋga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa əsə."

¹⁴ Ənji barəkaanə nə ənjitə ca kubəgi kəjeerənyinatii dəwə dəwə, kaa təya upaa rəgwa ŋga dəməgərənə da uura mayi aasəkə vərəata, təya adə mana poo ŋga ənfwə ətə ca vii əpinə. † ¹⁵ Ma ənjitə pooshi na upaa rəgwa ŋga dəməgərənə aasəkə vərənəkii, tii nə ənjitə bwasee ka tantanyinə, waatoo ənji slənə bwaya uushi'inə, da mwabiinə, da ma'aləhiinyinə da ənji bəələ ənja, da ənji paslə uuləminə, da ənjitə kədəsəkə ka tii nə jirakənə, təya jirakə.

¹⁶ "Nyi Yeesu sləkee ka malaa'ikaaki, kaa ca ba koonə ənji ŋga İkəliisiyanyinə tə uushi'iitsa. Nyi nə maduunə jijinə ŋga *Dawuda, nyi nə vooda ŋga pukə də ha əsə." ‡

¹⁷ İ Malaaba Ma'yanə da Madanə ca ba, "Shiwa!" Taa wu patə fii ətsa, wa ca ba naakii əsə, "Shiwa!" Ma əndətə kəshi ma'igiirənə tə ci, ca moo sa ma'inə ətə ca vii əpinə, wa ca shi ka sanə ŋga zabə yadə ki'inə.

Muudinə ŋga wabənə

¹⁸ Ma diya, nyi Yoohana ca dzalə tə taa wu patə. Taa wu patə ca fa wabənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətəna, ga ca tsəkəvə əndə'i uushi aanəkii. Madə kə tsəkəvə ci, ka tsəkəvənə nə Əntanfə ka ci asaranyitşə nyaahə ənji asəkə ləkaləkətəna. ¹⁹ Taa wu patə ŋgərəgi əgi wabənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətənə əsə, pooshi Əntanfə na vii ka ci rəgwa ŋga adə mana ənfwə ənə nyaahə ənji əgyanəkii asəkə ləkaləkətəna, waatoo ənfutə ca vii əpinə. Pooshi Əntanfə na vii ka ci

22:6 22.6 1.1; 10.7; 19.9; Slənə 11.27-28; 13.1. **22:7** 22.7 3.11; 22.12,20. **22:8** 22.8 1.9; 19.10. **22:10** 22.10 Dan. 12.4. **22:11** 22.11 İsa. 56.1; Əzaki. 3.27; Dan. 12.10. **22:12** 22.12 2.23; 6.10; 15.3; 16.5-6; 19.2,11; 20.12-13; 22.7; Jab. 28.4; Waə. 24.12; İrim. 17.10; Mat. 16.27. **22:13** 22.13 1.8. † **22:14** 22.14 7.14; Jab. 118.19-20; ənfwə: 22.2. **22:15** 22.15 21.27; Af. 5.5. ‡ **22:16** 22.16 1.1; 5.5; vooda: 2.28; Baan. 24.17. **22:17** 22.17 21.2,6. **22:18** 22.18-19 Dzak. 4.2; 13.1. **22:18** 22.18 Dzak. 29.19.

rəgwa ɲga ndzaanə asəkə vəranaakii əsə, ənə nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkatəna. §

²⁰ Yeesu baarii oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinə. Ci bii oo'i, "Ndilə ndilə, ka dzənə nə nyi kədəhə." ""*Aamiina. 'Ya'ə Slandanə Yeesu, shiwa."

²¹ Wa pwapoonə ɲga Slandanə Yeesu a ndzaa da patənə ɲga ənji ɲga Əntanfə.